NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ 2013

4. MEDZINÁRODNÁ VEDECKÁ KONFERENCIA

Zborník vedeckých a odborných prác

Liptovský Mikuláš
SLOVAKIA
2013

NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ 2013

4. MEDZINÁRODNÁ VEDECKÁ KONFERENCIA

Zborník vedeckých a odborných prác

Liptovský Mikuláš
2013

Usporiadateľ medzinárodnej vedeckej konferencie:

Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
Katedra bezpečnosti a obrany

Konferencia sa uskutočňuje v spolupráci s:

- Ministerstvom obrany Slovenskej republiky
- Generálnym štábom ozbrojených síl Slovenskej republiky
- Univerzitou obrany Brno, Česká republika
- Akademiou Obrony Narodowej Varšava, Poľsko
- Nacionaľnij aviacionij universitet Kyjev, Ukrajina
- Univerzitou Mateja Bela v Banskej Bystrici

Medzinárodná vedecká konferencia sa koná pod záštitou:

štátneho tajomníka Ministerstva obrany Slovenskej republiky
Ing. Miloša KOTERCA
a
náčelníka Generálneho štábu OS SR
genpor. Ing. Petra VOJTEKA

Garanti konferencie:

- brig. gen. doc. Ing. Boris ĎURKECH, CSc., rektor Akadémie ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
- brig. gen. prof. Ing. Bohuslav PŘIKRYL, PhD**.,** rektor Univerzity obrany Brno, Česká republika
- plk. doc. Maciej MARSZAŁEK, dekan fakulty národnej bezpečnosti Akademie Obrony Narodowej Varšava, Poľská republika
- doc. Vasiľ Mironovič ZAPLATINSKIJ, PhD., Nacionaľnij aviacionij universitet Kyjev, Ukrajina
- prof. PhDr. Ján KOPER, PhD. Dekan fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Vedecký výbor:

- doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- PhDr. Libor FRANK, Ph.D., Univerzita obrany Brno, Česká republika
- prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- brig. gen. Ing. Miroslav KORBA, Vzdušné sily OS SR, Slovenská republika
- PhDr. Milan LABUZÍK, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. PhDr. Jana LASICOVÁ, PhD., UMB Banská Bystrica, Slovenská republika
- Dr. h. c. prof. dr. Andrzej LIMAŃSKY, Wyzsza szkola zarzadzania marketingowego i jezykow obcych w Katowicach, Poľská republika
- doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- brig. gen. Ing. Ondřej NOVOSAD, Pozemné sily OS SR, Slovenská republika
- Ing. Jaroslav PEJČOCH, T-Soft Praha, Česká republika
- pplk. gšt. Ing. Ivo PIKNER, PhD., Univerzita obrany Brno, Česká republika
- doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- plk. gšt. Ing. Martin STOKLASA, Sily výcviku a podpory OS SR, Slovenská republika
- doc. PhDr. František ŠKVRNDA, PhD., EU Bratislava, Slovenská republika

- doc. Inga URYADNIKOVA, CSc., Odeská národná polytechnická univerzita, Odesa, Ukrajina
- Ing. Pavel ZŮNA, PhD., MSS.Univerzita obrany Brno, Česká republika
- Dr. h. c. prof. Ing. Miroslav ŽÁK, DrSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

Recenzenti príspevkov:

- Dr. h. c. prof. Ing. Miroslav ŽÁK, DrSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika
- doc. Vasiľ Mironovič ZAPLATINSKIJ, PhD., NAU Kyjev, Ukrajina
- PhDr. Milan LABUZÍK, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

Organizačný výbor:

- PhDr. Milan LABUZÍK, CSc.
- PhDr. Alena BUDVESELOVÁ
- Ing. Štefan GANOCZY, PhD.
- npor. Ing. Michal HRNČIAR
- Ing. Ondrej KREDATUS, PhD.
- Gabriela KREDATUSOVÁ
- Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.

ISBN 978-80-8040-475-8
© Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika (2013)

OBSAH

Sławomir BAŁUSZYŃSKI
ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE ROLA I ZADANIA SYSTEMU 11
CRISIS MANAGEMENT ROLE AND TASKS OF THE SYSTEM

Lubomír BELAN, Mária PETRUFOVÁ
NIEKTORÉ ASPEKTY MANAŽMENT ZMIEN Z HĽADISKA BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA 23
CHANGE MANAGENT IN TERMS OF THE SECURITY ENVIRONMENT

Miroslav BRVNIŠŤAN
MEDZINÁRODNÉ ASPEKTY OCHRANY INFORMÁCIÍ 31
INTERNATIONAL ASPECTS OF INFORMATION PROTECTION

Pavel BUČKA, Ondřej NOVOSAD
HROZBY V OPERÁCIÁCH NA PODPORU MIERU 42
THREATS IN PEACE SUPPORT OPERATIONS

Pavel BUČKA, Miroslav ŽÁK
MEDZINÁRODNÝ PROJEKT SIMS A MOŽNOSTI JEHO VYUŽITIA 51
INTERNATIONAL PROJECT SIMS AND POSSIBILITIES OF ITS USING

Alena BUDVESELOVÁ
FORMOVANIE VOJENSKEJ REFORMY RUSKEJ FEDERÁCIE VROKOCH 1992 – 2003 60
FORMATION OF MILITARY REFORM OF THE RUSSIAN FEDERATION IN 1992 – 2003

Ľubomír ČECH, Zuzana KAPUSTOVÁ
TURECKÁ ZAHRANIČNÁ POLITIKA V SÚČASNOSTI (globalizácia a ideologická transformácia tureckej zahraničnej politiky) 70
TURKISH FOREIGN POLICY IN RECENT TIMES (Globalization and Ideological Transformation of Turkish Foreign Policy)

Ladislav ČERI
ZAHRANIČNÁ POLITIKA SR V ZRKADLE ÚLOH VOJENSKEJ DIPLOMACIE V ROKU 2013 81
FOREIGN POLICY OF SR IN THE MIRROR OF MILITARY DIPLOMACY TASKS IN 2013

Татьяна ДЕМИДОВА
МЕХАНИЗМЫ ИЗБЕГАНИЯ КОНТАКТА КАК СРЕДСТВО ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ В ГЕШТАЛЬТ ТЕРАПИИ 88
MECHANISMS OF AVOIDING CONTACT AS A MEANS OF SECURITY IN GESTALT THERAPY

Ireneusz DRABIK
BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE PAŃSTWA W WARUNKACH PROCESÓW GLOBALIZACYJNYCH 94
ECONOMIC SECURITY OF THE STATE UNDER GLOBALIZATION PROCESSES

Miriam DROPPOVÁ
NIEKTORÉ PRÁVNE ASPEKTY OZBROJENÉHO KONFLIKTU V SÝRII 105
CERTAIN LEGAL ASPECTS ON SYRIA CONFLICT

Matej DROTÁR
OBČIANSKA VOJNA V SÝRII –- POZADIE KONFLIKTU A DÔSLEDKY PRE REGIÓN 112
SYRIAN CIVIL WAR – HISTORY OF THE CONFLICT AND IMPLICATIONS FOR THE REGION

Tomasz DUKIEWICZ
ROZPOZNANIE ELEMENTEM SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA 120
RECONNAISSANCE PART OF THE SECURITY SYSTEM

Jacek DWORZECKI
METÓDY HODNOTENIA PROCESU KRÍZOVÉHO RIADENIA NA ZÁKLADE SKÚSENOSTÍ V POĽSKEJ REPUBLIKE 129
METHODS FOR THE EVALUATION OF CRISIS MANAGEMENT BASED ON THE EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF POLAND

Paweł DZIEKAŃSKI
OCENA BEZPIECZEŃSTWA FINANSOWEGO SAMORZĄDU W POLSCE NA PRZYKŁADZIE POWIATÓW WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO 143
EVALUATION OF THE FINANCIAL SECURITY OF LOCAL GOVERNMENT IN POLAND FOR EXAMPLE COUNTIES OF ŚWIĘTOKRZYSKIE

Olga EVTUSHENKO, Batyr KHALMURADOV, Natalya VOLODCHENKOVA
INFORMATION SUPPORT OF COMPLEX IMPROVING OF SECURITY AT THE ENTERPRISE LEVEL 160

Štefan GANOCZY, Michal HRNČIAR
KRÍZOVÉ RIADENIE V ŠTRUKTÚRE MIESTNEJ SAMOSPRÁVY 165
CRISIS MANAGEMENT IN THE STRUCTURE OF LOCAL GOVERNMENT

Artur GONCIARZ, Tomasz DUKIEWICZ
OPERACJA CORDON AND SEARCH 175
CORDON AND SEARCH OPERATIONS

Maroš GONOS, Pavel BUČKA, Peter SPILÝ
ASISTENCIA BEZPEČNOSTNÝM ZLOŽKÁM V AFGANISTANE 182
SECURITY FORCE ASSISTANCE IN AFGHANISTAN

Zbigniew GRZYWNA
UDZIAŁ PODODDZIAŁÓW SIŁ ZBROJNYCH RP PODCZAS POKOJU, ZAGROŻEŃ I DZIAŁANIA LOGISTYCZNE - ZARYS PROBLEMATYKI 191
THE SHARE OF SUB-UNIT OF THE POLISH ARMED FORCES IN PEACE, THREATS AND LOGISTICS - OUTLINE ISSUES

František GUBÁŠ
PROCES EVALUÁCIE VOJENSKÝCH ZDRAVOTNÍCKYCH ZARIADENÍ OS SR V KONTEXTE ICH INTEROPERABILITY V OPERÁCIÁCH NATO 208
EVALUATION PROCESS OF SAF MILITARY MEDICAL TREATMENT FACILITIES IN INTEROPERABILITY CONTEXT IN NATO-LED OPERATIONS

Ladislav HOFREITER
OCHRANA KRITICKEJ INFRAŠTRUKTÚRY AKO PROBLÉM NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI 216
CRITICAL INFRASTRUCTURE PROTECTION AS A PROBLEM OF NATIONAL SECURITY

Lucia HUSENICOVÁ
LIBERÁLNE HODNOTY V KONTEXTE GLOBÁLNEJ BEZPEČNOSTI 226
THE GLOBAL SECURITY SEEN THROUGH THE LENSES OF LIBERAL VALUES

Radoslav IVANČÍK
TERORIZMUS – NAJVÁŽNEJŠIA BEZPEČNOSTNÁ HROZBA SÚČASNOSTI 236
TERRORISM – THE MOST SERIOUS CONTEMPORARY SECURITY THREAT

Radoslav IVANČÍK
EUROATLANTICKÁ OBRANA A BEZPEČNOSŤ Z POHĽADU VÝŠKY VOJENSKÝCH VÝDAVKOV 244
EURO-ATLANTIC DEFENCE AND SECURITY FROM THE VIEW OF MILITARY EXPENDITURES

Vojtech JURČÁK, Ján JURČÁK
EXTRÉMIZMUS AKO VNÚTORNÁ BEZPEČNOSTNÁ HROZBA 253
EXTREMISM AS AN INTERNAL SECURITY THREAT

Rastislav KAZANSKÝ
PROBLEMATIKA VYUŽITIA METÓDY VČASNÉHO VAROVANIA V SÚČASNÝCH KONFLIKTOCH 261
THE ISSUE OF THE USE OF EARLY WRANING METHOD IN THE CURRENT CONFLICTS

Batyr KHALMURADOV, Valentyn GLYVA, Larisa LEVCHENKO
FORECASTING OF ELECTROMAGNETIC LOAD ON THE ENVIRONMENT 268

Batyr KHALMURADOV, Inna LYCH, Galina ARKHYPOVA, Anna PEKLO
IMPACT OF HAZARDOUS ENVIRONMENTAL FACTORS ON THE IMMUNE SYSTEM 275

Robert KLÍR
BEZPEČNOSŤ VZDUŠNÉHO PRIESTORU V KONTEXTE ZMIEN NA EURÓPSKOM NEBI 281
SAFETY OF AIRSPACE IN THE CONTEXT OF CHANGE ON EUROPEAN SKY

Ondrej KREDATUS
VYUŽITIE METODIKY SIX SIGMA PRI OPTIMALIZÁCIÍ PROCESOV VO VOJENSTVE 292
USING SIX SIGMA METHODOLOGY PROCESS OPTIMIZATION IN THE WARFARE

Katarína KROKOSOVÁ
GENÉZA A BUDÚCNOSŤ SMART DEFENSE 301
GENESIS AND FUTURE OF SMART DEFENSE

Milan LABUZÍK
STRATÉGIA VNÚTORNEJ BEZPEČNOSTI EÚ V ROKOCH 2010 – 2013 314
THE EU INTERNAL SECURITY STRATEGY 2010 – 2013

Jana LASICOVÁ, Jaroslav UŠIAK
STRATÉGIA, DOKTRÍNA A STRATEGICKÁ KULTÚRA 323
STRATEGY, DOCTRINE, AND STRATEGIC CULTURE

Ivan MAJCHÚT
CIVILNÉ RIADENIE OZBROJENÝCH SÍL 330
CIVIL CONTROL OF ARMED FORCES

Sławomir MAZUR
ZWALCZANIE TERRORYZMU 339
ABATEMENT INTERNATIONAL TERRORISM

Iulian MIHĂESCU
PROTECTION OF CLASSIFIED INFORMATION, 348
IN NATO AND EU MEMBER STATES

Martin NIČ
ANALÝZA OPERÁCIE EUTM V MALI 358
ANALYSIS OF THE EUTM MALI OPERATION

Antonín NOVOTNÝ
NOVÁ BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE RAKOUSKA A INICIATIVY SMART DEFENCE A POOLING & SHARING 370
THE NEW AUSTRIAN SECURITY STRATEGY AND SMART DEFENCE AND POOLING & SHARING INITIATIVES

Antoni OLAK, Antoni KRAUZ
ZINTEGROWANY SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA NOWE UWARUNKOWANIA 379
INTEGRATED SAFETY SYSTEM STATE NEW CONDITIONS

Monika OSTROWSKA
METODOLOGIA BADAŃ W BEZPIECZEŃSTWIE 395
THE METHODOLOGY OF SECURITY RESEARCH

Piotr PIETRAKOWSKI, Tomasz DUKIEWICZ
WPŁYW POLITYCZNYCH, MILITARNYCH I GOSPODARCZYCH CZYNNIKÓW NA OBECNĄ SYTUACJE W AFGANISTANIE 404
THE CURRENT SITUATION IN AFGHANISTAN IN TERMS OF POLITICAL, ECONOMIC AND MILITARY FACTORS

Juliusz PIWOWARSKI
THE FIRST PILLAR OF SECURITY CULTURE. ETHICS OF ADULTS. HUMAN CAPITAL, SOCIAL CAPITAL AND PRAXEOLOGY 411

Peter SPILÝ
VOJENSKÉ UMENIE VERZUS AKTUÁLNE BEZPEČNOSTNÉ HROZBY 421
MILITARY ART VERSUS CONTEMPORARY SECURITY THREATS

Ivica STEHLÍKOVÁ
POLITIKA EÚ V BOJI PROTI TERORIZMU 429
EU POLICY IN THE FIGHT AGAINST TERRORISM

Štěpán STRNAD
ANTICIKANISMUS JAKO BEZPEČNOSTNÍ HROZBA STÁTU POSTOJE ČESKÉ VEŘEJNOSTI K EXTREMISMU 439
ANTI-ROMA STAND AS A SECURITY THREAT OF THE STATE THE CZECH PUBLIC POSTURES TO THE EXTREMISM

Dušan SVRČEK
ENERGETICKÁ BEZPEČNOSŤ AKO NEVOJENSKÝ BEZPEČNOSTNÝ SEKTOR 449
ENERGY SECURITY AS A NON-MILITARY SECURITY SECTOR

Ján ŠTEUČEK
NIEKTORÉ ASPEKTY BEZPEČNOSTI V KONTEXTE SITUÁCIE V SÝRSKEJ ARABSKEJ REPUBLIKE 456
SOME ASPECTS OF SECURITY IN THE CONTEXT OF THE SITUATION IN THE SYRIAN ARAB REPUBLIC

Gustáv TARCSI
OBRANNÉ PLÁNOVANIE V KONTEXTE BEZPEČNOSTNÉHO SYSTÉMU ŠTÁTU 466
DEFENCE PLANNING IN THE CONTEXT OF THE SECURITY SYSTEM OF STATE

Peter TOMA
PRÍPRAVA LEGISLATÍVY A BEZPEČNOSTNÝCH STRATEGICKÝCH DOKUMENTOV ŠTÁTU 476
PREPARATION OF LEGISLATION AND STRATEGIC DOCUMENTS STATE SECURITY

Lenka TOMÁŠEKOVÁ
KYBERNETICKÉ HROZBY A KYBERNETICKÝ TERORIZMUS 482
THE CYBER THREATS AND CYBER TERRORISM

Inga URIADNIKOVA
УПРАВЛЕНИЕ ОСНОВНЫМИ ТЕХНОГЕННЫМИ РАДИАЦИОННЫМИ РИСКАМИ В ЯДЕРНОЙ ЭНЕРГЕТИКЕ УКРАИНЫ 488
MANAGEMENT OF BASIC TECHNOGENIC RADIOACTIVE RISKS OF NUCLEAR ENERGY IN UKRAINE

Jaroslav UŠIAK, Radoslav IVANČÍK
STRATEGICKÁ A BEZPEČNOSTNÁ KULTÚRA POĽSKA 499
SECURITY AND STRATEGIC CULTURE OF POLAND

Pavol VITKO
OSOBNÁ MOTIVÁCIA VYBRANÝCH ÚNIKOV ŠTÁTOM UTAJOVANÝCH INFORMÁCIÍ A ICH ODOZVA VO VEREJNOSTI 511
PERSONAL MOTIVATION IN SELECTED CLASSIFIED INFORMATION LEAKS ON STATE LEVEL AND PUBLIC RESPONSE

Наталия ВОЛНЕНКО, Александр ЛЕЩЕНКО, Рита ЛЕЩЕНКО
МЕДИКО-СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ВНЕЗАПНОЙ СЕРДЕЧНОЙ СМЕРТИ 518
THE MEDICAL AND SOCIAL ASPECTS OF SUDDEN CORONARY DEATH

Nataliya VOLNENKO, Volodymyr LYTVYNENKO, Nataliya DIDENKO, Olena PAVLOVA
НАРКОЗАВИСИМОСТЬ: ОПАСНОСТЬ ЭПИДЕМИИ И СТРАТЕГИЯ БОРЬБЫ 523
DRUG ADDICTION: THE RISK OF EPIDEMICS AND CONTROL STRATEGY

Jozef VYSTAVEL
GEOPOLITICKÉ POSTAVENIE REGIÓNU SANDŽAK V RÁMCI SRBSKEJ REPUBLIKY 527
GEOPLITICAL POSITION OF THE SANDZAK REGION WITHIN SERBIA

Tomasz WAŁEK
POPRAWA BEZPIECZEŃSTWA POPRZEZ KSZTAŁTOWANIE BEZPIECZNEJ PRZESTRZENI PUBLICZNEJ 538
IMPROVING SAFETY THROUGH THE DEVELOPMENT OF SAFE PUBLIC SPACES

Vasyl ZAPLATYNSKYI
АНАЛИЗ ПОНЯТИЙ „ЗАЩИТА“ И „ЗАЩИЩЁННОСТЬ“ 545
ANALYSIS OF NOTION “DEFENCE” AND “PROTECTION”

Peter ZIBRÍK
NEVOJENSKÉ ÚLOHY OZBROJENÝCH SÍL V KRÍZOVÝCH SITUÁCIÁCH 555
NON-MILITARY TASKS OF ARMED FORCES IN CRISIS SITUATIONS

Vladimír ZIKMUND
PODMIENKY A PRINCÍPY POUŽITIA VOJENSKEJ SILY PRI RIEŠENÍ KRÍZOVÝCH SITUÁCIÍ V SÚČASNOSTI 560
CONDITIONS AND PRINCIPLES USE OF MILITARY FORCE TO RESOLVE CURRENT CRISIS

Miroslav ŽÁK, Pavel BUČKA
RIADENIE RIZÍK A SYSTÉM NA PODPORU ROZHODOVANIA SIMS 566
RISK MANAGEMENT AND THE DECISION SUPPORT SYSTEM SIMS

ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE ROLA I ZADANIA SYSTEMU
CRISIS MANAGEMENT ROLE AND TASKS OF THE SYSTEM

Sławomir BAŁUSZYŃSKI

ABSTRACT

Każdego dnia miliony ludzi wstaje i spieszy się do swoich zajęć, idzie do pracy, posyła dzieci do szkoły. Zdarza się niespodziewane wydarzenie jak: wypadki masowe w infrastrukturze komunikacyjnej czy budowlanej, wydostanie się do otoczenia substancji niebezpiecznej, albo inne zagrożenie. Warto pamiętać, iż prawo do ochrony przed wszelkimi zagrożeniami wynika z ukształtowanych przez cywilizację i przyjętych za powszechnie obowiązujących norm zwyczajowych i prawnych, których podstawowym celem jest umożliwienie człowiekowi realizacji jego najważniejszego prawa naturalnego – prawa do życia, a społeczeństwom i narodom – prawa do przetrwania.

Jedną z najważniejszych zadań współczesnego państwa jest zapewnienie obywatelom warunków ochrony przed potencjalnymi i realnymi niebezpieczeństwami związanymi z występowaniem klęsk żywiołowych, terroryzmu i innych podobnych zdarzeń, powodowanych postępem cywilizacyjnym lub działalnością człowieka, a także wynikających z działań zbrojnych. Zdarzają się jednak sytuacje, że rozmiar danego zjawiska, katastrofy przerasta nasze możliwości obronne zarówno w zakresie reakcji jak i późniejszej odbudowy. Wtedy niezbędna jest pomoc zewnętrzna władz lokalnych jak również państwowych wynikająca z różnorodnych aktów prawnych.

Tworzone są więc i doskonalone lokalne, krajowe i międzynarodowe systemy ochrony ludności przed możliwymi zagrożeniami czasu pokoju i wojny. Ich zadania związane są przede wszystkim z przeciwdziałaniem niebezpiecznym zdarzeniom: wczesnym ich wykrywaniem, przedsięwzięciami zapobiegawczo – ochronnymi, ostrzeganiem, alarmowaniem, izolowaniem rejonów zagrożonych, organizowaniem ewakuacji, podejmowaniem działań ratowniczych, udzielaniem poszkodowanym koniecznej pomocy medycznej oraz usuwaniem destrukcyjnych zdarzeń.

Every day, millions of people get up and hurry to their businesses, goes to work, sent their children to school. Sometimes is happen an unexpected event such as: mass accidents in communication or infrastructure construction, release of dangerous substances into the environment, or other threat. Keep in mind that the right to protection against all threats results from shaped and accepted by the civilization universal norms and customary laws, whose primary purpose is to enable man to the achievement of his most important natural law – the law to life and to the societies and nations – the right to survive.

One of the most important tasks of the modern state is to ensure the protection of citizens against potential and real dangers associated with the occurrence of natural disasters, terrorism and other similar events arising from the progress of civilization and human activity as well as the result of military actions. However, there are situations that the size of the phenomenon, the disaster is beyond our capabilities in both defense response and subsequent reconstruction. Then is need outside help of the local authority and the state authority which is result of a variety law acts.

So is created and improved local, national and international systems of protection of the population against possible threats in peacetime and time of war. Their duties are primarily associated with the prevention of dangerous incidents, their early detection, preventive-conservation projects, warming, alerting, isolation of areas at risk, organizing the evacuation, making rescue operations, providing necessary medical assistance to victims and the removal of disruptive events.

Keywords:

Kryzys, obrona, obowiązki, organizacja, planowanie, powiat, starostwo, struktura, uprawnienia, zagrożenie, zarządzanie.

Crisis, defense, duties, organization, planning. County, district administration, structure, qualify, risk, management.

1. ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE A POCZUCIE BEZPIECZEŃSTWA

Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U.07.89.590 z póz. zm.) [1] tworzy system zarządzania kryzysowego na wypadek wystąpienia zagrożeń wymagających podjęcia szczególnych działań zwłaszcza ze strony organów administracji publicznej i Sił Zbrojnych RP w sytuacjach, które nie spełniają przesłanek wprowadzenia jednego ze stanów nadzwyczajnych (stanu wojennego, stanu wyjątkowego lub stanu klęski żywiołowej), wymagane jest już jednak wdrożenie specjalnych mechanizmów mających na celu zapewnienie skutecznego monitorowania zagrożeń i podejmowania działań w celu ich eliminacji lub przynajmniej znacznego ograniczenia. Powyższa ustawa stanowi więc naturalne uzupełnienie problematyki stanów nadzwyczajnych. Ustawa będzie zarazem ważnym elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym.

Obszar bezpieczeństwa powszechnego obejmuje zarówno ochronę życia i zdrowia obywateli, jak również ochronę infrastruktury krytycznej Utrzymywanie w pełnej gotowości do przeciwdziałania możliwości wystąpienia różnorodnych zagrożeń profesjonalnych struktur zarządzania kryzysowego pozwoli na prewencyjne likwidowanie ich źródeł, sprawne współdziałanie przy ich eliminowaniu oraz na szybkie usuwanie skutków takich zdarzeń.

Prof. Ing. Ladislav Šimák w książce „Manažment rizik" za najważniejsze wartości nowoczesnego społeczeństwa, oraz ich utrzymanie wyróżnił [2]:

- osiąganie wyższego poziomu jakości ludzkiego życia w najszerszym sensie
- ochrona zdrowia obywateli i polepszanie jego jakości
- utrzymanie jakości środowiska naturalnego
- zabezpieczenie wartości duchowych społeczeństwa
- tworzenie odpowiednich warunków materialnych dla życia, oraz zapewnienie ich ochrony
- zapewnienie uczciwych stosunków społecznych z naciskiem na stosunki międzynarodowe
- podwyższanie poziomu kompleksowego bezpieczeństwa społecznego

Bezpieczeństwo - to jedna z podstawowych potrzeb człowieka. Odznacza się brakiem ryzyka utraty czegoś dla człowieka szczególnie cennego – życia, zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych i dóbr niematerialnych.

Wyróżniamy następujące rodzaje bezpieczeństwa:

- ze względu na obszar jakie obejmuje – globalne, międzynarodowe, regionalne i narodowe;
- ze względu na stosunek do obszaru państwa – zewnętrzne i wewnętrzne;
- ze względu na dziedzinę w jakiej występuje – militarne, polityczne, energetyczne, ekologiczne, informatyczne, społeczne, kulturowe; fizyczne, socjalne; strukturalne i personalne.

Zarządzanie kryzysowe to natomiast, szereg procesów zachodzących w organizacjach, ze szczególnym uwzględnieniem procesów kierowania. Złożone z ludzi i zasobów organizacje rozpatrywane są z punktu widzenia ich celowości, sprawności i efektywności, na które decydujący wpływ mają funkcje i techniki kierowania [3]

Kompleksowe zarządzanie kryzysowe obejmuje:

- Wszystkie rodzaje zagrożeń powodowanych przez siły natury lub działalność ludzi (w tym wojenne). Przyjmuje się, że ta sama strategia zarządzania kryzysowego może być stosowana w przypadku wszystkich możliwych typów zagrożeń.
- Wszystkie poziomy zarządzania (nawiązanie do poziomów władzy) oraz sektory publiczny i prywatny, a także obywateli; występuje tutaj ścisła kooperacja.
- Cztery fazy zarządzania kryzysowego: zapobieganie, przygotowanie, reagowanie i odbudowę. Jest to naturalny cykl zarządzania kryzysowego

Zapobieganie - działania, które eliminują lub redukują prawdopodobieństwo wystąpienia katastrofy albo ograniczają jej skutki.

Przygotowanie - planowanie sposobu reagowania w przypadku katastrofy, a także działania mające na celu powiększenie zasobów sił i środków niezbędnych do prowadzenia akcji ratunkowej.

Reagowanie - działania po wystąpieniu katastrofy lub klęski żywiołowej. Ich celem jest niesienie pomocy poszkodowanym i ograniczenie wtórnych zniszczeń.

Odbudowa - działania mające na celu przywrócenie zniszczonych systemów do stanu poprzedniego albo lepszego niż był przed katastrofą.

Zarządzanie kryzysowe w Polsce jest realizowane na wszystkich szczeblach administracji publicznej. Poniższa tabela przedstawia jego organy na poszczególnych szczeblach administracji.

SYSTEM ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO				
Szczebel administracyjny	Organ zarządzania kryzysowego	Organ opiniodawczo – doradczy	Komórka administracji publicznej właściwa w sprawach zarządzania kryzysowego	Centrum zarządzania kryzysowego
centralny	Rada Ministrów	Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego	Rządowe Centrum Bezpieczeństwa	Rządowe Centrum Bezpieczeństwa
resortowy	Minister kierujący działem administracji rządowej/ Kierownik organu centralnego	Zespół Zarządzania Kryzysowego ministerstwa/ urzędu centralnego	Komórka ministerstwa lub urzędu centralnego właściwa w sprawach zarządzania kryzysowego (np. Biuro, Departament)	Centrum zarządzania kryzysowego ministerstwa/ urzędu centralnego
wojewódzki	Wojewoda	Wojewódzki Zespół Zarządzania Kryzysowego	Wydział Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego Urzędu Wojewódzkiego	Wojewódzkie Centrum Zarządzania Kryzysowego
powiatowy	Starosta	Powiatowy Zespół Zarządzania Kryzysowego	Komórka starostwa powiatowego właściwa w sprawach zarządzania kryzysowego	Powiatowe Centrum Zarządzania Kryzysowego
gminny	Wójt/ Burmistrz/ Prezydent Miasta	Gminny Zespół Zarządzania Kryzysowego	Komórka urzędu gminy właściwa w sprawach zarządzania kryzysowego	Mogą być utworzone Gminne Centra Zarządzania Kryzysowego (nie ma obowiązku ustawowego)

Tabela 1. System zarządzania kryzysowego w Polsce www.rcb.gov.pl [3]

1.1 ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE NA POZIOMIE CENTRALNYM

Na terytorium RP zarządzanie kryzysowe sprawuje Rada Ministrów. W tym celu utworzono Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego, który jest organem opiniodawczo-doradczym Rady Ministrów. Przewodniczącym jest Prezes Rady Ministrów a w skład wchodzą Minister MON i minister właściwy do spraw wewnętrznych – zastępca przewodniczącego, Minister Spraw Zagranicznych, Minister Koordynator Służb Specjalnych. Na prawach członka przewodniczący może w skład włączyć w zależności od potrzeb: szefów resortów, służb, straży i inspekcji. Prezydent RP może skierować do prac RzZZK, jako członka Szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego lub innego przedstawiciela. Funkcję sekretarza RzZZK pełni dyrektor Rządowego Centrum Bezpieczeństwa, które to tworzy się w

celu obsługi Rady Ministrów, Prezesa RM i RzZZK w sprawach zarządzania kryzysowego (art. 11). Do najważniejszych zadań „Centrum" zalicza się planowanie cywilne, monitorowanie potencjalnych zagrożeń, przygotowywanie i uruchamianie procedur w przypadku ustąpienia zagrożenia, organizowanie i prowadzenia szkoleń, zabezpieczenie obiegu informacji, realizacja działań planistycznych. Rada Ministrów lub Prezes Rady Ministrów mogą zlecić Centrum dodatkowe zadania związane z zarządzaniem kryzysowemu. Szczegółowo zostało to opisane w artykułach 7 do 13 Ustawy o zarządzaniu kryzysowym

1.2 ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE NA POZIOMIE WOJWÓDZKIM

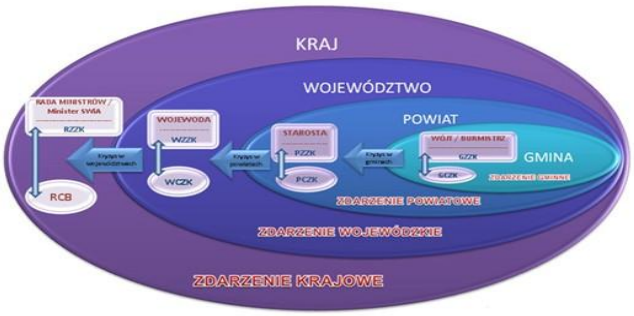
Na szczeblu wojewódzkim organem właściwym w sprawach zarządzania kryzysowego jest wojewoda. Zadania wojewody ujmuje art. 14 ustawy. Na szczeblu tym powołuje się Wojewódzki Zespół Zarządzania Kryzysowego oraz obsługujące go Wojewódzkie Centrum Zarządzania Kryzysowego. Wszystkie obowiązki i zadania tychże określa art. 16 ustawy.

1.3 ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE NA POZIOMIE POWIATOWYM

Przechodząc do szczebla powiatowego należy w kontekście omawiania tematu przytoczyć art. 17 punkt 1, który mówi: Organem właściwym w sprawach zarządzania kryzysowego na obszarze powiatu jest starosta, jako przewodniczący zarządu powiatu. Starosta zadania te wykonuje przy pomocy Powiatowego Zespołu Zarządzania Kryzysowego, określa jego skład, organizację, siedzibę oraz tryb pracy. Tworzy się także, Powiatowe Centrum Zarządzania Kryzysowego, które zapewnia obsługę PZZK.

Na szczeblu powiatu działania podejmowane są gdy:

- sytuacja kryzysowa występuje na obszarze co najmniej 2 gmin,
- sytuacja kryzysowa obejmuje 1 gminę, ale siły i środki jakimi ona dysponuje są niewystarczające i potrzebne jest wsparcie szczebla powiatowego (po zgłoszeniu takiej potrzeby przez właściwego Wójta lub Burmistrza

Schemat 1. System zarządzania kryzysowego w Polsce
Źródło: www.rcb.gov.pl

Należy jednak pamiętać, że ustawowy obowiązek podjęcia działań w zakresie zarządzania kryzysowego spoczywa na tym organie, który pierwszy otrzymał informacje o wystąpieniu zagrożenia. Organ ten powinien niezwłocznie poinformować o zaistniałym zdarzeniu organy odpowiednio wyższego i niższego szczebla.

1.4 ZARZĄDZANIE KRYZYSOWE NA POZIOMIE GMINNYM

W myśl ustawy na terenie gminy organem właściwym w sprawach zarządzania kryzysowego jest wójt, burmistrz, prezydent miasta, także tworzy się Gminne Zespoły

Zarządzania Kryzysowego, które obsługują Gminne Centrum Zarządzania Kryzysowego. zakres kompetencji i zadań określa art. 20 ustawy.

Wszystkie te etatowe komórki do spraw zarządzania kryzysowego są powoływanie na podstawie obowiązujących przepisów, jednak nie posiadają one ujednoliconych struktur organizacyjno-etatowych. Działają one w strukturach urzędu gminy, powiatu, województwa i podlegają bezpośrednio odpowiednio wójtowi, staroście, wojewodzie.

2. ROLA I ZADANIA CENTRÓW ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO
2.2 OCENA ZAGROŻEŃ NADZWYCZAJNYCH I ZAPOBIEGANIE ICH SKUTKOM

Obowiązkiem państwa, w tym głównie administracji rządowej i samorządowej, jest posiadanie adekwatnych do każdej sytuacji rozwiązań systemowych, odpowiedniego prawa oraz struktur i narzędzi pozwalających na sprawne zarządzanie w sytuacjach kryzysowych. Jest to tym ważniejsze, że działania w sytuacjach kryzysowych i stanach nadzwyczajnych przebiegają zwykle w warunkach olbrzymiego napięcia, stresu, ograniczonej informacji i wysokiego ryzyka.

W przypadku sytuacji nadzwyczajnych powodujących zagrożenie w skali kraju Prezes Rady Ministrów z własnej inicjatywy, na wniosek właściwego ministra, kierownika urzędu centralnego lub wojewody, może wprowadzić na całym terytorium Rzeczypospolitej Polskiej albo jego części, w drodze zarządzenia, następujący stopień alarmowy:

1) pierwszy stopień alarmowy – w przypadku uzyskania informacji o możliwości wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym lub innego zdarzenia, których rodzaj i zakres jest trudny do przewidzenia;

2) drugi stopień alarmowy – w przypadku uzyskania informacji o możliwości wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym lub innego zdarzenia, powodujących zagrożenie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej;

3) trzeci stopień alarmowy – w przypadku uzyskania informacji o osobach lub organizacjach przygotowujących działania terrorystyczne godzące w bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej lub wystąpienia aktów terroru godzących w bezpieczeństwo innych państw albo w przypadku uzyskania informacji o możliwości wystąpienia innego zdarzenia godzącego w bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej lub innych państw;

4) czwarty stopień alarmowy – w przypadku wystąpienia zdarzenia o charakterze

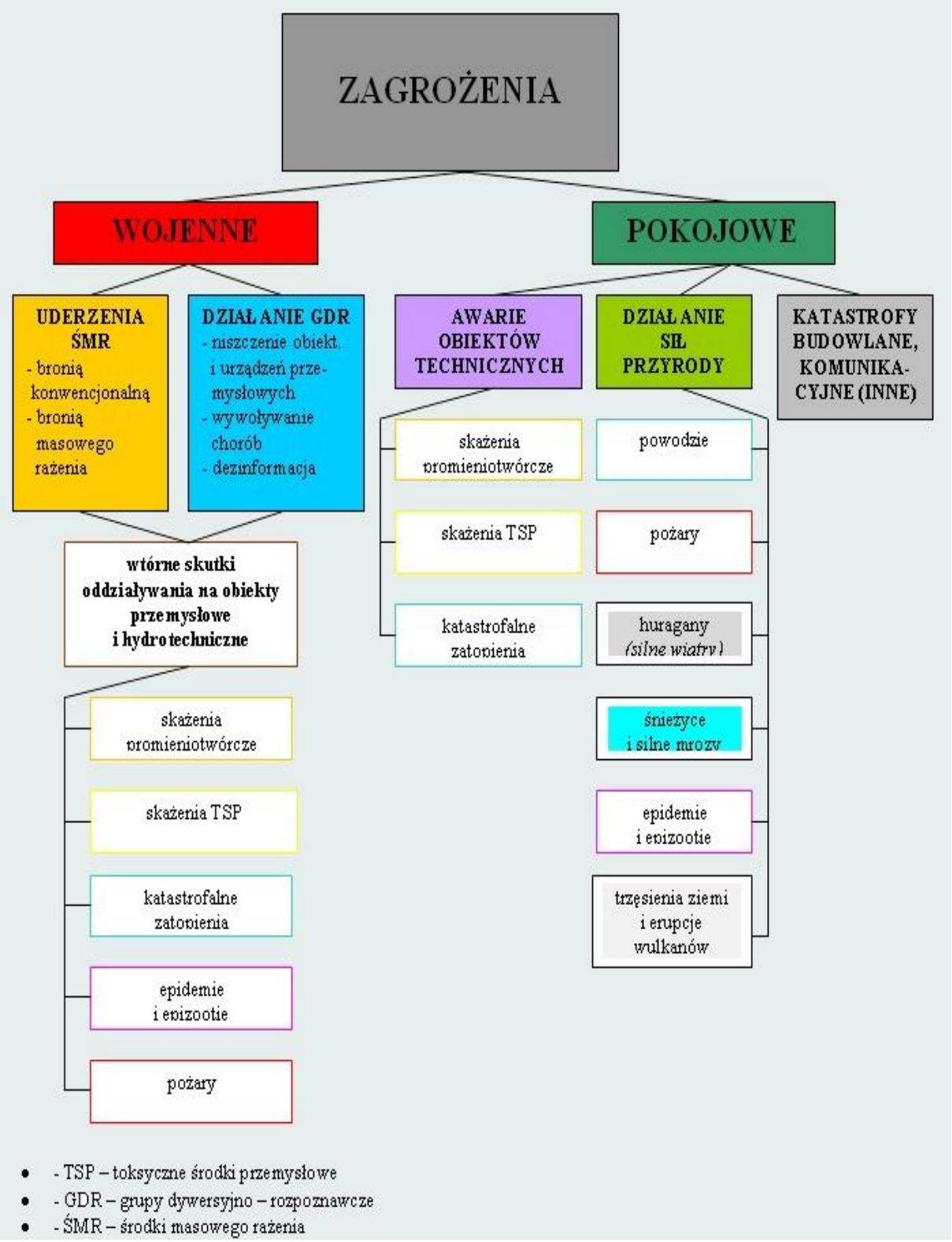
terrorystycznym lub innego zdarzenia, powodujących zagrożenie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej lub innych państw.

Wyższy stopień alarmowy może być wprowadzony z pominięciem niższych stopni. Zadania realizowane w poszczególnych stopniach alarmowych ujmuje się w Planie Reagowania Obronnego Rzeczypospolitej Polskiej, o którym mowa w art. 9 ust. 2, i realizuje zgodnie z procedurami ujętymi w tym Planie. Prezes Rady Ministrów, w drodze zarządzenia, odwołuje albo zmienia stopień alarmowy.

Jeżeli w sytuacji kryzysowej użycie innych sił i środków jest niemożliwe lub może okazać się niewystarczające, o ile inne przepisy nie stanowią inaczej, Minister Obrony Narodowej, na wniosek wojewody, może przekazać do jego dyspozycji pododdziały lub oddziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, zwane dalej „oddziałami Sił Zbrojnych", wraz ze skierowaniem ich do wykonywania zadań z zakresu zarządzania kryzysowego. W realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego mogą uczestniczyć oddziały Sił

Zbrojnych, stosownie do ich przygotowania specjalistycznego, zgodnie z wojewódzkim planem reagowania kryzysowego.

Na rysunku 1 przedstawiono zagrożenia występujące w czasie wojny i pokoju z podziałem na ich poszczególne rodzaje

Rysunek 1: Zagrożenia występujące w czasie wojny i pokoju

3. SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

3.1.SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ (SBN)

Priorytety w polskim systemie bezpieczeństwa wynikają z *Konstytucji RP* oraz ze *Strategii Bezpieczeństwa RP* przyjętej przez Rząd i podpisanej przez Prezydenta w 2007 roku. Konstytucja i strategia kierują ściśle określonymi celami. Są zgodne z prawem międzynarodowym, z prawem Organizacji Narodów Zjednoczonych, z prawem Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie a także z wieloma umowami, których Polska jest sygnatariuszem. Określają zasady polityki państwa w celu zapewnienia społeczeństwu i państwu bezpieczeństwa przed zagrożeniami wewnętrznymi oraz zewnętrznymi.

Zatem bezpieczeństwo państwa to stan uzyskany w wyniku zorganizowanej ochrony i obronny przed możliwymi zagrożeniami, wyrażony stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń. W sferze zainteresowania każdej władzy i administracji państwowej jest utrzymywane bezpieczeństwa narodowego na możliwie najwyższym poziomie. Elementem składowym nad systemu bezpieczeństwa narodowego jest *system obrony państwa.* Określa się go jako zbiór wzajemnie powiązanych elementów - ludzi, organizacji, urządzeń - działających na rzecz zachowania bezpieczeństwa i nienaruszalności terytorialnej kraju. Celem systemu obronnego państwa jest uzyskanie zdolności do prowadzenia w pełnym zakresie skutecznych działań obronnych dla przeciwstawienia się agresji militarnej. Ten cel realizują następujące elementy systemu obronnego państwa[4].

- układ militarny (siły zbrojne);
- organy kierowania obronnością;
- układ poza militarny.

Podstawowymi założeniami funkcjonowania poszczególnych elementów i ogniw systemu obronnego państwa są:

- kompleksowość i spójność w procesie rozwiązywania zagadnień ogólnopolitycznych, społeczno-gospodarczych i militarnych w ramach przygotowań obronnych;
- zdolność do skutecznego przeciwstawiania się wszelkim zagrożeniom godzącym w bezpieczeństwo narodowe;
- efektywna integracja (współdziałanie) potencjału militarnego (sił zbrojnych) z odpowiednio przygotowaną administracją i gospodarką narodową oraz zorganizowanym i przygotowanym do obrony społeczeństwem.

Według prof. Bolesława Balcerowicza, system jako skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych i materiałowych wzajemnie powiązanych i działających celowo, powinien składać się z *podsystemów*. W punkcie 6 - "system obrony", "Polityki bezpieczeństwa i strategii obrony RP" czytamy: "dla przeciwstawienia się zagrożeniom wojennym, a także w celu realizacji zewnętrznych i wewnętrznych zadań obronnych, utrzymuje się w czasie pokoju i rozwija na czas zagrożenia i wojny system obronny RP" [5]

Jego głównymi elementami są: ***siły zbrojne, poza militarne ogniwa obronne i system kierowania obronnością.***

Zgodnie z zapisami Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP na system bezpieczeństwa narodowego składają się:

1) wszystkie odpowiedzialne za bezpieczeństwo w świetle Konstytucji RP i właściwych ustaw organy;
2) instytucje należące do władz ustawodawczych, wykonawczych i sądowniczych, w tym: Parlament, Prezydent RP, Rada Ministrów i centralne organy administracji rządowej.

3.2 SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego określa:

1) rolę;
2) zadania;
3) priorytetowe przedsięwzięcia;

organów, instytucji i podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Wskazuje na potrzebę koordynacji wysiłków podejmowanych na rzecz bezpieczeństwa i obronności państwa.

Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa.

Bezpieczeństwo obywateli (bezpieczeństwo wewnętrzne) oraz niepodległości i nienaruszalność terytorium RP (bezpieczeństwo zewnętrzne) są interesami narodowymi o egzystencjalnym znaczeniu, których zapewnienie ma charakter bezwzględnego nakazu, uzasadniającego zastosowanie w ich obronie - w razie potrzeby - całego posiadanego zespołu sił i środków, którymi dysponuje państwo. Głównym przedmiotem strategii i polityki bezpieczeństwa jest rozwijanie i regulowanie stosunków z innymi państwami. Prowadząc politykę zagraniczną każde państwo kieruje się trzema głównymi cechami:

1. zapewnieniem bezpieczeństwa państwa
2. wzrostem jego siły i rozwoju
3. wzrostem pozycji międzynarodowej

We współczesnych uwarunkowaniach Polska spełnia szczególną rolę w dziedzinie bezpieczeństwa. Wynika to z położenia geopolitycznego RP. Położenie Polski w centrum Europy powoduje, że z militarnego punktu widzenia nasze terytorium stanowi obszar o specjalnym znaczeniu strategicznym na europejskiej linii Wschód – Zachód [6]

W takich uwarunkowaniach, szczególną właściwością polityki bezpieczeństwa jest koncentracja na potencjalnych zagrożeniach i wyzwaniach okresu pokoju. Jej głównym celem jest eliminowanie lub minimalizowanie zagrożeń. Te działania realizowane są na zewnątrz i wewnątrz. W strefie zewnętrznej jest to: zabieganie o sojusze wojskowe, uczestnictwo w procesie rozbrojenia i kontroli zbrojeń oraz budowa wzajemnego zaufania. Natomiast w strefie wewnętrznej jest to budowanie odporności na działania zewnętrzne poprzez kreację zdolności do skutecznej reakcji. Instytucjonalnie za politykę bezpieczeństwa zewnętrznego odpowiedzialności ponoszą: *Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Ministerstwo Obrony Narodowej.*
Pragmatycznym efektem strategii i polityki bezpieczeństwa są określone działania państwa w zakresie realizacji jego interesów - zwłaszcza interesów i zagrożeń wynikających z celowego działania innych państw i zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego.

Uwzględniając powyższe pragmatyczne podejście, Rada Ministrów, w dniu 23.05.2000 r. przyjęła dokument pt. "Strategia obronności RP", który jest wykładnią polskiej strategii i polityki bezpieczeństwa oraz określa strategiczne cele polskiej polityki bezpieczeństwa i jej podstawowe zasady. I tak, do strategicznych celów polskiej polityki bezpieczeństwa należy:

- zagwarantowanie niepodległości i suwerenności, integralności terytorialnej państwa oraz nienaruszalność jego granic;
- zagwarantowanie ochrony demokratycznego porządku konstytucyjnego, w tym w szczególności pełni praw i wolności oraz bezpieczeństwa obywateli RP;
- stworzenie jak najlepszych warunków dla wszechstronnego i stabilnego rozwoju społecznego i gospodarczego kraju, zachowania dziedzictwa narodowego i rozwoju narodowej tożsamości;
- wnoszenie wkładu w budowę demokracji, praw człowieka, praworządności oraz solidarności.

Podstawowe zasady polskiej polityki bezpieczeństwa można przedstawić w pięciu następujących pkt.:

1. Polska traktuje bezpieczeństwo w sposób kompleksowy uwzględniający znaczenie i wpływ czynników politycznych, militarnych, ekonomicznych, społecznych, środowiskowych, energetycznych itd.;
2. Polska realizuje swoją politykę bezpieczeństwa zgodnie z Konstytucją RP, szanuje prawa międzynarodowe, nie ma żadnych żądań terytorialnych;
3. w działaniach na arenie międzynarodowej Polska kieruje się wartościami, ideałami i zasadami ujętymi w Traktacie Północnoatlantyckim i traktatach Europejskich;
4. Polska ściśle wiąże swoje bezpieczeństwo z bezpieczeństwem państw NATO i członków UE;
5. Polska dąży do tego, aby użycie siły na arenie międzynarodowej było wyłącznie realizacją prawa do obrony, przewidzianego w Karcie Narodów Zjednoczonych.

3.3 SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO A SYSTEM OBRONNY PŃSTWA

Wprowadzenie przez Strategię Bezpieczeństwa Narodowego RP pojęcia System Bezpieczeństwa Narodowego powoduje potrzebę dyskursu strategicznego nad rolą i umiejscowieniem obecnie funkcjonującego Systemu Obronnego Państwa w ramach System Bezpieczeństwa Narodowego. Mimo, że w minionych latach System Obronny Państwa był sukcesywnie modyfikowany i w dużej mierze wypełniał funkcje Systemu Bezpieczeństwa Narodowego, to formalnie jego głównym przeznaczeniem nadal pozostaje:

zachowanie potencjału państwa gwarantującego zdolność do efektywnego reagowania obronnego w razie agresji na terytorium RP lub do przeciwstawienia się agresji w ramach kolektywnej obrony NATO.

1. Zgodnie z postanowieniami nowej Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP – zmiana charakteru współczesnych wyzwań i zagrożeń powoduje, że konieczne jest ciągłe doskonalenie wypracowanych procedur funkcjonowania państwa w szerszym ujęciu, niż formuła Systemu Obronnego Państwa.

2. System Bezpieczeństwa Narodowego powinien być dostosowany do przeciwstawienia się nie tylko zewnętrznym zagrożeniom polityczno-militarnym, ale w sposób zintegrowany – wszelkim zagrożeniom dla bezpieczeństwa państwa.

Zasadnicze elementy systemu bezpieczeństwa narodowego

1) Siły Zbrojne RP oraz system dowodzenia i kierowania obroną państwa;
2) Służby i instytucje rządowe zobowiązane do:
   - zapobiegania i przeciwdziałania zagrożeniom zewnętrznym;
   - zapewnienia bezpieczeństwa publicznego;
   - prowadzenia działań ratowniczych;
   - ochrony ludności i mienia w sytuacja nadzwyczajnych.
3) a także w zakresie przewidzianym w Konstytucji RP i właściwych ustawach:
   - władze samorządowe oraz inne podmioty prawne, w tym przedsiębiorcy tworzący potencjał przemysłowo-obronny.
4) Narodowy System Pogotowia Kryzysowego (*NSPK*), który został implementowany w oparciu o System Reagowania Kryzysowego NATO (*NCRS*);
5) Sprawna łączność (*jawna i niejawna*) miedzy elementami systemu zarówno na potrzeby obronne i zarządzania kryzysowego oraz całościowy Krajowy System Łączności, który zapewni możliwość wymiany informacji między organami administracji publicznej o różnych klauzulach tajności.

PODSUMOWANIE

Skuteczne i sprawne działanie systemu bezpieczeństwa uzależnione jest od wielu czynników, a przede wszystkim od harmonijnego funkcjonowania instytucji, urzędów i organów państwa.

Polski system bezpieczeństwa przez ostatnich kilka lat ulegał modyfikacjom, i proces ten trwa w sposób ciągły, jednocześnie ulegając zmianom. Dzieje się tak za sprawą rosnących potrzeb oraz pojawiania się różnorodnych form zagrożenia dla kraju. Wejście Polski do struktur Unii Europejskiej jest również wielką szansą i możliwością rozwoju systemu bezpieczeństwa. Wiele zmian nastąpiło również wewnątrz kraju (reformy, zmiany przepisów prawnych, reorganizacje itp.). Wszystkie te działania przyczyniły się do budowy sprawnie działającego systemu gwarantującego Polsce i jej obywatelom bezpieczeństwo na coraz wyższym poziomie.

Ważną rolę powinna odgrywać również ciągła prewencja w działaniach a nie tylko podejmowanie prac w momencie wystąpienia zagrożenia.[7]

Bezpieczeństwo każdego kraju jest bardzo istotnym elementem polityki funkcjonowania państwa a państwo powinno zapewniać bezpieczeństwo jego obywatelom w wielu dziedzinach życia. Stworzenie struktur zapewniających ciągłą opiekę i ochronę obywatelom powinno być priorytetem każdego rządu, którego nadrzędnym celem jest obrona interesów kraju wraz z jego mieszkańcami.

BIBLIOGRAFIA

[1] Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U.07.89.590 z póz. zm.)

[2] ŠIMAK L., *Manažment razik,* FŠI ŽU, 2006

[3] *www.rcb.gov.pl*

[4] CZERMIŃSKA A., „*Podstawy organizacji i zarządzania”*, Gdynia 2001.

[5] SOSNOWSKI A., ZAMIAR Z., *"Wybrane aspekty zarządzania bezpieczeństwem państwa"* Akademia Świętokrzyska Kielce 2001

[6] BALCEROWICZ J.B., "*Wybrane problemy obronności państwa"* Akademia Obrony Narodowej Warszawa 1997

[7] BRZEZIŃSKI Z., *"Wielka szachownica"* Warszawa 1997

[8] ŠIMAK L., „*Krizový manažment vo verejnej správe”* ,tretie doplnené vydanie FŠI ŽU, Žilina, Detaśované pracovisko Košice, 2004

mgr inż. Sławomir Bałuszyński
doktorant FSI, oficer pożarnictwa, członek European Association for Security,
oraz Polskiego Towarzystwa Ekspertów
Dochodzeń Popożarowych, biegły sądowy.

NIEKTORÉ ASPEKTY MANAŽMENT ZMIEN Z HĽADISKA BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA
CHANGE MANAGENT IN TERMS OF THE SECURITY ENVIRONMENT

Lubomír BELAN, Mária PETRUFOVÁ

ABSTRACT

Zmeny majú rôznu intenzitu, podobu, príčiny a následky, zasahujú do všetkých oblastí života spoločnosti, vývoja a usporiadania sveta, politiky vlád a štátov, fungovania inštitúcií a organizácií, do spôsobu myslenia a názorov, dotýkajú sa každého človeka. Zmena predstavuje nepretržitý proces, znamená odlíšenie, prechod od predchádzajúceho stavu k stavu novému. Vyvíja a mení sa všetko a tempo zmien sa neustále zrýchľuje.

Changes have different intensity, causes and consequences. Extend to all areas of life, development and world order, politics, government and the States, the functioning of institutions and organizations. Change is a continuous process. Means the transition from the previous state to the new state.

Keywords: Bezpečnosť, globalizácia, manažment zmien, security, globalization, change management

ÚVOD

Na konci 20. storočia sa vo svete začína prehlbovať vzájomná ekonomická závislosť štátov, organizácie čím ďalej začínajú progresívne vstupovať na medzinárodné trhy k čomu samozrejme prispela vo veľkej miere najmä globalizácia vo svete. Na takýto proces, kde chceme dosiahnuť úspech je potrebná schopnosť realizovať zmeny. Vstupom do NATO sme získali záruku bezpečnosti a kolektívnej obrany, naše ozbrojené sily sa transformovali a aktívne sa podieľajú na akciách medzinárodného krízového manažmentu, prispievajú ku kolektívnemu udržiavaniu stability a bezpečnosti. Vstupom našej republiky do Únie sme získali spoločný hospodársky priestor, voľný pohyb osôb, zaviedli sme euro menu, získali sme podporu eurofondov, postupne preberáme európsku legislatívu do svojich zákonov a uplatňujeme ju v praxi. V niektorých oblastiach sa nám to darí viac, v niektorých výrazne zaostávame.

1 NIEKTORÉ GLOBÁLNE PROBLÉMY Z HĽADISKA BEZPEČNOSTI

Prebiehajúce zmeny v bezpečnostnom prostredí a celkový vývoj globalizácie vo svete, podporený najmodernejšími informačnými technológiami zvyšujú schopnosť interakcie teroristických a zločineckých organizácií a zlepšujú ich prístup k informáciám, technológiám, financiám a technickým prostriedkom na základe čoho je možné predpokladať, že v blízkej budúcnosti dôjde k nárastu asymetrických hrozieb, ktorým bude musieť čeliť aj Slovenská republika. Práve preto musí Slovenská republika v záujme zabezpečenia potrieb vlastnej bezpečnosti vytvárať podmienky na zdokonaľovanie obranného a bezpečnostného systému štátu,

ako aj riešenia krízových situácií vojenského i nevojenského charakteru.[1]

Od začiatku 21. storočia sa stupňujú nevojenské ohrozenia. Pri teroristickom útoku z 11. septembra 2001 zahynulo v USA 3 tisíc ľudí, nasledovali útoky bombami na vlaky v Madride (2004), výbuchy v staniciach metra v Londýne v júli 2005, ďalej nasledovalo použitie chemických zbraní (Sarin) v Japonsku. V moskovskom metre zabili a zranili cestujúcich výbušninami tzv. samovražedné atentátničky. To je iba krátky príklad, ako sa stupňuje vo svete hrozba, ktorú dokumentujeme ako medzinárodný terorizmus.

Ďalší problém, ktorý sa dotýka celého sveta prichádza v roku 2007, kedy sa objavili problémy amerických finančných inštitúcií. Neistota na finančných a hypotekárnych trhoch vyvolala spočiatku len finančnú krízu. Koncom roka 2008 v dôsledku globalizácie, vzájomnej finančnej previazanosti krajín a svetových trhov sa ekonomiky krajín veľmi rýchlo zrútili. Finančná kríza prerástla do svetovej hospodárskej krízy, ktorá vypukla v plnej sile a zasiahla Európu, Slovensko nevynímajúc.

Súčasná kríza nastavila zrkadlo svetovej civilizácii – nadmernému čerpaniu prírodných zdrojov, špekulovaniu v oblasti finančných systémov a tomu, čo sa nazýva morálnym hazardom. Takto chápaná kríza znamená zásadnú výzvu na prehodnotenie podoby národných ekonomík aj svetovej ekonomiky, prehodnotenie vzťahu medzi ľudskou spoločnosťou a planétou Zem. Z tohto hľadiska môžeme krízu chápať ako hrozbu, ale zároveň i šancu uskutočniť tie opatrenia, ku ktorým by sa za iných podmienok nikto neodhodlal, avšak krízová situácia vytvára šancu pre tých, ktorí budú ochotní radikálnym spôsobom zmeniť svoje uvažovanie. Súčasná hospodárska kríza môže byť teda začiatkom nového smerovania globálnej svetovej ekonomiky.[2]

Súčasné globálne bezpečnostné prostredie je pod vplyvom prehlbujúcej sa globalizácie charakteristické vysokou dynamikou, komplexnosťou, previazanosťou a vzájomnou závislosťou jednotlivých aktérov i prebiehajúcich procesov a z toho vyplývajúcou neistotou a nestabilitou. Jedným z najvýznamnejších fenoménov konca druhého a začiatku tretieho milénia je globalizácia[3] a s ňou spojené zmeny v politickej, ekonomickej, bezpečnostnej, sociálnej i ekologickej situácii na celom svete.

Človek je súčasťou bezpečnosti v pozícii poznávajúceho a konajúceho subjektu. Bez existencie človeka a ľudskej spoločnosti by bezpečnosť neexistovala. Bezpečnosť má teda charakter subjektovo-objektového vzťahu, v rámci ktorého rozoznávame jeho subjektívnu a objektívnu stánku.[4]

Posledné roky sú okrem rastu nových asymetrických bezpečnostných hrozieb bezprostredne spojené so zvýšeným počtom predovšetkým vnútroštátnych konfliktov[5] a zároveň aj so zvyšujúcou sa početnosťou, rozsahom a negatívnymi následkami prírodných katastrof a priemyselných havárií, ktoré ohrozujú životy ľudí, súkromný i verejný majetok a životné prostredie vo veľkom rozsahu. S uvedeným rastom naturálnych, ale najmä sociálnych hrozieb priamo súvisí aj rast úloh pre jednotlivé organizácie medzinárodného krízového manažmentu a tiež ozbrojené sily jednotlivých krajín sveta.

---

1 JURČÁK, V. – ZIBRÍK, P., 2011. Analýza bezpečnostných hrozieb ovplyvňujúcich vnútorné bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky.

2 STANĚK, P, Ekonomický ústav SAV: Odhalenie príčin hospodárskej krízy.

3 IVANČÍK, R. 2011. *Fenomén zvaný globalizácia.* In *Vojenské reflexie*, 2011, roč. 6, č. 1, s. 32-49. ISSN 1336-9202.

4 FRIANOVÁ, V.: Skúmanie subjektívnej a objektívnej stránky stavu bezpečnosti. 2013

5 KAZANSKÝ, R. 2011. Bezpečnostná politika – Teória konfliktov. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2011. 115 s. ISBN 978-80-557-0250-6.

2 MANAŽMENT ZMIEN

Práve spomínané problémy sveta nám natískajú odpoveď, ako je možné čeliť v dnešnom dynamicky meniacom sa prostredí problémom vyplývajúcich zo zmien v bezpečnostného prostredí. Je potrebné postupne meniť myslenie manažérov, zavádzať a efektívnejšie využívať nástroje a metódy manažmentu zmien.

Manažment zmeny je pomerne nová disciplína, ktorá predstavuje nové nároky na manažérov. V rýchlo sa meniacom prostredí a technických prostriedkov musia byť manažéri iniciátormi nových prístupov k zabezpečeniu prosperity organizácie. Preto musia ovládať nové metódy a techniky. Podľa ochoty manažmentu realizovať zmeny sa hovorí o:

- *reaktívnej stratégii*, čo znamená byť k zmene prinútený na základe udalostí, ktoré už nastali,
- *proaktívnej stratégii*, kedy je zmena iniciovaná, plánovaná, vyhľadávaná.

Za jedného zo zakladateľov moderného manažmentu sa považuje Peter Ferdinand Drucker, americký ekonóm, teoretik a filozof manažmentu. V jednej zo svojich prác o zmene píše: *Jedna vec je vo vyspelých krajinách, a pravdepodobne na celom svete, istá: čakajú nás dlhé roky zásadných zmien. Tieto zmeny nebudú mať primárne ekonomický charakter. Nebudú mať dokonca ani primárne technologický charakter. Budú to zmeny demografické, politické, spoločenské, filozofické. Je naivné pokúšať sa zmeny ignorovať a predstierať, že zajtrajšok bude rovnaký ako dnešok, len o niečo intenzívnejší. Jedinou stratégiou, ktorá má nádej na úspech, je snaha o aktívne vytváranie budúcnosti. Snažiť sa vytvárať budúcnosť je nesmierne riskantné. Je to však menej riskantné, než sa o to nesnažiť*.[6]

Anglický výraz management znamená riadenie, ale aj vedenie. Podľa Johna P. Kottera (ďalšieho uznávaného odborníka na manažment) riadenie je *súbor procesov, ktoré zaisťujú hladký chod zložitého systému tvoreného ľuďmi a technológiami (plánovanie a tvorba rozpočtov, organizovanie a výber pracovníkov pre splnenie plánovaných úloh, delegovanie právomocí a zodpovednosti, vytváranie pravidiel a postupov, kontrola činnosti, čiže sledovanie výsledkov a odchýlok od plánu), kým vedenie - líderstvo je súbor procesov, ktoré organizáciu vytvárajú, alebo ju prispôsobujú zmenenému podmienkam. Vedenie definuje ako by mala vyzerať budúcnosť, spája ľudí v záujme budúcej vízie a inšpiruje ich k jej dosiahnutiu napriek všetkým prekážkam*.[7]

S pojmom riadenie sa stretávame už v prvej polovici 20. storočia kedy manažéri začali používať vyvinuté manažérske programy, rozvíjali sa manažérske kompetencie, ktoré boli zamerané na vnútorný chod organizácií, vytváral sa hierarchicky organizovaný riadiaci systém – byrokracia. Úlohou manažérov bolo udržiavať tento systém, mať jeho spoľahlivý chod pod kontrolou. V organizáciách s takýmto typom podnikovej kultúry sa zmeny skôr nariaďujú, prikazujú z pozície sily.

Podľa Johna P. Kottera ktorý píše o zmenách *vyžaduje obete, nadšenie a tvorivý prístup. Nič z toho obyčajne nevzniká z donútenia. Riadenie zmien je dôležité, lebo bez schopného riadenia sa transformačný proces môže vymknúť kontrole, ale je to vedenie, ktoré môže preraziť všetky zdroje podnikovej ochabnutosti. Jedine vedenie môže motivovať k akciám nevyhnutným pre akúkoľvek podstatnú zmenu chovania. Jedine vedenie môže zaistiť pretrvanie zmien ich zakotvením do samej podstaty podnikovej kultúry*.[8]

---

[6] DRUCKER, P. F.: Výzvy managementu pro 21. století: Vytváření budoucnosti. Management Press, Praha 2001, str. 92

[7] KOTTER, J. P.: Vedení procesu změny, Management Press, Praha 2004, str. 33

[8] KOTTER, J. P.: Vedení procesu změny, Management Press, Praha 2004, str. 37

Dnes je úlohou administratívneho riadenia v procese zmeny využívať nástroje, ktoré napomáhajú realizovať stratégiu. Patrí k nim vypracovanie plánov, do ktorých sú zapracované stanovené ciele a spôsoby ich dosiahnutia, vypracovanie rozpočtov na alokáciu finančných, personálnych, materiálnych a ďalších zdrojov, kontrola a hodnotenie ich skutočného plnenia. Dnes existuje široká paleta metód, techník a softvérov na podporu uvedených nástrojov riadenia procesu zmeny.

Tabuľka 1 Vzťah medzi vedením a riadením zmien (podľa J. Kottera)

Vedenie vytvára	*vízie* *stratégie*	Obraz budúcnosti, ktorý zabezpečuje prosperitu organizácie. Cesty, akými sa môžu vízie uskutočniť. Realistické koncepcie a metódy.
Riadenie vytvára	*plány* *rozpočty*	Špecifické plány a časové harmonogramy pre realizáciu stratégií. Plány premenené na finančné ukazovatele a ciele.

Pre úspešné zvládnutie zmeny je najlepšou možnosťou dosiahnutie rovnováhy medzi riadením a vedením zmeny, pričom schopnosť viesť je jednou z kľúčových podmienok úspechu. Vedenie musí sformulovať jasné, zrozumiteľné a presvedčivé poslanie a víziu, zjednotiť a inšpirovať zamestnancov k jej realizácii, komunikovať so všetkými, ktorých spolupráca je potrebná, vedenie podnecuje ľudí k prekonávaniu bariér tvorených pravidlami, byrokraciou. Prístup k manažmentu zmeny musí byť systémový. Proces manažmentu zmeny pozostáva z nasledujúcich krokov:

- určenie potreby zmeny,
- príprava a realizácia zmeny,
- prijatie, stabilizácia zmeny.

Na počiatku každej zmeny je aktivita, ktorá môže mať charakter samovoľného, neriadeného procesu alebo vedomej činnosti, ktorá môže byť programového charakteru (iniciovaná spravidla TOP manažmentom) alebo môže mať charakter spontánnej aktivity, ktorá nie je systematicky usmerňovaná, iba je navedená situácia podporujúcu pozitívnu aktivitu. Na to, aby sme mohli určiť potrebu zmien musíme dokázať vytypovať - zistiť čo, kedy a ako alebo aká je nutnosť zmien. Podmienkami úspechu pri príprave na zmenu sa zaoberala profesorka R. M. Kantorová podľa, ktorej uvádzame desať nasledujúcich prikázaní“:

1. Vykonajte analýzu organizácie a jej potrieb.
2. Vytvorte zdieľanú víziu a určite spoločný smer.
3. Urobte čiaru za minulosťou.
4. Vyvolajte pocit dôležitosti.
5. Usilujte o silnú vodcovskú rolu.
6. Nájdite si významného sponzora.
7. Navrhnite implementačný plán.
8. Vytvorte štruktúry umožňujúce zmenu.
9. Komunikujte s ľuďmi a snažte sa ich začleniť do procesu zmeny.
10. Pevne zmenu zaistite a inštitucionalizujte ju.

Z uvedeného vyplýva, že ak chceme úspešne implementovať zmeny v organizáciách musíme chápať najmä nasledujúce tvrdenia:

- zmeny sú zložité,
- čím ďalej postupujeme v realizácii zmien, tým sú zložitejšie,
- zmena potrebuje silné zázemie a podporu,
- na realizáciu zmeny je potrebné, aby jej ľudia verili a usilovali o ňu,
- najdôležitejším kľúčom je komunikácia, prostredníctvom ktorej môžeme dosiahnuť žiaduci úspech.

Príčiny zmien môžu byť rôzne, napr. nový konkurent, zmena cien, nové technológie, zmeny dopytu, transformácia, nové organizačné štruktúry. Na to aby sme mohli určiť potrebu zmeny musíme vedieť vytypovať čo, kedy, ako zmeniť a nutnosť vykonania zmeny. Práve príčiny zmien podnecujú samotnú zmenu a je len na ľuďoch ako samotnú realizácia zmien zvládnu.

Pri zavádzaní akejkoľvek zmeny, ktorá má byť realizovaná je potrebné, než bude začatá vziať do úvahy kultúru organizácie, ako organizácia funguje a ľudí v organizácii.

V priebehu prípravy a samotnej realizácie zmien dochádza k prekážkam, ktoré ovplyvňujú zmeny. Ako napríklad odpor zamestnancov, zlá komunikácia, neustále predlžovanie realizácie zmien, nedostatočné kompetencie, zručnosti a umenie a pod.

Prečo ľudia majú odpor ku zmenám? *Úzky osobný záujem* znamená obavu, že prídu o niečo, čo si cenia (obava zo straty moci, prostriedkov, slobody, rozhodovania, priateľstve a prestíže). *Nepochopenie a nedostatok dôvery* znamená, že nechápu, prečo ku zmenám dochádza a aké to má súvislosti, reakciou je bránenie sa (akékoľvek zmeny sprevádza prvok nepochopenia). Súčasťou manažmentu zmeny je potreba identifikovať takéto problémy a navrhnúť systém na ich odstránenie alebo zabránenie. Existuje šesť postupov, ktoré môžu byť použité na *zníženie odporu ku zmenám*:

- komunikácia,
- rozšírenie vedomostí,
- spolurozhodovanie,
- pomoc a podpora
- vyjednávanie,
- manipulácia – donucovanie. [9]

Rôznosť pohľadu a hodnotenia situácie znamená, že aj keď vidia zmeny, ich zámer, dôsledky a osobný dopad – je časté ich rôzne hodnotenie. Rýchle a časté prechody z jednej zmeny do druhej obvykle prinášajú nárast odporu k ďalšej zmene. Prerušiť tento bludný kruh umožňuje metóda Intervencie vo veľkej skupine (Large Group Intervention). Podľa K. Lewina, - *Intervencia vo veľkej skupine spĺňa zásady vedúce k úspechu zmeny*:

- vysoká miera dôvery a spolupráce,
- do procesu sú vtiahnutí všetci, ktorých sa zmena týka,
- dôkladné zmapovanie súčasného stavu,
- jasné zameranie na možnosti,
- všetci majú príležitosť zdieľať víziu budúcnosti,
- je to systémový prístup,
- plánovanie a implementácia prebiehajú súčasne.

Pre úspešné zavedenie realizácie zmeny je rozhodujúce plánovanie, v ktorom sú nasledujúce kľúčové kroky:

1. Vyhodnotiť schopnosť zmeniť sa.

[9] RUSSEL-JONES, N.: The Managing *Change* Pocketbook. 1999

2. Vytvoriť program, ktorý bude akceptovať podnikovú kultúru.
3. Naplánovať zmenu.
4. Vytvoriť komunikačný plán.
5. Ustanoviť tím.
6. Získať podporu vrcholového manažmentu.
7. Konzultovať.

Možné prístupy k manažmentu zmeny

V súvislosti s globalizáciou ekonomiky, sú definované rôzne atributy, ktoré sú zamerané na vývoj manažmentu v 21. Storočí. Patrí k nim najmä najmä medzinárodný manažment a medzinárodné podnikanie, nadnárodné hospodárske subjekty a Európska únia, ktoré vytvárajú nové podmienky pre riadenie v multikulturálnom prostredí a diverzifikácii zamestnancov. K najznámejším aplikáciám manažmentu v súčasnosti patria najmä:

- Manažment zmien - *change management,*
- Manažment inovácií – *inovate management,*
- Projektový manažment – *project management,*
- Krízový manažment – *crisis management,*
- Manažment rizika – *risk management,*
- Procesný manažment - *process management,*
- Strategický manažment – *strategic management,*
- Marketingový manažment – *marketing management,*
- Manažment kvality TQM – *total quality management,*
- Environmentálny manažment EMS - *environmental management system,*
- Logistický manažment – *logistic management,*
- Komparatívny manažment - *comparative management,*
- Manažment kategórií - *category management,*
- Manažment značky - *brand management.*

Teória obmedzenia (Theory of Constraints, TOC) - autorom je E. M. Goldratt. Jednoduchými logickými postupmi odstraňuje, resp. rozširuje takzvané úzke miesta v širokom spektre rôznorodých procesov a činností, napr.: výroba, financie, predaj atď. Cieľom nie je ušetriť peniaze ale ich vyrobiť.

Programy trvalého zlepšovania kvality - vychádzajú aj zo štandardných požiadaviek noriem ISO rady 9000 (zamerané na systém manažmentu kvality). Uplatňuje sa *total quality management* (TQM). V správaní organizácie zameranej na bezchybnosť musí dochádzať k niekoľkým významným posunom v nasledujúcich smeroch:

- vytvorenie atmosféry, ktorá nevedie k zastieraniu nedostatkov,
- nesmie byť vykonávaná vedome nekvalitná práca,
- všetky prípady, ktoré sú signalizované ako nedostatky, anomálie, nestabilita, je treba prešetriť,
- zákazník musí dostať kvalitu.

Podstatou zlepšovacích aktivít je obvykle zistenie, riešenie a odstránenie určitých problémov. *Demingov zlepšovací cyklus PDCA* to rieši nasledovne:

- P Plan - naplánujte určitý zámer zlepšení,
- D Do - vykonajte, uskutočnite plánovaný zámer
- C Chek - overte dosiahnuté výsledky,

- A Act - jednajte v zmysle realizácie prípadných korekčných opatrení a zavedenie zlepšení do praxe.

Ďalším prístupom je *reinžiniering*. Je smerom manažmentu zmeny, hľadajúci príležitosť na úspech v radikálnych zmenách, ktoré sú orientované predovšetkým do oblasti riadenia. V súčasnosti pribúdajú v odborných publikáciách mnohí ďalší autori, ktorí sa zaoberajú problematikou manažmentu zmien ako východisko pre progresívne trendy v manažmente.

ZÁVER

V podmienkach OS SR bol koncom minulého roka prijatý politicko-strategický dokument *Biela kniha*, ktorý analyzuje budúce bezpečnostné výzvy. Globálne bezpečnostné prostredie bude aj naďalej charakteristické dynamickým vývojom, komplexnosťou, nestabilitou a neurčitosťou vývoja. Globalizácia ako hlavný faktor vývoja zvyšuje vzájomnú prepojenosť a závislosť medzi štátmi, a tým aj ich zraniteľnosť. Rôzne formy terorizmu a šírenie zbraní hromadného ničenia vrátane ich nosičov, jednotlivých komponentov potrebných na ich výrobu, ako aj materiálov dvojakého použitia predstavujú vážnu bezpečnostnú hrozbu, ktorá môže narastať.

Vyššiu mieru vojenského ohrozenia Slovenskej republiky v nasledujúcom období predstavujú štáty nerešpektujúce normy medzinárodného práva a realizujúce agresívnu zahraničnú politiku, ktoré zároveň vyvíjajú zbrane hromadného ničenia a raketové technológie schopné zasiahnuť územie Slovenskej republiky a jej spojencov. Slovenská republika vzhľadom na svoj obmedzený obranný potenciál dokáže na značnú časť zmienených bezpečnostných hrozieb a výziev reagovať účinne iba prostredníctvom aktívneho pôsobenia v rámci medzinárodných organizácií.

Kľúčovou požiadavkou na fungovanie systému obrany štátu bude jeho prepojenie s bezpečnostným systémom Slovenskej republiky, ktoré umožní koordinovanú a efektívnu činnosť orgánov verejnej moci pri riadení štátu vo všetkých krízových situáciách vojenského i nevojenského charakteru. Rovnako dôležité budú aj jeho účinné pôsobenie v rámci systému krízového manažmentu medzinárodných organizácií a funkčná spolupráca so systémami krízového manažmentu susedných štátov. Na riešenie hrozieb a bezpečnostných výziev v rámci medzinárodného úsilia musia OS SR rozvíjať kľúčové spôsobilosti na efektívne plnenie úloh v rámci kolektívnej obrany a v operáciách medzinárodného krízového manažmentu.[10]

Prehlbovanie manažérskych kompetencii profesionálnych vojakov bude prioritou ich ďalšej prípravy v závislosti na ich funkčnom zaradení a kariérnom raste a znalosť, uplatňovanie manažmentu zmien v praxi tomu môže len napomôcť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BELAN, L, a kol.*: Manažment*. Vysokoškolská učebnica. Akadémia ozbrojených síl. 2012 ISBN

Biela kniha o obrane SR. MO SR. Bratislava, jún 2013.

DRUCKER, P. F.: *Management. „Budoucnost začína dnes“*, Management Press, Praha 1992,

DRUCKER, P. F.: *Výzvy manažmentu pre 21. století*, Management Press, Praha 1998,

[10] *Biela kniha o obrane SR*. MO SR. Bratislava, jún 2013

FRIANOVÁ, V.: *Skúmanie subjektívnej a objektívnej stránky stavu bezpečnosti.* Zborník príspevkov z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie. Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2013. ISBN 978-80-8040-477-2

IVANČÍK, R. 2011. *Fenomén zvaný globalizácia.* In *Vojenské reflexie*, 2011, roč. 6, č. 1, s. 32-49. ISSN 1336-9202.

JURČÁK, V. – ZIBRÍK, P., 2011. Analýza bezpečnostných hrozieb ovplyvňujúcich vnútorné bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky. In *Bezpečnostní management a společnost: Sborník mezinárodní konference pořádané 11. a 12. května 2011 v Brně.* Brno: Univerzita obrany, 2011. s. 317-327. ISBN 978-80-7231-790-5.

KAZANSKÝ, R. 2011. Bezpečnostná politika – Teória konfliktov. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2011. 115 s. ISBN 978-80-557-0250-6.

KOTTER, J. P.: *Vedení procesu změny,* Management Press, NT Publishing, s.r.o. Praha, 2000. ISBN 80-7261-015-5.

LEWIN, K.: *Field Theory in Social Science*. Harper and Row, 1951

RUSSEL-JONES, N.: "*The* Managing *Change* Pocketbook" *Management* Pocket Books, 1999, ISBN: 1870471318 | 112 s.

SCHUMPETER, J. A.: *Beiträge zur Soziallokönomik,* Wien, Köln, Graz, Bohlau Verlag 1987

STANĚK, P., Ekonomický ústav SAV: Odhalenie príčin hospodárskej krízy.

RUSSEL-JONES, N.: "*The* Managing *Change* Pocketbook" *Management* Pocket Books, 1999, ISBN: 1870471318 | 112 s.

Lubomír BELAN, Ing., PhD.
Katedra manažmentu,
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši
lubomir.belan@aos.sk

Mária PETRUFOVÁ, doc. PhDr., PhD.
Katedra manažmentu,
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši
maria.petrufova@aos.sk

MEDZINÁRODNÉ ASPEKTY OCHRANY INFORMÁCIÍ
INTERNATIONAL ASPECTS OF INFORMATION PROTECTION

Miroslav BRVNIŠŤAN

ABSTRACT

Ochrana informácií a špecificky ochrana informácií utajením prešla za ostatné obdobie významnými zmenami. Tieto boli podmienené nielen vznikom samostatnej Slovenskej republiky, ale aj zmenami globálneho bezpečnostného prostredia. Medzi najdôležitejšie vplyvy na systém manažmentu a ochrany informácií možno nesporne zaradiť vstup Slovenskej republiky do nadnárodných integračných zoskupení – Európskej únie a Severoatlantickej aliancie. S dôsledkami týchto zmien sa nie vždy podarilo adekvátne vysporiadať. Identifikovanie a popísanie základných charakteristických čŕt systémov manažmentu a ochrany informácií nadnárodných zoskupení a ich dopad na systém Slovenskej republiky je elementárnym predpokladom pre zabezpečenie efektívneho zdieľania a ochrany informácií v rámci nadnárodných zoskupení.

Information security and specifically the protection of information by security classification have undergone significant changes over the last period. These were conditional not only on the formation of the independent Slovak Republic, but also on the changes of the global security environment. Among the most important influences on the system of management and information protection can certainly be included the entry of the Slovak Republic into the transnational integration structures - the European Union and NATO. It was not always possible to cope with the implications of these changes. Identification and description of the basic features of the systems of management and information protection of the transnational structures and their impact on the system of the Slovak Republic are a crucial prerequisite for ensuring the effective information sharing and information protection within the mentioned structures.

Keywords:
Manažment informácií, ochrana informácií utajením, základné črty nadnárodných systémov ochrany informácií, komplexnosť, univerzálnosť, minimálne štandardy, záväznosť, spoločný záujem, kontrolné mechanizmy, sankcie.

Information management, protection of information by security classification, the basic features of transnational systems of information protection, comprehensiveness, universality, minimum standards, obligatory force, common interests, control mechanisms, sanctions.

ÚVOD

Súčasný stav systému manažmentu a ochrany informácii Slovenskej republiky (ďalej len SR) je priamym dôsledkom a reakciou na vývoj a stav širšieho bezpečnostného prostredia. So zmenami bezpečnostného prostredia úzko súviseli aj politické a hospodárske zmeny, vrátane zmien zahraničnopolitickej orientácie SR, najmä po roku 1989, špecificky od vzniku samostatnej SR. Vstup SR do nadnárodných integračných zoskupení - Európskej únie (ďalej len EÚ) a Severoatlantickej aliancie (ďalej len NATO) bol priamou odpoveďou na možnosti, a najmä schopnosti SR zabezpečiť realizáciu štátnych, respektíve bezpečnostných a obranných záujmov. Uvedomenie si potreby realizácie niektorých základných záujmov SR, najmä v oblasti bezpečnosti a obrany SR, vrátane jej hospodárskych a ekonomických záujmov (najmä v prípade EÚ), prostredníctvom integrácie v nadnárodných zoskupeniach, bolo vcelku logické. SR ako minoritný hráč z hľadiska globálnych väzieb a záujmov nebola a nie je schopná

zabezpečiť potrebnú úroveň realizácie svojich záujmov samostatne. Integračný proces do nadnárodných zoskupení ovplyvnil výrazným spôsobom fungovanie vnútorného bezpečnostné systému SR. Jedným z dôvodov bola aj skutočnosť, že došlo priamo k obmedzeniu a odovzdaniu niektorých výlučných právomocí SR nadnárodným integračným zoskupeniam. Bezpečnosť, ako taká, a realizácia bezpečnostných záujmov SR sa stali v podstatnej miere integrálnou súčasťou opatrení v rámci nadnárodných zoskupení. SR ako jeden z jej členov sa podieľa na ich činnosti, čím zabezpečuje konzistentnosť a koordinovanosť svojich interných opatrení s opatreniami realizovanými prostredníctvom uvedených zoskupení. Spôsob, akým dokáže SR zosúladiť svoje „interné" kroky s krokmi prijímanými v rámci nadnárodných zoskupení, priamo určuje celkovú efektívnosť členstva.

Subsidiárnym dôsledkom členstva SR v nadnárodných zoskupeniach je aj potreba zosúladenia systémov manažmentu a ochrany informácií. Ochranu informácií utajením SR je pritom potrebné považovať za integrálnu súčasť komplexného manažmentu informácií štátu tak, ako to je zavedené v systémoch manažmentu informácií nadnárodných zoskupení.

V čase vstupu SR do nadnárodných zoskupení existoval diametrálne odlišný pohľad na manažment informácií a ich ochranu[1]. Informácie, ich množstvo a rozsah neustále rastie, pričom narastajú aj požiadavky na ich manažment a ochranu. Systémy manažmentu informácií a ich ochrany je pritom potrebné neustále prispôsobovať potrebám praxe a bezpečnostnej situácii. Cieľom je dosiahnuť primeranú efektívnosť, a to či už z hľadiska celkových nákladov, alebo z hľadiska primeranosti ochrany, zohľadňujúc základné požiadavky ochrany informácií, ako sú hodnovernosť, dostupnosť, dôvernosť, integrita a nespochybniteľnosť informácií. Tento cieľ je pomerne zložité zabezpečiť. Je o to zložitejší ak možnosti riešenia ovplyvňujú viaceré faktory napr. ekonomická, bezpečnostná alebo politická situácia. Ak ide o nadnárodné zoskupenia, podstatný vplyv má nutnosť koordinovať a zjednocovať viaceré rôznorodé záujmy krajín. Z tohto pohľadu je pravdepodobne najvýraznejším problémom zosúladenie právnych predpisov jednotlivých členských krajín. Pritom už z podstaty ich kreovania vyplývajú systémové odlišnosti, napr. anglo-americký právny systém verzus kontinentálny právny systém. Podobne je to pri bližšom pohľade na vzťah „staré" verzus „nové" členské krajiny. V určitej výhode sú krajiny, ktoré boli pri vzniku nadnárodných zoskupení, a teda do systému manažmentu a ochrany informácií daného nadnárodného zoskupenia „včlenili" charakteristiky svojich vlastných systémov manažmentu a ochrany informácií. To však nie je situácia nových členských krajín, vrátane SR, ktoré museli prispôsobiť svoj systém manažmentu a ochrany informácií systému ochrany informácií nadnárodných zoskupení, ako základný predpoklad integrácie. Pri spätnom pohľade ešte aj v súčasnosti prekvapuje vtedajšia nepripravenosť inštitúcií a právneho prostredia SR. Nesporne išlo o nové požiadavky, často s nepoznanými dôsledkami. Cieľ bol však jednoznačný – vstup SR do uvedených nadnárodných zoskupení. To, že sa niektoré požiadavky nepodarilo správne splniť a implementovať by malo byť neustálou výzvou. Systém manažmentu a ochrany informácií vo všeobecnosti nemôže efektívne fungovať v rámci uvedených zoskupení, pokiaľ nie sú vytvorené adekvátne podmienky - právne, organizačné a inštitucionálne. Predpokladom je identifikovanie a správne porozumenie základným črtám a princípom fungovania systémov manažmentu a ochrany informácií nadnárodných zoskupení a ich komplexnosti.

Systémy manažmentu a ochrany informácií utajením EÚ a NATO sa vyvíjali postupne a s ohľadom na stav a zmeny bezpečnostného prostredia, vrátane požiadaviek praxe. Práve tieto okolnosti iniciovali podstatné zmeny systémov manažmentu informácií nadnárodných

[1] Pozri bližšie Brvnišťan, M., Polák, P.: Vývoj ochrany utajovaných skutočností na území SR, In Právny obzor, 92/2009, č.3, str. 262-288.

zoskupení a podmienili ich základné črty. Systémy nadnárodných zoskupení vznikali vo všeobecnosti v dobe po ukončení II. Svetovej vojny, kedy nastávala známa bipolarizácia sveta a Európy, čo malo určujúci vplyv na samotné kreovanie ich podstaty. Boli to často aj samostatné výrazné impulzy, ktoré zanechali svoj odtlačok na systémoch ochrany informácií v euroatlantickom priestore, ako napr. tzv. Kubánska kríza (1962), vpád vojsk Varšavskej zmluvy v roku 1968 do Československa, rok 1989 a pád tzv. Východného bloku. Tieto zmeny však SR vnímala odlišne, nakoľko sa v tomto období nachádzala na opačnej strane pomyselnej barikády[2].

Ak by sme chceli byť úplní, boli to v konečnom dôsledku nielen zmeny vyplývajúce zo zmien bezpečnostného prostredia, ale aj požiadavky vyplývajúce z organizačných zmien, zmien a vývoja právneho a inštitucionálneho prostredia ako súčasti určitého vnútorného, nesporne koherentného a systematického vývoja nadnárodných zoskupení. Samostatnou, i keď nespochybniteľnou oblasťou, boli zmeny súvisiace s informačným a technickým vývojom.

V súlade s uvedeným, sa preto budeme zaoberať súčasnými systémami manažmentu a ochrany informácií utajením nadnárodných zoskupení, a to najmä s ohľadom na definovanie ich základných charakteristických čŕt vo väzbe na možnosti efektívneho fungovania systému manažmentu a ochrany informácií utajením SR.

1. ZAKLADNÁ CHARAKTERISTIKA SYSTÉMOV MANAŽMENTU A OCHRANY INFORMÁCIÍ NADNÁRODNÝCH ZOSKUPENÍ

1.1. SYSTÉM MANAŹMENTU A OCHRANY INFORMÁCIÍ NATO

Politika NATO v oblasti manažmentu a ochrany informácií je pre fungovanie NATO elementárnym predpokladom efektívneho fungovania. Pri bližšom pohľade je zrejmé, že len jej určitá časť sa zaoberá ochranou informácií utajením. Informácie NATO sú buď verejné (spravidla automaticky, avšak len veľmi malá časť) alebo podliehajú ochrannému režimu, nie však vždy utajeniu. Režim minimálnej ochrany, resp. nesprístupňovania informácií je určitým predstupňom pred režimom utajenia. Zabezpečuje sa tým nielen potrebná flexibilnosť, ale najmä efektívnosť, nakoľko ochrana informácií prostredníctvom režimu utajenia je nesporne náročnejšia, a najmä drahšia. S ohľadom na výsledky analýzy rizík vyplývajúcich z bezpečnostnej situácie pre informácie NATO a nutnosť zabezpečiť efektívnosť a flexibilitu, sú informácie NATO chránené tak, aby nedochádzalo k zbytočnému nadhodnocovaniu ochrany napr. prostredníctvom režimu utajenia ak postačuje zabezpečiť len ich nezverejnenie prostredníctvom príslušného označenia (NATO Unclassified). Tomu zodpovedá aj štruktúra dokumentov zabezpečujúcich manažment a ochranu informácií NATO.

Uvedená štruktúra dokumentov vyjadruje prístup NATO k ochrane svojich informácií na jednej strane, na strane druhej je to spôsob, ako možno čo najefektívnejšie riadiť nakladanie s informáciami v tak rozsiahlych celkoch, a to najmä z hľadiska čoraz väčšieho tlaku verejnosti na zabezpečenie prístupu k informáciám NATO. Stručná charakteristika uvedených dokumentov dotvára celkový rámec:

1. **NATO Information Management Policy**[3] (Politika riadenia informácií NATO) je zastrešujúcim dokumentom, ktorý stanovuje celkový rámec nakladania s informáciami NATO s cieľom zabezpečiť bezpečnosť a efektívne riadenie „informácií NATO“ – inými slovami

[2] Pozri bližšie Vývoj systémov OUS EÚ a NATO, Brvnišťan, M.: Ochrana utajovaných skutočností v spektre historického vývoja, Tlačiareň Ministerstva vnútra SR, Bratislava 2013, str. 65.

[3] NATO Information Management Policy (Politika riadenia informácií NATO), PO(99)47 zo dňa 17.5.1999, NATO Archives 2012.

primeranú dôvernosť, celistvosť a dostupnosť. Informácia v najvšeobecnejšom zmysle je pritom považovaná za niečo, čo umožňuje plniť ciele NATO, bez ohľadu či je utajovaná, neutajovaná, alebo v ktorej súčasti NATO alebo členskej krajine vznikla. Z hľadiska dopadu na šírenie informácií zavádza tento dokument bezpečnostné označovanie (stupne utajenia) a tzv. značkovanie, ktorého cieľom je čo najviac a najpresnejšie špecifikovať adresáta (označenie NATO, pre vnútornú potrebu, len pre Slovensko a pod.), prípadne iné ďalšie označenia, ktoré limitujú distribúciu informácie. Dokument ako taký nemá široké praktické uplatnenie, nakoľko slúži len ako návod (zastrešenie) pre systém ochrany informácií NATO, ktorý je rozpracovaný v ďalších dokumentoch.

2. **Management of Non Classified Information**[4] (Riadenie neutajovaných informácií) je dokumentom vypĺňajúcim medzeru v ochrane informácií medzi informáciami verejnými a informáciami utajovanými. V podstate až do prijatia tohto dokumentu, NATO nemalo jednotný rámec pre nakladanie s neutajovanými dokumentmi (vo všeobecnosti sa však nezverejňovali). Dokument vytvára dve kategórie informácií, a to **„NATO neklasifikované“** (nie sú automaticky zverejňované) a **„Informácie uvoľnené pre verejnosť“.** Dokument vychádza s predpokladu, že každá informácia NATO môže poškodiť záujmy NATO, a preto pred jej uvoľnením je potrebné ju posúdiť. Zároveň dokument vytvára viacero administratívnych označovaní, ktoré môže použiť pôvodca na určenie ďalšieho nakladania. Je zrejmé, že záujem NATO na ochrane informácií je naozaj komplexný, a v zásade teda neexistuje informácia NATO, ktorá by mohla byť automaticky zverejnená. Vždy je to podmienené stanoveným súhlasom relevantnej autority – spravidla pôvodcu.

3. **NATO Public Disclosure Policy**[5] (Politika NATO pre zverejňovanie) zastrešuje politiku uvoľňovania dokumentov NATO pre verejnosť. Je výsledkom skúseností medzi jednotlivými členskými krajinami a záujmu NATO na zjednotení postupu. Zároveň vylučuje uvoľňovanie, resp. zverejňovanie dokumentov NATO len na základe rozhodnutia členskej krajiny. Cieľom je nie len ochrana „informácií NATO“, ale aj maximálne možné zverejňovanie a podpora verejnej diskusie. Uvoľňovanie sa týka najmä dokumentov starších ako 30 rokov, dokumentov naviazaných na C-M(55)15(Final), ktorý bol zverejnený, dokumentov neutajovaných alebo označených ako „NATO-neutajované“, ak tomu nebráni administratívne označenie.

4. **Security within the North Atlantic Treaty Organization**[6] (Bezpečnostná politika NATO), dokument vytvára potrebný právny rámec na ochranu informácií režimom utajenia.

Na základe uvedeného prehľadu a stručnej charakteristiky je možné konštatovať, že v prostredí NATO je ochrana informácií zabezpečovaná dôsledne, a to v tom zmysle, že svoj špecifický režim nakladania majú nielen utajované informácie, ale zároveň všetky ostatné informácie NATO, ktoré podliehajú určitým minimálnym pravidlám. Pokiaľ ide o SR, je zrejmé, že takýto prístup nebol napriek členstvu SR v NATO do súčasnosti zavedený[7]. Doposiaľ nie je určený príslušný orgán (bezpečnostná autorita), zodpovedná za ochranu neutajovaných informácií, a ani nie je vytvorený potrebný právny základ pre ochranu takýchto (neutajovaných) informácií (nie je zavedený ekvivalent), napriek tomu, že takýmito informáciami SR disponuje.

Zároveň, ak berieme v úvahu systém bezpečnostných zmlúv NATO, týkajúcich sa ochrany informácií, tak nenájdeme žiadnu zmluvu, ktorá by zastrešovala záväznosť ochrany neutajovaných informácií. To je možné vysvetliť len tým spôsobom, že NATO nekladie rovnaký dôraz na ochranu utajovaných a neutajovaných informácií vo svetle záväznosti

[4] The Management of Non-classified NATO Information, C-M(2002)60.
[5] NATO Public Disclosure policy (Politika uvoľňovania informácií pre verejnosť), PO(90)32.
[6] Bezpečnostná politika NATO - Security within the North Atlantic Treaty Organization (NATO), C-M(2002)49.
[7] Bližšie pozri Brvnišťan, M.: O niektorých otázkach ochrany informácií v SR, str. 1467 – 1473.

jednotlivých dokumentov NATO a možností vyvodenia dôsledkov. Ochrana menej dôležitých kategórii informácií je ponechaná na jednotlivých členských krajinách a ich zodpovednosti a schopnosti zabezpečiť požiadavky stanovené príslušnými dokumentmi NATO.

1.2. SYSTÉM MANAŹMENTU A OCHRANY INFORMÁCIÍ EÚ

Systém manažmentu a ochrany informácií EÚ je z hľadiska členenia a záväznosti jednotlivých predpisov oveľa zložitejší a viac štruktúrovaný, ako systém NATO. Vyplýva to jednak z odlišnosti historického vývoja EÚ, a jednak mieri a spôsobu jej inštitucionalizácie, vrátane formovania potrebného právneho rámca. Vo všeobecnosti sa v rámci systému manažmentu a ochrany informácií EÚ odlišujú dve základné kategórie informácií - utajované a neutajované.

Utajované informácie sú chránené relatívne uceleným (i keď komplikovaným) systémom predpisov vydaných rôznymi subjektmi samostatne, napr. Radou EÚ[8], Komisiou[9] alebo Európskou službou pre vonkajšiu činnosť[10]. Vzhľadom na uvedenú rôznorodosť[11] sú neustále snahy o jednotné zastrešenie a vytvorenie uceleného právneho rámca[12].

Neutajované informácie sú chránené rôznymi (odlišnými) mechanizmami inštitúcii, orgánov a agentúr EÚ, a nie sú automaticky verejné. Základný právny rámec je tvorený Nariadením Rady EÚ a parlamentu (ES) č. 1049/2001 o prístupe verejnosti k dokumentom Európskeho parlamentu, Rady a Komisie. V tomto nariadení sú priamo upravené výnimky z prístupu verejnosti k informáciám a postup, ktorý to umožňuje. V zásade je stanovené, že všetky dokumenty sú prístupné verejnosti (porovnaj s NATO). Avšak aj tu je potrebné chrániť niektoré verejné a súkromné záujmy prostredníctvom výnimiek. V prípade potreby majú mať orgány (rozumej orgány EÚ) právo chrániť svoje interné procesy napr. porady a rokovania, aby sa zachovala ich schopnosť plniť stanovené úlohy. Nariadenie č. 1049/2001 explicitne nehovorí o kategóriách informácií. Vytvára sa tu však základný predpoklad na obmedzenie prístupu verejnosti k informáciám za určitých podmienok, ktoré sú bližšie rozpracované v čl. 4 uvedeného nariadenia.[13]

Takto definovaný všeobecný rámec využívajú jednotlivé inštitúcie EÚ, agentúry a štruktúry EÚ na stanovenie pravidiel pre ochranu tzv. „citlivých informácií“. Napríklad Rada EÚ vydala Informačnú nótu č. 5847/06 zo dňa 16.3.2006 - **Nakladanie s dokumentmi označenými LIMITE**. Označenie LIMITE pritom nie je klasifikačné označenie ale tzv. distribučné – limitujúce distribúciu dokumentu. Ide o stručný predpis, ktorý stanovuje minimálne pravidlá pre označovanie citlivých informácií a ich štandardy ochrany. Záväznosť

[8] Rozhodnutie Rady z 31. marca 2011, č. 2011(292)EU o bezpečnostných predpisoch na ochranu utajovaných informácií.

[9] Rozhodnutie Komisie z 29.11.2001, č. 2001/844/EC,ECSC,Euroatom, ktorým sa dopĺňa je interný rokovací poriadok.

[10] Rozhodnutie vysokej predstaviteľky Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku z 15. júna 2011 o bezpečnostných pravidlách Európskej služby pre vonkajšiu činnosť.

[11] Pozri Brvnišťan, M. : Ochrana utajovaných skutočností v spektre historického vývoja, Tlačiareň Ministerstva vnútra SR, Bratislava 2013, str. 101.

[12] Dohoda medzi vládami členských štátov Európskej únie, ktoré sa zišli na zasadnutí Rady, o ochrane utajovaných skutočností, ktoré sa vymieňajú v záujme Európskej únie z 8.7.2011.

[13] Napr. ak by sa jeho zverejnením narušila ochrana verejného záujmu týkajúceho sa: verejnej bezpečnosti, obrany a vojenských vecí, medzinárodných vzťahov, finančnej, menovej alebo hospodárskej politiky spoločenstva alebo niektorého členského štátu; súkromia alebo integrity jednotlivca, najmä v súlade s právnymi predpismi spoločenstva týkajúcimi sa ochrany osobných údajov. Uvedené sa týka aj prístupu k dokumentu, ktorý orgán vypracoval pre vnútornú potrebu, alebo ktorý orgán obdržal, vzťahujúcemu sa k veci, v ktorej ešte orgán nerozhodol, bude odmietnutý v prípade, ak by zverejnenie dokumentu vážne narušilo rozhodovací proces orgánu, pokiaľ nepreváži verejný záujem na jeho zverejnení.

takéhoto predpisu je vo vzťahu k členským krajinám však prinajmenšom sporná, pre SR v tomto prípade platí obdobná situácia ako v prípade informácií NATO unclassified..[14] Európska komisia má v praxi zaužívaný obdobný systém ochrany citlivých informácií upravený Bezpečnostným oznámením z 8.3.2005. V kontexte s uvedeným, je situácia riešená v iných inštitúciách alebo agentúrach a orgánoch EÚ. Vo všeobecnosti absentuje zjednocujúci predpis riešiaci problematiku ochrany tzv. „citlivých informácií EU" a ochrana tejto kategórie informácií je riešená ad hoc vydávanými predpismi. Častokrát pritom dochádza k nahrádzaniu systému OUS práve vytváraním rôznych „neštandardných" spôsobov ochrany informácií pod pláštikom ochrany citlivých informácií, a to najmä v snahe vyhnúť sa „problémom" alebo finančným nákladom vyplývajúcich zo systému OUS[15].

2. ZÁKLADNÉ ČRTY SYSTÉMOV MANAŽMENTU A OCHRANY INFORMÁCIÍ NADNÁRODNÝCH ZOSKUPENÍ

Systémy manažmentu informácií a ich ochrany boli kreované tak, aby spĺňali požiadavky daného nadnárodného zoskupenia, a zabezpečili potrebnú úroveň ochrany informácií. Za charakteristické črty systémov manažmentu informácií nadnárodných zoskupení je možné považovať:

- komplexnosť,
- univerzálnosť (všeobecnosť),
- minimálne štandardy,
- záväznosť,
- spoločný záujem,
- kontrolné mechanizmy,
- sankcie.

Vo všeobecnosti je možné uviesť, že zmienené systémy manažmentu a ochrany informácií **sú komplexnými systémami,** a sú kreované tak, aby poskytovali a zabezpečovali základnú ochranu celému spektru informácií daného nadnárodného zoskupenia. Vychádzajú zo základnej premisy, a to, že každá informácia má svojho majiteľa (v tomto prípade je to nadnárodné zoskupenie), ktorý je oprávnený rozhodovať o tom, komu je informácia sprístupnená, a za akých podmienok. Takéto „vlastníctvo" je pritom vo všeobecnosti považované za nespochybniteľné, kontrolovateľné a vymožiteľné. Tento základný princíp je aplikovaný na všetky informácie (utajované, neutajované, prístupné verejnosti), teda aj na tie, ktoré vznikajú v rámci členských krajín, ak sú adekvátne označené napr. EU Limite, EU Restricted, NATO Unclassified, NATO Secret. Označením je zadefinovaný ich vzťah k nadnárodnému zoskupeniu, a teda následne podliehajú spoločným pravidlám, ktoré sú aplikované nadnárodnými zoskupeniami (orgány a inštitúcie, agentúry), a takisto aj ostatnými členskými krajinami.

Univerzálnosť, a teda aj určitá všeobecnosť právnych predpisov nadnárodných zoskupení, je elementárnym predpokladom ich aplikovania v praxi v tak rozsiahlych a špecifických celkoch. Univerzálnosť je zároveň základom dosiahnutia určitého stupňa kompromisu pri ich tvorbe, a to zohľadňujúc napr. právny a inštitucionálny stav, stav byrokracie, organizačné, ekonomické a aj jazykové odlišnosti jednotlivých krajín. To je však len časť rámcového pohľadu, nakoľko tieto systémy musia zohľadňovať aj

[14] Pozri podrobnejšie Brvnišťan, M.: O niektorých otázkach ochrany informácií v SR, In Justičná revue č. 11/2007, str. 1467 – 1473.

[15] Obdobne možno vnímať aj neštandardné zavádzanie rôznych „iných" kategórii informácii podliehajúcich ochrane. Napr. zákonom č. 45/2011 Z.z. o kritickej infraštruktúre – pozn. autora.

požiadavky, možnosti a schopnosti členských krajín aplikovať spoločné pravidlá v praxi. Miera univerzálnosti nadobúda v súvislosti s praktickou aplikáciou nový rozmer, ak berieme do úvahy aplikáciu uvedených predpisov nielen v sterilných podmienkach inštitúcií (resp. v mierových podmienkach), ale aj v podmienkach, ako sú rôzne civilné alebo vojenské misie alebo operácie.

Univerzálnosť, ako taká, je realizovaná prostredníctvom tzv**. minimálnych štandardov.** Tie umožňujú potrebnú flexibilitu pri aplikácií predpisov nadnárodných zoskupení krajinami, pri ich transformácií resp. aproximácií do právnych systémov krajín, resp. priamej aplikácie. Princíp minimálneho štandardu je v tom, že každá krajina musí tento splniť, avšak nie je porušením spoločných pravidiel, ak sú minimálne štandardy prekročené, a teda prísnejšie[16]. Uvedené je potrebné posudzovať najmä prostredníctvom komplexnosti, rôznorodosti a zložitosti vzťahov jednotlivých členských krajín a špecifík ich právneho a bezpečnostného systému. Vyžaduje sa však určitá opatrnosť, nakoľko nadhodnotenie štandardov krajinami v záujme splnenia spoločných minimálnych štandardov, môže prispieť k zbytočnej komplikovanosti a finančnej náročnosti systému manažmentu a ochrany informácií.

Záväznosť predpisov nadnárodných zoskupení vo vzťahu k členským krajinám je realizovaná štandardnými postupmi upravenými normami medzinárodného práva. V prípade predpisov EÚ, ich záväznosť vyplýva priamo z ustanovení Ústavy SR a je vo všeobecnosti akceptovaná aj právnou teóriou[17]. Zohľadňuje sa pritom pravidlo prednosti únioového práva pred právom vnútroštátnym, vrátane priamej aplikovateľnosti napr. rozhodnutia Rady EÚ[18]. Záväznosť a vzťah k právu členských krajín je pritom expressis verbis uvedená aj priamo napr. v zmienenom rozhodnutí Rady v článku 1 ods. 2 , ktorý znie *„Tieto základné zásady a minimálne štandardy sa vzťahujú na Radu a Generálny sekretariát Rady a členské štáty ich dodržiavajú v súlade so svojimi príslušnými vnútroštátnymi zákonmi a inými právnymi predpismi, aby sa každému poskytlo ubezpečenie o tom, že pre utajované skutočnosti EÚ je zabezpečená rovnaká úroveň ochrany“*. Tým je jasne a presne definovaný vzájomný vzťah.

Obdobne, i keď zložitejšie, je možné odvodiť záväznosť predpisov upravujúcich manažment a ochranu informácií NATO. Záväznosť ustanovení jednotlivých dokumentov NATO pokrývajúcich oblasť manažmentu informácií a špecificky utajovaných, bola už od samotného vzniku NATO vo všeobecnosti komplikovaná. Severoatlantická zmluva nevytvorila potrebný právny rámec, ktorý by zaväzoval jednotlivé členské krajiny záväzne sa riadiť príslušnými predpismi NATO, schválenými riadnym interným schvaľovacím procesom[19]. Väčšina členských krajín mala s takýmto stavom právny problém, ktorý bolo potrebné vyriešiť. Naopak niektoré krajiny (napr. Veľká Británia) zastávajú aj v súčasnosti názor, že ak bol dokument prijatý a schválený vnútorným schvaľovacím procesom NATO, tak je automaticky pre členské krajiny záväzný. Podľa tohto názoru sa predsa každá členská krajina mala možnosť k danému dokumentu vyjadriť, a tento bol následne, na rokovaní príslušného orgánu NATO zástupcami členských krajín schválený. Vzhľadom na uvedené pochybnosti (odlišné právne názory), bolo potrebné nájsť vhodné riešenie. Na základe uvedeného, bola preto do bezpečnostnej politiky NATO inkorporovaná Bezpečnostná dohoda (Bezpečnostná dohoda –

[16] Podrobnejšie Brvnišťan, M. : Ochrana utajovaných skutočností v spektre historického vývoja, Tlačiareň Ministerstva vnútra SR, Bratislava 2013, str. 90.

[17] Pozri charakteristika rozhodnutia ako sekundárneho práva EÚ, Kľučka,J., Mazák,J., a kol., Základy Európskeho práva, Iura Edition 2004, str. 137.

[18] Napr. Rozhodnutie Rady z 31. marca 2011, č. 2011(292)EU o bezpečnostných predpisoch na ochranu utajovaných informácií, OJ L 141/17 z 27.5. 2011.

[19] Jediným ustanovením, ktorý vytvoril určitý nepriamy rámec je článok 9 Severoatlantickej zmluvy, ktorý predpokladal vznik orgánov NATO – napr. Výbor NATO a Vojenský výbor – pozn. autora.

pôvodná[20] a Bezpečnostná dohoda v súčasnosti platná[21]), ktorá vytvorila potrebný právny rámec na zabezpečenie dodržiavania ustanovení Bezpečnostnej politiky NATO[22]. Členské krajiny sa v nej zaväzujú chrániť a zabezpečovať utajované informácie iných strán, zabezpečiť a podniknúť všetko úsilie na dodržiavanie označenia v súlade s označením pôvodcu, ako aj nakladať s takýmito informáciami podľa požiadaviek pôvodcu. Je pritom zrejmé, že Aliancia chápala pod informáciami NATO všetky informácie s príslušným označením, vrátane informácií, ktoré daná krajina bola ochotná sprístupniť ostatným partnerom v rámci NATO. Z hľadiska ochrany rôznych kategórií utajovaných informácií NATO je možné konštatovať, že všetky informácie NATO sú chránené tou istou Bezpečnostnou politikou. Pokiaľ by sme brali do úvahy záväznosť predpisov NATO, tak táto je samostatným spôsobom riešená napríklad aj k „utajovaným informáciám ATOMAL“ - existuje samostatná dohoda[23]. Prakticky to znamená, že, síce je na jednej strane všeobecne akceptovaná záväznosť Bezpečnostnej politiky NATO prostredníctvom bezpečnostnej dohody, avšak pri veľmi citlivých informáciách, akými sú napr. „ATOMAL“ bola záväznosť a právna vymožiteľnosť potvrdená, resp. zabezpečená samostatnou zmluvou.

Pri hodnotení záväznosti predpisov nadnárodných zoskupení možno konštatovať, že pokiaľ ide o dôležité oblasti informácií, spravidla chránených režimom utajenia, tak je záväznosť, ako už bolo uvedené, vcelku jednoznačná. Pri ostatných oblastiach informácií, napr. EU Limite alebo NATO Unclassified, je ponechaná zodpovednosť viac menej na jednotlivých členských krajinách, akým spôsobom dokážu zabezpečiť minimálne štandardy manažmentu a ochrany takýchto informácií[24]. Vychádza sa pravdepodobne zo základnej premisy, že je v spoločnom záujme (vo všeobecnosti sa vychádza zo statusu dobrovoľného členstva v danom nadnárodnom zoskupení, čo automaticky predpokladá záujem a zodpovednosť členskej krajiny voči partnerom chrániť spoločné informácie) a na zodpovednosti jednotlivých členských krajín, zabezpečiť potrebnú úroveň ochrany spoločných informácií.

Z hľadiska subjektov vzájomného zabezpečenia ochrany informácií je pritom potrebné odlišovať zdieľanie informácií a výmenu informácií. V prípade vzťahu členský štát a nadnárodné zoskupenie je možné uviesť, že ide o vzťah, ktorého cieľom je realizácia **spoločných záujmov**. V rámci tohto vzťahu vznikajú, sú elementárnym predpokladom fungovania nadnárodného zoskupenia, informácie. Ide pritom o spoločné informácie chránené spoločným systémom manažmentu a ochrany informácií. Členské krajiny môžu pri realizácii záujmov v rámci EÚ a NATO vytvárať takéto informácie, a tieto môžu byť spoločne zdieľané. Ide o vzťah v rámci jasne definovaného zoskupenia. Na druhej strane v prípade vzťahu medzi jednotlivými krajinami, a to aj nečlenskými, ide v prípade vzájomnej spolupráce o výmenu informácií, ktoré sú chránené navzájom cudzím systémom ochrany (v súlade s príslušnou bezpečnostnou dohodou). Cudzím systémom preto, nakoľko tento dané krajiny nevedia ovplyvniť, vedia tento len adekvátne posúdiť v procese uzatvárania príslušnej

[20] Bezpečnostná dohoda medzi SR a NATO (pôvodná, ešte ako súčasť Bezpečnostnej politiky NATO, dokument C-M(55)15(Final)), bola podpísaná 22.6.1994 v Bruseli, Belgicko - pozn. autora.

[21] Bezpečnostná dohoda – (nová, ako súčasť Bezpečnostnej politiky NATO C-M(2002)49) - Dohoda medzi stranami Severoatlantickej zmluvy o bezpečnosti informácií, bola schválená Bezpečnostným výborom NATO 6.3.1997, dohodu SR podpísala 21.11.2006 vo Washingtone, USA – pozn.autora.

[22] Bezpečnostná politika NATO, dokument C-M(2002)49).

[23] Dohoda medzi stranami Severoatlantickej zmluvy o spolupráci v oblasti atómových informácií Washington, listina o schválení bola podpísaná za SR dňa 02. 03. 2005, dohoda nadobudla platnosť 13. 04. 2005, č. 5/2010 Z. z.

[24] SR nemá do súčasnosti príslušný ekvivalent uvedených kategórií informácií, nevie preto garantovať adekvátnu ochranu – pozn. autora.

bezpečnostnej dohody[25]. Takéto odlíšenie zdieľania informácií verzus výmena informácií poukazuje aj na niektoré nedostatky súčasného systému manažmentu a ochrany informácií SR.

Integrálnou súčasťou systémov manažmentu informácií a ich ochrany sú aj príslušné **kontrolné mechanizmy**, ktoré sledujú a hodnotia plnenie všeobecných tzv. minimálnych požiadaviek. Uvedenému stavu zodpovedajú aj možností **sankcií[26]**. Platí pritom všeobecný predpoklad, že členské krajiny sú zodpovedné a dôveryhodné, a v prístupovom procese deklarovali spôsobilosti realizovať požadované opatrenia. Ak teda dôjde k porušeniu (nie úniku informácií alebo ich zneužitiu) predpisov nadnárodných zoskupení, napr. nedodržaním minimálnych štandardov, je krajina na to upozornená prostredníctvom zodpovedných národných bezpečnostných autorít. V prípade SR je zodpovedným orgánom Národný bezpečnostný úrad. Spravidla ide o upozornenie na nedostatky zistené napr. počas kontroly (inšpekcie bezpečnostných orgánov nadnárodných zoskupení, vykonávajú sa spravidla raz za dva roky). Je na danej členskej krajine tieto odstrániť, nepredpokladá sa aplikácia sankcie. Sankciou pre danú krajinu by mohlo byť v prípade zistených závažných nedostatkov zabránenie prístupu k informáciám nadnárodného zoskupenia alebo prerušenie toku informácií. V prípade porušenia pravidiel fyzickými alebo právnickými osobami sa predpokladá prijatie adekvátnych opatrení, prípadne uloženie sankcie.

ZÁVER

Základné črty systémov manažmentu a ochrany informácií nadnárodných zoskupení a ich vzájomná podmienenosť poukazujú na niektoré principiálne odlišnosti vnímania ochrany informácií v rámci nadnárodných zoskupení a v SR. Vzájomný vzťah, ktorý je tvorený platnými a záväznými právnymi predpismi automaticky nezaručuje rovnocennosť. Táto je síce primárne vyžadovaná na úrovni minimálnych štandardov, napriek tomu existujú rozdiely. Tieto pramenia z rôznych okolností. Medzi tieto patrí nielen podcenenie analýzy systémov nadnárodných zoskupení, ale aj ich nesprávna interpretácia a to najmä počas prístupového procesu SR do nadnárodných integračných zoskupení.

Uvedeným základným črtám nadnárodných systémov manažmentu a ochrany informácií je preto nutné nielen správne porozumieť, ale tieto aj správne interpretovať a následne inkorporovať. V budúcnosti, s ohľadom na očakávaný neustály rast počtu informácií a nových požiadaviek na ich ochranu, môže uvedený stav spôsobiť výrazný problém. A preto aj s ohľadom na viaceré budúce výzvy kladené na oblasť manažmentu a ochrany informácií (nesporne ním bude napr. predsedníctvo SR v Rade EÚ v roku 2016) je potrebné zosúladiť manažment a ochranu informácií vo vzťahu nadnárodným zoskupeniam.

[25] Porovnaj § 2, pojem cudzia moc, zákon č. 215/2004 Z.z. o OUS.

[26] Pozri napr. čl.13 Rozhodnutia Rady z 31. marca 2011, č. 2011(292)EU o bezpečnostných predpisoch na ochranu utajovaných informácií.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Brvnišťan, M.: O niektorých otázkach ochrany informácií v SR, In Justičná revue č. 11/2007, str. 1467 – 1473.

Brvnišťan, M. : Ochrana utajovaných skutočností v spektre historického vývoja, Tlačiareň Ministerstva vnútra SR, Bratislava 2013, 160 str., ISBN 978-80-8054-561-1

Brvnišťan, M., Polák, P.: Vývoj ochrany utajovaných skutočností na území SR, In Právny obzor, 92/2009, č.3, str. 262-288

Zákon č. 215/2004 Z.z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Rozhodnutie Rady z 31. marca 2011, č. 2011(292)EU o bezpečnostných predpisoch na ochranu utajovaných informácií, OJ L 141/17 z 27.5. 2011

Rozhodnutie Rady z 31.3.2011 o bezpečnostných predpisoch na ochranu utajovaných skutočností č. 2011/292/EU, OJ L 141/17

Rozhodnutie vysokej predstaviteľky Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku z 15. júna 2011 o bezpečnostných pravidlách Európskej služby pre vonkajšiu činnosť č. (2011/C 304/05), C 304/7

Rozhodnutie Komisie z 29.11.2001 meniace vnútorné procedurálne pravidlá č. 2001/844/EC,ECSC,Euratom, OJ L 317/1

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady z 30.5. 2001 č. 1049/2001, týkajúceho sa prístupu verejnosti k informáciám Európskeho parlamentu, Rady a Komisie, OJ L 145/43

Dohoda medzi vládami členských štátov Európskej únie, ktoré sa zišli na zasadnutí Rady, o ochrane utajovaných skutočností, ktoré sa vymieňajú v záujme Európskej únie z 8.7.2011 č. (2011/C 202/05), C 202/13

Bezpečnostná dohoda medzi vládou SR a Organizáciou Severoatlantickej zmluvy o ochrane vymieňaných utajovaných informácií, podpísaná dňa 22.6.1994 v Bruseli, Oznámenie MZV SR uverejnené pod č. 603/2002 Z.z.

Dohoda medzi stranami Severoatlantickej zmluvy o bezpečnosti informácií, podpísaná 21.11.2006 v Bruseli , Oznámenie MZV SR uverejnené pod č. 71/2001 Z.z.

Dohoda medzi stranami Severoatlantickej zmluvy o spolupráci v oblasti atómových informácií, podpísaná vo Washingtone 2.3.2005, dohoda nadobudla platnosť dňom uloženia listín o schválení u depozitára 13. 04. 2005, Uverejnená v Zbierke zákonov pod číslom 5/2010 Z. z.

Bezpečnostná politika NATO - Security within the North Atlantic Treaty Organization (NATO), C-M(2002)49, NATO Archives – public version, 2013.

The Management of Non-classified NATO Information, (Riadenie neutajovaných informácií NATO) C-M(2002)60 z 11.7.2002, NATO Archives 2012.

NATO Information Management Policy (Politika riadenia informácií NATO), PO(99)47 zo dňa 17.5.1999, NATO Archives 2012.

NATO Public Disclosure policy (Politika uvoľňovania informácií pre verejnosť), PO(90)32 zo dňa 22.2.1995, NATO Archives 2012.

plk. JUDr. Miroslav BRVNIŠŤAN, PhD.,
Budatínska 30, Bratislava,
brvnistan@nbusr.sk

HROZBY V OPERÁCIÁCH NA PODPORU MIERU
THREATS IN PEACE SUPPORT OPERATIONS

Pavel BUČKA, Ondřej NOVOSAD

ABSTRACT

Článok sa zaoberá problematikou hrozieb, ktorým boli vystavení príslušníci misií v Afganistane a Iraku. Prezentované výsledky boli získané predovšetkým s využitím záverečných správ veliteľov jednotlivých misií. Niektoré informácie boli získané dotazníkovou formou. Hrozby, ktorým môžu byť príslušníci spojeneckých síl vystavení počas misie môže mať oveľa viac podôb, ako tie, ktoré boli zaznamenané príslušníkmi OS SR. Napriek tejto skutočnosti môžeme povedať, že boli získané užitočné informácie o hrozbách, ktorým môžu byť vystavení príslušníci misií.

The article deals with the threats that were faced by members of missions in Afghanistan and Iraq. The presented results were obtained mainly using the final reports of commander's missions. Some information was obtained by questionnaire form. Threats that may be exposed to members of allied forces during the mission may have far more similarities than those recorded in the Slovak republic´s Armed Forces. Despite this fact, we can say that the obtained useful information about threats that may be faced by members of missions.

Keywords
Hrozby, bezpečnostné prostredie, asymetrické operácie, mierové misie
Threats, security environment, asymmetric operations, peacekeeping missions

ÚVOD

Významným nástrojom na udržiavanie medzinárodného mieru a bezpečnosti, prípadne na ich konsolidáciu, na stabilizáciu pomerov a na všestrannú obnovu krajiny najmä po ozbrojenom konflikte, sú misie a operácie krízového manažmentu. Meniace sa bezpečnostné prostredie, charakter a rozsah súčasných bezpečnostných hrozieb kladú na medzinárodné spoločenstvo nové nároky a vyžadujú si nové komplexnejšie prístupy. Dynamika vývoja v krízových oblastiach a nové chápanie bezpečnosti dnes vyžaduje kontinuálnu aktualizáciu našich hypotéz a rýchlu aplikáciu nových poznatkov nielen vo vojenskej oblasti, ale i v rovine politického rozhodovania.

Operácie medzinárodného krízového manažmentu - MKM reprezentujú širokú škálu politických, diplomatických, ekonomických a vojenských činností. Každá operácia je jedinečná svojim politickým rámcom, mandátom a podmienkami za ktorých je vedená a taktiež charakterom plnených úloh.

Pôsobenie slovenských vojakov v operáciách MKM sa postupne stalo súčasťou národnej hrdosti našej krajiny. Slovenská republika sa hneď od svojho vzniku zaradila medzi krajiny, ktoré dokázali pôsobiť v operáciách MKM. V roku 1993 to bolo v misii OSN UNPROFOR v Bosne a Hercegovine. Zo strany Slovenska, ktoré si vtedy ešte len budovalo svoje bezpečnostné štruktúry, to bol prejav odvahy a rozhodnosti stať sa akceptovaným a platným hráčom na medzinárodnom poli. Slovenská republika sa v roku 2004 stala členskou krajinou Severoatlantickej aliancie a Európskej únie aj vďaka uznaniu a rešpektu, ktorý pre ňu získali vojaci jej ozbrojených síl počas nasadenia v zahraničných operáciách. Od vtedy pôsobilo už viac ako13 000 vojakov Ozbrojených síl Slovenskej republiky (OS SR)

v množstve misií a operácií pod vedením OSN, NATO, EU, OBSE, ale aj pod vedením medzinárodných koalícií na podporu mieru a boja proti terorizmu v dvadsiatich dvoch krajinách na štyroch kontinentoch. Účasť vojakov OS SR v operáciách MKM sa dokonca stala hmatateľným a reálnym nástrojom zahraničnej bezpečnostnej politiky štátu.

1. ASYMETRICKÉ OPERÁCIE A ASYMETRICKÉ HROZBY

Mierové operácie budú s vysokou pravdepodobnosťou vedené v takzvanom asymetrickom prostredí formou asymetrických operácií, kde bude narastať kombinovaný charakter vzťahov medzi štátnymi i neštátnymi subjektmi v postupne sa globalizujúcich spoločnostiach. Teritórium, ako hlavný prostriedok nadobúdania spoločenského bohatstva, rovnako tak, ako výhradný priestor pre zaisťovanie národnej bezpečnosti stráca v globalizujúcom sa svete postupne na svojom význame. V ére koloniálnych intervencií zabezpečovala geografická vzdialenosť a technologická zaostalosť „zvyšku sveta“ relatívnu bezpečnosť a nedotknuteľnosť západných mocností.

Asymetrické operácie znamenajú ozbrojený konflikt, pri ktorom proti ozbrojeným silám pôsobí nepriateľ, ktorý je neporovnateľný z hľadiska cieľov, metód, prostriedkov vedenia boja a výzbroje. Proti takémuto nepriateľovi sa používajú metódy boja, ktoré musia reagovať na zvláštnosti jeho netradičného pôsobenia formou asymetrických konfliktov a hrozieb. Asymetrický konflikty a hrozby predstavujú neočakávané a netradičné prístupy, ktoré majú obísť alebo podlomiť protivníkovu silu tým, že ohrozia jeho zraniteľné miesta nepredpokladanými technológiami alebo modernizovanými prostriedkami.

Ide spravidla o akcie menších taktických alebo operačných síl proti zraniteľným miestam protivníka, za účelom dosiahnutia neúmerne veľkého účinku, s cieľom podlomiť protivníkovu vôľu a tak dosiahnuť svoje asymetrické strategické ciele. Často je využívaná teroristická činnosť, ktorá nie je riadená podľa pravidiel alebo zákonov vojny. Jej metódy obsahujú také praktiky, ako sú branie rukojemníkov, únosy, sabotáže, atentáty na ústavných činiteľov, zakladanie požiarov, bombové atentáty, nálety a útoky na významné objekty, zmocnenie sa určitých zariadení alebo objektov a pod. Obeťami takýchto útokov sú nielen radoví príslušníci ozbrojených síl, ale veľmi často nevinní ľudia,

Hrozby, ktorým budú čeliť príslušníci spojeneckých síl počas operácií, môžu mať rôzne formy. Môže to byť dobre organizovaná a identifikovateľná vojenská sila, alebo môže pozostávať zo vzbúrencov, ktorí sa snažia destabilizovať existujúcu vládu a vytlačiť všetky cudzie vojenské jednotky kombináciou násilia a podvratnej činnosti. Konkrétna hrozba sa môže v priebehu operácie aj meniť. Napríklad, nepravidelné ozbrojené sily môžu pomáhať konvenčným silám alebo porážka pravidelných vojenských síl môže viesť k ich zmene na povstalcov sponzorovaných zo zahraničia.

Do konfliktov je takmer vždy zaangažované aj miestne obyvateľstvo, vrátane žien a detí. Väčšina vojenských operácií sa uskutočňuje medzi civilným obyvateľstvom a spojenecké sily na taktickej úrovni majú denný kontakt s miestnym obyvateľstvom. Preto sa budú musieť v priestore operácie zaoberať nielen silami protivníka, ale i civilným obyvateľstvom a netradičnými ozbrojenými silami, ako sú rôzne zločinecké organizácie, domáci i na pomoc zo zahraničia došlí teroristi, rôzni náboženskí fanatici a hlavní velitelia. Vedenie operácií vyžaduje, aby velitelia na všetkých úrovniach zvážili vplyvy, ktoré budú mať vojenské operácie na civilistov a na ich infraštruktúru.

2. HROZBY V MIEROVÝCH OPERÁCIÁCH PRI PÔSOBENÍ KOALIČNÝCH SÍL V IRAKU A AFGANISTANE

Základom pre vytipovanie hrozieb, ktorým boli vystavení príslušníci Ozbrojených síl Slovenskej republiky sa stali záverečné správy veliteľov jednotlivých rotácií a výmena skúseností účastníkov misií. Časť hrozieb sa prejavovala ako v Iraku, tak v Afganistane, obidve krajiny však majú aj v tejto oblasti určité špecifiká.

Za najväčšie hrozby je možné považovať:

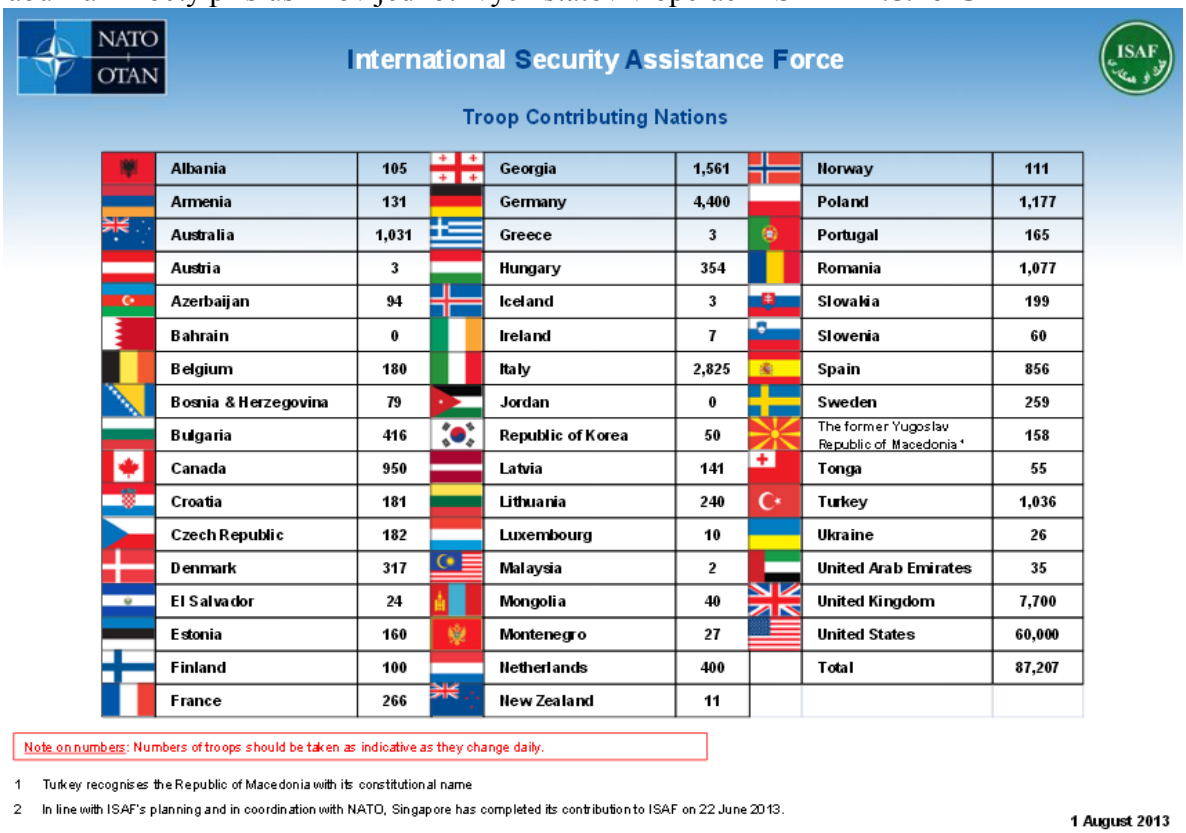
- mínometné a raketové útoky na tábor a na miesta, kde vojaci vykonávali odmínovacie práce a taktiež počas presunov a zastávok s technikou,
- streľba z ručných zbraní a výbuchy v okolí tábora vo večerných a nočných hodinách,
- útok malými zbraňami a ostreľovačmi počas opráv vozidiel za presunov (opravy defektov) a pri autonehodách,
- použitie improvizovaných výbušných zariadení (IED), najmä počas presunov. Koaličné jednotky boli najviac ohrozované pri plnení úloh v teréne – mimo základní, v konvojoch, hliadkach a na kontrolných stanovištiach. Pri útokoch boli využívané hlavne nástražné výbušné systémy, umiestňované na:
    - hlavných a vedľajších cestách využívanými koaličnými silami,
    - na prímestských komunikáciách a zariadeniach infraštruktúry Iraku,
    - odstavených vozidlách,
    - vo vozidlách, ktoré riadili vodiči – samovrahovia, v niektorých prípadoch aj viacerí, ba dokonca s rodinou,
- použitie zbraní a výbušnín rôzneho druhu pri kontaktoch našich vojakov s miestnym obyvateľstvom a pri pohybe miestneho obyvateľstva v blízkosti techniky pri zastávkach,
- útok ostreľovačov počas činností v zastavaných priestoroch, najmä pri budovaní mostov, kontrolných stanovíšť, priechodov, kontrolných a prepúšťacích miest a podobne,
- únosy cudzincov, ktoré boli motivované výkupným, ktoré žiadali od rodín zo zahraničia,
- výpady, nástrahy a pasce proti vojskám NATO, proti ich základniam, konvojom, posádkam, skladom a hliadkam. Tieto výpady majú za cieľ zabiť a zraniť vojakov NATO a podlomiť ich morálnu silu.

Osobitne nebezpečným postupom sa stal terorizmus voči vlastnému obyvateľstvu. V niektorých prípadoch teroristi využili situáciu po výbuchu nástražných systémov a na telá zranených obyvateľov nainštalovali výbušné zariadenia, ktoré odpálili na diaľku, keď už boli zranení dopravení na ošetrenie do zdravotných zariadení, alebo do poľných ošetrovní v táboroch koaličných síl. Často uplatňovaným postupom boli aj najrôznejšie provokácie a incidenty zamerané na narušovanie verejného poriadku. Na nich nadväzovali akcie vyslovene zločineckého charakteru, najmä podpaľačstvo, únosy ľudí, lúpeže, rabovanie, vydieranie a vraždy.

V Afganistane sa do bojovej činnosti pod velením vyšších veliteľov zapojili celkom štyri kategórie bojovníkov: vzbúreneckí vojaci, civilní dobrovoľníci, dezertéri z afganských ozbrojených síl a civilní dobrovoľníci. Ich taktické postupy je možné rozdeliť na niekoľko skupín:

1. Záškodnícka činnosť proti verejnému alebo súkromnému majetku, proti dopravnej a komunikačnej infraštruktúre. Má veľmi neblahý dopad na stabilitu krajiny a strpčuje každodenný život jej obyvateľov.
2. Výpady, nástrahy a pasce proti vojskám NATO, proti ich základniam, konvojom, posádkam, skladom a hliadkam.
3. Osobitne nebezpečným postupom je terorizmus – vraždenie, únosy, mučenie, mrzačenie civilistov, najmä však kmeňových náčelníkov alebo politických kandidátov považovaných za príliš lojálnych voči miestnemu režimu, alebo dokonca za „kolaborantov“ s cudzími vojskami. Touto cestou sa medzi afganským obyvateľstvom šíri strach z akejkoľvek spolupráce s ústrednou vládou alebo so spojeneckými vojskami.

Tabuľka 1 Počty príslušníkov jednotlivých štátov v operácii ISAF k 1.8.2013

Albania	105	Georgia	1,561	Norway	111
Armenia	131	Germany	4,400	Poland	1,177
Australia	1,031	Greece	3	Portugal	165
Austria	3	Hungary	354	Romania	1,077
Azerbaijan	94	Iceland	3	Slovakia	199
Bahrain	0	Ireland	7	Slovenia	60
Belgium	180	Italy	2,825	Spain	856
Bosnia & Herzegovina	79	Jordan	0	Sweden	259
Bulgaria	416	Republic of Korea	50	The former Yugoslav Republic of Macedonia [1]	158
Canada	950	Latvia	141	Tonga	55
Croatia	181	Lithuania	240	Turkey	1,036
Czech Republic	182	Luxembourg	10	Ukraine	26
Denmark	317	Malaysia	2	United Arab Emirates	35
El Salvador	24	Mongolia	40	United Kingdom	7,700
Estonia	160	Montenegro	27	United States	60,000
Finland	100	Netherlands	400	Total	87,207
France	266	New Zealand	11		

Note on numbers: Numbers of troops should be taken as indicative as they change daily.

1 Turkey recognises the Republic of Macedonia with its constitutional name

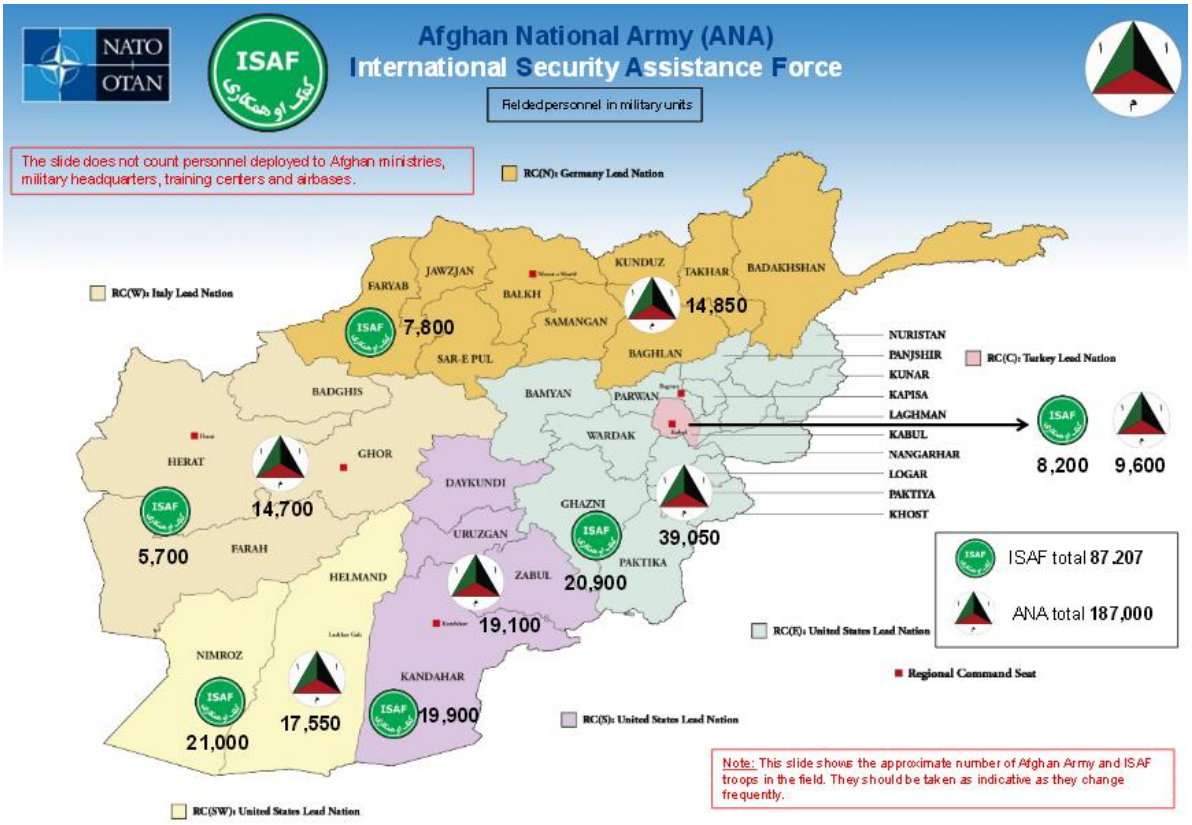
2 In line with ISAF's planning and in coordination with NATO, Singapore has completed its contribution to ISAF on 22 June 2013.

1 August 2013

zdroj: http://www.nato.int/cps/en/natolive/69772.htm

Pred útokmi proti základniam spojeneckých síl sa malé teroristické jednotky najprv rozptýlia medzi civilné obyvateľstvo a potom podnikajú, najčastejšie v noci, rýchle a prekvapivé výpady. Pri nich používali predovšetkým mínomety, raketomety, samopaly, guľomety, granáty a ostreľovačské pušky. Cieľom týchto krátkych výpadov je zabiť alebo zraniť čo najviac spojeneckých vojakov a narušiť tak ich morálku a vieru v zmysel ich činnosti.

Často sa vyskytli údery proti spojeneckým vojskám pri presunoch. Najčastejšie boli použité nástražné, na diaľku odpaľované výbušné systémy, ale tiež pasce napríklad v podobe nahranej autonehody či poruchy civilného vozidla. Keď vojaci zastavili, aby pomohli, boli zákerne napadnutí, alebo sa stali obeťou samovražedných atentátnikov. Okrem priamych obetí boli tieto akcie zamerané aj na narušovanie ich psychiky. Pri uplatňovaní všetkých zásad kladú povstalci hlavný dôraz na rýchlosť a prekvapenie. Súčasťou hrozieb v súčasných operáciách ako to dokazujú skúsenosti z Iraku, Blízkeho východu aj Afganistanu sú aj prípady zajatia vojakov alebo únosy civilistov z iných krajín.

Obrázok 1 Približné počty Afganskej armády a spojeneckých síl v Afganistane k 1.8.2013
zdroj: http://www.nato.int/cps/en/natolive/69772.htm

Zajatie je extrémnou záťažovou situáciou pre každého zajatého bez ohľadu na jeho pripravenosť alebo bojové skúsenosti. Ciele únoscov môžu byť rôzne: od získania informácií od zajatých vojakov cez získavanie výkupného až po dosahovanie rôznych politických cieľov. Na dosiahnutie týchto cieľov využívajú narušenie psychickej stability, nahlodanie morálky, presmerovanie motivácie a zlomenie vôle zajatcov.

Taktika únosov občanov iných krajín hrá značnú úlohu v taktike pôsobenia niektorých radikálnych islamských skupín, vrátane elementov irackého a afganského povstania. Cieľom týchto únosov je napríklad zastrašiť civilných expertov a odradiť ich od pôsobenia v okupovaných krajinách, kde by sa podieľali na postkonfliktnej rekonštrukcii, alebo ďalej vystrašiť západnú verejnosť hroznými zábermi neskoršie popravených rukojemníkov. V pozadí niektorých útokov môže byť tiež úsilie vyvolať mediálny tlak na konkrétnu západnú vládu, úlohu môže hrať i snaha o zmenu nálad verejnosti v západných krajinách a iné.

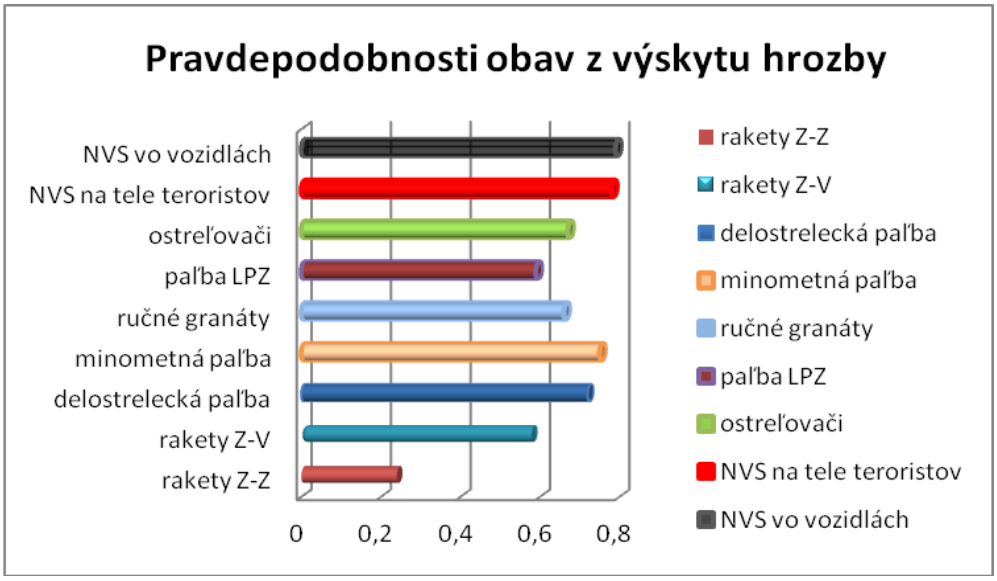
3. HROZBY V MIEROVÝCH OPERÁCIÁCH Z POHĽADU PRÍSLUŠNÍKOV OS SR

Na základe vyjadrenia príslušníkov vojenských misií v Iraku a Afganistane k možným deviatim vytipovaným hrozbám boli spracované hodnoty subjektívnych pravdepodobností obáv z výskytu uvedených hrozieb. S niektorými hrozbami sa osobne ani nestretli, ale ich obavy vyplývali zo skúseností, ktoré získali od ostatných príslušníkov misie. Hodnotili pravdepodobnosť útokov raketami typu zem - vzduch, raketami typu zem – zem, delostreleckou paľbou, mínometnou paľbou, granátmi, paľbou z ľahkých zbraní, ostreľovaním puškami a nástražnými výbušnými prostriedkami.

Verifikáciu úrovne hrozieb možno realizovať s rozličným stupňom podrobností v závislosti od informácií o riziku a od dostupných údajov. Kvalitatívne metódy hodnotenia rizík sa spravidla používajú ako úvodná monitorovacia činnosť, najmä v prípade ak nemáme dostatok štatistických údajov. Pri tom sa využíva najmä expertné ohodnocovanie, s tým, že riziko sa napríklad predpokladá ako malé, stredné, nízke a podobne. Kvantitatívne metódy spravidla využívajú na hodnotenie číselné hodnoty získavané z údajov uvedených v rozličných zdrojoch. Vierohodnosť hodnotenia potom závisí od vierohodnosti, presnosti a úplnosti použitých vstupných údajov. V semikvantitatívnej metóde sa kombinuje kvalitatívna analýza s kvantitatívnou a pri tom sa kvalitatívnym mierkam priraďujú číselné hodnoty.

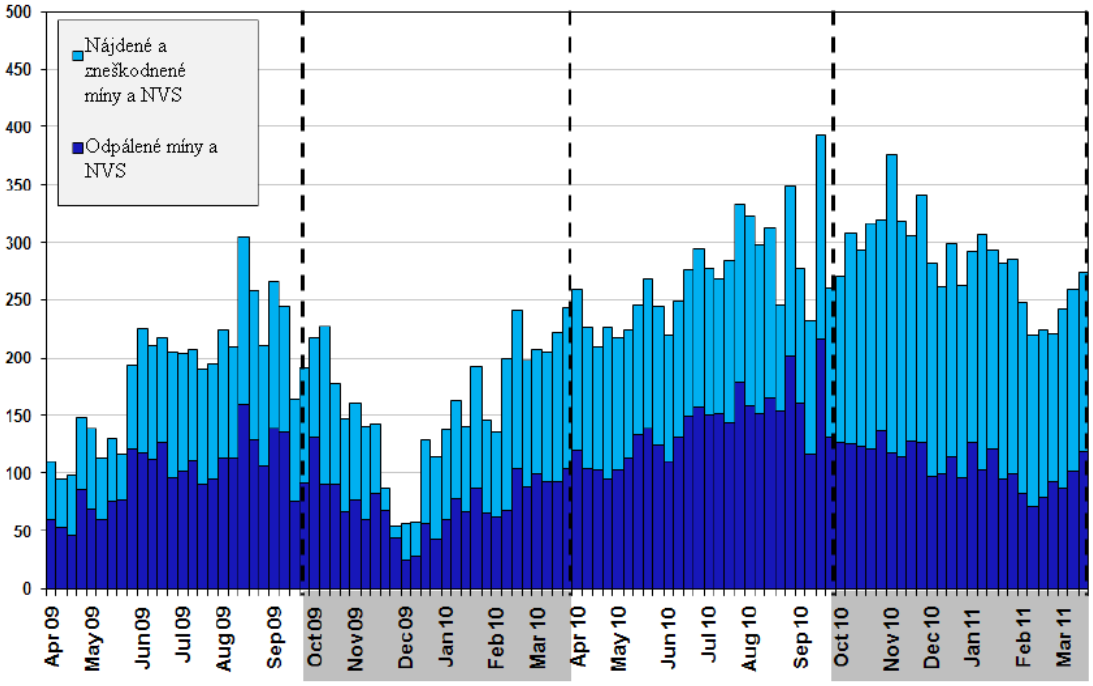
Uvedená kombinácia kvalitatívnej a kvantitatívnej metódy verifikácie hrozieb a rizík bola použitá v rámci výskumu s príslušníkmi OS SR po ich návrate z mierových misií. Na základe dotazníkového výskumu bolo získané slovné hodnotenie výskytu možných hrozieb a rizík, ku ktorému sa následne priradili číselné hodnoty. Tieto môžeme považovať za subjektívne pravdepodobnosti, ktoré vlastne vyjadrujú osobné presvedčenie respondenta vo výskyt určitého javu alebo udalosti.

Na základe analýzy výsledkov výskumu je možné konštatovať, že príslušníci misií sa najviac obávali nástražných výbušných systémov umiestnených vo vozidlách (0,79) a na tele teroristov (0,78), ďalej mínometnej paľby (0,75) a delostrelecká paľby (0,72), paľby ostreľovačov (0,67) a použitia ručných granátov (0,66). Najmenšie obavy mali z použitia rakiet zem – zem. Zistené subjektívne pravdepodobnosti obáv z výskytu rôznych hrozieb sú zobrazené v grafu 1.

Graf 1 Subjektívne pravdepodobnosti obáv z výskytu hrozby
zdroj: vlastné spracovanie z podkladov WP 2.3 prípadovej štúdie

Predmetom výskumu boli taktiež názory príslušníkov misie na možnú taktiku pôsobenia teroristov na príslušníkov mierových misií. Respondenti vyjadrovali svoje názory na tieto vytypovane spôsoby činnosti teroristov alebo teroristických skupín, ako je napríklad napadnutie jednotlivcom, samovražedným útočníkom, ostreľovačom, skupinami do 10 osôb a skupinami nad 10 osôb a pod.

Graf 2 Počet nájdených, zneškodnených a odpálených mín a NVS v Afganistane

zdroj: Analýza ohrození účastníkov misií OS SR

Pri hodnotení výsledkov výskumu u príslušníkov misie v Afganistane a Iraku je treba zobrať do úvahy to, že názory príslušníkov misie na bezpečnosť boli výrazne ovplyvnené tým, že žili prevažne vo vojenskom tábore a úlohy plnili taktiež najmä v tábore alebo v blízkosti tábora. Výsledky výskumu boli ďalej do značnej miery ovplyvnené počtom respondentov, ktorí sa k jednotlivým udalostiam vyjadrovali. Uvedené subjektívne pravdepodobnosti preto iba vyjadrujú osobné obavy respondentov z možných hrozieb a rizík.

Obrázok 2 Mobilné telefóny upravené na aktiváciu IED

zdroj: WP 2.3 : prípadová štúdia : study case

Hrozby, ktorým budú čeliť príslušníci spojeneckých síl počas operácií, môžu mať ďaleko viac foriem. Môže to byť dobre organizovaná a identifikovateľná vojenská sila, alebo môže pozostávať zo vzbúrencov, ktorí sa snažia destabilizovať existujúcu vládu a vytlačiť všetky cudzie vojenské jednotky kombináciou násilia a podvratnej činnosti. Konkrétna hrozba sa môže v priebehu operácie aj meniť.

Z misií v Iraku a Afganistane, na ktorých sa príslušníci OS SR podieľali, je možné vyvodiť záver, že koaličné jednotky boli najviac ohrozované pri plnení úloh v teréne mimo základní, v konvojoch, hliadkach, pri budovaní mostov, kontrolných stanovíšť, priechodov, kontrolných a prepúšťacích miest. Pri útokoch boli využívané hlavne nástražné výbušné systémy, umiestňované na hlavných a vedľajších cestách využívaných koaličnými silami, na prímestských komunikáciách a zariadeniach infraštruktúry, odstavených vozidlách, vo vozidlách, ktoré riadili vodiči (samovrahovia), v poslednom období dokonca aj s rodinou.

ZÁVER

Nové bezpečnostné hrozby spôsobené zmenami v globálnom bezpečnostnom prostredí spolu s vedľajšími negatívnymi javmi vyplývajúcimi z globalizácie, modernizácie a liberalizácie spoločnosti nútia jednotlivé krajiny a aliancie k prehlbovaniu a posilňovaniu ich bezpečnostnej a obrannej politiky. Nutnosť dokázať reagovať na tieto rastúce asymetrické hrozby si vyžaduje budovanie takých vojenských a bezpečnostných síl, ktoré budú schopné čeliť vyššie uvedeným hrozbám.

Na základe ekonomických prognóz a bezpečnostných štúdií prehlbovanie ekonomických a sociálnych nerovností medzi vyspelým a rozvojovým svetom bude naďalej pokračovať. Môžeme očakávať vážne dopady na zvyšovanie nestability medzinárodného bezpečnostného prostredia. Preto jednotlivé štáty musia prijímať adekvátne politické a bezpečnostné opatrenia, ktoré umožnia vytvorenie podmienok na budovanie nových spôsobilostí v ozbrojených silách, ktoré zabezpečia priamu obranu nezávislosti a suverenity týchto štátov a ochranu životov a majetku ich občanov ale aj presadzovanie ich politických, hospodárskych a bezpečnostných záujmov mimo územia štátu.

Očakáva sa, že OS SR, ako nástroj krízového manažmentu SR budú primerane reagovať na elimináciu súčasných bezpečnostných hrozieb doma aj v zahraničí. Aj keď prirodzene bezpečnostné riziká a hrozby zo strany štátnych alebo neštátnych aktérov sa nikdy nebudú dať odstrániť úplne, prijímanie účinných a efektívnych opatrení vytvoria podmienky pre maximálnu možnú elimináciu negatívnych dopadov potenciálnych bezpečnostných kríz doma i v zahraničí. Práve účasť SR prostredníctvom moderných a pripravených ozbrojených síl v operáciách MKM je jedným zo základných atribútov vyspelej demokratickej krajiny, uplatňovaným prostredníctvom vyváženej a úspešnej zahraničnej bezpečnostnej politiky.

LITERATÚRA

SIMS = Smart information for mission success : *WP 2.3 : prípadová štúdia : study case [Sofistikované informácie pre úspech misie]*. Vedúci riešiteľ projektu: Miroslav Žák, vedúci riešiteľ prípadovej štúdie: Peter Spilý. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2010, CD-ROM, 715s.

BUČKA, P., NOVOSAD O.: *Príprava, nasadenie a návrat príslušníkov Ozbrojených síl Slovenskej republiky z operácií medzinárodného krízového manažmentu*. In: Riadenie bezpečnosti zložitých systémov 2012 [elektronický zdroj] : medzinárodný vedecko-

odborný seminár. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2012, ISBN 978-80-8040-441-3. CD-ROM, S. 67-81.

NOVOSAD O.: *Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2006-2007*, str. 65-70, ISBN 978-80-89261-11-6, Bratislava 2007

LACKOVIČ, R.: *Slovensko ako mierotvorca na kontinente v službách mieru.* Bratislava: Vydavateľská a informačná agentúra, 2003.

KELEMEN, M. *Protivník v novom bezpečnostnom prostredí.* In: Politické vedy: časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy. - ISSN 1335-2741. - Roč. 9, č. 1 (2006), s. 35-57.

LÍŠKA, T.: Analýza ohrození účastníkov misií OS SR. Diplomová práca, Akadémia ozbrojených síl Liptovský Mikuláš, 2011.

SPG-3-18/Oper, Vojenské aktivity v operáciách na podporu mieru a postupy ich realizácie, Trenčín 2007.

SPILÝ, P., ŽÁK, M.: *Asymetrické hrozby v stabilizačných operáciách*. In: Bezpečnostní technologie, systémy a management 2011[elektronický zdroj] : mezinárodní bezpečnostní konference. Zlín : Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2011. ISBN 978-80-7454-111-7. CD-ROM, 6 s.

Vyhodnotenie pôsobenia príslušník OS SR v operáciách MKM za rok 2010 s výhľadom na roky 2011-2013. ŠbO-54-1/2011-OROMZ, Bratislava 2011.

Závery analýzy prípravy, nasadenia a návratu príslušníkov OS SR z operácií MKM VePS, Trenčín 2012.

Finabel, Tactical Manual of the BG EU, No.37, Bruxelles 2010.

doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc.
katedra Bezpečnosti a obrany AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš
e-mail: pavel.bucka@aos.sk

brigádny generál Ing. Ondřej NOVOSAD
veliteľ Pozemných síl Ozbrojených síl Slovenskej republiky,
Rázusova 7
Trenčín 911 27
e-mail: ondrej.novosad@mil.sk

MEDZINÁRODNÝ PROJEKT SIMS A MOŽNOSTI JEHO VYUŽITIA
INTERNATIONAL PROJECT SIMS AND POSSIBILITIES OF ITS USING

Pavel BUČKA, Miroslav ŽÁK

ABSTRACT

Príspevok pojednáva o hodnotení medzinárodného projektu SIMS. Skúsenosti z mierových operácií ukazujú, že je potrebné venovať viac pozornosti otázke podpory rozhodovania na taktickej a operačnej úrovni. Na základe uvedených skutočností a požiadaviek EDA - Európskej obrannej agentúry bol riešený medzinárodný projekt zameraný na využitie sofistikovaných informácií o potenciálnych rizikách v priestore misie. Akadémia ozbrojených síl, spolu s ďalšími siedmimi organizáciami, sa podieľala na riešení medzinárodného projektu známeho ako SIMS - Smart Information for Mission Success. Základom navrhovaného systému je znalostná databáza, ktorá obsahuje informácie o teréne, rozmiestnení jednotiek, možných rizikách a možnostiach ochrany vojakov v oblasti uskutočnenie misie. Systém SIMS možno použiť ako podporný nástroj pre plánovanie a riadenie mierových operácií a pre prípravu vojsk pred ich vyslaním do zahraničných misií.

The paper describes the assessment of the international project SIMS. The experiences from peacekeeping operations showed the need to pay more attention to the issue of decision support on tactical and operational level. Based on the above and requirements of EDA - European Defence Agency was solved international project focused on the use of sophisticated information about potential risks in the area of mission. Armed Forces Academy, along with other seven organizations involved in dealing with the international project known as SIMS - Smart Information for Mission Success. The basis of the proposed system is the knowledge database that contains a set of terrain data, own forces status, potential risks and possibilities to protect troops in the area of mission. System SIMS can be used as a support tool for planning and management of peacekeeping operations and for troop's preparation before their sending to international missions.

Keywords
Analýza rizík, systémy pre podporu rozhodovania, ochrana síl, operácie, príprava, SIMS
Risk analysis, decision support systems, forces protection, operation, preparation, SIMS

ÚVOD

Mierové operácie sú významným nástrojom medzinárodného spoločenstva na udržiavanie medzinárodného mieru a bezpečnosti, na stabilizáciu pomerov a na všestrannú obnovu krajiny najmä po ozbrojenom konflikte. Meniace sa bezpečnostné prostredie, charakter a rozsah súčasných bezpečnostných hrozieb kladú na medzinárodné spoločenstvo nové nároky a vyžadujú si nové komplexnejšie prístupy.

Mierové operácie reprezentujú širokú škálu politických, diplomatických, ekonomických a vojenských činností. Každá mierová operácia je jedinečná svojim politickým rámcom, mandátom, podmienkami, za ktorých je vedená a charakterom plnených úloh. Politický rámec mierových operácií je určovaný hlavnými aktérmi v procese politického rozhodovania o ich uskutočnení, ktorými sú národné štáty, medzinárodné a regionálne organizácie, vojenské aliancie, nevládne organizácie, prípadne ďalšie subjekty v systéme medzinárodných vzťahov a politiky.

Na základe doterajších skúseností z pôsobenia Ozbrojených síl Slovenskej republiky (OS SR) v zahraničných misiách sa dá predpokladať, že budú i v budúcnosti nasadzované do širokej škály operácií mimo vlastného územia, do prostredia s rôznymi kultúrnymi, náboženskými, rodinnými a ekonomickými podmienkami, proti protivníkovi, ktorý bude využívať širokú škálu možností a spôsobov vedenia boja. Použité prostriedky môžu byť rôzneho typu od moderných zbraňových systémov až k jednoduchým, doma vyrábaným prostriedkom typu improvizovaných výbušných zariadení, ktoré budú takto vytvárať takzvané asymetrické hrozby.

V súčasnosti sa zabezpečenie efektívneho velenia a riadenia v mierových misiách berie za jeden z rozhodujúcich faktorov, ktoré vedú k splneniu cieľov a úloh veliteľov. Cieľom je dosiahnuť prevahu v rozhodovaní podmienenú informačnou prevahou, rýchlejšie plánovanie a lepšie rozhodovanie. Podmienkou dosiahnutia prevahy v rozhodovaní je rozvoj a implementácia koncepcií operácií s využitím informačných systémov na podporu rozhodovania. Základom týchto systémov by mohla byť znalostná databáza v ktorej budú uložené rôzne informácie, vrátane informácii o možnom priebehu teroristických akcií a metódach používaných pri asymetrickom pôsobení nepriateľa. Informácie uložené v znalostnej databáze by sa mali ďalej hodnotiť a verifikovať s použitím odôvodnených techník a rizikovej analýzy.

1. SYSTÉM NA PODPORU ROZHODOVANIA SIMS

Dôležitú úlohu pri plánovaní a vedení mierových operácií postupne získavajú systémy na podporu rozhodovania. Príkladom takéhoto systému môže byť systém SIMS (SMART Information for Mission Success), ktorý ponúka rozsiahle prostriedky pre analýzu možných rizík v ohrozených regiónov, možné scenáre napadnutia expedičných síl, prípadne i scenáre možných činností jednotiek v misii pri ich ohrození. Systém obsahuje rôzne rozšírené aplikácie nadväzujúce na analýzu rizík, ktorá zahŕňa posúdenie zdrojov rizík, ich následkov a odhad vierohodnosti, s akou tieto následky nastanú. Môžu sa identifikovať faktory, ktoré ovplyvňujú následky a pravdepodobnosť ich vzniku. Riziko sa analyzuje kombinovaním odhadov následkov a pravdepodobnosti ich vzniku a uvádza sa do súvislosti s jestvujúcimi kontrolnými opatreniami. Systém na podporu rozhodovania SIMS bol koncipovaný tak, aby zefektívňoval plánovanie a vedenie operácií a taktiež aby prispieval ku skvalitneniu prípravy vojsk na misie (obrázok 1).

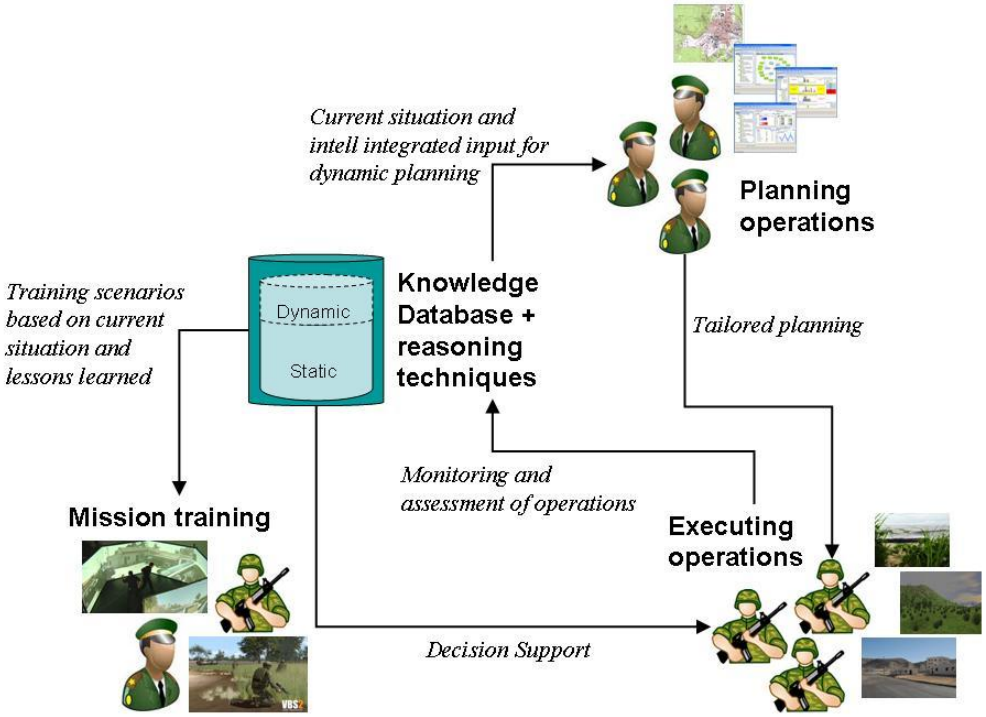
Systém SIMS je rozložený na niekoľko samostatných častí. Tieto časti predstavujú fyzické súčasti softvéru, integrované do systému SIMS. Hlavné komponenty systému SIMS sú:

- znalostná databáza vedomostí, v ktorej sú uchované dáta z rôznych informačných zdrojov,
- nástroje pre spoluprácu so systémom GIS (Geographic Information System), analýzu rizík,
- komponenty poskytujúce spracovanie dát pre vytvorenie pohotových informácií pre užívateľov,
- komponent poskytujúci prepojenie medzi systémom a užívateľmi.

Systém SIMS, ako nástroj podpory rozhodovania a ochrany síl na operačnom a taktickom stupni, umožňuje podporu rozhodovania pri plánovaní misií, prenos dát o prostredí misie, prenos identifikácie, testovanie a hodnotenie rizík pri plánovaní spoločných misií. Okrem uvedených požiadaviek musí systém rešpektovať i rad ďalších skutočností ako:

- zaistiť proces synchronizácie založenej na časovej nadväznosti,

- hlásiť keď služba alebo udalosť prekročila určené obmedzenia,
- fungovať v operačnom čase a miestnom čase,
- poskytovať autentifikáciu užívateľa s užívateľským menom a heslom,
- poskytovať autorizáciu užívateľa s možnosťou prístupu alebo zamietnutia prístupu,
- poskytovať mechanizmy bezpečnosti pre zhromaždenie a spracovávanie dát,
- mobilné zariadenia by mali byť chránené pred mechanickým poškodením a paľbou z ľahkých zbraní.

Obrázok 1 Možnosti využitia systému SIMS,
zdroj: SIMS Final Assessment Report

Systém zohľadňuje požiadavky užívateľa tak, aby bol prakticky využiteľný z hľadiska použitia, výmeny dát a odovzdávania informácií v štandardných formátoch. Musí byť schopný analyzovať a spracovávať informácie chránené v znalostnej databáze tak, aby s využitím techniky umelej inteligencie a manažérstva rizika bola táto informácia v požadovanej kvalite odovzdaná užívateľovi.

Uvedený systém je schopný používať taktiež nástroje postupov riadenia rizík a iných nástrojov na podporu rozhodovania ako:

- identifikáciu hrozieb a rizík,
- analýzu a verifikáciu rizík v operačnom priestore,
- opatrenia na zníženie rizík,
- návrh činnosti pri výskytu hrozby,
- optimalizáciu spôsobov vykonania misie,
- hlásenie prekročenia hraničných hodnôt,
- zmiernenie rizík založených na type nasadeného zdroja,
- odhad rizík misie v kontexte možných asymetrických udalostí,
- identifikáciu možných vojenských a nevojenských situačných vývojov v akcii na taktickej a operačnej úrovni.

Všetky nástroje systému SIMS boli úspešne integrované do skúšobného zariadenia SIMS, ktoré bolo testované a jeho využiteľnosť vyhodnotená pri dvoch odlišných námetoch počas záverečnej etapy testovania, ktorého sa zúčastnili jedenásti príslušníci ozbrojených síl a tridsať traja zástupcovia Európskej obrannej agentúry a členských krajín NATO.

Skúšobné zariadenie SIMS preukázalo, že je možné s jeho využitím zvýšiť úspech misie a to najmä skvalitnením plánovania a realizácie misie na základe získaných informácií. Vzhľadom k prepojeniu všetkých nástrojov do centrálnej znalostnej databázy sa uzatvára informačná slučka na zdieľanie získaných poznatkov.

2. MOŽNOSTI VYUŽITIA SYSTÉMU SIMS NA PODPORU ROZHODOVANIA PRI PLÁNOVANÍ A VEDENÍ OPERÁCIÍ

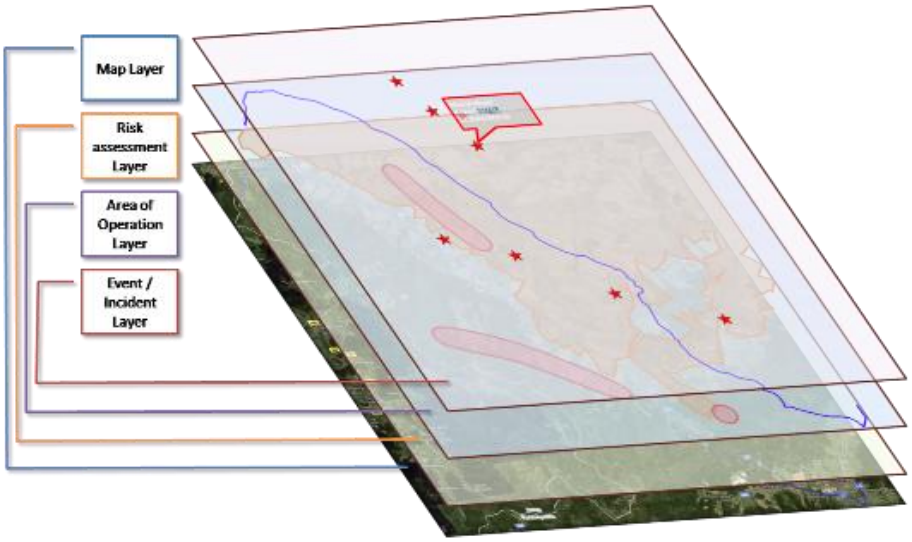
Využitie systémov na podporu rozhodovania pri plánovaní a vedení rôznych druhov operácií sa za posledné desaťročia výrazne zvýšilo. Je samozrejmosťou využívanie rôznych sofistikovaných informačných systémov, simulačných systémov, systémov na podporu rozhodovania a expertných systémov. Jedným z týchto systémov je i systém na podporu rozhodovania SIMS, ktorý v sebe zahrnuje i prvky expertného systému. Tento systém okrem iného umožňuje (obrázok 2):

- podporu plánovania a prípravy na rôzne misie,
- pracovať na operačnej i taktickej úrovni,
- združovať používateľov podľa štruktúry vojenskej hierarchie v zhode s národnými štandardmi,
- podporovať koncept NEC (Network Enabled Capability),
- grafické symboly sú v zhode s NATO štandardami,
- vizualizáciu objektov na mape v súlade s vojenskou sústavou značiek APP-6A,
- vizualizáciu grafických objektov na digitálnych mapách,
- 3D prezentáciu operačného územia a jeho kľúčových prvkov,
- podporovať pokročilé funkcie mestského mapovania vrátane území, budov a kľúčovej infraštruktúry,
- zobraziť pohyb objektov na mape, napr. aktuálny status vlastných a nepriateľských jednotiek.

Obrázok 2 Činnosť štábu brigády pri plánovaní operácie
zdroj: WP 6.4: rozširovanie : dissemination

Informácie na podporu rozhodovania sa zobrazujú výberovo, s rôznym stupňom podrobností. Ontológia celého systému zobrazovania je založená na štyroch vrstvách zobrazovania. Prvú vrstvu tvoria statické, najmä mapové údaje o záujmovom priestore. Podklady pre zobrazenie sú získavané z geografického mapového systému GIS. Druhú vrstvu tvoria údaje o možných hrozbách o odhadoch rizík. Odhad rizík je závislý od prostriedku voči, ktorému sa určuje (nechránená osoba, vozidlo, obrnené vozidlo a podobne) a od prostredia v ktorom sa činnosť vykonáva (pole, les, horský terén, púšť, zastavané prostredie a pod.), ale taktiež v spojitosti s predchádzajúcimi incidentmi v tomto prostredí. Tretia vrstva obsahuje údaje o zostave, prostriedkoch a silách jednotiek misie. Štvrtá vrstva obsahuje podrobné údaje o minulých hrozbách doplnené o aktuálne údaje o situácii v záujmovom priestore (Obrázok 3).

Obrázok 3 Princíp elektronického zobrazovania informácií o priestore operácie
zdroj: SIMS Final Assessment Report

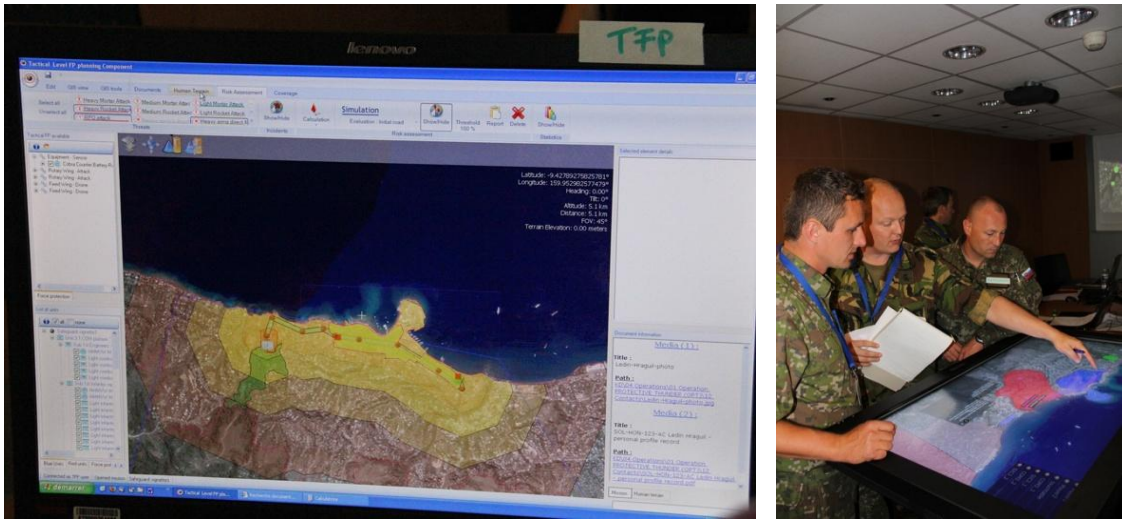
Výhodou systému SIMS je rýchle doplňovanie zistených informácií do centrálnej databázy a tým poskytnutie informácií, ktoré sa blížia k reálnej situácii.

Pri vedení operácie sa prínos systému na podporu rozhodovania SIMS prejavuje najmä v týchto oblastiach:

- poskytuje najnovšie údaje, ktoré boli do systému (databázy) doplnené jednotkami pôsobiacimi v priestore operácie,
- umožňuje bezprostrednú komunikáciu a prenos informácií medzi operujúcou jednotkou a štábom,
- pri výskyte nepredvídanej situácie môže veliteľ jednotky pomocou komunikačného zariadenia získať potrebné informácie,
- umožňuje formou okamžitých hlásení o reálnej situácii dopĺňať bázu dát (Knowledge database - KD) v štábe o aktuálne poznatky,
- do systému môžu byť zaradené špeciálne kategórie dát, ktoré sú využívané v špeciálnych prípadoch; z hľadiska ženijnej podpory takým môže byť napríklad báza dát mín alebo IED; veliteľ zadá základné rysy, ktoré pozoruje a systém mu generuje optimálnu reakciu.

Pri plánovaní misie systém SIMS poskytuje cenné informácie uložené v centrálnej znalostnej databáze, ktorá môže byť integrovaná do Lessons Learned procesu a tým poskytuje užitočnú podporu pri rozhodovaní. Sofistikované filtre a vizualizácia môžu skrátiť čas

potrebný pre plánovanie misií a umožňujú pripraviť podrobnejšie a efektívnejšie plány pre zvýšenie ochrany vlastných síl.

Obrázok 4 Plánovanie ochrany síl a vyhodnotenie rizika
zdroj: SIMS Final Assessment Report

Pre vykonanie misie poskytuje systém SIMS, s využitím PDA – Personal Digital Assistant (multimediálna pomôcka pre podporu a vykonanie misie), monitorovania misie a kontroly na veliteľskom stanovišti (Obrázok 5). Dotyková obrazovka (Touch Table) umožňuje zdieľanie a spoločné využívanie záznamov - fotografií, videí a zvukov - čo je najmä veľkou pomocou pre vojakov plniacich bojovú úlohu. Všetky tieto informácie sú zobrazené na veliteľskom stanovišti s využitím dotykovej obrazovky. Využitie technológií dotykovej obrazovky a PDA sa ukázalo byť z technického hľadiska relatívne jednoduché a z vojenského hľadiska malo značný význam najme v prípade činnosti pri jednotlivých činnostiach prípravy, plánovania a vykonania misie.

Obrázok 5 Zobrazenie výmeny dát medzi veliteľským stanovišťom a jednotkou
zdroj: SIMS Final Assessment Report

Podpora rozhodovania pri riešení vojenských rozhodovacích problémov sa tak dostáva do pozornosti vojenských teoretikov. Veľká pozornosť je venovaná nielen problematike rozvoja systémov na podporu rozhodovania, ale aj skvalitňovaniu prípravy veliteľov a štábov na riešenie krízových situácií s dôrazom na spôsobilosť správne analyzovať situáciu, vyvodzovať potrebné závery pre voľbu metód výberu najvhodnejšieho variantu riešenia. Toto je iba jednou stránkou zvyšovanie ich kompetencií. Ďalšou a nie menej dôležitou je zvyšovať ich psychické a mentálne schopnosti rozhodovať a zdokonaľovať schopnosť účinne implementovať prijaté rozhodnutia a efektívne riadiť ich realizáciu.

3. MOŽNOSTI VYUŽITIA SYSTÉMU SIMS PRI PRÍPRAVE NA MISIU

Príprava a výcvik jednotiek na plnenie úloh pri vedení súčasných bojových operácií zahrnuje komplex opatrení a postupov zameraných na individuálny výcvik jednotlivcov a spoločný výcvik kolektívov. Môže obsahovať výcvik a prípravu v jednotkách, výcvik veliteľov a štábov na plánovanie operácií a spoločný výcvik jednotiek, veliteľov a štábov na taktickej a operačnej úrovni. Najväčšie uplatnenie bude mať SIMS pri výcviku veliteľov a štábov na plánovanie operácií a pri spoločnom výcviku vojsk.

Využitie systému SIMS na skvalitnenie prípravy vojsk kladie zvýšené požiadavky na technické a jazykové znalosti veliteľov a štábov. Môžeme predpokladať, že na úrovni čata bude potrebné pre využitie systému SIMS pripraviť aspoň veliteľa čaty a jeho zástupcu, na úrovni roty veliteľa roty a jeho zástupcu a prípadne ďalších 2 poddôstojníkov. Podobne na úrovni práporu a brigády to budú veliteľ a jeho zástupca a 2 – 3 dôstojníci zo štábov. To znamená že uvedený personál by mal mať určité technické predpoklady a jazykovú zručnosť, ktorá mu umožní odborne komunikovať v anglickom jazyku pomocou technických prostriedkov SIMS. Preto do systému prípravy je nutné zahrnúť štúdium použitia SIMS a po jeho zvládnutí, začleniť do výcviku jeho používanie pre všetky možné druhy úloh ktoré budú plnené v rámci predpokladaných operácií.

Výcvik s využitím SIMS bude výhodné organizovať na rozpracované typové moduly (výcvikové moduly - štandardné postupy), ktorých jednotlivé segmenty vyplývajú zo základov operačnej taktiky a postupov, ktoré pokrývajú široké spektrum úloh plnených v operáciách MKM. Jednotlivé výcvikové moduly by mali zahrňovať možné spôsoby plnenia operačných úloh v závislosti od charakteru danej operácie. SIMS je možné využiť v nasledujúcich moduloch:

- hliadka,
- konvoj,
- zvládanie davu,
- pátracia a záchranná skupina,
- ochrana síl za presunu a pod.

Pre výcvik, ktorý nemusí byť smerovaný iba na misie, okrem už uvedeného systém SIMS ďalej umožňuje:

- zdokonaľovanie veliteľov a štábov pri plánovaní operácií,
- spoluprácu zo simulačnými centrami OS členských štátov NATO,
- prípravu na riešenie taktických a operačných situácií,
- získanie zručností s využívaním výpočtovej techniky,
- zlepšenie súčinnosti štábov na taktickej a operačnej úrovni,
- vizualizáciu grafických objektov na digitálnych mapách,

- 3D prezentáciu operačného územia a jeho kľúčových prvkov užitočných pre veliteľa na predstavenie si územia, zastavaného územia a preskupenie síl,
- zobrazovanie pohybu objektov na mape, napr. aktuálny status vlastných a nepriateľských jednotiek.

Vedenie súčasných operácií ďalej vyžaduje od veliteľov a štábov okrem základných vojenských zručností i schopnosť používať počítače s príslušným softvérom. Operačným jazykom v operáciách MKM je angličtina. Musia byť schopní hovoriť, rozumieť, písať a čítať v anglickom jazyku a používať štandardizované hovorové postupy v anglickom jazyku. To by malo byť trvalou súčasťou prípravy všetkých veliteľov a štábov.

Hlavný potenciál využitia SIMS pre prípravu na misiu je v tom, že obohacuje aktuálne a relevantné informácie z prostredia konania misie. Jedná sa najmä o využitie znalostnej databáze, ktorá poskytuje informácie o type hrozieb, histórii incidentov, dôležité sociálne a kultúrne poznatky o populácii v priestore misie a pod.

ZÁVER

Informačný systém na podporu rozhodovania by mal prispieť najmä ku skvalitneniu plánovania misie, zefektívnenie výcviku vojsk pri príprave na misie a zvýšenie ochrany vojsk pri plnení úloh v misii. Metodika a postupy pri plánovaní sú dané príslušnými dokumentmi. V súlade s týmito postupmi by tento systém mohol zefektívniť a urýchliť plánovanie na úrovni brigáda a nižšie, poskytovať dodatočné informácie o historicky dôležitých udalostiach pre podporu plánovania misie, umožniť zobrazenie informácie na digitálnych mapách, umožniť optimalizáciu výberu trás presunu, identifikovať možné vojenské a nevojenské hrozby a analyzovať súčasné prostriedky ochrany jednotiek, vykonávať analýzu rizík pre plánovanie misie, byť schopný stanoviť riziká v plánovacom procese a podobne. Pri plnení úloh v mierových misiách by systém mal prispieť k celkovému zvýšeniu bojovej efektívnosti najmä zvýšeniu ochrany osôb.

Všetky nástroje boli úspešne integrované do systému SIMS, ktorý bol testovaný a hodnotený jedenástimi príslušníkmi ozbrojených síl a tridsať tromi zástupcami Európskej obrannej agentúry a členských štátov NATO. V priebehu testovania bolo hodnotené, že využitie systému SIMS zvyšuje pripravenosť na riešenie vzniknutých situácií v priebehu misie.

Uvedená problematika bola riešená na Katedre bezpečnosti a obrany Akadémie ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika v Liptovskom Mikuláši v rokoch 2010-2012 v rámci medzinárodného vedeckého projektu „Smart Information for Mission Success – SIMS“.

LITERATÚRA

APP-6A (NATO Military Symbols for Land Based Systems).

BUČKA,P., ŽÁK, M.: *Informačná podora rozhodovania pri riešení nadnárodných krízových situácií.* Medzinárodná konferencia, Metódy a postupy ke zkvalitnení výuky krízového řízení a přípravy obyvatelstva na řešení krízových situací, 12-13.9.2013, Uherské Hradište, Fakulta logistiky a krízového řízení Univerzity Tomáše Bati ve Zlíne, zborník ISBN-978-80-7454-283-1, CD ISBN 978-80-7454-282-4,

LESLY, J. a kol.: *Innovative mission planning tools prototyping.* Európska obranná agentúra Brusel 2012.

LESLY, J. a kol.: *SIMS Final Assessment Report.* Európska obranná agentúra Brusel 2012.

SIMS = Smart information for mission success : *WP 2.3 : prípadová štúdia : study case [Sofistikované informácie pre úspech misie]*. Vedúci riešiteľ projektu: Miroslav Žák, vedúci riešiteľ prípadovej štúdie: Peter Spilý. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2010, CD-ROM, 715s.

SIMS = Smart information for mission success : *WP 6.4: rozširovanie : dissemination*. Vedúci riešiteľ projektu Miroslav Žák ; vedúci riešiteľ pracovnej časti Pavel Bučka. Liptovský Mikuláš, 2012. CD-ROM, 666 s.

SPILÝ,P. *Velenie a riadenie malých taktických jednotiek z hľadiska interoperability*. In: Interoperability Conference 2012[elektronický zdroj] : zborník príspevkov zo 14. medzinárodnej vedeckej konferencie. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2012. ISBN 978-80-8040-449-9. CD-ROM, s. 191-199.

doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc.
Katedra bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393,
031 06 Liptovský Mikuláš 6
Email: pavel.bucka@aos.sk

Dr.h.c. prof. Ing. Miroslav ŽÁK, DrSc.,
Katedra bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393,
031 06 Liptovský Mikuláš 6
Email: miroslav.zak@aos.sk

FORMOVANIE VOJENSKEJ REFORMY RUSKEJ FEDERÁCIE V ROKOCH 1992 – 2003

FORMATION OF MILITARY REFORM OF THE RUSSIAN FEDERATION IN 1992 – 2003

Alena BUDVESELOVÁ

ABSTRACT

Zmeny súvisiace s rozpadom Sovietskeho zväzu (ZSSR) a transformácia Ruska na demokratickú krajinu, znamenali okrem iného i nové princípy v chápaní vojenskej bezpečnosti. Najmarkantnejšou črtou v oblasti vojenskej bezpečnosti bola nutnosť transformácie ozbrojených síl a potreba vykonania vojenskej reformy. Na formovanie ruského vojenského sektora a priebeh vojenskej reformy v predmetnom období mali rozhodujúci vplyv viaceré činitele. Medzi najvýznamnejšie možno zaradiť rozpad Sovietskeho zväzu a s ním súvisiaca vnútorná transformácia Ruskej federácie, vojenský konflikt v Čečensku a zmeny v globálnom bezpečnostnom prostredí. Článok predstavuje historický exkurz formovania vojenského sektora a vojenskej reformy od rozpadu Sovietskeho zväzu až do prijatia kľúčového doktrinálneho dokumentu ruskej vojenskej a bezpečnostnej politiky v roku 2003.

Changes connected with the collapse of the Soviet Union (USSR) and the transformation of Russia into a democratic country, meant a new understanding of the principles of military security. The most striking feature in the military security was the need for transformation of the armed forces and the need to conduct military reform. On the formation of the Russian military sector and the progress of military reform in that period had a decisive influence several factors. The most important may include collapse of the Soviet Union and its connected inner transformation of the Russian Federation, the military conflict in Chechnya and changes in the global security environment. Article presents a historical excourse of the formation of military sector and military reforms since the collapse of the Soviet Union until the adoption of key doctrinal document of the Russian military and security policy in 2003.

Keywords
Ruská federácia, vojenská reforma, vojenská doktrína, Jeľcin, Putin
Russian federation, military reform, military doctrine, Yeltsin, Putin

1. IMPLIKÁCIE ROZPADU ZSSR NA POSTAVENIE OZBROJENÝCH SÍL RUSKEJ FEDERÁCIE

Rozpad ZSSR nastolil vo vojenskej oblasti novú otázku. Akú úlohu budú mať ruské ozbrojené sily v Spoločenstve nezávislých štátov (SNŠ)? Diskusia o vojenskej úlohe ozbrojených síl Ruskej federácie v SNŠ tvorila podstatnú črtu tohto obdobia. Z hľadiska vojenskej štruktúry bolo SNŠ správou vojenských zariadení niekdajšieho ZSSR. Názory na postavenie ruských ozbrojených síl v SNŠ v predmetnom období boli rôzne. Vtedajší bývalý minister obrany ZSSR, Jevgenij Šapošnikov, sa vyjadroval v zmysle efektívnosti ponechania spoločných ozbrojených síl SNŠ. Jednotlivé armády republík sa mali obmedziť na malé ľahko ozbrojené jednotky, národné gardy, plniace hlavne bezpečnostné a ceremoniálne úlohy. K názoru Šapošnikova sa pridávali aj dôstojníci, ktorí žiadali zachovať jednotnú armádu a nepripúšťali znižovanie stavov. Prezident RF Boris Jeľcin sa tiež vyslovil za zachovanie jednotných ozbrojených síl. Vyhlásil, že Rusko navrhuje prevziať pod svoju právomoc všetky

vojská nachádzajúce sa za hranicami SNŠ.[1] Za záujmami ruskej vládnucej elity a armádnych dôstojníkov stálo presvedčenie, že Rusko považovali za nástupcu ZSSR a celej jeho moci. Navyše dôstojnícky zbor armády tvorilo 80 % Rusov. Na druhej strane stáli záujmy samostatných republík, ktoré mali úmysel založiť vlastné armády. (Stredoázijské republiky síce podporili ruský návrh vytvorenia spoločných ozbrojených síl, aby nemali náklady spojené s vytváraním vlastných armád, avšak nová bezpečnostná zmluva – Dohoda o kolektívnej bezpečnosti, podpísaná v Taškente v máji 1992 znamenala, že štáty SNŠ vytvorili vlastné armády a koncipovali vlastné smerovanie bezpečnostnej politiky. [2]) V júni 1993 došlo k zrušeniu spoločného vojenského velenia, ktoré bolo nahradené Radou ministrov armád členských štátov. Jadrový kufrík zostal pod kontrolou prezidenta RF. Novým ministrom obrany RF sa stal Pavel Gračov, ktorý nastúpil do funkcie v čase nepriaznivej situácie a morálneho úpadku v ruských ozbrojených silách. Problematickým sa javilo aj to, že nová ruská armáda vznikala na ideových základoch starej éry, pretože podstatnú väčšinu tvorili ešte sovietski velitelia.

1.1 FORMOVANIE VOJENSKEJ DOKTRÍNY RUSKEJ FEDERÁCIE

Upúšťanie od systému všeobecnej brannej povinnosti a uvedomenie si, že starý model armády s dôstojníckym zborom zloženým z vojakov z povolania a vojakov základnej vojenskej služby nie je životaschopný, vytvorili potrebu novej vojenskej doktríny Ruskej federácie. V roku 1992 bola vypracovaná predbežná verzia vojenskej doktríny. Sústreďovala sa na tieto body: 1. SNŠ sa má zachovať ako vojenské spojenectvo, pričom ruské bezpečnostné záujmy v ňom majú mať primát. 2. Ohrozenie môže vzísť so všetkých smerov, čo vyžaduje, aby Rusko malo k dispozícii veľké mobilné ozbrojené sily umiestnené vo vnútri vlastného územia. 3. Armáda má právo a povinnosť chrániť Rusov žijúcich v zahraničí. 4. V dôsledku nestability Ruska sa novým predmetom záujmu stávajú konflikty menšej intenzity. 5. Za určitých podmienok je možné uplatniť stratégiu jadrového úderu. Tieto zásady boli v rozpore s tými, čo hlásal Jeľcin: *„Za svojho nepriateľa nepovažujeme žiadnu krajinu, združenie Východu ani Západu. Naša zahraničná politika vychádza z udržovania priateľských vzťahov. Z týchto predpokladov má vychádzať nová vojenská doktrína Ruska“*. Jeľcinov návrh doktríny nenadobudol praktických kontúr a 2. novembra 1993 Bezpečnostná rada schválila návrh ministerstva obrany RF, ktorý vychádzal z uvedených bodov. Jednalo sa o dokument Základné ustanovenia vojenskej doktríny RF. Na novej doktríne sa podčiarkol vplyv generálov sovietskej éry a už od jej schválenia niektoré politické prúdy požadovali jej revíziu z dôvodov: 1. oslabenia ruského vplyvu na Kaukaze. 2. rozširovania NATO. 3. existencie nových hrozieb a regionálnych konfliktov. 4. zhoršujúcej sa sociálno-ekonomickej situácie v Ruskej federácie. [3]

Koncepcia národnej bezpečnosti Ruskej federácie

Na formovanie KNB malo vplyv obdobie rokov 1992-1997, ktoré možno nazvať obdobím nestability (boj medzi prezidentom a parlamentom, 1994-1996 rusko-čečenský konflikt, občianska vojna v Moldavsku, Gruzínsku, Tadžikistane a na Balkáne). Okrem týchto skutočností existovala aj hrozba rozmiestnenia ruských jadrových zbraní z čias studenej vojny, ktoré boli rozmiestnené na území bývalých sovietskych republík. Išlo najmä o Ukrajinu, Bielorusko a Kazachstan. (tab. 1)

[1] GALEOTTI, M. 1998. Čas úzkosti. Bezpečnost a politika v sovětském a postsovětském Rusku.
[2] Členmi tejto dohody sa stali Arménsko, Bielorusko, Kazachstan, Kirgizsko, Uzbekistan, Rusko a Tadžikistan. Neskôr sa k dohode pripojili aj Azerbajdžan a Gruzínsko. Dohoda mala pôvodne platiť do roku 1999, no v tom roku bola jej platnosť predĺžená do roku 2003 s možnosťou automatickej prolongácie.
[3] HAAS, M. 2003. The development of Russian security policy 1992-2002.

Tabuľka 1 Umiestnenie ruských jadrových zbraní z čias studenej vojny

Druh jadrových zbraní	**Umiestnenie**
Medzikontinentálne riadené strely stredného doletu	Rusko, Ukrajina, Kazachstan, Bielorusko
Rakety stredného doletu	Rusko, Ukrajina, Bielorusko
Jadrové ponorkové základne	Rusko
Jadrové bombardéri	Rusko, Ukrajina, Kazachstan
Taktické jadrové zbrane krátkeho doletu	Rusko, Ukrajina, Kazachstan, Bielorusko

Objavila sa obava o využití týchto zbraní kvôli starnutiu sovietskych bezpečnostných systémov a systémov včasného varovania. Po návrate taktických jadrových zbraní do ruských vojenských skladov existovala zase obava, že v dôsledku korupcie v ruskej armáde, dôjde ku krádeži jadrového materiálu.[4] Toto sa však neskôr ukázalo ako neopodstatnené. Existovala aj hrozba odpálenia rakiet na základe falošného poplachu z dôvodu zastaraného systému včasného varovania. V roku 1995 ruský systém včasného varovania signalizoval americký jadrový útok. Systém reagoval na odpálenie vedeckovýskumnej rakety z Nórska. Poplach došiel až k prezidentovi a došlo k aktivácii jadrového kufríka (prezident ho používa k autorizácii odvetného jadrového útoku). Málom došlo k odpáleniu ruských rakiet s jadrovými hlavicami na územie USA.

17. decembra 1997 bola výnosom prezidenta číslo 1300 schválená Koncepcia národnej bezpečnosti Ruskej federácie ako hlavný dokument politiky národnej bezpečnosti RF. Ruské ponímanie politiky národnej bezpečnosti ilustrujú nasledujúce definície: Štát má vojenské, diplomatické, informačné, ekonomické a iné prostriedky na dosahovanie svojich cieľov. Koncepcia národnej bezpečnosti zahŕňa sektory bezpečnostnej, obrannej a zahraničnej politiky. Bezpečnostná politika je zameraná na ochranu národných záujmov proti vonkajším a vnútorným hrozbám. Obranná politika je zameraná na predchádzanie vojen, konfliktov, kríz, agresii a príprave ozbrojených síl. Ruská bezpečnostná politika v tomto období bola definovaná ako činnosť orgánov štátnej moci, vládnych agentúr, sociálnych a iných organizácií zameraných na zabezpečenie národných záujmov a ich ochranu pred vonkajším a vnútorným hrozbám. Táto činnosť pozostáva z predpovedania a identifikácie hrozieb, určovania úloh ako zabezpečiť národné záujmy, mobilizovaní zdrojov a určovaní postupu ako ich použiť. [5]

1.2 VOJENSKÁ REFORMA

Po vzniku Ruskej federácie si ruské politické vedenie uvedomovalo potrebu realizácie vojenskej reformy. Okrem znižovania počtu príslušníkov armády, nenasledovali žiadne konkrétne kroky. Po voľbách v roku 1996 sa vojenská reforma javila ako kľúčová oblasť zaistenia bezpečnosti. 16. mája 1996 prezident vydal výnos, ktorý odštartoval proces vojenskej reformy. Podľa výnosu mala byť do roku 2000 úplne zrušená povinná vojenská služba, stiahnuté vojská z iných republík na vlastné teritórium, znížený celkový stav vojsk z 2,8 mil. na 1,7 mil. V júli 1996 bola vytvorená Rada obrany a vymenovaný nový minister obrany generálplukovník I. Rodionov, bývalý veliteľ armády v Afganistane a náčelník Vojenskej akadémie generálneho štábu. Hlavnou úlohou Rady obrany bolo úspešne vykonať

[4] BATURIN, J. a kol. 2001. Jelcinova epocha 1988-2000.
[5] HAAS, M. 2003. The development of Russian security policy 1992-2002.

vojenskú reformu. Prvoradou prioritou nového ministra bolo zaviesť poriadok, keďže v armáde i naďalej prevládala zložitá ekonomická, sociálna a politická situácia, korupcia, rozpredávanie zbraní z armádnych skladov a šikana medzi vojakmi.

Z hľadiska štruktúry, vojenské oddiely pozostávali z vojska ministerstva vnútra, pohraničného vojska, občianskej domobrany, železničného vojska, stavebného vojska (ženisti), z vojenských útvarov ministerstva atómového priemyslu. Každé z týchto vojsk si budovalo vlastný systém zásobovania, zdravotníckej starostlivosti, veliteľského aparátu, systém vzdelávania. Tento komplikovaný systém nejednotnosti vojenských štruktúr zvyšoval výdavky štátu. Rodionov vyvíjal nátlak na prezidenta a vládu verejnými vyhláseniami, že ozbrojeným silám sa prideľuje málo finančných prostriedkov. Rodionov tiež verejne vyhlásil, že sa hrozivo zhoršila spoľahlivosť riadenia v útvare strategických jadrových síl, a to sa dotýkalo samotných základov obranyschopnosti krajiny. Žiadal previerku spoľahlivosti systému riadenia raketových vojsk strategického určenia, ktorá signalizovala zníženú úroveň nad jadrovými silami, avšak nie v dôsledku aktuálneho javu, ale v dôsledku rozpadu ZSSR. Navyše, Rodionov v decembri 1996 vyhlásil, že medzi najväčšie potenciálne hrozby pre Rusko patrí rast vplyvu USA a rozširovanie NATO a za možných protivníkov označil Turecko, Irán, Pakistan, Japonsko a Čínu. Rodionove názory mali za cieľ obnovenie veľkej sovietskej armády, ktorá by bola schopná viesť vojenské operácie veľkého rozsahu. Výsledkom celej situácie bolo odvolanie Rodionova a vymenovanie nového ministra obrany Igora Sergejeva.

Ciele vojenskej reformy v predmetnom období boli vymedzené troma vojensko-politickými dokumentmi, ktoré prezident Jeľcin schválil v júli 1997, dva mesiace po nástupe Sergejeva do funkcie. Išlo o nasledovné dokumenty: Zámer reformovania Ozbrojených síl RF, O základných opatreniach reformy Ozbrojených síl RF a zdokonaľovanie ich štruktúry a Koncepciu výstavby Ozbrojených síl RF do roku 2005. V uvedených dokumentoch bol určený hlavný cieľ reformy, a to vytvorenie vysoko moderných, bojaschopných, kompaktných a mobilných ozbrojených síl.

Celkovým výsledkom reformy ozbrojených síl RF bolo mechanické znižovanie počtu vojakov z dôvodu nedostatočných finančných prostriedkov. Za neúspechom vojenskej reformy v predmetnom období stál neefektívny štátny aparát, vtedajšia politická situácia a vysoká frekvencia zmien, ktoré sa udiali na kľúčových postoch v ruských ozbrojených silách.

1.4 VOJENSKÁ DOKTRÍNA RUSKEJ FEDERÁCIE

Začiatok roka 2000 a nástup Vladimíra Putina do funkcie prezidenta RF bol pre oblasť formovania vojenskej reformy mimoriadne úspešný. Boli schválené tri dôležité dokumenty týkajúce sa bezpečnostnej politiky RF. Koncepcia zahraničnej politiky RF, Koncepcia národnej bezpečnosti RF a Vojenská doktrína.

Vojenská doktrína RF bola schválená 21. apríla 2000 výnosom prezidenta číslo 706. Dokument definuje vojensko-politické, vojensko-strategické a vojensko-ekonomické východiská vojenskej bezpečnosti RF. Charakter dokumentu vychádzal z aktuálnej situácie bezpečnostného prostredia a aktuálneho stavu vojenskej bezpečnosti Ruska. Vojenská doktrína rozvíjala Základné ustanovenia vojenskej doktríny Ruskej federácie z roku 1993 a konkretizuje tézy Koncepcie národnej bezpečnosti RF. Dokument je zameraný na analýzu súčasných vojen a ozbrojených konfliktov. Bezpečnostné prostredie je charakterizované vojensko-politickou situáciou, kde klesá hrozba globálneho jadrového konfliktu a zvyšuje sa miera bezpečnosti na globálnej a regionálnej úrovni. Avšak zvyšujú sa hrozby ako nacionálny a náboženský extrémizmus, separatizmus, eskalácia lokálnych vojen a ozbrojených konfliktov, vyvíjanie nových zbraňových systémov, šírenie zbraní hromadného ničenia,

organizovaného zločinu, terorizmu, pašovanie drog. Tieto pôsobia ako destabilizačné faktory vojensko-politickej situácie a ich vplyv je čoraz intenzívnejší.

Doktrína široko definuje vonkajšie a vnútorné hrozby. Medzi vonkajšie hrozby radí územné požiadavky voči RF, zasahovanie do vnútorných záležitostí, obmedzovanie národných záujmov zo strany iných štátov, šírenie vojenských blokov proti vojenskej bezpečnosti RF, narastanie vojenských skupín v blízkosti hraníc RF, terorizmus. Vnútorné hrozby vo vojensko-politickej oblasti: narušenie ústavného zriadenia, aktivity nacionalistických, separatistických, teroristických a iných extrémistických skupín na území RF, organizovaný zločin.

Najdôležitejším smerom činnosti štátu je budovanie vojenskej bezpečnosti RF, a to prostredníctvom budovania demokracie, právneho štátu, hospodárskych reforiem, dobrých susedských vzťahov v medzinárodných vzťahoch, vytvárania systému medzinárodnej bezpečnosti a zachovania všeobecného mieru vychádzajúc pritom z medzinárodných zmlúv a dohôd, ktorých je účastníkom.

Vojenská doktrína definuje hlavné úlohy vojenskej bezpečnosti v čase mieru a vojnového stavu. Túto činnosť riadi prezident RF ako vrchný veliteľ Ozbrojených síl RF, vláda, ostatné federálne orgány štátnej moci, orgány štátnej moci subjektov RF, podniky, inštitúcie, organizácie, Ministerstvo obrany RF, Generálny štáb Ozbrojených síl RF a iné orgány vojenského riadenia. RF na zaistenie vojenskej bezpečnosti vytvára vojenskú organizáciu štátu, ktorá zahrňuje Ozbrojené sily RF (tvoria jadro vojenskej organizácie štátu). Cieľom vojenskej organizácie štátu je obrana národných záujmov a vojenskej bezpečnosti RF a jej spojencov.

Druhú časť doktríny tvoria vojensko-strategické základy. Táto časť definuje charakter vojen a ozbrojených konfliktov - svetová, regionálna, lokálna, jadrová a klasická vojna. RF považuje za oprávnené použitie ozbrojených síl, všetkých zložiek vojenskej organizácie štátu a použitie všetkých prostriedkov vrátane jadrových zbraní. Ozbrojené sily RF musia byť pripravené na odrazenie útoku a porážku agresora, schopné operovať v akomkoľvek spôsobe vedenia vojny, a to i za použitia moderných zbraní a zbraní hromadného ničenia. Medzi hlavné úlohy Ozbrojených síl RF patrí včasné odhalenie nebezpečenstva, odrazenie agresie voči RF a jej spojencom, účasť v mierových operáciách, ochrana štátnej hranice a taktiež ochrana vnútornej bezpečnosti krajiny. Ozbrojené sily RF môžu v zmysle príslušných zmlúv a dohôd operovať i na ruských vojenských základniach mimo štátneho územia a vytvárať zmiešané vojenské formácie SNŠ.

Tretia časť dokumentu sa venuje vojensko-ekonomickým aspektom zaistenia vojenskej bezpečnosti. Hlavným cieľom v tejto oblasti je predovšetkým finančné a materiálne zabezpečenie vojenskej organizácie štátu. Jedná sa o zabezpečenie výzbroje, vojenskej techniky, vojenskej infraštruktúry, sociálneho zabezpečenia vojenskej organizácie štátu, udržiavanie bojovej a mobilizačnej pripravenosti ozbrojených síl a iných vojsk.

Z hľadiska medzinárodnej vojenskej spolupráce, RF považuje za prioritu rozvoj vojenskej a vojensko-technickej spolupráce s krajinami SNŠ.

1.5 POKRAČOVANIE VOJENSKEJ REFORMY

Základným problémom v chápaní reformy bola skutočnosť, že vojenská reforma sa chápala len ako reforma armády a nie ako reforma celého systému vojenskej organizácie Ruska, ktorá zahrňuje orgány riadenia štátu, ďalšie vojská, vojenské formácie a orgány, techniku a doktrínu. Rusko, ktoré zdedilo obrovský potenciál po ZSSR, nemalo dostatok financií na jeho bežnú údržbu a modernizáciu. Výsledkom bola zle vycvičená a vnútorne

nejednotná armáda, ktorá sa nedokázala prispôsobiť novému spôsobu boja a zlyhávala vo vojenských akciách (Čečensko, Beslan, Dubrovka). [6] Putin hneď od svojho nástupu do funkcie si bol vedomý hrozivej situácie v armáde a rozhodol sa venovať jej dostatočnú pozornosť.

Putinovým prvotným impulzom k procesu reformy armády bol štátny program na obdobie rokov 2000-2010, prijatý na zasadnutí Bezpečnostnej rady RF 11. augusta 2000. Načrtol plán rozvoja vojenskej organizácie na dané obdobie. Určitou koreláciou Štátneho programu v oblasti zbrojenia bol Plán na vybudovanie a rozvoj Ozbrojených síl RF na obdobie rokov 2001-2005. V plánoch boli stanovené nasledovné ciele: Uchovávanie potenciálu sily a prostriedkov strategického jadrového zastrašovania, zvyšovanie kvality pozemných, námorných a leteckých vojsk, zvýšenie potenciálu vojsk na južných hraniciach RF a v stredoázijskom regióne, optimalizácia výdavkov na národnú obranu, zlepšenie úrovne zbraňových systémov. [7] Na začiatku sa sústredil hlavne na zlepšenie ekonomickej situácie príslušníkov armády (tretina ruských dôstojníkov a ich rodiny žili pod hranicou chudoby). Veľkú pozornosť venoval aj zvýšeniu morálky v armáde, čo sa odrazilo v snahe zvýšiť autoritu armády na verejnosti.

K zintenzívneniu zmien v ruskej armáde došlo po teroristických útokoch na moskovské divadlo na Dubrovke. Väčšia pozornosť mala byť zameraná na protiteroristické akcie. Bola zahájená i príprava novej Koncepcie národnej bezpečnosti, ktorá bude prvoradú pozornosť venovať hrozbe terorizmu a regionálnym ohniskám nestability na južných hraniciach Ruska. Ďalším impulzom bola vojenská operácia USA proti Iraku. Rýchla porážka irackej armády, ktorá bola kópiou ruskej armády, prekvapila ruských vojenských generálov a vojenských stratégov. I iracká armáda bola tvorená nedostatočne vycvičenými vojakmi základnej vojenskej služby, založená na masovom použití tankov a delostrelectva a vysokocentralizovanom systéme velenia a riadenia.[8]

16. mája 2003 prezident Putin vo svojom prejave k Federálnemu zhromaždeniu zaradil modernizáciu ozbrojených síl ako jednu z priorít rozvoja Ruska do roku 2010. Poukázal na potrebu dokončiť vojenskú reformu a zaistiť, aby armáda bola efektívnym nástrojom v boji proti novým bezpečnostným hrozbám, pretože kvalitná armáda je jeden z najdôležitejších atribútov potvrdzujúcich postavenie Ruska ako veľmoci v medzinárodnom prostredí. Cieľom vojenskej reformy bolo aj je, vytvoriť moderné vojsko, ktoré by zodpovedalo kritériám začiatku 21. storočia. Pozornosť sa zamerala na profesionalizáciu armády a modernizáciu zbraní a zbraňových systémov.[9]

1.6 AKTUÁLNE ÚLOHY OZBROJENÝCH SÍL RUSKEJ FEDERÁCIE

2. októbra 2003 bol na reprezentatívnom zhromaždení ruského politického a vojenského velenia na ministerstve obrany za osobnej účasti prezidenta predstavený dokument Aktuálne úlohy Ozbrojených síl Ruskej federácie, ktorý možno považovať za novú vojenskú doktrínu. Doktrína je zameraná hlavne na modernizáciu Ozbrojených síl RF a aktuálne hrozby a výzvy súčasnosti. [10] Rusko chce ukázať svoju schopnosť adekvátne reagovať na nové hrozby a podmienky. Chce deklarovať svoju schopnosť brániť národné záujmy. Podstatným znakom dokumentu je zmena chápania pojmu obrana a koncepcie vojny. Rusko od obrany svojho územia prechádza k obrane svojich záujmov. Od klasickej vojny sa

[6] BALABÁN, M. 2004. Nová ruská vojenská doktrína a její mezinárodněpolitický a regionální kontex.
[7] Russian Military Doctrine.
[8] BALABÁN, M. 2003. Putin a Ruská armáda v poločase.
[9] SHOUMIKHIN, A. 2004. Modernization of the Armed Forces in Russia: Goals and Problems.
[10] LASICOVÁ, J. 2006. Bezpečnosť. Bezpečnostná agenda súčasnosti.

prechádza na protipartizánsku vojnu a na boj s rôznymi formami terorizmu. Proti ruským vojskám bude v budúcich konfliktoch stáť protivník, ktorý bude používať partizánske a teroristické spôsoby boja. Možnosť priamej vojenskej hrozby je nízka. Zlepšené vzťahy s USA a inými rozvinutými krajinami vytvorili pre Rusko možnosť zníženia použitia jadrových a konvenčných zbraní bez rizika ohrozenia bezpečnosti štátu. Ruské vojenské plánovanie bude počítať s celým radom faktorov. Či už pôjde o situáciu, konflikt alebo politický proces vojensko-politického charakteru, ktorý môže zmeniť geopolitickú situáciu v regióne, ktorý považuje RF za prioritný a bude predstavovať priame ohrozenie bezpečnosti RF. Jedná sa hlavne o narušenie bezpečnosti, vnútropolitickej situácie a stability v členských štátoch SNŠ a regiónoch susediacich s nimi. [11] Z tohto dôvodu je veľká pozornosť venovaná tendenciám vrátiť jadrové zbrane medzi prijateľné nástroje používané v rámci vojenských operácií. V tejto súvislosti sa hovorí aj o znížení použitia jadrových zbraní, ale aj o návrate jadrových zbraní, čo je považované za faktor, ktorý môže ohroziť globálnu i regionálnu bezpečnosť.

Doktrína do detailov rozpracúva nové hrozby, ktoré majú svojou povahou síce vnútorný charakter, ale vďaka príčinám vzniku, aktérom a iným príčinám majú zároveň charakter vonkajšej hrozby - šírenie zbraní hromadného ničenia, terorizmus, separatizmus, extrémizmus, obchod s drogami, organizovaný zločin. Doktrína kladie dôraz aj na reštrukturalizáciu ozbrojených síl. Hlavnou údernou silou sa stáva vzdušný komponent. Pozemné komponenty už netvoria rozhodujúcu silu.

Najväčšiu pozornosť vyvolalo odmietavé hodnotenie NATO. Doslova sa uvádza: „Pokiaľ NATO zostane alianciou s existujúcou útočnou vojenskou doktrínou, vyžiada si to zásadnú prestavbu ruského vojenského plánovania, vrátane zmeny ruskej jadrovej stratégie“. Negatívne hodnotenie NATO v dokumente je výsledkom nespokojnosti ruskej politickej elity s rozširovaním Aliancie na východ a pocitom znevýhodňovania Ruska v súvislosti s veľkým rozšírením Európskej únie. Rusko to považuje za signál nedôvery Západu voči Rusku. Vyplýva z toho akýsi izolacionizmus, ktorý sa premietol do ruskej bezpečnostnej politiky.[12]

Základom Ozbrojených síl budú strategické jadrové sily.[13] Rusko vlastní niekoľko desiatok rakiet UR 100N-UTTH (v USA známe ako SS-19, Stiletto) Jedná sa o najsilnejšie strategické rakety, ktoré môžu niesť do desať jadrových hlavíc. [14]Tieto rakety môžu zostať vo výzbroji do polovice 30. rokov 21. storočia.

V prejave pred Federálnym zhromaždením v máji 2004 Putin zdôraznil cieľ modernizácie Ozbrojených síl. *“Dostatočná kvalita zbraní je hlavnou črtou bojovej pripravenosti súčasnej armády“*. Putin znovu zdôraznil nadradenosť strategických jadrových síl. 29. apríla 2004 Štátna duma schválila novelu zákona O obrane, ktorá zmenšila rolu

[11] KOVAĽOV, V. 2004. Regióny susediace s EÚ a NATO. Krajiny SNŠ.
[12] BALABÁN, M. 2003. Putin a Ruská armáda v poločase.
[13] Ruské strategické jadrové sily sa označujú v ruskej terminológii (Sily jadernovo sderživanija = sily jadrového zadržiavania). Ich pozemný segment sa nazýva RVSN (Raketnyje vojska strategičeskovo naznačenija = strategické raketové vojská)-podliehajú veleniu Generálneho štábu OS RF Organizačne pozostávajú operačné sily RVSN z troch raketových armád – 27. gardovej,raketovej armády s veliteľstvom v meste Vladimir,31. raketovej armády s veliteľstvom v meste Orenburg a 33. gardovej raketovej armády s veliteľstvom v meste Omsk), námorný segment (Morskije strategičeskije sily = námorné strategické sily)a letecký segment nesie označenie (Strategičeskaja avijacija = strategické letectvo).
[14] Medzikontinentálna strategická balistická raketová riadená strela UR-100N-UTTH s kódovým označením NATO a Pentagónu SS-19 Mod 3 „Stilleto DĺžkA riadenej strely je 24 m, priemer 2,5 m. Štartovacia hmotnosť riadenej strely je 105,6 t a hmotnosť bojového bloku je 4 350 kg. Maximálny dostrel riadenej strely je 10 000 km. V súčasnosti sú riadená strela a jej subsystémy neustále modernizované. Modernizácia sa týka hlavne odolnosti voči rušeniam, zvýšenia presnosti a schopnosti prenikať protiraketovými systémami do možného protivníka. Test z 22. októbra 2008 potvrdil rozhodnutie používať strelu do roku 2030

Generálneho štábu v procese kontroly ozbrojených síl a poskytla právny základ civilnej kontroly. Početnosť OS RF bola znížená na 1 milión vojakov (z pôvodných 1 212 000) Do konca roku 2007 mali profesionálne jednotky tvoriť až polovicu OS RF. [15]Predovšetkým sa malo jednať o námorné špeciálne jednotky, vnútorné a pohraničné vojská. Profesionalizácia sa začala realizovať v roku 2004 vo Vnútorných vojskách RF.

Z organizačného hľadiska sa OS RF delia na 6 zložiek. Z toho tri hlavné súčasti - pozemné, letecké, námorné sily a tri druhy vojsk - strategické raketové, kozmické, vzdušné výsadkové vojská. Raketové vojská strategického určenia sú pokladané za pilier jadrovej odstrašujúcej kapacity RF. Zahrňujú všetky balistické strely umiestnené na pozemných a mobilných odpaľovacích zariadeniach. Sú priamo podriadené Generálnemu štábu. Jedná sa o balistické rakety typu R-36MUTTH (RS-20B Vojvoda, SS-18 Satan a R-36M2 ako zbraň prvého úderu. Rusko si chce ponechať 20 R-36M2. Tieto patria i k najstarším. Druhé najstaršie sú UR-100N (SS-19 Stiletto). Rakety RS-12M Topol (SS-25 Sicle na samohybných rampách, predstavujú novšiu generáciu. Najnovšou a najlepšou balistickou strelou vo svete je systém RS-12M1/2 Topol-M (SS-27 Sicle–B) disponuje schopnosťou prekonať akýkoľvek existujúci systém protiraketovej obrany. Predpokladá sa, že po roku 2020 budú raketové vojská strategického určenia disponovať len týmito strelami.[16]

Vojenské kozmické sily sú zodpovedné za strategickú obranu a vojenské kozmické operácie. Patrí sem systém včasného varovania, systémy pre pozorovanie vesmíru a protiraketová obrana. Systém včasného varovania zistí štart odpálenia balistických striel, ktoré by ohrozovali územie RF. Jedná sa o dva satelity a 9 pozemných rádiolokátorov (5 mimo územia Ruska - Ukrajina jeden z dvoch bude vyradený, Bielorusko, Kazachstan, Azerbajdžan. Moskva je jediné mesto na svete, ktoré má obranu proti medzikontinentálnym strelám A-135, nový komplex obrany proti strategickým zbraniam. [17]

Najmodernejšou technikou disponujú vojenské vzdušné sily, ktorých súčasťou sú Vojská protivzdušnej obrany. Prispôsobujú sa vedeniu regionálnych a lokálnych konfliktov, keďže hrozba vypuknutia globálnej vojny je malá. Prioritu majú modernizačné programy pre bojové lietadlá Su-27, MiG-29, MiG-31, Sn-25 aSu-24. Nová technika Su-34 v podstate vo svete nemá konkurenciu a je vhodná na najrôznejšie operácie proti novým hrozbám na počiatku 21. storočia.

Hlavou úlohou pozemných síl je obrana územia. Súčasťou ich výzbroje sú tanky T-80/90, bojové vozidlá pechoty BMP-3, obrnené transportéry BTR-80/90. Rusi vždy prikladali význam delostrelectvu, preto sa sústreďujú na modernizácii systémov riadenia paľby, zvýšenie dostrelu húfnic i raketometov, použitie delostreleckej munície s koncovým laserovým navedením. Ide o novú samohybnú húfnicu Koalicija-SV, ktorá má nabíjací systém s rýchlosťou paľby 16 rán za minútu a nové operačné strely Iskander-M, ktoré môžu zasiahnuť cieľ vo vzdialenosti 400 km.

Vzdušné výsadkové vojská patria k najefektívnejším súčastiam ruských ozbrojených síl a operujú aj v zahraničí (rusko-čínske manévre Mierová misia 2005, protiteroristické akcie). Hlavnú výzbroj predstavujú výsadkové bojové vozidlá pechoty rady BMD, ktoré na Západe nemajú ekvivalent. Ruský letecký a zbrojný priemysel je vo väčšine pod kontrolou štátu. Svoje najlepšie technológie, hlavne elektronické nechce uvoľniť pre vývoz.

[15] SHOUMIKHIN, A. 2004. Modernization of the Armed Forces in Russia: Goals and Problems.
[16] VISINGR, L. Zařazování nové vojenské techniky do ozbrojených sil Ruské federace.
[17] Súčasťou systému A-135 je 32 riadených striel 51T6 Gorgon, každá s jadrovou hlavicou s mohutnosťou 1 Mt a 68 riadených striel krátkeho dosahu 53T6 s 10 kt hlavicou.

Najproblematickejšia časť ruských ozbrojených síl je vojenské námorníctvo. Námorné sily mali za cieľ tri hlavné úlohy: Sú súčasťou jadrovej odstrašujúcej sily a prostredníctvom jadrových ponoriek pôsobia ako ochrana dlhého a členitého ruského pobrežia a obchodných trás. a v prípade prepuknutia konfliktu s krajinami NATO mali útočiť na nepriateľské konvoje. Špičku v súčasnosti predstavuje ruská námorná technika v oblasti výkonných protilodných striel ako 3M24 Uran alebo 3M80 Moskit. Námorné sily majú vo výzbroji tri typy jadrových ponoriek so strategickými balistickými riadenými strelami. Súčasťou námorných síl sú i jadrové raketové križniky Projekt 1144 (Pjotr Velikij a Admiral Nachimov), podľa niektorých sú to najlepšie hladinové lode všetkých dôb, len predstavujú veľké náklady na udržiavanie.

ZÁVER

Rozpad ZSSR a vznik Ruskej federácie priniesol impulz pre formovanie vojenského sektora novovytvoreného štátneho útvaru. V prvom rade sa jednalo predovšetkým o postavenie armády, schopnej reagovať na nové bezpečnostné výzvy a hrozby, s ktorými sa vojensko-bezpečnostné zložky a aparát RF v nasledujúcich rokoch museli konfrontovať. Vojenská reforma v Jeľcinovej ére prebiehala paralelne s reformou bezpečnostného sektora a bola značne limitovaná finančnými prostriedkami i politickou vôľou ju uskutočniť. Základným problémom v chápaní reformy bola skutočnosť, že vojenská reforma sa chápala len ako reforma armády a nie ako reforma celého systému vojenskej organizácie Ruska, ktorá zahrňuje orgány riadenia štátu, vojská, vojenské formácie a orgány, techniku a doktrínu. Začiatok roka 2000 a nástup Vladimíra Putina do funkcie prezidenta RF bol pre oblasť formovania vojenskej reformy mimoriadne úspešný. Prezident Putin zaradil modernizáciu ozbrojených síl ako jednu z priorít rozvoja Ruska. Cieľom vojenskej reformy bolo vytvoriť moderné vojsko, ktoré by zodpovedalo kritériám začiatku 21. storočia. Pozornosť sa zamerala na profesionalizáciu armády a modernizáciu zbraní a zbraňových systémov, čo potvrdila i vojenská doktrína prijatá v roku 2003 Aktuálne úlohy Ozbrojených síl Ruskej federácie, ktorá je zameraná hlavne na modernizáciu Ozbrojených síl RF a aktuálne hrozby a výzvy súčasnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BALABÁN, M. 2004. *Nová ruská vojenská doktrína a její mezinárodněpolitický a regionální kontex.* In Mezinárodní politika, roč. 28, 2004, č. 9. ISSN 0543-7962, s.25-27.

BALABÁN, M. 2003. *Putin a Ruská armáda v poločase.* In Mezinárodní politika, roč. 27, 2003, č. 8. ISSN 0543-7962, s. 11-12.

BATURIN, J. a kol. 2001. *Jelcinova epocha 1988-2000. Od Gorbačeva k Putinovi obrazy z moderných dějin Ruska.* Moskva, Vagrius, 2001. 475s. ISBN 80-242-1084-3

Draft of Russian Military Doctrine. [online]. 2013. [27.8.2013]. Dostupné na internete: http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/991009-draft-doctrine.htm

GALEOTTI, M. 1998. *Čas úzkosti. Bezpečnost a politika v sovětském a postsovětském Rusku.* Praha: Themis, 1998.s. 259. ISBN 80-85821-55-9

HAAS, M. 2003. *The development of Russian security policy 1992-2002.* [online]. 2013. [27.8.2013]. Dostupné na internete: www.clingendael.nl/cscp/staff/mhaas/0303-BASEES-RF-security-policy-92-02.pdf

KOVAĽOV, V. 2006d. *ODKB: k stabilizácii postsovietskeho priestoru.* In. Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2005-2006. Bratislava: Odbor bezpečnostnej a

obrannej politiky Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2006. ISBN 80-88842-98-0, s. 89-102.

KOVAĽOV, V. 2004. *Regióny susediace s EÚ a NATO. Krajiny SNŠ (Ruská federácia, Ukrajina, Bielorusko, Moldavsko).* In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2003-2004. Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2004, ISBN 80-88842-71-0 s.121-122.

LASICOVÁ, J. 2006. *Bezpečnosť. Bezpečnostná agenda súčasnosti.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006, 161 s. ISBN 80- 8083-352-4

Russian Military Doctrine. [online]. 2013. [27.8.2013]. Dostupné na internete: http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/doctrine.htm

SHOUMIKHIN, A. 2004. *Modernization of the Armed Forces in Russia: Goals and Problems.* [online]. National Institute for Public Policy. 2013. [27.8.2013]. www.nipp.org/Adobe/Regional%20Web/June%2004%20website.pdf

TEREM, P. 2008. *Jadrové zbrane, ich význam a vplyv na svetovú politiku.* Banská Bystrica: 2008. 290 s. ISBN 978-80-8083-531-6, 110-115.

VISINGR, L. *Zařazování nové vojenské techniky do ozbrojených sil Ruské federace.* [online]. Obrana a strategie. 2013. [27.8.2013]. http://www.defenceandstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-2-2007/clanky/zarazovani-nove-vojenske-techniky-do-ozbrojenych-sil-ruske-federace.html

PhDr. Alena BUDVESELOVÁ
Katedra bezpečnosti a obrany,
Akadémia ozbrojených síl generála M.R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši
alena.simcekova@aos.sk

TURECKÁ ZAHRANIČNÁ POLITIKA V SÚČASNOSTI
(globalizácia a ideologická transformácia tureckej zahraničnej politiky)
TURKISH FOREIGN POLICY IN RECENT TIMES
(Globalization and Ideological Transformation of Turkish Foreign Policy)

Ľubomír ČECH, Zuzana KAPUSTOVÁ

ABSTRACT

Turecká zahraničná politika zaznamenala v prvej dekáde nového milénia zmeny, ktoré sa významne premietli do jej charakteru a praktických prístupov v dôležitých otázkach súčasných medzinárodných vzťahov. Článok reflektuje tieto zmeny pod vplyvom proislamskej strany AKP po roku 2002. Identifikuje štyri základné línie súčasnej ZP Turecka a bližšie sa venuje jej blízkovýchodnej politike.

Turkish foreign policy has recorded changes in the first decade of the millenium that have significantly reflected its character and practical outputs in important questions of recent international relations. The article reflects these changes under the influence of pro-Islamic AKP party since 2002. It identifies four basic lines of current Turkish foreign policy and focuses on its Middle East dimension.

Keywords:
Politický islam, multidimenzionálny prístup, Doktrína strategickej hĺbky, panturkizmus, Blízky východ
Political Islam, Multi-Dimensional Approach, Doctrine of Strategic Depth, Pan-Turkism, Middle East

ÚVOD

Zvýšená dynamika procesov, ktoré viedli k výraznejšej angažovanosti Turecka v medzinárodných vzťahoch, má korene v 80. a 90. rokov minulého storočia. Nová generácia moslimských lídrov odmietajúcich islamský izolacionizmus zoskupená pod názvom Strana spravodlivosti a rozvoja (AKP)[1], tvrdiac, že sú reprezentantmi liberálneho dedičstva Adnana Menderesa a Turgüta Özala, sa na medzinárodnej scéne postavila do pozície tureckého ekvivalentu európskych konzervatívnych strán.

Stavajúc sa do pozície pokračovateľa v liberálnej tradícií tureckých politík, AKP prijala koncept zahraničnej politiky, ktorý bol primárne orientovaný na európsku integráciu. Najmä vo svojom prvom volebnom období AKP deklarovala členstvo v Európskej únii ako svoj najvýznamnejší cieľ a vďaka svojim rozsiahlym parlamentným výhodám dokázala bezproblémovo implementovať potrebné reformné balíčky. Cieľ - členstvo v EÚ vyústil okrem iného do zlepšení v oblasti ľudských práv a demokratických štandardov, a teda reálneho otvorenia možnosti vybudovať liberálny demokratický systém.

[1] *Adalet ve Kalkinma Partisi* – AKP (Strana spravodlivosti a rozvoja) je islamská strana modernistickej frakcie, pôsobiaca od roku 2002 v parlamente so samostatnou väčšinou. Od založenia sa smerovala od konzervatívnej podoby k podobe, ktorú majú napr. u nás kresťanskí demokrati. Svoju filozofiu bytia predstavuje ako konzervatívnu demokraciu. súčasná vládna AKP sa pasuje za väčšieho garanta islamskej demokracie na turecký spôsob, ako ortodoxne sekulárna kemalistická časť politického spektra. Stranícki intelektuáli AKP sa nechávajú počuť v tom zmysle, že v moslimskom svete mala politika vždy tendenciu ohraničovať poznanie a myslenie. Podľa ich názoru tak dochádzalo často k akejsi paralýze rozumu. To považujú za záležitosť, ktorá nie je v súlade s koránskym učením, ktoré učí človeka neustále premýšľať nad svetom, históriou a nad sebou (pozn. autorov).

Z hľadiska ekonomiky strana AKP podporovala agresívnu exportne orientovanú politiku, ktorá vyústila do vzrastajúcich tureckých exportov do výšky 132 mld. amerických dolárov v roku 2008 z menej ako 26 mld. v roku 2002, keď sa strana dostala k moci. Inflácia bola zredukovaná na jednociferné číslo (6,4% v 2010) a bola najnižšia za 40 rokov. Počas tohto obdobia vzrástli aj priame zahraničné investície na 18 mld. (z 2,8)[2].

Turecká ekonomika dosiahla úroveň 15 najväčšej ekonomiky sveta z hľadiska parity kúpnej sily (991,7 mld). Pochopiteľne počas svetovej hospodárskej krízy zaznamenala pokles, ale relatívne rýchlo sa opäť dostala do pôvodného rozmachu. V roku 2010 sa stala druhou najrýchlejšie rastúcou ekonomikou po Číne s nárastom 11,7 % v prvej štvrtine 2010. Predseda vlády Erdoğan si stanovil sa cieľ dostať sa medzi desať najväčších svetových ekonomík do roku 2023, kedy bude Turecko oslavovať sté výročie založenia republiky[3].

Jedným z hlavných problémov tureckej ekonomiky ale je, že importy narastajú rovnako rýchlo ako exporty. Veľa tureckých podnikov sa spolieha na importované suroviny aby mohli produkovať hotové výrobky pre export a veľká časť tureckých importov sú energetické zdroje vrátane ropy a zemného plynu. Toto núti vládu diverzifikovať svoje exportné trhy ďalej od Európy (čo v súčasnosti zahŕňa takmer polovicu tureckých exportov) smerom ku novonarastajúcim trhom ako je Rusko, Blízky východ, Latinská Amerika, Afrika a Ázia. V dlhodobom horizonte, keď diverzifikácia exportných trhov vzrastie kvôli klesajúcej populácii v Európe a presunu svetovej ekonomickej rovnováhy smerom k Ázii, tento fakt bude mať badateľné dôsledky na tureckú zahraničnú politiku.

Vodcovstvo AKP prichádza zo základov politického islamu, aj keď úroveň, na ktorej je táto ideológia udržiavaná v rámci strany a teda aj vplýva na zahraničnú politiku, musí byť kriticky skúmaná. V kľúčových otázkach, ako je napríklad členstvo v EÚ, AKP upustila od tradičného politického islamu. Naopak v iných otázkach, ako napríklad asertívna diplomacia Turecka na Blízkom východe a zhoršujúce sa vzťahy s Izraelom, sa strana AKP odchýlila od sekulárne vedenej zahraničnej politiky. Napriek tomu, zahraničná politika Turecka ostala verná svojim záväzkom, a to „*túžbe pripojiť sa k EÚ, zlepšiť vzťahy s USA a zvýšiť regionálnu spoluprácu*“[4].

1. AHMET DAVUTOĞLU – INICIÁTOR NOVÝCH TRENDOV V ZAHRANIČNEJ POLITIKE TURECKA

V nadväznosti na víťazstvo strany AKP v parlamentných voľbách v roku 2002, vtedajší predseda vlády Abdüllah Gül vymenoval za svojho hlavného radcu pre otázky zahraničnej politiky odborníka na politické vedy a medzinárodné vzťahy Ahmeta Davutoğlua. Davutoğlu zastával túto funkciu do mája 2009, kedy sa stal ministrom zahraničných vecí Tureckej republiky. Bol a stále aj je najdôležitejším navrhovateľom tureckej zahraničnej politiky a jedným z najvplyvnejších ministrov zahraničných vecí v modernej tureckej histórii. Americký magazín Zahraničná politika ho zaradil medzi „*100 globálnych mysliteľov*,“ za bytie „mozgu“ na pozadí tureckého globálneho opätovného prebudenia s komentárom, že „*pod jeho dohľadom Turecko zaujalo najvýznamnejšiu medzinárodnú rolu od čias sultána*

[2] Turkish statistical Institute: *Foreign trade statistics Yearbook 2008.* [cit. 2013-17-03]. Dostupné na internete: <http://www.turkstat.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=1>.

[3] The Wall Street Journal: *Turkish Economy Posts Strong Growth.* [cit. 2013-17-03]. Dostupné na internete:<http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703426004575338463323620780.html>; Today´s Zaman: *Budget deficit drops by quarter, plunges below $40 billion in 2010*. [cit. 2013-17-03]. Dostupné na internete:<http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action?load=detay &newsId =232761& link=232761>.

[4] YAVUZ, M.-H. 2006. *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the Ak Parti*. s. 281-305.

v istanbulskom Topkapi paláci“[5]. Ako poukazuje viacero politických komentátorov, Davutoğlu hrá najvýznamnejšiu úlohu v poskytovaní základnej orientácie post-kemalistickej tureckej zahraničnej politiky.

Ako akademik Davutoğlu napísal množstvo publikácii a článkov, ale žiaden nehral kľúčovejšiu úlohu ako jeho Doktrína strategickej hĺbky (*Stratejik Derinlik*). Je to kritické preskúmanie tureckej zahraničnej politiky, kde tiež navrhuje svoju víziu medzinárodnej politiky. Hlavný prínos Davutoğla k zahraničnopolitickej orientácii AKP je vedený cez nasmerovanie orientácie a posilnenie autentickej civilizačnej identity v zahraničnej politiky Turecka.V Doktríne strategickej hĺbky poskytuje teoretickú formuláciu novej zahraničnopolitickej orientácie a strategickú víziu v období charakterizovanom od konca studenej vojny. Jeho kľúčovým argumentom je, že tureckej zahraničnej politike pozostávajúcej hlavne z krátkodobých taktických ťahov chýba strategická vízia, ktorá by jej umožnila používať výhody ponúkané bohatou históriou krajiny a geografickým priestorom. Davutoğlu prisudzuje tento nedostatok početným historickým, psychologickým, kultúrnym a inštitucionálnym faktorom[6].

Tiež tvrdí, že turecká spoločnosť trpí krízou identity, čo ústi do zmätenej a bezcieľnej zahraničnej politiky. Vyhlasuje, že historicky vštepený strach z národnej dezintegrácie v rukách vonkajších mocností a ich vnútorných kolaborantov, najmä fundamentalistického islamského a kurdského separatizmu, hendikepuje dynamiku tureckej diplomacie. Tento strach, označovaný aj ako „*syndróm zo Sévres*“ pokračuje v tvarovaní mentality kemalistov a je jedným z faktorov podčiarkujúcich slabú a príliš opatrnú a obrannú národnú stratégiu.

Nedostatok dlhodobého strategického zmýšľania je viditeľný najmä v prípade vzťahov s Blízkym východom. Ako výsledok tureckej politiky popretia kultúrnych a historických väzieb s regiónom, turecká blízkovýchodná zahraničná politika bola vyvinutá ako rozšírenie všeobecného vzoru než vlastná kalkulácia národných záujmov. Tiež vydvihuje, aby sa venovala väčšia pozornosť tureckému historickému a geografickému dedičstvu, ktoré označuje ako zdroj moci pre reflexiu v regióne. Verí, že Turecko nemá možnosť byť periférnym hráčom, je lokalizované v centre svetovej politiky, a preto by malo hrať centrálnu úlohu. Spomína aj výraz „regionálna mocnosť,“ pojem, ku ktorému vyjadruje odpor, pretože podľa neho takéto mocnosti iba sledujú záujmy „svojich“ supermocností (skôr než tvoria a uskutočňujú svoje vlastné stratégie). Turecko nemôže byť regionálna mocnosť, keďže je ústredným národom s množstvom rozličných regionálnych identít ktoré nemôžu byť zredukované do jednej kategórie, nakoľko Turecko je blízkovýchodná, balkánska, kaukazská, stredoázijská, kaspická, stredozemná a čiernomorská krajina zároveň[7]. Implicitne hovorí o tom, že Turecko by malo hľadať úlohu ústredného hlavného hráča používajúceho svoje vlastné zdroje moci, históriu a geografiu.

Davutoğlu presadzuje asertívnu orientáciu ZP, formulovanú ako „*bezproblémovú zahraničnú politiku*“ vo vzťahu ku svojim susedom[8]. V súlade s touto doktrínou, turecké vnímanie tradičných hrozieb je transformované do vzťahov založených na mierovej spoluexistencii a bezpečnostnej spolupráci. Konkrétnejšie ide o nový Národný bezpečnostný politický dokument (*MGSB, Milli Guvenlik Siyaset Belgesi*) označovaný bežne ako Červená

[5] Hurriyet Daily News: *Davutoğlu most successful Turkish minister, says poll*. [cit. 2013-16-03]. Dostupné na internete:<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=davutoglu-most-successful-minister-says-poll-2010-01-13>.

[6] KÖSEBALAN, H. 2011. *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism and Globalism*. s. 150-151.

[7] ÖNER, S. The Place of the EU in Multi-Dimensional Turkish Foreign Policy. In: Kanat, K.B. – Üstün, K. – Yilmaz, H. 2011. *History, Politics and Foreign Policy in Turkey*. s. 175.

[8] Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs: *Policy of zero problems with our neighbours*. [cit. 2013-16-03]. Dostupné na internete:<http://www.mfa.gov.tr/policy-of-zero-problems-with-our-neighbors.en.mfa>.

kniha, kde Turecko už neoznačuje Rusko, Irán, Grécko a Irak ako existenčné bezpečnostné hrozby, ale namiesto toho zdôrazňuje aktuálne a potenciálne oblasti pre spoluprácu, najmä s Ruskom a Iránom. Dokument eliminuje islamizmus a radikálnu ľavicovú politiku zo zoznamu a uchováva terorizmus PKK ako jedinú domácu bezpečnostnú hrozbu pre krajinu[9].

Davutoğlu pridal k zahraničnej politike Tureckej republiky civilizačnú a ideovú dimenziu, plánuje udržiavať jej multidimenzionálny prístup, kde sa kladie pre všetky oblasti zahraničnej politiky rovnaká dôležitosť. V širšej perspektíve, pod vládou AKP si Turecko udržalo bližšie vzťahy s Blízkym východom, zatiaľ čo v rovnakom čase zdôrazňovalo svoj tradičný záväzok k EÚ a NATO. Toto je v harmónii s liberálnou a globálnou identitou AKP.

AKP svoju zahraničnú politiku orientuje na podporu panturkizmu. Turecká zahraničná politika je v posledných rokoch z tohto uhľa pohľadu mimoriadne aktívna v oblastiach Balkánu, Strednej Ázie, Kaukazu a aktivity vyvíja v oblasti Čierneho, Kaspického a Stredozemného mora, ale aj Afriky. Hlavne aktivity prezidenta Güla v Afrike sú údajne dôvodom na otvorenie vyše 10 nových tureckých zastupiteľských úradov na africkom kontinente od roku 2009[10].

Z hľadiska priorít zahraničnej politiky Tureckej republiky je možné identifikovať štyri základné oblasti[11]:

1. Členstvo Tureckej republiky v Európskej únii,
2. vzťahy Turecka a Blízkeho východu,
3. vzťahy Turecka a USA,
4. turecko-ruské hospodárske partnerstvo.

Formát tohto článku neumožňuje rozpracovať všetky prioritné oblasti zahraničnej politiky Turecka. Autori sa preto rozhodli venovať bližšiu pozornosť blízkovýchodnému vektoru tureckej zahraničnej politiky.

2. TURECKÉ ÚSILIE O ZÍSKANIE POSTAVENIA KĽÚČOVÉHO HRÁČA NA BLÍZKOM VÝCHODE

AKP prišla k moci počas kritického okamihu vo vzťahoch s Blízkym východom, ktorý vyplynul zo zmeneného ideového aj materiálneho kontextu. Tento kontext bol najvýznamnejšie charakterizovaný teroristickými útokmi zo septembra 2001 a neskôr aj vojnou v Iraku v roku 2003. Môžeme povedať, že pod vládou AKP sa Turecko navrátilo späť k Blízkemu východu a moslimskému svetu ako normálna mocnosť oslobodzujúca sa od historických spomienok a negatívneho vnímania arabského sveta, ktorý zostal v národnej mentalite.

V snahe vybudovať si centrálne postavenie v regióne Blízkeho východu a v línii s filozofiou Davutoğla o dosahovaní bezproblémových vzťahov so susedmi, Turecko prevzalo úlohu mediátora v domácich a regionálnych konfliktoch. V tomto ohľade Turecko hralo úlohu mediátora aj medzi Izraelom a Sýriou rovnako ako aj medzi USA a Iránom. Navyše, Ankara

[9] KÖSEBALAN, H. 2011. *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism and Globalism.* s. 152.

[10] Turecký minister zahraničných vecí vyzýva investovať na Blízkom východe a v severnej Afrike a zároveň dodal, že turecký podnikatelia by mali ísť do týchto regiónov a podporovať ich ekonomický rozvoj. Tiež povedal, že rok 2013 bude volebným rokom pre tieto regióny, pričom dodal, že zmeny sa v týchto oblastiach sa nedejú ľahko. Anadolu Agency: *Turkey´s foreign minister calls to invest in middle east and north Africa*. [cit. 2013-15-03]. Dostupné na internete: <http://www.aa.com.tr/en/world/134495--turkeys-fms-call-to-invest-in-middle-east-and-north-africa>

[11] KÖSEBALAN, H. 2011. *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism and Globalism*. s. 152.

sa pokúsila hrať túto úlohu aj v domácich konfliktoch v Iraku a Libanone. Táto nová asertívnosť vyžaduje od Turecka zapojenie sa do otázok Blízkeho východu, Strednej Ázie a ďalších území až po moslimské regióny v Číne[12].

Blízky východ je osobitnou kapitolou tureckej zahraničnej politiky. Turecko sa tu stavia do pozície vzorovej modernej islamskej krajiny s umiernenou formou náboženstva. Časť moslimského sveta skutočne vzhliada k Turecku ako ku svojmu vzoru, prijíma turecký kultúru a pod., ale tento obdiv nie je v žiadnom prípade homogénny. Nielen časť obyvateľstva blízkovýchodných krajín, ale aj niektoré ich vlády vidia v Turecku nebezpečenstvo pre nimi presadzovanú striktnú formu islamu, nehovoriac o nebezpečenstve popularizácie sunnitského islamu (Turecko) vs. šiitsky islam (napr. Irán, sýrska vláda). Napriek jednej z priorít zahraničnej politiky Turecka – dobré vzťahy so svojimi susedmi, sa vzťahy s väčšinou susedov nezlepšili, práve naopak.

Turecko-irácke vzťahy sú tiež veľmi špecifické, najmä kvôli tureckým kontaktom a podpore pre región severného Iraku s Kurdskou regionálnou autonómnou vládou v Erbile. Navyše turecký parlament v októbri 2012 predĺžil mandát tureckých síl vykonávať vojenské operácie proti PKK na severe Iraku na ďalší rok. Ankara okrem iného tiež vyčíta Bagdadskej vláde prijímanie podpory zo strany šiitskeho Iránu[13]. *Vzťahy Turecka s Azerbajdžanom* sú charakteristické najmä spoločnou históriou a kultúrou. Obe krajiny majú privilegované vzájomné vzťahy a spolupráca prebieha najmä v oblasti energetiky a infraštruktúry. Jedná sa najmä o ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan a plynovod Baku-Tbilisi-Erzurum, cez ktorý sa do Turecka prepravuje zemný plyn z náleziska Šah Deniz, ktoré sa nachádza v azerbajdžanskej časti Kaspického mora, ako aj železničnú trať Kars-Tbilisi-Baku spájajúcu Azerbajdžan s Tureckom. V nadväznosti na konflikt o Náhorný Karabach Turecko politicky aj ekonomicky podporuje Azerbajdžan vo forme blokády a uzatvorení hraníc s Arménskom, čo je jedným z pilierov zahraničnej politiky Azerbajdžanu. V poslednej dobe je však narušená turecko-arménskymi snahami o normalizáciu vzťahov a teoreticky znovu otvorenie spoločných hraníc, proti čomu ale ostro protestuje Azerbajdžan a tlačí na Turecko verbálne aj svojou energetickou politikou, aby na tento plán nepristúpilo. Dňa 26. júna 2012 podpísali vlády Azerbajdžanu a Turecka dohodu o vytvorení konzorcia o Trans-anatólskom plynovode (*TANAP*), ktorý privedie azerbajdžanský zemný plyn až na západ Turecka. Projekt má byť vytvorený o šesť rokov. Z pohľadu EÚ bude ešte potrebné dotiahnuť príslušné potrubia zo západu Turecka na sever do EÚ, aby sa zabezpečil prívod plynu nezávislý od Ruska. Výrazne sa posilní pozícia Azerbajdžanu, komplikáciou však zostáva nedoriešený vzťah s Arménskom. Vzrastie význam Gruzínska, ale predovšetkým Turecka, ktoré sa chystá prevziať pozíciu tranzitného a obchodného centra na juhu Európskej únie[14].

Turecké vnímanie Iránu sa líši od tradičného kategorického vnímania buď ako hlavný turecký nepriateľ alebo hlavný turecký spojenec, pričom záleží na ideologických postojoch. Avšak Irán zostáva hlavným konkurentom pre Turecko najmä v novom regionálnom geopolitickom kontexte. Vnímanie Iránu predstaviteľmi strany AKP je odlišné od toho, ako ho vnímajú iné domáce skupiny, vrátane konzervatívnych moslimských skupín a kemalistov. Napriek tomu je nutné poznamenať, že Irán a Sýria sú tak silnými susedmi Turecka, že žiadna vláda by neriskovala vzájomné zhoršenie vzťahov.

---

[12] KÖSEBALAN, H. 2011. *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism and Globalism*. s. 174.

[13] JENKINS, Gareth H. *Occasional Allies, Enduring Rivals: Turkey's Relations With Iran*. [cit. 2013-19-03]. Dostupné na internete: <www.silkroadstudies.org>.

[14] Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs: *Relations between Turkey and Azerbaijan*. [cit. 2013-17-03]. Dostupné na internete: <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-azerbaijan.en.mfa>; Today´s Zaman: *Turkey-Azerbaijan ties crucial for regional stability*. [cit. 2013-17-03]. Dostupné na internete:<http://www.todayszaman.com /newsDetail_getNewsById.action?newsId=292472>.

Nevyzerá to však, že by vláda AKP vnímala Irán ako okamžitú bezpečnostnú hrozbu, ale skôr ako konkurenta pre získanie vplyvu v regióne rovnako ako spolupracovníka v riešení otázok kurdskej rebélie, najmä v bezpečnostnom kontexte po vojne v Iraku. Vláda AKP si vybrala diplomatický postoj voči Iránu, aj keď tým riskuje svoje vzťahy s USA, v záujme integrácie Iránu do medzinárodného systému (radšej než konfrontácie s ním). Irán je vnímaný zo strany Turecka ako dôležitý spojenec v boji proti PKK. Turecko a Irán spolu viedli mnoho spoločných vojenských operácií proti tureckej kurdskej strane PKK a iránskej kurdskej strane PJAK (*Partiya Jiyana Azad a Kurdistane, Strana zo slobodný život v Kurdistane*), označovaných ako teroristické skupiny, ktoré spolu zdieľajú spoločné tábory v severnom Iraku. Turecký predstavitelia sú tiež presvedčení, že izolácia Iránu prostredníctvom sankcií mu nezabráni v získavaní jadrových zbraní. Naopak, bude viesť k presnému opaku. Tiež sú tu jasné strategické a ekonomické dôvody pre odpor Turecka voči USA aby vytváral vlastné vzťahy s Iránom. Irán je po Rusku druhou krajinou, ktorá dodáva Turecku zemný plyn. Turecko jednoducho Irán potrebuje, aby sa vyhlo scenáru, v ktorom Rusko monopolizuje dodávky zemného plynu na turecké trhy pred vytvorením Nabucca, ktorý bude prinášať zemný plyn z Kaspického mora na európske trhy cez turecké územie.[15]

Irán a Turecko tiež hospodársky intenzívne spolupracujú. Vo februári 2013 sa dohodli na vytvorení spoločnej obchodnej zóny na hraniciach medzi oboma krajinami, v rámci ktorej budú vybudované dve mestá, jedno na tureckej strane hranice a jedno na strane Iránu. Cieľom zriadenia spoločnej obchodnej zóny medzi Iránom a Tureckom je zvýšiť obchodnú výmenu, pričom s projektom by sa začalo v marci 2013.[16]

Sýria je označovaná aj ako pravdepodobne najúspešnejší prípad tureckej diplomatickej asertívnosti na Blízkom východe. Bilaterálne vzťahy medzi týmito krajinami dostali novú formu až za vlády AKP, keď sme ich mohli označiť za strategickú alianciu. Toto bolo dosiahnuté tým, že sa odstránili tri hlavné faktory, ktoré spôsobovali napätie vo vzťahoch medzi krajinami. Išlo o dlhodobú sýrsku podporu strany PKK, ktorá dovolila na svojom území jej tábory a hostila jej lídra. V roku 1998, po hrozbách Turecka zo začatia vážneho konfliktu, Sýria deportovala lídra PKK A. Öcalana a tábory zatvorila. Ďalším faktorom boli vodné spory. Vodné spory sú hlavným zdrojom konfliktu odvtedy, čo Turecko vybudovalo niekoľko priehrad na riekach Eufrat a Tigris ako súčasť Juhovýchodného projektu Anatólie na podporu rozvoja regiónu. V sýrskom vnímaní Turecko redukovalo množstvo a kvalitu vody z Eufratu tečúcu do Sýrie. Avšak v roku 2000, po smrti Hafeza al-Assada sa vzťahy zlepšili. Treťou prekážkou boli spory o provinciu Hatay, ktorá sa stala v roku 1938 nezávislá od francúzskej mandátnej správy Sýrie a v roku 1939 sa pripojila k Turecku, pričom toto rozhodnutie Sýria nelegitimizovala. V roku 2004 však Sýria vyhlásila počas návštevy tureckého predsedu vlády Erdoğana, že uznáva existujúce hranice, čím odstránila poslednú prekážku v turecko-sýrskych vzťahoch.

V súčasnosti je ale najvýznamnejšou zahranično-politickou témou konflikt s Assadovou vládou v Sýrii, kde je Turecko jedným z najhlavnejších podporovateľov bojujúcej sunnitskej opozície za zvrhnutie prezidenta Assada. Veľmi dôrazne odmieta zapojenie prezidenta Assada do hľadania politického riešenia s tým, že Assadov režim stratil všetku dôveryhodnosť. Turecko sa tiež kriticky vyjadruje na adresu Bezpečnostnej rady OSN, že nedokáže zaujať jednotné stanovisko k riešeniu situácie v Sýrii. Taktiež kritizovalo Európsku úniu, že neurobila dosť pre zastavenie krviprelievania. Turecko vyzývalo k akcii aj USA, tie však zatiaľ nesplnili turecké očakávania - najmä kvôli nejasným mocenským

[15] KÖSEBALAN, H. 2011. *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism and Globalism*. s. 183.
[16] HABERLER. *Iran Turkey to establish joint commercial zone.* [cit. 2013-17-03]. Dostupné na internete: <http://en.haberler.com/iran-turkey-to-establish-joint-commercial-zone-on-256637/>.

pomerom, ktoré by vznikli po odstránení Assada. Počet utečencov zo Sýrie v Turecku stále narastá a k 20. januáru 2013 dosiahol vyše 159 tisíc, čo predstavuje značnú záťaž pre Turecko, ktoré už zmenilo pôvodný postoj a žiada o medzinárodnú pomoc, najmä na prevádzku utečeneckých táborov (nepodporuje však zapojenie mimovládnych organizácií).

Vzťahy Turecka so Sýriou a Irakom prešli v poslednej dobe tvrdými testami a experti pre daný región sa zhodujú, že Turecko premárnilo možnosť byť mediátorom v oboch susediacich krajinách, ktoré sa momentálne bojujú s krízou, aj keď každá na inej úrovni[17].

Vzťahy Turecka s Izraelom boli dlhodobo determinované sporom z roku 2010, kedy Izrael zaútočil na loď Mayi Marmara, kde bolo zabitých 9 tureckých občanov. Tento incident mal vážne dopady na vzájomné vzťahy a vplýval na situáciu v celom regióne, v Európe aj v USA. Izrael a Turecko si dovtedy užívali harmonické obdobie blízkych ekonomických, turistických a vojenských väzieb. V roku 2006, izraelské ministerstvo zahraničia opísalo svoj vzťah s Tureckom ako „dokonalý". Vzťahy medzi Ankarou a Jeruzalemom sa potom naštrbili v rokoch 2008 a 2009 kvôli problémom súvisiacim s izraelskou vojenskou operáciou v pásme Gazy a stagnácii v mierovom procese. Napriek tomu vzájomný obchod zostal silný, rovnako ako aj obranná spolupráca. V danom období dokonca Turecko hralo úlohu sprostredkovateľa tajných rokovaní medzi Izraelom a Sýriou[18].

Následne došlo k udalosti, ktorá na dlhé obdobie poznačila vzájomné vzťahy oboch krajín. Medzinárodná humanitárna misia sa v roku 2010 pokúsila zlomiť izraelskú blokádu Gazy, ale bolo na ňu zaútočené izraelskými vojakmi ešte pred tým, než dosiahla svoj cieľ, čo spôsobilo smrť deviatich Turkov. Nakoľko Izrael sa odmietal ospravedlniť, zaplatiť kompenzácie rodinám pozostalých a ukončiť blokádu Gazy, tento spor až do jari 2013 pretrvával. Turecko v ňom pokračovalo napríklad aj tým, že úroveň diplomatických stykov bola obmedzená na úroveň druhého tajomníka, neuskutočňovali sa spoločné vojenské cvičenia a pod.

Izrael však dňa 22. marca 2013 vydal formálne ospravedlnenie Turecku a súhlasil so zaplatením kompenzácií za incident Mavi Marmara z roku 2010 po tom, čo prebehol telefonický rozhovor medzi premiérmi oboch krajín, Benjaminom Netanjahuom a Recepom Tayyipom Erdoğanom, ktorý sprostredkoval americký prezident Barack Obama. Turecko prijalo ospravedlnenie od Izraela zdôrazňujúc, že Izrael tiež súhlasil so zmiernením blokády Gazy[19].

„*Premiér Netanjahu vyjadril ospravedlnenie tureckému ľudu za chyby, ktoré mohli viesť k strate životov a súhlasil s podpísaním dohody o odškodnení*," zaznelo v izraelskom vyhlásení. Vyhlásenie tiež hovorí, že Netanjahu súhlasil s Erdoğanom s potrebou normalizácie vzťahov medzi oboma krajinami, zatiaľ čo Ankara súhlasila so zrušením súdneho konania proti izraelským vojakom, ktorí spáchali útok proti lodi Mavi Marmara. Erdoğan tiež vyjadril poľutovanie nad zhoršením väzieb, ktoré opísal ako „zásadné a strategické pre regionálny mier a stabilitu" a zopakoval tureckú podporu pre riešenie konfliktu medzi Izraelom a Palestínou.

[17] Today´s Zaman: *Turkey missed mediation opportunities in Syria and Iraq experts argue.* [cit. 2013-17-03]. Dostupné na internete: <http://todayszaman.com/news-308611-turkey-missed-mediation-opportunities-in-syria-and-iraq-experts-argue.html>

[18] Foreign policy: *Slow Apology*. [cit. 2013-04-04]. Dostupné na internete: <http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/03/29/slow_apology_turkey_israel?wp_login_redirect=0>

[19] Hurriyet Daily News: *Israeli Prime Minister Apologizes to Turkey after Obama Push*. [cit. 2013-05-04]. Dostupné na internete: <http://www.hurriyetdailynews.com/israeli-pm-apologizes-to-turkey-after-obama-push.aspx?pageID=238&nID=43445&NewsCatID=352>

Incident tiež komplikoval aj americko-turecké vzťahy. V poslednom príklade koncom februára tohto roka napríklad poznámka Erdoğana, že sionizmus predstavuje „zločin proti ľudskosti," (ktorú však neskôr spresnil)[20], spustila ostrú kritiku z Bieleho domu v čase, keď sa obe krajiny snažia úzko spolupracovať v otázkach Sýrie.

Izrael vidí zmierenie s Tureckom ako nevyhnutné, najmä keď sused oboch krajín Sýria, zažíva udalosti, ktoré by sa mohli rozšíriť za hranice krajiny. Obamova návšteva v regióne vyvolala očakávania, že USA budú vyvíjať silný tlak na oboch stranách a telefonát medzi Erdoğanom a Netanjahuom prišiel počas toho, čo izraelský premiér cestoval s Obamom počas jeho pracovnej návštevy Izraela. „*Spojené štáty si hlboko vážia naše úzke partnerstvo ako s Tureckom tak aj s Izraelom, a kladieme veľký dôraz na obnovenie pozitívnych vzťahov medzi nimi, aby sa pokročilo v zabezpečovaní regionálneho mieru a bezpečnosti*," povedal Obama vo vyhlásení vydanom Bielym domom tesne pred ukončením svojej návštevy Izraela v marci 2013.

Turecko a Izrael sa tiež dohodli, že budú spoločne pracovať na zlepšení humanitárnych podmienok v Gaze. Izrael už povolil prechod tureckých kamiónov prepravujúcich stavebné materiály do Gazy, ktoré majú byť použité pri budovaní nemocnice v enkláve.

Otázka, či izraelské ospravedlnenie za nálet na flotilu bol oprávnený, alebo múdry krok je teraz diskutabilná. Potom, čo sa Izrael odmietal takmer tri roky ospravedlniť, Netanjahu konečne videl rozumný krok vo vyslovení toho, čo Turci dlho očakávali. Pravdepodobne tomu pomohlo aj to, že nedávno prebehli v Izraeli voľby a že pravica, ktorá bola voči ospravedlneniu najviac nepriateľská, vo voľbách neuspela. Motivačným faktorom mohol byť ale aj stále pretrvávajúci chaos a zosilňovanie hrozieb pozdĺž hraníc oboch krajín v dôsledku odporu sýrskeho prezidenta Bashara al-Assada proti povstalcom.

ZÁVER

Ako je už v tomto článku niekoľkokrát spomínané, nová zahraničnopolitická koncepcia Turecka *Doktrína strategickej hĺbky* sa snaží o využitie plného potenciálu krajiny. Podľa nej môže Turecko vďaka svojej unikátnej polohe, histórii a identite hrať úlohu významného globálneho hráča. Vyriešenie sporov so susedmi na základe zahraničnopolitickej koncepcie „bezproblémových vzťahov so susedmi" a väčšej regionálnej spolupráci majú zabezpečiť stabilitu a hospodársky rozvoj a rovnako aj zvýšiť regionálny význam Turecka. Realizácia tejto doktríny je však v praxi náročná a k jej úspechu je nevyhnutné zapojenie všetkých aktérov.

V posledných rokoch zaznamenala turecká zahraničná politika výrazné úspechy v medzinárodnom prostredí. Je možné konštatovať, že Turecko viedlo sebavedomú diplomaciu a snažilo sa riešiť svoje zahraničnopolitické problémy. Uplatnenie novej doktríny je vidieť vo vzťahu Turecka k svojim susedom. Avšak nová koncepcia zahraničnej politiky už čelila aj viacerým výzvam, ktoré nastali na Blízkom východe a v severnej Afrike. Arabská jar ukázala nedostatky tejto koncepcie, nakoľko bol v rámci politiky nulových problémov

[20] Turecký premiér Recep Tayyip Erdoğan povedal dánskym novinám Politiken, že stále stojí za svojím prejavom spred niekoľkých týždňov, v ktorom nazval sionizmus zločinom proti ľudskosti a zároveň objasňuje, že jeho kritika je zameraná na politiku Izraela. „*Viem, že to, čo som povedal vo Viedni vyvolalo debaty*," povedal Erdoğan denníku. „*Ale nikto by to nemal zle interpretovať. Každý vie, že moja kritika je kritikou izraelskej politiky. A naša kritika bude pokračovať tak dlho, kým Izrael nebude akceptovať existenciu palestínskeho štátu*." Hurryiet Daily News: *Turkish Prime Minister Stands Behind his Controversial Remarks on Zionism*. [cit. 2013-05-04]. Dostupné na internete: < http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-pm-stands-behind-his-controversial-remarks-on-zionism-.aspx?pageID=238&nID=43296&NewsCatID=338>.

kladený dôraz najmä na hospodársku spoluprácu s krajinami v tomto regióne. Po Arabskej jari došlo k prehodnoteniu situácie a k zdôrazneniu politických a bezpečnostných otázoktejto koncepcie. Politika bezproblémových vzťahov presadzuje realistickú formu vedenia zahraničnej politiky založenú na spoločných záujmoch. To však neznamená, že sa Turecko bude vyhýbať problémom so susedmi za každú cenu a podporovať režimy, ktoré podľa názoru jeho vedenia stratili legitimitu. Tak to bolo aj v prípade Arabskej jari, a je to aj v prípade Sýrie.

Vzťahy Turecka a Izraela boli donedávna označované ako stagnujúce a problémové, čo predstavovalo ďalšiu výzvu pre novú zahraničnopolitickú koncepciu. Avšak po nedávnom ospravedlnení Izraela Turecku sa situácia zmenila. Ospravedlnenie nasvedčuje tomu, že Izrael pochopil váhu Turecka na Blízkom východe. Jedným z najdôležitejších faktorov pri zmene izraelského postoja (popri tlaku USA) je jeho uvedomenie si rastúceho významu Turecka spolu s transformáciou Blízkeho východu, ktorou prešiel od začiatku Arabskej jari. V krajinách na severnom pobreží Afriky, konkrétne v Egypte, Líbyi a Tunisku, prevzali moc nové politické kádre s islamským zázemím a úzkymi väzbami na Turecko. Nikto nepredpokladá, že Blízky východ sa stabilizuje v krátkodobom horizonte. Je problematické predpokladať, ako sa v blízkej budúcnosti situácia v Sýrii vyvinie, a preto Turecko vychádza v regióne pre Izrael ako najvhodnejší partner. Berúc na vedomie okolnosti v regióne, Izrael si nemôže dovoliť mať s Tureckom zlý vzťah.

So zreteľom na fakt, že nestabilita v tureckom susedstve stále pretrváva, je takisto problematické určiť ďalší vývoj tureckej zahraničnej politiky. Situácia v Sýrii je v súčasnosti značne kritická, pričom okrem politického riešenia musí Turecko riešiť aj nápor utečencov z tejto susedskej krajiny. Môžeme predpokladať, že politika bezproblémových vzťahov sama o sebe nebude riešením všetkých problémov tureckej zahraničnej politiky a výzvy, s ktorými sa Turecko v súčasnosti stretáva bude predstavovať zložitosť jej dodržiavania v silno problematickom regióne.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ANADOLU AGENCY. 2013. Turkey ´s foreign minister calls to invest in middle east and north Africa. In: *Anadolu Agency*. [online]. 18.02.2013. [cit. 2013-15-03]. Dostupné na internete: <http://www.aa.com.tr/en/world/134495--turkeys-fms-call-to-invest-in-middle-east-and-north-africa>.

HABERLER. 2013. Iran Turkey to establish joint commercial zone. In: *Haberler*. [online]. 13.04.2013. [cit. 2013-17-03]. Dostupné na internete: <http://en.haberler.com/iran-turkey-to-establish-joint-commercial-zone-on-256637/>.

HÜRRIYET DAILY NEWS. 2013. Israeli Prime Minister Apologizes to Turkey after Obama Push. In: *Hurriyet Daily News*. [online]. 22.03.2013. [cit. 2013-05-04]. Dostupné na internete: <http://www.hurriyetdailynews.com/israeli-pm-apologizes-to-turkey-after-obama-push.aspx?pageID=238&nID=43445&NewsCatID=352>.

HÜRRIYET DAILY NEWS. 2013. Turkish Prime Minister Stands Behind his Controversial Remarks on Zionism. In: *Hurriyet Daily News*. [online]. 20.03.2013. [cit. 2013-05-04]. Dostupné na internete: <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-pm-stands-behind-his-controversial-remarks-on-zionism-.aspx?pageID=238&nID =43296&NewsCatID=338>.

HÜRRIYET DAILY NEWS. 2011. Davutoğlu most successful Turkish minister, says poll. In: *Hurriyet Daily News*. [online]. 13.01.2011. [cit. 2013-16-03]. Dostupné na internete:

<http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=davutoglu-most-successful-minister-says-poll-2010-01-13>.

JENKINS, Gareth H. 2012. Occasional Allies, Enduring Rivals: Turkey's Relations With Iran

In: *SILK ROAD PAPER*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program – A Joint Transatlantic Research and Policy Center. Johns Hopkins University-SAIS, Washington; Institute for Security and Development Policy, Stockholm, Sweden. Dostupné na internete: <www.silkroadstudies.org>.

KANAT, K.B. – ÜSTÜN, K. – YILMAZ, H. 2011. *History, Politics and Foreign Policy in Turkey*. Ankara: Foundation for Political, Economic and Social Research SETA, 2011. 266 s. ISBN:978-605-4023-14-1.

KERSLAKE, C. – ÖKTEM, K. – ROBINS,P. 2010. *Turkey´s Engagement with Modernity, Conflict and Change in the Twentieth Century*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2010. 496 s. ISBN 978- 0-230-23314-0.

KÖSEBALABAN, H. 2011. *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism and Globalism*. New York: Palgrave Macmillian, 2011. 240 s. ISBN 978-0-230-10953-7.

NOSSEL, S. 2013. Slow Apology. Why did it take so long for Israel to say sorry for the flotilla raid? In: *Foreign policy* [online]. [cit. 2013-04-04]. Dostupné na internete: <http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/03/29/slow_apology_turkey_israel>.

ÖNIS, Z. – YILMAZ, S. 2009. Between Europeization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era. In: *The Atatürk Institute for Modern Turkish History*. [online]. 2009. [cit. 2013-05-02]. Dostupné na internete: <http://www.ata.boun.edu.tr/scanneddocuments/Course_Material/ATA_682_final/3B2%20Onis-Yilmaz%20Foreign%20Policy%202009.pdf>.

REPUBLIC OF TURKEY, MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS. Policy of zero problems with our neighbours. In: *Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs*. [online]. [cit. 2013-16-03]. Dostupné na internete: <http://www.mfa.gov.tr/policy-of-zero-problems-with-our-neighbors.en.mfa>.

REPUBLIC OF TURKEY, MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS. Relations between Turkey and Azerbaijan. In: *Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs*. [online]. [cit. 2013-17-03]. Dostupné na internete: <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-azerbaijan.en.mfa>.

THE WALL STREET JOURNAL 2010. Turkish Economy Posts Strong Growth. In: *The Wall Street Journal*. [online]. [cit. 2013-17-03]. Dostupné na internete:<http://online.wsj.com/article/SB10001424052748703426004575338463323620780.html>.

TODAY´S ZAMAN. 2011. Budget deficit drops by quarter, plunges below $40 billion in 2010. In: *Today´s Zaman.* [online]. 18.01.2011. [cit. 2013-17-03]. Dostupné na internete: <http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action?load=detay& newsId=232761& link=232761>.

TODAY´S ZAMAN 2012. Turkey-Azerbaijan ties crucial for regional stability. In: *Today´s Zaman.* [online]. [cit. 2013-17-03]. Dostupné na internete:< http://www.todayszaman.com/news-292472-turkey-azerbaijan-ties-crucial-for-regional-stability.html>.

TODAY´S ZAMAN 2013. Turkey missed mediation opportunities in Syria and Iraq experts argue. In: *Today´s Zaman.* [online]. [cit. 2013-17-03]. Dostupné na internete:

<http://todayszaman.com/news-308611-turkey-missed-mediation-opportunities-in-syria-and-iraq-experts-argue.html>.

TURKISH STATISTICAL INSTITUTE. Foreign trade statistics Yearbook 2008. In: *Turkish Statistical Institute.* [online]. [cit. 2013-17-03]. Dostupné na internete: <http://www.turkstat.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=1>.

YAVUZ, M.-H. 2006. *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the Ak Parti*, Utah: The University of Utah Press, 2006. 354.s. ISBN 978-0-87480-863-6.

Doc. PhDr. Ľubomír ČECH, CSc.; Ing. Zuzana KAPUSTOVÁ
Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave
Dolnozemská cesta 1/b
BRATISLAVA
lubomir.cech@euba.sk, zuzanakapusta@gmail.com

ZAHRANIČNÁ POLITIKA SR V ZRKADLE ÚLOH VOJENSKEJ DIPLOMACIE V ROKU 2013
FOREIGN POLICY OF SR IN THE MIRROR OF MILITARY DIPLOMACY TASKS IN 2013

Ladislav ČERI

ABSTRACT

Príspevok sa zaoberá miestom a vybranými oblasťami zahraničnej politiky Slovenskej republiky v zrkadle vojenskej diplomacie. Vojenská diplomacia je neoddeliteľnou súčasťou diplomacie SR. Cieľom nebolo podrobne popísať všetky významné udalosti na poli zahraničnej politiky SR v roku 2013 ale nazrieť cez prah nového roku zvýrazniť ich vzájomné väzby a vzťahy v procese presadzovania zahraničnej politiky štátu.

This contribution is focused on the position and selected areas of the Foreign policy of the Slovak republic in the mirror of the Defence Diplomacy. The Defense Diplomacy represents an integral part of the diplomatic activity of a State. The main purpose of this article was not to describe all the major events in the field of Foreign Policy SR in 2013 as such, but rather it seeks to emphasize their mutual ties and relations within the process of implementation of the foreign policy of a State.

Key words
Foreign policy, defence diplomacy, military diplomacy

ÚVOD

Slovenská republika (ďalej aj "SR") a jej Ozbrojené sily si v roku 2013 pripomenuli 20. výročie svojej samostatnosti. Významnou charakteristikou určujúcou samostatnú štátnosť SR je suverénna zahraničná a politika, ktorej smerovanie predurčuje úlohy pre diplomaciu a jej súčasť - Vojenskú diplomaciu. Rok 2013 bol predmetom Komplexného hodnotenia obrany SR a bezpochyby sa stane predmetom ďalších podrobných analýz - pomaly prechádza do svojej záverečnej časti. Vo svetle 1,1%HDP akoby zanikali niektoré dôležité aspekty Vojenskej diplomacie Slovenskej republiky. „Trvalo uplatňovaným základným cieľom zahraničnej politiky SR je presadzovanie a ochrana záujmov SR a jej občanov v zahraničí a posilňovanie medzinárodnej spolupráce a mieru vo svete"[1]. Ako sa rezortu obrany SR darilo napĺňať tieto záujmy? Je bezpečnostná politika SR proaktívna a ako sa darí jej nástrojom – zahraničnej službe, ozbrojeným silám a napríklad spravodajským službám napĺňať programové vyhlásenie vlády SR v tejto oblasti, nad tým sa pokúsime zamyslieť na ďalších stranách tohto príspevku.

1. ZAHRANIČNÁ POLITIKA A ÚLOHY VOJENSKEJ DIPLOMACIE SR

Vojenská diplomacia je neoddeliteľnou súčasťou diplomacie Slovenskej republiky podieľajúcej sa na praktickej realizácii cieľov zahraničnej a bezpečnostnej politiky štátu v

[1] Zameranie zahraničnej politiky Slovenskej republiky na rok 2013 Dostupné na: http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_B86CC0812D7B5174C1257AF40036FD64_SK/$File/Zameranie%20ZP%20SR%202013.pdf

podmienkach rezortu ministerstva obrany. Vojenská diplomacia je zameniteľná s diplomaciou obrany – *„Defence Diplomacy“ (ďalej aj „DD“)*, vychádza z predpokladu, že „obrana je funkciou diplomacie“. Vojenská diplomacia tvorí súčasť komplexnej sústavy diplomacie SR. Opiera sa o ekonomický a vojenský potenciál krajiny a súvisí s bezpečnostnou politikou štátu. „Na dosahovanie svojich zahraničnopolitických cieľov Slovenská republika disponuje škálou národných aj nadnárodných nástrojov. Okrem tradičných nástrojov dvojstrannej a mnohostrannej diplomacie sa aktívnym pôsobením predstaviteľov Slovenskej republiky na všetkých úrovniach v inštitúciách EÚ a NATO tieto stávajú inštrumentmi na dosahovanie cieľov zahraničnej politiky. V rámci medzinárodných spojenectiev sem patria aj zahraničné misie Ozbrojených síl Slovenskej republiky“[2].

Poslaním DD SR je prispievať k rozvoju spolupráce s demokratickými štátmi a ich ozbrojenými silami s dôrazom na členské krajiny EÚ, NATO a susedné štáty. Budovať vzájomnú dôveru s ostatnými štátmi a prispievať k riešeniu konfliktov. Prispievať k rozvoju a demokratickému charakteru ozbrojených síl SR a realizácii úloh bezpečnostnej, obrannej, vojenskej a hospodárskej politiky SR.

Perspektíva vývoja DD SR bude ovplyvňovať rad faktorov, ako napríklad vývoj medzinárodnej situácie ako celku, rozvoj a reformy v medzinárodných organizáciách NATO, OSN, EÚ... a ich štruktúrach. Operácie medzinárodného krízového manažmentu a zapojenie SR do nich. Vývoj svetovej ekonomiky s dopadom na rozpočty a výdaje na obranu.

Pri určovaní úloh v zahraničnej oblasti vláda SR podľa svojho „Programového vyhlásenia 2012 – 2016“ bude zohľadňovať aj kľúčové vývojové trendy a výzvy 21. storočia. Vláda SR preto bude pri realizácii zahraničnej politiky SR vychádzať z nasledovných priorít[3]:

•dôveryhodné a rešpektované Slovensko v Európe;
•stabilný a spoľahlivý partner NATO ako garanta bezpečnosti SR;
•rozvoj vzťahov so štátmi EÚ a NATO, usporiadané a rovnocenné vzťahy so susedmi;
•podpora rozširovania priestoru stability, demokracie a partnerstva s dôrazom na štáty Západného Balkánu a východného partnerstva;
•podpora ekonomických záujmov, investícií a inovácií a energetická bezpečnosť;
•zodpovedný prístup ku globálnym výzvam s využitím potenciálu medzinárodných organizácií;
•pomoc a ochrana občanov Slovenska v zahraničí;
•rešpektovanie a posilňovanie záväznosti práva v medzinárodnom prostredí a inštitúciách, presadzovanie ich vymožiteľnosti ako kľúčového nástroja ochrany suverenity štátu.

2. AKTUÁLNE ÚLOHY DD A POSTOJ SR KU KĽÚČOVÝM TENDENCIÁM 21. STOROČIA

Aktuálne úlohy Defence Diplomacy SR

• Pôsobenie v medzinárodných organizáciách, orgánoch a štruktúrach majúcich v kompetencii otázky bezpečnosti.

• Podpora účasti OS SR v medzinárodných misiách a operáciách.

[2] Strednodobá stratégia zahraničnej politiky Slovenskej republiky do roku 2015. Dostupné na: http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_D9D5A743A2CE0A4FC12578950037A688_SK/$File/strategia%20ZP%20SR.pdf

[3] Programové vyhlásenie vlády SR 2012 -2016. Dostupné na: http://www.vlada.gov.sk/posilnenie-postavenia-slovenskej-republiky-v-europskej-unii-a-vo-svete/

• Pôsobenie v oblasti preventívnej diplomacie (odzbrojenie, kontrola zbrojenia, krízový manažment) dôrazom na aktivity OBSE.

• Podiel na aktivitách zameraných na potláčanie nových tzv. nevojenských ohrození (terorizmus).

• Podiel na ekonomickom rozmere diplomacie v súlade s medzinárodným právom (možnosti vývozu vojenského materiálu a technológií).

• Včasné informovanie ústavných činiteľov SR, predstaviteľov a funkcionárov MO SR o všetkých skutočnostiach ohrozujúcich životné a dôležité záujmy SR.

• Včasné informovanie medzinárodného spoločenstva o prípadoch ohrozenia bezpečnostných záujmov SR s cieľom získať podporu pre prijímanie účinných opatrení.

• Podiel na rozvoji a reformách ozbrojených síl SR.

• Podiel na profesionalizácii a stabilizácii zahraničnej služby SR.

V oblastiach pôsobnosti Vojenskej diplomacie SR a v súlade so Zameraním zahraničnej politiky SR 2013 bude SR venovať stálu pozornosť potrebám efektívne čeliť *„novým"* bezpečnostným hrozbám a výzvam. Súčasná domáca DD podlieha kompetencii Ministerstva obrany Slovenskej republiky (ďalej aj „MOSR") a je realizovaná štruktúrami:

• Minister obrany Slovenskej republiky a Vojenské spravodajstvo, ale hlavne

• Sekcia obrannej politiky (SeOP).

Vzhľadom na množstvo rozmanitých prostriedkov, ktoré vojenská diplomacia využíva pri plnení svojich cieľov, je vojenská diplomacia nástrojom zahraničnej politiky štátu a zároveň strategickým nástrojom.

Defence Diplomacy v roku 2013 v obraze úloh zahraničnej politiky SR

Okrem chýbajúcich a práve upgradeovaných bezpečnostných zákonov[4] veľmi citeľne chýba inštitucionálny rámec *DD Slovenskej republiky*, koncepcia *DD v SR* buď neexistuje alebo nie je všeobecne známa, právne normy v oblasti *DD* buď neexistujú alebo sú zastarané (viď. Právne normy pri vysielaní príslušníkov OS SR do zahraničných operácií).

Zodpovedné inštitúcie ani po dvoch rokoch neaplikovali Strategickú koncepciu Aliancie STRATCON 2010, kde Vojenská diplomacia je uvádzaná ako rozhodujúca spôsobilosť NATO a má byť posilňovaná (aj keď niektoré spôsobilosti NATO budú zanikať) atď.

Je SR pripravená a vie benefitovať z misií medzinárodného krízového manažmentu a prinášajú tieto aktivity rezortu aj iný ako vojensko-politický efekt? Aká je ich ekonomická výťažnosť, keď slovenské zbrojárske fabriky sú v červených číslach a väčšinou vôbec alebo len ťažko sa dostávajú na trhy, ktoré opustili? Posudzujeme účasť SR v týchto operáciách komplexne – tak aby prinášali čo najväčšiu pridanú hodnotu? Budeme pripravený na predsedníctvo v Rade EÚ v druhom polroku 2016 (SK PRES) a čo pre Slovensko prinesie nadchádzajúce Írske predsedníctvo v oblastiach obrany a Spoločnej zahraničnej bezpečnostnej a obrannej politiky EÚ (SZBOP)? To sú otázky, na ktoré rok 2013 priniesol len čiastkové

[4] Do pripomienkového konania sa v roku 2013 dostali dôležité bezpečnostné zákony:
- zákon č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov,
- nový zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov OS SR...

odpovede alebo len ďalšie otázky. Jedine jednotná prezentácia silových ministerstiev MV, MO SR a OSSR spolu s bezchybnou prácou spravodajských služieb prinesie synergický efekt pri získavaní spôsobilostí a investícií do týchto rezortov a v podpore dobrého mena a záujmov týchto zložiek v spoločnosti.

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR vo svojom „Zameraní zahraničnej politiky na rok 2013“ (ďalej aj „ZZP SR 2013“) deklarovalo „dôsledné presadzovanie požiadaviek SR v oblastiach prioritného a strategického záujmu“... Potom sa musíme opýtať, či naše požiadavky v oblasti rozvoja ozbrojených síl boli spoločensky akceptované a riadne zapracované do týchto záväzkov, cieľov a stratégie EÚ 2020 a hlavne našou zahraničnou službou dôsledne realizované.

Zahraničná služba SR považuje EÚ/V4 za najprirodzenejší formát pre koordináciu postojov a presadzovanie spoločných záujmov v európskych agendách ako aj v medzinárodných organizáciách. SR v rámci formátu V4+ dňa 20. septembra 2013 zastúpená ministrom obrany SR podpísala rámcovú dohodu s ČR, ktorá umožní rozvoj spolupráce aj v oblastiach obranného plánovania, vojenského vzdelávania, vyzbrojovania, logistiky, vojenského zdravotníctva, vojenských operácií a cvičení.

Vonkajšie vzťahy SR

„Členstvo Slovenska v EÚ bude aj naďalej určujúcim faktorom zahraničnej politiky Slovenskej republiky. SR bude podporovať koordináciu zahraničných a bezpečnostných politík členských štátov EÚ s cieľom postupovať koordinovane v oblastiach spoločného záujmu“. Táto téza bola podľa nášho názoru naplnená zo všetkých téz „ZZP SR 2013“ asi najmenej. Pozrime sa, čo sa podarilo v tejto oblasti dosiahnuť:
Cieľom SR malo byť aj zachovanie transatlantického vzťahu, v ktorom je EÚ pre USA najbližším partnerom, ktorý vedie s USA aktívny dialóg o otázkach spoločného záujmu. Vzhľadom na pretrvávajúce globálne bezpečnostné problémy sa SR mala naďalej zasadzovať za úzku spoluprácu s USA v prioritných otázkach medzinárodných vzťahov – vývoj situácie v Sýrii, jadrový program Iránu, vývoj v kontexte tzv. arabskej jari, ale aj v Afganistane.

V otázke Sýrie ostali akoby USA osamotené a EÚ takmer unisono odmietla potrestanie režimu sýrskeho prezidenta Asada BASARA. V oblasti zahraničnej politiky zameranej na Irán a jeho netransparentný jadrový program sme boli skôr v pozícii „pozorného sledovania vývoja v krízových krajinách“ za to na domácej scéne slávil úspech návrat slovenských paraglajdistov aj s vyzdvihnutím podielu našej tajnej služby SIS na ich návrate. Toto hádam z pohľadu bezpečnostného analytika ani nepotrebuje komentár.

5. januára 2012 prezident Barack OBAMA predniesol v sídle amerického ministerstva obrany prejav, v ktorom predstavil novú americkú obrannú stratégiu. V prejave avizoval oslabovanie vojenských síl USA v regióne EÚ a ich nové preskupenie do oblasti Tichomoria. Reakcia našej obrannej stratégie je skromná a zatiaľ zostala poplatná 23. septembru 2005, nedávno oslávila krásnych osem rokov. Ale aby sme zachovali objektivitu, EÚ nereagovala nijak pružnejšie, možno nerozumieme americkým krokom, aj keď sa ich veľvyslanec USA Theodor SEDGWICK snažil tlmočiť vtedajšej premiérke Ivete RADIČOVEJ už 16. januára 2012. To si už vôbec netrúfame hovoriť o aplikácii materiálu NIC[5] „Globálne trendy 2030“, ktorý identifikuje kľúčové faktory a vývoj, ktoré by mohli ovplyvňovať dianie vo svete niekoľko rokov do budúcna.

[5] NIC – National Intelligence Council – americký vládny subjekt fungujúci ako súčasť ODNI vypracoval materiál Globálne trendy 2030: Alternatívne svety – BESD-1223/2013

Vláda Slovenskej republiky 26. júna 2013 schválila materiál „Biela kniha o obrane Slovenskej republiky“. Dokument obsahuje nielen zhrnutie analýz súčasného stavu obrany, ale predovšetkým definuje základný politicko-strategický rámec dlhodobého rozvoja obranného potenciálu. Táto projekcia reaguje na kritickú situáciu, v akej sa ozbrojené sily nachádzajú a ktorá vyžaduje prijatie systémových a dlhodobých riešení. Z materiálu vyplýva, že strategická orientácia a základný cieľ obrannej politiky SR, ako aj transformačný cieľ pre naše ozbrojené sily, zostanú zachované. Stratégia a spôsoby postupu rozvoja OS SR je pri tom rozdelená do dvoch fáz. V prvej fáze do konca roku 2015 sa kladie dôraz na stabilizáciu situácie s udržaním súčasného spektra spôsobilostí ozbrojených síl. V druhej fáze so začiatkom v roku 2016 sa predpokladá dynamickejší rozvoj založený na postupnej obmene hlavných druhov výzbroje a techniky.

Navrhované riešenia rešpektujú ekonomickú realitu. Na Bielu knihu o obrane SR nadviažu Rozvojový plán rezortu obrany s výhľadom do roku 2024 a ďalšie plánovacie a koncepčné dokumenty, ako aj návrhy úprav právneho rámca v oblasti obrany štátu.

Možno by bolo vhodné aby kompetentní vedúci pracovníci rezortu MO SR pri spracovaní vyššie uvedených dokumentov aplikovali aj Strategickú výhľadovú analýzu *(Strategic Foreight Analysis)*[6] o vývoji bezpečnostného prostredia do roku 2030 vypracovanú NATO. SD SR túto analýzu odporúča využiť pri predkladaní novej Politickej smernice NATO pre nadchádzajúci plánovací cyklus 2014 – 2018 ale aj pre aplikáciu v podmienkach Slovenskej republiky, keďže analýza nepriamo identifikuje aj budúce spôsobilosti Aliancie teda aj každej členskej krajiny NATO.

Úlohy SR a jej DD v medzinárodných štruktúrach s akcentom na bezpečnosť

Dlhodobou prioritou SR je systematické zvyšovanie funkčnosti, efektívnosti a kredibility NATO, s dôrazom na jej vnútornú transformáciu a maximálne zhodnotenie vložených prostriedkov. Podľa „ZZP SR 2013“ SR podporí takú transformáciu štruktúr a fungovania Severoatlantickej aliancie, ktorá popri vysokej efektivite vynaložených nákladov zabezpečí maximálnu úroveň bezpečnostných garancií pre členské štáty, vrátane spoľahlivého plnenia záväzku ku kolektívnej obrane.

V roku 2013 sme sa zaviazali podporiť racionálne rozšírenie oblasti záujmov a partnerskej spolupráce NATO zohľadňujúc tak pokračujúci trend globalizácie aj v bezpečnostnej oblasti a potrebu čeliť súčasným výzvam.

Udržanie silnej transatlantickej väzby zostáva našim *„životným záujmom“* . SR bude aj naďalej podporovať prehĺbenie partnerstva a spolupráce medzi EÚ a NATO. Osobitne v oblasti medzinárodného krízového manažmentu. V rámci efektívneho budovania obranných spôsobilostí bude SR presadzovať čo najužšiu spoluprácu medzi EÚ a NATO aj v rámci projektu „Združovania a zdieľania spôsobilostí“ *(Pooling and sharing of capabilities)* a iniciatívy „Inteligentnej obrany NATO“ (*Smart Defence).*

SR aj v roku 2013 presadzovala politiku otvorených dverí NATO. Prioritnými oblasťami záujmu SR v tomto smere sú krajiny východnej Európy a západného Balkánu, pričom v rokoch 2013 – 2014 bude Zahraničný úrad SR v Belehrade vykonávať funkciu kontaktného veľvyslanectva NATO.

V súlade so schválenou stratégiou NATO v Afganistane sa OS SR aj v roku 2013 podieľali na operácii ISAF a zapojili sme sa do plánovania novej „*nebojovej“* misie NATO, ktorá bude

[6] SFA – www.act.nato.int/images/stories/events/2012/fc_ipr/sfa_security_implication_final.pdf

pôsobiť v Afganistane po roku 2014 s cieľom zabezpečiť udržateľnosť a efektívny výcvik afganských bezpečnostných síl.

V oblasti misií a operácií SZBOP sme sa zamerali na pôsobenie v regiónoch[7]:

západného Balkánu (EULEX v Kosove, EUFOR Althea v Bosne a Hercegovine) a Východného partnerstva (EUMM v Gruzínsku a EUBAM na moldavsko-ukrajinskej hranici), v Afganistane (EUPOL Afganistan) a na palestínskych územiach (EUPOL COPPS). Aj napriek najnovším snahám Kosova o ukončenie operácie pre uplynutím jej mandátu v júni 2014 SR v nej vidí záruku udržania bezpečnosti v regióne. Budeme preto aj v roku 2014 pokračovať v plnení jej úloh vyplývajúcich z Rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN č. 1244/1999.

SR v súvislosti s eskaláciou napätia na severe Afriky bude aj ďalšom období podporovať komplexný a strategický prístup EÚ ku krízovým oblastiam. Ale ani v roku 2013 nebola Európa v postoji ku krajinám *„Arabskej jari"* jednotná, výrazné snahy Talianska o angažovanie sa v Lýbii a žiadosť Francúzska o tvrdý zásah proti režimu v Sýrii nepridali na pevnosti Európskeho postoja. Zvláštnosťou sa nám v tomto svetle môže javiť prelomenie lojality Veľkej Británie voči jej tradičnému spojencovi USA v otázke Sýrie.

SR sa aj do roku 2014 zaväzuje, že zachová primerané zastúpenie SR vo vojenských i policajných misiách OSN s akcentom na zastúpenie príslušníkov Ozbrojených síl SR v mierovej misii OSN na Cypre (UNFICYP) a pozorovateľskej misii OSN na hraniciach medzi Libanonom, Sýriou a Izraelom (UNTSO) – samozrejme v závislosti od bezpečnostnej situácii na území vyslania.

SR v oblasti spolupráce EÚ – NATO sa aj v roku 2014 očakáva lepšie využívanie Fóra zasadnutí skupiny pre spôsobilosti NATO a EÚ *(NATO-EU Capability Group)*. Dozrel čas aby členské krajiny EÚ - Slovenskú republiku nevynímajúc – predstavili svoje očakávania od NATO. Je čas, zodpovedne povedať, čo NATO môže EÚ v oblasti bezpečnosti a obrany ponúknuť. Takéto rokovanie by sa podľa SD SR mohlo uskutočniť do Summitom NATO 2014[8].

Na roky 2013 – 2015 boli ako priority NATO-ACT stanovené - Iniciatíva prepojených síl *(CFI – Connected Forces Initiative)* a jej implementácia, *Smart Defence*, tvorba efektívnych a účinných riešení pre zabezpečovanie požadovaných spôsobilostí NATO-NDPP a ďalší rozvoj partnerstiev NATO.

ZÁVER

Z hľadiska Slovenskej republiky je európsky geopolitický a geostrategický priestor v súčasnej dobe zdanlivo bezpečný. Ale stále je nevyhnutné efektívne uplatňovanie a presadzovanie bezpečnostných záujmov SR z pozície euroatlantickej orientácie a člena EÚ práve využitím *Defence Diplomacy*. Účinne realizovať výkon práv a systémovo zabezpečiť plnenie povinností, ktoré pre SR vyplývajú z medzinárodných právne i politicky záväzných zmlúv, dohôd a dokumentov v oblasti kontroly zbrojenia, odzbrojenia a opatrení na budovanie dôvery a bezpečnosti v Európe.

Hlavnou agendou zahraničnej služby SR v zrkadle úloh Vojenskej diplomacie MO SR je v roku 2013 cez programy bilaterálnej a multilaterálnej *DD* prispievať k posilňovaniu stability a bezpečnosti v strednej a východnej Európe. Moderná *Defence Diplomacy* bude prispievať k

[7] Zameranie zahraničnej politiky Slovenskej republiky na rok 2013
[8] Priority vrchného spojeneckého veliteľa NATO pre transformáciu – BESD-1590/2013

realizácii úloh bezpečnostnej, obrannej, vojenskej a hospodárskej politiky Slovenskej republiky. Ako pridaná hodnota *DD* sa potom očakáva ekonomické zhmotnenie vojensko-politických a diplomatických úspechov OS SR.

LITERATÚRA - ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. (7.) Zameranie zahraničnej politiky Slovenskej republiky na rok 2013. Dostupné na: http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_B86CC0812D7B5174C1257AF40036FD64_SK/$File/Zameranie%20ZP%20SR%202013.pdf

2. Strednodobá stratégia zahraničnej politiky SR do roku 2015. Dostupné na:

http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_D9D5A743A2CE0A4FC12578950037A688_SK/$File/strategia%20ZP%20SR.pdf

3. Programové vyhlásenie vlády SR 2012 -2016. Dostupné na:

http://www.vlada.gov.sk/posilnenie-postavenia-slovenskej-republiky-v-europskej-unii-a-vo-svete/

4. Vnútrorezortné pripomienkového konania:

- zákon č. 319/2002 Z. z. o Obrane Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov,

- zákon č. 321/2002 Z. z. o OS Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov,

- nový zákon o Štátnej službe profesionálnych vojakov OS SR.

5. NIC – National Intelligence Council – americký vládny subjekt fungujúci ako súčasť ODNI vypracoval materiál Globálne trendy 2030: Alternatívne svety – BESD-1223/2013

6. SFA – Dostupné na: www.act.nato.int/images/stories/events/2012/fc_ipr/sfa_security_implication_final.pdf

8. Priority vrchného spojeneckého veliteľa NATO pre transformáciu – BESD-1590/2013

Ladislav ČERI, Ing.,
Vojenská kancelária prezidenta Slovenskej republiky,
email: ladislav.ceri@prezident.gov.sk.

МЕХАНИЗМЫ ИЗБЕГАНИЯ КОНТАКТА КАК СРЕДСТВО ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ В ГЕШТАЛЬТ ТЕРАПИИ

MECHANISMS OF AVOIDING CONTACT AS A MEANS OF SECURITY IN GESTALT THERAPY

Демидова Татьяна

ABSTRACT

В статье рассмотрены основные механизмы избегания контакта человека с окружающей средой в теории и практике гештальт терапии, обеспечивающие на неосознанном уровне безопасность человека: конфлюэнция, интроекция, проекция и ретрофлексия. Описаны их позитивные и негативные стороны. Рассмотрены методы психотерапевтической работы. Показано, что исследование и осознание механизмов избегания контакта дает возможность выбора более адаптивного поведения и обеспечивает безопасность человека при взаимодействии с окружающей средой и социумом.

The article considers the main mechanisms for avoiding contact with the environment in theory and practice of Gestalt therapy, assuring at the unconscious level, human security: confluence, introjection, projection and retroflection. Describes their positive and negative sides. A review of the methods of psychotherapeutic work. It is shown that research and awareness of mechanisms avoiding contact enables the selection of a more adaptive behaviors and guarantees security of person in the interaction with the environment and the society.

Keywords:
гештальт терапия, механизмы избегания контакта, конфлюэнция, интроекция, проекция, ретрофлексия.
Gestalt therapy, mechanisms for avoiding contact, confluence, introjection, projection, retroflection.

Гештальт-терапия — одна из разновидностей экзистенциальной психотерапии, течение, входящее в русло гуманистического направления. Несмотря на то что термин “гештальт” вызывает ассоциацию с именами М. Вертгеймера, В. Келера, К. Коффки и К. Левина, — это не более чем омоним, поскольку основатель гештальт-терапии, Фредерик Перлз, хотя и вынес известный термин в название своей концепции, на самом деле синтезировал в своем подходе элементы психоанализа, феноменологии, психодрамы Дж. Морено [1]. Гештальт-терапия, представляет собой терапевтический подход, который помогает человеку достичь самоинтеграции и научиться направлять свою энергию на развитие и самоактуализацию [7].

Предметом исследования в гештальт-терапии являются отношения между человеком и окружающей средой. Человек вступает в контакт с окружающей средой, сохраняя свои особенности и приспосабливая к ним окружающую среду. Контакт – это прежде всего осознавание и поведение, направленное в сторону приемлемого нового и отвержения неприемлемого. Существует разнообразие действий, направленных на избегание небезопасных контактов. Главные из них с точки зрения гештальттерапии— защита и бегство.

Ф.Перлз писал, что избегание опасных контактов зачастую важно для самосохранения, а также для сохранения всего того, с чем мы себя идентифицируем, того, что лежит в пределах нашего «Я» и тем самым ценно для нас. Все грозящее ослабить нашу личность или какую-либо из ее частей воспринимается как опасность,

как нечто враждебное, то, что должно быть уничтожено либо путем разрушения угрожающего объекта, либо путем избегания его [6]. Механизмы защиты или избегания контакта могут быть здоровыми или патологическими в зависимости от их интенсивности, гибкости, момента их проявления, от того, насколько они оказываются уместными или своевременными.

Основная цель практики гештальт-терапии — это расширение осознания. Огромное количество человеческих проблем связано с тем, что подлинное осознание реальности подменяется интеллектуальными и, зачастую, ложными представлениями о ней. Такие ложные представления заслоняют реальность и затрудняют удовлетворение потребностей организма, в частности потребности в безопасности. Гештальт-терапия исходит из того, что если люди достигают ясного осознания внутренней и внешней реальности, то они способны самостоятельно разрешить все свои проблемы, в том чиле способны обеспечить свою безопасность в окружающей среде и в социуме. Поэтому гештальт-терапия не ставит своей целью изменение поведения, поведение меняется само по мере роста осознания.

Механизмы избегания контакта человека с окружающей средой – это не только барьер, который нужно убрать, но и созидательная сила, помогающая преодолевать жизненные трудности. Поэтому одна из зон внимания гештальт-терапевта направлена на исследование механизмов избегания контакта, как способа, в котором концентрируется энергия человека, которая могла бы пойти на действия по достижению цели.

П. Гудман обозначил пять основных механизмов избегания контакта, два из которых уже были подробно описаны аналитиками: это интроекция и проекция. Он добавляет еще три: конфлуэнцию, ретрофлексию и эготизм. На сегодняшний день их описано значительно больше [4].

С. Гингер подробно описывает механизмы избегания контакта, которые на определенное время обеспечивают безопасность человеку и дальнейшую терапевтическую работу с ними в процессе осознавания [2].

Конфлуэнция свидетельствует о состоянии отсутствия контакта, слияния человека с окружающей средой, социумом или с самим собой, вследствие временного отсутствия границы контакта. Маленький ребенок находится в нормальной конфлуэнции со своей матерью (симбиоз), влюбленный — со своей возлюбленной, взрослый — с группой духовно близких ему людей, любой человек — со всей Вселенной в моменты мистического единения с ней в порыве экстаза.

Как правило, за конфлуэнцией следует отступление, позволяющее человеку вновь обрести свою собственную границу контакта, возвратиться к себе самому — особому и не похожему на других. Способ функционирования, при котором отступление оказывается настолько затруднительным, что конфлуэнция становится хронической, может быть квалифицирован как патологический - невротический или психотический.

Интроекция лежит в самой основе воспитания ребенка и процесса роста, человек развивается только в том случае, когда усваивает то, что приходит из окружающего мира - определенные питательные вещества, идеи, принципы.

Если элементы внешнего мира усваиваются целостными структурами, то они продолжают оставаться внутри нас такими же в виде посторонних фрагментов. Граница контакта с окружающим миром при интроекции находится внутри человека. Любое усвоение начинается с разрушения, слома установившейся структуры. Ф. Перлз

говорит о необходимости элемента агрессии для любого процесса ассимиляции [6].

Патологическая интроекция возникает, когда идеи, привычки или принципы принимаются целиком, без предварительной переработки, необходимой для их усвоения.

Проекция — это хорошо знакомый всем психологам механизм сопротивления, в своем крайнем, проявлении встречающийся у подозрительного параноика, упрекающего всех окружающих за ту агрессивность, которую он сам проецирует на других людей. Граница контакта вынесена за пределы системы человек-окружающая среда, так как другому приписывается то, что на самом деле происходит внутри самого человека.

Однако здоровая проекция необходима: именно она поможет мне установить контакт и понять другого человека. Ведь я могу вообразить себе то, что чувствует другой, только встав на его место.

Проекция может расцениваться как патологическая только в том случае, если она становится систематической, если она проявляется как постоянный и стереотипный механизм защиты и возникает вне всякой зависимости от реального поведения других людей в данный момент времени.

В случае ретрофлексии человек разворачивает мобилизованную энергию против самого себя, причиняя себе то, что он хотел бы сделать другим, или делая самому себе то, что он хотел бы получить от других.

При ретрофлексии граница контакта находится внутри человека и разделяет внутренний мир на две части, при этом исчезает необходимость во внешнем оружении, так как одна из частей его заменяет. Нередко в ретрофлексии находит свое выражение непрерывная внутренняя борьба двух частей личности, названных Ф. Перлзом «Top Dog» — тот, кто следит за тем, как я выполняю свои обязанности, и «Under Dog» — гарант моего удовольствия [5]. Реальностью является принцип удовольствия: испытывая тревогу, фрустрацию или принося жертву, невозможно создать ничего конструктивного.

Здоровая ретрофлексия является признаком социализации, зрелости и самоконтроля.

Ретрофлексия становится патологической только в том случае, если она приобретает хронический характер и приводит к постоянному мазохистскому подавлению внутренних импульсов или, наоборот, к их болезненно-нарциссическому удовлетворению. Хроническая ретрофлексия, в частности, может оказаться в основе различных психосоматических расстройств [3].

Эготизм - это механизм проявляющийся в одновременной изоляции от внешней среды и от чувств, потребностей самого человека, или только в изоляции от внешней среды. При эготизме на контактной границе имеется событие и место встречи, но граница при этом односторонняя, личность создающая «фигуру», делает это только для собственной пользы. Нет взаимодействия, нет «брать» и «давать». За всем этим может стоять сильный страх провала и стыд за свое несовершенство.

Клиенты, прибегающие к подобному механизму прерывания контакта, самодостаточны и очень чувствительны к дистанции между людьми. Они часто уходят из контакта при сокращении дистанции со стороны других людей. Для них характерен страх утраты контроля над ситуацией, уходы от непосредственного контакта в теорию, непереносимость негативной оценки со стороны других людей, нестабильность

самооценки, склонность к обесцениванию своего и чужого опыта. Эготист так сильно сориентирован на свой собственный голос, свои чувства и позицию, что продолжает взаимодействие без полного знания о том, с кем или чем он встретился. По большей части он создает жесткие «фигуры», есть только импульс к контакту, но нет самого контакта.

Здоровый эготизм - это способность к саморефлексии. Он способствует развитию автономии человека, предоставляет возможность избежать преждевременного согласия без ориентировки в ситуации.

При патологическом эготизме человек в контакте становится вне себя, становясь наблюдателем и комментатором своих отношений с другими людьми и внешними объектами. Он не может полноценно переживать события своей жизни. Хронический эготизм описывается при нарциссических личностных расстройствах, характеризующихся недостатком эмпатии, склонностью к переживанию состояний грандиозности или ничтожества, а также чувствительностью к оценкам других людей.

По мнению С. Гингера, если у человека обнаруживаются четыре основных механизма, то, этого уже достаточно для проведения серии терапевтических интервенций, направленных не на подавление этих механизмов, а на улучшение их осознавания, а значит, и на их более разумное использование клиентом [2].

Ф. Перлз описал стратегии поведения человека под влиянием основных механизмов избегания контакта, которые обеспечивают безопасность [5]. Интроецирующий делает себе то, что он желал бы получить от других, проецирующий делает другим то, что, как он считает, они делают ему, страдающий от патологической конфлуэнции не знает, кто кому и что делает, а ретрофлексирующий делает самому себе то, что он хотел бы сделать другим.

А. Фрейд обозначила, что в основе запуска защитных механизмов лежат страх и тревога [8]. Механизмы избегания контакта дают возможность человеку отложить решение проблем, позволяют уйти от «угрожающей реальности» травмирующих ситуаций, обеспечить безопасность на определенное время. При слиянии тревогу вызывает всякое выделение фигуры потребности, при интроекции тревога заменяет собой переживание желания, при проекции тревогу вызывает само переживание какого-либо чувства, при ретрофлексии тревогу вызывает действие, адресованное другому человеку как объекту потребности.

Выявление механизмов избегания контакта человека с окружающей средой, каждый из которых требует особой терапевтической стратегии,— важнейшая для гештальт-терапевта задача. Гештальт-терапия направлена на исследование и осознавание человеком своих ведущих механизмов избегания контакта с целью, чтобы они больше соответствовали возникающей ситуации. Поэтому гештальт-терапевт старается по возможности выделять их, делая их более эксплицитными. Механизмы избегания контакта могут быть нормальными и даже необходимыми для психосоциального равновесия: они чаще всего являются здоровой реакцией приспособления. И только их обострение, и в особенности их постоянное возникновение в несоответствующие моменты, может говорить о дезаптационном поведении.

Задача гештальт-терапевта при работе с конфлюэнцией заключается в построении личных границ с окружающим миром с помощью процесса сепарации и индивидуации. В связи с этим клиент во время терапевтического сеанса должен высказываться от первого лица. Человек должен начать проживать опыт собственных

выборов, потребностей и чувств и не смешивать их с выборами, потребностями и чувствами других людей. Он должен усвоить, что он может столкнуться с ужасом отделения от других людей и при этом остаться живым. Вопросы типа: «Что вы сейчас чувствуете?» или «Чего бы вы хотели сейчас?» могут помочь человеку сфокусироваться на самом себе. Чувства, вызванные такими вопросами, дают ему возможность не идти на поводу у общепринятых стандартов. Необходимо помнить, что любой резкий разрыв конфлуэнции повлечет за собой сильную тревогу, нередко усиленную чувством вины,— вплоть до психотической декомпенсации.

Первым шагом к изменению конфлюэнтных отношений становится его разговор о собственных потребностях и желаниях сначала с терапевтом, а затем, возможно, и с тем человеком, с которым связаны его ожидания. Утверждению собственного своеобразия, непохожести на других способствуют некоторые классические Гештальт-упражнения - телесные, вербальные или символические - определение границ своего тела, своего собственного ритма, исследование своей личности посредством символико- графического представления ее в виде мандалы. Для выполнения поставленной задачи гештальт-терапевт должен создать обстановку доверия и достаточной безопасности, которая позволит находящемуся в конфлуэнции человеку стать независимым, не испытывая при этом опасений оказаться отвергнутым или «поглощенным».

Основным инструментом работы гештальт-терапевта с интроекцией является фокусировка на развитии у человека чувства выбора, возможного для него, и, следовательно, утверждение его личной силы, помогающей отличать себя от другого. Этот процесс может сопровождаться выделением инроецированого послания и человека, дающего это послание, отделением собственных потребностей, взглядов, верований от взглядов, верований человека дающего их. Терапия направлена на осознание собственных желаний, принятие ответственности за собственный выбор.

Основной целью работы гештальт-терапевта с проекцией является процесс возвращения клиенту свойственных ему чувств, мыслей, качеств личности перенесенных на других. Терапевт постепенно отделяет одно за другим все их проявления, сталкивая фантазии клиента с реальностью актуальной ситуации. Это может сопровождаться предоставлением клиенту возможности идентифицировать проекции при помощи диалога на «горячем стуле» между осуждаемым и осуждающим. Интеграция происходит тогда, когда клиент возвращает себе непринятые части себя.

Задача гештальт-терапевта при работе с ретрофлексией заключается в перераспределение энергии таким образом, чтобы внутренняя борьба, раскол, замеченный ранее, был раскрыт, произошло возвращение к истинной, задержанной эмоции. Это достигается работой с чувством вины. Гештальт-терапевт помогает клиенту выразить это чувство, затем восстановить агрессивный компонент чувства, и лишь за тем развернуть направление агрессии. Например, когда клиент сжимает кулаки, попросить его выразить на внешнем объекте (подушке) все что он сдерживает и обращает на себя. Интенсивное использование таких упражнений в гештальт-терапии позволяет клиенту высвободить невысказанные чувства гнева или мучительной обиды. В контексте теории полярности необходимо подвести клиента к абсурдности сказанного им. Это достигается путем показа клиенту того, что две части амбивалентности говорят одно и тоже.

Процесс осознавания человеком механизмов избегания контакта дает возможность расширить диапазон творческого приспособления, дает возможность выбора более адаптивного поведения и обеспечивает безопасность человека при

вступлении в контакт с о окружающей средой и социумом. Работа с механизмами избегания котакта открывает прямые пути совершенствования личностного поведения, для реабилитационных мероприятий в ситуациях переживания массового стресса: природные катастрофы, теракты, нахождение в «горячих точках», социальные и профессиональные конфликты.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика. - М. : НФ Класс, 2001. - 336 с
2. Гингер С., Гингер А. Гештальт — терапия контакта.— СПб.: Специальная Литература, 1999.—287 с.
3. Демидова Т.А. Застосування гештальт-терапії при психосоматисних розладах.// Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки. Зб. Наукових праць.- К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010.-№ 32(56).- С. 55-61
4. Лебедева Н.М., Иванова Е.А. Путешествие в Гештальт: теория и практика.- СПб.: Речь, 2005.- 560с.
5. Перлз Ф., Гудмен П., Хефферлин Р. Практикум по гештальт терапии. – М.: Институт психотерапии, 2001. – 240 с.
6. Перлз Ф. Эго, голод и агрессия. - М.: Смысл, 2000. —358 с.
7. Техники консультирования и психотерапии. Тексты. / У.С. Сахакиан.- М.: Апрель-пресс, Эксмо-пресс, 2000. – 624 с.
8. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы. – М.: Педагогика, 1993. – 144 с.

ДЕМИДОВА Татьяна Анатольевна
Кандидат психологических наук, доцент кафедры культурология Херсонского государственного университета, академик академии безопасности и основ здоровья
demydova@mail.ru

BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE PAŃSTWA W WARUNKACH PROCESÓW GLOBALIZACYJNYCH
ECONOMIC SECURITY OF THE STATE UNDER GLOBALIZATION PROCESSES

Ireneusz DRABIK

ABSTRACT

Proces ekonomizacji bezpieczeństwa oznacza, że następuje wzrost znaczenia czynników ekonomicznych w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa. W efekcie ekonomizacji następuje uznanie przez państwa sfery gospodarczej jako płaszczyzny rywalizacji. Na czynniki obiektywnie wpływające na ekonomizację bezpieczeństwa oddziałują procesy zachodzące w stosunkach międzynarodowych i wewnątrz państw. W powyższym kontekście ważnym zagadnieniem jest wzrost współzależności międzynarodowych, będący wynikiem internacjonalizacji i globalizacji różnych dziedzin życia społecznego i gospodarczego. Intensyfikacja powiązań handlowych i finansowych umożliwia państwom wywieranie wpływu politycznego na inne państwa, co odbywa się z użyciem narzędzi ekonomicznych. Podejście zakładające podporządkowanie polityki bezpieczeństwa interesom ekonomicznym wzmacnia zasadność wyodrębnienia bezpieczeństwa ekonomicznego jako kategorii analitycznej.

The economization of security means that there is a growing importance of economic factors in ensuring the security of the state. In its result, the states recognize the economic sphere as the plane of competition. Factors that objectively affecting the safety economization are influenced by the processes present in international relations and within countries. In the abovementioned context, an important issue is the growth of international interdependencies, which is the result of internationalization and globalization in various fields of social and economic development. The intensification of commercial and financial relations allows the states to have political influence on other countries, which is achieved with the use of economic instruments. Subordinating the security policy to the economic interests is an approach that raises the legitimacy of highlighting economic security as an analytic category.

Keywords
Globalizacja, bezpieczeństwo, ekonomizacja bezpieczeństwa, bezpieczeństwo ekonomiczne
Globalization, security, economization of security, economic security

WPROWADZENIE

Bezpieczeństwo dotyczy obecnie każdej dziedziny życia człowieka: od losowych czynników fizykochemicznych poczynając (obejmujących zagrożenia klimatyczne, tektoniczne, pożarowe), przez zagrożenia biologiczno-egzystencjalne właściwe do przetrwania w świecie jako organizmu żywego (zapewnienie żywności, energii technicznej, zdrowotności), a na czynnikach wynikających z wzajemnej inwazyjności ludzi w życiu społecznym kończąc[1]. Termin bezpieczeństwo należy współcześnie do pojęć polisemantycznych, tzn. jest on używany w różnych kontekstach, różnie definiowany i pojmowany, w tym raz szerzej, raz węziej. Wielość znaczeń tego pojęcia implikowana jest z faktu jego wykorzystywania przez coraz większą liczbę nauk współczesnych, ich dyscyplin i

[1] TRACZYK, Z. *Sektor obywatelski i inne obszary bezpieczeństwa*. [W:] Red. LISIECKI, M. *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku*. Warszawa : Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa im. H. Chodkowskiej w Warszawie, 2008, s. 61-63.

subdyscyplin. We współczesnych skłonnościach do pluralistycznego pojmowania bezpieczeństwa i jego polisemantycznego definiowania, często wskazywanymi różnicami gatunkowymi bezpieczeństwa bywają: niezawodność (nauki techniczne i technologiczne), stabilność i pewność istnienia (nauki społeczno-humanistyczne) oraz trwanie i istnienie (nauki przyrodnicze)[2].

Najogólniej bezpieczeństwo definiuje się jako brak zagrożeń. Na gruncie nauk społecznych kategoria bezpieczeństwa jest postrzegana jako jedna z podstawowych potrzeb człowieka, której zaspokojenie warunkuje zachowanie życia, a także zdrowia i rozwój jednostki. Zaspokojenie tych potrzeb jest człowiekowi niezbędne, aby istniał jako organizm żywy, rozwijał się jako osoba i był wolny egzystencjalnie. Potrzebę bezpieczeństwa należy traktować jako właściwość człowieka, sprowadzającą się do unikania sytuacji zagrażających jego funkcjonowaniu (życiu, zdrowiu, wyznawanym wartościom, posiadanym dobrom materialnym) w kontekście jego relacji (zależności) z otoczeniem bliższym i dalszym. Mogą to być sytuacje dwojakiego rodzaju, a mianowicie sytuacje zagrożeń i sytuacje trudne. Sytuacje zagrożeń wiążą się z brakiem możliwości zaspokojenia potrzeb ludzkich, natomiast sytuacje trudne związane są z niemożliwością normalnego funkcjonowania psychofizycznego[3].

Analizy bezpieczeństwa, poza sferą definiowania jego syntetycznego znaczenia (możliwego do zastosowania we wszystkich możliwych konfiguracjach) muszą odbywać się przynajmniej z określeniem jego rodzaju, a w konsekwencji obiektu (podmiotu) i przedmiotu bezpieczeństwa. W rozważaniach o bezpieczeństwie jego podmiotem jest zawsze człowiek, którego pewność wolności od zagrożeń oraz świadomość niezakłóconego bytu i rozwoju wiąże się z wielopoziomowymi, a zarazem z wielowarstwowymi sposobami zabezpieczenia potrzeb w tym zakresie[4]. Kryterium przedmiotowe bezpieczeństwa z ontologicznego punktu widzenia dotyczy zjawisk, procesów i ich rodzajów, wszelkich przejawów bytu, istnienia kogoś lub czegoś, a także wszelkich relacji między nimi[5]. Ujęcie przedmiotowe bezpieczeństwa sprowadza się do określenia jego rodzajów, w tym bezpieczeństwa ekonomicznego, militarnego, socjalnego, ekologicznego itp. Bezpieczeństwo ekonomiczne nie jest więc samoistnym bytem, ale stanowi ono część składową szeroko rozumianej kategorii bezpieczeństwa.

I. WZROST ZNACZENIA CZYNNIKA EKONOMICZNEGO W ZAPEWNIENIU BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA – EKONOMIZACJA BEZPIECZEŃSTWA

Podmiotem bezpieczeństwa jest człowiek, traktowany jako jednostka społeczna, a także jako określona zbiorowość społeczna o różnym charakterze więzi i uwarunkowań. W ujęciu podmiotowym bezpieczeństwo może więc dotyczyć:

- człowieka jako jednostki ludzkiej posiadającej system właściwych sobie wartości, które z jego punktu widzenia wymagają ochrony;

[2] ŚWINIARSKI, J. *Bezpieczeństwo w ujęciu aksjologicznym*. [W:] Red. LISIECKI, M. *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku*. Op. cit., s. 293.
[3] DRABIK, I. *Teoretyczne podstawy bezpieczeństwa w sensie ogólnospołecznym*. [W:] Red. STAWNICKA, J. *Komunikacja w sytuacjach kryzysowych III*. Katowice : Uniwersytet Śląski, 2012, s. 324-337.
[4] OLAK, A. *Człowiek jako podmiot systemu bezpieczeństwa*. [W:] Red. GRZYWNA, Z. *Bezpieczeństwo w procesach globalizacji – dziś i jutro. Tom II*. Katowice : Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach, 2013, s. 463-477.
[5] KITLER, W. *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*. [W:] *Zeszyty Problemowe Towarzystwa Wiedzy Obronnej*, 2010, nr 1, s. 17.

– grupy ludzi o różnej skali wielkości, począwszy od rodziny na społeczności międzynarodowej kończąc;
– sformalizowanych i terytorialnie rozpoznawalnych struktur, takich jak gmina, powiat, województwo, państwo[6].

Najważniejszym spośród wymienionych wyżej podmiotów jest państwo. Wynika to z faktu, że złożone potrzeby człowieka w zakresie bezpieczeństwa mogą być spełnione jedynie przez państwo. Państwo jest suwerenną organizacją polityczną społeczeństwa zamieszkującego terytorium o określonych granicach, której głównym składnikiem jest hierarchiczna władza publiczna dysponująca aparatem przymusu i dążąca do monopolu jego stosowania[7]. Warunkiem koniecznym zapewnienia sukcesu państwa jest zapewnienie jego bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo państwa i narodu stanowi najwyższą wartość[8]. Mimo że pojęcie bezpieczeństwa państwa jest rozmaicie określane przez poszczególnych autorów, to zawiera ono pewne bezsporne elementy i w najogólniejszy sposób wyraża wymóg utrzymania podstawowych wartości decydujących o istnieniu państwa i narodu. Oznacza to przede wszystkim konieczność zapewnienia: zdolności fizycznego przetrwania narodu, istnienia własnej państwowości, nieskrępowanego rozwoju osobowości i tożsamości narodowej, rozwoju gospodarki, nauki i kultury oraz utrzymania systemu społeczno-politycznego akceptowanego przez społeczeństwo. Sfera militarnego zagrożenia tych wartości jest najbardziej oczywista, stąd nierzadko pojęcie bezpieczeństwa sprowadzano do eliminacji możliwości wybuchów konfliktów zbrojnych, które zagrażałyby istnieniu państwa i narodu. Zagrożenie militarne bezpieczeństwa jest jednak ostatecznym i najbardziej krańcowym zagrożeniem tych wartości. We współczesnym świecie w coraz większym stopniu możliwości ich utrzymania uzależnione są od procesów zachodzących w sferze politycznej i gospodarczej[9].

Idea bezpieczeństwa ekonomicznego nie jest nowa. Świadomość faktu, że czynnik ekonomiczny oddziałuje bądź wręcz stanowi nieodłączną część bezpieczeństwa państwa towarzyszy ewolucji stosunków międzynarodowych w ciągu całej ich historii. Zapewnienie bezpieczeństwa państwa i jego zdolności obronnych w każdym okresie historycznym wymagało rozwiniętej gospodarki. Jak pokazują doświadczenia, zapewnienie bezpieczeństwa ekonomicznego jest gwarancją niezależności państwa, warunkiem stabilności i skuteczności funkcjonowania społeczeństwa, osiągnięcia sukcesu. Należy przy tym wskazać, że zmienia się treść oraz interpretacja pojęcia bezpieczeństwa ekonomicznego w zależności od zmiany roli i znaczenia międzynarodowych stosunków gospodarczych w rozwoju poszczególnych państw i narodów[10]. Co więcej, wydaje się, że nigdy wcześniej w historii świata nie występowała tak duża nieprzewidywalność i asymetria bezpieczeństwa jak obecnie. Bezpieczeństwo stało się rzadkim i cenionym dobrem, a środki finansowe przeznaczane na jego zapewnienie nigdy nie będą wystarczające.

Z perspektywy historycznej wynika, że przez długi okres aspekt ekonomiczny funkcjonowania państwa nie był wyraźnie oddzielany od jego funkcji administracyjnej i

[6] OLAK, A. *Człowiek jako podmiot systemu bezpieczeństwa*. Op. cit., s. 466-467.
[7] LIMAŃSKI, A. *Suwerenność państwa jako uczestnika stosunków międzynarodowych w warunkach globalizacji*. [W:] Red. LIMAŃSKI, A. DRABIK, I. *Współczesne problemy zarządzania bezpieczeństwem w aspekcie zagrożeń w Polsce, na Słowacji i Ukrainie*. Katowice : Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach, 2012, s. 7-19.
[8] OLAK, A. *Człowiek jako podmiot systemu bezpieczeństwa*. Op. cit., s. 467.
[9] PERCZYŃSKI, M. *Globalne uwarunkowania bezpieczeństwa ekonomicznego*. Warszawa : Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 1990, s. 95-96.
[10] LIMAŃSKI, A. OLAK, A. *Tradycyjne i współczesne paradygmaty bezpieczeństwa państwa*. [W:] Red. STAWNICKA, J. *Komunikacja w sytuacjach kryzysowych III*. Op. cit., s. 309-323.

militarnej. Sytuacja zaczęła powoli ulegać zmianie m.in. w związku ze wzrostem znaczenia oddziaływania czynników technologicznych, wpływających na psychologiczne skrócenie odległości i uzyskanie swobodnego i niezależnego przepływu informacji w skali całego globu. Dało to impuls do przyspieszenia procesów globalizacyjnych na różnych płaszczyznach, w tym na płaszczyźnie ekonomicznej. Definicyjnie związane ze ściśle określonym miejscem (terytorium) państwo zostało na przełomie XX i XXI wieku zdominowane w sferze ekonomicznej przez procesy systematycznej integracji, „odrywanie się" od jednego miejsca i umiędzynarodowienie kapitału stanowiącego czynnik napędzający gospodarkę. Osiągnięcie pozycji na arenie międzynarodowej w ostatniej dekadzie XX wieku systematycznie uzależniało się od potencjału gospodarczego i możliwości rozwoju technologicznego[11].

Ekonomizacja bezpieczeństwa odnosi się do państw jako najważniejszych uczestników stosunków międzynarodowych. Oznacza ona wzrost znaczenia czynnika ekonomicznego w zachowaniu bezpieczeństwa narodowego. Ekonomizacja bezpieczeństwa jest procesem długotrwałym, obiektywnie wynikającym ze zmian zachodzących w stosunkach między państwami, jak również w funkcjonowaniu gospodarki światowej. Ekonomizacja oznacza uznanie przez państwa sfery ekonomicznej jako płaszczyzny rywalizacji, jako obszaru, na którym możliwe i uzasadnione jest używanie siły do realizacji własnych interesów[12]. Przesunięcie akcentów konkurencji między państwami po dwóch wojnach światowych i doświadczeniach okresu powojennego na płaszczyznę ekonomiczną spowodowało sytuację, w której to siła gospodarki w dużej mierze decyduje o możliwościach państwa w kwestiach szeroko pojętego bezpieczeństwa. Przyjmując, że źródłem siły jest obecnie potencjał gospodarczy i technologiczny przekładający się na siłę militarną, to płaszczyzna ekonomiczna staje się głównym obszarem potencjalnej, a w niektórych przypadkach rzeczywistej rywalizacji pomiędzy państwami. Powyższe spostrzeżenia uzasadniają twierdzenie o postępującym procesie ekonomizacji bezpieczeństwa, czyniąc zasadnym używanie pojęcia bezpieczeństwa ekonomicznego.

II. BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE – ISTOTA I UWARUNKOWANIA

Bezpieczeństwo ekonomiczne jest definiowane przez wielu autorów. E. Haliżak odnosi bezpieczeństwo ekonomiczne do pojęcia zagrożenia bezpieczeństwa gospodarki narodowej, opisując je jako zaistnienie takiej sytuacji, w której gospodarka nie może rozwijać się, generować zysków i oszczędności z przeznaczeniem na inwestycje lub gdy zagrożenia zewnętrzne prowadzą do zakłóceń w jej funkcjonowaniu, co naraża na szkody obywateli i przedsiębiorstwa, a być może zagrozi nawet fizycznemu przetrwaniu państwa[13]. Zdaniem M. Perczyńskiego, bezpieczeństwo ekonomiczne wyraża stopień podatności danego kraju na negatywne zmiany w jego zewnętrznym otoczeniu gospodarczym, w tym również na podejmowane z zewnątrz działania gospodarcze o charakterze politycznym, które osłabiają stabilność jego systemu społeczno-politycznego, zdolności rozwojowe i potencjał obronny. Zwiększenie stopnia podatności na oddziaływanie wymienionych czynników zewnętrznych zmniejsza bezpieczeństwo ekonomiczne kraju i oddziałuje na ogólny stan bezpieczeństwa narodowego[14]. A. Lubbe pisząc o bezpieczeństwie ekonomicznym akcentuje w nim

[11] BADAK, M. *Bezpieczeństwo w aspekcie interesów ekonomicznych państwa.* [W:] *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, 2010, nr 3, s. 141.
[12] KSIĘŻOPOLSKI, K. M. *Bezpieczeństwo ekonomiczne*. Warszawa : Dom Wydawniczy Elipsa, 2011, s. 21.
[13] HALIŻAK, E. *Ekonomiczny wymiar bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego*. [W:] Red. BOBROW, D. B. HALIŻAK, E. ZIĘBA, R. *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe Scholar, 1997, s. 77-92.
[14] PERCZYŃSKI, M. *Globalne uwarunkowania bezpieczeństwa ekonomicznego*. Op. cit., s. 99.

możliwość wzrostu i adaptacji danej gospodarki do zmieniających się warunków otoczenia międzynarodowego. Bezpieczeństwo ekonomiczne w długim okresie rozumie jako zachowanie odpowiedniego potencjału gospodarczego, możliwość przeciwdziałania destabilizacji strukturalnej, przy jednoczesnym założeniu, że konieczne współcześnie głębokie zaangażowanie w wymianę międzynarodową niesie również pewne zagrożenia[15]. Z kolei E. Freitag-Mika, Z. Kołodziejak i W. Putkiewicz definiują bezpieczeństwo ekonomiczne jako zdolność systemu gospodarczego państwa (grupy państw) do takiego wykorzystania wewnętrznych czynników rozwoju i międzynarodowej współzależności ekonomicznej, by gwarantowały jego niezagrożony rozwój[16].

Bezpieczeństwo ekonomiczne ma określoną wewnętrzną strukturę, można wyodrębnić jej trzy najważniejsze elementy:

1) ekonomiczna niezależność gospodarki – międzynarodowy podział pracy czyni współczesne gospodarki wzajemnie współzależne, zatem ekonomiczna niezależność oznacza możliwość kontroli przez państwo narodowych zasobów, osiągnięcie takiego poziomu wytwórczości, efektywności oraz jakości produkcji, który zapewnia konkurencyjność gospodarki oraz pozwala na warunkach partnerskich uczestniczyć w handlu światowym, więziach kooperacyjnych, a także w wymianie osiągnięć międzynarodowych;
2) stabilność oraz zrównoważenie gospodarki narodowej – zakłada to obronę systemu własności (z różnymi – ze względu na ustrój – akcentami na własność prywatną oraz publiczną), stworzenie korzystnych warunków oraz gwarancji dla przedsiębiorczości, powstrzymywanie czynników zdolnych do destabilizacji sytuacji (walka ze strukturami kryminalnymi w gospodarce, niedopuszczanie do poważnych, grożących napięciami socjalnymi, różnic dochodów);
3) zdolność do samorozwoju oraz postępu – jest to szczególnie ważne we współczesnym, dynamicznie rozwijającym się świecie, wymaga stworzenia sprzyjającego klimatu dla inwestycji oraz innowacji, permanentnej modernizacji wytwórczości, doskonalenia kwalifikacji wykształconego, rozwiniętego cywilizacyjnie (w określonej kulturze) personelu[17].

Zasadniczą kwestią jest określenie występujących zagrożeń dla bezpieczeństwa ekonomicznego, ponieważ to one wywołują reakcję państw, czyli działania w sferze wewnętrznej i międzynarodowej. Określenie tych zagrożeń umożliwia również spójne pojmowanie bezpieczeństwa ekonomicznego, dzięki uporządkowaniu wewnętrznemu i wyodrębnieniu zbiorów zagrożeń oraz sprecyzowaniu aparatu pojęciowego w tym zakresie. Typologii zagrożeń dla bezpieczeństwa ekonomicznego można dokonywać z punktu widzenia zakresu podmiotowego i przedmiotowego tego pojęcia. Zakres podmiotowy będzie się odnosić do państw, grup państw, systemu globalnego oraz podejmowanych działań, natomiast zakres przedmiotowy – do dóbr (lub braku dóbr) istotnych dla zaspokojenia potrzeb bezpieczeństwa ekonomicznego. Zakres przedmiotowy jest podstawą wyróżnienia wymiarów (składowych) bezpieczeństwa ekonomicznego, do których można zaliczyć:

– bezpieczeństwo surowcowe – oznacza zdolność systemu gospodarczego państwa do zapewnienia dostępności surowców gospodarczych (nośników energetycznych, tj. ropy naftowej, gazu, węgla, energii elektrycznej, a także metali, wody, minerałów itp.) ze

[15] LUBBE, A. *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa*. [W:] *Sprawy Międzynarodowe*, 1997, t. 6, nr 4, s. 61-78.
[16] FREJTAG-MIKA, E. KOŁODZIEJAK, Z. PUTKIEWICZ, W. *Bezpieczeństwo ekonomiczne we współczesnym świecie*. Radom : Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, 1996, s. 10.
[17] KŁOSIŃSKI, K. *Istota bezpieczeństwa ekonomicznego kraju*. [W:] *Handel Wewnętrzny*, 2007, nr 2, s. 2.

źródeł krajowych i zagranicznych na poziomie i o strukturze odpowiadających potrzebom gospodarki oraz społeczeństwa, a zarazem gwarantujących potencjał do przeciwstawiania się naciskom zewnętrznym oraz zapewniającym niezagrożony rozwój gospodarki narodowej;

- bezpieczeństwo żywnościowe, przez które należy rozumieć zdolność systemu gospodarczego państwa (grupy państw) do takiego wykorzystania wewnętrznych czynników rozwoju, wymiany i współpracy międzynarodowej, aby zapewnić społeczeństwu fizyczną i ekonomiczną dostępność żywności, jej odpowiednią strukturę i jakość, a także do zapewnienia skutecznego (oraz efektywnego) przeciwstawiania się negatywnym impulsom (zewnętrznym i wewnętrznym) oraz względnie niezagrożonego rozwoju żywnościowej sfery produkcji;
- bezpieczeństwo finansowe, które należy postrzegać w dwu wymiarach: zewnętrznym oraz wewnętrznym; w wymiarze zewnętrznym bezpieczeństwo finansowe jest postrzegane oraz oceniane przez pryzmat zadłużenia zagranicznego, a także poprzez zdolność do przeciwstawienia się gospodarki kryzysom finansowym; z kolei w wymiarze wewnętrznym bezpieczeństwo finansowe oznacza zdolność systemu finansów publicznych do zapewnienia finansowania gospodarki narodowej, a także zdolność instytucji finansowych do realizacji narodowych interesów[18].

W ramach ogólnego pojęcia bezpieczeństwa ekonomicznego wyodrębnia się narodowe bezpieczeństwo ekonomiczne oraz międzynarodowe bezpieczeństwo ekonomiczne. Narodowe bezpieczeństwo ekonomiczne przejawia się w:

- działaniach zapewniających przetrwanie społeczeństwa i funkcjonowanie gospodarki w przypadku konfliktu zbrojnego,
- kształtowaniu więzi gospodarczych danego kraju z zagranicą,
- kontroli stopnia podatności danego kraju na podejmowane z zewnątrz działania gospodarcze i polityczne, mogące osłabić bezpieczeństwo narodowe.

Z kolei międzynarodowe bezpieczeństwo ekonomiczne wiąże się zazwyczaj z potrzebą zapewnienia ewolucji współpracy ekonomicznej i społecznej w kierunku doskonalenia racjonalności oraz sprawiedliwości, stworzenia lepszego ładu światowego, umożliwiającego indywidualny dobrobyt obywateli państw członkowskich. Właściwe warunki rozwoju i kreowanie strategii narodowego bezpieczeństwa ekonomicznego nie może odbywać się w oderwaniu od procesów zachodzących w gospodarce światowej i od funkcjonowania mechanizmów międzynarodowej współpracy. Dlatego też dążenia poszczególnych krajów do utrwalania ich własnego bezpieczeństwa ekonomicznego splatają się z działaniami na rzecz budowy ekonomicznego bezpieczeństwa międzynarodowego w warunkach procesów globalizacyjnych[19].

III. BEZPIECZEŃSTWO EKONOMICZNE JAKO KOMPONENT STRATEGII BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa powinno być traktowane jako całościowy, jednolity, ukierunkowany system, stanowiący ważny komponent strategii bezpieczeństwa

[18] JAKUBCZAK, R. FLIS, J. *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*. Warszawa : Bellona, 2006, s. 396.
[19] PERCZYŃSKI, M. *Globalne uwarunkowania bezpieczeństwa ekonomicznego*. Op. cit., s. 96-109.

państwa[20]. Zarządzanie bezpieczeństwem ekonomicznym państwa można zdefiniować jako sztukę zmierzającą do prewencyjnego rozpoznawania zagrożeń w funkcjonowaniu gospodarki narodowej, sprawnego wprowadzania działań zabezpieczających przed stanem nierównowagi ekonomicznej, strategicznej zdolności osiągania zamierzonych celów oraz umiejętności porządkowania chaosu w ekonomicznych sytuacjach kryzysowych. Zarządzanie bezpieczeństwem ekonomicznym odniesione do teorii organizacji i zarządzania może być rozpatrywane na poziomie operacyjnym, taktycznym oraz strategicznym. Ranga podejmowanych decyzji i ich wykonalność wiążą się z przygotowaniem i zatwierdzeniem dokumentów o charakterze strategicznym. Powoduje to, że przyszłościowe plany w zakresie zarządzania tą częścią bezpieczeństwa mają czy powinny mieć wymiar długoterminowy i nadrzędny. Jednocześnie powinny zawierać liczne uogólnienia, wskazując rozłożenie akcentów w percepcji bezpieczeństwa ekonomicznego. Przewidywane zarządzanie w dłuższej perspektywie czasowej z natury rzeczy musi być obarczone pewnym ryzykiem zajścia innych nieprzewidzianych zdarzeń i scenariuszy rozwoju sytuacji. Stąd posługiwanie się estymacją oraz innymi typami wnioskowania powinno być stosowane możliwie szeroko[21].

Wydaje się, że do głównych celów holistycznego ujęcia w procesie zarządzania bezpieczeństwem ekonomicznym państwa można zaliczyć:

a) zapewnienie równowagi finansów publicznych,
b) antycypację przyszłości,
c) poszukiwanie partnerów i zwolenników wspólnych inicjatyw na arenie międzynarodowej,
d) stałe wykorzystywanie zagrożeń do kreowania szans rozwojowych,
e) stałe inteligentne profilowanie rynków wewnętrznych i zewnętrznych z jednoczesnym zabezpieczeniem własnych systemów społeczno-ekonomicznych przed nieuprawnioną ingerencją,
f) bardziej efektywne uchwalanie prawa i jego późniejsze respektowanie (zwłaszcza w zakresie przeciwdziałania rozwojowi gospodarki nieoficjalnej i usuwania barier w prowadzeniu działalności gospodarczej),
g) tworzenie ram wspólnej wizji oraz celów w ramach społeczeństwa obywatelskiego rozwoju (rozumiana i wspólnotowa kultura organizacyjna),
h) podejmowanie działań prewencyjnych i zaradczych w obszarze wspierania oraz promocji nauki i techniki – z założeniem ekonomicznej stopy zwrotu w długim okresie[22].

Ocena stanu bezpieczeństwa, podobnie jak ocena sytuacji ekonomicznej, w dłuższej perspektywie opiera się na posiadanym zasobie danych i informacji składających się na wiedzę o otoczeniu. Pozwala to szacować prawdopodobieństwo zarówno wystąpienia określonego zagrożenia, jak i potencjalnych skutków podjętych decyzji w zakresie bezpieczeństwa i interesów ekonomicznych. Mechanizm taki działa czytelnie w przypadku jednostek. Podobnie jest w przypadku każdej organizacji, w tym i państwa, jednak tu mechanizm ten jest bardziej skomplikowany ze względu na stopień złożoności struktur

[20] POGODNINA, W. W. *Bezpieczeństwo ekonomiczne i stabilność w strategii rozwoju gospodarki narodowej*. [W:] Red. KALETA, A. MOSZKOWICZ, K. *Zarządzanie strategiczne w praktyce i teorii.* Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 116. Wrocław : Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, 2010, s. 321.
[21] RACZKOWSKI, K. *Percepcja bezpieczeństwa ekonomicznego i wyzwania dla zarządzania nim w XXI wieku*. [W:] Red. RACZKOWSKI, K. *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarządzania państwem*. Warszawa : Wolters Kluwer Polska, 2012, s. 82-83.
[22] Ibid., s. 83.

wewnętrznych tych podmiotów. Stan bezpieczeństwa możemy określić jako wynik działań planowo realizowanych przez jednostki lub organizacje w celu zmniejszania prawdopodobieństwa występowania zdarzeń uznanych za potencjalne lub realne zagrożenie dla ich aktualnej sytuacji i możliwości funkcjonowania w przyszłości[23].

Osiągnięcie celów w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego jest możliwe po zdefiniowaniu jego obiektów i podmiotów, mechanizmu zapewnienia bezpieczeństwa oraz praktycznych działań na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa.

Obiektem może być jednostka, gospodarstwo domowe, przedsiębiorstwo, społeczeństwo, gospodarka regionu, dziedzina gospodarki narodowej, państwo, na które ukierunkowane są działania na rzecz zapewnienia jego bezpieczeństwa ekonomicznego. Podmiotami bezpieczeństwa ekonomicznego są te organizacje, instytucje państwowe, służby, pojedyncze osoby, które zapewniają bezpieczeństwo na podstawie praktycznych działań przy wprowadzaniu w życie mechanizmu zapewnienia bezpieczeństwa i organizacji praktycznych działań.

Bardzo ważnym elementem systemu bezpieczeństwa jest mechanizm zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Realizacja możliwości w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa znajduje się pod wpływem wielu czynników: nie tylko ekonomicznych, ale również politycznych, psychologicznych, naukowo-technicznych, społecznych i innych. Przez pojęcie czynników realizacji możliwości w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego rozumie się takie związki przyczynowo-skutkowe istniejące w systemie bezpieczeństwa, które są inspirującymi motywami przekształcenia możliwości w rzeczywistość i maksymalizacji wysiłków w wykorzystaniu wewnętrznych rezerw.

Jednym z ważniejszych elementów składowych systemu bezpieczeństwa ekonomicznego jest praktyczna działalność państwa w zakresie zapewnienia bezproblemowego funkcjonowania we współczesnym otoczeniu. Niezbędne jest sprecyzowanie interesów gospodarczych państwa i określenie priorytetów w działalności gospodarczej w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego i na tej podstawie opracowanie podstawowych kierunków rozwoju bezpieczeństwa. Nie mniej ważna jest stała praca w zakresie ujawnienia przypadków, kiedy zachodzą odchylenia wskaźników bezpieczeństwa od wartości progowych, a także opracowanie środków wyjścia ze strefy zagrożenia. Wspomnieć należy o konieczności właściwej organizacji pracy podmiotów bezpieczeństwa w zakresie ujawniania, uprzedzania, a w razie konieczności zapobiegania stwierdzonym niebezpieczeństwom i zagrożeniom[24].

Warto przy tym pamiętać, iż poziom bezpieczeństwa ekonomicznego jest pojęciem stopniowalnym. Niemożliwe jest jednoznaczne określenie, czy gospodarka rozwija się w pełni bezpiecznie. Możliwe jest natomiast określenie kierunku, w którym gospodarka zmierza w aspekcie bezpieczeństwa ekonomicznego, a także skali zagrożenia wyznaczającego poziom bezpieczeństwa. Ważne z teoretycznego i praktycznego punktu widzenia jest znalezienie pewnej granicy krytycznej, po przekroczeniu której osiągnięty zostanie taki wewnętrzny stan gospodarki, poziom jej zintegrowania z otoczeniem zewnętrznym, który w przypadku ingerencji wewnętrznej – uniemożliwi podejmowanie autonomicznych decyzji[25].

---

[23] BADAK, M. *Bezpieczeństwo w aspekcie interesów ekonomicznych państwa.* Op. cit., s. 139-140.

[24] POGODNINA, W. W. *Bezpieczeństwo ekonomiczne i stabilność w strategii rozwoju gospodarki narodowej*. Op. cit., s. 322-325.

[25] PIOCHA, S. *Nauki ekonomiczne o problemach bezpieczeństwa*. [W:] *Bezpieczeństwo w obszarze badań nauk ekonomicznych i prakseologii*. Koszalin : Politechnika Koszalińska, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne – Oddział w Koszalinie, 2001, s. 20.

Ponadto trzeba podkreślić fakt, iż bezpieczeństwo ekonomiczne nigdy nie będzie całkowicie zagwarantowane, ponieważ ciągle będą pojawiać się nowe zagrożenia spowodowane działaniami innych państw i podmiotów niepaństwowych (np. korporacji transnarodowych)[26]. Jeśli te zaś zostaną wyeliminowane, przykładowo w wyniku osiągnięcia hegemonii ekonomicznej, to i tak nie przestaną występować zagrożenia wynikające z funkcjonowania gospodarki światowej. Tym samym zapewnienie bezpieczeństwa ekonomicznego należy traktować jako proces ciągły o dużej dynamice zmienności[27].

PODSUMOWANIE

Im bardziej trwały jest system gospodarczy (np. struktura międzybranżowa), stosunek kapitału produkcyjnego i finansowo-bankowego, tym bardziej zdolna do działania jest gospodarka, co oznacza, że ocena jej bezpieczeństwa będzie dostatecznie wysoka. Naruszenie proporcji i powiązań między różnymi elementami systemu prowadzi do destabilizacji i jest sygnałem przejścia gospodarki z bezpiecznego stanu do stanu niebezpiecznego. Bezpieczeństwo dowolnego badanego obiektu świadczy o tym, że jest on w stanie rozwiązać stojące przed nim zadania, a w wypadku wystąpienia różnego rodzaju nieprzewidzianych okoliczności, niebezpieczeństw czy zagrożeń jest w stanie obronić się przed nimi lub odbudować swoją zdolność do funkcjonowania. To rozumienie bezpieczeństwa może się stać podstawą metodologiczną do teoretycznego uzasadnienia kategorii bezpieczeństwa ekonomicznego państwa, regionu, pojedynczego przedsiębiorstwa czy gospodarstwa domowego[28].

Stworzenie koncepcji strategii bezpieczeństwa ekonomicznego kraju (jak i jego bezpieczeństwa w ogóle) wymaga wsparcia się na długookresowych interesach państwowych, z określoną wizją przyszłości społeczno-gospodarczej i dokonujących się transformacji. Wymaga także wsparcia się na systemie monitoringu określonych wskaźników, pozwalającym wcześnie sygnalizować sytuacje zagrożenia gospodarczego oraz dającym podstawy do podjęcia właściwych decyzji przeciwdziałających. Przykładowo, takimi wskaźnikami mogą być: stopa bezrobocia, określony poziom inflacji, różnice w dochodach, saldo obrotów bieżących, poziom zadłużenia międzynarodowego kraju (w stosunku do PKB lub eksportu), zależność kraju (lub określonych jego sekcji lub działów) od importu surowców, wyrobów, technologii. Strategia zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego budowana jest na podstawie oficjalnie przyjętych w kraju aktów normatywnych i powinna obejmować: wykaz i ogólną charakterystykę wszystkich wewnętrznych i zewnętrznych zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego kraju, identyfikację i charakterystykę interesów narodowych w dziedzinie gospodarki oraz kryteria i wskaźniki stanu gospodarki narodowej odpowiadające wymaganiom bezpieczeństwa narodowego, a także środki i mechanizmy polityki gospodarczej ukierunkowane na zapewnienie bezpieczeństwa ekonomicznego[29].

Działania państwa podejmowane w ramach realizowanej strategii bezpieczeństwa ekonomicznego nie muszą przynosić natychmiastowych efektów w jego stanie. Przeciwnie, będziemy obserwować efekt przesunięcia czasowego. W zależności od zastosowanego narzędzia występują różne przesunięcia efektów decyzji w czasie – od kilku miesięcy do kilku lat. Nie jest również pewne, czy zastosowane narzędzia przyniosą pożądane przez państwa

[26] DRABIK, I. *Rola i znaczenie podmiotów niepaństwowych w kształtowaniu współczesnych stosunków międzynarodowych*. [W:] Red. LIMAŃSKI, A. DRABIK, I. *Współczesne problemy zarządzania bezpieczeństwem w aspekcie zagrożeń w Polsce, na Słowacji i Ukrainie*. Op. cit., s. 20-37.
[27] KSIĘŻOPOLSKI, K. M. *Bezpieczeństwo ekonomiczne*. Op. cit., s. 27.
[28] POGODNINA, W. W. *Bezpieczeństwo ekonomiczne i stabilność w strategii rozwoju gospodarki narodowej*. Op. cit., s. 320.
[29] Ibid.

efekty, ponieważ mogą nastąpić działania innych uczestników stosunków międzynarodowych redukujące efekt ich zastosowania, jak choćby zjawisko incydencji ceł[30].

BIBLIOGRAFIA

BADAK, M. *Bezpieczeństwo w aspekcie interesów ekonomicznych państwa.* [W:] *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, 2010, nr 3.

DRABIK, I. *Rola i znaczenie podmiotów niepaństwowych w kształtowaniu współczesnych stosunków międzynarodowych*. [W:] Red. LIMAŃSKI, A. DRABIK, I. *Współczesne problemy zarządzania bezpieczeństwem w aspekcie zagrożeń w Polsce, na Słowacji i Ukrainie.* Katowice : Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach, 2012.

DRABIK, I. *Teoretyczne podstawy bezpieczeństwa w sensie ogólnospołecznym*. [W:] Red. STAWNICKA, J. *Komunikacja w sytuacjach kryzysowych III.* Katowice : Uniwersytet Śląski, 2012.

FREJTAG-MIKA, E. KOŁODZIEJAK, Z. PUTKIEWICZ, W. *Bezpieczeństwo ekonomiczne we współczesnym świecie*. Radom : Wydawnictwo Politechniki Radomskiej, 1996.

HALIŻAK, E. *Ekonomiczny wymiar bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego*. [W:] Red. BOBROW, D. B. HALIŻAK, E. ZIĘBA, R. *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe Scholar, 1997.

JAKUBCZAK, R. FLIS, J. *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*. Warszawa : Bellona, 2006.

KITLER, W. *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji.* [W:] *Zeszyty Problemowe Towarzystwa Wiedzy Obronnej*, 2010, nr 1.

KŁOSIŃSKI, K. *Istota bezpieczeństwa ekonomicznego kraju*. [W:] *Handel Wewnętrzny*, 2007, nr 2.

KSIĘŻOPOLSKI, K. M. *Bezpieczeństwo ekonomiczne*. Warszawa : Dom Wydawniczy Elipsa, 2011.

LIMAŃSKI, A. *Suwerenność państwa jako uczestnika stosunków międzynarodowych w warunkach globalizacji.* [W:] Red. LIMAŃSKI, A. DRABIK, I. *Współczesne problemy zarządzania bezpieczeństwem w aspekcie zagrożeń w Polsce, na Słowacji i Ukrainie.* Katowice : Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach, 2012.

LIMAŃSKI, A. OLAK, A. *Tradycyjne i współczesne paradygmaty bezpieczeństwa państwa*. [W:] Red. STAWNICKA, J. *Komunikacja w sytuacjach kryzysowych III.* Katowice : Uniwersytet Śląski, 2012.

LUBBE, A. *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa*. [W:] *Sprawy Międzynarodowe*, 1997, t. 6, nr 4.

OLAK, A. *Człowiek jako podmiot systemu bezpieczeństwa*. [W:] Red. GRZYWNA, Z. *Bezpieczeństwo w procesach globalizacji – dziś i jutro. Tom II*. Katowice : Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach, 2013.

[30] KSIĘŻOPOLSKI, K. M. *Bezpieczeństwo ekonomiczne*. Op. cit., s. 23-24.

PERCZYŃSKI, M. *Globalne uwarunkowania bezpieczeństwa ekonomicznego*. Warszawa : Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 1990.

PIOCHA, S. *Nauki ekonomiczne o problemach bezpieczeństwa.* [W:] *Bezpieczeństwo w obszarze badań nauk ekonomicznych i prakseologii*. Koszalin : Politechnika Koszalińska, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne – Oddział w Koszalinie, 2001.

POGODNINA, W. W. *Bezpieczeństwo ekonomiczne i stabilność w strategii rozwoju gospodarki narodowej*. [W:] Red. KALETA, A. MOSZKOWICZ, K. *Zarządzanie strategiczne w praktyce i teorii.* Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 116. Wrocław : Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, 2010.

RACZKOWSKI, K. *Percepcja bezpieczeństwa ekonomicznego i wyzwania dla zarządzania nim w XXI wieku*. [W:] Red. RACZKOWSKI, K. *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarządzania państwem.* Warszawa : Wolters Kluwer Polska, 2012.

ŚWINIARSKI, J. *Bezpieczeństwo w ujęciu aksjologicznym.* [W:] Red. LISIECKI, M. *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku*. Warszawa : Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa im. H. Chodkowskiej w Warszawie, 2008.

TRACZYK, Z. *Sektor obywatelski i inne obszary bezpieczeństwa*. [W:] Red. LISIECKI, M. *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku*. Warszawa : Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa im. H. Chodkowskiej w Warszawie, 2008.

dr Ireneusz Drabik
Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach
ul. Gallusa 12, 40-594 Katowice
e-mail: i.drabik@wp.pl

NIEKTORÉ PRÁVNE ASPEKTY OZBROJENÉHO KONFLIKTU V SÝRII
CERTAIN LEGAL ASPECTS ON SYRIA CONFLICT

Miriam DROPPOVÁ

ABSTRACT

Legálny aspekt sýrskeho konfliktu je pre titulky tlačových správ nepochybne menej populárny než kruté obrazy spustošenej krajiny a konfliktom poznačených ľudí. Faktom ale ostáva, že nie všetky mediálne informácie sú úplné v zmysle poukazovania právnych problémov tejto situácie. Preferovanejšie je skôr pertraktovanie politických názorov a sociologických aspektov tohto konfliktu. Právna matéria týkajúca sa medzinárodného humanitárneho práva, humanitárnej intervencie, statusu opozičných skupín, ustanovenia Charty a právnej záväznosti rozhodnutia BR OSN tak ostáva na okraji záujmu, a preto som sa rozhodla vo svojom článku na toto zamerať.

Conflict in Syria has been engaging international society for more than two years. This country also follows the legacy of other countries expressed during so called "Arab Spring". As for Syria, even here, demonstrations of discontent people have been transformed into cruel combats against president Asad ´s regime and escalated by the time. The most affected are principally victims of the conflict e.g. civilians (children included), wounded, sick, generally persons out of the fights. The most discussed issue still remains how the world powers intend to settle waxing humanitarian disaster, how the idea of humanitarian intervention might be resolved, what status may be granted to the opposition (groups), how the suggested solutions might be harmonised in accordance with the terms of the UN Chart. This article deals with these topics, stressing out these problems in terms of legal level.

Key Words: Charta OSN, humanitárne právo, status opozičných skupín, humanitárna intervencia
UN Chart, humanitarian law, opposition status, humanitarian intervention

ÚVOD

Konflikt v Sýrii rezonuje medzinárodným spoločenstvom už viac ako dva roky. Táto krajina tiež v marci 2011 nadviazala na odkaz ostatných krajín v období tzv. Arabskej jari. Aj tu sa demonštrácie nespokojných protestujúcich proti režimu prezidenta Asada zmenili na kruté boje, ktoré postupom času nabrali na intenzite. Krviprelievanie je tu na dennom poriadku a naviac, často sú najviac postihnuté práve obete útokov, t.j. civilisti (medzi nimi aj deti), chorí, ranení, jednoducho povedané, osoby, ktoré sa nepodieľajú na bojových akciách. Často diskutovaná ostáva, ako budú mocnosti riešiť hroziacu humanitárnu katastrofu, ako sa možno postaviť k tzv. humanitárnej intervencii, aký bude definitívny postoj k otázke statusu pre opozičné skupiny, ako možno zosúladiť navrhované riešenia problému s ustanoveniami Charty OSN a vôbec ako sa vyvinie bezpečnostná, politická a právna situácia v tejto krajine.

1. POSTAVENIE SÝRSKEJ OPOZÍCIE

Fragmentácia a dizorganizácia sužovala sýrsku ozbrojenú opozíciu odkedy sa pokojní a mierumilovní protestujúci chopili zbrane v decembri 2011 a začali formovať povstalecké skupiny, hlavne pod záštitou FSA (Free Syrian Army). Bojovať začali ale aj iné milície a

brigády. Nedostatok jednoty spôsobil, že kooperácia a koordinácia sa stala obtiažnou, a tak aj efektívnosť povstaleckých akcií na bojovom poli bola značne limitovaná.[1]

Sýrske opozičné jednotky podpísali predbežnú zmluvu v nedeľu 11. novembra 2012, so zámerom vytvoriť zastrešujúcu organizáciu, dláždiac cestu na medzinárodné diplomatické uznanie a zabezpečenie vyššieho príjmu financovania a zlepšenú vojenskú pomoc zo zahraničia. Sýrska národná rada, predchádzajúci pokus o unifikáciu, túto úlohu spĺňať nemohla, keďže bola v dôsledku rozvíjajúcej sa občianskej vojny vytesnená do úzadia.[2]

Z hľadiska všeobecného medzinárodného práva je tento počin významný hlavne v tom, že po tomto akte možno povstaleckú skupinu jednoduchšie (za určitých ďalších okolností) považovať za subjekt medzinárodného práva, rovnako ako je za tento subjekt považovaná aj vláda štátu, resp. štát, proti vláde ktorého povstala a vedie ozbrojený konflikt. Aj v minulosti medzinárodnoprávna doktrína rovnako požadovala, aby za stranu vedúcu vojnu bola považovaná len tá, ktorej povstalci efektívne de facto ovládli a spravovali určitú oblasť štátu. Prax ale už aj v minulosti rešpektovala tento atribút len čiastočne. Uznanie zostávalo, a dovolím si tvrdiť, že aj zostáva aktom politickej vôle a benevolentnosti.

Medzinárodnoprávna teória aj v súčasnosti trvá na tom, že o povstaní v zmysle medzinárodného práva možno hovoriť vtedy, keď sa organizované hnutie časti obyvateľstva štátu postaví proti ústrednej (legálnej) vláde z politických , ideologických dôvodov, fakticky ovládne podstatnú časť územia, zriadi v ňom nezávislú vládnu moc (lokálna vláda, vláda de facto) a vedie úspešný ozbrojený boj s ústrednou vládou. Povstalecká strana si vytvára na dobytom území orgány (ako politické, tak aj administratívne a vojenské), ktoré tu pôsobia nezávisle proti vôli vládnych orgánov. Netreba ale zabudnúť, že povstanie ale býva len javom prechodným, a preto aj takto priznaná medzinárodnoprávna subjektivita je len dočasná. Povstalci sa stávajú tzv. partikulárnym subjektom medzinárodného práva vo vzťahu navonok, ak vykonávajú uvedeným spôsobom na danom území moc a ak ich uznali zainteresované štáty. Tieto potom môžu vstupovať s povstaleckou stranou do obmedzených zmluvných vzťahov, ktoré sú považované za akty verejnej moci. Uznávajúce štáty, ako aj tretie štáty sú ale aj tak povinné zdržať sa pomoci týmto povstaleckým hnutiam, okrem humanitárnej pomoci.[3] Povstalci nadobúdajú podľa medzinárodného práva práva a povinnosti ipso facto, t.j. len čo sú dané faktické znaky povstania proti úradnej moci. Povstalci nesú medzinárodnoprávnu zodpovednosť za výkon verejnej moci na územiach, ktoré ovládajú a za plnenie prijatých medzinárodných záväzkov. Uznanie povstalcov možno urobiť výslovne alebo mlčky. napr ústredná vláda vyhlási blokádu povstaleckého územia. [4]

Je otázne, v akom rozsahu spĺňali sýrske povstalecké skupiny v konkrétnom období všetky medzinárodnoprávne podmienky týkajúce sa statusu subjektu medzinárodného práva, keďže práve ich nejednotnosť im bránila v nadviazaní na úspechy dobytia a ovládania podstatných častí východnej časti krajiny v meste al- Raqqa. Na tieto už nemohli nadviazať a boje neskôr uviazli, resp. sa skomplikovali v oblastiach Aleppo, Homs a Damask. Ťažko posúdiť, či povstalecká strana, resp. sýrska vláda vedú úspešný boj, pretože v danom období sa táto skutočnosť zisťuje len ťažko, keďže informácie zo Sýrie sú len sprostredkované z médií, častokrát neúplné a niekedy až zavádzajúce.

---

[1] http://www.understandingwar.org/report/free-syrian-army

[2] http://www.nytimes.com/2012/11/12/world/middleeast/syrian-opposition-groups-sign-unity-deal.html?pagewanted=all&_r=0

[3] KLUČKA, J. *Medzinárodné právo verejné (všeobecná časť).* Bratislava: Iura Edition, 2004. s. 61 a nasled. MRÁZ S. - POREDOŠ F. - VRŠANSKÝ P. *Medzinárodné verejné právo*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2005. S. 85 a nasled.

[4] MRÁZ S. - POREDOŠ F. - VRŠANSKÝ P. *Medzinárodné verejné právo*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2005. s. 85 a nasled.

Faktom ale ostáva, že v novembri 2012 niektoré vybrané inštitúcie, združenia a organizácie bojujúce proti vládnej moci a jednotlivci boli pozvané do katarského mesta Doha. Nachádzali sa medzi nimi Sýrske revolučné hnutie, sýrske lokálne koordinačné výbory, Sýrska národná rada, Sýrske obchodné fórum, 14 zástupcov tzv. miestnych rád, asociácia islamských učencov (na podporu islamu, ktorá ho má vykresliť ako náboženstvo dištancujúce sa od extrémizmu), Kurdská národná rada, revolučná rada sýrskych rodín, Zjednotená strana demokratických socialistov, Komunistická robotnícka strana a disidenti.

Vznikla Národná koalícia sýrskych revolučných a opozičných síl. Tento orgán môže dať teraz lokálnym opozičným zoskupeniam legitimitu. Táto už môže pojať bojovníkov pod svoju autoritu a kreovať militantný orgán. Koalícia má byť otvorená širokému opozičnému spektru. Má to byť demokratický orgán obsahujúci 114 kresiel, z ktorých niektoré ale ostávajú neobsadené (revolučné rady zo 14 sýrskych provincií majú teraz svojich zástupcov, hoci nie všetci sú priamo v Sýrii). Koncom mája 2013 Koalícia poskytla 15 miest ako členstvo pre zástupcov FSA (Free Syrian Army).

Za prezidenta bol zvolený bývalý imán Moaz al-Khatibm (považovaný za umierneného), ktorý ale rezignoval 21.apríla 2013, koalícia zvolila svojich dvoch viceprezidentov, tajomníka a predsedu vlády. Podľa vnútorných predpisov Koalície bol zriadený Politický výbor, ktorý je zvolený po voľbe prezidenta Koalície. Výbor sa skladá z 19 jednotlivcov, ktorými sú: prezident, viceprezidenti, tajomník. Ostávajúci členovia sú doplnení z radov ostatných členov, ktorí získajú v tajných voľbách väčšinu hlasov. Úlohy výboru sú hlavne robiť politické rozhodnutia (nevyhnutné) v konečnom dôsledku v mene Koalície. Tieto rozhodnutia ale nesmú byť v rozpore s rezolúciami tohto orgánu. Navyše táto má právo odsúhlasovať alebo odmietnuť tieto rezolúcie počas prvého zhromaždenia. Výbor robí rozhodnutia v oblasti diplomacie pri výbere veľvyslancov, reprezentuje na politickej a diplomatickej úrovni.[5]

Dňa 13. novembra 2012 Francúzsko uznalo Koalíciu za jediného predstaviteľa sýrskeho ľudu a ako budúcu dočasnú vládu demokratickej Sýrie. USA považujú Koalíciu za legitímneho reprezentanta sýrskeho ľudu, ale prezident Obama ju neuznal ako exilovú vládu. Toto neskôr nasledovali niektoré štáty Európskej únie, Turecko. Tento orgán má už údajne v niektorých štátoch svoje ambasády, napr. vo Veľkej Británii, Francúzsku, Maďarsku.

Zaujímavý bol uznávací proces zo strany Ligy arabských štátov. Liga arabských štátov (LAŠ) uvítala vytvorenie novej sýrskej opozičnej skupiny, avšak plne ju neuznala ako reprezentanta sýrskeho ľudu. Ešte v polovici februára 2013 bolo podľa generálneho tajomníka LAŠ 22-člennej panarabskej organizácie nepravdepodobné, že by sýrska opozícia dostala kreslo v LAŠ. Dňa 26. marca 2013 ale Koalícia toto miesto dostala, lebo bolo voľné, keďže Sýria bola vylúčená ešte v roku 2011.

2. PORUŠOVANIE HUMANITÁRNEHO PRÁVA

Kríza v Sýrii okrem postavenia opozičných povstaleckých strán prináša hlavne problém v oblasti porušovania medzinárodného humanitárneho práva. Obtiažne je aj zistiť daný skutkový stav toho-ktorého excesu, pretože obe strany sa väčšinou obviňujú navzájom a správy z médií neposkytujú dostatočne detailné vykreslenie okolností pri jednotlivých možných porušeniach humanitárnych noriem. Tak tomu bolo napr. aj na začiatku novembra 2012, keď sa odhalili zmasakrované telá v severosýrskom meste Sarákib. „Tak ako všetky videá tohto druhu, je ťažké okamžite overiť, kde bolo nakrútené a kto sa na čine zúčastňoval. Treba to starostlivo preskúmať, čo aj urobíme," vyhlásil hovorca Colville. "Sú však

[5] www.etilaf.org/en/تارافس-lmth.تلاف الائ

podozrenia, že išlo o vládnych vojakov, ktorí už nebojovali, vzdali sa a neboli ozbrojení. A preto sa teraz zdá veľmi pravdepodobné, že toto je vojnový zločin – ďalší," dodal hovorca úradu OSN (TASR).[6] V každom prípade, spoločný článok 3 Ženevských konvencií ustanovuje aspoň základné humanitárne pravidlá platné vo vnútornom konflikte. MSD, ale aj MTS ho potvrdili ako obyčajové humanitárne minimum, resp. ochrana obetí konfliktov je proklamovaná už vo všeobecnosti ako obyčajové pravidlo vzťahujúce sa aj na nemedzinárodné konflikty (idúca nad rámec článku 3 Konvencií), hoci miera špecifikácie konkrétnych pravidiel je vo všeobecnosti oproti Konvenciám z roku 1949 nižšia.[7]

Rovnako aj na konci augusta 2013 následkom použitia chemickej látky sarín zahynulo niekoľko sto osôb, medzi nimi aj deti. Ani inšpektori OSN neboli schopní posúdiť, ktorá strana za útokom stojí. V každom prípade už teraz možno tvrdiť, že takéto konanie je tiež vojnovým zločinom, lebo použitie chemických zbraní je už za týchto zistených okolností kardinálnym porušením humanitárneho práva, keďže humanitárne následky na civilnom obyvateľstve boli maximálne závažné. „Toto vyplýva zo skutočnosti, že vzhľadom k všeobecnému odsúdeniu medzinárodným spoločenstvom, možno mať za to, že zákaz použitia chemických zbraní už obyčajový status dosiahol."[8]

Po tomto čine niektoré štáty (hlavne USA a Francúzsko) začali zvažovať vojenskú intervenciu proti vládnej moci v Sýrii. Toto ale narazilo na neochotu niektorých krajín podieľať sa na takejto akcii bez mandátu BR OSN, kde Rusko ako stály člen s právom veta tento krok odmietalo. Predstavitelia vlády SR boli tiež vo vyjadreniach zdržanliví a odkazovali na rozhodnutia Bezpečnostnej rady ako jediného orgánu, ktorý má legitímne právo o takejto otázke rozhodnúť.[9]

3. KONFLIKT V SÝRII A CHARTA

Všeobecne možno povedať, že mier a bezpečnosť vo svete mala byť zachovaná dodržiavaním zásady nezasahovania. Intervencia je a bola považovaná v medzinárodných vzťahoch skôr za nežiaduci jav. Bolo tomu tak v období feudalizmu, ako aj po francúzskej revolúcii, no najviac je toto pravidlo badateľné v tzv. Monreovej doktríne, keď USA nepripúšťali vmiešavanie sa do vecí cudzích štátov. Zásada má obyčajový pôvod, ale je obsiahnutá aj v Charte OSN (konkrétne článok 2 odsek 4, nepriamo vychádza aj zo zásady zvrchovanej rovnosti štátov obsiahnutej v článku 2 ods. 1, ale aj čl. 2 ods. 7).

Bližšia a špecifickejšia definícia bola ponechaná na právnu doktrínu a konkrétne vysporiadanie sa s tým-ktorým problémom. Niektorí teoretici tento pojem zužujú len na násilnú intervenciu. Extenzívne ale vzaté, za intervenciu možno považovať vnucovanie vôle jedného štátu inému štátu či už zjavne (s pohrozením donútenia, ozbrojenou silou alebo hospodárskym a iným nátlakom) alebo skryté (napr. podporu opozičných skupín v štáte a pod.) Práve posledný menovaný prípad by sa dal aplikovať a spojiť so situáciou v Sýrii. Rané štádium nespokojnosti s oficiálnou vládou prezidenta Asada v marci 2011 malo ráz pouličných (relatívne pokojných) demonštrácií typických pre obdobie tzv. Arabskej jari. Mám za to, že ak v tomto období zahraničné vlády individuálne podporovali povstalecké skupiny tým spôsobom, že ich zásobovali, či už materiálne (zbraňami) alebo poskytovali len určitú psychologickú podporu (utvrdzovanie v správnosti rebelovania), možno toto považovať za zasahovanie do vnútorných záležitostí iného štátu.

[6] http://www.teraz.sk/zahranicie/syrski-povstalci-udajne-popravili-vla/27462-clanok.html
[7] FUCHS, J. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany. 2007, s. 157
[8] FUCHS, J. *Mezinárodní humanitární právo*. Brno: 2007, s. 75
[9] http://www.aktuality.sk/clanok/235907/bez-mandatu-osn-vojensky-zasah-v-syrii-nepodporime-tvrdi-fico/

Je nutné pripomenúť, že spočiatku pri konflikte v Sýrii nemožno uvažovať o ohrození mieru alebo medzinárodnej bezpečnosti, ktoré sú podmienkou na intervenciu OSN, nie však jednotlivými štátmi nezávisle. Toto nastalo až postupom času, keď sa situácia v tejto krajine vyostrila do pravidelných ťažkých ozbrojených stretov, čím sa stav stal neudržateľným, hlavne pre civilné obyvateľstvo, ktoré bolo daným problémom značne dotknuté, čo sa prejavovalo masovými odchodmi zo Sýrie, resp. premiestňovaním sa do pokojnejších častí krajiny.

OSN ale pri svojom privilegovanom postavení v oblasti riešenia sporov narazila na problém prijať jednomyseľnú rezolúciu komunikovanú Sýrii. Jednotný postoj na situáciu v krajine a názorovú zhodu nebolo možné sformulovať do jasného prejavu, ktorý by mal formu právne záväznej, ale aj politicky dôležitej rezolúcie, lebo by sa jednalo o rozhodnutie Bezpečnostnej rady OSN podľa 7. Kapitoly Charty OSN. Podľa 7. Kapitoly Charty OSN, len Bezpečnostná rada OSN má právo rozhodnúť, či v Sýrii dochádza k ohrozeniu mieru, porušovaniu mieru alebo či ide o útočný čin. V takomto prípade odporučí alebo rozhodne, aké opatrenia sa majú robiť. Tieto môžu byť bez použitia sily (úplné alebo čiastočné prerušenie hospodárskych stykov, železničných, poštových, námorných, leteckých, telegrafných, rádiových alebo iných spojov alebo aj prerušenie diplomatických stykov.[10] Ak Bezpečnostná rada považuje takéto opatrenia za nedostatočné, môže podporiť leteckými alebo pozemnými silami takú akciu, aká je potrebná na zachovanie alebo obnovenie medzinárodného mieru a bezpečnosti.

Koncom mája 2013 začali niektoré krajiny vyhosťovať sýrskych diplomatov, ale nešlo o kolektívnu akciu na základe rozhodnutia Bezpečnostnej rady OSN. Stalo sa tak kvôli závažnému činu zo strany sýrskej vlády, ktorý pobúril svetovú verejnosť. Išlo o spomínaný krvavý útok, výsledkom ktorého bolo veľké množstvo mŕtvych civilistov. Tieto excesy už vyprovokovali Francúzsko natoľko, že prezident Francois Hollande vyhlásil, že nevylučuje ozbrojený útok v Sýrii. A keď sa podobná humanitárna katastrofa odohrala aj koncom augusta 2013 v súvislosti s použitím chemickej látky sarín, to podnietilo aj USA k rovnakému výroku. (Faktom ale ostáva, že niektoré krajiny sa otvorene postavili proti takémuto zásahu.[11]

Na základe uvedeného možno diskutovať o Chartou zaručenej zásade zákazu hrozby alebo použitia sily vyjadrenej v článku 2 ods. 4, ale aj spomínanou zásadou zákazu intervencie. Štáty bez mandátu BR OSN nemôžu podľa striktnej platnej legislatívy zasiahnuť na území Sýrie. Preto sa črtá otázka zásahu v mene humanitárnej intervencie, keďže Rusko ako stály člen BR OSN blokuje svojim právom veta vydanie rozkazu OSN na zásah podľa článku 7 Charty.

Téma humanitárnej intervencie bola aktuálnou hlavne počas kosovskej krízy v roku 1999, keď ozbrojené sily NATO zasiahli v bývalej Juhoslávii, a to bez súhlasu OSN. Doktrína jednotná názor na túto problematiku nemá. Treba však povedať, že prevažná časť názorov takéto riešenie odmieta nepripúšťajúc akúkoľvek výnimku zo zásady zákazu použitia sily, ale aj zo zásady nevmiešavania sa.

Druhá názorová skupina humanitárnu intervenciu za určitých okolností pripúšťa. Vtedy ale treba skúmať dva aspekty. Prvým je ochrana občanov intervenujúceho štátu, z dôvodu porušovania ich základných ľudských práv. Takýto postup možno subsumovať pod právo štátu na sebaobranu podľa článku 51 Charty , keďže sa rozhodlo ochraňovať svojich občanov, ktorých práva sú v intervenovanom štáte porušované. Tento prístup je ale tiež kritizovaný, lebo takáto intervencia sa môže transformovať na donucovaciu intervenciu, ktorá

[10] Charta OSN

[11] http://www.zemavek.sk/2013/09/najvacsie-svetove-narody-vystupili-proti-americanmi-vedenemu-zasahu/

je protiprávna. Výnimky zo zásady môžu byť zneužité, čo je dôvod, prečo jedna názorová skupina nesúhlasí s ideou tzv. humanitárnej intervencie.[12]

Výsledkom rokovaní bolo nakoniec pristúpenie Sýrie k medzinárodnému Dohovoru o zákaze chemických zbraní a o ich likvidácii. To má sýrsky prezident uskutočniť do konca budúceho roka. Hovorca OSN Farhán Hak však povedal, že "Sýria sa stane členom Dohovoru 30 dní po uložení prístupovej listiny."[13]Jeho ustanovenia sa ale začali uplatňovať ešte pred týmto termínom.

ZÁVER

Humanitárne právo obsahujúce základné princípy ľudskosti je porušované pravdepodobne oboma bojujúcimi stranami, hoci nie je úplne možné určiť v akom rozsahu, vzhľadom na limitovanosť detailných a presných informácií o ozajstnom skutkovom stave toho-ktorého prípadu. Dalo by sa povedať, že veľký význam pri riešení humanitárnych problémov môže mať medzinárodná obyčaj ako prameň medzinárodného práva, ktorá sa musí rešpektovať, lebo zaručuje aspoň minimum ľudskosti. Humanitárna intervencia ostáva stále otáznou témou, či už z hľadiska právneho alebo politického. Z rokovaní BR OSN vyplýva nevôľa vojensky vstúpiť do Sýrie, keďže hlavne Rusko odmieta intervenciu, na čo má podľa Charty právo. Postavenie povstaleckých opozičných skupín sa viac zoficiálnilo a zinštitucionalizovalo, čo môže byť podnetom pre medzinárodné uznanie aj ďalšími viacerými štátmi. V súčasných medzinárodných vzťahoch je ale očividné, že všetko ostáva na politickej vôli štátov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

AKTUALITY.SK: BEZ MANDÁTU OSN VOJENSKÝ ZÁSAH NEPODPORÍME . [online]. [25.9.2013]. Dostupné na internete://www.aktuality.sk/clanok/235907/bez-mandatu-osn-vojensky-zasah-v-syrii-nepodporime-tvrdi-fico

AZUD, Ján. 2001. *Základy medzinárodného práva*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2001. 398 s. ISBN 80-8055-481-1

ETILAF: THE NATIONAL COALITION FOR SYRIAN REVOLUTIONARY AND OPPOSITION FORCES. [online]. [25.9.2013]. Dostupné na internete: www.etilaf.org/en/تارافس-lmth.فلاتلا الائ

FUCHS, Jiří. 2007. *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: Ministerstvo obrany Českej republiky, 2007. 230 s. ISBN 978-80-7278-424-0

Charta OSN

KLUČKA, Ján. 2004. *Medzinárodné právo verejné (všeobecná časť).* Bratislava: IURA EDITION, 2004. 296 s. ISBN 80-89047-90-4

MRÁZ Stanislav - POREDOŠ František - VRŠANSKÝ Peter. 2005. *Medzinárodné verejné právo*. Bratislava: Univerzita Komenského, 380 s. ISBN 80-7160-202-7

NY TIMES: SYRIAN OPPOSITION GROUPS.. . [online]. [26.9.2013]. Dostupné na internete:http://www.nytimes.com/2012/11/12/world/middleeast/syrian-opposition-groups-sign-unity-deal.html?pagewanted=all&_r=0

[12] AZUD, J. *Základy medzinárodného práva:* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2001. s. 110 a nasled.
[13] http://static.ta3.com/clanok/1026668/osn-syria-bude-riadnym-clenom-dohovoru-o-chemickych-zbraniach-najskor-o-30-dni.html

TA3: SÝRIA AKO RIADNY ČLEN DOHOVORU O CHEMICKÝCH ZBRANIACH.. . [online]. [22.9.2013]. Dostupné na internete:http://static.ta3.com/clanok/1026668/osn-syria-bude-riadnym-clenom-dohovoru-o-chemickych-zbraniach-najskor-o-30-dni.html

TASR TERAZ ZAHRANIČIE: SÝRSKI POVSTALCI ÚDAJNE POPRAVILI VLÁDNYCH VOJAKOV.. . [online]. [22.9.2013]. Dostupné na internete: http://www.teraz.sk/zahranicie/syrski-povstalci-udajne-popravili-vla/27462-clanok.html

UNDERSTANDING WAR:FREE SYRIAN ARMY.. . [online]. [26.9.2013]. Dostupné na internete: http://www.understandingwar.org/report/free-syrian-army

ZEM A VEK: SVETOVÉ NÁRODY VYSTÚPILI PROTI ZÁSAHU.. . [online]. [24.9.2013]. Dostupné na internete: http://www.zemavek.sk/2013/09/najvacsie-svetove-narody-vystupili-proti-americanmi-vedenemu-zasahu/

Mgr. Miriam Droppová
miriamdroppova@szm.sk

OBČIANSKA VOJNA V SÝRII – POZADIE KONFLIKTU A DÔSLEDKY PRE REGIÓN
SYRIAN CIVIL WAR – HISTORY OF THE CONFLICT AND IMPLICATIONS FOR THE REGION

Matej DROTÁR

ABSTRACT

Cieľom predkladaného príspevku je analýza občianskej vojny v Sýrskej arabskej republike (ďalej len „Sýria“) prostredníctvom kritického nazerania na vybrané súvislosti konfliktu. Príspevok reflektuje pozadie a priebeh konfliktu a v tomto zmysle má ambíciu načrtnúť jeho možný vývoj. Pre lepšiu ilustráciu povahy konfliktu a jeho chápanie v širších súvislostiach, boli skúmané nasledujúce fenomény: Arabská jar; organizačná štruktúra Sýrskych ozbrojených síl; vplyv chemických útokov z 21.augusta 2013 na uvažovanie politických elít v Spojených štátoch amerických (ďalej len „USA“), Ruskej federácii (ďalej len „Rusko“) a Európskej únii (ďalej len „EÚ); odvrátenie vojenskej angažovanosti USA v konflikte; návrh diplomatického riešenia krízy v súvislosti s použitím zbraní hromadného ničenia; diplomatické riešenie použitia chemických zbraní; projekcia možného vývoja.

The aim of the proposed article is to provide as balanced an analysis of the Syrian civil war as possible. The analysis should be based on a profound reflection of various phenomena and should focus on the background of the conflict as well as to offer a vision of future trends. In order to better understand the very context of the conflict various categories have been examined. The list thereof goes as follows: the Arab Spring; the organizational structure of the Syrian Armed Forces; the chemical attacks from 21 August 2013 and its consequences on mindsets of respective leaders from the USA, Russia and Europe; possible consequences of a limited military campaign the USA once weighted to inflict on Syria, the Russia-USA brokered diplomatic breakthrough; a future scenario of the conflict.

Keywords
Sýria, občianska vojna, zbrane hromadného ničenia, diplomacia
Syria, civil war, weapons of mass destruction, diplomacy

INTRODUCTION

The Syrian civil war has been striking Syria for more that two and a half year. The phenomenon that started in 2011 is till unresolved. Moreover, many indicators proved that finding a comprehensive solution for the conflict whose total death toll is more than a hundred thousand lives – the same as in the Bosnian war in two times lesser time spell – will see no significant breakthrough any time soon. The heinous act of the use of chemical weapons from 21 August 2013 prompted a reaction of the international community after all. After days of profound deliberations it was diplomacy and not a military intervention that was adopted as a new future guidance in the conflict. Today it is too early to access whether the diplomatic effort will finally serve any noble goal or whether it will go down to history as a futile effort that served to no avail.

The present paper has an ambition to project a possible scenario based on a data analysis from the conflict available today. In order to fulfill such a goal, several categories will be examined in the paper.

First of all, the author of this paper deemed necessary to explain what is the rational of the Syrian civil war. Obviously, such a phenomenon could not occur out of blue but had to reflect certain type of reality – the Arab spring being the most significant feature of such reality. The paper will focus to understand how the Syrian revolt from 2011 transformed into an uncoordinated massive killing two and a half year after. Ideals of the Arab spring served as a sort of a guideline only at the very early stage of the conflict and are hardly tractable today. The second subchapter will try to enlighten the background of the Syrian Armed Forces and offer an explanation why this incremental pillar of Bashar al-Assad's rule is so important. The third subchapter will deal with the chemical attacks themselves and explain how these events contributed to changing the mindset of respective world leaders, especially the one of US President Barack Obama. The second chapter, if limited in scope, tried to offer a projection for the future and praise the diplomatic activity that was finally implemented. The author of this paper, if cautious and aware of failures of diplomacy in the history of IR, welcomes the proposed diplomatic solution and gives it a try.

1. BACKGROUND OF THE CONFLICT

1.1 THE ARAB SPRING PHENOMENON – A DEPARTURE POINT

When thinking of possible origins of and rationales standing behind the Syrian civil war a handful of options comes to one's mind and a host of variables should are to be considered. But there is only one that most of the scholars agreed to be the predominant determinant of the revolts that started in 2011 – the Arab Spring phenomenon. What started as the outbreak of the protests led by the liberal youth turned into bloodshed, toppling of longtime rulers and ascent of radical Islam in many Arab countries. Even if it is true that such a trend has yet to be profoundly true in Syria, the Syrian civil war can undoubtedly track its origins at the very substance of what some scholars call “the Arab awakening” or “the Facebook revolution”.

The Arab spring turned up as a reaction on three main lacunae constituting barriers to growth and change in the Arab world: freedom, knowledge, and the status of women. Those were the ideals people in various Arab countries declared to be theirs at the beginning of 2011. At the same time it is necessary to conceive that the Arab revolts were a leaderless revolution that broke out without a clear ideology. Furthermore, events in respective countries did not go symmetrically, at all. Whereas there are states where the first phase of the revolution is over, namely Egypt, Tunisia, Yemen, Libya and others, one comes at odds to identify the same trend in Syria. Moreover, the question that rises nowadays deals with the unresolved source of political authority and goes as follows: is it the people that will finally have a voice, or God and his Prophet? (Yadlin, 2012)

Events related to the Arab spring at its very beginning were often matched with what is presented as a very simple idea: the desire for freedom and attempts to get rid of tyranny that spreads at the speed of light due to new technology such as Facebook or Al-Jazeera. But this is only a partial truth. It should be reminded that the Arab spring revolts, having certain things in common during their outset, proved to be radically different as they went on. With the benefit of hindsight it seems that the initial goal of the Arab spring awakening, however noble and attractive, proved to be too weak to overcome differences relating to ethnic groups, religions and historical connotations omnipresent in all the relevant countries where revolutions took part. To put it differently, after a couple of years, it is more than obvious that the zeal for a democratic society in the region of the Middle East proved to be insufficient to become the unifying factor of the revolts. Furthermore, the so called “Facebook revolution” ideals, which were originally supposed to open respective Arab societies to the Western

world, failed now and again in confrontation with the social network of the mosques. Thus, Facebook, if important and necessary at some stage of the revolts, has its limits and those limits are now visible more that one might be willing to admit. It is true, however, that what hinders the Syrians to topple the regime of Bashar al-Assad are first of all bullets rather that a strong inclination toward any ideology. There again, it is political Islam that won immediately after the initial phase of the revolts in Tunisia, Libya and Egypt, not democracy. Thus, the Arab spring proved to be a very shaky phenomenon. Not only there is no certainty of predictability but as time passes by there is not a single pro-western unifying factor either, let alone democracy itself.

Such is the very substance of the Arab spring revolts. Bearing in mind that the main focus in this article should be put on Syria the very next chapter will deal with some aspects of the Syrian case.

1.2 THE SYRIAN ARMED FORCES – LOYALTY AS A MUST

Since Syria is indeed a pariah state within a broader Arab spring theater the focus will be put on a phenomenon which makes Syria a country where the initial phase of the revolution has yet to be determined – the Syrian Armed Forces.

The Syrian Armed Forces represents, indeed, an element that has been constantly preventing initial Arab spring ideals to materialize in Syria since the very beginning of the conflict. Understanding the composition, history and doctrinal order of battle derived from Soviet doctrine from the early 1970s helps a lot to understand why Bashar al-Assad survives counterinsurgency operations from the National Coalition for the Syrian Revolutionary and Opposition Forces. In other words, explaining the very composition and orientation of the Syrian Army is one of the main arguments that explains why events in Syria and in Libya cannot and should not be perceived as the same.

In 2011 the Syrian Armed Forces proved to be one of the largest and best trained forces in the Arab world, especially its ground command – the Syrian Army. Its composition and doctrinal orientation goes back to the early 1970s and was designed by Soviet military advisors in order to project force in Lebanon and provide with sufficient defence against a potential Israeli invasion. Despite its relatively poor overall combat record against the Israelis in the Yom Kippur War, the Syrian Army has earned a reputation as a disciplined and motivated force. In accordance with Soviet military doctrine and Hafez al-Assad dictum on a highly centralized and personal chain of command reaching from the President to individual unit commanders, the Syrian Army was not necessarily supposed to demonstrate initiative or the ability to react without deferring to their superiors. Thus, it is loyalty, obedience and sense for hierarchy that secure functional operability of the Syrian Army and prevent general stuff commanders as well as the majority of soldiers from fleeing from their units. That is also why the Syrian case is not to be compared with Libya. These two are far away from being the communicating vessels of the region when it comes to comparing military organization. (Holliday, 2013)

The very composition of the Syrian Army consists of approximately two hundred thousand personnel which constitute up to fourteen divisions. Within this military echelon there is another crucial fact that merits consideration and thus helps us to understand the army's loyalty mentioned above – religious affiliation. One of the most important units of the Syrian Army during the conflict has been the Fourth Armored Division that dates back its origin to the era of Hafez al-Assad. The predecessors of the Fourth Armored Division – a modern praetorian unit of the Syrian Army - were the Defence Companies. These units were supposed to be the primary regime-protection force for the first decade of Assad's rule.

Alawites made up ninety percent of Defence Companies' strength and many were selected on the basis of close tribal links to Hafez al-Assad. Nowadays it is the Fourth Armored Division that has performed as Bashar Al-Assad indispensable elite unit since the outset of the 2011 uprising. The name has changed but not the very composition of the unit. Almost all of the division's troops are career soldiers, and former Syrian Army officers estimate that eighty percent of the Division's ranks are Alawites. Another specialized unit within the Syrian Army's organizational structure are the Republican Guards whose overall strength is comparable to a conventional mechanized division. This unit, along with the Fourth Armored Division, enjoy not only better equipment but is also maintained at full strength when securing key access points to the Syria's capital and headquarter – Damascus.

Understanding these data properly might provide us with answers to why the Syrian civil war's duration is so long and why is Bashar al-Assad still at power.

1.3 CHEMICAL ATTACS – CLOSER TO A MILITARY INTERVENTION

The Syrian civil war might have gone to the history of warfare as "only" a conflict of massive atrocities and prolonged suffering of innocent people under the yoke of an oppressive ruler. This might have been true up until 21 August 2013. From that moment on, the Syrian civil war will be linked forever with the largest chemical weapons attack since the Halabja massacre perpetrated by Saddam Hussein in 1988. Chemical weapons including the nerve gas sarin were used in a massive scale against Syrian civilians killing app. 1400 people, out of which hundreds were children. Until the publication of reports that weapons of mass destruction were used in an eastern suburb of Damascus, the Obama's administration had not seriously considered it would engage militarily in the conflict. There are several reason why President Obama and along with him respective European leaders changed their mindset and started to contemplate waging war, however limited in scope, in Syria.

For Obama it was clearly crossing the red line, the same red line he himself declared in 2011. It might be argued that it was Obama's personal integrity and an effort to keep the promise which launched a prompt reaction of the USA. It is, however, more complicated than that. Once U.S. Secretary of State Kerry called the attacks moral obscenity and laid blame squarely on the Syrian ruler, the USA made abundantly clear what was going on. Before the attacks, American restraint has strengthened Bashar al-Assad's sense of security and encouraged him to expand the scope of his operations. What Obama had to do immediately after the attacks was to damage the Syrian president's sense of security and to confirm the US deterrent military power. All this, however, must have been done very carefully bearing in mind that any military engagement, if limited, would be a risky business. For example, a military operation against Bashar al-Assad could strengthen the jihadi organizations. Military intervention might also launch an open conflict with Russia and elicit a response from Syria's Iranian patron. All abovementioned facts had to be taken into account when contemplating the usage of force. Furthermore, Obama never needed to go searching for coalition of the willing as it was the case in Afghanistan. There is already one coming pre-assembled and desiring Bashar al-Assad's end. Not only Israel, but also Jordan, Kuwait, Qatar, Saudi Arabia, Turkey and the United Arab Emirates, consider current Syrian regime and the prolonged war to be a grave short-term threat to their national security interests. (Weiss, 2013). Despite a tacit consent with a military intervention by the vast majority of the Gulf states, the USA still had to consider one crucial point – domestic support. The American society, exhausted by two major interventions in Iraq and Afghanistan did not approve the attack at all. Therefore, the only possibility Obama was able to explore, presuming he wanted to make no damage to his own legacy – bringing troops back home – was to threaten and make clear to the public and Syrian leaders that all options are on the table, including a limited military attack.

Now, let's examine what exactly Obama's administration was inclined to opt for when threatening to use force and engage militarily in the Syrian civil war. Because of the fatigue from Iraq and Afghanistan it was clear from the very beginning after the chemical attacks that a possible military intervention, had it materialized, would have been very limited in scope. There were several possible strategies to opt for, though.

First of all, securing borders with allies was of utmost importance here. To put it differently, demilitarized zones near the border with Turkey and Jordan and humanitarian corridors were to be made in case of attack. Making a safe heaven for IDPs and other Syrian civilians turned out to be one of the first things to do, had the attack been executed. The attack was supposed to deliver a certain message, not to topple Bashar al-Assad. Toppling the dictator, would have meant a political vacuum nobody present in the Syrian civil war would fit to fulfill. Therefore, had the USA attacked Syria, it would not have been the headquarter of the Syrian government, but rather critical regime assets that allow it to conduct the fighting against the rebels, such as weapons bases, army headquarters, harbours, airports, etc. (Yadlin et Golov, 2013) In order to prove its own intentions the USA employed Arleigh Burke Class destroyers in the eastern Mediterranean, all equipped with defensive weaponry against which any Syrian naval assault would have been ineffective. Launching a missile campaign similar to that in Iraq, Afghanistan and recently Libya, would have alerted Tomahawks – middle range subsonic missiles.

While prepared on the strategic and tactical level, any USA attack proved only a limited support in international law. In other words, the legality of intervening militarily in Syria according to international law posed some open questions.

First of all, according to international law the "threat or use of force against" any other member state of the UN Charter is prohibited. Article 2(4), however, does neither outlaw use of force internally, nor does it outlaw a request for other states to use force on its territory. In such a case, the National Coalition for the Syrian Revolutionary and Opposition Forces must have been recognized as the sole political representative body and as such must have asked for a foreign intervention against the "former Bashar al-Assad regime. Apart from France, no other P5 member state attributes the Syrian opposition such a status and recalling Article 2(4) of the UN Charter would therefore be null and void. There are, however, two exceptions when force might be used against a country. The first exception is when such a usage of force is done under Chapter VII of the UN Charter which allows use of force in order to maintain or restore international peace and security. Each and every resolution adopted under Chapter VII is legally binding. It is true, though, that IR history offers only a handful of examples when the UN Security Council found a consensus to use force for peaceful goals. Libya being the most recent one. Given the post-Cold War intransigence of the UN Security Council there is no chance that Russia or China would support any military intervention in Syria. Another exception is that of Article 51 of the UN Charter which establishes the inherent right of individual or collective self-defence if an armed attack occurs. To put it differently, if a state is attacked by force, nothing should hinder such a state to respond accordingly. In a hypothetic situation when Syrian chemical weapons fall into the hands of terrorist groups or jihadist organizations, President Obama might argue that such circumstances might require a preemptive attack because the US vital interests were so jeopardized.

Two other options that are worth mentioning with regard to legality of the attack are humanitarian intervention and use of force due to the unlawful use of chemical weapons. The first option relates to the soft law doctrine of "Responsibility to Protect" which claims that the international community not only has the right to but is also obliged to intervene in order to put an end to atrocities perpetrated against civilians. The second option suggests that the Syrian breach of the international prohibition of chemical weapons, while not being part of

the CWC, is a flagrant breach of international customary law and *jus cogens* norms that are universally binding once adopted by enough states. (Baruch et Weinstock, 2013)

The USA, had it opted for any sort of attack attack, would have not been totally bereft on the arena of international law. Quite to the contrary, history of interventions is full of similar cases, the question is which country would bear the burden of the world's hatred once the attack is executed. Had it been done by the USA, the international community should stand by its side.

2. TRENDS

2. 1 DIPLOMACY – A SOLUTION THAT SHOULD PREVAIL

Given an overreaching fatigue from Iraq and Afghanistan and given Obama's aspirations not to impose another military burden on the federal budget, diplomacy was given a chance to solve the chemical attacks issue. The Russian side, fully aware of the Obama's mindset and its own inability to prevent him to attack if he really wanted to, came up with a brilliant diplomatic solution – to put the Syrian deadly arsenal of chemical weapons under international control. The Russia-USA brokered solution for the chemical attacks issue should serve as a bullet-proof evidence of Russia's diplomatic proficiency. And justly so. Yet, another important fact should be mentioned, lest the whole issue with diplomacy is understood correctly. Russians, if stunning diplomats, would have a very limited scope of maneuvering provided that the USA had not threatened to use force against Bashar al-Assad. Be it as it may, a diplomatic solution prevailed over a military one and on September 14, 2013, the Chemical Weapons Convention, which bans the development, production, storage, and use of poison gas, welcomed its 190th member.

Such a step constitutes a breakthrough in the efforts of solving the Syrian chemical weapons puzzle. And even if the proposed solution does not reflect the very core issue, which is the war itself, it represents a light at the end of the tunnel. Yet, many make-or-break moments remain. The very first problem is the actual size of Syria's stockpile which comprises roughly 1,000 metric tons of chemical weapons including the nerve gas sarin and blister agent mustard gas. Compared with the stockpile the USA and the USSR produced during the Cold War – 32,000 and 40,000 metric tons of chemical weapons, respectively – the Syrian chemical arsenal does not represent a big number. And yet, its dispersal across the country will make disarmament extremely difficult and tremendously challenging.

The Russia-USA proposed solution suggests complete destruction of Syria's chemical weapons by mid-2014. It is a very ambitious plan given that destructions plan have historically taken many months to draft and approve, and destruction facilities take years to construct. The proposed framework also aims to consolidate Syria's chemical munitions at fewer locations before destruction. This is also an advisable approach, but still a very risky one, given that fight in Syria are still ongoing without a clear and cut declaration of cease-fire.

For the time being, the ball is on the side of the UN Security Council and the Organization for the Prohibition of Chemical Weapons situated in the Hague, the Netherlands. It is up to these two organs to transform the agreement into a legally binding document. (Smithson, 2013) The deal, which does not imply any automatic penalties, when approved by the 15 members of the UN Security Council, would be considered to be the most significant effort ever reached with regard to the Syrian civil war. Some Western diplomats suggest that the resolution would apply measures under Chapter VII of the UN Charter if Syria were to chose a path of noncooperation with the resolution. However, there would most probably be a diplomatic caveat incorporated in the resolution. Such a caveat would stipulate that before any

action – be it a set of military sanction or using military power – the issue would have go back for further deliberations by the Security Council, where Russia holds a veto. The P5 members of the UN Security Council would then discuss what measures to impose for Syria's noncompliance. (Gordon, 2013) Be it as it may, the path that has been set seems rather optimistic and fairly risky at the same time. Nevertheless it represents so far the most optimal modus vivendi for the chemical weapons issue. Moreover, nothing should prevent the resolution, once adopted and implemented, to become a precedent worth following, especially with regard to another burning issue of nowadays – nuclear talks with Iran.

CONLUSION

This paper tried to offer as balanced a view as possible about come currents of the Syrian civil war. Given the complexity of the issue in question – the Syrian civil war – and a limited scope of the paper providing a comprehensive study was a real challenge. Nonetheless, there were some crucial data analyzed and a projection for future was made equally.

The author of this paper deemed understanding the background of the conflict very important in order to project a possible future scenario. A proper understanding of the Arab spring phenomenon, the organizational structure of the Syrian Armed Forces and the very substance of the chemical attacks impact were crucial for critical understanding of the issue. Indeed, failure of the Arab spring awakening ideals, superb loyalty of the Syrian Armed Forces to their leader, and last but not least an apparent shift of thinking about the use of force and diplomacy of respective world leaders step by step reveled what the Syrian civil war is about.

The paper in its second chapter praises the diplomatic solution brokered and offered to Syria by the USA and Russia. It considers it to be a real breakthrough in a two and a half inflexibility of the international community and intransigence of the UN Security Council. Provided that the agreements are fulfilled with political will and provided that Syria cooperates there might be a future for the state that found itself at one of the most serious conflict in recent history of the region. The path have been set, Syria along with the international community should keep on walking.

REFERENCES

BARUCH, Pnina Sharvit et WEINSTOCK, Brandon. *Military Intervention in Syria: Is It Legal?* [online]. [Tel Aviv (Israel)] : INSS, 2013 [cit. 2013-09-16]. Available on internet: <http://www.inss.org.il/publications.php?cat=21&incat=&read=12039>

GORDON, Michael. U.N. *Deal on Syrian Arms is Milestone After Years of Inertia* [online]. [New York City (USA)] : The New York Times [cit. 2013-09-26]. Available on internet: <http://www.nytimes.com/2013/09/27/world/middleeast/security-council-agrees-on-resolution-to-rid-syria-of-chemical-arms.html?pagewanted=1&_r=0>

HOLLIDAY, Joseph. *The Syrian Army: Doctrinal Order of Battle* [online]. [Washington, D.C. (USA)] : Institute For the Study of War, 2013 [cit. 2013-09-10]. Available on internet: <http://www.understandingwar.org/backgrounder/syrian-army-doctrinal-order-battle>

WEISS, Michael. *How to Oust Assad* [online]. [Washington, D.C. (USA)] : Foreign Affairs, 2013 [cit. 2013-09-12]. Available on internet: <http://www.foreignaffairs.com/articles/139874/michael-weiss/how-to-oust-assad>

YADLIN, Amos. *The Arab Uprising One Year On* [online]. One Year of the Arab Spring: Global and Regional Implications [Tel Aviv (Israel)] : INSS, 2012 [cit. 2013-09-24]. Part I. Overview, p. 11-21. Available on internet: <http://dno8g1zsiv2fs.cloudfront.net/upload/(FILE)1330948414.pdf>

YADLIN, Amos et GOLOV, Avner. *US Military Intervention in Syria: The Broad Strategic Purpose, Beyond Punitive Action* [online]. [Tel Aviv (Israel)] : INSS, 2013 [cit. 2013-09-25]. Available on internet: <http://www.inss.org.il/publications.php?cat=21&incat=&read=11973>

SMITHSON, Amy. *How to Dismantle a Chemical Bomb. Lessons for the United Nations in Syria* [online]. [Washington, D.C. (USA)] : Foreign Affairs [cit. 2013-09-25]. Available on internet: <http://www.foreignaffairs.com/articles/139940/amy-smithson/how-to-dismantle-a-chemical-bomb>

Mgr. Matej DROTÁR, M.A.
Institute for Security and Defence Studies MOD SR
Za kasárňou 3
832 47 Bratislava

ROZPOZNANIE ELEMENTEM SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA
RECONNAISSANCE PART OF THE SECURITY SYSTEM

Tomasz DUKIEWICZ

ABSTRACT

The author of the article points out the issues in the ISTAR system. The information which plays the independent factor role in the operational environment gradually becomes the main link of each conflict which influences the ability of the command system in the conducted operations; thus, decreasing or increasing the combat opportunities. This influence gives a different dimension to military operations. The obtained experience (Iraq or Afghanistan) indicate that in the asymmetrical operations environment, the key to victory is most of all the possession of informational advantage. The development of technology enables to link automated information systems and command systems with guidance systems in order to interrogate the combat system environment. The important element of the reconnaissance system as well as environmental information becomes the ISTAR system. This system in near perspective may become the main information support system thus essentially influencing the operational pace of decision making and command operational at all command levels. The automated supervision systems for the operational region enable the detection, location and classification of main goals (targets) in the operational zone. These systems are the ideal tools for special, reconnaissance and patrol units as well as units realizing tasks in the support of mission stability and peace support.

Keywords
Informacja, terroryzm, system zarządzania, sensory, system bezpieczeństwa, ISTAR system
Information, terrorism, management system, sensor, security system, , ISTAR system

Introduction

The environment in which military operations are conducted influences the needs of both creating forces, preparing them for the task realization, and determines how operations at all levels of command are performed. In today's world of globalization and emerging internal and external security threats, military forces should be ready for use within the security system. To ensure the attainment of high security it is essential to maintain and develop the capacity to implement new technologies for the needs of conducted military operations. In the environment of the terrorism threat, the need for developing means of communication, identification elements, components for conducting intelligence, special and reconnaissance operations increases.

The tasks carried out by coalition forces in the information insatiable environment need proper preparation. During the fighting in Iraq in 2003, for the first time in history, the system for exchanging information of all kinds of armed forces operating in an international environment became reality. Earlier analyses showed that decision-making processes took too long to achieve a desired effect. It was stated that the command did not have the access to some important information in relation to complex sensor systems linking sensors, decision-support equipment and weapons systems.

The examination of information processes realized within specific systems is an activity that requires adequate knowledge of their characteristics and the conditions in which

the system operates or will operate. As far as reconnaissance is concerned, it is difficult to explicitly answer what kind of information and at whose request this subsystem will gain in future operations. The usage of the possessed forces and means, and the identification of the ways of communication and information processing will result from the purpose and the task. Therefore, the process of reconnaissance information flow must be adapted to the needs of the commander. Starting from the operation planning phase and ending with the performance of attacks, the long-reconnaissance forces and means must possess a possibility to satisfy any demand for reconnaissance information. This need will concern not only the facts, which may be registered in a particular area, but it will identify the time within which the information must reach the user, to be useful. This condition becomes a determinant for the very process of its flow, which should be constructed in such a way so as to meet this condition.

1. THE ISTAR SYSTEM

Constructing appropriate models of information processes becomes a necessary condition for improving the functioning of reconnaissance systems, and equally important part of creating their structures, regardless of their specific goals and tasks. An important step in the creation and development of the ISTAR are the conclusions drawn from the analysis of the operating of the allied forces in the war in Iraq and now in Afghanistan, where different kinds of the Armed Forces have operated, as parts of the information exchange creating one reconnaissance-intelligence system. The integration of the forces and means in one system while maintaining the organizational structure and powers of the elements (organizational units) within the system with single coordination of operations brings measurable effects. The aim of this integration is to increase the reconnaissance possibilities in favor of the situation diagnosis and the flow of information in near real time. Analyzing the forces and means of reconnaissance and the functioning of the units involved in the process of information finding, the aforementioned potential can be realized by the functioning of the reconnaissance system ISTAR expanding the abbreviation:

- Intelligence – (informational process) is realized by:

  - reconnaissance-analytical units
  - analytical units

  Within cooperation (information exchange):

  - analytical units from a superior level, messengers, the analytical units of allied forces.

- Surveillance – the area supervision by the forces and means:

  SIGINT – Signals Intelligence
  IMINT – Imagery Intelligence
  UAV – Unmanned Acrial Vehicle
  Observation systems:
  MASINT – Measurement and Signature Intelligence.

- Target Acquisition – the identification and indication of objects (targets) and the assessment of the effects of fratricide carried out in the form of active and passive operations by the forces and means of at certain level of a given organizational structure.
- Reconnaissance – the identification of areas done mainly in the form of active measures supported by passive operations by the forces and means:

  a) patrol identification:
  - HUMINT – Human Intelligence
  - Intelligence and counterintelligence units:
  - Air identification by aircraft;

- Armed forces operation (every soldier realizing a task does identification);

b) moreover, the reconnaissance system of the collection and exchange of information should support the units static operations as:

- CIMIC-Civil-Military Co-Operation
- Information Operation (IO)
- PSYOPS – psychological operations.[1]

2. THE ASSUMPTIONS AND REQUIREMENTS OF THE ISTAR SYSTEM

The ISTAR system should integrate the forces and means of reconnaissance in one functional system with the preservation of powers (competence, procedures, tasks) by its particular elements, coordinated individually by the reconnaissance unit at the highest level of command. It should possess an efficient system of identification, which will ensure the full range of informational supply for a specified command and staff within the reconnaissance, the protection of the decision-making process and performing operations at various levels. The system should assure the completion of tasks in every type of terrain and weather conditions 24 hours a day in the following areas:

1. In the scope of electronic reconnaissance:

- ensuring the detection of the radio relationships within the frequency range: KF, UKF GSM and satellite communications;

2. In the scope of patrol reconnaissance:

- the possession by the reconnaissance teams the ability to conduct identification in assigned areas of reconnaissance responsibility in every type of terrain and weather;

3.In the scope of human intelligence (HUMINT):

- the possession of the possibility of obtaining data from personal sources available in the assigned area of operations or the area of operating;

4. In the scope of the counterintelligence security (CI):

- the possession of competence through operating the elements of CI to the detection, identification and prevention of TESSOC type threats against the staff and facilities in a specific area of responsibility;

5. In the scope of imaginary intelligence (IMINT):

- ensuring the detection of targets (objects) and data transfer (images) in near real time.

Furthermore, the reconnaissance units within their competence should be able to manage the forces and identification means as well as to process (analyse) and distribute information coming from various sources that may affect the ongoing operations.

3. MULTISENSOR DETECTORS THE ELEMENT OF THE ISTAR SYSTEM

One of the key areas in the development of new technologies included in the ISTAR system are multisensory detectors. The self-configuring networks of multisensory trip detectors with an automatic detection and identification of objects in a specific area of operations or facilities which are subject to observation and supervision. The network of multisensory detectors within the ISTAR system can be used both to the informational support of the planned or ongoing operations and other (the active protection of facilities and own armies) in near real time with the presentation of a situation on the screen. The sensors

(acoustic, seismic, video cameras, radars, perimeter sensors) which are parts of the multisensory detectors are adjusted to the transformation of signals and used in reconnaissance and intelligence operations as well as just to get good results of information gathering, reducing the demand for human resources. The acoustic reconnaissance shows significant advantages, it is inherently passive, and multidirectional, with the possibilities of use in all weather conditions. Acoustic information, associated with seismic, magnetic and video images, provide powerful possibilities for controlled and uncontrolled ground sensors (UGS).

The information generated by different threats (gunshots, artillery guns, vehicles, helicopters, airplanes etc.) measured by different sensors (acoustic, seismic, video cameras, radars, perimeter sensors etc.) can be processed to provide credible and reliable information.[2]

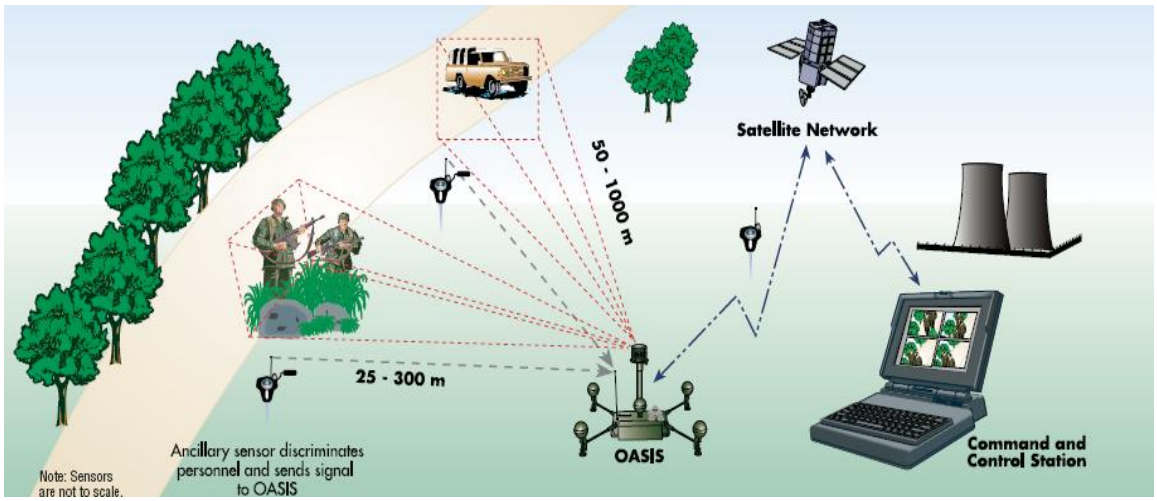

Figure 1: The self-configuring networks of multisensory trip detectors with an automatic detection and identification of objects in a specific area of operations

3.1 MULTISENSORY SYSTEMS USED IN NATO ARMIES WITHIN THE ISTAR SYSTEM PILAR

The PILAR system consists of 3 major elements which are connected constructing various configurations. Each of them possesses specific characteristics:
-Collapsible ACOUSTIC SENSOR ARRAY with built-in sensors and electronics;

-DATA INTERFACE ACQUISITION MODULE (DIAM), which processes the ARRAY signal in real time. The PILAR system is used in two configurations: ground or affixed to a vehicle. Therefore, as the specificity of each application requires specialized settings - such as the elimination of background noise, in the variation when it is affixed to a vehicle. Since the detection of acoustic waves of a flying bullet (Shock Wave) and the sound of a gunshot (Muzzle Blast), the system registers the risk positions (coordinates, location, range, bullet flight path), using signal processing algorithms (array, laying, setting, layout). The PILAR systems are used by the special forces and the armed forces of many countries (the USA, the UK, Italy, Australia, France, etc.). The systems meet the highest requirements arising from their use on the battlefield. In particular, they were granted Certificates of M1 and M2, respectively, for ground-based and mobile versions placed on vehicles. Due to the changing situation of the battlefield, the described systems evaluated and they can detect other threats such as antitank hand grenades (RPG), artillery shells. When it comes to preventing risks at

various levels of conducted operations, they have a wide range of application: detecting and locating snipers, the defense of bases, buildings, vehicles, convoys, the security of public events, VIPs' protection and the monitoring of borders.

- PIVOT (Pilar Versatile Observation Turret) PIVOT is a fast, deployable, portable system with a camera controlled by a control unit, with high resolution and brightness of an LCD screen. PIVOT can be used as an unattended control system or in connection with PILAR. In the latter case, PIVOT can take positions according to the instructions in a right direction to provide a picture of the source of a shot in real time.[4]

- PILARMAN. The PILARMAN system is a passive, ground-based system for acoustic detecting, locating and classifying for each soldier. This system is designed to locate the presence of a potential enemy. Its aim is to detect many threats that may arise in the field of operation, out of sight. PILARMAN detects and locates gunshots (5.56 to 20 mm) and ground vehicles (standing or moving). This system classifies the detected ground vehicles both tracked as well as wheeled ones. The system can be deployed in diverse environments of the conducted operations in the region of interest, to support reconnaissance, observation, the actions to detect and capture targets.

- SNAKE is an unattended ground system designed to detect the presence of a vehicle in a relatively narrow field of vision to start a camera or other device. The system is deployed on the ground as passive supervision with very low electricity consumption. When an event is detected, the system analyses the data to confirm the presence of a vehicle within eyeshot. When the result of processing is positive, the output signal TTL is sent to start an external device. The object detection parameters are regulated from a laptop and a set software connected to SNAKE via RS232.

- The OPER system is a technical solution used to provide the acoustic monitoring of the environment as well as the protection an area (threat detection). OPER consists of signal stations which allow continuous recording of the signal frequency. It is composed of a combination of OPER-EX and OPER-RF stations. OPERA-RF stations connected to a microphone (acoustic sensor) or one geophone (seismic sensor) are inferior stations (supportive), while the OPER-EX is the superior station (main). OPER is based on wireless technologies that allow the transmission of acoustic data in real time, thereby ensuring the continuous monitoring of all the stations from a central working station. Wireless communication realized through the use of radio frequencies is a reliable method of signal transmission over long distances. The OPER solution combines the main station called "regional/ zonal server" ("area server") consisting of OPER-EX with several supportive stations (up to 10 supportive stations): OPERA-RF stations. Each station contains a digital signal processor (DSP) processing test signals. OPER-RF stations measure sensor signals (microphone, geophone) in real time, process parameters to detect the source. The station can also send an alarm when an acoustic event is detected. All data are sent in real time to OPERA-EX station, which stores and passes it to the main computer, using the ADSL protocol or LAN Network. "Regional/ zonal server" can support the software processing for data fusion, for the combination of acoustic and seismic information. Direction-finder microphones, as well as the stations, can be installed outside, are used to study the acoustic environment and are used for supervision (battlefields, borders, etc.).

3.2. ACOUSTIC SIGNAL PROCESSING

Recent advances in the research on the acoustic signal processing carried out by different companies allowed the detection, localization, tracking, classifying and describing

the potential threats in real time. On the battlefield, the target we are interested in depends on the characteristics of the objects detection: terrestrial (single or a larger number of vehicles in a convoy), aircraft (helicopters, jets, cruise missiles, remotely controlled unmanned aircraft), transition (arrows, mortars, artillery). Depending on the goals, the signal sound emitted varies. A shot produces impulsive noise, while vehicles produce sounds similar to stationary signals. The appropriate signal processing algorithms are therefore different. Usually the information at the time of detection includes the location, tracking and reconnaissance. Reliable information about the target can be obtained by combining information from other sensors placed at different positions. Fusion is the key to accuracy and precision of the UGS system. For example, combining information: acoustic, seismic as well as IR information, the classification and identification of the target improves, whereas combining information from different UGS it can be used to make trigonometric measurements and estimate the location of the target.

3.3. TARGET DETECTION

The target detection implemented in the system is based on the theory of targeting. This method uses the values of detection used in physical measurement. Generally, this value is placed in connection with the signal-sound rate and can be adjusted according to ambient noise. The UGS detection is calculated either from a single sensor (microphone or geophone) or can also be calculated on the basis of the information from a macro sensor (acoustic array). Using ACOUSTIC ARRAY the signal-sound rate increases and then gives a better scale of detection in comparison with a single sensor. For stationary targets (vehicles, jets, helicopters), acoustic and seismic waves, consist of a frequencies harmonica because of the engine and background noise. The detection is performed on a filter waveform. For impulsive targets (shots with a rifle, a mortar), there are two types of acoustic waves defined:
- a shock wave produced by a supersonic missile;
- an exhaust flame which occurs when firing the weapon at the outlet of barrel.
For small caliber weapons, the detection is performed automatically at the first shock wave.

3.4 TARGET LOCATION

The location function allows to estimate the geographical position of detected threats. Often, the source location is limited to measuring DIRECTION OF ARRIVAL (the direction of a signal) and determines coordinates. In another case, the threats distance is assessed using other methods.

DOA which mainly concerns acoustics is assessed by the ARRAY methods of processing. For 20 years 01dB-METRAVIB worked on well-known algorithms and developed their own ones. The location technique is based on the use of the model, which includes distribution and modeling of background noise. Then, the phase properties and the statistics of an incoming wave in ARRAY can be used. ARRAY processing can be used in the field (function) of time as well as the function of frequency. There are techniques for beam shaping of high-resolution methods. For example, in 3D space (see fig. 2), we assume a source emitting an acoustic wave s(t) and POINT ARRAY SENSOR together with SPATIAL COORDINATES (r= x, y, z). In this sensor, for the wave number k, the resulting acoustic waves E (t, d) can be expressed in the field (function) of time, as a function delaying distribution d/c, where d is the source sensor and c is the sound propagation speed. Then, the problem of location is solved by using multiple sensors and to minimize the spread model of the observation vector derived from all the sensor signals. Using the single sensor (ARRAY), capable of measuring the acoustic wave vector determination, the azimuth of fire, we can

estimate the azimuth of wave location by measurement of the exhaust flame. In addition, the difference in arrival time between shock wave and the exhaust flame is directly related with the distance of a shooter. This applies also to the estimation of the distance of a vehicle by using the parameters approximately (in round numbers) between measurements and the model the spread of the functions of low and high frequencies. [1]

3.5. TARGET TRACKING TECHNIQUES

Vehicle tracking is to follow the target, during the maneuver and draw a track of its movements. Tracking can be defined depending on the azimuth or the opposite position (x, y) for 2D geometry at a time when the distance is estimated. The main objective of the tracking system is to detect, locate, classify and describe the potential threats in real time. These are people, shots (sniper, the firing of mortars), ground vehicles (wheeled, tracked), aircraft (helicopter), the operations in a specified area of interest.

3.6. TARGET RECONNAISSANCE

The extraction of important features is a key issue to effectively characterize the signals in target reconnaissance. This task can be seen as a problem of differentiation, where the aim is to emphasize the separation of classes, categories, quality through thoughtful, careful selection of parameters, functions, properties and characteristics.

4. THE STRUCTURE OF BEAMS

When it comes to protecting the area and the fact-finding missions, companies are developing acoustic sensor based on UGS organized in groups/ beams. The group of sensors joins other multi-sensors. Each beam consists of a set of sensors: acoustic, seismic and a video camera distributed in a controlled zone. All sensors are connected to the network via radio-modem and can transmit information to "regional/ zonal server" (AREA SERVER). The server (AREA SERVER) collects local sensor detection data for the group and performs the detection of fusions in order to locate, track and identify threats in the region of the beam. The system then moves the information to the supervisor, who manages a number of clusters/ groups. A cluster/ group is mainly composed of alarm sensors connected to a microphone or geophone used to detect threats from one or two "smart" sensors connected to the ACOUSTIC ARRAY to locate the threats. A video camera, led by the AREA SERVER can be guided to detect threats for visual reconnaissance. A cluster can control one square kilometres zone. It protects the area up to 10 square kilometres, several clusters can be connected and controlled by the supervisor. The concept of acoustic protection of an area is modular and can be extended to research in a wider area by working with multiple sensors in order to be in a network of complementary sensors (passive infrared, optical cameras, radars). Sensor cluster distribution is controlled by the operational requirements depending on the situation and tasks. Installation kits allow installation of sensors in various configurations (buildings, open spaces).

CONCLUSIONS

Deploying high-tech systems is of great importance in the tactics of the operation. As part of ongoing NATO operations multinational character of the operation increases the demand for information and compatibility of systems. The demand for the development of means of communication, reconnaissance elements, components for conducting special

operations, reconnaissance, rocket artillery sub-units, night vision devices. Operational competence of the armed forces of democratic countries is increasingly dependent on new technology. The information and communication systems, which combined with the weapons systems form the basic structure giving sufficient advantage during the realization of operations by ensuring greater efficiency, not only for their own troops, but in particular to increase the possible effects on the enemy. Information plays the independent factor role in the operational environment and has gradually become the main link in any conflict. Information affects the ability to command in ongoing operations, decreases or increases the combat opportunities. It gives another dimension to military operations. The development of technologies enables to connect the automated information system, the command system with guidance systems for the integrated combat environment system. Various companies developed multi-sensor technologies related to the signal processing that can support the information operations within the ISTAR system. The automatic supervision systems can detect the area of operations, locate and classify the main goals in it (gunshots, mortars, missiles, vehicles, helicopters and soldiers). They are an ideal tool for special units, reconnaissance, reconnaissance patrols, the forces that conduct operations in the scope of stabilization missions and peace support. The use of the ISTAR system on the basis of modules combining sensors with weapons of mass destruction brought about in the integrated information environment measurable benefits. The appropriate use of the identification potential requires knowledge and practical skills in organizing the process of acquiring, developing and distributing reconnaissance information. The achievement of the goal in the process of the reconnaissance information flow requires to ensure coordination and cooperation among all organizational staff units and elements which directly acquire the information using the latest technologies.

BIBLIOGRAPHY

[1]Dukiewicz, T. Military Information Environment. In: Kwartalnik Bellona. WIW, MON Warszawa 2011. Nr 3/2011, s. 144-154. ISSN 1897-7065

[2] Dukiewicz, T. Informacja determinantem procesu decyzyjnego. In: Zarządzanie informacją i energią w systemie bezpieczeństwa w Unii Europejskiej, WSGE, Warszawa 2010, s. 327-340. ISBN 978-83-62753-02-4

[3] Dukiewicz, T Information in Condition of New Treats in 21st Century. In: •Management-Theory, Education and practise 2010, Liptovsky Mikulas 2010, s. 94-102. ISBN 978-80-8040-404-8

[4]Dukiewicz, T. , Interpretace a hodnota informace [w:] TAKTYKA 2012, Brno, Republika Czech, 2012

[5] Dukiewicz, T. Information used by military coalition groups for minimalize terrorism threat. Taktika 2008: [międzynarodowa konferencja, Brno 29-30.10.2008]. Univerzita Obrany 2008, s.83-88. ISBN 978-80-7231-613-7

[6] Dukiewicz T., Informace v průzkumném subsystému taktické úrovně [w:] TAKTYKA 2012, Brno, Republika Czech

[7] Dukiewicz T., Informacja podstawą planowania, [w:] Zeszyty Naukowe nr 2/2011, WSOWL, Wrocław 2011.

Tomasz Dukiewicz Ph.D,
Poland, 56-400 Spalice, Wierzbowa 31,
Email: tomduki@wp.pl

METÓDY HODNOTENIA PROCESU KRÍZOVÉHO RIADENIA NA ZÁKLADE SKÚSENOSTÍ V POĽSKEJ REPUBLIKE

METHODS FOR THE EVALUATION OF CRISIS MANAGEMENT BASED ON THE EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF POLAND

Jacek DWORZECKI

ABSTRACT

Vo vedeckej štúdii je na základe skúseností poľských odborníkov spracovaný prehľad problematiky vhodných metód hodnotenia procesov krízového riadenia. Procesy sú vnímané z hľadiska ich efektívnosti pri zaisťovaní verejnej bezpečnosti. V článku sú opísané legislatívne základy krízového riadenia v Poľsku, pojem kritickej infraštruktúry v poľskom právnom systéme a podklady pre zostavenie postupu pri metóde hodnotenia procesu krízového riadenia.

The article examines, based on the experiences of Polish experts dealing with crisis management, new methods of assessing the management in case of an emergency. The article presents the basics of crisis management in Poland, and brings closer the concept of critical infrastructure under the Polish legislation.

Keywords:
Krízová situácia, kritická infraštruktúra, krízové riadenie, Poľská Republika
Crisis, crisis management, critical infrastructure, The Republic of Poland

ÚVOD

V záujme každého štátu je maximálna ochrana vlastnej infraštruktúry pred útokmi rôzneho druhu, haváriami alebo inými udalosťami, ktoré by mohli narušiť jej správny chod.[1]

Vo vedeckej štúdii je na základe skúseností poľských odborníkov spracovaný prehľad problematiky vhodných metód hodnotenia procesov krízového riadenia. Procesy sú vnímané z hľadiska ich efektívnosti pri zaisťovaní verejnej bezpečnosti.[2]

V texte sú tiež opísané legislatívne základy krízového riadenia v Poľsku, pojem kritickej infraštruktúry v poľskom právnom systéme a podklady pre zostavenie postupu pri metóde hodnotenia procesu krízového riadenia.

Štúdie bolo spracované v rámci čiastkovej vedeckovýskumnej úlohy „Súčasný stav a prognózy vývinu bezpečnostných verejno-správnych služieb a záchranných subjektov v národnom a nadnárodnom meradle“, medzinárodného výskumného projektu – Integrovaná vedecká úloha Akadémie Policajného zboru v Bratislave „Teória a metodológia krízového manažmentu vo verejnej správe ako aplikovanej vednej disciplíny a transfer jeho poznatkov do praxe subjektov verejnej správy“ pod vedením Prof. PhDr. Ján Buzalku, CSc. Na tomto výskumnom programe sa podieľali: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Úrad civilnej ochrany MV SR, Prezídium Hasičského a záchranného zboru MV SR, Úrad krízového manažmentu MV SR, Policejní akademie ČR, Fakulta špeciálneho inžinierstva ŽU Žilina a

[1] ŠIMÁK, L. *Krízový manažment vo verejnej správe*. Žilina: Fakulta špeciálneho inžinierstva, 2004. s. 48.
[2] MARTINSKÁ M., MALÍK D, *New concept of security and gender perspective*, Brasov: Air Force Academy, 2012, s. 271-274.

European Association for Security (slov. Európska federácia bezpečnosti) so sídlom v Krakove (Poľsko).

1 PRÁVNE ZÁKLADY KRÍZOVÉHO RIADENIA V POĽSKU

Ústava Poľskej republiky ako dokument najvyššej úrovne z hľadiska zákonných úprav záležitostí bezpečnosti vo vzťahu ku krízovému riadeniu uvádza tri druhy mimoriadneho stavu: vojnový, výnimočný a stav živelnej pohromy.

Pod pojmom mimoriadny stav sa rozumie objavenie sa situácie výnimočného ohrozenia v štáte, ktorej vyriešenie si vyžaduje použiť zvláštne prostriedky, keďže bežné ústavné prostriedky nepostačujú. Tento stav môže byť vyhlásený jedine cestou zákona, formou vyhlášky, o ktorej musí byť dodatočne informovaná verejnosť. Zvláštne zákony určujú pravidlá pre činnosť orgánov verejnej správy a rozsah, v akom môžu byť obmedzené slobody a ľudské i občianske práva.

Pre existenciu štátu majú dôležitý význam časti zákona o tom, že počas mimoriadneho stavu nesmú byť zmenené: ústava, zákony o voľbách do parlamentu a senátu, do orgánov územnej samosprávy, zákon o voľbe poľského prezidenta a zákony o výnimočnom stave.[3] Ďalej počas mimoriadneho stavu a v priebehu 90 dní po jeho ukončení nesmie byť skrátené volebné obdobie parlamentu, celoštátne referendum, nesmú sa konať voľby do parlamentu, senátu, orgánov územnej samosprávy ani voľby poľského prezidenta a volebné obdobia týchto orgánov sa predlžujú o príslušné obdobie. Voľby do orgánov územnej samosprávy sa môžu konať len tam, kde nebol vyhlásený mimoriadny stav.[4]

Ako už bolo uvedené, v Poľsku je aktuálne záväzným právnym predpisom upravujúcim konanie v záležitostiach krízového riadenia zákon z 26. apríla 2007 o krízovom riadení. Tento zákon definuje zodpovedné orgány, rozhodovacie štruktúry a tiež organizačné, logistické a finančné opatrenia, ktoré sú zavedené v tejto oblasti. Vytvárajú sa tým základy systému krízového riadenia, ktorého fungovanie musí byť v súlade s Ústavou Poľskej republiky. Právnymi normami, ktoré dopĺňajú systémový základ krízového riadenia, sú zákony o vyhlásení mimoriadneho stavu, a to:

- zákon z 21. júna 2002 o výnimočnom stave;[5]
- zákon z 29. augusta 2002 o vojnovom stave a kompetenciách najvyššieho veliteľa ozbrojených síl a pravidlách jeho podriadenia sa ústavným orgánom Poľska;[6]
- zákon z 18. apríla 2002 o stave živelnej pohromy.[7]

---

[3] *Administracja publiczna w systemie przeciwdziałania nadzwyczajnym zagrożeniom dla ludzi i środowiska*, (Red.) LIEDEL, K., PROŃKO, J., WIŚNIEWSKI, B., Warszawa 2007, vyd. Centrum Badań nad Terroryzmem Collegium Civitas w Warszawie, s. 19.

[4] Artykuł 228 punkt 6 i 7 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dziennik Ustaw z 1997 r. Numer 78, pozycja 483); slo. Článok 228 body 6 a 7 Ústavy Poľskej republiky z 2. apríla 1997 (Zbierka zákonov z r. 1997, číslo 78, odsek 483).

[5] Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (Dziennik Ustaw z 2002 r. Numer 113, pozycja 985); slo. Zákon z 21. júna 2002 o výnimočnom stave (Zbierka zákonov z r. 2002, číslo 113, odsek 985).

[6] Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej (Dziennik Ustaw z 2002 r. Numer 156, pozycja 1301); slo. Zákon z 29. augusta 2002 o vojnovom stave a kompetenciách najvyššieho veliteľa ozbrojených síl a pravidlách jeho podriadenia sa ústavným orgánom Poľskej republiky (Zbierka zákonov z r. 2002, číslo 156, odsek 1301).

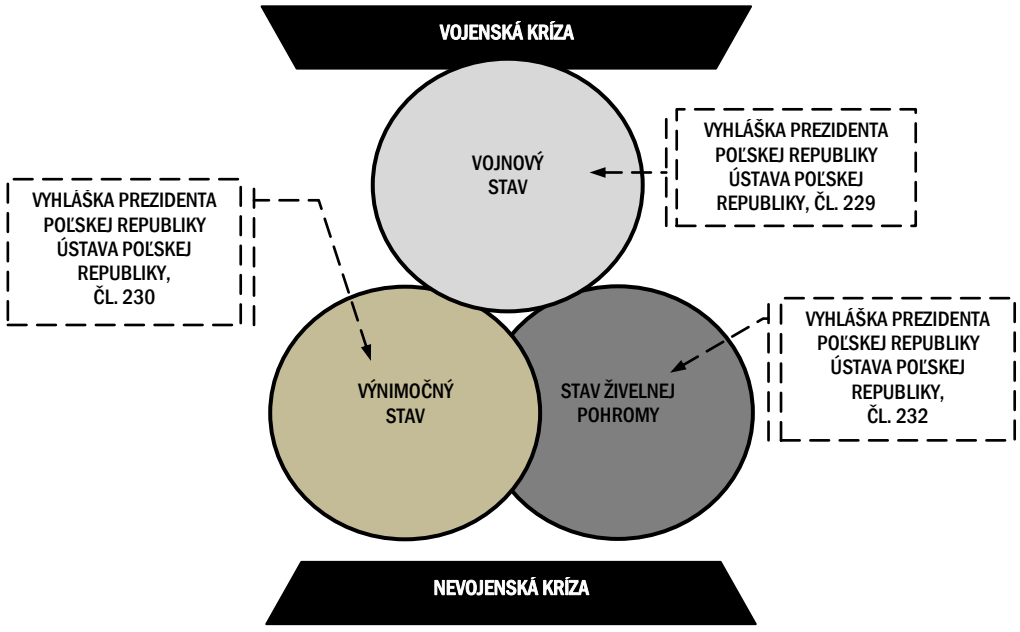
[7] Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (Dziennik Ustaw z 2002 r. Numer 62, pozycja 558); slo. Zákon z 18. apríla 2002 o stave živelnej pohromy (Zbierka zákonov z r. 2002, číslo 62, odsek 558).

Zákon o výnimočnom stave určuje pravidlá vyhlásenia a zrušenia výnimočného stavu a rozsah ohraničenia občianskych práv a slobôd. Tento stav môže vyhlásiť prezident na žiadosť vlády na určitý čas, nie dlhší ako 90 dní buď v časti, alebo na celom území krajiny. Prezident môže tiež predĺžiť výnimočný stav so súhlasom parlamentu, ale len jedenkrát a na obdobie nie dlhšie ako 60 dní. V dôsledku jeho vyhlásenia sa volebné obdobie štátnych orgánov predlžuje o obdobie trvania tohto stavu.

Ďalší z právnych predpisov – zákon o vojnovom stave a kompetenciách najvyššieho veliteľa ozbrojených síl a pravidlách jeho podriadenia sa ústavným orgánom Poľska – určuje spôsob jeho vyhlásenia, pravidlá konania verejnej správy a rozsah obmedzení slobôd a ľudských práv v období platnosti vojnového stavu. V Poľsku tento stav môže vyhlásiť prezident na žiadosť vlády formou vyhlášky v časti alebo na celom území štátu. Vytvára možnosť obmedziť slobody a ľudské a občianske práva a meniť kompetencie orgánov verejnej správy.

Zákon o stave živelnej pohromy určuje spôsob jeho vyhlásenia, pravidlá konania verejnej správy a rozsah obmedzenia slobôd a ľudských práv počas tohto obdobia. Stav živelnej pohromy vyhlasuje vláda prostredníctvom vyhlášky na žiadosť príslušného prednostu kraja alebo z vlastnej iniciatívy. Môže zahrňovať oblasť, kde vznikla živelná pohroma, a tiež ďalšie územia, ktoré sú postihnuté alebo môžu byť postihnuté jej následkami. Stav živelnej pohromy nesmie trvať dlhšie ako 30 dní a v lehote 90 dní od dňa jej ukončenia sa nesmú konať voľby ani referendum.

Nasledujúca schéma ukazuje poľské orgány štátnej správy a právne normy, ktoré na základe ústavy Poľskej republiky poskytujú oprávnenie na vykonávanie opatrení v situácii mimoriadneho stavu.

Obrázok 1: Orgány oprávnené reagovať na vznik mimoriadneho stavu na základe Ústavy Poľskej republiky

Úlohy realizované orgánmi štátnej správy a samosprávy v rámci krízového riadenia sú obsiahnuté taktiež v nasledujúcich právnych predpisoch:

- zákon z 23. januára 2009 o prednostovi kraja a krajskej štátnej správe;[8]
- zákon z 5. júna 1998 o krajskej samospráve;[9]
- zákon z 5. júna 1998 o okresnej samospráve;[10]
- zákon z 8. marca 1990 o obecnej samospráve;[11]
- vyhláška vlády z 20. februára 2003 vo veci presných pravidiel účasti družstiev a oddielov poľských ozbrojených síl na zamedzovaní šírenia sa následkov živelnej pohromy alebo ich odstraňovaní;[12]
- vyhláška vlády ministra hospodárstva z 8. novembra 2002 vo veci požiadaviek, ktoré musí spĺňať plán činnosti v prípade ohrozenia ľudského života alebo zdravia, alebo majetku a životného prostredia;[13]
- vyhláška vlády z 30. apríla 2010 vo veci Národného programu ochrany kritickej infraštruktúry;[14]
- vyhláška vlády z 30. apríla 2010 vo veci plánov ochrany kritickej infraštruktúry;[15]
- nariadenie číslo 86 predsedu vlády zo 14. augusta 2008 vo veci organizácie alebo pracovného režimu vládneho tímu krízového riadenia;[16]
- vyhláška vlády z 30. apríla 2010 vo veci správy o ohrozeniach národnej bezpečnosti;[17]

---

[8] Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie (Dziennik Ustaw z 2009 r. Numer 31, pozycja 206); slo. Zákon z 23. januára 2009 o prednostovi kraja a krajskej štátnej správe (Zbierka zákonov z r. 2009, číslo 31, odsek 206).

[9] Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dziennik Ustaw z 2001 r. Numer 142, pozycja 1590); slo. Zákon z 5. júna 1998 o krajskej samospráve (Zbierka zákonov z r. 2001, číslo 142, odsek 1590).

[10] Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dziennik Ustaw z 2001 r. Numer 142, pozycja 1592); slo. Zákon z 5. júna 1998 o okresnej samospráve (Zbierka zákonov z r. 2001, číslo 142, odsek 1592).

[11] Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dziennik Ustaw z 2001 r. Numer 142, pozycja 1591); slo. Zákon z 8. marca 1990 o obecnej samospráve (Zbierka zákonov z r. 2001, číslo 142, odsek 1591).

[12] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu (Dziennik Ustaw z 2003 r. Numer 41, pozycja 347); slo. Vyhláška vlády z 20. februára 2003 vo veci presných pravidiel účasti družstiev a oddielov ozbrojených síl Poľskej republiky na zamedzovaní šírenia sa následkov živelnej pohromy alebo ich odstraňovaní (Zbierka zákonov z r. 2003, číslo 41, odsek 347).

[13] Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 8 listopada 2002 r. w sprawie wymagań jakim powinien odpowiadać plan postępowania na wypadek zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego, mienia oraz środowiska naturalnego (Dziennik Ustaw z 2002 r. Numer 194, pozycja 1632); slo. Vyhláška vlády ministra hospodárstva z 8. novembra 2002 vo veci požiadaviek, ktoré musí spĺňať plán činnosti v prípade ohrozenia ľudského života alebo zdravia, alebo majetku a životného prostredia (Zbierka zákonov z r. 2002, číslo 194, odsek 1632).

[14] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2010 r. w sprawie Narodowego Programu Ochrony Infrastruktury Krytycznej (Dziennik Ustaw z 2010 r. Numer 83, pozycja 541); slo. Vyhláška vlády z 30. apríla 2010 vo veci Národného programu ochrany kritickej infraštruktúry (Zbierka zákonov z r. 2010, číslo 83, odsek 541).

[15] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2010 r. w sprawie planów ochrony infrastruktury krytycznej (Dziennik Ustaw z 2010 r. Numer 83, pozycja 542); slo. Vyhláška vlády z 30. apríla 2010 vo veci plánov ochrany kritickej infraštruktúry (Zbierka zákonov z r. 2010, číslo 83, odsek 542).

[16] Zarządzenie numer 86 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 sierpnia 2008 r. w sprawie organizacji i trybu pracy Rządowego Zespołu Zarządzania Kryzysowego (Monitor Polski z 2008 r. Numer 61, pozycja 538); slo. Nariadenie číslo 86 predsedu vlády zo 14. augusta 2008 vo veci organizácie alebo pracovného režimu vládneho tímu krízového riadenia (Monitor Polski 61/2008, odsek 538).

[17] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2010 r. w sprawie Raportu o zagrożeniach bezpieczeństwa narodowego (Dziennik Ustaw z 2010 r. Numer 83, pozycja 540); slo. Vyhláška vlády z 30.

- vyhláška vlády z 15. decembra 2009 vo veci určenia orgánov štátnej správy, ktoré vytvoria centrum krízového riadenia, a o spôsobe ich činnosti;[18]
- vyhláška predsedu vlády z 10. júla 2008 vo veci organizácie a formách činnosti vládneho centra pre bezpečnosť.[19]

V súčasnosti je v štádiu prípravy aj návrh zákona o ochrane obyvateľstva, ktorý obsahuje pravidlá organizácie opatrení, oboznamovania, vystríhania a varovania obyvateľstva, orgány kompetentné v oblasti ochrany obyvateľstva a tiež ich práva a povinnosti, pravidlá vzdelávania v oblasti bezpečnosti a pravidlá financovania.

V Poľsku sú právne normy v oblasti krízového riadenia prispôsobené požiadavkám Európskej únie. Z nich najväčší vplyv na poľské zákonodarstvo v tejto oblasti majú nasledujúce právne normy:

- Zmluva o Ústave pre Európu;[20]
- Smernica Rady 82/501/EEC z 24. júna 1982 o mimoriadnych rizikách pri určitých priemyselných činnostiach (Seveso).
- Smernica Rady 96/82/ES z 9. decembra 1996 o kontrole nebezpečenstiev veľkých havárií s prítomnosťou nebezpečných látok (Seveso II).
- Smernica zo 7. marca 2002 č. 2002/22/ES o univerzálnej službe a právach užívateľov týkajúcich sa elektronických komunikačných sietí a služieb (Úradný vestník Európskej únie L. 2002. 108. 51.).
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2007/60/ES z 23. októbra 2007 o hodnotení a manažmente povodňových rizík.
- Smernica Rady 2008/114/ES z 8. decembra 2008 o identifikácii a označení európskych kritických infraštruktúr a zhodnotení potreby zlepšiť ich ochranu.
- Rozhodnutie Rady 91/396/EEC z 29. júla 1991 o zavedení jednotného európskeho čísla tiesňového volania.
- Rozhodnutie Rady 2008/617/SVV z 23. júna 2008 o zlepšení spolupráce medzi osobitnými zásahovými jednotkami členských štátov Európskej únie v krízových situáciách.
- Rámcové rozhodnutie Rady 2002/475/SVV z 13. júna 2002 o boji proti terorizmu.
- Dohovor Rady o predchádzaní terorizmu prijatý vo Varšave dňa 16. mája 2005.[21]

---

apríla 2010 vo veci správy o ohrozeniach národnej bezpečnosti (Zbierka zákonov z r. 2010, číslo 83, odsek 540).

[18] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 2009 r. w sprawie określenia organów administracji rządowej, które utworzą centra zarządzania kryzysowego, oraz sposobu ich funkcjonowania (Dziennik Ustaw z 2009 r. Numer 226, pozycja 1810); slo. Vyhláška vlády z 15. decembra 2009 vo veci určenia orgánov štátnej správy, ktoré vytvoria centrum krízového riadenia a o spôsobe ich činnosti (Zbierka zákonov z r. 2009, číslo 226, odsek 1810).

[19] Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 10 lipca 2008 r. w sprawie organizacji i trybu działania Rządowego Centrum Bezpieczeństwa (Dziennik Ustaw z 2008 r. Numer 128, pozycja 821); slo. Vyhláška predsedu vlády z 10. júla 2008 vo veci organizácie a foriem činnosti vládneho centra pre bezpečnosť (Zbierka zákonov z r. 2008, číslo 128, odsek 821).

[20] Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, C 310, Tom 47, 16 grudnia 2004 r.); slo. Zmluva o Ústave pre Európu (Úradný vestník Európskej únie, C 310, diel 47, 16. decembra 2004).

- Dohovor o fyzickej ochrane jadrových materiálov spolu s prílohami I a II, ktorý bol predložený na podpis vo Viedni a New Yorku dňa 3. marca 1980.[22]
- Medzinárodný dohovor o potláčaní činov jadrového terorizmu, prijatý Valným zhromaždením Organizácie spojených národov dňa 13. apríla 2005.

2 POJEM KRITICKEJ INFRAŠTRUKTÚRY V POĽSKU

Poľský zákon o krízovom riadení definuje kritickú infraštruktúru „... systémy a ich časti, vzájomne prepojené funkčné objekty vrátane stavebných objektov, zariadenia, inštalácie, služby kľúčové pre bezpečnosť štátu a jeho obyvateľov a poskytujúce efektívnu činnosť orgánov štátnej správy, ako aj inštitúciám a podnikateľom".[23] Je tvorená celým radom objektov a inštalácií, ktoré sa podľa zákona o krízovom riadení delia na systémy:

- zásobovania energiou a palivami;
- spojenia a telekomunikačných sietí;
- finančné;
- zásobovania potravinami a vodou;
- ochrany zdravia;
- cestného spojenia a dopravy;
- záchranné;
- zabezpečujúce nepretržitú činnosť verejnej správy;
- výroby, skladovania, prechovávania a používania chemických a radiačných látok, vrátane potrubí s nebezpečnými látkami.

Elektrická energia, informačné systémy, elektrické vedenia a spojovacie siete, cestné spojenie a doprava sú príkladmi kritických infraštruktúr.[24] Korelácia medzi stavom týchto infraštruktúr spôsobuje to, že narušenie funkčnosti jedného z nich môže spôsobiť vážne ohrozenie spoločenských funkcií štátu, zdravia a bezpečnosti občanov.[25] Kritická infraštruktúra je časťou komunálnej infraštruktúry.[26]

---

[21] Konwencja Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (Dziennik Ustaw z 2008 r. Numer 161, pozycja 998); slo. Dohovor Rady o predchádzaní terorizmu prijatý vo Varšave 16. mája 2005 (Zbierka zákonov 161/2008, odsek 998).

[22] Konwencja o ochronie fizycznej materiałów jądrowych wraz z załącznikami I i II, otwarta do podpisu w Wiedniu i w Nowym Jorku w dniu 3 marca 1980 r. (Dziennik Ustaw z 1989 r. Numer 17, pozycja 93); slo. Dohovor o fyzickej ochrane jadrových materiálov spolu s prílohami I a II, ktorý bol predložený na podpis vo Viedni a New Yorku 3. marca 1980 (Zbierka zákonov z 17/1989, odsek 93).

[23] Artykuł 3 punkt 1 Ustawy o zarządzaniu kryzysowym z dnia 26 kwietnia 2007 r.; slo. Článok 3, bod 1 zákona o krízovom riadení z 26. apríla 2007.

[24] Ako ukazujú J. Buzalka a R. Roth, kritická infraštruktúra predstavuje výrobné a nevýrobné systémy, ktorých nefunkčnosť by mala vážne dosahy na bezpečnosť, ekonomiku a zachovanie nevyhnutného rozsahu ďalších základných funkcií štátu pri krízových situáciách. BUZALKA, J., ROTH, R., *Terminologický slovník ochrany obyvateľstva*, Bratislava 2007, vyd. Akadémia Policajného zboru, s. 20.

[25] MARCZAK, J., *Współczesne pojęcie i zakres bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzwania i strategie* (Red.) JAKUBCZAK, R., FLIS, J., Warszawa 2006, vyd. BELLONA, s. 86.

[26] MÍKA, V.T., ŠIMÁK, L., HUDÁKOVÁ, M., HORÁČEK, J., *Manažment a krízový manažment. Úvod do krízového manažmentu*, Žilina 2009, vyd. Žilinská univerzita v Žiline, s. 17.

Zabezpečenie nepretržitého fungovania kritickej infraštruktúry je v Poľsku úlohou samosprávy (napríklad v prípade systémov zásobovania vodou) a štátnej správy (napríklad energetické systémy). Cieľom jej udržania je uspokojovať materiálno-existenčné potreby spoločnosti.

V Poľsku sú zavedené právne normy Európskej únie a okrem nich právny základ pre oblasť kritickej infraštruktúry tvorí zákon o všeobecnej povinnosti obrany Poľskej ľudovej republiky. Podľa neho jednou z úloh v oblasti zaručenia bezpečnosti štátu je vyčleniť objekty, ktoré sú zvlášť dôležité pre bezpečnosť a obranyschopnosť, určiť ich kategórie a zaviesť opatrenia na ich ochranu.[27]

Okrem toho v roku 2003 bola prijatá vyhláška, ktorá upravuje zásady ochrany objektov zvlášť dôležitých pre bezpečnosť a obranyschopnosť štátu.[28] Na základe týchto právnych noriem a európskych noriem boli vytvorené základy ochrany kritickej infraštruktúry, ktorej cieľom je zaručiť nepretržitosť jej činnosti. Táto obrana spočíva v predchádzaní rizikám ohrozenia, minimalizovaní ich následkov a v rýchlom prijímaní opatrení na ich obnovu. Realizuje sa v nasledujúcich etapách:

- príprava zoznamu kritickej infraštruktúry;
- analýza rizík ohrozenia tejto infraštruktúry;
- príprava zoznamu zásob na ochranu kritickej infraštruktúry;
- vytýčenie opatrení realizovaných v situácii ohrozenia;
- vytýčenie opatrení na obnovenie infraštruktúry;
- určenie komunikačných kanálov s tretími stranami.

Na tieto činnosti má poslúžiť Národný program ochrany kritickej infraštruktúry; na príprave programu prebiehajú práce vo Vládnom centre pre bezpečnosť vo Varšave. Program má obsahovať kritériá, podľa ktorých budú označené časti kritickej infraštruktúry v Poľsku, ďalej v ňom budú určení ministri zodpovední za jednotlivé časti infraštruktúry a ich úlohy, budú v ňom uvedené charakteristiky systémov kritickej infraštruktúry, riziká pre najdôležitejšie časti infraštruktúry v Poľsku, odhady pravdepodobnosti ich výskytu a aj opis spolupráce medzi štátnym a súkromným sektorom pri ochrane kritickej infraštruktúry. Program má schváliť vláda a má byť aktualizovaný minimálne každé dva roky. Za prípravu Národného programu ochrany kritickej infraštruktúry je zodpovedný riaditeľ Vládneho centra pre bezpečnosť.[29]

---

[27] Artykuł 6 punkt 2 Ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dziennik Ustaw z 2003 r. Numer 116, pozycja 1090); slo. Článok 6, bod 2 zákona z 21. novembra 1967 o všeobecnej povinnosti obrany Poľskej ľudovej republiky (Zbierka zákonov z r. 2003, číslo 116, odsek 1090).

[28] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2003 r. w sprawie obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa oraz ich szczególnej ochrony (Dziennik Ustaw z 2003 r. Numer 116, pozycja 1090); slo. Vyhláška vlády z 24. júna 2003 vo veci objektov zvlášť dôležitých pre bezpečnosť a obranyschopnosť štátu a ich zvláštnej ochrany (Zbierka zákonov z r. 2003, číslo 116, odsek 1090).

[29] Vládne centrum pre bezpečnosť je zodpovedné za prípravu Národného programu ochrany kritickej infraštruktúry. Pri príprave programu toto centrum spolupracuje s ministrami a vedúcimi centrálnych úradov zaoberajúcich sa národnou bezpečnosťou a zároveň zodpovednými za systémy: a) zásobovania energiou a palivami, b) spojenia, c) telekomunikačných sietí, d) finančné, e) zásobovania potravinami, f) zásobovania vodou, g) ochrany zdravia, h) dopravné, i) záchranné, j) zabezpečujúce nepretržitú činnosť

V samosprávach patrí organizovanie a realizácia úloh v oblasti ochrany kritickej infraštruktúry k úlohám orgánu kompetentného pre záležitosti krízového riadenia. Zoznam kritickej infraštruktúry je funkčnou prílohou k plánom krízového riadenia. Podľa poľského zákona o krízovom riadení majitelia aj samostatní (i závislí) prevádzkovatelia objektov, inštalácií alebo zariadení kritickej infraštruktúry majú povinnosť ich chrániť, zvlášť prostredníctvom prípravy a zavádzania plánov ochrany kritickej infraštruktúry zodpovedajúcim predpokladaným druhom ohrozenia a udržiavať vlastné rezervné systémy pre zaistenie bezpečnosti a udržiavanie funkčnosti danej infraštruktúry až do momentu jej úplnej obnovy. Taktiež sú povinní v priebehu 30 dní odo dňa doručenia oznámenia o zahrnutí inštalácie alebo zariadenia do zoznamu kritickej infraštruktúry určiť osobu zodpovednú za udržiavanie kontaktov so subjektmi kompetentnými v oblasti ochrany kritickej infraštruktúry. Ak existujú plány pripravené na základe iných predpisov a vyhovujúce požiadavkám plánu ochrany kritickej infraštruktúry, považuje sa zákonná požiadavka za splnenú. Spôsob tvorenia štruktúry a podmienky uznania splnenia povinnosti mať plán vyhovujúci požiadavkám plánu ochrany kritickej infraštruktúry uvádza samostatná vyhláška.[30]

Zvlášť je právne upravená aj téma realizácie záväzkov a spolupráce orgánov verejnej správy a služieb, ktoré zodpovedajú za národnú bezpečnosť s majiteľmi a samostatnými i závislými prevádzkovateľmi objektov, inštalácií, zariadení a služieb kritickej infraštruktúry a s ďalšími verejnými orgánmi a službami.[31]

3 METÓDY HODNOTENIA PROCESU KRÍZOVÉHO RIADENIA. STANOVENIE PODMIENOK NA RIEŠENIE BUDÚCICH OHROZENÍ

Pri hodnotení procesu krízového riadenia v kontexte zaistenia bezpečnosti obyvateľstvu z pohľadu účinnosti opatrení realizovaných v jednotlivých fázach je možné využiť jednu konkrétnu charakteristiku. Účinnosť „... je v princípe odstupňovateľná, čiže je to charakteristika s viacerými hodnotami (výnimočne má dve hodnoty „nula jeden", a to v prípade, že činnosť má len jeden neodstupňovateľný cieľ a študovaný úsek zahŕňa len jednu elementárnu činnosť)".[32]

V tomto kontexte je možné pri hodnotení účinnosti krízového riadenia použiť poradovú škálu, jednosmernú alebo dvojsmernú, odstupňovanú alebo súvislú. Pre potreby skonštruovania takejto škály (na príklade predchádzania krízovým situáciám) boli predložené

---

verejnej správy, k) výroby, skladovania, prechovávania a používania chemických a radiačných látok, vrátane potrubí s nebezpečnými látkami. Cieľom programu je vytvorenie podmienok na zlepšenie bezpečnosti kritickej infraštruktúry, zvlášť v oblasti: • predchádzania prevádzkovým poruchám kritickej infraštruktúry; • prípravy na krízové situácie, ktoré môžu nepriaznivo vplývať na kritickú infraštruktúru; • reakcie v situáciách zničenia alebo poškodenia fungovania kritickej infraštruktúry; • obnovy kritickej infraštruktúry. Program definuje: • národné priority, ciele, požiadavky a štandardy na zabezpečenie bezchybného fungovania kritickej infraštruktúry; • ministrov riadiacich činnosť sekcií štátnej správy a vedúcich centrálnych úradov zodpovedných za vyššie spomenuté systémy; • podrobné kritériá umožňujúce vyčleniť objekty, inštalácie, zariadenia a služby tvoriace systém kritickej infraštruktúry pri zohľadnení fungovania štátu a uspokojovania potrieb obyvateľstva. Zdroj: Vládne centrum bezpečnosti.

[30] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2010 r. w sprawie planów ochrony infrastruktury krytycznej (Dziennik Ustaw z 2010 r. Numer 83, pozycja 541); slo. Vyhláška vlády z 30. apríla 2010 vo veci plánov ochrany kritickej infraštruktúry (Zbierka zákonov z r. 2010, číslo 83, odsek 541).

[31] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 kwietnia 2010 r. w sprawie Narodowego Programu Ochrony Infrastruktury Krytycznej (Dziennik Ustaw z 2010 r. Numer 83, pozycja 541); slo. Vyhláška vlády z 30. apríla 2010 vo veci Národného programu ochrany kritickej infraštruktúry (Zbierka zákonov z r. 2010, číslo 83, odsek 541).

[32] GRIFFIN, R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 2004, vyd. PWN, s. 319.

príklady rôznych dosahov – výsledkov, ktoré hovoria o účinnosti opatrení v rámci jednej určitej etapy krízového riadenia alebo jej neprítomnosti.

Špecifikované výsledky sa vzťahujú priamo na vopred určené ciele (hlavné i čiastkové) jednotlivých etáp krízového riadenia a na úlohy prijaté na ich realizáciu.[33] V tabuľke uvedenej nižšie sú ukázané koncovky odstupňovanej jednosmernej „škály účinnosti" opatrení v jednotlivých etapách krízového riadenia. Diskutabilné zostáva, ako sa dá určiť počet kategórií medzi koncovými bodmi škály.

V uvedenom príklade bola použitá päťstupňová škála R. Likerta a verbálne sú popísané len koncové body škály, v ktorých podľa všeobecne prijatého zvyku: „... vyššie číselné hodnoty obyčajne odrážajú pozitívne postoje a nižšie negatívne postoje".[34]

V nasledujúcich tabuľkách sú uvedené výsledky účinných aj neúčinných opatrení v rámci určitej etapy krízového riadenia na príklade fázy prevencie – náčrt.

Tabuľka 1: Výsledky účinných aj neúčinných opatrení v rámci určitej etapy krízového riadenia na príklade fázy prevencie – náčrt

<table>
<tr><td colspan="5">ETAPA PREVENCIE</td></tr>
<tr><td colspan="2">CIELE DANEJ ETAPY KRÍZOVÉHO RIADENIA</td><td>VÝSLEDKY NEÚČINNÝCH OPATRENÍ V RÁMCI JEDNEJ ETAPY KRÍZOVÉHO RIADENIA</td><td colspan="2">VÝSLEDKY ÚČINNÝCH OPATRENÍ V RÁMCI JEDNEJ ETAPY KRÍZOVÉHO RIADENIA</td></tr>
<tr><td colspan="2">HLAVNÝ CIEĽ: PREDCHÁDZANIE KRÍZAM, PREDCHÁDZANIE ROZVOJU KRÍZOVEJ SITUÁCIE</td><td>ROZVOJ KRÍZOVEJ SITUÁCIE</td><td colspan="2">VYHNUTIE SA KRÍZE SPÔSOBENEJ URČITÝM OHROZENÍM ALEBO ASPOŇ VYHNUTIE SA ŠKODÁM, AK JE KRÍZA NEVYHNUTNÁ</td></tr>
<tr><td colspan="2">ČIASTKOVÉ CIELE: SPRÁVNE A VČASNÉ ZISTENIE/ZACHYTENIE KRÍZOVEJ SITUÁCIE</td><td>RÔZNE SIGNÁLY O MOŽNEJ KRÍZOVEJ SITUÁCII NIE SÚ ZACHYTÁVANÉ ALEBO SÚ IGNOROVANÉ</td><td colspan="2">SIGNÁLY O MOŽNEJ KRÍZOVEJ SITUÁCII SÚ DOSTATOČNE VČAS ANALYZOVANÉ A PRESKÚMANÉ</td></tr>
<tr><td colspan="5">ÚLOHY</td></tr>
<tr><td>A1</td><td>IDENTIFIKÁCIA KONKRÉTNYCH OHROZENÍ A ZISTENIE ICH ZDROJA</td><td>PRIPRAVENÉ MECHANIZMY NEPOSKYTUJÚ MOŽNOSŤ IDENTIFIKOVAŤ JEDNOTLIVÉ OHROZENIA A ZISTIŤ ICH ZDROJE</td><td>A
B
C
D
E</td><td>SPRÁVNE BOLI URČENÉ JEDNOTLIVÉ OHROZENIA A IDENTIFIKOVANÉ ICH ZDROJE</td></tr>
</table>

[33] DWORZECKI, J. *Systém krízového riadenia v Poľsku*, Bratislava/Košice 2012, vyd. Multiprint, s. 153.

[34] Likertová škála (angl. Likert scale) je päťstupňová poradová škála využívaná v metodike sociálnych výskumov. Používa v anketových dotazníkoch a v dotazníkových rozhovoroch. Pomocou nej je možné získať odpoveď vyjadrujúcu stupeň akceptácie javu, názoru atď. Názov škály je odvodený od priezviska Renisa Likerta, ktorý ju vynašiel v roku 1932. Veľmi často sa používa na hodnotenie postojov ku konkrétnym problémom alebo názorom. Škála sa skladá z piatich odpovedí zoradených od stupňa úplnej akceptácie po úplné odmietnutie. Skúmaná osoba má za úlohu uviesť, do akej miery súhlasí s určitým tvrdením. Možnosti príkladov uvedené v škále: A – rozhodne súhlasím, B – skôr súhlasím, C – nemám názor, D – skôr nesúhlasím, E – rozhodne nesúhlasím. Počet výberových možností má byť nepárny (najčastejšie je to 5), aby stredná možnosť bola neutrálna. Skúmaný si vyberie tú možnosť, ktorá sa najviac zhoduje s jeho pocitmi. Pri skúmaní správnosti skúmanej tézy, ktoré vychádza zo súboru alebo jednotky z určeného radu kategorizovaných odpovedí, sa zaznačuje predilekcia (zvláštna záľuba, veľká náklonnosť k niekomu alebo k niečomu). To umožňuje pomocou Likertovej škály určiť paradigmu (najvšeobecnejší model) súboru alebo jednotky.

A2	VYTVORENIE VHODNÉHO SYSTÉMU MONITORINGU OHROZENÍ	NEBOL VYTVORENÝ VHODNÝ MONITOROVACÍ SYSTÉM ALEBO VYTVORENÝ MONITOROVACÍ SYSTÉM NEPOSKYTUJE MOŽNOSŤ VHODNE MONITOROVAŤ OHROZENIA	A B C D E	VYTVORENÝ MONITOROVACÍ SYSTÉM POSKYTUJE MOŽNOSŤ MNOHOSTRANNE A SÚVISLO MONITOROVAŤ OHROZENIA
A3	SÚVISLÝ MONITORING A INFORMOVANIE OSÔB KOMPETENTNÝCH V ROZHODOVANÍ O JAVOCH, KTORÉ MÔŽU BYŤ OHROZENÍM	MONITOROVACÍ SYSTÉM NEBOL UVEDENÝ DO ČINNOSTI (ZAVEDENÝ) A K ROZHODUJÚCIM OSOBÁM SA NEDOSTÁVAJÚ INFORMÁCIE O OHROZENIACH	A B C D E	OHROZENIA SÚ MONITOROVANÉ NEPRETRŽITE A INFORMÁCIE SÚ ODOVZDÁVANÉ V POTREBNOM PREDSTIHU ROZHODUJÚCIM OSOBÁM
A4	ANALÝZA RIZÍK VÝSKYTU KONKRÉTNYCH OHROZENÍ A ZHODNOTENIE PRAVDEPODOBNOSTI ICH VÝSKYTU	NEBOLI VYPRACOVANÉ A ZAVEDENÉ MECHANIZMY, KTORÉ BY UMOŽŇOVALI ANALYZOVAŤ RIZIKO VÝSKYTU KONKRÉTNYCH OHROZENÍ A VYHODNOTIŤ PRAVDEPODOBNOSŤ ICH VÝSKYTU	A B C D E	SPRÁVNE BOLO ZHODNOTENÉ RIZIKO A PRAVDEPODOBNOSŤ VÝSKYTU KONKRÉTNYCH OHROZENÍ
			A	
A5	ČIASTKOVÉ CIEĽ: ZAVEDENIE PREVENTÍVNYCH OPATRENÍ S CIEĽOM VYHNÚŤ SA KRÍZE SPRÁVNY PREDPOKLAD MOŽNOSTI VÝSKYTU KRÍZY, JEHO ROZSAHU A POTENCIÁLNYCH NÁSLEDKOV	NIE SÚ ZAVÁDZANÉ ŽIADNE PREVENTÍVNE OPATRENIA ALEBO ZAVÁDZANÉ PREVENTÍVNE OPATRENIA NIE SÚ ADEKVÁTNE K ZISTENEJ SITUÁCII		PREVENTÍVNE OPATRENIA ZODPOVEDAJÚ ZISTENEJ SITUÁCII. ZVYŠUJE SA ODOLNOSŤ SYSTÉMU, VĎAKA ČOMU SA DARÍ VYHNÚŤ SA KRÍZE ALEBO ŠKODÁM
ÚLOHY				
B1	POKRAČOVANIE V ZAVÁDZANÍ OPATRENÍ ZVYŠOVANIE ODOLNOSTI SYSTÉMU NA VYSKYTUJÚCE SA KRÍZOVÉ JAVY	>>> NEZAVÁDZAJÚ SA ŽIADNE OPATRENIA S CIEĽOM ZVÝŠENIA PRIRODZENEJ ODOLNOSTI SYSTÉMU VOČI POTENCIÁLNEMU OHROZENIU	A B C D E	>>> SYSTÉMOVÉ OPATRENIA ZAVÁDZANÉ DLHO PRED OBJAVENÍM SA KRÍZY UMOŽŇUJÚ POSILNIŤ SILNÉ STRÁNKY A ELIMINOVAŤ SLABÉ STRÁNKY DANÉHO SYSTÉMU, VĎAKA ČOMU SA ZVYŠUJE JEHO PRIRODZENÁ ODOLNOSŤ, ČO DOVOĽUJE VYHNÚŤ SA NIMI SPÔSOBENÝM KRÍZAM A ŠKODÁM
B2	NAČRTÁVANIE SCENÁROV PREVENTÍVNYCH OPATRENÍ A PODROBNÝCH PLÁNOV ČINNOSTI PRE PRÍPAD ZISTENIA OHROZENIA BEZPEČNOSTI OBYVATEĽSTVA	NEBOLI PRIPRAVENÉ SCENÁRE PREVENTÍVNYCH OPATRENÍ ANI PODROBNÉ PLÁNY ČINNOSTI PRE PRÍPAD ZISTENIA OHROZENIA BEZPEČNOSTI OBYVATEĽSTVA	A B C D E	NAČRTNUTÉ SCENÁRE SA UKÁZALI ÚPLNE ADEKVÁTNE ZISTENÉMU OHROZENIU A UMOŽŇUJÚ BEZODKLADNE ZAVIESŤ PREVENTÍVNE OPATRENIA
B3	UVÁDZANIE NAČRTNUTÝCH SCENÁROV A PLÁNOV DO ŽIVOTA	PRIPRAVENÉ SCENÁRE PREVENTÍVNYCH OPATRENÍ A PODROBNÉ PLÁNY ČINNOSTI NIE SÚ ADEKVÁTNE K ZISTENEJ SITUÁCII (ZBYTOČNÉ) A NEBUDÚ UVEDENÉ DO ŽIVOTA	A B C D E	ZAVEDENIE PRIPRAVENÝCH SCENÁROV A PLÁNOV PREVENTÍVNYCH OPATRENÍ UMOŽŇUJE VYHNÚŤ SA KRÍZE ALEBO ŠKODÁM SPÔSOBENÝM URČITÝM OHROZENÍM
B4	OBSTARANIE ZÁSOB PRE DISPOZÍCIU DANÉHO STUPŇA KRÍZOVÉHO RIADENIA	NEBOLI OBSTARANÉ ZÁSOBY POTREBNÉ NA ZAVEDENIE PRIPRAVENÝCH SCENÁROV PREVENTÍVNYCH OPATRENÍ	A B C D E	DOSTUPNÉ ZÁSOBY ÚPLNE POSTAČUJÚ NA ZAVÁDZANIE PRIPRAVENÝCH SCENÁROV PREVENTÍVNYCH OPATRENÍ
B5	POKRAČOVANIE V ZAVÁDZANÍ OPATRENÍ	>>>	A B C D	>>>

			E	

Analogickým postupom by bolo možné zistiť podobné poznatky o účinnosti alebo neúčinnosti opatrení v ostatných etapách procesu krízového riadenia. V nasledujúcom kroku je nevyhnutné prijať nejakú agregátovú mieru, ktorá umožní urobiť syntézu zistených výsledkov hodnotení. Zdá sa, že najjednoduchší prístup je ten, pri ktorom je priamemu hodnoteniu podrobená realizácia opatrení umožňujúcich dosiahnutie čiastkových cieľov. Takýmto spôsobom získané výsledky tvoria hodnotenie účinnosti opatrení v rámci určitej etapy a to následne hodnotenie celého procesu krízového riadenia. Týmto spôsobom pri použití jednoduchej nevzorcovej formuly agregácie – aditívnym ukazovateľom (aritmetický priemer prijatých mier hodnotenia) je možné určiť celkové hodnotenie celého procesu. Podrobne by zase jednotlivé formuly agregácie dostali nasledujúce vzorce:

- na zistenie všeobecného hodnotenia skúmaného procesu:

[1]

kde: $$ZK = \frac{1}{5} \cdot \sum_{x=A}^{5} ED_x$$

ZK – syntetické hodnotenie procesu krízového riadenia v kontexte zaistenia verejnej bezpečnosti;

x – počet etáp procesu krízového riadenia (x = A…E);

ED_x – hodnotenie účinnosti prijatej etapy krízového riadenia;

- na zistenie hodnotenia účinnosti x-tej etapy procesu krízového riadenia:

[2]

kde: $$ED_x = \frac{1}{m} \cdot \sum_{y=A}^{m} F_x$$

F_{xy} – hodnotenie účinnosti dosiahnutia y-tého čiastkového cieľa v rámci x-tej etapy procesu krízového riadenia;

y – počet čiastkových cieľov vyčlenených v rámci určitej etapy procesu krízového riadenia (y = 1..m);

- na určenie účinnosti dosiahnutia y-tého čiastkového cieľa:

[3]

$$F_{xy} = \frac{1}{n} \cdot \sum_{k=A}^{n} Z_{xyk}$$

kde:

Z_{xyk} – výsledok opatrení vykonaných na realizáciu y-tého čiastkového cieľa (hodnotený v prijatej škále A..E);

k – vyčlenený počet činností potrebných na dosiahnutie y-tého čiastkového cieľa (k = A..n).

Navrhnuté riešenie je najjednoduchšie zo všetkých možných, aj keď to neznamená, že je jediné správne. Keby sme napríklad prijali fakt, že realizácia jednotlivých úloh (opatrení) v rôznej miere prispieva k dosiahnutiu čiastkových cieľov, mohli by sme v procese hodnotenia použiť vážený aritmetický priemer. Vhodné je ešte raz zdôrazniť, že uvedené hodnotenie je vykonávané len z jednostranného pohľadu – z pohľadu účinnosti opatrení v každej etape skúmaného procesu (v podstate sa vo všeobecnom hodnotení hodnotí účinnosť procesu krízového riadenia), zatiaľ čo na hodnotenie činností v jednotlivých etapách môžu byť zvolené aj iné kritériá (t. j. hospodárnosť, prospešnosť alebo hoci aj rýchlosť konania); pričom počet prijatých kritérií hodnotenia jednotlivých etáp nemusí byť rovnaký. Objavuje sa tu postreh, že nie všetky etapy musia byť hodnotené v rovnakom čase a hodnotenie jednotlivých etáp nemusí byť syntetizované. Niektoré etapy by totiž mali byť realizované sústavne (etapa prevencie, prípravy, učenia sa), nezávisle od výskytu ohrozenia, iné zase (t. j. reakcia, obnova) okamžite v momente výskytu konkrétneho ohrozenia.

V prvom prípade by sa hodnotenie malo vykonávať systematicky (napr. na princípe každoročného prehľadu opatrení príslušnými orgánmi, ktoré sa zaoberajú ich realizáciou, – samohodnotenie), v druhom prípade to bude hodnotenie okamžité, vykonávané podľa možnosti rýchlo po objavení sa určitého krízového javu a jeho následkov. V tomto prípade okrem formy samohodnotenia orgánov zodpovedných za realizáciu procesu krízového riadenia, ktoré je overované z pohľadu voličov, je možné skúsiť zozbierať názory aj od iných účastníkov daného krízového javu.

ZÁVER

Hodnotenie procesu krízového riadenia v kontexte zaistenia verejnej bezpečnosti je bez pochyby problematikou s viacerými kritériami.[35] Tento proces môže byť totiž hodnotený z rôznych hľadísk a podľa rozmanitých kritérií.[36] Hodnotené môžu byť všetky etapy cyklu krízového riadenia zvlášť a v závislosti od situácie hodnotenia výsledky môžu byť predkladané spolu (synteticky) alebo môžu byť analyzované zvlášť pre každú etapu.[37] Hodnotená môže byť aj účasť na tomto procese a aktivita orgánov verejnej správy na rôznych

[35] BUZALKA, J. *Krízový manažment vo verejnej správe*. Bratislava: Akadémia PZ 2008, 297 s.
[36] KELEMEN,M., BLAŽEK, V. *Obrana a krízový manažment vo verejnej správe I* . Liptovský Mikuláš: AOS M.R. Štefánika, 2011, 268 s.
[37] HOFREITER L. *Manažérstvo bezpečnostných rizík*. /w:/ *Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí*. Žilina: Žilinská univerzita 2002, s. 179-184.

stupňoch krízového riadenia v každej vyčlenenej etape.[38] Toto hodnotenie môže byť vykonávané prostredníctvom respondentov (napríklad účastníkov krízových udalostí).

Štúdie určite nerieši všetky uvedené problémy ani nepredkladá celkovú metodiku postupovania v tejto veci, ale je to len pokus o vyvolanie diskusie o tom, ako máme pristupovať k problému hodnotenia procesu krízového riadenia v kontexte zaistenia bezpečnosti obyvateľstva. Z hľadiska zdokonaľovania tohto procesu je to zrejme veľmi dôležité.

LITERATÚRA

[1.] *Administracja publiczna w systemie przeciwdziałania nadzwyczajnym zagrożeniom dla ludzi i środowiska*, (Red.) LIEDEL, K., PROŃKO, J., WIŚNIEWSKI, B., Warszawa: Centrum Badań nad Terroryzmem Collegium Civitas, 2007, ISBN 83-60430-80-2.

[2.] *Administracja publiczna a bezpieczeństwo państwa* (Red.) PIĄTEK, Z., WIŚNIEWSKI, B., OSIERDA, A., Bielsko-Biała: Wyższa Szkoła Administracji, 2007, ISBN 83-60430-45-4.

[3.] BUZALKA, J., ROTH, R., *Terminologický slovník ochrany obyvateľstva*, Bratislava: Akadémia PZ, 2007, ISBN 978-80-8054-397-6.

[4.] BUZALKA, J. *Krízový manažment vo verejnej správe*. Bratislava: Akadémia PZ, 2008, ISBN 978-808054-451-5.

[5.] DWORZECKI, J. *Systém krízového riadenia v Poľsku*, Bratislava/Košice: Multiprint, 2012, ISBN 978-83-929458-0-2, ISBN 978-80-89551-03-3.

[6.] GRIFFIN, R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa: PWN, 2004, ISBN 978-83-01-14944-4.

[7.] HOFREITER L. *Manažérstvo bezpečnostných rizík*. /w:/ *Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí*. Žilina: Žilinská univerzita, 2002, ISBN 80-7100-953-9.

[8.] KELEMEN, M., BLAŽEK, V. *Obrana a krízový manažment vo verejnej správe I*. Liptovský Mikuláš: AOS M.R. Štefánika, 2011, ISBN 978-80-8040-423-9.

[9.] MARCZAK, J., *Współczesne pojęcie i zakres bezpieczeństwa*, /w:/ *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzwania i strategie* (Red.) JAKUBCZAK, R., FLIS, J., Warszawa: Bellona, 2006, ISBN 83-11101-22-1.

[10.] MARTINSKÁ M., MALÍK D, *New concept of security and gender perspective*, Brasov: Air Force Academy, 2012, ISSN L2247-3173

[11.] MÍKA, V.T., ŠIMÁK, L., HUDÁKOVÁ, M., HORÁČEK, J., *Manažment a krízový manažment. Úvod do krízového manažmentu*, Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009, ISBN 978-80-554-0079-2.

[12.] ŠIMÁK, L. *Krízový manažment vo verejnej správe*. Žilina: Fakulta špeciálneho inžinierstva, 2004. ISBN 80-88829-13-5.

[38] ŠTOFKO, S., VEĽAS, A. *Rozhodovanie vo verejnej správe a riziko. Medzinárodný seminár Bezpečnosť, bezpečnostné riziká a ohrozenia v bezpečnostnom manažmente*. Žilina: EDIS Žilinská univerzita v Žiline, 2003, s. 11.

[13.] ŠTOFKO, S., VEĽAS, A. *Rozhodovanie vo verejnej správe a riziko. Medzinárodný seminár Bezpečnosť, bezpečnostné riziká a ohrozenia v bezpečnostnom manažmente*. Žilina: EDIS Žilinská univerzita v Žiline, 2003, ISBN 80-8070-137-7.

NAJDÔLEŽITEJŠIE PRAMENE PRÁVA A ĎALŠIE NORMY

[1.] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dziennik Ustaw z 1997 r. Numer 78, pozycja 483); slo. Ústava Poľskej republiky z 2. apríla 1997 (Zbierka zákonov z r. 1997, číslo 78, odsek 483).

[2.] Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (Dziennik Ustaw z 2002 r. Numer 113, pozycja 985); slo. Zákon z 21. júna 2002 o výnimočnom stave (Zbierka zákonov z r. 2002, číslo 113, odsek 985).

[3.] Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej (Dziennik Ustaw z 2002 r. Numer 156, pozycja 1301); slo. Zákon z 29. augusta 2002 o vojnovom stave a kompetenciách najvyššieho veliteľa ozbrojených síl a pravidlách jeho podriadenia sa ústavným orgánom Poľskej republiky (Zbierka zákonov z r. 2002, číslo 156, odsek 1301).

[4.] Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (Dziennik Ustaw z 2002 r. Numer 62, pozycja 558); slo. Zákon z 18. apríla 2002 o stave živelnej pohromy (Zbierka zákonov z r. 2002, číslo 62, odsek 558).

[5.] Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie (Dziennik Ustaw z 2009 r. Numer 31, pozycja 206); slo. Zákon z 23. januára 2009 o prednostovi kraja a krajskej štátnej správe (Zbierka zákonov z r. 2009, číslo 31, odsek 206).

[6.] Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dziennik Ustaw z 2001 r. Numer 142, pozycja 1590); slo. Zákon z 5. júna 1998 o krajskej samospráve (Zbierka zákonov z r. 2001, číslo 142, odsek 1590).

[7.] Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dziennik Ustaw z 2001 r. Numer 142, pozycja 1592); slo. Zákon z 5. júna 1998 o okresnej samospráve (Zbierka zákonov z r. 2001, číslo 142, odsek 1592).

[8.] Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dziennik Ustaw z 2001 r. Numer 142, pozycja 1591); slo. Zákon z 8. marca 1990 o obecnej samospráve (Zbierka zákonov z r. 2001, číslo 142, odsek 1591).

doc. PhDr. Jacek Dworzecki, PhD.
Pomorská akadémia v Slupsku (Poľsko)
e-mail: jacekdworzecki@o2.pl

OCENA BEZPIECZEŃSTWA FINANSOWEGO SAMORZĄDU W POLSCE NA PRZYKŁADZIE POWIATÓW WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

EVALUATION OF THE FINANCIAL SECURITY OF LOCAL GOVERNMENT IN POLAND FOR EXAMPLE COUNTIES OF ŚWIĘTOKRZYSKIE

Paweł Dziekański

ABSTRACT

This paper was selected variables sphere of revenue and expenditure describing the financial condition of local governments hose for example swietokrzyskie counties. On the basis of their value, the index was synthetic, and then made self-classification of the units in a class of similar financial condition. Financial management assessment districts is a difficult task of. It requires taking into account many different elements (variables). Differentiation of synthetic indicators counties świętokrzyskie can provide considerable opportunities for improving the financial sphere counties.

Keywords
Financial condition, counties, synthetic indicator, Ward's method

WSTĘP

Współczesny rozwój gospodarki opartej na wiedzy polega na jej intensywnym wykorzystaniu, skutkującym szybszym generowaniem postępu techniczno-organizacyjnego. Wykorzystywanie w gospodarce posiadanych zasobów wiedzy oraz tworzenie nowych wymaga współdziałania wielu uczestników procesu gospodarczego, szczególnie tych, którzy są odpowiedzialni za kształtowanie odpowiedniej infrastruktury i tworzenie instytucjonalnych warunków sprzyjających rozwojowi gospodarczemu. Współcześnie kształtujące się sieci współpracy tworzą zbiór relacji między wieloma uczestnikami procesu gospodarczego[1]. Zadaniem władz publicznych jest stymulowanie wszystkich czynników odpowiedzialnych za rozwój nauki i badań, doskonalenie kadr i aplikowanie wysokiej techniki w przedsiębiorstwach uczącego się regionu[2].

Jednostki samorządu terytorialnego, aby mogły aktywnie spełniać swą rolę w kształtowaniu warunków dla życia i gospodarowania społeczności lokalnych, muszą być wyposażone w odpowiednie zasoby finansowe. W tym aspekcie należy zwrócić uwagę na rolę i znaczenie pieniądza w samorządzie[3].

Sytuacja finansowa jednostki jest podstawą oceny efektywności jej działalności. Jej ocena powinna służyć zarządzaniu, zarówno bieżącemu, jak i strategicznemu. Systematyczna i skrupulatna analiza pozwoli danemu podmiotowi wykryć ewentualne

[1]Por. P. Brezdeń, J. Drozdowska, W. Spallek, *Wybrane instytucje prorozwojowe związane z pomocą publiczną w aktywizacji polskiej gospodarki*, [w:] *Procesy transformacji przemysłu i usług w regionalnych i krajowych układach przestrzennych*, red. Z. Zioło, T. RachwaŁ Prace Komisji Geografii Przemysłu, Nr 15, Warszawa-Kraków 2010, s. 235-257.

[2]R. Florida, *The Learning Region*, [w:] *Regional Innovation, Knowledge and Global Change*, Z.J. Acs. (ed.). Pinter, New York 2000; http://prace-kgp.up.krakow.pl/article/download/76/21 (01.07.2013).

[3]Najważniejsze wielkości, takie jak majątek, kapitały, zobowiązania ujmowane są w pieniądzu. Przychody, koszty, a także wyniki działalności mają formę pieniężną.

zagrożenia kontynuacji działalności i niwelować je w początkowym stadium[4].Racjonalne gospodarowanie zasobami finansowymi wymaga określonej prawem samodzielności oraz instrumentów podwyższania efektywności i skuteczności polityki budżetowej[5].

Właściwa i efektywna realizacja zadań publicznych przez jednostki samorządu terytorialnego jest determinowana przez istnienie racjonalnego systemu finansów tych jednostek, w tym przede wszystkim systemu ich dochodów i wydatków budżetowych[6]. System finansowy powinien gwarantować odpowiednią do zadań ilość środków, możliwość swobodnego nimi dysponowania, a przede wszystkim powinien zabezpieczać stabilność dochodów[7].

Charakterystyka źródeł dochodów i struktury wydatków samorządu terytorialnego wskazuje na zachodzące zmiany w procesach zarządzania gospodarką budżetową. Gospodarka budżetowa jest procesem bardzo złożonym, obejmuje bowiem ogół czynności związanych z przygotowaniem, faktyczną ewidencją, realizacją, kontrolą i analizą operacji, jak również zjawisk pieniężnych przeprowadzonych w podmiotach sektora publicznego oraz czynności odzwierciedlających zdarzenia i stosunki gospodarcze zachodzące między podmiotami sektora publicznego a otoczeniem. Gospodarka ta obejmuje zjawiska pieniężne oraz instrumenty służące przygotowaniu, podejmowaniu decyzji oraz ich realizacji[8].

MATERIAŁ ŹRÓDŁOWY I METODA BADAWCZA

Celem opracowania była ocena kondycji finansowej powiatów województwa świętokrzyskiego w latach 2008-2011. Zaprezentowano główne zagadnienia dotyczące struktur dochodów i wydatków (będące podstawą oceny samodzielności jednostki) oraz wartości wskaźnika syntetycznego (będącego podstawą oceny bezpieczeństwa finansowego).

Do realizacji celu badawczego przyjęto procedurę wielowymiarowej analizy porównawczej. Na początek za pomocą analizy opisowej oraz analizy korelacji wytypowano zmienne do budowy wskaźnika syntetycznego. Kolejno dokonano unitaryzacji zmiennych (wartość zmiennej przyjmuje wartości (0,1)). Do pomiaru poziomu konkurencyjności finansowej (bezpieczeństwa finansowego) powiatów wykorzystano wskaźnik syntetyczny, którego wartość zamyka się w przedziale (0,1). Na koniec dokonano analizy skupień, która pozwoliła zbudować ranking kondycji finansowej powiatów.

KONDYCJA FINANSOWA

Finanse stanowią kluczowy obszar dla zarządzających jednostkami samorządu terytorialnego ze względu na szeroki wachlarz zadań publicznych, wykonywanych przez sektor samorządowy, na których realizację niezbędne są adekwatne środki finansowe. Do zakresu zadań sektora samorządowego należy wiele obszarów o kluczowym znaczeniu dla społeczności lokalnych (m.in. oświata, służba zdrowia, opieka społeczna), w których miejscowe władze muszą zmierzyć się z oczekiwaniami mieszkańców, co do efektywnego

[4]G. Karmowska, A. Małecka, *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa PGE*; http://www.wne.sggw.pl/ czasopisma/ pdf/EIOGZ_ 2009_nr76_s109.pdf(01.07.2013)

[5]B. Filipiak, S. Flejterski, *Bankowo-finansowa obsługa jednostek samorządu terytorialnego*, Wydawnictwo CeDeWu.pl, Warszawa 2008, s. 22.

[6]E. Ruśkowski, J. M. Salachna, *Finanse lokalne po akcesji*, Oficyna Wydawnicza Wolters Kluwer business, Warszawa 2007, s. 93.

[7]B. Wankiewicz, *Zasoby finansowe a rozwój samorządności lokalnej, Obszary rozwoju- rozwiązania modelowe*, Wydawnictwo CeDeWu.pl, Warszawa 2009, s. 25-26.

[8]M. Dylewski i inni, *Finanse publiczne. Instrumenty, struktury, procesy*, Wyd. FNUS, Szczecin 2004, s. 74.

wywiązywania się z obowiązków. Efektywność, rozumiana jako optymalizacja relacji pomiędzy nakładem a efektem, wymagana jest zarówno, gdy samorząd występuje jako podmiot sektora publicznego, wykonywujący zadania w sferze tzw. konsumpcji zbiorowej poprzez udostępnianie konsumentom (często nieodpłatnie) dóbr i usług publicznych, ale również, gdy działa jako podmiot odpowiedzialny za stan i perspektywy rozwoju gospodarczego na terenie objętym właściwością[9].

Kondycja finansowa samorządu jest zjawiskiem złożonym. Jej dokładny i wyczerpujący opis wymaga uwzględnienia wielu różnych aspektów działalności (zmiennych), które mogą być uwzględniane w procesie budowy wskaźnika syntetycznego. Część zmiennych może wskazywać, że jest ona dobra, podczas gdy inne w tym samym momencie mogą sygnalizować problemy. Sformułowanie wniosku na temat sytuacji finansowej jest łatwiejsze po wyznaczeniu syntetycznego wskaźnika kondycji finansowej jednostki[10].

Wyznaczenie wartości wskaźnika syntetycznego dla pojedynczego samorządu nie jest jednak wystarczające - przeprowadzenie oceny wymaga bowiem, aby istniał jakiś punkt odniesienia, podstawa, do której odnoszony będzie otrzymany wynik. Punktem odniesienia dla kondycji finansowej samorządu może być rozkład wskaźnika syntetycznego uzyskanego na podstawie analizy samorządów. Wykorzystanie do oceny kondycji finansowej dystrybuanty rozkładu wskaźnika syntetycznego likwiduje problemy z interpretacją wartości samego wskaźnika syntetycznego.

Zasoby finansowe są podstawą działania jednostek samorządu terytorialnego oraz warunkiem realizowania nałożonych na nie zadań. Gospodarka finansowa samorządu ma doniosłe znaczenie z dwóch powodów. Po pierwsze, determinuje ona jego rozwój, po drugie, stan finansów jest syntetycznym wyrazem potencjału rozwoju gospodarczego każdego podmiotu gospodarującego. Przez pryzmat finansów można dokonać całościowej oceny funkcjonowania samorządu i jej możliwości rozwojowych. Kondycja finansowa jest nie tylko pochodną realizowanych zadań publicznych, ale także pomostem łączącym wszystkie przejawy działań i przedsięwzięć podejmowanych przez samorząd[11].

Określenie wzajemnych relacji pomiędzy generowanymi dochodami i dokonywanymi wydatkami odzwierciedla efekt podejmowanych decyzji przez organy samorządu terytorialnego, ale także skutki tych decyzji w zakresie realizowanych zadań na rzecz społeczności lokalnej. Wnioski płynące z przeprowadzonych analiz, porównań i ocen kondycji finansowej mogą być podstawą weryfikacji podejmowanych decyzji i polityki budżetowej[12].

BEZPIECZEŃSTWO FINANSOWE

Od początku lat dziewięćdziesiątych XX w. bezpieczeństwo zależy w znacznym stopniu od stanu gospodarki, środowiska naturalnego oraz czynników społecznych i kulturowych. Można wyróżnić pięć sektorów bezpieczeństwa: militarne (tradycyjne), polityczne, ekonomiczne (powiązane z finansowym), ekologiczne i społeczne[13]. Sektory te nie są przy tym traktowane osobno, lecz jako sieć wzajemnych powiązań. Zapewnienie tak rozumianego bezpieczeństwa wymaga innych narzędzi, w tym narzędzie oceny.

---

[9] Por. *Efektywność, planowanie, rozwój- jednostki samorządu terytorialnego wobec kluczowych wyzwań strukturalnych*; http://www.sobieski.org.pl/wp-content/Rapkiewicz-red.-Efektywność-PDF.pdf (10.05.2013).

[10] Por. J. Szanduła, *Pozycjonowanie i ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa na tle konkurencji przy użyciu wielowymiarowej analizy porównawczej*; http://zif.wzr.pl/pim/2011_4_8_27.pdf(10.05.2013).

[11] Tamże.

[12] M. Dylewski i inni, *Finanse samorządowe*, WNPWN, Warszawa 2006, s. 144.

[13] B. Buzan, *People, States and Fear. An Agenda for International Security*, Studies in the Post-cold War Era, Boulder, London 1991 s. 19-20.

M. Iwanicz-Drozdowska definiuje sieć bezpieczeństwa finansowego jako ogół regulacji prawnych i samoregulacji, które mają na celu zapewnienie stabilności finansowej oraz ochronę interesów uczestników rynku, którzy korzystają z pośrednictwa finansowego oraz instytucje odpowiedzialne za kontrolę przestrzegania tych regulacji[14].R. Wierzba określa sieć bezpieczeństwa finansowego jako zespół rozwiązań instytucjonalnych i regulacji prawnych, mających na celu ochronę systemu finansowego przed destabilizacją[15].

Bezpieczeństwo finansowe to szerokie pojęcie, które rozpatrywać należy w wielu obszarach, a mianowicie jako bezpieczeństwo: instytucji rynkowych, transakcji finansowych, segmentów rynku, klientów rynku[16].Determinanty bezpieczeństwa finansowego można podzielić na 2grupy, a mianowicie: determinanty zewnętrzne, determinanty wewnętrzne.

POWIATY WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO – OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA

Samorząd powiatowy stanowi drugi szczebel samorządu terytorialnego w Polsce obok samorządu gminnego i samorządu województwa. Samorząd powiatowy posiada możliwość kształtowania własnej wewnętrznej organizacji, m.in. wyboru organów samorządu powiatowego (rada powiatu, zarząd powiatu), a także stanowienia poprzez te organy aktów prawa miejscowego[17]. Powiat samodzielnie prowadzi gospodarkę finansową na podstawie budżetu powiatu, który jest planem finansowym obejmującym dochody i wydatki powiatu.

W myśl art. 8 oraz art. 9 ustawy z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego[18] do dochodów powiatu należą min.: wpływy ze stanowiącego dochód budżetu państwa podatku dochodowego od osób fizycznych, zamieszkałych na terenie powiatu, subwencja ogólna, dochody uzyskiwane przez jednostki budżetowe, zakłady budżetowe gospodarstwa pomocnicze i dochody z majątku powiatu, dotacje celowe z budżetu państwa ,dotacje z funduszy celowych, spadki, zapisy, darowizny, odsetki od pożyczek i kredytów oraz opłaty, odsetki, dywidendy od kapitału wniesionego do spółek oraz dochody z kar pieniężnych i grzywien, określonych odrębnymi przepisami.

Dobrze pokazuje to kategoryzacja zadań przypisanych powiatowi dokonana przez Zygmunta Niewiadomskiego. Wyróżnił on następujące grupy zadań:

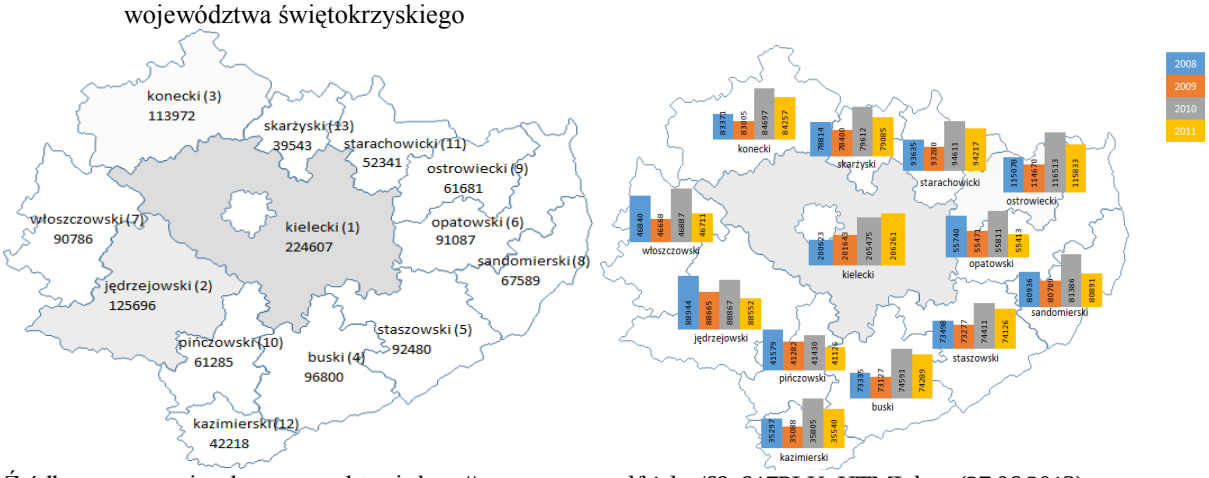
- ponadpodstawową infrastruktura społeczna, w tym edukacja publiczna wychodząca poza obowiązek szkolny oraz ponadstandardowa opieka zdrowotna i pomoc społeczna (prowadzenie szpitali i domów pomocy społecznej),
- ponadpodstawową infrastruktura techniczna, w tym m.in. ponad gminny transport lokalny oraz drogi publiczne o zasięgu ponadgminnym,
- porządek publiczny i bezpieczeństwo obywateli w wymiarze ponadgminnym, w tym ochrona przeciwpożarowa i przeciwpowodziowa oraz nadzór budowlany,
- ochrona środowiska i zagospodarowanie przestrzenne w wymiarze lokalnym ponadgminnym,
  w tym gospodarka wodna i nadzór budowlany,
- działalność organizatorska zmierzająca do rozwiązania lokalnych problemów w tym przeciwdziałanie bezrobociu, aktywizacja lokalnego rynku pracy, ochrona

[14]M. Iwanicz-Drozdowska, *Bezpieczeństwo rynku usług finansowych. Perspektywa Unii Europejskiej*, SGH, Warszawa 2008, s.22.
[15]R. Wierzba, *System gwarantowania depozytów jako element sieci bezpieczeństwa finansowego*, Bezpieczny Bank, nr 1/2005, s.38.
[16]M. Capiga i inni, *Sieć bezpieczeństwa finansowego*, CeDeWu, Warszawa 2010, s. 12.
[17] Por. Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* (Dz. U. z 1998 r. Nr 91, poz. 578)
[18]Dz.U. z 2003r. Nr 203, poz. 1966.

konsumenta, wspieranie osób niepełnosprawnych oraz promocja powiatu na zewnątrz[19].

Województwo świętokrzyskie[20] położone jest w środkowo-południowej części Polski. Świętokrzyskie otoczone jest sześcioma województwami (mazowieckie, lubelskie, podkarpackie, małopolskie, śląskie, łódzkie) z największymi aglomeracjami miejskimi w Polsce - warszawską, krakowską, katowicką i łódzką. Powierzchnia świętokrzyskiego, jednego z najmniejszych w Polsce - 11 708 km2, stanowi 3,7% obszaru kraju (15 miejsce przed opolskim). Region zamieszkuje1 288,7 tys. osób (3,4% ludności kraju, 13. miejsce przed Podlaskim, Opolskim i Lubuskim). Gęstość zaludnienia jest niższa od przeciętnej w kraju - na 1 km2 przypada 110 osób (11 miejsce), średnio w kraju - 122 osoby, w UE - 112,2 osób na km2 (por. rysunek 1)[21].

Rysunek 1. Powierzchnia [w ha w 2011 r.; w nawiasie pozycja wg powierzchni] oraz ludność powiatów województwa świętokrzyskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie http://www.stat.gov.pl/kielce/69_917PLK_HTML.htm (27.06.2013).

Charakterystyczny jest bardzo wyraźny podział województwa na przemysłową północ i rolnicze południe, stanowiące zaplecze dla produkcji ekologicznej żywności. Region Świętokrzyski należy do najczystszych ekologicznie obszarów Polski. Występuje tu bardzo bogata, zróżnicowana i często unikatowa szata roślinna, w tym rzadkie okazy roślinności: stepowej, górskiej, bagiennej oraz jedyne w Polsce centralnej zbiorowiska słonorośli. Żyje tu wiele rzadkich i chronionych gatunków zwierząt, w tym szczególnie zagrożonych w skali kraju i Europy[22].

Przemysł województwa świętokrzyskiego ukształtowany został w ścisłym powiązaniu z istniejącymi tu zasobami surowców skalnych, chemicznych i energetycznych oraz z wielowiekowymi tradycjami wytwarzania i obróbki metali. Duże zasoby różnorodnych kopalin stanowiły i stanowią dobre zaplecze do rozwoju produkcji materiałów budowlanych. Reprezentatywnym dla województwa jest także przemysł metalurgiczny, maszynowy, odlewniczy i precyzyjny, w tym szczególnie produkcja rur, armatury, łożysk tocznych, kotłów

[19]Z. Niewiadomski, *Ustrój samorządu terytorialnego i administracji rządowej po reformie*, Wspólnota, nr 6/1999, s.16.

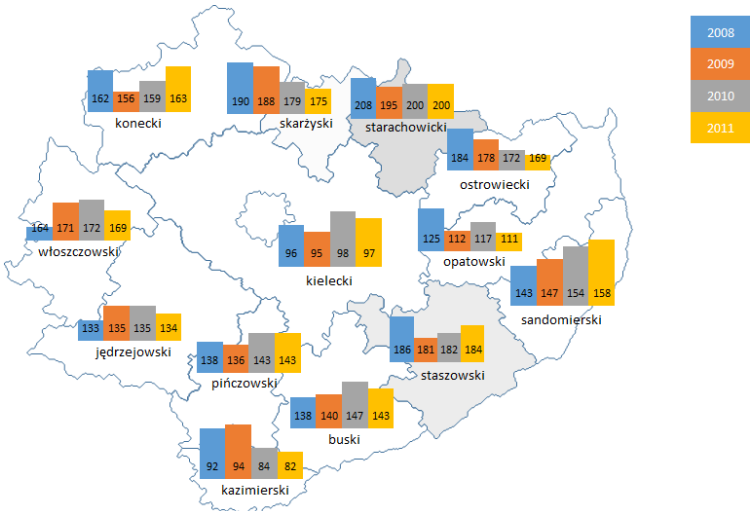
[20]W województwie wydzielonych jest 13 powiatów ziemskich i jedno miasto na prawach powiatu: Kielce, będące powiatem grodzkim, oraz 102 gminy, w tym5 miejskich, 25 miejsko-wiejskie i 72 wiejskie.

[21]Województwo należy do najsłabiej zurbanizowanych rejonów w kraju. *Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020, Kielce 2006*;http://www.rpo-swietokrzyskie.pl/data/Pliki/92_Strategia_Rozwoju_Wojew_dztwa__wi_tokrzyskie.pdf (14.06.2013).

[22] Tamże.

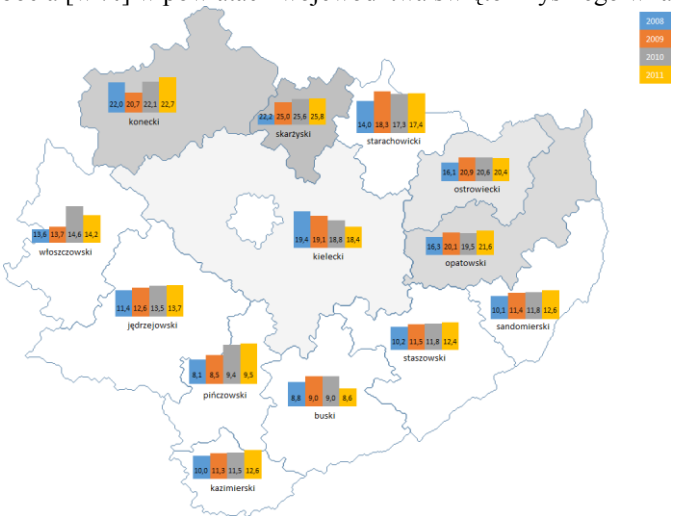
centralnego ogrzewania. W województwie produkuje się również stal i wyroby hutnicze. Istotną rolę odgrywa przemysł spożywczy. Najprężniej rozwijające się branże to: mięsna, mleczarska, młynarska, cukiernicza i owocowo-warzywna. Ponadto duże znaczenie mają usługi poligraficzne i kolporterskie. Istotną szansę rozwoju społeczno-gospodarczego dla regionu stanowi budownictwo[23].Przedstawiona sytuacja znajduje odzwierciedlenie w wielkości bezrobocia oraz liczbie pracujących, co prezentuje rysunek 2 i 3.

Rysunek 2. Pracujący na 1000 ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie http://www.stat.gov.pl/kielce/69_917_PLK_HTML.htm (27.06.2013).

Rysunek 3. Stopa bezrobocia [w %] w powiatach województwa świętokrzyskiego w latach 2008-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie http://www.stat.gov.pl/kielce/69_917_PLK_HTML.htm (27.06.2013).

[23]Największym problemem występującym w sektorze przemysłowym województwa są: słaba dostępność terenów przemysłowo-usługowych (rozproszona własność gruntów, niepełne uzbrojenie), brak przemysłu w większości małych miast oraz bariera kapitałowa będąca m.in. przejawem niskiej otwartości regionu dla inwestycji w tym sektorze gospodarki.

STRUKTURA DOCHODÓW I WYDATKÓW POWIATÓW ORAZ ICH SAMODZIELNOŚĆ

Dochody budżetowe stanowią fundament działalności powiatu. O sytuacji powiatu świadczy wartość i źródło uzyskiwanych dochodów. Ważne są możliwości i dążenia do jak największego uniezależnienia się jest od transferów z budżetu państwa(zwłaszcza dotacji). Wielkość udziałów w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa (PIT i CIT) świadczy o potencjale ekonomicznym i atrakcyjności powiatu (por. tabela 1).

Tabela 1. Struktura dochodów powiatów województwa świętokrzyskiego w latach 2008-2011 [w %]

	udział dochodów własnych w dochodach ogółem				udział podatków stanowiących dochody budżetu państwa w dochodach ogółem				udział dotacji w dochodach ogółem				udział subwencji w dochodach ogółem			
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
kielecki	42,9	34,9	35,0	28,3	15,8	13,5	12,2	14,5	25,5	20,2	17,1	25,6	31,5	40,0	40,6	38,0
konecki	25,0	25,5	26,4	24,9	13,0	9,4	9,0	10,5	24,6	19,2	19,8	19,8	50,4	47,6	49,5	51,7
ostrowiecki	28,9	29,5	27,1	26,5	15,6	12,4	11,0	12,4	22,5	20,7	21,1	20,2	48,5	48,3	50,2	51,7
skarżyski	21,2	19,7	22,6	22,4	13,1	10,7	9,7	11,0	24,2	23,0	18,7	16,7	54,7	56,3	53,0	52,6
starachowicki	32,4	28,5	28,8	24,4	14,5	11,8	10,7	11,3	23,3	17,4	19,9	23,4	44,3	41,7	42,7	45,3
buski	22,1	18,3	16,7	18,6	9,1	7,5	7,1	8,3	23,5	19,8	20,6	19,7	54,5	54,0	51,6	54,1
jędrzejowski	27,2	18,0	17,5	21,1	11,3	8,9	8,2	9,3	22,7	21,9	22,0	22,9	50,2	50,4	54,8	47,4
kazimierski	14,5	11,3	14,5	14,3	7,0	4,9	4,6	5,2	29,2	28,8	28,4	29,9	56,3	56,7	55,7	52,9
opatowski	22,4	21,3	25,1	22,3	8,7	5,3	6,3	6,7	40,9	43,9	25,0	27,9	36,7	34,8	46,8	44,6
pińczowski	30,2	22,4	27,2	28,9	10,9	9,0	8,1	8,2	27,3	30,4	24,6	27,9	42,5	47,0	47,0	40,9
sandomierski	33,1	27,5	29,2	23,6	12,7	11,2	9,5	10,4	17,4	17,4	22,4	23,0	49,5	49,2	46,7	49,9
staszowski	31,2	36,3	23,4	24,0	16,1	12,0	9,0	13,0	21,5	21,1	22,8	26,9	47,3	41,2	38,7	41,1
włoszczowski	28,9	23,0	24,1	20,9	12,1	9,5	8,8	8,6	23,0	22,0	22,2	27,4	48,1	46,6	49,3	43,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Jeśli chodzi o wydatki, powiat musi najpierw przewidzieć środki na zadania obowiązkowe, a dopiero w drugiej kolejności na różne inne cele - nawet te uznane przez nią za ważniejsze.

Do oceny zmian w sferze wydatkowej wybrano trzy bardzo charakterystyczne i relatywnie łatwe w interpretacji zmienne, tj. wydatki inwestycyjne, wydatki bieżące i wydatki na obsługę długu.

Wiążą się one z aktywnością inwestycyjną jednostki w różnych obszarach, np. w gospodarce komunalnej, szkolnictwie, oświacie i wychowaniu czy transporcie. Bezpośrednio przekładają się na poprawę wybranych wskaźników potencjału rozwojowego (w tym na postrzeganie lokalnego bezpieczeństwa).

Pozostałe wydatki, tzw. bieżące, służą raczej utrzymaniu potencjału i obejmują np. wydatki na wynagrodzenia czy utrzymanie powiatowego majątku (por. tabela 2).

Tabela 2. Struktura głównych grup wydatków powiatów województwa świętokrzyskiego w latach 2008-2011 [w %].

	wydatki inwestycyjne w wydatkach ogółem				wydatki bieżące w wydatkach ogółem				wydatki na obsługę długu w wydatkach ogółem			
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
kielecki	27,0	35,7	35,0	28,6	73,0	64,3	65,0	71,4	0,8	0,6	0,6	1,1
konecki	2,0	15,8	5,5	8,5	98,0	84,3	94,5	91,5	0,2	0,2	0,6	0,6
ostrowiecki	10,9	17,5	13,6	9,4	89,1	82,5	86,5	90,6	1,7	0,9	1,6	1,8
skarżyski	14,7	16,4	27,5	20,4	85,3	83,6	72,5	79,6	0,1	0,2	0,2	0,9
starachowicki	22,7	18,4	28,5	24,3	77,3	81,6	71,5	75,7	0,6	0,6	0,3	0,7
buski	21,7	22,6	25,5	14,8	78,3	77,4	74,5	85,2	0,3	0,3	0,2	0,5
jędrzejowski	10,7	16,7	16,7	13,6	89,3	83,3	83,3	86,4	1,7	1,2	1,2	1,7
kazimierski	9,2	15,6	15,5	15,6	90,4	84,3	84,5	84,4	1,7	1,0	0,9	1,2
opatowski	29,4	34,4	13,5	14,0	70,6	65,6	86,5	86,0	0,4	0,2	0,2	0,2
pińczowski	8,9	5,2	18,5	25,1	91,1	94,8	81,5	74,9	2,2	1,1	1,1	1,3
sandomierski	20,8	24,2	28,1	24,4	79,2	75,8	71,9	75,6	0,3	0,2	0,4	0,8
staszowski	18,7	38,5	48,0	37,2	81,3	61,6	52,0	62,8	1,5	0,9	0,8	1,9
włoszczowski	12,4	24,4	24,9	20,1	87,6	75,6	75,1	79,9	0,3	0,2	0,5	0,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Samodzielność finansowa jednostek samorządu terytorialnego jest konsekwencją decentralizacji administracji publicznej. Jakkolwiek decentralizacja jest pojęciem teoretycznym, pojmowanym niejednolicie - zarówno na gruncie teorii, jak i norm prawnych, a istnieje wiele jej określeń - ogólna definicja tego pojęcia uwypukla trzy zagadnienia 1) przekazanie zadań publicznych do realizacji na szczebel lokalny,2) korzystanie przez organy lokalne z majątku oraz uprawnień gwarantujących ich samodzielność oraz możliwość decydowania o sprawach publicznych oraz 3) posiadanie odpowiednich środków finansowych dla realizacji własnej polityki[24].

Samodzielność w sferze dochodów JST sprowadzana jest do uprawnień organów samorządowych w zakresie prowadzenia polityki fiskalnej. Samodzielność w sferze wydatków JST rozumieć można jako swobodę wydatkowania środków znajdujących się w gestii samorządu, czy też jaką posiadają organy samorządowe w zakresie prowadzenia polityki fiskalnej, w szczególności zaś kształtowania wydatków budżetowych.

Sprowadza się ona zatem do ustalania priorytetów, struktury wydatków, gospodarowania przejętym majątkiem oraz należnym oraz kształtowania salda budżetu[25].

Udział dochodów własnych w dochodach powiatów – uważany za prostą miarę samodzielności finansowej – był w województwie świętokrzyskim mocno zróżnicowany: np. w 2008 r. od 14,5 do 42,9; w 2009 r. od 11,3do 36,3, a 2011 r. 14,3 do 28,9.

[24]Por. N. Gajl, *Gospodarka budżetowa w świetle prawa porównawczego*, Warszawa 1993, s. 137 i n.; N. Gajl,*Finanse i gospodarka lokalna na świecie*, Warszawa 1993, s. 12.
[25]Tamże.

Niepokojąca jest sytuacja stałego spadku wskaźnika w badanym okresie. Wydatki inwestycyjne równie są w powiatach województwa świętokrzyskiego na niskim poziomie (por. tabela 3).

Tabela 3. Powierzchnia, ludność a samodzielność dochodowa i wydatkowa powiatów województwa świętokrzyskiego

	powierzchnia [w ha]	ludność [osoba]	dochody własne w dochodach ogółem [w %]				wydatki inwestycyjne w wydatkach ogółem[w %]			
	2011	2011	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
kielecki	224607	206261	42,9	34,9	35,0	28,3	27,0	35,7	35,0	28,6
jędrzejowski	125696	88552	27,2	18,0	17,5	21,1	10,7	16,7	16,7	13,6
konecki	113972	84257	25,0	25,5	26,4	24,9	2,0	15,8	5,5	8,5
Buski	96800	74289	22,1	18,3	16,7	18,6	21,7	22,6	25,5	14,8
staszowski	92480	74126	31,2	36,3	23,4	24,0	18,7	38,5	48,0	37,2
opatowski	91087	55413	22,4	21,3	25,1	22,3	29,4	34,4	13,5	14,0
włoszczowski	90786	46711	28,9	23,0	24,1	20,9	12,4	24,4	24,9	20,1
sandomierski	67589	80891	33,1	27,5	29,2	23,6	20,8	24,2	28,1	24,4
ostrowiecki	61681	115833	28,9	29,5	27,1	26,5	10,9	17,5	13,6	9,4
pińczowski	61285	41126	30,2	22,4	27,2	28,9	8,9	5,2	18,5	25,1
starachowicki	52341	94217	32,4	28,5	28,8	24,4	22,7	18,4	28,5	24,3
kazimierski	42218	35540	14,5	11,3	14,5	14,3	9,2	15,6	15,5	15,6
skarżyski	39543	79085	21,2	19,7	22,6	22,4	14,7	16,4	27,5	20,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

WSKAŹNIK SYNTETYCZNY KONDYCJI FINANSOWEJ POWIATÓW

Sytuacja społeczno-gosp2w`odarcza regionu zależy od istniejącego potencjału finansowego i rzeczowego, ziemi i środowiska, zasobów pracy oraz wykorzystania tych czynników w przestrzeni. Między tymi elementami zachodzą ścisłe powiązania i uwarunkowania, a w zależności od okoliczności i warunków waga każdego z nich może być inna i ustalana jednorazowo.

Wybrane do analizy zmienne charakteryzują się pożądanymi, z punktu widzenia miernika syntetycznego niskim stopniem skorelowania i wysoką zmiennością, mają charakter statyczny, odzwierciedlają elementy cząstkowe złożonego zjawiska i pozwalają na szeregowanie jednostek terytorialnych. Na podstawie wskazanych warunków przyjęto przedstawiony w tabeli 4, zestaw zmiennych opisujących kondycję finansową powiatów.

Tabela 4. Zmienne wybrane do budowy wskaźnika syntetycznego (w przeliczeniu na mieszkańca)

X1 dochody ogółem	S	
X2 dochody własne	S	sfera
X3 dochody z PIT	S	dochodowa
X4 dochody z CIT	S	
X5 dochody majątkowe	S	
X6 subwencje	D	
X7 dotacje celowe	D	
X8 pozostałe dochody	S	
X9 ludność (faktyczne miejsce zamieszkania stan na 30 VI (ogółem))	S	inne
X10 wydatki ogółem	S	
X11 wydatki inwestycyjne	S	sfera
X12 wydatki bieżące ogółem	S	wydatkowa
X13 wydatki na obsługę długu (obsługa długu publ. bez wypłat z tytułu gwarancji i poręczeń)	D	
X14 wydatki na administrację ogółem	D	
X15 oświata i wychowanie ogółem	S	
X16 gospodarka mieszkaniowa ogółem	S	
X17 ochrona zdrowia ogółem	S	

D – destymulant, S – stymulant -Źródło: opracowanie własne

Podstawą eliminacji zmiennych w pierwszym etapie badań był współczynnik zmienności. Zmienne, dla których współczynnik ten przyjmuje wartości mniejsze lub równe zadanej liczbie progowej (0,2), uważa się za quasi-stałe i są eliminowane ze zbioru tworzącego strukturę wskaźnika syntetycznego. W badanych latach 2008-2011 wskaźnik zmienności ma wartość 0,1 - 0,2 (w przypadku dochodów ogółem X1) 0,2-0,3 (dochody własne, X2, ale ze względu na ich znaczenie w ocenie samodzielności jednostki oraz wartość 0,3 w 2009 r. nie wyeliminowano ich z dalszego badania) 0,2 (PIT, X3), 0,2-03 (subwencje, X6), 0,2-05 (dotacje, X7), 0,3-04 (pozostałe dochody X8), 0,5 (ludność, X9), 0,2 (wydatki ogółem, X10), 0,2 (wydatki bieżące, X12), 0,1 (wydatki na administrację, X14)[26].

Analiza wskaźnika zmienności pozwoliła wyeliminować z dalszego badania zmienne: X1, X3, X6, X10, X12, X14. Zbyt silne powiązanie dwóch analizowanych cech powoduje, iż są one nośnikami podobnych informacji, dlatego przyjmuje się iż w przypadku identyfikacji zbyt wysokiej wartości wskaźnika korelacji pomiędzy analizowanymi cechami należy dokonać wyboru reprezentanta, zazwyczaj kierując się przesłankami merytorycznymi (za progowy poziom współczynnika korelacji przyjmuje się zazwyczaj 0,75; por. tabela 5).

[26] [26]L. Kupiec, *Rozwój społeczno-gospodarczy*, Białystok 1995, s. 20 i n.

Tabela 5. Najwyższe wartości korelacji w latach 2008-2011 między badanymi zmiennymi

2008	2009	2010	2011
X5-X7; X5-X11;X5-X16; X5-X17; X7-X16; X7-X17; X11-X17;X16-X17.	X5-X11; X5-X16; X5-X17; X2-X4; X7-X16; X7-X17; X11-X16; X16-X17	X5-X11; X7-X9	X5-X11

Źródło: opracowanie własne

W związku z badaniem korelacji z dalszego badania wyeliminowano zmienne: X5, X4, X9, X16, X17. Struktura wskaźnika syntetycznego to zmienneX2 dochody własne (s), X7 dotacje celowe (d), X11 wydatki inwestycyjne (s) X13 wydatki na obsługę długu (obsługa długu publicznego bez wypłat z tytułu gwarancji i poręczeń; d), X15 oświata i wychowanie ogółem (s).Zmienne te podlegają interpretacji ekonomicznej, są ważne w sensie dostarczanych informacji o badanym zjawisku.

Tabela 6. Wskaźnik syntetyczny kondycji finansowej powiatów województwa świętokrzyskiego w latach 2008-2011 (procedura unitraryzacji)

Powiat	2008		2009		2010		2011		Charakter powiatu
	wsk.	poz.	wsk.	poz.	wsk.	poz.	wsk.	poz.	
skarżyski	0,67	2	0,56	4	0,64	1	0,62	1	przemysł metalowy, rolnictwo, handel i usługi, budownictwo
opatowski	0,49	7	0,53	6	0,51	5	0,56	2	rolnictwo, agroturystyka, przemysł (cement), mleczarstwo
sandomierski	0,69	1	0,60	2	0,55	3	0,50	3	rolnictwo (ogrodnictwo, sady), agroturystyka, przemysł (huta szkła)
starachowicki	0,57	4	0,48	9	0,59	2	0,49	4	przemysł maszynowy i metalowy
staszowski	0,50	6	0,57	3	0,50	6	0,48	5	rolnictwo, handel, usługi
ostrowiecki	0,52	5	0,50	8	0,43	8	0,46	6	hutnictwo żelaza, handel, usługi
pińczowski	0,37	12	0,23	13	0,33	11	0,45	7	rolnictwo, handel, usługi, przemysł wydobywczy
buski	0,60	3	0,51	7	0,52	4	0,43	8	rolnictwo (warzywa, sady), agroturystyka, uzdrowiska
konecki	0,44	10	0,61	1	0,37	9	0,42	9	odlewnictwo, budownictwo, handel, hotelarstwo, transport
kielecki	0,45	9	0,43	10	0,46	7	0,33	10	przemysł wydobywczo-przetwórczy surowców mineralnych, produkcja artykułów spożywczych
jędrzejowski	0,43	11	0,34	11	0,25	13	0,33	11	rolnictwo, agroturystyka, przetwórstwo rolno-spożywcze
włoszczowski	0,48	8	0,55	5	0,36	10	0,32	12	rolnictwo, handel, usługi, rekreacja
kazimierski	0,29	13	0,30	12	0,26	12	0,26	13	rolnictwo, budownictwo, handel, usługi

Źródło: opracowanie własne na podstawie

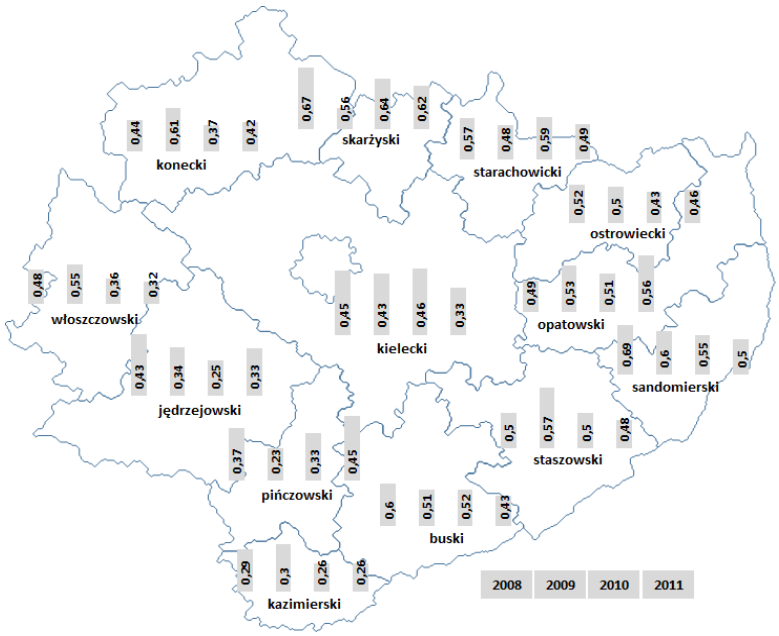
Przeprowadzone badania statystyczne potwierdzają istnienie dysproporcji w obszarze kondycji finansowej (bezpieczeństwa finansowego) powiatów województwa świętokrzyskiego, co prezentuje tabela 6 (por. rysunek 4 i 5).

Rysunek4. Wskaźnik syntetyczny kondycji finansowej powiatów województwa świętokrzyskiego w latach 2008-2011 (3 najlepsze i 3 najsłabsze powiaty; które posegregowano wg 2011 r.)

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 5. Wartość wskaźnika syntetycznego w latach 2008/11 w powiatach województwa świętokrzyskiego

Źródło: opracowanie własne

Zastosowana analiza skupień (segmentacja lub klastrowanie danych)[27] jest przykładem analizy polegającej na szukaniu i wyodrębnieniu z danych grup obiektów podobnych. Podobieństwa pomiędzy obiektami zostają wyznaczone na podstawie odpowiedniego wskaźnika. Metoda wymaga wstępnego ustalenia liczby grup, do których zostają zaklasyfikowane obiekty wg kondycji finansowej powiatów.

[27] Przez skupienie rozumie się na ogół zbiór obserwacji „podobnych" do siebie, przy czym obserwacje należące do dwóch różnych skupień powinny różnić się między sobą w sposób istotny.

Przeprowadzona analiza skupień pozwoliła podzielić powiaty na 4 grupy (o rozkładzie 0,25). Jak prezentuje tabela 7 kondycja finansowa powiatów województwa świętokrzyskiego jest trudna. Nie ma powiatów, które zaliczymy do grupy D, tj. o bardzo dobrej kondycji finansowej.

Większość świętokrzyskich powiatów w zaliczymy do grupy o średniej kondycji finansowej, w poszczególnych latach jest to 7, 4, 7 i 10 powiatów. Między grupami możemy zaobserwować ruch powiatów. Nie można też jednoznacznie stwierdzić, że powiaty o charakterze przemysłowym są w lepszej sytuacji finansowej, niż o charakterze rolniczym (tabela 7).

Tabela 7. Poziom wskaźnika syntetycznego gospodarki finansowej powiatów województwa świętokrzyskiego oraz średni wskaźnik w grupie

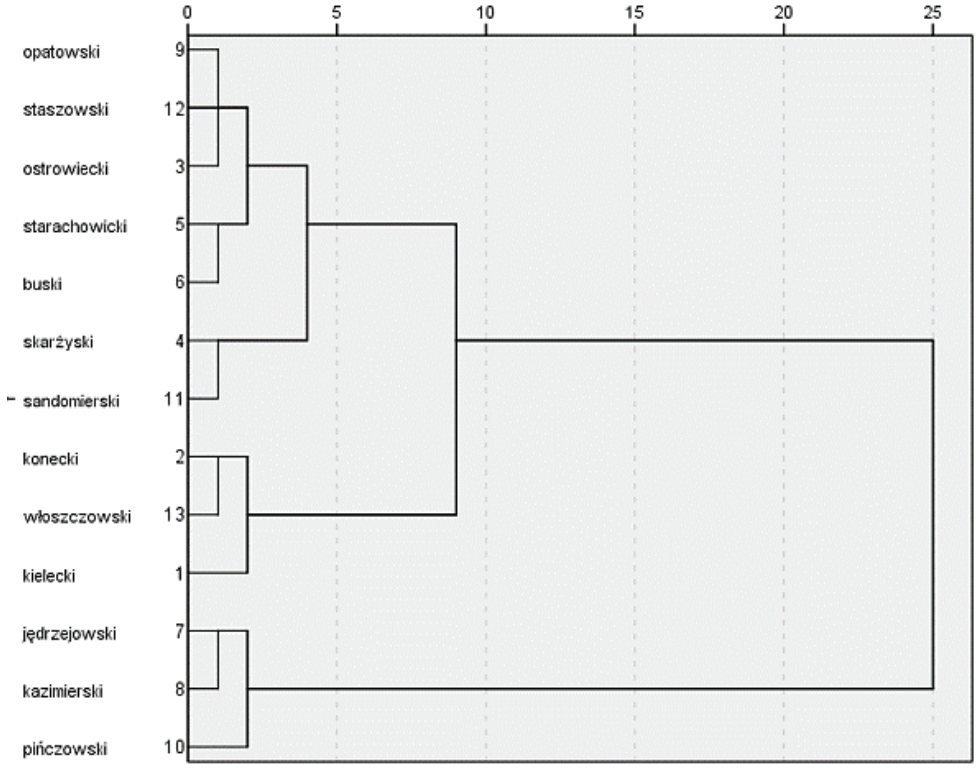
	2008	2009	2010	2011
Grupa D (bardzo dobrej) $X \leq 0,75$	-	-	-	-
Grupa C (dobrej) $0,50 \leq X < 0,75$	sandomierski 0,69 skarżyski 0,67 buski 0,6 starachowicki 0,57 ostrowiecki 0,52 staszowski 0,5	konecki 0,61 sandomierski 0,6 staszowski 0,57 skarżyski 0,56 włoszczowski 0,55 opatowski 0,53 buski 0,51 ostrowiecki0,5	skarżyski 0,64 starachowicki 0,59 sandomierski 0,55 buski 0,52 opatowski 0,51 staszowski 0,5	skarżyski 0,62 opatowski 0,56 sandomierski 0,5
	0,59 / 6	0,55 / 8	0,55 / 6	0,56 / 3
Grupa B (średniej) $0,25 \leq X < 0,50$	opatowski 0,49 włoszczowski 0,48 kielecki 0,45 konecki 0,44 jędrzejowski 0,43 pińczowski 0,37 kazimierski 0,29	starachowicki 0,48 kielecki 0,43 jędrzejowski 0,34 kazimierski 0,3	kielecki 0,46 ostrowiecki 0,43 konecki 0,37 włoszczowski 0,36 pińczowski 0,33 kazimierski 0,26 jędrzejowski 0,25	starachowicki 0,49 staszowski 0,48 ostrowiecki 0,46 pińczowski 0,45 buski 0,43 konecki 0,42 kielecki 0,33 jędrzejowski 0,33 włoszczowski 0,32 kazimierski 0,26
	0,42 / 7	0,38 / 4	0,35 / 7	0,40 / 10
Grupa A (niskiej) $X < 0,25$	-	pińczowski 0,23	-	-
		0,23 / 1		

* średni wskaźnik syntetyczny w grupie / liczba jednostek grupy utworzone zostały na podstawie wskaźnika syntetycznego (0,1), grupy mają taki sam rozkład tj. 0,25

Źródło: opracowanie własne

Metoda Warda należąca do aglomeracyjnych metod grupowania w oparciu o kryterium minimalizacji wariancji, jest w powszedniej opinii uważana za najskuteczniejszą w tworzeniu homogenicznych skupień[28]. Sposób grupowania metodą Warda jest m.in. opisany przez T. Grabińskiego[29] [Grabiński. 2003.].

Rysunek 6. Dendogram z wykorzystaniem powiązań Warda

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wyniki grupowania polskich województw metodą Warda, ze względu na poziom kondycji finansowej przedstawia dendrogram (rysunek 6). Analiza skupień wskazuje, że skupienia w analizowanych powiatach rozkładają się nierównomiernie. Pionową linią zaznaczono odległość wiązań, które pozwalają podzielić polskie powiaty na trzy grupy. Grupa I skupienia to powiaty jędrzejowski, kazimierski, pińczowski są powiatami rolniczymi; II to konecki, włoszczowski, kielecki – mające charakter przemysłowy, jak i rolniczy; III najliczniejsza sandomierski, skarżyski, buski, starachowicki, ostrowiecki, staszowski i opatowski mające charakter rolniczy i przemysłowy.

PODSUMOWANIE

Samorząd terytorialny stanowi bardzo istotny element nie tylko społeczny, ale również gospodarczy zarówno w skali regionu, jak i całego państwa. Oczekiwania i potrzeby społeczne rosną, podczas gdy zasoby, jakimi dysponują jednostki samorządu terytorialnego są ograniczone, co z kolei wzmaga potrzebę racjonalnego i efektywnego gospodarowania

[28]M. Wierzbińska, M. Sobolewski, *Klasyfikacja powiatów województwa podkarpackiego ze względu na poziom tycia ludności*, Taksonomia nr 9, Wyd. AE im O. Langego we Wrocławiu, Wrocław 2002, s. 87.
[29]T. Grabiński, Analiza taksonometryczna krajów Europy w ujęciu regionów, Wyd. AE w Krakowie, Kraków 2003, s. 110-111.

środkami finansowymi. Jednostki samorządu muszą cały czas zwiększać efektywność i jak najlepiej wykorzystywać potencjał ludzki i finansowy[30].

Ważnym elementem zarządzania powiatem są jego finanse. Powinno być ono prowadzone w sposób racjonalny i efektywny oraz pozwalać na realizację długofalowej strategii rozwoju. Prawidłowość zarządzania zasobami finansowymi jest jednym z podstawowych warunków osiągnięcia sukcesu jednostki samorządowej[31]. Trudności występujące w gospodarce finansowej powiatu mogą doprowadzić do zaprzestania realizacji zadań obligatoryjnych, co czasem podważa zaufanie do jednostki samorządu terytorialnego.

Sytuacja finansowa w powiatach województwa świętokrzyskiego była zróżnicowana. Różnice wskaźników są zaskakująco duże. Świadczyć to może o potrzebie polepszenia sfery finansowej powiatów. Analiza wskaźnika syntetycznego służyć może do kontroli odpowiedzialności administracji samorządowej, ale także do podejmowania decyzji, co do realizowanych celów strategicznych samorządu oraz ocenie gospodarowania powierzonymi zasobami i środkami publicznymi.

Ocena gospodarki finansowej powiatów jest zadaniem trudnym. Wymaga ona uwzględnienia wielu różnych elementów. Zróżnicowanie wskaźników syntetycznych powiatów województwa świętokrzyskiego może świadczyć o sporych możliwościach usprawniania sfery finansowej powiatów[32].

BIBLIOGRAFIA

Brezdeń P., Drozdowska J., Spallek W., *Wybrane instytucje prorozwojowe związane z pomocą publiczną w aktywizacji polskiej gospodarki*, [w:]*Procesy transformacji przemysłu i usług w regionalnych i krajowych układach przestrzennych*, red. Z. Zioło, T. Rachwał Prace Komisji Geografii Przemysłu, Nr 15, Warszawa-Kraków 2010.

Bury P., Dziekański P., *Sytuacja finansowa powiatów województwa świętokrzyskiego w latach 2008-2010* (materiał w druku)

Buzan B., *People, States and Fear*. *An Agenda for International Security*, Studies in the Post-cold War Era, Boulder, London 1991 s. 19-20.

Capiga M. i inni, *Sieć bezpieczeństwa finansowego*, CeDeWu, Warszawa 2010.

Dylewski M. i inni, *Finanse publiczne. Instrumenty, struktury, procesy*, Wyd. FNUS, Szczecin 2004.

Dylewski M. i inni, *Finanse samorządowe*, WNPWN, Warszawa 2006.

Dylewski M. i in., *Analiza finansowa w jednostkach samorządu terytorialnego*, Mumcipium SA, Warszawa 2004.

Dziekański P., *Analiza sytuacji finansowej samorządu jako wyznacznik efektywności ekonomicznej jednostki samorządu terytorialnego*, s. 247-259 [w:] B. Filipiak (red.),

[30]Tamże.

[31]Por. B. Filipiak, *Kierunki zarządzania finansami w jednostkach samorządu terytorialnegoa problemy utrzymania płynności finansowej*. Finanse Komunalne, 3/2004, s. 23-24; M. Dylewski i in., *Analiza finansowa w jednostkach samorządu terytorialnego*, Mumcipium SA, Warszawa 2004.

[32]P. Bury, P. Dziekański, *Sytuacja finansowa powiatów województwa świętokrzyskiego w latach 2008-2010* (materiał w druku).

Finanse publiczne i rozwój przedsiębiorczości w regionach, Zeszyty Naukowe 38/2011, Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu

Filipiak B., Flejterski S., *Bankowo-finansowa obsługa jednostek samorządu terytorialnego*, Wydawnictwo CeDeWu.pl, Warszawa 2008.

Filipiak B., *Kierunki zarządzania finansami w jednostkach samorządu terytorialnego a problemy utrzymania płynności finansowej*. Finanse Komunalne, 3/2004.

Florida R., *The Learning Region*, [w:] *Regional Innovation, Knowledge and Global Change*, Z.J. Acs. (ed.). Pinter, New York 2000; http://prace-kgp.up.krakow.pl/article/(01.07.2013).

GajlN., *Finanse i gospodarka lokalna na świecie*, Warszawa 1993.

GajlN., *Gospodarka budżetowa w świetle prawa porównawczego*, Warszawa 1993.

Grabiński T., Analiza taksonometryczna krajów Europy w ujęciu regionów, Wyd. AE w Krakowie, Kraków 2003.

Iwanicz-Drozdowska M., *Bezpieczeństwo rynku usług finansowych. Perspektywa Unii Europejskiej*, SGH, Warszawa 2008.

Jurčák V., Dziekański P., *Czynniki zmian zjawisk regionalnych.* Stowarzyszenie EDUKACJA NAUKA ROZWÓJ, Ostrowiec Św. 2013.

Karmowska G., Małecka A., *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa PGE*; http:// www.wne.sggw.pl/ czasopisma/pdf/EIOGZ_2009_nr76_s109.pdf (01.07.2013).

Kupiec L., *Rozwój społeczno-gospodarczy*, Białystok 1995.

Labuzik M., Dziekański P., Olak A., *Polityka bezpieczeństwa w warunkach integracji Europejskiej*. *Bezpieczeństwo, globalizacja- zarys problematyki.* Stowarzyszenie „NAUKA
EDUKACJA ROZWÓJ" Ostrowiec Świętokrzyski 2013.

Limański A., Drabik I. *Współczesne problemy zarządzania bezpieczeństwem w aspekcie zagrożeń w Polsce, na Słowacji i Ukrainie,* WSZMiJO Katowice 2012. Wyd. AMELIA Rzeszów 2012.

Niewiadomski Z., *Ustrój samorządu terytorialnego i administracji rządowej po reformie*, Wspólnota, nr 6/1999,

Olak A. , Szymańska E., Trzyna A., *Zmiany w regionie w warunkach globalizacji*. WSBiP - Stowarzyszenie „NAUKA EDUKACJA ROZWÓJ" Ostrowiec Świętokrzyski 2013.

Ruśkowski E., Salachna J.M., *Finanse lokalne po akcesji*, Oficyna Wydawnicza Wolters Kluwer business, Warszawa 2007.

Szanduła J., *Pozycjonowanie i ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa na tle konkurencji przy użyciu wielowymiarowej analizy porównawczej*; http://zif.wzr.pl/pim/2011_4_8_27.pdf (10.05.2013)

Wankiewicz B., *Zasoby finansowe a rozwój samorządności lokalnej, Obszary rozwoju-rozwiązania modelowe*, Wydawnictwo CeDeWu.pl, Warszawa 2009.

Wierzba R., *System gwarantowania depozytów jako element sieci bezpieczeństwa finansowego*, Bezpieczny Bank, nr 1/2005.

Wierzbińska M., Sobolewski M., *Klasyfikacja powiatów województwa podkarpackiego ze względu na poziom tycia ludności*, Taksonomia nr 9, Wyd. AE im O. Langego we Wrocławiu, Wrocław 2002.

Żelazowska-Przewłoka A., *Wymagania społeczno-gospodarcze regionu świętokrzyskiego.* Stowarzyszenie EDUKACJA NAUKA ROZWÓJ, Ostrowiec Świętokrzyski 2013. .

Ustawy i rozporządzenia

Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* (Dz. U. z 1998 r. Nr 91, poz. 578).

Strony Internetowe

Efektywność, planowanie, rozwój - jednostki samorządu terytorialnego wobec kluczowych wyzwań strukturalnych; http://www.sobieski.org.pl/wp-content/uploads/Rapkiewicz-red.-Efektywność-PDF.pdf (10.05.2013).

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020, Kielce 2006; http://www.rpo-wietokrzyskie.pl/92_Strategia_Rozwoju_Wojew_tokrzyskie.(14.06.2013)

Recenzja:

Prof. UR. dr hab. Bogusław Ślusarczyk – Uniwersytet Rzeszowski.

dr Paweł Dziekański
Instytut Ekonomii i Administracji,
UJK Kielce

INFORMATION SUPPORT OF COMPLEX IMPROVING OF SECURITY AT THE ENTERPRISE LEVEL

Olga EVTUSHENKO, Batyr KHALMURADOV, Natalya VOLODCHENKOVA

ABSTRACT

In this article is shown a great need in creation automated information system – The State Register of victims which were injured during work or have got occupational diseases. Being built on the base of conceptual reasoning of the main tasks, structure and functions and also thanks to modern information systems, the Register gives a chance to follow the cause-and-effect relationships and to control the risks of injury during work. The program «Analysis_of_accidents 1.0» is developed for registration accidents and injuries in production according to the reports of form H-1 and it was built in C++.

Keywords:
Injuries at work, accidents, information system, risks.

INTRODUCTION

It's clearly seen that reformation of the system of the occupational safety and health management in Ukraine can't be provided without usage of branch-wise computer network, Internet resources and implementation of uniform information technologies.

Nowadays we have got some experience in applying computers in the automated systems of the occupational safety and health management (ASOS&HM), but such experience is incomplete. Here is a great example: while in the 1990s the number of the confirmed occupational diseases (intoxications) had extremely increased among the food industry workers, there hadn't been any kind of analysis of the occupational diseases not on the workplaces, neither in the Ministry of Healthcare of Ukraine, that's why appeared a great need in the automation of process registration and further data processing. Time demanded urgent action, so according to the order of the Ministry of Healthcare of Ukraine, the Ukrainian Scientific-Research Institute of Industrial Medicine created a computer-based integrated at all levels the automated system of registration and analysis of the occupational morbidity (AIS «ProfMorbidity»). The other countries also have an interesting experience in this sphere. For example, in the Great Britain the usage of application packages for registration and analysis accidents is widespread, so different forms of monitoring safety precautions can be provided. In France the leading corporations and companies (metallurgical, of the transport equipment, engineering, mineral) are developing such AIS according to their needs. They contain complex and technical development for preventing accidents in the workplaces; in the implementation of these programs are actively involved committees of hygiene and the occupational safety.

Consider the experience of creating a cumulative database of accidents abroad and in some Ukrainian branches, there is need for the Ukrainian food industry in developing an automated information system of registration and exchanging of data banks about accidents on the food industry companies.

THE TOPICALITY

Management process is inseparable from the systematic exchange of information between

the components of the control system (object management) and food enterprises. Information enables engineers of the occupation safety on the food technologies enterprises to have representation about the state of labor safety in various companies, so managing the security of the technical operations employees in the workplace includes registration and analysis of the information about accidents, their characteristics, and also gives a chance to analyze the primary source of their appearance.

RESULTS AND DISCUSSIONS

To automate the processing of statistical data and reduce the time to process them, and also for rapid development of preventive measures was developed the computer program «Analysis_of_accidents 1.0» in «C++» medium. The program is based on data of accidents according to H-1 form acts.

Failure to comply injury prevention rules in a result causes traumas and accidents will eventually lead to injuries and accidents in the workplace, and usually the victims of these accidents are themselves employees of enterprises [1]. Accident at work law regards as a time-limited event or sudden exposure of an employee of the production factors or circumstances, that happened during the performance of work duties, which caused significant harm or death [4]. Therefore, the employer must consider the accidents at work, as a signal of poor state efforts to prevent injuries to one or another production site.

Materials of investigations and reporting data on accidents permit to evaluate the state of safety and provide a framework for actions to enhance efforts to prevent occupational injuries. The H-5 and H-1 forms of acts are the primary instruments for recording, analysis and development activities to eliminate the main reasons of injuries. The form of the accident's act is developed to make possible to analyze in depth the causes of injuries and on this basis to develop and implement effective measures to reduce it. Information in the act can reveal the real picture of the events and bring benefit only if they are made properly and objectively on the basis of properly conducted investigation of the accident. Even a small inaccuracy, omission and haste in the preparation of an act can lead to the wrong conclusion, and therefore the purpose of investigation will not be achieved.

Experience shows that even at the regional level it is rare where you can find that data to acts of H-1 is processed and analyzed, and the databank accumulates information on accidents. State inspectors also do not pay proper attention for supervision of work, though, according to [2-3] all the primary information should come to them. Because statistics clearly show that most accidents happen every year for the same reasons, under typical circumstances. [2-3]

To develop measures of reducing occupational injuries is crucial timely flow of reliable information about the accidents that have occurred in the workplace. The act of H-5 and the act of the accident of H-1 form, report about accident investigation according to form H-2, as well as annual reports are the main carriers of the knowledge base, as well as the primary statistical documents in the online account and analysis of occupational injuries.

Organization of information flow is adapted to the existing methods [2-3] of data accumulation on injuries. Accordingly, after the preparation and approval at company the acts of forms H-5 and H-1, they are sent by mail to the State Inspectorate for Supervision of Labour Protection. The admission of acts is the main message of the accident, the additional H-2 message is sent after the close of sick leave of injured worker.

Social insurance against industrial accidents and occupational diseases and industrial control offices that monitor preventive measures in specific workplaces should obtain all the initial data.

The timely flow of information on the actual injuries is crucial for solving the tasks of

injury reduction. We can observe that there is a great problem of delays processing and receipts acts from enterprises, which are also improperly designed.

Long delay in the administration acts and total ignoring of this measure or incomplete sending, incomplete, not correct and not an objective mapping of circumstances of accidents in the materials of the investigation do not give an opportunity to discover the real causes of injury and quickly resolve them.

The aim of project is to develop a software product for personal computers for the recording of accidents in the food industry. That will give the opportunity to create a data bank of information acts H-1 for further analysis of causes and circumstances of occupational injuries in the food industry and the timely flow of information acts H-5 and H-1 to e-mail for social insurance against industrial accidents and occupational diseases.

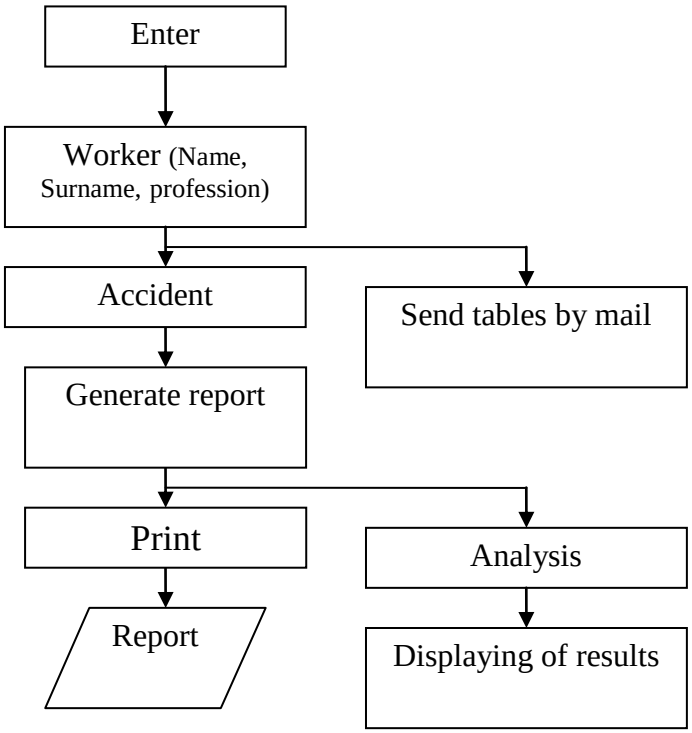
The aim 2. Improve the system of safety management for food businesses by developing and improving the automated collection and analysis of information on accidents.

To automate the processing of statistical data and reduce the time to process them, and also for rapid development of preventive measures was developed the computer program «Analysis_of_accidents 1.0» in «C++» medium. The program is based on data of accidents according to H-1 form acts [4-5].

System requirements to computer:

OS Windows 98/Me/2000/XP/Vista/Windows 7, 128Mb of memory, 64Mb videocard.

The scheme of the project is presented in Figure 1. The main menu contains the following items: «Enter», «Browsing», «Exit».

Pic. 1 The scheme of project «Analysis_of_accidents 1.0»

To run the program you have to press twice left mouse button (or press the «Enter», which is on the keyboard) on the file «Analysis_of_accidents.exe», which brings up the main menu where you enter the initial data for the collection of information on injuries in the enterprise.

The program «Analysis_of_accidents.exe» provides for the creation of new records, edit the ones that already exist or remove (buttons "add", which control, "change", "delete").

For the accumulation of information in a database, you must click "add", a window appears in which laid a menu command. When you select a specific command opens a submenu where it operates a general description of the accident. Data for filling are divided into four categories: "Person", "Company", "Terms" and "People and events."

In the category of "person" are included: the personal data of the victim, the time and date of the accident, general information about the accident, including the equipment.

In the category "Enterprise" is shown the information about the enterprise of the employer, including the company where the accident took place, and in accordance with [3, p. 8] must be selected the type of event, cause and type of accident.

The data about the passage of briefings, medical examination, diagnosis, and a sheet of inoperability is entered to the category "Terms". Information about witnesses of accident and offenders of legislation, and also measures to prevent accidents are included to the category "People and events".

After filling out the menu the screen appears that is designed to create a common list of data on victims in the enterprise.

One element of the toolbar is "Generate Report". For this you should select the row with information about the victim and to click on that element, as a result the report H-1 will be generated.

There are three active elements on toolbar: “Open”, “Save” and “Print a report”. The first element is “Open”. This element allows you to upload the needed report. Report files have the extension *.acr. The second element is “Save”. It’s displayed a dialog box asking for the input file name in which the report will be saved. And the last element is “Print a report”. It’s displayed a dialog box for selection of printer.

As a conclusion in the program is offered the opportunity to test injury, getting rates of incidence of injury, severity of injury, malfunction. Such data are necessary to process the quarterly report "Information on injuries at work."

CONCLUSION

The program «Analysis_of_accidents 1.0» gives an opportunity to: keep records of accidents in the food industry; create a data bank of information acts H-1 for analysis purposes and circumstances of occupational accidents in the food industry; prepare and publish acts on form N-1 and in a timely manner to email for social insurance against industrial accidents and occupational diseases. If it’s necessary, you can expand email addresses; to generate annual reports on Form № 7 TNV, given the information acts H-1.

Therefore, the 1st stage of performing the function "Planning and funding for health and safety" of the system of food safety management companies is to analyze traumatic situations.

REFERENCES.

[1] EVTUSHENKO O. Exploration of occupational injuries in food industry of Ukraine / O. Evtushenko, I. Klepikov // Ukrainian journal of food science. – 2013. – Vol. 1., Issue 1. – P. 49-55.

[2] Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Положення про порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві ” від 21.08.2001 р. №1094 // Офіційний вісник України.

[3] Постанова Кабінету Міністрів України „Деякі питання розслідування та ведення

обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві ” від 25.08.2004. №1112 // Офіційний вісник України.

[4] ТОЛМАЧОВ В.М. Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві // Справочник кадровика, 2005 – 159 с.

[5] JULIA LERMAN. Programming Entity Framework. - 2nd Edition: OReilly, 2010 – 912 с.

[6] ЄВТУШЕНКО О.В. Причини, джерела і обставини виробничого травматизму в м'ясній промисловості України / В. С. Гуць, О. В. Євтушенко // Харчова промисловість. – 2012. – Вип. 13. – С.158 – 164.

[7] Bilal Siddiqui JasperReports 3.6 Development Cookbook + code.: Packt Publishing, 2010 – 396 с.

Olga EVTUSHENKO
Head lecturer the Department of Life Safety, National University of Food Technologies,
Kiev, Ukraine.
e-mail: big-evtushenko@bigmir.net

Batyr KHALMURADOV
Assoc. Prof., MUDr., CSc, National Aviation University,. Komarova ave,1
Kiev, Ukrajina 03068,
e-mail: batyrk@yandex.ru

Natalya VOLODCHENKOVA
Head lecturer the Department of Life Safety, National University of Food Technologies,
Kiev, Ukraine.
e-mail: volna22@bigmir.net

KRÍZOVÉ RIADENIE V ŠTRUKTÚRE MIESTNEJ SAMOSPRÁVY
CRISIS MANAGEMENT IN THE STRUCTURE OF LOCAL GOVERNMENT

Štefan GANOCZY, Michal HRNČIAR

ABSTRACT

Článok sa zaoberá problematikou krízového riadenia v štruktúre miestnej samosprávy. Popisuje a objasňuje organizáciu a štruktúru miestnej samosprávy. Jej dynamický vývoj a časté zásadné zmeny štruktúry v minulosti zohľadňovali viac politické ako pragmatické požiadavky na jej usporiadanie. Rozsah plnených úloh a zložitosť usporiadania komplikuje tvorbu a fungovanie pevnej štruktúry krízového riadenia v štruktúre miestnej samosprávy.

The article deals with crisis management in the structure of local government. Describes and explains the organization and structure of local government. The dynamic development and common major structural changes in the past considered more political than pragmatic requirements for the layout. Range of tasks and complex structure of local government complicates the creation and operation of a solid crisis management structures in the structure of local government.

Keywords Územná samospráva, obec, organizácia miestnej samosprávy, štruktúra miestnej samosprávy, vyšší územný celok, úlohy krízového riadenia, integrovaný záchranný systém, hospodárska mobilizácia

Local government, community, organization, the structure of local government, higher territorial unit, crisis management tasks, the integrated rescue system, economic mobilization

ÚVOD

Od roku 2001 je na úrovni miestnej samosprávy venovaná zvýšená pozornosť okrem iného aj problematike krízového a núdzového plánovania a krízového riadenia. Bezpochyby je to spôsobené aj mnohými mimoriadnymi udalosťami, ktoré v poslednom období zasiahli jednotlivé časti územia Slovenskej republiky. Napriek zvýšenej pozornosti venovanej tejto problematike však stále nie je možné vysloviť konštatovanie, že dosiahnutý stav krízového a núdzového plánovania, krízové riadenie a pripravenosť jednotlivých orgánov miestnej samosprávy na zabraňovanie vzniku či odstraňovanie následkov mimoriadnych, havarijných či núdzových situácií, je na požadovanej úrovni. Preto sa problematike krízového plánovania v štruktúre miestnej samosprávy venuje aj tento príspevok.

1. ORGANIZÁCIA MIESTNEJ SAMOSPRÁVY

Územnú samosprávu tvorí obec a vyšší územný celok. Obec je všeobecný názov sídla rôznej veľkosti.

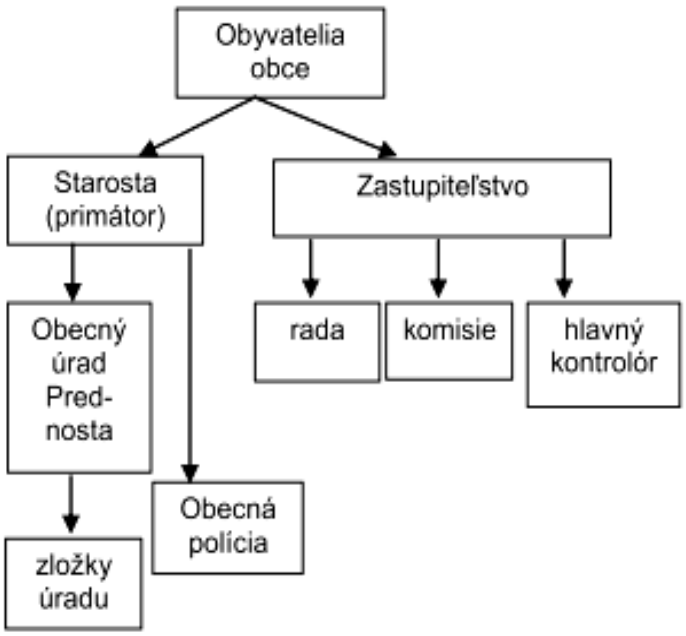
1.1 OBCE

Obec je základom územnej samosprávy. Združuje obyvateľov obce, t. j. osoby, ktoré majú na jej území trvalý pobyt. Je samostatným územným a správnym celkom. Je verejnou korporáciou. V súkromnoprávnych vzťahoch je právnickou osobou. Obec za podmienok ustanovených zákonom samostatne hospodári s vlastným majetkom a so svojimi finančnými prostriedkami. Obec je oprávnená vydávať všeobecne záväzné nariadenia.

Samosprávu obce vykonávajú obyvatelia obce orgánmi obce, hlasovaním obyvateľov obce (miestnym referendom) a verejným zhromaždením obyvateľov obce.

Orgánmi obce sú obecné zastupiteľstvo a starosta obce (Obrázok 1). Obecné zastupiteľstvo je zastupiteľský zbor obce, ktorý rozhoduje o základných otázkach života obce. Starosta je predstaviteľom obce a najvyšším výkonným orgánom obce, je štatutárnym orgánom v majetkovoprávnych vzťahoch obce a v pracovnoprávnych vzťahoch zamestnancov obce. V administratívnych vzťahoch je správnym orgánom[1].

Výkonným orgánom obecného zastupiteľstva a starostu je obecný úrad. Zabezpečuje ich organizačné a administratívne veci, ako aj organizačné a administratívne veci orgánov zriadených obecným zastupiteľstvom.

Obrázok1 Všeobecný variant štruktúry obce[2]

Obci pri výkone samosprávy je možné ukladať povinnosti a obmedzenia len zákonom a na základe medzinárodnej zmluvy. Obec samostatne rozhoduje a uskutočňuje všetky úkony súvisiace so správou obce

Základnou úlohou obce pri výkone samosprávy je starostlivosť o všestranný rozvoj územia a o potreby jej obyvateľov vrátanie zaistenia ich spoločenskej a osobnej bezpečnosti, ochrany ich života, alebo zdravia, životného prostredia, súkromného alebo verejného vlastníctva a majetku. V prípade ich ohrozenia je povinnosťou obce organizovať, poskytovať a zaisťovať bezodkladnú pomoc zameranú na odstránenie následkov núdzových, havarijných alebo mimoriadnych situácií.

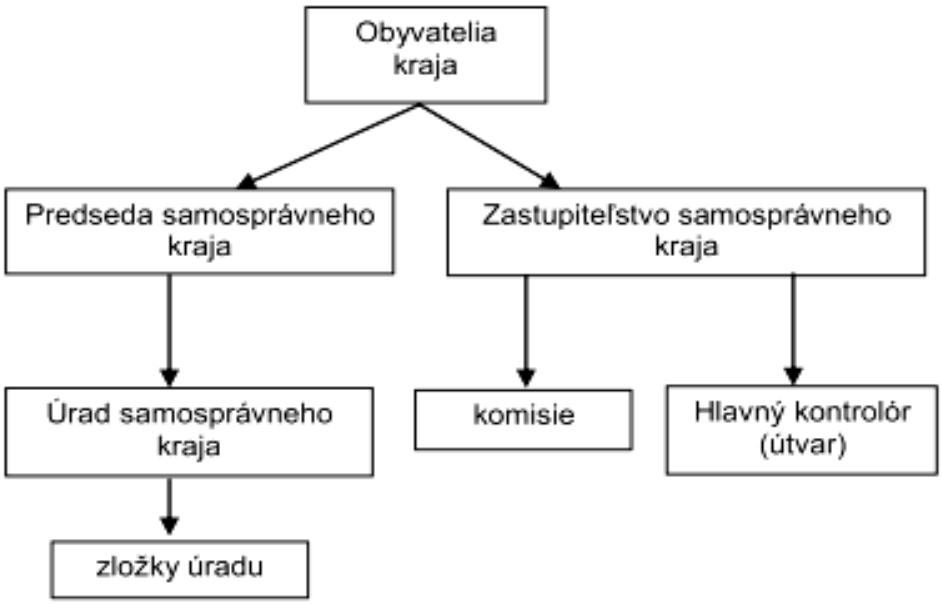
Z hľadiska organizácie miestnej samosprávy je jej základným problémom vysoký počet sídelných útvarov s malým počtom obyvateľov.

1.2 VYŠŠIE ÚZEMNÉ CELKY

Vyšší územný celok je samosprávny kraj. Združuje osoby, ktoré majú na jeho území trvalý pobyt. Je verejnoprávnou korporáciou. Za podmienok ustanovených zákonom samostatne hospodári

[1] Volko, V. a kol. Stručný prehľad vývoja územného a správneho členenia Slovenska, s. 89.
[2] Volko, V. a kol., s. 89.

s vlastným majetkom a so svojimi finančnými prostriedkami. Samosprávny kraj môže vydávať všeobecne záväzné nariadenia[3].

Obrázok 2 Všeobecný variant štruktúry vyššieho územného celku[4]

Orgánmi samosprávneho kraja (Obrázok 2) sú zastupiteľstvo samosprávneho kraja a predseda samosprávneho kraja (ďalej len „zastupiteľstvo“ a „predseda“). Zastupiteľstvo je zbor zložený z poslancov samosprávneho kraja. Rozhoduje o veciach, ktoré sú mu vyhradené zákonom. Môže rozhodovať aj o ďalších záležitostiach, ktoré si vyhradí v štatúte samosprávneho kraja, ak nie sú zákonom zverené predsedovi. Predseda zastupuje samosprávny kraj navonok. Členenie územia SR na jednotlivé vyššie územné celky uvádza tabuľka 1.

Tabuľka 1 Štruktúra vyšších územných celkov[5]

VYŠŠÍ ÚZEMNÝ CELOK	ROZLOHA V KM^2	POČET OBYVATEĽOV 2006	HUSTOTA OBYV./KM 2006	POČET OBCÍ
Bratislavský	2 053	606 753	295,54	73
Trnavský	4 148	555 075	133,82	251
Trenčiansky	4 501	599 847	133,27	276
Nitriansky	6 343	707 305	111,51	354
Žilinský	6 788	695 326	102,43	315
Banskobystrický	9 455	655 762	69,36	516
Prešovský	8 993	800 483	89,01	666
Košický	6 753	773 086	114,48	440
Slovenská republika	49 034	5 393 637	110,00	2 891

[3] Volko, V. a kol. Stručný prehľad vývoja územného a správneho členenia Slovenska, s. 94.
[4] Volko, V. a kol., s. 94.
[5] Volko, V. a kol., s. 97.

Úlohou samosprávneho kraja pri výkone samosprávy je starať sa o všestranný rozvoj svojho územia a o potreby svojich obyvateľov.

Z hľadiska krízového riadenia na úrovni samosprávneho kraja je významná jeho priama zodpovednosť za starostlivosť a zaistenie spoločenskej a osobnej bezpečnosti obyvateľov samosprávneho kraja, za ochranu ich života, alebo zdravia, životného prostredia, súkromného alebo verejného vlastníctva a majetku. V prípade ich ohrozenia je povinnosťou samosprávneho kraja organizovať, poskytovať a zaisťovať bezodkladnú pomoc zameranú na odstránenie následkov núdzových, havarijných alebo mimoriadnych situácií.

2. ŠTRUKTÚRA MIESTNEJ SAMOSPRÁVY NA ÚZEMÍ SLOVENSKA

Po vzniku Slovenskej republiky v roku 1993 prebiehal veľmi dynamický vývoj štruktúry štátnej správy a miestnej samosprávy, ktorý však bol výrazne ovplyvnený politickými tendenciami na úkor pragmatického a funkčného usporiadania štruktúry. Zákonom č. 221/1996 Z. z. z 3. 7. 1996 o územnom a správnom usporiadaní vzniklo 8 krajov a 79 okresov (zvýšenie počtu o 41 !!!). Zákonom č. 515/2003 Z. z. o krajských úradoch a okresných úradoch boli okresné úrady zrušené a bolo zriadených 8 krajských a 50 obvodných úradov ako miestnych orgánov špecializovanej štátnej správy. Štruktúru obvodných úradov špecializovanej štátnej správy uvádza tabuľka 2, príslušnosť, názvy a počty jednotlivých úradov ukazuje tabuľka 3. Naďalej zostali zachované orgány špecializovanej miestnej štátnej správy, ktoré existovali už pred uvedenou sériou zákonov.

Tabuľka 2 Obvodné úrady špecializovanej štátnej správy[6]

Ministerstvo	názov orgánu špecializovanej miestnej štátnej správy	počet	názov orgánu špecializovanej miestnej štátnej správy	počet	zriadený zákonom č. /Z.z.
vnútra	Obvodný úrad	50	Krajský úrad	8	515/2003
dopravy	Obvodný úrad pre cestnú dopravu a pozemné komunikácie	46	Krajský úrad pre cestnú dopravu a pozemné komunikácie	8	534/2003
pôdohospodárstva	Obvodný pozemkový úrad	44	Krajský pozemkový úrad	8	518/2003
	Obvodný lesný úrad	40	Krajský lesný úrad	8	
životného prostredia	Obvodný úrad životného prostredia	46	Krajský úrad životného prostredia	8	525/ 2003
životného prostredia			Inšpektorát životného prostredia	4	525/ 2003
zdravotníctva	Regionálny úrad verejného zdravotníctva	36			578/2003
práce, sociálnych vecí a rodiny	Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny	46			453/2003

[6] Volko, V. a kol. Stručný prehľad vývoja územného a správneho členenia Slovenska, s. 72.

Tabuľka 3 Okresné orgány špecializovanej miestnej štátnej správy[7]

Ministerstvo (resp. iný ústredný orgán štátnej správy)	názov orgánu špecializovanej miestnej štátnej správy	počet	názov orgánu špecializovanej miestnej štátnej správy	počet	zriadený zákonom č. /Z.z.
vnútra	Okresné riaditeľstvo policajného zboru	41	Krajské riaditeľstvo policajného zboru	8	171/1993
Úrad geodézie, kartografie a katastra	Správa katastra	79	Katastrálny úrad	8	162/1995
hospodárstva			Obvodný banský úrad	5	333/1996
práce, sociálnych vecí a rodiny			Inšpektorát práce	8	95/2000
financií			Správa finančnej kontroly	3	440/2000
financií	Daňový úrad	101			150/2001
financií	Colný úrad	9			652/2004
vnútra	Okresné riaditeľstvo hasičského a záchranného zboru	51	Krajské riaditeľstvo hasičského a záchranného zboru	8	315/2001
kultúry			Krajský pamiatkový úrad	8	49/2002
hospodárstva			Inšpektorát Slovenskej obchodnej inšpekcie	8	128/2002
obrany			Územná vojenská správa	8	319/2002
pôdohospodárstva	Regionálna veterinárna a potravinová správa	40	Krajská veterinárna a potravinová správa	8	488/2002
školstva			Krajský školský úrad	8	596/2003
výstavby a regionálneho rozvoja			Krajský stavebný úrad	8	608/2003

K 1. 10. 2013 boli na základe Zákona č.180/2013 Z. z. o organizácii miestnej štátnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov Obvodné úrady zrušené, je obnovená pôsobnosť Okresných úradov, ktoré preberajú agendu stávajúcich Obvodných úradov.

O koncepčnosti prístupu k riešení štruktúry štátnej správy a miestnej samosprávy je potrebné vysloviť vážne pochybnosti.

3. ÚLOHY KRÍZOVÉHO RIADENIA RIEŠENÉ NA JEDNOTLIVÝCH ÚROVNIACH MIESTNEJ SAMOSPRÁVY

Do 30. septembra 2013 boli územné a správne členenie a miestna samospráva tvorené štruktúrou krajských úradov, obvodných úradov, mestských a obecných úradov, ktorá bola doplnená o Okresné orgány špecializovanej miestnej štátnej správy vo vybraných okresných mestách Slovenskej republiky. Príslušná inštitúcia, najmä obvodné úrady a ich príslušné odbory v sídle okresu a kraja, má presne vymedzené náplne činnosti v súvislosti s procesmi krízového riadenia, a to:

a) na úseku krízového riadenia:

1) pripravuje podklady na rokovanie bezpečnostnej rady obvodu týkajúce sa zabezpečenia obrany štátu a zachovania jeho bezpečnosti, na ochranu života a zdravia osôb, na ochranu majetku, na dodržiavanie základných práv a slobôd, na odvrátenie ohrozenia alebo na obnovu narušeného hospodárstva, najmä riadneho fungovania zásobovania, dopravy a verejných služieb v obciach a na riadne fungovanie orgánov miestnej štátnej správy v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu podľa čl. 1 ods. 2 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov (ďalej len „ústavný zákon č. 227/2002 Z. z.“),

[7] Volko, V. a kol., s. 73.

2) pripravuje podklady na vyhodnocovanie bezpečnostnej situácie a krízovej situácie a zároveň pripravuje návrhy opatrení na zachovanie bezpečnosti a návrhy opatrení na predchádzanie krízovej situácii (čl. 10 ods. 2 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z.),

3) zabezpečuje a pripravuje pre bezpečnostnú radu obvodu podklady a materiály na plnenie úloh, ktorými sa realizujú rozhodnutia bezpečnostnej rady obvodu v období krízovej situácie (čl. 10 ods. 3 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z.),

4) zabezpečuje a pripravuje pre bezpečnostnú radu obvodu podklady a plní úlohy súvisiace so zabezpečením uložených opatrení iným štátnym orgánom a obciam v obvode svojej územnej pôsobnosti (čl. 10 ods. 4 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z.),

5) zabezpečuje úlohy sekretariátu bezpečnostnej rady obvodu spojené s jej činnosťou (čl. 10 ods. 7 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z.),

6) zabezpečuje prípravu a realizáciu opatrení na vykonanie nariadenej čiastočnej alebo všeobecnej mobilizácie ozbrojených síl (čl. 1 ods. 8 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z.),

7) vypracúva návrh plánu práce bezpečnostnej rady obvodu na kalendárny rok a návrh ročného plánu úloh na úseku krízového riadenia,

8) koordinuje činnosť obcí pri príprave na krízovú situáciu a pri jej riešení (§ 9 ods. 1 písm. b) zákona č. 387/2002 Z. z.),

9) koordinuje činnosť podnikateľov a právnických osôb pri civilnom núdzovom plánovaní (§ 9 ods. 1 písm. b) zákona č. 387/2002 Z. z.), 11. vykonáva opatrenia na riešenie krízových situácií (§ 9 ods. 1 písm. c) zákona č. 387/2002 Z. z.),

10) plní úlohy ustanovené vládou aj ústredným krízovým štábom pri príprave na riešenie krízových situácií (§ 9 ods. l písm. d) zákona č. 387/2002 Z. z.),

11) uskutočňuje civilné núdzové plánovanie a kontroluje civilné núdzové plánovanie (§ 9 ods. 1 písm. e) a f) zákona č. 387/2002 Z. z.),

12) spolupracuje s príslušnými orgánmi iných štátov pri príprave na krízové situácie a pri ich riešení (§ 9 ods. 1 písm. g) zákona č. 387/2002 Z. z.),

13) organizuje odbornú prípravu krízových štábov obcí pri príprave na krízové situácie (§ 9 ods. 1 písm. h) zákona č. 387/2002 Z. z.),

b) na úseku integrovaného záchranného systému

1) koordinuje a metodicky riadi plnenie úloh na úseku integrovaného záchranného systému na území kraja (§ 5 zákona č. 129/2002 Z. z. o integrovanom záchrannom systéme v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon č.129/2002 Z. z.)),

2) zriaďuje koordinačné stredisko (§ 5 ods.1 písm. a) zákona č. 129/2002 Z. z.),

3) utvára technické podmienky na činnosť koordinačného strediska (§ 5 ods.1 písm. b) zákona č. 129/2002 Z. z.),

4) rozhoduje o náhrade výdavkov a náhrade škody a uhrádza tieto náhrady (§ 5 ods.1 písm. c) a § 15 zákona č. 129/2002 Z. z.),

5) spolupodieľa sa na vypracúvaní koncepcie organizácie a rozvoja integrovaného záchranného systému (§ 5 ods.1 písm. d) zákona č. 129/2002 Z. z.),

6) zabezpečuje príjem tiesňového volania na linke tiesňového volania 112 (§ 5 ods.2 písm. a) zákona č. 129/2002 Z. z.),

7) spracúva a vyhodnocuje informácie o tiesňovom volaní a zabezpečuje činnosť súvisiacu s poskytnutím pomoci v tiesni (§ 5 ods.2 písm. b) zákona č. 129/2002 Z. z.),

8) zabezpečuje hlasový a dátový prenos informácií telekomunikačnými sieťami a telekomunikačnými zariadeniami s operačnými strediskami tiesňového volania v územnom obvode kraja, s ostatnými koordinačnými strediskami, s ministerstvom a s ministerstvom zdravotníctva; (§ 5 ods.2 písm. c) zákona č. 129/2002 Z. z.),

9) vypracúva plán poskytovania pomoci (§ 5 ods.2 písm. d) zákona č. 129/2002 Z. z.),

10) vedie prehľad o silách a prostriedkoch záchranných zložiek integrovaného záchranného systému a ich zásahových obvodoch (§ 8 ods. 3) (§ 5 ods.2 písm. e) zákona č. 129/2002 Z. z.),

11) vedie prehľad o silách a prostriedkoch právnických osôb a fyzických osôb oprávnených na podnikanie, využiteľných na účely poskytovania pomoci v tiesni (§ 5 ods.2 písm. f) zákona č. 129/2002 Z. z.),

12) vedie dokumentáciu súvisiacu so zabezpečovaním činností uvedených v § 5 ods.2 písm. c) až f) zákona č. 129/2002 Z. z. a evidenciu činností integrovaného záchranného systému súvisiacu s úlohami uvedenými v § 5 ods. 2 písm. a) a b) zákona č. 129/2002 Z. z. a s úlohami uvedenými v § 5 ods. 4 zákona č. 129/2002 Z. z.,

13) vykonáva odbornú prípravu záchranných zložiek integrovaného záchranného systému v rozsahu ustanovenom v § 16 (§ 5 ods.2 písm. h) zákona č. 129/2002 Z. z.),

14) spolupracuje s orgánmi zodpovednými za pátranie po lietadlách a záchranu ľudských životov1a) v prípade pátrania po lietadlách alebo poskytovania pomoci pri leteckej nehode (§ 5 ods.2 písm. i) zákona č. 129/2002 Z. z.),

15) vyžaduje prostredníctvom ministerstva pomoc záchranných zložiek integrovaného záchranného systému z iného kraja, ak na zásah nepostačujú vlastné sily a prostriedky; (§ 5 ods.2 písm. j) zákona č. 129/2002 Z. z.),

16) vedie evidenciu zvukových záznamov hovorov súvisiacich s tiesňovým volaním a uchováva ich tri roky od zaznamenania (§ 5 ods.2 písm. k) zákona č. 129/2002 Z. z.),

17) zabezpečuje odovzdanie tiesňového volania z iného štátu pracovisku na príjem tiesňového volania v štáte, odkiaľ bolo tiesňové volanie vyslané (§ 5 ods.2 písm. l) zákona č. 129/2002 Z. z.),

18) zabezpečuje varovanie obyvateľstva, ak tak nevykonali zákonom určené právnické osoby alebo fyzické osoby oprávnené na podnikanie (§ 5 ods.4 písm. a) zákona č. 129/2002 Z. z.),

19) vyrozumieva orgány štátnej správy a iné právnické osoby, ktoré zabezpečujú úlohy súvisiace so záchrannými prácami pri mimoriadnych udalostiach (§ 5 ods.4 písm. b) zákona č. 129/2002 Z. z.),

20) podieľa sa na plnení úloh súvisiacich s vykonávaním záchranných prác na základe rozhodnutia štátnych orgánov podľa osobitných právnych predpisov. (§ 5 ods.4 písm. c) zákona č. 129/2002 Z. z.),

21) vedie prehľad o silách a prostriedkoch útvarov Policajného zboru a o ich zásahových obvodoch (§ 9a písm. d) zákona č. 129/2002 Z. z.),

22) pripravuje podklady k rozhodnutiu o náhrade výdavkov a náhrade škody (§ 15 zákona č. 129/2002 Z. z.),

23) predkladá návrh skladby, rozsahu a určenia výdavkov na integrovaný záchranný systém ministerstvu (§ 17 zákona č. 129/2002 Z. z.),

24) ukladá v správnom konaní pokuty právnickým osobám a fyzickým osobám oprávneným na podnikanie v prípade zistenia správneho deliktu na úseku integrovaného záchranného systému (§ 18 zákona č. 129/2002 Z. z.); uložené pokuty zadáva do informačného systému,

25) vypracúva podklady na uloženie pokuty v priestupkovom konaní na úseku integrovaného záchranného systému (§ 19 zákona č. 129/2002 Z. z.),

26) koordinačné stredisko integrovaného záchranného systém poskytuje súčinnosť krízovému štábu pri plnení úloh obvodného úradu (§ 8 ods.3 zákona č. 387/2002 Z. z.),

27) koordinačné stredisko integrovaného záchranného systému odovzdáva prijaté hlásenia o príznakoch mimoriadneho zhoršenia vôd Slovenskej inšpekcii životného prostredia (§41 zákona č. 364/2004 Z. z. o vodách a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon) v znení neskorších predpisov,

28) koordinačné stredisko integrovaného záchranného systému bezplatne poskytuje dopravné informácie do Národného dopravného informačného centra (§ 5 ods. 5 písm. b) zákona č. 317/2012 Z. z. o inteligentných dopravných systémoch v cestnej doprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov),

c) na úseku hospodárskej mobilizácie

1) vedie evidenciu prostredníctvom špecifického aplikačného programu jednotného informačného systému hospodárskej mobilizácie (podľa § 16 ods. 1 písm. a) bodov 1 až 5 zákona č. 179/2011 Z. z. o hospodárskej mobilizácii a o zmene a doplnení zákona č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon č. 179/2011 Z. z.)),

2) rozhoduje o povinnosti obce zriadiť výdajňu odberných oprávnení a vykonáva ich kontrolu (§ 16 ods. 1 písm. b) zákona č. 179/2011 Z. z.),

3) riadi, koordinuje a kontroluje činnosť obcí pri vykonávaní opatrení hospodárskej mobilizácie (§ 16 ods. 1 písm. c) zákona č. 179/2011 Z. z.),

4) koná vo veciach priestupkov a správnych deliktov (§ 16 ods. 1 písm. d) zákona č. 179/2011 Z. z.),

5) uplatňuje na obvodnom úrade v sídle kraja požiadavky obcí nachádzajúcich sa v územnom obvode obvodného úradu na nariadenie vykonávania opatrení hospodárskej mobilizácie (§ 16 ods. 1 písm. e) zákona č. 179/2011 Z. z.),

6) informuje obvodný úrad v sídle kraja na jeho žiadosť, ak informácie nie sú dostupné prostredníctvom špecifického aplikačného programu jednotného informačného systému hospodárskej mobilizácie (§ 16 ods. 1 písm. f) bod 1 a 2 zákona č. 179/2011 Z. z.),

7) spracúva a aktualizuje informácie potrebné na vykonávanie opatrení hospodárskej mobilizácie v špecifickom aplikačnom programe jednotného informačného systému hospodárskej mobilizácie (§ 16 ods. 1 písm. g) a h) zákona č. 179/2011 Z. z.),

8) v období krízovej situácie dáva podnet obvodnému úradu v sídle kraja na vydanie Nariadenia pre vykonávanie opatrení hospodárskej mobilizácie (§ 16 ods. 3 písm. a) zákona č. 179/2011 Z. z.),

9) príkazom prednostu v rámci svojej pôsobnosti určuje subjekty hospodárskej mobilizácie (§ 16 ods. 3 písm. c) bod 1 až 3 zákona č. 179/2011 Z. z.),

10) rozhoduje o oslobodení fyzickej osoby od pracovnej povinnosti na základe jej písomnej žiadosti (§ 16 ods. 3 písm. e) zákona č. 179/2011 Z. z.),

11) organizuje distribúciu odberných oprávnení obciam po nariadení mimoriadnych regulačných opatrení (§ 16 ods. 3 písm. f) zákona č. 179/2011 Z. z.),

12) informuje obvodný úrad v sídle kraja o skutočnostiach podľa § 16 ods. 3 písm. g) bod 1 až 5 zákona č. 179/2011 Z. z.,

13) na základe požiadavky určeného subjektu (podľa § 4 ods. 1 písm. d) zákona č. 179/2011 Z. z.) zabezpečuje doplnenie ľudských zdrojov a vecných prostriedkov (§ 16 ods. 3 písm. h) zákona č. 179/2011 Z. z.).

4. MOŽNOSTI VYUŹÍVANIA APLIKAČNÉHO PROGRAMU EPSIS

Špecifický aplikačný program Jednotného informačného systému hospodárskej mobilizácie s ochrannou známkou EPSIS® JISHM (ďalej len program EPSIS) je významný nástroj riadenia hospodárskej mobilizácie.

Program EPSIS je využívaný najmä v oblasti hospodárskej mobilizácie (ďalej len HM), ktorej vybrané subjekty (ďalej len SHM) sú aj orgánmi krízového riadenia (ďalej len OKR). Preto je možné a účelné využívať údaje spracovávané týmto programom aj vo sfére krízového riadenia. Tento informačný systém zabezpečuje vzájomnú komunikáciu v definovaných oblastiach medzi štátnym a súkromným sektorom. Používatelia sa prihlasujú do systému na základe pridelených oprávnení, ktoré sú zadefinované na karte používateľa. Program EPSIS rieši v jednotlivých adresároch, podadresároch a moduloch spracovanie údajov na zabezpečenie podpory riešenia vybraných opatrení HM stanovených v zákone o hospodárskej mobilizácii[8].

a) Aplikačná časť **Krízové riadenie:**

Zahŕňa adresáre *Opatrenia, Postupy, Vyrozumenia, Hlásenia o MU* a *Zdroje rizík*. V rámci adresárov *Opatrenia* a *Postupy* je možné evidovať kroky opatrení a postupov rôznych činností potrebných na riešenie krízových situácií. Adresár *Vyrozumenie* sa používa na zabezpečenie vyrozumenia SHM o vyhlásených krízových stavoch (podľa ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov) a nariadených opatreniach HM prostredníctvom SMS správ a e-mailových správ.

b) Aplikačná časť **Krízový plán:**

Umožňuje vytvoriť globálne osnovy KP (ak má používateľ právo koordinátora HM), vlastné osnovy KP (ak má používateľ právo ÚO/VÚC), a taktiež umožňuje vytvoriť každému SHM vlastný KP SHM. Program EPSIS v rámci spracovania KP ponúka rôzne funkcionality, ako napr.: vkladanie a úprava textového dokumentu, obrázku, externého súboru a dátovej tabuľky. Používateľ môže využiť rôzne možnosti grafických úprav.

c) Aplikačná časť **Hospodárska mobilizácia:**

Obsahuje definované moduly na vytvorenie finálnych záväzkov a k nim sa viažucich subdodávok, moduly na vytvorenie zmluvných vzťahov (formy záväzkov), a taktiež sú tu k dispozícii moduly na definovanie finálnych subdodávateľov a ich subdodávok. Vybraní používatelia majú možnosť evidovať pohotovostné zásoby, majetok HM a pohotovostné čerpacie stanice. Pre potreby opatrenia *„pracovná povinnosť“* je vytvorený samotný adresár. Svoje údaje doň poskytuje Register obyvateľstva SR, Sociálna poisťovňa, Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny a príslušný obvodný úrad.

[8] Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov, s.2.

ZÁVER

Krízové riadenie je súhrn činností vecne príslušných inštitúcií určených, okrem iného na analýzu bezpečnostných rizík a ohrození, na monitorovanie rizikových činiteľov, na prevenciu vzniku krízových situácií a na prípravu, organizovanie, uskutočňovanie a kontrolu činností zameraných na vytváranie podmienok na riešenie ako aj na samotné riešenie krízových situácií.

Vzhľadom na rozsiahlu, komplikovanú a najmä často sa meniacu štruktúru miestnej samosprávy je dlhodobým vážnym problémom vytvorenie a fungovanie pevnej štruktúry krízového riadenia v oblasti miestnej samosprávy tak, aby vzájomne prepojila jednotlivé inštitúcie na úrovni (obecné, mestské, okresné, krajské úrady) s centrálnymi inštitúciami štátnej správy a s organizáciami, ktoré sa na prevencii vzniku krízových situácií, respektíve na odstraňovaní ich následkov podieľajú.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Pecková, Ľ. *Súčasný stav a smerovanie vývoja aplikačného programu EPSIS JISHM,* Dissemination Conference, Fakulta špeciálneho inžinierstva ŽU, Žilina 2012, s. 23 – 31.

Volko, V. a kol. *Stručný prehľad vývoja územného a správneho členenia Slovenska*. Ministerstvo vnútra SR, sekcia verejnej správy, odbor koordinácie a modernizácie verejnej správy, Bratislava 2007, 116 s.

Zákon č. 129/2002 Z. z. o integrovanom záchrannom systéme v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 364/2004 Z. z. o vodách.

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 317/2012 Z. z. o inteligentných dopravných systémoch v cestnej doprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 179/2011 Z. z. o hospodárskej mobilizácii a o zmene a doplnení zákona č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny.

Ing. Štefan GANOCZY, PhD.
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši
Demänovská 393
031 06 Liptovský Mikuláš
stefan.ganoczy@aos.sk

npor. Ing. Michal HRNČIAR
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši
Demänovská 393
031 06 Liptovský Mikuláš
michal.hrnciar@aos.sk

OPERACJA CORDON AND SEARCH
CORDON AND SEARCH OPERATIONS

Artur GONCIARZ, Tomasz DUKIEWICZ

ABSTRACT

The author of the article describe the issues of the basic knowledge of cordon and search operations. The information contain the present operational environment, the ability of the command system in the conducted operations and decreasing or increasing the combat opportunities. This affect gives a different dimension to military operations.

The obtained experience (Iraq and Afghanistan) indicate the asymmetrical operations environment in which the key of victory is informational advantage and new technology enables to link automated information systems and command systems with guidance systems in order to interrogate the combat system environment. The automated supervision systems on the operational region should enable the detection, location and classification of main goals (targets) in the operational zone. Those systems are used for special, reconnaissance and patrol units as well as units realizing tasks in the support of mission stability and peace support.

Keywords
Operacje wsparcia pokoju, Miedzynarodowe siły, Działania przeciwdywersyjne, Taktyka i procedury, Priorytetowe wymagania rozpoznawcze, otocz i przeszukaj, punkt kontrolny
PSO, International Forces, Counterinsurgency, Combined Tactics Techniques and Procedures, Priority Intelligence Requirements, cordon and search, traffic control point

INTRODUCTION

Cordon and search (C&S) operations is one of the most common operations in ISAF mission. This type of military action involves isolating the target area and searching suspected buildings IOT (In Order To) to capture HVI (High Value Individuals), TB commanders, IED experts, possible INS (insurgents) or destroy weapon cache and INS meeting point, complement intelligence data, or answers to PIR (Priority Intelligence Requirements)[1] and IR Information Requirements[2].

Cordon and search may also be thought of as a movement to contact, a raid, a deliberate attack, or as area reconnaissance, based on accuracy of Intel Fusion Cell. In the military regulations *Cordon* is a tactical task given to a unit to prevent the withdrawal from or reinforcement to a position. It implies occupying or controlling terrain especially mounted and dismounted avenues of approach. *Search:* implies the physical and visual inspection of an area. Both the object of the search and the physical area of the search influence the type and degree of the search[3].

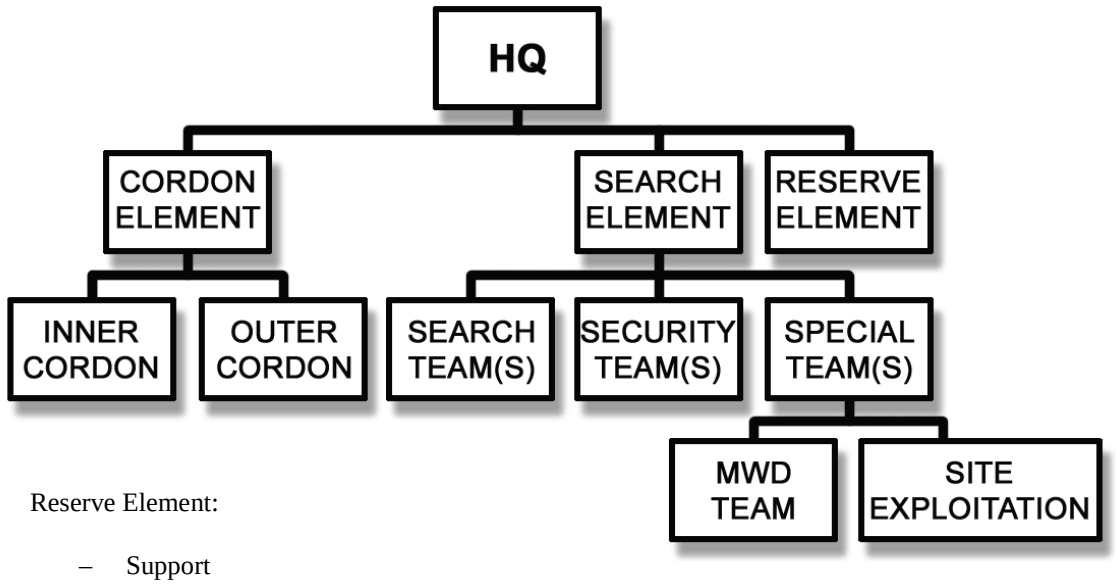
[1] PIR are intelligence requirements associated with a decision that will affect the overall success of the command's mission. PIR may change in order or be replaced entirely. FM 34-8-2, *Appendix D Priority Intelligence Requirements, Information Requirements, and Indicators*, p. D-1.
[2] IR are requirements for intelligence to fill a gap in the command's knowledge and understanding of the battlefield or threat forces. They target specific COAs. Ibid. p. D-1.
[3] *Cordon and Search,* Air Land Sea Application (ALSA) Center, Issue No. 2010-3, September 2010, p. 4-5,

In the operation C&S very important are fundamentals, such as:

- *Surprise*, Using surprise to establish the cordon will prevent the escape of the individual targets and protect the forces conducting the operation.
- *Speed*, If you go so fast that you miss targets of opportunity, speed can become costly. However, time spent on the target area will increase the probability of taking friendly force casualties.
- *Concentration*, Assess the right combat force ratio to accomplish the mission and plan on using all of his combat multipliers.
- *Flexibility*, Plan for a reserve that is mobile and nearby, to allow for flexibility of the inner cordon, outer cordon, and search element.
- *Audacity*, "Cost versus reward!" The principle of audacity relies on opportunity, either created or presented. Beware of opportunity presents itself, it may be a trap.

1. THE BASIC STRUCTURE OF CORDON AND SEARCH

The basic structure of cordon and search operations are presented in FM 3-24.2, and includes a command element, a cordon element, a search element, and a reserve element each with a clear task and purpose. The basic structure of C&S ops are shown in Figure 1

Reserve Element:

- Support
- Reserve / QRF

Figure 1. The typical cordon and search task organization. (*FM 3-24.2(FM 90-8, FM 7-98), Tactics in counterinsurgency, Headquarters Department of the Army, April 2009, p. 5-11).*

Outer Cordon:

- This element is focused on preventing ingress into the objective area and threats to the inner cordon and assault element during the operation.
- It is positioned to dominate avenues of approach with direct fire.
- This element is positioned first on the objective area and provides security by "facing out" thus facilitating the actions of the other elements.
- The doctrinal tasks assigned to this element are usually one of the following: contain, block, fix, interdict, or turn.

- Depending upon the scale of the operation and complexity of the objective area, this element may be sub-task organized to facilitate command and control.
- The leader of this element must operate on the command net for the entire operation in order to provide early warning for the other elements in the operation[4].

Inner Cordon:

- This element is focused on preventing egress from the objective area and threats to the search element prior to gaining a foothold.
- It is positioned to dominate the objective with suppressive fires utilizing a highly defined direct fire plan.
- This element is positioned second on the objective area and provides support by "facing in" thus facilitating the actions of the search elements.
- The doctrinal task assigned to this element are usually one of the following: attack by fire, support by fire, suppress, neutralize, fix, and destroy.
- The inner cordon may be composed of several sub-task organized elements responsible to one leader depending upon the size and angles of fire onto the objective.
- The leader must operate on the command net in order to properly control fires[5].

Search:

- This element is focused on gaining a foothold on the objective, systematically clearing the objective and conducting a thorough search of the objective for the threat personnel, intelligence or contraband that is the purpose of the operation.
- This element is the decisive operation and may be sub- task organized to include a breach element, an assault element or clearing team, search teams, and handling teams.
- Doctrinal tasks associated with this element include; seize, clear, secure, and possibly destroy. The search element usually has one leader for each major element that comprises the whole. The leader of the entire operation usually travels at the trail of the search element to safely locate near as possible to the decisive point[6].

2. **BASIC METHODS DURING OPERATION C&S IN AFGHANISTAN**

During operation C&S in Afghanistan, coalition forces (CF) used two basic methods: *cordon and knock* or *cordon and enter*. Key Factors to consider in selecting the method to use include the enemy threat, local populace support, the level of Intel available, and the capabilities of local security forces. In both methods the fatal funnel must be clear and points of domination acquired[7].

[4]Operations other than war, Appendix E, p.35. http://library.enlisted.info/field-manuals/series-2/FM17_98/APPE.PDF 26.05.2013.
[5] Ibid.
[6] Ibid.
[7] FM 3-24.2(FM 90-8, FM 7-98), *Tactics in counterinsurgency*, Headquarters Department of the Army, April 2009, p. 5-8.

Cordon and Knock: Is used when the populace is seen as friendly or neutral, no resistance is expected, and to disrupt or inconvenience the local occupants as little as possible used Tactical Callout and Cordon and ask.

INVITED IN – ASK – DICTATE – DEMAND

Cordon and Enter: Unknown insurgent force operating in search area, used breach methods and enter and clear a room/building[8].

JUST ENTER – KICK IN – SHOOT IN – EXPLODE IN

As already mentioned, current C&S ops are organized into 3 elements: outer cordon, inner cordon, and search element.

The *outer cordon* is the is doctrinally referred to as the security element and supports the main effort. The outer cordon has several purposes:

- Prevent escape of targeted personnel and equipment;
- Protect the main effort from threat reinforcement;
- Conduct vehicle and personnel search if necessary.

Practically are two methods to secure the outer Cordon:

1. The Traffic Control Point:
   - used to facilitate personnel and vehicle searches;
   - used when at least some traffic will be allowed through.
2. Blocking Position:
   - does not allow for the passage of personnel or vehicular traffic;
   - terrain is a factor (roads not needed for this methods);
   - employs a combination of listening/ observation post, and dismounted patrol.

The Example blocking position for the outer cordon in C&S ops is shown in Figure 2.

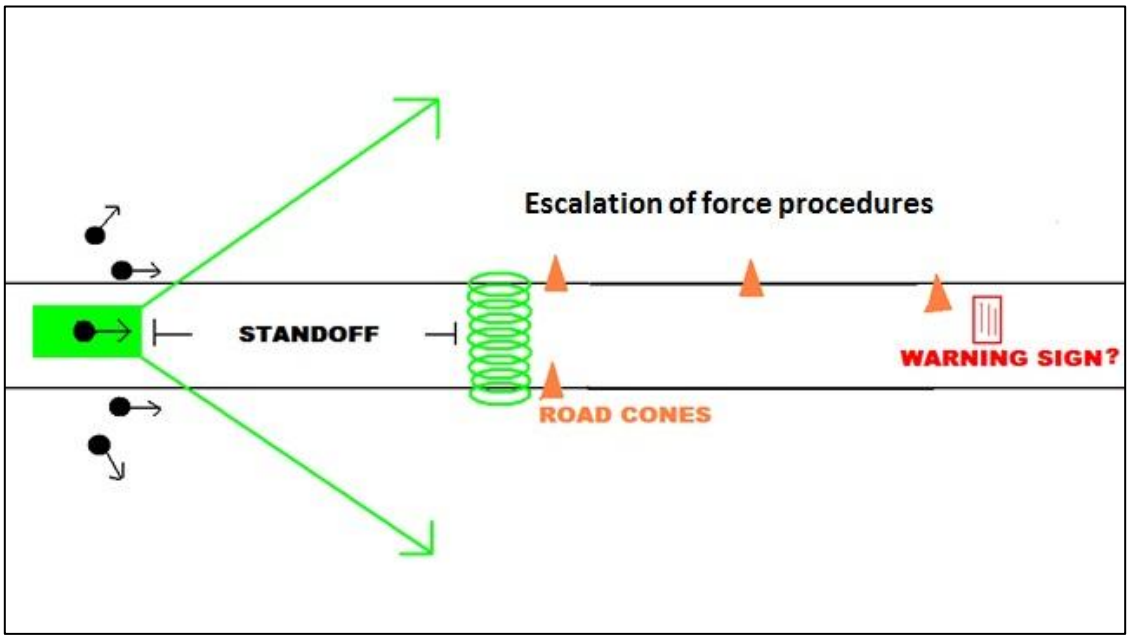

Figure 2. Example blocking position for the outer cordon. (*Cordon and search, FM 3-24.2 COIN Tactics, p.24.).*

[8] Ibid.

Below are some important rules that soldiers should pay attention during blocking position in C&S ops.

- Utilize rules of engagement and employ fire control measures. We use this to Avoid collateral damage. Remember they are aggressive drivers.
- They could be innocent.
- Terrain will dictate standoff distances
- Signs may not work
- Even at night, ensure barriers and cones are visible to prevent collateral damage. Utilize megaphones and spotlights to signal oncoming vehicles.
- Be prepared to conduct vehicle and personnel searches if traffic is allowed to flow freely through.

For the implementation of the blocking position soldiers uses the following equipment: wire, road cones, megaphones, spike strips, signs, detainee ops, flashlights, mirrors, spotlights, host nation security forces or local interpreters, biometric tools, tools to collect and record information for HUMINT.

The roles of *inner cordon* or support element in operation C&S is a supporting effort.

The purpose of the inner cordon is:

- protect the search element from threat activity
- prevents the enemy from escaping immediate areas

Those two above methods are performed by CF as a support by fire or isolation. In Afghanistan, CF perform operations C&S through two techniques: security teams (Non-Lethal) and support by fire positions (Lethal)[9]. The example of first technic *security teams* is shown in Figure 3.

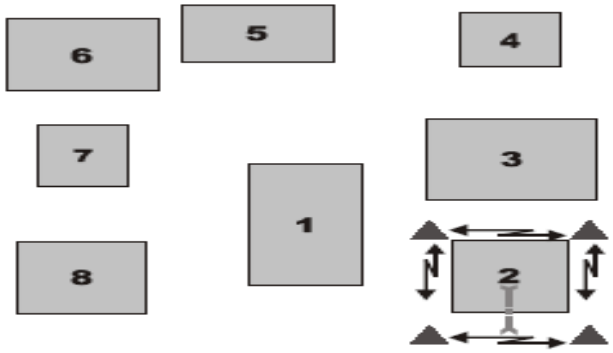

Figure 3. Security teams.(*CALL Handbook No. 04-16 Cordon and Search, p.32.)*

The example of second technic *support by fire positions* is shown in Figure 4.

[9] T. Dukiewicz, P. Pietrakowski, , *Operacje stabilizacyjne i wsparcia pokoju*, WSOWL, Wrocław 2010, s. 23.

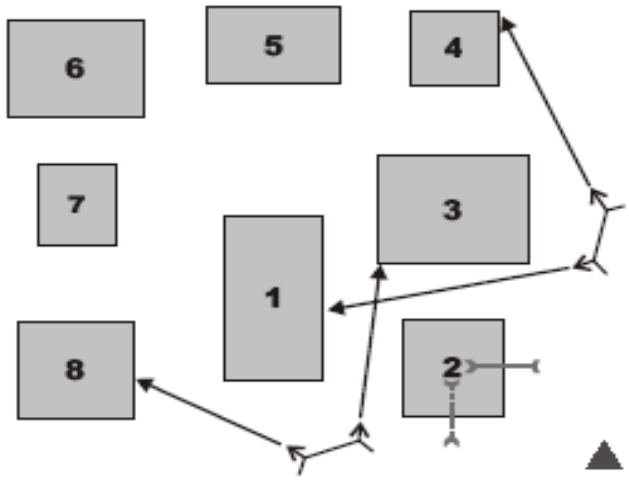

Figure 4. Support by fire positions. (*CALL Handbook No. 04-16 Cordon and Search, p.33.)*

Those two above technics has some advantages and disadvantages.
Security teams:
Advantages: prevents immediate escape of personnel, prevents personnel from disrupting clearing and searching.
Disadvantages: does not facilitate direct fire control, potential fratricide issues, does not facilitate Enter and Clear Room Battle Drill.
Support by fire positions.
Advantages: facilitates direct fire control, prepares forces for possible escalation, facilitates Enter and Clear Building Battle Drill.
Disadvantages: impedes inner cordon ability to prevent personnel from influencing area, not as effective in preventing entry and escape into area.
For the implementation of the inner cordon soldiers uses the following equipment: communication, bull horn, zip ties / flex-cuffs, portable litters, first aid bags, night vision devices.
The main part of the C&S ops is searching. Usually search teams are organized in two to three soldiers. In Muslim country like Afghanistan or Iraq female soldiers are a proven combat multiplier during search operations because in those cultures are not tolerate when males searching females and vice versa.
Purpose of the search element is:

- search and clear the objective building;
- secure targeted suspects or equipment;
- gather priority intelligence requirements. (PIR).

ISAF soldiers practice three personnel search methods. First is a central location: if inhabitants appear hostile, assemble them in a central location – the most control, but encourage looting or possibly fostering ill feeling. The second method is home restriction: restrict the inhabitants to their homes – time to conceal evidence. The third method is control heads of household: the head of each household is told to remain in front of the house while everyone else is moved to a central location. The example of search element in C&S ops is shown in Figure 5.

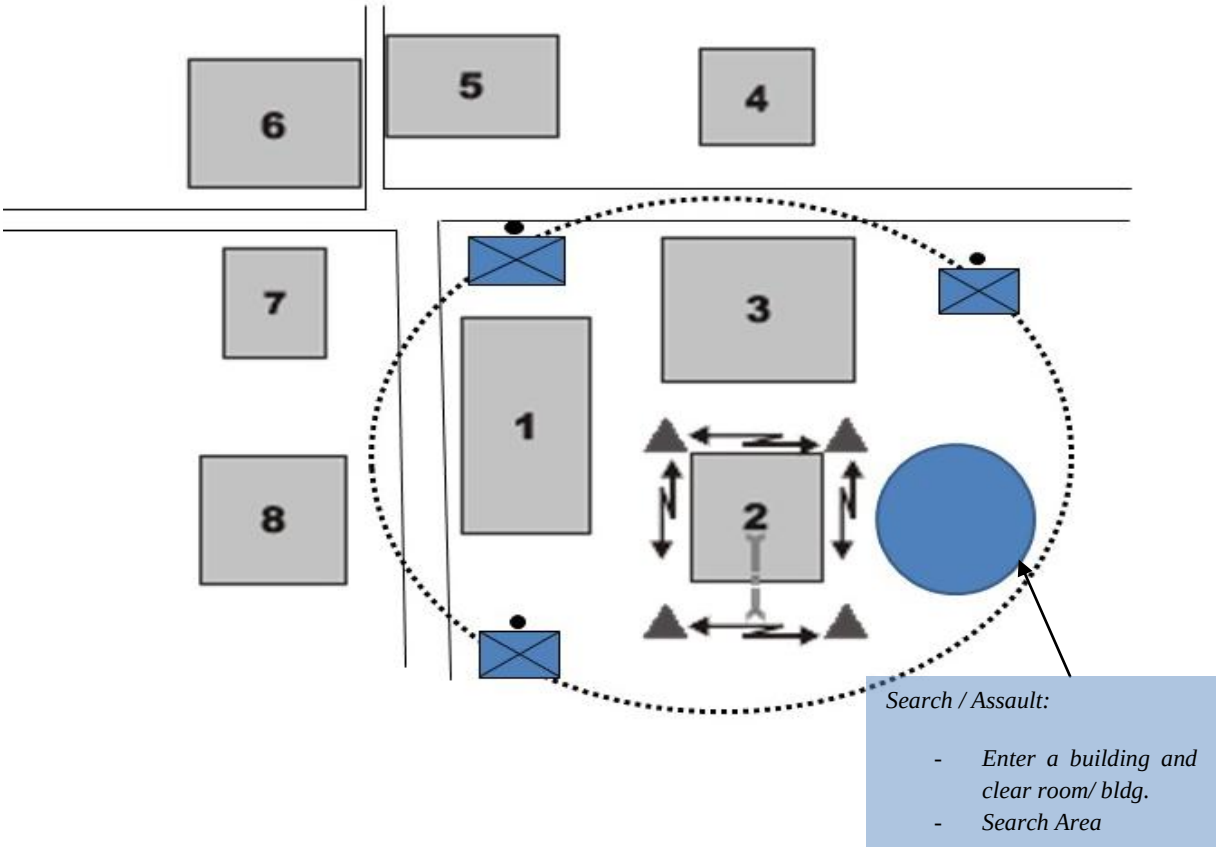

Figure 5. The search element. (*Handbook No. 04-16 Cordon and Search, p.36.).*

For the implementation of the search techniques, CF uses the following equipment: breaching tools, shotguns, demolitions, flash bang grenades, tactical site exploitation kit, flex cuffs, markings equipment, night vision goggles.

BIBLIOGRAPHY:

T. Dukiewicz, P. Pietrakowski, Operacje stabilizacyjne i wsparcia pokoju, WSOWL, Wrocław 2010

FM 3-24.2(FM 90-8, FM 7-98), Tactics in counterinsurgency, Headquarters Department of the Army, April 2009,.

Cordon and Search, Air Land Sea Application (ALSA) Center, Issue No. 2010-3, September 2010.

Tomasz Dukiewicz Ph.D,
Poland, 56-400 Spalice, Wierzbowa 31,
Email: tomduki@wp.pl

ASISTENCIA BEZPEČNOSTNÝM ZLOŽKÁM V AFGANISTANE
SECURITY FORCE ASSISTANCE IN AFGHANISTAN

Maroš GONOS, Pavel BUČKA, Peter SPILÝ

ABSTRACT

Asistencia bezpečnostným zložkám v Afganistane je v súčasnosti jednou z hlavných priorít Severoatlantickej aliancie – NATO. Bezpečnosť v krajine, ktorá bola v posledných dekádach zmietaná konfliktami, je hlavným predpokladom na jej rozvoj vo všetkých sférach spoločenského života. Stabilná vláda s celým spektrom inštitúcií zabezpečujúcich stabilnú realizáciu funkcií štátu, sú preto v pozornosti medzinárodného spoločenstva, ktoré ju podporuje širokospektrálnou pomocou. Veľká pozornosť je v tomto smere venovaná asistencii afganským bezpečnostným zložkám, ktoré sa majú stať hlavným garantom bezpečnosti v krajine. Vzhľadom na široké spektrum činností spojených s asistenciou bezpečnostným zložkám sa pokúsime rozobrať, aké má asistencia bezpečnostným zložkám miesto v spektre konfliktu a rovnako v doktrinálnom prostredí NATO – ako jej primárneho sprostredkovateľa.

Security Force Assistance in Afghanistan currently represents one of the main priorities of the North Atlantic Treaty Organization – NATO. Security in the country, which spent the last decades in conflicts, is the main prerequisite for its development in all spheres of social life. Stable government with a whole range of stable institutions guaranteeing the state functions, are therefore the focus of international community that provides broad support. In this respect, great attention is paid to assist the Afghan National Security Forces, which have become the main guarantor of security in the country. Considering the wide range of activities related to the Security Force Assistance, in this conference paper we will discuss the position of Security Force Assistance in spectrum of conflict as well as in doctrinal environment of the NATO.

Keywords
asistencia bezpečnostným zložkám, partnerstvo, poradenstvo, ISAF, NATO
security force assistance, partnering, advising, ISAF, NATO

ÚVOD

V júli 2011 – takmer dekádu po tom, ako bol zvrhnutý islamský emirát Afganistan – NATO a afganská vláda iniciovali „bezpečnostnú tranzíciu“. Jej ukončenie je naplánované na december 2014 a Afganistan má dovtedy nadobudnúť plnú suverenitu. Medzinárodné spoločenstvo už zadefinovalo aj fázu, ktorá príde po tejto prechodnej a nazvalo ju „transformačnou fázou". Jej trvanie sa predpokladá na obdobie rokov 2015 až 2024. Aj počas tejto fázy bude v krajine naďalej pôsobiť misia NATO. Jej úlohou nebude viesť bojové operácie, ale zameria sa na tréning a poradnú funkciu pre afganské bezpečnostné zložky (Afghan National Security Forces - ANSF).

Bezpečnostná tranzícia v období 2011 – 2014 je súčasťou stratégie, ktorú NATO a afganská vláda opakovane potvrdili počas viacerých summitov a konferencií. Politickí predstavitelia západných krajín vo svojich vyhláseniach pravidelne pripomínajú, že existuje niekoľko problémov, s ktorými je nutné sa vysporiadať, ak má byť stratégia v Afganistane úspešná. Medzi najvyššie priority v krajine už dlhodobo patrí vytvorenie bezpečnostných zložiek, obzvlášť národnej polície (*Afghan National Police* – ANP) a armády (*Afghan National Army* – ANA), zlepšenie výkonu vlády, vytvorenie antikorupčnej kampane,

napredovanie v mierovom procese, regionálna spolupráca so susedmi – najmä s Pakistanom a Iránom a naštartovanie hospodárskeho rozvoja. Splnením týchto podmienok sa z pohľadu Aliancie dosiahne na jednej strane krátkodobý cieľ, ktorým je transfer zodpovednosti za bezpečnosť afganským autoritám a na strane druhej aj dlhodobý cieľ, teda permanentná stabilizácia krajiny.

1. ASISTENCIA BEZPEČNOSTNÝM ZLOŽKÁM

Zodpovednosť za rozvoj afganských národných bezpečnostných zložiek – ANSF, patrí do zodpovednosti vlády Afganistanu (*Government of the Islamic Republic of Afghanistan* – GIRoA), čo je podporované úsilím medzinárodného spoločenstva. Postupom času, ako jednotlivé geografické oblasti Afganistanu pristupujú k transformačnej fáze a jednotlivé súčasti ANSF preberajú zodpovednosť nad ich bezpečnosťou, podpora zo strany ISAF sa čoraz viac zameriava na asistenciu ANSF v plnení ich poslania. Hoci ISAF bude naďalej udržiavať kontrolu nad mnohými aspektmi riadenia priestoru bojovej činnosti, tieto budú s postupným zvyšovaním vycvičenosti, logistického zabezpečenia a profesionality ANSF odovzdávané do ich zodpovednosti. Zabezpečenie prevzatia zodpovednosti nad vlastnou bezpečnosťou, či tranzícia týchto úloh z Aliancie na ANSF, bola hlavným dôvodom na implementáciu modelu **asistencie bezpečnostným zložkám** (*Security Force Assistance* – SFA)[1].

1.1. MODEL ASISTENCIE BEZPEČNOSTNÝM ZLOŽKÁM (SFA)

Asistenciu bezpečnostným zložkám (SFA) môžeme definovať ako zjednotené konanie zamerané na vytvorenie, rozvoj, použitie a udržanie bezpečnostných zložiek (lokálnych, regionálnych alebo bezpečnostných zložiek hostiteľského štátu) s cieľom podpory legitímnej moci[2,3].

V Afganistane asistencia bezpečnostným zložkám (SFA) predstavuje všetky aktivity ISAF smerujúce k rozvoju operačnej efektívnosti ANSF a zahŕňa **partnerstvo** a **poradenstvo** (*Partnering and Advising*) a tiež poskytovanie podpory jednotkám ANSF. Základnými prostriedkami ISAF na implementáciu týchto aktivít v prostredí ANSF sú:

- **partnerské jednotky / jednotky podpory tranzície** (*Partner Units – PU / Transition Supports Units – TSU*) a
- **poradné tímy** (*Advisor Teams* – AT), ktoré postupne nahrádzajú operačné a policajné výcvikové a styčné tímy (*Operational Mentoring and Liaison Team* – OMLT a *Police Operational Mentoring and Liaison Team* – POMLT).

Partnerstvo a poradenstvo sa navzájom dopĺňajú, no vo svojej podstate sú rozdielnymi činnosťami. Poradenstvo vyžaduje budovanie vzťahu a vzájomnú otvorenosť s cieľom ovplyvňovania rozvoja bezpečnostných zložiek. Oproti tomu partnerstvo je zamerané prevažne na výcvik a spoločné vedenie operácií s cieľom dosiahnutia v podstate rovnakých cieľov – rozvoja bezpečnostných zložiek.

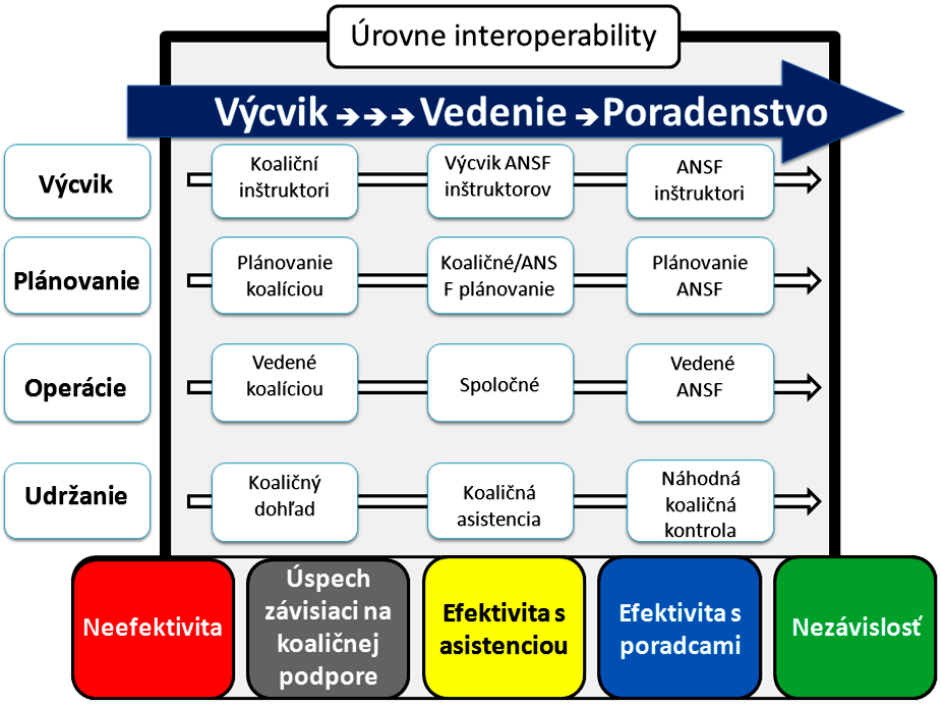
Partnerská jednotka / jednotka podpory tranzície (PU / TSU) je manévrová jednotka, alebo jednotka bojovej podpory pripojená k jednotke ANSF, alebo pôsobiaca v jej tesnej blízkosti, s cieľom zabezpečiť plánovanie a vedenie operácií. Zmena statusu „partnerskej jednotky“ na „jednotku podpory tranzície“ sa vykonáva v čase, keď proces tranzície začne a jednotka ANSF prevezme zodpovednosť nad bezpečnosťou v konkrétnom

[1] Security Force Assistance Model. NATO Allied Command Operations.
[2] FM3-07.1. Security Force Assistance, s. 6-15.
[3] AJP-3.4.4. Allied Joint Doctrine For Counterinsurgency (COIN), s. 5-21 - 5-22.

priestore zodpovednosti. Jednotky PU / TSU sú vytvárané ako súdržné celky s vysokou operačnou efektívnosťou, schopné vykonávať priamu podporu a asistenciu ANSF. Veliteľ PU / TSU je zodpovedný za rozvoj všetkých jednotiek ANSF v jeho priestore zodpovednosti a rovnako velí, riadi a podporuje poradné tímy (AT) pôsobiace v jeho priestore zodpovednosti. Partnerské jednotky / jednotky podpory tranzície (PU / TSU) sú nahrádzané poradnými tímami (AT) v čase, keď jednotky ANSF v ich priestore zodpovednosti dosiahnu stanovený stupeň pripravenosti[4,5].

Poradný tím (AT) je jednotkou pozostávajúcou z velenia a expertov zo špecifických oblastí (*Subject Matter Experts* – SME) pripojenou k jednotke ANSF, alebo pôsobiacou v jej tesnej blízkosti na požadovanej úrovni efektivity. Poradný tím po svojej línii velenia a riadenia má priamy prístup ku koaličným spôsobilostiam ako napr. vzdušná podpora, palebná podpora, spravodajská podpora, zdravotnícka evakuácia a pod., ktoré môže sprostredkovať pre jednotku ANSF[4,5].

Na strategickej úrovni sa asistencia bezpečnostným zložkám zameriava na tranzičný proces, kým na úrovni taktickej je zameraná na budovanie spôsobilostí ANSF. Primárnou metódou poskytovania asistencie a poradenstva operačným zložkám ANSF je využitie partnerských jednotiek, ktorých činnosť závisí od pripravenosti jednotky ANSF a miery interoperability (pozri obr. 1).

Obrázok 1 Úloha partnerskej jednotky v rámci rozvoja ANSF, línie a fázy asistencie ANSF[6]

S postupným zvyšovaním efektivity a pripravenosti ANSF, ISAF postúpi od vytvárania partnerských jednotiek približne rovnakej veľkosti (*1-1 Partnership*), k vytváraniu partnerstiev, kde jednotka ISAF je v spojení s jednotkou ANSF hierarchicky vyššou (napr. prápor alebo pluk ISAF v partnerstve s brigádou ANSF a pod.), alebo k vyššej angažovanosti na úrovni poradných tímov (*Advising*).

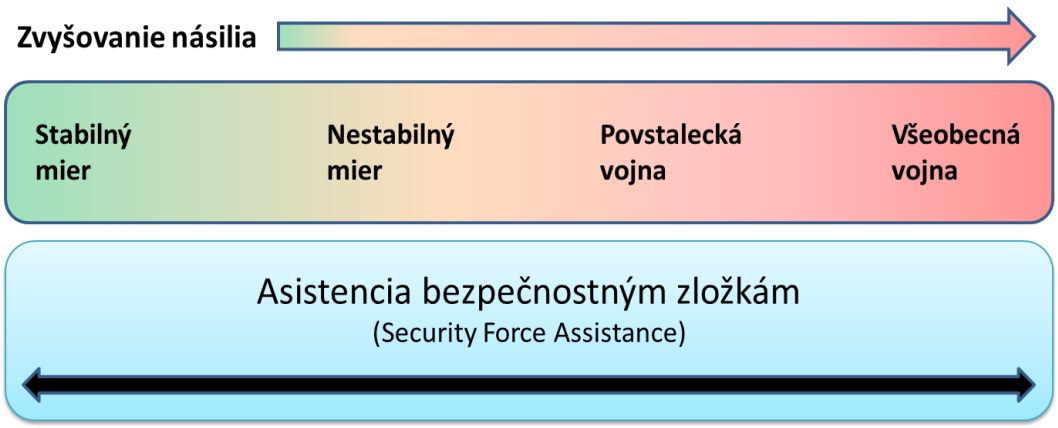
[4] Security Force Assistance Model. NATO Allied Command Operations.
[5] AJP-3.4.4. Allied Joint Doctrine For Counterinsurgency (COIN), s. 5-24.
[6] COMISAF Advisory and Assistance Team (CAAT) Special Report. Guidelines in Partnering for Transition, s. 4.

2. ASISTENCIA BEZPEČNOSTNÝM ZLOŽKÁM (SFA) V SPEKTRE KONFLIKTU

Ako sme už uviedli vyššie, asistencia bezpečnostným zložkám predstavuje zjednotené konanie zamerané na vytvorenie, rozvoj, použitie a udržanie bezpečnostných zložiek (lokálnych, regionálnych alebo bezpečnostných zložiek hostiteľského štátu) s cieľom podpory legitímnej moci. Bezpečnostné zložky môžu v tomto prípade predstavovať, no nie sú limitované na: vojenské a polovojenské jednotky, políciu, spravodajské jednotky, jednotky pohraničnej a pobrežnej ochrany, colné úrady a personál nápravno-výchovných zariadení, ktoré prispievajú k bezpečnosti hostiteľského štátu a jeho populácie, alebo podporujú činnosť regionálnych bezpečnostných organizácií[7].

Asistenciu bezpečnostným zložkám je možné vnímať ako činnosť, ktorá má miesto a môže sa vyskytovať v celom spektre operácií. Vo väčšine prípadov asistencie bezpečnostným zložkám nie je ťažiskom tohto úsilia vykonávanie ofenzívnych alebo defenzívnych aktivít. V určitých prípadoch, najmä keď dochádza k spojeniu koaličných jednotiek s jednotkami hostiteľského štátu za účelom vedenia bojovej činnosti, sa ťažiskom tejto asistencie stávajú ofenzívne / defenzívne aktivity, ktoré prispievajú k úsiliu bezpečnostných zložiek hostiteľského štátu. V tomto kontexte, asistencia bezpečnostným zložkám teda nie je len stabilizačnou operáciou, aj keď v konečnom dôsledku je kľúčovým prispievateľom k ustanoveniu bezpečnosti a verejnej kontroly. Asistencia bezpečnostným zložkám môže byť vykonávaná naprieč celým spektrom konfliktu (pozri obr. 1) – od stabilného mieru, až po všeobecnú vojnu – a môže predstavovať široké spektrum činností ako napr.:

- rozvoj spôsobilostí bezpečnostných zložiek hostiteľského štátu, ktorý nie je bezprostredne ohrozený,
- rozvoj spôsobilostí polovojenských zložiek brániacim sa povstaleckej činnosti,
- asistencia a poradenstvo bezpečnostným zložkám hostiteľského štátu pri hlavnej bojovej činnosti proti vonkajšiemu ohrozeniu.

Obrázok 2 Asistencia bezpečnostným zložkám v spektre konfliktu[7]

Asistencia bezpečnostným zložkám môže byť vykonávaná ako súčasť celého spektra námetov ťažení (*Operational Themes*) – obmedzenej intervencie, použitia ozbrojených síl v čase mieru, podpory mieru, proti povstalcom, či hlavnej bojovej činnosti[7]. Jej rozhodujúcimi prostriedkami sú vojenské jednotky, no v rámci komplexného prístupu je rovnako nevyhnutné nastaviť úzku spoluprácu z civilnou sférou, koaličnými partnermi a pod.

[7] FM3-07.1. Security Force Assistance, s. 1-1.

Hostiteľský štát (alebo regionálna bezpečnostná organizácia) je v rámci komplexného prístupu samozrejme kľúčovým aktérom a je nevyhnutné aby asistencia jeho bezpečnostným zložkám bola založená na:

- jasnom cieli,
- pravidelnom vyhodnocovaní prijímateľa pomoci, jeho výcviku, materiálneho zabezpečenia a rozvoja spôsobilostí,
- poskytovaní poradenstva zúčastneným zložkám.

3. ASISTENCIA BEZPEČNOSTNÝM ZLOŽKÁM V KONCEPČNOM A DOKTRINÁLNOM PROSTREDÍ NATO

Operácia ISAF v Afganistane je z hľadiska mandátu OSN vedená ako operácia na vynútenie mieru (*Peace Enforcement*) podľa čl. VII Charty OSN a jej rámec ďalej vymedzuje 15 rezolúcií Bezpečnostnej rady OSN (1386, 1413, 1444, 1510, 1563, 1623, 1707, 1776, 1817, 1833, 1890, 1917, 1943, 2011 a 2069). V každom prípade, operácia ISAF nie je operáciou OSN, ale koaličnou operáciou v súčasnosti takmer 50 štátov sveta, operujúcou pod mandátom Bezpečnostnej rady OSN. Operácia ISAF v Afganistane bola zahájená na základe záverov Bonnskej konferencie z decembra 2001 a jej detailné úlohy boli špecifikované v technickej dohode (*Military Technical Agreement*) medzi veliteľom ISAF a Afganskou dočasnou vládou. Neskôr v auguste 2003 na základe požiadavky OSN a vlády Afganistanu, NATO prevzalo nad operáciou ISAF velenie[8,9].

V praxi to znamená, že okrem všeobecnej úlohy „asistovať afganskej vláde pri rozširovaní jej autority a vytvárania bezpečného prostredia“ sa ISAF / NATO v Afganistane konkretizuje na:

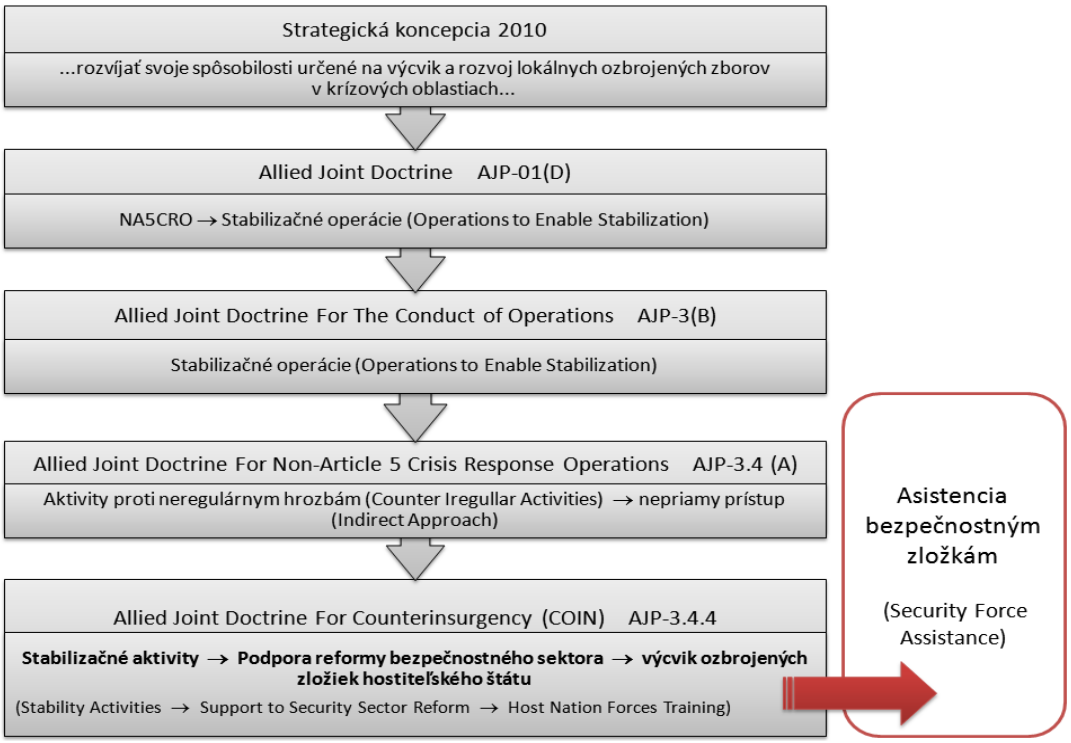
- vedenie stabilizačných operácií v koordinácii s ANSF,
- asistenciu pri rozvoji ANSF a ich štruktúr, čo zahrňuje aj výcvik Afganskej národnej armády a Afganskej národnej polície,
- identifikovanie rekonštrukčných potrieb ako napr. obnova škôl a zdravotníckych zariadení, zdrojov vody a tiež poskytovanie pomoci v rámci iných civilno-vojenských projektov,
- podpora afganskej vlády pri odzbrojovaní ilegálnych skupín ozbrojencov,
- podpora afganskej vlády a ustanoveného medzinárodného úsilia v boji proti narkotikám cestou zdieľania informácií a vedenia verejných informačných kampaní, rovnako ako podpora ANSF pri vedení protinarkotických operácií,
- podpora humanitárnych operácií.

V predchádzajúcom odseku sme popísali miesto asistencie bezpečnostným zložkám (SFA) – a to v celom spektre konfliktu. Ak teraz prikročíme k úlohám ISAF v Afganistane, rovnako aj v tomto prípade sa asistencia bezpečnostným zložkám prelína cez celé ich spektrum. Na politickej / koncepčnej úrovni, Strategická koncepcia NATO z roku 2010 uvádza že Aliancia bude „*rozvíjať svoje spôsobilosti určené na výcvik a rozvoj lokálnych bezpečnostných zložiek v krízových oblastiach*“[10]. Toto všeobecné prehlásenie je však príliš zamerané na výcvik a nie na ostatné druhy asistencie, ako sme uviedli vyššie. Rovnako reálne skúsenosti z operácie v Afganistane ukazujú, že jednotky NATO poskytujú viac než výcvik lokálnym bezpečnostným zložkám. Poskytujú rovnako umožňujúce spôsobilosti, partnerstvo a poradenstvo – čo sú podstatne širokospektrálnejšie aktivity.

[8] NATO: ISAF's Mission In Afghanistan.
[9] ISAF Afghanistan: About ISAF.
[10] Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization (2010), s. 21-22.

Z hľadiska spojeneckých doktrín je asistencia bezpečnostným zložkám rozobratá v doktríne AJP-3.4.4 *Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN)* v časti výcvik bezpečnostných zložiek hostiteľského štátu (*Host Nation Forces Training*) v rámci stabilizačných aktivít podpory reformy bezpečnostného sektora (*Stabilization Activities – Support to Security Sector Reform)*[11].

Na základe uvedeného teda môžeme povedať, že na politickej úrovni sa NATO stále pridržiava konceptu „výcviku lokálnych bezpečnostných zložiek“, zatiaľ čo na doktrinálnej úrovni bol koncept asistencie bezpečnostným zložkám (SFA) zavedený – hoci znovu ako podmnožina výcviku lokálnych bezpečnostných zložiek. Za týchto okolností, ak sa aj spracuje koncept operácie (CONOPS) na priamu podporu jednotiek vykonávajúcich asistenčné úsilie v priestore operácie, stále tu chýba komplexný a zjednocujúci rámec z úrovne NATO pre asistenciu lokálnym bezpečnostným zložkám (SFA)[12].

Obrázok 3 Miesto asistencie bezpečnostným zložkám v koncepčnom a doktrinálnom prostredí NATO[13, 14,15,16,17]

3.1. BUDOVANIE RÁMCA PRE ASISTENCIU BEZPEČNOSTNÝM ZLOŽKÁM (SFA) V RÁMCI NATO

Vyššie popísaná problematika bola v roku 2012 predmetom koncepčnej štúdie na úrovni Veliteľstva spojeneckých síl pre transformáciu (*Allied Command Transformation* – ACT), ktorej cieľom bolo komplexne pristúpiť k problému asistencie bezpečnostným

[11] AJP-3.4.4. Allied Joint Doctrine For Counterinsurgency (COIN), s. 5-21 – 5-25.
[12] IVANOV, Evgenyi. Showcasting a New Concept: Unified NATO Security Assistance Force.
[13] Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization (2010).
[14] AJP-01(D). Allied Joint Doctrine.
[15] AJP-3(B). Allied Joint Doctrine For The Conduct of Operations.
[16] AJP-3.4(A). Allied Joint Doctrine For Non-Article 5 Crisis Response Operations.
[17] AJP-3.4.4. Allied Joint Doctrine For Counterinsurgency (COIN).

zložkám a hľadať východiská[12]. Štúdia zaznamenala existujúcu medzeru medzi požiadavkami stojacimi pred NATO ako celkom a jeho skutočnými (aj koncepčnými) spôsobilosťami v oblasti asistencie bezpečnostným zložkám. Tieto zistenia a rovnako aj skutočnosť, že samotná asistencia bezpečnostným zložkám (SFA) už je reálne vykonávaná[18,19,20], boli dôvodom na zameranie sa na hlbšiu analýzu jednotlivých národných prístupov v rámci NATO. Analýza ukázala, že národné koncepty *Security Force Assistance* (USA), *Partnering Indigenous Forces* (Veľká Británia), *Security Force Capacity Building* (ABCA) a *Operational Military Assistance* (Francúzsko) sú vo všeobecnosti spojené s procesom asistencie zahraničným bezpečnostným zložkám (*Foreign Security Forces*). Na základe toho, bol štúdiou ponúknutý rámec možného združenia národných prístupov do spoločného aliančného prístupu, ktorý by bol definovaný „*ako asistencia bezpečnostným zložkám poskytovaná NATO s cieľom vytvárať, organizovať, cvičiť, poskytovať umožňujúce spôsobilosti, mentorovať a poskytovať poradenstvo zahraničným bezpečnostným zložkám a ich podporným organizáciám*“[21].

Obrázok 4 Asistencia bezpečnostným zložkám – grafické znázornenie možného zjednotenia národných prístupov do spoločného rámca NATO[21]

Štúdiou ponúknutý rámec asistencie bezpečnostným zložkám má tiež snahu vytýčiť podporné princípy, roviny, fázy a typy asistencie, pôsobenie ľudského faktora, využitie síl a výcvikové metódy. Rovnako volá po potrebe poskytovania zjednotenej asistencie na civilno-vojenskej báze. Toto vidí v priamom spojení s potrebou budovania novej spôsobilosti NATO, v podobe prípravy výcviku civilných špecialistov z členských krajín, ktorí by boli

[18] COMISAF Advisory and Assistance Team (CAAT) Special Report. Guidelines in Partnering for Transition.
[19] Afghan War News: 15 Principles of Security Force Assistance (SFA).
[20] ISAF Joint Command: Press Briefing by Major General Stephen Day, Deputy Chief of Staff Plans.
[21] IVANOV, Evgenyi. Showcasting a New Concept: Unified NATO Security Assistance Force.

dostupní pre rýchle nasadenie v určených operáciách a ktorí by pôsobili po boku aliančného vojenského personálu a civilných špecialistov z partnerských krajín a inštitúcií. V praxi by to znamenalo, že aliančná asistencia by nebola limitovaná iba na vojenských inštruktorov a mentorov a navrhnutý rámec by tak preklenul medzeru na inštitucionálnej úrovni, ktorá bola v štúdii identifikovaná[21].

ZÁVER

Z širšieho pohľadu realizácie tranzičného procesu je budovanie spôsobilostí ANSF iba jednou z jeho súčastí a je nutné predpokladať, že rovnako samotná asistencia bezpečnostným zložkám bude musieť byť pomerne flexibilným procesom. Taktiež už v súčasnosti široké spektrum jednotiek ANSF, situácia v oblastiach v ktorých pôsobia, miera podpory zo strany ISAF, veľkosť, rozmiestnenie a pozícia jednotiek ISAF v priestore nie je v striktnom súlade s modelom asistencie bezpečnostným zložkám (SFA) a odlišujú sa v závislosti od konkrétnych podmienok v danej oblasti a zvolených národných prístupov. Tranzícia zodpovednosti za bezpečnosť krajiny na ANSF bola v počiatkoch politickým procesom a neznamenala nevyhnutne okamžitú redukciu koaličných vojsk a zdrojov. V podstate ani nemohla, pretože kapacity a úroveň pripravenosti ANSF predstavovali hrozbu straty kontroly nad kľúčovými geografickými regiónmi a tiež schopnosti ANSF udržať dosiahnutú úroveň svojich jednotiek. V tomto kontexte bude asistencia bezpečnostným zložkám zo strany NATO pravdepodobne ešte dlhodobým procesom, ktorý by okrem reálnych spôsobilostí a kapacít mal byť dostatočne podporený aj na koncepčnej a doktrinálnej úrovni.

Posledné provincie Afganistanu začali tranzičný proces a preberanie zodpovednosti nad ich bezpečnosťou v polovici roka 2013. Ukončenie tranzičného procesu bude významným medzníkom v novodobej histórii Afganistanu, kedy afganské vedenie opäť prevezme kontrolu a zodpovednosť za bezpečnosť v celom Afganistane. S pomocou afganského vedenia a pokračujúcou podporou zo strany NATO / ISAF je predpoklad, že ANSF sa stanú orgánom národnej jednoty a hlavným prostriedkom zaistenia bezpečnosti, mieru, stability a prosperity po roku 2014.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Afghan War News: *15 Principles of Security Force Assistance* (SFA) [online]. [cit. 30. 4 2013.] <http://www.afghanwarnews.info/sfa/15principlesofsfa.htm>.

AJP-01(D). *Allied Joint Doctrine.* : NATO, 2010.

AJP-3(B). *Allied Joint Doctrine For The Conduct of Operations*. : NATO, 2011.

AJP-3.4(A). *Allied Joint Doctrine For Non-Article 5 Crisis Response Operations*. : NATO, 2010.

AJP-3.4.4. *Allied Joint Doctrine For Counterinsurgency (COIN).* : NATO, 2011.

COMISAF Advisory and Assistance Team (CAAT) Special Report. *Guidelines in Partnering for Transition* [online]. Public Inlelligence. Dec. 2011 [cit. 10. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://info.publicintelligence.net/ISAF-CAAT-Partnering.pdf>.

FM3-07.1. *Security Force Assistance*. Washington, USA : Department of the Army, 2009.

ISAF Afghanistan: *About ISAF* [online]. [cit. 30. 4. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.isaf.nato.int/mission.html>.

IVANOV, Evgenyi. *Showcasting a New Concept: Unified NATO Security Assistance Force* [online]. NATO Allied Command Transformation, March 2012 [cit. 30. 4 2013.]. Dostupné na internete: <http://www.act.nato.int/transformer-2012-01/article-15>.

NATO: *ISAF's Mission In Afghanistan* [online]. [cit. 1. 5. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69366.htm>.

ISAF Joint Command: *Press Briefing by Major General Stephen Day, Deputy Chief of Staff Plans* [online]. NATO, 31. 7. 2012 [cit. 30. 4 2013]. Dostupné na internete: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_89364.htm>.

Security Force Assistance Model [online]. NATO Allied Command Operations, 2012. [cit. 25. 4. 2013.] Dostupné na internete: <http://www.aco.nato.int/security-force-assistance-model.aspx>.

Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization [online]. NATO, 2010 [cit. 30. 4 2013]. Dostupné na internete: <http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf>.

major Ing. Maroš GONOS
Sekcia ľudských zdrojov
Ministerstvo obrany SR
Kutuzovova 8
832 47 Bratislava
Email: maros.gonos@mil.sk

doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc.
Katedra bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393,
031 06 Liptovský Mikuláš 6
Email: pavel.bucka@aos.sk

doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD.
Katedra bezpečnosti a obrany, Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393,
031 06 Liptovský Mikuláš 6
Email: peter.spily@aos.sk

UDZIAŁ PODODDZIAŁÓW SIŁ ZBROJNYCH RP PODCZAS POKOJU, ZAGROŻEŃ I DZIAŁANIA LOGISTYCZNE - ZARYS PROBLEMATYKI

THE SHARE OF SUB-UNIT OF THE POLISH ARMED FORCES IN PEACE, THREATS AND LOGISTICS - OUTLINE ISSUES

Zbigniew Grzywna

ABSTRACT

The armed forces of Poland are one of the pillars of the security of the country. Currently Poland as a Member State of both NATO and the European Union, might be required to engage soldiers in defending against the military threat, and also they may be essential in working for the benefit of the country and its allies in the non-military activities. The primary role of the armed forces is to perform tasks to maintain security but also they help in preventing situation that can be considered as dangerous both in the country and outside its territory, all in accordance with the strategy of the North-Atlantic Pact. The development of civilization, technical progress, as well as the progressive globalization of the contemporary world make the changes in the scale and nature of the threats. The aim of the article is the analysis of the participation of Polish Armed Forces in NATO and in the whole system of the European Union in crisis situations and to try to improve this system in terms of use of the armed forces. Each Member State shall, in principle, the responsibility for securing their armed forces logistics, as well as with the relevant NATO-led multinational shared responsibility for NATO operations.

Keywords:
The armed forces of Poland, Polish Armed Forces in NATO, their armed forces logistics.

WPROWADZENIE

Siły zbrojne Polski to jeden z filarów bezpieczeństwa kraju. Polska jako państwo członkowskie zarówno NATO, jak i Unii Europejskiej, może być zobowiązany do zaangażowania żołnierzy w obronie przeciwko zagrożeniom militarnym, do których są powołani, a także mogą być niezbędne w pracy dla dobra kraju i jego sojuszników w działaniach niemilitarnych. Głównym zadaniem sił zbrojnych jest wykonywania zadań utrzymania bezpieczeństwa, ale również pomóc w zapobieganiu sytuacjom, które mogą być uznane za niebezpieczne, zarówno w kraju, jak i poza jej terytorium, wszystko zgodnie ze strategią Paktu Północnoatlantyckiego. Rozwój cywilizacji, postęp techniczny, a także postępująca globalizacja współczesnego świata zmusza do dokonywania zmian dopasowanych do skali i charakteru zagrożeń. Celem wystąpienia jest analiza udziału Sił Zbrojnych RP w NATO oraz w całym systemie Unii Europejskiej w sytuacjach kryzysowych i próba poprawy tego systemu w zakresie wykorzystania sił zbrojnych i ich logistyki. Każde z państw członkowskich, z zasady ponosi, odpowiedzialność za zapewnienie pełnej logistyki dla swych sił zbrojnych, a także za kompatybilność podczas międzynarodowej działalności oraz podczas wspólnych operacji NATO.

W obszarach bezpieczeństwa należy brać pod uwagę wiele czynników wynikających z realizacyjno – prawnych aspektów. Istnieje bowiem cały pakiet ustaw, rozporządzeń, zarządzeń, wynikających z Konstytucji oraz Strategii Bezpieczeństwa Narodowego

Rzeczypospolitej Polskiej mających pomóc w opracowaniu modelu zarządzania. Bezpieczeństwo może przejawiać się w różnych formach. W literaturze i ustawodawstwie znaleźć można określenia dotyczące bezpieczeństwa ekologicznego, socjalnego, energetycznego, fizycznego, psychicznego, sanitarnego, finansowego, technicznego itp. Celem artykułu jest przedstawienie niektórych aspektów bezpieczeństwa przedstawienie wybranych podmiotów służb sił oraz środków oraz przykłady systemowych rozwiązań dotyczących bezpieczeństwa funkcjonowania w naszym kraju, biorąc wzór czy realizując wytyczne Unii Europejskiej.

Komisja Europejska, w październiku 2003r. spośród członków Parlamentu Europejskiego, powołała przedstawicieli przemysłu, instytucji badawczych i organizacji międzynarodowych. Ich zadaniem (pod przewodnictwem komisarzy unijnych) było opracowanie zasad i priorytetów Europejskiego Programu Badań nad Bezpieczeństwem (ESRP - European Security Research Programme). Stwierdzono, że Europa musi zwiększyć i zintegrować wysiłki rozwijając skuteczne uregulowania instytucjonalne oraz nakłaniając różne krajowe i międzynarodowe podmioty do współpracy i koordynacji działań aby uniknąć powielania czynności[1].

Badania nad bezpieczeństwem na poziomie unijnym, czy globalnym powinny skoncentrować się na działaniach, które w porównaniu z działaniami krajowymi osiągną wyraźną wartość dodaną i w konsekwencji wzmocnią konkurencyjność europejskiego bezpieczeństwa. W wytycznych podanych przez Komisję Europejską zalecano przeznaczenie

co najmniej 1 miliarda euro rocznie, z możliwością stopniowego zwiększania, na działania związane z obszarem bezpieczeństwa. Podstawą przyjętego we wrześniu 2004r. komunikatu Komisji był raport: Security Research: The next Steps. Równocześnie uruchomiono dwuletni program PASR - Preparatory Action on Security Research (UE przeznaczyła na ten cel 65 mln euro. Środki finansowe łącznie z wkładem podmiotów uczestniczących w projektach wyniosły ok. 300 mln euro). Wyróżniono w nim 5 obszarów[2]:

- informacja i ocena sytuacji;
- ochrona systemów sieciowych;
- ochrona przed terroryzmem;
- zarządzanie kryzysowe;
- interoperacyjność i kontrola systemów łączności.

Europejskie Forum Badań nad Bezpieczeństwem i Innowacyjnością (ESRIF) powstało we wrześniu 2007 jako inicjatywa Komisji Europejskiej i 27 państw wspólnoty. 65 członków Forum wspieranych przez ponad 600 ekspertów w grudniu 2009 roku zakończyło pracę nad raportem dotyczącym zagadnień z dziedziny Ochrony Ludności w Unii Europejskiej w perspektywie do roku 2030. W raporcie tym wymieniono obszary wymagające dalszych działań do których włączono siły zbrojne.

Należy do nich dokument Skybox[3]:

[1] DRAFT Guidance Document.. Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa i żywności Parma Włochy

[2] Europejskie Forum Badań nad Bezpieczeństwem i Innowacyjnością (ESRIF) powstało we wrześniu 2007 jako inicjatywa wspólna Komisji Europejskiej i 27 państw członkowskich UE.wwwserwis.kgpsp.

[3] Modelowanie i symulacja ataku Ryzyko Proactive Cyber Security dla Zastosowanie rozwiązania predykcyjnego przed zagrożeniami cybernetycznymi, korzystających z zarządzania ryzykiem bezpieczeństwa. ten dokument, Skybox bada, jak organizacje IT mogą korzystać z wykorzystaniem technologii modelowania i symulacji ryzyka zdobycia pełnej wiedzy o zagrożeniach bezpieczeństwa sieci i rozwiązywania problemów

- wzmocnienie możliwości przezwyciężania kryzysów przez społeczeństwo;
- poprawa zdolności do współpracy transgranicznej oraz współpracy i koordynacji w zarządzaniu kryzysowym;
- poprawa komunikacji pomiędzy różnymi służbami reagowania na kryzys a społeczeństwem i mediami;
- intensyfikacja ilości szkoleń, ćwiczeń oraz wymiany doświadczeń[4] .

Realizacja Strategii Lizbońskiej, służy założeniom programów ramowych, przyjęto, że aby stać się najbardziej konkurencyjną i dynamiczną gospodarką opartą na wiedzy Europa musi zwiększyć swoje wysiłki badawcze do 3 % PKB UE oraz wykorzystywać swoje możliwości w tej dziedzinie, przekształcając wyniki badań w nowe produkty, procesy i usługi. Na lata 2007 - 2013 przeznaczono na ten cel ponad 72 miliardy euro. Realizowany program składa się z czterech elementów szczegółowych, odpowiadających czterem głównym celom polityki UE w dziedzinie badań tj. współpraca, pomysły, ludzie, możliwości[5].

Zgodnie z wytycznymi Siły Zbrojne RP oraz instytucje z nimi współpracujące powinny prowadzić badania nad bezpieczeństwem które mają się koncentrować w wielu obszarach.

Zmiany w środowisku bezpieczeństwa Europy i na świecie spowodowały mniejsze prawdopodobieństwo wystąpienia konfliktów o charakterze militarnym. Nie wyeliminowano jednak możliwości wystąpienia zagrożeń pozamilitarnych. Ich znaczenie, zasięg oraz rodzaj wykazują tendencje rosnące, przybierając różne kształty: *regionalny, czy nawet kontynentalny*[6].

Do najgroźniejszych form tego rodzaju zagrożeń można zaliczyć: terroryzm, proliferację broni masowego rażenia oraz innych materiałów niebezpiecznych, zorganizowaną przestępczość międzynarodową i masowe migracje transgraniczne ludności.

Wymienione, a także i inne dziś nieznane zagrożenia, naruszają poczucie bezpieczeństwa stanowiąc we współczesnym świecie poważne źródło destabilizacji. Świadczą o tym wydarzenia ostatnich lat, które spowodowały, że terroryzm obecnie jest postrzegany jako najbardziej niebezpieczna i jednocześnie prawdopodobna forma zagrożenia. Poważnym wyzwaniem dla rządów państw i organizacji międzynarodowych jest jego likwidacja. Aktywny udział Polski w koalicji antyterrorystycznej oraz zaangażowanie się w operacje prowadzone przez Sojusz Północnoatlantycki i Unię Europejską mogą być przyczyną wzrostu zagrożenia atakami również w naszym kraju. Dlatego bardzo ważne w działalności antyterrorystycznej jest zaangażowanie wszystkich struktur i agencji państwowych odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, w tym również wydzielanych sił i środków resortu obrony narodowej[7].

---

związanych z bezpieczeństwem sieci. Modelowanie i symulacja ryzyka mogą być włączone do dnia na dzień operacji IT - zatwierdzania planowanych zmian w sieci, potwierdzając, że kontrola bezpieczeństwa pracy lub wykonaniu pełnej kontroli zgodności bez wpływu na bieżącą sieć.Za pomocą opatentowanej technologii modelowania i symulacji, Skybox Security zapewnia pełną gamę zautomatyzowanych rozwiązań zagrożeń bezpieczeństwa zarządzania. Z Skybox, organizacje mogą automatycznie zbadać kilka zapór, aby znaleźć i naprawić luki bezpieczeństwa, rozwiązywanie złożonych problemów z dostępem do sieci, lub - Priorytet dotyczący zabezpieczenia luk zanim będą mogły być wykorzystane przez atakującego hakera itp.

[4] - - - / zdn. 23.08.2013.

[5] pl.wikipedia.org/wiki/Strategia_lizbońska

[6] Balcerowicz B., Siły zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych, Wydawnictwo SCHOLAR, Warszawa 2006.

[7] Szerzej w, M. Tomczak Ewolucja terroryzmu –sprawcy , metody, finanse. EAN: 9788361736240wyd. Instytut Zachodni.

Uwzględniając fakt, iż zagrożenia pozamilitarne, z zagrożeniami terrorystycznymi włącznie, w coraz większym stopniu mogą mieć wpływ na bezpieczeństwo i rozwój Rzeczpospolitej Polskiej, celowe jest dokonanie analizy zagrożeń w kontekście użycia wydzielonych sił i środków Policji, Państwowej Straży Pożarnej, Sił Zbrojnych oraz innych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo kraju, przeciwdziałanie zagrożeniom, a także likwidację skutków ich wystąpienia[8].

Należy jednak podkreślić, że w obecnych i przewidywalnych uwarunkowaniach zbiór sklasyfikowanych zagrożeń kryzysowych dla bezpieczeństwa państwa będzie zawsze zbiorem otwartym. Ponadto w ocenie długoterminowej, przy rozpatrywaniu zagrożeń o charakterze pozamilitarnym, należy uwzględnić, iż często nie będzie widoczny i znany obiekt (podmiot) oddziaływania prowadzący określone działania (terroryzm, zorganizowana przestępczość), a cechą wspólną tych zjawisk będzie ich wzajemne przenikanie się, czego nie można jednoznacznie zdefiniować według obowiązujących pojęć i definicji.

Mając powyższe na uwadze można wyróżnić grupy zagrożeń mogących w szybkim tempie doprowadzić do powstania sytuacji kryzysowych i mieć wpływ na bezpieczeństwo oraz funkcjonowanie całego państwa lub jego poszczególnych regionów. Należą do nich: *terroryzm, klęski żywiołowe, zagrożenia wywoływane przez niekorzystne zjawiska polityczne, społeczne i ekonomiczne.*

W grupie zagrożeń terroryzmem, ze względu na obszar działania, można wyróżnić[9]:

- atak terrorystyczny z powietrza;
- atak terrorystyczny na morzu;
- atak terrorystyczny na lądzie.

Ze względu na rodzaj zastosowanego środka terroru należy wskazać:

- akt terroru biologicznego;
- akt terroru chemicznego;
- akt terroru radiologicznego;
- akt terroru informatycznego.

Do grupy zagrożeń zaliczanych do klęsk żywiołowych należą:

- awarie techniczne oraz katastrofy naturalne;
- powodzie, intensywne opady atmosferyczne, zatory lodowe i roztopy;
- pożary;
- wstrząsy sejsmiczne, osuwiska ziemi i spływy błotne;
- silne wiatry;
- epidemie i plagi zwierzęce.

[8] Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. z 26 kwietna 2007 r. nr 89, poz. 590 z późniejszymi zmianami.
[9] Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. op.cit.

Wszelkie zagrożenia wywoływane przez niekorzystne zjawiska polityczne, społeczne i ekonomiczne zaszeregowano w ramach oddzielnej grupy. Przewiduje się, że do najbardziej prawdopodobnych zagrożeń tego typu należą:

- proliferacja broni masowego rażenia, przemyt materiałów niebezpiecznych, radioaktywnych oraz broni;
- niepokoje społeczne;
- masowe transgraniczne migracje ludności[10].

Powyższe, zasadnicze grupy zagrożeń należy poszerzyć o zagrożenia wynikające z występowania na obszarze naszego kraju przedmiotów wybuchowych i materiałów niebezpiecznych - to pochodna II wojny światowej, a także faktu pokrycia obszaru Polski, w trakcie działań wojennych, znaczną ilością min, pozostawionymi niewybuchami (pociski, bomby) oraz innymi przedmiotami niebezpiecznymi. Siły Zbrojne, zgodnie z ustawą o zarządzaniu kryzysowym, mogą uczestniczyć w zapobieganiu i likwidacji skutków zagrożeń, w tym tych o cechach kryzysu militarnego lub niemilitarnego[11] .

To że nasz kraj jest w Sojuszu Północnoatlantyckim bez wątpienia ustabilizowało bezpieczeństwo. Jednocześnie pojawiły się nowe wyzwania z obszaru reagowania na sytuacje kryzysowe spowodowane przyczynami pozamilitarnymi, z zagrożeniami terrorystycznymi włącznie. W związku z ciągłą identyfikacją nowych zagrożeń mogących mieć wpływ na rozwój sytuacji kryzysowej w państwie oraz możliwością zaangażowania w ich rozwiązywanie wydzielonych pododdziałów i oddziałów Wojsk Lądowych, niezbędne jest właściwe sklasyfikowanie zagrożeń, w których żołnierze mogą nieść pomoc, a także uczestniczyć w likwidacji skutków powstałych w związku z zaistniałą sytuacją kryzysową[12]. Zdaniem badaczy zajmujących się problemem bezpieczeństwa wewnętrznego, aby zbadać bliższą oraz dalszą przyszłość a co za tym możliwe do wystąpienia zagrożenia, należałoby użyć kilku z podstawowych metod studiów nad przyszłością, do których można by zaliczyć:

- Metoda scenariuszy,
- Analiza strukturalna,
- Analiza morfologiczna,
- Metoda delficka,
- Drzewo ważności[13].

Przedstawione metody, mogą posłużyć do badań nie tylko z obszaru zagrożeń niemilitarnych ale ogólnie zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego. Współczesne kraje, oraz każdy region czy województwo w wyniku ogromnego postępu musi przygotowywać się do przeciwdziałania zagrożeniom, aby jednak w tej konfrontacji dobrze wypaść swojego „przeciwnika, rywala, czy zagrożenie" trzeba dobrze poznać.

Mając powyższe na uwadze można wyróżnić grupy zagrożeń mogących w szybkim tempie doprowadzić do powstania sytuacji kryzysowych i mieć wpływ na bezpieczeństwo

[10] Tamże.
[11] Tamże.
[12] Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007
[13] Szczegółowo w komentarzach do ustawy o sytuacji kryzysowej

oraz funkcjonowanie całego państwa lub jego poszczególnych regionów. Należą do nich: terroryzm, klęski żywiołowe, zagrożenia wywoływane przez niekorzystne zjawiska polityczne, społeczne i ekonomiczne.

Siły zbrojne zgodnie z nowelizowaną ustawą o zarządzaniu kryzysowym działają między innymi w grupie zagrożeń terroryzmem, ze względu na obszar działania, gdzie można wyróżnić:

- atak terrorystyczny z powietrza;
- atak terrorystyczny na morzu;
- atak terrorystyczny na lądzie.

Ze względu na rodzaj zastosowanego środka terroru należy wskazać

- akt terroru biologicznego;
- akt terroru chemicznego;
- akt terroru radiologicznego;
- akt terroru informatycznego.

Do grupy zagrożeń zaliczanych do klęsk żywiołowych należą

- awarie techniczne oraz katastrofy naturalne;
- powodzie, intensywne opady atmosferyczne, zatory lodowe i roztopy;
- pożary;
- wstrząsy sejsmiczne, osuwiska ziemi i spływy błotne;
- silne wiatry;
- epidemie i plagi zwierzęce.

Wszelkie zagrożenia wywoływane przez niekorzystne zjawiska polityczne, społeczne i ekonomiczne zaszeregowano w ramach oddzielnej grupy. Przewiduje się, że do najbardziej prawdopodobnych zagrożeń tego typu należą[14]:

- proliferacja broni masowego rażenia, przemyt materiałów niebezpiecznych, radioaktywnych oraz broni;
- niepokoje społeczne;
- masowe transgraniczne migracje ludności.

Powyższe, zasadnicze grupy zagrożeń należy poszerzyć o zagrożenia wynikające z występowania na obszarze naszego kraju przedmiotów wybuchowych i materiałów niebezpiecznych - to pochodna II wojny światowej, a także faktu pokrycia obszaru Polski, w trakcie działań wojennych, znaczną ilością min, pozostawionymi niewybuchami (pociski, bomby) oraz innymi przedmiotami niebezpiecznymi.

[14] Opracowano na podstawie: Dz.U. z 2007r. Nr 89, poz. 590.

Siły Zbrojne, zgodnie z ustawą o zarządzaniu kryzysowym, mogą uczestniczyć w zapobieganiu i likwidacji skutków zagrożeń, w tym tych o cechach kryzysu militarnego lub niemilitarnego . Zagrożenia te oraz plany działania w chwili ich wystąpienia opisane są w dokumentach planistycznych wykonywanych przez administrację poszczególnych szczebli kierowania państwem, jak i przez poszczególne szczeble dowodzenia w Siłach Zbrojnych[15].

W perspektywie najbliższej dekady proces globalizacji oraz narastanie dysproporcji

w rozwoju gospodarczym i cywilizacyjnym sprzyjać będzie nasilaniu się zjawiska terroryzmu, zaliczanego do kategorii najpoważniejszych zagrożeń asymetrycznych. Jego ewolucja wskazuje na to, że ugrupowania terrorystyczne przyjęły nowe, dotychczas niespotykane metody działań i form organizacyjnych. Dążąc do osiągnięcia swoich celów, grupy te rozwijają koncepcję ataków na wielką skalę (terroryzm globalny), skierowanych przeciwko instytucjom międzynarodowym, państwom i ludności cywilnej.

Należy zauważyć że coraz więcej dziedzin życia uzależnionych jest od komputerów oraz sieci teleinformatycznych. Systemy informatyczne stwarzają nowe możliwości również dla terrorystów i przestępców posługujących się nimi, dokonujących włamań do systemów, paraliżujących przepływ informacji, czy fałszujących dane.

Atak na systemy informatyczne sprowadza się do manipulowania, fałszowania, blokowania, zniszczenia informacji, bądź systemu informacyjnego bez zmiany fizycznego stanu systemu, na który dokonywany jest atak. Działania takie powodują, że „atakowany" nie ma dostępu do informacji lub też dysponuje błędnymi danymi, które bezpośrednio wpływają na jego proces decyzyjny[16].

Dzisiejsze funkcjonowanie gospodarki w znacznym stopniu uzależnione jest od infrastruktury informatycznej. Atak informatyczny może być skierowany zwłaszcza na systemy finansowo-bankowe, energetyczne, telekomunikacyjne, hydrologiczne i ratunkowe. Wykorzystując ogólnodostępne sieci połączeń internetowych możliwe jest też koordynowanie akcji terrorystycznych przeprowadzanych w różnych częściach świata. Internet stwarza możliwość szybkiego komunikowania się pomiędzy członkami i grupami terrorystycznymi usytuowanymi w poszczególnych państwach, na różnych kontynentach oraz ich szkolenie bez konieczności organizowania w tym celu bezpośrednich spotkań

Uwzględniając zagrożenia, za które może odpowiadać człowiek, występują również klęski żywiołowe, gdzie pomoc i ochrona mogą być skutecznie podjęte tylko poprzez zastosowanie nadzwyczajnych środków, we współdziałaniu różnych organów i instytucji oraz specjalistycznych służb i formacji działających pod jednolitym kierownictwem.

W celu zapobieżenia skutkom katastrof naturalnych lub awarii technicznych noszących znamiona klęski żywiołowej oraz w celu ich usunięcia może być wprowadzony stan klęski żywiołowej . Mając na względzie stan obecny zagrożeń powodowanych oddziaływaniem sił natury, jest wiele największym niebezpieczeństwem na obszarze naszego kraju są powodzie występujące w różnych porach roku, spowodowane opadami, bądź roztopami, zatorami lub sztormami[17].

Problemem są również długotrwałe susze, a ich rezultatem pożary lasów. Na terenie Śląska prawdopodobne (aczkolwiek niewykluczone) są zagrożenia wynikające z ruchów

[15] Tamże szerzej art. 25

[16] Szerzej: Z. Grzywna Bezpieczeństwo a cyberprzestepczość [w:] Nowoczesne rozwiązania w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego pod red. Z Grzywna WSZMiJO Katowice 2011.

[17] Tamże, art.8

tektonicznych, osuwisk i zapadlisk w terenie lessowym, erozji brzegu morskiego, trzęsień ziemi, czy wstrząsy związane z działalnością górniczą w zagłębiach węglowych.

Pożar to niekontrolowane palenie się w miejscu do tego nie przeznaczonym. Zawsze powoduje nieodwracalne straty i zniszczenia, a także olbrzymie szkody materialne i zagrożenie dla życia. Najbardziej newralgiczne są obszary leśne. Z ogólnej powierzchni lasów aż 83% jest narażonych na niebezpieczeństwo pożaru[18].

Położenie naszego kraju w Europie środkowej jest takie że występują gwałtowne zmiany temperatury powietrza, długie okresy ciepła lub chłodu, intensywne opady, burze i ulewy lub zjawiska inne z sobą połączone. Te oddziaływania atmosferyczne powodują wezbrania wód w rzekach oraz zagrożenie obiektów komunikacyjnych i hydrotechnicznych, zwłaszcza jeżeli wystąpią one w krótkim okresie czasu na dużym obszarze, czego efektem są powodzie.

O wystąpieniu zagrożenia powodziowego decyduje szereg czynników: ilość i czas trwania opadu, intensywność, pora roku, parametry charakteryzujące zdolność retencyjna zlewni, czyli stopień nasiąkania gruntu, spadek terenu, procent wypełnienia zbiorników retencyjnych. Istotnym czynnikiem mającym wpływ na stan zagrożenia powodziowego jest długotrwały i intensywny opad deszczu czy śniegu.

Jak wynika z badań ze względu na sejsmiczność Polska dzieli się na pięć odrębnych rejonów. Najbardziej aktywne sejsmicznie są pogranicza słowackie i czeskie. Jest to związane z polskimi Karpatami oraz stosunkowo dużą sejsmicznością Masywu Czeskiego, jednostki tektonicznej, której północną granicę stanowią Sudety. Innym, koniecznym do wskazania zagrożeniem, są wstrząsy wywoływane eksploatacją górniczą (tąpnięcia). Na terenie naszego kraju, zwłaszcza w rejonach wydobywania kopalin, stanowią one poważne zagrożenie dla ludności oraz infrastruktury gospodarczej[19].

Rejestrację lokalnych wstrząsów prowadzą również górnicze sieci sejsmologiczne w kopalniach węgla i miedzi oraz regionalna sieć Głównego Instytutu Górnictwa. Ponadto w stałej gotowości do przeciwdziałania skutkom zjawisk sejsmologicznych są wydzielone siły i środki wyspecjalizowanych służb ratownictwa górniczego znajdujące się na Śląsku. Pochodnymi zjawisk sejsmicznych, jak również opadów atmosferycznych są osuwiska ziemi i spływy błotne. Osunięcia gruntu z reguły spowodowane są dużym nasączeniem wody lub zbytnim obciążeniem szczytu stoku. Osuwisko ziemi może spowodować podcięcie podstaw wzgórza lub niejednorodność struktury skalnej.

Inicjowaniu osunięć sprzyjają trzęsienia ziemi. Bardziej niebezpieczne od osuwisk są spływy błotne, polegające na szybkim przemieszczaniu się upłynnionych warstw gruntu w dół stoku pod wpływem siły ciężkości. Spływy błotne zwykle są efektem ulewnych deszczów i masowo topniejącego śniegu. Najczęściej dochodzi do nich w rejonach górzystych z ubogą roślinnością. Rzadka konsystencja gruntu pozwala spływom błotnym osiągnąć wielokrotnie dalszy zasięg i większe prędkości niż w przypadku osuwisk. W Polsce najbardziej zagrożone osuwiskami ziemi oraz spływami błotnymi są rejony górzyste (Sudety, Beskidy, Karpaty, Bieszczady i Góry Świętokrzyskie)[20].

[18] *Ustawa* o Państwowej Straży Pożarnej. Najnowszy tekst ujednolicony z dnia 17.06.2013. Zobacz wszystkie zmiany w przepisach. Dz.U. z 2009

[19] Szerzej: Grzywna Z., *Koncepcja wykorzystania zasobów w sytuacjach niemilitarnych zagrożeń w województwie śląskim,* Warszawa 2004.

[20] Tamże s 126

Gwałtownym zmianom pogody na ogół towarzyszą silne wiatry. Z analiz wynika, że w Polsce występuje zagrożenie silnymi wiatrami, a w rejonach północnych i południowych nawet trąbami powietrznymi.

Huraganowe wiatry są zjawiskiem powstającym nagle, są bardzo trudne do przewidzenia oraz określenia miejsca ich wystąpienia. Powodują zniszczenia, poważne uszkodzenia zabudowań, sieci energetycznych i telekomunikacyjnych, drzewostanu, blokadę dróg kołowych i kolejowych, a także niosą za sobą ofiary ludzkie. Powstałe podczas silnych wiatrów zakłócenia w dopływie energii elektrycznej oraz uszkodzenia sieci telekomunikacyjnej i energetycznej w znacznym stopniu utrudniają szybką ocenę niekorzystnych zdarzeń, co wpływa na opóźnienia związane z likwidacją ich skutków gdzie niezbędne są siły i środki do pilnej odbudowy infrastruktury[21].

Każda klęska żywiołowa, występująca w następstwie fali powodziowej, powiększa rozmiar szkód i powoduje dodatkowe zagrożenie zdrowia i życia: niszczy sieć kanalizacyjną, wypłukuje szamba, rozmywa wysypiska śmieci, cmentarze, oczyszczalnie ścieków. W następstwie tego procesu dochodzi do rozprowadzenia znajdujących się w tych miejscach drobnoustrojów chorobotwórczych oraz substancji toksycznych na całym zalanym obszarze. Wraz z wodą, wymyte przez falę powodziową, szkodliwe czynniki docierają do magazynów żywnościowych (składy, hurtownie, sklepy), w wyniku czego zgromadzona tam żywność ulega zakażeniu Sieci wodociągowe ze względów epidemiologicznych stają się niezdatne do użytku, brakuje więc nieskażonej bakteriologicznie wody do picia i na potrzeby gospodarcze. Osoby przebywające na terenach objętych klęską są szczególnie narażone na choroby infekcyjne, tj.: dur brzuszny, dury rzekome, salmonellozy, czerwonkę bakteryjną, tężec, wirusowe zapalenie wątroby typu A.

Niebezpieczeństwo wybuchu epidemii duru brzusznego podczas klęski żywiołowej, dzięki stosunkowo licznej populacji posiadającej odporność nabytą w wyniku prowadzonych szczepień, wydaje się stosunkowo niewielkie, niemniej jednak prawdopodobne, a to ze względu na możliwość załamania się odporności poszczepiennej u osób po zakażeniu pałeczkami duru Znacznie poważniejsze jest niebezpieczeństwo pojawienia się masowych zatruć pokarmowych, zwłaszcza wywołanych przez salmonellę, zachorowań na czerwonkę i zapalenie wątroby typu A (zwane potocznie żółtaczką pokarmową), a także gwałtownego wzrostu liczby zakażeń pasożytami przewodu pokarmowego (robaczyce, tasiemczyce) i skóry. W czasie trwania i wkrótce po powodzi częste są również skórne infekcje grzybicze i bakteryjne (zakażenia gronkowcowe i paciorkowcowe), nieżyty układu pokarmowego oraz górnych dróg oddechowych.

Przy obniżonej odporności organizmu łatwo o zakażenia zazwyczaj niegroźnymi drobnoustrojami. W działania dezynfekcyjne wpisują się doskonale jednostki chemiczne Sił Zbrojnych, ze sprzętem specjalistycznym, i całym zapleczem logistycznym[22].

Kolejnym zagrożeniem występującym na obszarach województw czy kraju są awarie techniczne infrastruktury krytycznej a dotyczą gwałtownego, nieprzewidzianego uszkodzenia lub zniszczenia obiektów budowlanych, urządzeń technicznych, obiektów przemysłowych i systemów komunikacyjnych. Skutki tych awarii często mogą zagrażać życiu lub zdrowiu dużej liczby osób, środowisku na znacznych obszarach, a także mieniu[23].

W Polsce, szczególnie w dużych aglomeracjach, może dojść do awarii budowlanych. Zalicza się do nich między innymi: zawalenia budynków mieszkalnych lub wielko-

[21] Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007. art. 5, 6.
[22] Szerzej: w wytycznych do planów reagowania kryzysowego na poszczególnych szczeblach administracji.
[23] Szerzej: Plany reagowania kryzysowego woj. Śląskiego. wwwslaskie gov.pl.

powierzchniowych placówek handlowych i rozrywkowych, wybuchy gazu w instalacjach mieszkaniowych oraz osunięcia wykopów fundamentowych. Inną grupę stanowią awarie przemysłowe, które należą do kategorii wypadków nadzwyczajnych, wyrządzających dotkliwe straty sanitarne, ekologiczne i szkody materialne. W ich wyniku mogą być uwalniane duże ilości substancji toksycznych, obejmujące szkodliwym działaniem znaczne obszary[24].

Awarie przemysłowe mogą powodować zagrożenia pożarowe, chemiczne, biologiczne i radioaktywne, wystąpić na skutek awarii urządzeń, katastrof kolejowych, drogowych, powietrznych, czy morskich, eksplozji zbiorników, cystern itp. Awarie przemysłowe mogą być również skutkiem oddziaływania czynników zewnętrznych, np.: klęsk żywiołowych oraz błędów popełnianych przez ludzi[25].

Zjawiskiem towarzyszącym awariom są wybuchy, w następstwie których dochodzi do zniszczeń obiektów i urządzeń oraz uszkodzenia systemów informatycznych czy produkcyjnych. Zalicza się do nich: *wybuchy kotłów wysokoprężnych, gazów, oparów benzyny i innych komponentów wykorzystywanych w przemyśle naftowym, wybuchy pyłu węglowego lub gazów w kopalniach, a także butli gazowych i gazu w sieciach komunalnych*[26].

Pożary przemysłowe dodatkowo zwiększają skalę zniszczeń obiektów i urządzeń przemysłowych oraz ograniczają możliwość szybkiej reakcji i likwidacji zagrożenia. Niebezpieczne są też pożary w przemyśle naftowym, na terenach roponośnych oraz przy transporcie paliw płynnych w cysternach kolejowych, samochodowych i na tankowcach.

Nie bez znaczenia są działania wybranych jednostek Sił Zbrojnych na zagrożenie substancjami promieniotwórczymi, których okres działania i obszar rozprzestrzeniania jest większy, niż innych toksycznych środków przemysłowych[27].

Największe niebezpieczeństwo dla życia ludzkiego stanowią substancje chemiczne w postaci płynnej, ze względu na żrące i trujące działanie samego roztworu, jak również jego oparów. W zakładach przemysłowych (głównie chemicznych) dużego (ZDR) i zwiększonego ryzyka (ZZR) , gromadzone są znaczne ilości produktów toksycznych oraz materiałów łatwopalnych i wybuchowych. Uszkodzenie linii technologicznej, czy magazynowanych zbiorników w tych zakładach stanowi zagrożenie dla ich pracowników i okolicznych mieszkańców[28].

Duże zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego stanowi fakt posiadania broni masowego rażenia przez państwa dużego ryzyka jak: Korea Północna, Iran, Syria, Sudan i Libia. Kraje te od lat prowadzą konsekwentną politykę zmierzającą do ograniczenia amerykańskich i europejskich wpływów w tych regionach świata. Jednym z głównych działań sprzyjających realizacji tej polityki było pozyskanie i rozwój technologii do produkcji broni masowego rażenia[29].

Ze względu na relatywnie niskie koszty wytwarzania i przechowywania oraz łatwość pozyskania technologii, państwa te weszły w posiadanie broni chemicznej już w latach 80 – tych XX wieku. Obecnie część z nich posiada również broń biologiczną.

---

[24] .Szerzej Art. 3 pkt2.ustawy z 26 kwietnia op. cit.
[25] Tamże.
[26] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów SZ RP w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu (Dz.U. z 2003 r., Nr 41, poz. 347),
[27] Tamże.
[28] Tamże.
[29] Informacje swiat. onetpl.

Ocenia się, że potencjalnie największe zagrożenie związane jest z programami zbrojeniowymi państw Bliskiego Wschodu (Iran, Syria). Jednocześnie należy podkreślić, że weryfikacja postanowień traktatów ograniczających rozprzestrzenianie broni masowego rażenia jest niezwykle trudna i tu znajdują miejsce wykorzystania umiejętności Sił Zbrojnych RP oraz państw Koalicji.

Chęć zaistnienia grup niezadowolonych z polityki mocarstw jest wielka więc z całą pewnością narastał będzie problem terroryzmu. Aczkolwiek nie ma do tej pory bezpośrednich dowodów na wspieranie tego typu aktów przez państwa stanowiące zagrożenie dla stabilizacji międzynarodowej. Istnieje jednak ryzyko, że broń chemiczna i biologiczna, materiały niebezpieczne i radioaktywne mogą przedostawać się do radykalnych reżimów, organizacji oraz grup terrorystycznych

Ze względu na położenie geopolityczne oraz sytuację polityczno-wojskową w krajach sąsiadujących, Polska jest wykorzystywana jako obszar tranzytowy (rzadziej docelowy) do przerzutu materiałów niebezpiecznych pomiędzy wschodem i zachodem Europy, ocenia się, że szczególną uwagę należy zwrócić na przejściach granicznych drogowych i kolejowych, gdzie duże natężenie ruchu utrudnia wnikliwą kontrolę i może sprzyjać przemytowi.

W przypadku granicy wschodniej czynnikiem dodatkowo to ułatwiającym jest skorumpowanie oraz demoralizacja służb celnych i granicznych Rosji, Białorusi i Ukrainy.

Granice morskie stwarzają możliwości do nielegalnego przerzutu dużych ilości ładunków, pozwalających na ukrycie broni, materiałów wybuchowych i innych. Z uwagi

na gabaryty statków bardzo trudne jest prowadzenie szczegółowej kontroli przez służby graniczne. W wielu przypadkach sprawdzenie, czy ładunek jest zgodny z dokumentami przewozowymi polega tylko na weryfikacji wagowej[30].

W ostatnim czasie zaobserwowano także dokonywany drogą lotniczą przemyt broni, materiałów wybuchowych i innych materiałów niebezpiecznych. Powyższemu procederowi może sprzyjać stosowanie niewystarczających procedur bezpieczeństwa w obrocie przesyłkami kurierskimi. Przesyłki te bowiem nie podlegają tak szczegółowej kontroli jak bagaż zabierany na pokład samolotu pasażerskiego. Ponadto wykrycie przypadków przemytu materiałów niebezpiecznych z Polski do innego kraju Unii Europejskiej jest bardzo trudne, ponieważ obrót towarami w ramach krajów Wspólnoty nie podlega tak szczegółowej kontroli.

Należy uwzględnić, iż zjawisku proliferacji broni masowego rażenia i nielegalnemu obrotowi komponentów do jej produkcji z krajów tak zwanego „wysokiego ryzyka”[31]:

- brak wewnętrznych uregulowań prawnych dotyczących kontroli eksportu wymienionych materiałów w tych państwach;
- zły stan ochrony komponentów jądrowych, daleki od standardów Unii Europejskiej, ułatwiający kradzież niebezpiecznych materiałów z magazynów lub zakładów produkcyjnych oraz powodujący ich wprowadzanie na czarny rynek, ułatwiający dostęp do nich np. organizacjom terrorystycznym;
- trudna sytuacja materialna i demoralizacja kadry Sił Zbrojnych, czy służb policyjnych skutkująca uwikłaniem się w układy i działania przestępcze.

[30] Załącznik do Uchwały Nr Rady Ministrów z dnia2008 r. Ministerstwo Infrastruktury MASTER PLAN Dla transportu kolejowego w Polsce do 2030 roku.
[31] Tamże.

W związku z możliwością ataków terrorystycznych z wykorzystaniem wymienionej wyżej broni szereg państw zachodnich opracowuje koncepcje przeciwdziałania tego typu zagrożeniom. Mają one opierać się na monitorowaniu transakcji handlowych dotyczących substancji potrzebnych do produkcji silnych toksyn, tworzeniu systemów chroniących newralgiczne punkty podatne na ataki terrorystyczne oraz na wzmocnieniu ochrony granic.

Ponadto ocenia się, że grupy przestępcze w Polsce mają do dyspozycji dużą ilość liczona w setkach tysięcy nielegalnych sztuk broni oraz dysponują dużą ilością wielorakich materiałów wybuchowych Kryzysom zarówno militarnym jak i pozamilitarnym, w tym mającym swe źródło wewnątrz państwa, coraz częściej towarzyszą migracje na dużą skalę. Migracje można podzielić na[32].

- imigrację – ze względu na przyczynę wyróżnia się 5 kategorii: osadnicy, profesjonaliści, pracownicy kontraktowi, pracownicy nieletni oraz ubiegający

się o azyl (jeżeli prośby o azyl zostaną spełnione nabywają status uchodźcy);

- reemigrację – dobrowolny powrót emigrantów do ojczyzny;
- repatriację – powrót do kraju osób, które znalazły się poza terytorium kraju ojczystego m.in. z powodu zmian granic lub przymusowych wysiedleń.

Związane z różnymi procesami i przemianami, przemieszczenia ludności mogą spowodować niebezpieczeństwo katastrofy humanitarnej i regionalnej destabilizacji. Potencjalne zagrożenie tworzy połączenie ewentualnych masowych migracji transgranicznych ze zorganizowaną działalnością przestępczą, przemytem broni, materiałów radioaktywnych, narkotyków i środków do ich produkcji. Z kolei niekontrolowane migracje ludności do Polski mogą spowodować[33]:

- zwiększoną ilość rozbojów i kradzieży na terenie kraju (szczególnie w województwach przygranicznych oraz w stolicy państwa i województwie mazowieckim);
- występowanie zbrojnych porachunków pomiędzy emigrantami;
- zwiększenie zagrożenia epidemiologicznego;
- powstanie zalążków ośrodków międzynarodowej przestępczości zorganizowanej;
- powstanie struktur organizacyjnych międzynarodowego terroryzmu;
- pogorszenie stosunków dyplomatycznych z wybranymi państwami (przypadek Czeczenii i związane z tym pogorszenie stosunków dyplomatycznych polsko-rosyjskich);
- rozwój nielegalnego handlu oraz powstanie zaburzeń na rynku pracy;
- rozwój żebractwa oraz agresywnych form wyłudzania pieniędzy.

Prawdopodobieństwo wystąpienia masowej migracji transgranicznej jest obecnie niewielkie i może zaistnieć między innymi w przypadku załamania się systemu politycznego, gospodarczego, konfliktu etnicznego, czy też zastosowania represji wobec uchodźców. Przedstawioną w niniejszym artykule analizę zagrożeń należy traktować jako zbiór otwarty. Niejednokrotnie dokonując długoterminowej oceny zagrożeń o charakterze pozamilitarnym nie jest możliwe zdefiniowanie wszystkich czynników, które mogą stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa. Mając na uwadze całokształt zagadnień związanych z ich

[32] Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007. art. 14.
[33] Tamże.

charakterystyką oraz nieprzewidywalnością należy uznać, że stanowi on w swojej formie materiał wyjściowy do opracowania dokumentów stanowiących część „Planu użycia oddziałów i pododdziałów Wojsk Lądowych w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych".

Przywołane powyżej plany użycia Wojsk Lądowych w sytuacji zaistnienia zagrożeń, których prawdopodobieństwo wystąpienia uznano za najwyższe, lub też które wystąpiły w przeszłości (terroryzm, powodzie, pożary, zjawiska atmosferyczne, epidemie).

Zasadna jest jednak kontynuacja prac nad dokumentem analitycznym oraz cykliczne dokonywanie (np. w następstwie dwóch lat lub w przypadku zaistnienia nowych okoliczności) przeglądu Planu oraz procedur działań podejmowanych przez Wojska Lądowe w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych.

Główny wysiłek należy skupić na monitorowaniu sytuacji ograniczając możliwość pojawienia się sytuacji kryzysowej zagrażającej bezpieczeństwu obywateli RP oraz utrzymywaniu gotowości do działania wydzielanych oddziałów i pododdziałów Wojsk Lądowych[34].

W przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej i wniosku organów administracji publicznej o pomoc w jej zapobieganiu lub likwidacji skutków, aktywować niezbędne, wynikające ze skali zagrożenia elementy systemu kierowania reagowaniem kryzysowym oraz siły i środki będące w dyspozycji. Przegrupować siły i środki do rejonu wykonywania zadań i wspierać stosowne organy administracji publicznej w dążeniu do opanowania sytuacji kryzysowej i zminimalizowania skutków jej oddziaływania na mieszkańców i mienie. W przypadku dalszego narastania zagrożenia, kierować do wsparcia adekwatnie do potrzeb, kolejne oddziały i pododdziały. Po zakończeniu akcji przemieścić siły do miejsc stałych dyslokacji i odtworzyć ich gotowość bojową[35].

Podczas prowadzenia Operacji Kryzysowych, następuje wprowadzenie do akcji czyli zarys operacji. Operacja prowadzona jest w trzech kolejno po sobie następujących fazach. Nie wyklucza się możliwości wykonywania zadań z pominięciem jednej z faz lub ich równoległej realizacji.

Faza I - DZIAŁALNOŚĆ BIEŻĄCA W ZAKRESIE ZAPOBIEGANIA SYTUACJOM KRYZYSOWYM:

Celem Fazy I jest przygotowanie wydzielonych sił i środków Wojsk Lądowych do realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego wynikających z „Planu użycia…". Główny wysiłek Wojsk Lądowych skupiony jest na doskonaleniu funkcjonowania elementów Systemu Kierowania Reagowaniem Kryzysowym Wojsk Lądowych oraz utrzymywaniu gotowości systemu ostrzegania i alarmowania wydzielonych oddziałów i pododdziałów do reagowania na powstałe sytuacje kryzysowe. Pozostając w stałej gotowości bojowej jednostki wojskowe Wojsk Lądowych prowadzą planową działalność bieżącą oraz utrzymują określone w „Planie użycia…" zdolności do realizacji zadań z zakresu reagowania kryzysowego.

Uaktualniane są, lub w razie konieczności przygotowywane są kolejne plany użycia oddziałów i pododdziałów Wojsk Lądowych. Doskonalone są procedury działania oraz wymiany informacji, współdziałania i koordynacji pomiędzy pododdziałami wydzielanymi z Sił Zbrojnych RP oraz innymi instytucjami podmiotów układu

[34] Tamże.
[35] Tamże.

pozamilitarnego. Prowadzone jest systematyczne monitorowanie i ocena możliwości wystąpienia sytuacji kryzysowej w kraju oraz w jego otoczeniu. Formułowane są wnioski i propozycje w zakresie przygotowania i użycia oddziałów i pododdziałów.

Faza I kończy się z chwilą wystąpienia uprawnionych organów administracji publicznej o wsparcie w rozwiązaniu sytuacji kryzysowej[36].

Faza II - REAGOWANIE NA ZAGROŻENIA KRYZYSOWE:

Celem działania w tej fazie jest sprawne rozwinięcie Systemu Kierowania Reagowaniem Kryzysowym (lub wybranych elementów systemu) oraz osiągnięcie gotowości sił i środków do działania w konkretnej sytuacji kryzysowej. Główny wysiłek Wojsk Lądowych skupiony jest na terminowym rozwinięciu niezbędnych elementów kierowania oraz oddziałów i pododdziałów Wojsk Lądowych wydzielonych do działania w ramach „Planu użycia…". Po spełnieniu niezbędnych warunków formalno-prawnych w zakresie użycia wojska i wystąpieniu stosownych organów administracji publicznej o udzielenie wsparcia przez wojsko, uprawnione organa wojskowe podejmują i poprzez system alarmowania i powiadamiania przekazują rozkaz o aktywacji niezbędnych elementów kierowania oraz wydzielonych sił i środków. Wprowadzenie oddziałów, pododdziałów do akcji kryzysowej może odbywać się trzema sposobami: podstawowym, nakazowym i alarmowym[37].

Zabezpieczenie logistyczne wojsk uczestniczących w realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego powinno być dostosowane do[38]:

- warunków operacji oraz rodzaju i skali zagrożenia,
- rejonu operacji i miejsca jej prowadzenia oraz warunków atmosferycznych
- i klimatyczno – geograficznych,
- ilości sił i środków wydzielanych z Wojsk Lądowych do udziału w operacji.

Oprócz zapewnienia wymaganego zabezpieczenia wojsk we wszystkich fazach operacji, muszą być zachowane warunki bezpieczeństwa i ochrony wykorzystywanego potencjału logistycznego. Celem działania logistyki w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej jest właściwe zabezpieczenie logistyczne jednostek Wojsk Lądowych użytych do wykonania zadań zapobiegania, usuwania i likwidacji skutków tej sytuacji. Ma ono bezpośredni wpływ na możliwość wykonania zadań operacji przez uczestniczące w niej wojska poprzez podtrzymanie kondycji i sprawności zaangażowanego personelu, a także możliwości skutecznego wykorzystania użytego sprzętu wojskowego[39].

Zabezpieczenie materiałowe działań prowadzonych w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej realizowane jest na zasadach obowiązujących w Wojskach Lądowych. Za ich zabezpieczenie odpowiadają dowódcy jednostek, a zapewniają je jednostki wojskowe, z których wydzielono żołnierzy biorących udział w operacji. Celem usprawnienia

[36] Zob.: Plany użycia Sil Zbrojnych wynikające że strategii Bezpieczeństwa RP.
[37] Tamże.
[38] Zob.: Plany użycia Rodzajów Sil Zbrojnych wynikające że strategii Bezpieczeństwa RP.
[39] Tamże.

i koordynacji zadań logistyki związanych z realizacją zabezpieczenia materiałowego, niezbędnym jest ścisła współpraca planistyczna i wykonawcza komórek logistycznych.

W przypadku przejęcia dowodzenia siłami i środkami Wojsk Lądowych przez Dowództwo Operacyjne Sił Zbrojnych, Dowódca Operacyjny odpowiada za koordynację zabezpieczenia materiałowego wojskowych zgrupowań zadaniowych.

W zakresie zabezpieczenia materiałowego oddziałów i pododdziałów Wojsk Lądowych, należy stosować następujące zasady:

- Żywienie żołnierzy organizuje się w oparciu o stacjonarną bazę wojskową (stołówki, kasyna) na zasadach obowiązujących w Wojsk Lądowych, lub cywilną (restauracje, stołówki szkolne), wskazaną przez właściwe organy administracji publicznej na zasadach określonych przez te organy. W sytuacji braku możliwości wykorzystania bazy stacjonarnej, żywienie organizować w systemie polowym. Zaopatrywanie w produkty żywnościowe realizować, w miarę możliwości, w oparciu o źródła miejscowe, wskazane przez władze administracji terenowej, jednak po uprzednim sprawdzeniu i dopuszczeniu ich przez odpowiednie służby (wojskową inspekcję sanitarną lub weterynaryjną, stację sanitarno – epidemiologiczną) do świadczenia usług.
- Zakwaterowanie żołnierzy należy organizować, w miarę możliwości, w obiektach stałych. W pierwszej kolejności wykorzystać obiekty wojskowe (koszary wojskowe) lub - w przypadku braku takiej możliwości - obiekty czasowo wydzielone przez organy administracji publicznej (na zasadach określonych przez te władze). Pomieszczenia przeznaczone do zakwaterowania żołnierzy powinny zapewniać:
    - rozmieszczenie całych grup żołnierzy w niezagrożonych, sprawnych technicznie obiektach, umożliwiających funkcjonowanie służb zabezpieczających mienie i sprzęt wojskowy,
    - dostęp do urządzeń sanitarno – higienicznych,
    - korzystanie z energii elektrycznej z sieci zakładu energetycznego lub z agregatów,
    - korzystanie z wody pochodzącej ze sprawdzonych i bezpiecznych źródeł.

PODSUMOWANIE

Wszelkie działania których opisanie nie jest możliwe w artykule ze względu na ich obszerność wykonują Siły Zbrojne RP wraz z logistyką a ich działania w niniejszym artykule zostały jedynie zasygnalizowane.

W materiale tym uwzględniono i zasygnalizowano zagrożenia a następnie siły i środki do ich likwidacji, należy jednak pamiętać że są to działania dynamiczne.

Niepokojącym zjawiskiem jest również gwałtowny upadek wartości rodziny jako podstawowej komórki społecznej, a co za tym idzie katastrofalny wprost wskaźnik przyrostu naturalnego, który w połączeniu z innymi zagrożeniami społecznymi przyczynia się znacząco do destrukcji współczesnego społeczeństwa, grożąc przerwaniem ciągłości życia narodowego.

Bezrobocie, ubóstwo, bezdomność, narkomania, alkoholizm są zagrożeniami społecznymi powodującymi dysfunkcję całych grup społecznych, które zaczynają egzystować na marginesie życia społecznego. Zagrożone społeczności nie tylko nie mogą podołać prawom i obowiązkom wynikającym z bycia obywatelem RP, ale przede wszystkim nie wypełniają podstawowych obowiązków rodzicielskich i wychowawczych w stosunku do swoich dzieci, tym samym rozszerzając zjawiska patologiczne na coraz to młodsze pokolenia,

te i inne zagadnienia zostały jedynie zasygnalizowane, wszystkie one mogą przyczynić się do sytuacji kryzysowych.

Rozpoznając zagrożenia dostrzega się problem wielkości sił niezbędnych do realizacji zadania związanego ze stworzeniem warunków bezpiecznego życia i funkcjonowania społeczeństwa. Celem działania właściwych organów państwa, w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej, jest zatem podjęcie natychmiastowych działań zmierzających do jej opanowania, ograniczenia skutków i przywrócenia stanu sprzed kryzysu.

Uwaga osób odpowiedzialnych za bezpieczeństwo skupia się na monitorowaniu sytuacji oraz adekwatnym do skali i rodzaju sytuacji kryzysowej użyciu wydzielonych sił i środków. Siły Zbrojne bowiem posiadały, posiadają i będą posiadać zasoby do realizacji zadań utrzymujących bezpieczeństwo na określonym poziomie.

Zarządzanie bezpieczeństwem składa się z działań wynikających, czy następujących po sobie w sposób logiczny tylko dlatego aby zapobiegać lub minimalizować zagrożenia, które powodują wiktymizację obywateli, społeczeństwa. Istota zarządzania kryzysowego czy dbanie o bezpieczeństwo opiera się głównie na realizacji profilaktycznych środków przeciwko realnym zagrożeniom dla życia i zdrowia osób, majątku, praw i legalnych interesów osób fizycznych oraz podmiotów prawnych. Występuje nawet nauka o bezpieczeństwie która koncentruje się na wielu obszarach przestrzegania porządku publicznego, również na codziennym zarządzaniu bezpieczeństwem, oraz zarządzaniu kryzysowym gdzie zdania są dla Sił Zbrojnych.

BIBLIOGRAFIA:

1. Kuźniar R., *Polityka i siła. Studia strategiczne - zarys problematyki*, Wydawnictwo SCHOLAR, Warszawa 2005.
2. Balcerowicz B., *Pokój i „nie pokój”,* Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2002.
3. Balcerowicz B., *Siły zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych,* Wydawnictwo SCHOLAR, Warszawa 2006.
4. *Bezpieczeństwo polityczne i wojskowe*, red. i opr. Ciupiński A., Malak K., AON, Warszawa 2004.
5. Grzywna Z., Koncepcja wykorzystania zasobów w sytuacjach niemilitarnych zagrożeń w województwie śląskim, Warszawa 2004.
6. Koziej S., *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Toruń 2006;
7. LABUZIK M., DZIEKAŃSKI P., OLAK A., *Polityka bezpieczeństwa w warunkach integracji Europejskiej. Bezpieczeństwo, globalizacja- zarys problematyki*. Stowarzyszenie „NAUKA EDUKACJA ROZWÓJ” Ostrowiec Świętokrzyski 2013.
8. Labuzik M., Olak A., *Europska Unia. Vybrané Témy*. Stowarzyszenie „EDUKACJA NAUKA ROZWÓJ” Ostrowiec Św. 2013.
9. Limański A., Drabik I., *Współczesne problemy zarządzania bezpieczeństwem w aspekcie zagrożeń w Polsce, na Słowacji i Ukrainie,* WSZMiJO Katowice 2012. Wyd. AMELIA Rzeszów 2012.
10. Olak A., *Bezpieczeństwo rodziny w warunkach zagrożeń*, MAX-DRUK Rzeszów 2010.
11. Olak a., Szymańska E., Trzyna A., *Zmiany w regionie w warunkach globalizacji*. Stowarzyszenie „NAUKA EDUKACJA ROZWÓJ” Ostrowiec Świętokrzyski 2013.
12. Tyrała P., Olak A., *Prakseologia w edukacji dla bezpieczeństwa*. AMELIA Rzeszów 2012

Ustawy i rozporządzenia

1. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP zatwierdzona przez Prezydenta RP 13 listopada 2007.
2. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. z 26 kwietna 2007 r. nr 89, poz. 590 z późniejszymi zmianami.
3. Decyzja nr Z-3/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 10 kwietnia 2006 r. w sprawie Systemu Zarządzania Kryzysowego resortu obrony narodowej,
4. Porozumienie z dnia 20 kwietnia 2005 r. w sprawie współdziałania SZ RP z Policją w zakresie przeciwdziałania sytuacjom kryzysowym (Dz.Urz.MON, Nr 10, poz. 89),
5. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 maja 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad użycia oddziałów i pododdziałów SZ RP w czasie stanu wyjątkowego (Dz.U. z 2003 r., Nr 89, poz. 821),
6. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad udziału pododdziałów i oddziałów SZ RP w zapobieganiu skutkom klęski żywiołowej lub ich usuwaniu (Dz.U. z 2003 r., Nr 41, poz. 347),
7. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lutego 2003 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu postępowania przy użyciu broni palnej przez policjantów oraz zasad użycia broni palnej przez oddziały i pododdziały zwarte Policji (Dz.U. z 2005 r. Nr 135, poz. 1132),
8. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lipca 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu użycia oddziałów i pododdziałów Policji oraz SZ RP w razie zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego (Dz.U. z 2005 r. Nr 135, poz. 1134),
9. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2004 r., Nr 241, poz. 2416 z późn. zm.),
10. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. z 2007 r., Nr 89, poz. 590 z późn. zm.),

Płk doc. dr Zbigniew Grzywna.
Prorektor Wyższej Szkoły Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych w Katowicach.

PROCES EVALUÁCIE VOJENSKÝCH ZDRAVOTNÍCKYCH ZARIADENÍ OS SR V KONTEXTE ICH INTEROPERABILITY V OPERÁCIÁCH NATO

EVALUATION PROCESS OF SAF MILITARY MEDICAL TREATMENT FACILITIES IN INTEROPERABILITY CONTEXT IN NATO-LED OPERATIONS

František GUBÁŠ

ABSTRACT

Príspevok rieši proces hodnotenia vojenských zdravotníckych zariadení OS SR s cieľom ich kompatibility a efektívneho zapojenia do systému zdravotníckeho zabezpečenia v operáciách Aliancie. Skúsenosti z vojenských operácií NATO naznačujú vznik problémov pri spolupráci vojenských zdravotníckych zariadení a ich častí počas plnenia úloh. Možným riešením tohto problému je evaluácia národných alebo medzinárodných zdravotníckych zariadení pred nasadením podľa medzinárodne uznávaného štandardu, ktorý jasne definuje požiadavky a štandardy zdravotníckej starostlivosti v zdravotníckych zariadenia a ich súčastiach. Článok analyzuje dôvody a výhody tvorby medzinárodných zdravotníckych jednotiek, objasňuje dimenzie interoperability vojenských zdravotníckych zariadení a evaluačný proces. V závere predkladá podnety do diskusie k možnosti nasadenia vojenských zdravotníckych zariadení OS SR, alebo ich súčastí do operácií medzinárodného krízového manažmentu.

The paper deals with evaluation process of military medical treatment facilities of Slovak armed forces with aim of their compatibility and effective connetion to medical support in NATO led operations. The experiences from NATO-led military operations indicate problems during cooperation of military medical units of different nations and their parts during fullfiling their mission. Possible solution of this problem is evaluation of national or multinational medical treatment facilities prior to deployment according internationally agreed standard, which clearly defines requirements, and standards for medical treatment in medical treatment facilities and their parts. The paper analyses reasons and advantages for creation of multinational medical units, clarifies dimensions of interoperability of military medical facilities and evaluation process. In conclusion, author is giving impetus to discusion about possibility of deployment of military medical treatment facilities of Slovak armed forces or their parts in international management operations.

Keywords
Evaluácia, evaluačný proces, interoperabilita, zdravotnícka podpora, zdravotnícke zariadenie, medzinárodnosť
Evaluation, evaluation process, interoperability, medical support, medical treatment facility, multinationality.

ÚVOD

Typickým princípom zdravotníckej podpory v čase studenej vojny bol „princíp národnej zodpovednosti“, kde boli zdravotnícka podpora zabezpečovaná vlastnými krajinami. Mnohé zmeny vo vojenských konceptoch v ére po studenej vojne hlavne redukcia vojenských rozpočtov, početných stavov (zdravotnícku službu nevynímajúc), rozširovanie počtu členských štátov NATO, ich transformácia a ich nové ambície viedli k zvýšeniu potreby medzinárodných zdravotníckych jednotiek a to hlavne z dôvodu, že väčšina členských krajín

nie je schopná zabezpečiť udržateľnú a ekonomicky efektívnu zdravotnícku podporu svojim nasadeným jednotkám.[1]

Výsledkom je čoraz častejšie nasadzovanie medzinárodných zdravotníckych jednotiek. Tento fenomén sa začal pravidelne objavovať vo vojenských operáciách počnúc 90-tymi rokmi minulého storočia. S nasadzovaním takýchto jednotiek sa však vynára problém interoperability a kompatibility jednotlivých častí zdravotníckych zariadení, tzv. modulov na všetkých úrovniach zdravotníckeho zabezpečenia. Z dôvodu potreby zakotvenia základných požiadaviek na jednotlivé moduly došlo k snahe vytvoriť spoločnú normu v rámci NATO, ktorá by definovala minimálne požiadavky na činnosť jednotlivých modulov zdravotníckych zariadení a tiež minimálne kvalitatívne požiadavky.

Medzinárodnosť zdravotníckych zariadení predstavuje veľký počet kľúčových výziev, ktorých riešenie je rozhodujúce pre vojenskú efektivitu a teda úspech v spoločných operáciách. Tieto zahŕňajú vytvorenie efektívneho systému velenia, spravodajského systému, ktorý môže využívať a zdieľať údaje z rôznych medzinárodných a národných zdrojov a logistický systém, ktorý uznáva nielen potreby národnej podpory, ale taktiež zaisťuje medzinárodný systém.

1. INTEROPERABILITA A MEDZINÁRODNÉ ZDRAVOTNÍCKE JEDNOTKY

Národy NATO participujú v medzinárodných operáciách pre dôvody, ktoré sú chápané ako národne výhodné po stránke vojenskej aj politickej. Takže prínos musí byť posudzovaný nielen sumárom poskytnutých spôsobilostí, ale aj plným spektrom vojenských a politických výhod, ktoré prináša do medzinárodnej aliancie alebo koaličnej operácie.

Politické výhody medzinárodnej spolupráce zahŕňajú zdieľanie politického rizika a demonštrovanie ekonomickej, diplomatickej, vojenskej a politickej podpory iným krajinám a ich regiónom, dosiahnutie medzinárodnej legitímnosti cez prispievanie k regionálnej stabilite a ovplyvňovanie národných a medzinárodných názorov. Medzinárodná spolupráca má tiež vojenské výhody tak v hĺbke (zvýšenie počtu) ako aj v šírke (dodatočné alebo vyššie spôsobilosti), ale tiež zabezpečuje prístup k národnej alebo regionálnej infraštruktúre a v určitých prípadoch tiež k informáciám vysokej hodnoty a spravodajským produktom.

Pri budovaní optimálnej medzinárodnej spolupráce sa stretávame s rozdielnymi spôsobilosťami a operačnými postupmi zdravotníckych jednotiek, ktoré znamenajú obmedzenia k schopnosti medzinárodných síl fungovať efektívne. Medzi riziká, ktoré musíme pomenovať patria nedostatky v interoperabilite, ako sú rozdiely v operačných postupoch, technická nekompatibilita a nedostatok štandardizácie.

V skutočnosti procedurálne a taktické rozdiely dostávajú medzinárodné zdravotnícke jednotky do situácií, kde nie sú schopné efektívnej spolupráce. Jazykové bariéry predstavujú komunikačné ťažkosti, ktoré môžu vyústiť do rôznych interpretácií stanovených úloh a môžu sa ešte zintenzívniť obmedzenia implikované dostupnými komunikačnými technológiami. A čo viac, schopnosť komunikovať medzi pacientom a zdravotníckym personálom je pri zdravotníckej starostlivosti kľúčovým. Nedostatočná štandardizácia a interoperabilita môže spôsobiť technické nedostatky. Zdravotnícka spolupráca môže byť znížená pre obavy zo spôsobilostí iných národov a nedostatok štandardov zdravotníckej starostlivosti, taktiež profesionálne vzťahy sa líšia od národu k národu, napríklad nižší zdravotnícky personál má v niektorých národoch vyššiu nezávislosť a autonómnosť ako v ostatných. Významné sú tiež rozdiely medzi zdravotníckymi veliteľskými štruktúrami v jednotlivých národoch, ale aj

[1] FAZEKAS, L. 2010. Multinational approach in medical support to NATO operations. s. 60.

právne bariéry k využitiu liekov, zdravotníckeho materiálu a v neposlednom rade krvných produktov.[2]

1.1. DIMENZIE INTEROPERABILITY V ZDRAVOTNÍCKEJ SFÉRE NATO

V zmysle vedeckých štúdií realizovaných Centrom výnimočnosti pre vojenské zdravotníctvo (Centre of Excellence for Military Medicine ďalej len „MILMED COE“) rozlišujeme štyri dimenzie interoperability. V jednotlivých štúdiách sú analyzované jednotlivé dimenzie s úvahou nad ich potencionálnym vzájomným pôsobením a možnými dopadmi.

Prvou dimenziou interoperability je organická interoperabilita, teda medzi jednotkami vojenskej zdravotníckej podpory a ostatnými vojenskými podpornými jednotkami. Druhou je zmiešaná interoperabilita, teda medzi vzdušnými, pozemnými a námornými vojenskými zdravotníckymi jednotkami. Treťou je medzinárodná interoperabilita, na ktorú je kladený najväčší dôraz, teda interoperabilita medzi personálom a celými jednotkami vojenskej zdravotníckej služby rôznych národov v medzinárodných operáciách. Štvrtou je civilno-vojenská interoperabilita, teda inteoperabilita medzi vojenskými zdravotníckymi jednotkami a spolupracujúcimi civilnými zdravotníckymi zariadeniami, alebo inými organizáciami.

Hlavnou cestou k interoperabilite, ale nie jedinou, identifikovanou MILMED COE je štandardizácia. Z dôvodu, že sa jedná o dlhodobý proces je dôležité realizovanie malých krokov, pretože väčšie sa javia v súčasnej dobe ako nerealizovateľné. Určitý druh predštandarizácie môže byť dosiahnutý prostredníctvom transparentnosti, zdieľanými politikami, metodológiou, manuálmi a podobne do času realizácie medzinárodne ratifikovaných dohôd. Zvyčajne sa kladie dôraz na rozvoj interoperability na taktickej úrovni, ktorá však nie je možná bez paralelnej optimalizácie na operačnej a strategickej úrovni.[3]

2. PROCES EVALUÁCIE ZDRAVOTNÍCKYCH ZARIADENÍ

Proces evaluácie zdravotníckych zariadení sa do roku 2010 riadil metodikou CREVAL pričom sa posudzovali zdravotnícke zariadenia iba z hľadiska logistického a vojensko-operačného. Metodika CREVAL však nezohľadňovala zdravotnícke aspekty, ako napríklad triedenie, liečbu a narábanie s ranenými, problematiku zdravotníckych špecialistov a pod. Tieto nehodnotené oblasti boli skupinou odborníkov NATO popísané v STANAGU 2560 pod kódovým označením AMedP-27.[4]

Táto norma jasne definuje procedúry, metódy, štandardy a hodnotiace škály, prostredníctvom ktorých sú jednotlivé zdravotnícke zariadenia evaluované. Navyše sú touto normou definované súbory vojenských zdravotníckych štandardov pre súčasné a budúce nasadenia zdravotníckych jednotiek pri súčasnej možnosti vyvíjať nové zdravotnícke spôsobilostí jednotlivými členskými krajinami štandardizovaným spôsobom v súlade s AMedP-27, čo podporuje myšlienku interoperability v operáciách NATO už od počiatku plánovacieho procesu.

Vojenské operácie NATO sú vykonávané s medzinárodným úsilím, tzn. participujú na nich viaceré členské krajiny NATO. Tento fakt má vplyv na zdravotnícke systémy, ktoré napomáhajú udržateľnosti týchto vojenských operácií. Medzinárodná spolupráca umožňuje participovať viacerým národom možnosťou využívať zdravotníckej jednotky s vyššou efektivitou. I keď medzinárodná zdravotnícka spolupráca obsahuje taktiež výzvy z dôvodov

[2] NATO. AJP 4.10(A) Allied Joint Medical Support Doctrine. s. 48.
[3] KISS, Z. A. It is all about Interoperability. s. 37.
[4] ÖSTETERREICHER, J. First MEDEVAL Certificate for the Czech Armed Forces Field Hospital. s. 39.

rozdielností medzi zdravotníckymi štandardmi jednotlivých národov, ale tiež právnych obmedzení, bližšie popísané v kapitole 1.

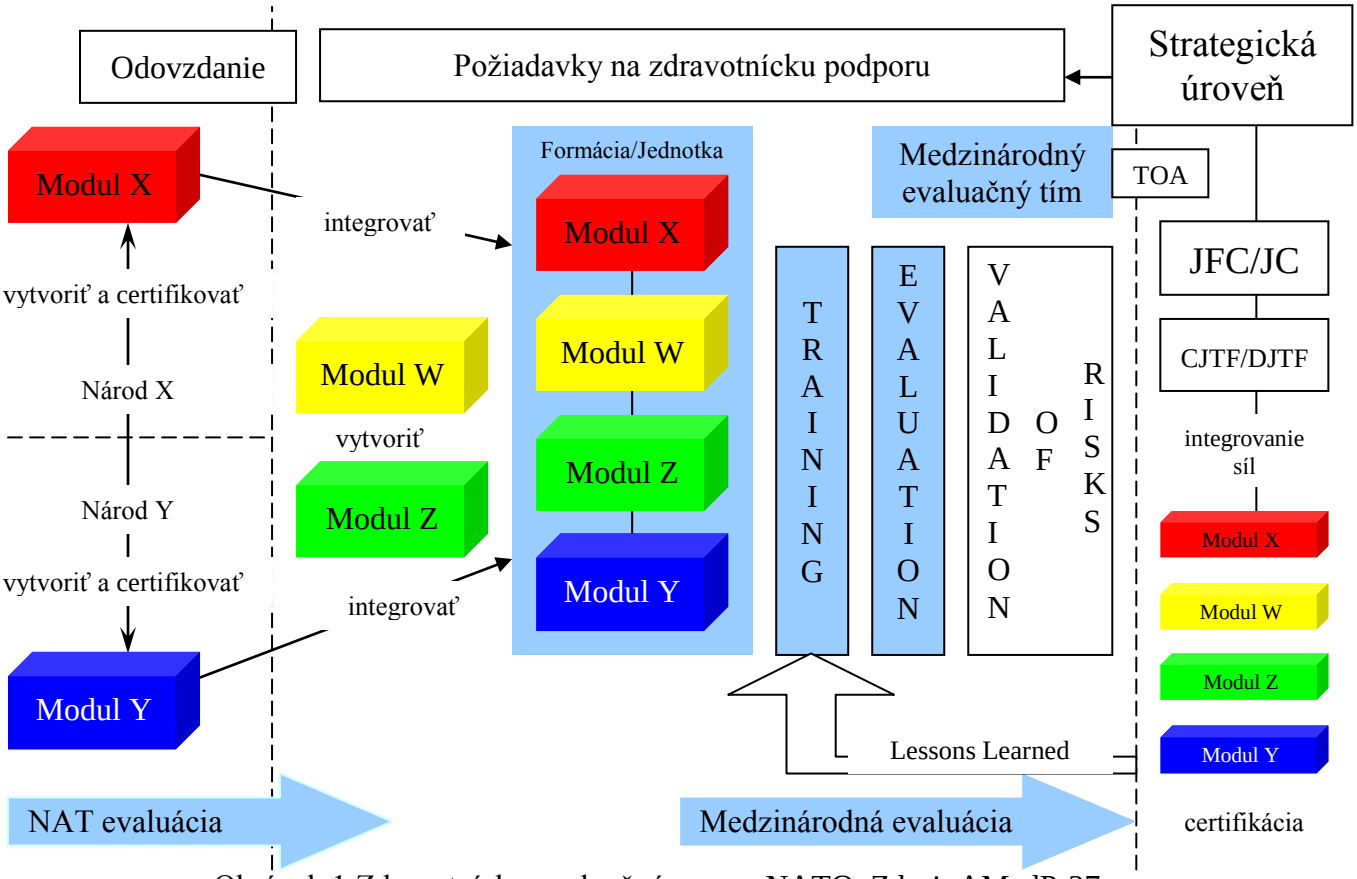
Medzinárodná zdravotnícka jednotka je vo väčšine prípadov budovaná prostredníctvom konceptu vedúceho národa (Lead Nation ďalej len „LN“) a prispievajúceho národa Troop Contributing Nation ďalej len „TCN“). Pri budovaní medzinárodnej zdravotníckej jednotky je teda rozhodujúce, aby štandardy a kritériá tvorby takejto jednotky boli jasné všetkým zúčastneným stranám a to LN, TCN a tiež veliteľovi zdravotníckej jednotky. LN a TCN sú zodpovední za kvalitu poskytovanej zdravotníckej starostlivosti podľa dohodnutých štandardov. Z dôvodu zabezpečenia transparentnosti a dôveryhodnosti veliteľ zdravotníckej jednotky nariadi evaluáciu, ktorá slúži k identifikácii rizík a ich odstráneniu ešte pred nasadením medzinárodnej zdravotníckej jednotky.

Väčšina členských krajín NATO uprednostňuje prispieť do medzinárodnej zdravotníckej jednotky jednotlivými modulmi alebo jednotlivcami. Vo väčšine prípadov LN integruje tieto moduly respektíve jednotlivcov do medzinárodnej zdravotníckej jednotky. Môžeme teda povedať, že medzinárodná zdravotnícka jednotka je jednotka, v ktorej jeden národ vytvára jadro, resp. štruktúru zdravotníckej jednotky, ktorá je ďalej doplnená, alebo rozšírená o ďalší personál, spôsobilosti, prostriedky alebo služby poskytnuté iným národom alebo národmi.[5]

Evaluačný proces musí teda potvrdiť kvalitu poskytovania zdravotníckej starostlivosti integrovanou zdravotníckou jednotkou v súlade so štandardami, ale taktiež odhaliť nedostatky, čo umožňuje veliteľovi zabezpečovanej jednotky ohodnotiť riziká pri zabezpečovaní zdravotnej starostlivosti v prospech jeho jednotky. Evaluácia pred nasadením je vykonávaná medzinárodným evaluačným tímom. Po predaní právomoci (Transfer of authority ďalej len „TOA“) veliteľ zdravotníckej jednotky môže validovať kvalitu starostlivosti zdravotníckej jednotky.

Popísaná procedúra umožňuje evaluáciu zdravotníckych spôsobilostí, ktoré budú nasadané ako súčasť spoločného zmiešaného úlohového zoskupenia (Combined Joint Task Force ďalej len „CJTF“) alebo pod riadením a velením nasaditeľného zmiešaného úlohového zoskupenia (Deployable Joint Task Force ďalej len „DJTF“) v rámci NRF operácií. V obidvoch prípadoch veliteľ na strategickej úrovni NATO definuje požiadavky na zdravotnícku podporu v rámci Combined Joint Statement of Requirements ďalej len „CJSOR“. Uvedená procedúra je odporúčaná taktiež pre akýkoľvek typ NATO operácie a dokonca operácie mimo NATO. [6]

[6] NATO. AMedP-13 (A) NATO Glossary of Medical Terms and Definitions.. s. 79.
[6] NATO. AMedP-27 – Medical Evaluation Manual. s. 8.

Obrázok 1 Zdravotnícky evaluačný proces NATO. Zdroj: AMedP-27.

Evaluácia zdravotníckych zariadení je vykonávaná evaluačnou komisiou zloženou z expertov NATO pre oblasť hodnotenia zdravotníckych zariadení (subject matter expert ďalej len „SME“). Evaluačná komisia by mala obsahovať SME všetkých zúčastnených krajín ako aj pozorovateľov z veliteľských štruktúr NATO. Hodnotenie vykonané jedným evaluátorom môže byť subjektívne, preto je hodnotenie vykonávané evaluačnou komisiou. Splnenie jednotlivých aspektov dokazujúcich schopnosť vykonávať určité činnosti je získavané kladením tzv. kľúčových otázok, ktoré sú potom podporované kladením podporných otázok. Každá odpoveď musí byť podložená predložením dokumentácie medzinárodného zdravotníckeho zariadenia čo plne garantuje identifikáciu rizík.

Proces evaluácie sa realizuje na rôznych úrovniach, ktorými sú úrovne jednotlivec, modul, jednotka a nakoniec celý systém zdravotníckeho zabezpečenia operácie. Úroveň jednotlivec zahŕňa súbory zručností zdravotníckeho personálu. Úroveň modul je národnou zodpovednosťou a je používaný k hodnoteniu modulov, ktoré sú príspevkom do medzinárodnej zdravotníckej jednotky. Tretia úroveň je určená k hodnoteniu celej medzinárodnej zdravotníckej jednotky a je zodpovednosťou LN. Štvrtou úrovňou je hodnotenie celého systému zdravotníckeho zabezpečenia operácie a je validovaná počas spoločného cvičenia pod zodpovednosťou veliteľa zmiešaného zoskupenia.

Výsledkom evaluácie je ohodnotenie kvality zdravotníckych spôsobilostí a miery rizika prostredníctvom troch stupňov hodnotenia. Prvým stupňom je hodnotenie plne spôsobilé bez identifikácie rizík (Fully capable/No risks identified), druhým spôsobilé s identifikáciou menších rizík (Capable/Minor risks identified) a posledným Spôsobilé s obmedzeniami s identifikáciou významných rizík (Capable with limitations/Major risks

identified) čo reálne znamená nespôsobilé pre činnosť v medzinárodnej zdravotníckej jednotke alebo v operácii NATO.[7]

MILMED COE organizuje kurz „NATO Medical Evaluation Course pod kódovým označením COE-MED-M4-003, ktorého úspešný absolventi sa stávajú SME v oblasti hodnotenia vojenských zdravotníckych zariadení. Kurz bol po prvý raz organizovaný v roku 2010 a bol primárne zameraný na ciele a rozsah evaluácie, úlohy a zodpovednosti jednotlivých funkcionárov a teda sa zameriaval na to „čo urobiť“ namiesto toho „ako to urobiť“, po neskoršej analýze sa náplň kurzu zmenila z obsahu AMedP-27, na celý evaluačný proces, zahrňujúc všetky kroky nevyhnutné k vykonaniu evaluácie zdravotníckeho zariadenia. Takže namiesto vysvetľovania čo je v AMedP-27 a prečo, sa kurz zameriava na to čo je nevyhnutné urobiť, aby mohli byť aplikované nástroje popísané v AMedP-27.

V priebehu rokov 2010 - 2012 bolo vykonaných viacero cvičení napr. JOINT MEDICAL MODULES, MEDICAL DIAMOND, MEDIC FLOURITE v Holandsku, MEDICAL MAN v Českej Republike[8], pri ktorým mohli byť testované zručnosti viacerých SME v praxi. V roku 2012 prebehla evaluácia českej poľnej nemocnice ROLE 2E, ktorá bola platne certifikovaná a zaradená do NRF pre rok 2013. V období od 30. 9. – 4. 10. 2013 prebehne evaluácia slovenskej Poľnej mobilnej zdravotníckej jednotky ROLE 2E (ďalej len „PMZJ ROLE 2E).

3. MOŽNOSTI NASADENIA VOJENSKÝCH ZDRAVOTNÍCKYCH ZARIADENÍ OS SR DO OPERÁCIÍ MKM

Hlavným cieľom tvorby manuálu zdravotníckeho hodnotenie AMedP-27 je poskytnutie rámca pre certifikáciu národných zdravotníckych spôsobilostí a tiež medzinárodných zdravotníckych jednotiek a ich modulov, v prípade ich vytvorenia pre podporu operácií NATO. Zdravotnícka certifikácia vo vojenskej oblasti je oficiálnym uznaním, že personál, modul alebo celá jednotka je schopná poskytovať definovanú zdravotnícku spôsobilosť. A preto možné nasadenie vojenských zdravotníckych zariadení OS SR do operácií MKM musí predchádzať ich úspešná evaluácia a certifikácia v zmysle AMedP-27.

Evaluačný proces môže byť realizovaný s výsledkom možnosti nasadenia celej jednotky v tomto prípade je možné žiadať o udelenie certifikátu certifikačnou autoritou NATO. V prípade úspešnej certifikácie len určitých modulov je možné ich ponúknutie k tvorbe medzinárodných zdravotníckych jednotiek na podporu operácií MKM. Príkladom uvedeného spôsobu nasadenia je tvorba medzinárodnej zdravotníckej jednotky v rámci krajín V4 s pohotovosťou k 1.1.2016 a súčastne zaradením do BGs EÚ. Tvorba uvedenej medzinárodnej zdravotníckej jednotky bude realizovaná po vedením LN, ktorou bude Česká Republika.

Ďalším z možných riešení je poskytnutie personálu bez „hardvéru“ do medzinárodných zdravotníckych jednotiek, kde vojenské zdravotnícke zariadenie je vo vlastníctve NATO, alebo jednotlivých členských krajín NATO. Príkladom je pripravované nasadenie zdravotníckeho a nezdravotníckeho personálu v Poľnom chirurgickom tíme (ďalej len PCHT) budovanom Českou republikou v spolupráci s OS SR s nasadením v operácii ISAF v troch štvormesačných rotáciách vo VR 2014.

[7] FAZEKAS, L. Multinational approach in medical support to NATO operations. s. 62.
[8] MEIJERING, R. Recent Developments in Medical Evaluation. s. 28.

Existencia poľných vojenských zdravotníckych zariadení má v rámci OS SR a jeho predchodcov dlhú tradíciu. Armáda SR pri svojom vzniku v roku 1993 disponovala s viac ako 100 poľnými nemocnicami. Od vzniku OS SR prešli poľné nemocnice výrazným redukčným procesom, pretože z hľadiska morálnej zastaranosti neboli schopné vykonávať zdravotnícku podporu v sťažených klimatických podmienkach bol ich počet postupne znižovaný až na dnešný počet dvoch poľných nemocníc.

Z dôvodu potreby vojenského zdravotníckeho zariadenia poľného typu, ktoré je schopné pôsobenia v sťažených podmienkach sa v roku 2000 uznesením vlády SR č. 943/2000 začal proces výstavby Poľnej mobilnej zdravotníckej jednotky ROLE 2E.[9] V súčasnej dobe má PMZJ ROLE 2E vybudované nasledovné moduly: veliteľský modul (C4I), prijímacie a triediace oddelenie, chirurgický modul, modul intenzívnej starostlivosti, lôžkový modul, modul rozšírenej diagnostiky, stomatologický modul a modul sterilizácie.

ZÁVER

Jedine kvalitne pripravené národné alebo medzinárodné vojenské zdravotnícke jednotky sú schopné plniť svoje úlohy v súvislosti s nasadením v operáciách NATO. Jedným z možných nástrojov, ktoré sú schopné preveriť kvalitu týchto zariadení po stránke materiálneho vybavenia, personálneho obsadenia, postupov a ich vzájomnej interoperability je evaluačný proces vykonávaný nezávislou medzinárodnou, adekvátne vyškolenou komisiou. Podobne aj vojenské zdravotnícke zariadenia OS SR musia pred nasadením do operácií MKM spĺňať požiadavky kladené na zdravotnícke zariadenia príslušnej etapy zdravotníckeho zabezpečenia. Validovanie týchto spôsobilostí je vykonávané formou evaluácie vojenského zdravotníckeho zariadenia. V prípade nemožnosti nasadenia celej zdravotníckej jednotky môžu OS SR ponúknuť niektoré zo zdravotníckych modulov k tvorbe medzinárodnej zdravotníckej jednotky. Realizácia takého spôsobu nasadenia by bola významným míľnikom v nasadzovaní vojenských zdravotníckych zariadení OS SR.

LITERATÚRA

1. FAZEKAS, L. 2010. Multinational approach in medical support to NATO operations. In *Medical Corps International Forum,* 2010, 1/2010, s. 60–62.
2. KISS, Z. A. 2010. It is all about Interoperability. In *Medical Corps International Forum,* 2010, 3/2010, s. 36–40.
3. NATO. MC 326/3 - *NATO Principles and Policies of Operational Medical Support. Zásady a taktika zdravotníckeho zabezpečenia operácií NATO*. Brusel 2011. 25 s.
4. NATO. AJP 4.10 (A) – *Allied Joint Medical Support Doctrine. Spoločná doktrína zdravotníckeho zabezpečenia NATO*. Brusel 2006. 98 s.
5. NATO. AMedP-13 (A) – *NATO Glossary of Medical Terms and Definitions. NATO slovník termínov a definícií*. Brussel 2011. 113 s.
6. NATO. AMedP-27 – Medical Evaluation Manual. Manuál pre zdravotnícku evauláciu. Brusel 2010. 178 s.
7. MEIJERING, R. 2012. Recent Developments in Medical Evaluation. In *Medical Corps International Forum,* 2012, 1/2012, s. 68–69.

[9] ŠKOLNÍK, M. Logistická Podpora Poľnej Mnohoprofilovej Nemocnice. s. 18.

8. ÖSTETERREICHER, J. 2013. First MEDEVAL Certificate for the Czech Armed Forces Field Hospital. In *Military Medical Science Letters*, 2013, s. 39-40, ISSN 0372-7025.
9. ŠKOLNÍK, M. 2005. Logistická Podpora Poľnej Mnohoprofilovej Nemocnice. Liptovský Mikuláš, SUT, 2005. 114 s. ISBN 80-8040-268-X.

kpt. Ing. František GUBÁŠ
Úrad hlavného lekára Ružomberok
☎ 0960 424 349
frantisek.gubas@mil.sk

OCHRANA KRITICKEJ INFRAŠTRUKTÚRY AKO PROBLÉM NÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

CRITICAL INFRASTRUCTURE PROTECTION AS A PROBLEM OF NATIONAL SECURITY

Ladislav HOFREITER

ABSTRACT

Bezpečnosť, ekonomická a spoločenská stabilita štátu, jeho funkčnosť ale i ochrana životov a majetku občanov je závislá od správneho fungovania mnohých systémov infraštruktúry štátu. Ak by narušenia fungovania, nedostatok alebo zničenie fyzických i virtuálnych systémov, inštitúcií, zariadení a ďalších služieb mohlo spôsobiť narušenie spoločenskej stability a bezpečnosti štátu, vyvolať krízovú situáciu alebo vážne ovplyvniť fungovanie štátnej správy a samosprávy v krízových situáciách**,** tieto systémy, resp. túto infraštruktúru označujeme ako ***kritickú***. Je v záujme štátu, zaistenia jeho bezpečnosti aby bola táto infraštruktúra dostatočne chránená.

Security, economic and social stability of the country, its functionality also protection of life and property of citizens is depend on the properly proper functioning of many infrastructure systems of the country. We call infrastructure as critical infrastructure if disruption of function, lack or destruction physical and virtual systems, institutes, equipment and others services could caused disruption of social stability and state security, create crisis situation or seriously influence function of state administration and autonomy in crisis situations. Is necessary for ensuring national security that this infrastructure is adequately protected.

Keywords
Národná bezpečnosť, kritická infraštruktúra, ochrana, systém ochrany
National security, critical infrastructure, protection, protection system

ÚVOD

Moderné spoločnosti sú čoraz zraniteľnejšie. Akcelerujúc technologické a ekonomické inovácie vytvárajú si podmienky na zvyšovanie svojej prosperity. Na druhej strane koncentrácia dôležitých výrobných i iných hospodárskych objektov v geograficky malých lokalitách a ich závislosť od zložitých informačných, komunikačných a energetických sietí zvyšuje pravdepodobnosť ich ohrozenia a veľkosť škôd (nielen materiálnych), ktoré môžu byť spôsobené. Zraniteľnosť moderných spoločností je výsledkom dvoch kľúčových sociálnych a vývojových línií:

1. **Rastúca komplexnosť a vzájomná prepojenosť moderných spoločností.** Ekonomické a technologické systémy moderných spoločností predstavujú sústavy uzlov (priemyslových oblastí či parkov, tovární, mestských centier) a spojení medzi nimi (diaľnice a cesty, železničné trate, elektrické vedenia, telekomunikačné siete a pod.). Vzájomná závislosť jednotlivých uzlov je taká veľká, že zlyhanie jedného môže vyvolať zrútenie celého systému.
2. **Koncentrácia hodnôt v geograficky malých lokalitách.** Koncentrovanie rozsiahlejších výrobných zariadení, umiestňovanie drahých vybavení a vysokošpecializovaných odborníkov do jednej lokality síce poskytuje ľahší prístup, väčšiu efektivitu a synergický efekt, ale na strane druhej sa tým vytvárajú vysoko atraktívne ciele pre teroristov. Takáto kon-

centrácia umožní teroristom jediným úderom spôsobiť obrovské škody, ktoré budú znásobené v takom prípade, ak objekt úderu bude kritickým a neredundantným uzlom a od jeho existencie a prevádzky budú závisieť ďalšie uzly. Rovnaký efekt môže byť dosiahnutý aj pri pôsobení ohrození prírodnej povahy, či pri rozsiahlejších priemyslových haváriách.

Reálne teda existuje sieťová štruktúra, ktorá vytvára vzájomnú funkčná závislosť všetkých subsystémov spoločnosti. Fungovanie jedného subsystému je závislé od fungovania všetkých ostatných, poruchy v jednom podsystéme, v jednej časti spoločnosti, majú dramatický vplyv na celok. Vzniká tak aj reálna závislosť zaistenia bezpečnosti štátu, teda národnej bezpečnosti od správneho fungovania všetkých infraštruktúrnych sietí.

1. NÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ A KRITICKÁ INFRAŠTRUKTÚRA

Bezpečnosť je považovaná základnú potrebu každého referenčného objektu, za podmienku jeho existencie, rozvoja i prežitia. Je to taký stav bezpečnostnej situácie a procesov tento stav ovplyvňujúcich, ktorý zaisťuje priaznivé podmienky pre existenciu, pretrvanie a rozvoj každého referenčného objektu, teda i štátu.

1.1 NÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ

Tradičné, štátocentrické vnímanie národnej bezpečnosti, bolo v ére Strategických štúdií stotožňované predovšetkým zo štátom, ako jediným garantom bezpečnosti a jeho vojenským potenciálom, garantujúcim obranu národnej (štátnej) suverenity proti vonkajším ohrozeniam.

Súčasný prístup k otázkam bezpečnosti nestojí len na riešení vojenskej bezpečnosti štátu, ale na komplexnom, systémovom chápaní bezpečnosti, v ktorom bezpečnosť celku (akéhokoľvek systému) je závislá od bezpečnosti jeho častí (subsystémov).

Potom bezpečnosť štátu, resp. **národná bezpečnosť** je v súlade s takýmto prístupom vnímaná ako schopnosť štátu zaistiť ochranu nezávislosti, suverenity, integrity, zaistenie svojich sektorovo členených[1] životných potrieb, záujmov a kľúčových hodnôt pred vnútornými i vonkajšími ohrozeniami.

Samotný problém zaistenia roviny národnej bezpečnosti súvisí s definovaním stavu alebo požiadaviek na stabilitu štátu a úroveň vnútorného poriadku, administratívno–organizačné usporiadanie, stabilitu politického systému, hospodárskeho rozvoja, sociálnej súdržnosti , ochrany národných kultúrnych hodnôt, ***sektorov kritickej infraštruktúry*** ap.

1.2 KRITICKÁ INFRAŠTRUKTÚRA

V každej spoločnosti môžeme identifikovať sektory, systémy alebo siete, od ktorých je spoločnosť existenčne závislá a ktorých narušenie by mohlo viesť ku kolapsu na celoštátnej, regionálnej alebo miestnej úrovni. Súboru týchto sektorov, systémov alebo sietí sa začalo hovoriť **kritická infraštruktúra.**

Diskusie o zraniteľnosti národných infraštruktúr sa začasli vo vyspelom svete po roku 1998, keď začali narastať riziká v spojitosti s teroristickými útokmi. Analýzy sa orientovali nielen na kybernetické infraštruktúrne systémy, ale aj na ostatné oblasti a sektory zabezpečenia života spoločnosti. V USA v Presidential Decision Directive 63 definovali **kritickú infraštruktúru** ako *základné systémy, ktoré majú hmotnú a kybernetickú základňu a majú vplyv na*

[1] Pod sektorovo členenými potrebami a záujmami rozumieme potreby a záujmy v politickom, vojenskom, ekonomickom, environmentálnom sociálnom, societálnom a iných sektoroch bezpečnosti.

funkčnosť ekonomiky štátu[2]. Tieto základné systémy zahrňovali telekomunikácie, energetický systém, bankový a finančný sektor a služby, dopravu, zásobovanie vodou a záchranné služby.

V Európe sa problematikou **kritickej infraštruktúry** začali najskôr zaoberať vo Veľkej Británii, kde na konci roka 1999 bola identifikovaná kritická národná infraštruktúra ako *systémy, ktorých kontinuita je dôležitá pre fungovanie štátu, resp. ktorých strata alebo narušenie by viedla alebo mohla viesť k ohrozeniu životov, vážnym negatívnym hospodárskym a sociálnym dôsledkom pre spoločnosť alebo jej veľkej časti.* Medzi takéto systémy boli zahrnuté štátna správa, núdzové služby, dodávky energií a palív, dodávky vody, telekomunikácie, dodávky potravín, zdravotníctvo, financie a ekonomika, komunikačné siete a služby, justícia a ochrana verejného poriadku, sociálne služby, vzdelávanie, veda a výskum, ale aj predpoveď počasia.

Otázkami kritickej infraštruktúry na národnej úrovni sa po roku 1998 zaoberali aj ďalšie európske štáty. Spoločným menovateľom týchto aktivít bol predovšetkým dôraz na ochranu informačných a komunikačných technológií.

Po teroristických útokoch, ku ktorým došlo 11.9.2001, začala mať problematika kritickej infraštruktúry a jej ochrany nový obsah a rozmer. Vo februári 2003 bola v USA prijatá Národná stratégia fyzickej ochrany kritickej infraštruktúry a kľúčových zariadení (The National Strategy for the Physical Protection of Critical Infrastructures and Key Assets), v ktorej je **kritická infraštruktúra** definovaná ako *systémy a zariadenia, a to tak hmotné, ako aj virtuálne, ktoré sú životne dôležité pre USA a zneschopnenie alebo zničenie takýchto systémov by malo vplyv na zníženie bezpečnosti, národnej ekonomickej bezpečnosti, národného verejného zdravotníctva alebo bezpečnosti, alebo na akúkoľvek ich kombináciu*[3]. Medzi sektory kritickej infraštruktúry boli zahrnuté poľnohospodárstvo a potraviny, voda, verejné zdravotníctvo, núdzové (záchranné) služby, základne obranného priemyslu, telekomunikácie, energetika, doprava, bankovníctvo a financie, chemický priemysel a nebezpečné látky, poštové a zásielkové služby. Medzi kľúčové zariadenia boli zaradené národné kultúrne pamiatky, jadrové elektrárne, priehrady, vládne zariadenia, komerčné kľúčové zariadenia a ďalšie miesta, kde sa koncentruje väčší počet osôb.

Prepojenosť národných ekonomík členských krajín EÚ, ich vzájomná závislosť, ale i potreba odolávať spoločným alebo podobným hrozbám, sa odzrkadlila v prijatí dokumentu **Critical Infrastructure Protection in the fight against terrorism**[4]. V tomto dokumente je kritická infraštruktúra definovaná ako *fyzikálne zariadenia, informačné technológie, siete (*dopravné. energetické ap. – dopl.autor), *služby a ďalšie aktíva, ktorých rozvrátenie alebo zničenie by malo vážny dosah na zdravie, ochranu, bezpečnosť alebo životnú úroveň občanov alebo riadne fungovanie vlád v členských štátoch.*

V smernici Rady EÚ z roku 2008 je národná kritická infraštruktúra definovaná ako *systém alebo ich časť nachádzajúc a sa v členských štátoch, ktorá je nevyhnutná pre zachovanie základných funkcií spoločnosti, zdravia, ochrany, bezpečnosti, kvality života obyvateľov z ekonomického a sociálneho hľadiska, a ktorej narušenie alebo zničenie by malo závažné dôsledky v členskom štáte z dôvodu nemožnosti zachovať tieto funkcie*[5].

---

[2] The Clinton Administrations Policy on Critical Infrastructure Protection: Presidential Decision Directive 63

3 The National Strategy for the Physical Protection of Critical Infrastructures and Key Assets.2003

[4] Critical Infrastructure Protection in the fight against terrorism. 2004. S.4

[5] Smernica Rady 2008/114/ES z 8. decembra 2008 o identifikácii a označení európskych kritických infraštruktúr a zhodnotení potreby zlepšiť ich ochranu

Okrem toho je v tejto smernici definovaná i európska kritická infraštruktúra ako *kritická infraštruktúra nachádzajúca sa v členských štátoch, ktorej narušenie alebo zničenie by malo závažné dôsledky minimálne v dvoch členských štátoch*[6].

Po relatívne dlhom procese hľadania prístupu k vytvoreniu definície toho, čo to kritická infraštruktúra je, vychádzajúc z direktív a smerníc EÚ, bola aj v podmienkach Slovenskej republiky kritická infraštruktúra definovaná *ako systém, ktorý sa člení na sektory a prvky a ich narušenie alebo zničenie by malo závažné nepriaznivé dôsledky na uskutočňovanie hospodárskej a sociálnej funkcie štátu, a tým na kvalitu života obyvateľov z hľadiska ochrany ich života, zdravia, bezpečnosti, majetku, ako aj životného prostredia*[7]. Národná kritická infraštruktúra je systémovo usporiadaná do sektorov a podsektorov. Štruktúra systému národnej kritickej infraštruktúry je uvedená v zákone[8]

Súčasťou kritickej infraštruktúry SR je **obranná infraštruktúra**[9] v ktorej sú ďalej zvlášť definované objekty osobitnej dôležitosti[10] a ďalšie dôležité objekty[11].

2. OCHRANA KRITICKEJ INFRAŠTRUKTÚRY

Zo znenia Zákona[12] vyplýva systémová štruktúra kritickej infraštruktúry, keď je definovaná ako „*systém, ktorý sa člení na sektory/podsektory a prvky*.“[13] Predmetom nášho skúmania je ochrana objektov a prvkov kritickej infraštruktúry, ako aj virtuálnych systémov a procesov, potrebných na zaistenie plnenia požadovaných funkcií konkrétneho prvku podsektora kritickej infraštruktúry. Z hľadiska skúmania a riešenia ochrany objektov a prvkov podsektorov kritickej infraštruktúry budeme objekty a prvky považovať za **objekty ochrany**, ďalej len **objekty kritickej infraštruktúry**.

2.1 ONTOLOGICKÉ ASPEKTY SKÚMANIA OCHRANY KRITICKEJ INFRAŠTRUKTÚRY

Ontológia (gr. *ontos*- bytie, gr. *logos* – učenie) sa všeobecne a najčastejšie chápe ako „učenie o bytí“. Taký je prístup filozofov, aj keď filozofia nie je dnes jediným odborom, ktorý tento pojem používa.

V rôznych odboroch ľudskej činnosti, vrátane bezpečnostného výskumu, vznikla potreba univerzálnym, všeobecne pochopiteľným i uchopiteľným spôsobom popisovať realitu, ako i definovať reálne objekty, ich atribúty, a vzťahy medzi týmito objektmi. Výskum v rôznych oblastiach vyžaduje popisovať čo je, čo existuje, čo môže alebo čo je schopné existovať. Je to možné použitím ontologického prístupu, v ktorom termín „bytie“ označuje reálne, konkrétne existujúce veci, ale aj veci, ktoré môžu existovať.

Ontologický prístup k ochrane znamená objasniť, čo to ochrana je, prečo sa tak nazýva, aké sú jej atribúty, v akej štruktúre môže existovať, ale i aké sú vzťahy medzi prvkami

[6] Ibidem
[7] Upravené podľa Zákona 45/2011 Z.z o ochrane kritickej infraštruktúry.
[8] Príloha 3 k Zákonu 45/2011 Z.z.
[9] Štruktúra obrannej infraštruktúry je uvedená v § 26 Zákona č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky v znení zákona č. 330/2003 Z. z.
[10] Objekty osobitnej dôležitosti sú . sú strategické objekty obrannej infraštruktúry, ktorých poškodenie alebo zničenie obmedzí zabezpečenie obrany štátu.
[11] Ďalšie dôležité objekty sú objekty obrannej infraštruktúry, ktorých poškodenie alebo zničenie obmedzí činnosť ozbrojených síl alebo chod hospodárstva Slovenskej republiky
[12] Zákon 45/2011 Z.z. o kritickej infraštruktúre
[13] Zákon 45/2011 Z.z., § 2 pís.c)

štruktúry ochrany. Objasnenie pojmu ochrana je preto základným a východiskovým výskumným problémom. Je nevyhnutnou podmienkou toho, aby sme dosiahli pochopenie obsahu a významu činností, spojených s jej praktickou aplikáciou pri zaisťovaní bezpečnosti objektov kritickej infraštruktúry.

Ontologický prístup k skúmaniu ochrany KI nám umožňuje :

- jednoznačne popísať objekt záujmu,
- vyjadriť ontologický princíp ochrany KI.

Popis ***objektu záujmu*** vychádza z potreby vyjadriť predmet skúmania, teda to, čo nás zaujíma, čo chceme objasniť, čo chceme riešiť. Objekt záujmu, resp. výskumný problém získame selekciou problémov existujúcich v realite.

Bytie pre nás predstavuje realita vo forme existencie systémovo usporiadanej národnej infraštruktúry. Z tejto reality selektujeme podľa prijatých kritérií kritickú infraštruktúru a objektom záujmu sa pre nás stáva ochrana jej prvkov- objektov KI. Objekt kritickej infraštruktúry sa stáva ***objektom ochrany***. Môže to byť fyzický, materiálny ***objekt,*** alebo nehmotné aktívum. Ukazuje sa potreba posúdiť, či treba chrániť materiálny objekt, alebo skupinu objektov, alebo potrebujeme chrániť funkcie, ktoré tieto objekty plnia či zabezpečujú.

V súvislosti s riešením tohto výskumného problému budem tiež hovoriť o ***subjektoch ochrany*** objektov kritickej infraštruktúry. Pod týmto pojmom budem rozumieť prevádzkovateľov, ktorými môžu byť právnická osoba, fyzická osoba – podnikateľ alebo fyzická osoba, ktorá je vlastníkom prvku alebo z iného právneho dôvodu prevádzkuje prvok podsektoru kritickej infraštruktúry a ktorá je povinná ho ochraňovať pred narušením alebo zničením[14].

Druhý, nemenej významný aspekt spočíva vo vyjadrení ***ontologického princípu*** ochrany kritickej infraštruktúry. Podstatou tohto princípu je identifikácia a popis príčin, ktoré umožňujú, alebo dávajú ochrane význam bytia, teda niečoho, čo existuje alebo môže existovať. V prípade ochrany objektov kritickej infraštruktúry môže byť tých princípov viacej.

Ontologickými princípmi ochrany objektov kritickej infraštruktúry, teda tým, čo je príčinou vzniku a udržiavania systému ochrany sú:

- existencia objektov kritickej infraštruktúry, ktoré majú existenčný význam, sú dôležité pre zachovanie funkcionality sektora/ podsektora kritickej infraštruktúry,
- existencia reálne existujúcich alebo potenciálnych ohrození, ktoré môžu ovplyvniť funkčnosť objektov kritickej infraštruktúry až do takej miery, že dôjde k narušeniu funkčnosti, resp. kontinuity činností celého sektora i celej národnej infraštruktúry.

Neexistencia takých prvkov, či sektorov, ako i neexistencia ohrození by logicky vylučovala potrebu, a tým i existenciu ochrany, čo vyplýva z implikácie :

$$\textbf{Objekt} \wedge \textbf{Ohrozenie} \Rightarrow \textbf{Potreba ochrany}$$

Absencia druhého ontologického princípu však reálne nevylučuje možnosť existencie systému ochrany. V praxi sú systémy ochrany projektované predovšetkým ako forma realizácie preventívnej situačnej stratégie, resp. ako prostriedok odradzovania potenciálnych útočníkov. Systém ochrany sa vytvára vždy, ak si to vyžaduje význam chráneného objektu, hoci niektoré hrozby môžu mať latentnú formu.

2.2 OCHRANA AKO POJEM

[14] Zákon 45/2011 Z.z., § 9.

Pojem **ochrana** môže byť vnímaný v rôznych významoch. Najvšeobecnejší význam tohto pojmu znamená *starostlivosť o odvrátenie nebezpečenstva, rôznych škodlivých vplyvov* prostredia, z okolia sociálneho subjektu alebo materiálneho objektu, ktoré môžu ohroziť jeho bezpečnosť. Podľa Terminologického slovníka krízového riadenia je ochrana „*súhrn systémových opatrení, činností a prostriedkov na prevenciu a odstránenie následkov súčasných a potenciálnych vnútorných i vonkajších ohrození ...*“[15]

Vo Výkladovom slovníku bezpečnostného manažmentu sa uvádza, že ochrana je *súhrn opatrení na odvrátenie alebo zmiernenie škodlivých vplyvov a následkov mimoriadnych udalostí, krízových situácií* a tiež vo význame ***protection*** - *akt chránenia alebo stav jestvovania ochrany* resp. ***safeguard*** – *niečo, čo zaručuje bezpečnosť*.[16] V tomto slovníku sa uvádza tiež pojem ***ochrana objektu***, definovaný ako *súhrn bezpečnostných, technických a režimových opatrení, ktoré smerujú k prekazeniu akejkoľvek nepriateľskej činnosti proti objektu a osobám, ktoré sa nachádzajú v objekte, s cieľom zabrániť útokom na osoby a majetok, ktoré smerujú k porušovaniu stanoveného režimu, pokoja a poriadku.*[17]

Podľa **Lukáša** predstavuje ochrana **„** *vytvorenie bezpečného prostredia pre daný subjekt*“ a realizuje sa návrhom a zladením všetkých dostupných prostriedkov, ktoré zaistia požadovanú alebo definovanú bezpečnosť[18].

Predmetom ochrany teda môže byť hmotný alebo nehmotný majetok, dôležité objekty, priestory alebo osoby.

Ak hovoríme o ochrane priestorov alebo objektov, potom sa jedná o *súhrn opatrení a činností na zabránenie udalostí, činov alebo javov, ktoré by mohli ohroziť chránené objekty či priestory, ako aj zabránenie vstupu neoprávnených osôb do chránených objektov a priestorov.*

Z hľadiska prezentovaných názorov a definícií môžeme ochranu skúmať v dvoch jej základných významoch :

- Ochrana ako činnosť, ktorej cieľom je zaistenie bezpečnosti.
- Ochrana ako prostriedok, resp. systémové usporiadanie prostriedkov na zaistenie bezpečnosti.

2.3 OCHRANA AKO ČINNOSŤ

Ak budeme ochranu považovať za činnosť smerujúcu k vytvoreniu bezpečného prostredia pre objekty kritickej infraštruktúry, potom bude takáto činnosť zameraná najmä na:

- elimináciu alebo minimalizáciu negatívnych vplyvov, teda ohrození sociálnej, prírodnej a technogénnej povahy na bezpečnosť objektov,
- zníženie rizík vyplývajúcich z pôsobenia činiteľov prostredia na akceptovateľnú úroveň,

[15] ŠIMÁK, L. a kol. Terminologického slovníka krízového riadenia
[16] MIKOLAJ, J. a kol. Výkladový slovník bezpečnostného manažmentu.
[17] Ibidem.
[18] LUKÁŠ, L. Určení, rozdělení a vlastnosti detektorů narušení. s. 15

- zaistenie funkčnosti a akcieschopnosti systému na riešenia krízových situácií, ktoré môžu nastať v prostredí referenčného objektu.

Ochranu kritickej infraštruktúry (*Critical Infrastructure Protection*) vo všeobecnosti definujeme ako súbor opatrení, ktoré sa plánujú a vykonávajú s cieľom:

- identifikovať a chrániť tie objekty sektorov infraštruktúry štátu, ktoré sú kritické z hľadiska zachovania ich bezpečnosti, funkčnosti, ekonomickej a spoločenskej stability, pričom sa musí rovnocenne hodnotiť tak štátna, ako aj privátna sféra,
- zabezpečiť funkčnosť systému včasného varovania o vzniku krízových situácií a ochranu tej infraštruktúry, ktorá je dôležitá pre riešenie krízových situácií.[19]

Ochrana objektov kritickej infraštruktúry predstavuje určitý spôsob *manažérstva rizika,* teda realizáciu súboru koordinovaných a cieľavedomých činností, zameraných na minimalizáciu alebo elimináciu možnosti, že prijatý bezpečnostný zámer (zaistenie požadovanej bezpečnosti objektov v podsektore kritickej infraštruktúry) bude ohrozený neželanou negatívnou udalosťou, javom alebo činnosťou.

V prípade ***ochrany objektov podsektorov kritickej infraštruktúry*** ide o cieľavedomú činnosť na zaistenie bezpečnosti s využitím ochranných prostriedkov a opatrení, ktoré smerujú k *zabezpečeniu funkčnosti, integrity a kontinuity činnosti objektu s cieľom predísť, odvrátiť, alebo zmierniť hrozbu jeho narušenia alebo zničenia*.

2.4 OCHRANA AKO PROSTRIEDOK

V užšom význame môžeme ochranu vnímať ako *prostriedok* (fyzickú osobu, technické zariadenie, vecný prostriedok a pod.) *určený na chránenie* inej osoby alebo osôb, materiálnych hodnôt, objektov kritickej infraštruktúry apod.

Prostriedky určené na chránenie objektov, priestorov, aktív rôzneho druhu, môžeme rozdeliť na :

- *prostriedky pasívnej ochrany* (MZP, stavebné prvky budov, bariéry, fólie ap.),
- *aktívne prvky ochrany* – poplachové systémy (elektrické zabezpečovacie systémy- EZS, kontrolné dohliadacie systémy –KDS/CCTV , systémy kontroly a riadenia vstupu- SKV, elektrická požiarna signalizácia- EPS a ďalšie detektory nebezpečných situácií),
- *prvky fyzickej ochrany* (polícia, strážna služba, vlastná ochrana),
- *režimové opatrenia*, zamerané na prípravu a vytvorenie takých postupov, ktoré vytvoria rámec pre efektívne uplatňovanie systému ochrany objektu .

Prostriedky ochrany sa spájajú do **systému ochrany**, ktorý je v rôznych prostrediach definovaný rôzne.

[19] HOFREITER, L. Ochrana kritickej infraštruktúry. S.154

Vo význame ***systém fyzickej ochrany*** (*Physical Protection System*) je to systém, ktorý integruje ľudí, prostriedky a postupy na ochranu majetku alebo objektov proti krádeži, sabotáži alebo iným zlomyseľným ľudským útokom[20].

V súvislosti s riešeným problémom budeme ***systém ochrany*** chápať ako *integrovaný súbor reálnych prvkov, činností a procesov, logicky a funkčne usporiadaných tak, že vytvárajú nástroj na zaistenie bezpečnosti objektov KI v danom čase a priestore. Z hľadiska systémového prístupu je ho možné považovať za synergický systém s cieľovým chovaním.* Požadované **funkcie** systému ochrany sú:

- *odradzovanie* (*deterrence*) potenciálnych útočníkov od útoku na chránený objekt,
- *detekcia* (*detection*)narušenia chránených objektov, priestorov a zón, alebo detekcia vzniku nebezpečnej situácie v objekte, resp. v jeho blízkom okolí,
- *spomalenie* (*delay*)pohybu útočníka,
- *reakcia* (*response*) na narušenie chránených priestorov alebo zón, s cieľom nedopustiť prístup útočníka k chráneným objektom, priestorom alebo zónam, resp. zabrániť mu reálne ohroziť objekt, jeho funkcie alebo osoby v ňom.

Funkciu *odradzovania, odstrašovania*, plnia predovšetkým viditeľné a masívne mechanické zábranné prostriedky, strážne psy, pracovníci strážnej služby, ale i viditeľne rozmiestnené prvky EZS i priemyslovej televízie.

Funkciu *detegovania* narušenia chráneného objektu, priestoru alebo zóny plnia predovšetkým EZS, SKV, KDS. Ich funkciou je čo najskôr detegovať pokusy o narušenie alebo reálne narušenie chránených priestorov a vytvoriť tak, spolu s mechanickými zábrannými prostriedkami, časový priestor pre reakciu zásahovej jednotky fyzickej ochrany. Pre prípad pôsobenia iných kategórií ohrození sa požaduje i detekcia vzniku nebezpečnej situácie, napr. požiaru, možnosť výbuchu v dôsledku úniku plynov, úniku iných nebezpečných látok apod.

Funkciu *spomalenia* pohybu útočníka budú plniť mechanické zábranné prostriedky, najmä otvorové výplne, mreže, rolety, zámky a iné bariéry, ktoré musia spomaliť pohyb útočníka a vytvoriť tak časový priestor pre reakciu zásahovej jednotky fyzickej ochrany. Spomalenie pohybu útočníka môže zaistiť aj dostatočne veľký priestor medzi hranicou detekcie a hranicou ohrozenia objektu.

Funkciu *reakcie* plní zásahová jednotka fyzickej ochrany v objekte, resp. jednotka strážnej služby, prevádzkujúcej pult centralizovanej ochrany. Zásahová jednotka súkromnej bezpečnostnej služby môže v súlade s oprávneniami obmedziť útočníka na slobode, zásahová jednotka policajného zboru môže útočníka zadržať. V prípade pôsobenia iných kategórií ohrození sa reakciou rozumie zásah jednotky hasičského a záchranného zboru, jednotiek Civilnej ochrany (chemického laboratória), pyrotechnikov, zdravotnej záchrannej služby apod. Môžu sem patriť aj sily a prostriedky na odstránenie následkov poškodenia objektov kritickej infraštruktúry, obnovu funkčnosti systému ochrany i obnovu funkčnosti samotného objektu kritickej infraštruktúry.

ZÁVER

Objekt kritickej infraštruktúry bude tým bezpečnejší, čím budú vyššie *schopnosti subjektov ochrany včas* identifikovať možné ohrozenia a *možnosti trvalo* ochraňovať jeho fyzickú integritu a plnenie jeho funkcií pred neustále sa meniacimi (vyvíjajúcimi sa) bez-

[20] GARCIA, M.L. The design and evaluation of physical protection system. S.57

pečnostnými ohrozeniami najrôznejšej povahy. To však predpokladá aktívny prístup subjektu ochrany , najmä v smere:

- identifikácie možných ohrození, ich zdrojov a nositeľov,
- odhalenie proximatívnych (bezprostredných) príčin ohrozenia bezpečnosti, čo znamená identifikovať, prečo môže dôjsť k ohrozeniu bezpečnosti objektu,
- odhalenie ultimatívnych (konečných) príčin ohrozenia bezpečnosti objektu, t.zn., ako môže dôjsť k ohrozeniu bezpečnosti objektu.

Dosiahnutie stavu, že bude objekt kritickej infraštruktúry bezpečný, neznamená, že existuje v prostredí bez ohrození. Bezpečnosť, to neznamená len absenciu ohrození, ale predovšetkým ochrana pred nimi. Bezpečnosť znamená, že objekt je dostatočne odolný voči všetkým očakávaným negatívnym javom a udalostiam, ktoré môžu zmeniť podmienky jeho stabilného fungovania. Bezpečný bude objekt, ktorý:

- nie je zdrojom ohrozenia, neohrozuje seba ani svoje okolie (iné systémy, procesy a objekty),
- je v takom stave, ktorý garantuje jeho stabilitu, fyzickú neporušiteľnosť, resp. kontinuitu plnenia od neho požadovaných funkcií,
- systém ochrany objektu má dostatočný potenciál na elimináciu alebo minimalizáciu vonkajších alebo vnútorných ohrození najrôznejšej povahy,
- je schopný okamžitej reakcie na zmenu svojho stavu i stavu prostredia,
- dokáže reagovať na zmenu rovnováhy medzi ohrozeniami a systémom ochrany[21].

Bezpečnosť objektu kritickej infraštruktúry je dynamická veličina, meniaca sa v čase. V závislosti od výsledku dynamiky zmien a interakcie činiteľov, ktorými sú ohrozenie a zraniteľnosť , môže nadobúdať rôzne **úrovne**, ktoré môžeme vyjadriť ako:

- *dostatočná bezpečnosť* objektu, keď pôsobiace ohrozenia nemôžu ovplyvniť alebo narušiť stabilitu a plnenie funkcií objektu,
- *stav rizika*, kedy objekt a jeho systém ochrany ešte sú schopné čeliť pôsobiacim ohrozeniam, ale tento stav je hraničný s tendenciou k negatívnej zmene,
- *nedostatočná bezpečnosť*, kedy objekt a jeho systém ochrany nie je schopný čeliť pôsobiacim ohrozeniam, pričom tieto ohrozenia môžu spôsobiť narušenie plnenie funkcií až deštruktívne zmeny objektu .

Z vyššie uvedeného vyplýva, že k narušeniu bezpečnosti objektu kritickej infraštruktúry môže dôjsť pri splnení nasledujúcich podmienok:

- dôjde k takým zmenám v štruktúre a vlastnostiach objektu (jeho systému ochrany), ktoré výrazne znížia jeho ochranné schopnosti a zvýšia jeho zraniteľnosť, pričom vývoj v prostredí zostane nezmenený,
- v prostredí (okolí) objektu a systému ochrany dôjde k zmenám, ktorých výsledkom bude pôsobenie ohrození takej intenzity, ktorá bude vyššia ako jeho odolnosť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Critical Infrastructure Protection in the fight against terrorism. COM (2004). [online]. Dostupné z Internetu http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0702:EN:NOT

[21] HOFREITER, L. Securitológia, 2006, s.34

GARCIA, M.L. *The design and evaluation of physical protection system*. 202nd.ed. Elsevier, Butterworth-Heineman , 2008. ISBN 0-7506-7367-2

HOFREITER, L.: *Securitológia.*2006. 1.vyd. Akadémia ozbrojených síl Liptovský Mikuláš 2006. 138 s. ISBN 978-80-8040-310-2

HOFREITER, L.: Ochrana kritickej infraštruktúry In: *Zborník vedeckej konferencie Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí*. ŽU, Žilina, 2004. s.153- 156.

LUKÁŠ, L.: Určení, rozdělení a vlastnosti detektorů narušení. In: LUKÁŠ, L. a kol.: *Bezpečnostní technologie, systémy a management I*. 2011. 1. vyd. Zlín- Radim Bačuvčík VeRBuM, 316 s. ISBN 978-80-87500-05-7

MIKOLAJ, J. a kol.: *Terminológia bezpečnostného manažmentu. Výkladový slovník* . 1. vyd. Multiprint Košice, 2004, 191 s. ISBN 80-969148-1-2

Smernica Rady 2008/114/ES z 8. decembra 2008 o identifikácii a označení európskych kritických infraštruktúr a zhodnotení potreby zlepšiť ich ochranu. [online] [cit. 2013-09-24]. Dostupné na Internete z :http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:345:0075:01:SK:HTML

ŠIMÁK, L. a kol.: *Terminologický slovník krízového riadenia.* [online]. 1.vyd. Žilina, FŠI ŽU Žilina. 2005. [cit. 2013-09-19]. ISBN 80-88829-75-5. Dostupné na Internete: http://fsi.uniza.sk/kkm/files/publikacie/tskr.pdf citované 14.5.2015

The Clinton Administrations Policy on Critical Infrastructure Protection: Presidential Decision Directive 63. 1998. [online]. Dostupné z Internetu : http://www.fas.org/irp/offdocs/paper598.htm [cit. 2013-09-10].

The National Strategy for the Physical Protection of Critical Infrastructures and Key Assets.2003. [online].Dostupné z Internetu http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/Physical_Strategy.pdf. [cit. 2013-09-08].

Zákon č. 454/2011 Z.z. o kritickej infraštruktúre. [online]. Dostupné na Internete: http://www.minv.sk/?ochrana-kritickej-infrastruktury. [cit. 2013-09-14].

Článok bol spracovaný v rámci riešenia a s podporou projektu APVV 0471-10 Ochrana kritickej infraštruktúry v sektore doprava.

doc. Ing. Ladislav HOFREITER, CSc.
Katedra bezpečnostného manažmentu
Fakulta špeciálneho inžinierstva ŽU v Žiline
Ul.. mája 32
010 26 Žilina
E-mail: ladislav.hofreiter@fsi,uniza.sk

LIBERÁLNE HODNOTY V KONTEXTE GLOBÁLNEJ BEZPEČNOSTI
THE GLOBAL SECURITY SEEN THROUGH THE LENSES OF LIBERAL VALUES

Lucia HUSENICOVÁ

ABSTRACT

Predkladaný príspevok má za cieľ poukázať na vnútorný rozpor liberálnych princípov na ktorých je postavený súčasný svetový poriadok a na priamy vplyv tohto rozporu na vývoj globálneho bezpečnostného prostredia. Jedná sa o dichotómiu pluralizmu a univerzalizmu, ktoré sú predmetom diskusií medzi teoretikmi medzinárodných vzťahov predovšetkým v súvislosti s problematikou humanitárnej intervencie a zodpovednosti ochraňovať. Ambíciou tohto článku nie je vyriešiť existujúci rozpor, ale upriamiť pozornosť na často tendenčné využívanie existujúcich konceptov na zaistenie záujmov dominantných aktérov medzinárodného systému.

The following article aims at analysis of inherent dichotomy of liberal principles that create an integral part of current liberal world order. Moreover this dichotomy, of universalism and pluralism is influencing a global security environment. The IR scholars are engaged in discussions about these principles for decades without any expected conclusion or agreement to be achievable soon. The dispute dominates mainly the discussion concerning the humanitarian intervention. The existing state, moreover is influenced by miscomprehension that is caused by political interests of dominant actors.

Keywords
Liberalizmus, hodnoty, záujmy, svetový poriadok, bezpečnosť
Liberalism, values, interests, world order, security

ÚVOD

Krátko potom ako sa objavili informácie, že v prebiehajúcom sýrskom občianskom konflikte boli použité chemické zbrane sa rozprúdila diskusia o možnosti medzinárodnej intervencie. Novinári a politici poukazovali na nemorálnosť útoku, na skutočnosť, že červená hranica stanovená americkým prezidentom Obamom bola týmto aktom prekročená. Populárne a populistické debaty o morálnej povinnosti zasiahnuť prebiehajúce v médiách, zakryli inú úroveň danej diskusie ktorá prebieha medzi teoretikmi medzinárodných vzťahov a bezpečnosti, predovšetkým od skončenia studenej vojny. Otázky týkajúce sa fungovania tzv. medzinárodného spoločenstva, problematika rozhodovania v Bezpečnostnej rade OSN, dominantné postavenie USA v systéme, alebo tzv. unipolárny moment a s ním súvisiaca politika sú neustálym zdrojom vnútro disciplinárnych debát.

Skončenie studenej vojny, alebo tzv. liberálny moment bolo viacerými teoretikmi vnímané ako víťazstvo liberalizmu, resp. jeho hodnôt a potvrdenie ich nadradenosti a životaschopnosti medzi inými. Príkladom tohto názoru je populárna kniha F. Fukuyamu Koniec dejín. Od 90. rokov sa objavilo množstvo kníh ktoré sa sústredia na charakteristiku existujúceho liberálneho svetového poriadku, ktorý je postavený na existujúcich inštitúciách presadzujúcich liberálne pravidlá a hodnoty ako univerzálne platné. Napriek tomu existuje zhoda medzi teoretikmi o tom, že popri deklarovanej univerzálnej platnosti liberálnych hodnôt je v medzinárodných vzťahoch často dôležitejšia suverenita štátu. Práve táto skutočnosť je príčinou pretrvávajúcich diskusií o riešení situácie v Sýrii.

V nasledujúcom príspevku sa zameriame práve na diskusie prebiehajúce v pozadí, medzi teoretikmi a filozofmi a na ich priamy vplyv na praktickú politiku a rozhodovanie štátnikov. Prvá časť sa sústredí na charakteristiku liberálnych hodnôt, ale predovšetkým na ich prejavenie sa v teóriách medzinárodných vzťahov. V rámci druhej časti bude adresovaný vnútorný rozpor medzi princípom univerzalizmu a pluralizmu, ktorý je možné v liberalizme vnímať už od 17. storočia. Záver práce prinesie reflexiu teoretických dichotómií na praktické konanie štátov a poučenia, ktoré je možné vyvodiť z prebiehajúcej krízy. Príspevok neprinesie odpoveď na to, ktorý smer je vhodnejší, skôr má ambíciu poukázať na príčiny a komplexnosť celej problematiky.

1. LIBERALIZMUS V MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOCH

Liberalizmus ako teóriu medzinárodných vzťahov považuje za jednu z praktických aplikácií liberálnej ideológie, tzn. že jej súčasťou sú hodnoty, princípy a pravidlá obsiahnuté v danej ideológii. Charakterizácia a klasifikácia liberálnej ideológie a jej prejavov v politickej praxi vedie k množstvu diskusií medzi teoretikmi politickej vedy, medzinárodných vzťahov a bezpečnosti.[1] V súčasnosti sú liberálne hodnoty považované za prirodzenú súčasť života spoločnosti, avšak danému stavu predchádzal takmer 460 ročný vývoj. Počas tohto obdobia sa obsah pojmov charakteristických pre liberalizmus prirodzene menil v závislosti od daných spoločenských problémov a hierarchizácie potrieb spoločnosti. Jednotlivé vývojové štádiá liberalizmu, resp. obdobia, ktoré jeho hodnoty zásadným spôsobom formovali sú vnímané rôznymi autormi odlišne. Niektorí považujú za významný medzník podpísanie Augsburského mieru v roku 1555, ktorý priniesol zásadu koho zem toho náboženstvo, ktorú je do istej miery možné interpretovať ako prejav tolerancie a uznanie odlišností v rámci spoločnosti. Ďalším zásadným prelomom sú diela prvých liberálnych teoretikov, ktoré hovoria o vzniku štátu, ako najvyššej formy organizácie spoločnosti na základe spoločenského kontraktu. Úlohou štátu je ochrana toho, čo napr. J. Locke považuje za prirodzené práva každého človeka, ktoré sú mu dané bohom. Ľudia teda dobrovoľne podpisujú kontrakt, v ktorom sa dobrovoľne vzdávajú absolútnej slobody prirodzeného stavu a do istej miery podriaďujú svoju suverenitu vyššiemu suverénovi, štátu. Ten má potom vo vzťahu k jednotlivcom povinnosti ku ktorým sa zaväzuje, a teda ochranu ich práva na život, slobodu a majetok. V súvislosti s konceptom prirodzených práv sa objavuje aj pojem zákonom daných práv – čiže pozitívnych práv určovaných právnym systémom daného štátu. V tejto súvislosti vystupuje do popredia dielo I. Kanta s jeho kategorickým imperatívom podľa ktorého ľudia používajúci rozum konajú morálne, a na zaistenie morálnosti slúži práve štát. Nasledujúcim trendom zásadne formujúcim liberalizmus je úloha štátu v živote ľudí, keďže v rámci štátu dochádza ku konfliktu medzi autonómiou a donútením. Hlavnou úlohou tohto zriadenia je zvyšovať úroveň blahobytu jednotlivca[2].

Z uvedeného vývoja liberalizmu je teda možné odvodiť základné princípy a koncepty, ktoré do veľkej miery formujú usporiadanie a vnímanie sveta i v súčasnosti, minimálne v tej časti sveta, ktorú môžeme označiť ako liberálnu civilizáciu. Najdôležitejšou kategóriou v liberálnej teórii je jednotlivec, resp. jeho práva a povinnosti, základným daným právom jednotlivca je jeho sloboda a rozvíjanie vlastnej osobnosti. Sloboda jednotlivca nie je absolútna keďže žije v spoločnosti iných jednotlivcov. Štát bol vytvorený preto aby chránil prirodzené práva každého člena spoločnosti. Keďže ale podriadenie sa štátu má za následok obmedzenie autonómie človeka, existujú pravidlá ktoré vzájomný vzťah štátu a jednotlivca

[1] Neznamená to, že iných vedných disciplín ako filozofia, sociológia, kulturológia a pod. sa nedotýka, pre nás sú relevantné tri uvedené.
[2] HOFFMAN J. – GRAHAM, P. Introduction to Political Concepts , s. 169

upravujú. Úlohou každého štátu, z liberálnych pozícií je ochrana práv jednotlivca, zaistenie jeho bezpečnosti a blahobytu a umožnenie jeho rozvoja, na základe toho je potom možné odvodiť ďalší princíp liberalizmu a tým je rovnosť. V dielach klasických liberálov sa však hovorí výslovne o rovnosti pred zákonom, keďže ľudia si nie sú rovní po biologickej stránke. Práve táto skutočnosť môže viesť a viedla k presvedčeniu, že niektoré skupiny ľudí sú dôležitejšie, resp. vhodnejšie pre vykonávanie niektorých funkcií. Postupom vývoja boli medzi liberálne hodnoty pridávané koncept voľného trhu ako vhodnej regulácie vzťahov medzi jednotlivcami a jednotlivými časťami sveta. Dôvodom bolo to, že práve voľný trh a teda neobmedzená výmena tovarov medzi jednotlivými komunitami vedie k zvyšovaniu blahobytu. Voľný trh je postavený na deľbe práce, kde každá časť spoločnosti realizuje tie činnosti a vyrába také produkty pre ktoré má väčšie predispozície, či vhodnejšie podmienky. Ďalšou hodnotou, ktorá je dnes neoddeliteľnou súčasťou liberalizmu je demokracia, ako forma politického systému. Demokracia je považovaná za najvhodnejšie zriadenie, ktoré umožňuje najväčšiu mieru realizácie práv a slobôd jednotlivca. Takto charakterizované liberálne hodnoty je možné označiť za ideálne, v diele každého autora je preto možné identifikovať určitú mieru utopizmu. V politickej praxi však dochádza k adaptácii základných konceptov a často k ich odlišnej interpretácii. Čo v súčasnosti predstavuje hlavnú hrozbu je ale ich ideologizácia a deifikácia.

Uvedené vnímanie liberalizmu sa ale vzťahuje k vnútornému usporiadaniu spoločností a štátov. Jeho medzinárodno-politické prejavy, resp. to čo nazývame liberálnou teóriou medzinárodných vzťahov má s klasickou liberálnou politickou ideológiou spoločné viaceré črty.

V minulosti boli v medzinárodných vzťahoch pripisované štátom rovnaké charakteristiky ako jednotlivcom, a teda štáty boli vo vzájomných vzťahoch považované za rovnocenné jednotky, ktoré majú právo realizovať svoje záujmy kým neohrozujú záujmy iných. Základným právom každého štátu bola jeho suverenita, ako vnútorná tak i vonkajšia, toto práva sa postupne ustálilo, pričom určitým prelomom bol Vesfálsky mier. Vnímanie suverenity sa však dôsledkom vývoja zmenilo, a to predovšetkým v 20. storočí kedy sa s cieľom dosiahnutia blahobytu postupne začala v medzinárodných vzťahoch objavovať idea integrácie vychádzajúca na kooperácii. Kooperácia štátov nie je javom 20. storočia, záujem a schopnosť štátov spolupracovať, resp. návrhy na kooperatívny spôsob usporiadania vzťahov je možné nájsť v dejinách od 15. storočia. Primárnym motívom spolupráce je riešenie sporov mierovým spôsobom. Tento cieľ bol akcentovaný postupne a svoj rozkvet zaznamenal práve v 20. storočí. Vnímanie štátu sa však postupne mení, štát prestáva byť považovaný za unitárneho aktéra, do popredia záujmu teórie medzinárodných vzťahov sa od konca 19. storočia dostáva jednotlivec. Pričom vnímanie postavenia a úlohy jednotlivca prešlo viacerými vývojovými štádiami. Idealisti konca 19. a začiatku 20. storočia hovorili o spoločnej, možno až univerzálnej túžbe jednotlivcov po živote v mieri, na základe ktorej sa svetový mier stáva absolútnou hodnotou. Predstavitelia liberalizmu druhej polovice 20. storočia sa vo svojich analýzach sústredili predovšetkým na sociálne a spoločenské aktivity jednotlivcov na medzinárodnej úrovni, na formovanie záujmových skupín a združení, ktoré majú za následok postupné kreovanie bezpečnostných komunít na regionálnej úrovni a tzv. svetového spoločenstva na úrovni globálnej.

Spomedzi ostatných analytických konceptov, ktorých pôvod môžeme nájsť v liberálnej ideológii, je v medzinárodných vzťahoch veľmi dôležitá rovnosť a prirodzené práva. Obsah pojmu rovnosť sa však v dôsledku vývoja menila. Na jednej strane došlo a neustále dochádza k zmene vnímania rovnosti štátov. Charakter tejto zmeny, založenej nielen na mocenskom potenciály sa v dnešnom svete stále viac odvíja od charakteru politického zriadenia štátov. Kým zásada nezasahovania do vnútorných záležitostí mala svoje

odôvodnenie v časoch formovania štátov, v súčasnej politickej praxi je často krát obchádzaná. Príčinou je práve prioritizácia jednotlivca a univerzálne uznaná koncepcia jeho práv a slobôd, za ktorých ochranu má zodpovednosť to čo nazývame medzinárodným spoločenstvom.

Ostatné hodnoty, ako demokracia či voľný trh sú od skončenia I. svetovej vojny vnímané ako nástroje na udržanie mierových vzťahoch medzi štátmi. Obe tieto hodnoty predstavujú základnú premisu liberálnej teórie medzinárodných vzťahov, keďže sú východiskovými pojmami. Keďže na vnútroštátnej úrovni ich realizácia vedie k zlepšovaniu životných podmienok jednotlivcov neexistuje dôvod prečo by to malo byť inak vo vzťahoch na medzinárodnej úrovni, ak vychádzame z už uvedeného predpokladu, že nielen štáty, ale aj jednotlivci sa na týchto vzťahoch aktívne podieľajú. Medzinárodná deľba práce a obchodovanie presahujúce hranice štátov majú za následok prehlbovanie vzájomnej závislosti jednotlivých komunít. Z toho dôvodu podľa liberálnych autorov obchod znižuje možnosti vypuknutia vojny keďže tá má za následok prerušenie stykov. Na druhej strane demokratické štáty fungujúce podobným spôsobom, uznávajúce rovnaké hodnoty sú menej náchylné viesť medzi sebou vojenský konflikt, zabraňujú im v tom normatívne a konštitutívne princípy na ktorých sú vytvorené.

Uvedené princípy liberalizmu len vo veľmi malej miere naznačujú rozsah a hĺbku kontradikcií, ktoré sprevádzajú vývoj liberálneho myslenia. Avšak cieľom prvej časti bolo predstaviť základné koncepty a názory, ktoré slúžia ako argumentačná báza pre nasledujúce časti príspevku.

2. UNIVERZALISMUS ALEBO PLURALIZMUS LIBERÁLNEHO SVETOVÉHO PORIADKU

Dominantným predmetom diskusií v súčasnej liberálnej teórii je dichotómia, ktorú G. Sœrensen definuje ako vnucovaný a obmedzený liberalizmus, resp. univerzalizmu a pluralizmus. Tieto dva trendy úzko súvisia s rozličným vnímaním štátu a jednotlivca v medzinárodných vzťahoch. Predovšetkým z právami ktoré prisudzujeme obom aktérom. Do kontrastu sa dnes dostáva zásada nezasahovania do vnútorných záležitostí, ktorá ako sme uviedli má svoje korene v zmluvách Augsburského a Vestfálskeho mieru, na jednej strane a univerzálne deklarovaná zodpovednosť medzinárodného spoločenstva za ochranu ľudských práv. Tento rozpor je zároveň zintenzívnený skutočnosťou, že existujúce princípy ktoré tvoria základ fungovania medzinárodného spoločenstva majú svoje korene v tzv. liberálnom svetovom poriadku, ktorý bol vytvorený po skončení 2. svetovej vojny. Práve táto skutočnosť prispieva k nejednotnosti keďže medzinárodné vzťahy prešli za posledných takmer 70 rokov zásadnými zmenami, ktoré sú ale reflektované v praxi ad hoc, a ktorým chýba pevné zakotvenie v normách medzinárodného práva. Na druhej strane, selektívne a tendenčné využívanie existujúcich princípov ich najvýznamnejšími presadzovateľmi, znižuje ich váhu a akceptovateľnosť na globálnej úrovni.

Vývoj medzinárodných vzťahov v druhej polovici 20. storočia je možné charakterizovať prostredníctvom realizácie viacerých liberálnych ideí a vízií. Kým v období pred a po tzv Veľkej vojny (1. svetovej vojny) boli názory na mierotvorný charakter voľného trhu, demokratických zriadení, inštitucionalizovanej spolupráce štátov považované za utopizmus, obdobie po skončení 2. svetovej vojny prinieslo ich plnú realizáciu, aj keď primárne v západnej – liberálnej časti sveta. Štáty západného bloku pod vedením USA položili základy inštitucionalizácii svojich vzťahov ktorej cieľom bolo prekonávať vzájomné spory mierovým spôsobom a vytvorili to, čo K. Deutsch nazval bezpečnostnou komunitou. Zároveň fungujúc ako liberálne demokracie potvrdili Kantovu tézu, že štáty s rovnakým politickým zriadením dokážu vytvoriť zónu večného mieru. Navyše ich prispením

a súhlasom bola vytvorená prvá univerzálna organizácia, ktorej cieľom bolo rozšíriť tieto fungujúce princípy do celého sveta. Toto vnímanie OSN je do určitej miery ideálne, ale je nepopierateľné, že predstavuje realizáciu liberálnych ideí v dovtedy bezprecedentnom rozsahu. Prirodzene je potrebné nezabúdať, že viaceré zásady na ktorých organizácia stojí neboli implementované v plnej miere, či už v súvislosti s pretrvávajúcou existenciou koloniálnych ríš liberálnych štátov, alebo v dôsledku existencie východného bloku. Napriek tomu je OSN možné vnímať ako základný stavebný prvok liberálneho svetového poriadku. V tejto súvislosti je prelomovým momentom skončenie studenej vojny a tzv. liberálny moment. Avšak ukončenie bipolárneho usporiadania sveta, ktoré štáty angažovalo do vzájomného vyvažovania sa a ktoré zamestnávalo medzinárodno-politické a bezpečnostné diskusie, malo za následok plné prejavenie sa rozporov v ideách a víziách na ktorých stál západný blok.

Súčasný svetový poriadok sa vyznačuje viacerými špecifikami. Na jednej strane sú to okolnosti za akých vznikol a dosah, ktorý mal, keďže po prvý raz v dejinách hovoríme o usporiadaní vzťahov globálneho rozsahu. Ako už bolo uvedené, počas studenej vojny bolo jeho črtou usporiadanie vzťahov medzi východom a západom, ktoré je možné označiť ako „najmilitarizovanejšie usporiadania histórie“. Na druhej strane vzťahy medzi liberálnymi štátmi sa stali základom pre „nové bezpečnostné, ekonomické a politické inštitúcie“ a vytvorili tak „najinštitucionalizovanejšie usporiadanie.“ [3] Základom každého poriadku, je snaha o udržanie dominantného postavenie jeho tvorcov, v tomto prípade USA a ich spojencov. Poriadok je teda vytvorený „okolo širokého spektra pravidiel, inštitúcií a partnerstiev v oblasti globálnej a regionálnej bezpečnosti, ekonomiky a politických vzťahov.“[4]

Princípy na ktorých svetový poriadok stojí, neodzrkadľujú súčasné usporiadanie vzťahov medzi aktérmi medzinárodných vzťahov. Jeho prvotným cieľom bolo presadzovať záujmy USA ako aktéra, ktorý získal po II. svetovej vojne bezprecedentné postavenie v ekonomickej ale hlavne vojenskej oblasti. V USA existovalo presvedčenie, že na zachovanie si postavenia a mocenského potenciálu je potrebné vytvoriť systém otvorenej ekonomiky na globálnej úrovni. Strategické partnerstvá nielen s Európou, ale v Ázii s Japonskom mali zabezpečiť americký prístup do Eurázie. Súčasťou strategického plánovania bola aj podpora európskej ekonomickej integrácie, ktorá mala vytvoriť v Európe zónu mieru. Tento poriadok pretrval skončenie studenej vojny, ktoré posilnilo pozíciu USA vo svete, keďže stratili nepriateľa a najväčšieho konkurenta. USA túto moc využili na vytváranie ďalších inštitúcií ako APEC, WTO, NAFTA. „Spojené štáty použili inštitúcie aby udržali orientáciu ostatných štátov v smere svojich politických záujmov.“[5] V nasledujúcom období USA podporovali rozšírenie členskej základne existujúcich inštitúcií čo viedlo k rozšíreniu a zároveň posilneniu západného liberálneho poriadku. Napriek určitým nezhodám medzi spojencami, ktoré vyvolala intervencia NATO v Kosove a neskôr invázia do Iraku, existujúci liberálny poriadok pretrváva a stáva sa jednou z charakterových vlastnostní súčasného systému medzinárodných vzťahov.

Dnešná kríza liberálneho poriadku teda súvisí s dvomi kontradikciami, ktoré majú svoje korene v liberálnom myslení, súvisia s problematikou spôsobu a nástrojov šírenia liberálnych hodnôt. Ako už bolo uvedené najzákladnejším a najobsiahlejším zdrojom rozporov je rozdiel medzi univerzalizmom a pluralizmom. Kým prvý vychádza z presvedčenia univerzálnej platnosti liberálnych hodnôt, a teda primátu princípov ktoré

[3] IKENBERRY, J. After Victory, s. 163.
[4] Ibid., s. 135.
[5] IKENBERRY, J. After Victory, s. 234.

liberalizmus presadzuje, druhý vychádza z určitej miery tolerancie, plurality názorov a preferuje slobodu výberu, či rozhodnutia. Univerzalizmus ako taký predstavuje predpoklad pre politiku šírenia liberálnych ideí, akýmikoľvek prostriedkami. Podstatou pluralizmu je rešpektovanie existencie iných názorov ako liberálnych. Daná diskusia prebieha v liberálnom myslení od čias H. Grotia.

V rámci liberalizmu ako ideológie ovplyvňujúcej politické konanie, primárne v zahraničnej politike sa táto dichotómia prejavuje prostredníctvom dvoch prúdov, ktorými sú obmedzený liberalizmus (liberalism of restraint) založený na rešpektovaní suverenity, vlády zákona a medzinárodných inštitúciách a vnútený liberalizmus (liberalism of imposition), ktorý obsahuje právo intervencie.[6] Základom rozlíšenia týchto dvoch smerov je chápanie slobody tak ako ho definoval Isaiah Berlin, teda pozitívne a negatívne. Každý z prúdov je možné identifikovať nielen na úrovni politických, ale aj ekonomických a sociálnych vzťahov ktoré sa vytvárajú na medzinárodnej úrovni.

2.1 OBMEDZENÝ LIBERALIZMUS - PLURALIZMUS

Základným východiskom tohto prúdu je vonkajšia suverenita zakotvená v čl. 2 Charty OSN. Súčasťou suverenity, teda zvrchovaného práva štátu slobodne sa rozhodovať pri formovaní a realizovaní svojej zahraničnej politiky, je povinnosť nezasahovania do vnútorných záležitostí a rešpektovanie územnej celistvosti ostatných štátov. Neznamená to, že v rámci tejto vetvy liberalizmu nie sú jeho hodnoty považované za univerzálne platné, práve naopak. Liberalizmus je ten najvhodnejší princíp, práve z toho dôvodu že jeho obsahom je sloboda voľby[7] a sloboda ktorá je každému vlastná. Je to jeho právo, ktoré si postupne začnú nárokovať všetci, aj tí pochádzajúci zo štátov pre ktoré liberálne myslenie nie je vlastné. *Liberalism of restraint* verí v graduálny proces šírenia liberálnych hodnôt práve v dôsledku ich primátu pred ostatnými hodnotami, v dôsledku toho čo všetko jednotlivcovi ako takému poskytuje.

V medzinárodných vzťahoch sa obmedzený liberalizmus prejavu cez podporu vytvárania inštitúcií a organizácií, ktoré fungujú na liberálnych princípoch rešpektu suverenity a práv jednotlivých štátov, a ktoré sa zároveň stávajú nástrojmi šírenia liberálnych hodnôt. Jeho základom je gradualizmus. Tento prúd neočakáva výsledky okamžite, práve naopak, postupné šírenie hodnôt a osvojovanie si princípov je spôsob ako dospieť k akceptovaniu liberalizmu ako univerzálnej ideológie či politického systému. To čo predstavuje slabinu tohto prúdu je jeho neaktivita, neschopnosť presadzovať liberálne hodnoty. Napriek dominancii tohto smeru počas studenej vojny, nedokázal odstrániť viaceré globálne problémy ako podvýživu miliónov detí, príjmové nerovnosti, chudobu a pod.[8]

2.2 VNUCOVANÝ LIBERALIZMUS - UNIVERZALIZMUS

Vnucovaný liberalizmus je pri šírení liberálnych hodnôt a princípov aktívnejší. Do istej miery je možné pri jeho charakteristike uplatniť pojem liberálny imperializmus. Východiskom pre vnucovaný liberalizmus je pozitívna sloboda, a teda stanovenie určitého rámca umožňujúceho slobodu jednotlivca. Existencia pravidiel organizujúcich život spoločnosti má podľa klasického liberálneho prístupu umožniť slobodný rozvoj jednotlivca a zaistiť mu ochranu jeho práv. Z klasického politického liberalizmu J. Locka vyplýva, že úlohou štátu je ochrana práv jednotlivca pred akýmkoľvek zneužitím. Čo nastane v prípade,

[6] SŒRENSEN, G. Liberalism of Restrain and Liberalism of Imposition
[7] SŒRENSEN, G. A Liberala World Order in Crisis.
[8] SŒRENSEN, G. Liberalism of Restrain and Liberalism of Imposition.

keď štát nie je schopný tieto svoje úlohy plniť? Práve táto otázka je kľúčová pre pochopenie podstaty vnucovaného liberalizmu, ktorý „si vyžaduje aktívnu intervenciu štátu na zaistenie vhodných podmienok pre skutočnú slobodu.“[9]

V medzinárodných vzťahoch odvodzuje vnucovaný liberalizmus svoju existenciu od princípov wilsonizmu, resp. od požiadavky amerického prezidenta W. Wilsona urobiť svet bezpečnejším pre demokracie, a to šírením liberálno-demokratických režimov, ale aj liberálnych princípov. Tým najaktívnejším, a môžeme povedať že najagresívnejším spôsobom šírenia liberálnych hodnôt je vojenská intervencia za týmto účelom. Čiže v prípade že vláda v štáte (najčastejšie hovoríme o tzv. slabých či zlyhávajúcich štátoch) nie je schopná garantovať dodržiavanie práv svojich občanov, alebo sa jej predstavitelia spolupodieľajú na ich porušovaní, liberálne štáty majú právo, resp. povinnosť zasiahnuť v mene tých ktorých práva sú porušované. Udalosti od skončenia studenej vojny však tieto ideály výrazným spôsobom zdiskreditovali. Keď medzinárodné spoločenstvo, resp. liberálne štáty niekoľko krát zlyhali – genocída v Rwande, masaker v Srebrenici. Pomerne kontroverzne sú hodnotené aj intervencie, resp. dôvody vedúce k ich zahájeniu, ktoré prebehli v štátoch ako bývalá Juhoslávia, Kosovo v 90. rokov a Afganistan a Irak po 11. septembri. Kým bezprostredne po skončení studenej vojny boli alebo neboli tieto zásahy realizované v rámci konceptu humanitárnej intervencie, konanie v 21. storočia oficiálne spadá do akcie sebaobrany a čl. 5 Atlantickej zmluvy a práva na preemptívnu vojnu. Značná diskreditácia humanitárnej intervencie ako konceptu s cieľom pomôcť trpiacemu obyvateľstvu kdekoľvek na svete viedla v posledných rokoch k vytvoreniu novej, širšej iniciatívy ktorou je tzv. „zodpovednosť ochraňovať.“ V argumentácii a formuláciách použitých v dokumentoch ktoré predstavujú základ celého konceptu je možné jasne identifikovať základné liberálne hodnoty, ako aj ich prejav v praktickej politike a očakávanom spôsobe správania sa politických predstaviteľov. Súčasťou je i reakcia, ktorá by na základe univerzálnej platnosti liberálnych princípov mala nasledovať. Tou je až morálna zodpovednosť medzinárodného spoločenstva zasiahnuť.

ZÁVER - KRÍZA V SÝRII

Práve v diskusiách, ktoré vyvolali informácie o použití chemických zbraní na predmestí sýrskeho Damasku 21. augusta mala za následok prípravu a hľadanie podpory vojenskej intervencie západnými štátmi.

V plnej miere sa tu prejavili existujúce rozpory v svetovom poriadku, oprávnenosti zásahu vo vzťahu k rešpektovaniu suverenity. Podporovatelia intervencie poukazovali na ľudské utrpenie a na zločin proti ľudskosti za ktoré je použitie nervových látok považované, hlavne keď obeťami boli civilisti. Na druhej strane odporcovia sa zameriavali na otázku čo intervencia vyrieši, pričom vychádzali zo skúseností z posledných rokov. Ako príklad používali Afganistan, Irak ale predovšetkým Lýbiu, kde bola koncepcia zodpovednosti ochraňovať po prvý krát použitá. Zároveň to čo hovorilo proti podporovateľom intervencie je skutočnosť, že občianska vojna v Sýrii už prebieha viac ako dva roky, a utrpenie obyvateľstva je obrovské, svedčia o tom milióny sýrskych utečencov v okolitých štátoch.

Nebezpečenstvom pre existujúci svetový poriadok však v tomto prípade nie je používanie chemických zbraní, ktorých je nakoniec sýrska vláda ochotná sa vzdať, ale názory a diskusie týkajúce sa legitimity zásahu v súvislosti s rozhodnutím Bezpečnostnej rady OSN. V prípade nevyhnutnosti zásahu na základe konceptu zodpovednosti ochraňovať je okrem iných podmienok ktoré musia byť splnené nevyhnutný súhlas Bezpečnostnej rady OSN. Zároveň zodpovednosť ochraňovať nie je len o vojenskej intervencii, tá je jej poslednou možnosťou. Vojenskému riešeniu má predchádzať snaha o mierové vyriešenie prebiehajúcej

[9] Ibid., s. 259.

krízy a využitie donucovacích prostriedkov má byť poslednou možnosťou. Navyše súčasťou zodpovednosti ochraňovať je aj zodpovednosť prebudovať, alebo znovuvybudovať. V súvislosti so Sýriou bola táto fáza najnejednoznačnejšia. Nikto z politických predstaviteľov, alebo odborníkov nedokázal priniesť odpoveď na otázku čo príde po intervencii.

Uviedli sme, že existujúci svetový poriadok funguje na niekoľkých základných princípoch. Napriek ich nejednoznačnému obsahu a napriek aktivitám štátov ktoré prekračujú stanovené pravidlá, diskusie ktoré vyvolala sýrska kríza boli v mnohých ohľadoch bezprecedentné.

Predovšetkým v amerických odborných kruhoch sa po prvý krát otvorene objavil argument, ktorý bol kritikmi intervencií zdôrazňovaný od roku 1999, a to reálna možnosť uskutočniť zásah bez súhlasu najvyššieho orgánu OSN zodpovedného za medzinárodný mier a bezpečnosť. Syndrómu Kosova, ktorého sa v konečnom dôsledku dlhodobo obávali viaceré štáty, hlavne Rusko a Čína, sa na konci augusta prejavil v plnej miere. Prezident amerického Council on Foreign Relations, Richard H. Haas bol tým kto na nepotrebnosť súhlasu BR poukázal. Zároveň zdôraznil že medzinárodné spoločenstvo nemôže byť závislé na súhlase, resp. nesúhlase takého štátu akým je Rusko.[10] Týmito dvomi krátmi vetami tak pán Haas poprel všetky princípy na ktorých stojí existujúci svetový poriadok, a ktorého sú práve USA tvorcom a realizátorom. Bez ohľadu na skryté záujmy USA či Ruska, to čo mohlo zásadným spôsobom do budúcnosti ovplyvniť fungovanie medzinárodných vzťahov je dobrovoľné a otvorené sa zrieknutie existujúcich pravidiel upravujúcich vzťahy na globálne úrovni. Zároveň vyjadrenia pána Haasa opätovne poukázali na rozdelenie štátov do niekoľkých kategórií a vrátili spomienky na obdobie studenej vojny a administratívy Busha ml. kedy bol svet rozdelený na „my a oni“. Démonizácia, moralizácia odsudzovanie jednotlivých aktérov medzinárodných vzťahov sú nebezpečným fenomónom, ktorý bol ťažko ospravedlniteľný v časoch studenej vojny a ktorý rozhodne nemá miesto v medzinárodných vzťahoch 21. storočia.

Akokoľvek idealisticky toto tvrdenie vyznieva, a berúc do úvahy unilaterálne rozhodnutia USA v období po 11. septembri, Sýrska kríza sa mohla stať novým mementom pre existujúci svetový poriadok. Prípadná intervencia, bez ohľadu na to či národné parlamenty k nej dali súhlas, alebo nie, mohla mať za následok nielen chaos v širšom regióne blízkeho východu ale z dlhodobého hľadiska rozpad systému pravidiel a princípov, ktorý upravuje vzťahy medzi štátmi storočia. V tejto súvislosti je pravdepodobne najpozitívnejšou správou úvodník ruského prezidenta V. Putina v The New York Times, ktorý zo svojej pozície apeloval na dodržiavanie princípov existujúceho liberálneho poriadku. Sýrska kríza tak pre medzinárodné vzťahy, ich teóriu a prax predstavuje zásadný prelom, kedy štáty považované za ne-liberálne poukazujú na potrebu dodržiavania na liberalizme vybudovaných pravidiel.

Svetový mier a bezpečnosť zostávajú ideálnou víziou usporiadania vzťahov na globálnej úrovni. Bezpečnostné hrozby a vojny zo vzťahov medzi štátmi nevymiznú. Existujúce normy a pravidlá sa v mnohých ohľadoch javia ako nedostatočné. Sýrska kríza poukázala na potrebu ich úpravy, predovšetkým mechanizmov hlasovania v Bezpečnostnej rade OSN tak aby odrážali súčasné postavenie aktérov a nie rozdelenie moci v roku 1945. Zároveň, víťazstvo ruskej diplomacie v súvislosti so sýrskym chemickým program ukázalo, že štáty zdieľajú zodpovednosť za udržanie existujúceho svetového poriadku. Bez ohľadu na spory a odlišné záujmy či charakter politických systémov, existujúci systém aj keď nie je ideálny je zatiaľ tým najvhodnejším mechanizmom regulácie medzinárodných vzťahov.

[10] CHARBONNEAU, L. Analysis: U.S. could look beyond U.N. Security Council in any Syria strike

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ADLER, E. – BARNET, M. 1998. *Security Communities*. Cambridge University Press 1998, 462s., ISBN 0 521 63953 0.

FUKUYAMA, F. 1992. *The End of History and the Last Man*. New York: The Free Press, 1992. 418s. ISBN 0-02-910975-2

HOFFMAN, J. - GRAHAM, P. 2006. *Introduction to Political Concepts.* Harlow: Pearson Education, 2006, 286s. ISBN 978-1-4058-2438-5

CHARBONNEAU, L. 2013. Analysis: U.S. could look beyond U.N. Security Council in any Syria strike. Reuters 27. august 2013. http://www.reuters.com/article/2013/08/27/us-usa-syria-un-analysis-idUSBRE97Q03Q20130827

IKENBERRY, J. 2001. *After Victory. Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order after Major Wars*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2001. 293s. ISBN 0-691-05090-2

KAZANSKÝ, R. 2010. Neorealizmus a jeho defenzívna platforma ako prístup v geopolitike. In *Interpolis ´10*: zborník príspevkov zo VII. vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov s medzinárodnou účasťou v Banskej Bystrici 25. novembra 2010 Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2010. ISBN 978-80-557-0155-4. s. 217-221.

LASICOVÁ, J. UŠIAK, J. 2012. *Bezpečnosť ako kategória.* Bratislava: VEDA, 2012. 264 s. ISBN 978-80-224-1284-1

OSIANDER, A. 1998. Rereading Early Twentieth-Century IR Theory: Idealism Revisited. In *International Studies Quarterly*, 42. s. 409-432, ISSN 1468-2478.

PESTRITTO, R. J. 2005.*Woodrow Wilson and the Roots of Modern Liberalism*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, INC. 2005. 279s.ISBN 0-7425-1516-8.

PUTIN, V. 2013. A Plea for Caution from Russia. The New York Times, 11. september 2013. http://www.nytimes.com/2013/09/12/opinion/putin-plea-for-caution-from-russia-on-syria.html?smid=fb-share&_r=0

SŒRENSEN, G. 2006. Liberalism of Restrain and Liberalism of Imposition: Liberal Values and World Order in the New Millennium. In *International Relations* Vol. 20, No. 3. s. 251 – 272.

SŒRENSEN, G. 2011. *A Liberala World Order in Crisis. Chosing between Imposition and Restraint*. I: Cornell University Press, 2011. 218s. ISBN 978-0-8014-5022-8

The Liberal Agenda for the 21st Century. 1997. [online] Oxford Manifesto. Liberal International. Dostupné na internete: http://www.liberal-international.org/editorial.asp?ia_id=537

The Millennium Development Goals Report, 2009. [online] United Nations, 2009. Dostupné na internete: http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG_Report_2009_ENG.pdf

WILSON, W. 1917a. Address to the U.S. Senate, 22. January 1917. In. Krejčí, O. 2009. *Zahraniční politika USA.* Praha: Professional Publishing, 2009. 438 s. ISBN 978-80-86946-68-9.

WILSON, W. 1917b. U.S. Declaration of War with Germany, 2 April 1917. In Krejčí, O. 2009. *Zahraniční politika USA.* Praha: Professional Publishing, 2009. 438 s. ISBN 978-80-86946-68-9.

WILSON, W. 1918 Address to a Joint Session of Congress on the Conditions of Peace, 8 January, 1918. In Krejčí, O. 2009. *Zahraniční politika USA*. Praha: Professional Publishing, 2009. 438 s. ISBN 978-80-86946-68-9.

ZAKARIA, F. 2008. *The Postamerican World*. New York: W. W. Norton & Company, 2008. 292s. ISBN 978-0-393-06235-9

Mgr. Lucia Husenicová, PhD.
Katedra bezpečnostných štúdií
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzita Mateja Bela
Kuzmányho 1
974 01 Banská Bystrica
e-mail: lucia.husenicova@umb.sk

TERORIZMUS – NAJVÁŽNEJŠIA BEZPEČNOSTNÁ HROZBA SÚČASNOSTI
TERRORISM – THE MOST SERIOUS CONTEMPORARY SECURITY THREAT

Radoslav IVANČÍK

ABSTRACT

Terorizmus v súčasnosti predstavuje jednu z najzávažnejších bezpečnostných hrozieb a podľa viacerých bezpečnostných expertov dokonca najvážnejšiu bezpečnostnú hrozbu. Jeho závažnosť vzrástla najmä po útokov na Svetové obchodné centrum v New Yorku, po ktorých sa svetová tlač vyjadrila, že svet po 11. septembri 2011 už nikdy nebude ako predtým. Nanešťastie, následné teroristické útoky v Moskve, Madride, Londýne, Oslo, Kano alebo na Bali potvrdili, že súčasný terorizmus môže zasiahnuť kohokoľvek, kdekoľvek a kedykoľvek and negatívne ovplyvniť akúkoľvek spoločnosť. Aj preto si boj proti terorizmu vyžaduje oveľa širšiu spoluprácu nielen medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami, ale aj medzi inštitúciami a organizáciami v rámci jednotlivých národných štátov.

Nowadays, terrorism presents one of the most serious security threats, or, according to many security experts, even the most serious threat. Its gravity grew mainly after terroristic attacks on the World Trade Center in New York in 11th September 2011, when majority of world press stated that the world after 11th September 2011 will never be the same than it used to be before. Unfortunately, subsequent terroristic attacks in Moscow, Bali, Madrid, London, Oslo or Kano confirmed that contemporary terrorism can hit anyone, whenever and wherever, and negatively affect whichever society. Therefore, the fight against terrorism requires wide cooperation not only among the countries and international organizations, but also among the institutions and agencies within the national states.

Key words:
Terorizmus, štát, ľudská spoločnosť, globalizácia, bezpečnostné hrozby, bezpečnostné prostredie.
Terrorism, world, state, human society, globalization, security threats, security environment.

ÚVOD

Terorizmus predstavuje jednu z najvážnejších, ak nie najzávažnejšiu bezpečnostnú hrozbu v súčasnosti. Viacerí experti sa prikláňajú k tomuto názoru a naozaj považujú terorizmus za najvýznamnejšiu nevojenskú bezpečnostnú hrozbu.[1] Jeho závažnosť vzrástla najmä po teroristických útokoch na Svetové obchodné centrum v New Yorku z 11. septembra 2001, po ktorých svetová tlač zhodne konštatovala, že svet po 11. septembri 2011 už nikdy nebude taký, aký bol pred ním. Následné teroristické v Moskve z 23. októbra 2002, na Bali zo 7. novembra 2002, v Madride z 11. marca 2004, v Beslane z 3. septembra 2004, v Londýne zo 7. a 21. júla 2005, v Bombaji z 26. novembra 2008 alebo v Oslo z 22. júla 2011 či v meste Kano v Nigérii z januára 2012 so stovkami nevinných obetí len potvrdili predchádzajúce konštatovanie. Už to však nie je ten terorizmus, aký existoval na zemi po stáročia, ale terorizmus, ktorý môže v súčasnosti zasiahnuť kohokoľvek, kdekoľvek a kedykoľvek, a ktorý

[1] ŠKVRNDA, F. 2002. *Terorizmus: najvýznamnejšia nevojenská bezpečnostná hrozba súčasnosti*. Bratislava : Generálny štáb Ozbrojených síl SR, 2002. 130 s. ISBN 978-80-9688-552-7.

je zameraný na masovú deštrukciu materiálnych hodnôt a masové zabíjanie nevinných civilistov.

Na začiatku druhej dekády nového milénia si stále udržiava vysoký stupeň dynamiky svojho vývoja, rýchlo sa prispôsobuje zmeneným podmienkam, používa nové technológie, preniká do zločineckých organizácií, ale nevzdáva sa ani tradičných foriem presadzovania svojich ideologických a politických záujmov. Aj preto v súčasnej dobe – dobe prehlbujúcej sa globalizácie, charakteristickej okrem iného i „zmenšovaním vzdialeností“, schopnosť uskutočnenia rozsiahlych teroristických útokov tisíce kilometrov od domovskej základne prináša nový fenomén do svetovej politiky. A aj preto si boj proti súčasnému terorizmu vyžaduje rozsiahlu spoluprácu nielen medzi jednotlivými štátmi a medzinárodnými organizáciami, ale zároveň aj spoluprácu všetkých zodpovedných zložiek a inštitúcií v rámci konkrétneho štátu.

V tejto súvislosti je však potrebné upozorniť na dve skutočnosti. Po prvé, že terorizmus nie je výhradným fenoménom len nového milénia, ale že existoval už dávno predtým a podobne ako ostatné javy je neoddeliteľne spätý s vývojom ľudskej civilizácie. S postupnou evolúciou ľudstva sa však postupne (tak, ako celá spoločnosť) menili aj jeho aktéri, prostredie, ciele, prostriedky a spôsoby. A po druhé, že terorizmus v žiadnom prípade nie je možné chápať izolovane, ale v úzkej súvislosti s ostatnými, predovšetkým asymetrickými bezpečnostnými hrozbami,[2] a zároveň ho nemožno oddeľovať od extrémistických ideí a stratégií rôznych hnutí či skupín, v záujme ktorých sú teroristické útoky realizované.[3]

1. STRUČNÝ HISTORICKÝ KONTEXT TERORIZMU

Ako už bolo uvedené vyššie, terorizmus má dlhé historické korene, i keď samotný názov terorizmus sa začal používať až v priebehu francúzskej revolúcie, kedy sa pod týmto pojmom označovala jakobínska diktatúra. Jakobíni totiž po zvrhnutí girondistov v roku 1793 prevzali vládu a nastolili vo Francúzsku krvavú diktatúru, ktorá trvala do roku 1795 a označovaná bola ako vláda teroru. Práve v súvislosti so subverzívnym násilím sa slovo terorizmus začalo používať predovšetkým na označenie ľavicovo-extrémistických a anarchistických atentátov na konci 19. a na začiatku 20. storočia (typickým príkladom je ruská skupina Narodnaja Volja[4]) a taktiež pre násilné aktivity etnicko-nacionalistických skupín, predovšetkým na balkánskom polostrove (typickým príkladom sú Vnútorná revolučná macedónska organizácia[5] a Čierna ruka[6]). V Severnej Amerike sa v tom čase objavuje

[2] JURČÁK, V. 2013. Asymetrické hrozby v bezpečnostnom prostredí 21. storočia. In *Bezpečnostné fórum 2013 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB v Banskej Bystrici, 2013, s. 614-623. ISBN 978-80-557-0497-5.

[3] KELEMEN, M. – HAVAJ, P. – PORADA, V. 2011. Extrémizmus ako bezpečnostná hrozba spoločnosti a občanov. Karlove Vary : Vysoká škola Karlove Vary, 2011. 124 s. ISBN 978-80-87236-07-9.

[4] Narodnaja Volja, bolo jednou z foriem najširšieho populistického hnutia, ktorého akčný program bol založený na rozbití samodržav a na ich nahradení federáciou samosprávnych socialistických jednotiek. Od tejto aktivity sa očakávalo, že nielenže poslúži šíreniu myšlienok mladých intelektuálov, študentov a drobnej šľachty medzi prostý ľud, ale napomôže aj k spojeniu týchto až dosiaľ oddelených spoločenských vrstiev. Najvýraznejší z atentátov bol na petrohradského gubernátora generála Trepova, ktorý 24. januára 1878 spáchala Věra Zasuličová. Atentát mal za následok nevídanú eskaláciu: v lete prišiel na rad veliteľ petrohradského četníctva, o rok neskôr generál Kropotkin a nakoniec 1. marca 1881 sám cár Alexander II.

[5] Vnútorná macedónska revolučná organizácia (VRMO) vznikla v roku 1893 ako tajné hnutie proklamujúce ideály demokratického typu. Cieľom bolo vyvolať ozbrojené povstanie, ktoré sa malo premeniť na partizánsku vojnu. Tak po päťročnej príprave bola roku 1903 vyhodená do povetria francúzska loď naložená zbraňami pre Turkov, zapálené plynovody a v kasínach, lokáloch a baroch navštevovaných ľuďmi zo západu vybuchovali bomby.

rasistický terorizmus reprezentovaný najmä Ku-klux-klanom,[7] ktorý bol založený v roku 1866 vojnovými veteránmi Armády Konfederácie, ktorí neboli spokojní s výsledkami občianskej vojny, v ktorej južné otrokárske štáty zoskupené do Konfederácie prehrali a zrušené bolo otroctvo.

Zabudnúť nemožno ani na írsky terorizmus vzhľadom k tomu, že ide o prvé mestské teroristické hnutie so širokou škálou prejavov. Bolo motivované bojom o nezávislosť zameraným proti „vnútornému kolonializmu“ ekonomického typu, ktorého bolo Írsko obeťou a ktorého korene siahajú až do 16. storočia. Najvýznamnejším prvkom írskeho terorizmu bolo jeho víťazstvo, nakoľko Veľká Británia musela ustúpiť nie preto, že by jej vojsko bolo horšie než teroristické, reprezentované IRA (Irish Republican Army[8]), ale preto, že integrácia bojovníkov a obyvateľstva bola úplná a solidárna, a radové obyvateľstvo IRA podporovalo s nadšením.

Okrem toho je v rámci stručného historického kontextu potrebné spomenúť aj indický terorizmus orientovaný na získanie nezávislosti na britskom impériu, izraelský terorizmus namierený proti Arabom, chorvátsky terorizmus zameraný proti Srbom, alžírsky terorizmus orientovaný na boj za nezávislosť na Francúzsku, blízkovýchodný terorizmus reprezentovaný viacerými teroristickými skupinami prevažne zameranými na protiizraelské a protizápadné akcie, nemecký terorizmus reprezentovaný hlavne ultraľavicovou teroristickou organizáciou Frakcia Červenej armády a taliansky terorizmus, v rámci ktorého vynikla najmä teroristická organizácia zvaná Červené brigády.

2. VYMEDZENIE TERORIZMU

Na úvod tejto časti je nutné upozorniť, že už samotné vymedzenie terorizmu predstavuje problém, pretože rôzni autori alebo experti z rozličných odborov, a rovnako tak rôzne inštitúcie a organizácie, vymedzujú terorizmus rôznymi spôsobmi. Inak chápu alebo vymedzujú terorizmus politici, inak politológovia či sociológovia, inak vojaci alebo bezpečnostní experti, a úplne inak náboženskí fanatici alebo ideológovia, ktorí terorizmus využívajú na dosiahnutie svojich cieľov. Zjednodušene by sa tieto rozdiely dali vyjadriť slovami: „pre jedného terorista, vrah alebo zločinec, pre druhého hrdina, ochranca alebo bojovník za slobodu“.

Aj keby bol prekonaný tento normatívny aspekt, stále pretrvávajú z hľadiska jeho vymedzenia rozdiely v názoroch na to, či je terorizmus viazaný iba na politické a náboženské ciele, alebo tiež na kriminálne a psychopatologické, a tiež na to, či terorizmus je iba subverzívnou, čiže podvratnou činnosťou, alebo je možné týmto termínom označovať aj rôzne represie štátov alebo okupantov voči obyvateľstvu. V súvislosti s terorizmom je sporné

---

[6] Čierna ruka bola srbská skupina, ktorá spáchala atentát na kráľa Alexandra Obrenoviča na protest proti jeho prorakúskemu manželstvu a politike, a tiež ďalší (snáď najslávnejší v moderných dejinách) atentát na arcivojvodu Františka Ferdinanda a jeho manželku, spáchaný 28. júna 1914 Gavrilom Principom, ktorý rozpútal 1. svetovú vojnu.

[7] Členovia Ku-Klux-Klanu zvyknú sami seba označovať ako "Rytieri s keltskou krvou" alebo aj ako "Bieli rytieri", pričom svojho vodcu titulujú "Veľký čarodejník". Charakteristickými symbolmi sú biely plášť s bielou kapucňou a zapálený kríž. Zapálený kríž má symbolizovať svetlo Ježišovo. Členovia Ku-klux-klanu vraždili najmä bojovníkov za občianske práva (predovšetkým o volebné právo afroameričanov a desegregáciu).

[8] IRA (Irish Republican Army) bola organizovaná ako skutočné vojsko, aj keď ilegálne. Veľká Británia proti nej nasadila ozbrojené zložky, políciu i pomocné sily polície Black and Tans (Čierni a hnedí); napriek tomu násilie na oboch stranách neustále pribúdalo. Represie zo strany Black and Tans boli neúprosné (napr. 14 zastrelených Írov pri futbalovom stretnutí) a verejná mienka v Británii a hlavne v USA sa nakoniec obrátila proti britskej vláde a premiér Lloyd George musel pristúpiť na kompromis: 6. decembra 1921 podpísal Michael Collins dohodu, ktorou Írsko získalo autonómny status. História írskeho terorizmu tým však neskončila, len sa o štyridsať rokov neskôr presťahovala na sever do Severného Írska.

i vymedzenie intenzity násilných aktivít, ktoré je nevyhnutné pre zaradenie jednotlivých aktivít do kategórie terorizmu. Spory sa vedú hlavne o tom, či v prípade terorizmu ide iba o skupinovo organizovaný fenomén, alebo či môže byť viazaný aj na jednotlivca. Debaty sa tiež vedú o tom, či do kategórie teroristických útokov spadajú iba útoky proti nezúčastneným civilistom, alebo sa sem radia aj útoky proti predstaviteľom politickej moci a príslušníkom bezpečnostných zložiek v dobe mieru.[9]

Nech sú už názory na tento fenomén akokoľvek rôzne, v každom prípade je možné z akéhokoľvek uhľa pohľadu uviesť, že terorizmus ako spoločenský jav je v súčasnosti považovaný za potenciálne najväčšiu nevojenskú bezpečnostnú hrozbu, a že je hrozbou nielen pre bezpečnosť štátov, ich občanov, majetok a demokratické zriadenie, ale aj pre celkový prirodzený rozvoj ľudskej spoločnosti. Je nástrojom násilného riešenia spoločenských záujmov a rozporov, pričom má veľa podôb a prejavov, ktoré sú ovplyvnené najmä politickými, náboženskými, ekonomickými, historickými a sociálnymi či kultúrnymi alebo inými podmienkami.[10]

3. DEFINOVANIE TERORIZMU

V súčasnosti existuje síce veľké množstvo rôznych definícií terorizmu, ale neexistuje žiadna jednotná a ucelená definícia, ktorá by bola všeobecne akceptovaná. Napriek snahe bývalého generálneho tajomníka OSN Kofiho Ananna, ktorá sa vystupňovala najmä po teroristických útokoch zo septembra 2001, svetové spoločenstvo dosiaľ neprijalo žiadnu medzinárodne uznávanú definíciu terorizmu, a to predovšetkým z ideologických a politických dôvodov. Z takejto definície totiž môžu vyplývať veľmi významné právne dôsledky, najmä z hľadiska medzinárodného humanitárneho práva.

Súčasne používané definície terorizmu majú väčšinou jeden spoločný prvok – politicky motivované násilné chovanie sa určitých skupín alebo jednotlivcov. Problémom dohody na jednotnej definícii je však postoj niektorých štátov, pretože, ako už bolo naznačené, ten, kto je pre jedného terorista, pre druhého je bojovníkom za slobodu a opačne. Aby sa obišla táto výslovne politická či ideologická prekážka, štáty začali prijímať zákony alebo uzatvárať medzi sebou zmluvy, ktoré jednoznačne kriminalizujú určité konanie, napríklad únosy osôb a lietadiel, odpaľovanie bômb v dopravných prostriedkoch a pod. Taktiež medzinárodný dohovor o potlačení financovania terorizmu jasne stanovuje, že je zločinom zhromažďovať alebo poskytovať financie s cieľom zabitia alebo zranenia civilného obyvateľstva alebo jeho zastrašenia, či s úmyslom vynútiť si násilím niečo na vláde danej krajiny.[11]

Napriek tomu bola na pôde OSN prijatá rezolúcia č. 1566 (2004), ktorá pod pojmom terorizmus chápe „kriminálne činy, namierené voči civilistom, spáchané s úmyslom spôsobiť smrť alebo závažné telesné zranenia či zmocnenie sa rukojemníkov, s cieľom vyprovokovať stav zastrašenia v širokej verejnosti alebo v skupine ľudí či špecificky zameranej skupine ľudí, zastrašiť populáciu alebo donútiť vládu či medzinárodnú organizáciu, aby niečo urobila

[9] MAREŠ, M. 2010. Terorizmus. In *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století*, 2010. Brno : Masarykova univerzita. 280 s. ISBN 978-80-210-5288-8.

[10] ČERI, L. – NEČAS, P. – NAĎ, R. 2011. Terorizmus – asymetrická hrozba. In *Politické vedy*, 2011, roč. 8, č. 3, s. 87-97. ISSN 1338-5623.

[11] LABUZÍK, M. a kol. 2012. Organizácie medzinárodného krízového manažmentu a USA v boji proti terorizmu, 2012. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 278 s. ISBN 978-80-8040-436-9.

alebo aby sa zdržala nejakého aktu, a všetky iné činy, ktoré vytvárajú porušenie zákona v rozsahu a v rámci definícií medzinárodných dohôd a protokolov so vzťahom k terorizmu“.[12]

Keďže ide len o nepriamu pracovnú definíciu terorizmu, v nadväznosti na tento problém by možno bolo dobré vrátiť sa do čias starého Ríma, kde základnou právnou zásadou v Rímskom práve bola zásada *„nullum crimen sine lege“*, to znamená, že právo má byť zrozumiteľné, presné a jasné, aby naplňovalo požiadavku právnej istoty. Ak je totiž pod pojem „terorizmus“ v Európe zaraďované iné konanie ako napríklad v Afrike či v Ázii, vzniká akési právne vákuum. Tento nežiaduci stav celkovej neistoty, aký čin to vlastne páchateľ spáchal, potom prispieva k nejasnosti celej situácie.

4. TYPOLÓGIA TERORIZMU

Terorizmus je možné členiť podľa viacerých kritérií. Pravdepodobne najčastejšie je jeho členenie podľa ideovej orientácie. Ak sa pozornosť zameria na terorizmus motivovaný snahou o spoločenskú zmenu, a teda nie na terorizmus motivovaný kriminálnymi či psychopatolo-gickými javmi, ako vhodné sa javí jeho rozdelenie na:

- ultrapravicový terorizmus,
- ultraľavicový terorizmus,
- etnický terorizmus,
- teritoriálny (spravidla regionálny separatistický) terorizmus,
- náboženský terorizmus,
- ekologický terorizmus,
- monotematický terorizmus (napr. za feministické záujmy, práva lesbičiek alebo gejov, za partikulárne záujmy politických skupín a pod.).

Samozrejme, terorizmus je možné členiť i podľa ďalších kritérií, napríklad:

a) podľa rozsahu na:
   - mikroterorizmus, pri ktorom intenzita útokov je nízka a spôsobuje iba čiastočné poškodenie vecí alebo drobné zranenia;
   - mezoterorizmus, pri ktorom intenzita útokov je stredná, dochádza k výrazným škodám na majetku a tiež k stratám na životoch, maximálne však v desiatkach osôb;
   - makroterorizmus, pri ktorom intenzita útokov je vysoká, dochádza ku škodám na majetku a infraštruktúre vážne poškodzujúcim sociálno-ekonomickú stabilitu štátov či regiónov a k veľkým stratám na životoch, rádovo v stovkách a viac.
b) podľa výberu cieľa na:
   - selektívny,
   - čiastočne selektívny,
   - neselektívny.
c) podľa charakteristiky cieľa na:
   - dopravný terorizmus, ktorý sa ďalej delí na:
     - letecký,
     - železničný,
     - lodný,
     - autobusový, atď.

[12] OSN. 2004. *Security Council Resolution 1566 (2004) – Terrorism*. Adopted by the UN Security Council at its 5053rd meeting, on 8th October 2004. Dostupné na: http://i.cfr.org/content/publications/attachments/SC1566.pdf

- energetický, pri ktorom cieľom útokov sú ropovody, rafinérie, plynovody, produktovody, elektrárne, atď.
- ekoterorizmus, pri ktorom je cieľom útokov životné prostredie, priehrady, vodné zdroje pitnej vody, atď.
- agroterorizmus, pri ktorom je cieľom útokov najmä poľnohospodárstvo,
- kyberterorizmus, pri ktorom sa útoky odohrávajú v kyberpriestore (napr. na verejné i súkromné počítačové siete, bankové terminály, atď.).

d) podľa histórie na:
- starý,
- nový,
- alebo rôzne iné historicko-geograficky vymedzené typy terorizmu.

e) podľa vzťahu k územiu štátu na:
- domáci,
- medzinárodný,
- globálny.

f) podľa selekcie na:
- selektívny terorizmus proti mužom, ktorého cieľom je eliminovať potenciálnych protivníkových bojovníkov a vojakov, zabíjať, masakrovať existujúcich bojovníkov a vojakov, vrátane zajatcov a tých, ktorí kapitulovali, a zničiť tak protivníkovu patriarchálnu kultúru,
- selektívny terorizmus proti ženám, ktorého cieľom je represia žien a dievčat za účelom ich podriadenia sa tradičným úlohám, pojatie protivníkových žien ako vojnovej koristi alebo symbolická deštrukcia „kultúrnej morálnej čistoty“ prostredníctvom masívneho znásilňovania.[13]

5. REAKCIE NA TERORIZMUS

Bez ohľadu na to o aký typ terorizmu ide, terorizmus ako asymetrická bezpečnostná hrozba nutne vyvoláva reakcie k jeho potlačeniu. Tieto reakcie prebiehajú v niekoľkých sektoroch, a z nich ide predovšetkým o:

a) diplomatický a osvetový, ktorý je založený na argumentoch voči terorizmu, vyjednávaní s potenciálnymi i reálnymi teroristami a ich podporovateľmi, a presvedčovaní, aby sa vzdali teroristických aktivít, resp. ich podporovania;
b) spravodajský (monitorovací), ktorý je zameraný na sledovanie (monitorovanie) potenciálnych i reálnych teroristov a ich podporovateľov spravodajskými prostriedkami, a na základe takto získaných informácií sa proti postupuje v ostatných sektoroch;
c) policajný, ktorý spočíva v tom, že proti teroristom sú nasadzované policajné zložky, napr. kriminálne, poriadkové alebo špeciálne zásahové policajné jednotky, vedie sa vyšetrovanie ich aktivít, nasadzované sú technologické prostriedky, atď.;
d) justično-legislatívny, ktorý je založený na uplatňovaní vhodných právnych prostriedkov na elimináciu terorizmu a zároveň sú na tomto základe teroristi za svoje činy sankcionovaní;
e) vojenský, ktorý spočíva v tom, že proti teroristom sú nasadzované vojenské sily, ktoré majú lepší a výraznejší palebný potenciál ako policajné zložky, problém však nastáva pri vojenských akciách v tomto sektore s odlíšením teroristov a nezúčastnených cieľov;

[13] MAREŠ, M. 2010. Terorizmus. In *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století*, 2010. Brno : Masarykova univerzita. 280 s. ISBN 978-80-210-5288-8.

f) záchranársky, ktorý súvisí s nasadzovaním rôznych záchranárskych tímov, vrátane zdravotníckych, pri eliminácii a odstraňovaní následkov teroristických činov.

Vyššie uvedené sektory sa navzájom prelínajú a zasahujú aj do viacerých ďalších sektorov, napríklad politického či ekonomického. Aj preto je v súčasnosti boj proti terorizmu nielen záležitosťou jednotlivých štátov a medzinárodných organizácií[14], ale aj rôznych neštátnych aktérov a agentúr. Súvisí to hlavne s postupne čoraz väčšou privatizáciou bezpečnosti, keď stále viac súkromných bezpečnostných alebo vojenských spoločností, v rámci zaistenia adekvátnej reakcie, buď zo zvolením, alebo priamo na objednávku štátov plní celý rad úloh súvisiacich s bojom proti terorizmu. Protiteroristická politika sa tak realizuje na viacerých úrovniach, od lokálnej až po globálnu.

ZÁVER

Najväčší rozmach zaznamenal terorizmus v prvej dekáde tohto storočia a napriek viacerým úspechom dosiahnutým v rámci boja proti nemu, teroristické aktivity sú v mnohých oblastiach sveta stále veľmi vysoké, najmä na Blízkom východe, v juhovýchodnej Ázii, Afganistane, Pakistane alebo na Kaukaze.[15] A tak zatiaľ stále platí, že terorizmus dnes môže zasiahnuť kohokoľvek, kdekoľvek a kedykoľvek. Úspechom však je znižujúci sa počet dokončených úspešných teroristických útokov vo vyspelých krajinách, k čomu významnou mierou prispela najmä užšia koordinácia a vzájomná spolupráca medzi jednotlivými štátmi a národnými i medzinárodnými organizáciami a inštitúciami, a zároveň prijímanie účinných a efektívnych protiteroristických, politických, ekonomických, organizačných, legislatívnych a mnohých ďalších opatrení.

Napriek týmto úspechom terorizmus bude v najbližšom čase aj naďalej hoci nechcenou, ale predsa len reálne existujúcou súčasťou života ľudskej spoločnosti. Potvrdzuje to i fakt, že terorizmus sa stal zbraňou slabých proti silným a nástrojom silných na upevňovanie svojej moci voči slabým.[16] To, či budú teroristické aktivity stúpať alebo klesať, či budú teroristické útoky úspešné alebo nie, alebo aká bude ich intenzita, to nám ukáže blízka budúcnosť. V každom prípade, ďalší vývoj terorizmu, ako aj dynamika tohto vývoja budú závisieť od toho, ako sa jednotlivé štáty i celé medzinárodné spoločenstvo dokážu vysporiadať s problémami, ktoré terorizmus vyvolávajú, a zároveň od toho, aké efektívne a účinné protiteroristické opatrenia a aké adekvátne spôsobilosti a kapacity na boj s terorizmom dokážu vybudovať.

Verím, že pokrok v boji s terorizmom bude v nasledujúcich rokoch ešte výraznejší a úspechy dosiahnuté v posledných rokoch sa ešte znásobia, ale ak sa svetovému spoločenstvu na čele s najvyspelejšími krajinami sveta nepodarí dosiahnuť zásadnejší pokrok v riešení globálnych sociálnych, ekonomických, environmentálnych a energetických problémov ľudstva, terorizmus aj naďalej zostane najzávažnejšou asymetrickou bezpečnostnou hrozbou. A na základe aktuálneho vývoja globálneho bezpečnostného, ekonomického či sociálneho prostredia je vysoko pravdepodobné, že ňou ešte dlho zostane.

---

[14] Bližšie pozri: LABUZÍK, M. a kol. 2012. *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu a USA v boji proti terorizmu*, 2012. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 278 s. ISBN 978-80-8040-436-9.

[15] MAREŠ, M. 2010. Terorizmus. In *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století,* 2010. Brno : Masarykova univerzita. 280 s. ISBN 978-80-210-5288-8

[16] ČERI, L. – NEČAS, P. – NAĎ, R. 2011. Terorizmus – asymetrická hrozba. In *Politické vedy*, 2011, roč. 8, č. 3, s. 87-97. ISSN 1338-5623.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

1. BLAŽEK, V. – KELEMEN, M. – NEČAS, P. a kol. 2012. *Krízové scenáre*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru SR, 2012. 176 s. ISBN 978-80-8054-538-3.
2. ČERI, L. – NEČAS, P. – NAĎ, R. 2011. Terorizmus – asymetrická hrozba. In *Politické vedy*, 2011, roč. 8, č. 3, s. 87-97. ISSN 1338-5623.
3. IVANČÍK, R. 2012. Terorizmus – globálna bezpečnostná hrozba z pohľadu problematiky jeho definovania. In *Wspólczesne problemy zarzadzania bezpecieństwem w aspekcie zagrożeń w Polsce, na Slowacji i Ukrainie – zahraničný recenzovaný vedecký zborník.* Katowice : Wyższa szkola zarzadzania marketingowego i jezyków obcych w Katowicach, 2012, s. 104-111. ISBN 978-83-87296-34-6.
4. JURČÁK, V. 2013. Asymetrické hrozby v bezpečnostnom prostredí 21. storočia. In *Bezpečnostné fórum 2013 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB v Banskej Bystrici, 2013, s. 614-623. ISBN 978-80-557-0497-5.
5. JURČÁK, V. a kol. 2009. Organizácie medzinárodného krízového manažmentu. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2009. 235 s. ISBN 978-80-8040-387-4.
6. KELEMEN, M. – HAVAJ, P. – PORADA, V. 2011. Extrémizmus ako bezpečnostná hrozba spoločnosti a občanov. Karlove Vary : Vysoká škola Karlove Vary, 2011. 124 s. ISBN 978-80-87236-07-9.
7. KOZACZUK, F. 2012. Terroryzm i jego uwarunkowania psychologyczne i religijne. In *Vojenské reflexie*, 2012, roč. 7, č. 1, s. 117-124. ISSN 1336-9202.
8. LABUZÍK, M. a kol. 2012. *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu a USA v boji proti terorizmu*, 2012. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 278 s. ISBN 978-80-8040-436-9.
9. MAREŠ, M. 2010. Terorizmus. In *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století*, 2010. Brno: Masarykova univerzita. 280 s. ISBN 978-80-210-5288-8.
10. OLAK, A. 2012. Zagrożenia wspólczesnego świata – Terroryzm i jego źródla. In *Vojenské reflexie*, 2012, roč. 7, č. 1, s. 72-84. ISSN 1336-9202.
11. OSN. 2004. *Security Council Resolution 1566 (2004) – Terrorism*. Adopted by the UN Security Council at its 5053rd meeting on 8th October 2004. Dostupné na: http://i.cfr.org/content/publications/attachments/SC1566.pdf
12. ŠKVRNDA, F. 2002. *Terorizmus: najvýznamnejšia nevojenská bezpečnostná hrozba súčasnosti*. Bratislava : Generálny štáb Ozbrojených síl SR, 2002. 130 s. ISBN 978-80-9688-552-7.

plk. gšt. Ing. Radoslav IVANČÍK
Odbor rozpočtu a financovania (J-8)
Generálny štáb Ozbrojených síl SR
Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava
e-mail: radoslav.ivancik@gmail.com

EUROATLANTICKÁ OBRANA A BEZPEČNOSŤ Z POHĽADU VÝŠKY VOJENSKÝCH VÝDAVKOV
EURO-ATLANTIC DEFENCE AND SECURITY FROM THE VIEW OF MILITARY EXPENDITURES

Radoslav IVANČÍK

ABSTRACT

V čase, keď bezpečnostná situácia vo svete sa postupne stále viac zhoršuje kvôli negatívnym následkom prehlbujúcej sa globalizácie a neželanému rastu nových bezpečnostných hrozieb, Severoatlantická aliancia veľmi jasne deklarovala, že chce naďalej hrať úlohu globálneho hráča a niesť svoj diel zodpovednosti na poli globálnej bezpečnosti. Aby mohla splniť tento odvážny cieľ a bola schopná reagovať na nové bezpečnostné hrozby vznikajúce v globálnom bezpečnostnom prostredí, nevyhnutne musí pokračovať v budovaní požadovaných vojenských spôsobilostí a kapacít. A hoci Aliancia implementovala jej vlastnú obrannú a bezpečnostnú politiku, vrátane viacerých dôležitých cieľov v oblasti zvyšovania úrovne vojenských spôsobilostí a kapacít, ich splnenie si nutne vyžaduje zvýšenie vojenských výdavkov vo väčšine členských krajín NATO, a to najmä v európskych členských štátoch, vrátane Slovenskej republiky. Autor sa preto vo svojom príspevku zaoberá euro-atlantickou obranou z pohľadu vojenských výdavkov.

At present, when security situation in the world is continually worsening because of negative impacts of deepening globalization and unwished growth of new security threats, the North-Atlantic Alliance very clearly declared that it still wants to play a role of a global player and share its responsibility in the field of global security. To fulfil this daring goal means that the Alliance needs to continue in building of necessary military abilities and capabilities in order to react to new security threats following from considerable changes in global security environment. Although, the Alliance implemented its own defence and security policy including several important goals in this area to fulfil accepted aims, it predominantly requires increase in military expenditures, mainly in majority of European members, including the Slovak republic. Therefore, an author, in his contribution, deals with Euro-Atlantic defence and security from the view of military expenditures.

Key words
Obrana, bezpečnosť, hrozby, vojenské výdavky, bezpečnostné prostredie.
Defence, security, threats, military expenditures, security environment.

ÚVOD

Zásadné zmeny v globálnom bezpečnostnom prostredí po skončení studenej vojny a páde bipolarity[1] a vznik nových bezpečnostných hrozieb spôsobili, že požiadavkám mať schopnosti a spôsobilosti reagovať na existujúce alebo novo sa objavujúce asymetrické bezpečnostné hrozby[2] prejavujúce sa či už v podobe medzinárodného terorizmu,[3]

[1] Bližšie pozri: NEČAS, P. – UŠIAK, J. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia.* Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 167 s. ISBN 978-80-8040-401-7, alebo LASICOVÁ, J. – UŠIAK, J. 2012. *Bezpečnosť ako kategória.* Bratislava : VEDA, 2012. 266 s. ISBN 978-80-224-1248-1.

[2] Bližšie pozri: JURČÁK, V. 2013. Asymetrické hrozby v bezpečnostnom prostredí 21. storočia. In *Bezpečnostné fórum 2013 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB v Banskej Bystrici, 2013, s. 614-623. ISBN 978-80-557-0497-5.

nadnárodného organizovaného zločinu,[4] možnosti použitia zbraní hromadného ničenia,[5] nelegálnej migrácie alebo najnovšie kyberterorizmu[6] sa nevyhla ani Severoatlantická aliancia (ďalej len „NATO“). Geografické vzdialenosti zohrávajú v dobe globalizácie[7] stále menšiu úlohu, čo výrazne zvyšuje možnosť šírenia hrozieb alebo kríz aj zo vzdialených oblastí sveta a negatívne tak ovplyvňovať nielen bezpečnostné, ale napríklad aj ekonomické, politické alebo sociálne prostredie členských krajín NATO. Preto si v súčasnosti otázky obrany a bezpečnosti vyžadujú komplexný prístup, a to prostredníctvom riešenia parciálnych otázok vojenského i nevojenského charakteru.

Všetky koncepcie a opatrenia v oblasti euroatlantickej obrany a bezpečnosti však majú z dôvodu dynamického vývoja ľudskej spoločnosti, prehlbujúcej sa globalizácie, ekonomickým problémom a neustálej modifikácii bezpečnostných hrozieb len dočasný charakter, a preto je nutné v záujme zvýšenia úrovne obrany a bezpečnosti na oboch stranách Atlantiku prijímať na medzinárodnej i národnej úrovni nové efektívne a účinné opatrenia a vnášať tak do euroatlantickej obrannej a bezpečnostnej politiky nové trendy a prvky smerujúce k jej prehĺbeniu a zefektívneniu. Predovšetkým je nevyhnutné, aby väčšina členských krajín Aliancie zvýšila svoje vojenské výdavky a zamerala sa, v oveľa väčšej miere ako v posledných rokoch, na modernizáciu svojich ozbrojených síl a budovanie nových vojenských kapacít a spôsobilostí.

1. VOJENSKÉ VÝDAVKY V ČLENSKÝCH KRAJINÁCH SEVEROATLANTICKEJ ALIANCIE

Na úvod tejto časti je nutné upozorniť na dve veľmi dôležité a na seba nadväzujúce skutočnosti. Po prvé, vojenské spôsobilosti a kapacity Severoatlantickej aliancie nie je možné budovať bez vyčlenenia dostatočného objemu finančných prostriedkov v prospech ministerstiev obrany, resp. ozbrojených síl v jednotlivých členských krajinách Aliancie. A po druhé, bez budovania primeraných vojenských spôsobilostí a kapacít, zodpovedajúcich rastu nových bezpečnostných hrozieb a zásadným zmenám v globálnom, euroatlantickom i kontinentálnom bezpečnostnom prostredí, NATO nikdy nedokáže plnohodnotne zaistiť svoju obranu a bezpečnosť. A tak nevyhnutnou podmienkou pre účinnú realizáciu jednotnej euroatlantickej obrannej a bezpečnostnej politiky je modernizácia súčasných a výstavba nových moderných a nasaditeľných jednotiek v rámci národných ozbrojených síl v jednotlivých členských krajinách NATO, ako aj ďalšie budovanie síl rýchlej reakcie (NRF – NATO Response Forces), schopných plnohodnotne pokrývať pozemné, námorné aj vzdušné operácie, a súčasne promptne a adekvátne reagovať na krízy a konflikty nielen v euro-

---

[3] Bližšie pozri: LABUZÍK, M. a kol. 2012. *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu a USA v boji proti terorizmu*, 2012. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 278 s. ISBN 978-80-8040-436-9.

[4] Bližšie pozri: OLAK, A. 2012. *Bezpieczeństwo i zagrożenia społeczne. Zarys problematyki.* Rzeszów : AMELIA, 2012. 145 s. ISBN 978-83-63359-35-4.

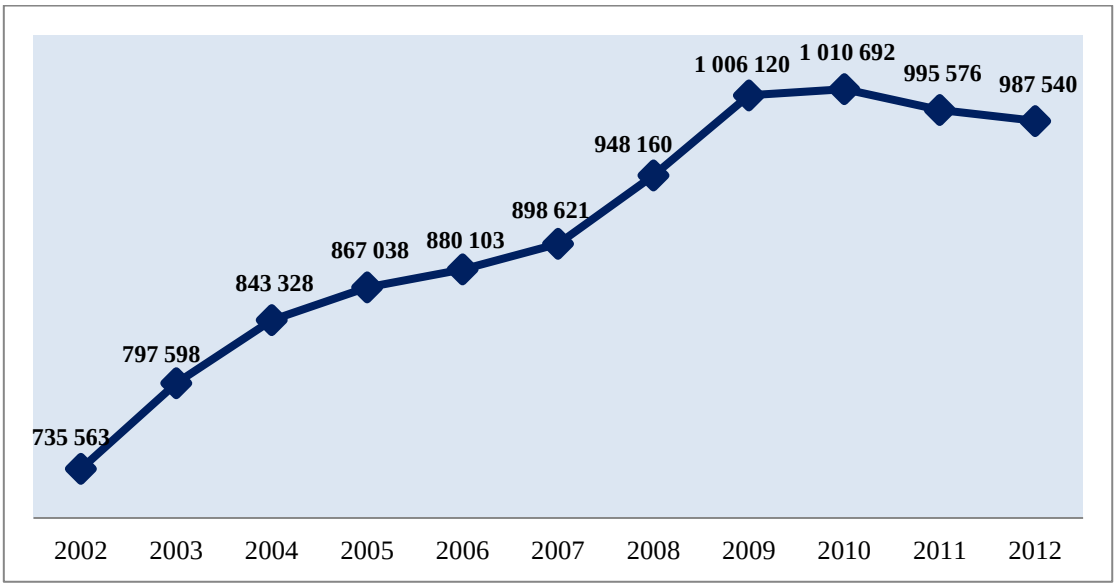
[5] Bližšie pozri: ADAŠKOVÁ, D. – BUČKA, P. 2012. Proliferácia chemických zbraní v kontexte aktuálnych medzinárodných vzťahov. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2012 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. 2012. s. 9-17. ISBN 978-80-8040-450-5.

[6] Bližšie pozri: IVANČÍK, R. 2012. Kybernetická bezpečnosť – neoddeliteľná súčasť národnej a medzinárodnej bezpečnosti. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2012 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. 2012. s. 173-182. ISBN 978-80-8040-450-5.

[7] Bližšie pozri: IVANČÍK, R. 2011. *Fenomén zvaný globalizácia.* In *Vojenské reflexie*, 2011, roč. 6, č. 1, s. 32-49. ISSN 1336-9202. Dostupné na: http://www.aos.sk/casopisy/reflexie/vojenske_reflexie_12.pdf

atlantickom priestore, ale kdekoľvek na svete. Je to však, ako už bolo uvedené vyššie, aj o výške vojenských výdavkov.

Z dôvodu globalizácie bola väčšina členských krajín Aliancie vo väčšej či menšej miere zasiahnutá globálnou hospodárskou a finančnou krízou, ktorej následky mnohé krajiny pociťujú dodnes. Zníženie tempa ekonomického rastu, zvýšenie miery nezamestnanosti, zvýšenie rozpočtových deficitov, zhoršenie platobnej bilancie a ďalšie negatívne dopady krízy spôsobili, že všetky vlády museli a stále musia prostredníctvom verejných výdavkov prijímať razantnejšie alebo miernejšie ekonomické, ale aj politické a legislatívne opatrenia na zmiernenie následkov krízy. Jedným z prvých krokov, ku ktorým sa väčšina krajín uchýlila, je snaha o konsolidáciu verejných financií prostredníctvom zavádzania finančných reštrikčných opatrení vo vzťahu k štátnemu rozpočtu. Z ekonomického hľadiska sú dôvody jednoznačné, znížená ekonomická aktivita znamená zníženie príjmov štátneho rozpočtu.

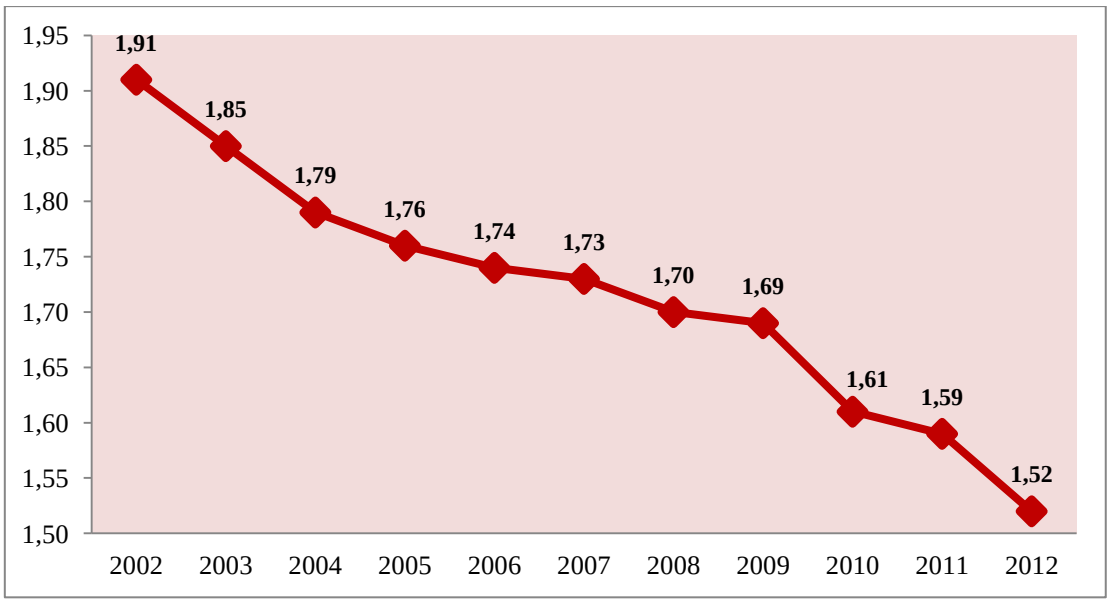
Graf 1Grafický prehľad výšky vojenských výdavkov v členských krajinách NATO v rokoch 2002 – 2011 (v mld. USD)
Zdroj: www.sipri.org

Rozpočtová matematika je v takýchto prípadoch neúprosná. Výpadky na strane príjmov prinášajú výpadky na strane výdavkov, ktoré sú navyše znásobené ich neefektívnym riadením a korupčným prostredím, najmä pri verejnom obstarávaní a zbrojných projektoch.[8] Naplánované a vopred schválené rozpočty sa z uvedených dôvodov javia ako neudržateľné a ak jednotlivé štáty v rámci zodpovednej fiškálnej politiky nechcú zvyšovať svoje dlhy a prostredníctvom ďalších pôžičiek kompenzovať výpadky v príjmoch, musia vykonať rozpočtové škrty. Z týchto dôvodov došlo a stále dochádza takmer vo všetkých členských krajinách ku škrtom najmä v tých oblastiach, ktoré nie sú považované za priority v jednotlivých krajinách. Vo veľkej väčšine štátov sa preto prvou obeťou šetrenia stali výdavky na zabezpečenie obrany a bezpečnosti (pozri Graf 1).

Z hľadiska nominálnej hodnoty vojenských výdavkov, graf 1 potvrdzuje, že prijaté reštrikčné opatrenia v členských krajinách Aliancie v oblasti verejných výdavkov sa negatívne

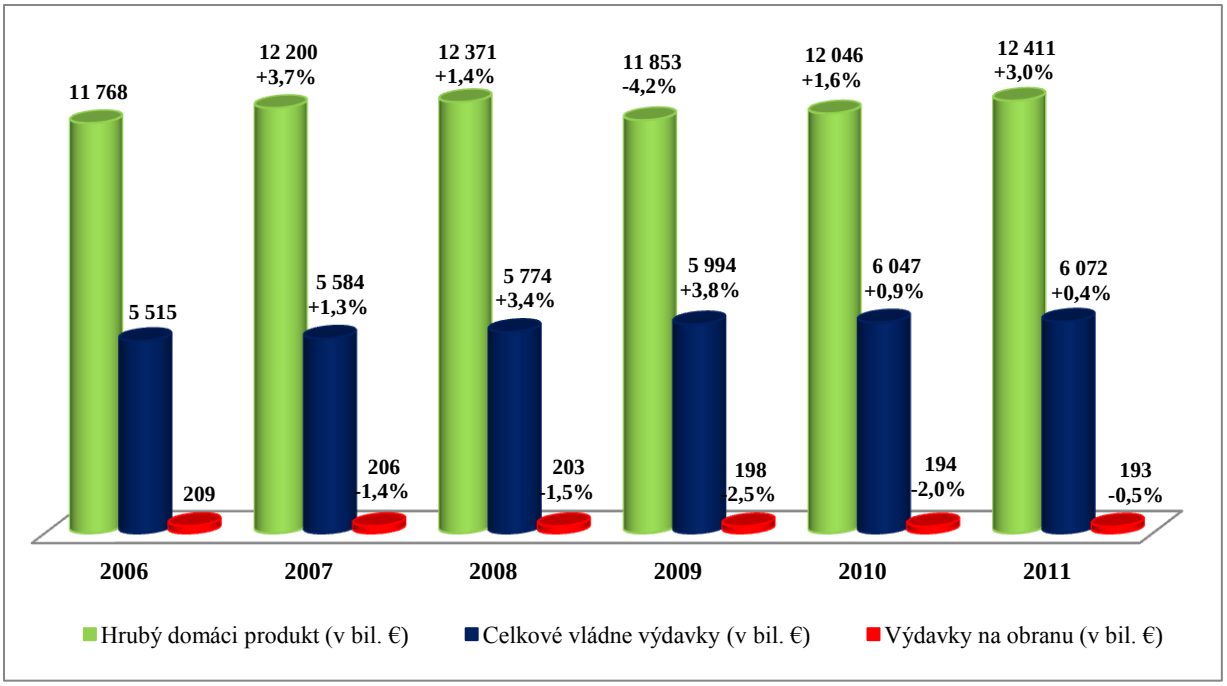
[8] HORÁK, R. 2010. Úloha finančního řízení v resortu obrany při řešení problémů a dopadů současné krize. In *Teoretické a praktické aspekty veřejných financí* : sborník příspěvků z mezinárodní konference. Praha: Vysoká škola ekonomická, Fakulta financí a účetnictví, 2010, s. 54-62. ISBN 978-80-245-1644-8.

prejavili na výške vojenských výdavkov, ktoré po viacerých rokoch kontinuálneho rastu klesli v roku 2012 na úroveň 987 540 USD, čo predstavuje zníženie oproti roku 2011 o 8 036 mld. USD, t.j. o cca 0,8 % na úroveň 995 576 mld. USD, a v porovnaní s rokom 2010 pokles až o 23 152 mld. USD, t. j. o cca 2,3 %. Uvedené zníženie, samozrejme, spôsobilo mnohé nové vrásky na tvárach vojakov a funkcionárov zodpovedných za euroatlantickú obranu a bezpečnosť. Z pohľadu budovania požadovaných vojenských spôsobilostí a kapacít NATO však ešte negatívnejšie pôsobia údaje vyjadrujúce trend vojenských výdavkov z hľadisku ich podielu na hrubom domácom produkte (ďalej len „HDP“) jednotlivých členských krajín (pozri Graf 2).

Graf 2 Grafický prehľad výšky vojenských výdavkov v členských krajinách NATO v rokoch 2002 – 2011 (v % k HDP)
Zdroj: www.sipri.org

Negatívny trend v oblasti vojenských výdavkov v posledných rokoch, predovšetkým v európskych členských krajinách NATO, potvrdzuje aj porovnanie ich výšky s výškou HDP a celkovými vládnymi výdavkami v členských štátoch ležiacich na východnej strane Atlantiku. Kým HDP v týchto krajinách, s výnimkou roku 2009, každý rok rástlo, a vládne výdavky, bez výnimky, rástli počas všetkých hodnotených rokov tiež, tak vojenské výdavky, naopak, každým rokom klesali (pozri Graf 3).

Graf 3 Grafické porovnanie vývoja výšky vojenských výdavkov, HDP a celkových vládnych výdavkov v európskych členských krajinách NATO v rokoch 2006 – 2010 (v % a v bil. EUR) Zdroj: www.eda.europa.eu

Grafy 2 a 3 veľmi jasne potvrdzujú názor vrcholných politických predstaviteľov Spojených štátov amerických (ďalej len „USA“), že USA sú znepokojené znižovaním vojenských výdavkov v európskych krajinách v posledných rokoch, pretože tým vyvíjajú stále väčší tlak na už i tak dosť vyťaženú americkú armádu. „Je to znepokojujúce,“ povedal bývalý americký minister obrany Robert Gates. „Mojou obavou je, že čím viac našich európskych spojencov zníži svoj rozpočet na obranu, tým viac ľudí sa bude upínať na Spojené štáty, aby zaplátali takto vzniknuté medzery (pozri Graf 4). A to v čase, keď my sami čelíme nedostatku. To ma znepokojuje“. Gates v tejto súvislosti dodal, že USA od európskych spojencov očakávajú to, čo robí on sám vo Washingtone, to znamená vnútorne ušetrené prostriedky znovu investovať do vojenského personálu a nevyhnutného vybavenia ozbrojených síl. „Akékoľvek šetrenie v zmysle efektívnosti by sa malo investovať späť do zvýšenia spôsobilostí ozbrojených síl,“ povedal Gates.

Je viac ako nutné, aby takýto trend pri zaisťovaní obrany a bezpečnosti a budovaní vojenských spôsobilostí a kapacít aplikovali aj európske členské krajiny Aliancie, pretože v súčasnosti sa všetky členské štáty spoločne nachádzajú vo veľmi nestabilnom a nepredvídateľnom svete a žiadna z európskych členských krajín nemá k dispozícii všetky potrebné prostriedky k tomu, aby sa dokázala sama brániť. A i keď v súčasnosti trápi Európu, a predovšetkým krajiny eurozóny, dlhová a úverová kríza, členské štáty NATO by napriek tomu mali podporiť investície do obrany a zároveň prehĺbiť vzájomnú spoluprácu.

Graf 4 Grafické porovnanie výšky vojenských výdavkov v severoamerických a v európskych členských krajinách NATO v rokoch 2002 – 2011 (v % k HDP)
Zdroj: www.sipri.org

Nepriaznivo vyznieva aj porovnanie vojenských výdavkov v členských krajinách NATO s krajinami patriacimi do zoskupenia BRIC[9] (pozri Graf 5). Kým v týchto krajinách obrana a bezpečnosť zostali prioritou a ich ozbrojené sily prechádzajú rozsiahlou modernizáciou, zavádzaním najnovších sofistikovaných zbraňových systémov, novej výzbroje a výstroje, investíciami do personálu a obrannej infraštruktúry, tak v krajinách NATO, samozrejme s výnimkou USA, obrana a bezpečnosť boli paradoxne v čase krízy, keď dopyt po obrane a bezpečnosti rastie, odsunuté na vedľajšiu koľaj a vojenské výdavky sa stali prvými obeťami šetrenia.

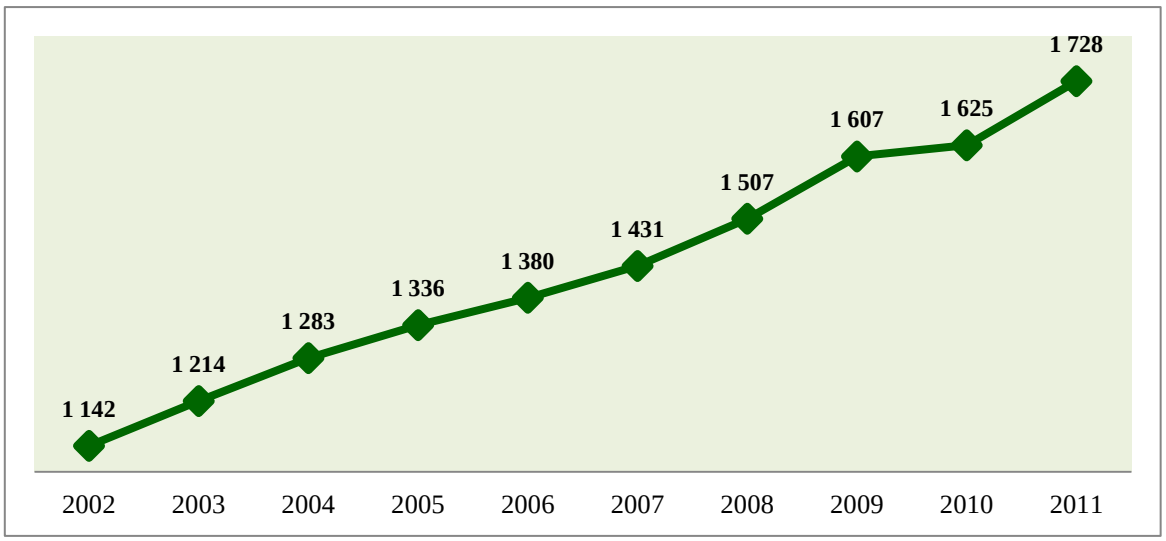

Graf 5 Grafické porovnanie výšky vojenských výdavkov v členských krajinách NATO a zoskupenia BRIC v rokoch 2002 – 2011 (v % k HDP)
Zdroj: www.sipri.org

[9] Brazília, Rusko, India a Čína

Nemožno sa preto čudovať slovám bývalého francúzskeho ministra obrany Hervého Morina, ktorý na zdôraznenie neutešenej situácii v oblasti vojenských rozpočtov v európskych členských štátoch Severoatlantickej aliancie uviedol: „Smerom, ktorým ideme riskujeme, že Európa sa postupne stane protektorátom a za 50 rokov od dnešného dňa sa staneme korisťou na miske váh medzi inými mocnosťami a budeme žiť pod spoločným domíniom Číny a Spojených štátov“. Morin zároveň dodal: „Všetky krajiny sveta vyzbrojujú a zvyšujú svoje vojenské výdavky (pozri Graf 6), kým Európania, ktorí mali už pred krízou skutočne slabé rozpočty na obranu, teraz zaviedli ešte ďalšie nové zníženia.“ Podľa neho sa väčšina európskych krajín odklonila od myšlienky zabezpečiť si dostatočné vojenské sily a spôsobilosti na získanie väčšieho vplyvu vo svete.

Súčasný stav je symptómom latentného problému väčšiny európskych štátov, ktorým je podceňovanie vojenskej sily ako nástroja zahraničnej politiky. Vo viacerých krajinách kríza zmobilizovala elity na presadenie reforiem a racionalizáciu podporných štruktúr. Procesy určovania priorít, hľadania úspor a mobilizácie vnútorných rezerv – akokoľvek vítané – však nedokážu kompenzovať vnútorný dlh, spôsobený sústavným škrtaním rozpočtu na obranu a/alebo jeho neefektívnym využitím. Každá nová operácia potvrdzuje, že Európe chýbajú nielen kľúčové vojenské prostriedky, ale aj ochota nasadiť tie, ktoré sa v národných inventároch nachádzajú. V transatlantickom vzťahu sa postupne prehlbuje závislosť Európy od USA, čo vo Washingtone oslabuje hodnotu NATO a Európy ako preferovaného partnera a vyvoláva razantné volanie po spravodlivejšom rozložení bremena za spoločnú bezpečnosť.[10]

Graf 6 Grafické znázornenie rastu vojenských výdavkov vo svete v rokoch 2002 – 2011 (v mld. USD)
Zdroj: www.sipri.org

ZÁVER

Nikdy v minulosti neboli prosperita, udržanie a rast životnej úrovne občanov tak výrazne závislé na úrovni bezpečnosti občanov a štátu, ako je tomu v súčasnom ekonomicky previazanom a rýchlo sa meniacom svete. Narastanie neistoty a nepredvídateľnosti

[10] POKORNÝ, J. – NICOLINI, M. 2013. Špecializácia v kontexte inteligentnej obrany. In *Obrana*, 2013, roč. 21, č. 3, s. 8-11. ISSN 1336-1910.

bezpečnostného prostredia bude túto závislosť ešte viac prehlbovať.[11] Obrana a bezpečnosť však nie sú samozrejmosťou a preto je bezpodmienečné nutné, vo vlastnom národnom i spoločnom euroatlantickom záujme, prehodnotiť aktuálne reštrikčné opatrenia prijaté na zmiernenie následkov nepriaznivého ekonomického vývoja, zastaviť súčasné negatívne trendy v oblasti znižovania vojenských výdavkov a zároveň dosiahnutím rovnováhy medzi rozsahom úloh a vyčlenenými zdrojmi preklenúť súčasné kritické obdobie a postupne vytvárať podmienky na budovanie skutočne efektívneho a účinného obranného potenciálu Aliancie.

K tomu je ale zároveň nutné, aby jednotlivé krajiny skončili s uprednostňovaním národných záujmov pred spoločnými a aj prostredníctvom postupného a predovšetkým stabilného rastu vojenských výdavkov zvýšili svoje úsilie pri budovaní tak potrebných spoločných vojenských kapacít a spôsobilosti. Vlády všetkých členských krajín NATO by si mali osvojiť požiadavku na vyčleňovanie minimálne 2 % HDP na obranu, ako na nich apelujú USA, ktoré sú už dlhšiu dobu frustrované neschopnosťou väčšiny európskych spojencov vynakladať viac prostriedkov na vlastnú obranu. Európski politici by si mali uvedomiť svoju zodpovednosť za národnú i spoločnú obranu a vysvetliť verejnosti, že svet je dnes oveľa nebezpečnejší ako kedykoľvek predtým, a že by bol menej nebezpečný, ak by Európania dali sami sebe nástroje, ktorými by boli schopní týmto nebezpečenstvám čeliť. Zvýšenie vojenských výdavkov je potrebné aj preto, aby si Severoatlantická aliancia udržala svoju kredibilitu a zostala naozaj rešpektovaným globálnym hráčom na poli medzinárodnej bezpečnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

1. ADAŠKOVÁ, D. – BUČKA, P. 2012. Proliferácia chemických zbraní v kontexte aktuálnych medzinárodných vzťahov. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2012 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. 2012. s. 9-17. ISBN 978-80-8040-450-5.
2. BRHLÍKOVÁ, R. 2012. Európska únia po Lisabone. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2012. 256 s. ISBN 978-80-558-0172-8.
3. HORÁK, R. 2010. Úloha finančního řízení v resortu obrany při řešení problémů a dopadů současné krize. In *Teoretické a praktické aspekty veřejných financí* : sborník příspěvků z mezinárodní konference. Praha: Vysoká škola ekonomická, Fakulta financí a účetnictví, 2010, s. 54-62. ISBN 978-80-245-1644-8.
4. IVANČÍK, R. 2011. *Fenomén zvaný globalizácia.* In *Vojenské reflexie*, 2011, roč. 6, č. 1, s. 32-49. ISSN 1336-9202. Dostupné na: http://www.aos.sk/casopisy/reflexie/vojenske_reflexie_12.pdf
5. IVANČÍK, R. 2012. Kybernetická bezpečnosť – neoddeliteľná súčasť národnej a medzinárodnej bezpečnosti. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2012 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. 2012. s. 173-182. ISBN 978-80-8040-450-5.
6. JURČÁK, V. 2013. Asymetrické hrozby v bezpečnostnom prostredí 21. storočia. In *Bezpečnostné fórum 2013 : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*.

[11] ŠTEUČEK, J. – ŠKOLNÍK, M. 2011. Obranné výdavky štátu v podmienkach hospodárskej krízy. In *Manažment, teória, výučba a prax* : *zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. 2011. s. 427-433. ISBN 978-80-8040-427-7.

Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB v Banskej Bystrici, 2013, s. 614-623. ISBN 978-80-557-0497-5.

7. KELEMEN, M. a kol. 2010. The comprehensive approach: an effective tool in the pursuit of national security and defense interests. In *Connections : the quarterly journal.* 2010, roč. 9, č. 2, s. 79-88. ISSN 1812-1098.
8. LABUZÍK, M. a kol. 2012. *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu a USA v boji proti terorizmu*, 2012. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 278 s. ISBN 978-80-8040-436-9.
9. LASICOVÁ, J. – UŠIAK, J. 2012. *Bezpečnosť ako kategória.* Bratislava : VEDA, 2012. 266 s. ISBN 978-80-224-1248-1.
10. NEČAS, P. – UŠIAK, J. 2010. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia.* Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2010. 167 s. ISBN 978-80-8040-401-7.
11. OLAK, A. 2012. *Bezpieczeństwo i zagrożenia społeczne. Zarys problematyki.* Rzeszów : AMELIA, 2012. 145 s. ISBN 978-83-63359-35-4.
12. POKORNÝ, J. – NICOLINI, M. 2013. Špecializácia v kontexte inteligentnej obrany. In *Obrana*, 2013, roč. 21, č. 3, s. 8-11. ISSN 1336-1910.
13. ŠTEUČEK, J. – ŠKOLNÍK, M. 2011. Obranné výdavky štátu v podmienkach hospodárskej krízy. In *Manažment, teória, výučba a prax* : *zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika. 2011. s. 427-433. ISBN 978-80-8040-427-7.

plk. gšt. Ing. Radoslav IVANČÍK
Odbor rozpočtu a financovania (J-8)
Generálny štáb Ozbrojených síl SR
Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava
e-mail: radoslav.ivancik@gmail.com

EXTRÉMIZMUS AKO VNÚTORNÁ BEZPEČNOSTNÁ HROZBA
EXTREMISM AS AN INTERNAL SECURITY THREAT

Vojtech JURČÁK, Ján JURČÁK

ABSTRAKT

V článku je popísaná základná charakteristika aktuálnej bezpečnostnej hrozby - extrémizmu. Problematika je aktuálna nielen na Slovensku ale aj v iných rozvinutých krajinách. Základným cieľom extrémizmu je snaha o ovplyvňovanie základných hodnôt demokracie a ľudských práv a slobôd. Ďalším obsahom článku je hodnotenie situácie vo vzťahu k extrémizmu v podmienkach Slovenskej republiky a prehľad o trestných činoch s obsahom extrémizmu a odsúdených za roky 2010 až 2012.
Kľúčové slová: extrémizmus, radikalizmus, ľudské práva, typológia extrémizmu.

ABSTRACT

The article describes the main characteristic of current security threat - extremism. The issue is current not only in Slovakia, but also in other developed countries. The basic objective of extremism is an effort to influence fundamental values of democracy and human rights and freedoms. In the next is described a review of the situation in relation to extremism in the Slovak Republic and summary of the crimes and convicted for the years 2010 to 2012.

Keywords: extremism, radicalism, human rights, typology of extremism.

ÚVOD

Extrémizmus je v súčasnosti vysoko aktuálnou problematikou v rozvinutých krajinách. Prejavy nenávisti voči príslušníkom iných rás, národov, národnostných menšín a etnických skupín, ale aj náboženstiev sú takmer na dennom poriadku nielen v demokratických štátoch, Slovensko nevynímajúc. Nebezpečie extrémizmu spočíva predovšetkým v tom, že svojim obsahom a prejavmi môže ovplyvniť základné hodnoty demokracie, základné ľudské práva a slobody.

Extrémizmus je veľmi frekventovane používaným pojmom v spoločnosti. Jeho stav a expanzia sú priamo závislé na usporiadaní a stave spoločnosti v ktorej sa prejavuje, ako aj na vymožiteľnosti práva. Extrémistické aktivity sú bezprostrednou reakciou na narastajúce vnútorné rozpory v spoločnosti. Podľa niektorých autorov je extrémizmus produktom - javom demokratickej spoločnosti. Demokracia má totiž obmedzené možnosti použitia účinných obranných mechanizmov, aby sa ubránila všetkému, čo jej škodí. Ak by takéto mechanizmy mala, prestala by byť demokraciou a stala by sa diktatúrou. Preto sa v každej demokratickej spoločnosti stretávame s prejavmi extrémizmu.

Väčšina obyvateľstva si pojem extrémizmus spája najmä s prejavmi rasizmu, fašizmu a xenofóbie, pretože rasovo motivované útoky stále boli a naďalej sú aktuálnym problémom. Treba si však uvedomiť, že táto oblasť je oveľa širšia a nie všetky prejavy extrémizmu sú navonok také markantné.

1. DEFINOVANIE POJMU EXTRÉMIZMUS

Odborná verejnosť má na definovanie pojmu extrémizmus rôzne niekedy i protichodné názory. Pojem teda nie je jednoznačne definovaný, čo so sebou prináša problémy v odborných diskusiách i v oblasti práva. Vychádzame z toho, že definícia pojmu extrémizmus by nemala byť iba morálnou poučkou, ale mala by stanoviť hranice, ktoré sú spoločnosťou akceptované a mala by siahať až po hranicu trestnej zodpovednosti.

Právny poriadok Slovenskej republiky pojem extrémizmus nedefinuje. V. Mlynárčiková a kol.[1], vo svojom projekte označuje extrémizmus *za žurnalistický alebo politologický pojem, ktorý sa veľmi úzko prelína aj so sociologickým pohľadom* a extrémizmus definuje z tohto pohľadu „*ako súhrn určitých sociálno patologických javov, vytváraných viac či menej organizovanými skupinami osôb a priaznivcami takýchto skupín, s dominantnou črtou odmietania základných noriem a spôsobov správania platných v danej spoločnosti"*. Extrémizmus z pohľadu jeho charakteristiky predstavuje krajne vyhrotenú, demokratickému zriadeniu nepriateľskú ideoloógiu, pričom postoje extrémistov, názory a činy majú deštruktívny charakter. Deštruktívne pôsobia na systém základných práv a slobôd a demokratické základy spoločnosti.

V Koncepcii boja proti extrémizmu[2] z roku 2006, ktorá bola prerokovaná na rokovaní vlády, je extrémizmus definovaný ako *záľuba v extrémoch, prepiato radikálne konanie, počínanie, názory a pod., výstrednosť, krajnosť, výnimočnosť. Rozumieme ním verbálne, grafické, fyzické alebo iné aktivity spojené spravidla s vyhraneným ideologickým alebo iným kontextom, zväčša s absenciou hmotnej pohnútky, ktoré vyvíjajú jednotlivci alebo skupiny osôb s názormi výrazne vybočujúcimi zo všeobecne uznávaných spoločenských noriem so zreteľnými prvkami intolerancie, najmä rasovej, národnostnej, náboženskej alebo inej obdobnej neznášanlivosti, ktoré útočia proti demokratickým princípom, spoločenskému usporiadaniu, životu, zdraviu, majetku alebo verejnému poriadku.* Uvedená definícia vychádza zo slova latinského významu *„extrém"* a jej ďalšia časť predstavuje charakteristiku a prejavy extrémizmu, hodnotené v predmetnom dokumente.

Správa o stave extrémizmu v Slovenskej republike v roku 2008, ktorej cieľom je poukázať na základné problémy súvisiace s extrémizmom na Slovensku, poskytnúť údaje pre sledovanie trendov na extrémistickej scéne ako aj sledovanie úspešnosti aktuálnej bezpečnostnej a obrannej politike štátu už označuje extrémizmus ako *každé konanie, ktoré sa významným spôsobom odlišuje od bežného správania, čo však v konečnom dôsledku nemusí vždy znamenať len kriminálne konanie. Intolerancia sa stala základnou myšlienkou v ideológii väčšiny extrémistických skupín. Na základe uvedenej skutočnosti možno za extrémizmus označiť vyhranené ideologické postoje, ktoré vybočujú z právneho rámca spoločnosti. Vyznačujú sa prvkami intolerancie a útočia proti základným demokratickým ústavným princípom.*

Draxler P. a kol. v Správe o plnení bezpečnostnej politiky v oblasti extrémizmu[3] pristupujú k definícii extrémizmu z pohľadu určitých kritérií, ktoré by sa mohli všeobecne akceptovať. Za minimum definície je treba prijať fakt, že ide o zásadné antidemokratické postoje a sledovať nie len hĺbku antidemokratických postojov, ale aj (ne)ochotu prijímať všeobecne akceptované štandardy politického správania sa a (ne)prejavovanie úcty k slobode, životu a k ľudským právam. Cieľom extrémizmu podľa uvedeného kolektívu autorov je odstránenie

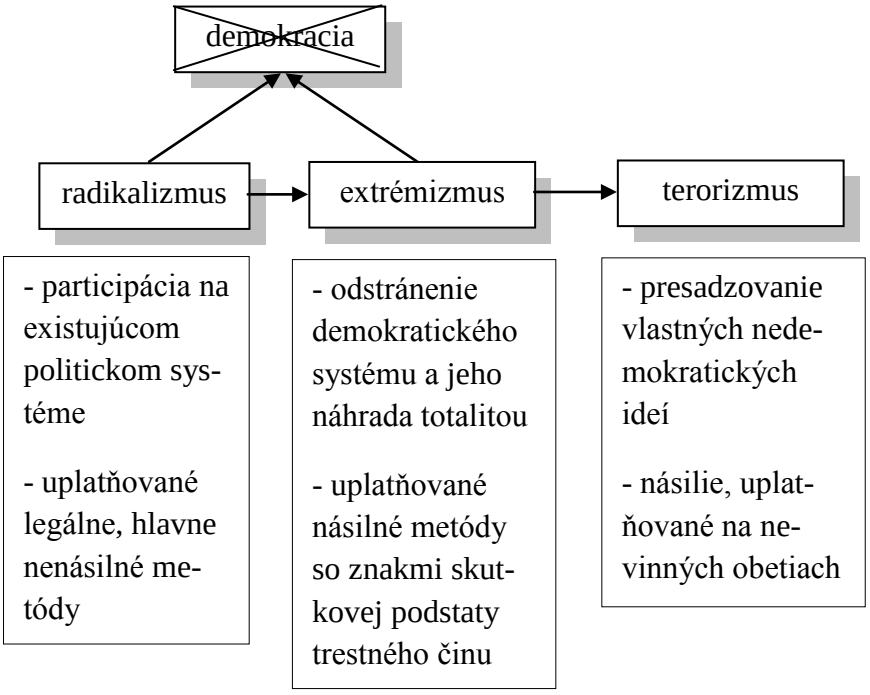
[1] Mlynárčiková, V. a kol.: Nemej trému z extrému. Projekt Nadácie otvorenej spoločnosti. Bratislava 2008. ISBN: 978-80-970143-1-5.
[2] Koncepcia boja proti extrémizmu. Bratislava 2006. Dostupné na internete: www.rokovanie.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-114621
[3] Draxler, P. a kol. Správa o plnení bezpečnostnej politiky v oblasti extrémizmu. Inštitút pre občianske vzdelávanie, 2008.

samotného demokratického systému a jeho nahradenie iným systémom – autoritatívnym, totalitným, či anarchistickým bezvládiam.

V Koncepcii boja proti extrémizmu na roky 2011-2014[4] je už extrémizmus považovaný za jeden z najnebezpečnejších protispoločenských javov modernej demokratickej spoločnosti. Charakteristickým znakom každej takejto spoločnosti je rôznorodosť jej názorov a postojov. Určitá časť spoločnosti sa však prikláňa k extrémne idealistickým až radikálnym postojom a tieto svoje postoje sa snaží viac či menej razantne presadzovať s použitím legálnych aj nelegálnych prostriedkov, vrátane extrémistických činov. Je možné hodnotiť, že nebezpečnými z tohto pohľadu nie sú prejavy jednotlivcov so sklonmi k extrémistickému správaniu, ale skupinové aktivity týchto prejavov.

Extrémizmus je v uvedenej Koncepcii definovaný ako[5]: *negatívny, rozmáhajúci sa, dynamický a multidimenzionálny celospoločenský fenomén, ktorý je hrozbou pre spoločnosť, pre demokratické princípy a ústavné hodnoty. Ohrozuje primárnu hodnotu ľudských práv a základných slobôd, má protisystémový postoj a pôsobí deštruktívne na existujúci demokratický systém a jeho usporiadanie, na základy právneho pluralitného štátu, na riadny výkon štátnej moci, pričom môže ohrozovať aj územnú celistvosť jednotlivých štátov či nedotknuteľnosť ich štátnych hraníc. Je to predovšetkým druh politicky motivovanej aktivity, ktorý odmieta princípy parlamentnej demokracie a pluralizmu, ktorej ideológia a aktivity sú založené na intolerancii, xenofóbii, antisemitizme a ultranacionalizme.*

V odborných kruhoch sa v súlade s pojmami hovorí o triáde: radikalizme – extrémizme – terorizme. Radikalizmus v tomto prípade považujeme za istý priestor medzi demokraciou a protidemokratickými postojmi (obrázok 1).

Obrázok 1 Vzťah radikalizmu, extrémizmu a terorizmu k demokratickému systému.
Zdroj: vlastné spracovanie

[4] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014. Dostupné na internete: http://www.minv.sk/?dokumenty-na-stiahnutie

[5] tamtiež

Cieľom extrémizmu je zlikvidovať demokratický systém v spoločnosti a zaviesť nedemokratický, napr. totalitný režim. Uvedený cieľ sa dosahuje akceptovaným používaním násilia. Cieľom terorizmu už nie je priame odstránenie demokratického systému, ale sledovanie vlastných ideových cieľov a zámerov, čo sa dosahuje teroristickými útokmi proti nevinným obetiam.

Z uvedených definícií vyplýva, že extrémizmus predstavuje pre demokratickú spoločnosť bezpečnostnú hrozba a za jednu z hlavných príčin vzniku extrémizmu je možné považovať prítomnosť intolerancie a nehumánnosti v spoločnosti. Deštruktívne pôsobí na vnútorné bezpečnostné prostredie štátu, pričom sa nevylučuje aj jeho medzinárodný dosah, predovšetkým v rámci športových podujatí. Pri snahe o definovanie tohto fenoménu je možné na základe uvedeného vyvodiť záver, že tu ide o zjavné, zásadné antidemokratické postoje. Je preto logické, že v rámci bezpečnostnej a obrannej politiky sú prijímané rozhodnutia na jeho elimináciu v podobe už zmienenej Koncepcie.

2. STAV EXTRÉMIZMU V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Pri hodnotení stavu extrémizmu v Slovenskej republike vychádzame z hodnotenia vykonanom v roku 2008 (Správa o stave extrémizmu v Slovenskej republike za rok 2008, Ministerstvo vnútra). Vzhľadom k tomu, že právny poriadok nedefinuje pojem extrémizmus, sú pre potreby prevencie, odhaľovania, dokumentovania a objasňovania trestnej činnosti sledované tri základné typy (orientácie) extrémizmu:

a) pravicový extrémizmus - popiera rovnosť ľudí, čo sa na jednej strane prejavuje jednostranne vyšším hodnotením vlastného etnika, národa alebo rasy, z čoho pramení typický etnocentrizmus, nacionalizmus či antisemitizmus a rasizmus. Na druhej strane sa prejavuje ponižovaním skupín, ktoré považuje za cudzie, menej hodnotné, či ideologicky nevyhovujúce. Najznámejšími pravicovo – extrémistickými zoskupeniami na Slovensku v súčasnosti sú Slovenská pospolitosť, Nové slobodné Slovensko, Slovenské hnutie obrody, Národný odpor Slovensko. V SR nie je zatiaľ žiadne pravicové extrémistické zoskupenie, ktoré by malo zastúpenie vo verejnom, kultúrnom, spoločenskom, alebo politickom živote na najvyššej úrovni. Za tým účelom organizujú pravicové skupiny zvýšený počet verejných akcií a vyvíjajú úsilie na získanie sympatií a podpory majoritného obyvateľstva v lokalitách s minoritným obyvateľstvom. Stále vo väčšej miere a na vyššej profesionálnej úrovni dochádza k využívaniu internetu. Okrem toho je súčasťou prezentácie pravicových extrémistických web stránok aj profilácia hudobných skupín, ich CD a DVD nosičov a predaj propagačných materiálov v tzv. e-shopoch.

b) ľavicový extrémizmus – základom je princíp rovnosti pre všetkých a pre všetky oblasti života. Z uvedeného princípu však vyvodzuje dôsledky, ktoré nie sú zlučiteľné s právnym poriadkom a demokratickým charakterom štátu. Tvoria ho skupiny s prokomunistickou orientáciou, ktorých nepriateľstvo voči určitým vrstvám obyvateľstva je motivované predovšetkým sociálnymi, triednymi rozdielmi. Ďalšou skupinou sú anarchisti, ktorí odmietajú akúkoľvek autoritu, štátnu moc a právny poriadok a hlásajú neobmedzenú slobodu jednotlivca. Najlepšie organizovanými a najradikálnejšími skupinami ľavicového extrémizmu sú hnutia s protifašistickou a protirasistickou orientáciou (napr. ANTIFA).

c) náboženský extrémizmus - prezentovaný náboženskými zoskupeniami, ktoré svojou ideológiou, názormi a z nich následne vyvíjanými aktivitami a činnosťami môžu ohrozovať život, zdravie alebo majetok osôb a porušovať všeobecne záväzné právne predpisy. Na území Slovenskej republiky vyvíjajú činnosť okrem registrovaných cir-

kví a náboženských spoločností aj viaceré neregistrované náboženské spoločnosti. Podľa údajov Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví, vyvíja činnosť na území SR asi 150 neregistrovaných spoločností. Neregistrované náboženské spoločnosti sú síce tolerované, pokiaľ ich filozofia a vykonávanie náboženských obradov nie je v rozpore s platným právnym poriadkom Slovenskej republiky, nemajú však žiadnu právnu subjektivitu, ani nie sú partnerom pre štát. Niektoré z nich možno označiť ako sekty. Z tohto pohľadu patrí medzi najzávažnejšie riziko infiltrácia členov nebezpečných pseudonáboženských organizácií do štátnych štruktúr, vrátane ozbrojených zložiek štátu.

Slovenskú extrémistickú scénu je potom možné hodnotiť z pohľadu uvedenej typológie. Za nebezpečné možno považovať snahy extrémistických skupín hnutí o ich registráciu či už ako vlastného občianskeho združenia alebo politickej strany. Nevylučuje sa i snaha o infiltráciu do už registrovanej politickej strany. Toto je typické viac pre pravicových extrémistov ako ľavicových. Za najznámejšie občianske združenie je považovaná Slovenská pospolitosť, ktorá pôsobí od roku 2005. Ďalším subjektom je Slovenská pospolitosť – národná strana, ktorá tiež bola zaregistrovaná, ale po 2 mesiacoch bola zrušená z dôvodu svojho antidemokratického Ľudového programu. Ďalšou významnou politickou stranou je Slovenská ľudová strana, pričom za túto stranu kandidovali zástupcovia Slovenskej pospolitosti (na funkciu poslanca v Banskej Bystrici, Bratislave, Petržalke i na funkciu starostu Petržalky).

V rámci extrémizmu môžeme sledovať niekoľko prúdov ako neonacistický, s ktorým sa spája aj hnutie skinheads, pôsobiace v mnohých mestách na Slovensku (Bratislava, Košice, Malacky, Stupava, Trnava, Skalica, Holič, Prievidza, Nove Mesto nad Váhom, Topoľčany, Nitra, Žilina, Martin, Zvolen, Detva, Veľký Krtíš, Prešov, Humenné, Poprad, Bardejov, Vranov nad Topľou, Košice, Rožňava, Ružomberok, Trenčín), anarchistický, ktorý je charakteristický svojim principiálnym odporom voči štátu. Ich cieľom je odstrániť štát a nastoliť spoločnosť, v ktorej slobodní jednotlivci budú bez donútenia a nátlaku (zákonov) spravovať svoje záležitosti.

Protiprávne konania pravicových extrémistov možno v zásade subsumovať pod nasledujúce skutkové podstaty trestných činov uvedených v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon:

§ 359 - násilie proti skupine obyvateľov a proti jednotlivcovi,
§ 421 a § 422 - podpora a propagácia hnutí smerujúcich k potlačeniu práv a slobôd občanov,
§ 423 - hanobenie národa, rasy a presvedčenia,
§ 424 - podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti,
§ 364 – výtržníctvo,
§ 245 a § 246 - poškodzovanie cudzej veci,
§ 144 - úkladná vražda,
§ 145 – vražda
§ 147 a § 148 - zabitie
§ 155 až § 158 - ublíženie na zdraví,
§ 418 – genocídium.

Protiprávne konania ľavicových extrémistov možno v zásade subsumovať pod nasledujúce skutkové podstaty trestných činov uvedených v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon:
§ 364 – výtržníctvo,
§ 245 a § 246 - poškodzovanie cudzej veci,
§ 174 - šírenie toxikománie,

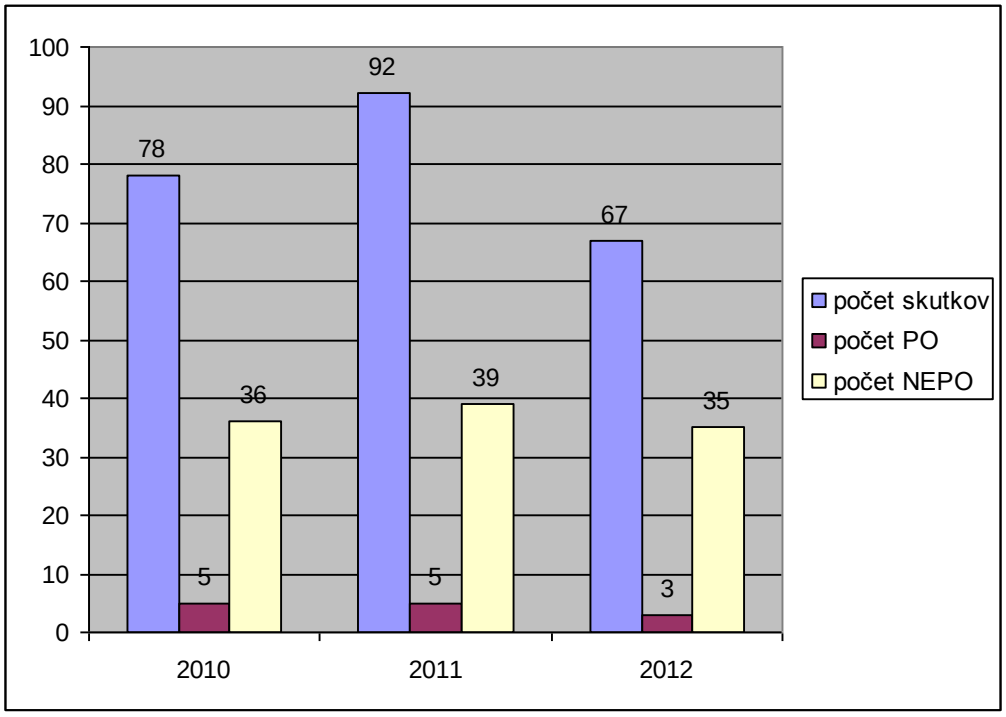
§ 311 - vlastizrada,
§ 312 - úklady proti Slovenskej republike,
§ 315 – záškodníctvo,
§ 317 – sabotáž.

Zásadné otázky vzťahu štátu a cirkví sú upravené zákonom NR SR č. 394/2000 Z. z. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov. Tento zákon jednotne upravuje slobodu svedomia a náboženskej viery a poskytuje garancie pre dodržiavanie základných ľudských práv a slobôd. Upravuje aj niektoré podmienky registrácie cirkví. Zároveň je i výrazom záväzného prijatia a rešpektovania medzinárodných záväzkov. V Trestnom zákone nie je definovaný pojem sekta. Keďže páchateľom trestného činu môže byť podľa súčasnej právnej úpravy len fyzická osoba, nikdy však nie právnická osoba, trestného činu sa teda nemôže dopustiť sekta ako taká. Protiprávne konania náboženský orientovaných extrémistov (siekt) možno potom v zásade subsumovať pod nasledujúce skutkové podstaty trestných činov uvedených v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon:

§ 251 - neoprávnené podnikanie,
§ 364 – výtržníctvo,
§ 378 - týranie zvierat,
§ 211 - ohrozovanie mravnej výchovy mládeže,
§ 144 - úkladná vražda,
§ 145 – vražda
§ 147 a § 148 - zabitie
§ 155 až § 158 - ublíženie na zdraví,
§ 154 - účasť na samovražde,
§ 183 - obmedzovanie osobnej slobody,
§ 189 – vydieranie,
§ 193 - obmedzovanie slobody vyznania,
§ 190 – hrubý nátlak,
§ 199 - znásilnenie,
§ 221 – podvod,
§ 201 a § 202 - sexuálne zneužívanie.

Po nadobudnutí účinnosti novely Trestného zákona (zákon č. 257/2009 Z. z. účinný od 1. septembra 2009), ktorá upravuje postihovanie páchateľov za trestné činy súvisiace s extrémizmom, nastal problém s dokazovaním úmyslu. Väčšina páchateľov trestných činov extrémizmu nebola odsúdená, a to z dôvodu nedostatočnej dôkaznej hodnoty pribratých znalcov. Počet trestných činov s obsahom extrémizmu za sledované roky 2010-2012 ukazuje na ich nárast, hlavne podľa §421 a 422 (podpora a propagácia hnutí smerujúcich k potlačeniu práv a slobôd občanov). Počet nepodmienečne odsúdených však predstavoval vo vzťahu k počtu skutkov v roku 2010 8,5%, v roku 2011 4% a v roku 2012 3,3%[6]. Prehľad o trestných činoch s obsahom extrémizmu a odsúdených za roky 2010 až 2012 je uvedený v grafe 1.

[6] Spracované na základe štatistiky dostupnej na internete: http://www.justice.gov.sk/stat/roc/12/I/I_31_2011.pdf

Poznámka: PO – podmienečne odsúdený
NEPO – nepodmienečne odsúdený
Graf 1 Prehľad o trestných činoch s obsahom extrémizmu a odsúdených za roky 2010 až 2012

ZÁVER

V boji proti extrémizmu nestačí len likvidovať koncové články – trestne stíhať páchateľov (členov a prívržencov rôznych extrémistických skupín a hnutí), ale predovšetkým treba eliminovať faktory uľahčujúce nábor a radikalizáciu. Zo strany štátu bolo vytvorených niekoľko dokumentov k eliminácii hrozby extrémizmu. Bol to „Akčný plán predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie“, „Národný plán výchovy k ľudským právam“, „Národný akčný plán Slovenskej republiky k dekáde začleňovania rómskej populácie“. Na boji proti extrémizmu sa podieľa verejná správa, mimovládne organizácie (Ľudia proti rasizmu, Občan a demokracia, Slovenský helsinský výbor, Liga aktivistov pre ľudské práva a i.), verejnoprávne inštitúcie (Slovenský rozhlas a televízia a ďalšie masovokomunikačné prostriedky).

Extrémizmus je ťažko odstrániteľný fenomén, pretože súvisí najmä s iracionálnymi faktormi (identita, psychika, náboženstvo atď.). Je však možné ho regulovať. V tomto prípade zohráva nezastupiteľnú úlohu štát so svojimi mocenskými nástrojmi, ďalej mimovládne organizácie, výchova, školstvo atď. Extrémizmus má taktiež dostatočný potenciál na svoju ďalšiu existenciu. Jeho prejavy sú a budú podmienené okrem historických súvislostí, v ktorých vznikal a formoval sa, predovšetkým vývojom v globalizujúcom sa svete.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

DRAXLER, Pavol a i. *Správa o plnení bezpečnostnej politiky v oblasti extrémizmu*. Inštitút pre občianske vzdelávanie, Bratislava 2008.

MLYNARČÍKOVÁ, Viktória a i. *Nemej trému z extrému.* Projekt Nadácie otvorenej spoločnosti. Bratislava 2008. ISBN: 978-80-970143-1-5.

LABUZÍK, Milan. Ekstremizm. *Edukacja a poczucie bezpieczeństwa.* AMELIA Rzeszów, 2012. ISBN: 978-83-63359-12-6. S. 62-67.

LABUZÍK, Milan. Extrémizmus na športoviskách – divácke násiliea jeho prejavy na Slovensku. *Nieuchronna polisemia, potecjalna synergia. Medzynarodowe, narodove i lokalne aspekty bezpieczeństwa w Polsce i Slowacji.* Stowarzyszenie „Nauka Edukacja Rozwój" Ostrowiec Swietokrzyski 2012. ISBN: 978-83-89466-46-4. S. 244-260.

Koncepcia boja proti extrémizmu. Bratislava 2006. Dostupné na internete: www.rokovanie.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-114621

Správa o stave extrémizmu v Slovenskej republike za rok 2008. Dostupné na internete: http://www.osf.sk/.../sprava_ministerstva_vnutra_sr_o_stave_extremizmu_v_sl...%E2%80%8E

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014. Dostupné na internete: http://www.minv.sk/?dokumenty-na-stiahnutie

Správa o stave extrémizmu v Slovenskej republike za rok 2012. Dostupné na internete:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc.
Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava
Katedra bezpečnosti a obrany
Liptovský Mikuláš
vojtech.jurcak@aos.sk

npor. Ing. Ján JURČÁK
Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava
doktorand externého doktorandského štúdia
Liptovský Mikuláš
jan.jurcak@aos.sk

PROBLEMATIKA VYUŽITIA METÓDY VČASNÉHO VAROVANIA V SÚČASNÝCH KONFLIKTOCH

THE ISSUE OF THE USE OF EARLY WRANING METHOD IN THE CURRENT CONFLICTS[1]

Rastislav KAZANSKÝ

ABSTRACT

Súčasný turbulentný vývoj v medzinárodnej bezpečnosti si vyžaduje zvýšiť dôraz na otázky prevencie konfliktov. V tomto smere zohráva nezastupiteľnú úlohu využitie systémov včasného varovania, simulácie a identifikácie kľúčových identifikátorov eskalácie násilia. Sekuritológia ako dynamicky sa rozvíjajúca disciplína preto v súčasnosti stojí pred výzvou ako kvalitatívne aj kvantitatívne rozvíjať systém včasného varovania ako nástroj prevencie.

The current turbulence in international security requires increased attention to present issues of conflict prevention. In this respect it plays a vital role in the use of early warning systems, simulation and identification of key identifiers escalation of violence. Securitology as dynamically developing discipline is important because today is the great challenge of qualitative and quantitative development of an early warning system as a prevention tool of conflict management.

Keywords
Včasné varovanie, bezpečnosť, sekuritológia, konflikt, prevencia,
Early warning, security, securitology, conflict, prevention

ÚVOD

Metóda využívaná v teórii a praxi riešenia konfliktov v medzinárodných vzťahoch vo nesie v preklade názov "Včasné varovanie a odozva na konflikt" (Conflict Easy Warning and Response-EWR). Toto terminologické bolo koncipované ako prostriedok na predchádzanie násilným konfliktom s cieľom chrániť životy ľudí. Zhruba dva typy mechanizmov môžu byť rozlišované ako: kvantitatívne a kvalitatívne modely. Najzreteľnejšou odpoveďou je humanitárna pomoc na úrovni OSN, ale mechanizmus EWR je oveľa efektívnejší, pretože OSN je byrokratická organizácia pôsobiaca ako sieť rôznych agentúr a odborov a Bezpečnostná rada OSN je veľmi spolitizovaná. Len v posledných rokoch sú regionálne organizácie schopné reagovať na krízy a až teraz ustanovili nástroje (orgány mieru a bezpečnosti) reakcie.[2] V našom príspevku priblížime využitie metódy FAST

1 METÓDA FAST

FAST je nemecká skratka, ktorá znamená „Systém pre včasnú analýzu napätia a zisťovania faktov v rámci medzinárodných vzťahov a bezpečnosti“. Program včasného varovania FAST, ktorý je v prevádzke od r. 1998-, sa vzťahuje 25 krajín alebo regiónov v Afrike, Ázii a Európe. Cieľom pri vytvorení bolo posilniť schopnosť rozhodovacou právomocou a ich

[1] Príspevok vyšiel ako súčasť riešenia projektu CEX 26220120068 „Centrum excelentnosti - vytvorenie komplexnej stratégie medzinárodného krízového riadenia v medzinárodných vzťahoch“ Activity 2.2 „Stratégie manažovania medzinárodných konfliktov a kríz.“

[2] STRNAD, Š. Evropská unie jako globální bezpečnostní aktér. In Pět let Členství ČR v EU (Bilance a perspektivy, trendy a vize). České Budějovice : VŠERS, 2009.

zamestnancov v štátnych a neštátnych inštitúcií na identifikáciu kritických vývoj včas tak, aby ucelené politickej stratégie by mohli byť formulované tak, aby mohli buď zabrániť alebo obmedziť deštruktívne účinky násilných konfliktov, alebo k identifikácii príležitostí pre budovanie mieru.

Program FAST International bol financovaný a využívaný radom medzinárodných rozvojových agentúr, vrátane Rakúskej rozvojovej agentúry (ADA), Canadian International Development Agency (CIDA), Švédskej medzinárodnej rozvojovej agentúry (Sida), Švajčiarskej agentúry pre rozvoj a spoluprácu (SDC). Pri vytváraní mechanizmu FAST boli vytvorené datasety s konštantným a systematickým zhromažďovaním indikátorov informácií systému včasného varovania prostredníctvom v reálnom čase prístupe k FAST spravodajským reportom, webovému rozhraniu, ktoré môžu užívatelia pristupovať a pracovať s celou FAST databázy. Okrem toho, bolo vyrobených krátke, presné a úplné vedecké analýzy založené na kombinovanom kvantitatívneho a kvalitatívneho prístupu. FAST International ďalej úzko spolupracoval od svojho vzniku s radom miestnych partnerských organizácií - predovšetkým Inštitútu pre bezpečnostné štúdie (ISS) v Pretórii (Juhoafrická republika) a Less Eurasia v Moskve (Rusko). Takáto spolupráca vrátane zdieľaného sledovania oblasti Veľkých jazier, južnej Afriky, Gruzínska a regiónu Severného Kaukazu, rovnako ako výmena odborných znalostí a vedomostí o analýze a predchádzanie konfliktom. Spoluprácu tiež uľahčil širšej regionálnej komunite šírenie správ včasného varovania. Spolupráca pri vytvorení scenára indikátorov vznikala na základe spolupráce so Štokholmským medzinárodného ústavom pre výskum mieru (SIPRI) s cieľom, vytvoriť štatistickú predpoveď a model analýzy rizík, ktoré by dokázalo spojiť dáta udalostí z FAST International so štrukturálnymi dátami s faktamiakty o medzinárodných vzťahov a bezpečnostných trendoch projektu na SIPRI . Bližšie informácie o tvorbe metodológie tvorby datasetov nájdeme v rôznych medzinárodných špecializovaných projektoch (UCDP, PRIO., HIIK, COSIMO..)

FAST je v podstate jeden z príkladov využitia politického systému včasného varovania, ktorý už pri svojom kreovaní bol zameraný na posilnenie schopnosti rozhodovať u politických činiteľov (aktérov)– t.j. schopnosť identifikovať kritický vývoj včas tak, že politické stratégie môžu byť formulované tým spôsobom, aby buď zabránili alebo obmedzili deštruktívne účinky násilných konfliktov alebo identifikovali v krízovom vývoji okamihy - príležitosti pre budovanie mieru. Tým pádom metóda FAST nie je len akýmsi akademickým teoretickým cvičením, ale snaží sa ovplyvniť dopady rozhodovacích procesov. Výstupy z analýzy FAST sú šité na mieru potrebám praxe a zároveň sa snažia o odbornú adresnú intelektuálnu analýzu, čisto akademická analýza nie je cieľom samým o sebe. Táto metóda upúšťa od vytvárania a používania jedinej metodológie, ale pevne verí úspešnosť riešení v komplexnom prístupe s využitím rôznych metód. Kým kvalitatívna analýza je považovaná za zásadnú pre zachovanie kontextu miestnych špecifických charakteristík cieľových krajín, FAST používa kvantitatívne techniky pre správu obrovského toku informácií, a tak znižuje zložitosť prijať všeobecne platné závery. Nasledujúci obrázok ukazuje, ako rôzne kvalitatívne a kvantitatívne metodologické časti sa premietajú do výstupných produktov systému FAST.

Podľa definície včasného varovania prijatej v rámci systému FAST sa táto metóda skladá zo "zhromažďovania a analýzy informácií o potenciálnych a aktuálnych konfliktných situáciách, a poskytovanie scenárov realizácie politických rozhodnutí u vplyvných aktérov na národnej, regionálnej a medzinárodnej úrovni, ktoré môžu podporovať udržateľný mier. Podľa tejto definície, v schéme FAST zohráva kľúčovú úlohu využitie asistencie počítačovej techniky. Vo výskume hrajú rolu najmä v počiatočných prvých dvoch krokoch: systematický zber dát a interpretácia dát.[3] Zatiaľ čo elektronické spracovanie údajov by v mnohých ohľa-

[3] OTŘÍSAL, P. -FLORUS, S., (2008). NBC Defence Institute – the university education of CBRN specialists and the CBRN defence applied research facility. In Sborník 3rd CBRN Commandant and Commanders Confe-

doch mohlo byť užitočné v procese rozhodovania, ako dobre a teda zahŕňala všetky tri kroky alebo rozmery využitia včasného varovania, sme zatiaľ obmedzený v samotnom decíznom procese u aktérov na zber dát a ich analýzu.

2 EVENT ANALÝZA DÁT

Metodologicky sa pri využití systém FAST spoliehame na analýzu dát priebehu udalostí. Je to jeden z najbežnejších postupov vedeckého výskumu v medzinárodných vzťahoch. Event analýza dát je v podstate trojstupňový proces analýzy obsahu deja – priebehu krízovej situácie: Najprv určíme zdroj alebo zdroje správ o význačných politických interakciách v krajinách nášho štúdia. Týmto relevantným zdrojom by mohlo byť obsahovým zameraním medzinárodne orientované noviny, ako sú napríklad renomované "Financial Times" alebo "New York Times", regionálne noviny a časopisy, spravodajský súhrn ako "International Security Network" "Weekly Wrap (ISN)" alebo "Jamestown Chechnya Weekly" , alebo servisné spravodajské agentúry, ako je "Reuters" alebo "Associated Press". Druhým stupňom procesu je podľa osobitného kódovanie rámca "zakódovanie" relevantných udalostí, presná identifikácia, že iniciátora a príjemcu (adresáta) akcie, akcia samotná, čas a rozsah činností a ďalších parametrov. Nakoniec, každá akcia korešponduje s konkrétnymi typmi udalostí (indikátor) a v závislosti na tom, či má povahu táto akcia kooperatívny, alebo konfliktný charakter, je jej priradená určitá číselná hodnota. Po tretie, sčítaním všetkých relevantných udalostí na týždennej alebo mesačnej báze, môže byť vypracovaný presný obraz celkový konflikt potenciál danej udalosti a región v ktorom sa odohráva alebo indikuje stabilitu v danej krajine, ako aj vzory správania sa aktérov v konflikte a spoluprácu medzi vybranými aktérmi v reálnom čase.[4]

3 ZBER DÁT

Vo výskume na základe sumarizácie a analýzy dát udalostí sa stala populárnou na krátke spravodajské "linky" (či už "Reuters" alebo "Associated Press") ako zdroj informácií, najmä preto, že kódovací mechanizmus im podľa kľúčových slov, dát priraďuje číselné hodnoty ako výslednú prerekvizitu. V súčasnosti tento model k´dovania je vo svete využívaný v programe " Program of Non Violent sanctions and Cultural Survival (PONSACS) na Univerzite v Harvarde a v programe "Kansas Event Data System" (KEDS) od roku 2010 presídlený na Univerzitu v Pennsylvánii v Old Main (PEDS). Tieto dve pracoviská vyvinuli metódu dekódovania na základe jazykovej, gramatickej analýzy kľúčových pojmov. Pochopiteľne tieto systémy je možné neustále zdokonaľovať a vyvíjať najmä čo sa týka transferu pojmov z iných jazykov. V súčasnosti metóda FAST pracuje nasledovným spôsobom:

- V súčasnej dobe analyzátory systém môžu iba rekognoskovať angličtinu - jazykové správy v spravodajských linkách Lins (newswires).
- Event-analýza dát je založená na princípe denných záznamov, zatiaľ čo správy odosielané bývajú často založené na princípe intervalového zasielania správ. Intenzita pokrytia sa môže zvýšiť ak eskaluje násilie ("krv predáva"), ale je slabá alebo neexistujúce v pokojnejších časoch mieru či poklesu násilia, teda všetky dôležité udalosti, ktoré viedli až k riešeniu konfliktov pričom každá eskalácia môže byť hlásená .
- Medzinárodná žurnalistika je založená na zásadách pokrytia udalostí vo viere že násilie má dopady na deklaráciu politických aktivít aktérov konať vo všeobecnom záujme

rence. [CD-ROM]. Liberec : Ministerstvo obrany ČR – Ústav OPZHN Univerzity obrany, 14.-16.10.2008, s. 1-14.

[4] SIEGFRIED, M., 2001, The models of escalational processes of military conflicts. Dostupné na www.swisspeace.ch.

zvyšku sveta (nie všetkých krajinách a regiónoch sú však tak chápané, miera uplatňovania tohto prístupu závisí od hierarchie aktéra v medzinárodnom systéme).

- Ako hlavná zásada, uplatňovaná napríklad Reuters interpretujú krízové udalosti tieto udalosti s väčším významov na národnej úrovni. Napriek tomu to eliminuje prípadné dôležité udalosti v lokálnej alebo regionálnej (miestnej)úrovni, ktorá často predchádzajú kríze na národnej či nadnárodnej úrovni. [5]

Pohraničný konflikt a neskôr vojna medzi Etiópiou a Eritreou (1998-2005) bol zlomovým momentom, kedy došlo k revízii modelu FAST na základe uvedomenia si, že FAST analýzy už nemôžu spoliehať na iba na "Lins newswires" ak má táto metóda ambíciu ísť za opisnú analýzu a už dokázať formulovať vlastné predpovede vedúce ku konfliktu, eskalácii alebo deeskalácii krízových procesov. Vojna v oblasti "Afrického rohu" doslova prišla nečakane, aspoň teda z hľadiska analýzy dát akcií aktérov pokrytých na základe linkov agentúry Reuters. Počet kódovaných udalostí skočil z nuly v apríli 1998 na 31 v máji 1998, kedy hraničný spor začal a zo šiestich v januári 1999 na 53 vo februári 1999, kedy vypukla vojna a podobu vzájomnej hranice.[6] To ukazuje, že vzorec „udalosti-dáta- princíp "no report" znamená žiadnu udalosť neplatí v krajinách mimo ¬ alebo v regiónoch s menším záujmom anglicky hovoriacich spravodajských agentúr. To môže jednoducho znamenať, že žiadny anglický hovoriaci novinár nebol udalostiam prítomný, alebo, že na prebiehajúce akcie boli považované bez zvláštneho medzinárodného záujmu a významu.

Metóda FAST musela čeliť práve týmto problémom, v "rozvojových alebo geopoliticky okrajových krajinách, mimo záujmu veľmocí alebo chudobných a je monitorovanie udalostí trvalo alebo len dočasne mimo záujmu, alebo naopak v centre pozornosti svetovej politiky a mediálnej pozornosti anglicky hovoriacich spravodajcov.[7] Oblasť Strednej Ázie, napríklad, je pokrytá dobre médiami v ruskom jazyku, ale to by vyžadovalo schopnosť analytikov (alebo strojov) čítať po rusky. Podobne inojazyčné linky správ (francúzsky, portugalsky) môžu byť relevantné pre niektoré časti Afriky, viac ako anglické . Tak zber dát v inom ako v anglickom jazyku je práve tou požiadavku na aktuálne analýzy je presne to čo metóda FAST ako event-analýza dát môže zlepšiť. Avšak ostatné zdroje správ v iných jazykoch budú dodržiavať rovnaké zásady anglického jazyka správ - typu "krv a násilie predáva", tak prekonanie tohto konkrétneho problému priam senzačné a tvorí jednu z perspektív bezpečnostnej vedy ako výzva pre implikáciu prírodných vied do vied spoločenských a obohatiť už tak dnes jestvujúci charakter bezpečnostnej vedy a teórie konfliktov.[8] Existujúcu dieru v tvorbe inputov do systému FAST všeobecne; ak človek používa iný vstup ako spravodajských služieb iných jazykových proveniencií môže prekryť aj druhý lokálny kanál informácií a dát. . Preto FAST vybral druhú možnosť, ako zlepšiť tvorbu vstupov na základe správ "Reuters" . V spolupráci s Virtual Research Associates (VRA) FAST vytvoril alternatívny zdroj správ (noviniek) – akési dátové "krmivo" vo forme miestnych (lokálnych) informačných sietí (Lins) v teréne samotnej konfliktnej zóny tzv. monitory, ktoré je možné prihlásiť do systému vyhodnocovania ako relevantné informácie podľa rovnakých pravidiel ako kódovanie analyzátora VRA a aj FAST

[5] SIEGFRIED, M., 2001, The models of escalational processes of military conflicts. Dostupné na www.swisspeace.ch.

[6] KUCHARČÍK, R. 2009. Štát v súčasnom medzinárodnom systéme. In *Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Bratislava: Ekonóm, 2009, s. 373-379

[7] NOVÁKOVÁ, D. Kultúra v kontexte medzinárodných vzťahov. Banská Bystrica: FPVaMV UMB 2013, s. 24-25

[8] IVANČÍK, R. 2012. Teoreticko-metodologický pohľad na bezpečnosť. In Vojenské reflexie, 2012, roč. 7, č. 1, s. 38-57. ISSN 1336-9202.

(aby bola dosiahnutá kompatibilita údajov).[9] Všetky stredoázijské a vybrané juhoafrické krajiny, ktoré sú sledované FAST vytvorili takúto sieť Lins. Tento model má v týchto regiónoch označenie FAST – Lins.

4 SÚČASNÉ VYUŽITIE METÓDY FAST

FAST sieť, a ďalšie Lins sú v súčasnej dobe zriadené na Balkáne, na Severnom Kaukaze, v strednej Afrike, a v Nepále. Doteraz získané skúsenosti dáva dostatok dôkazov, že FAST-Lins vykonávať oveľa lepšie, než Reuters. Nielen, že je celkovo udalosť pokrytie vyššej z početného hľadiska, ako ukazujú nasledujúce grafy ukazujú, FAST Lins tiež hlási širšiu škálu typov udalostí.

5 ANALÝZA DÁT

Miesto snahy o vytváranie vlastné kódovacieho systému, FAST používa "Internacionalizované dáta pre analýzu udalostí" (IDEA) prístup pre kódovanie a analýzu dát. IDEA bol vyvinutý v spolupráci VRA Inštitútom a určuje

- aké typy politických interakcií predstavujú "udalosť",
- kategórie udalostí a ich kódy, a
- akékoľvek iné informácie sa kódujú okrem základného udalosti.[10] [5]

K dispozícii pre celkovú analýzu je sada 186 jednotlivých akcií zachytávajúci konflikt a kooperatívne správanie vo vnútri a medzi štátnymi a neštátnymi subjektmi. Tieto udalosti sa premietnu do napätia barometrov ako nespracované dáta, ale aj ako kompozitný opatrenia (niektoré len kompilácie ukazovateľov, zatiaľ čo iné sú založené na zložitejších rozbory ¬ SES). Výsledné grafy neskôr ukazujú výkyvy v závislosti na aktuálnej číselnej hodnote udalostí kódovaný rovnako ako počet udalostí v rámci dané časové obdobie. Aby bolo možné komparatívne porovnanie konfliktógénnych krajín a regiónov, bežne vytvárané grafy sa musia spoliehať na aktuálne číselné hodnoty daného súboru udalostí v pomere k celkovému počtu udalostí.

ZÁVER

S ohľadom na vyššie uvedené, sme došli k záveru, že analýza dát udalostí je životaschopný nástroj pre účely včasného varovanie ako nástroja prevencie konfliktov. Výhody sú:

- ak ide automatické alebo poloautomatické kódovanie - umožňuje rýchle sledovanie konkrétnych násilných alebo družstvo výskytu v priebehu času.
- množstvo informácií je možno zobraziť v štrukturálnom členení súčastí konfliktu a opísať v prehľadných grafoch, demonštrovať aspekty konfliktu a spolupráce v rámci a medzi jednotlivými krajinami,
- analýzy dát a príslušné grafy poskytujú kontrolu a pôsobia akoby proti proti znecitliveniu voči násiliu v danej oblasti a nezáujmu médií,
- tento druh analýzy redukuje subjektivizmus a zaujatosť osoby konkrétneho analytika

[9] KRUMMENACHER, H., BAECHLER, G., SCHMIEDL, S. Beitrag der Frühwarnung zur Prävention: Möglichkeiten und Grenzen in Theoria und Praxis,In Krisenprävention: theorie und Praxis ziviler Konfliktbearbeitung. Zürich: Österreichisches Studienzentrum für Frieden und Konfliktlösung, ed., Rüegger, Chur, 1999, s 141-143

[10] KRUMMENACHER, H., BAECHLER, G., SCHMIEDL, S. Beitrag der Frühwarnung zur Prävention: Möglichkeiten und Grenzen in Theoria und Praxis,In Krisenprävention: theorie und Praxis ziviler Konfliktbearbeitung. Zürich: Österreichisches Studienzentrum für Frieden und Konfliktlösung, ed., Rüegger, Chur, 1999, s. 97-98

- táto „event metóda“ umožní predpovede trendov v konflikte a tendencie možnej spolupráce.
  Avšak, dva hlavné pôsobiace aspekty je potrebné zdôrazniť:
- V oblastiach s nízkymi pokrytiami mediálnych dát konkrétnych násilných udalostí na základe včasného varovania preventívne rekonštrukčné úsilie vedie takpovediac k ničomu bez existencie miestnych informačných sietí, ktoré poskytujú spoľahlivé informácie a udržiavať určitý tok informácií za všetkých okolností.[11]
- V posledných dátach udalosti bola metóda včasného varovania založená v podstate obmedzujúco na popisných analýzach konfliktných trendov a analytikov núti stále sa spoliehať na ich kvalitatívne posúdenie. Nie je možné teda zároveň konštatovať, že automatizované hodnotenie a evidovanie násilných udalostí má univerzálny prínos pre predpovedanie kríz eskalácii alebo deeskalácii násilia v určitom čase.

Cieľom využitia tejto metódy FAST je zlepšenie predpovedania schopnosti prostredníctvom rozvoja kvantitatívnych metód[12], ktoré pomáhajú overiť, či vývoj sa výrazne líšia od tých v minulosti a zároveň navrhnúť trendy politických reforiem[13] pre budúcnosť smerujúcu k redukcii otvoreného ale aj skrytého násilia.[14]

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ADAŠKOVÁ, D. Transnacionálny organizovaný zločin a jeho dopad na bezpečnosť Európskej Únie. In *Bezpečné Slovensko a Európska únia*. : zborník príspevkov zo 4. medzinárodnej vedeckej konferencie, 11. - 12. november 2010, Košice - Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2010. s. 11-16- ISBN 978-80-89282-44-9.

DOBRÍK, M. 2002 Vedomie súvislostí na prahu 21. storočia. In: *Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí.* FŠI TU, Žilina 2002, s. 107 – 113, ISBN 8088829712

IVANČÍK, R. 2012. Teoreticko-metodologický pohľad na bezpečnosť. In Vojenské reflexie, 2012, roč. 7, č. 1, s. 38-57. ISSN 1336-9202.

IVANČÍK, R. 2011. Theoretical and Methodological Approach to Defence and Security in a Time of Globalization. In *Science and Military*, 2011, roč. 6, č. 2, s. 5-9. ISSN 1336-8885

KRUMMENACHER , H., SCHMIEDL, S. FAST: Integrated and interactive systém of early warning system. The example of Central Asia, In Soviet and Post-Soviet Review Vol. 24:147 ¬ 161.

KRUMMENACHER, H., BAECHLER, G., SCHMIEDL, S. Beitrag der Frühwarnung zur Prävention: Möglichkeiten und Grenzen in Theoria und Praxis,In *Krisenprävention: theorie und Praxis ziviler Konfliktbearbeitung*. Zürich: Österreichisches Studienzentrum für Frieden und Konfliktlösung, ed., Rüegger, Chur, 1999

[11] ADAŠKOVÁ, D. Transnacionálny organizovaný zločin a jeho dopad na bezpečnosť Európskej Únie. In Bezpečné Slovensko a Európska únia. : zborník príspevkov zo 4. me-dzinárodnej vedeckej konferencie, 11. - 12. november 2010, Košice - Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2010. s. 11-16

[12] IVANČÍK, R. 2011. Theoretical and Methodological Approach to Defence and Security in a Time of Globalization. In Science and Military, 2011, roč. 6, č. 2, s. 5-9.

[1313] UŠIAK, J. HUSENICOVÁ, L.(2011) Political Sector of Security in the Slovak Republic In Bezpeka žitija i dijaľnosti ľjudini - osvita, nauka, praktika "BŽDL 2011 Kyjev : Nacionaľnyj aviacijnyj universitet, Institut ekologičnoj bezpeki, 2011. - ISBN 978-611-01-0225-4. - S. 653-657

[14] DOBRÍK, M. 2002 Vedomie súvislostí na prahu 21. storočia. In: Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. FŠI TU, Žilina 2002, s. 107 – 113

KUCHARČÍK, R. 2009. Štát v súčasnom medzinárodnom systéme. In *Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Bratislava: Ekonóm, 2009, s. 373-379

NOVÁKOVÁ, D. Kultúra v kontexte medzinárodných vzťahov. Banská Bystrica: FPVaMV UMB 2013, s. 24-25, ISBN 978-80-557-06214

OTŘÍSAL, P. -FLORUS, S., (2008). NBC Defence Institute – the university education of CBRN specialists and the CBRN defence applied research facility. In *Sborník 3rd CBRN Commandant and Commanders Conference.* [CD-ROM]. Liberec : Ministerstvo obrany ČR – Ústav OPZHN Univerzity obrany, 14.-16.10.2008, s. 1-14.

SIEGFRIED, M., 2001, *The models of escalational processes of military conflicts.* Dostupné na www.swisspeace.ch.

STRNAD, Š. Evropská unie jako globální bezpečnostní aktér. In *Pět let Členství ČR v EU (Bilance a perspektivy, trendy a vize).* České Budějovice : VŠERS, 2009.

UŠIAK, J. HUSENICOVÁ, L.(2011) Political Sector of Security in the Slovak Republic In *Bezpeka žitija i dijaľnosti ľjudini - osvita, nauka, praktika "BŽDL 2011* Kyjev : Nacionaľnyj aviacijnyj universitet, Institut ekologičnoj bezpeki, 2011. - ISBN 978-611-01-0225-4. - S. 653-657

Rastislav KAZANSKÝ, PhDr. PhD.
Katedra bezpečnostných štúdií
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Kuzmányho 1, 974 00 Banská Bystrica
rastislav.kazansky@umb.sk

FORECASTING OF ELECTROMAGNETIC LOAD ON THE ENVIRONMENT

Batyr KHALMURADOV, Valentyn GLYVA, Larisa LEVCHENKO

ABSTRACT

The basic sources of electromagnetic pollution at the production area were classified. Were identified main directions and methods for impact decreasing of electromagnetic fields and radiation on workers.

Keywords
Electromagnetic field, voltage, induction, frequency, amplitude, screening

INTRODUCTION

Nowadays, electromagnetic pollution of inhabited locality and industry enterprises with developed systems of electric transport and wireless communication, high density of houses and industrial buildings, is becoming a very valuable factor of negative impact on people and ecosystem in general. Besides, employee of enterprises with plenty of electrical and electronic equipment are being additionally influenced by this physical factor.

This is caused by number of objective and subjective reasons. The objective reasons are stress growth of air and underground electricity transporting lines, closed and opened distribution devices of high voltage, which cause increasing of electric saturation of buildings and constructions.

This is happening because of electrical transport network widening, increasing of electrical and electronic devices number at enterprises and office buildings. Besides, observing significant rise of electric stress in residential sector (powerful washing machines, microwaves, plenty of PCs, etc.).

Necessity of quality connection causes appearing of big number of wireless devices – mobile connection stations, that make a constant electromagnetic field of high frequencies.

Subjective reasons of electromagnetic pollution are exploiting of power lines, electricity converters, without taking into account the real situation in particular place, district, territory.

Modern state of the problem. Systems of electricity distribution, mains supply of houses (except of last year buildings) are not adapted to nonlinear electric loads. It is happening because of that the modern power sources with small power consumption are generating unbalanced electric charges with 150Hz and more frequencies, which multiple of three (harmonizers of frequencies 50 Hz, internal harmonizer 25, 12.5 Hz). They are creating magnetic fields of hygiene value. Sources of electric and magnetic fields of deviant levels are air electric transmission lines with long periods of exploiting, worn isolators, sagging wires etc.

Over norm increasing of high frequency electromagnetic radiation are caused by inconsistency of mobile stations setting with different operators and disregard of local reliefs. Separating of different stations is really complicated because of their frequencies matching. Marginally acceptable levels of electromagnetic fields and radiations are regulated by norms [1, 2].

Actual measures were taken near the air power lines of power transmission with voltage 330 and 110 kW, which showed that behind the borders of sanitation zones, in many cases, there is exceeding of allowed levels of power frequencies 50 Hz (on 10-15%) and exceeding norms for computers exploiting [3].

According to measure methodic, which is regulated by sanitation norms [1], the density of energy flow at the 2 m height above the ground is controlled. With this conditions, in Kyiv, this index is lover than critical level (2.5 microwatts/cm^2), but in the same time at the 5 and higher floors of building, this index is amounted 6-7 microwatts/cm^2 [4].

Previous researches proved that decreasing of electromagnetic stress on the environment is only possible as a complex, with creating of databases [5] and accounting of economical factors [6].

THE AIM OF THE RESEARCH is identification of basic directions and reasoning of methods and means of forecasting, and decreasing of electromagnetic stress on people.

BASIC MATERIAL. Influence of technological equipment in production environment is the most unpredictable and it needs to be identified analyzed in every instance. It is explained by that amplitude indexes and frequency ranges of many source fields are known or can be calculated, by their distances, by electricity power, by emitter power etc.

In the same time, spectrums and numerical indexes of industrial equipment electromagnetic fields are not always known and they depend on construction specials and work loads; in particular moment and superposition of different electrical equipment and their fields.

As was said previously, the most valuable factor of external electromagnetic fields with power frequency of 50 Hz is the air power lines. In the area of populated locality usually used lines with 330 kW voltage and less. All they ate built adhere to the size of sanitation zones (areas with voltage more than 1kw/m). But their influence on the people in houses should be take into account of some reasons. Levels of this fields are being decreased inversely to the distance to the phase wire, which is the least damping instead of other sources (for example, many technical devices – it is inversely to the cube of distance).

It is known that the vast majority of power lines in Ukraine are have long operation period. The consequence is a depreciation and pollution of fitting, high levels of electromagnetic radiation, which are caused by wire coronation, sagging of wires in summertime, dependence of electromagnetic fields from RH (relative humidity). So, it is necessary to provide an one-off and a flow inspection of electromagnetic fields of power lines, which are located near the industrial buildings.

In many cases it is possible to provide pre assessment of that levels of fields by electric and magnetic component:

$$Å = \frac{\tau}{2\pi\varepsilon\varepsilon_0 r} \text{ (V/m)} \quad ; \qquad (1)$$

$$B = \frac{\mu\mu_0 I_{åô}}{2\pi r} \text{ (Tl)} \qquad (2)$$

where: E - electric field, B - magnetic field,
r - distance to the phase wire, ε0, μ0 - electric and magnetic steel
ε, μ - permittivity and magnetic permeability of the medium (for air ε = μ = 1),
τ - linear density of charge I_{ef} - effective value of electric current.

The values of electric current takes the maximum permissible load for long lines at the rated voltage (for 330 kV - about 600 A).

This will determine the contribution to the overall power lines electromagnetic fields in production facilities. This applies particularly to energy or energy-intensive industries (steel mills of induction pichamy) for which the permitted levels of electromagnetic fields is much higher.

Value can calculate the margin at any distance from the power lines. Considering some of the difficulties in determining the linear charge density in conductors, it is reasonable to calculate the magnetic component of the electromagnetic field with the following transfer it to the value of the electric field on the basis of the fundamental relationships:

$$\varepsilon\varepsilon_0 E^2 = \mu\mu_0 H^2 \qquad \text{та} \qquad B = \mu\mu_0 H,$$

where H - magnetic field.

Calculation of the magnetic field of the line voltage of 110 kV (common in populated areas) with a nominal electric 200 A at a distance of 50 m from the projection phase wire gives the value of 600 nT, which corresponds to the electric field of 170 V / m (protection zone for even lines 330 kV is 20 m).

The values far outside the sanitary protective zones is much higher than, for example, standards for computer equipment (in the range of 5 Hz-2000 Hz). Therefore, when placing computers in areas near overhead power lines allowed according to [1], but does not meet current standards for electromagnetic safety in the operation of computer equipment. Studies have proven that electromagnetic fields of overhead transmission lines 110 kV even outside protection zones have a significant impact on biological objects.

It should be noted that the calculation of the levels of electromagnetic fields of overhead lines performed for ideal conditions and fixed them.

Full-scale measurements of these parameters within localities are given in Table. 1.

Table 1 Levels of magnetic fields in the vicinity of overhead power lines

Voltage, kV	distance, m	the magnetic field mkTl
110	10	5,5 – 7,3
	50	0,5 – 0,9
330	20	6,4 – 10,5
	50	0,9 – 1,7

The results are quantitatively differ from those given in [7], but the same order. This is as technical as specific lines, and electric in it at the time of measurement.

Survey transformers outside the building showed that they do not significantly contribute to the levels of magnetic fields in nearby buildings old buildings.

Realities of today is the growing number and seal of the transmission and transformation of electricity in locations that require the development of measures to reduce their impact both on people and on computer aids, diagnostic equipment medical facilities and more. Distancing jobs from sources of electromagnetic fields of industrial frequency in such circumstances is problematic. The most effective means of reducing electromagnetic effects on

workers is to move to underground power lines (especially in enterprises with large power consumption). The implementation of this decision the company "Dneprostal" (Dnepropetrovsk) found that cable power line 330 kV generates electromagnetic fields on the order of lower levels than comparable routes.

Theoretical background and methods of practical implementation of transition to underground power lines provided in [8].

Most sources used in industrial, administrative, and educational institutions, generating low-frequency electromagnetic fields (computer and office equipment, assistive devices, power systems, lighting, air conditioning, appliances, etc.). For proper calculations should be considered one of the components of the electromagnetic field, whereas at low frequencies the field can be regarded as quasi. Thus for the most appropriate sources using dipole model [4].

Calculations amplitude values of the fields of individual sources may perform in Cartesian coordinates to add their knowledge at the point of observation, as shown in [4].

In the general case of quasi-static magnetic field currents distributed in the volume V and bounded surface S, at some point in the wrong uniform nonmagnetic medium (outside the source volume) satisfies the homogeneous Maxwell equations:

$$\text{rot}\,\mathbf{B} = 0, \quad \text{div}\,\mathbf{B} = 0$$

and the law of Biot-Savart

$$\mathbf{B}(\mathbf{r}) = \frac{\mu_0}{4\pi} \int_{\mathbf{V}} \frac{[\mathbf{j}(\mathbf{r}') \times (\mathbf{r} - \mathbf{r}')]}{|\mathbf{r} - \mathbf{r}'|} \cdot \mathbf{dV},$$

where B - magnetic induction vector of the observation point with coordinates

$\mathbf{r}$ =(r_x, r_y, r_z) ; j – current density vector at the point $\mathbf{r}' = \left(r_{x'}, r_{y'}, r_{z'} \right)$, μ_0 – magnetic constant.

At the point of space where r >> r ', according to the dipole source model:

$$\mathbf{B} = \frac{\mu}{4\pi} \frac{3(\mathbf{mr})\mathbf{r} - \mathbf{m}r^2}{r^5} = \frac{\mu}{4\pi r^5} \begin{pmatrix} 3r_x^2 - r^2 & 3r_x r_y & 3r_x r_z \\ 3r_x r_y & 3r_y^2 - r^2 & 3r_y r_z \\ 3r_x r_z & 3r_y r_z & 3r_z^2 - r^2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} m_x \\ m_y \\ m_z \end{pmatrix},$$

where **m** - vector magnetic dipole moment.

If the coordinate of the observation point r is known, then using the above ratios may solve the direct problem of magnetostatics, namely, given the capabilities of radioactive field sources to determine the value of magnetic induction and its spatial derivatives in appropriate points in space. The number of control points and their relative position in space of the magnetic dipoles are both sources of magnetic fields and their relative positions can be arbitrary.

In practice, the radioactive properties of individual devices or well known (eg, the results of certification tests), or easily defined using standard or special equipment, so the calculations are only required mathematical functions of spatial changes in the amplitude of the field. Furthermore, given the fact that interest is equal fields in places of permanent residence staff is sufficient for solving the problem in the plane, which corresponds to approximately one

meter above the floor. Thus for, equipment located on the floor and at an altitude of selected values should introduce quality fixed constants of the additional distances.

In the orthogonal coordinate system, the orientation of the magnetic dipole in the direction z, the components of the magnetic field in the Gaussian system (which does not affect the results) expressed:

$$\mathbf{B}_x = \frac{3m \cdot \sin\theta \cdot \cos\theta}{r^3}$$

$$\mathbf{B}_y = 0$$

$$\mathbf{B}_z = \frac{m \cdot (3 \cdot \cos^2\theta - 1)}{r^3}$$

where m - magnetic dipole moment,

θ - the angle between the z axis and the direction to the point of determining the field

r - distance from the dipole to the point of determining the field.

Custom software developed among “Delphi”, allowed us to obtain a kind of map the distribution of magnetic field levels of multiple sources at the location in the plane of means (Figure 1)

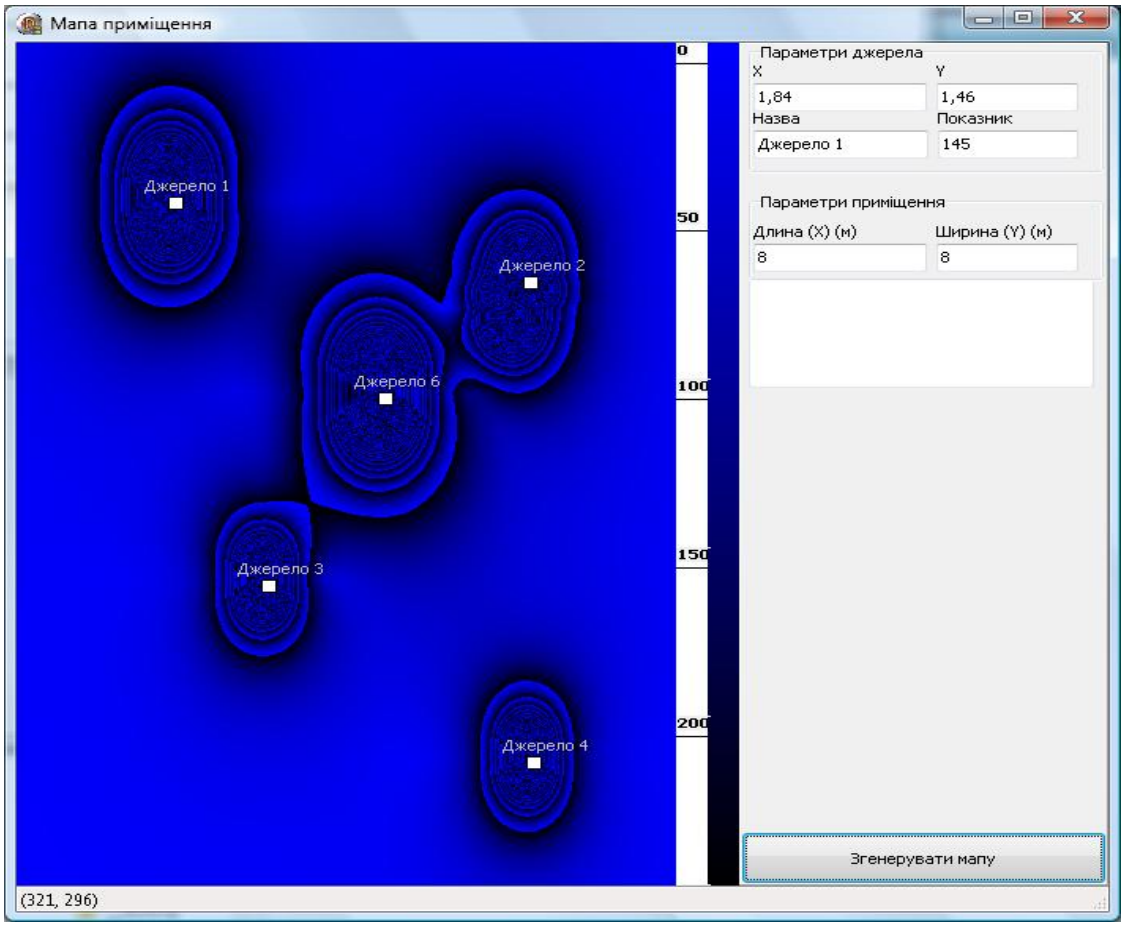

Figure 1 Distribution of levels of magnetic fields at the

Designed to automatically package considering the size of rooms and sources. If necessary, a numerical data source dipole magnetic moment is determined by the technical data of equipment.

Conclusions

1. Placing sources of low-frequency and high-frequency electromagnetic fields and radiation must precede modeling spatial and temporal distributions of changes in the surrounding areas.

2. It is necessary to make those objects matching both between entities and with all stakeholders.

3. Must have periodic monitoring of levels of external electromagnetic fields and radiation based meteorological changes, season and day pressures on supply.

4. Promising directions mitigation of physical factors on people and the environment is a gradual shift in the city on underground cable transmission line and upgrade supply networks.

5. Even with the introduction of measures to reduce current levels of electromagnetic fields in buildings Optimizing external sources such influence is not always possible. Effective protection against external electromagnetic fields and radiation shielding is necessary sides of buildings, or portions thereof specific premises.

6. A necessary condition for the effectiveness of the proposed measures is mapping all the best energy and power transmissions, radio facilities for various purposes on the use of GIS.

A promising direction for further research to reduce the negative effects of electromagnetic fields on workers is to determine its indirect component, which is to increase the intensity of corrosion processes in metal structures, pipelines, etc. due to electrocution, inductively given by external magnetic fields.

REFERENCES

1. State sanitary rules and regulations protecting people from exposure to electromagnetic radiation: SSR 239-96. K.: Ministry of Health of Ukraine, 1996. – 28 p. – (State sanitary rules of Ukraine).

2. State sanitary rules and regulations when dealing with sources of electromagnetic fields: D San Pin 3.3.6.096-2002. [Valid from 2003-01-04]. K.: Ministry of Health of Ukraine, 2003. – 16 p. (State sanitary rules of Ukraine).

3. Zaporozhets O.I. Design features of the systems of power and possible ways to improve the electromagnetic safety and EMC hardware / O.I. Zaporozhets, V.A.Glyva, V.I.Klapchenko [and others] // Hygiene of populated places. – 2008. – Issue 51. P.231 – 237.

4. Glyva V.A. Measures improving the reliability of computer hardware and security personnel in powerful utility buildings and structures / V.A.Glyva, V.I.Klapchenko, S.A.Terenchuk, L.O.Levchenko // Town planning and spatial planning. – 2008. - N 31. – P. 85 – 90.

5. Levchenko L.O. Information support for environmental monitoring / L.O. Levchenko, V.A.Glyva, V.I.Klapchenko, A.Ju.Repko // Scientific and technical information. – 2009. - N 1. P. 16 – 19.

6. Levchenko L.O. Assessment of the economic component of environmental studies / L.O. Levchenko, S.O.Lukyanenko, S.G.Karpenko, V.A.Glyva // Scientific and technical information. – 2009. - N 3. – P. 7-9.

7. Dumanski V.Ju. Transmission line - the source of the electromagnetic field, its hygienic significance and regulation in populated areas / V.Ju. Dumanski // Hygiene of populated places. – 2010. Issue 56. – P. 196 – 202.

8. Dumanski V.Ju. Hygienic evaluation of electromagnetic fields generated by underground cable lines ac / V.Ju. Dumanski, S.V.Bitkin, A.A.Kvintsinski // Hygiene of populated places. – 2009. Issue 53. – P. 174 – 186.

IMPACT OF HAZARDOUS ENVIRONMENTAL FACTORS ON THE IMMUNE SYSTEM

KHALMURADOV Batyr, LYCH Inna, ARKHYPOVA Galina, PEKLO Anna

ABSTRACT

The human immune system - a collection of organs, tissues and cells, whose work is directly aimed at protecting the body. This system is an obstacle to the hazardous effects of environmental factors on the human body. When in the immune system fails, the probability of secondary immunodeficiencies and cytogenetic effects of environmental disturbances caused by adverse environmental factors: radionuclide waste chemical and metallurgical industries, pesticide residues, mineral and organic fertilizers that end up in surface waters, increasing . So, the occurrence of these disorders leads to lower overall health, increasing the number of chronic conditions, including children and making a negative impact on the processes of depopulation.

Keywords
The immune system, ecological immunology, secondary imunodefiyytni states immunoregulatory processes cytogenetic disorders, xenobiotics, imunotoksykolohiya.

Nowadays rapidly developing new area – ecological immunology. Its development is closely linked to environmental degradation in many parts of the world, including in Ukraine influence on the human body harmful anthropogenic factors and increased morbidity associated with the impact of these factors that often are immunosuppressants, allergens cofactors or allergies.

The immune system is an extremely complex multicomponent system, which consists of cells that are rapidly dividing. Therefore, it shows high sensitivity to the action of various anthropogenic factors. It is possible that this is one of the main reasons for substantial growth of diseases associated with the violation of immunity and especially in violation of immunoregulatory processes. Also, above processes, in neoplasm, can lead to the growth of infectious, allergic, autoimmune, lymphoproliferative diseases and the development of malignant neoplasms. Furthermore, due to its high sensitivity immune system can act as an indicator of various anthropogenic factors on the body that is to be sensitive -indicator systems to adverse situations in a particular region.

The subject of the study of ecological immunology is immunodeficiency secondary conditions arising under the influence of anthropogenic factors of physical , chemical and biological nature.

Environmental pollution – a powerful factor that affects the health of the population, causes genotoxic and immunosuppressive effect.

In Ukraine, environmental pollution is complex:

• adverse radiological situation in some areas of the Kyiv, Chernihiv, Zhytomyr, Vinnytsia, Cherkasy regions due to radioactive fallout after the Chernobyl accident;

• longterm air pollution and groundwater emissions and waste large chemical, metallurgy, coke, mining industry;

• pollution of ground and surface water in rural areas of pesticide residues, followed by their accumulation in plants, pets organisms [5].

According to estimates, only in 1992 in Ukraine in the atmosphere emitted 12.4 million tons of pollutants, including 8.6 million tons from stationary sources of pollution. In rivers and reservoirs – 4.3 billion m3 of contaminated wastewater. In recent years, wastewater industrial cities in Ukraine increased by 10.8 times the lead content in 5.2 – copper, 4,8 – nickel, 3,7 – zinc. The urgent need to address environmental problems in large clusters and industrial agglomerations and Dnieper Donbas industrial region [6].

The special features of the epidemiology and clinical course of infectious diseases in a large industrial region include:

• high incidence of opportunistic infections caused by opportunistic microorganisms;

• tendency to prolonged and chronic infectious processes with long-term persistence of the pathogen in the body;

• presence among children large groups of children often chronically ill, and so on.

The basis of these features and epidemiology of infectious processes are:

• adverse effects of environmentally harmful environmental factors on the immune system, leading to disruption of immune homeostasis;

• decline in natural antiinfective resistance;

• increased number of chromosomal aberrations, particularly among children, as well as professional groups metallurgists, kooks employees, chemical industry workers, miners [8].

It is shown that the development of immunological and cytogenetic effects of environmental disturbances caused by adverse environmental factors: radionuclide waste chemical and metallurgical industries, pesticide residues, mineral and organic fertilizers that enter into surface waters. Standing complex influence of these substances contributes to the development of secondary immunodeficiency states, cytogenetic disorders that ultimately leads to lower overall health, increasing the number of chronic conditions, including children, affects the processes of depopulation [4].

Protecting the body from foreign agents consists of both factors of natural resistance and specific immunological factors, which include antibodies and T- lymphocytes. Therefore, the point of impact of anthropogenic factors can not only be specific immunological system, but also the factors of natural resistance. However, as a rule, the latter are more resistant to adverse effects than the first. For example, the well known high resistance of macrophages, compared with lymphocytes to the irritating action of X- rays. However, the outcome of how the factors of natural resistance and specific immunity is the development of a number of diseases: chronic infectious, autoimmune, allergic, cancer and so on. The first factor is the natural resistance of the mucous membranes. These disorders can be mechanical and physiological. First there are injuries and wounds, burns, tissue hypoxia, developing in various diseases, such as diabetes, inflammatory process of the mucous membranes as a result of radiation or the use of cytotoxic drugs [15].

Found that changes in immune homeostasis that occur in animals of different species combined with prolonged exposure in the Chernobyl exclusion zone , may significantly influence the frequency of occurrence, the dynamics of growth and metastasis of experimental tumors. Nature of the effect of ionizing radiation on antitumor resistance (no effect, increase or decrease) in the investigated dose range is largely dependent on the duration of exposure and on which individual development period it began. Found that the change in resistance of cancer can be both somatic and genetic effects of prolonged exposure to low levels of radiation the body . Proved that prolonged exposure to low doses of ionizing radiation possibility of varying the antitumor resistance due to the dynamics of the activity ratio of effector cells nonspecific and

specific immune response and level imunosupresornyh mechanisms as well as changes in the process of selection of tumor cells in the irradiated organism [9].

Another important factor in host defense is phagocytosis. Measurement of the phagocytic system may be quantitative and qualitative and relate to both moving and fixed phagocytes.

Lack of phagocytes often occurs as a result of cyto- toxic or radiation therapy , which is widely used in malignant diseases. Cytotoxic therapy is also often used for transplantation of organs and tissues and in autoimmune processes , and in these cases the neutrophil count drops . Quantitative failure of phagocytic cells is also observed in a number of diseases: sickle cell anemia, aplastic anemia, malignant disease reticulo- endothelial tissues , myeloproliferative diseases, etc. Quantitative phagocytic system failure occurs during the surgical removal of the spleen. This significantly increases the risk of bacterial infections , suggesting an important role of the spleen in protecting the body against infections [15].

Phagocytic process consists of several stages, namely breach of chemotaxis observed in secondary (acquired) immunodeficiency, developing in burn disease, diabetes, malignancy, malnutrition in patients with chronic viral (AIDS, influenza, herpes) and fungal infections. Temporary failure chemoattractant activity observed in neonates: their neutrophils have a weak ability to respond to chemoantraktanty and as a result, accumulate in inflammatory foci. This failure is particularly characteristic of the first 10 days of life [2].

Violation adhesive properties of phagocytic cells leads to inability of phagocytic cells to migrate into the zone of penetration of the pathogenic agent. The result is the development of severe recurrent purulent infections. As in the case of chemotaxis, reduced neutrophil adhesive properties observed in many chronic infections of viral, fungal and bacterial origin [1].

Effect on the immune system factors of chemical nature. Among the pathogenic factors of environmental chemicals occupy a leading position. It is noted steady growth in their numbers. Now in the world are more than five million different chemicals and synthesized each year about two thousand new ones. The man widely in contact with 60 – 70 thousand chemicals. Scientific and technological progress associated with the steady growth of mass chemicals that enter the environment.

The basis of the pathogenic mechanisms of chemical factors is their ability to react with normal components of the body and alter their structure and, consequently, the functional properties.

Ecology Environment nowadays are primary and scope nominated in the category Global. Much of them devoted to the study of the influence of anthropogenic xenobiotics on human health. Increased synthesis and testing of new pesticides and other living organisms. One of the most sensitive systems that are responsive to contact with chemicals in the earliest stages is the immune system. Therefore, the study of the immune system as targets of chemical agents rapidly expanding worldwide. Formed independent scientific direction - imunotoksykolohiya, considered as an area of scientific study of side effects on the immune system factors of chemical, pharmacological and biological (toxins, poisons) nature [3].

Of particular relevance has become a problem of identification and assessment of the impact on health, particularly on the immune status of chronic exposure to chemicals of low intensity [12].

Effect of pesticides leads to secondary immunodeficiency in persons professionally or indirectly in contact with them. Momentary contact with pesticides induces a transit state, accompanied by a sharp decrease in the number of T-helper and T-cytotoxic cells and functional activity of lymphocytes. In persons professional contact with commonly used pesticides, there are disturbances in the immune status, reflected in the decrease in the number and functional activity of T-lymphocytes, and to a lesser extent B-lymphocytes [11].

The mechanisms for immune system disorders when exposed to pesticides - is inhibition of proliferation and migration of hematopoietic stem cells, inhibition of migration processes of T- and B-cells and their cooperative interaction, as manifested fivefold inhibition of the immune response.

The pathogenesis of immune deficiency caused by pesticides, are mechanisms that include:

- complications capture antigens by phagocytes as a result of direct toxic effects of pesticides on the cells, and inhibition of humoral factors of natural resistance;
- slowing down processing of antigens and deterioration transmission antigens in cooperative cellular system macrophages due to inhibition of acid hydrolases and changes permeability lysosomal membrane;
- inhibition of antibody production due to inhibition of the biosynthesis of proteins entering the body from xenobiotics [3].

On chemical structure and mechanism of action of pesticides is quite varied. But common to them is the high biological activity, the ability to penetrate into the body of various ways to overcome the tissue and cellular barriers to form conjugates with serum proteins [10].

Effects of dioxin and its analogs on the immune system studied widely used in experimental studies. Shown suppressive effects of dioxin on the AT-production in response to immunization with T-dependent and T-independent antigen. Injections of dioxin laboratory animals caused thymus atrophy, suppression of biosynthesis and mRNA, inhibition of the proliferative responses of lymph node cells to egg albumin. The main mechanism of immunosuppressive action of dioxin associated with its effects on B cells [7].

Thus, the widely used pesticides, household chemical products Immunotropic own distinct character. The immune system in this situation is a sensitive indicator of adverse effects of these substances.

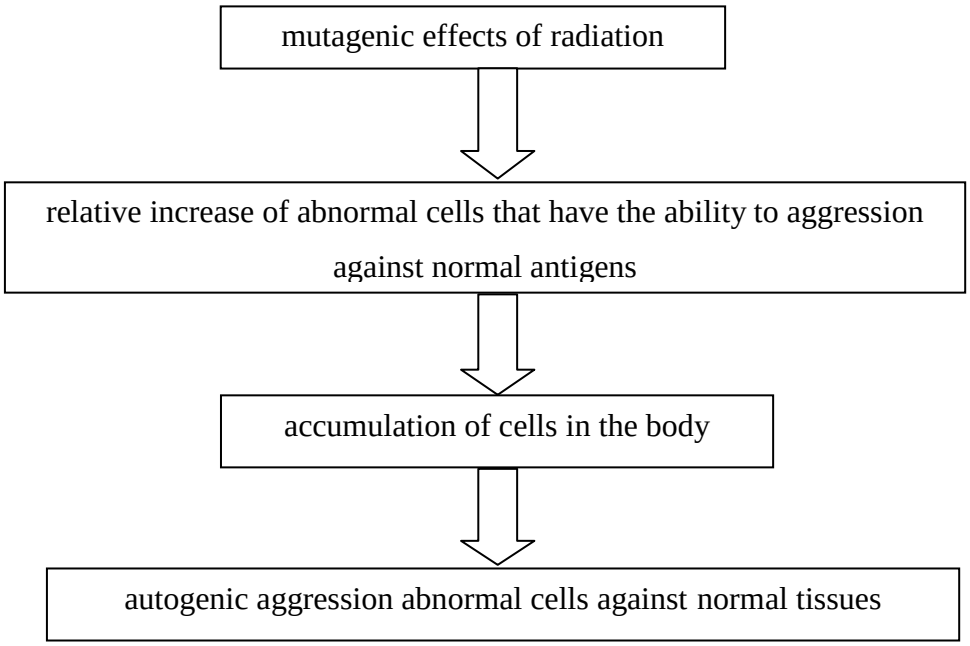
Effect of radiation on the immune system and its implications. Ionizing radiation in any dose causes functional and morphological changes in cellular structures and alters the activity of almost all body systems. As a result, increased or suppressed immune reactivity. The direction and degree of changes in immune responsiveness when exposed to radiation is determined mainly absorbed dose and irradiation power. Low doses of radiation increase the specific and nonspecific, cellular and humoral, general and immunological reactivity, promote favorable pathological process, increase productivity. Ionizing radiation in sublethal and lethal doses leads to weakening of the body or suppression of immunological reactivity [15].

Important role in immunity to infection plays phagocytosis. With internal and external irradiation in principle change the phagocytic reaction have similar picture. Degree of reaction depends on the activation of phagocytes is reduced to 1 – 2 days , later reduced phagocytosis activity and deaths reaches zero . Significant changes in the irradiated organism undergo phagocytic capacity of the reticuloendothelial system cells and macrophages. Inhibition of phagocytic reaction appears incomplete phagocytosis. Irradiation gives communication between processes capture of particles by macrophages and enzymatic processes [14].

In the immunological mechanisms of self- body autoantibodies play an important role. When radiation injuries is increasing and accumulation of autoantibodies. After irradiation, the body can be detected immunocompetent cells with chromosomal translocations, that they are mutants. Organisms which are genetically different cells and tissues, as indicated chimeras that were created under irradiation. Abnormal cells responsible for immunological reactions, acquire the ability to produce antibodies against antigens of normal body. Abnormal immunological response against its own cells of the body can cause splenomegaly with atrophy of the lymphoid

system, anemia, retarded growth and weight of the animal and several other disorders. At sufficiently large number of cells can occur death of the organism [10].

There is the following sequence of processes of radiation damage (scheme 1):

Violation of resistance during irradiation show leukopenia and anemia, suppression of bone marrow and lymphoid tissue elements, damage to blood cells and other tissues and change their activities affect the state of humoral immunity – plasma, the fractional composition of serum proteins, lymph and other body fluids. In turn, these substances being exposed to radiation effect on cells and tissues in and of themselves contribute and complement other factors reduce natural resistance [13].

When radiation injuries of the body changes its natural resistance to exogenous infections: TB and dysentery germs, pneumococci, streptococci, agents paratyphoid infections, leptospirosis, tularemia, trihofitii, candidiasis, influenza viruses, influenza, rabies, polio, Newcastle disease (highly contagious viral disease of birds detachment chick that is characterized by lesions of the respiratory, digestive and central nervous system), protozoa (koktsydiy), bacterial toxins [3].

Effects of ionizing radiation on the organism in sublethal and lethal doses causes a decrease in all the natural factors in resistance to endogenous and exogenous infections. This is reflected in the emergence of infectious diseases irradiated organisms occurs at a lower dose of the pathogen among irradiated by increasing the sick, the disease faster and more frequently ends with the death [14].

Violation of immunological reactivity occur only during the initial reactions to exposure and gradually increasing, reaching a maximum at the height of radiation sickness. Those organisms that survive is a restoration of the natural immune factors, obesity is determined by the degree of radiation damage.

Thus, the permanent ones integrated environmental impact of adverse environmental factors contributes to the development of secondary immunodeficiency states, cytogenetic disorders, which ultimately leads to lower overall health, increasing the number of chronic conditions, including children, makes a negative contribution to the processes of depopulation.

REFERENCES

[1] БАЖОРА Ю. І., Запорожан В. М., КРЕСЮН В. Й., ГОДЗІЄВА І. М. Клінічна імунологія. – О. : Одеський мед. університет, 2000. – 384с.

[2] БЄЛЯЄВА Н. В. Методологічний підхід до діагностики вторинного імунодефіциту у дітей, які народилися від батьків, що зазнали радіоактивного опромінення, і мешкають у забрудненій радіонуклідами місцевості // Медицинский журнал – 2011. – №5. – С. 44 – 51.

[3] БЕРЕЖНОВА Т. А. ДЕНИСЕНКО В. И. Техногенное загрязнение окружающей среды как фактор риска заболеваний // Вестник нових медицынских технологий – 2011. – №4.

[4] БОНДАРЧУК О. Б. Імунітет і харчування: функціональний взаємозв'язок / Бондарчук О. Б.// Клінічна імунологія. Алергологія. Інфектологія. – 2006. – № 2. – С. 42 – 43.

[5] ДРАННИК Г. Н. Клиническая иммунология и алергология /Дранник Г. Н. – М.: ООО «Медецинское информационное агенство», 2004. – 604 с.

[6] ДРАННІК Г. М. Клінічна імунологія та алергологія: Підручник / О. С. Прилуський, Ю. І. Бажора.; За Редакцією проф. Г. М. Дранніка. – К.: Здоров'я, 2006. – 888 с.

[7] КАЗМІРЧУК В. Є., КОВАЛЬЧУК Л. В. Клінічна імунологія та алергологія. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 528с.

[8] Імунодефіцити [Електронний ресурс] /http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/.

[9] Імунодефіцитні стани. Методи дослідження імунного статусу. Основи імунокоригуючої терапіі [Електронний ресурс] //http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/

internal/micbio/.

[10] Иммунология болезни [Електронний ресурс] /http://www.medclub.ru/disease/louis-bar-/.

[11] ПРОТЧЕНКО П. З. Загальна мікробіологія, вірусологія та імунологія: Вибрані лекції: Навч. посібник для студ. вищ. мед. закладів освіти III-IV рівнів акредитації. – О. : Одеський мед. університет, 2003. – 159с.

[12] РАКИТСКИЙ В. Н., СИНИЦКАЯ Т. А. Ассортиментный индекс пестицидной загрузки территорий в системе социально – гигиенического мониторинга// Гигиена и санитария. – 2004. – №5. – С.49 – 51.

[13] САВЦОВА З. Д., ДЖАМАН Н.І., ВОЄЙКОВА І.М., ЮДІНА О.Ю. Вивчення в експерименті особливостей імуномодулюючої дії малих доз радіації при формуванні різних дозових навантажень // Наукові записки НаУКМА. Серія: Біологія та екологія (Національний університет «Києво-Могилянська академія»). – 2000. – Т. 18 – С. 8 – 24.

[14] ФЕДОСОВА Н. І. Вплив тривалої дії малих доз іонізуючої радіації на протипухлинну резистентність організму : автореф. дис. канд. біол. наук / Федосова Н. І . – Київ, 2002. – 20 с.

[15] ХАИТОВ Р. М., ПИНЕГИН Б. В., ИСТАМОВ Х. И. Экологическая иммунология. - М.: Изд-во ВНИРО, 1995. – 219 с.

BEZPEČNOSŤ VZDUŠNÉHO PRIESTORU V KONTEXTE ZMIEN NA EURÓPSKOM NEBI
SAFETY OF AIRSPACE IN THE CONTEXT OF CHANGE ON EUROPEAN SKY

Robert KLÍR

ABSTRACT

Článok je zameraný na objasnenie problematiky zaisťovania bezpečnosti v leteckej doprave, hlavne bezpečnosti lietadiel vo vzdušnom priestore. Popisuje vývoj jednotlivých zložiek podieľajúcich sa na zaisťovaní bezpečnosti vo vzdušnom priestore a objasňuje projekt Európskej únie a EUROCONTROL pod názvom Spoločné európske nebo (SES). Poukazuje na možné problematické oblasti po zavedení Funkčných blokov vzdušného priestoru (FAB), pretože ich zavedením sa zmení súčasný systém zaisťovania bezpečnosti. Záver poskytuje zhrnutie a objasňuje možnosti riešenia potenciálnych problémových oblastí.

The article is aimed to clarify the issue of safety and security in air transport, especially the safety of aircraft in the airspace. It describes the evolution of the components involved in ensuring safety in the airspace and clarifies the project of the European Union and EUROCONTROL named as Single European Sky (SES). It points out possible problem areas after the establishment of Functional Airspace Blocks (FAB) because their introduction will change the state of security ensuring. Conclusion provides a summary and clarifies possible solutions for potential problem areas.

Keywords
Air policing, Funkčné bloky vzdušného priestoru, Spoločné európske nebo, bezpečnosť, letecká doprava
Air policing, Functional Airspace Block, Single European Sky, Security and Safety, Air Transport

ÚVOD

Letectvo patrí k najmladších druhom dopravy, ale počas svojej krátkej histórie zaznamenalo nebývalý rozvoj. Hneď od začiatku svojej existencie sa rozdelilo na dve zložky, ktoré existujú aj v súčasnej dobe, a to letectvo vojenské a civilné. Prvá polovica 20. storočia bola v znamení rozvoja hlavne vojenského letectva, ktorý vyvrcholil jeho využitím v oboch vojnových konfliktoch. Naopak civilná letecká doprava zaznamenala najrýchlejší rast v období po druhej svetovej vojne. Obe tieto zložky už od prvopočiatkov vzájomne úzko spolupracujú. Na počiatku rozvoja leteckej dopravy to boli hlavne veteráni 1. svetovej vojny, ktorí sa zaslúžili o propagáciu letectva, kedy nie len ukazovali svoje zručnosti nadobudnuté počas vojnového konfliktu, ale začali poskytovať služby leteckej prepravy civilným osobám a spoločnostiam. Po druhej svetovej vojne napomohlo rozvoju civilného letectva množstvo prebytkov vojenskej leteckej techniky, ktorá zabezpečovala prepravu osôb a materiálu na bojiská 2. svetovej vojny.

1. VÝVOJ BEZPEČNOSTI VO VZDUŠNOM PRIESTORE

Parížsky dohovor z roku 1919 prvýkrát v histórii zaručil každej krajine suverenitu vzdušného priestoru, ktorý sa nachádza nad územím vymedzeným jeho hranicami. Túto výsadu potvrdil v roku 1944 Chicagský dohovor, ktorý určil smerovanie vývoja civilného letectva v období po skončení 2. svetovej vojny.

Toto obdobie bolo na dlhú dobu poznamenané dvomi zásadnými vplyvmi, a to nárastom objemu leteckej prepravy a bipolárnym rozdelením sveta.

Nebývalý **nárast objemu leteckých prepravných služieb** po druhej svetovej vojne podnietil potrebu zaisťovania maximálnej úrovne bezpečnosti nie len na palube lietadiel, ale aj bezpečnosti samotných lietadiel nachádzajúcich sa vo vzdušnom priestore. Zvýšený počet civilných lietadiel, ale aj zvyšujúca sa výška a rýchlosť ich letu mala za následok zvyšujúce sa nároky na riadenie činnosti vo vzdušnom priestore.

Bipolarita na európskom politickom poli si vynútila potrebu sledovania pohybov vo vzdušnom priestore, aby do vzdušného priestoru krajiny patriacej do určitého politického bloku neoprávnene nevlietlo lietadlo cudzej mocnosti za účelom vykonávania špionáže. Preto túto úlohu plnili prevažne ozbrojené sily jednotlivých krajín v systéme protivzdušnej obrany krajiny, ktorý sa skladal hlavne z prieskumných prostriedkov, palebných raketových prostriedkov a jednotiek stíhacieho letectva. Ochrana vzdušného priestoru krajiny bola jednou z mála bojových úloh plnených ozbrojenými silami v dobe mieru, a tou zostáva aj naďalej.

Po skončení studenej vojny a uvoľnení medzinárodného napätia zostala ochrana vzdušného priestoru v kompetencii ozbrojených síl, pričom v mnohých krajinách Európy došlo k zmene zloženia a čiastočnej úprave ich úloh. V súčasnej dobe už palebné raketové jednotky pôsobia v systéme PVO len v mimoriadnych situáciách alebo na výzvu. Vojenské letectvo tiež postupne prestalo plniť strategické úlohy obrany a svoju pozornosť začalo zameriavať hlavne na úlohy vzájomnej spolupráce s civilným letectvom.

Vývoj v civilnom letectve išiel naopak iným smerom. Rozvoj turizmu a presun pracovnej sily medzi jednotlivými krajinami na konci 20. storočia prispel k rozvoju civilnej leteckej dopravy v rozsahu porovnateľnom práve s vývojom tesne po 2. svetovej vojne. V súčasnej dobe predstavuje objem prepravených osôb a tovarov niekoľko násobok stavu z pred viac ako 20 rokov, čo si opätovne vyžaduje potrebu zvyšovania úrovne bezpečnosti lietadiel vo vzduchu.

Rozvoj civilnej leteckej dopravy a bipolárne rozdelenie sveta malo za následok úzke prepojenie vojenských a civilných zložiek riadenia letovej prevádzky jednotlivých krajín do takej miery, že jedna druhej bola v určitých oblastiach nadriadená. Spravidla vojenské zložky boli nadriadené civilným. V 90-tych rokoch 20. storočia sa však pomery začali meniť v prospech civilného letectva a ich vzájomná spolupráca sa s rastúcim počtom vzdušných objektov naďalej prehlbovala. V súčasnej dobe plní vojenské letectvo v jednotlivých krajinách hlavne asistenčné úlohy súhrnne označované ako Air policing. Tieto úlohy nezahŕňajú už len samotnú ochranu vzdušného priestoru, ale aj pomoc ohrozeným civilným lietadlám alebo lietadlám v núdzi. Pre úspešné splnenie týchto úloh je nevyhnutná úzka spolupráca medzi civilnými a vojenskými zložkami, a to nie len vo vnútri jednotlivých krajín, ale aj medzi krajinami navzájom.

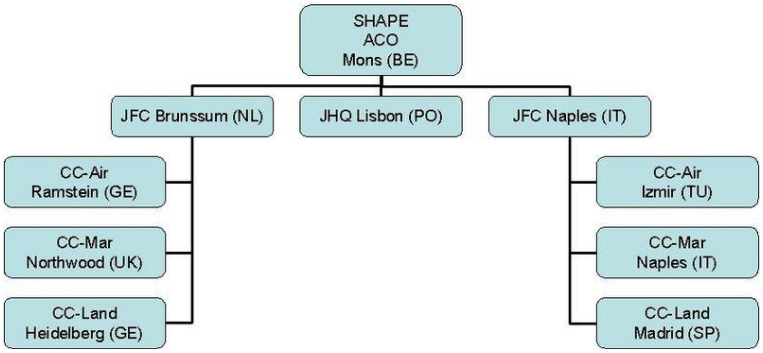
Pre vzájomnú kooperáciu a koordináciu činnosti v oblasti bezpečnosti leteckej dopravy slúžia medzinárodné koordinačné strediská, ktorých činnosť je organizovaná a riadená medzinárodnými organizáciami. Najvýznamnejšie organizácie zaoberajúce sa bezpečnosťou vo vzdušnom priestore je možné rozdeliť na dve základné skupiny, a to:

a) **vojenské**, ktoré sú vo väčšine krajín Európy zastúpené Severoatlantickou alianciou (NATO);
b) **civilné**, ktoré v európskom regióne zastupujú dve medzinárodné organizácie, a to:
   - Európska organizácia pre bezpečnosť leteckej prevádzky (EUROCONTROL);
   - Európska agentúra pre bezpečnosť letectva (EASA).

2. VOJENSKÉ ORGANIZÁCIE

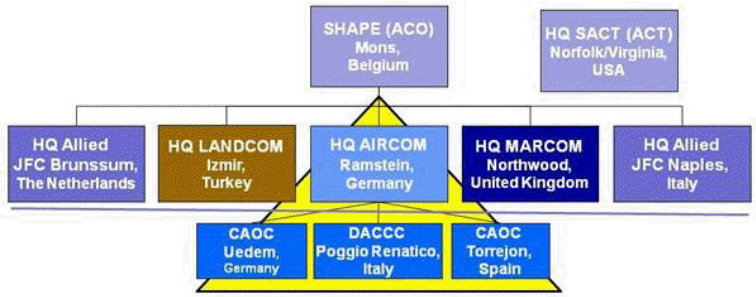
Od uvoľnenia medzinárodného napätia vo svete a na európskom kontinente, začiatkom 90-tych rokov 20. storočia, prešlo NATO rozsiahlymi organizačnými zmenami. Počnúc znižovaním stavov ozbrojených síl, cez priatie nových členských krajín, vrátane Slovenskej republiky, dospelo vo svojom vývoji až k rozsiahlym zmenám v štruktúre. V priebehu 90-tych rokov došlo k zníženiu počtu veliteľstiev jednotlivých druhov síl na tri (AFNOTHWEST – High Wycombe, AFCENT – Brunssum, AFSOUTH Neapol).[1]

Po summite v Prahe (2002) bola štruktúra opäť reorganizovaná, čo viedlo k výraznej zmene veliteľských štruktúr. Počet veliteľstiev síl sa znížil na dve (Obrázok 1) a v oblasti riadenia protivzdušnej obrany došlo k redukcii Spoločných centier riadenia vzdušných operácií (CAOC) z 32 až na 9.

Obrázok 1 Organizačná štruktúra po roku 2002

V roku 2010 bolo prijaté rozhodnutie vykonať nové reformy, ktoré boli schválené ministrami obrany v júni 2011. Tieto sú postupne aplikované od 1. decembra 2012 s termínom ich ukončenia do konca roka 2015. Na základe týchto zmien zostane v organizačnej štruktúre Aliancie (Obrázok 2) len jedno spoločné veliteľstvo vojenského letectva v Ramsteine, ktoré bude činnosť protivzdušnej obrany riadiť prostredníctvom dvoch Spoločných centier riadenia vzdušných operácií (CAOC) v Uedem (D) a v Torrejon (ESP)

Obrázok 2 veliteľská štruktúra NATO (NCS)

a jedného mobilného centra (DACCC) v Poggio Renatico (I).[2]

Dôležitou skutočnosť pri postupnej reorganizácii a znižovaní počtu prvkov velenia a riadenia je, že neboli znižované počty jednotiek vyčleňovaných na plnenie úloh protivzdušnej obrany. Pôvodný Integrovaný systém protivzdušnej obrany NATO

[1] [7] , strana 14
[2] [1] [12]

(NATINADS) vznikol k 1. júlu 1961 a jeho podstatou bola nepretržitá ochrana národných vzdušných priestorov európskych členských štátov NATO 24 hodín, 365 dní v roku.[3]

Pod vplyvom reorganizačných zmien a zmien v bezpečnostnom prostredí uplynulých desaťročí však Aliancia postupne mení pôvodný systém NATINADS na NATO Integrated Air and Missile Defence System (NATINAMDS), kde ide o rozšírenie pôvodného systému NATINADS o protiraketový systém.[4]

V rámci spoločnej protivzdušnej obrany členských krajín NATO sú už po jej rozšírení plnené dve základné úlohy, a to:

a) Air policing;
b) obrana pred balistickými raketami (Ballistic Missile Defence)

Air policing vznikol už v období 2. svetovej vojny ako úloha stáleho dohľadu nad situáciou vo vzdušnom priestore nad určitým teritóriom a jeho základné poslanie sa uplynutím niekoľkých desaťročí zásadne nezmenilo. Technický a technologický vývoj priniesol zmeny spôsobu spracovávania a distribúcie informácií, zmeny druhu a typov používaných síl a prostriedkov. Úlohy dohľadu nad vzdušným priestorom však nepredstavujú výhradne len jeho priamu ochranu stíhacím letectvom. Tá je iba pomyselným vyvrcholeným úsilia množstva ďalších jednotiek zaradených do celého systému PVO, ktoré plnia množstvo podporných činností, kam je nevyhnutné zaradiť:

a) *nepretržitý prieskum* vzdušného priestoru, a to od zemského povrchu až do výšky praktického dosahu rádiolokačných prostriedkov;
b) *získavanie úplnej rádiolokačnej informácie* (Recognized Air Picture) a jej distribúciu v reálnom čase;
c) *nepretržitú pohotovosť* miest velenia a všetkých jednotiek zaradených do systému protivzdušnej obrany.

Vzlety samotných stíhacích lietadiel je možné podľa druhu zásahu rozdeliť na niekoľko typov, a to:

a) *zásah proti narušiteľovi* bezpečnosti (RENEGATE), ktoré sú riadené po vojenskej línii velenia a riadenia;
b) *asistenčné úlohy*, ktoré majú význam pri:
   - *identifikácii neznámych vzdušných objektov* zistených vo vzdušnom priestore;
   - *pomoci lietadlám v núdzi*, ktoré sú plnené v úzkej súčinnosti s civilnými orgánmi riadenia.

Plnenie súboru všetkých úloh a opatrení Air policingu vyžaduje vzájomnú úzku spoluprácu vojenských a civilný zložiek zodpovedných za riadenie letovej prevádzky vo vzdušnom priestore krajiny. Potrebná je samozrejme aj spolupráca susedných krajín, ktorá je uľahčená do istej miery začlenením tej ktorej krajiny do medzinárodných štruktúr.

3. CIVILNÉ ORGANIZÁCIE

Podiel leteckej dopravy na objeme prepravy neustále narastá a preto bola potrebná spoločná medzinárodná iniciatíva, ktorá by zachovala jej bezpečnosť a udržateľnosť. Úlohou medzinárodných orgánov je vypracovávať spoločné bezpečnostné a environmentálne pravidlá, monitorovať zavádzanie noriem do praxe prostredníctvom kontrol v členských

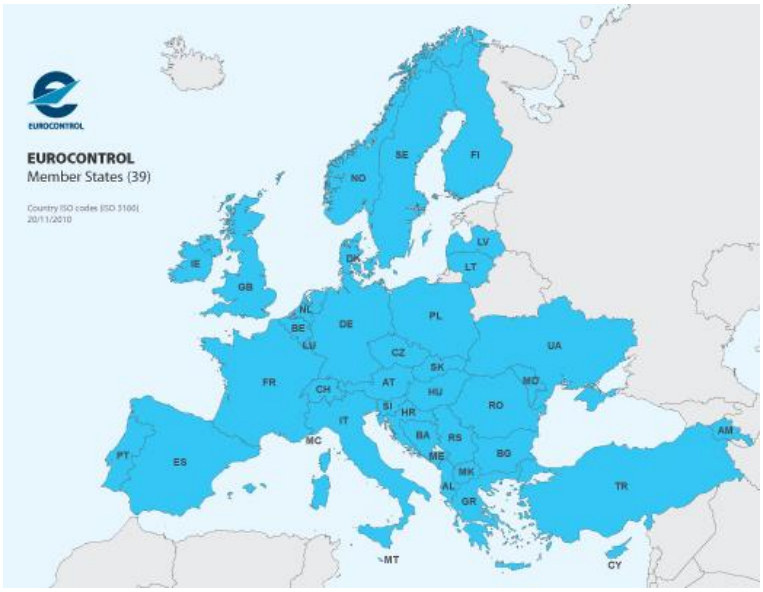
[3] [10]
[4] [11]

štátoch a zabezpečovať potrebnú odbornosť, vzdelávanie a výskum, zatiaľ čo vnútroštátne orgány naďalej vykonávajú väčšinu operatívnych úloh, akými sú osvedčovanie lietadiel alebo licencovane pilotov.

V Európe realizujú opatrenia a činnosť v oblasti bezpečnosti dve, na sebe nezávislé, medzinárodné organizácie, a to:

a) Európska organizácia pre bezpečnosť leteckej prevádzky (EUROCONTROL);
b) Európska agentúra pre bezpečnosť letectva (EASA).

Európska organizácie pre bezpečnosť leteckej prevádzky (EUROCONTROL) je medzinárodná organizácia založená v roku 1960. Skladá sa z 39 členských štátov (Obrázok 3), vrátane Európskeho spoločenstva, ktorej pridruženým členom sa stala v roku 2002.

Obrázok 3 Členské krajiny EUROCONTROL

Na dosiahnutie svojho poslania, EUROCONTROL úzko spolupracuje s členskými štátmi, poskytovateľmi leteckých navigačných služieb, civilnými a vojenskými používateľmi vzdušného priestoru, letísk, leteckého a kozmického priemyslu, profesijnými organizáciami, medzivládnymi organizáciami a európskymi inštitúciami.

Európska agentúra pre bezpečnosť letectva (EASA) svoju činnosť začala v roku 2003 na základe nariadenia Európskeho parlamentu a Rady č. 1592/2002 a ako nezávislý orgán Európskej únie sa zodpovedá jej členským štátom a inštitúciám. Agentúra má sídlo v Kolíne nad Rýnom a zamestnáva už približne 500 odborníkov zo všetkých členských štátov. Celkovo združuje 28 členských krajín Európskej únie a 4 pridružené krajiny (Island, Lichtenštajnsko, Nórsko a Švajčiarsko), ktoré sa podieľajú na činnostiach agentúry podľa článku 66 základného nariadenia, sú členmi správnej rady avšak bez hlasovacieho práva.

EASA rozvíja úzke pracovné vzťahy s podobnými organizáciami po celom svete vrátané Medzinárodnej organizácie pre civilne letectvo (ICAO), Federálnym úradom pre letectvo (FAA) v USA a leteckými úradmi v Kanade, Brazílii, Izraeli, Číne a Rusku. Spolu s týmito organizáciami sa agentúra vo svojich pracovných vzťahoch zameriava na harmonizáciu noriem a propagovanie osvedčených postupov v oblasti bezpečnosti letectva na

celom svete. Z dlhodobého hľadiska bude pravdepodobne zohrávať kľúčovú úlohu pri regulácii bezpečnosti letísk a systémoch riadenia letovej prevádzky.[5]

4. SPOLOČNÉ EURÓPSKE NEBO

V súčasnej dobe letecké spoločnosti len v Európe každý rok prepravia viac ako 750 miliónov cestujúcich a zabezpečujú viac ako 5,1 milióna pracovných miest, ktorých počet by sa mal do roku 2020 zdvojnásobiť. Tým prispievajú viac než 380 miliardami EUR do európskeho HDP. S narastajúcim objemom leteckej dopravy vo vzdušnom priestore nad Európou prirodzene vznikli vyššie nároky na riadenie vzrastajúceho objemu vzdušných objektov. Začali vznikať meškania a straty, ktoré bolo potrebné nahrádzať. Z týchto a množstva ďalších dôvodov, či už ekonomických alebo environmentálnych, bolo potrebné riešiť vzniknutý stav tak, aby nedošlo k zníženiu úrovne bezpečnosti leteckej dopravy ako takej.

Hoci je vzdušný priestor nad krajinami Európskej únie spoločným zdrojom, je riadenie letovej prevádzky (ATM) v Európskej únii stále organizované čiastkovo. Táto roztrieštenosť by mohla mať vplyv na bezpečnosť, súčasne obmedzuje využiteľnú kapacitu a zvyšuje náklady na prepravu. Preto sa v roku 2004 Európska únia rozhodla problematiku preletov vo vzdušných priestoroch krajín Európy riešiť prostredníkom projektu „Spoločné európske nebo“ (SES). Tento projekt by mal v rámci zjednodušenia procesu riadenia letovej prevádzky zjednodušiť jednotlivé procedúry. Kľúčom k zlepšeniu kapacity a efektívnosti, zvýšeniu bezpečnosti a znižovaniu nákladov letových navigačných služieb je práve posilnenie spolupráce a integrácie naprieč hranicami.

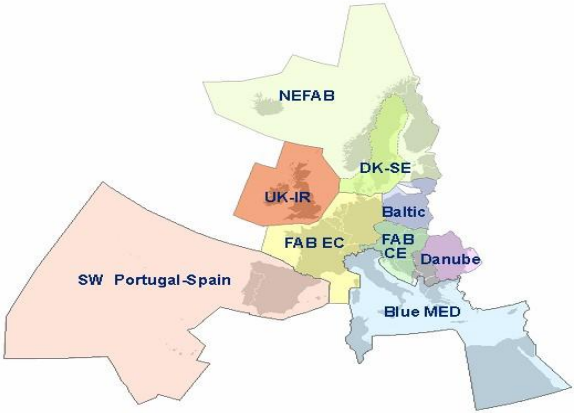
Súčasná podoba riadenia európskeho vzdušného priestoru vychádza z geografického vymedzenia jednotlivých krajín a nie z potrieb riadenia letovej prevádzky. To znamená, že jednotlivé letové trate sú definované s ohľadom na štátne hranice a nie sú tvorené systémom priameho prepojenia dvoch bodov. Podľa stanoviska EASA by malo vytvorenie Funkčných blokov vzdušného priestoru (FAB) viesť k zvýšeniu spolupráce a integrácie v poskytovaní leteckých navigačných služieb. V rámci tohto projektu bol európsky vzdušný priestor prerozdelený tak, že z pôvodných 67 priestorov (Obrázok 4) sa ich počet zníži na 9 väčších celkov (Obrázok 5) a letovú prevádzku v nich budú riadiť nadnárodné centrá.[6]

Koncept FAB je rozdelený do dvoch legislatívno-realizačných blokov, kde prvý legislatívny balík Spoločného európskeho neba (SES I) predstavuje jeden z hlavných prostriedkov pre zníženie fragmentácie vzdušného priestoru a druhý legislatívny balík (SES II) rieši vytvorenie Funkčných blokov vzdušného priestoru. Ich cieľom je optimalizácia toku letovej prevádzky a zvýšenie efektivity letových prevádzkových služieb v Európe.

[5] [4] [2]
[6] [9]

Obrázok 4 Flight Information Region (FIR) v Európe

Obrázok 5 Funkčné bloky vzdušného priestoru (FAB)

4.1. FUNKČNÉ BLOKY VZDUŠNÉHO PRIESTORU

Funkčný blok vzdušného priestoru (FAB) definuje Nariadenie (ES) č.1070/2009, ktoré ho popisuje ako *Vzdušný priestor vymedzený na základe prevádzkových požiadaviek, ktorý je vytvorený bez ohľadu na štátnej hranice, kde je poskytovanie letových navigačných služieb a súvisiacich funkcií založené na výkonnosti a optimalizované prostredníctvom posilnenej spolupráce medzi poskytovateľmi leteckých navigačných služieb v danom regióne alebo ak je to vhodné, integrovaným poskytovateľom*.

Nariadenie o poskytovaní služieb vyžadovalo od členských krajín, aby do 4.decembra 2012 prijali všetky potrebné opatrenia s cieľom zabezpečiť realizáciu Funkčných blokov vzdušného priestoru s cieľom dosiahnuť požadovanú kapacitu a efektívnosť siete riadenia letovej prevádzky v rámci SES a udržať vysokú úroveň bezpečnosti. To malo prispieť k zlepšeniu výkonnosti systému leteckej dopravy a zníženiu dopadu na životné prostredie.

Funkčné bloky vzdušného priestoru majú pomôcť naplniť hlavne spoločné strategické ciele, medzi ktoré patrí hlavne:

a) bezpečnosť;
b) kapacita;
c) hospodárnosť;
d) efektivita letov;
e) životné prostredie;
f) účinnosť vojenských zásahov.

Požiadavky na zriadenie FAB boli definované aj EUROCONTROL, a to v správe o mandáte Európskej komisie na túto tému. Táto správa identifikuje zlepšenie letovej účinnosti v každom FAB, čo následne poskytuje významné príležitosti k úsporám prevádzkovateľov a výhody pre životné prostredie. Podľa EUROCONTROL môže byť až jedna štvrtina otázok rozšírenia európskych tratí vyriešená iba prostredníctvom FAB. V rámci projektu Spoločného európskeho neba bolo zadefinovaných celkom deväť FAB (0, Obrázok 5), z ktorých UK-Ireland a Danish-Swedish sú už realizované.[7]

[7] [3] [6] [8]

Tabuľka 1. Rozdelenie krajín do FAB

Názov FAB	Členské krajiny
NORTH EUROPEAN	Estónsko, Fínsko, Lotyšsko, Nórsko
DANISH-SWEDISH	Dánsko, Švédsko
BALTIC	Poľsko, Litva
EUROPE CENTRAL	Francúzsko, Nemecko, Belgicko, Holandsko, Luxembursko, Švajčiarsko
CENTRAL EUROPE	Česká republika, Slovenská republika, Rakúsko, Maďarsko, Chorvátsko, Slovinsko, Bosna a Hercegovina
DANUBE	Bulharsko, Rumunsko
BLUE MED	Taliansko, Malta, Grécko, Cyprus (Egypt, Tunisko, Albánsko, Jordánsko ako pozorovatelia)
UK-IRELAND	Spojené kráľovstvo Veľkej Británie Severného Írska, Írsko
SOUTH-WEST	Portugalsko, Španielsko

5. POTENCIÁLNE PROBLÉMY FUNGOVANIA FAB

Proces tvorby jednotlivých FAB môže v mnohých ohľadoch umelo vytvoriť určitú formu diskriminácie niektorých krajín. Príkladom je nezaradenie Turecka do projektu, pričom sa jeho územie nachádza aj na európskom kontinente, je členom EUROCONTROL a NATO. Príkladom pozitívnej diskriminácie je Bosna a Hercegovina, ktorá je tak ako susedné Srbsko, Macedónsko, či Čierna Hora členom len EUROCONTROL, pričom Bosna a Hercegovina sa do projektu na rozdiel od svojich susedov dostala. Nezačlenením niektorých takýchto krajín vznikajú v SES prázdne miesta, ktorým sa samozrejme prevádzkovatelia pravdepodobne budú vyhýbať a riadenie letovej prevádzky v týchto oblastiach sa sústredí len na vnútroštátne lety z a do týchto štátov.

Postupne ako sú vytvárané FAB dochádza k obmedzeniu zodpovednosti národných orgánov riadenia v každej krajine, čo zmení súčasný systém kooperácie civilných a vojenských zložiek. Problémy môžu vzniknúť hlavne v blokoch, ktorých krajiny nepatria do rovnakých medzinárodných štruktúr. Jedným z takýchto blokov je FABCE, kam patrí aj Slovenská republika. Napriek tomu, že na celom projekte participujú hlavne Európska únia a EUROCONTROL, nie všetky ich členské krajiny sú začlenené do projektu SES. To sa týka aj členských krajín NATO, ktorých jednotky majú v rámci NATINAMDS chrániť vzdušný priestor svojich členských krajín. Členské krajiny jednotlivých participujúcich elementov (Európska únia, EUROCONTROL a NATO) majú v projekte SES rôzne zastúpenie, kde:

a) z krajín Európskej únie sú zastúpené všetky štáty;
b) z krajín NATO nie je do projektu zaradený Island, Turecko, USA a Kanada;
c) z krajín EUROCONTROL nie sú zastúpené Arménsko, Macedónsko, Moldavsko, Monako, Čierna Hora, Srbsko, Ukrajina a Turecko.

Zásadným problémom fungovania jednotlivých FAB môže byť potenciálny rozpor s ustanoveniami Chicagského dohovoru z roku 1944, podľa ktorého má každá suverénna krajina právo na svoj vzdušný priestor a jeho ochranu, ktorú spravidla zabezpečuje vojenské letectvo, v úzkej spolupráci s civilnými orgánmi riadenia letovej prevádzky danej krajiny. Z toho vyplývajú každej krajine právomoci na ochranu svojho vzdušného priestoru všetkými

dostupnými a legálnymi prostriedkami. Celý proces ochrany vzdušného priestoru by bol realizovateľný bezproblémovo len vtedy, pokiaľ by krajiny začlenené do spoločného FAB boli z jedného koaličného zoskupenia. No nie vždy to tak je.

Bezproblémové by mali byť FAB BALTIC, DANUBE a SW (0 - zelené), pretože krajiny v nich zastúpené sú členskými krajinami všetkých troch medzinárodných organizácií a nevzniká tu predpoklad vzniku problémov pri plnení úloh Air policingu.

Druhú skupinu tvoria FAB UK-IRELAND a DANISH-SWEGISH (0 - žlté), ktorých krajiny sú začlenené do EÚ a EUROCONTROL. V každom FAB sa však nachádza jedna krajina, ktorá nie je členom NATO (Írsko a Švédsko), ale s Alianciou úzko spolupracujú. To znižuje predpoklad nedorozumenia alebo zlyhania pri plnení úloh Air policingu, ktorého úlohy budú realizovať pravdepodobne na základe vzájomných dohovorov. Navyše sú to jediné dva FAB, ktoré sú už funkčné a plnia svoju úlohu[8].

Obdobný prípad je vo FAB NORTH EUROPEAN a FABEC (0 - modré), kde Fínsko nie je členom NATO, Nórsko a Island nie sú členmi Európskej únie a Švajčiarsko ani NATO ani Európskej únie. Tieto krajiny však s jednotlivými medzinárodnými organizáciami úzko spolupracujú alebo majú status pridruženej krajiny.

Tretiu skupinu tvoria FAB BLUE MED a FABCE, ktorých viacero krajín nepatrí do niektorej z participujúcich organizácií alebo ak áno, tak pod rôzne stupne velenia a riadenia v rámci NATINAMDS. Napríklad v BLUE MED sa nachádzajú tri krajiny NATO, pričom jedna z nich (Albánsko) nepatrí do Európskej únie a Malta a Cyprus majú zvláštne postavenie, pretože úlohy ich NATINAMDS plnenia iné krajiny v rámci medzinárodných zmlúv.

FABCE je z hľadiska jednotlivých krajín najkomplikovanejší, pretože:.

a) obsahuje najviac participujúcich krajín so všetkých FAB (7);
b) Bosna a Hercegovina nie je členskou krajinou ani Európskej únie, ani NATO;
c) 5 zo 7 krajín sú členskými krajinami NATO, ale v rámci NATINAMDS patria dve z nich (CZ a SK) pod operačné velenie CAOC v Uedem (D) a tri z nich (SLO, HR a H) pod CAOC v Torrejon (ESP), čo čiastočne komplikuje proces velenia a riadenia pri prelete z jedného priestoru zodpovednosti do druhého;
d) podobne ako v DANISH-SWEDISH alebo FABEC sa tu nachádza neutrálna krajina (A), čo čiastočne komplikuje prelet ozbrojených zasahujúcich lietadiel do jej vzdušného priestoru, navyše nie je zrejmé ktoré CAOC by riadilo činnosť zasahujúcich vojenských lietadiel v tomto vzdušnom priestore.

Pri začiatku celého procesu realizácie prác na FABCE bola situácia ešte o niečo komplikovanejšia, ale vstupom Chorvátska do NATO (2009) a Európskej únie (2013) sa mnohé z potenciálnych problémov odstránili.

6. ZHRNUTIE

Projekt SES podľa vykonaných odhadov a expertíz prinesie uľahčenie a zjednodušenie procesu riadenia civilných dopravných lietadiel vo vzdušnom priestore nad Európou a zvýši tým jej bezpečnosť. Celý koncept by však potreboval zmeny hlavne v začlenení jednotlivých krajín do jednotlivých FAB. Potenciálne problémové oblasti by sa dali odstrániť napríklad:

a) preradením Litvy z BALTIC do NORTH EUROPEAN, čím by:

[8] [5]

- pobaltské republiky boli v jednom bloku, a to by zjednodušilo procedúry pri plnení úloh Air policingu v ich vzdušnom priestore;
- Kaliningradská oblasť už umelo nedelila v FAB BALTIC;

b) FABCE a Blue MED by mohli byť prerozdelená tak, že:
- Česká Republika, Slovensko a Rakúsko by vytvorili spoločný celok s Poľskom, čo by zjednodušilo systém velenia a riadenia Air policingu;
- ostatné krajiny FABCE (SLO, HR, BiH, a H) by spolu s Talianskom, Maltou a Tunisom vytvorili samostatný FAB;
- Grécko, Cyprus a ostatné pozorovateľské krajiny by vytvorili samostatný FAB, do ktorého by neskôr mohlo pribudnúť Turecko;

c) po zaradení Turecka do SES by:
- Turecko mohlo vytvoriť spoločný FAB s Cyprom a pozorovateľskými krajinami (Egypt a Jordánsko);
- Grécko a Albánsko by mohli spojením s DANUBE vytvoriť FAB zložený z balkánskych krajín s možnosťou neskoršieho začlenenia Macedónska, Srbska a Čiernej Hory.

ZÁVER

V súčasnosti letecká doprava nepredstavuje iba rýchlu celosvetovú dopravnú sieť, ktorá umožňuje globálne podnikanie a rozvoj cestovného ruchu, ale zohráva dôležitú úlohu aj pri uľahčovaní hospodárskeho rastu. Taktiež zohráva kľúčovú úlohu v procese integrácie v rozšírenej Európe, dodáva základné spojenie medzi regiónmi Európy a so zvyškom sveta. Preto zaistenie jej bezpečnosti, plynulosti a hlavne efektívnosti znamená veľkú výzvu pre všetky zainteresované subjekty.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

[1] Allied Command Operations (ACO) [online]. [cit. 2013-09-25]. Dostupné na internete: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52091.htm?selectedLocale=en>.

[2] EASA menber states [online]. [cit. 2013-09-26].Dostupné na internete: <http://www.easa.europa.eu/links.php>.

[3] EUROCONTROL [online]. [cit. 2013-09-26]. Dostupné na internete: <http://www.eurocontrol.int/content/about-us>.

[4] Európska agentúra pre bezpečnosť letectva [online]. [cit. 2013-09-26]. Dostupné na internete: <http://www.easa.europa.eu/language/sk/more-about-EASA.php>.

[5] FABs Functional Airspace Block [online]. [cit. 2013-09-25]. Dostupné na internete: <http://www.eurocontrol.int/dossiers/fabs>.

[6] Functional Airspace Block (FAB) [online]. [cit. 2013-09-23]. Dostupné na internete: <http://www.skybrary.aero/index.php/Functional_Airspace_Block_(FAB)>.

[7] Information booklet HQ AFNORTHWEST; HQ Allied Forces NorthWestern Europe; Hight Wycombe, str.14

[8] JANDA, P.; FABCE pod drobnohledem; ÚSMP/MK; [online]. [cit. 2013-09-27]. Dostupné na internete: <http://www.rlp.cz/generate_page.php?page_id=2818>.

[9] KRAUS, J.: Necessary Changes in Airspaces of States in the FAB Central Europe (FABCE); In: *Acta Avionica č.25*. Košice: Technická Univerzita v Košiciach, Letecká fakulta, 2012. str. 90-96. ISSN: 1335-9479.

[10] NATINADS [online]. [cit. 2013-09-26]. Dostupné na internete: <http://www.vvzs.mil.sk/index.php?ID=21380>.

[11] NATO Integrated Air and Missile Defence [online]. [cit. 2013-09-26]. Dostupné na internete: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_8206.htm>.

[12] The NATO Command Structure (NCS) [online]. [cit. 2013-09-26]. Dostupné na internete: <http://www.airn.nato.int/01AboutUs/02NCS.html>.

Robert KLÍR, Ing., PhD.
Letecká fakulta
Technickej univerzity v Košiciach
Rampová 7
041 21 Košice
E-mail: robert.klir@tuke.sk

VYUŽITIE METODIKY SIX SIGMA PRI OPTIMALIZÁCIÍ PROCESOV VO VOJENSTVE

USING SIX SIGMA METHODOLOGY PROCESS OPTIMIZATION IN THE WARFARE

Ondrej KREDATUS

ABSTRACT

Six Sigma je metodológia určená na hľadanie najracionálnejšieho riešenia procesného problému tak, aby bol výsledný proces jednoduchý, priehľadný a efektívny. Je využiteľná v procesoch, kde treba šetriť náklady a eliminovať nadbytočné činnosti, ktoré nepridávajú hodnotu. Six Sigma je koncepcia, ktorej základnou myšlienkou a zároveň cieľom je nevyrábať chybné kroky to znamená, snahu o trvalé zmenšovanie rozptylu a dosahovanie cieľových hodnôt u všetkých parametrov, ktoré sa v danom procese vyskytujú.

Six Sigma is a methodology designed to searching the most rational solving of processing problem for reaching the result process is simple, transparent and efficient. It is useful in processes where it has to cut costs and eliminate unnecessary activities that do not add value. Six Si gma is a concept whose basic idea and simultaneously aim is not to produce missteps that means continuous effort to achieve a variance reduction and reaching target values for all parameters that occur in process.

Keywords
Six Sigma, metodika Lean Six Sigma, riadenie procesov
Six Sigma, Lean Six Sigma methodology, process control

ÚVOD

Slovo “sigma” označuje písmeno gréckej abecedy, ktoré sa používa na vyjadrenie miery premenlivosti veličiny. Úrovne Sigma ukazujú, s akou pravdepodobnosťou sa v procese vyskytne chyba. Vyššie úrovne kvality Sigma predstavujú procesy, pri ktorých dôjde s menšou pravdepodobnosťou k chybe,

Filozofiu a metodiku zlepšovania „Six Sigma“ niektorí považujú za revolúciu vo zvyšovaní efektívnosti organizácií, iní tvrdia, že nepredstavuje nič nového. V posledných rokoch sa stala populárnou nielen medzi špecialistami v oblasti zlepšovania procesov, ale dostala sa aj na rokovania predstavenstiev a vrcholových manažmentov najväčších priemyselných firiem sveta, rovnako ako do programov zlepšovania služieb v bankách a nemocniciach. Metóda „Six Sigma“ je nová metodika uplatňujúca staré nástroje. So svojimi predchodcami má veľa spoločného, zároveň je tu nový prístup v organizácii a štandardizácii postupu projektov zlepšenia a merania ich prínosov.

Six Sigma je metodológia určená na hľadanie najracionálnejšieho riešenia procesného problému tak, aby bol výsledný proces jednoduchý, priehľadný a efektívny. Je využiteľná v procesoch, kde treba šetriť náklady a eliminovať nadbytočné činnosti, ktoré nepridávajú hodnotu. Six Sigma je koncepcia, ktorej základnou myšlienkou a zároveň cieľom je nevyrábať chybné kroky to znamená, snahu o trvalé zmenšovanie rozptylu a dosahovanie cieľových hodnôt u všetkých parametrov, ktoré sa v danom procese vyskytujú.

1. METODIKA SIX SIGMA

Metodika Six Sigma sa prvý krát objavila vo firme Motorola v osemdesiatych rokoch ako spôsob znižovania počtu chýb a skracovania doby výrobného cyklu. Metodika sa používala najprv len vo výrobe, neskôr bola realizovaná v administratívnej a obchodnej oblasti spoločnosti. Odvtedy program Six Sigma zlepšil výsledky v mnohých firmách ekonomicky vyspelého sveta.

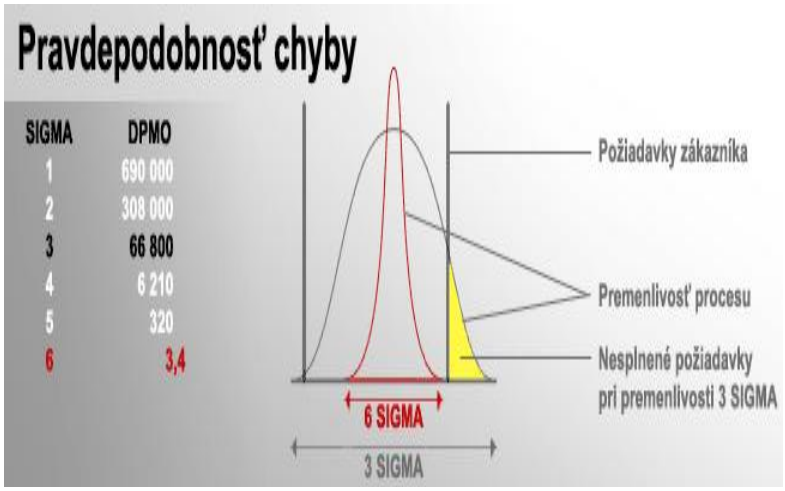
Six Sigma postup má jasné a štandardizované pravidlá - od výberu projektov, cez ich plánovanie, riadenie, realizáciu, vyhodnotenie, dokumentovanie až po archiváciu. Je to prepracovaný mechanizmus, ktorý zabezpečuje, že sa riešia iba dôležité témy a zároveň sa riešenie skončí v definovanom čase s konkrétnym vyhodnotením prínosov.

1.1 CHARAKTERISTIKA METÓDY SIX SIGMA

Sigma ako písmeno gréckej abecedy označuje smerodajnú odchýlku ako mieru variability charakteristík procesu. Six Sigma je ucelený systém na dosahovanie, udržiavanie a maximalizáciu podnikateľského úspechu spoločnosti. Je to filozofia, ktorej základom je výrok : „Čo nie je ideálne, je príležitosťou na zlepšenie!“.

Úroveň Sigma je ukazovateľ, ktorý vyjadruje výkonnosť procesu a umožňuje jeho porovnanie s inými procesmi a odvetviami. Six sigma obsahuje niečo viac: Poskytuje špecifické metódy k pretvoreniu procesu tak, aby nezhody vôbec nevznikali a zároveň sa zameriava na programy kontroly kvality, detekciu a nápravu odchýlok.

Úrovne Sigma ukazujú, s akou pravdepodobnosťou sa v procese vyskytne chyba. Vyššie úrovne kvality Sigma predstavujú procesy, pri ktorých dôjde s menšou pravdepodobnosťou k chybe alebo nežiaducej odchýlke. Napríklad úroveň kvality Sigma 3 je približne 66 800 chýb na jeden milión možných. Potom úroveň kvality 6 Sigma znamená menej ako 3,4 chyby na jeden milión príležitostí urobiť chybu (DPMO=Defects per Milion Opportunities).

Obrázok 1. Úroveň SIGMA a pravdepodobnosť výskytu chyby na milión príležitostí
Zdroj: www.sixsigma.sk/uvod.htm

V metodike Six Sigma platí tzv. Littelov zákon, ktorý hovorí, že efektivitu našej práce môžeme zvýšiť buď vyššou priepustnosťou procesu (viac robiť), alebo znížením

rozpracovanosti (robiť veci múdro). Ako hovoria zakladatelia Six Sigma: „Osemdesiatpäť percent dôvodov, prečo sa neplnia úlohy na požadovanej úrovni, je daných chybami procesov, a nie nízkou výkonnosťou zamestnancov“. Preto úlohou manažmentu je zmeniť chybné procesy a nie nútiť zamestnancov k ešte vyšším výkonom.

V praxi sa stretávame s pojmom Lean Six Sigma (Lean – opierať sa). Lean Six Sigma má spravidla pevnú organizačnú štruktúru na ktorej vrchole je generálny riaditeľ, člen predstavenstva alebo majiteľ firmy, ktorý rozhoduje , či a v akej oblasti sa má Six Sigma implementovať. Pod ním sú tzv. šampióni, ktorých úlohou je identifikovať možnosti zlepšenia a rozhodnúť o priorite jednotlivých akcií na základe očakávaných prínosoch. Kľúčovými osobami na implementáciu metodiky Six Sigma sú Master Black Belti, Black Belti, a Green Belti. Manažéri s čierným opaskom zväčša pracujú na plný úväzok a vedú projekty s predpokladanou úsporou 30 až 60 tisíc eur. Green Belti sú zamestnanci, ktorí na projektoch len participujú (zvyšok času sa venujú svojím obvyklým povinnostiam) a vedú projekty, ktoré by mali usporiť do 30 tisíc eur. Ostatní zamestnanci sú taktiež zasvätení do projektov. Je dôležité, aby pochopili ich dôležitosť a plne na nich spolupracovali.

Úspešné nasadenie metodiky Lean Six Sigma v organizácií vyžaduje dostatočne veľký počet vyškolených pracovníkov, čo predstavuje určité náklady. Ich návratnosť pri úspešnej implementácií je na základe skúsenosti až 1:10.

Six Sigma je založená hlavne na:

— systematickom projektovom manažmente,
— disciplinovanom používaní faktov, dát, štatistických analýz a nástrojov,
— uplatňovanie exaktných metód optimalizácie procesov,
— využívaní „metód hľadania nových myšlienok“ pre zvýšenie pravdepodobnosti na nájdenie optimálneho riešenia problémov..
— dôslednom prístupe k riadeniu,
— trvalom udržaní dosiahnutého zlepšenia,

2.1 ŠTANDARDNÝ POSTUP ZLEPŠOVANIA PROCESU

Six Sigma v riešení projektu používa štandardný postup krokov. Dodržiavanie štandardného postupu eliminuje typické chyby a nedostatky v riešení projektov akými sú nedodržanie pôvodného účelu a zámeru projektu, snaha prejsť do etapy zlepšovania bez dôkladnej analýzy príčin problému alebo prekročenie plánovaného časového rámca projektu. Štandardný postup riešenia projektu pomáha monitorovať priebeh projektu, zjednotiť spôsob práce rôznych riešiteľov, vybrať pre danú etapu riešenia správne nástroje, ale predovšetkým poskytuje jednotný jazyk komunikácie všetkých zúčastnených.

Najčastejšie uplatňovaný štandardný postup zlepšovania procesu je **DMAIC** a jeho modifikácie. DMAIC (z anglického Define-Measure-Analyze-Improve-Control) pozostáva z nasledujúcich piatich krokov:

D: Definovať projekt, jeho rozsah a ciele
M: Merať súčasnú úroveň výkonnosti procesu
A: Analyzovať problém a cieľom určiť jeho hlavné príčiny
I: Zlepšiť proces opatreniami zameranými na odstránenie pravých príčin problému
C: Monitorovať a riadiť proces aplikovaním procedúr pre udržanie zlepšení

DMAIC pozostáva z nasledujúcich piatich krokov. Tieto fázy sú vzájomne prepojené a tvoria proces. Výstupy jednej fázy sú zároveň vstupmi pre nasledujúcu fázu.

Ciele jednotlivých fáz:

- Identifikácia problému - zistenie potreby riešiť tento projekt,
- Výber projektu,
- Stanovenie cieľov,
- Stanovenie hodnotiacich kritérií,
- Nominovanie garanta a lídra tímu,
- Vytvorenie tímu,
- Stanovenie komunikačného plánu (plánu práce).

- Stanovenie technik a metód ohodnotenia súčasného stavu,
- Zistenie aktuálnej situácie,
- Zber a znázornenie údajov o súčasnej situácii.
- Overenie a potvrdenie cieľov projektu.
- Identifikácia a definovanie rozhodujúcich opatrení, ktoré povedú k zlepšeniu stavu.

- Analýza súčasnej výkonnosti procesu,
- Analyzovanie problému a identifikácia jeho hlavnej (primárnej) príčiny,
- Stanoviť vzťahy medzi vstupmi a výstupmi procesu, na základe analýzy údajov.
- Výber a zameranie sa na kľúčové hodnoty (premenné) na vstupe procesu a overenie ich vzťahu ku kľúčovým výstupným hodnotám (premenným), potvrdenie primárnej príčiny odchýlky,
- Začiatok generovania (tvorby) možných riešení.

- Zlepšenie procesu opatreniami zameranými na odstránenie pravých príčin problému,
- Výber a stanovenie optimálneho riešenia,
- Odhadnutie finančných prínosov,
- Vytvorenie plánu implementácie.

- Monitorovanie a riadenie procesu aplikovaním procedúr pre udržanie zlepšení.
- Realizácia zmien procesu a ich riadenie.

2. VYUŽITIE METODIKY VO LEAN SIX SIGMA VO VOJENSTVE

Metodika lean Six Sigma bola zavedená po prvý krát v pozemných silách USA v roku 2002 prostredníctvom materiálového veliteľstva (AMC). Široké zavedenie Lean Six Sigma v amerických pozemných silách začalo koncom roka 2005. Masovo bola taktiež zavedená vo vojenskom námorníctve v roku 2006, kde v rokoch 2006 a 2007 bola vyčíslená úspora na 4,5 miliardy dolárov s návratnosťou investícií štyri ku jednej. Americké vzdušné sily začali využívať túto metodiku o niečo neskôr.

Okrem veľkých projektov zameraných do oblasti logistiky, výcviku a procesov obstarávania novej techniky bola táto metodika využitá v oblasti personalistiky a to najmä na zjednodušenie náborového a následne regrutačneho procesu.

Metodikou Lean Six Sigma sa zaoberajú študenti na vojenských školách, kde už ich školské projekty šetria peniaze.

2.1 VYUŽITIE METODIKY VO LEAN SIX SIGMA V OS SR

V prvej polovici roku 2011 sa začalo uvažovať o možnostiach využitia metodiky Lean Six Sigma aj v OS SR. Potreba znižovania nákladov je pre OS SR imperatívom. Ozbrojené sily SR sa nachádzajú v takzvanom krízovom režime a zdroje na najbližšie roky nepredpovedajú žiadne zlepšenie. Preto je nutné hľadanie úspor všade, kde je to možné, to znamená od malých zlepšení, cez lepšie využitie techniky až po rozsiahlejšie projekty. Vyššiu efektivitu a úspory si sľubuje i NGŠ generálmajor Peter Vojtek od implementácie metodiky Lean Six Sigma, kde hovorí[1]: „Osobne nepochybujem, že metodika Lean Six Sigma má potenciál. Hoci je s úspechom implementovaná aj v ozbrojených silách USA, nie som si istý, či je možné uplatniť ju aj v špecifických podmienkach Ozbrojených síl SR. Experiment by nám mal dať dve základné odpovede: odporučiť alebo neodporučiť širšie nasadenie tejto metodiky v OS SR, ak áno, odporučiť spôsob implementácie“.

Americká armáda nasadila prvé projekty v oblasti logistiky a tak nie je náhodou, že vykonaním experimentálnej aplikácie Lean Six Sigma v podmienkach OS SR poveril NGŠ Veliteľstvo síl výcviku a podpory. V súčasnosti sú riešené tri projekty Lean Six Sigma.

Prvý projekt je z oblasti centrálneho výcviku a zaoberá sa problematikou nízkej úspešnosti streleckej prípravy.

Druhý projekt sa zaoberá problematikou zabezpečenia náhradných dielcov pre opravy pozemnej výzbroje a techniky.

Tretím projektom je proces vojskových skúšok novej techniky a jej zavádzanie do výzbroje OS SR.

Ambíciou aplikácie Lean Six Sigma je:

- vytvorenie kultúry neustáleho zlepšovania,
- zabezpečenie rýchlosti a efektivity procesov,
- odstránenie plytvania a odstránenie činnosti bez pridanej hodnoty,
- identifikácia nadbytočných alebo neefektívnych činnosti v procesoch,
- zníženie doby cyklov v určitých procesoch a tým zvýšenie produktivity a zníženie nákladov.

Je nepochybné, že metodológia Lean Six Sigma je využiteľná v ktoromkoľvek výkonnom procese, kde je potrebné znížiť náklady a zefektívniť činnosť. Týmto je možné naštartovať prerod organizácie z „klasického“ na procesné riadenie.

Jednou z oblastí, kde je možné využiť metodológiu Lean Six Sigma je v zvyšovaní efektívnosti výcviku. Efektívnosť je veľmi zreteľným a aktuálnym problémom, najmä z hľadiska zabezpečenia kvalitného, pritom však finančne a materiálovo primerane náročného výcviku.

[1] FARKAŠOVÁ, M: *Lean Six Sigma Overená možnosť úspor 1.* Obrana - ročník XX. Číslo 5. máj 2012.

2.2 EFEKTÍVNOSŤ VÝCVIKU

Efektívnosť výcviku môžeme definovať ako pomer výstupu k vstupným nákladom. Výstupom je vycvičený a vyzbrojený vojak alebo jednotka schopná plniť úlohy podľa predurčenia.

Zvyšovanie efektívnosti výcviku môžeme dosiahnuť:

— motiváciou a podnecovaním tvorivej aktivity podriadených k dosiahnutiu kvalitných výsledkov,
— komplexným a kvalitným plánovaním výcviku,
— cieľavedomým skvalitňovaním všestrannej pripravenosti veliteľského zboru k riadeniu výcviku, ktorý spočíva v zvyšovaní odborných a pedagogických kvalít veliteľov a inštruktorov výcviku,.
— zdokonaľovanie systému organizácie výcviku,
— vhodným výberom metód a foriem výcviku,
— premysleným využívaním učebne – výcvikovej základne (UVZ), vybavenej progresívnymi výcvikovými pomôckami, trenažérmi a výpočtovou technikou,
— racionálnym používaním výzbroje, bojovej a ostatnej techniky,
— inovácia a doplňovanie výcvikových programov na základe skúseností jednotiek pôsobiacich v operáciách a najmä získavanie najaktuálnejších poznatkov a využívanie skúseností z operácií prostredníctvom LL (Lesson-Learned),
— zavádzaním simulačných technológií do výcviku,
— využitím projektu SIMS v príprave a výcviku.

Využívanie simulačných technológií a projektov NATO a Európskej obrannej agentúry (EDA) sa stáva významným činiteľom zvyšujúcim pripravenosť súčasných OSSR a majú kľúčový význam pre dosiahnutie výcvikových priorít, pretože môžu napodobniť činnosť a pripraviť personál na riešenie zložitých nevojenských a vojenských operácií.

2.3 MOŽNOSTI VYUŽITIA SIMULAČNÝCH TECHNOLÓGIÍ V PRÍPRAVE A VÝCVIKU

Modelovanie a simulácia všeobecne sú jednou zo základných súčastí a pilierov prebiehajúceho vedecko - technického rozvoja informačnej spoločnosti 21. storočia, ktorá sa v každom aspekte premieta do vojenstva. Presadzuje sa najmä v príprave ozbrojených síl, vo výcviku a v systémoch riadenia a velenia. Moderné prostriedky a metódy modelovania a simulácie umožňujú zvyšovať kvalitu a intenzitu výcviku veliteľov, štábov a vojsk pri súčasnom znižovaní ekonomických nákladov. Modelovanie a simulácia stimulujú rozvoj vojenskej vedy a experimentálnu bázu pri poznávaní nových trendov v rozvoji vojenstva, získavaní nových teoretických poznatkov a ich aplikácií do vojenskej praxe.

Ak sa chcú Ozbrojené sily SR úrovňou svojej pripravenosti priblížiť novým požiadavkám doby, musia problematiku modelovania a simulácie zvládnuť a presadiť do života. Dôraz je potrebné položiť na teoretické a metodologické východiská modelovania a simulácie ozbrojeného zápasu s využitím, konštruktívnej, virtuálnej i živej simulácie.

K príprave veliteľov a štábov sa využíva *konštruktívna simulácia*. Konštruktívna simulácia je na počítačovej báze založená simulácia plánovania a riadenia činností so zobrazením virtuálneho syntetického prostredia. Cvičiaci cvičia na organických miestach velenia alebo v ich napodobeninách vo výcvikových strediskách za pomoci počítačov - tzv. počítačom podporované cvičenia (ďalej CAX - Computer Assisted Exercises). Konštruktívna

simulácia je založená na matematických metódach a na širokom využití modernej výpočtovej a informačnej techniky umožňujúcej prípravu personálu. Základný princíp spočíva v zjednodušenej reprezentácii reálneho systému jeho simulačným modelom. Vytvorený model plne charakterizuje reálny systém spolu s jeho vlastnosťami a je osadený do imaginárneho alebo reálneho terénu (s použitím reálnych mapových podkladov), skutočných taktico-technických charakteristík používaných komponentov a prostriedkov.

Virtuálna simulácia je najmodernejší spôsob simulácie bojovej činnosti. Využíva sa hlavne pre výcvik osádok vozidiel, pilotov a palubného personálu lietadiel a veliteľov malých jednotiek k vedeniu operácií v reálnom prostredí. Prostriedky vytvárajúce virtuálnu realitu sú zabudované do technických prostriedkov a systémov využívaných v prospech živej simulácie, alebo sú zostavované v podobe virtuálnych simulátorov, či trenažérov. Virtuálna simulácia zobrazuje pohľad jednotlivca nielen na priestor - terén, ale tiež na situáciu (bezprostredné technické prostriedky, okolité prostredie, civilisti, ranení, ktorým sa bude poskytovať prvá pomoc apod.).

Živá simulácia sa realizuje na modeloch – hrách. Patria k nej všetky druhy klasických vojenských cvičení a vojnových hier, jednostranných či dvojstranných, s úplne alebo čiastočne vyvedenými vojskami, veliteľsko - štábne cvičenia, výskumné cvičenia a vojskové skúšky, rôzne nácviky a podobne. Živá simulácia je zameraná na výcvik jednotlivcov a malých jednotiek vo výcvikových priestoroch, kde sú skutoční vojaci, “ bojujúci” proti sebe reálnou výzbrojou a používajúci skutočné technické prostriedky a systémy. Využitím reálnych technických prostriedkov, systémov vozidiel si jednotlivci a skupiny upevňujú praktické návyky pri reálnych činnostiach, ktoré sa dajú neskôr priamo uplatniť v reálnom nasadení

Moderné výcvikové simulácie predstavujú revolúciu vo výcviku OS SR. Výcvik jednotiek a špecialistov pomocou virtuálnej simulácie, príprava veliteľov a štábov pomocou konštruktívnej simulácie a výcvik jednotiek pomocou živej simulácie predstavujú jadro prípravy veliteľov, štábov, výcvik jednotiek a samozrejme kombináciu prípravy veliteľov a štábov s výcvikom jednotiek.

2.4 MOŽNOSTI VYUŽITIA PROJEKTU SIMS V PRÍPRAVE A VÝCVIKU

Jednotky OS SR plnia množstvo dôležitých úloh pri obnove a stabilizácii konfliktami zničených oblastí. Mohli by sme spomenúť ženijné zabezpečenie (odmínovanie, likvidácia munície, ženijné stavebné práce), zabezpečenie implementácie mierových dohôd (obrana a ochrana síl, objektov a obyvateľstva, pozorovanie, monitorovanie, hliadkovanie). Avšak ani napriek prepracovanému systému prípravy a výcviku, sa nedarí zaistiť bezpečnosť príslušníkov misií na požadovanej úrovni. Krajiny NATO, spoločnosti zaoberajúce sa zbrojnou výrobou i ďalšie organizácie preto hľadajú možnosti, ako zlepšiť tento stav a ako minimalizovať hrozby a spôsoby ich eliminácie. Východiskom sa stávajú projekty NATO a Európskej obrannej agentúry (EDA), ktoré majú vyzbrojiť účastníkov operácií novými nástrojmi umožňujúcimi splnenie úloh pri súčasnom zvýšení bezpečnosti. Medzi uvedené projekty patrí aj projekt Európskej obrannej agentúry (EDA) „Sofistikované informácie pre úspech misií“. Cieľom uvedeného projektu je vyzbrojiť účastníkov misií takými prostriedkami, zručnosťami a informáciami, ktoré by umožňovali znížiť riziká ich pôsobenia v operáciách na minimum.

Projekt “SIMS“ (Smart informations for mission success) na, ktorého realizácií sa podieľala i AOS má za sebou overovacie skúšky i prezentáciu pred hodnotiacou komisiou EDA.

Z hľadiska bezpečnosti účastníkov operácií, asi najdôležitejším prvkom SIMS bude jeho miesto v priebehu operácie v činnosti malých jednotiek. Základ predstavuje in line spojenie medzi informačnými zdrojmi, nadriadeným veliteľstvom a jednotkou v operácii pomocou počítačov, handheldov či obyčajných mobilných telefónov. To umožní okamžite reagovať na meniacu sa situáciu, hrozby zo strany protivníka, pripraviť a vykonať údery a protiopatrenia ešte pred samotným napadnutím účastníkov misie, operatívne zmeniť trasu presunu, vyžiadať palebnú podporu a riadiť paľbu, či zabezpečiť záchrannú akciu.

V procese výcviku môžeme rozlišovať dva spôsoby využitia projektu SIMS. Prvý v procese prípravy kľúčového personálu a vybraných príslušníkov vojsk, ktorí budú v priebehu operácií obsluhovať systém, komunikovať s nadriadenými stupňami a získavať potrebné informácie. Druhý spôsob sa týka konkrétneho spoločného výcviku veliteľstiev a vojsk na záver prípravy vojsk na operácie. V tomto prípade pôjde o prípravu na operatívne riešenie situácie, na základe informácií o protivníkovi v reálnom čase, kde možno využiť široké spektrum možností, ktoré ponúka výcviková základňa Vojenského výcvikového priestoru Lešť.

ZÁVER

Jedným z prvých predpokladov na splnenie úloh v operáciách je výber kvalitného personálu, ktorému bude poskytnutý kvalitný výcvik a príprava v súlade s náročnosťou operácie a požiadavkami medzinárodných organizácií na dosiahnutie spôsobilosti. Je preto dôležité, aby sa výcvik neustále skvalitňoval a zlepšoval. Ak chceme držať krok s členskými krajinami NATO mali by sme podobne dopĺňať do výcviku faktory, ktoré výcvik zefektívnia, bez toho, aby bol výcvik nákladnejší. Naopak, je snaha, aby sa náklady či už materiálne, finančné alebo ľudské znižovali. Jednou z takýchto možností je aplikácia metodiky Lean Six Sigma pri príprave a výcviku OS SR najmä optimálnym využívaním moderných simulačných technológií a najnovšie i projektu SIMS.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ANDRASSY, V; NEČAS, P. 2009. *Komunikačné a informačné systémy v konštruktívnej simulácii*, Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2009. ISBN 978-80-8040-376-8.

BLAŢEK V., KELEMEN M., NEČAS P. a kol.2012. *Krízové scenáre*, , Bratislava, Akadémia policajného zboru: 2012. ISBN 978-80-8054-538-3.

BUČKA, P, KREDATUS, O. 2012. *Systémy pre modelovanie a simuláciu v OS SR*, Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2012. ISBN 978-80-8040-459-8.

BUČKA, P., NOVOSAD, O.: Príprava, nasadenie a návrat príslušníkov Ozbrojených síl Slovenskej republiky z operácií medzinárodného krízového manažmentu. In: Riadenie bezpečnosti zložitých systémov 2012: medzinárodný vedecko-odborný seminár. - Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2012. - ISBN 978-80-8040-441-3. - CD-ROM, S. 67-81.

FARKAŠOVÁ, M: *Lean Six Sigma Overená možnosť úspor 1.* Obrana - ročník XX. Číslo 5. máj 2012.

FARKAŠOVÁ, M: *Lean Six Sigma Overená možnosť úspor 2.* Obrana - ročník XXI. Číslo 3. marec 2013.

JURČÁK, V. a kol. 2009. *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu.* Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl Slovenskej republiky, 2009. 233 s. ISBN 978- 80-8040-387-4

MAJCHÚT, I. *Nerobme rovnaké staré chyby.* In: Manažment - teória, výučba a prax 2010 [elektronický zdroj] : zborník príspevkov z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie, 29. septembra - 1. októbra 2010, Liptovský Mikuláš. Liptovský Mikuláš, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010, s. 189-194. ISBN 978-80-8040-404-8.

ŽÁK a kol. 2012. Smart information for mission success (SIMS) In. *Hodnotenie SIMS - WP 6.2*., Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl, 2012.

Veliteľstvo Pozemných síl Ozbrojených síl Slovenskej republiky. 2010. Služobná pomôcka - *Metodické pokyny pre prípravu jednotiek ozbrojených síl Slovenskej republiky vysielaných do operácií medzinárodného krízového manažmentu*. Trenčín, 2010

http://www.sixsigma.sk/uvod.htm

http://cs.wikipedia.org/wiki/Six_Sigma

Ing. Ondrej Kredatus, PhD.
Katedra Bezpečnosti a obrany,
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
E-mail: ondrej.kredatus@aos.sk

GENÉZA A BUDÚCNOSŤ SMART DEFENSE
GENESIS AND FUTURE OF SMART DEFENSE

Katarína KROKOSOVÁ

ABSTRACT

Smart Defense je nová oblasť skúmania bezpečnosti súvisiaca s vojenskou, ale aj nevojenskou bezpečnosťou, ale najmä s obranou štátu. Súčasný vývoj obrannej a bezpečnostnej politiky je charakterizovaný najmä čoraz závažnejšími rozpočtovými deficitmi na úrovni jednotlivých európskych štátov. V dôsledku toho, národné štáty už nie sú individuálne schopné pokryť celé spektrum spôsobilostí nevyhnutných na zabezpečenie obrany štátu. Odpoveďou na vznikajúcu obrannú krízu by mohla byť koncepcia Smart Defense, ktorá sa stala centrom pozornosti bezpečnostnej komunity v roku 2011, kedy bola prezentovaná generálnym tajomníkom NATO. Príspevok má hodnotiť daný koncept z hľadiska jeho prínosu, ale aj z hľadiska jeho nedostatkov.

Smart Defense is a new sphere of security research connected with military, as well as non-military security and, first of all, with a state defense. Current development of defense and security policy is characterized especially by increasingly severe budget deficits at the level of particular European states. As a result, the states are no more individually able to cover a whole spectrum of capabilities necessary for provision of the state defense. The Smart Defense concept could be the response to the emerging defense crisis, which became the center of attention of security community in 2011 when it was presented by NATO Secretary General. The article contains the concept assessment from the point of view of its benefits as well as of its drawbacks.

Keywords
Inteligentná obrana, financovanie obrany, kolektívna bezpečnosť, špecializácia, prioritizácia, spolupráca
Smart Defense, defense financing, collective security, specialization, prioritization, cooperation

ÚVOD

Smart Defense alebo „inteligentná obrana“ je novým prístupom Severoatlantickej aliancie (NATO) k udržiavaniu bezpečnosti a budovaniu vojenských kapacít a spôsobilostí. Koncept má uľahčiť udržiavanie bezpečnosti a dodržiavanie záväzkov členských krajín voči Aliancii v čase finančnej krízy a prijímania čoraz rozsiahlejších úsporných opatrení, ktoré majú závažný dopad na udržiavanie a budovanie vojenských spôsobilostí jednotlivých členských krajín, ale aj Aliancie ako celku. Inteligentná obrana ponúka riešenia, ktoré sú založené na vzájomnej spolupráci, súčinnosti, špecializácii a najmä zdieľaní vojenských skúseností, spôsobilostí a záťaže. Koncept sa zameriava na to, aby boli vojenské sily dostupnejšie, spôsobilejšie, no na druhej strane tiež presadzuje zavedenie reforiem, ktorých cieľom je flexibilita a efektívnosť. V súčasnosti je projekt prezentovaný ako tzv. silver bullet proti deficitom vo vojenských spôsobilostiach.[1]

Iniciatíva Smart Defense bola prezentovaná v mnohých Rasmussenových prejavoch už do roku 2011. Jednou z prvých príležitostí bola Mníchovská konferencia, ktorá sa konala v začiatkom roka 2011, kde prezentoval inteligentnú obranu ako spôsob, akým Aliancia môže pomôcť štátom vybudovať lepšiu bezpečnosť s menšími zdrojmi, ale väčšou potrebou

[1] MACDONALD, J.L. 2012. The Basics of Smart Defence. In: *Smart Defense: A Critical Appraisal.* Rím: NATO Defense College, 2012. ISBN 978-88-96898-07-9. s. 4-25

koordinácie a koherentnosti. [2] Konkrétnu a formálnu podobu však koncept inteligentnej obrany získal v dokumente Chicagská deklarácia o obranných spôsobilostiach: Smerom k silám NATO 2020. Dokument striktne stanovuje Aliancii cieľ s názvom Sily NATO 2020, ktorého podstatou je disponovať modernými, úzko previazanými a dobre vybavenými, vycvičenými a efektívne velenými silami, ktoré budú schopné fungovať spoločne, ale aj s partnermi v akomkoľvek prostredí. (Summit Declaration on Defense Capabilities..., 2012) Samotná inteligentná obrana, je tu prezentovaná ako srdce tohto nového prístupu k obrane. Napriek tomu, že aktivity spojené s obrannými spôsobilosťami patrili vždy výhradne k vnútornej zodpovednosti každého štátu, dnešná doba mnohým štátom neumožňuje individuálne nadobúdať a udržiavať potrebné prostriedky. Preto deklarácia vyzýva, aby si štáty pomohli vzájomnou spoluprácou, ktorá im má pomôcť tieto inak nedosiahnuteľné kapacity získať. Všetky projekty mnohonárodnej spolupráce sú preto vítané a to najmä v oblasti ochrany jednotiek, dozoru a výcviku.[3]

Spolu s realizáciou myšlienok inteligentnej obrany sa však bezpečnostná komunita stretáva s mnohými otázkami, na ktoré nie je vždy jednoduché nájsť riešenie. Na jednej strane má byť koncept odpoveďou na mnohé aktuálne výzvy , na druhej strane je však koncept sám o sebe veľmi kontroverzný a jeho aplikácia do praxe prináša so sebou niekoľko komplikácií. Autorka sa v článku zaoberá nielen významom a prínosom iniciatívy v kontexte finančnej krízy a ďalšieho zahranično-politického vývoja, ale taktiež analyzuje negatívne konotácie konceptu najmä v súvislosti organizačno-administratívnym zabezpečením, teda štrukturálnou dimenziou fungovania Aliancie a otázkou suverenity, teda vonkajšími prejavmi realizácie konceptu.

I. REALIZÁCIA KONCEPTU

Medzi tri základné komponenty Smart Defense patrí ***prioritizácia***, t.j. vytváranie súladu medzi obranným plánovaním na národnej úrovni a na úrovni Aliancie. Ďalším pilierom je ***kooperácia***, ktorej základ tvorí zdieľanie spôsobilostí a interoperabilita. Posledným a najkomplikovanejším komponentom inteligentnej obrany je ***špecializácia***, ktorej základnou myšlienkou je zameranie na určitý druh spôsobilosti, rozšírenie investícii v tejto konkrétnej oblasti, zatiaľ čo v ostatných oblastiach by sa štát spoľahol na spojencov z Aliancie. Všetky tri piliere Smart Defense by pri svojom absolútnom uplatnení mali za následok nárast vzájomnej závislosti vo vojenskom, ale aj politickom zmysle. Práve z tohto dôvodu je iniciatíva inteligentnej obrany veľmi kontroverzná. Stále nie je zrejmé, či sa podarí dosiahnuť koherentný prístup zo strany všetkých členských štátov.[4]

V ceste budovaniu troch základných pilierov Smart Defense stojí niekoľko prekážok, ktoré nie je možné prehliadnuť, alebo nezohľadniť pri výstavbe pevných základov spolupráce, ktorá má tak široký, mnohonárodný kontext.

V súvislosti s prioritizáciou je to pravdepodobne NATO Defense Planning Process (NDPP), ktorý je pre Alianciu kľúčový, nakoľko zjednocuje a koordinuje obranné stratégie jej členov. V súčasnosti sa tento proces javí neefektívny, nakoľko nedokázal účinne skoordinovať rozpočtové škrty v posledných rokoch. Dnes preto Aliancia čelí stratám a deficitom v oblasti niektorých spôsobilostí. Cieľom preto pre nasledujúce obdobie bude

[2] RASMUSSEN, A. F. 2011. *Remarks: Building Security in an Age of Austerity*. [online]. North Atlantic Treaty Organization. [cit.20.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_70400.htm
[3] *Summit Declaration on Defence Capabilities : Towards NATO Forces 2020*. [online].2012 North Atlantic Treaty Organization. [cit.15.01.2013]. Dostupné na internete:
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87594.htm?mode=pressrelease
[4] GIEGERICH, B. 2012. NATO´s Smart Defence: Who´s Buying? In *Survival*, vol. 54, 2012, číslo 3. s.69-77.

reformovať NDPP tak, aby bolo schopné reagovať promptne na akúkoľvek zmenu a to najmä v súvislosti s opatreniami na národných úrovniach obranných plánovacích procesov. Najefektívnejšia sa zdá cesta priameho prepojenia NDPP s národnou úrovňou prostredníctvom zapájania členov vlád do tohto procesu. Ak budú ministri hodnotiť a prezentovať aktuálny stav Aliancie v oblasti spôsobilostí, je možné, že rozhodovací proces bude účinnejší. Proces však musí zahŕňať pravidelné zapájanie ministrov do strategických diskusií týkajúcich sa rozhodovacieho procesu a taktiež zrozumiteľnú prezentáciu indikátorov súčasného stavu a v neposlednom rade explicitné vyjadrenie dôsledkov ich jednotlivých rozhodnutí v danej oblasti.[5]

Na dosiahnutie vyššie uvedených cieľov však bude potrebné dbať na dôslednú propagáciu základnej myšlienky inteligentnej obrany a najmä jej pozitívnych implikácií. V súvislosti s tým je potrebné dať tejto iniciatíve formálnejšiu podobu. Preto okrem prezentovania konceptu generálnym tajomníkom pri rôznych príležitostiach, bol menovaný jeden civilný a jeden vojenský Špeciálny vyslanec NATO (NATO Special Envoy) ako tzv. špeciálni predstavitelia pre Smart Defense, ktorých úlohou je pomôcť a podporovať členské štáty pri implementácii opatrení vyplývajúcich zo Smart Defense. V tejto súvislosti úzko spolupracovali ako so štátnymi predstaviteľmi, tak aj so zástupcami priemyselnej sféry. Výsledkom ich činnosti bola politická koordinácia, ktorá umožnila schválenie konkrétneho balíka projektov mnohonárodnej spolupráce počas Chicagského summitu.[6]

Neustále je však nevyhnutné zohľadňovať najmä fakt, že v súčasnosti núti krízová hospodárska situácia jednotlivé štáty myslieť vypočítavo a egoisticky. Všetky štáty by radi udržiavali svoje obranné spôsobilosti na čo možno najvyššej úrovni, no na druhej strane na to nedisponujú potrebnými finančnými prostriedkami. Za podmienok finančnej krízy, vysokej nezamestnanosti a čoraz väčšej zadlženosti je totiž otázka modernizácie obranných spôsobilostí a investícia do tejto oblasti pri absencii citeľného vojenského ohrozenia politicky veľmi citlivou témou.[7]

Čo sa týka kooperácie, spolupráca v oblasti obstarávania vyzbrojovania a spôsobilostí môže jednotlivým štátom ušetriť množstvo peňazí najmä v súvislosti s hromadným dopytom. Pri veľkých objednávkach by bolo s najväčšou pravdepodobnosťou možné znižovať jednotkovú kúpnu cenu. Na druhej strane, pri takomto postupe je nevyhnutné dosiahnuť vzájomný konsenzus.[8] Predpokladom pre efektívnu kooperáciu by teda boli nadštandardné vzájomné vzťahy štátov, ktoré sa rozhodli spolupracovať. Je totiž nevyhnutné aby zúčastnené strany mali podobný pohľad na kľúčové otázky bezpečnosti. Partnerstvo, v ktorom by jedna zo strán nemala v oblasti zdieľania a združovania čo druhej strane ponúknuť, pretože spôsobilosti daných krajín by boli absolútne odlišné, by nemalo z hľadiska spolupráce žiaden význam.

Špecializácia[9] znamená, že členské štáty NATO si medzi sebou na základe všeobecného konsenzu určia, ktorá krajina sa bude špecializovať na ktorú oblasť vojenských

[5] Odborná konzultácia počas absolvovania odbornej praxe autorky. 2012. Ministerstvo obrany SR.
[6] MACDONALD, J.L. 2012. The Basics of Smart Defence. In: *Smart Defense: A Critical Appraisal.* Rím: NATO Defense College, 2012. ISBN 978-88-96898-07-9. s. 4-25
[7] THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES. 2012. *The Military Balance 2011*. Londýn: The International Institute for Strategic Studies. 2012. 496 s. ISBN 978-1-85743-606-8.
[8] ISCHINGER, W. 2012. a kol., *Smart Defense: Ambition, value and implication for Europe.* [online]. German Counil on Foreign Relations. [cit.12.02.2013]. Dostupné na internete: https://ip-journal.dgap.org/en/ip-journal/topics/smart-defense
[9] Aj keď špecializácia môže byť považovaná za faktor obmedzujúci štátnu suverenitu, prináša tiež so sebou výhody v podobe väčších úspor, efektivity a odstránenia duplikácii pri obstarávaní vojenských kapacít. Je však dôležité, aby štáty pristupovali k stratégii špecializácie, ktorá je plánovaná, tzv. specialisation by design. V súčasnosti je totiž možné pozorovať spolu s prehlbujúcimi sa škrtmi v štátnych rozpočtoch, deficity v oblasti obstarávania a udržiavania vojenských spôsobilostí, ktoré postupne vedú k tomu, že štáty už nie sú schopné finančne pokryť udržiavanie niektorých kapacít, preto sa ich zbavujú alebo neplánujú ich ďalšiu modernizáciu. V dôsledku toho sa škála vojenského vybavenia zužuje na obranné spôsobilosti, ktoré sú

spôsobilostí. Jeden alebo viac štátov sa stane hlavným alebo výhradným zásobovateľom určitého druhu spôsobilosti v čase mieru, ale aj v prípade konfliktu. Riešenie je ekonomicky veľmi atraktívne, pretože by umožnilo štátom ušetriť množstvo finančných prostriedkov, keďže by nemuseli v rámci investícii do obrannej sféry pokrývať plné spektrum nevyhnutných vojenských spôsobilostí. Na druhej strane by to však znamenalo, že v istých oblastiach obrany svojho teritória by daná krajina nebola sebestačná a musela by sa spoliehať na partnerov v rámci Aliancie. Špecializácia by teda obmedzila flexibilitu a slobodu štátu politicky konať, pretože štát by nebol schopný podniknúť samostatné politické kroky bez podpory všetkých partnerov, ktorí by v danej otázke disponovali pre neho strategickými kapacitami. Do istej miery by v počiatočnej fáze utrpel aj obranný priemysel a štát by možno nebol schopný plniť podmienky, ktoré mu vyplývajú z členstva v iných medzinárodných organizáciách.[10] Otázny je tiež spôsob realizácie špecializácie. Bude sa jednať o rigidnú alebo flexibilnú špecializáciu? Bude nevyhnutné dosiahnuť vysoký stupeň kohézie, ktorá bude zaisťovať, že k dispozícii bude za každých okolností kompletné spektrum spôsobilostí, bez ohľadu na záujmy a ochotu jednotlivých štátov participovať na danej vojenskej úlohe.[11] V súvislosti s problematikou špecializácie sa tiež vynára otázka, podľa akého kľúča[12] sa budú prerozdeľovať spôsobilosti. Budú mať krajiny, ktorých spôsobilosti sa na danú operáciu nebudú vyžadovať[13] slovo pri rozhodovaní o vojenskom zásahu?[14]

Špecializácia ostáva najmä kvôli obavám týkajúcim sa suverenity veľmi spornou problematikou. Riešením by bolo uplatňovať jej princípy v menej pálčivých oblastiach nevojenského charakteru, ako napríklad vzdelávanie a výcvik.

II. SÚČASNÉ AJ MENEJ AKTUÁLNE PRÍKLADY INTELIGENTNEJ SPOLUPRÁCE

Do dnešného dňa bolo schválených cca 25 projektov v rámci iniciatívy Smart Defense. Európske krajiny participujú na všetkých týchto projektoch, ale vedúcimi krajinami sú len v dvoch tretinách z nich. 68% projektov sa realizuje v spolupráci so Spojenými štátmi a na 32% projektov sa podieľajú výlučne európske členské štáty NATO. 36% projektov sa týka oblasti podpory a logistiky, zatiaľ čo 28% sa týka výcviku a vzdelávania a 16% sa týka ochrany jednotiek.[15]

V tejto súvislosti je nevyhnutné uviesť, že množstvo projektov, ktoré v súčasnosti figurujú pod hlavičkou konceptu Smart Defense neboli iniciované zároveň so vznikom tejto inciatívy. Medzi takéto projekty patrí ochrana vzdušného priestoru nad baltickým regiónom, kde sa členské krajiny striedajú v zabezpečovaní dohľadu nad vzdušným priestorom

pre daný štát najpotrebnejšie. Tento druh špecializácie je označovaný ako špecializácia zo zanedbania, tzv. specialisation by default.

[10] HENIUS,J. 2012. Specialization? The Gordian Knot of NATO´s Smart Defence? In: *Smart Defense: A Critical Appraisal.* Rím: NATO Defense College, 2012. ISBN 978-88-96898-07-9. s. 26-47

[11] HENIUS,J. 2012. Specialization? The Gordian Knot of NATO´s Smart Defence? In: *Smart Defense: A Critical Appraisal.* Rím: NATO Defense College, 2012. ISBN 978-88-96898-07-9. s. 26-47

[12] Bude sa vychádzať z hospodárskej úrovne, na ktorej sa nachádza daná krajina? V takom prípade, základným ukazovateľom bude hrubý domáci produkt alebo iný koeficient? Taktiež by sa mohlo vychádzať z historických predpokladov, ktoré však už v súčasnosti nemusia platiť. Alebo bude prerozdeľovanie oblastí špecializácie predmetom diskusie a výsledkom konsenzu? Bude takýto konsenzus v podmienkach finančnej krízy a obrovského ekonomického tlaku vôbec možné dosiahnuť?

[13] Nie každá operácia si vyžaduje rovnaké spôsobilosti, ale do určitej miery sa tie najviac strategické požadujú vždy. Krajiny, ktoré by sa špecializovali na veľmi špecifickú oblasť budovania vojenských kapacít, ktorých použitie sa nevyžaduje za každých okolností by sa tak ocitli v značnej výhode oproti krajinám, ktoré by sa naopak špecializovali na pomerne bežné, no napriek tomu finančne náročné spôsobilosti, akými sú napríklad vzdušné bombardéry.

[14] [14] MACDONALD, J.L. 2012. The Basics of Smart Defence. In: *Smart Defense: A Critical Appraisal.* Rím: NATO Defense College, 2012. ISBN 978-88-96898-07-9. s. 4-25

[15] *Secretary General´s Annual Report 2012: Defence Matters*. [online]. 2013.North Atlantic Treaty Organization. [cit.20.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_94220.htm

baltických štátov. [16]Ďalšou takouto iniciatívou je aj mnohonárodná spolupráca v oblasti strategickej leteckej dopravy[17], kde iniciatívu prebralo 10 aliančných krajín[18] a 2 partnerské krajiny[19], keď podpísali v septembri 2008 Memorandum o porozumení potvrdzujúce ich participáciu na tomto projekte. Ďalšou iniciatívou je projekt mnohonárodnej spolupráce, do ktorého sa zapojilo 14 členských krajín NATO a 2 partnerské krajiny. Účelom bolo zabezpečenie tzv. Leteckého a strategického dočasného riešenia (SALIS)[20]. Ďalším a pravdepodobne najrozsiahlejším projektom mnohonárodnej spolupráce, ktorý vznikol ešte pred konceptom inteligentnej obrany je tzv. AWACS – lietajúce stredisko riadenia a včasného varovania[21].V roku 2010 tiež podpísali Slovenská republika, Česká republika, Maďarsko, Rumunsko a Francúzsko na základe rokovania Vojenského výboru NATO, Memorandum o porozumení, týkajúce sa zriadenia Centra výnimočnosti (Centre of Excellence) pre oblasť likvidácie výbušných prostriedkov. Na Slovensku toto Centrum vzniklo v Trenčíne. Centrum výnimočnosti je odborným poradným orgánom Aliancie.

Okrem týchto projektov Smart Defense, sa Aliancia angažuje aj v implementácii troch mnohonárodných programov, ktoré majú obzvlášť veľký význam – protiraketová obrana, architektúra spoločného spravodajstva, pozorovania a prieskumu, a systém prehľadu pozemnej situácie (AGS)[22].[23]

Projektov, na ktorých NATO v súčasnosti pracuje, ako na projektoch pod hlavičkou Smart Defense, je niekoľko. Prvým z nich je projekt rozhrania pre univerzálne zbrojenie, ktoré ponúka technické riešenia umožňujúce rozličným bojovým lietadlám používať muníciu pochádzajúcu z rôznych zdrojov a krajín, tak, aby bolo využívanie munície naprieč Alianciou efektívne. Ďalej môžeme hovoriť o projekte na diaľku ovládaných robotov na odstraňovanie

---

[16] *Multinational Projects*.[online]. 2012. North Atlantic Treaty Organization: Media backgrounder. [cit.20.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_10/20121008_media-backgrounder_Multinational-Projects_en.pdf

[17] Jedná sa o obstarenie, správu, riadenie, podporu a obsluhu troch transportérov C-17 Globemstare III[17]. Základňa sa nachádza v Maďarsku. Tieto transportéry môžu slúžiť na účely Aliancii ale môžu byť poskytnuté aj na misie EÚ alebo OSN, či dokonca na iné medzinárodné potreby[17], *cf.* HENIUS,J. 2012. Specialization? The Gordian Knot of NATO´s Smart Defence? In: *Smart Defense: A Critical Appraisal.* Rím: NATO Defense College, 2012. ISBN 978-88-96898-07-9. s. 26-47

[18] Bulharsko, Estónsko, Maďarsko, Litva, Holandsko, Nórsko, Poľsko, Rumunsko, Slovinsko, USA.

[19] Fínsko, Švédsko

[20] Jednalo sa o letecké zaradenie schopné prepravy ťažkého materiálu cez celý svet. 14 – členné konzorcium sa dohodlo na obstaraní transportéru Antonov An-124-100, *cf. Multinational Projects*.[online]. 2012. North Atlantic Treaty Organization: Media backgrounder. [cit.20.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_10/20121008_media-backgrounder_Multinational-Projects_en.pdf

[21] Jedná sa o riadenie sedemnástich boeingov E-3A, ktoré zabezpečujú okamžite dostupnú vzdušnú kontrolu a riadenie, vzdušný a námorný dohľad a spôsobilosť na zvládanie a kontrolu konfliktov, *cf. Multinational Projects*.[online]. 2012. North Atlantic Treaty Organization: Media backgrounder. [cit.20.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_10/20121008_media-backgrounder_Multinational-Projects_en.pdf Je to jeden z mála projektov, ktoré sú v úplnom vlastníctve Aliancie. Na tomto projekte spolupracuje 17 členských krajín a je jedným z najlepších príkladov mnohonárodnej spolupráce a ukážkou toho, čo sa dá dosiahnuť zdieľaním spôsobilostí, *cf.* HENIUS,J. 2012. Specialization? The Gordian Knot of NATO´s Smart Defence? In: *Smart Defense: A Critical Appraisal.* Rím: NATO Defense College, 2012. ISBN 978-88-96898-07-9. s. 26-47

[22] Cieľom je zabezpečenie sofistikovaného radarového systému, ktorý bude zabezpečovať dáta vo vysokom rozlíšení, ktoré budú obsahovať prehľad o pozemných podmienkach z veľkej nadmorskej výšky a vzdialenosti prostredníctvom navádzaných bezpilotných prostriedkov Global Hawk. *cf.* NICOLINI, M. 2012. Hlavné témy summitu slovenskou optikou. [online]. In Transatlantické listy. č. 2/2012. s. 11-15. [cit.22.03.2013]. Dostupné na internete: http://cenaa.org/wp-content/uploads/2012/07/TAL_2_2012.pdf Severoatlantická rada sa na základe množstva finančných komplikácií pri realizácii projektu, rozhodla o spoločnom financovaní infraštruktúry a satelitných komunikácií súvisiacich s AGS a tiež financovaní operácií, obsluhy a podpory tohto systému, ktorý sa má stať úplne funkčným v roku 2017. Po akvizícii bude systém patriť pod integrované velenie NATO. Bude kľúčovým komponentom architektúry spoločného spravodajstva, pozorovania a prieskumu (JISR) Aliancie. *cf. Secretary General´s Annual Report 2012: Defence Matters*. [online]. 2013.North Atlantic Treaty Organization. [cit.20.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_94220.htm

[23] *Secretary General´s Annual Report 2012: Defence Matters*. [online]. 2013.North Atlantic Treaty Organization. [cit.20.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_94220.htm

prícestných bômb. [24]Ďalšiu iniciatívu predstavuje projekt leteckej námornej hliadky[25]. Štvrtý projekt predstavuje mnohonárodná muničná spolupráca. Iniciatíva je zameraná na zdieľanie presne navádzanej munície, ktorá je príliš nákladná a v prípade mnohonárodného arzenálu by sa náklady zefektívnili. Piatou iniciatívou je budovanie mnohonárodných leteckých výcvikových stredísk. Cieľom projektu je zabezpečiť výcvik pre pilotov helikoptéry a pozemné jednotky. Ďalšiu iniciatívu predstavuje mnohonárodná spolupráca týkajúca sa zariadení zdravotníckej starostlivosti, ktorej hlavnou úlohou bude zabezpečovanie štandardizovaných medicínskych zariadení pre účely rozmiestnenia v zahraničných operáciách. [26]Jednou z oblastí, na ktoré sa budú projekty sústrediť sú tiež rozmiestniteľné letecké aktivačné moduly. Jedná sa o rozmiestniteľné vzdušné základne, ktoré budú tvorené zdieľaním komponentov potrebných v operáciách v prípade rozmiestňovania leteckých plôch alebo letísk. Tieto letecké plochy sa nazývajú rozmiestniteľné letecké aktivačné moduly. [27]Ďalším projektom je mnohonárodná partnerská logistika pri zabezpečovaní paliva, kde sa Aliancia sústredí na obstaranie paliva pre rozmiestnené jednotky prostredníctvom mnohonárodných partnerstiev. Ďalšiu iniciatívu predstavuje mnohonárodné logistické partnerstvo pre údržbu protitankového prepadového vozidla (Mine Resistant Ambush Vehicle, MRAP). Jedným z projektov je projekt rozmiestniteľnej skupiny zmluvných špecialistov (Deployable Contract Specialist Group), ktorého cieľom je zabezpečiť zdieľanie kontraktových špecialistov so zameraním na metódy NATO, ktorí budú zriaďovať a monitorovať zmluvy na mieste misie. [28]K týmto projektom by sme mohli zaradiť taktiež projekt mnohonárodného logistického koordinačného centra[29], na ktorého realizácii sa taktiež podieľa Slovenská republika[30]. V súvislosti so spoluprácou, na ktorej sa podieľa aj Slovenská republika je veľmi dôležité spomenúť tiež spoluprácu, ktorá je v rámci uplatňovania myšlienky Smart Defense veľmi aktuálna a podieľa sa na nej aj Slovensko. Česká republika spoločne so Slovenskom, Chorvátskom a USA podpísali predbežnú zmluvu o spolupráci na otvorení Mnohonárodného leteckého výcvikového centra[31] v Českej republike.

[24] *Developing remote-controlled robots to clear roadside bombs.* . [online]. 2013. North Atlantic Treaty Organization. [cit.22.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/cps/en/SID-43F1E8CA-2919F891/natolive/news_94095.htm

[25] V rámci projektu bude dochádzať k zdieľaniu spôsobilostí na leteckú námornú hliadku tak, aby bola dostupná pre všetky zúčastnené krajiny a aby spĺňala všetky potrebné požiadavky so zabezpečením flexibility a efektívnosti využívania dostupných zdrojov.

[26] BERTHIAUME, A. 2012. *About those concrete NATO „smart defense" projects.* [online]. Canada.com. [cit.08.01.2013].Dostupné na internete: http://o.canada.com/2012/05/20/about-those-concrete-nato-smart-defence-projects/

[27] *Secretary General´s Annual Report 2012: Defence Matters*. [online]. 2013.North Atlantic Treaty Organization. [cit.20.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_94220.htm

[28] BERTHIAUME, A. 2012. *About those concrete NATO „smart defense" projects.* [online]. Canada.com. [cit.08.01.2013].Dostupné na internete: http://o.canada.com/2012/05/20/about-those-concrete-nato-smart-defence-projects/

[29] Toto centrum pôsobí[29] ako koordinačná centrála pre logistické aktivity, vytvára virtuálne prostredie pre koordináciu logistickej činnosti a funguje ako centrálna úschovňa logistických dát, ktorá je prístupná všetkým krajinám, *cf.* HENIUS,J. 2012. Specialization? The Gordian Knot of NATO´s Smart Defence? In: *Smart Defense: A Critical Appraisal.* Rím: NATO Defense College, 2012. ISBN 978-88-96898-07-9. s. 26-47

[30] Okrem SR aj Grécko, Maďarsko, USA a Česká republika, *cf.* HENIUS,J. 2012. Specialization? The Gordian Knot of NATO´s Smart Defence? In: *Smart Defense: A Critical Appraisal.* Rím: NATO Defense College, 2012. ISBN 978-88-96898-07-9. s. 26-47

[31] Centrum sa má zameriavať na výcvik, obsluhu a udržiavanie helikoptér Mi-17 a Mi171, nakoľko tieto patria k Čechmi a Američanmi najčastejšie používaným helikoptéram v misiách NATO. Centrum má zabezpečiť spoločný výcvik, ktorý na základe rovnakých štandardov umožní efektívnu spoluprácu v teréne. Táto iniciatíva je unikátna v tom, že predstavuje prvý z projektov Smart Defense iniciatívy formálne podpísaný USA. Otvorenie centra bolo zaradené ku kľúčovým projektom v rámci iniciatívy Smart Defense už na Chicagskom summite v roku 2012. *cf.* EISEN, N. 2012. *Helicopter Harvard: Czechs and U.S. Leading the Way in Smart Defense.* [online]. Ambassador Eisen´s Blog. [cit. 15.03.2013]. Dostupné na internete: http://blogs.usembassy.gov/eisen/2013/02/25/helicopter-harvard-czechs-and-u-s-leading-the-way-in-smart-defense/

III. SMART DEFENSE – PREČO ÁNO

Mnohonárodná spolupráca v oblasti obrany už nie je len politickou iniciatívou, ale aj pragmatickou nevyhnutnosťou. Dnešné transatlantické spoločenstvo formuje niekoľko trendov. Jedná sa o generačnú zmenu vo Washingtone, ktorá so sebou prináša novú generáciu politikov, mysliteľov a novinárov, pre ktorých nie sú transatlantické vzťahy synonymom partnerstva, tak ako v prípade predstaviteľov formovaných skúsenosťou studenej vojny. V neposlednom rade a najmä v súvislosti s rozpínajúcou sa finančnou recesiou, je jedným z faktorov tiež pokles investícií do obranných spôsobilostí a pokles významu obrany ako takej. [32]Obranný sektor čelí čoraz väčším finančným problémom a deficitom. Nároky a požiadavky na obranu sú čím ďalej tým väčšie aj v súvislosti s novým fenoménom - nepredvídateľnosťou bezpečnostného prostredia.

Význam tohto prístupu je možné demonštrovať na troch faktoroch, ktoré ovplyvnili európske bezpečnostné prostredie a súvisia so súčasným vývojom v oblasti medzinárodných vzťahov. Prvým z týchto faktorov je reorientácia transatlantického vzťahu najmä v súvislosti s presunom amerického záujmu smerom k Pacifickému a Indickému oceánu. Prezident Obama sa už v roku 2010 prezentoval ako prvý pacifický prezident a tým naznačil zmeny v oblasti zahranično-politického záujmu USA.[33] V súčasnosti, najmä v kontexte s novou americkou obrannou stratégiou sa musí Európa pripraviť na to, že Spojené štáty už nebudú mať záujem[34] ani prostriedky na zapájanie sa do prípadných konfliktov na hraniciach európskeho kontinentu. [35]Množstvo európskych štátov je presvedčených, že úlohou Európy v rámci bezpečnostných štruktúr Aliancie je stavať sa do pozície sprostredkovateľa humanitárnej a rozvojovej pomoci a úloh v oblasti soft power[36], zatiaľ čo úlohou USA bude postarať sa o oblasť hard power[37]. Táto deľba práce je však nebezpečná a veľmi naivná, pretože vôbec neodráža súčasné dianie v bezpečnostnom prostredí[38].[39]

---

[32] VALÁŠEK, T. 2011. *NATO: Preberie Európa viac zodpovednosti?* [online]. Zahraničná politika. [cit. 17.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.zahranicnapolitika.sk/?id=1394&id=1343

[33] VALÁŠEK, T. 2011. *NATO: Preberie Európa viac zodpovednosti?* [online]. Zahraničná politika. [cit. 17.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.zahranicnapolitika.sk/?id=1394&id=1343

[34] Už bývalý minister obrany Robert Gates vyjadril svoju nespokojnosť s tým, že niektoré európske krajiny plnia svoj politický záväzok v podobe minimálne 2% HDP investovaných každoročne do obrany.[34] Vyjadril dokonca obavu, že pre budúcich amerických lídrov nemusia už americké investície do NATO stáť za to, *cf.* NATO WATCH. 2012. *No. 5 Smart Defence: or how to reconcile "Snow White and 27 Dwarfs".* [online]. NATO WATCH [cit.12.01.2013]. Dostupné na internete: http://www.natowatch.org/sites/default/files/Chicago_Summit_Briefings_-_No.5_Smart_Defencea.pdf Začiatkom decembra 2012 aj súčasný minister obrany Leon Panetta oznámil, že USA sťahuje dva zo svojich štyroch posledných vojenských oddielov v Európe. Napriek tomu, že Panetta chce vojenské jednotky v Európe ponechať na základe rotačného princípu[34], je zjavné, že USA už nebudú schopné zaisťovať bezpečnosť v Európe v takom rozsahu, ako tomu bolo doteraz, *cf.* GOURE, D. 2012. *Is NATO's "Smart Defense" Program A Glass Half Full Or Half Empty?* [online] Lexington Institute. [cit.16.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.lexingtoninstitute.org/is-natos-smart-defense-program-a-glass-half-full-or-half-empty-

[35] GOURE, D. 2012. *Is NATO's "Smart Defense" Program A Glass Half Full Or Half Empty?* [online] Lexington Institute. [cit.16.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.lexingtoninstitute.org/is-natos-smart-defense-program-a-glass-half-full-or-half-empty-

[36] Je to termín zavedený Harvardským profesorom Josephom Nyeom, ktorý ho použil, aby pomenoval schopnosť štátu priťahovať na svoju stranu iné entity nachádzajúce sa v medzinárodnom systéme nenásilnou formou, kooptáciou namiesto donucovania hrubými vojenskými alebo ekonomickými prostriedkami. Napr. budovanie inštitúcií, výcvik, a pod., *cf.* SEHGAL, I. 2012. *Hard and Soft Power.* [online]. The News International. [cit.18.03.2013]. Dostupné na internete: http://www.thenews.com.pk/Todays-News-9-145961-Hard-and-soft-power

[37] Hard power je schopnosť štátu vytvárať a používať ekonomické nástroje alebo vojenskú silu na ovplyvňovanie iných aktérov. Vychádza z realistickej teórie medzinárodných vzťahov, ktorá hovorí o tom, že moc je priamo prepojená s ovládaním určitého konkrétneho druhu zdrojov, vrátane populácie, teritória, prírodných zdrojov, ekonomickej a vojenskej sily. Jedná sa najmä zabezpečovanie rozličných vojenských spôsobilostí (vojenská technika a pod.), *cf.* SEHGAL, I. 2012. *Hard and Soft Power.* [online]. The News International. [cit.18.03.2013]. Dostupné na internete: http://www.thenews.com.pk/Todays-News-9-145961-Hard-and-soft-power

[38] Možno hovoriť o viacerých zmenách, alebo tzv. tektonických posunoch. Podľa Stockholmského inštitútu pre mierový výskum Čína za posledných desať rokov takmer strojnásobila svoje výdavky na obranu. India zvýšila svoje výdavky v tejto

Závažným faktorom je aj finančná kríza, ktorá postihla svetovú ekonomiku a tvrdo zasiahla aj európske trhy. Výsledkom finančnej krízy, ktorá sa začala v roku 2008 sú významné rozpočtové deficity[40] objavujúce sa naprieč celou Európou. Výdavky na obranu sa budú znižovať v strednodobom horizonte v celom transatlantickom regióne, to znamená, že nielen v Európe, ale aj na americkej strane. [41]Pred desiatimi rokmi USA vynakladalo niečo pod 50% celkových výdavkov na obranu v rámci Aliancie. V súčasnosti je americký podiel takmer 75% a nepredpokladá sa, že by mal klesať, ani napriek úsporným opatreniam Pentagonu.[42]

V neposlednom rade ide tiež ide o nepredvídateľnosť bezpečnostného prostredia, ktoré so sebou čoraz častejšie prináša výzvy, ktoré nie je možné vopred predpovedať, ako sa to potvrdilo v prípade operácie v Líbyi, ktorá svojou naliehavosťou demonštrovala potrebu nevyhnutných investícii do európskeho obranného sektora. Konflikt na jednej strane poukázal na schopnosť množstva krajín NATO[43] viesť úspešnú kombinovanú leteckú a námornú operáciu. Negatívny aspekt predstavovali nedostatky v oblasti spôsobilostí, ktoré sa prejavili najmä pri dopĺňaní paliva za letu, presnom útoku, spravodajskej analýze, sledovacie lietadlá a taktiež nedostatok personálu schopného interpretovať spravodajské analýzy, identifikovať cieľ a navádzať letecké jednotky. [44] Najhoršie spomedzi negatívnych faktorov bolo odmietnutie niektorých členov NATO, najmä v prípade Nemecka, participovať na operácii a nedostatok rozmiestniteľného kapitálu.[45] Pripomenula, že vojenský zásah vo svojej súčasnej, modernej podobe je veľmi náročný z dôvodu širokého spektra spôsobilostí, ktorými je nevyhnutné disponovať. [46]Operácia demonštrovala, že Aliancia má v tomto ohľade ešte veľké medzery[47]. Taktiež sa preukázala závislosť európskych bezpečnostných spôsobilostí[48] od americkej podpory.[49]

---

oblasti o takmer 60 za rovnaké obdobie. V súčasnosti tiež čelíme rôznym výzvam v podobe rýchlo sa vyvíjajúcich udalostí v Severnej Afrike a na Blízkom Východe.

[39] RASMUSSEN, A. F. 2011. "Smart Defence can help nations to build greater security with fewer resources but more coordination and coherence". In *European Security and Defence*, 2011, číslo 1. ISSN 1617-7983, s. 7-10.

[40] V roku 2011, európske členské štáty NATO investovali do obranného sektora približne o 22 miliárd dolárov menej, než v roku 2009, ktorý bol posledným rokom, v ktorom bolo zaznamenané zvýšenie investícii do tohto sektora. Čiastka 22 miliárd dolárov predstavuje zhruba jednu tretinu britských alebo francúzskych výdavkov na obranu a prevyšuje celkové výdavky na obranu vo všetkých štátoch strednej a východnej Európy v roku 2009.

[41] WHITLOCK, C. 2011. *Pentagon braces for much deeper military spending cuts as part of debt deal.* [online]. The News International. [cit.18.03.2013]. Dostupné na internete: http://articles.washingtonpost.com/2011-07-20/world/35236599_1_pentagon-braces-defense-budget-cuts

[42] RASMUSSEN, A. F. 2011. "Smart Defence can help nations to build greater security with fewer resources but more coordination and coherence". In *European Security and Defence*, 2011, číslo 1. ISSN 1617-7983, s. 7-10.

[43] Od marca do októbra 2011 NATO vykonávalo vojenské operácie v Líbyi. Bezpečnostná rada OSN udelila Aliancii prostredníctvom svojej rezolúcie mandát na vynucovanie dodržiavania embarga na zbrane a udržiavania bezletovej zóny. NATO tiež zabezpečovalo ochranu civilistov pred útokmi.

[44] GHECIU, A. 2012. In Search of Smart Defense in Euro-Atlantic Area. In: *Policy Brief.* č. 20, September 2012. University of Ottawa: Centre for International Policy Studies.

[45] GOURE, D. 2012. *Smart Defense Initiative Is NATO´s Last Chance to Stay Relevant.*[online] Lexington Institute. [cit.16.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.lexingtoninstitute.org/smart-defense-initiative-is-natos-last-chance-to-stay-relevant

[46] RUSI, 2011. *Accidental Heroes : Britain, France and the Libya Operation.* [online]. Royal United Services Institue. [cit.23.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.rusi.org/downloads/assets/RUSIInterimLibyaReport.pdf

[47] Z 28 členských štátov, len 14 mohlo prispieť vojenskými prostriedkami a z týchto 14 bolo len 8 pripravených vykonať bojové nálety s pozemnými útokmi.

[48] Americká strana prispela prostriedkami, bez ktorých by misiu nebolo možné uskutočniť - bezpilotné pozorovacie lietadlá, vzdušné tankery na dopĺňanie paliva, transportné kapacity, riadené strely na zostrel nepriateľskej vzdušnej obrany. (NATO WATCH. 2012. *No. 5 Smart Defence: or how to reconcile "Snow White and 27 Dwarfs".* [online]. NATO WATCH [cit.12.01.2013]. Dostupné na internete: http://www.natowatch.org/sites/default/files/Chicago_Summit_Briefings_-_No.5_Smart_Defencea.pdf

[49] HENIUS,J. 2012. Specialization? The Gordian Knot of NATO´s Smart Defence? In: *Smart Defense: A Critical Appraisal.* Rím: NATO Defense College, 2012. ISBN 978-88-96898-07-9. s. 26-47

Súčasné bezpečnostné prostredie je nepredvídateľné a jeho vývoj je veľmi dynamický najmä v regiónoch, ktoré sa nachádzajú v bezprostrednej blízkosti európskeho kontinentu. Európa musí byť schopná samostatne vytvoriť obranné mechanizmy, ktoré ju pred ďalšími potenciálnymi turbulenciami stability bezpečnostného systému ochránia. Európske členské štáty Aliancie by mali byť v tejto oblasti sebestačné.

IV. NEGATÍVNE ASPEKTY ALEBO KONŠTRUKTÍVNA KRITIKA

Riešenie vo forme Smart Defense však nebude všeliekom, nakoľko koncept má niekoľko nedostatkov. Jedine za predpokladu, že sa podarí tieto nedostatky odstrániť, bude možné uplatniť riešenia navrhované v rámci balíka inteligentnej obrany. Politickí a vojenskí predstavitelia budú teda musieť pri napĺňaní a realizácii cieľov stanovených projektmi mnohonárodnej spolupráce čeliť niekoľkým výzvam.

Keďže koncept bol primárne odpoveďou na finančný deficit v obranných rozpočtoch členských krajín NATO, pri jeho realizácii bude nevyhnutné rozšíriť povedomie o tom, že účasť na mnohonárodných projektoch spolupráce v rámci inteligentnej obrany nebude nástrojom na akumuláciu finančných prostriedkov. Cieľom projektov je predovšetkým získať a udržiavať obranné spôsobilosti, ktoré by jednotlivé štáty samostatne neboli schopné nadobudnúť alebo si ponechať. Takáto spolupráca však vyžaduje počiatočné investície v pomerne veľkom rozsahu. Návratnosť týchto investícii nespočíva v akumulácii kapitálu, ale v pridanej hodnote úrovne a interoperability obranných spôsobilostí. Pokiaľ budú jednotlivé štáty na iniciatívy mnohonárodnej obrannej spolupráce nazerať ako na potenciálny nástroj umožňujúci ďalšie znižovanie investícii do obranného sektora, inteligentná obrana pre nich nebude riešením. Fakt, že do nového konceptu mnohonárodnej obrannej spolupráce boli zahrnuté aj staršie projekty, ktorých realizácia v minulosti zlyhala, no členské štáty Aliancie majú stále záujem v tejto oblasti spolupracovať, je podľa autorky potrebné vnímať pozitívne, nie naopak.

Z funkčného a štrukturálneho hľadiska Aliancie ako takej však bude nevyhnutné odstrániť určité deficity, ktoré sú v súčasnosti prekážkou pri uvažovaní o pozitívnych implikáciách fenoménu inteligentnej obrany. V súčasnosti čelí Severoatlantická aliancia rôznym výzvam spojeným s jej významom. Základnou otázkou zostáva či dokážu členské štáty NATO zjednotiť svoje ciele a priority v oblasti bezpečnostnej a zahraničnej politiky tak, aby sa v prípade existencie spoločných spôsobilostí, boli schopné v prípade objektívnej potreby operatívne zjednotiť na ich použití. Samotný výber a schvaľovanie projektov mnohonárodnej obrannej spolupráce je tiež v súčasnosti nejasné. Je dôležité nájsť odpoveď na otázku, ako správne regulovať rozhodovací proces a dosahovanie konsenzu v tejto oblasti tak, aby boli reflektované obranné požiadavky, potreby aj nedostatky každej jednej členskej krajiny NATO a zároveň žiadne z rozhodnutí nebolo predmetom sporov v rámci Aliancie. Táto problematika súvisí taktiež s otázkou významu Aliancie ako takej, pretože na to, aby bola schopná ponúkať efektívne riešenia bezpečnostných výziev, ktoré často nemajú vojenský charakter, bude Aliancia musieť prispôsobiť základné charakteristiky definujúce zmysel jej existencie, ktorá v súčasnosti stojí na militantnom základe.

Kľúčovou otázkou v súvislosti s realizáciou konceptu bude tiež schopnosť Aliancie posilniť dôveru medzi svojimi členskými krajinami. Nakoľko základné piliere Smart Defense predpokladajú existenciu silnej vzájomnej dôvery medzi spolupracujúcimi partnermi, pokiaľ táto nebude existovať, autorka sa domnieva, že iniciatíva by sa mohla stať bezúčelným plytvaním vzácneho štátneho kapitálu. Domnievať sa, že takáto dôvera existuje už dnes a v rozsahu potrebnom napríklad na realizáciu špecializácie, ktorá predpokladá zrieknutie sa

určitej časti suverenity, je neprimerané. V súčasnej medzinárodno-politickej situácii[50], neustálom politickom a ekonomickom tlaku panuje neistota, že zahraničný partner nebude ochotný vynakladať potrebné úsilie na obranu teritória, ktoré on sám nespravuje. Americký think-tank Heritage Foundation, upozorňuje na to, že zdieľaná spôsobilosť, ktorá vo veľkej väčšine patrí jednému členskému štátu NATO, nemusí byť zdieľaná v momente[51], keď je najviac potrebná.[52]

Bude ešte nevyhnutné v tejto oblasti urobiť množstvo krokov, ktoré povedú k posilneniu väzieb, napríklad prostredníctvom nástrojov verejnej diplomacie, ktorej cieľom bude taktiež posilnenie postavenia Aliancie ako strategického bezpečnostného aktéra, ktorého členské krajiny sú schopné efektívne spolupracovať. Takáto komunikácia s širokou verejnosťou by zabezpečila Aliancii postavenie kľúčového a spoľahlivého bezpečnostného partnera. Na to však bude nevyhnutné v prípade potreby dosiahnuť konsenzus nielen v každodennom rozhodovacom procese, ale aj v prípade naliehavých krízových situácií pretože, ak sa vysoko špecializovaní spojenci nezhodnú na konkrétnych zásahoch a operáciách, môže dochádzať k situáciám, že jedna alebo dve krajiny spôsobia neúspech celej operácie, lebo stiahnu svoju časť vojenského vybavenia. NATO totiž stále funguje na základe princípu konsenzu a tak aj prijíma rozhodnutia. To znamená, že aj jeden člen nesúhlasiaci s operáciou môže paralyzovať celú Alianciu.[53]

Ďalšími z otázok, ktoré ostávajú nezodpovedané a produkujú tak veľké množstvo obáv je tiež oblasť výcviku a prípravy. Bude nevyhnutné zabezpečiť dôstojníkov a veliteľov výcviku na takej úrovni, aby boli dokonale schopní pochopiť problematiku vedenia vojny kombinovanými spojeneckými vojskami, pričom by si zároveň uvedomovali politickú senzibilitu týchto operácií. Na druhej strane, však pre dosiahnutie tejto úrovne vedenia výcviku je dôležité aby velitelia dokonale rozumeli fungovaniu jednotlivých komponentov tvoriacich spojenecké sily. V prípade projektov Smart Defense by sa mohli tieto komponenty výrazne odlišovať od toho, s čím sa velitelia stretávali vo svojej praxi v rámci výcviku na domácej pôde.

Bude tiež potrebné naďalej brať ohľad na existenciu inej štruktúry – Európskej únie, ktorá taktiež vytvorila platformu pre európsku obrannú spoluprácu – pooling and sharing. NATO by malo EÚ v tejto oblasti vnímať ako svojho strategického partnera a viesť s EÚ otvorený dialóg, ktorého cieľom bude naplnenie významu oboch iniciatív s dosiahnutím ich

[50] Vojna v Líbyi jasne demonštrovala nestabilnú povahu vzájomnej dôvery vo vojenskej oblasti, keď niektoré členské štáty nielen, že boli proti intervencii, ale tiež znižovali svoje vojenské príspevky v spoločných operáciách. Rozhodnutie Nemecka nepodieľať sa na operácii v Líbyi naznačuje, že NATO ešte musí veľa pracovať na budovaní dôvery najmä na európskom kontinente. Keby totiž Nemecko a Turecko mali podľa pravidiel špecializácie monopol na letecké bombardéry, NATO by len veľmi málo pravdepodobne bolo schopné viesť vojenské ťaženie v takom rozsahu. Prinajmenšom, by bolo sa tento zásah mohol uskutočniť jedine pod hlavičkou USA. Je totiž jednoduché požadovať nasadenie bombardérov zo strany krajiny, ktorá by sa nešpecializovala na túto oblasť a reálne by sa nijakým spôsobom na danom konkrétnom príspevku nemusela podieľať. Rozhodnutie, je v takom prípade vždy rozhodnutím krajiny, ktorá sa v danej oblasti špecializuje a sama musí rozhodnúť o tom, či si daná situácia naozaj vyžaduje nasadenie kapacity, na ktorú sa špecializuje, *cf.* RUSI, 2011. *Accidental Heroes : Britain, France and the Libya Operation.* [online]. Royal United Services Institue. [cit.23.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.rusi.org/downloads/assets/RUSIInterimLibyaReport.pdf

[51] V prípade, že by sa napríklad ČR zverila úloha vývoja programov na boj proti jadrovým, biologickým a chemickým zbraniam, ostatné krajiny by sa v tejto oblasti vôbec nešpecializovali. Aké by boli dôsledky situácie, keď by ČR nechcela umožniť inej členskej krajine použiť túto vojenskú spôsobilosť, pretože by daný vojenský zásah bol v rozpore s ich záujmami alebo by mohol poškodiť diplomatické vzťahy? K podobnej situácii už došlo v Líbyi, keď Nemecko odmietlo povoliť svojim jednotkám riadiť lietajúce strediská riadenia a včasného varovania (AWACS), pretože nesúhlasilo s intervenciou ako takou, *cf.* HOLMES, K.R. 2012. *Sometimes less is less.* [online]. The Washington Times. [cit. 09.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.washingtontimes.com/news/2012/may/30/holmes-sometimes-less-is-less/

[52] Nemecko, Belgicko a Francúzsko, ktoré vetovali požiadavku Turecka na získanie tzv. lietajúceho strediska riadenia a včasného varovania (AWACS) a rozbeh vojny v Iraku Aliancii sa nakoniec podarilo obísť tieto námietky, ale len vďaka parlementnému manévrovaniu, ktoré umožnilo vynechať Francúzsko z rozhodovacieho procesu.

[53] GHECIU, A. 2012. In Search of Smart Defense in Euro-Atlantic Area. In: *Policy Brief.* č. 20, September 2012. University of Ottawa: Centre for International Policy Studies.

kompatibility. Relevancia oboch týchto aktérov sa odlišuje minimálne, nakoľko členská základňa je takmer identická. Je možné konštatovať, že európske krajiny sú ochotné rozvíjať obrannú spoluprácu v rovnakej miere, v rámci oboch štruktúr.

ZÁVER

Z vyššie uvedeného vyplýva, že koncept Smart Defense má určité predpoklady na to, aby komplexne vyriešil problematiku mnohonárodnej spolupráce v rámci Aliancie. Na druhej strane však na to, aby to bolo možné efektívne zabezpečiť bude potrebné nájsť odpoveď na množstvo otázok, ktoré komplikujú realizáciu myšlienok inteligentnej obrany v praxi.

Nakoľko však na základe historicko-politického vývoja stále pretrváva silné národné cítenie, ktorého výstupom je presadzovanie národného záujmu v zahraničnej politike, je veľmi komplikované v spojení s finančnými deficitmi na jednotlivých národných politických úrovniach zastávať vyšší – nadnárodný záujem a hovoriť v mene bezpečnostnej komunity, ktorá si v mnohých prípadoch ešte nezískala verejnú mienku.

V ceste takejto spolupráci stojí navyše množstvo byrokratických prekážok, nakoľko na mnohé vyššie načrtnuté otázky súvisiace s organizačnou a koordinačnou stránkou zabezpečenia fungovania procesu navrhovania, rokovaní, schvaľovania, následnej realizácie a implementácie jednotlivých projektov ešte nie je zodpovedaných. Nie je jednoznačné, kto by mal investovať do akých spôsobilostí, kto bude niesť zodpovednosť za prípadné využitie nástrojov inteligentnej obrany v zásahoch, kto nimi bude disponovať a kto ich udržiavať a do akej miery budú v konečnom dôsledku individuálne využiteľné aj v prípade subjektívne vnímanej hrozby štátu, ktorého by bola daná spôsobilosť špecializáciou.

Všetky tieto otázky vytvárajú pocit nedôvery a neistoty. Ako najefektívnejšie riešenie sa javí tzv. spoločné vlastníctvo mnohonárodných spôsobilostí, kde by akákoľvek manipulácia alebo využitie takéhoto obranného potenciálu bolo predmetom rokovaní a následného jednohlasného konsenzu. Ibaže v prípade tak heterogénnej členskej základne je takýto konsenzus takmer nedosiahnuteľný. Kým by sa podarilo dosiahnuť homogenitu verejnej mienky v rámci celého severoatlantického priestoru, mohlo by už byť na realizáciu obrannej spolupráce prineskoro.

Z týchto dôvodov je najjednoduchšie budovanie komplexnej mnohonárodnej spolupráce od regionálnych základov postavených na geografickej, kultúrnej, lingvistickej a demografickej blízkosti krajín NATO, pretože v definíciách regionálnej spolupráce iba výnimočne absentuje dôvera a homogenita verejnej mienky. Takýto proces by mohol zaručiť zjednotenie členskej základne Aliancie v otázkach mnohonárodnej obrannej spolupráce, nakoľko by sa postupne unifikovalo postavenie krajín v otázke významu Aliancie, v otázke jej bezpečnostných a zahraničnopolitických záujmov a priorít a taktiež by regionálna spolupráca otvorila cestu neobmedzenému dialógu daných regiónov o spôsobe zjednotenia rozhodovacieho procesu pri navrhovaní a posudzovaní projektov pokrývajúcich celý severoatlantický priestor.

V súčasnosti možno pozorovať existenciu regionálnych spoluprác, ktoré majú potenciál postupne vybudovať pevný základ pre Smart Defense. Medzi tieto patrí bezpochyby Nordické partnerstvo, resp. NORDFECO, ktoré v súčasnosti predstavuje najinštitucionalizovanejšiu a najprepracovanejšiu formu obrannej spolupráce v rámci celého európskeho regiónu. Toto partnerstvo je vzorovým príkladom pre rozvoj mnohonárodných spoluprác medzi ďalšími geograficky a kultúrne blízkymi krajinami Európy ako napríklad krajiny Vyšehradskej štvorky, krajiny BENELUXU či francúzsko-britská spolupráca. V prípade, že prehlbovanie obrannej spolupráce bude postupovať vertikálne, mohla by

v rámci severoatlantického priestoru vzniknúť komplexná paleta takýchto integrácií, ktorá bude základňou pre inteligentnú obranu v jej pravej podobe.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BERTHIAUME, A. 2012. *About those concrete NATO „smart defense“ projects.* [online]. Canada.com. [cit.08.01.2013].Dostupné na internete: http://o.canada.com/2012/05/20/about-those-concrete-nato-smart-defence-projects/

Developing remote-controlled robots to clear roadside bombs. . [online]. 2013. North Atlantic Treaty Organization. [cit.22.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/cps/en/SID-43F1E8CA-2919F891/natolive/news_94095.htm

EISEN, N. 2012. *Helicopter Harvard: Czechs and U.S. Leading the Way in Smart Defense.* [online]. Ambassador Eisen´s Blog. [cit. 15.03.2013]. Dostupné na internete: http://blogs.usembassy.gov/eisen/2013/02/25/helicopter-harvard-czechs-and-u-s-leading-the-way-in-smart-defense/

GHECIU, A. 2012. In Search of Smart Defense in Euro-Atlantic Area. In: *Policy Brief.* č. 20, September 2012. University of Ottawa: Centre for International Policy Studies.

GIEGERICH, B. 2012. NATO´s Smart Defence: Who´s Buying? In *Survival*, vol. 54, 2012, číslo 3. s.69-77.

GOURE, D. 2012. *Is NATO's "Smart Defense" Program A Glass Half Full Or Half Empty?* [online] Lexington Institute. [cit.16.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.lexingtoninstitute.org/is-natos-smart-defense-program-a-glass-half-full-or-half-empty-

GOURE, D. 2012. *Smart Defense Initiative Is NATO´s Last Chance to Stay Relevant.*[online] Lexington Institute. [cit.16.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.lexingtoninstitute.org/smart-defense-initiative-is-natos-last-chance-to-stay-relevant

HENIUS,J. 2012. Specialization? The Gordian Knot of NATO´s Smart Defence? In: *Smart Defense: A Critical Appraisal.* Rím: NATO Defense College, 2012. ISBN 978-88-96898-07-9. s. 26-47

HOLMES, K.R. 2012. *Sometimes less is less.* [online]. The Washington Times. [cit. 09.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.washingtontimes.com/news/2012/may/30/holmes-sometimes-less-is-less/

ISCHINGER, W. 2012. a kol., *Smart Defense: Ambition, value and implication for Europe.* [online]. German Counil on Foreign Relations. [cit.12.02.2013]. Dostupné na internete: https://ip-journal.dgap.org/en/ip-journal/topics/smart-defense

MACDONALD, J.L. 2012. The Basics of Smart Defence. In: *Smart Defense: A Critical Appraisal.* Rím: NATO Defense College, 2012. ISBN 978-88-96898-07-9. s. 4-25

Multinational Projects.[online]. 2012. North Atlantic Treaty Organization: Media backgrounder. [cit.20.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_10/20121008_media-backgrounder_Multinational-Projects_en.pdf

NATO WATCH. 2012. *No. 5 Smart Defence: or how to reconcile "Snow White and 27 Dwarfs".* [online]. NATO WATCH [cit.12.01.2013]. Dostupné na internete:

http://www.natowatch.org/sites/default/files/Chicago_Summit_Briefings_-_No.5_Smart_Defencea.pdf

NICOLINI, M. 2012. Hlavné témy summitu slovenskou optikou. [online]. In Transatlantické listy. č. 2/2012. s. 11-15. [cit.22.03.2013]. Dostupné na internete: http://cenaa.org/wp-content/uploads/2012/07/TAL_2_2012.pdf

Odborná konzultácia počas absolvovania odbornej praxe. 2012. Ministerstvo obrany SR.

RASMUSSEN, A. F. 2011. "Smart Defence can help nations to build greater security with fewer resources but more coordination and coherence". In *European Security and Defence*, 2011, číslo 1. ISSN 1617-7983, s. 7-10.

RASMUSSEN, A. F. 2011. *Remarks: Building Security in an Age of Austerity*. [online]. North Atlantic Treaty Organization. [cit.20.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_70400.htm

RUSI, 2011. *Accidental Heroes : Britain, France and the Libya Operation.* [online]. Royal United Services Institue. [cit.23.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.rusi.org/downloads/assets/RUSIInterimLibyaReport.pdf

Secretary General´s Annual Report 2012: Defence Matters. [online]. 2013.North Atlantic Treaty Organization. [cit.20.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_94220.htm

SEHGAL, I. 2012. *Hard and Soft Power.* [online]. The News International. [cit.18.03.2013]. Dostupné na internete: http://www.thenews.com.pk/Todays-News-9-145961-Hard-and-soft-power

Summit Declaration on Defence Capabilities : Towards NATO Forces 2020. [online].2012 North Atlantic Treaty Organization. [cit.15.01.2013]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87594.htm?mode=pressrelease

THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES. 2012. *The Military Balance 2011*. Londýn: The International Institute for Strategic Studies. 2012. 496 s. ISBN 978-1-85743-606-8.

VALÁŠEK, T. 2011. *NATO: Preberie Európa viac zodpovednosti?* [online]. Zahraničná politika. [cit. 17.02.2013]. Dostupné na internete: http://www.zahranicnapolitika.sk/?id=1394&id=1343

WHITLOCK, C. 2011. *Pentagon braces for much deeper military spending cuts as part of debt deal.* [online]. The News International. [cit.18.03.2013]. Dostupné na internete: http://articles.washingtonpost.com/2011-07-20/world/35236599_1_pentagon-braces-defense-budget-cuts

Mgr. Katarína KROKOSOVÁ,
interný doktorand Katedra bezpečnostných štúdií
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

STRATÉGIA VNÚTORNEJ BEZPEČNOSTI EÚ V ROKOCH 2010 – 2013
THE EU INTERNAL SECURITY STRATEGY 2010 – 2013

Milan LABUZÍK

ABSTRACT

Článok je venovaný plneniu stratégie vnútornej bezpečnosti EÚ prijatej v roku 2010. Prvá časť je venovaná charakteristike hrozieb a cieľom a opatreniam EÚ na ich elimináciu, ktoré sú obsiahnuté v stratégii. Druhá časť je venovaná analýze plnenia cieľov stratégie vnútornej bezpečnosti na základe správ o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti, ktoré sú vypracovávané vo forme oznámení Komisie EÚ Európskemu parlamentu a Rade. Prvá výročná správa je z novembra 2011 a druhá z apríla 2013.

The article is devoted to executing the EU Internal Security Strategy adopted in 2010. The first part is devoted to the characterization of threats and means how the EU eliminate them. The second part is devoted to the analysis of executing the objectives of Internal Security Strategy on basis the reports on the implementation of the Internal Security Strategy, which are elaborated in the form of a Commission Communication to the European Parliament and the EU Council. The first annual report is dated November 2011 and the second in April 2013.

Keywords
Stratégia vnútornej bezpečnosti, vnútorná bezpečnosť, strategické ciele, medzinárodný organizovaný zločin, terorizmus, radikalizácia, bezpečnosť v kybernetickom priestore, riadenie hraníc, krízy a katastrofy
Internal security strategy, internal security, strategic objectives, international organized crime, terrorism, radicalization, cyber-security, border management, crisis and disasters

ÚVOD

Napriek úspechom, ktoré EÚ dosiahla, stoja pred Európou v priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti stále ďalšie výzvy. Týmto výzvam sa musí čeliť komplexne. Preto bolo potrebné vyvinúť ďalšie úsilie na zlepšenie súdržnosti medzi jednotlivými oblasťami politiky. Okrem toho by sa mala zintenzívniť spolupráca s partnerskými krajinami.

Na tento účel prijala Európska rada v roku 2009 nový viacročný program na roky 2010 až 2014, ktorý sa nazýva „Štokholmský program - otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich".

V Štokholmskom programe bol prijatý záver: S cieľom naďalej zvyšovať bezpečnosť v rámci Únie, a tým chrániť životy a bezpečnosť občanov Únie a bojovať proti organizovanej trestnej činnosti, terorizmu a iným hrozbám by sa mala vypracovať stratégia vnútornej bezpečnosti. V záujme vytvorenia bezpečnejšej Európy by sa táto stratégia mala zameriavať na posilnenie spolupráce v oblasti presadzovania práva, riadenia hraníc, civilnej ochrany, zvládania katastrof ako aj justičnej spolupráce v trestných veciach. Okrem toho je potrebné, aby Únia vo svojej činnosti stavala na solidarite medzi členskými štátmi a naplno využívala článok 222 Zmluvy o fungovaní Európskej únie(ZFEU).[1]

[1] *Štokholmský program – otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich,* Európska rada november 2009, bod.1.1 Dostupné na internete: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:sk:PDF

Základom pre formovanie vnútornej bezpečnosti je Stratégia vnútornej bezpečnosti (SVB) EÚ prijatá v roku 2010. Španielske predsedníctvo EÚ vo februári 2010 v rámci „Stratégie vnútornej bezpečnosti - Smerom k európskemu bezpečnostnému modelu“ načrtlo výzvy pre EÚ v oblasti bezpečnosti a vyzvalo Komisiu, aby navrhla opatrenia na implementáciu tejto stratégie. Komisia tak urobila v novembri 2010, keď vo svojom oznámení Európskemu parlamentu a Rade predstavila „Stratégiu vnútornej bezpečnosti EÚ: päť krokov k bezpečnostnej Európe“.

1. HROZBY, CIELE A OPATRENIA EÚ NA ICH ELIMINÁCIU OBSIAHNUTÉ V STRATÉGII VNÚTORNEJ BEZPEČNOSTI

Bezpečnosť je pre občanov Európskej únie jednou z hlavných priorít. Stala sa kľúčovým faktorom pri zabezpečovaní vysokej kvality života európskej spoločnosti a ochrane kritickej infraštruktúry prostredníctvom prevencie spoločných hrozieb a ich riešenia.

Stratégia vnútornej bezpečnosti EÚ je navrhnutá tak, aby umožňovala Európe reagovať v rámci zdieľaného prístupu, ktorý zahŕňa subjekty na úrovni EÚ aj na vnútroštátnej a miestnej úrovni, na existujúce výzvy a objavujúce sa hrozby.

Hlavnými cieľmi SVB sú:

- prezentovať verejnosti existujúce nástroje EÚ, ktoré už pomáhajú garantovať bezpečnosť a slobodu občanov EÚ, a pridanú hodnotu, ktorú činnosť EÚ v tejto oblasti poskytuje,
- ďalej rozvíjať spoločné nástroje a politiky na riešenie spoločných hrozieb a rizík používaním integrovanejšieho prístupu, ktorý rieši príčiny neistoty a nielen následky,
- posilňovať presadzovanie práva a justičnú spoluprácu, riadenie hraníc, civilnú ochranu a zvládanie katastrof.

Dokument poukazuje na najnaliehavejšie výzvy v oblasti bezpečnosti a zároveň k nim vytyčuje päť strategických cieľov a konkrétnych opatrení na obdobie rokov 2011-2014, ktorých splnenie prispeje k vybudovaniu bezpečnejšej Európy.

Za najväčšie hrozby a odpovedajúce ciele v nasledujúcich rokoch sú považované:

- **Závažná a organizovaná trestná činnosť.** *Cieľ 1: Rozložiť medzinárodné zločinecké siete.* EÚ by mala spolupracovať - a to aj s krajinami mimo blok - na zisťovaní a rozkladaní medzinárodných zločineckých sietí, ochraňovať hospodárstvo pred organizovaným zločinom a prijímať právne predpisy, ktoré umožnia štátnym orgánom zhabať aktíva získané trestnou činnosťou.

  Opatrenia:

  1: Odhaliť a rozložiť zločinecké siete – základným predpokladom je pochopenie spôsobu fungovania a financovania ich členov.

  2: Chrániť hospodárstvo pred prenikaním zločineckých sietí

  3: Habať majetok pochádzajúci z trestnej činnosti

- **Terorizmus.** *CIEĽ 2: Zabraňovať terorizmu, radikalizácii a náboru nových členov.* Mali by sa prijať opatrenia na zamedzenie prístupu teroristov k finančným zdrojom a vybaveniu, na ochranu dopravnej infraštruktúry EÚ a na pomoc spoločenstvám pri zabraňovaní radikalizácii a náboru nových členov.

  Opatrenia:

  1. Posilniť právomoci komunít pri zabraňovaní radikalizácii a náboru nových členov

  2: Zamedziť teroristom prístup k finančným zdrojom a materiálnemu vybaveniu a sledovať ich transakcie

  3: Zaistiť bezpečnosť dopravy

- **Počítačová kriminalita.** *Cieľ 3: Zvýšiť úroveň bezpečnosti občanov a podnikateľskej verejnosti v kybernetickom priestore.* EÚ by mala vybudovať kapacity a lepšie pripraviť políciu, prokuratúru a súdy na boj proti počítačovej kriminalite formou školení a zlepšenia právnych predpisov, mala by spolupracovať s priemyslom v záujme zlepšenia on-line bezpečnosti a mala by posilniť schopnosť EÚ čeliť počítačovým útokom. V novom európskom stredisku by sa mali sústrediť odborníci na vyšetrovanie a prevenciu počítačovej kriminality. Sieť tímov reakcie na núdzové počítačové situácie bude pripravená na nasadenie v prípade kybernetických útokov.

  Opatrenia:

  1: Vybudovať kapacity v oblasti presadzovania práva a justície

  2: Spolupracovať s priemyslom v záujme ochrany občanov a posilnenia ich právomocí

  3: Zlepšiť schopnosť čeliť počítačovým útokom

- **Bezpečnosťou na hraniciach.** *Cieľ 4: Zvýšiť bezpečnosť prostredníctvom riadenia hraníc.* Krajiny by mali prijať spoločné opatrenia proti možným hrozbám na vonkajších a vnútorných hraniciach EÚ. Mali by vydávať spoločné správy o obchode s ľuďmi, ilegálnom prisťahovalectve a prevádzačstve. Navrhuje sa aj systém sledovania vonkajších hraníc a viac pozornosti sa bude venovať frekventovaným miestam vstupu do Únie.

  Opatrenia:

  1: Plne využiť potenciál systému EUROSUR (Európsky systém hraničného dozoru)

  2: Posilniť úlohu agentúry Frontex (Európska agentúra pre riadenie operačnej spolupráce na vonkajších hraniciach členských štátov Európskej únie) v boji proti trestnej činnosti na vonkajších hraniciach

  3: Spoločné riadenie rizika pri pohybe tovaru cez vonkajšie hranice

  4: Zlepšiť spoluprácu medzi agentúrami na vnútroštátnej úrovni

- **Prírodné katastrofy a katastrofy spôsobené ľudskou činnosťou.** *Cieľ 5: Zvýšiť odolnosť Európy voči krízam a katastrofám.* Vlády štátov EÚ by mali spolupracovať, aby sa zabezpečilo, že bude k dispozícii potrebná infraštruktúra, vybavenie a

vyškolený personál schopný zasiahnuť v rámci EÚ i mimo nej v prípade výskytu krízových situácií vyvolaných prírodnými živlami či ľudským faktorom.

Opatrenia

1: Plne využívať doložku o solidarite

2: Posudzovať hrozby a riziká na základe prístupu zohľadňujúceho všetky riziká

3: Prepojiť informačné strediská pre rôzne situácie

4: Vybudovať pre prípad katastrofy európsku kapacitu na núdzové reakcie

2. ANALÝZA PLNENIA CIEĽOV STRATÉGIE VNÚTORNEJ BEZPEČNOSTI EÚ

Plnenie stanovených cieľov a jednotlivých opatrení je obsahom výročných správ o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti formou oznámení Komisie Európskemu parlamentu a Rade. Prvá výročná správa o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti EÚ bola vo forme oznámenia predložená v novembri 2011[2] a druhá správa v apríli 2013.[3] Ďalšia a posledná správa o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti bude predložená v polovici roku 2014. V správe sa bude hodnotiť, či boli ciele SVB naplnené a zvážia sa aj budúce úlohy v oblasti vnútornej bezpečnosti.

Doterajšie správy o vykonávaní SVB potvrdzujú správnosť a aktuálnosť vytýčených strategických cieľov a pomerne podrobne informujú o prijatých opatreniach na ich plnenie. Pretože ide o množstvo opatrení, vzhľadom na vyčlenený priestor, sa zmienim iba o niektorých.

1. cieľ: ***Rozložiť medzinárodné zločinecké siete.*** Jednou z hlavných hrozieb pre vnútornú bezpečnosť EÚ je organizovaný zločin a jeho škodlivé účinky na hospodárstvo EÚ vrátane narušení vnútorného trhu. Podľa 2. správy o vykonávaní SVB Úrad OSN pre drogy a kriminalitu (UNODC) odhaduje, že príjmy z trestnej činnosti pravdepodobne dosiahli v roku 2009 približne 3,6 % celosvetového HDP alebo okolo 2,1 bilióna USD. Korupcia, podvody a pašovanie spôsobili vládam členských štátov EÚ veľké straty v čase, keď je potrebné udržiavať stabilnú príjmovú a daňovú základňu, aby mohli čeliť deficitu verejných financií.

Vzniká nová zločinecká scéna, ktorá sa čoraz viac vyznačuje vysoko mobilnými a pružnými skupinami operujúcimi vo viacerých krajinách a v rôznych oblastiach trestnej činnosti. Týmto skupinám obzvlášť pomáha rozšírené používanie internetu na nelegálne účely. Skupiny s najväčšími finančnými zdrojmi nadobudli portfóliá v rozmanitých zločineckých oblastiach, čo zlepšuje ich odolnosť v čase úsporných hospodárskych opatrení a posilňuje to ich schopnosť identifikovať a využívať nové nelegálne trhy. Zavedené zločinecké skupiny sa stále viac zaujímajú o činnosti, ako sú podvody s uhlíkovými kreditmi, podvody spojené s platobnými kartami a falšovanie komodít, z dôvodu nízkeho rizika spájaného s týmito činnosťami.

Napriek tomu, že ciele teroristických skupín a skupín organizovanej trestnej činnosti sa navzájom odlišujú, zdá sa, že prepojenie medzi ich činnosťami narastá. Trestná činnosť sa do veľkej miery využíva na financovanie teroristickej činnosti. Teroristické skupiny sa môžu priamo zúčastňovať na organizovanej trestnej činnosti alebo môžu byť napojené na

[2] Dostupné na internete: http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0790:FIN:SK:PDF

[4] Dostupné na internete: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0179:FIN:SK:HTML

jednotlivých zločincov alebo zločinecké skupiny v oblastiach ako obchodovanie so zbraňami, drogami alebo ľuďmi, finančné podvody, pranie špinavých peňazí a vydieranie.

Hlavným cieľom stratégie EÚ na rozloženie medzinárodných organizovaných zločineckých sietí je naďalej zameriavať sa na peniaze a získavať späť príjmy z trestnej činnosti. Komisia už zaviedla viaceré iniciatívy a nástroje na dosiahnutie tohto cieľa, ako napríklad smernicu o zmrazovaní a konfiškácii príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii, štvrtú smernicu o boji proti praniu špinavých peňazí a smernicu o ochrane finančných záujmov EÚ.

Stratégia EÚ na roky 2012 – 2016 zameraná na odstránenie obchodovania s ľuďmi prijatá v júni 2012 sa zameriava na intenzívnejšie stíhanie obchodníkov s ľuďmi, pomoc obetiam obchodovania s ľuďmi a ich ochranu a prevenciu obchodovania s ľuďmi, pričom sa ňou rozširuje a dopĺňa smernica prijatá v roku 2011. Koordinátor EÚ pre boj proti obchodovaniu s ľuďmi má kľúčovú zodpovednosť za vykonávanie stratégie s cieľom zlepšiť koordináciu a súlad medzi príslušnými subjektmi. Operačný akčný plán boja proti obchodovaniu s ľuďmi, vedený spoločne Spojeným kráľovstvom a Holandskom, je jednou z ôsmich prioritných oblastí politického cyklu EÚ o závažnej a organizovanej trestnej činnosti v EÚ. S cieľom zdôrazniť zameranie a posilniť súlad vonkajšieho rozmeru činnosti EÚ, pokiaľ ide o obchodovanie s ľuďmi, členské štáty schválili v úzkej spolupráci s Komisiou, Európskou službou pre vonkajšiu činnosť a agentúrami EÚ zoznam prioritných nečlenských krajín.

Bola prijatá nová protidrogová stratégia EÚ na obdobie rokov 2013 – 2020, ktorá sa zameriava okrem iného na dynamiku trhov so zakázanými drogami vrátane zmeny trás obchodovania s drogami, na cezhraničnú organizovanú trestnú činnosť a využívanie nových komunikačných technológií ako prostriedku na ľahšie šírenie zakázaných drog a nových psychoaktívnych látok. Stratégia má viacero cieľov, medzi ktoré patrí cieľ prispieť k merateľnému zníženiu dopytu po drogách, drogovej závislosti a zdravotných a sociálnych rizík a poškodenia zdravia súvisiacich s drogami, prispieť k narušeniu trhu so zakázanými drogami a k merateľnému obmedzeniu dostupnosti zakázaných drog, podporovať koordináciu prostredníctvom aktívnej diskusie a analýzy vývoja a výziev v oblasti drog na úrovni EÚ aj na medzinárodnej úrovni.

Významnú úlohu v boji proti organizovanej trestnej činnosti má Europol a Eurojust, ktoré v dohľadnej budúcnosti čaká reforma.

2. cieľ: ***Zabraňovať terorizmu, radikalizácii a náboru nových členov.*** Hoci podľa Europolu celkový počet teroristických útokov v členských štátoch EÚ v posledných rokoch klesal (podľa správ o stave a vývoji terorizmu v EÚ - TE-SAT, v r. 2009 došlo v krajinách EÚ k 294 teroristickým útokom, v r. 2010 – 249, v r. 2011 - 174 a v r. 2012 k 219 útokom), hrozba terorizmu má v súčasnosti veľmi rôznorodú podobu (terorizmus inšpirovaný al-Káidou, pravicovým, ľavicovým alebo anarchistickým zmýšľaním, separatizmom alebo terorizmus spojený s jedinečnou záležitosťou) s možným nárastom komplotov samostatných páchateľov alebo malých, autonómnych skupiniek. Celkovo sa zvýšila hrozba individuálneho terorizmu v Európe. Osamotení hráči boli zodpovední v roku 2011 za zabitie dvoch osôb v Nemecku a 77 osôb v Nórsku. V dôsledku teroristických útokov zahynulo v EÚ v roku 2012 17 ľudí (v Tolouse a Burgase). Na bezpečnostnú situáciu v Európe má navyše vplyv geopolitický vývoj na Strednom východe, v oblasti Sahelu a Afrického rohu. Pre EÚ budú aj naďalej hrozbou najmä radikalizovaní občania EÚ, prezývaní ako zahraniční bojovníci, ktorí cestujú do oblastí konfliktu a zúčastňujú sa na tamojších konfliktoch a potom sa vracajú do Európy so skúsenosťami z konfliktov. Zvýšil aj záujem o štúdium v rizikových krajinách, v

ktorých sa tieto osoby mohli dostať do kontaktu s radikálnymi náboženskými skupinami a s organizáciami a osobami blízkymi teroristickým sieťam.

Na všetky tieto skutočnosti musí EÚ náležite reagovať. Po útokoch v Nórsku sa prvýkrát aktivovala *sieť prvej reakcie*, zriadená po teroristických útokoch v Londýne v roku 2005, a preukázala sa jej užitočnosť. Sieť prvej reakcie poskytuje podporu každému členskému štátu, ktorý čelí veľkému teroristickému útoku, prostredníctvom prepojenia jeho národných expertov s medzinárodnou platformou protiteroristických expertov a analytikov spravodajských informácií vrátane Europolu. Prostredníctvom tejto platformy Europol poskytuje svoje jedinečné schopnosti európskym partnerom v oblasti presadzovania práva vrátane: medzinárodnej databázy podozrivých z terorizmu a extrémistov; schopnosti sledovať financovanie terorizmu; operatívnej platformy na koordináciu hlavných medzinárodných línií vyšetrovania.

Terorizmus domáceho pôvodu a radikalizácia občanov EÚ predstavujú rastúci zdroj obáv. EÚ musí byť o krok pred vývojom radikalizmu, či už ide o používané postupy alebo o technológiu. Európska politika boja proti terorizmu je preto založená na prevencii. V septembri 2011 bola zriadená *sieť EÚ na zvyšovanie povedomia o radikalizácii (RAN)* s cieľom prepojiť subjekty bojujúce proti radikalizácii a násilnému extrémizmu na mieste v celej Európe (pracovníci v prvej línii, terénni odborníci, sociálni pracovníci, akademici, mimovládne organizácie atď.). Cieľom siete je určiť osvedčené postupy a podporovať výmenu informácií a skúseností z rôznych oblastí násilnej radikalizácie, ako je napríklad využívanie internetu a sociálnych médií na extrémistickú propagandu a využívanie informačných a komunikačných technológií teroristami. Cieľom práce siete je potláčať radikalizáciu ešte pred tým, ako by viedla k násilnému extrémizmu.

EÚ prijala aj ďalšie opatrenia. Boli vydané usmernenia o nových bezpečnostných opatreniach v sieti EÚ AirPol – ktorá pozostáva z policajných orgánov zodpovedných za bezpečnosť na letiskách a v okolitých oblastiach.

EÚ vo svojom nariadení o uvádzaní prekurzorov výbušnín na trh a ich používaní zriadila najvyspelejší systém na globálnej úrovni, ktorým sa má obmedziť prístup k prekurzorom výbušnín, ktoré by mohli používať teroristi. Spolu s členskými štátmi pracuje EÚ na nových návrhoch týkajúcich sa ochrany na úrovni EÚ pred chemickými, biologickými, rádiologickými, jadrovými látkami a výbušninami (CBRN-E). Pracuje sa na smerniciach o ochrane kritickej infraštruktúry s cieľom zaistiť, aby služby životne dôležité pre spoločnosť ostali prevádzkyschopné. Strata alebo výpadok kritickej infraštruktúry by mohli mať pre spoločnosť vážne dôsledky. Bol vydaný dokument o bezpečnosti dopravy, v ktorom sú zdôraznené oblasti s kľúčovým významom pre účinné predchádzanie teroristickým hrozbám.

Významné miesto v boji proti terorizmu majú aj také inštitúcie EÚ ako je Europol a Eurojust. Osobitne Europol, disponuje takými špecifickými pracoviskami a oblasťami činností ako sú: Sieť prvej reakcie, Európska sieť pre likvidáciu vojenských výbušnín a munície (EEODN) a informačný systém EÚ o bombách (EBDS). K ďalším špecializovaným oblastiam patrí program sledovania financovania terorizmu (TFTP) a kontrola internetu (Check the Web).

3. cieľ: ***Zvýšiť úroveň bezpečnosti v kybernetickom priestore pre občanov a podnikateľskú verejnosť.*** Činnosti týkajúce sa podvodov na internete sa rýchlo rozvíjajú. Tieto činnosti zahŕňajú nezákonné internetové transakcie, používanie internetu na pranie špinavých peňazí („money mules“) a falošné webové lokality. Za posledné dva roky sme svedkami nárastu počtu útokov hackerov a iných nezákonných činností na internete.

Boj proti počítačovej kriminalite nemá za cieľ len znižovať trestnú činnosť v prostredí online, ale aj zaistiť bezpečnosť kyberpriestoru, v ktorom sa môžu rozvíjať hospodárske a sociálne aktivity.

Vo februári 2013 bola prijatá *Stratégia kybernetickej bezpečnosti Európskej únie,* ktorá predstavuje komplexnú víziu a uvádza požadované opatrenia založené na účinnej ochrane a podpore občianskych práv, aby sa online prostredie EÚ stalo najbezpečnejším na svete. Cieľom stratégie je, podľa 2. správy o vykonávaní SVB, posilniť odolnosť kyberpriestoru a bezpečnosť sietí a informácií, radikálne znížiť počítačovú kriminalitu, rozvíjať politiku počítačovej ochrany EÚ, podporovať rozvoj priemyselných a technologických zdrojov pre kybernetickú bezpečnosť, podporiť výskum a vývoj a posilniť medzinárodnú politiku EÚ týkajúcu sa kybernetického priestoru. Popri stratégii vznikol aj návrh *smernice o opatreniach na zabezpečenie vysokej úrovne bezpečnosti sietí a informácií v Únii.*

Dôležitým krokom v boji proti počítačovej kriminalite bolo vytvorenie Európskeho centra boja proti počítačovej kriminalite (EC3) pri Europole začiatkom roka 2013. Rok predtým vznikla iniciatíva EÚ a USA na zahájenie Globálnej aliancie proti sexuálnemu zneužívaniu detí online. Aliancia, ku ktorej sa pripojilo v čase jej zahájenia 48 krajín, bude pomáhať podporovať celosvetovú spoluprácu v boji proti detskej pornografii online. V druhej polovici 2013 je v orgánoch EÚ prerokovávaný aj návrh *smernice o útokoch na informačné systémy.*

4. cieľ: ***Posilniť bezpečnosť prostredníctvom riadenia hraníc.*** V priebehu roka 2011 museli členské štáty a agentúra Frontex (Agentúra pre riadenie operačnej spolupráce na vonkajších hraniciach) čeliť narastajúcemu tlaku na vonkajšie hranice EÚ. Od zavedenia operácie Hera[4] v roku 2006 sa Frontexu darí zatvárať nelegálne prisťahovalecké cesty zo západnej Afriky na Kanárske ostrovy. V prvej výročnej správe je konštatované, že po nedávnych udalostiach v severnej Afrike vstúpilo do EÚ cez hranicu v Stredozemnom

mori viac než 50 000 migrantov, a to často prostredníctvom zločineckých sietí.

V roku 2011 Komisia predložila legislatívny návrh *Európskeho systému hraničného dozoru (Eurosur).* Jeho prijatie je plánované na október 2013. Tento systém poskytne členským štátom a agentúram EÚ spoločný rámec na zdieľanie informácií v takmer reálnom čase a lepšiu spoluprácu medzi agentúrami na vnútroštátnej aj európskej úrovni na účely boja proti nelegálnej migrácii a cezhraničnej trestnej činnosti. Systém Eurosur prispeje aj k posilneniu ochrany migrantov a záchrane ich životov. V 18 krajinách Schengenského priestoru na južných a východných vonkajších hraniciach boli vytvorené vnútroštátne koordinačné centrá hraničného dozoru, ktoré združujú istý počet vnútroštátnych orgánov, ako sú pohraničná stráž, polícia, pobrežné hliadky a námorníctvo.

S dvojitým cieľom posilniť bezpečnosť na hraniciach a uľahčiť cestovanie a prístup pre štátnych príslušníkov tretích krajín prijala Komisia začiatkom roka 2013 dva legislatívne

[4] **Spoločná operácia Hera** koordinovaná agentúrou Frontex predstavuje najväčšiu pátraciu a záchrannú operáciu v Európe. Táto operácia zabránila nespočetným úmrtiam odradením nelegálnych migrantov od toho, aby sa vydali na nebezpečnú cestu zo západnej Afriky (Senegal, Mauretánia a Kapverdy) na Kanárske ostrovy cez otvorené more v malých lodiach nespôsobilých na plavbu po mori. Opakované operácie Hera prispeli takmer k uzatvoreniu západoafrickej trasy pre nelegálnu migráciu (z maxima takmer 32 000 prípadov príchodu na Kanárske ostrovy v roku 2006). Nie je však ľahké odradiť pašerácke siete a siete nezákonného obchodovania. Organizovaný zločin je motivovaný ziskom a metódy, ktoré využíva, sú stále zložitejšie a sofistikovanejšie. Od začatia operácie Hera sa trasa pašovania ľudí systematicky presúvala cez stredné Stredozemie k východnej stredozemnej trase, ku grécko-tureckým hraniciam.

návrhy na *systém vstupu/výstupu (EES) a Program registrovaných cestujúcich (RTP), takzvaný balík „inteligentné hranice“*.

Po mnohých rokoch vývoja a testovania sa Schengenský informačný systém II (SISII) stane plne funkčným a bude dodatočným prostriedkom riadenia hraníc. Zároveň sa bezpečnosť posilní aj dokončením celosvetového zavádzania Vízového informačného systému (VIS).

5. cieľ: ***Zvýšiť odolnosť Európy voči krízam a katastrofám.*** V posledných rokoch zažili európski občania viacero katastrof, či už prírodných alebo spôsobených ľudskou činnosťou. Hrozba zákerných činov, ako sú teroristické a počítačové útoky a úmyselné alebo náhodné uvoľnenie choroboplodných zárodkov a patogénov, stále pretrváva.

Európska únia v Konsolidovanom znení Zmluvy o fungovaní EÚ prijala Doložku o solidarite[5] podľa ktorej Únia a jej členské štáty konajú spoločne v duchu solidarity, ak sa niektorý členský štát stane objektom teroristického útoku alebo obeťou prírodnej katastrofy alebo katastrofy spôsobenej ľudskou činnosťou. Únia zmobilizuje všetky nástroje, ktoré má k dispozícii vrátane vojenských prostriedkov poskytnutých členskými štátmi, aby:- zabránila teroristickej hrozbe na území členských štátov; - chránila demokratické inštitúcie a civilné obyvateľstvo pred prípadným teroristickým útokom; - pomohla členskému štátu na jeho území na žiadosť jeho politických predstaviteľov v prípade prírodnej katastrofy alebo katastrofy spôsobenej ľudskou činnosťou. Ak sa členský štát stane obeťou teroristického útoku, prírodnej katastrofy alebo katastrofy spôsobenej ľudskou činnosťou, ostatné členské štáty mu pomáhajú na žiadosť jeho politických orgánov.

Zložitosť a rozsah týchto otázok si vyžadujú komplexný prístup k hodnoteniu rizík, príprave prognóz, prevencii, pripravenosti a zmierňovaniu následkov. To si vyžaduje spojenie rôznych politík, nástrojov a služieb, ktoré má EÚ a jednotlivé členské štáty k dispozícii.

V decembri 2012 bol prijatý návrh vykonávacích predpisov k **doložke o solidarite,** ktorý bude zastrešujúcim rámcom pre situácie mimoriadneho nebezpečenstva alebo škody, ktoré presahujú možnosti reakcie postihnutého členského štátu alebo štátov.

Je pripravovaný prvý *medziodvetvový prehľad prírodných rizík a rizík spôsobených človekom,* ktorým môže Únia čeliť v budúcnosti.

Bol vypracovaný *Mechanizmus Únie v oblasti civilnej ochrany*, ktorý kladie prevenciu na rovnakú úroveň ako pripravenosť a opatrenia na reakciu a zahŕňa ustanovenia na ďalší rozvoj posudzovania rizík v politike v oblasti civilnej ochrany.

Do konca roka 2013 bude otvorené *Európske stredisko reakcie na núdzové situácie* po vzore existujúceho Monitorovacieho a informačného centra (GR ECHO), ktoré ešte viac posilní schopnosť EÚ reagovať na katastrofy.

V ďalšom období je nutné zvýšiť úsilie o zlepšovanie metód na posudzovanie rizík a výmenu a zdieľanie skúseností medzi členskými štátmi EÚ a tak isto nečlenskými štátmi, pokiaľ ide o činnosti súvisiace s riadením rizík. Zo strany členských štátov dokončiť a pravidelne aktualizovať svoje vnútroštátne posúdenia rizík a realizovať iniciatívy na zlepšenie pochopenia rizík súvisiacich s katastrofami a rizík bezpečnosti, podporovať plánovanie riadenia rizík a investície EÚ do infraštruktúry odolnej proti pohromám a dobrovoľne

[5] Konsolidované znenie Zmluvy o fungovaní EÚ, Hlava VII, čl. 222 Doložka o solidarite, Úradný vestník Európskej únie C 115/47. Dostupné na internete: http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:sk:PDF

vykonávať vzájomné hodnotenia vnútroštátnych politík riadenia rizika a tiež prijať návrh vykonávacích opatrení k doložke o solidarite.

ZÁVER

Spoločná vnútorná bezpečnostná stratégia EÚ sa usiluje zlepšiť vnútornú bezpečnosť prostredníctvom spolupráce v oblasti presadzovania práva, riadenia hraníc, civilnej ochrany a zvládania prírodných katastrof. Politika vnútornej bezpečnosti je založená na spoločnom programe, ktorý zahŕňa všetky subjekty: inštitúcie EÚ, členské štáty a agentúry EÚ.

Spolupráca medzi členskými štátmi prinesie veľkú pridanú hodnotu pri riešení hrozieb pre vnútornú bezpečnosť EÚ. V porovnaní s individuálnymi opatreniami môže byť zlučovanie zdrojov a zefektívnenie opatrení na úrovni EÚ účinnejšie a menej nákladné. V tomto smere zohrávajú veľkú úlohu agentúry EÚ.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Európska bezpečnostná stratégia – Bezpečná Európa v lepšom svete, 2003, Dostupné na internete:
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568SKC.pdf

Oznámenie Európskemu parlamentu a Rade pod názvom Stratéga vnútornej bezpečnosti EÚ: päť krokov k bezpečnejšej Európe November 2010, Dostupné na internete:

http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0673:FIN:SK:PDF

Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade, Prvá výročná správa o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti EÚ, Dostupné na internete:

http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0790:FIN:SK:PDF

Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade, Druhá správa o vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti EÚ, Dostupné na internete:

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0179:FIN:SK:HTML

Správa o vykonávaní EBS - zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete, 11.12.2008, Dostupné na internete:
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568SKC.pdf

Stratégia vnútornej bezpečnosti EÚ – Smerom k európskemu bezpečnostnému modelu, Schválená Európskou radou na zasadnutí 25. a 26 marca 2010, Dostupné na internete: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC3010313SKC.pdf

Štokholmský program – otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich, Európska rada november 2009, Dostupné na internete:

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:sk:PDF)

Milan LABUZÍK, PhDr., CSc
Katedra bezpečnosti a obrany,
Akadémia ozbrojených síl generála M.R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši,
milan.labuzik@aos.sk

STRATÉGIA, DOKTRÍNA A STRATEGICKÁ KULTÚRA
STRATEGY, DOCTRINE, AND STRATEGIC CULTURE

Jana LASICOVÁ, Jaroslav UŠIAK

ABSTRACT

Jedným z metodologických prístupov k skúmaniu bezpečnosti je analýza bezpečnostných stratégií a doktrín, ktoré formujú strategickú kultúru štátu. Pojem strategickej kultúry vyjadruje tiež prepojenie výsledkov skúmania viacerých vedných disciplín, naratívneho dedičstva národa/národov, ktoré žijú na území štátu, symboliku súvisiacu s patriotizmom, obranou a charakterom bezpečnostného prostredia ako odrazu kauzálnych spoločenských a geopolitických zmien.

One of the methodological approaches to the security research is the analysis of security strategies and doctrines that shape the strategic culture of the state. The concept of strategic culture expresses also connection of the results of research in several disciplines, narrative heritage of the nation / peoples living in the territory, symbolism associated with patriotism, defense and nature of security environment as a reflection of causal social and geopolitical changes.

Keywords

Bezpečnosť, stratégia, doktrína, strategická kultúra, bezpečnostné prostredie

Security, strategy, doctrine, strategic culture, security environment

ÚVOD

Posledná dekáda 20. storočia a prvá dekáda 21. storočia je v oblasti bezpečnosti charakterizovaná prijímaním nových strategických koncepcií. Väčšina teoretikov to vysvetľuje širšou spoločenskou potrebou. Zaniklo bipolárne usporiadanie sveta, zmenili sa názory na charakter globálnej a regionálnej bezpečnosti, objavili sa nové hrozby a riziká. Zmenila sa aj politická klíma. Vznikli nové štáty s demokratickým režimom, pokojnou cestou, sériou tzv. nežných revolúcií, ale aj štáty po zániku väčších celkov, ako to bolo v prípade Sovietskeho zväzu, Juhoslávie, ale i niektorých afrických štátov. Rozpad týchto multikultúrnych, multinacionáných a multikonfesných konglomerátov prebiehal často dramaticky a konfliktne. Vytváralo sa nové usporiadanie sveta, nový medzinárodný systém, viac diverzifikovaný ako v 2. polovici 20. storočia, komplikovaný aj tým, že vzrastal počet tzv. darebáckych štátov, nerešpektujúcich pravidlá medzinárodného práva čím mnohé hrozby z minulosti nadobudli globálny charakter.

V tejto situácii bolo prijímanie nových strategických koncepcií vysoko aktuálne. Jednou z prvých organizácií, ktoré na túto situáciu reagovali bola OSN a jej Agenda pre mier z konca 90. rokov. Hoci sa nejednalo o strategickú koncepciu typickú pre regionálne bezpečnostné organizácie, nastolila mnohé dôležité problémy. Bola to najmä požiadavka mierového riešenia konfliktov prostredníctvom iných ako vojenských prostriedkov, ďalej zavedene rigidnejšieho režimu v humanitárnej intervencii, dôraz na spoluprácu a partnerstvo štátov, ale najmä požiadavka, aby sa budúce riešenie konfliktov a krízových situácií vždy odohrávalo v súlade s pravidlami medzinárodného práva. Hoci tieto idey neboli nové, sprevádzali aktivity OSN od jej vzniku, dnes môžeme povedať, že Agenda pre mier výrazne poznačila budúce bezpečnostné stratégie. Prvú Európsku bezpečnostnú stratégiu z roku 2003, jej neskoršie

transformácie, Strategické koncepcie NATO z roku 1999 a 2010, stratégie tzv. Veľkej päťky, stálych členov BR OSN (USA, Veľká Británia, Francúzsko, Rusko, Čína) ale i stratégie iných silných štátov, napr. Nemecka, ale aj medzinárodných organizácií ako Africká únia, Šanghajská organizácia spolupráce a iné.[1] Už v rámci členstva v NATO boli spracované bezpečnostné stratégie štátov strednej a východnej Európy, severských štátov, pobaltských štátov.

1. VZŤAH MEDZI STRATÉGIOU A DOKTRÍNOU

V porovnaní s minulosťou, ak hodnotíme len situáciu po 2. svetovej vojne, mali stratégie prijaté na prelome 20. a 21. storočia jeden významný posun. Ich základom neboli časovo, teritoriálne a ideologicky vymedzené doktríny, ktoré v minulosti utvárali zahraničnú a bezpečnostnú politiku štátov v dlhodobých reláciách.

Základom nových stratégií sa stala analýza spracúvaná epistémickými komunitami, ktoré fungujú vo všetkých oblastiach politiky, vedy, vojenstva, medzinárodného práva, ekonomického myslenia, ľudských práv, sektorovej bezpečnosti ale i verejnej mienky.

Z tohto hľadiska môžeme stratégie prijaté v sledovanom období považovať skôr za dedičov strategickej kultúry, ako doktrinálneho myslenia. Prináša to nový prvok do skúmania bezpečnosti. Ako sme uviedli vyššie doktríny sú časovo, teritoriálne a ideologicky vymedzené. Naopak, strategická kultúra štátu (regiónu, kontinentu, národa, vojenstvo a obrana) je fenomén s historickými konotáciami. Je to istý druh humánneho dedičstva, ktoré si spoločnosti budovali na obranu svojho územia, bohatstva, ľudských a prírodných zdrojov ako i vlastnej identity a hodnotového systému. Tak došlo k prekonaniu štádia toho významu bezpečnosti, aká sa jej prisudzovala počas Studenej vojny, keď stratégie boli zamerané viac na útok ako na obranu. Takto boli sformulované napr. doktrína Štít a meč (NATO), ale aj Trumanova doktrína, Hallsteinova doktrína, Brežnevova doktrína a i. Definovanie a vymedzenie nepriateľa predpokladalo spracovanie odvetnej, respektíve útočnej stratégie, intervencie s vojenskými silami a modernými zbraňami.[2]

Mottom dnešných stratégií je prevencia, predchádzanie konfliktom, krízové riadenie, inteligentná obrana – smart defence. Sú založené na kooperácii a medzinárodnej spolupráci. Vytvára sa tak nová strategická kultúra, kde je predmetom analýz najmä bezpečnostné prostredie. Tu by sme mohli znova poukázať na pozitívne dedičstvo, aké majú jednotlivé štáty, predurčené rozvojom špecifickej strategickej kultúry. Práve tento aspekt absentuje v súčasnosti, ak sa uskutočňuje analýza bezpečnostného prostredia štátu (regiónu/ bezpečnostného komplexu/geopolitickej zmeny).[3]

Pri analýze bezpečnostného prostredia štátu sa v súčasnosti vychádza vo väčšine prípadov z materiálov vyššej dôležitosti (napr. pri analýze bezpečnostného prostredia SR je základným podkladovým materiálom špecifická strategická koncepcia NATO, EÚ, prípadne OSN či OBSE). Samozrejme, je potrebné tieto analýzy poznať, ale treba s nimi pracovať tvorivo, s prihliadaním na špecifické hrozby a riziká konkrétneho štátu, na jeho obranné schopnosti, finančné, materiálne zdroje, ale aj na iné ako na kvalitatívne ukazovatele. Do úvahy prichádzajú tradície, narativita, verejná mienka, bezpečnostné priority, vlastenecké cítenie, symbolika. Ale aj analýzy ohrozenia, tak ako ich vnímajú občania a ako sú reflektované v prieskumoch verejnej mienky, politických a spoločenských diskusiách. Zisťovanie týchto

[1] KREJČÍ, O.: Doktrinální myšlení pro 21.století, s. 7-24.
[2] HRABĚ, J.: Sociologický výzkum v ozbrojených silách USA, s. 58-59.
[3] Bližšie pozri: KAZANSKÝ, R.: *Bezpečnostná politika - Teória konfliktov*; KOLLÁR, D., ONDRIA, P.: *Vplyv globalizácie na národnú bezpečnosť*; VAŠČÍK, A., LIZÁK, P.: *Problematika určenia štatútu iránskej organizácie MKO a jej členov v kontexte medzinárodného práva*; RAŠKOVSKÝ, M.: *Ľudské práva pre všetkých?*

postojov nie je bezvýznamné v žiadnej spoločenskej oblasti. V SR takéto prieskumy existujú, ale väčšinou slúžia len sociológom. Aj tak je však možné zistiť, ako sa menila verejná mienka občanov o bezpečnosti, resp. bezpečnostnom prostredí. Kým pri vzniku SR – v rokoch 1993-1995 bola verejnosťou ako najväčšia hrozba vyhodnotená jadrová vojna, v rokoch po 2001 to bol terorizmus, v súčasnosti je to sociálna asymetria, chudoba a nezamestnanosť. Nemožno zodpovedne tvrdiť, že Bezpečnostné stratégie SR z roku 2001 a 2005, ale aj novšie obranné a strategické dokumenty užšieho rámca túto situáciu dostatočne mapujú.

Na základe uvedenej analýzy je potrebné definičné vyjadrenie pojmov doktrína a stratégia, aby sme mohli určiť akým spôsobom reflektujú bezpečnostné prostredie.

Väčšina autorov v teóriách medzinárodných vzťahov definuje doktríny ako plány na využitie získavanej a existujúcej moci. Oficiálna doktrína zahraničnej a teda i bezpečnostnej politiky štátu je verejne dostupná, pretože ju tvorí súbor prijatých dokumentov štátnych orgánov, parlamentných inštitúcií, ako i oficiálnych formulácií cieľov, nástrojov a inštitúcií, ktoré majú tieto plány uskutočňovať. Autor O. Krejčí k týmto dokumentom priraďuje i analýzy, prognózy, odporúčania a koncepcie neštátnych skupín, najmä politických strán.[4] Za dôležité sú považované tiež názorové línie a ideové prúdy (liberalizmus, realizmus a i.), ale aj odlišné historické tradície pri vnímaní vzťahu medzi štátnou mocou a najvyšším predstaviteľom štátu, typické najmä pre autoritatívne režimy juhovýchodnej Ázie, ktoré vznikajú v snahe pochopiť a vysvetliť dôvody, prečo sa štáty vo svojich vzťahoch správajú podľa určitého modelu.[5]

Doktrína nie je dokument, je to koncept, ktorý sa vyvíja v určitom procese formovania vnútornej a zahraničnej politiky a stáva sa nevyhnutným nástrojom najmä pri uplatňovaní mäkkej moci v čase mieru[6] a medzinárodného práva v čase konfliktu a ukončenia konfliktu.[7] Doktrína však môže obsahovať aj stupeň angažovanosti pre budúcu kooperáciu, najmä ak je aplikovateľná v kultúrnej diplomacii.[8] Ako príklad môžeme uviesť doktrínu zbližovanie kultúr, ktorá sa pod rôznymi názvami (multikulturalizmus, zbližovania islamu a kresťanstva, dialóg Východ – Západ, a i.) stala v posledných dvoch dekádach významných nástrojom mäkkej moci pri eliminovaní konfliktov v zmysle Huntingtonovho „stretu civilizácií“.

Zároveň je doktrína regulárny spôsob, ako využívať moc štátu na medzinárodnom poli. Doktríny by sme teda mohli zaradiť do politických vied ako koncepty využívania politickej moci.

V súčasnosti sa však doktríny často stotožňujú so stratégiami. Je to z toho dôvodu, že aj stratégie sú najmä politické koncepcie, ktoré vznikajú na základe analýzy bezpečnostného prostredia. Ale keď si položíme otázku, čo je to bezpečnostné prostredie, znova sa stretávame nie s jedným pojmom, ale s konceptom s rôznymi analytickými úrovňami. Preto je potrebné vymedziť rozdiel medzi doktrínou a stratégiou. Existuje najmä z hľadiska historickej tradície. Slovo *stratégos* už v antickom gréckom jazyku *koiné* označovalo veliteľa, vojvodcu, ktorý určuje ciele a metódy boja, útoku a obrany, vyberá materiálne a ľudské zdroje, koncipuje stratégiu, teda postup, ciele, nástroje a spôsob boja, či už v útoku alebo obrane. *Stratégos* v antickom vojenskom umení bol vždy významnou osobnosťou, svedčí o tom množstvo antických zdrojov, ale historické legendy a mýty o osobnostiach ako Alexander Veľký, Caesar, Hannibal a množstvo ďalších. Prepojenie medzi stratégiou a doktrínou, ktoré sa stalo znakom moderných vojen ponúkajú už na začiatku 19. storočia osobnosti ako Napoleon a jeho *leveé en masse*, pozdvihnutie ktoréhokoľvek občana, ak má na to schopnosti, do funkcie maršala,

[4] KREJČÍ, O.: *Zahraniční politika USA. Ideje doktríny, stretegie,* s. 20.
[5] HUSENICOVÁ, L.: *Liberalizmus ako teória medzinárodných vzťahov,* s. 39.
[6] VLČEK, D.: *Medzinárodné vzťahy. Filozofické teórie vojny a mieru.*
[7] ROSPUTINSKÝ, P.: *International Organisations. definitions, classifications and activities in the field of human rights protection.*
[8] NOVÁKOVÁ, D.: *Kultúra v kontexte medzinárodných vzťahov.*

teda stratégia môže mať aj národný charakter, ďalej napr. J. Clausewitz a jeho známy výrok, že vojna je pokračovaním politiky inými prostriedkami, kde je už veľmi zreteľné prepojenie doktríny a stratégie alebo aj stratégia preempcie známa z bezpečnostných stratégií USA po 11. septembri 2001, ktorá podľa autorky M. Kaldor súvisí so spôsobom vedenia vojny, ktorú viedla oficiálna armáda na území USA voči Indiánom. Preemptívna stratégia zničenia osád, kmeňov, deštrukcia územia pôvodných obyvateľov ešte predtým ako mohli ohroziť vznikajúce mestá alebo vojenské pevnosti, vyplývala zo strachu, z xenofóbie a súvisela s doktrínou nutnosti získania vlastného územia pre formujúci sa štát USA.[9]

Výraz stratégia je polysémický. Je potrebné ho kontovať s adjektívom, aby sme dostali príslušnú informáciu. Existujú ekonomické a energetické stratégie, stratégie rozvoja kultúry, firemné stratégie a rôzne iné. V tomto kontexte je potrebné uvádzať vždy rozšírený termín, napr. obranná stratégia, bezpečnostná stratégia, strategická koncepcia štátu/organizácie, ktorá si vždy zachováva prepojenosť s doktrínou. Ale v posledných dvadsiatich rokoch sa pojem zahraničnopolitická doktrína alebo bezpečnostná doktrína vyskytuje oveľa menej. Doktríny sú vo verbálnej rovine nahradzované politikami.[10] Tento lingvistický posun nastal zrejme z toho dôvodu, aby sa viac zdôraznila práve politickosť stratégie, jej ideový koncept a hodnoty, ktoré sú v súčasných medzinárodných vzťahoch pripisované jednotlivým ideológiám, či teoretickým konceptom akými sú liberalizmus, realizmus, neoliberalizmus, sociálny konštruktivizmus a rôzne neo-neo paradigmy, ktoré výrazne ovplyvňujú vnútornú i zahraničnú politiku štátu, vrátane bezpečnosti.

Otázkou je, ak teda nemáme rigidný koncept aký udávali jednotlivé doktríny, ale len viac-menej vágne ideové prúdy/paradigmy s ich flexibilitou v otázkach napr. vojny a mieru, čo by sme mali považovať za alternatívny koncept, ktorý sa stane základom budúcich stratégií, či už štátnych alebo v medzinárodných organizáciách? Práve analýza strategickej kultúry ponúka takúto možnosť.

2. ČO JE STRATEGICKÁ KULTÚRA

Vzťah medzi kultúrou a stratégiou nemožno chápať len ako terminologické vymedzenie dvoch pojmov. Je to práve ten vzťah, ktorý určuje kvalitu strategickej kultúry a formuje sa prostredníctvom bezpečnosti do určitého systému, ktorý je natoľko zložitý, že potrebuje vysvetlenie základných kategórií.[11] Kultúra a bezpečnosť majú spoločný aspekt, pretože obe sa často realizujú prostredníctvom moci (moc nad niečím napr. územím, etnikom, spôsobom života, moc vytvárať hodnotový systém), ale aj prostredníctvom obrany tých istých kategórií, teda územia, etnika, života, hodnôt, ale aj jazyka, identity, majetku, zdrojov. Táto na prvý pohľad nie veľmi zjavná podobnosť je charakteristická pre súčasnosť, respektíve pre modernú a postmodernú dobu. Územie už väčšinou, nemusíme chrániť pretože sme demokratický štát, sme členmi EÚ a NATO, štát má prepracovaný bezpečnostný systém a zaistenú obranu. V demokratickom štáte je ochrana života, slobody, majetku a ďalších práv samozrejmosťou. Máme suverenitu, jazyk, kultúru, identitu, ktorá znamená, že sme rovnako hodnotným štátom aj so svojimi národnosťami, ako iné štáty EÚ a sveta. To nám zaručuje medzinárodné právo so zmluvným systémom všade tam, kde sme členom, signatárom a akceptantom. Vzniká skôr opačná situácia, tým že sa všetky tieto vymoženosti považujú za samozrejmé, akoby strácali svoju hodnotu. Bezpečnosť a obrana štátu sa berie na ľahkú váhu, účinkovanie ozbrojených síl SR v zahraničných misiách sa hodnotí ako honba za kariérou a majetkom, jazyk a kultúra

[9] KALDOR, M.: *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era.*
[10] Mediteránna politika, Politika otvorených dverí, Európska politika susedstva, aliančná politika, bezpečnostná politika, aj obranná politiku štátu.
[11] HOFFREITER, L.: Kompexicita a sieťové usporiadanie – riziká globálnej bezpečnosti.

sa devalvujú a to nielen v bežnom život, ale aj v masmédiách. Strácame vlastnú identitu, nie sme schopní definovať ciele a limity vlastného bezpečnostného prostredia, čím sami seba ohrozujeme ako národ, národnosť a štát.

Domnievame sa, že návrat k štúdiu slovenskej, resp. slovanskej stredoeurópskej strategickej kultúre by mal dvojitý efekt. Posilnil by národné sebavedomie a umožnil by špecifikovať vlastné bezpečnostné prostredie kvalitnejšie, čo by malo vplyv na kvalitu budúcej bezpečnostnej stratégie.

V minulosti sa strategická kultúra vytvárala na základe existenčných potrieb, ako uvádza autor M. N. Barnett.[12] S jej štúdiom sa však začalo až koncom 80. rokov 20. storočia. Existujú tu dve príčiny – zmena vzťahov medzi superveľmocami a posun bipolarity k novému usporiadaniu, ako aj regionálny koncept bezpečnosti Kodanskej školy COPRI vychádzajúci zo sociálneho konštruktivizmu. Základom zmien v bezpečnosti (teda aj v strategickej kultúre) sú zmeny v sociálnej identite. Preskupovanie záujmov spoločenských skupín, zmeny v sociálnej infraštruktúre, ideové, náboženské a kultúrne pohyby. Uvedené faktory sú rôzne v rôznych štátoch, preto strategické kultúry štátov nemôžu byť totožné, z čoho vyplýva, že nemôže byť totožné ani ich bezpečnostné prostredie.

Základné prvky, ktoré podľa M. N. Barnetta určujú strategickú kultúru sú:

- spoločná historická skúsenosť (voči niekomu)
- základy, na ktorých sa formuje vojenská sila (patriotizmus, verbovanie, branný zákon, súkromné armády)
- vojenské spôsobilosti vzhľadom k technickému pokroku (ako najviac premenná veličina)
- vymedzenie ochrany pre osoby, objekty a symboly (aká je hierarchia týchto prvkov)
- úloha mýtov a legiend (naratívna história)[13]

ZÁVER

Slovenská republika má prepracovanú strategickú kultúru napriek tomu, že existoval národ, ale štát neexistoval. Spoločná historická skúsenosť v boji proti Tatárom, Osmanskej ríši, v rámci kontingentu Uhorska, neskôr Rakúsko – Uhorska, Slovensko disponovalo územím chráneným fortifikačným systémom so špecifickou signalizáciou, obranným systémom. Vojenská sila sa formovala najmä na verbovacom systéme, nechýbali však prvky patriotizmu ako sú zobrazené v ľudovej slovesnosti. Doteraz neprehodnotené obdobie však predstavuje obdobie od 50. rokov do roku 1993 so systémom vojenských okruhov, kde dochádzalo k stretu národnostných a profesionálnych požiadaviek. Vojenské spôsobilosti vzhľadom k technickému pokroku boli určované príslušnosťou Slovenska vždy k niekomu, teda aj technologický aspekt bol tomuto podriadený. Napriek tomu, už v 19. st. keď bolo Slovákom umožnené študovať na zahraničných univerzitách, Slováci sa ukázali ako mimoriadne schopní (napr. kartograf Ján Lipský v Napoleonovom štábe). Vymedzenie ochrany v obrannom systéme od stredoveku predstavovali hrady, ktoré plnili úlohu základnú, obrannú funkciu aj útočište obyvateľstva. V modernej dobe to boli hranice a pohraničná stráž. Z hľadiska symbolov to boli kostoly a iné sakrálne pamiatky, ale aj vlajky, štátne znaky a hymny.

[12] BARNETT, M. N.: *Culture*, s. 179.
[13] BARNETT, M. N.: *Culture*.

A nakoniec úloha mýtov a legiend: Legenda o Svätoplukových prútoch charakterizuje Slovensko tak dôsledne ako máločo. Vždy sme potrebovali spojencov. Mýtus o rytieroch na Sitne sa materializoval napr. v SNP, keď sme sa zo spojenca s fašistickým Nemeckom stali štátom, ktorý bojoval na strane víťazných mocností. Bolo by možno zaujímavé spracovať koncept súčasného bezpečnostného prostredia podľa vyššie uvedených bodov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BARNETT, M. N.: Culture. In Williams, P. D. (ed.). *Security Studies. An introduction.* London: Routledge, 2013. ISBN 978-0-415-78281-4.

HOFFREITER, L.: Kompexicita a sieťové usporiadanie – riziká globálnej bezpečnosti. In *Bezpečnostné fórum 2013, I. zväzok.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2013. ISBN 978-80-557-0496-8, s. 9-17.

HRABĚ, J.: Sociologický výzkum v ozbrojených silách USA. In *Sociologický časopis*, roč. 7, č. 1/1971, s. 57-75.

HUSENICOVÁ, L.: *Liberalizmus ako teória medzinárodných vzťahov*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2011. 125 s. ISBN 978-80-557-0317-6.

KALDOR, M.: *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era.* Cambridge: Polity Press, 2007. 256 s. ISBN 978-0-8047-5646-5.

KAZANSKÝ, R.: *Bezpečnostná politika - Teória konfliktov.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2011. 124 s. ISBN 978-80-557-0250-6.

KOLLÁR, D., ONDRIA, P.: Vplyv globalizácie na národnú bezpečnosť. In: *Bezpečnostné fórum 2011.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2011. ISBN 978-80-557-0136-3. s. 18-22

KREJČÍ, O.: Doktrinální myšlení pro 21.století. In *Doktríny mocností a nejdůležitějších aliancí na počátku 21. století.* Praha: Professional Publishing, 2011. ISBN 978-80-7431-054-6, s. 7-24.

KREJČÍ, O.: *Zahraniční politika USA. Ideje doktríny, stretegie.* Praha: Professional Publishing, 2009. 435 s. ISBN 978-80-86946-68-6.

NOVÁKOVÁ, D.: *Kultúra v kontexte medzinárodných vzťahov.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2013. 110 s. ISBN 978-80-557-0621-4.

Raškovský, M.: Ľudské práva pre všetkých? In *Euro-Atlantic Quarterly*, 2006/4, roč. 1, ISSN 1336-8764, s. 34 – 35.

ROSPUTINSKÝ, P.: *International Organisations. definitions, classifications and activities in the field of human rights protection.* Praha: Professional Publishing, 2012. 110 s. ISBN 978-80-7431-111-6.

VAŠČÍK, A., LIZÁK, P.: Problematika určenia štatútu iránskej organizácie MKO a jej členov v kontexte medzinárodného práva. In Bureš, O. (ed.). *Bezpečnost v době neklidu.* Praha: Metropolitan University Prague Press, 2013. ISBN 978-80-86855-92-9, s. 136-148

VLČEK, D.: *Medzinárodné vzťahy. Filozofické teórie vojny a mieru.* Banská bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2003. 216 s. ISBN 80-8055-824-8

Doc. PhDr. Jana Lasicová, PhD.
Katedra bezpečnostných štúdií
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Kuzmáhyno 1, 97401 Banská Bystrica, Slovenská republika
jana.lasicova@umb.sk

Mgr. Jaroslav UŠIAK, PhD.
Katedra bezpečnostných štúdií
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Kuzmáhyno 1, 97401 Banská Bystrica, Slovenská republika
jaroslav.usiak@umb.sk

CIVILNÉ RIADENIE OZBROJENÝCH SÍL
CIVIL CONTROL OF ARMED FORCES

Ivan MAJCHÚT

ABSTRACT

Civilno-vojenské vzťahy sú niekedy chápané akoby „protistojace“. Uvedenou problematikou sa na Slovensku zatiaľ viac zaoberajú „občania v uniforme“ a preto dominuje viac vojenský pohľad na vec. Problémy civilno-vojenských vzťahov sú riešené iba vertikálne a chýba horizontálna spolupráca. Pritom aj vo vertikálnom smere často chýba informovanosť a previazanosť. Otázkou je ako sa stotožňujú s podmienkami civilného riadenia vojaci a pritom zostáva otvorená otázka zvládnutia civilného riadenia zo strany politikov (poslancov), najmä členov výborov zaoberajúcich sa touto problematikou. Všeobecne prevláda názor, že úroveň tejto pripravenosti závisí na osobnom prístupe poslancov a úrovne pripravenosti ich poradcov.

Civil-military relations are sometimes seen as “counterpart”. This issue is at the time being more concerned by “citizens in uniform” and therefore more dominated by military point of view. Issues of civilian-military relations are solved only in vertical cooperation and horizontal is missing. Doing well in the vertical direction often lack awareness and coherence. The question is how soldiers identify the conditions of civilian control and open is the question mastering civilian control by politicians (parliamentarians) especially by members of committees dealing with these issues. The general feeling is, the level of preparedness depends on parliamentarians personal approach and level of preparation their advisers.

Keywords:
Civilno-vojenské vzťahy, civilné riadenie, demokratické riadenie, vojensko-odborné riadenie
Civil-military relations, civil control, democratic control, military-special control

ÚVOD

Už niekoľko desaťročí sa v mnohých demokratických krajinách prejednávajú vzťahy medzi spoločnosťou a ozbrojenými silami. Za priekopníka v tejto oblasti je považovaný Samuel Huntington, pričom jeho dielo „The Soldier and the State“ je oprávnene považované za základné dielo v oblasti civilno-vojenských vzťahov ako politicko-vednej disciplíny. V uvedenom diele bol formulovaný základný teoretický rámec pre skúmanie interakcie ozbrojených síl a spoločnosti a elementárne princípy civilno-vojenských vzťahov.

Podľa S. Huntingtona sú vojenské inštitúcie v ktorejkoľvek spoločnosti formované prostredníctvom dvoch základných imperatívov - funkčného a spoločenského. Funkčný imperatív vychádza z hrozieb voči bezpečnosti spoločnosti. Spoločenský imperatív odráža spoločenskú štruktúru, ideológiu a inštitúcie s dominantným postavením v politickom systéme. Interakcia medzi týmito dvomi imperatívmi, ktoré interpretujú pôsobnosť ozbrojených síl, je teoretickým základom problematiky civilno-vojenských vzťahov[1].

Model civilno-vojenských vzťahov medzi politickou a vojenskou elitou sa stále zdokonaľuje. Taktiež často dochádza k zmenám v terminológii kde autori v rôznych zdrojoch

[1] Huntington, 1957. s. 2

často zamieňajú alebo paralelne používajú pojmy „občianske riadenie“, „civilné riadenie“ a „demokratické riadenie“.

Okrem zmieneného riadenia je často nastoľovaná diskusia o tzv. „civilnej kontrole“ ozbrojených síl. Tá je totiž nevyhnutným predpokladom pre integráciu ozbrojených síl do spoločnosti v zmysle spoločenského imperatívu a zároveň zárukou ich efektívnosti v zmysle funkčného imperatívu. Prostredníctvom systému demokratického riadenia a civilnej kontroly sa určujú úlohy a ciele ozbrojeným silám a sleduje sa ich realizácia[2].

Uvedené vzťahy popisujú mnohí autori a rozoberajú ich z rôznych pohľadov. Vo všeobecnosti sa dajú vyvodiť tieto rozhodujúce závery:

- Demokraticky ustanovené civilné orgány výkonnej a zákonodarnej politickej moci, s využitím civilného odborného aparátu, rozhodujú o otázkach výstavby a použitia ozbrojených síl.
- Skúsení vojenskí profesionáli prezentujú svoje vojensko-odborné stanoviská a pre osoby s rozhodovacou právomocou sú zdrojom na konzultácie.

Postsocialistické krajiny, ktoré sa transformujú z totalitných a autoritatívnych politických režimov na štáty s demokratickým politickým režimom s občianskou spoločnosťou a s tržným hospodárstvom sa hlásia k princípom a modelu civilného riadenia a kontroly ozbrojených síl. V Slovenskej republike sa pri laickom pohľade na vec považuje problém za vyriešený, keďže ministrom obrany je civil. A celková laická rozprava skĺzava na platformu kto uvedenú funkciu zastáva a aké má vzdelanie a predchádzajúce vojenské skúsenosti.

Civilná osoba na čele rezortu obrany je určite jedným z najdôležitejších znakov uplatňovania civilného riadenia ozbrojených síl[3], avšak civilné riadenie ozbrojených síl je problematika ďaleko širšia, zložitejšia a obsiahlejšia.

1 CIVILNÉ RIADENIE OZBROJENÝCH SÍL A BEZPEČNOSTNÁ POLITIKA

Uplatňovanie civilného riadenia ozbrojených síl je v Slovenskej republike proklamované od jej vzniku v roku 1993. Odvtedy prešiel jeho model mnohými zmenami a úpravami a je podrobený skúške pri každej reforme ozbrojených síl[4]. Civilné riadenie ako proces má svoje vstupy a výstupy a medzi nimi je súhrn previazaných aktivít. Aktivít, ktoré plnia základné funkcie a etapy riadenia a ktoré uskutočňujú konkrétni nositelia. Proces, ktorý je súčasťou obrannej (bezpečnostnej) politiky štátu i celkového riadenia ozbrojených síl.

Predpokladom fungovania demokratického režimu a trhového hospodárstva je civilné riadenie a verejná kontrola mocenských nástrojov štátu. Prvou kľúčovou úlohou týchto mechanizmov je zabrániť manipulácii s mocenskými inštitúciami zo strany rôznych politických skupín presadzujúcich len svoje partikulárne záujmy. Druhou kľúčovou úlohou je zabrániť eventuálnemu zneužitiu týchto inštitúcií ich príslušníkmi, respektíve ich veliacimi zložkami. Na základe toho občianska spoločnosť a demokratický štát vytvárajú súbor formálnych vzťahov a neformálnych pravidiel, ktorých cieľom je zaistiť zodpovedné

[2] Korba, 2004. s. 13 – 14.

[3] V bývalom Československu sa prvým civilným ministrom obrany stal Luboš Dobrovský, čo mnohí vojaci, a nielen tí, ťažko niesli. Jeho nasledovníkom bol Imrich Andrejčák – generál, ktorý kvôli výkonu funkcie odišiel do civilu. Túto funkciu zastával aj v SR po rozdelení Československa.

[4] Skeptici tvrdia, že reforma ozbrojených síl (predtým Armády Slovenskej republiky) začala v roku 1993 a nikdy nebola úspešne ukončená. Skôr než bola jedna dokončená a splnila svoj cieľ už začínala ďalšia.

a transparentné pôsobenie celého mocenského aparátu. V tradičných demokratických krajinách, ako aj v transformujúcich sa krajinách platí všeobecné pravidlo, že mechanizmy politického riadenia a verejnej kontroly nad ozbrojenými silami, políciou, spravodajskými službami a vnútroštátnymi bezpečnostnými agentúrami sú nevyhnutným predpokladom pre bezproblémové fungovanie štátu a pre udržateľný vývoj spoločnosti.

Krajiny s dlhou tradíciu demokratického vývoja sa už vyrovnali s problémom začlenenia ozbrojených síl do spoločnosti a vydelili im zodpovedajúce miesto v politickom systéme. Museli však pritom dbať na to, aby ozbrojené sily zostali funkčné a aby mohli plniť tie úlohy, pre ktoré boli vytvorené. Zároveň museli predísť tomu, aby vplyv ozbrojených síl neohrozil demokratické princípy spoločnosti, na ktorej obranu boli určené. Tieto dve zásady predstavujú základný princíp fungovania civilno-vojenských vzťahov[5].

Najdôležitejším predpokladom civilného demokratického riadenia a kontroly ozbrojených síl je nepochybne existencia jasného ústavného rámca, ktorý definuje základné vzťahy medzi ozbrojenými silami a štátom, respektíve zvyškom spoločnosti. Tento legislatívny rámec je v parlamentnej demokracii schvaľovaný parlamentom, čím je zvýraznený veľký význam zákonodarného orgánu. Parlament má rozhodujúce slovo vo vymedzovaní pravidiel pre ozbrojené sily v rámci branno-bezpečnostnej politiky, pri schvaľovaní rozpočtu pre rezort obrany i pri kontrole dodržiavania schválených dokumentov pre ozbrojené sily[6].

Z teoretického hľadiska môžeme určiť tri hlavné dôvody vysvetľujúce opodstatnenosť civilného demokratického riadenia a kontroly ozbrojených síl:

- Ideologický dôvod. Podriadenosť ozbrojených síl politickému vedeniu je jednou zo základných podmienok fungovania demokracie.
- Dôvod užitočnosti. Zvýšená miera transparentnosti zvyšuje funkčnosť a efektivitu ozbrojených síl. Ak by totiž chýbala vonkajšia otvorenosť, tak by ozbrojené sily, ako každá iná organizácia s byrokratickými prvkami, boli náchylné k zneužívaniu moci a pridelených finančných prostriedkov. Zároveň tendenciami k potvrdzovaniu vlastnej existenčnej opodstatnenosti by bola limitovaná aj ich funkčnosť.
- Dôvod legitimity. Legitimita vytvára podmienky na adekvátne postavenie ozbrojených síl v spoločnosti, ako aj v rámci politického systému v hierarchii ostatných štátnych inštitúcií.

Zaisťovanie vnútornej a vonkajšej bezpečnosti je pri zložitosti súčasného bezpečnostného prostredia a charakteru možných hrozieb veľmi zložité. Ide o úlohu, ktorú už nie je možné efektívne riešiť tradičnou parciálnou činnosťou jednotlivých zložiek zaoberajúcich sa bezpečnosťou a obranou, ale iba zmysluplným prepojením ich činností do bezpečnostného systému, v ktorom sa stáva hlavným problémom jeho efektívne riadenie[7].

Ozbrojené sily sa dostávajú do interakcie s mnohými ďalšími aktérmi v rámci bezpečnostného systému, pričom sa v skutočnosti jedná o koordináciu a harmonizáciu úsilia a zdrojov na dosiahnutie politického cieľa. Ide o koordinovaný medzirezortný prístup

[5] Korba, 2004. s. 12-13.
[6] Kmec, 2004. s. 64.
[7] Síla, 2004. s. 107.

k riešeniu kríz. Zložitosť narastá v prípade intervencie mimo vlastného územia a ešte viac v prípade súbežnej intervencie medzinárodných organizácií[8].

Cieľom bezpečnostnej politiky Slovenskej republiky je zaručenie požadovanej úrovne bezpečnosti občana a štátu[9]. Logicky je hlavnou úlohou tejto politiky, aby zaistila výstavbu bezpečnostného systému, ktorý je tento cieľ schopný plniť, a v prípade potreby aby ho použila. Koncepčný a perspektívny rozvoj tejto úlohy na strategickej úrovni riadenia je povinnosťou demokraticky vybranej politickej reprezentácie.

Ozbrojené sily SR sú jedným z tradičných nástrojov bezpečnostnej politiky SR. Ich výstavba a použitie je plne v rukách civilného riadenia. Civilné riadenie ozbrojených síl je teda súčasťou bezpečnostnej politiky, respektíve jej segmentu obrannej politiky. Rozhodovania, ktoré v procese civilného riadenia ozbrojených síl prebiehajú, náležia do rozhodovacích okruhov a úrovní inštitúcií politickej reprezentácie.

Strategické riadenie sa spravidla uskutočňuje prostredníctvom tvorby a realizácie jednotlivých stratégií, ktoré vyjadrujú dlhodobé a koncepčné zámery. Dokument „Bezpečnostná stratégia SR“ z roku 2005 rieši problematiku obrannej politiky len v kontexte presadzovania bezpečnostných záujmov a stanovuje jej zásady, ale o riadení či civilnom riadení ozbrojených síl nie je v ňom žiadnej zmienky.

Z tohto hľadiska je v Slovenskej republike v platnosti „Obranná stratégia SR“ z roku 2005 a svojim obsahom je prezentovaná ako východiskový dokument pre výstavbu a použitie Ozbrojených síl SR. Táto stratégia však obsahuje iba vecné zámery výstavby a použitia ozbrojených síl, a to iba vo veľmi obecnej rovine. Dokument neobsahuje žiadnu časť, ktorá by sa zaoberala stratégiou riadenia ozbrojených síl[10]. Tým nie je koncepčne rozpracovaná celková problematika obrany štátu, a to ako po vecnej stránke, tak po stránke jej riadenia.

Odpoveď na tieto otázky nedáva ani „Strategické hodnotenie obrany“, ktoré prerokovala a schválila vláda v roku 2011[11]. Dokument sa síce zaoberá obranou zo širšieho hľadiska, ale aj tak sa zaoberá predovšetkým ozbrojenými silami SR. Popisuje stav, deklaruje základné obecné zásady, ale predovšetkým popisuje vecné hľadisko veci a nezaoberá sa systémom obrany a jeho riadením.

2 CIVILNÉ A ODBORNÉ RIADENIE OZBROJENÝCH SÍL

Na rozdiel od riadenia väčšiny sociálnych organizácií, ktoré majú kompaktný, spravidla hierarchický systém riadenia, je celkové riadenie ozbrojených síl špecifické. Prebieha v dvoch základných rovinách. Prvá je v rovine politicko-správnej, ktorá má charakter vonkajšieho riadenia a je v kompetencii inštitúcií politickej reprezentácie. Druhá je v rovine vojensko-odbornej, ktorá má charakter vnútorného riadenia a je v kompetencii vojenských orgánov. Uskutočňuje sa teda ako proces civilného riadenia ozbrojených síl a ako proces velenia vojskám[12].

Medzi procesom civilného riadenia a procesom velenia existuje veľmi úzka nadväznosť. Z procesného hľadiska sú výstupy z civilného riadenia vstupy do velenia vojskám, a tak sa tieto procesy vzájomne prelínajú. Príkladom ich prepojenia je napríklad

[8] Zůna, 2011. s. 159.
[9] Bezpečnostná stratégia SR, 2005. s. 3.
[10] Vojenská stratégia ako samostatný dokument už po vstupe SR do NATO nebola spracovávaná.
[11] Východiská strategického hodnotenia obrany SR, 2011.
[12] Velenie - spôsob riadenia, uplatňovaný vo vnútri ozbrojených síl. Má svoje špecifické rysy: vysokú centralizáciu, autoritatívnosť a priamočiarosť a uskutočňuje sa hlavne prostredníctvom širokej veliteľskej právomoci a zodpovednosti.

rozhodovanie o vysielaní a operačnom nasadzovaní jednotiek ozbrojených síl do operácií v zahraničí. Každému rozkazu na vyslanie a nasadenie vojenského zoskupenia alebo jednotky, ktorý je výstupom z plánovania v procese velenia, predchádza niekoľkostupňové vojensko-politické rozhodovanie, ktoré sa uskutočňuje na úrovni vlády, parlamentu a ministra obrany.

Civilné riadenia a velenie majú z hľadiska úrovne rozhodovania (riadenia) vzťah strategického riadenia a taktického riadenia. To samozrejme nevylučuje aktívnu účasť predstaviteľov vojenského velenia pri tvorbe stratégií (strategickom plánovaní) a pri riadení ich realizácie (implementácii stratégií). Majú však v priebehu rozhodovacích procesov, v jeho jednotlivých aktivitách a činnostiach, plniť úlohu vojensko-odborných poradcov a významných odborných oponentov.

Riadiace právomoci v rozhodovacích procesoch a predovšetkým rozhodovanie (schvaľovanie) čiastkových i konečných výstupov náleží príslušným civilným orgánom. Tým je naplňovaný mocensko-ideologický vzťah medzi politickou a vojenskou elitou, ktorý vyplýva z ich postavenia v demokratických spoločnostiach.

Ak sledujeme vzťahy medzi civilným riadením a velením od vzniku samostatnej Slovenskej republiky do súčasnosti, nedošlo v nich k žiadnym významným kvalitatívnym zmenám. Konečné výstupy z procesu civilného riadenia, hlavne brannej legislatívy, vojenských rozpočtov, vysielania vojenských jednotiek na operácie v zahraničí, koncepcií ozbrojených síl, strategických zákaziek apod., prebiehalo vždy v príslušnej inštitúcii civilného riadenia. Predstavitelia vojenského velenia boli vždy lojálni k politickej reprezentácii a podriaďovali sa ich rozhodnutiam.

Napriek tomu je vzťah politickej elity ako rozhodovacej zložky a vojenskej elity ako konzultačnej a výkonnej zložky dlhodobo poznamenaný vzájomným dešpektom. Do rozhodujúcich politicky získaných pozícií sa dostávali osoby, ktoré mali pomerne malé vedomosti o princípoch fungovania rezortu obrany a ozbrojených síl vôbec. Naopak v dôležitých pozíciách ozbrojených síl sa nachádzali osoby, ktoré ťažili zo svojich predchádzajúcich rokov služby, ale na úlohy súčasnosti a na adekvátne „partnerstvo“ s politickou elitou nestačili.

Dlhodobým problémom tohto vzťahu je príprava strategických výstupov, a to predovšetkým tých, ktoré prijíma vláda a minister obrany. Na jednej strane je to istá dávka neznalosti na strane civilného riadenia a na strane druhej prílišná prevaha vojenského spôsobu myslenia a vojenského riešenia problémov. Je to dôsledok malej pozornosti, ktorú politická reprezentácia venuje strategickému riadeniu obrany a ozbrojených síl. Navyše, mnohé civilné pozície na Ministerstve obrany zastávajú bývalí vojaci, čím majú na vec zákonite vojensky ovplyvnený pohľad.

Ministerstvo obrany tvorí hlavný výkonný aparát, ktorý zohráva jeden z najdôležitejších prvkov v procese strategického riadenia obrany a najdôležitejší prvok v procese riadenia ozbrojených síl. Opäť treba zdôrazniť, že sa jedná o civilné riadenie ozbrojených síl. Vyššie zmienený stav však spôsobuje, že sa do istej miery stiera rozhranie medzi procesom civilného riadenia a procesom velenia.

3 CIVILNÉ RIADENIE OZBROJENÝCH SÍL AKO PROCES

Ak má byť civilné riadenie ozbrojených síl skutočným riadením, teda usmerňovaním výstavby a použitia ozbrojených síl, a nie iba alibistickou proklamáciou, je potrebné, aby v ňom efektívne prebiehali prierezové činnosti manažmentu (plánovanie, rozhodovaní, organizovanie, kontrola, riadenie ľudských zdrojov, komunikovanie a práca s informáciami),

a to vo všetkých jeho fázach. Vzhľadom k tomu, že civilné riadenie je predovšetkým strategickým riadením, musí ďalej spĺňať i jeho špecifické atribúty.

Civilného riadenia ozbrojených síl sa zúčastňuje viac relatívne samostatných subjektov – prezident, vláda, parlament a jeho výbory zaoberajúce sa bezpečnosťou a obranou a minister obrany s jeho ministerstvom. Vzhľadom na to, že každý z nich vstupuje do procesu svojimi odbornými orgánmi – je potrebné, aby priebeh tohto procesu niekto spravoval a koordinoval.

Vyžaduje si svojho manažéra. Túto funkciu v slovenských podmienkach zatiaľ plní Ministerstvo obrany, avšak so všetkými problematickými výzvami ktoré k tomuto procesu náležia. Problémom je rešpektovanie autonómnosti, špecifického postavenia a zodpovednosti jednotlivých subjektov, kultivovanosti a rozvíjania jeho jednotlivých aktivít a činností vo všetkých jeho etapách.

Rozhodovanie, ako základná prierezová aktivita, je jadrom i v procese civilného riadenia ozbrojených síl. Rozhodovanie je proces, ktorý zahrňuje analýzu problému, prípravu variant riešenia tohto problému a výber jedného z variant pre realizáciu. Pre rozhodovací proces v slovenských podmienkach je charakteristické, že zodpovedné politické orgány ani odborná verejnosť nie sú plnohodnotne zapojené do priebehu rozhodovacieho procesu. Sú spravidla o jeho priebehu informovaní, ale aktívne, svojim prispievaním sa ho nezúčastňujú. Orgán s rozhodovacou právomocou následne schváli alebo neschváli práve pripravené riešenie.

Rozhodovací proces tak stráca objektivitu a výsledné rozhodnutia sú často viac či menej poznamenané parciálnymi záujmami vplyvných skupín alebo jednotlivcov. Svedčia o tom napr. kauzy okolo modernizácie a servisu lietadiel, vývoja (nákupu) spojovacích systémov, ale aj rozhodnutia o organizačných štruktúrach, dislokácii, o zabezpečovaní a využívaní vojenského personálu a podobne. Tento stav sa následne premieta do ostatných prierezových aktivít civilného riadenia.

Z procesného hľadiska nie je možné efektívne praktizovať civilné riadenie ozbrojených síl bez toho aby boli definované vstupy do tohto procesu, jeho transformačné aktivity a hlavne konkrétne výstupy, bez toho aby boli úplne jednoznačne vymedzené role jednotlivých jeho aktérov a vzťahy medzi nimi.

Materiál, ktorý by z tohto hľadiska usmerňoval civilné riadenie ozbrojených síl SR, zatiaľ pravdepodobne neexistuje. Najpodrobnejšie sa touto problematikou síce zaoberá „Biela kniha o obrane SR“, ktorá však problematiku riadenia ozbrojených síl vníma ako rezortné a nadrezortné riadenie a civilné riadenie deklaruje iba ako princíp. V tomto duchu obecne popisuje i problematické miesta vo vzťahu Ministerstvo obrany – Ozbrojené sily SR[13].

Ak sa pozrieme na súčasné civilné riadenie ozbrojených síl z pohľadu verejne dostupných informácií (stanovenie poslania a úloh ozbrojených síl, princípy výstavby a fungovania), teda bez realizácie hlbších analýz jednotlivých oblastí, pozorujeme celý rad problémových miest.

Spektrum dokumentov strategického riadenia ozbrojených síl je daný spektrom ich schvaľovateľov, tzn. parlamentom, prezidentom, vládou a ministrom obrany. Pod strategické dokumenty pre riadenie ozbrojených síl spadajú ústavné zákony, zákony, bezpečnostná stratégia, obranná stratégia, príslušná časť programového vyhlásenia vlády, uznesenia vlády s príslušnou tematikou, štatút a organizačný poriadok ministerstva obrany, strategické hodnotenie obrany, biela kniha o obrane. To znamená dokumenty, ktoré legislatívne,

[13] Biela kniha o obrane SR, 2013. s. 15.

pracovnoprávne, alebo stanovovaním zámeru vymedzujú obecné i konkrétne zásady a pravidla pre riadenie, financovanie a činnosť ozbrojených síl. Taktiež samozrejme rozhodnutia ministra obrany, ktoré stanovujú koncepciu rozvoja jednotlivých oblastí činnosti ozbrojených síl.

Nesúlad štruktúry a obsahu strategických riadiacich dokumentov sa prejavuje v ich realizácii. Významným faktorom realizácie strategických zámerov je „získanie ich realizátorov pre vec“. Tzv. relevantná vnútorná verejnosť už je mnohokrát unavená a znechutená permanentnými účelovými organizačnými zmenami v ozbrojených silách.

Pozitívom je snaha Ministerstva obrany SR implementovať do svojich pracovných postupov problematiku rozvojových projektov na báze projektového riadenia. Stalo sa tak v podobe dokumentu „Smernice Ministerstva obrany Slovenskej republiky č. 1/2008 o projektovom riadení v rezorte ministerstva obrany“. Príslušné smernice už v roku 2008 upravovali otázky projektového riadenia v rámci procesov obranného plánovania.

Následne v júni 2012 boli prijaté „Smernice pre vyzbrojovanie“, ktoré položili základ pre implementáciu zásad politiky NATO pre manažment životného cyklu obranných systémov a v plnej miere implementujú príslušné aliančné publikácie. Smernice upravujú pôsobnosť a postup organizačných zložiek ministerstva a pôsobnosť a postup ozbrojených síl pri zabezpečovaní vojenského a významného nevojenského materiálu pre ozbrojené sily a organizačné zložky ministerstva a pri manažmente jeho životného cyklu od predkoncepčnej etapy až po etapu vyradenia, s cieľom hospodárne nakladať s finančnými prostriedkami štátneho rozpočtu[14].

Vlastná civilná kontrola ozbrojených síl sa uskutočňuje v dvoch rovinách. V prvom rade je priamo spojená s procesom riadenia, je jeho etapou a nedeliteľnou funkciou. Ďalej ale prebieha i v procese komunikácie medzi civilnou verejnosťou a ozbrojenými silami. Predovšetkým je to cez oznamovacie prostriedky a prostredníctvom občianskych aktivít. Teda ako občianska kontrola ozbrojených síl, ktorú umožňuje demokratické usporiadanie spoločnosti.

Kontrola plnenia strategických zámerov vo výstavbe a v použití ozbrojených síl je v kompetencii realizátorov strategického riadenia. Každý jeho jednotlivý prvok by mal sledovať a vyhodnocovať, ako sú v ozbrojených silách plnené zámery, ktoré vyplývajú z ich rozhodnutí. Zatiaľ je tento systém kontroly roztrieštený tak ako aj celkový systém riadenia. Pre komplexnejší pohľad na problematiku civilného riadenia je potrebné pripomenúť, že civilné riadenie ozbrojených síl nie je iba ich strategické riadenie. Do jeho kompetencií spadá i celý rad „taktických“ a administratívno-správnych rozhodnutí.

V politickej rovine ide napríklad o rozhodovane v jednotlivých prípadoch vysielania a nasadzovania jednotiek ozbrojených síl alebo rozhodovanie o vojenskom rozpočte na príslušný kalendárny rok. V administratívno-správnej oblasti sú to interné normatívne akty, ktoré upresňujú pre ozbrojené sily spôsob aplikácie obecne platných právnych predpisov.

ZÁVER

Civilné riadenie ozbrojených síl má zásadný vplyv na výstavbu a použitie bezpečnostného systému štátu, ktorý je v zodpovednosti a pôsobnosti politickej garnitúry s rozhodovacou právomocou. Náleží preto do spektra bezpečnostnej politiky. Výstupy z civilného riadenia sú predovšetkým politicko-vojenské strategické dokumenty, ktoré stanovia koncepčné a dlhodobé zámery ako pre použitie ozbrojených síl, tak pre ich výstavbu

[14] Minarech, Belan, 2012. s. 278 - 279.

a súčasne stanovia i spôsoby realizácie týchto zámerov. Ďalej sú nimi politicko-vojenské rozhodnutia, ktoré koncepčné zámery a spôsoby ich realizácie spresňujú do podoby konkrétnych opatrení.

Súčasťou týchto výstupov by mali byť i vlastné kontrolné závery politickej reprezentácie. Strategické výstupy sa dlhodobo vyznačujú tým, že sú príliš obecné a nie sú rozpracované do čiastkových stratégií. Konkrétne strategické rozhodnutia nemajú často väzbu na dlhodobé koncepčné zámery. Politická garnitúra, ktorá je v príslušnom čase pri moci, často mrhá veľa síl na dokazovanie toho čo ich predchodcovia urobili zle a ako to oni musia momentálne naprávať.

Hlavný dlhodobý problém civilného riadenia ozbrojených síl je v kvalite rozhodovacích procesov. Vzťah politickej reprezentácie a vojensko-odbornej elity nie je dostatočne previazaný. Ministerstvo obrany neplní funkciu koordinátora a správcu týchto procesov, ktoré prebiehajú v rôznych rovinách politickej reprezentácie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Bezpečnostná stratégia SR. [on line]. 2005. [Cit. 2013-09-04]. Dostupné na: <http://www.mod.gov.sk/data/files/833.pdf?PHPSESSID=de94c812b59a32688624f5bde0b9192d>

Biela kniha o obrane SR. [on line]. 2013. [Cit. 2013-09-04]. Dostupné na: <https://lt.justice.gov.sk/Attachment/vlastn%C3%BD%20materi%C3%A1l_doc.pdf?instEID=44&attEID=52223&docEID=291685&matEID=5903&langEID=1&tStamp=20130212112258283>

HUNTINGTON, Samuel P. *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations,* New York: Harward University Press, 1957.

KMEC, Vladimír. *Parlamentné riadenie a kontrola ozbrojených síl Slovenskej republiky.* In: *Demokratické riadenie a kontrola ozbrojených síl. : Zborník z cyklu regionálnych seminárov.* Bratislava: Inštitút obrany a bezpečnosti MO SR a Friedrich Ebert Stiftung, 2004, 61 - 70.

KORBA, Matúš. *Od teórie civilno-vojenských vzťahov ku koncepcii bezpečnostného sektora.* In: *Demokratické riadenie a kontrola ozbrojených síl. : Zborník z cyklu regionálnych seminárov.* Bratislava: Inštitút obrany a bezpečnosti MO SR a Friedrich Ebert Stiftung, 2004, 12 - 22.

MINARECH, Stanislav, BELAN, Lubomír. *Smernice pre vyzbrojovanie - základ pre implementáciu zásad manažmentu životného cyklu systémov a projektového riadenia v rezorte ministerstva obrany.* Zborník príspevkov z medzinárodnej vedecko – odbornej konferencie. 26. septembra - 28. septembra 2012. AOS Liptovský Mikuláš. 2012. ISBN 978-80-8040-452-9. s. 278- 286

Obranná stratégia SR. [on line]. 2005. [Cit. 2013-09-04]. Dostupné na: <www.mepoforum.sk/download/16/?download>

SÍLA, Jiří. Civilní řízení a kontrola ozbrojených sil. In: *Bezpečnostní politika ČR - výzvy a problémy. : Sborník statí ke konferenci „15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice“.* Praha: MO ČR - AVIS, 2004, 106 - 116.

Východiská strategického hodnotenia obrany SR. [on line]. 2011. [Cit. 2013-09-04]. Dostupné na:<www.mepoforum.sk/download/16/?download>http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=20144>

ZŮNA, Pavel. *Civilně-vojenská spolupráce, koordinace nebo komplexní přístup?*. In: *Sborník dokumentů z mezinárodní konference a semináře: 4. mezinárodní konference Výstavba, rozvoj a použití AČR a seminář CIMIC.* Vyd. 1. Brno: Univerzita obrany, 2011, s. 155-161. ISBN 978-80-7231-850-6.

Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši
Demänovská 393
031 06 Liptovský Mikuláš
ivan.majchut@aos.sk

ZWALCZANIE TERRORYZMU
ABATEMENT INTERNATIONAL TERRORISM

Sławomir MAZUR

ABSTRACT

In the present times of globalization, very few phenomena maintain a local scale – or even a national scale. The 20th and 21st centuries gave rise to the term "global problems", initially defined in relation to ecology, then gradually broadened to encompass new areas of social and political life. Along with the onset of times in which politics on the national arena is only a small fraction of political life that shapes societies, the time has also come for political crimes on an international scale.

The subject of these reflections is international terrorism. The objectives undertaken by groups and individuals assessed as terrorists are termed "political" – it is the political nature of chosen targets that qualifies a deed as terrorism. We must remember that one of the few fragments of the still developing definition of international terrorism is "the use or threat of violence, designed to influence an individual to undertake or relinquish an activity".

Keywords
Terroryzm, bezpieczeństwo
Terrorism, security

The media are in part to blame for this ambiguity. We need only to pick up a newspaper to find out that, even as part of the same program or article, various acts such as detonating a building, the murder of a head of state, a massacre of civilians carried out by a military unit, adding poison to food products on the shelves of a supermarket or conscious contamination of over-the-counter medicine are all deemed to be acts of terrorism. This has led to chaotically terming a series of acts of violence as "terrorism". Almost every particularly detestable act of violence, seen as an act against society, is often labeled as "terrorism.[1]

The New Encyclopedia Britannica defines terrorism as the "systematic use of terror or unpredictable violence against governments, publics, or individuals to attain a political objective".[2]

According to the United States Department of Defense, terrorism is the "premeditated, use of violence or threat of violence to instill fear; premeditated use of violence or threat of violence to instill fear and coerce governments or societiesmotivated by religious, political, or other ideological beliefs".[3]

The United Nation's Encyclopedia[4] terms terrorism as the use of violence in international relations for political or economic objectives, including the use of forced intervention carried out by special units of the police force, military units or terrorist organizations.

[1]B. Hoffman, Oblicza terroryzmu, wyd. Grupa Wydawnicza Bertelsmann Media, Warszawa 2001, p. 11.
[2]The New Encyclopedia Britannica,15th edition, volume 11, p. 650.
[3]J. Pawłowski (red.), Terroryzm we współczesnym świecie, wyd. Biblioteczka Wojska i wychowania, Warszawa 2001, p.11.
[4]Z. Domarańczyk, Terroryzm, wyd. MAW, Warszawa 1979, p. 47.

The New PWN Encyclopedia defines terrorism as various, ideologically motivated, planned and organized activities undertaken by individuals or groups, which disrupt legal order, carried out to coerce government officials and societies to act in a certain way, which often disrupt the rights of third parties; these activities are carried out with full severity with the use of various means (psychological pressure, physical violence, the use of weapons or explosives), in conditions of resolutely established publicity, and purposefully deepened social fear.

Terror, on the other hand, is use of strength and violence of "stronger" government bodies against "weaker" citizens; in contrast to terrorism, which involves use of strength and violence undertaken by the "weaker" citizens against "stronger" government bodies.[5]

According to Indecki, an act of terror is the behavior of individuals or groups of individuals that takes the form of violence (or threat of violence). An act of terror differs from terrorism as terrorism is based on a strategy and tactics linked with predefined objectives, where acts of violence are seen as the only effective way and means of attaining the objective. Terrorism thus involves a unique strategy and tactics in which acts of violence – while most important – are nonetheless linked with other actions (e.g. propaganda of slogans). An act of terror – is a manner of operating with the use of specific and dangerous means.

There is a significant difference between the terms *terror*, *terrorism* and *acts of terror*, regarding more than quantity, as terrorism is not a simple "multiplicity" of acts of terror. An act of terror can, but does not have to, be a "link of terrorism", although in both cases the objective is to elicit fright, danger or fear in another person, group of persons or an entire society.[6]

Criminal terror is the use of physical violence or an attempt of its use and eliciting a state of fear in order to elicit a specific behavior in a group of persons or groups of persons, undertaken for profit or strictly criminal motives. The use of physical force, violence or intention of their use takes the form of a violent attack on a person's rights or property, or even the rights or property of an entire social group.

The Europe Convention on the Prevention of Terrorism established the term *criminal terrorism*, which can be defined as acts which are criminal in nature, carried for nonpolitical reasons, being the subject of internal law.[7]

The definition of the term quoted below is an approach proposed by Czesław Drycza: "Terrorism is a historically shaped (in forms of activity) phenomenon with political-ideological-religious foundations, comprising a group of lawless actions, planned and carried out by individual persons or organized groups, which target authorities (national, social, and lately military), for political, economic or other reasons, characterized by ruthlessness, cruelty, great publicity and which entice social fear and anxiety".[8]

It is without doubt that terrorism is of a criminal nature, a method to attain predefined objectives, the outcome of: a concept, preparation and an attack. The threat of violence or a causal act undertaken to destabilize life, as well as to undermine social order and harmony, an attack carried out on individuals or groups.

[5]Nowa Encyklopedia PWN, wyd. Wydawnictwo Naukowe PWN, Tom 6, p. 370.
[6]K. Indecki, Prawo karne wobec terroryzmu i aktu terrorystycznego, wyd. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1998, p. 18.
[7]P. Rakowski, Przeciw Terroryzmowi, " Prawo i Życie" nr 11/99, p. 55.
[8]C. Drycz, Terroryzm początku XXI wieku jako zagrożenie bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego, Wydawnictwo MW, Gdynia 2005, p. 14.

We should keep in mind one obvious matter, but not perceived by everyone: that terrorism as a form of battle is a method for which various executers reach: representatives of criminal circles, extremists motivated by various social problems (ecological or pro-life/pro-choice activists), participants of ethnic conflicts or traditional political skirmishes, as well as those who rise against authority.[9]

The above views presented by various authors on the essence of terror and terrorism do not offer an unequivocal definitions, and cannot offer one – as there are various criteria according to which deeds are defined as terror or terrorism; this is the outcome of various legal sources or historical conditions. Yet an analysis of these views allows us to specify a few shared elements. The element linking terror and terrorism is the form of action – violence or threat of violence. Violence is the manner through which terror is made a reality, created. This type of violence is an element of terrorism, and furthermore characterizes the specific objective of the activity and its object (victim).[10]

The decision to call a person or organization*terrorist* is a subjective decision, and largely depends on whether we sympathize with a given person (group) or cause, or if we are against it.

Terrorist intentionally use military terminology. They consciously portray themselves as warriors (for freedom), or even soldiers, who – if caught – have the right to be treated as war prisoners, and not like common criminals in normal courts. Terrorist believe that due to their small numbers, limited firepower and scarce supplies – when compared with the large defense and safety apparatus used by nations – they have no choice but to act in secrecy, and step out from the shadows to carry out drastic (often bloody or destructive) acts of violence and then protect themselves by fleeing, in order to draw attention to themselves and their cause, to publicize the matter. In their opinion a bomb in a trash can is simply the equivalent of an air raid for the poverty stricken, the only way in which a terrorist can challenge a country which had much more power, and draw its attention.[11]

The elaborated model for counteracting international terrorism mainly sets the responsibility for signing countries to accept the conducts described herein as criminal activities in the light of national law.

The UN convention on preventing and prosecuting crimes against humanity categorically forbids countries, groups and individuals to kill, persecute, physically or psychologically maltreat any individuals for national, racial, ethnical or religious reasons.[12] In addition the UN Declaration on international law principles includes a regulation that calls countries to refrain from "organizing, aiding or assisting conflicts and terrorist activities within the territory of other countries".[1314]

Interpretation of the above documents in the context of counteracting terrorism is not clear. Many politicians believe that the UN sanctions all activities undertaken in the name of national independence as well as providing outside assistance in battles. The case of Israel seems to confirm this – as a member of the UN, Israel is guaranteed the right to territorial sovereignty and defense of sovereignty. Some member countries believe that they have the

[9]K.Wolak, Od blokad ulicznych do Word Trade Center -Psychologiczne aspekty działań terrorystycznych, wyd. Wydawnictwo Secretum, Toruń 2002, ps. 41.
[10]A. Mroczek, Co różni terror i terroryzm, Gazeta Samorządu i Administracji Nr 10/2004, p.60.
[11]Ibidem, p. 28.
[12]W. Skrzydło (red.), Almanach Wiedzy Powszechnej 1996/97,wyd. Skrzydła, Warszawa 1996, p. 853.
[13] Declaration on Principles of International Law approved by the UN General Assembly on the 24th of October 1970.
[14] Encyklopedia terroryzmu, op. cit., p. 661.

right to arm and support groups that seek to destroy Israel, due to fighting in the name of national independence. These uncertainties are reflected in the UN's undecided stance on counteracting terrorism. The dissonance in the UN members' structure and views became apparent after the massacre that took place during the Olympic Games in Munich in 1971. The current Secretary-General of the UN, Kurt Waldheim, demanded that the UN stands in opposition to the threat of global terrorism. His speech created a discussion that disclosed discord between member countries – some of which demanded condemnation of terrorism and counteractions, whilst others wanted to view it as a justified battle in special circumstances.[15]

There are also several resolutions on the topic issued by the United Nations General Assembly.

International law has developed a model for preventing international terrorism based on universal repression and which assumes that countries have an obligation to cooperate to fully realize prevention goals. The principle however has many exceptions, for various – including political reasons.

The model for preventing international terrorism presupposes foremostly that its signatories will assess deeds covered by conventions as crimes in the light of their domestic law. The types of activities listed in conventions are felonies in the legislature of signatory states. Regardless whether domestic criminal codes included such categories of felony as terrorism, seizing an aircraft or taking hostages, these deeds are listed in conventions and are have the status of universal felonies such as: murder, grievous bodily harm, unlawful imprisonment, public endangerment. This is why those who commit terrorism can be punished based on domestic law. This was the case during a terrorist attack on the Polish Embassy in Berlin in 1982 – the perpetrators were punished based on Swiss regulations and the deed was assessed as: violation of peace, unlawful imprisonment, use of threats, extortion, destruction of property, use of violence and threats against the government and government officials, use of repression as well as violation of stay and settlement of foreigners regulations.[16]

The above conventions obligate signatory states to behave in a predefined manner:

- "They establish the obligation for signatory countries to take all necessary means to establish their own laws regarding all acts listed in conventions if committed on their territory, on board a ship or an aircraft registered in their country, by a citizen of the country or a person whose place of residence is within the signing party's country, and the perpetrator committed his act to force the signatory state to behave in a certain way;
- Signatory states are permitted to establish their own jurisdiction in all other cases, if the perpetrator resides within their territory;
- Signatory states are permitted to confine the perpetrator for the period necessary to conduct a criminal proceeding concerning the deed or an extradition;
- Countries are also obligated to exchange information in the case of acts of terrorism, actions undertaken to commit acts of terrorism, and to provide mutual legal assistance. Such information can be provided directly to an interested state or through the UN's Secretary General".[17]

[15] Ibidem, p. 663.
[16] T. Aleksandrowicz, Terroryzm międzynarodowy, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, p. 108.
[17] Ibidem, p. 109.

The international, legal model of preventing terrorism is based on the recognition of five *aut punire aut dedere* principles, or precisely: *aut dedere aut iudicare*.[18] Recognition of this formula is a compromise between the concept of unconditional extradition of those who have committed acts of terrorism and letting the country where the perpetrator is found decide about his fate.

The increased significance of terrorism has brought along changes in concepts concerning its prevention. Initially, the police and protection services were responsible for counteracting terrorism; currently it is the task of the secret police and special operations forces. Every existing country has to be "on its toes" and look after its territory, as it is impossible to foresee where and when the next terrorist attack will take place. In order to prevent terrorism, Special Forces and police various countries must exchange information and experiences via various channels, such as Terrorism, Radicalism, Extremism and Violence International (TREVI), EU organizations, the Interpol, Europol, UN, NATO, the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) or other shared sources.

In Poland, terrorism is prevented mainly due to the efforts of the Internal Security Agency and the police. In various cases, depending on the type of threat, other entities may assist in proceedings, including: the Costal Guard, the National Fire Service, privately owned security agencies as well as the Armed Forces and medical services.

It should be underlined that Polish legislature had not possess a formal definition of an act of terror or terrorist crime until the year 2004. Of course any criminal activities, defined in the UN's conventions, were punished. Every perpetrator faced consequences foreseen by Polish law.

The term *terrorism* or *crime of terrorism* functioned in the Polish legal system only in acts that were not included in legal codes. One of these acts was the Act on the Internal Security Agency and Intelligence Agency. It included the tasks of the Internal Security Agency. These included the identification and prevention as well as detection of terrorism. The Intelligence Agency was to identify international terrorism, in accordance with regulations. The term *terrorism* was defined for the first time in the Polish legal system in the Act on Counteracting the Introduction to the Financial Circulation of Financial Assets Originating from Illegal or Undisclosed Sources and Counteracting Financing Terrorism.[19] The regulations therein indicated that an act of terrorism is a crime committed against public safety as well as assault on the head of state. In addition, an assault on the head of any country committed within the territory of the Republic of Poland is also considered an act of terrorism. When following the above statements we must indicate that the definition can only assist in outlining the entirety of the term "crime of terrorism".[20]

A formal definition of *crime of terrorism* was added to the criminal code after its novelization in 2004. The changes were in a way brought on by the necessity to adjust Polish law to the European Union's legal norms. In this case the adjustment was to selecting the same solution as in the Framework Decision from the 13th of June 2002, which pertained to a case of counteracting terrorism.[21]

---

[18] Ibidem, p. 109.

[19] Act on Counteracting the Introduction to the Financial Circulation of Financial Assets Originating from Illegal or Undisclosed Sources and Counteracting Financing Terrorism from the 16th of November 2000 (Polish Journal of Laws 2003, no. 153, item 1505 as amended).

[20] K. Skowroński, Operacyjna kontrola rozmów telefonicznych. Ustawowa treść, a praktyczne oblicze „legalnej inwigilacji" [in:] P. Chrzczonowicz, V. Kwiatkowska, K. Skowroński (red.), Społeczeństwo inwigilowane w państwie prawa, materiały z konferencji naukowej, Toruń, 25-27 marca 2003, p. 160.

[21] J. Barcik, Akt terrorystyczny i jego sprawce w świetle prawa międzynarodowego i wewnętrznego, Warszawa 2004, p. 101.

According to the codified solutions, a crime of terrorism is an act prohibited by law, punishable by imprisonment for a period of at least five years, and which was committed with the objective of: "gravely intimidating many persons; coercing the Republic of Poland's government organs or the organs of any other country or international organization to undertake or discontinue an activity; instilling serious disruptions in the Republic of Poland's government or economy, the government or economy of any other country or international organization – as well as threats to commit these acts". Significantly, the crime described above has the status of *delictum commune* (common criminal offence). The object of protection, however, was very broadly defined, i.e. encompasses prohibited acts which violate various rights – including peace or freedom. We should also mention that the subject of the act can be a vast majority of persons, government institutions (of the Republic of Poland or any other country), as well as international organizations. The subject can also be Poland's economy or regime as well as the economies and regimes of other countries and international organizations.[22]

In the case of the crime being discussed, it is significant that it can only be committed with direct intent. In other words, the act can only be committed if the perpetrator wants to commit the prohibited act and undertakes actions with an adequate mindset. The crime we are speaking of is a goal-oriented crime. Apart from the goal orientation, we should also mention the fact that it is an offence with criminal consequence; the statutory conditions of the crime have been termed in a very general manner: "This is due to the fact that crimes of terrorism actually encompass an entire group of other crimes, varying from their usual manifestations due to the terrorism-related objectives of the perpetrator. The causative act involves fulfilling one or more of three objectives of terrorism, and is a prohibited act punishable with imprisonment for a period of not less than five years".[23]

We need to keep in mind the fact that Poland, which includes the country's legal regulations, is still establishing a system on preventing and counteracting terrorism-related phenomena. We can assume that individual forces and services are currently functioning properly. Yet the country must create a system of mutual connections in which the fight against terrorism can be conducted with greater efficiency. The proper coordination is of focal importance. The direction chosen by Poland seems to be an adequate one, which is confirmed by the words of EU mission evaluators who visited Poland in 2004. According to their opinion Poland has all institutions and forces necessary to prevent terrorism, as it has instated the proper legal regulations. All these organs are efficient enough and well organized within their own structures. Yet "domestic analyses show lack of coordination and cooperation on the nation's strategic level. Terrorism as a phenomenon is perceived and treated in Poland on an institutional level, or a ministerial level, but not beyond the ministerial level and not on a scale encompassing the entire country (…). A well-constructed system of counteracting terrorism must utilize all the resources that a country has available. In order to do this, however, the country must unequivocally establish: a. The scope of responsibilities of individual forces and services; b. The "leaders"of individual constituents of counteracting terrorism; c. Principles of cooperation and rank; d. Financing special operations; e. Unified representation on the international arena in order to coordinate training and participation in operations, etc.; an institution that would handle the coordination on a general level".[24]

Here we should mention attempts to create the organs described above, which would coordinate the work of entities responsible for counteracting terrorism. The first is the Center

[22] J. Barcik, Akt…op. cit., pgs. 118-120.
[23] Ibidem, pgs. 118- 120.
[24] K. Kowalczyk, W. Wróblewski, Terroryzm. Globalne wyzwanie, Toruń 2006, p. 214.

for Counteracting Organized Crime and International Terrorism. This institution assists the Prime Minister of the Republic of Poland. It was formed when Regulation No. 54 issued by the Prime Minster on the 30th of April 2002 entered into force; the regulation concerned creating the entity described above.

The Center's activities are administered by the Minister of the Interior and Administration, as well as the Minster of Finances, the Minster of National Defense and the Minster of Foreign Affairs. As required by Polish law, the Center has its own members. In accordance with regulations these members are: the Head of the Internal Security Agency, the Head of the Intelligence Agency, the Head of the National Police Headquarters, the Head of the Polish Border Guard, the Head of the Military Information Services, the Head of the Military Gendarmerie, the General Inspector of Financial Information and the General Fiscal Control Inspector. Generally speaking, the Center ensures cooperation between government institutions and coordinates their activities within the scope of preventing, counteracting and detecting organized crime and terrorism on the international level. The Center also protects critical information and coordinates cooperation between the institutions of various countries.

Another facility whose operations encompass a broad field in the fight against terrorism is the Counter-Terrorism Department . The Department began its operations of the 1st of June 2005. Its tasks include, inter alia, an analysis of terrorism as a phenomenon and tracking the phenomenon throughout the world (with special consideration for the situation in Poland), preparation and assessment of counter-terrorism projects, elaboration of new legislative solutions and edition of regulations already functioning within the Polish legal system in order to improve the fight against terrorism and its consequences. The Department began operating in the Ministry of Interior Affairs and Administration in the beginning of the year 2006, as part of the Department of Security and Public Order. We must emphasize that this Department operates both on the strategic and tactical levels.

Yet another counter-terrorism institution is the Government Information Centre. It was created in 2002 and assists the Prime Minister. Its tasks include information exchange, analysis as well as detection of potential terrorist threats. Various organs of public administration cooperate within the center and their mission is to increase exterior safety for Poland. The Information Center is also concerned with international terrorism and organized crime. The Head of the Intelligence Agency presides over the Information Center.

We must also mention the Collegium for Secret Services, which was formed in 2002. It operates based on the Internal Security Agency and Intelligence Agency Act. Its focal task is to assess the directions and plans of secret services; assess proposed legal regulations and government documents concerning the secret services and prepare assessment concerning the above issues. We should also mention that the Team for the Recognition of Political Terrorism and Coordination of Operations was formed on the frameworks of the Collegium.[25]

Counteracting terrorism, especially effective prevention, requires two basic elements. The first element is the creation of a security system. This system must fulfill one basic condition – without which it cannot be effective. It must be hermetic enough so that the costs of breaching its security levels outweigh any ensuing profits from an attack. However, the construction of such a system generates internal costs for the country. Every element of the system is an element of control, supervision, monitoring and inspection, as well as safety zones, limited access zones, zones of special authorization, etc. In short – every security element is an element that limits the personal freedom of its citizens; freedom according to today's understanding of the term. We agree to go through a metal detector before boarding

[25] D. Szlachter, Walka z terroryzmem w UE, Toruń 2006, pgs. 210-212.

an airplane. We agree to reside in closed districts, protected by security agencies in order to be sure of our safety during the night. We allow the government to collect our personal data to decrease the risk that someone will use this data to commit a crime. We give in more and more in order to feel safe in a world which is becoming increasingly dangerous. For these reasons terrorism has also become a threat on the axiological level. How far can a country go in order to ensure safety and at the same time ensure that the means utilized to meet this end do not violate basic principles and rights of a country ruled by law? What competencies should we award the agencies and forces concerned with national security in order not to violate the limits of privacy of the country's citizens? What means should we use against those who commit crimes of terrorism in order to prevent their operations without violating human rights, the right to a fair trial, the right of defense? When creating a security system, a contemporary country searches for the greatly sensitive point of equilibrium between efficiency and the rule of law. Finding this point is becoming increasingly difficult as those who threaten order follow a decreasing number of rules.

The issue being discussed is not an interior issue. Practically all countries – members of an international society – must currently deal with terrorism. Due to its global nature, counteracting terrorism must be conducted on an international scale; thus the means utilized by countries must be legitimate on the level of the international legal order.

International law, issues concerning legal capacity in international law, the dynamic nature of terrorism-related phenomena and the changes that this dynamism instills on the legal and security systems both on the domestic and international levels increase the difficulty levels of constructing effective means of preventing the threat of terrorism. In addition, we must always keep one fact in mind: it is impossible to implement a security system that would be one hundred percent foolproof. Every system is constructed by people and every system carries the risk of human error. Every system also carries the risk of being incapable of adjusting to changes dynamically enough, inadequate communication and alerts that come too late. The only goal that can be achieved by the entities responsible for the safety of others is to maximize the effectiveness and efficiency of utilized means. This is the reason why we should think twice before protesting against new security methods and means: risk minimization is the only thing we can count on. It would be a success if this minimization of danger that we are striving to attain would guarantee an *ad-hoc* feeling of safety.

The second, following the creation of a security system, element of preventing terrorism in modern times is preventing its sources. Common convictions concerning the sources of terrorism, drawn mainly from terrorist manifestations and declarations of objections, equate its sources with the contemporary world's most significant problems: hunger, poverty, social inequality and marginalization. This presentation of sources is saturated with ideology: this is what the members, or rather the leaders, of terrorist organizations wish to signify. Yet by investigating the origins and resources of the leaders of these organizations we can perceive that they do not suffer from hunger or poverty. To perceive that organizing the activities of terrorist organizations requires vast amounts of funding and logistics.

BIBLIOGRAPHY

ALEKSANDROWICZ T., Terroryzm międzynarodowy, Warszawa 2008.

BARCIK J., Akt terrorystyczny i jego sprawce w świetle prawa międzynarodowego i wewnętrznego, Warszawa 2004.

BARNAS M., Terroryzm-od Assasynów do Osamy bin Ladena, Wrocław 2001

CESARZ Z., Stadtmüller E., Problemy polityczne współczesnego świata, Wrocław 1996.

CIUPIŃSKI A., Zając M. (red.) w wybranych problemach walki z terroryzmem międzynarodowym, Warszawa 2003.

Deklaracja zasad prawa międzynarodowego uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 24 października 1970 r.

DOMARAŃCZYK Z., Terroryzm, Warszawa 1979.

GALICKI Z., Terroryzm lotniczy w świetle prawa międzynarodowego, Warszawa 1981, s. 123.

GŁODOWSKI A.(red.), Encyklopedia terroryzmu, Warszawa 1995.

HOFFMAN B., Oblicza terroryzmu, wyd. Grupa Wydawnicza Bertelsmann Media, Warszawa 2001.

INDECKI K., Prawo karne wobec terroryzmu i aktu terrorystycznego, Łódź 1998.

Kowalczyk K., Wróblewski W., Terroryzm. Globalne wyzwanie, Toruń 2006.

MROCZEK A., Co różni terror i terroryzm, Gazeta Samorządu i Administracji Nr 10/2004.

Nowa Encyklopedia PWN, wyd. Wydawnictwo Naukowe PWN, Tom 6.

PAWŁOWSKI J. (red.), Terroryzm we współczesnym świecie, Warszawa 2001.

RAKOWSKI P., Przeciw Terroryzmowi, „Prawo i Życie" nr 11/99.

SKOWROŃSKI K., Operacyjna kontrola rozmów telefonicznych. Ustawowa treść, a praktyczne oblicze „legalnej inwigilacji" [w:] P. Chrzczonowicz, V. Kwiatkowska, K. Skowroński (red.), Społeczeństwo inwigilowane w państwie prawa, materiały z konferencji naukowej, Toruń 2003.

SRAGA M., Zagrożenia terroryzmu jako bariera w rozwoju turystyki międzynarodowej [w:] Turystyka w Polsce w warunkach integracji europejskiej i globalizacji rynku światowego, red. I. Jędrzejczak i W. Mynarskiego, Katowice 2003.

SZLACHTER D., Walka z terroryzmem w UE, Toruń 2006.

The New Encyclopedia Britannica,wyd. 15, t. 11.

Ustawa o przeciwdziałaniu wprowadzania do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowania terroryzmu z dn. 16 listopada 2000 (Dz. U. 2003, nr 153, poz. 1505 z późn. zm.).

WOLAK K., Od blokad ulicznych do Word Trade Center -Psychologiczne aspekty działań terrorystycznych, Toruń 2002.

ZAJĄC M., Międzynarodowa współpraca Rzeczypospolitej Polskiej w walce z terroryzmem, rozprawa doktorska, AON, Warszawa 2004.

Prof. zw. dr hab. Sławomir Mazur
Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków, Polska
e-mail: smazur@orange.pl
Tel. +48. 502.332277

PROTECTION OF CLASSIFIED INFORMATION, IN NATO AND EU MEMBER STATES

Iulian MIHĂESCU

ABSTRACT

National security is defined by the state of law, economic and social equilibrium and respect for citizen's rights and freedoms. In the process of ensuring national security, an important aspect is the protection of classified information. Classified information is information, which because of their importance and the consequences that could occur as a result of its unauthorized dissemination, requires a certain level of protection. Unauthorized dissemination of this information may prejudice national security extremely serious. EU and NATO member states have imposed a number of legal provisions in order to protect classified information.

Keywords
Classified information, secret, state secrets, security, intelligence, information protection

INTRODUCTION

Classified information, that information restricted from free access of citizens, is a widely debated topic in many environments and is often difficult to understand.

Romania's entry into the North Atlantic Treaty Organization and European Union have imposed new legislation rigors and the need to harmonize the legislation of Romania with the EU and NATO legislation.

Access to classified information shall be made only by respecting the ”need to know” principle and classification of information that can hide illegal activities is strictely prohibited.

In Romania, classified information is still a delicate subject, because of the association with secret intelligence services or secret activities which reminds romanians about the ex-communist secret service – Securitate.

1. JUSTIFICATION FOR LIMITING ACCESS TO CLASSIFIED INFORMATION

National security is defined by the state of law, economic stability , political and social foundation that leads to the existence and development of the rule of law and order, respect for human rights and fundamental freedoms , and therefore relevant information in this field requires special treatment by the classification of information .

Over time there was categories of information that have been exempted from free and unhindered access of any citizen and authorities justified the limitation, but often challenged on human rights violations. The media and public opinion questioned repeatedly that more information was exempt from free access unduly or an excessive classification, but there are information that requires a certain level of protection when national interests , some measure of protection of persons, the identification of the circumstances when fair competition could be affected , certain legal proceedings on strategic economic and political interests of a state, require taking these types of measures, by classifying information.

In every state there are public information which are not intended for public acces and because of their importance requires a certain level of protection, whether dissemination of information would harm individuals, businesses or even worse, could cause damage to national interests and national security. So regardless of need led to the protection of information, this is a restriction of free access provided by the fundamental law of the state and also in numerous international regulations.

Measures restricting the free acces to information should not be applied in a discriminatory manner and should be conducted in accordance with international human rights and is very important to educate the citizens on the issues that lead to restriction of the importance of limiting free acces.

Over time, in Romania there were cases of excessive classified of information from government organizations with responsibilities in the field of defense, public order and national security. Statements of limiting access are clearly defined by the Constitution, Laws, and regualtions of European Union or North Atlantic Treaty Organization. The dimensions of the right to information is clearly marked by Law 544 from 2001.

2. LEGAL BASIS AND TYPES OF RESTRICTED INFORMATION

Constitution of Romania regulates the restriction of rights and freedoms under Article 53 which provides: (1) The exercise of rights or freedoms may only be restricted by law and only if necessary, as appropriate, for: the defense of national security, public order, health morals or the rights and freedoms of citizens, conducting a criminal investigation , preventing the consequences of a natural calamity, disaster, or an extremely serious disaster .

(2) Restrictions may be ordered only if necessary in a democratic society . The measure must be proportionate to the situation that caused it to be applied without discrimination and without prejudice to the right or frredoms.[1]

Another regulation in Constitution provides that the right to information shall not be affect national security.[2]

Free access to information is regulated by art . 12 of Law 544/2001 on free access to public information, so therein clearly specified categories of information excepted from free acces.

Information exempt from free access are:

- intelligence state of defense, public order and national security
- secret information
- information on personal data protection
- deliberations authorities and economic interest information , whether classified
- information on trade, whether through publication prejudice fair competition principles
- information on judicial proceedings , if their provision will prejudice a fair trial
- information prejudicial measures to protect young
- information on criminal investigation or disciplinary proceedings if disclosure affects the final survey results registered

1 Article 53 of the Constitution as amended by Law amending the Constitution no. 429/2003, republished by the Legislative Council, by updating the names and the texts a new numbering

2 Alin. 6 Article 31 of the Constitution as amended by Law amending the Constitution no. 429/2003, republished by the Legislative Council, by updating the names and the texts a new numbering

2.1 CLAFFIFIED INFORMATION – STATE SECRETS (SECRETE DE STAT)

State secrets, in Romania, are equivalent to Confidential, Secret and Top Secret, according to NATO regulations.

Citizens have the right to be involved in community decision-making processes and must understand and realize that especially promote legitimate interests entails protection of secret information.[3]

Public authorities issuing classified information and managing this information are responsible for data protection measures . The responsibility lies to the persons who have permanent or taking possession of secret information.

The most important exception, is the free access to classified information, with the basic legal framework, Law 182/2002 on the protection of classified information.

Legislation that regulates the activity of protection of classified information:

- Law No. 182 of 12 April 2002 on the protection of classified information published in the Official Gazette No . 248 of 12 april 2002, as amended and supplemented

- Nr.585 Government Decision of 13 June 2002 approving the national standards for the protection of classified information in Romania , published in the Official gazette 485/5 july 2002

- Law no. 51/1991 on the national security of Romania, published in the Official Gazette . No . 163 of August 7, 1991

- Government Decision 353 of 15 April 2002 approving the Norms regarding the protection of classified information of North Atlantic Treaty Organization in Romania published in the Official No . 315/13 May 2002.

Before the existence of Law No. 182/2002 , the protection of information was governed by Law no. 23 of 17 December 1971 on the Protection of State Secrets in the Socialist Republic of Romania , published in Official Gazette no. 157 of 17 December 1971, Decision of the Council of Ministers of the Socialist Republic of Romania no. 19 of 14 January 1972 on certain measures in relation to the Protection of State Secrets , published in Official Gazette no. 5 of January 14, 1972 , these decisions have a role of rules for the implementation of Law 23/1971 .

Classified information is information relevant to national security, that due to the importance and the consequences that would occur if unauthorized dissemination, requires a certain level of protection.

Classified information is represented by restricted, confidential, secret and top secret information and fall into tow classes, according to romanian legislation: secret and state secret information. Secret information is repesented by restricted information, as knows in NATO regualtions and state secret information is represented by confidential, secret and top secret information. The romanian laws on classified information were drafted in haste, forced by the harmonization with the legislation of the North Atlantic Treaty Organization.

State secret information refers to the country's defense system , military operations of the armed forces , weapons and systems manufacturing of any relevant technical data , Army combat methods amd missions, devices and military plans on major objectives, national data on communications systems , intelligence operations of authorities, the technique , the sources

3 Romanian Intelligence Service, Protection of classified information - Practical Guide, Bucharest 2002 pg.1

of information used by the intelligence services , the maps which presents classified constructions and water supply system , electricity and heat system for strategic objectives, scientific discoverieson national security issues and Romania's external and strategic relations.

Classified information is divided according to their importance in three levels of classification:

- confidential (secret): Information of unauthorized disclosure is likely to cause damage to national security

- secret (strict secret): information whose unauthorized disclosure is likely to cause serious damage to national security

- top secret (strict secret de importanta deosebita): the unauthorized disclosure of information is likely to cause exceptionally grave damage to national security.

The issuer of a state secret document shall establish the deadline for that document classification , a term which can have the following maximum limits :

- 100 years for top secret information (strict secret de importanta deosebita);

- 50 years for secret information (strict secret);

- 30 years for confidential (secret).

Whenever possible, the issuer of a classified document must specify whether it can be downgraded or moved to a lower level of secrecy, on a specific date or an event .

Classification of information is only posible by persons holding specific positions, under Law 182, with compliance of strict criteria for classifying information need , in strict accordance with the need to protect national security and the defense of fundamental human rights.

Classificated documents are marked as classified according to the level and should be preceded by "0" for confidential information , "00" for secret and "000" for top secret information, publishing on each page, the classification level .

Classified information involve several types of protection :

- legal protection, including laws governing the protection of these types of information

- procedural protection measures representing national measures

- physical protection, the totality of security and defense, control access to areas where data are managed

- protection of personnel , representing all measures of verification and certification of persons who will have access to state secrets.

2.2 CLASSIFIED INFORMATION – RESTRICTED (SECRET DE SERVICIU)

Conditions of such information is governed by Government Decision no. 781/2002 on the protection of secret information , published in the Official Gazette No. 575 of 5 August 2002.

Secret information is the type of information by unauthorized dissemination of which could cause harm public or private entities interests. Noted that this information is of much less importance to the state secret information , but also require protection against unauthorized disclosure .

National standards for the protection of classified information provided by the Government Decision 585/2002 shall apply in the case of secret information, too (secrete de serviciu).

Access to this information is only possible under a license issued by the authority or institution that issued that information.

Secret information should properly marked, their registration numbers being preceded by the letter "S" and prominently displayed in each page of the document will be marked "secret" (secret de serviciu).

2.3 EU AND NATO CLASSIFIED INFORMATION

A special category of information not intended for public acces are classified information of North Atlantic Treaty Organization and the European Union. Status of our country as a member of the European Union and the North Atlantic Treaty Organization has imposed a series of measures to prevent unauthorized access to restricted information and harmonization of national legislation.

The legal basis for the protection of this information is represented by Order No. 490 of 21 December 2005 issued by the Director General of the National Registry Office for Classified Information, to determine the conditions of access to EU information, published in the Official Gazette No. 1173 of 23 Dec. 2005 fo EU classified information and Government Decision 353 of 15 April 2002 approving the Norms regarding the protection of classified information of North Atlantic Treaty Organization in Romania published in the Official No . 315 of 13 May. 2002 for NATO classified information .

NATO and the EU classified information following equivalences Romanian legislation:

Table 1: NATO and EU Classified information equivalences

ROMÂNIA	N.A.T.O.	U.E.
STICT SECRET DE IMPORTANȚĂ DEOSEBITĂ	NATO COSMIC TOP SECRET	TRES SECRET UE/ EU TOP SECRET
STRICT SECRET	NATO SECRET	SECRET UE
SECRET	NATO CONFIDENTIAL	CONFIDENTIEL UE
SECRET DE SERVICIU	NATO RESTRICTED	RESTREINT UE
NESECRET (NEDESTINAT PUBLICITĂȚII)	NATO UNCLASSIFIED	LIMITE UE

2.4. PERSONAL DATA PROTECTION

Protection of personal data is regulated by Law 677/2001 on the protection of individuals with regard to processing of personal data and on the free movement of such data, published in the Official Gazette No. . 790 of 12 December 2001.

According to romanian law, personal data is represested by information relating to an

identified natural person and processing the data is governed by law.[4]

Personal data requires special protection because of the right to privacy, family and private life, an important part of fundamental human rights.

National Supervisory Authority for Personal Data Protection warn that individuals who come into possession of personal data , in case of disclosure they will be sanctionated by the Law.[5]

3. APPEAL TO THE CLASIFICATION OF INFORMATION

Have known that classified information may be appealed by the person who considers unlawful secrecy and will be resolved in administrative Litigation Courts of Justice.

Referring to appeal against the classification is found in Article 20 of Law 182/2002, the appeal may cover both the initial classification of information and the duration or level.

The appeal shall be submitted to the authority that classified information but there is the possibility of experiencing some difficulties because some acts that refer to the internal security of the state can be challenged in court , according to the Law on Administrative Litigations. Procedures provided by Law 544/2001 are somewhat different from the provisions of articles 20 of Law 182/2002 leading directly to the Administrative Litigation Law and Law 544 instead is reffering only to the court's substantive jurisdiction, finally there is the possibility of cancellation of the right of appeal.

Information seeking to conceal violations of law, can not be classified and they are public information. Limiting access to information by hiding human error, poor management of public institutions, damage to the interests of a person in order to abuse the law does not constitute legal grounds to be classified and is prohibited. Also information on important scientific research, unless they have relevance to national security are strictly prohibited to be classified .

There are times when the media reported that some institutions over-clasificate some information, particularly by state authorities with responsibility on defense, public order and national security.

In some undemocratic states there is still excessive practice for secrecy of information, even if this type of information should be known by citizens. A relevant example is classifying the budget for defense, a situation encountered in Romania before 1989.

4. ACCES TO CLASSIFIED INFORMATION

The acces to classified information must comply with the fundamental principle of "need to know" and is granted only to persons who hold security clearance or authorization to access classified information.

Security certificate is the document that granted access to state secret information and is given to the three levels of secrecy confidential (secret), secret (strict secret) and top secret (strict secret de importanta deosebita). This type of clearece is issued for people with direct responsibilities on protection of classified information. The authorization for access to classified information is the document that granted access to state secret information given to people who, in the line of duty, come into contact with classified information. Both type of

4 Letter a, Article 3 of Law 677/2001 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and the free movement of such data, published in the Official Gazette. No.. 790 of 12 December 2001.

5 http://www.dataprotection.ro/?page=Comunicat_Presa_13.01.2009&lang=ro

clearences are valid for a maximum period of 4 years.

Public authority or institution, shall, in accordance with national standards for the protection of classified information, apply for security clearences for people who fill positions that require access to information classified as state secret.

Approval for the issuance of security clearence is released by National Registry Office for Classified Information which has the role of National Security Authority, with responsabilies on the protection of classified information, after security checks undertaken by a structure that carries intelligence operations, respectively, the Romanian Intelligence Service (SRI), which performs security checks for staff employed in the public institutions. The Foreign Intelligence Service, performs security checks for his own staff and for the diplomatic representatives of the Romania. The Protection and Guard Service, Special Telecommunications Service, General Directorate of Defence Intelligence of the Ministry of Defence and the General Directorate for Intelligence and Internal Protection within the Ministry of Interior performs security check for their own staff. These institutions are Designated Security Authority, as defined by law .

After the security check, National Registry Office for Classified Information will issue the positive or negative endorsement for people seeking acces to classified information.

In case of positive endorsement, the institution or public authoritywill issued the security clearence for granted acces to classifed information, signed by manager of institution.

These rules are necessary and approved for access to classified information of the European Union and the NATO, except that the security clearens will be issued by the National Registry Office for Classified Information .

A very important thing that I want to mention is the Law no. 268/2007 amending art. 7 of Law no. 182/2002 on the protection of classified information, which introduces a new paragraph to Article 7 which provides that the President, Prime Minister, ministers , MPs are excepted for the security check in order to obtain acces to classified information. The initiator of the law is Costică Canacheu MP , Chairman of the Committee for defense, public order and national security of the Chamber of Deputies. This law contravenes the rules imposed by North Atlantic Treaty Organization and the European Union regualtions and is often contested in specialized environments, but due to the importance of persons covered by this Act, no authority in the field criticized these provisions.

5. SECURITY STRUCTURE

Security structures are specialized compartments established in the public authorities and institutions according to national standards for the protection of classified information, which are designed to act according to the law to protect secret information, monitor compliance with legislation, to advise the manager and to provide the necessary assistance to carry out their duties under Law 182/2002. Security structure starts approving procedures for certifying individuals for access to classified information, and release the security clearence on the recomendation of the National Registry Office for Classified Information. These compartments are required to monitor the people who have access to secret information and update the list of staff that requires access to classified information. In line with the implementation of Law 544/2001 on free access to public data, security structures monitor whether the provisions of art. 12 which refers to exceptions to free access. Security structure can be assigned with public servants, contractual personell or military personnel depending on the specific activity of the public authority according to romanian legislation.

6. MAIN INSTITUTIONS IN PROTECTING CLASSIFIED INFORMATION

6.1 ROMANIAN INTELLIGENCE SERVICE (SERVICIUL ROMAN DE INFORMATII)

Romanian Intelligence Service is an autonomous administrative authority with the military structure that carries intelligence operations, the protection of classified information and combating terrorism and operates under Law no. 14/1992 on the organization and functioning of the Romanian Intelligence Service, as amended and supplemented.

Joint Committee of the Chamber of Deputies and Senate for Parliamentary Oversight on Romanian Intelligence Service overseed the activity of the institution. The activity of Romanian Intelligence Service is coordinated by the Supreme Council of National Defence and is accountable to Parliament through the submission of annual reports on the activity.

Management is provided by a director, civilian, with the rank of minister, appointed by the Parliament at the proposal of the President of Romania, and is assited by a first deputy and three deputies, military, acting as secretary of state appointed by the President at the proposal of the Director.

Office for Supervision of State Secrets is structurally subordinated to the Romanian Intelligence Service which coordinates overall protection of classified information and national directives issued field. The Office assists special compartments to protect classified information according to national standards and provide advice for prevention programs and information leakage and controls units holding classified information , except The Office of The Pressident of Romania, Parliament and Government.

As Designated Security Authority, the Romanian Intelligence Service provides security checks for employees in public institutions in order access to state secret information.

6.2 NATIONAL REGISTRY OFFICE FOR CLASSIFIED INFORMATION

National Registry Office for Classified Information is national authority for protection of classified information and national liaison body for classified information with NATO Office of Security (NOS - NATO Office of Security) operating under Government Emergency Ordinance no. 153 of 7 November 2002, published in Official Gazette no. 826 of 15 November 2002, approved by Law no. 101/24.03.2003 , published in the Official Gazette of Romania, Part I, no. 207 of 31.03.2003.[6]

National Registry Office for Classified Information is exercising regulatory powers, authorization, accounting and control in accordance with Law no . 182/2002 on the protection of classified information, the national standards for the protection of classified information in Romania, approved by Government Decision no. 585/2002 , and the rules on the protection of classified information North Atlantic Treaty Organization in Romania , approved by Government Decision no. 353/2002.

Office is subordinated to the Romanian Government and is led by a Director General, civil, acting as secretary of state and is appointed by the Prime Minister, with the approval of the Supreme Council of National Defence and is subject to parliamentary Committee on defence, public order and national security of Chamber of Deputies and The Senate.

Activity in the field of information protection requires personnel records approved and verified lists containing state secret information managed in institutions, industrial safety

6 http://www.orniss.ro/ro/prezentare.html

certificates for companies with activity in contact with data relevant to national security, which require protection, establishing physical protection for documents, endorsement rooms for the protection of information, issuing permits for filming, photographing and mapping of important objectives, systems accreditation that are managed data requiring special protection and approves international agreements on the protection of classified information.

CONSLUSIONS

Protection of classified information is an important process of ensuring the national security and Romania, as a NATO and EU member state, there are a series of regulations for protection of national classified information and for NATO and EU classified information. A very interesting procedure and a unique in EU is that The President of Romania, Prime Minister, Ministers and Members of Parliament are excepted for security checks neccesary to obtain security clearence in order to acces national classified information. This is still a debating problem in the field of protection of classifed information and it is realy an interesting subject. The problem here is, even this persons are excepted for security check, in order to acces NATO and EU classified information, they should have security clearence certificate for national classified information, but because of the exception, no one is issueing this certificate. So, to gain acces to NATO classified information, first they should complete the security check form, for accesing the national clasified information, and after that it will be issued the security clearence for NATO classified information.

Regulations on classified information was poorly drafted and because of this, by exempting persons from security checks can be born risks and vulnerabilities that can seriously affect national security.

BIBLIOGRAPHY

Abram N. Shulsky, Gary J. Schmitt, Razboiul tacut. Introducere in universul informatiilor secrete. Ed. Polirom. Bucureș ti 2008

Vlădoiu Nasty. Protection of information. Ed Triton. Bucharest 2005

Romanian Intelligence Service. Practical Guide - protection of classified information. Bucharest 2002

Law No. 544 of 12 October 2001 on access to public information, published in the Official Gazette No. 663/23 oct. 2001

Law No. 182 of 12 April 2002 on the protection of classified information, published in the Official Gazette No. 248/12 april 2002

Constitution as amended by Law amending the Constitution no. 429/2003, republished by the Legislative Council, by updating the names and the texts a new numbering

Nr.585 Government Decision of 13 June 2002 approving the national standards for the protection of classified information in Romania, published in the Official Gazette No. 485/5 iul. 2002

Law no. 51/1991 on the national security of Romania, published in the Official Gazette. No. 163 of August 7, 1991

Government Decision 353 of 15 April 2002 approving the Norms regarding the protection of classified information North Atlantic Treaty Organization in Romania published in the

Official Gazette No. 315/13 May. 2002

Law 677/2001 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and the free movement of such data, published in the Official Gazette. No.. 790 of 12 December 2001

http://www.dataprotection.ro

http://www.orniss.ro

http://www.sri.ro

http://www.stsnet.ro

http://www.sie.ro

http://www.cdep.ro

ANALÝZA OPERÁCIE EUTM V MALI
ANALYSIS OF THE EUTM MALI OPERATION

Martin NIČ

ABSTRACT

Príspevok sa zaoberá fenoménmi ovplyvňujúcimi vývoj situácie v geopolitickom priestore Sahelu. Cieľom je uviesť a analyzovať uvedenú operáciu a jednotlivé komponenty, z ktorých pozostáva prostredie operácie na pozadí historických a environmentálnych udalostí, vplyvov v tejto konfliktnej oblasti a ich súčasný a budúci potenciál. V príspevku je taktiež uvedený prehľad počtov obetí najvážnejších konfliktov moderných dejín a operácie organizácií medzinárodného krízového manažmentu v konfliktných oblastiach sveta.

The contribution is working with phenomena these determine the development of the situation in the Sahel geopolitical area. The aim of is to present and analyse the operation and components of the Mali EUTM operation environment in relation to historical, ecological events and their influence to this full of conflicts area and their present and future potential. The contribution consists the list of the most important conflicts and number of the victims in modern history and the operations of the International crisis management.

Keywords
Operácie, súvislosti, konflikt, ekonomika, história, medzinárodný krízový manažment, terorizmus.
Operation, coherence, conflict, economy, history, international crisis management, terorism.

ÚVOD

Jedným z významných pozitív konca studenej vojny bolo zníženie pravdepodobnosti vzniku jadrovej katastrofy. Konštatovanie o súčasnom bezpečnom svete riadiacim sa trvalo udržateľnými alternatívami by však bolo minimálne nadsadené alebo prehnane optimistické, v každom prípade nekorešpondujúce s realitou. Svet sa zmenou globálnych pomerov nestal bezpečnejším a idey liberalizmu sa nestali univerzálnym návodom na riešenie problémov a kríz. O to viac posilnili pozície nacionalizmu a extrémizmu.

Globalizácia zároveň znižuje vplyvy štátov, ktoré by mali byť hlavnými aktérmi najmä v oblasti politiky a ekonomiky. Súčasný svet s jeho problémami chudoby, násilia a bezpečnostných hrozieb je možné vnímať ako stav, ktorý tu bol aj predtým a viac či menej modifikovaný bude aj v budúcnosti. Potreba riešiť problémy sveta je morálnym imperatívom všetkých krajín, najmä však rozvinutých. Riešenie problémov sa musí opierať predovšetkým o ich poznanie, pretože ak je napr. nutné zbaviť svet terorizmu či extrémizmu, nestačí nájsť a eliminovať ich aktérov, nevyhnutné je odhaliť a pochopiť fenomény, ktoré ich spôsobujú. Vypátranie či označenie vinníkov nie je synonymom pre vyriešenie problému aj keď je možné pripustiť určitý preventívny účinok.

Medzinárodný vzťahy nepredstavuje len akási spleť náhodných udalostí. V čase a priestore je možné sledovať konkrétne záujmy, princípy a zákonitosti premietajúce sa do vzťahov a následných udalostí. Národnooslobodzovací boj jedných môžu iní vnímať ako snahu o podmanenie si obyvateľstva či získanie územia. Naviac je potrebné všimnúť si zmeny v charaktere násilia najmä v problematických krajinách tretieho sveta, kde je prebiehajúcimi ozbrojenými konfliktami zasiahnuté najmä civilné obyvateľstvo.

Tempo globalizácie stúpa informačnými technológiami, vytváraním nových medzinárodných spoločenstiev a v súvislosti s ich vznikom ukončením existencie dovtedy platných štátnych hraníc, čo má za následok voľný pohyb kapitálu, tovarov a pracovnej sily. Najmä presun výroby z rozvinutých kapitalistických štátov do krajín tretieho sveta z dôvodu lacnejšej pracovnej sily a vstupných výrobných nákladov umožnil vzniknúť novým vplyvným hráčom na svetovej scéne ako sú Čína, India, Brazília a pod.

Snaha udržať vlastnú energetickú a surovinovú bezpečnosť sa odráža na neskrývanom záujme „starých" i „nových" globálnych hráčov o Africký kontinent a dáva možnosť vzniknúť novému fenoménu – novému geopolitickému deleniu Afriky. Po prvom rozdelení Afriky neafrickými činiteľmi v dobe kolonizácie, druhom rozdelení Afriky v dobe Studenej vojny tak nastáva rozdeľovanie sfér vplyvov jednotlivých aktérov na Africkom kontinente, pochopiteľne vhodne volenými diplomaticko-ekonomickými prostriedkami namiesto uplatňovania ozbrojeného násilia. Všetci účastníci nového delenia poznajú najmä strategický surovinový potenciál Afriky, je však viac ako zrejmé, že nie všetky africké krajiny vedia, ako čo najefektívnejšie využiť nové partnerstvá k dosiahnutiu maximálnych prínosov pre svoje krajiny a ich obyvateľstvo. Príkladmi sú najmä na ropu bohaté krajiny Afriky ako napr. Sudán, DRK, Nigéria, Rovníková Guinea, ktoré však patria zároveň medzi krajiny s najnižšou kvalitou života. Nemálo afrických krajín je totiž postihnutých fenoménmi absencie demokratických mechanizmov ako sú autoritárske režimy, doživotní prezidenti, vojenská diktatúra, politická a ekonomická korupcia, nepotizmus a pod.

Migrácia za prácou a lepšími životnými podmienkami spolu s problematickými spoločenskými pomermi vo väčšine krajín moslimského sveta a čiastočne aj krajín bývalého „Východného bloku" zapríčiňujú masové vysťahovalectvo ľudí z tretieho sveta do krajín tzv. Západnej civilizácie. Okrem neistôt, ktoré prináša každodenný zápas o dôstojné životné podmienky bežní občania čoraz naliehavejšie pociťujú dopady spomínaných globálnych problémov ako sú nedostatok potravín, pitnej vody, energií a bezpečnosti. Keďže aj v prevažne moslimskej Afrike si čoraz väčšie množstvo ľudí uvedomuje svoju jedinečnosť a právo prežiť svoj život dôstojne a bezpečne, postupne silnie tlak na vlády jednotlivých slabšie rozvinutých, ale hlavne totalitných štátov na zmenu spoločenských pomerov spolu s tlakom krajín tretieho sveta na rozvinuté civilizácie. Na druhej strane je realitou moslimského sveta silnejúci potenciál radikálnych a fundamentalistických islamských organizácií snažiacich sa o prevzatie moci a riadenie spoločnosti na základe náboženských dogiem a kódexov. V súčasnom medzinárodnom prostredí aj vplyvom týchto tlakov je ako jeden z následkov narastanie počtu slabých, zlyhávajúcich alebo „darebáckych" štátov (rogue states). Tie sú potom ideálnym prostredím pre vznik ilegálnych skupín a aktivít, ktoré dokážu sociálno-patologicky pôsobiť v medzinárodnom aj globálnom meradle. Spoločným znakom nestabilných režimov je neschopnosť efektívne a v plnom rozsahu plniť vonkajšie a vnútorné funkcie. Na základe uvedeného je možné domnievať sa, že je znížená aj ich schopnosť prevencie či riešenia vnútroštátnych a medzištátnych konfliktov.

1. SÚČASNÉ KONFLIKTY VO SVETLE POČTOV CIVILNÝCH OBETÍ

Rad odborníkov (napr. Holsti, Rummel, Sivardová) tvrdí, že sa v priebehu histórie zvyšuje podiel civilných obetí vojen. V 19. storočí činil podiel civilných obetí 10 až 20 %, v 1. svetovej vojne 43 %, v 2. svetovej vojne 67 %, v povojnovom období stúpol na 75 % a na začiatku 90. rokov dosiahol vrcholu – 90 %.

Tabuľka 1

Obete vnútroštátnych a internacionalizovaných konfliktov po konci studenej vojny. [1]

štát	obdobie	rozpätie počtu obetí	počet bojových obetí	počet obetí celkovo	% podiel bojových obetí
Zaire	1998-2004	150 - 3 800 000	170 000	3 800 000	4 – 6 %
Rwanda	1994	500 – 1000 000	500	937 000	0, 05 %
Angola	1992-1994	100 – 500 000	3 – 30 000	300 000	1 – 10 %
Angola	1975-2002		160 475	1 500 000	11 %
Somálsko	1991-1999	48 – 300 000	66 750		19 – 27 %
Bosna	1992-1995	35 – 278 000		98 – 102 600	46 – 58 %
Libéria	1991-1996	25 - 200 000	23 500	200 000	12 – 16 %
Burundi	1993-2005	30 – 300 000	6700	250 000	3 %
Čečensko	1994-1996	20 – 90 000	38 – 71 000	200 000	16 – 35 %
Čečensko	1999-2002	238 000			
Alžírsko	1992-1999	30 – 150 000	2 - 5 000	150 000	1, 5 – 3 %
Sudán	1983-2002		54 000	2 000 000	3 %

Jednou z úloh medzinárodného spoločenstva je prostredníctvom bezpečnostných organizácií aktívne vplývať na riešenia problémov v nestabilných častiach sveta aj za použitia ozbrojeného násilia. Keďže v súčasnosti existujú viaceré globálne bezpečnostné hrozby a aktéri, ktorí dokážu pôsobiť destabilizačne v lokálnom, medzinárodnom aj globálnom meradle, musia byť aj spôsobilosti ozbrojených zložiek medzinárodného spoločenstva schopné zabezpečiť efektívnu reakciu a plnenie aj dlhodobých konceptov operácií v ktorejkoľvek časti sveta. V súčasnosti sa Európa nachádza v situácii, kedy je viac ako polovica jej štátov členmi NATO, ale zároveň participuje aj v Organizácii pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe. Pomoc najslabším a najzraniteľnejším skupinám obyvateľstva v krízových oblastiach sveta je povinnosťou každého člena niektorých z organizácií medzinárodného krízového manažmentu. „Medzinárodné spoločenstvo má za cieľ včas a adekvátne reagovať na vzniknuté napätia a krízové situácie a s týmto cieľom sa buduje a využíva systém medzinárodného krízového manažmentu. V poslednom desaťročí došlo k dôležitým kvalitatívnym zmenám v povahe medzinárodného krízového manažmentu, ktoré umožňujú efektívnu spoluprácu hlavných aktérov medzinárodného krízového manažmentu, ako sú Organizácia spojených národov, Severoatlantická aliancia, Európska únia, Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, regionálne iniciatívy a ad hoc koalície pri predchádzaní konfliktom, riešení kríz, presadzovaní a udržiavaní mieru, záchranných a humanitárnych operáciách“. [2] V krízových oblastiach sveta ďalej uvedené organizácie spolupracujú s nevojenskými organizáciami participujúcimi na riešení konfliktov, kríz a ich dôsledkov ako sú napr. Medzinárodný červený kríž, Lekári bez hraníc, Amnesty interanational a personálom viacerých humanitárnych organizácií, rekonštrukčných a vzdelávacích nadácií.

[1] Zdroje: COW/Gleditsch dataset (http://new.prio.no/CSCW-Datasets/Data- on-Armed-Conflict), Death Tolls for the Man-made Megadeaths of the Twentieth Century (http://users.erols.com/mwhite28/warstatx.htm), Lacinová a Gleditsch 2005, Murray et al. 2002, Ploughshares (http://www.pcr.uu.se/database/index.php).

[2] Jurčák, Vojtech, 2009. *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2009. s. 7. ISBN 978-80-8040-387-4.

2. 1. OPERÁCIE – DEFINÍCIA A KOMPARÁCIA PRÍSTUPOV ORGANIZÁCIÍ MEDZINÁRODNÉHO KRÍZOVÉHO MANAŽMENTU K OPERÁCIÁM

Organizácie medzinárodného krízového manažmentu (OSN, EÚ, OBSE) používajú pre vyjadrenie svojej aktivity v oblasti konfliktov a kríz pojem „mierové operácie", v terminológii NATO je používaný pojem „operácie na podporu mieru". „ Mierové operácie sú operácie medzinárodného spoločenstva na prevenciu a riešenie konfliktov, ktoré ohrozujú mier a bezpečnosť vo svete (OSN, EÚ, OBSE) a operácie na podporu mieru sú mnohonárodné operácie vedené nestranne na základe mandátu OSN alebo OBSE, ktoré okrem diplomatických a humanitárnych prostriedkov vyžadujú aj použitie ozbrojených síl (NATO)".[3]

3. OPERÁCIE EÚ – CHARAKTERISTIKA[4]

- všetky vojenské operácie sa uskutočňujú na základe rezolúcií BR OSN a majú nevojnový charakter,
- záväzok poskytnúť národné jednotky sa zakladá na suverénnom rozhodnutí členských štátov,
- EÚ zatiaľ nemá spoločný postup pri zvyšovaní spôsobilostí vojenských kapacít a nenastala zhoda na vynútiteľnosti záväzkov členských štátov v prípade náročných misií,
- akcie EÚ závisia predovšetkým na ochote a prostriedkoch členských štátov,
- EÚ má z globálnych aktérov najväčšie kapacity a spôsobilosti na vedenie civilno - vojenských operácií,
- náklady na operácie sú kryté z príspevkov členských štátov do finančného mechanizmu Anthena na základe HDP,
- politickú kontrolu a strategické smerovanie operácií zabezpečuje Politický a bezpečnostný výbor EÚ, ktorý zodpovedá Rade,
- EÚ má 3 možnosti ako realizovať velenie operáciám:
  1. využitie jedného z piatich operačných veliteľstiev (Potsdam, Mont Valérien, Centocelli, Northwood, Larissa) ,
  2. využitie veliteľstva NATO v Monse (Berlín+),
  3. velenie z Bruselu pre misie obmedzenej veľkosti (Operačné centrum v rámci Vojenského štábu,
- EÚ vyvíja snahu o vytvorenie stáleho Operačného štábu EÚ.

Z hľadiska obsahového zamerania sa operácie EÚ delia nasledovne:

1. Operácie EÚ podľa Petersbergských úloh definované článkom 17. 2 Zmluvy o EÚ:
- humanitárne a záchranné operácie (humanitarian and rescue operations),
- operácie na udržanie mieru (peacekeeping),
- bojové operácie krízového manažmentu, vrátane operácií na nastolenie mieru (peacemaking).

2. Operácie z Bezpečnostnej stratégie EÚ (Bezpečnostná stratégia EÚ z 12. 12. 2003)
- spoločné odzbrojovacie operácie (joint disarmament operations),

[3] Mikolaj, J. a kol.: *Krízový manažment ako spoločensko- vedný problém*. RVS-vydavateľstvo Fakulty špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline, 2000. ISBN 80-888-29-54-2.

[4] Jurčák, Vojtech, 2009. *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2009. s. 201. ISBN 978-80-8040-387-4.

- podpora tretích krajín v boji proti terorizmu,
- reforma bezpečnostného sektora.

Uvedené operácie sú skĺbené v Lisabonskej zmluve[5] a aktuálnosť ich realizácie závisí od nadobudnutia platnosti zmluvy

Tabuľka 2
Prehľad aktuálnych operácií Medzinárodného krízového manažmentu

OSN[6]	EÚ[7]	NATO[8]	OBSE[9]
1. UNTSO - Golanské výšiny (pk), 2. UNMOGIP – India, Pakistan (pk),, 3. UNFICYP – Cyprus (pk),, 4. UNDOF – Golanské výšiny (pk), 5. UNIFIL – Libanon (pk), 6. MINURSO – Západná Sahara (pk), 7. UNOMIG – Gruzínsko (pk), 8. UNMIK – Kosovo (pk), 9. MONUC – Demokratická republika Kongo (pk), 10. UNMIL – Libéria (pk), 11. UNOCI – Pobrežie slonoviny (pk), 12. MINUSTAH – Haiti (pk), 13. UNMIS – Sudán (pk), 14. UNMIT – Timor (pk), 15. UNAMID – Darfúr (pp), 16. MINURCAT (pm) – Čad, Stredoafrická republika	1. EUTM - Mali (rbs), 2. EUCAP SAHEL - Niger (rbs), 3. EUAVSEC - Južný Sudán (rbs), 4. EUCAP NESTOR – Africký roh (pbpt), 5. EUTM - Somálsko (rbs), 6. EUNAVFOR - Somálsko (pbpt), 7. EUJUST LEX - Irak (rbs), 8. EUSEC RD - Kongo (rbs), 9. EUPOL - Kongo 10. ALTHEA – Bosna a Hercegovina (rbs), 11. EULEX - Kosovo (pk), 12. EUPOL - Afganistan (rbs), 13. EUMM - Gruzínsko (pk), 14. EUBAM - Rafah (pk), 15. EUPOL COPPS – Palestínske územia (rbs), 16. EUBAM - hraničná misia – Moldava, Ukrajina (pk) 17. EUBAM - Líbya	1. KFOR – Kosovo (rbs), 2. ACTIVE ENDEAVOUR – Stredozemné more (pm), 3. ISAF – Afganistan (pm), 4. Podpora Africkej únie – Sudán, 5. Allied Provider – Somálsko (piráti)	1. Zastúpenie OBSE v Albánsku, 2. Misia OBSE v Bosne a Hercegovine, 3. Misia OBSE v Čiernej Hore, 4. Misia OBSE v Srbsku, 5. Misia OBSE v Kosove, 6. Rozšírená monitorovacia misia OBSE v Skopje, 7. Misia OBSE v Moldave, 8. Projektový koordinátor OBSE na Ukrajine, 9. Úrad OBSE v Baku, 10. Úrad OBSE v Jerevane, 11. Osobitný predstaviteľ MiO v konflikte prejednávanom minskou konferenciou OBSE, 12. Centrum OBSE v Ašbagade, 13. Centrum OBSE v Astane, 14. Centrum OBSE v Biškeku, 15. Úrad OBSE v Tadžigistane, 16. Projektový koordinátor OBSE v Uzbekistane 17. Predstaviteľ OBSE v spoločnej rusko-litovskej komisii pre vojnových väzňov.

[5] Misie EÚ mimo EÚ podľa Lisabonskej zmluvy: Civilné a vojenské prostriedky môže Únia využiť pri misiách mimo Únie na: udržanie mieru, predchádzanie konfliktom, posilňovanie medzinárodnej bezpečnosti. Zahŕňajú spoločné operácie odzbrojovania, humanitárne a záchranné misie, misie vojenského poradenstva a vojenskej pomoci, misie na predchádzanie konfliktom a udržanie mieru, misie bojových síl v rámci krízového riadenia vrátane misií na opätovné nastolenie mieru a stabilizačných operácií po ukončení konfliktu. Všetky tieto misie môžu prospievať k boju proti terorizmu vrátane podpory tretích krajín v boji proti terorizmu na ich územiach. (Konsolidované znenie Lisabonskej zmluvy čl. 42 a 43).

[6] http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/current.shtml

[7] http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/

[8] http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52060.htm

[9] http://www.osce.org/home/43692

4. GEOGRAFICKÉ, HISTORICKÉ, POLITICKÉ A EKOLOGICKÉ PODMIENKY MALI AKO SÚČASTI MAKROREGIÓNU SAHEL

Mali, úplný názov Malijská republika, je vnútrozemský štát v západnej Afrike v povodí rieky Niger. Hlavným mestom Mali je Bamako. Mali má spoločné hranice so siedmimi štátmi (viď obr. 1). Najväčšia, severozápadná oblasť krajiny, ktorá zasahuje do Sahary, je takmer úplne vyprahnutá púšť alebo polopúšť. Centrum regiónu v pásme známom ako Sahel je život ovplyvnený povodňovým cyklom rieky Niger. V juhozápadnej oblasti sa vyskytuje množstvo zrážok. Niger je pre krajinu životne dôležitý – slúži nielen ako zdroje zavlažovania pre poľnohospodárstvo, ale aj ako hlavná dopravná tepna. I keď je dnes Mali jednou z najchudobnejších krajín sveta, má dlhú a bohatú minulosť ako časť veľkého afrického impéria. Prvým impériom bola Ghanská ríša, ktorá od 8. do 13. storočia kontrolovala transsaharské cesty karaván. Ghanská ríša padla po invázii moslimských Almoravidov, ale čoskoro ich nahradilo Malijské impérium Mandika. Mali zväčšilo svoj potenciál počas 14. storočia rozšírením takmer na celú západnú Afriku a kontrolou prakticky všetkých bohatých transsaharských zlatých obchodných ciest. V tomto čase sa veľké Malijské mestá Timbuktu a Djenné, stali centrami politiky, vzdelania a kultúry. Malijská kultúra padla v 15. storočí pod náporom kmeňa Songhai, ktorý založil vlastné hlavné mesto Gao. Songhai si udržali nadvládu do konca 16. storočia. Koniec impéria Songhai bol koncom regiónu ako centra trhu, pretože transsaharské obchodné cesty rýchlo stratili význam po založení morských ciest Európanmi. Od polovice 19. storočia prenikali do oblasti Francúzi. Po dobytí malijského územia koncom 19. storočia bolo Mali od roku 1904 súčasťou kolónie Horný Senegal - Niger v rámci Francúzskej západnej Afriky. V roku 1920 bolo malijské územie administratívne vyčlenené pod názvom Francúzsky Sudán, od roku1946 ako zámorské územie Francúzska, od roku 1958 ako autonómna republika v rámci Francúzskeho spoločenstva. Spojením Francúzskeho Sudánu (Mali) a Senegalu vznikla roku 1959 Federácia Mali, ktorá sa o rok neskôr rozpadla. Z bývalého Francúzskeho Sudánu vznikla v roku 1960 nezávislá republika Mali. Po koketovaní so socializmom v 60. rokoch hrala v 70. a 80. rokoch hlavnú rolu armáda. Krajina trpela periodickými vnútornými a vonkajšími rozkolmi rovnako ako aj predĺženým suchom v začiatkoch 70-tych rokov. Roku 1991 bola nastúpená cesta k pluralitnému politickému systému a v roku1992 sa konali slobodné voľby. Dnes je už situácia stabilná s viacstranovou demokratickou vládou. Sudánska republika a Senegal získali nezávislosť od Francúzska v roku 1960 ako Malijská federácia. Len niekoľko mesiacov po tom, čo vytvorili Sudánsku republiku, Senegal vyhlásil nezávislosť a štát bol premenovaný na Mali. Prezident Alpha Konare vyhral prvé Malijské demokratické prezidentské voľby v roku1992 a bol znova zvolený v roku 1997. Dodržaním zákona o dvoch volebných obdobiach Konare skončil v roku 2002 a bol nahradený Amadouom Toumanim Tourém.

Obyvateľstvo Mali sa delí na niekoľko skupín: [10]

- Bambari, Miniankovia, Malinkovia, Senufovia, Khassovia a Dogoni – zaoberajúci sa prevažne roľníctvom;
- Fulbovia, Tukulérovia, Tuaregovia, Mauri a Arabi – zaoberajúci sa chovom dobytka;
- Sarakoli a Songrovia – zaoberajúci sa aj roľníctvom a chovom dobytka;
- Bosovia a Somini – zaoberajúci sa rybárstvom.

[10] http://www.enchantedlearning.com/africa/mali/

Z etnického hľadiska tvoria najväčšiu časť populácie Bambari. Z náboženského hľadiska tvoria najväčšiu časť populácie Mali moslimovia. Úradným jazykom je francúzština.

Sahel ako makro región najviac ovplyvňujúci Mali predstavuje ekoklimatickú a biogeografickú zónu prechodu medzi saharskou púšťou na severe a oblasti "Sudánskej savany" alebo "Sudanian savanas" tiahnucej sa od Južného Sudánu až po Senegal. Samotný Sahel zaberá pás územia naprieč severnou polovicou Afriky medzi Atlantickým oceánom a Červeným morom. Arabské slovo Sahil ساحل znamená v preklade doslovne "pobrežie" a vystihuje oblasť Sahelu v zmysle vzhľadu vegetácie Sahelu ako "pobrežia" ohraničujúceho saharské púšte. Oblasť Sahelu sa tiahne v dĺžke takmer 5 400 km (cca 3 400 míľ) od Atlantického oceánu na západe až k Červenému moru na východe, v páse, ktorý má šírku niekoľko stoviek až 1 000 kilometrov. Podľa najnovších štúdií zaberá rozlohu až 3 053 200 km2 a predstavuje prechodný ekoregión polovyprahnutých pastvín, saván, stepí a tŕnistých krovín (shrublands) medzi zalesnenou oblasťou tzv. "Sudánskych saván" na juhu a Sahary na severe. Reliéf Sahelu je prevažne rovinatý, región leží prevažne v nadmorských výškach okolo 200 až 400 metrov nad morom. Niekoľko ojedinelých náhorných plošín a pohorí sa dvíha najmä v sudánskej, čadskej a nigerskej časti Sahelu, tieto oblasti sú však samostatnými ekoregiónmi - ich fauna a flóra sa značne líši od okolitých nížin. Ročné úhrny zrážok sa pohybujú od cca 200 mm v severných častiach Sahelu po cca 600 mm v najjužnejších a najdaždivejších oblastiach.

V roku 1960 zasiahlo oblasť mimoriadne sucho a státisíce ľudí zomreli v dôsledku hladu. Obdobia sucha sa odvtedy periodicky opakovali v ďalších desaťročiach. Spočiatku bolo za príčinu označené najmä nadmerné využívanie a degradácia pôdy. Konferencia OSN o dezertifikácii zamerala pozornosť na využívanie pôdy v oblasti a OSN spolu s vládami jednotlivých štátov začali klásť dôraz na degradáciu pôdy ako príčinu dezertifikácie.

Územie Sahelu zasahované čoraz častejšie obdobiami sucha približne od roku 3000 pred n. l., najnovšie zmeny v posledných desaťročiach až storočiach v oblasti súvisia s teplotami a cirkulačnými zmenami v severnom Atlantiku. Priemerné až slabo nadpriemerné úhrny zrážok sa viažu s prvou polovicou 20. storočia, s prechodným maximom v 30. rokoch a minimom okolo 1910-1915. Koncom 60-tych minulého storočia rokov do súčasnosti sa v oblasti Sahelu vyskytli len tri slabo zrážkovo nadpriemerné roky, všetky ostatné boli slabo až výrazne pod dlhodobým zrážkovým priemerom, s prechodným mimimom v polovici 80. rokov, kedy spadlo nad oblasťou Sahelu každý mesiac v priemere o 40 mm zrážok menej ako dlhodobý normál, pričom priemerné zrážkové úhrny nad Sahelom dosahujú hodnoty 200 až 700 milimetrov. Osemdesiate roky a pretrvávajúce sucho podnietili vznik Dohovoru Organizácie Spojených národov o boji proti dezertifikácii a suchu[11]. Od tej doby, meteorológovia, oceánografi a geografi skúmajú, čo spôsobilo sucho a aké zmeny v cirkulačných podmienkach nad oblasťou Sahelu v posledných desaťročiach nastali.

Vysušovanie Sahelu v poslednej tretine 20. storočia a začiatkom tretieho tisícročia spôsobilo rozsiahly hladomor, ktorý privolal širokú pozornosť verejnosti, vrátane Konferencie OSN o dezertifikácii (UNCOD) v Nairobi v Keni v roku 1977, o boji proti dezertifikácii v roku 1993, v roku 2006 bol dokonca vyhlásený Medzinárodný rok púští a dezertifikácie (Year of the Desert and Desertification) a taktiež v rámci Millenium Ecosystem Assessment. Program OSN pre životné prostredie vypracoval stratégiu pod názvom "Zmeny klímy a variabilita v oblasti Sahelu: Dopady a prispôsobenie sektoru poľnohospodárstva stratégii".

[11] http://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Convention_to_Combat_Desertification

K ľudským vplyvom na zmenu klímy v oblasti Sahelu patria:

- prudký nárast obyvateľstva - počet obyvateľstva sa v posledných desaťročiach každých 20 rokov zdvojnásoboval. Tempo rastu populácie (3% ročne) presahovalo tempo rastu výroby potravín (2% ročne). Celkový počet obyvateľov Sahelu sa pohybuje okolo 260 miliónov ľudí,
- chudoba - na obyvateľa sa príjem pohybuje okolo 500 dolárov ročne v Burkine Faso, 1 000 dolárov ročne v Mali a 2000 dolárov v Nigérii. V kontraste s ročnými príjmami na hlavu vo Francúzsku, Nemecku a Veľkej Británii (okolo 35 000 dolárov ročne) sú to mimoriadne nízke hodnoty, hraničiace so samotným prežitím (údaje pre rok 2007). Oblasť Sahelu zahŕňa 3 zo 4 najchudobnejších oblastí na svete,
- nadmerné spásanie, neefektívne a zastaralé poľnohospodárske metódy a využitie dreva stromov pre palivá. Nadmerné spásanie a nevhodné poľnohospodárske praktiky vedú k erózii pôdy a znižovaniu jej kvality.

Veľké sucho, ktoré v sedemdesiatych rokoch minulého storočia postihlo rad stredoafrických krajín, najviac však krajiny v pásme Sahelu zvýšilo pohyb kočujúcich kmeňov a tým aj potrebu násilného spoločenského dohľadu štátu s cieľom zabezpečiť nedotknuteľnosť štátnych hraníc a kontrolu migrácie. Keď v zmienenom období sucha dorazila do Mali medzinárodná humanitárna pomoc, krajina ju použila na financovanie uvedeného štátneho dohľadu. A tak v Mali a iných krajinách bol dozor nad pohybom kočovných kmeňov naviac sprevádzaný ďalšími formami sociálneho inžinierstva. Koncom sedemdesiatych rokov vypracovali tieto krajiny plány, ktoré nútili každého, vrátane nomádov, aby sa platením daní zúčastnil peňažného hospodárstva. V podstatných atribútoch sa konanie vlád týchto krajín veľmi nelíšilo od konania predstaviteľov starých otrokárskych režimov francúzskych, španielskych, portugalských či belgických kolonizátorov.

Bývalá francúzska kolónia Mali sa dlhé roky tešila povesti jedného z politicky najstabilnejších krajín západnej Afriky, kde sa väčšina z 15 miliónov obyvateľov hlásila k umiernenej forme islamu. Situácia sa zmenila vlani v apríli, keď sa pri vojenskom prevrate islamistické jednotky zmocnili miest na severe krajiny a začali tamojšiemu obyvateľstvu v rozpore s platnými zákonmi krajiny vnucovať život v súlade s islamským právom šarída.

5. OPERÁCIA EUTM V MALI

Jedným z aktérov, ktorí sa významne podieľajú na demokratizácii cudzích štátnych celkov je Európska únia (EÚ). Nemožno však tvrdiť, že sa v tejto oblasti jedná o nováčika, či aktéra s nedostatkom skúseností. Dlhoročné snahy o ovplyvňovanie smerovania nečlenských štátov prostredníctvom podmieňovania a prísľubu integrácie svedčia o jednoznačnom záujme tohto spolku vyspelých demokratických krajín na rozširovaní počtu demokratických štátov. Demokratické pôsobenie na štáty v cieľových oblastiach, za ktoré možno označiť balkánsky región a africký kontinent, vyžadovalo širší katalóg prostriedkov. Za náplň takéhoto rozšírenia možno považovať okrem iného realizáciu Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky (SZBP) a v jej rámci Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky (EBOP). Takýto prístup umožní posúdiť do akej miery je vojenské pôsobenie síl EÚ skutočným demokratizačným činiteľom v dotknutých krajinách, alebo plní čisto bezpečnostno-stabilizačnú funkciu.

Obrázok 1 Mali v rámci makroregiónu Sahel

5. 1 REAKCIA PREDSTAVITEĽOV EÚ NA UDALOSTI V MALI:

- EÚ je aj naďalej hlboko znepokojená bezpečnostnou situáciou v severnom Mali, ktoré sa stalo útočiskom pre teroristov a organizovaný zločin. Ministri zahraničných vecí 10. decembra 2012 schválili koncepciu krízového riadenia pre výcvikovú misiu EÚ v Mali (EUTM Mali) s cieľom podporiť obnovenie územnej celistvosti a demokratického poriadku v krajine,
- 18.01.2013 Rozhodnutie Rady 2013/34/CFSP zo 17. januára roku 2013 na vojenskej misii Európskej únie s cieľom prispieť k výcviku malijskej ozbrojených síl (EUTM Mali),
- 19.02.2013 Rozhodnutie Rady 2013/87/CFSP z 18. februára 2013 a začatí vojenskej misie Európskej únie s cieľom prispieť k výcviku malijskej ozbrojených síl (EUTM Mali),
- 16.04.2013 Rozhodnutie Rady 2013/178/CFSP z 25. februára 2013 a jeho podpise a uzavretí Dohody medzi Európskou úniou a Republikou Mali o stave v republike Mali z vojenskej misie Európskej únie s cieľom prispieť k výcviku Mali ozbrojených síl (EUTM Mali),
- 16.04.2013 Dohoda medzi Európskou úniou a Republikou Mali o stave v republike Mali z vojenskej misie Európskej únie s cieľom prispieť k výcviku malijskej ozbrojených síl (EUTM Mali).

Vysoká predstaviteľka EÚ Catherine Ashtonová vyhlásila: „Sme odhodlaní v plnej miere zmobilizovať všetky nástroje, ktoré máme k dispozícii, a to v spolupráci s našimi regionálnymi a medzinárodnými partnermi s cieľom pomôcť obyvateľom Mali obnoviť právny štát a opätovne nastoliť plne zvrchovanú demokratickú vládu, ktorá by mala moc v celej krajine. Európske odborné znalosti vo vojenskej oblasti môžu k tomuto úsiliu významne prispieť ako súčasť širšej podpory demokratického prechodu a našej humanitárnej pomoci postihnutému obyvateľstvu.“ Účelom EUTM Mali je poskytovať malijským ozbrojeným silám vojenský výcvik a poradenstvo s cieľom zlepšiť ich vojenské kapacity a operačnú účinnosť. Bude zabezpečovať výcvik malijských práporov a pomôže chrániť civilné obyvateľstvo a ľudské práva. Okrem toho bude úlohou misie usilovať sa o zlepšenie fungovania logistického a operačného velenia ozbrojených síl. V rámci misie sa tiež malijským ozbrojeným silám poskytne pomoc pri zlepšení riadenia ľudských zdrojov a výcvikových kapacít. Misia sa nebude zapájať do bojových činností. Veliteľstvo EUTM

Mali je v Bamaku, pričom výcvik sa uskutočňuje na vyhradenom mieste severovýchodne od Bamaka. Počiatočná dĺžka trvania misie je 15 mesiacov. Počíta sa s nasadením zhruba 200 inštruktorov, ako aj podporného personálu misie a strážnej jednotky. Táto nová misia predstavuje súčasť komplexného prístupu EÚ ku kríze v regióne Sahel, ktorý zahŕňa rozvojovú spoluprácu, humanitárnu pomoc, diplomatickú činnosť a konkrétnu podporu na zlepšenie bezpečnostnej situácie. Stratégia EÚ pre Sahel vychádza z myšlienky, že rozvoj a bezpečnosť sú prepojené a môžu sa navzájom podporovať a že komplexná kríza v regióne Sahel si vyžaduje odpoveď na úrovni regiónu.

5. 2 POSTOJ SLOVENSKA K OPERÁCII EUTM V MALI

Slovensko sa zaujíma nielen o vojenský vývoj v Mali a o prípadnú účasť na výcvikovej misii (EUTM), ale ako súčasť EÚ chce v široko poňatom prístupe byť nápomocné pri humanitárnych a rozvojových programoch pre túto krajinu, s konečným cieľom zabezpečiť reintegráciu rozdeleného štátu a návrat k ústavnosti a demokracii.

Slovenská republika politicky podporuje vojenský zásah Francúzska v Mali, ktorý považuje za opodstatnený a plne legitímny z hľadiska medzinárodného práva. Hoci Ozbrojené sily SR sa neplánujú zapojiť do francúzskej vojenskej akcie v krajine, podporuje spustenie výcvikovej misie EUTM zameranej na reštrukturalizáciu, výcvik a budovanie ozbrojených síl Mali a v tomto zmysle Slovenská republika víta rozhodnutie o spustení misie. Vojenská operácia v Mali by sa mala čo najskôr pretransformovať na mierovú misiu OSN, pretože je v záujme celého medzinárodného spoločenstva nájsť trvalé mierové politické riešenie v krajine. Ministerstvo obrany SR je pripravené vyslať výcvikový personál v závislosti od aktuálnych požiadaviek Európskej únie, ktorá za operáciu EUTM zodpovedá. Slovensko by mohlo prispieť predovšetkým vojenskými mentormi pre výcvik jednotiek pozemných síl Mali, a potenciálne aj vojenskými lekármi.

NAMIESTO ZÁVERU

Kongregácia Ľudia tradície a džihádu (arabsky : جماعة اهل السنة للدعوة والجهاد *Jamā'a Ahl al-Sunna Ak dawa wa al-Jihad*) lepšie známa ako Boko Haram je militantná teroristická organizácia so sídlom na severovýchode Nigérie a severného Kamerunu. Jedná sa islamistické hnutie, ktoré sa rozhodne stavia proti ľuďmi vytvoreným a ustanoveným právnym systémom, postupnej globalizácii a westernizácii sveta. Organizáciu založil v roku 2001 Mohammed Yusuf s cieľom vytvoriť zákony šaríja v krajine. Táto organizácia je okrem atentátov a únosov tiež známa najmä pre bombardovanie kostolov a útoky na kresťanské komunity v oblasti Maghrebu a pásme Sahelu. Nemá jasnú štruktúru alebo preukázané a konkrétne velenie. Boko Haram je rozdelená do troch frakcií. Napr. len v Nigérii bola v roku 2011 organizácia Boko Haram zodpovedná za najmenej 450 popráv. Od svojho založenia v roku 2001 sa tejto organizácii pripisuje priama či nepriama zodpovednosť za približne 10 000 úmrtí v zmienenom geopolitickom priestore. Jej prepojenie či spolupráca s inými teroristickými organizáciami operujúcimi v Afrike a mimo Afriky je stále predmetom diskusií. Považuje sa však za významného aktéra so značným mienkotvorným potenciálom na obyvateľstvo v dotknutom regióne.

Ďalšie faktory rezonujúce v tomto geopolitickom priestore ako sú náboženstvo, terorizmus, ekológia, klimatické zmeny, nerastné suroviny, neriešené alebo nevhodne riešené sociálne a ekonomické otázky predstavujú pre nasledujúce obdobie nepredvídateľné okolnosti. Zo systémového hľadiska obsahuje takýto komplex okolností silný emergentný potenciál, ktorého emergencia naviac závisí od komplexnej previazanosti jeho jednotlivých

komponentov a z nej vyplývajúcemu pravdepodobnému synergickému efektu. „Predovšetkým je nutné uvedomiť si globálny kontext, v ktorom sa súčasná Afrika nachádza a v ktorom sa nachádzala v dobe kolonializmu či studenej vojny, kedy existovali jasne definované sféry záujmu mocností, ktoré mali nielen svoje spektrálne, ale aj teritoriálne ohraničenie.“ [12] K uvedenému je naviac opäť potrebné spomenúť narastajúci záujem Číny a USA o africký kontinent, preto je možné konštatovať, že absencia Európy ako globálneho aktéra disponujúceho najkomplexnejšími spôsobilosťami v oblasti MKM by bolo v tomto geopolitickom priestore, eufemisticky vyjadrené, zaváhaním. Ekonomická kríza a s ňou spojené iné krízové fenomény sa netýkajú len Európy aj keď sú spoločným menovateľom súčasnej reality prevažne krajín Západnej civilizácie. Silnejúci vplyv synergie negatívnych faktorov prostredia životnej reality tej ktorej komunity na jednej strane a silnejúci vplyv synergie pozitívnych faktorov životnej reality tej ktorej komunity na strane druhej sú priamo úmerné silnejúcim vplyvom synergie tzv. push a pull faktorov stimulujúcich masívnu migráciu z konfliktných geopolitických priestorov do priestorov so stabilnými životnými podmienkami, v tomto prípade z Afriky najčastejšie smerom do Európy a Severnej Ameriky. Primárnou úlohou vlád a riadiacich štruktúr tak naďalej ostáva zachovanie funkčnosti a tvorba perspektív aj na pozadí neustále sa meniaceho komplexného prostredia. „Perspektívy nie sú ružové predovšetkým z pocitu všeobecnej beznádeje. Kým budú ľudia pasívne sedieť a dajú veciam voľný priebeh, dynamika systému sa bude pohybovať jediným smerom – smerom v ústrety sebadeštrukcii.“ [13]

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. *AJP-3.4 Non-Article 5 Crisis Response Operations.* North Atlantic Treaty Organization: NATO Standardization Agency, 2005.
2. *AJP-3.4.1 Allied Joint Doctrine for Peace Support 2008* North Atlantic Treaty Organization: NATO Standardization Agency, 88 s.
3. HUNTINGTON, Samuel P., 1996. *Střet civilizací, boj kultur a proměna světového řádu.* 1. vyd. Praha: Rybka Publishers, 2001. 393 s. ISBN 80-86182-49-5.
4. JURČÁK, Vojtech a kol., 2009. *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2009. 235 s. ISBN 978-80-8040-387-4.
5. JANEČEK, Martin, 2011. *Islámská rozpínavost včera, dnes a zítra*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Epocha, 2011. 320 s. ISBN 978-80-7425-117-7.
6. TAMENE, Getnet, 2010. *Moderné medzinárodné vzťahy a svetová politika.* 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, s. r. o. 2011. 275 s. ISBN 978-80-8078-325-9.
7. ŽÍDEK, Rudolf, 2008. *Teória stratégie v systémovom prostredí.* 1. vyd. Akadémia ozbrojených síl SR, 2008. 119 s. ISBN 978-80-8040-353-9.
8. CHOMSKY, Noam, 2013. *Mocenské systémy.* 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o. Bratislava, 2013. 155 s. ISBN 978-80-8061-690-8.
9. ZÁHOŘÍK, Jan, 2010. *Subsaharská Afrika.* 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2010. 180 s. ISBN 978-80-7422-021-0.

[12] Záhořík, J.: *Subsaharská Afrika*. Nakladatelství Lidové noviny. Praha, 2010. s. 5. ISBN 978-80-7422-021-0.
[13] Chomsky, N.: *Mocenské systémy.* Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o. Bratislava, 2013. S. 41. ISBN 978-80-8061-690-8.

10. HODAČ, Jan, KOTRBA, Tomáš, 2011. *Učebnice globalizace.* 1. vyd. Brno: Nakladatelství Barrister & Principal, Brno, 2011. 308 s. ISBN 978-80-87474-33-4
11. *Current peacekeeping operations*. [online]. 2013. [cit.20.08.2013]. Dostupné na
a. internete: http://www.un.org/en/peacekeeping/operations/current.shtml
12. *Ongoing missions and operations*. [online]. 2013. [cit.20.08.2013]. Dostupné na
a. internete: http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/
13. *NATO operations and missions*. [online]. 2013. [cit.20.08.2013]. Dostupné na internete: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52060.htm*Field operations*. [online]. 2013. [cit.20.08.2013]. Dostupné na internete: http://www.osce.org/home/43692
14. *Mali. [*online]. 2013. [cit.20.08.2013]. Dostupné na internete: http://www.enchantedlearning.com/africa/mali/
15. *United Nations Convention to Combat Desertification.* [online]. 2013. [cit.20.08.2013]. Dostupné na internete: http://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Convention_to_Combat_Desertification

nrtm. PhDr. Martin NIČ
Čordákova 13, Košice 04023
martinnic@azet.sk

NOVÁ BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE RAKOUSKA A INICIATIVY SMART DEFENCE A POOLING & SHARING
THE NEW AUSTRIAN SECURITY STRATEGY AND SMART DEFENCE AND POOLING & SHARING INITIATIVES

Antonín NOVOTNÝ

ABSTRACT

V červenci 2013 schválilo Rakousko novou bezpečnostní strategii, která mimo jiné konstatuje, že nová rizika a výzvy jsou mnohem komplexnější a méně předvídatelné. Moderní bezpečnostní politika by podle ní měla být integrovaná a měla by být založena na koordinované spolupráci, jak na vnitropolitické, tak i mezinárodní úrovni. I přes zdůrazňování zachování stávající neutrality Rakouska, klade dokument důraz na zapojení do společné bezpečnostní a zahraniční politiky EU. V dokumentu je rovněž zmíněna pokračující spolupráce s NATO, ale již se zde neobjevuje, na rozdíl od předchozí strategie, zmínka o možném vstupu Rakouska do NATO. Obsahem článku je vztah Rakouska k probíhajícím iniciativám NATO – Smart Defence a Evropské unie – Pooling & Sharing, představující reakci obou organizací na snižující se obranný rámec a zároveň snahu o novou kulturu mezinárodní spolupráce.

In July 2013 Austria has approved a new security strategy, which also notes that new risks and challenges are more complex and less predictable. Modern security policy should accordingly be integrated and should be based on coordinated cooperation, both at domestic and international level. Despite the emphasis on maintaining the existing neutrality of Austria, paper lays emphasis on involvement in the Common Foreign and Security Policy. The document also mentioned the ongoing cooperation with NATO, but already there does not appear, unlike the previous strategy, the mention of a possible accession of Austria to NATO. The content of this article is the relationship of Austria to the ongoing NATO initiatives - Smart Defence and the European Union - Pooling & Sharing, representing both organizations respond to declining defence framework and also the effort of a new culture of international cooperation.

Keywords
Bezpečnostní strategie; Smart Defence; Pooling and Sharing; vojenské schopnosti
Security strategy; Smart Defence, Pooling and Sharing, military capability.

ÚVOD

V červenci 2013 zveřejnila Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) hospodářský přehled Rakouska.[1] Země má vysokou životní úroveň, nejnižší míru nezaměstnanosti v EU a kvalitní životní prostředí. Bankovní sektor je poměrně zdravý a veřejné finance v relativně dobrém stavu a na makroekonomické frontě nemá větší problémy. V červenci 2013 byla také schválena nová bezpečnostní strategie Rakouska s názvem „Rakouská bezpečnostní strategie – Bezpečnost v nové dekádě – Vytváření bezpečnosti.“[2] Bezpečnostní strategie má akcentovat nové bezpečnostní výzvy ve 21. století, které se liší od bezpečnostní situace druhé poloviny 20. století. Obsahem tohoto příspěvku je vztah Rakouska, země s vysokou životní úrovní a nejnižší mírou nezaměstanosti v EU, k probíhajícím iniciativám NATO –

[1] OECD (2013) Economic Surveys: Austria 2013.
[2] Österreichische Sicherheitsstrategie, Sicherheit in einer neuen Dekade – Sicherheit gestalten. Wien 2013.

Smart Defence a Evropské unie – Pooling & Sharing, představující reakci obou organizací na snižující se obranný rámec a zároveň snahu o novou kulturu mezinárodní spolupráce.

1. NOVÁ RAKOUSKÁ BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE

Dne 3. července 2013 byla po více než dvou letech příprav rakouským parlamentem schválena nová bezpečnostní strategie. Jedná se o aktualizaci rakouské Bezpečnostní a obranné doktríny z roku 2001.[3] Návrh této strategie existoval v písemné podobě již relativně dlouho (dokument byl schválen vládou již 1. března 2011), jeho konečná podoba však rovněž závisela na výsledku referenda o zachování branné povinnosti či profesionalizaci armády, které v lednu 2013 skončilo podporou zachování branné povinnosti.[4]

Dokument se skládá ze tří částí. První část se zabývá obecně bezpečnostní politikou a bezpečnostními riziky 21. století, které jsou odlišné od bezpečnostní situace druhé poloviny 20. století, která byla ovlivněna konfliktem Východ-Západ. Konstatuje, že nová rizika a výzvy jsou mnohem komplexnější a méně předvídatelné. A tomu musí odpovídat i moderní bezpečnostní politika, která musí zohledňovat jak vnitřní, tak i vnější, stejně tak jako civilní a vojenské bezpečnostní aspekty. Moderní bezpečnostní politika by měla být integrovaná, klást důraz na dělbu úkolů mezi státní i nestátní aktéry. Měla by být proaktivní, tj. působit tak, aby ohrožení vůbec nevznikla. A rovněž solidární, neboť bezpečnost neutrálního Rakouska a především EU jsou úzce propojeny. Rakouská bezpečnostní politika 21. století by měla zahrnovat opatření jak na národní, evropské i mezinárodní úrovni.

Druhá část dokumentu se věnuje analýze bezpečnostní situace Rakouska a rovněž novým bezpečnostním výzvám. Dokument konstatuje, že politicko-bezpečnostní vývoj v Evropě je ve stále zvětšující se míře ovlivňován působením mezinárodních organizací, především EU, která se vznikem společné zahraniční a bezpečnostní politiky a společné bezpečnostní a obranné politiky posílila svůj potenciál v oblasti krizového managementu („Battle Groups“ a „Civilian Response Teams“). V dokumentu je rovněž zmíněn závazek jednotlivých členských zemí EU vzájemné pomoci při ozbrojeném útoku a rovněž klauzule solidarity v případě teroristických útoků nebo katastrof. Komplexní bezpečnostní otázky podle nové strategie vyžadují mezinárodní spolupráci, především mezinárodních organizací. Dokument vyzdvihuje roli OSN v mírových operacích a významnou roli NATO v mezinárodním krizovém managementu. O případném vstupu Rakouska do NATO se na rozdíl od předchozího dokumentu Bezpečnostní a obranná doktrína z roku 2001 již dokument nezmiňuje. Rovněž je zmíněna role OBSE a to v oblasti vojensko-politické, především v otázkách odzbrojení, zabránění vzniku konfliktů a budování důvěry.

Jako nové bezpečnostní výzvy, rizika a ohrožení nová strategie zmiňuje: terorismus, šíření zbraní hromadného ničení, mezinárodní krize a jejich následky, přírodní či technické katastrofy, počítačovou kriminalitu, obchod s drogami či organizovaný zločin, ilegální migraci, nedostatek zdrojů (energie, potraviny, voda), pandemie, a další. Těmto bezpečnostním výzvám se dá čelit podle ní především spoluprácí všech aktérů na evropské i mezinárodní úrovni.

Třetí část strategie se věnuje samotným bezpečnostním konceptům Rakouska v nové dekádě. Jsou zde vyjmenovány základní bezpečnostně-politické hodnoty, zájmy a cíle Rakouska. Co se týče vnitřní bezpečnosti, důraz je kladen na ochranu suverenity a funkcionality státu. Vzhledem k tomu, že vnitřní bezpečnost má rovněž mezinárodní dimenzi, klade si Ra-

[3] Sicherheits- und Verteidigungsdoktrin. Dostupné na internetu: http://www.bka.gv.at/2004/4/4/doktrin_d.pdf
[4] Defense News. 20. leden 2013. Dostupné na internetu:
http://www.defensenews.com/article/20130120/DEFREG01/301200016

kousko za cíl rovněž přispívat ke stabilitě a bezpečnosti států, které mohou mít jako země původu či tranzitní země vliv na bezpečnostní situaci Rakouska. V textu jsou v tomto kontextu kromě zemí západního Balkánu či jihovýchodní Evropy zmíněny rovněž země východní či jižního sousedství EU a rovněž cílená spolupráce s USA a Ruskem v této oblasti.

Vzhledem ke konceptu zapojení všech důležitých aktérů, jsou do dokumentu začleněny oblasti spadající do kompetence policie a ministerstva vnitra (boj proti kriminalitě, včetně počítačové; otázky poskytování azylu, migrace atd.).

Rakouská armáda má mít i nadále nezastupitelnou roli v oblasti vnitřní i vnější bezpečnosti. V oblasti vnitřní bezpečnosti má mít armáda nadále významnou roli při pomoci při přírodních či technických katastrofách či například při ochraně strategické infrastruktury. V oblasti vnější bezpečnosti se má rakouská armáda nadále angažovat v mezinárodním krizovém managementu, a to především v mírových misích OSN, NATO, OBSE a také v rámci Battle Groups EU. Toto aktivní angažmá v zahraničí má být podpořeno závazkem, dle kterého má v zahraničí trvale působit 1.100 rakouských vojáků.

Role rakouské diplomacie spočívá v prosazování rakouských zájmů jak prostřednictvím diplomatických zastupitelských úřadů ve světě, tak působením v mezinárodních organizacích. V oblasti zahraničněpolitických aspektů bezpečnostní politiky je Rakousko ve strategii označováno „za prostředníka v mezinárodních konfliktech."

2. INCIATIVA NATO - SMART DEFENCE

Termín „Smart Defence" začal používat veřejně generální tajemník NATO Anders Fogh Rasmussen na začátku roku 2011, kdy v několika svých projevech podpořil rozvoj nadnárodní spolupráce, hospodářského plánování a regionální přístupy zaměřené k budování vojenských schopností Aliance. Inciativa NATO Smart Defence je nový přístup, který se snaží lépe sladit národní priority a kolektivní požadavky členských států Aliance. Místo hledání národních řešení v oblasti vojenských schopností, tam kde je to efektivní po stránce nákladů, jsou při budování kapacit Aliance hledána nadnárodní řešení. Myšlenka "sdružování a sdílení" v oblasti vojenských schopností členských států byla vedena snahou odstranit v rámci Aliance mezeru *(gap)* mezi požadavky a možnostmi NATO. Celý koncept byl oficiálně představen v rámci summitu NATO v Chicagu v květnu 2012, ale samotná myšlenka sdílení schopností nepředstavuje nic nového. Obavy z nedostatku vojenských schopností v NATO pravidelně vyjadřovali četní političtí a vojenští představitelé Aliance. "Sdružování" vojenské síly a prostředků z různých zemí s cílem posílit operační schopnosti, a "sdílení" výzbroje a zabezpečení, již byly realizovány v minulosti. Z tohoto úhlu pohledu se tak současná iniciativa Smart Defence jeví jen jako nový pokus realizovat a oprášit starou myšlenku. Pro představu lze uvést několik posledních aktivit: *the Conventional Defence Initiative* v roce 1985, *the Defence Capabilities Initiative* v roce 1999, *the Prague Capabilities Commitments* v roce 2002, *the Usability Targets* z roku 2004 a *the Lisbon Capabilities Package* z roku 2010. Všechny byly určeny ke zlepšení kolektivních schopností Aliance, ale i přes některé dílčí úspěchy, zůstala většina těchto aliančních snah pouze na národní úrovni.

Seznam prvních společných projektů v oblasti obrany, již v rámci iniciativy Smart Defence, byl formalizován na summitu NATO v Chicagu v květnu roku 2012. Tento seznam projektů je živým dokumentem, což znamená, že v případě potřeby čelit nějaké nové situaci či hrozbě, mohou být identifikovány nové projekty. Aktuálně se skládá ze tří kategorií projektů. V kategorii „Úroveň 1" je zařazeno 26 již existujících projektů, z toho je 24 projektů aktiv-

ních, v kategorii „Úroveň 2“ je celkem 57 projektů, které se připravují k realizaci a v kategorii „Úroveň 3“ je zařazeno 67 projektů k možné realizaci v nejbližší budoucnosti.[5]

3. INICIATIVA EU – POOLING AND SHARING

Také v případě inciativy Evropské unie „Pooling & Sharing“ (Sdružování a sdílení) se nejedná o nový koncept. Objevil se již v roce 2003, v materiálu Evropská bezpečnostní strategie.[6] Termín „sdružování“ a „sdílení“ popisuje různé formy spolupráce obrany. Sdílení - jedna nebo více zemí poskytuje svým partnerům schopnost či vybavení (např. leteckou přepravu) nebo plní úkoly ve prospěch jiné země. Jako příklad lze uvést střežení vzdušného prostoru pobaltských zemí státy NATO v rámci iniciativy Air Policing. Sdružování – schopnosti dané země jsou poskytovány ve prospěch jiné země nebo zemí. Speciální nadnárodní struktura je nastavena tak, aby bylo možno koordinovat nasazení těchto schopností. Jako příklad lze uvést Evropské velitelství vzdušné přepravy (EATC) v nizozemském Eindhovenu, které sdružuje státy Beneluxu, Francii a Německo s cílem efektivnějšího využití dopravních letounů těchto zemí. Ke sdružování může docházet již při zadávání veřejné zakázky, rozvoji schopností případně při následném provozování sdíleného zařízení. To umožňuje zemím buď získat vyšší počet jednotek, nebo získat schopnosti, které by si stát nemohl z cenových důvodů sám opatřit.

Na summitu EU v belgickém Ghentu v září 2010 rozhodli ministři obrany členských zemí EU vypracovat soupis projektů, ve kterých by bylo možno vzájemně sdílet vojenské schopnosti. Nejnaléhavější oblasti spolupráce měla za úkol určit Evropská obranná agentura (EDA) společně s pomocí odborníků - generál Camporini (bývalý náčelník generálního štábu Itálie), Francois Lureau (bývalý ředitel národního úřadu vyzbrojování Francie), Eero Lavonen (ředitel národního úřadu vyzbrojování Finska), generál Mats Nilsson (Švédsko) a Hilmar Linnenkamp (bývalý náměstek generálního ředitele EDA). Tyto vybrané prioritní oblasti spolupráce byly v listopadu 2011 schváleny řídícím výborem EDA na úrovni ministrů obrany členských zemí EU. Všechny oblasti mají potenciál pro další strukturovaný rozvoj, podporu sdružování a sdílení a část řeší problém nedostatků v klíčových operačních schopnostech. Konkrétně byly vybrány následující projekty:

- Výcvikový program pro vrtulníky
- Schopnosti námořního sledování
- Evropská akviziční skupina pro nákup služeb satelitní komunikace
- Lékařská podpora - polní nemocnice
- Schopnost doplňování paliva za letu
- Budoucí vojenská satelitní spojení
- Zpravodajství, sledování, průzkum (ISR)
- Výcvik leteckých posádek
- Evropská dopravní střediska
- Inteligentní munice
- Námořní výcvik a logistika[7]

[5] NATO. *Smart Defence projects and proposals 14thMarch 2013. Extraction from SD Projects and Proposals Database, North Atlantic Treaty Organization HQ.*
[6] EU. *A better secure Europe in a better world : European security strategy.* 12. prosince 2003. Dostupné na internetu: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf
[7] MULIN, Jon. *Pooling and Sharing is an art not a science.* s. 12-14. Dostupné na internetu: http://www.eda.europa.eu/docs/brochures/EDMIssue1.pdf

Ve střednědobém horizontu může iniciativa Pooling & Sharing pomoci s pořízením služby nebo materiálu levněji případně zprostředkovat pořízení většího množství. Tento proces musí být ale řízen tak, aby nebyly ztraceny životně důležité a jedinečné schopnosti. Prostřednictvím této iniciativy existuje možnost zastavit proces zhoršování stávajících schopností, na druhé straně však mohou země sdílet pouze ty schopnosti, které mají. Proto nedostatky ve schopnostech evropských států například v průzkumu, mohou být naplněny pouze další investicí.

V oblasti vzájemné spolupráce zemí EU existuje v současné době více jak 100 projektů, u nichž přibližně 20% představuje bilaterální spolupráce a přibližně u 60 % projektů je zapojeno pět nebo méně partnerů. Zbytek jsou projekty s více jak pěti spolupracujícími partnery.[8]

4. RAKOUSKO A INICIATIVY POOLING AND SHARING A SMART DEFENCE

Nově přijatá rakouská bezpečnostní strategie reflektuje výrazné změny v oblasti mezinárodní bezpečnosti od roku 2001, včetně nejnovějšího vývoje v EU a NATO. Z nově přijaté bezpečnostní strategie jasně vyplývá zapojení Rakouska do zahraniční a bezpečnostní politiky EU, NATO, OSN nebo OBSE.

Rakousko, od roku 1995 členská země Evropské unie, se ve své bezpečnostní strategii zavazuje, že bude podílet na bezpečnostní politice EU ve všech jejích dimenzích. I přes svoji neutralitu se Rakousko podílí i na činnosti NATO v rámci Rady euro-atlantického partnerství (EAPC) a Partnerství pro mír (PfP) a má své diplomatické zastoupení na velitelství NATO v Bruselu. V nové bezpečnostní strategii dále Rakousko deklaruje, že se bude na základě pozvání Aliance, podílet na případné realizaci článku 5 WS, pokud to bude v rakouském vnitropolitickém nebo zahraničně politickém zájmu. Z nedávno vydané zprávy EDA „The National Breakdown of Defence Data for 2011“[9] vyplývají k Rakousku následující údaje:

- i když v roce 2011 došlo ke zvýšení vojenského rozpočtu Rakouska na 2 453 milionů EUR z 2 430 milionů EUR v roce 2010, což tvoří zvýšení o 0,9%, přesto došlo ke snížení podílu obranných výdajů z 0,86% HDP v roce 2010 na 0,82% HDP(2011). Rakousko tak společně s Irskem, Maltou a Lucemburskem patřilo mezi členské země EU s nejnižším podílem obranných výdajů; v procentním vyjádření pod 1% HDP;
- u výdajů na nákupu výzbroje došlo v roce 2011 ke snížení o 6,8% oproti roku 2010 – z 309,8 milionů EUR na 288,6 milionů EUR (2011) přičemž si Rakousko nepořídilo žádnou výzbroj ve spolupráci s partnery;
- z celkového počtu 29 533 vojáků v roce 2010 došlo ke snížení na 27 110 osob v roce 2011. U civilních osob došlo v uvedeném období ke snížení z 9 030 osob v roce 2010 na počet 8 738 v roce 2011;
- pokud se týká nasazení osob v zahraničí – v roce 2010 bylo nasazeno 1 068 osob a v roce 2011 již 1298 osob (zvýšení o více jako 20%). Rakousko tímto dodržovalo svůj závazek vyjádřený v nové bezpečnostní strategii - mít nasazeno v zahraničí nejméně 1100 osob.

V rámci iniciativy EU Pooling and Sharing se Rakousko podílí na projektu ochrany proti improvizovaným výbušným systémům (C-IED). Další konkrétní angažovanost Rakous-

[8] MOLLING, Christian. Pooling und Sharing in EU und NATO. s. 2. Dostupné na internetu: http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/aktuell/2012A25_mlg.pdf
[9] EDA. The National Breakdown of Defence Data for 2011. Dostupné na internetu: http://eda.europa.eu/docs/default-source/news/national-defence-data-2011---eda-pms.pdf

ka je v projektu ATARES (Air Transport Refuelling and Exchange of other Services), kdy v roce 2012 nabídlo 50 letových hodin letounu C-130 Hercules a v roce 2013 dalších 200 hodin.[10] Podílí se také na iniciativě „Effective Procurement Methods," jejímž cílem je efektivní nákup pro armádu prostřednictvím EDA. Společně s dalšími 12 státy podepsalo dohodu o vytvoření mnohonárodní modulární zdravotnické jednotky pro nasazení do vojenských nebo záchranných operací s působností od roku 2014. Jako nečlenský stát NATO se Rakousko přesto, z pozice partnera, podílí na třech projektech Aliance v rámci iniciativy Smart Defence. Konkrétně se jedná o projekty Mnohonárodního velitelství v Ulmu, projekt Mnohonárodního logistického centra a projekt Mnohonárodního rozvoje schopností pro užití v operacích.[11]

Toto sdílení vojenských schopností v rámci iniciativ Smart Defence a Pooling and Sharing lze hodnotit jako reakci NATO i EU na nové bezpečnostní prostředí ve světě a neustále se snižující rámec obranných výdajů. Přestože projekty mnohonárodní spolupráce nelze považovat za bezchybný nástroj rozvoje schopností, pro řadu zemí představuje jedinou reálnou možnost, jak do budoucna zajistit svou obranu. Tuto oblast, však ovlivňují, kromě skutečně investovaných finančních prostředků, i následující skutečnosti:

- Nedostatek důvěry - prvořadé politické omezení pro sdružování a sdílení je jednoznačná důvěra a společný smysl pro identitu, které jsou nezbytné pro řešení společných bezpečnostních otázek. Jestliže mají být obě iniciativy úspěšné, musí investovat do budování důvěry a přizpůsobit cíle projektů tak, aby se s nimi ztotožnily jednotlivé zapojené země;
- Úroveň ambicí - více než geografie nebo velikost země zapojené do projektů, určuje obranu a bezpečnostní politiku země úroveň národních ambicí. Jedná se o hlavní faktor při společném sdílení vojenských schopností, který může ovlivnit křehkou rovnováhu nezbytnou pro úspěšné dosažení cílů obou inicativ;
- Partnerství NATO a EU – celkem 21 států z 28 členských zemí NATO jsou současně členové Evropské unie, a proto jsou klesající obranné rozpočty soustředěny především v Evropě;
- Role specializace – zůstává stejná, jen se liší od jiných iniciativ v dynamice sdílení nákladů, sdružování aktiv, normalizaci nebo užší spolupráci. Prioritní otázkou tedy je, jaký zvolit stupeň specializace, a zda zvolit flexibilní nebo neměnný přístup.

Jestliže chce Evropa posílit svůj vliv, potřebuje silnou a aktivní společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, která zase vyžaduje konkurenceschopnější a efektivnější odvětví obrany a bezpečnosti. Několik po sobě jdoucích škrtů v rozpočtech na obranu a přetrvávající roztříštěnost evropských obranných trhů ohrožuje schopnost Evropy udržet si účinné obranné schopnosti a konkurenceschopný obranný průmysl. V prosinci 2013 se proto připravuje jednání Evropské komise, která má projednat akční plán „A new deal for European Defence. Towards a more Competetive and Efficient Defence and Security Sector,"[12] z července tohoto roku.

S cílem podpořit spolupráci a posílit efektivitu evropské obrany se Komise chystá projednat následující oblasti:

1. Dokončení vnitřního trhu pro obranu a bezpečnost. Na základě dvou stávajících směrnic o veřejných zakázkách v oblasti obrany a o transferech pro obranné účely uvnitř EU se bude

[10] ALGIERI, Franco. KAMMEL, Arnold. PFARR, Dietmar. *Pooling & Sharing im Rahmen der Europäischen Union.* s. 25.
[11] Ref. 5. s. 8, 44,46.
[12] A new deal for European Defence. Dostupné na internetu:
http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/defence/files/communication_defence_en.pdf

Komise rovněž zabývat narušováním trhu a bude přispívat ke zvýšení bezpečnosti dodávek mezi členskými státy.

2. Posílení konkurenceschopnosti evropského průmyslu. Za tímto účelem Komise vyvine politiku v oblasti obranného průmyslu založenou na dvou klíčových prvcích:

- Podpora konkurenceschopnosti – včetně vývoje „hybridních standardů“ pro bezpečnostní a obranné trhy a přezkoumání možností vývoje evropského certifikačního systému pro vojenskou letovou způsobilost.

- Podpora malých a středních podniků – včetně vývoje evropského partnerství strategických seskupení s cílem poskytnout spojení s ostatními seskupeními a podpořit malé a střední podniky v oblasti obrany v celosvětové konkurenci.

3. Využití synergií mezi civilním a vojenským sektorem. Využít v co největší míře synergie mezi civilním a vojenským sektorem s cílem zajistit co nejefektivnější využívání prostředků evropských daňových poplatníků. A to zejména prostřednictvím:

- soustředění snah na případné vzájemné obohacování mezi civilním a vojenským výzkumem a na potenciál vesmíru pro dvojí využití;

- pomoci ozbrojeným silám snížit jejich spotřebu energie.

4. Prozkoumání nových možností. Posunout strategickou diskusi v Evropě kupředu a připravit půdu pro silnější a hlubší evropskou spolupráci. A to zejména prostřednictvím:

- posouzení případných kapacit dvojího využití ve vlastnictví EU, které by mohly v určitých oblastech bezpečnosti doplňovat vnitrostátní kapacity a stát se efektivními a hospodárnými prostředky ke znásobení síly;

- navržení způsobů podpory výzkumu souvisejícího se Společnou bezpečnostní a obrannou politikou v oblastech, kde jsou obranné schopnosti EU potřebné nejvíce.[13]

Je jasné, že není v silách jednotlivých členských států EU samostatně vyvinout a udržovat nejdůležitější technologie a schopnosti nezbytné pro budoucnost. Ačkoliv obrana a bezpečnost jsou i nadále řešeny primárně v rámci vnitrostátních kompetencí jednotlivých států, je určitě možné pro prosazení evropské spolupráce udělat více.

ZÁVĚR

Současná rakouská vláda si předsevzala schválit novou bezpečnostní strategii ještě před parlamentními volbami na konci září 2013, a proto byl dokument projednán v krátkém časovém sledu Obranným výborem parlamentu a následně byla strategie schválena v plénu Národní rady. Urychlený postup při schvalování tohoto dokumentu byl následně kritizován některými politickými stranami v Rakousku, podle nichž nebyl materiál v parlamentu dostatečně projednáván. Pro dlouhodobou platnost strategie by bylo pravděpodobně prospěšnější její řádné projednání a podpora v rámci celého politického spektra. Odvolávání se na úzkou spolupráci s OSN v mírových misích a na roli prostředníka v mezinárodních konfliktech, s ohledem na nedávné stažení kontingentu rakouských vojáků z mise OSN UNDOF[14] na Golanských výšinách, které rozhodně neprobíhalo v úzké koordinaci s OSN, a kdy naopak OSN muselo na Rakousko vyvíjet značný tlak, aby předčasným stažením vojáků neohrozilo fungo-

[13] Press Release Database. Dostupné na internetu: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-734_cs.htm
[14] The United Nations Disengagement Observer Force (UNDOF). Dostupné na internetu: http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/undof/

vání mise,[15] nevyznívá v materiálu příliš přesvědčivě. Důvody pro odvolání rakouských vojáků po 39 letech z této mise jsou „primárně vnitropolitické.“[16] Přesto lze konstatovat, že schválení nové aktualizované bezpečnostní strategie bylo nutným krokem pro stanovení priorit týkajících se zajištění vnitřní i vnější bezpečnosti Rakouska.

Světová a evropská finanční krize posledních let, zvýraznila již tak velký rozdíl mezi obrannými schopnostmi USA a Evropy. Příčiny poklesu evropských obranných výdajů lze spatřovat zejména v obecném pocitu bezpečí po ukončení studené války a v orientaci jednotlivých národních vlád na sociální programy. Druhým problémem je nízká efektivita vynakládaných prostředků, která je způsobena zejména nedostatečnou úrovní mezinárodní spolupráce a také ochranářskými praktikami vůči národním průmyslovým subjektům. V tomto ohledu může být současná ekonomická krize významným katalyzátorem rozvoje mezinárodní spolupráce v širokém slova smyslu, včetně iniciativ Smart Defence a Pooling and Sharing na udržení a rozvoje vojenských schopností. Společným jmenovatelem těchto aktivit je snaha o zvýšení interoperability a úsilí o dosažení úspor v oblasti lidských, materiálních a finančních zdrojů.

Naprosto zásadní v tomto procesu ale je odpovídající politická podpora a vůle ze strany zapojených zemí a dále nutnost překlenutí rozporu mezi politickými deklaracemi a reálnou ochotou přistoupit k intenzivní mezinárodní spolupráci v konkrétních oblastech sdílení vojenských schopností. Proto bude prosincové jednání Evropské komise velmi důležité, nejen pro Rakousko.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ

ALGIERI, Franco. KAMMEL, Arnold. PFARR, Dietmar. *Pooling & Sharing im Rahmen der Europäischen Union.* Leden 2013. Vídeň. s. 25. ISBN: 978-3-902670-98-4.

A new deal for European Defence. EK, July 2013. [cit. 2013-09-24]. Dostupné na internetu:

http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/defence/files/communication_defence_en.pdf

Defense News. 20. leden 2013. [cit. 2013-09-24]. Dostupné na internetu: http://www.defensenews.com/article/20130120/DEFREG01/301200016

EDA. The National Breakdown of Defence Data for 2011. Září 2013. [cit. 2013-09-24]. Dostupné na internetu: http://eda.europa.eu/docs/default-source/news/national-defence-data-2011---eda-pms.pdf

EU. *A better secure Europe in a better world : European security strategy.* 12. prosince 2003. [cit. 2013-09-24]. Dostupné na internetu: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf

MOLLING, Christian. Pooling und Sharing in EU und NATO. s. 2. [cit. 2013-09-24]. Dostupné na internetu:

http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/aktuell/2012A25_mlg.pdf

[15] Pif, paf. Rakouští vojáci na Golanech berou do zaječích. Dostupné na internetu: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/pif-paf-rakousti-vojaci-na-golanech-berou-do-zajecich_273312.html

[16] Politologe Schmidinger: Golan-Abzug "peinlich". Dostupné na internetu: http://diepresse.com/home/politik/aussenpolitik/1415767/Politologe-Schmidinger_GolanAbzug-peinlich

MULIN, Jon. *Pooling and Sharing is an art not a science.* Vydání květen-červenec 2012. European Defence Matters ze dne 21. května 2012. s. 12-14. ISSN 1977-5059. [cit. 2013-09-24]. Dostupné na internetu: http://www.eda.europa.eu/docs/brochures/EDMIssue1.pdf

NATO. *Smart Defence projects and proposals 14th March 2013. Extraction from SD Projects and Proposals Database, North Atlantic Treaty Organization HQ.* March 2013. ŠIS AČR.

OECD (2013) Economic Surveys: Austria 2013. OECD Publishing. [cit. 2013-09-24]. Dostupné na internetu:

http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-surveys-austria-2013_eco_surveys-aut-2013-en#page3

Österreichische Sicherheitsstrategie, Sicherheit in einer neuen Dekade – Sicherheit gestalten. Wien 2013. [cit. 2013-09-24]. Dostupné na internetu: http://www.austria.gv.at/DocView.axd?CobId=52099

Pif, paf. Rakouští vojáci na Golanech berou do zaječích. [cit. 2013-09-24]. Dostupné na internetu: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/pif-paf-rakousti-vojaci-na-golanech-berou-do-zajecich_273312.html

Politologe Schmidinger: Golan-Abzug "peinlich". [cit. 2013-09-24]. Dostupné na internetu:

http://diepresse.com/home/politik/aussenpolitik/1415767/Politologe-Schmidinger_GolanAbzug-peinlich

Press Release Database. EDA, září 2013. [cit. 2013-09-24]. Dostupné na internetu: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-734_cs.htm

Sicherheits- und Verteidigungsdoktrin. Wien, 2001. [cit. 2013-09-24]. Dostupné na internetu: http://www.bka.gv.at/2004/4/4/doktrin_d.pdf

The United Nations Disengagement Observer Force (UNDOF). [cit. 2013-09-24]. Dostupné na internetu: http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/undof/

Ing. Antonín Novotný
Centrum bezpečnostních a vojenskostrategických studií, Univerzita obrany
Kounicova 65
662 10 Brno
E-mail: antonin.novotny@unob.cz

ZINTEGROWANY SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA NOWE UWARUNKOWANIA
INTEGRATED SAFETY SYSTEM STATE NEW CONDITIONS

Antoni OLAK, Antoni KRAUZ

ABSTRACT

In connection with the location of the phenomenon of internal security in the Polish situation after 2004 in the material submitted an out line of the problem after Polish accession to the European Union - May 1, 2004, in changes on the Polish political scene, and the events that had a decisive influence Polish on the geopolitical situation. Security in the broad sense, strictly speaking, external security and interior. Are the last two are components of a larger whole, or whether they are separate states, erroneously linked together. The definition of security here at all, concepts, understanding of internal security and the relationship of this category of security policy. The development of this issue helped to show the phenomenon of internal security in practical dimension. Discussion of the various factors affecting the security situation allows it to better describe the same phenomenon. This study was designed to show whether the current situation in which there is the Republic of Poland is the proverbial, haven, where they may have protected the basic need for easy function and develop through the implementation of its plans and wider society.

Keywords:
Inline security, external security, system safety, be security policy.

WPROWADZENIE

Bezpieczeństwo to podstawa funkcjonowania, stan niezauważalny a przez to i trudny do zdefiniowania i ocenienia. Parafrazując można powiedzieć, że z bezpieczeństwem jest jak z „Jana Kochanowskiego zdrowiem - *nikt się nie dowie czym jest dopóki go nie zabraknie*". Trudność w ujęciu bezpieczeństwa jest tym trudniejsze, że istnieje wiele publikacji, które zamiast systematyzować wprowadzają zamieszanie. Zdefiniowanie pojęcia podobnie jak i wdrażanie rozwiązań praktycznych, dotyczących zagadnienia bezpieczeństwa jest z uwagi na zamieszanie systematyczne i definicyjne tym trudniejsze.

Trudności w realizowaniu polityki bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce wynikają z ciągłych zmian władz rządzących i ich gier politycznych dla własnych korzyści i ich partii politycznych, wyzwań przerastających ich zdolności przywódcze nie znających i nie rozumiejących polityki bezpieczeństwa, których starania nie korelują z celem jakim jest zapewnienie spokojnego funkcjonowania nam – jednostkom i całego społeczeństwa.

W związku z usytuowaniem zjawiska bezpieczeństwa wewnętrznego w sytuacji Rzeczypospolitej Polskiej po 2004 r. w tym materiale przedstawiony został zarys tej problematyki po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej – 1 maja 2004 r. tj. zmian na polskiej scenie politycznej, a wydarzeń, które miały decydujący wpływ na sytuację geopolityczną Polski.

Bezpieczeństwo sensu largo, sensu stricte, bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne. Czy dwa ostatnie są składnikami większej całości, czy też są to odrębne stany, mylnie łączone w całość. Przedstawione tu definicje bezpieczeństwa w ogóle, koncepcje, pojmowanie bezpieczeństwa wewnętrznego i powiązanie tej kategorii z polityką

bezpieczeństwa. Rozwinięcie tego zagadnienia pozwoliło pokazać zjawisko bezpieczeństwa wewnętrznego w jego praktycznym wymiarze. Omówienie poszczególnych czynników wpływających na sytuację bezpieczeństwa pozwala tym dokładniej opisać samo zjawisko.

To opracowanie miało na celu ukazanie czy obecna sytuacja w jakiej znajduje się Rzeczypospolita Polska jest przysłowiową ostoją, przystanią, gdzie obywatele mogą mając zabezpieczoną tą podstawową potrzebę spokojnie funkcjonować i rozwijać się poprzez realizację swoich i szerszego społeczeństwa zamierzeń.

1. WYZWANIA DLA BEZPIECZEŃSTWA WEWNĘTRZNEGO

Najbardziej istotne wyzwania w sferze bezpieczeństwa wewnętrznego to: protesty społeczne, terroryzm, problem bezpieczeństwa informacyjnego ze szczególnym uwzględnieniem cyberprzestrzeni, nielegalne rozprzestrzenianie technologii podwójnego zastosowania, transport substancji niebezpiecznych, problemy związane z imigrantami i sytuacją grup mniejszościowych.

Lekceważenie panującego niezadowolenia społecznego może powodować protesty o dużej skali utrudniające, a nawet paraliżujące funkcjonowanie wybranych dziedzin życia. Odnosząc się do powyższego obszaru należy zwrócić uwagę na: skuteczne działania państwa przede wszystkim w dziedzinie zapewnienia pokoju społecznego i ograniczenia tą drogą źródeł masowych protestów społecznych i prowadzenia dialogu społecznego jako podstawowej formy rozwiązywania sporów i konfliktów.

W przypadku zagrożeń terrorystycznych należy stwierdzić, że obecnie na obszarze Polski nie mamy do czynienia z występowaniem zjawiska klasycznego terroryzmu. Metody stosowane przez terrorystów były i są raczej wykorzystywane przez grupy przestępcze, do załatwiania własnych porachunków. Z punktu widzenia strategicznego Polska nie jest też pierwszoplanowym celem potencjalnego ataku ze strony aktywnych zagranicznych grup terrorystycznych, szczególnie jeżeli uwzględnić efekt propagandowy, jaki chcieliby terroryści osiągnąć[1].

Nawet organizacja EURO 2012, na terenie Polski i Ukrainy, czy udział Polski w akcjach militarnych na Bliskim Wschodzie nie stały się okazją do prób ataków terrorystycznych. Bardziej niż atakami terrorystycznymi bezpieczeństwo wewnętrzne jest zagrożone terrorem kryminalnym, w związku z wzrostem przestępczości zorganizowanej i struktury oraz sposobu działania tych organizacji.

Bezpieczeństwo informacyjne, to taki stan w państwie, w którym obywatele mają zapewniony dostęp do aktualnej rzetelnej i wszechstronnej informacji o charakterze publicznym a jednocześnie skutecznie chronione i reglamentowane są te informacje, które należą do sfery prawnie określonych tajemnic, w tym także dotyczących różnych obszarów życia osobistego. Wyzwaniem dla bezpieczeństwa wewnętrznego jest zachowanie definicyjnego status quo[2].

Pomimo, że nie odnotowano żadnych poważnych incydentów naruszenia bezpieczeństwa teleinformatycznego w internetowych sieciach komputerowych administracji państwowej oraz innych systemach komputerowych wchodzących w skład krytycznej infrastruktury teleinformatycznej kraju, to jednak w ocenie ABW poziom tego typu zagrożeń utrzymuje się na dość wysokim poziomie a biorąc pod uwagę fakt, że coraz większa ilość

[1] J. Gotowała (red.), *Terroryzm – rola sił zbrojnych w zwalczaniu zjawiska.* Materiały z konferencji naukowej, AON, Warszawa 2006

[2] W. Fehler, *Bezpieczeństwo publiczne*, Społeczeństwo i Polityka, 2009 nr 4 s.37-38.

przedsiębiorstw, instytucji i osób fizycznych używa sieci telekomunikacyjno – informatycznych jako podstawowego środka do przesyłania informacji, w tym informacji poufnych, stany niesprawności zasadniczych komponentów tych sieci, niezależnie od źródła pochodzenia, mogą spowodować znaczne utrudnienia w funkcjonowaniu, straty materialne, a nawet zagrożenia dla zdrowia i życia w przypadku, jak chociażby w przypadku braku możliwości wezwania służb ratowniczych czy Policji.

Opóźnienia w rozwoju społeczeństwa informacyjnego generują i pogłębiają trudności w różnych sferach życia społecznego wywierając bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Niezbędne jest, zatem: przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu, zniwelowanie dysproporcji w rozwoju społeczeństwa informacyjnego na obszarach wiejskich i miejskich, upowszechnienie nowoczesnych technologii we wszystkich grupach społecznych.

W odniesieniu do nielegalnego rozprzestrzeniania technologii podwójnego zastosowania należy stwierdzić, że w Polsce nie występuje bezpośrednie zagrożenie związane z bronią masowego rażenia ze względu na fakt, iż państwo polskie nie posiada takiej broni ani nie dysponuje komponentami do jej produkcji. Należy jednak liczyć się z możliwością działań podmiotów krajowych wspomagających taką działalność na przykład poprzez pośrednictwo lub organizację transportu.

Odnośnie transportu niebezpiecznych substancji to, zarejestrowane dotychczas na drogach i szlakach kolejowych zdarzenia z udziałem substancji niebezpiecznych, nie przekraczały na ogół umownych rozmiarów wypadków. Wśród czynników zwiększających poziom ryzyka należy wskazać: intensywny rozwój transportu samochodowego przy jednoczesnym powolnym rozwoju sieci dróg i infrastruktury drogowej, a co za tym idzie faktem, że nadal – pomimo rozbudowy dróg - bardzo często transport towarów w tym towarów, niebezpiecznych odbywa się trasami przebiegającymi przez centra miast, niezgodnie z obowiązującymi przepisami.

Z sytuacją społeczno-ekonomiczną w Polsce związane są również migracje, a w tym te w poszukiwaniu pracy. Szczególnie istotne są migracje ludności ze wsi do miast, jak również emigrowanie Polaków za granicę oraz napływ siły roboczej z zewnątrz. Niesie to za sobą skutki w postaci zmian postaw i zachowań społecznych, wzorców, wartości oraz dotychczasowego modelu funkcjonowania lokalnych społeczności. Swobodny przepływ pracowników stanowi jeden z fundamentów tzw. rynku wewnętrznego istniejącego w Unii Europejskiej, gdyż jest motorem postępu i rozwoju. Wpływa na polepszenie bytu wielu grup społecznych, przyczynia się do rozwoju gospodarczego państw, jak również ma wpływ na procesy globalizacyjne. Jednak, aby odnotować pozytywny wpływ migracji należy mieć na uwadze tylko jej legalny aspekt.

Nielegalna imigracja powoduje straty zarówno w kontekście ekonomicznym państw, jak też kulturowym i cywilizacyjnym.[3] Państwa wysoko rozwinięte, w tym członkowie Unii Europejskiej, są zainteresowane przyjmowaniem pracowników w szczególności wysokokwalifikowanych. Dlatego też rozwijający się proceder nielegalnego przemytu osób na teren Unii jest nie tylko w interesie i z inicjatywy ludności migrującej ale także państw wspólnotowych, które chcąc zyskać kwalifikowanego pracownika mamią migrantów łatwym zarobkiem i dostatnim życiem.

Odnośnie Polski to brak jest wiarygodnych danych dotyczących skali nielegalnej migracji – zarówno na teren Polski jak i z ternu Polski do krajów UE. Znane są jedynie liczby osób ubiegających się o status uchodźcy , jak też liczby osób, którym ten status nadano. W

[3] A. Konarzewska, *Migracyjne problemy Unii Europejskiej.* Raport, Bezpieczeństwo Narodowe, 2007 nr 3-4, s. 91-107

2010 r. wniosek o status uchodźcy złożyło 10 018 osób, z czego do najliczniejszych grup należeli: Rosjanie (5258), Gruzini (4145), Ormianie (141), Wietnamczycy (64) i Ukraińcy (35)[4].

Kryzys finansowy i gospodarczy spowodował między innymi spadek liczby wolnych miejsc pracy i wyraźnie wyhamował odpływ pracowników z Polski do USA, Islandii, Irlandii i Wielkiej Brytanii bądź innych państw[5].

Zdecydowana większość polskich emigrantów przebywa za granicą w związku z pracą, aczkolwiek wraz z upływem czasu, zwiększa się liczba osób – członków rodzin polskich emigrantów, pozostających na ich utrzymaniu (małżonkowie, dzieci). Pomimo jednak kryzysu i spadku zatrudnienia, po początkowym odnotowaniu migracji powrotnych Polaków, można zaobserwować ponowny aczkolwiek bardziej umiarkowany odpływ za granicę.

Bardzo często kryzys zmusił Polaków rozdartych pomiędzy migracją a Polską do podjęcia ostatecznych decyzji, w rezultacie czego najczęściej w ślad za migrantami udały się ich rodziny – dotychczas mieszkające w Polsce. Decyzje te są podejmowane pomimo tego, że kryzys gospodarczy często ma negatywne skutki dla imigrantów, poprzez narastanie zachowań ksenofobicznych społeczeństwa przyjmującego. \

Odnośnie migracji do Polski to pomimo deklaracji o gotowości przyjęcia imigrantów zarówno z krajów bogatszych, jak i biedniejszych stawiane są im bardzo wysokie wymagania w zakresie kryteriów, jakie należy spełnić, żeby emigrować do Polski. Dotyczy to w równym stopniu czynników ekonomicznych i kulturowo – etnicznych[6].

Oceniając kwestię migracji należy zauważyć, że rodzi ona poważne wyzwania związane z tym, co obecnie przechodzą państwa zachodnie, szczególnie jeżeli chodzi o nielegalnych przybyszy. Nielegalna imigracja do Polski ma bardzo często aspekt tranzytowy – najczęściej imigranci starają się poprzez nasze terytorium dotrzeć do krajów Europy Zachodniej. Bywa jednak tak, że albo zostają deportowani na teren Polski, albo też z uwagi na brak możliwości dalszego wyjazdu osiadają tutaj.

Brak doświadczeń Polaków odnośnie wielokulturowości sprawia, że imigranci zamykają się w swoistych diasporach – przykładem mogą być imigranci azjatyccy. Obserwując doświadczenia krajów Europy Zachodniej należy jak najszybciej podjąć działania zgodne z polską racją stanu i standardami ochrony praw człowieka w celu rozwiązania kwestii zalegalizowania pobytu nielegalnie przebywających imigrantów.

Dlatego też istnieje konieczność opracowania długofalowej polityki imigracyjnej uwzględniającej, wobec tendencji starzenia się polskiego społeczeństwa, otwarcie na zaciąg siły roboczej. Oprócz tego należy według niektórych znawców przedmiotu odejść od akcyjnych praktyk abolicyjnych które niewiele zmieniły, gdyż biorąc pod uwagę, że z dotychczas ogłoszonych skorzystało z nich zaledwie 0,5% uprawnionych nielegalnych przybyszów, z uwagi na bardzo wysokie wymagania[7].

Należy stworzyć rozwiązania systemowe wzorowane, chociażby na modelu francuskim zgodnie z którym po kilkuletnim okresie pobytu ocenia się cudzoziemca czy spełnia on warunki do tego aby osiedlić się na stałe. Istotne też jest opracowanie i wdrożenie skutecznych narzędzi rozpoznawania i neutralizacji zagrożeń, które rodzą się w niektórych środowiskach imigranckich. Jest to o tyle utrudnione, że większość środowisk imigranckich,

[4] Dane statystyczne Urzędu do spraw Cudzoziemców, www.udsc.gov.pl [dostęp 12.02.2013].
[5] Informacja w sprawie zatrudnienia obywateli polskich w państwach Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Szwajcarii oraz obywateli państw EOG w Polsce, MPiPS, Warszawa 2011.
[6] Tamże.
[7] W. Fehler, I.T. Dziubek, *Bezpieczeństwo wewnętrzne…,* s. 87.

szczególnie tych odmiennych kulturowo, jak Azjaci, czy obywatele narodowości arabskiej, jest hermetycznych i przeniknięcie do nich a tym bardziej możliwość ingerencji czy działań prewencyjnych jest praktycznie znikoma.

Pierwszym powodem jest brak zaufania do władz z uwagi na często nieuregulowany status uchodźców, jeżeli nie całej grupy to części, co z uwagi na powiązania rodzinne jest tożsame.

Drugim jest brak zaufania do władz w związku z barierą kulturową, językową a także możliwymi zachowaniami dyskryminacyjnymi reprezentantów władz, w tym funkcjonariuszy organów zajmujących się problematyką cudzoziemców.

Ostatnim z koniecznych działań jest przygotowanie i wdrożenie w ramach polityki imigracyjnej, model integracji przybyszów z polskim społeczeństwem. Szczególnie ważne jest tu wzorowanie się na doświadczeniach innych krajów. Działania te powinny wyeliminować izolację imigrantów od autochtonów i tym samym większą możliwość asymilacji grup imigrantów z kulturą i obyczajowością polską, co przy poszanowaniu kultury napływowej pozwoli zapobiec rozruchom społecznym, jakie miały miejsce we Francji czy Wielkiej Brytanii.

2. SCENARIUSZE SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA

Analizując poruszone problemy i odnosząc się do projektów polskiej polityki bezpieczeństwa wewnętrznego w perspektywie lat, uwidaczniają się trzy możliwe scenariusze:

- zachowawczy - ukierunkowany na powolne reformy i modernizację a raczej modyfikację, w zakresie starych rozwiązań;
- defensywny - skoncentrowany na kontrolowaniu poziomu zagrożeń, reagowaniu na wyzwania i zagrożenia bez wizji osiągnięcia w przyszłości konkretnych rozwiązań regulujących system bezpieczeństwa całościowo;
- ekspansywny - oparty o wizję nowoczesnego sprawnego państwa, przy demontażu mało wydajnych struktur, zmianę utartych sposobów myślenia i zintegrowane podejście do bezpieczeństwa[8].

Jeżeli chodzi o dokonanie wyboru i określenie warunków realizacyjnych to należy stwierdzić, że mając na uwadze rozwój państwa i poprawę jakości bezpieczeństwa równoznaczne to jest z odrzuceniem wariantu defensywnego. Jednakże wbrew powyższemu właśnie ten wariant jest obecnie realizowany. Aby móc zastosować bardziej pożądany i efektywny scenariusz ekspansywny niezbędne jest przezwyciężenie barier, które dopóki nie zostaną usunięte czynią go scenariuszem „życzeniowym". Tymi barierami są:

- brak realnej i wieloletniej prognozy budżetowej w obszarze wydatków na bezpieczeństwo wewnętrzne;
- resortowe, czyli wycinkowe podejście do zagadnień związanych z całościowym obszarem polityki bezpieczeństwa wewnętrznego;
- okazjonalne konstruowanie polityki bezpieczeństwa wewnętrznego, przez co kierunki realizowane wynikają z bieżących wydarzeń, a nie z koncepcji strategicznej;
- brak ciągłości i konsekwencji w realizacji zagadnień bezpieczeństwa wewnętrznego (determinowane zmianami politycznymi);

[8] W. Fehler, I.T. Dziubek, *Bezpieczeństwo wewnętrzne…,* s. 91.

– gabinetowy styl pracy, tj. w wąskim gronie resortowych ekspertów, bez publicznej dyskusji nad projektami zmian, z pominięciem środowisk naukowych;
– spory kompetencyjne wywoływane przez brak zintegrowania polityki bezpieczeństwa wewnętrznego[9].

Wymienione bariery nie tylko, utrudniają prowadzenie polityki bezpieczeństwa wewnętrznego, ale i rzutują na przyjęcie jakichkolwiek nowych scenariuszy. Dlatego mając na uwadze powyższe należy podjąć działania na rzecz uprawomocnienia społecznej polityki bezpieczeństwa wewnętrznego, bez względu na panujące podziały m.in. poprzez pokazanie społeczeństwu całościowej skali zagrożeń, a także możliwych strat. Osiągnięcia politycznej stabilności, jako efektu konsensusu wypracowanego przez wiodące siły polityczne, co przy obecnym układzie jest raczej kwestią życzeniową. Skonkretyzowanie zagadnień związanych z polityką bezpieczeństwa wewnętrznego i poprzez to urealnienie możliwych zagrożeń, którym jako całe społeczeństwo mamy dać opór.

3. STRUKTURA OGÓLNA SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA

Całościowe ujęcie problematyki bezpieczeństwa państwa musi obejmować aspekty: zewnętrzny i wewnętrzny. Aspekt zewnętrzny to ograniczenie zagrożeń ze strony innych państw i podmiotów stosunków międzynarodowych. Natomiast aspekt wewnętrzny, oznacza osiągnięcie i utrzymanie stabilności i harmonii wewnętrznej danego państwa. Tak Polska jak i inne państwa, w celu osiągania i utrzymania pożądanego poziomu bezpieczeństwa kreują i wykorzystują instrumenty w postaci uregulowań prawnych, organizacyjnych i materialnych, co w sumie stanowi zintegrowany system bezpieczeństwa.

W polskim piśmiennictwie system bezpieczeństwa państwa jest utożsamiany z systemem obronnym. Zamieszanie tym większe, że do czasu przyjęcia przez Radę Ministrów aktualnie obowiązującej Strategii Bezpieczeństwa Narodowego, żaden dokument państwowy nie definiował i nie wyodrębniał organizacyjnie tak fundamentalnej z punktu widzenia polityki bezpieczeństwa kategorii, jak system bezpieczeństwa państwa, czasu pokoju, kryzysu i wojny. Opierając się na zawartej tam kategorii „*System Bezpieczeństwa Narodowego RP”* system ten tworzą wszystkie odpowiedzialne za bezpieczeństwo w świetle Konstytucji RP i właściwych ustaw organy oraz instytucje należące do władz ustawodawczych, wykonawczych i sądowniczych, w tym Parlament, Prezydent RP, Rada Ministrów i centralne organy administracji rządowej.

Ważnymi elementami tego systemu są siły zbrojne oraz służby i instytucje rządowe zobowiązane do zapobiegania i przeciwdziałania zagrożeniom zewnętrznym, zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, prowadzenia działań ratowniczych oraz ochrony ludności i mienia w sytuacjach nadzwyczajnych, a także – w zakresie przewidzianym w Konstytucji RP i właściwych ustawach – władze samorządowe oraz podmioty prawne, w tym przedsiębiorcy tworzący potencjał przemysłowo-obronny[10].

Uczestnicy Strategii formułują jako jedno z podstawowych zadań ujednolicenie i uporządkowanie systemu bezpieczeństwa, jednakże do chwili obecnej jest deklaracją. Strategia dzieli system na dwa zasadnicze moduły – podsystem kierowania i podsystemy wykonawcze oraz definiuje i określa ich rolę. Jednakże pomimo tego w Strategii zaniechano

[9] Tamże, s. 91.
[10] Strategia bezpieczeństwa…, http://www.mon.gov.pl/pliki/File/zalaczniki_do_ tron/SBN_RP.pdf.

uporządkowania i nie określono wzajemnych powiązań w zintegrowaną, spójną całość sił i środków państwa wchodzących w skład systemu bezpieczeństwa[11].

Tymczasem konstrukcja zintegrowanej struktury systemu bezpieczeństwa powinna uwzględniać uwarunkowania bezpieczeństwa państwa i realizowane przez to państwo cele polityczne. Takie ujęcie wymaga uwzględnienia podejścia całościowego, bez perspektywy tworzących ją osób.

W aktualnym stanie można uznać, że system bezpieczeństwa państwa, jako formalnie zintegrowana całość w ujęciu normatywnym, nie istnieje. Brak określenia ogólnej ideowej struktury systemu sprawia, że obecne działania pomimo, że wypełniają założenia systemu to nie stanowią realizacji strategicznej wizji całościowo zaprojektowanego na miarę potrzeb i możliwości zintegrowanego systemu bezpieczeństwa.

Ponadto zadania wielu podmiotów systemu, dublują się, jak chociażby organy powołane do zwalczania korupcji. To powoduje rozrost wyspecjalizowanych ogniw w niektórych elementach subsystemu, jak chociażby w kwestii służb specjalnych, gdzie funkcjonuje aż pięć odrębnych organizacji, w tym w przypadku niespełna 100 tys. sił zbrojnych, w których obok Żandarmerii Wojskowej funkcjonują dwie służby specjalne: Służba Wywiadu Wojskowego i Służba Kontrwywiadu Wojskowego oraz Zarząd Rozpoznania w Sztabie Generalnym Wojska Polskiego. Taka sytuacja praktycznie uniemożliwia opracowanie sposobów kontrolowania i zadaniowania takiego systemu jako całości, ocenianie jego efektywności i zasadności ponoszonych nakładów finansowych i organizacyjnych.

Dlatego ważne jest przy konstrukcji systemu bezpieczeństwa obok subsystemu kierowania należałoby wyróżnić dwa główne subsystemy wykonawcze: *bezpieczeństwa wewnętrznego* oraz *bezpieczeństwa zewnętrznego*.

Kierowanie bezpieczeństwem państwa można rozumieć jako zbiór powiązanych ze sobą elementów działających w celu zapewnienia ciągłości podejmowania decyzji i działań dla utrzymania bezpieczeństwa państwa. Natomiast podsystem kierowania bezpieczeństwem powinien ściśle współpracować z podsystemami wykonawczymi, czyli bezpieczeństwa zewnętrznego oraz bezpieczeństwa wewnętrznego, co zapewniłoby stały nadzór nad tymi podsystemami oraz zagwarantowałoby ciągłość realizacji przedsięwzięć zapewniających bezpieczeństwo państwa, zarówno w czasie względnej stabilizacji, jak i w razie zagrożenia.

Drugi element tak postrzeganego systemu bezpieczeństwa państwa to subsystem bezpieczeństwa zewnętrznego składający się z systemu militarnego, politycznego i ekonomicznego. Funkcją tego subsystemu powinno być zapobieganie i przeciwdziałanie zagrożeniom polityczno-militarnym i negatywnym skutkom konfliktów, niwelowanie różnic rozwojowych, niedopuszczanie do naruszeń międzynarodowego porządku prawnego, tworzenie jak najkorzystniejszego międzynarodowego otoczenia kraju, umacnianie jego międzynarodowej pozycji, wizerunku i prestiżu oraz rozwój poprawnych stosunków z sąsiadami wraz z zagwarantowaniem pomocy sojuszników w razie wystąpienia sytuacji kryzysowej zagrażającej suwerenności państwa.

Kolejny element systemu bezpieczeństwa państwa – subsystem bezpieczeństwa wewnętrznego można zdefiniować jako uporządkowany zbiór rozwiązań prawnych, organizacyjnych i materialnych, którego celem jest osiąganie i utrzymywanie optymalnego w danych okolicznościach poziomu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa oraz realizowanie zadań wynikających z prowadzonej przez państwo polityki bezpieczeństwa wewnętrznego.

[11] Tamże.

Struktura tego subsystemu powinna być dostosowana do zagrożeń dla swobodnego rozwoju kraju we wszystkich dziedzinach aktywności społecznej.

Podstawowymi składnikami subsystemu bezpieczeństwa wewnętrznego powinny być podsystemy: bezpieczeństwa ustrojowego, bezpieczeństwa publicznego, porządku publicznego, bezpieczeństwa informacyjnego, ochrony granic, bezpieczeństwa ratowniczego, sanitarno – epidemiologicznego oraz zarządzania kryzysowego [12].

Tak ukształtowany system bezpieczeństwa powinien być dysponentem sił i środków, niezbędnych do realizacji zadań priorytetowych państwa.

4. ZADANIA SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA

System bezpieczeństwa w celu wypełnienia swoich funkcji, oprócz właściwie ukształtowanej struktury, powinien posiadać ramowo określony katalog zadań. Ze względu na strukturę systemu bezpieczeństwa wyróżnić należy zadania:

- podsystemu kierowania,
- podsystemu bezpieczeństwa zewnętrznego,
- podsystemu bezpieczeństwa wewnętrznego[13].

Do zadań podsystemu kierowania należy przyporządkować podejmowanie decyzji dotyczących działań, mających na celu utrzymanie bezpieczeństwa państwa w czasie stabilności i spokoju oraz funkcjonowania państwa w warunkach zagrożenia jego bezpieczeństwa i w czasie wojny. Działania te powinny obejmować: monitorowanie źródeł, rodzajów, kierunków i skali zagrożeń; zapobieganie powstawaniu zagrożeń dla bezpieczeństwa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz poza jej granicami; niwelowanie skutków zagrożeń bezpieczeństwa; kierowanie obroną państwa. Podsystem kierowania bezpieczeństwem powinien sprawować stały nadzór nad podsystemami wykonawczymi w celu utrzymania ich sprawności i gotowości.

Za sferę bezpieczeństwa zewnętrznego państwa jest odpowiedzialny podsystem bezpieczeństwa zewnętrznego, który powinien zapewnić ochronę i utrzymanie wartości będących treścią racji stanu, stanowiących podstawę bytu narodu polskiego.

Do wartości tych zalicza się: przetrwanie, suwerenność, integralność terytorialną, tożsamość narodową, niepodległość polityczną oraz rozwój społeczno – ekonomiczny i kulturowy ukierunkowany na systematyczną poprawę jakości życia społeczeństwa. Istniejące i powstające zagrożenia dla tych wartości mają różny charakter, nie tylko militarny, ale również polityczny, ekonomiczny, kulturowy, społeczny. Podsystem bezpieczeństwa zewnętrznego przeciwdziałając tym zagrożeniom, przy jednoczesnym uwzględnieniu ich specyfiki musi dobierać właściwe instrumenty skutecznego przeciwdziałania, określając sposoby i kolejność ich użycia w zależności od występujących sytuacji w otoczeniu międzynarodowym.

Do instrumentów tych zalicza się systemy: *militarny, polityczny i ekonomiczny*. System militarny to wyspecjalizowany element systemu bezpieczeństwa państwa, którego struktura organizacyjna oparta jest na Siłach Zbrojnych RP. Jest ściśle sprzężony z systemem bezpieczeństwa Sojuszu Północnoatlantyckiego, Unii Europejskiej i Organizacji Narodów

[12] W. Fehler, I.T. Dziubek, *Bezpieczeństwo wewnętrzne…,* s. 97.
[13] Tamże.

Zjednoczonych - jest to bardzo ważny element działań na rzecz bezpieczeństwa zewnętrznego.

Podsystem militarny realizuje zadania: obronne w trakcie wojny; z zakresu reagowania kryzysowego; stabilizacyjne i prewencyjne w czasie pokoju; obronne na terytorium kraju.

Drugim elementem podsystemu bezpieczeństwa zewnętrznego jest system działań politycznych, którego zadaniem jest utrzymanie i zapewnienie bezpieczeństwa politycznego państwa.

Głównym elementem oddziaływującym na poziom tego wymiaru bezpieczeństwa są różnego rodzaju zagrożenia i wyzwania o charakterze politycznym, które dotyczą najistotniejszych wartości, określanych jako racja stanu. Wypływają one z systemu stosunków międzynarodowych lub polityki poszczególnych państw i mają charakter pierwotny, gdyż na ich gruncie rodzą się zagrożenia.

Zadania systemu działań politycznych można podzielić na dwa segmenty. *Pierwszy związany* z zapewnieniem bezpieczeństwa w otoczeniu bliższym, dotyczącym podejmowania działań w odpowiedzi na zagrożenia, które wypływają z systemów politycznych państw sąsiednich i prowadzonej przez nie polityki. *Drugi dotyczący* działań podejmowanych w odpowiedzi na zagrożenia pojawiające się w przestrzeni europejskiej, euroatlantyckiej i globalnej.

Są one realizowane na płaszczyźnie systemu stosunków międzynarodowych a zwłaszcza międzynarodowych stosunków politycznych. Do przeciwdziałania zagrożeniom na tym gruncie służy polityka zagraniczna.

Kolejnym elementem podsystemu bezpieczeństwa zewnętrznego jest *system ekonomiczny,* który zapewnienia i utrzymuje bezpieczeństwo ekonomiczne państwa, dzięki któremu stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania oraz zdolność do skutecznego przeciwstawienia się zewnętrznym impulsom mogącym prowadzić do zaburzeń rozwojowych. Dla systemu ekonomicznego główne zadania to ochrona poziomu życia, rozwój gospodarczy, dostarczania niezbędnych środków materialnych dla zachowania bezpieczeństwa politycznego i militarnego.

Zadania systemu ekonomicznego w zakresie bezpieczeństwa zewnętrznego, muszą uwzględniać procesy gospodarcze przebiegające wewnątrz państwa, gdyż to gospodarka tworzy materialny fundament bezpieczeństwa państwa.

Do głównych zadań systemu bezpieczeństwa ekonomicznego należy zaliczyć: ograniczanie i przeciwdziałanie zewnętrznym wpływom zagrożeniom dla jakości i poziomowi życia obywateli; zachowanie możliwości suwerennego podejmowania decyzji ekonomicznych przez rząd i przedsiębiorstwa krajowe; regulowanie i kontrolę stopnia uzależnienia ekonomicznego państwa; tworzenie warunków do utrzymania i poprawy zdolności adaptacyjnych polskiej gospodarki wobec międzynarodowego środowiska ekonomicznego; maksymalizowanie korzyści z integracyjnych procesów gospodarczych; minimalizowanie stopnia oddziaływania negatywnych skutków niestabilności i kryzysów ekonomicznych.

Kolejnym składnikiem systemu bezpieczeństwa RP jest *podsystem bezpieczeństwa wewnętrznego,* którego zadania są ukierunkowane na zapewnienie i utrzymanie bezpieczeństwa wewnątrz państwa. Zadania podsystemu bezpieczeństwa wewnętrznego powinny być dostosowane do zagrożeń wpływających na czynniki kształtujące swobodny rozwój kraju we wszystkich dziedzinach aktywności.

W ramach subsystemu bezpieczeństwa ustrojowego realizowane są zadania związane z ochroną porządku konstytucyjnego w szczególności dotyczące naczelnych zasad

ustrojowych, które określają charakter państwa, jego ustrój, porządek prawny, relacje pomiędzy instytucjami władzy, obowiązki oraz prawa i wolności obywatelskie. Zapewnienie bezpieczeństwa ustrojowego związane są z eliminacją zagrożeń wpływających negatywnie na spójność państwa i trwałość jego struktur.

Kolejny powiązanym z subsystemem bezpieczeństwa ustrojowego elementem podsystemu bezpieczeństwa wewnętrznego jest subsystem bezpieczeństwa publicznego i porządku publicznego i porządku publicznego związanego z zapewnieniem niezakłóconego funkcjonowania struktur państwowych i bezpieczeństwa obywateli obejmującego ochronę ich życia, zdrowia i mienia oraz z utrzymanie porządku umożliwiającego normalny rozwój życia.

Zadania w zakresie utrzymania bezpieczeństwa publicznego dotyczą przeciwdziałaniu skutkom umyślnej lub nieumyślnej działalności człowieka, a także zagrożeniom powstałym w wyniku działalności sił przyrody jak: pożary, powodzie, katastrofy budowlane, zatrucia środowiska. Natomiast zadania związane z zapewnieniem porządku publicznego związane są z przestrzeganiem ustalonego porządku prawnego z zakresu prawa publicznego a także norm prawnych i społecznych.

Następnym elementem podsystemu bezpieczeństwa wewnętrznego jest subsystem ochrony granic. Realizuje on zadania związane z ochroną granicy Rzeczypospolitej Polskiej na lądzie, morzu, wodach wewnętrznych i w przestrzeni powietrznej. Do głównych zadań należy: organizowanie i dokonywanie kontroli ruchu granicznego, zapewnienia ochrony i bezpieczeństwa obszaru celnego Wspólnoty Europejskiej, wydawanie zezwoleń na przekraczanie granicy państwowej, ochrona przed przenikaniem zagrożeń zdrowotnych, ekologicznych, sanitarnych, fitosanitarnych i weterynaryjnych, rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, w zakresie merytorycznych uprawnień poszczególnych elementów tego subsystemu.

Ważnym składnikiem podsystemu bezpieczeństwa wewnętrznego jest *subsystem ratowniczy.* Jego struktura skupia podmioty ratownicze w jednolitym i spójnym układzie, zapewniając podjęcie skutecznych działań ratowniczych wobec pojawiających się i powstałych zagrożeń dotyczących życia i zdrowia ludzkiego, mienia i środowiska oraz analizowanie potencjalnych zagrożeń i podejmowanie w tym kierunku skutecznych działań eliminujących możliwość ich wystąpienia.

Istotny elementem subsystemu ratowniczego powinna być sieć Centrów Powiadamiania Ratunkowego przyjmujących całodobowo zgłoszenia z numeru alarmowego 112 i przekierowujących je do właściwych podmiotów realizacyjnych funkcjonujących w strukturze subsystemu ratowniczego.

Kolejny element podsystemu bezpieczeństwa wewnętrznego to *subsystem sanitarno-epidemiologiczny.* Realizuje on zadania z zakresu ochrony zdrowia ludzi przed niekorzystnym wpływem szkodliwości i uciążliwości środowiskowych oraz zapobiegania powstawaniu chorób w tym chorób zakaźnych i zawodowych.

Innym składnikiem podsystemu bezpieczeństwa wewnętrznego to *subsystem zarządzania kryzysowego,* uruchamiany w przypadku wystąpienia zagrożeń wymagających podjęcia szczególnych działań w sytuacjach, które nie wyczerpują przesłanek wprowadzenia jednego ze stanów nadzwyczajnych: stanu wojennego, wyjątkowego czy klęski żywiołowej lub wykraczają poza zakres działań i możliwości subsystemu ratowniczego. Subsystem zarządzania kryzysowego powinien zapewniać efektywne kierowanie i koordynowanie działań antykryzysowych na obszarze całego kraju, jak i jego częściach.

5. PROBLEMY ROZWOJOWE SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA

Analizując organizację i funkcjonowanie systemu bezpieczeństwa w dotychczasowym kształcie należy wskazać że jest to konstrukcja w stanie budowy. Mimo podejmowanych wysiłków na rzecz poprawy funkcjonalności tego systemu to widoczne było, przede wszystkim reagowanie na nowe warunki, a nie systematyczne wcielanie w życie strategicznej wizji.

W rezultacie można stwierdzić, że stan systemu bezpieczeństwa państwa jest niezadawalający, powodem tego jest jego resortowość, stosowanie doraźnych rozwiązań brak jednoznacznych i precyzyjnych powiązań władczych oraz nieprzystający do zakresu współczesnych i przyszłych zagrożeń opis ról. Stąd niezbędne jest określenie podmiotowego i przedmiotowego kształtu systemu bezpieczeństwa państwa z umieszczeniem w jego ramach konkretnych subsystemów wykonawczych: bezpieczeństwa wewnętrznego i bezpieczeństwa zewnętrznego, co pozwoli na uporządkowanie relacji pomiędzy dotychczas funkcjonującymi elementami oraz stworzy platformę do integracji i wpisania potencjału, funkcji i możliwości systemu w strategię sprawnego państwa.

Bezpieczeństwo jest stanem obiektywnym, polegającym na braku zagrożenia, który jest zewnętrzny w stosunku do jednostki i oznacza brak zagrożeń dla jego życia, zdrowia, czy mienia. Natomiast poczucie bezpieczeństwa jest stanem subiektywnym odczuwanym indywidualnie przez jednostkę lub grupę. Jest to stan wewnętrznego przekonania, że nie ma podstaw do obaw[14].

Obiektywne poczucie bezpieczeństwa związane jest przede wszystkim z faktycznym występowaniem zagrożeń w obszarze bezpieczeństwa wewnętrznego. Okres transformacji ustrojowej na przełomie lat 80. i 90 XX w., pomimo że zapoczątkowała wiele zmian w życiu społecznym, gospodarczym czy ekonomicznym, to podważyła poczucie bezpieczeństwa. Powodem było poszerzenie sfery niepewności i zagrożeń oraz zwiększenia się nieprzejrzystości struktur i organizacji. Zmiany dokonane w okresie transformacji spowodowały brak stabilizacji ustrojowej, które wraz z przemianami gospodarczymi oraz swobodnym przepływem informacji, wpłynęły na wzrost i rozwój nowych form przestępczości w Polsce. Umocnienie struktur państwowych, w tym instytucji działających na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego, wpłynęło na wzrost zaufania społecznego oraz poprawę ich funkcjonowania, co przełożyło się na efektywność w bezpośrednim działaniu na rzecz bezpieczeństwa[15].

Subiektywne poczucie bezpieczeństwa jest uwarunkowane wieloma czynnikami, z których tylko część jest mierzalna i możliwa do zweryfikowania. Z badań wynika, że szczególnie istotny wpływ i silne oddziaływanie ma przepływ informacji. Natężenie informacji o wydarzeniach z zakresu bezpieczeństwa, jakie nastąpiło po ataku na WTC, zamachach w Hiszpanii, czy Wielkiej Brytanii oraz innych incydentów powiązanych z obecną sytuacją geopolityczną, sposób prezentacji tych wiadomości, mają wpływ na subiektywne poczucie bezpieczeństwa.

To jest powodem tego, że znaczna część obywateli odczuwa wewnętrznie pewne obawy i czuje się zagrożona, pomimo że sami nigdy nie stali się ofiarami przestępstw. Dzieje się tak dlatego, gdyż swoje opinie kształtują głównie na podstawie informacji podawanych przez media.

---

[14] E. Moczuk, *Społeczne poczucie bezpieczeństwa mieszkańców społeczności lokalnej*, [w:] A. Szymaniak (red.), Samorząd a Policja. Kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego, Poznań 2007, s. 165-169.

[15] B. Czarnecki, W. Siemiński, *Kształtowanie bezpiecznej przestrzeni publicznej*, Warszawa 2004, s. 11-15.

Nie ma jednolitego wzorca i skali poczucia bezpieczeństwa - wpływ na nie mają indywidualne uwarunkowania zarówno obiektywne, jak i subiektywne. Dlatego każdy człowiek inaczej postrzega bezpieczeństwo własne i swoich bliskich. Niemniej jednak, im silniejsze są struktury instytucjonalne (w sensie efektywności i sprawności działania), tym większe powinno być subiektywne indywidualne poczucie bezpieczeństwa obywateli. Istotnym czynnikiem jest również przepływ informacji, czyli przede wszystkim informacyjna działalność mediów.

W przeszłości przygotowania w dziedzinie bezpieczeństwa wiązano głównie z zapewnieniem możliwości przeciwstawienia się zagrożeniom zewnętrznym stąd dominowały w nich elementy wojskowe i obronne. Współcześnie chodzi przede wszystkim o kształtowanie zdolności państw i społeczeństw do radzenia sobie także z wieloma innymi zagrożeniami wywierającymi wpływ na poziom bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego. Nieprzypadkowo, zatem rośnie znaczenie szeroko rozumianej edukacji, mającej na celu przygotowanie nie tylko sił zbrojnych i ich rezerw, ale również całego społeczeństwa do zapewnienia mu możliwie największych szans przetrwania i rozwoju, niezależnie od rodzaju i skali występujących zagrożeń bezpieczeństwa.

Problem przygotowania społeczeństwa do racjonalnych zachowań w sytuacjach zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych czasu pokoju, kryzysu i wojny jest najczęściej sprowadzany do ukształtowania stanu świadomości obywateli na poziomie zapewniającym niezbędną zdolność przetrwania i ochronę najbardziej cenionych wartości. Edukacja tego typu ściśle wiąże się z wychowaniem patriotycznym, obywatelskim, moralnym, obronnym, ekologicznym i fizycznym. Jako składnik szeroko pojmowanego wychowania ma za zadanie ukierunkowywać i scalać wszelkie wysiłki pedagogiczne sprzyjające kształtowaniu postaw patriotyczno – obronnych.

PODSUMOWANIE

Podsumowując można powiedzieć, że aktualny poziom bezpieczeństwa wewnętrznego Polski po 2004 r. kształtuje się na średnim poziomie - zahamowane i odwrócone zostały negatywne tendencje z lat 90 XX w., ale budowa stabilnego systemu bezpieczeństwa jest powolna co negatywnie odbija się zarówno na funkcjonowaniu państwa, jego wizerunku międzynarodowym czy nastrojach obywateli.

Pomimo teoretycznego zainteresowania problematyką bezpieczeństwa wewnętrznego ze strony państwa i jego instytucji, brak jest ujętych w Strategii priorytetów aktywności i synchronizacji działań realizujących teoretyczne deklaracje. Często poprawne diagnozy i możliwości poprawy sytuacji nie idą w parze z postępem.

Wskutek tego dochodzi do opóźnień w sferze budowy zintegrowanego sytemu bezpieczeństwa wewnętrznego. Tymczasem system bezpieczeństwa państwa wymaga rekonstrukcji i odpowiedniego całościowego umocowania ustawowego, co usystematyzuje podział zadań i odpowiedzialności w sferze bezpieczeństwa państwa, oraz zdefiniuje zarówno system bezpieczeństwa, jak i inne ważne dla sfery bezpieczeństwa pojęcia. Jest to tym istotniejsze, że w realizacji i projektowaniu działań strategicznych dotyczących bezpieczeństwa wewnętrznego, trzeba liczyć się ze zmiennością uwarunkowań.

Oprócz możliwych zagrożeń społecznych i ekonomicznych, szczególny wpływ mogą wywierać zmiany w politycznym układzie sił rządzących. Dlatego wykorzystując działania legislacyjne i polityczne, konieczne jest podjęcie działań na rzecz stałego zakotwiczenia nowoczesnej wizji polityki bezpieczeństwa wewnętrznego w ogólnej polityce państwa.

Państwo powinno w sposób systematyczny i ciągły działać na rzecz identyfikowania, lokalizowania, eliminowania i neutralizowania wszelkich źródeł zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego, które będą szczegółowo badane w kontekście zarządzania ryzykiem.

Powstanie kompleksowego systemu zbierania danych, pozwoli na wyprzedzające informowanie o możliwych zagrożeniach oraz opracowanie kompleksowych map ryzyka. Stałym elementem w przeciwdziałaniu, ograniczania i skutecznej likwidacji zagrożeń dla bezpieczeństwa wewnętrznego, powinno być rozwijanie współpracy z odpowiednimi służbami publicznymi krajów sąsiednich oraz z właściwymi organizacjami międzynarodowymi.

Prowadzone działania na rzecz bezpieczeństwa, powinny być związane z: zapobieganiem ubocznym efektom kryzysu gospodarczego, problemami imigracyjnymi, ograniczeniem skali wykluczenia społecznego, likwidacją zapóźnienia informacyjnego, zwalczaniem wszelkich rodzajów przestępczości i wykroczeń oraz minimalizacją i oddalaniem zagrożeń terrorystycznych, cyberterrorystycznych, bioterrorystycznych.

Mając na uwadze powyższe, priorytetowym zadaniem państwa jest podjęcie i zakończenie prac nad strategiczną wizją polityki bezpieczeństwa wewnętrznego, a następnie stworzenie i systematyczne doskonalenie zintegrowanego systemu bezpieczeństwa państwa. System taki powinien opierać się na sprawnie funkcjonującym subsystemie kierowania, oraz subsystemach wykonawczych: bezpieczeństwa zewnętrznego i bezpieczeństwa wewnętrznego. Istotnym zadaniem powinno być przeprowadzenie strategicznego przeglądu bezpieczeństwa państwa i jego bieżące uzupełnianie. Realizacja zadań w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego powinna obejmować wszystkie struktury państwa, począwszy od organów samorządowych.

Model systemu bezpieczeństwa wewnętrznego powinien zostać oparty na zasadzie prymatu układu terytorialnego, czyli samodzielności decyzyjnej na poszczególnych szczeblach podziału terytorialnego i ograniczeniu możliwości dyrektywnej ingerencji władzy zwierzchniej, do chwili przejęcia przez nią odpowiedzialności za podejmowane decyzje, np. w sytuacjach kryzysowych.

Należy również konsekwentnie wcielać zasadę szerokiego współudziału obywateli, członków lokalnych lub regionalnych wspólnot w działaniach związanych z utrzymywaniem pożądanego stanu bezpieczeństwa wewnętrznego i reagowaniem na zagrożenia. Należy zatem, przy współpracy z lokalnymi społecznościami, dążyć do tworzenia i utrzymywania efektywnych lokalnych rozwiązań w dziedzinie bezpieczeństwa oraz wspierać działania na rzecz podnoszenia poziomu bezpieczeństwa środowisk lokalnych, w szczególności mając na celu ograniczanie najbardziej dokuczliwych dla społeczeństwa naruszeń bezpieczeństwa publicznego i porządku publicznego

Wobec częstych przypadków zagrożenia dla poszanowania obowiązujących w państwie norm prawnych i norm społecznych, należy uruchomić programy prewencyjne ukierunkowane na trwałą neutralizację społecznej obojętności, wobec naruszeń prawa i patologii. Priorytetowym znaczeniem w tej kwestii jest nawiązanie dialogu i wypracowania sposobów skutecznej komunikacji ze społeczeństwem.

Polepszenie sytuacji w obszarze porządku publicznego, powinna wpłynąć na poprawę społecznej percepcji problematyki bezpieczeństwa wewnętrznego, poprzez wykorzystanie dostępnych systemów przekazywania informacji obrazujących: realny stan bezpieczeństwa wewnętrznego, poziom zaangażowania władz publicznych, dane wyprzedzające o ewentualnych zagrożeniach i sposoby ich neutralizacji. Poprawie percepcji tej problematyki służyć powinna edukacja, której celem jest przygotowanie całego społeczeństwa, do

zapewnienia mu możliwie największych szans przetrwania i rozwoju, niezależnie od rodzaju i skali występujących zagrożeń bezpieczeństwa.

BIBLIOGRAFIA

Baturo W. (red.), Katastrofy i zagrożenia we współczesnym świecie, Warszawa 2008

Bełdowski J., Ciżkowicz M., Sześciło D., Efektywność polskiego sądownictwa w świetle badań międzynarodowych i krajowych, Warszawa 2010,

Bezpieczeństwo imprez masowych w 2009r., Komenda Główna Policji, Warszawa 2010

Caban J., Elementy systemu ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego państwa [w:] R. Szpor (red.), Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa, Warszawa 1994;

Czapiński J., Panek T. (red), *Diagnoza społeczna*. *Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa 2009,

Czarnecki B., Siemiński W., *Kształtowanie bezpiecznej przestrzeni publicznej*, Warszawa 2004,

Dziekański P., Polityk regionalna jako instrument podwyższenia konkurencyjności regionów polskich, s. 475-484, [W:] W kierunku gospodarki opartej na wiedzy: innowacyjność, konkurencyjność, współpraca w regionie, Kot J. (red.), AŚ w Kielcach, Wydział Zarządzania i Administracji, Instytut Ekonomii, Kielce, 2006.

Dziekański P., Problem niezależności organów administracji państwowej. Dlaczego niezależny bank centralny?, s. 139-146, [W:] Sprawność administracji państwowej i samorządowej, Sikorski J. (red.), AS w Kielcach, Wydział Zarządzania i Administracji, Instytut Ekonomii, Kielce, 2007.

Dziekański P., Euroregion jako element współpracy trans granicznej i międzynarodowej, s. 267-281; [W:] Rozwój współpracy gospodarczej Polski z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej oraz z Rosją, Ukrainą i Białorusią, Misala J. (red.), Poli-technika Radomska im. K. Puławskiego w Radomiu, Radom, 2007.

Fehler W., *Bezpieczeństwo publiczne*, Społeczeństwo i Polityka 2009 nr 4

Fehler W., Sektor bezpieczeństwa w Polsce na przełomie wieków. Służba państwu czy politykom [w:] A. Lisowska, A.W. Jabłoński (red.), Wizje dobrego państwa. Polska jako „dobre państwo". Koncepcje i kontrowersje, Toruń 2009.

Fehler W., *Zjawisko korupcji a bezpieczeństwo państwa*, Wojsko i Wychowanie, 2001 nr 5.

Fehler W., Dziubek I.T., *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, Warszawa 2010, Informacja w sprawie zatrudnienia obywateli polskich w państwach Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Szwajcarii oraz obywateli państw EOG w Polsce, MPiPS, Warszawa 2011.

Ivančik R., Kelemen M., Obrana Štatu : *Ekonomika, plánovanie a financovanie obrany.* Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Liptovský Mikuláš, ISBN: 978-8—8040-410-9.

Jurčák V., Dziekański P., *Czynniki zmian zjawisk regionalnych.* Stowarzyszenie EDUKACJA NAUKA ROZWÓJ, Ostrowiec Św. 2013.ISBN 978-83-936652-3-5.

Jurčák V., Labuzik M., Ptáček D., Pasdziurko M., Nečas P., *Organizácie medzinárdneho križovego meneżmentu*. Liptovský Mikuláš. Slovensko 2010. ISBN: 978-80-8040-387-4.

Kranz J. (red. nauk.), *Świat współczesny wobec użycia siły zbrojnej. Dylematy prawa i polityki*, IWEuro Prawo, Warszawa 2009,

Konarzewska A., *Migracyjne problemy Unii Europejskiej*. *Raport*, Bezpieczeństwo Narodowe, 2007 nr 3-4, s. 91-107

Koziej S., *Pierwsza dekada funkcjonowania w strukturach bezpieczeństwa* NATO i UE – strategiczne doświadczenia Polski, w: Bezpieczeństwo Narodowe nr 22, II-2012,

Lidwa W., Wojska Lądowe w strukturze Sił Zbrojnych, [w:] W. Kaczmarek (red.), Wojska Lądowe w operacjach reagowania kryzysowego , Warszawa 2007,

Limański A., Drabik I., *Współczesne problemy zarządzania bezpieczeństwem w aspekcie zagrożeń w Polsce, na Słowacji i Ukrainie,* WSZMiJO Katowice 2012. Wyd. AMELIA Rzeszów 2012, ISBN-83-87296-34-6.

Marczuk K. P. *Trzecia opcja*, Warszawa 2007.

Mesároš M., Reitšpis J., Križovský S., Bezpečnostný manažment. Košice 2010. Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košicach. ISBN: 978-80-8928-48-7.

Moczuk E., Społeczne poczucie bezpieczeństwa mieszkańców społeczności lokalnej, [w:] A. Szymaniak (red.), Samorząd a Policja. Kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego, Poznań 2007,

Nečas P., Ivančik R., *Globalizácia obrana a bezpečnosť*. Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Liptovský Mikuláš, ISBN: 978-8—8040-425-3.

Nowakowski Z. (red.), *Strategia bezpieczeństwa narodowego Polski na tle strategii bezpieczeństwa wybranych państw*, Warszawa 2012,

Olak A., Labuzik M., Dziekański P., *Polityka bezpieczeństwa w warunkach integracji Europejskiej*. *Bezpieczeństwo, globalizacja- zarys problematyki*. ISBN 978-83-936352-1-1.

Olak A., Oleksiewicz I., *Bezpieczeństwo i zagrożenia współczesnego świata,* AMELIA Wyd. 3 - Wznowienie. Rzeszów, 2012. ISBN: 978_83-63359-68-3.

Pokruszyński W., *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa*, Józefów 2010

Pokruszyński W., *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, Józefów 2009, *Raport Poli tyki*, Polityka nr 3, 20 stycznia 2001,

Raport z działalności Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w 2011 r., Warszawa 2012.

Rojtek R., *Procedury postępowania wobec nieletnich*, [w:] R. Rojtek, I. Dziubek (red.), Straże gminne (miejskie). Zasady szczególne działania. Poradnik, Kraków-Tarnobrzeg 2010,

Rotfeld A. D., *Europejski system bezpieczeństwa In statu nascendi*, Warszawa 1990,

Stemplowski R., *Horyzont poznawczy i polityczny pojęcia bezpieczeństwo państwa* [w:] R. Kuźniar, Z. Lachowski (red.), Bezpieczeństwo międzynarodowe czasu przemian, Warszawa 2003,

Sulowski S., *W poszukiwaniu definicji bezpieczeństwa wewnętrznego*, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, 2009, nr 1

Sulowski S., Brzeziński M. (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*. Wybrane zagadnienia, Warszawa 2009.

Szymańska E., Hudzik A., *Wyzwania współczesnego Państwa.* Stowarzyszenie EDUKACJA NAUKA ROZWÓJ Ostrowiec Świętokrzyski 2013. ISBN978-83-936652-0-4.

Żelazowska-Przewłoka A., *Wymagania społeczno-gospodarcze regionu świętokrzyskiego.* Stowarzyszenie EDUKACJA NAUKA ROZWÓJ, Ostrowiec Świętokrzyski 2013. ISBN 978-83-936652-2-8.

Wojtaszczyk K. A., Materska-Sosnowska A. (red.), *Bezpieczeństwo państwa*, Warszawa 2009.

AKTY PRAWNE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483, z późn. zm.)

Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa i Agencji Wywiadu (Dz. U. 2010 r. Nr 29, poz. 154 z późn. zm.)

Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej Dz. Urz. UE. 2010/ C115 /01/

Recenzent : prof. Ing. Jurčák Vojteh Csc. . - Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, Liptovský Mikuláš,

Doc. dr. Antoni Olak-
Dziekan WSZMiJO w Katowicach- Katedra Zarządzania Bezpieczeństwem.
Dr inż. Antoni Krauz –
Instytut Techniki Uniwersytetu Rzeszowskiego w Rzeszowie.

METODOLOGIA BADAŃ W BEZPIECZEŃSTWIE
THE METHODOLOGY OF SECURITY RESEARCH

Monika OSTROWSKA

ABSTRACT

The need for security is, after physiological needs, the second most important human need. All our life our daily activities happen in an environment that is not entirely safe. Hazards of different kinds are our everyday reality. Also, professional activities pose the risk of sustaining an injury, being involved in an accident or developing an occupational disease. The analysis and assessment of professional risk is an important element of any enterprise and security management system. The necessity of risk analysis and assessment has been included in European Union legal Acts, which proves how important this problem is. In order to carry out professional risk assessment properly, knowledge concerning legislature, working conditions, and the methodology of assessment in the analysed worksite are indispensable.

Key words:
Ryzyko, analiza ryzyk, szacowanie ryzyka, bezpieczeństwo, metodologia
Risk, risk analysis, risk assessment, security, methodology

The need for security is, after physiological needs, the second most important human need[1]. All our life our daily activities happen in an environment that is not entirely safe. Hazards of different kinds are our everyday reality.

While developing a business involves uncertainty and some hazards, it also creates opportunities. And what risk management is about, is precisely identifying these hazards and opportunities. Identifying the impact of a diversified risk on the company is crucial in this context[2].

A correct occupational risk assessment requires the knowledge of the relevant legislation, assessment methodologies and working conditions of the analysed position.

Risk is considered a phenomenological variable, and as such, should be investigated in terms of how people understand it. Where risk is identified with a hazard, the implication is above all of a feeling of uncertainty and variability of specific actions. Hence, the proliferation of distribution-based risk measures, such as variance, semivariance, standard deviation or the coefficient of variation.

The presumption is, therefore, that the probability distribution of important environmental conditions that have an adverse effect on the expected deliverables is known. Risk constitutes a function of two variables – the probability of failure and the size of loss. Probability is also a function of the quantity and quality of information on economic and socio-political processes[3].

Risk is objective in nature in that it involves real-life economic phenomena that are hazard(danger)-laden due to, among other things, the variability of demand, the activities of the competing businesses, the conditions for cooperation, and the regulatory, state-

[1] B. Wawrzyńczak-Jędryka (Ed.), Bezpieczeństwo i higiena pracy, Warsaw 2012, p. 421
[2] T. Kaczmarek, Ryzyko i zarządzanie ryzykiem. Ujęcie interdyscyplinarne, Warsaw 2008, p. 11
[3] P. Sienkiewicz, Zarządzanie ryzykiem w sytuacjach kryzysowych, Warsaw 2006, p. 45

administered measures. It is, however, a subjective phenomenon as well, determined by the decision-maker's state of knowledge of economic processes. Risk occurs when the available knowledge of the results of a decision is not comprehensive enough.

The following mathematic formula is applied to determine risk in practice: **Risk = the probability of loss x the value of the loss.**

Risk management can be described as making decisions in a way that ensures the highest security level possible. This level is achieved by reducing the impact of predictable factors on a business entity. By extension, risk management focuses on preventing and reducing damage or loss.

The concept of risk management should be part of the development strategy of a business. Once incorporated into a coherent strategy, it enables risk-adjusted business performance planning and allows to monitor the impact of risk factors on the financial performance and the financial situation in general[4].

Risk management is geared towards eliminating, or at least limiting, the causes and/or effects of events that disrupt economic processes within businesses, leading to a crisis.

Risk management works at two stages:

- Risk analysis (identification, estimation, evaluation)[5]
- Risk management (planning, controlling, monitoring)

Risk **identification** consists in determining any possible risks, or types of hazards, their causes, where and when they might occur, and what they would result in. This requires in-depth knowledge of the very organisation, the market it operates on, and the legal, social, political, and cultural background. When identifying risks, one important thing to do is to provide a description of it. In so doing, one needs to demonstrate the characteristics of hazards in a structured way so as to compare and balance them against each other.

A number of techniques can be employed to identify risks, such as: brainstorming; questionnaires; business analyses, in which individual areas of business are examined with a focus both on the internal and external factors that may impact on them; comparing model solutions used in a specific industry; scenario analysis; risk assessment workshops; case studies; audits and controlling, SWOT analysis, and PEST analysis.

At the core of risk analysis lies risk estimation, since it determines the selection of actions. Risk measurement (the likelihood of it being consequential) can be both quantitative and qualitative. There are a number of methods available to measure risk: probabilistic and statistical methods, sensitivity analysis methods, profile analysis; scenario analysis, and operational methods.

Risk evaluation involves comparing estimated magnitudes of risk with the relevant criteria adopted by an organisation. In other words, it is about determining the conditions that have to exist for the evaluated level of risk to be tolerable.

Planning consists in determining (prior to risk analysis) tolerance indicators for individual risks and identifying how and to what extent these risks can be managed.

Controlling is a systematic investigation of whether the adopted risk management plan is properly implemented by verifying the risk. In essence, this involves examining whether the

[4] Ibid
[5] More: T. Kaczmarek, G. Ćwięk, Ryzyko kryzysu a ciągłość działania, Warsaw 2009, p. 58.

levels of risk tolerance are within the acceptable limits, and making adjustments when the risk assessment has changed.

Monitoring is a process in which it is investigated whether a business has appropriate control mechanisms and procedures in place (correct risk identification and evaluation, suitable risk response measures). In practice, this entails a periodic revision of risk management rules and the applicable compliance standards[6].

Occupational risk denotes the probability of undesired, work-related events that cause damage, especially in that employees' health is adversely affected due to occupational hazards related to the working environment or the way the work is performed[7].

In accordance with the applicable legislative regulations, occupational risk analysis consists in[8]:

- analysing how and under what conditions the work is performed to determine what factors and hazards may have an adverse impact on the health and safety of employees,
- establishing whether the risk related to these factors is:
    - tolerable – with all the employee protection measures in place,
    - intolerable – when additional protection measures are required

Risk assessment is a process of analysing and setting the acceptable risk thresholds. It logically follows from the systematic and systemic investigation of hazards and dangerous events taking place in the working environment. Where necessary, the investigation results in undertaking specific actions to lower the risk. Figure 1 illustrates the algorithm for occupational risk management. In this algorithm, the risk assessment process is iterated (step-by-step repetition of an investigation). Next, if necessary and possible, the hazards are eliminated or contained through relevant risk elimination or containment measures[9].

Ultimately, risk analysis provides information required to establish the risk value. This information is in turn used in risk valuation to determine the level (value) of risk.

Researchers studying the field of risk have at their disposal a range of concepts, definitions and methods that fit their individual research purposes. In their work, they focus on the formal aspects of research, and also apply research methods in line with the criteria in force. They need to have vast knowledge of the methods employed in this field. When investigating risk and crisis situations, however, one must not adhere strictly to formal logic criteria, without recognising such methods as induction or deduction[10].

In deduction methods the reasoning process is top-down in nature. More specifically, it is a thought process in which, based on holistic information, one derives conclusions on the individual constituents (elements, objects) of the given whole. Therefore, the process is based

[6] Więcej: M. Bugol, P. Jedynak, Współczesne systemy zarządzania. Jakość bezpieczeństwo ryzyko, Gliwice 2012, p. 132.

[7] Regulation of the Minister of Labour and Social Policy of 26 September 1997 on the general occupational health and safety provisions (Journal of Laws of 1997, No. 129 item 844).

[8] The Regulation of the Minister of Labour and Social Policy of 2 March 2007 amending the Regulation on the general occupational health and safety regulations,
The Regulation of the Ministry of Health of 22 April 2005 on biological factors in the workplace that are harmful to health and on the protection of the health of employees who are occupationally exposed to these factors,
The Regulation of the Minister of Health of 3 November 2008 amending the Regulation on occupational health and safety related to the existence of chemical factors in the workplace.

[9] I. Romanowska Słomka, A. Słomka, Ocena ryzyka zawodowego, Kraków – Tarnobrzeg 2012, sp. 29

[10] T. Kaczmarek, G. Ćwięk, Ryzyko kryzysu a ciągłość działania, Warsaw 2009, p. 51.

on some fundamental and essentially acceptable rules (premises or axioms), and is followed by further logical reasoning, which leads to more specific propositions[11].

Inductive methods involve reasoning processes in which conclusions are derived from premises constituting individual cases. In a broader sense, it consists of bottom-up reasoning. Information on selected objects (processes, phenomena) of a specific class allows to make inferences about the generality of the objects.

Risk assessment is divided into quantitative and qualitative methods, depending on the precision level required.

Quantitative research entails a qualitative description and analysis of facts, phenomena and processes. The results of this can be illustrated as summaries and calculations using descriptive and mathematical statistics.

In qualitative research, the investigated phenomena are analysed for the identification of their basic constituents. These are then examined to determine the interrelations and interdependencies between them, and also to outline their holistic structure[12].

When describing qualitative research, it is important to mention triangulation. It works on the assumption that research should be conducted by several researchers who adopt different approaches to the investigated subject or, more broadly, who pursue different ways of answering research questions. These approaches are can be embedded in various methods and or/theoretical perspectives, both of which are or should be interrelated. Furthermore, triangulation is defined as the process of combining different types of data embedded in various theoretical perspectives[13].

There exists a broad selection of methods for assessing risk.

Two basic groups of methods are identified for assessing occupational risk:

1. Matrix-based methods:
    - PHA (Preliminary Hazard Analysis),
    - the 5-step method,
    - the 3-step method.
2. Ratio-based methods:
    - Risk score,
    - risk calculators (nomograms),
    - risk thermometers.
3. Graphs
4. Other.

PHA – Preliminary Hazard Analysis

PHA is an inductive method which allows to perform qualitative risk assessment. It is intended for measuring risks related to potential hazards, dangerous situations and events that can occur when operating devices, machines and their systems, and subsystems. This method works on the presumption that there exists the chance of an accident, and estimates the qualitatively possible results of the accident or the possibility of its causing health loss[14].

[11] J. Apanowicz, Metodologia nauk, Toruń 2003, p. 28
[12] M. Łobocki, Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych, Kraków 2003, p. 92.
[13] U. Flick, Jakość w badaniach jakościowych, Warsaw 2011, p. 80.
[14] I. Romanowska Słomka, A. Słomka, Ocena ryzyka zawodowego, Kraków – Tarnobrzeg 2012, p. 66

This method enables qualitative risk assessment by employing two parameters:

S - the size (magnitude) of the possible damage and **P** - the probability of such damage occurring.

The damage size parameter's (**S**) value ranges from **1-6**, where the respective values correspond to the following types of damage[15]

1. minor injuries, insignificant damage,
2. light injuries, measurable damage
3. severe injuries, substantial damage
4. the fatal injury of a person, severe damage,
5. the fatal accident to a group of persons, extremely severe damage within the area of a company,
6. the fatal accident to a group of persons, extremely severe damage outside the area of a company.

Tab. 1. PHA-based assessment scale

Degree	**The magnitude of damage**	**Probability**
1.	Minor injuries, insignificant damage	Highly improbable
2.	Minor injuries, measurable damage	Low probability, occurs once in a ten-year period
3.	Severe injuries, substantial damage	Sporadic events (e.g. once a year)
4.	Severe damage, isolated fatal accidents	Fairly frequent events (e.g. once a quarter or a year)
5.	Large-scale damage within the area of a company, fatal accidents to groups of individuals	Frequent, regular events (e.g. once a week)
6.	Large-scale damage outside the area of a company, fatal accidents to groups of individuals	High probability of the event

Source: Take a risk. Occupational risk assessment, Warsaw 2011, p. 7.

Once the S and P parameters are estimated, risk is determined (valued) in line with Table 2:

Table 2. The probability of damage

		The probability of damage (P)					
		1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
The size of damage (magnitude)	1	1	2	3	4	5	6
	2	2	4	6	8	10	12
	3	3	6	9	12	15	18
	4	4	8	12	16	20	23
	5	5	10	15	20	25	30
	6	6	12	18	24	30	36

Source:http://www.pip.gov.pl/html/pl/prewencja/ocena_ryzyka_zawodowego/91000002.php (15.11.2012)

[15] Podejmij ryzyko. Ocena ryzyka zawodowego, Warsaw 2011, p. 7.

The 5-step method

The matrix-based risk assessment method, as outlined in the N-N-18002 standard, is designed for qualitative occupational risk measurement. By using it risk parameters are estimated which correspond to the possible severity of consequences (results) of an event or to the probability of such consequences occurring. The risk is valued based on the values obtained from the matrix[16]

The severity and probability of consequences is estimated by a scale of three degrees for each identified hazard. The Tables 3 "Crime seriousness assessment" and 4 "Consequence probability assessment" below provide the characteristics assigned to the three risk parameters

Table 3. Crime seriousness assessment

Consequences	**Characteristics**
low damage potential	Injuries and diseases, which do not cause any long-term symptoms or work absences; these include: temporary health problems, such as bruises, eye-irritation, minor poisoning symptoms, headaches, etc.
medium damage potential	Injuries and diseases, which cause minor, yet long-term or recurring symptoms, and involve work absences; these include bruises, second-degree burns on small body surface areas, skin allergies, simple fractures, musculoskeletal system overuse (such as tendinitis), etc.
high damage potential	Injuries and diseases, which cause serious or permanent symptoms and/or death; these include third-degree burns, second-degree burns on a large body surface area, amputations, complicated fractures with secondary dysfunctions, neoplasms, toxic damage to internal organs and the nervous system as a result of exposure to chemicals, hand-arm vibration syndrome, work-related hearing impairment, asthma, cataract, etc.

Source:PN-N-18002 standard

Table 4. Consequence probability assessment

Probability	**Characteristics**
Unlikely	The consequences of risks, which should not arise throughout the employee's professional career.
Likely	The consequences of risks, which can arise no more than several times throughout the employee's professional career.
Highly likely	The consequences of risks, which can arise a number of times throughout the employee's professional career.

Source: PN-N-18002 standard

[16] PN-N-18002 Standard

Table 5. Risk assessment on a 5-step scale

Probability	**Consequence seriousness**		
	Low	**Medium**	**High**
Unlikely	Very low 1	Low 2	Medium 3
Likely	Low 2	Medium 3	High 4
Highly likely	Medium 3	High 4	Very high 5

Source: PN-N-18002 standard

The 3-step method

Table 6. Risk assessment on a 3-step scale

Probability	**Consequence seriousness**		
	Low	**Medium**	**High**
Unlikely	Very low 1	Low 1	Medium 2
Likely	Low 1	Medium 2	High 3
Highly likely	Medium 2	High 3	Very high 3

Source: I. Romanowska Słomka, A. Słomka, Ocena ryzyka zawodowego (Occupational risk assessment), Kraków – Tarnobrzeg 2012, p. 86

This standard also recommends that the necessary preventive measures be taken, depending on the assessed risk level.

Table 7. Preventive measures for risk assessment on a 3-step scale.

Risk level	**Risk assessment**	**Preventive measures**
High	Unacceptable	If the occupational risk is connected with ongoing work, remedial measures must be taken immediately, e.g. by introducing protective measures. Future work must not be started until the risk is reduced to an acceptable level.
Medium	Acceptable	Recommendations include measure planning and adaptation to reduce occupational risk.
Low		It is necessary to ensure that occupational risk does not increase.

Source: I. Romanowska Słomka, A. Słomka, Ocena ryzyka zawodowego, Kraków – Tarnobrzeg 2012, p. 87

An occupational risk assessor needs to have professional experience and knowledge of specific work positions, their inherent risks, as well as their consequences. It is also of the essence to be familiar with risk assessment methods and have the associated know-how. The lack of the necessary experience can lead to the failure to recognise a risk (risk misidentification) or under-/over-assessment of its characteristics. Therefore, it is beneficial to use methods with detailed descriptions for individual characteristics. When selecting a method it is vital to check whether all the information necessary to use it is available. For instance, with no detailed data on the quantity of occupational incidents and diseases, and the results of harmful and dangerous factor measurement, it is best to use double-parameter methods. Preferably, the selected methodology should employ clear, accurate and transparent parameters.

Generally, errors in occupational risk assessment stem from:

- inadequate knowledge of occupational risk assessment or the lack of experience,
- tampering with data to achieve the desired goal: showing excessively high risk to attract increased interest; underestimating the results to avoid the costs associated with risk reduction.[17]

Ideally, the employed method should characterise risk parameters in a manner that is clear, accurate and transparent for the assessor. More objective risk assessment is delivered by methods which use a larger number of parameters, with each of them being described on a multi-level scale. More accurate risk assessment is also provided by methods where risk is assessed on more than three levels and which are not characterised by an abrupt shift between the "acceptable risk" and the "unacceptable risk" levels.

There is no perfect method, as each of them has its advantages and disadvantages. The latter include, above all, the following: a laconic description of the assessed parameters, an inadequate number of levels, and the lack of guidance on preventive measures. Methods described in a number of works have been developed by experts on the basis of statistical surveys and incident observation. Apart from the know-how, they also reflect the personal views of such experts on the issue of risk.

REFERENCES:

1. APANOWICZ J., Metodologia nauk, Toruń 2003
2. BUGOL M., JEDYNAK P., Współczesne systemy zarządzania. Jakość bezpieczeństwo ryzyko, Gliwice 2012
3. CHRÓSZCZ B., HANZEL J., Analiza i ocena ryzyka zawodowego, Kraków 2011
4. Dyrektywa nr 80/1107/EWG dotycząca ochrony pracowników przed ryzykiem związanym z działaniem zagrożeń w czasie pracy
5. Dyrektywa nr 89/391/EWG o wprowadzeniu środków wspierających poprawę w zakresie bezpieczeństwa i zdrowia w miejscu pracy
6. Dyrektywa nr 90/394/EWG dotycząca zapobiegania ryzyku zawodowemu i kontroli ryzyka zawodowego spowodowanego przez substancje i czynniki rakotwórcze
7. FLICK U., Jakość w badaniach jakościowych, Warsaw 2011
8. http://www.behapovo.pl/baza-wiedzy/ocena-ryzyka/metoda-kalkulatora-ryzyka

[17] I. Romanowska- Słomka, A. Słomka, Ocena Ryzyka zawodowego, Kraków- Tarnobrzeg, 2010, pp. 128-135.

9. http://www.bhpex.pl/webpage/ryzyko-zawodowe-metoda-risk ,score.html?sess_id=
10. https://moodle.uni.lodz.pl/mod/book/view.php?id=2920&chapterid=483
11. KACZMAREK T., Ćwięk G., Ryzyko kryzysu a ciągłość działania, Warsaw 2009
12. KACZMAREK T., Ryzyko i zarządzanie ryzkiem. Ujęcie interdyscyplinarne, Warsaw 2008
13. ŁOBOCKI M., Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych, Kraków 2003
14. PN-N-18001:2004 Systemy zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy (Occupational health and safety management systems)
15. PN-N-18002:2011 System zarządzania bezpieczeństwem higieną pracy (The occupational health and safety management system)
16. PN-N-18004:2001 Systemy zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy (Occupational health and safety management systems)
17. Podejmij ryzyko. Ocena ryzyka zawodowego (Take the risk. Occupational risk assessment), Warsaw 2011
18. ROMANOWSKA - SŁOMKA I., SŁOMKA A., Ocena ryzyka zawodowego (Occupational risk assessment), Kraków – Tarnobrzeg 2012
19. The Resolution of the Minister of Labour and Social Policy of 2 March 2007, amending the Resolution on the general occupational health and safety rules
20. The Resolution of the Minister of Labour and Social Policy of 26 September 1997 on the general occupational health and safety rules (Journal of Laws of 1997 No. 129, item 844)
21. The Resolution of the Minister of Health of 22 April 2005 on biological health hazards in the workplace and health-protection measures for professionals exposed to such hazards
22. The Resolution of the Minister of Health of 3 November 2008, amending the Resolution on occupational health and safety for work environment exposed to chemicals
23. SIENKIEWICZ P., Zarządzanie ryzykiem w sytuacjach kryzysowych, Warsaw 2006
24. WAWRZYŃCZAK-JĘDRYKA B. (red.), Bezpieczeństwo i higiena pracy, Warsaw 2012

Prof. nadzw. dr hab. Monika Ostrowska
Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków
e-mail: m.ostrowska@onet.pl
Tel. +48. 505.034904

WPŁYW POLITYCZNYCH, MILITARNYCH I GOSPODARCZYCH CZYNNIKÓW NA OBECNĄ SYTUACJE W AFGANISTANIE
THE CURRENT SITUATION IN AFGHANISTAN IN TERMS OF POLITICAL, ECONOMIC AND MILITARY FACTORS

Piotr PIETRAKOWSKI Ph.D., Tomasz DUKIEWICZ Ph.D.

ABSTRACT

Przedstawione problemy trwającej operacji międzynarodowej w Afganistanie pozwalają założyć, że sytuacja strategiczna i operacyjna w tym kraju pozostawia wiele do życzenia. Wymienione i omówione czynniki determinują obecnie permanentną słabość administracji rządowej w Kabulu z wszechobecną korupcją i nepotyzmem polityków i urzędników państwowych. Nienajlepsza kondycja afgańskich sił bezpieczeństwa z dramatycznie niskim morale żołnierzy i pogłębiają narastający problem ataków na personel ISAF ze strony członków ANSF, który zagraża procesowi szkolenia oraz zmniejsza poziom bezpieczeństwa. Wszystko to bardzo źle rokuje na przyszłość wydarzeń w Afganistanie, zwłaszcza że na rok przed planowanym w 2014 roku zakończeniem misji ISAF kraj ten pogrążony jest w chaosie porównywalnym do okresu sprzed interwencji międzynarodowej w 2001 roku.

The ongoing problems of the international operation in Afghanistan, let assume that the strategic and operational situation in the country leaves much to be desired. Listed and discussed factors determine the currently ongoing weakness of government in Kabul with pervasive corruption and nepotism of politicians and civil servants. Poor condition of the Afghan security forces with dramatically low morale and exacerbate the growing problem of attacks on ISAF personnel from members of the ANSF, which threatens the process of training and reduces the level of security. All this is a very bad sign for the future events in Afghanistan, especially since the year before the end of the 2014 ISAF country is in chaos comparable to the period before the international intervention in 2001.

Keywords
Bezpieczeństwo międzynarodowe, Afganistan, Międzynarodowa Operacja Wsparcia Bezpieczeństwa, Afgańskie Siły Bezpieczeństwa, Sojusz Północnoatlantycki
International Security, Afghanistan, International Security Assistance Force, Afghan National Security Forces, The North Atlantic Treaty Organization

INTRODUCTION

Afghanistan is a landlocked country whose neighbors are Pakistan, Iran, Turkmenistan, Uzbekistan, Tajikistan, and China. It has 32 million people of whom 42% are Pashtun, 27% Tajik, 9% Hazara, 9% Uzbek, and 13% others. The main languages are Dari (a dialect of Persian) and Pashto[1].

In short the recent history of Afghanistan was a semi-independent British protectorate in the 19th century and became independent in 1919. King Zahir Shah ruled from 1933 to 1973. In 1973 Sardar Mohammad Daoud Khan[2] overthrew the king and established

[1] *Afghanistan Smart Book*, TRADOOC Culture Center, US ARMY documentations, Sierra Vista 2009; World Bank, Afghanistan Economic Update, Kabul, April 2011, p. 31.

[2] Sardar Daoud Khan overthrew his cousin King Mohammad Zahir, and abolished the monarchy in Afghanistan. He then proclaimed himself the president of the Republic of Afghanistan in July 1973. Before that, Daoud Khan served under King Mohammad Zahir, holding various positions including Prime Minister. Sardar Daoud

a republic. When economic conditions did not improve and Daoud lost most of his political support, communist factions overthrew him in 1978. In 1979 the threat of tribal insurgency against the communist government triggered an invasion by 80,000 Soviet troops, who then endured a very effective decade-long guerrilla war, suffering over 25,000 KIA. Between 1979 and 1989, two Soviet-sponsored regimes failed to defeat the loose federation of mujahedeen guerrillas that opposed the occupation.

In 1988 the Soviet Union agreed to create a neutral Afghan state, and the last Soviet troops left Afghanistan in 1989. The agreement ended a war that killed thousands, devastated industry and agriculture, and created 5 to 6 million refugees. The 1988 agreement did not settle differences between the government and the mujahedeen, and in 1992 Afghanistan descended into a civil war that further ravaged the economy. Among the leaders of the warring factions were Ahmad Shah Massoud, an ethnic Tajik; Gulbuddin Hekmatyar, a Pashtun; and Abdul Rashid Dostum, an Uzbek. Despite several temporary alliances, struggles among the armed groups continued until one Islamic fundamentalist group, the Taliban, gained control of most of the country in 1996. The Taliban used an extremist interpretation of Islam to assert repressive control of society. The economy remained in ruins, and most government services ceased[3].

AFGHANISTAN - CHALLENGE TO INTERNATIONAL SECURITY

The Taliban granted the Arab terrorist organization al Qaeda the right to use Afghanistan as a base. As al Qaeda committed a series of international terrorist acts culminating in attacks on the United States on September 11, 2001, the Taliban rejected international pressure to surrender al Qaeda leader Osama bin Laden4. When the United States and allies attacked Afghanistan in the fall of 2001, the Taliban government collapsed, but Taliban and al Qaeda leaders escaped. A United States–led International Security Assistance Force (ISAF) began an occupation that is still in place to this day5. The Main square of ISAF challenges are: conduct security and stability operations, support the Afghan National Security Forces (ANSF), disarm illegally armed groups, facilitate ammunition depots managements, reconstruction and development (PRT- Provincial Reconstruction Group), humanitarian assistance, develop governance, counter narcotic. Distribution of regional commands in Afghanistan is presented on Picture 1.

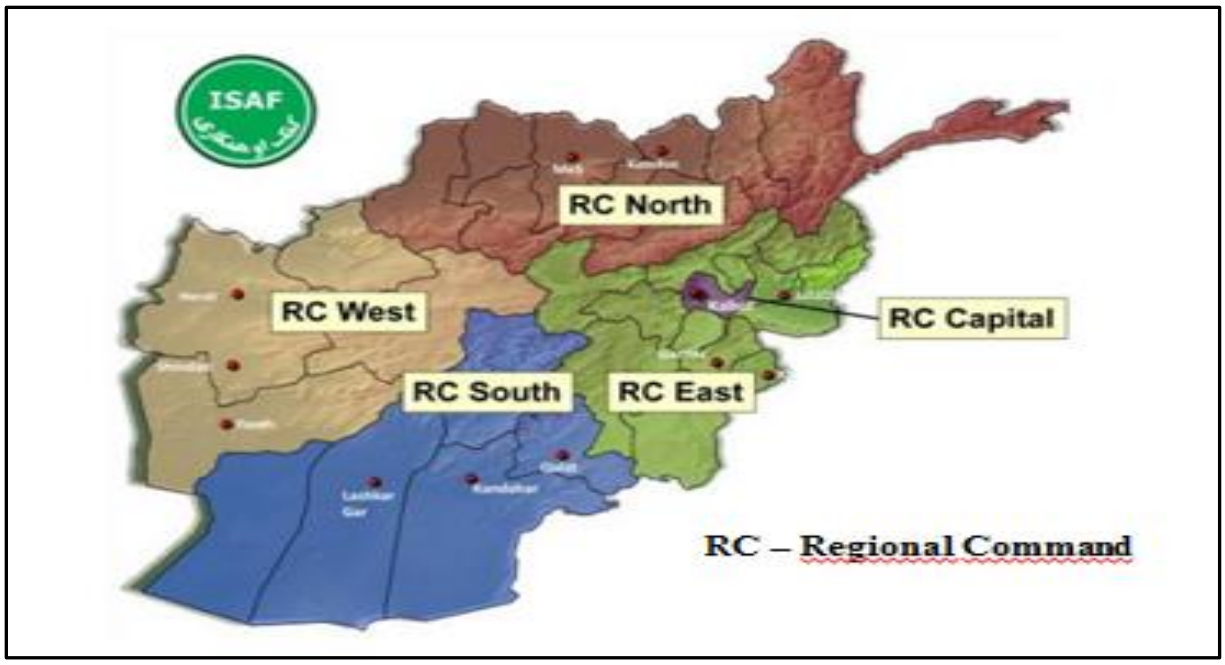
---

was a strong supporter of Pashtunistan, and worked towards reform and modernization. He encouraged the abandonment of the veil by Afghan women, and their participation in the building of a progressive and modern Afghanistan. He ruled until he was assassinated in 1978 (Saur Revolution). Afterwards, Marxists took power in Kabul. Source Internet http://www.afghan-web.com/bios/yest/daoud.html 30.09.2013.

[3] Millen A. R., *Coalition Forces in Afghansitan conflict*, Strategic Studies Institute, War Collage, 2003, p.23-25.

[4] Morgan G., *Rethinking the Principles of the Principles of war Reprinted from Proceedings with permission,* U.S. Naval Institute, U.S. Navy 2003, p.9.

[5] Anthony D., and the Secretary of the Navy's Action Team, *Terrorist Dropouts Learning from Those Who Have Left* Michael Jacobson, Policy Focus #101, 2010, p.35.

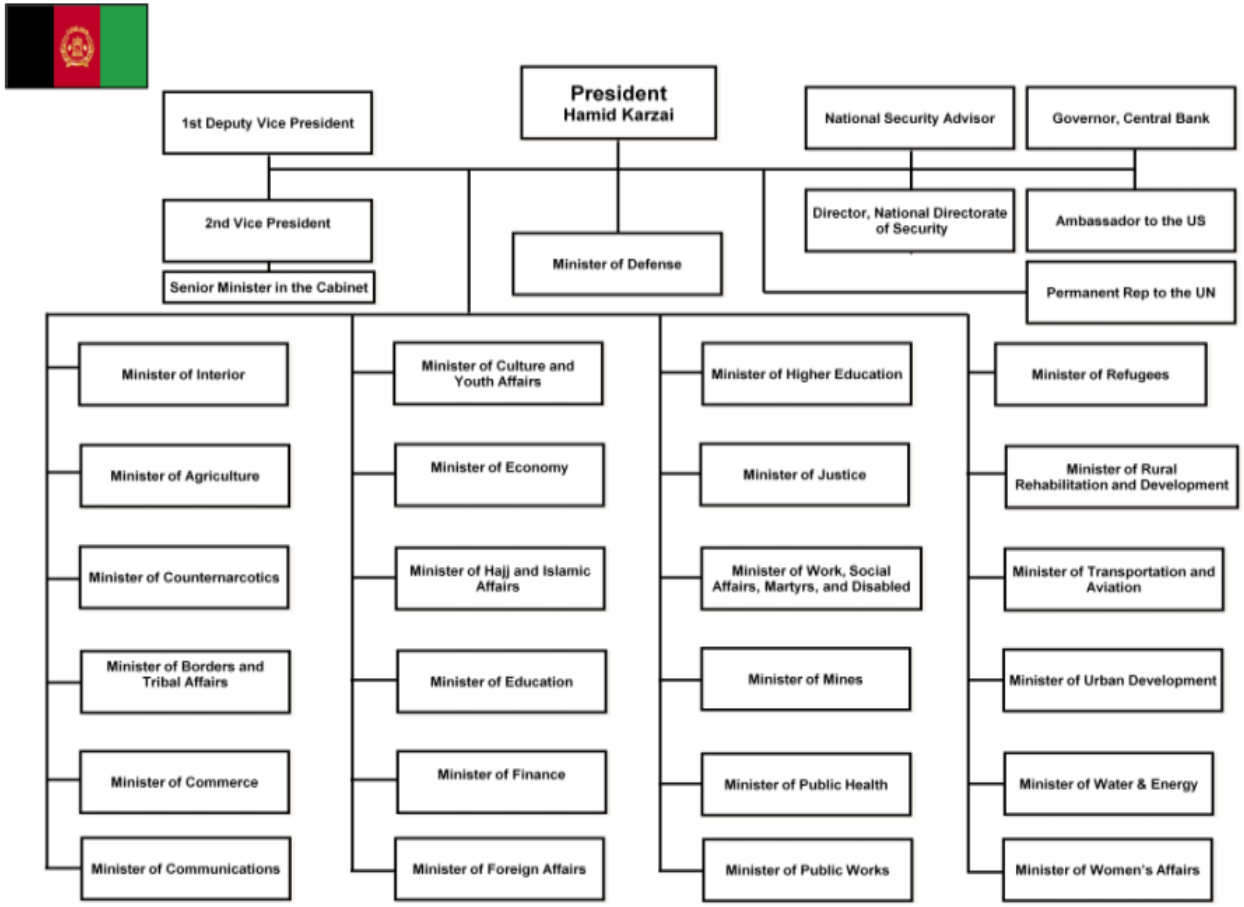

Picture 1. Regional command of International Security Assistance Forces in Afghanistan
Sources: Afghanistan Smart Book, TRADOOC Culture Center, US ARMY documentations, Sierra Vista 2009; World Bank, Afghanistan Economic Update, Kabul, April 2011, p. 22.

In December 2001, Afghan leaders in exile signed the Bonn Agreement, forming an interim government, the Afghan Interim Administration, under the leadership of the Pashtun moderate Hamid Karzai. In 2002 Karzai was selected president of the Transitional Islamic State of Afghanistan, whose ruling council included disparate leaders of the anti-Taliban Northern Alliance. A new constitution, written by a specially convened Loya Jirga, or constituent assembly of regional leaders, was ratified in early 2004. In October 2004, an overwhelming popular vote elected Karzai president of the Islamic Republic of Afghanistan. However, regional warlords and large areas of Afghanistan remained beyond the control of the Karzai government. Despite substantial international aid, the Afghan government, which included representatives from many factions, was unable to address numerous social and economic problems. The parliamentary elections of September 2005 gave regional warlords substantial power in both houses of the National Assembly, further jeopardizing Karzai's ability to unite the country[6]. President of Afghanistan and Cabinet are presented on Scheme 1.

[6] Executive: President is head of both state and government Provincial governors for each of Afghanistan's 34 provinces appointed by the president Legislative — National Assembly consists of two houses. Lower- Wolesi Jirga (the House of the People) Responsibility for making and ratifying laws and approving the actions of the president Upper- Meshrano Jirga (the House of Elders) Advisory role with veto power Judicial — Supreme Court All justices (nine, including Chief Justice) appointed by the president and approved by the Wolesi Jirga. Subordinated by high courts and appeals courts. Source *Afghan National Security Forces ANSF*, Public Diplomacy Division (PDD) - Press & Media Section Media Operations Section (MOC), NATO 2010, p.12.

Scheme 1. Government of Afghanistan structure as of May 2012

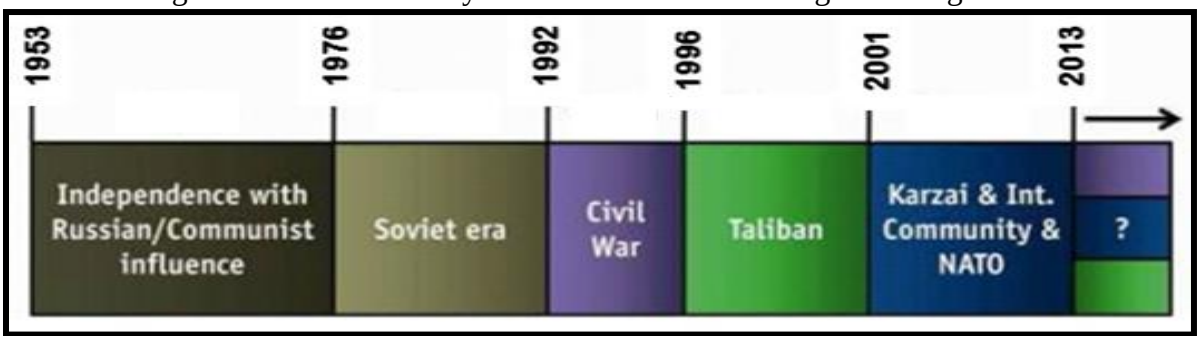

Source : International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures, Troop contributing nations http://www.nato.int/isaf/docu/epub/ pdf/placemat.pdf

The Bonn Agreement lapsed after the 2005 elections. The agreement's successor, the Afghanistan Compact, went into effect in January 2006 to set goals for international assistance in economic development, security, protection of human rights, and the fight against corruption and drug trafficking through 2012[7].

In the meantime, the resurgent Taliban intensified terrorist activities in areas beyond government control, particularly the southeastern provinces. In mid-2006, North Atlantic Treaty Organization (NATO) forces turned back a Taliban offensive aimed at Kandahar. However, beginning in 2007 the Taliban utilized safe havens in adjacent Pakistan to gradually restore and expand its control in Afghanistan[8]. In early 2008, it controlled an estimated 10 percent of the country while the government controlled only an estimated 30 percent. Local tribes controlled the remaining territory[9]. The current level of security in Afghanistan is low. The rebellion of the Taliban and other actors of threats increase, despite increasing a large-scale campaign against terrorism providing by ISAF and ANSF. One of the result of increased US/NATO activity are the losses of coalition troops which are the highest since the beginning of the international intervention in Afghanistan[10]. For example, in 2001, the number KIA (coalition forces) was 12, in 2006 - 191, 2012 - 391 soldiers. Total KIA (coalition soldiers) during the OEF/ISAF mission - 3 221. Disturbing is that the majority of coalition victims (2173 KIA) were between 2009 – 2012[11]. The Afghanistan recent history of mixed influence and regime changed is present on Scheme 2.

Scheme 2. Afghanistan recent history of mixed influence and regime changed

Source: Afghanistan ending a failed military strategy, www.peacefultomorrows.org 11.09.2013.

Despite U.S.-aided efforts to reduce cultivation of poppies for narcotics production, in 2009 and 2011 that crop accounted for an increasing percentage of Afghanistan's economy and was a major support of the Taliban. In mid-2012, a new International Conference in Support of Afghanistan reaffirmed international commitments to the country's economic and political stability but demanded improved coordination of aid and reduced corruption. Meanwhile, widespread economic hardship (exacerbated by several earthquakes and severe winter weather) increasingly weakened the Karzai government's support among the

[7] Auerswald S., Saideman M., NATO at War: Understanding the Challenges of Caveats in Afghanistan, Department of Political Science, McGill University, Montreal 2011, s. 24.

[8] Thornton R., Asymetric warfare. Threat and Response in the Twenty-First Century, Malden (USA) 2007, p.14.

[9] Bard E. O'Neil, *Insurgency and Terrorism,* New York 2009, p.26.

[10] *Progress in Peacebuilding - Afghanistan the current situation,* 1200 17th Street, NW, Washington, February 2011, p.7.

[11] *Afghanistan Country of Origin Information for Use in the Asylum Determination Process Report from Danish Immigration Service's fact finding mission to Kabul,* Afghanistan 25 February to 4 March 2012, p.2-3.

population[12]. Therefore, the Afghanistan has basically been at war for forty years with only a few intervals of peace.

CONCLUSION

In summary an unstable Afghanistan threatens international security as *safe havens* for terrorist organizations in particular Al-Qaeda. The complicated internal situation, especially the ongoing intertribal fighting to maintain tension in the region, impact on Iran, Pakistan and northern neighbors, including tribes existing Pasztulów, Hazara and Uzbeks can unite the fighting in Afghanistan and leading to the escalation of the conflict. Threats to international security and stability arising from the fact that the engagement in Afghanistan are increasing tensions in the countries participating in the mission[13]. This is compounded by the costs of operations do not effect of the financial benefits for soldiers emitting countries and the effects of a sense of security in the form of its own citizens. In addition wave of the crisis is not conducive to the approval of Western society to bear the cost of improving the situation in the country away thousands of miles away.

Finally, failure in Afghanistan would mean losing all common, the effects of which can have unpredictable repercussions. Disturbing existing low efficiency of operations in Afghanistan reduces the authority and credibility of NATO and the West, and thus provides a good psychological situation strengthens the morale of our enemies[14].

BIBLIOGRAPHY

Afghan National Security Forces ANSF, Public Diplomacy Division (PDD) - Press & Media Section Media Operations Section (MOC), NATO 2010.

Afghanistan Smart Book, TRADOOC Culture Center, US ARMY documentations, Sierra Vista 2009; World Bank, Afghanistan Economic Update, Kabul, April 2011.

ANTHONY D., The Secretary of the Navy's Action Team, *Terrorist Dropouts Learning from Those Who Have Left*, Michael Jacobson, Policy Focus #101, 2010.

AUERSWALD S., SAIDEMAN M., *NATO at War*: *Understanding the Challenges of Caveats in Afghanistan*, Department of Political Science, McGill University, Montreal 2011.

BARD E. O'NEIL, *Insurgency and Terrorism*, New York 2009.

CARROL A., GIOIA D., *Iraq, Afghanistan, and the Home Front, in the Words of U.S. Troops and Their Families*, University of Chicago Press, 2008.

METZ S., *Future War: the strategic role of American Landpower*, U.S. Army War College, 122 Forbes Ave., Carlisle, March 2003.

MILLEN A. R., *Coalition Forces in Afghansitan conflict*, Strategic Studies Institute, War Collage, 2003.

[12] Carrol A., Gioia D., *Iraq, Afghanistan, and the Home Front, in the Words of U.S. Troops and Their* Families,University of Chicago Press, 2008, p.67.

[13] Otłowski T., *Cmentarzysko imperiów. Afganistan 2001 – 2014*, Warszawa 2012, p. 36.

[14] Metz S., Future War: the strategic role of American Landpower, U.S. Army War College, 122 Forbes Ave., Carlisle, March 2003, p.4.

MORGAN G., *Rethinking the Principles of the Principles of war Reprinted from Proceedings with permission*, U.S. Naval Institute, U.S. Navy 2003.

Progress in Peacebuilding - Afghanistan the current situation, 1200 17th Street, NW, Washington, February 2011.

RESEARCH REPORT

Afghanistan Country of Origin Information for Use in the Asylum Determination Process Report from Danish Immigration Service's fact finding mission to Kabul, Afghanistan 25 February to 4 March 2012.

ELECTRONIC DOCUMENTS

Afterwards, Marxists took power in Kabul. Source Internet http://www.afghan-web.com/bios/yest/daoud.html 30.09.2013.

International Security Assistance Force (ISAF): Key Facts and Figures, Troop contributing nations http://www.nato.int/isaf/docu/epub/ pdf/placemat.pdf

Piotr PIETRAKOWSKI,
Poland, 54-046 Wrocław, Boguszowska 32,
Email: p.pietrakowski@wso.wroc.pl

Tomasz DUKIEWICZ Ph.D,
Poland, 56-400 Spalice, Wierzbowa 31,
Email: tomduki@wp.pl

THE FIRST PILLAR OF SECURITY CULTURE. ETHICS OF ADULTS. HUMAN CAPITAL, SOCIAL CAPITAL AND PRAXEOLOGY

Juliusz PIWOWARSKI

ABSTRACT

In accordance to constitutional order in the Republic of Poland, concern for security of the citizens is one of the basic functions of the state[1]. Therefore, for example crisis management impacts the level of the native *security culture*[2]. This term requires explanation, for the *security culture* is in the *securitology*[3] a relatively new concept, although it is associated with a phenomenon that since the dawn of history accompanies a man's fight for his free development. The turn of XX and XXI century has brought along some advantages related not only to traditional definition of security[4], but also to recent events in our reality, causing dynamically expanding new kinds of threats. In the result: "in all fields of life [we operate more and more often with] such concepts as: crisis, crisis situation and crisis management (…)"[5].

Security culture is the whole of material and non-material elements of consolidated output of the mankind that serves foreseeing, identifying, preventing and neutralizing various threats. Security culture is composed of three pillars – intellectual, organizational and material. Returning to crisis management, should be added *á propos* the role of administration that according to the legal order of the Republic of Poland, specific authorities[6] are responsible for the security of the state. At the same time it is a fact, that realization of tasks associated to crisis management is a domain of uniformed services or other dispositional groups (i.e. rescue groups). Regardless of the point of view, either clerical – with administration in the foreground, or executive – with a leading role of uniformed services and rescuers, efficiency of activities taken when either a crisis situation or a crisis emerge depends on decisions of certain people and level of their ethical culture. Properly directed efficiency, reliability, trust, and state of security in given social environment, highly depends on ethicality of a human factor.

THE PHENOMENON OF SECURITY CULTURE

The phenomenon of security culture is a part of widely defined culture. Wide definition of Cieślarczyk is as follows: security culture is: "a pattern of basic assumptions, values, standards, rules, symbols and beliefs that impacts the way of perceiving advantages, chances and (or) threats, the way of feeling of safety and thinking of it, as well as related to it way of behaving and acting (cooperating)

---

[1] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483). [Constitution of the Republic of Poland from April 2,1997]

[2] *Cf.* M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Akademia Podlaska, Siedlce 2007; S. Jarmoszko, *Nowe wzory kultury bezpieczeństwa a procesy deterioracji więzi społeczne,* [in:] *Jedność i różnorodność kultura vs. kultury,* E. Rekłajtis, R. Wiśniewski, J. Zdanowski (ed.), Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2010; N. Pigeon, *Safety Culture. Key Theoretical Issues,* "Work and Stress" 1998, no. 3.

[3] L. F. Korzeniowski, *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, EAS, Kraków 2008; L. Hofreiter , *Securitológia*, Akadémia ozbojených síl gen. M. R. Štefánika, Liptowski Mikulasz 2006; W. Jurczak, *Znannja w oblasti biezpieki – skladowa czastina uniwiersitetskoi oswieteli*, „Bezpieka żyttedzialnosti", 2007, no 5; J. Maciejewski, *Securitologia – uwagi socjologa. Bezpieczeństwo w kontekście społeczno-kulturowym,* [in:] *Bezpečnost a bespečnostna veda*, L. Hofreiter (ed.), Akademia ozbrojenych sil gen. M. R. Štefaniká, Liptowski Mikulasz 2009; J. Matis, *Sociálno-pedagogické aspekty prípravy bezpečnostného manažéra***,** „Securitologia" 2008, no. 7; В.И. Ярочкин, *Секюритология – наука о безопасности жизнебеятельности*, Ось – 89, Moskwa 2000.

[4] *Cf.* J. Piwowarski, *Bezpieczeństwo jako pożądany stan ora jako wartość,* [in:] *Bezpieczeństwo jako wartość,* Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron" w Krakowie, Kraków 2010.

[5] G. Akbarowicz, *Wybrane zagadnienia zarządzania kryzysowego*, [in:] *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*, K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszek (red.), WSA, Bielsko-Biała 2007. Own translation.

[6] *Cf.* W. Kitler, *Funkcje administracji publicznej w bezpieczeństwie narodowym,* [in:] *System reagowania kryzysowego*, J. Gryz, W. Kitler (ed.), Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007, p. 42 and foll.

of entities, which is learned and articulated in processes of widely interpreted education, including natural processes of internal integration and external adaptation, and other organizational processes, as well as process of strengthening widely understood (not only military) defense that serve relatively harmonious development of these entities and obtaining by them interpreted in the widest way security, with benefit for them and the environment"[7]. The security culture may be analyzed in three dimensions:

1. The first dimension – contains ideas, values and spirituality of a man[8];
2. The second – refers to social interactions of organization, management, systems of law and other rational activities of a man;
3. The third – range from material aspects of human existence[9].

Cieślarczyk also calls the abovementioned components the "pillars of security culture"[10]. Components of this pillars also interpenetrate.

HUMAN CAPITAL[11]

Human capital is a concept that belongs to the field of economic science and it means a potential of individual people, which consists of capabilities, experience, knowledge, life energy and it is highly profitable factor for economical dimension. Human capital may be also described as: "resource of knowledge, capabilities, health and vital energy contained in certain society (nation). Human capital is a resource, that is a source of future satisfaction or, generally speaking – service of some value"[12]. Human capital has been put "on a pedestal" by economy currently dominating in the entire world.

Teams of people established to restoring state of security and members of those *dispositional groups* should dispose the highest level of human capital possible. *Dispositional group* is specific team of people, which has been shaped by the state structure and hierarchy, and causes creation of bigger groups out of little dispositional groups. Dispositional groups are entirely subordinated to disposer and are specific, since their occupation is "service", not "work" and since in relation to other professional teams, they have higher level of readiness to take immediate actions, even in highly difficult conditions. Beside the particular tasks of theirs, they also have particular rights.

„Dispositional groups are organizations (…) of hierarchical structure. They are social environment with own stratification system. They are a set of standards and traditions. They are groups of purposeful activity in specific situations. The most important features of its members are: availability, subordination to orders of their supervisors, high stress resistance, and specific predispositions to deal with stress. Dispositional groups operate on the basis of law and within it, their internal organization is also regulated by rules of procedure and codes of ethics"[13]. Members of dispositional groups, whose professional responsibilities requires high professionalism and efficiency, should dispose a high level of human capital to realize tasks of crisis management.

Human capital may also be described in individual and collective aspects. This aspect of human resources problem, as a potential of team of professionals has mainly economical and

[7] M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności,* Wyd. AP, Siedlce 2010, p. 210.
[8] Spirituality – a concept currently percieved and described in science, it is wider than the concept of religion. It is described inter alia by: P. Socha (ed.), *Duchowy rozwój człowieka,* Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
[9] A. Kłoskowska, *Socjologia kultury*, PWN, Warszawa 2007, p. 103 and foll.; A. Kroeber, *Istota kultury*, PWN, Warszawa 2002, p. 195 and foll.
[10] M. Cieślarczyk, *Fenomen bezpieczeństwa i zjawisko kryzysów postrzegane w perspektywie kulturowej*, [in:] *Jedność i różnorodność*, E. Rekłajtis, B. Wiśniewski, J. Zdanowski (ed.), ASPRA-JR, Warszawa 2010, p. 96.
[11] P. Urbaniak, *Podstawyekonomii.Mikroekonomiacz.1*, Oficyna Ekonomiczna, Poznań 1996, p.8.
[12] S. R. Domański, *Kapitał ludzki. Stan i perspektywy*, [in:] *Raport Rady Strategii Społeczno-Gospodarczej*, przy Radzie Ministrów, Warszawa 1998, no. 27, p.67.
[13] *Cf.* J. Skurej, *Integracja i dezintegracja społecznej struktury w wojsku w kontekście socjologicznym,* [in:] *Rekrutacja do grup dyspozycyjnych – socjologiczna analiza problemu*, J. Maciejewski, Literacki (ed.), Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011, p. 383; *cf.* I. Kurasz, *Grupy dyspozycyjne w strukturze społecznej. Próba analizy socjologicznej,* [in:] J. Maciejewski, T. Kołodziejczyk, D. S. Kozerewski, *Oficerowie grup dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza procesu bezpieczeństwa narodowego*, Wrocław 2008, p. 135 and foll.

praxeological aspects. Praxeological dimension may take form of "pure" science of efficient action[14], or complimentary form, that presents the output of Polish praxeological school represented i.e. by Tadeusz Kotarbiński. In the latter case efficiency is connected with ethical dimension of human activity[15], for the human capital is not always an element that serve the security of specific society – it may also pose a threat! People, who have large knowledge, indomitable ambition, high level of skills and at the same time are deprived of ethicality culture, are a very serious threat. A metaphor used by a praxeologist Jarosław Rudniański says that "the gas in the vehicle does not determine the direction of ride"[16]. For this direction to be proper from the social point of view (what is important especially when we deal with a threat directly) required is clear system of values, established within social consensus, which applies in certain society or dispositional group.

SOCIAL CAPITAL

Human capital analyzed in widen social dimension, not only from the economic point of view, in result take form of different conception. It is about a conception defined as *social capital*. This conception corresponds to transdisciplinary point of view, relevant for the problematic of human *security sciences*[17]. Poland is a large country that belongs to European Union. A psychologist J. Czapiński claims that "if we continue to count on human capital rather than on social one, the economic development in Poland will end up in 8-10 years"[18]. This refers to economic security (the third pillar of security culture), but the speech may be also interpreted wider. Yet it is an increase of social capital to determine an increase of social ethicality, including those, who realizes the tasks appearing along with occurrence of a crisis. *Social capital*[19] in today's, strongly atomized, and unfortunately also somewhat demoralized with consumerism, Western societies is a securitological *moral compass*.

It leads us between a progressive social development and an increase of threats of globalization era. According to Coleman, components of social capital, which is related it security culture, are: a) mutual liabilities related to social roles, also those which are performed while occurring of situation of threat; b) access to information that is necessary for effective performing of activities within security management (a parameter of time is a key matter); c) value system, standards and manners relate to it that are a fundament of security culture, a character of relations associated to power, where morally balanced parity between necessary hierarchy and democracy results in widely understood "permeability" and high effectiveness of activity[20]. Social capital and its material – ethicality, are beginning to being perceived as factors highly important for social and economic development of societies and as elements that create the structure of security culture. Security culture with its ethicality is a ground for unthreatened course of development process. It is based on healthy public and interpersonal relations. "Healthy relations" means interactions that cause trust, based on authentic ethical attitudes.

One of the basis „currencies" of social capital is trust[21], essential element of security culture. Trust is being built in analogical way to any other capital[22] and may be maintained, develop or conversely – depreciated or even lost. Loss of trust is more than loss of material goods, results in economic losses and causes simultaneously "face loss". Thus a specific reverse of the human capital is

---

[14] *Cf.* L. Mises, *Ludzkie działanie: traktat o ekonomii*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2007.
[15] *Cf.* T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Ossolineum, Wrocław 1982.
[16] J. Rudniański, *Homo cogitans. O myśleniu twórczymi kryteriach wartości*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1974, p.147.
[17] L. F. Korzeniowski, *Securitologia: nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, EAS, Kraków 2008, p.47.
[18] J. Czapiński, *Polacy sobie nie ufają* http://www.pomorska.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20110404/REGION/367378540(18.09.2012).
[19] Social capital – the term of the border of economy and sociology that defines capital (as element of a process of production and life in organized society), which value is based on mutual social relations and trust of individuals (from the economic point of view). This term was introduced to sociological literature in seventies of XX century by Pierre Bourdieu and then James Coleman. *Cf.* F. Fukuyama, *Zaufanie: kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, PWN, Warszawa/Wrocław 1997.
[20] J. S. Coleman, *Foundations of Social Theory*, Harvard University, Cambridge-London 1990; D. Halpern, *Social capital*, Polity Press, Cambridge2005;L. Nan, *Social capital :A theory of social structure and action*, Cambridge University, Cambridge2003; S. Baron, J. Field, T. Schuller, *Social capital: critical perspectives*, Routlege, New York 2008.
[21] *Cf.* F. Fukuyama, *op. cit.*
[22] *Cf.* N. Luchman, *Trust and Power*, JohnWiley&SonsInc, New York 1992.

the social capital and developed since Aristotle concept of *habitus* that in the field of contemporary sociology appears due to Pierre Bourdieu (1930–2002). French sociologist defined the social capital as "the aggregate of the actual or potential resources which are linked to possession of a durable network of more or less institutionalized relationships of mutual acquaintance and recognition – or in other words, to membership in a group"[23].

Such defined social capital perfectly coheres to evaluation of functioning both dispositional groups and local communities, especially when they face changes of crisisogenic character and only seemingly refers more to individual dimension. It is although an effect of influence of the cultural capital of entire environment, in which socialization and further functioning of an individual occur. Suggestion of Putnam, saying that social capital determines level of such "parameters of society as trust, norms and relations allowing increase of social efficiency in building public good through efficient realization of certain goals" [24] seem to be accurate addendum to Bourdieu's thought. It is at the same time a signal, valuable also for securitologists, that the West currently has gone too far with its individualism, which reaches the level of self-destruction. The first pillar of security culture with its ethicality is a source of motivation for action that are at the same time efficient and noble, related inter alia to need of self-improvement[25] and associated to this need of increase the value of individual in eyes of others[26] and within his own self-esteem[27].

The first reason is the fact, that all services and dispositional teams and their members origin from certain society and their attitudes are highly connected to ethical culture of this society. The society itself, when the crisis situation emerges, is an entity that is neither indifferent nor have no impact on efficiency of solving problems occurred, including cooperation with proper services at the level adequate to accumulated social capital. TSCF propagate social capital as a conception that makes real the spirit of functioning of society as an authentic community[28]. Within this tasks, inter alia, is being promoted maintenance of cultural identity in order to internal integration of various regional communities or change of manners, which would go back to traditional behavior based on principles of politeness in relations with family, friends and neighbors, and at the same time support tendencies of preferring and imposing by specific environments of oppressive control and bureaucracy.

Commitment and social bounds, their authentic character would allow to reduce the role of governments and entire bureaucracy in "messing" with matters of family and community. From the sociological point of view this shows existence of threats related to dissemination of erosion of irreplaceable, authentic and moral interpersonal relations. To avoid threats, which results from such way of thinking, planning and acting within categories of human capital model assigned to currently dominating in the world economy, definitely is not enough. One may see that in definition of this phenomenon protective, ethical link is missing. If this link is found not only in theory, but also in everyday reality, than the model of community based on solid social capital, present within specific environment, may in practice of such comprehended application of securitology, originated from the security culture, turn out to be much more effective than it is today from the praxeological point of view. Such social capital is an element that consists of both, first and second, pillars of security. Listed as first intellectual and spiritual pillar is indeed "the first of the first", the most important element of creating solid, resistant to the occurrence of moral weakness, security culture. In other words, ethicality is a necessary element while building solid security culture capable of real and not only superficially oppose to threats. It is important in places, where the crisis situation emerge, from the

[23]P. Bourdieu, *The Forms of capital*, http://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/fr/bourdieu-forms-capital.htmp (15.08.2012).

[24] R. D. Putnam, R. Leonardi, Y. Rafaelli, *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, ZNAK, Kraków 1995, p.258 [own translation]; *cf.* R. D. Putnam, *Bowling Alone: The collapse and revival of American community*, Simon&Schuster, New York 2000; R. D. Putnam, *Better Together: Restoring the American Community*, Simon&Schuster, New York 2003.

[25] *Cf.* A. Maslow, *Motywacja i osobowość*, PWN, Warszawa 2009.

[26]External evaluation refering to the „appearence" in own environment is in psychology called *the loocking-glassself* and functions on a daily basis in more or less conscious way in various environments, also professional ones. E. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert, *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Zysk i S-ka, Poznań 1997, p. 250.

[27]*Ibidem*, chapter 3. *Dysonans poznawczy a potrzeba podtrzymywania samooceny*, p. 80–121.

[28]*Cf.* A. Swift, *Wprowadzenie do filozofii politycznej*, WAM, Kraków 2010, p. 136–137.

point of view of both, local communities, as well as administration and services, which perform tasks associated to crisis management. A common denominator of abovementioned thesis, which allow for instance not only to organize on a high level the *neighbor watching* and *community policing*[29], but also perfect and ethical administration, is a fact that "(…) level of ethics of public administration staff is closely related to legal and moral culture of entire society"[30]. This speech reveals the need of interpenetrating of factors included in the first (intellectual) and second (legal and organizational) pillar of security culture.

In this place noticed may be also the second cause of serious analysis of security culture at an angle of social capital and ethicality. It is the existence of mechanism of specific feedback, which is about public officer's as person who represent the state or local authorities, a showcase of a style of exercising power inherently related to service for the sake of society. This service reliably performed, in accordance to principles of professional ethics, positively and inspiringly influences the members of society. However this influence may also have opposite vector. It occurs when we deal with unethical conduct of people, who hold in their hands a rudder of public management and is of particular meaning when this management enters a phase of crisis management. Double meaning – for it relates to attitudes of officers and citizens who are more or less likely to cooperate. Proper interpenetration of components of the first (intellectual) and the second (legal and organizational) pillar of security culture creates a specific structure composed of informal and formal components, which is called an ethical infrastructure. *Ethical infrastructure* is an example of a mechanism combining strength of the first and the second pillar of security culture. Reminded should be some basic concepts related to morality and ethicality, necessary in management, especially crisis management carried out by an administration and dispositional groups that are contemporary "praetorians" of security culture. *Nota bene*, administering (synonym of management) and administration associated to it, have etymology "originated from the Latin word *ministrare* (to serve, to execute, to manage) with a prefix *ad* that gives the word a feature of intent is a synonym of help, service, leadership, management, governing, supervision or organizing for achieving a purpose etc."[31] If we believe that crisis management is a form of dedication to public service, than apart from professional preparation, serving fellowmen requires attitudes that are based on moral competences.

The phenomenon of morality is a set of generally accepted in certain society principles of behavior along with accompanying them patterns that helps to recognize what is good and what is evil. Morality is a social construct responsible for regulation of interpersonal relations and accepting certain attitudes, such as those we expect from others, especially in crisis situations. Ethics is a branch of science that is a philosophical and normative theory of morality. In other words – when we examine the phenomenon of morality and describe it, we deal with its theory, that is with ethics[32]. Since the good theory apart from the descriptive function, performs also an application function[33], we may speak of the term of ethical competences as equivalent to the term of moral competences. From morality and ethics and included in it suggestion related to existence of a need of aspiration of every human being,

---

[29] A. Wiśniewska, *O pewnym modelu policji*, [in:] *Bezpiezceństwo to wspólna sprawa,* J. Fiebig, M. Róg, A. Tyburska (ed.) Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2002; *Cf*. R. C. Trojanowicz, B. Bucquerou, *Community policing*, Anderson Publishing Co, Cincinati 1998.

[30] M. Małecka-Łyszczek, *Wybrane zagadnienia z problematyki etycznych aspektów funkcjonowania administracji publicznej,* Warszawa 2001, p. 306.

[31] J. Zimmermann, *Prawo administracyjne*, Wolters Kluwer business, Warszawa 2008, p. 25, 26. Own translation.

[32] Main trends of ethics

1) Descriptive ethics;
2) Normative ethics (proper ethics);
3) Metaethics.

Cf J. Piwowarski, *Etyka w administracji i jej źródła,* APEIRON Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego w Krakowie, Kraków 2011, p. 183.

[33] Functions of theory

1) descriptive,
2) explenational,
3) applicational (practical),
4) ideological (evaluative)
5) prognostic

Cf. J. Piwowarski, *Etyka w administracji i jej źródła,* APEIRON Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego w Krakowie, Kraków 2011, p. 71.

especially public officer, to righteousness within making everyday choices, is only a step to systems of law and perfectionism of organizational procedures. This is how the first and the second pillar of security culture combine in a new concept of ***ethical infrastructure***. Ethical infrastructure should particularly make its presence felt when we speak of the field of crisis management.

"Concept of ethical infrastructure in public management appeared due to Public Management Committee (PUMA) of Organization of Economic Co-operation and Development (OECD)"[34]. Ethical infrastructure is "set of factors of material as well as immaterial character, motivating to activities that are professional and in accordance to high standards of conduct, determines standards of this conduct and introducing regulations [promoting proper behaviors] which reduces unwanted behavior"[35]. As Bogucka and Pietrzykowski notice, components of ethical infrastructure are highly diverse. They are ethical codes, legal norms, social activity of citizens and will of political leaders. Applying the typology of this factors according to criterion of functions performed by them, they may be categorized as follows:

1) elements of support: ethical codes that affirm socially desirable role models, political will and system of ethical counseling;
2) elements of management: institutions focused on the implementation of professional deontology[36]; it is here where the actual process of recruitment and selection of staff should take place, as well as specific organizational culture related to ethos and professionalism of certain professional group; in analyzed case the professional groups, which on different levels create strategies of crisis management and perform tasks related to them, should have clearly defined professional ethos based on high sense of responsibility, empathy and maturity to provide assistance that includes even readiness to perform an act defined as *heroic*[37];
3) elements of control are extralegal mechanisms of self-control of social control and legal mechanisms; analyzed here two kinds of mechanisms are related to moral, disciplinary, civil and criminal responsibility. It is not a comforting observation that both, written and oral statements on responsibility includes all kinds of legal responsibility while existence of moral one is not mentioned. Is it to disappear? It should be realized that morality cannot be decreed. It should be then propagated and made a central element of socialization on all age levels of education and in all statements regarding responsibility. Ignoring the most important pillar of security culture is an inevitable way for occurring of catastrophes in the future.

TEACHING ETHICS IN ADULTS

Awareness of differences between morality and theory of morality is for those, who are to teach ethics, a starting point to proper teaching of competences of adults[38]. The teachings we speak of, so important and at the same time specific, if are to be efficient, must contain proper justifications. It should intensively influence motivation of people and social groups, which they create. Teachings regarding ethics should also be based on consideration of specific events, processes, which may be performed in both, honest and dishonest way. It is about people, who create specific professional group, to include to organizational culture of their workplace and own service, authentic beliefs on what is right and what is not. Helpful are methods activating empathy of people taught – an important element in the process of teaching ethics is way of teaching that leads to such situation in which listeners themself come to conclusions correct from the moral point of view. "For it is Socrates, who

[34] *Cf.* M. Kwiatkowska, *Kodeksy etyczne w samorządach. Wnioski po akcji „Przejrzysta Polska,* [w:] D. Bąk (ed.), *Etos urzędnika,* WAiP, Warszawa 2007, p. 178.
[35] I. Bogucka, T. Pietrzykowski, *Etyka w administracji publicznej*, LexisNexis, Warszawa 2010, p. 114.
[36] *Deontolgy* – a branch of ethics dedicated to moral duties and factors that decide of moral value of actions.
V. A. Anzerbacher, *Wprowadzenie do etyki*, WAM, Kraków 2008, p. 32, 35, 39, 129 and others.
[37] W. Galewicz, *Spór o pozycję etyk zawodowych*, Universitas, Kraków 2010, p. 24.
[38] B. Chyrowicz, *Etyka dla nauczycieli etyki* [in:] „Diametros", nr 25 (September 2010), p. 2–19. Artykuł
The article of Barbara Chyrowicz deeply and comprehensively discusses aspects of teaching ethics among adults. Insider tips and insights are directed to teachers of ethics so that their classes were far from non-accomplishable fiction.

gave birth to the *truth* that the learners – not without the assistance of the Master – were discovering during the discussion"[39].

Another relevant element in teaching ethics, which reduces the risk of rejection of ethical matters, possible is the most extensive placement of them in certain contexts of many professional courses other than the ethics. During the classes regarding various fields of knowledge and skills should be exhibited an ethical context of noble behavior of certain people and opposite improper ways of conduct of other persons.

A factor that highly increases real opportunities of positive influence of teachings of the field of ethics is tutoring by such person, who is considered by students an authentic authority in his specialty due to his professional experiences, adequate knowledge and authority. Important is also a factor that allows the trust based on belief that the teachings of this authority are honest and not related to hypocrisy or false[40].

Every cultural circles, from the west through Hindu, Orthodox, Islamic to Japan have their own old religious and philosophical teachings which moral messages are based on specific situations of certain people. Specific conclusions may be derived from these histories, like from tales that end up with a "moral". Adults need to analyze current events, but they also become authors of their own conclusions, to which they come in independent way with little help of experienced authority.

"Ethics for teachers of ethics" improved as gaining experience should not be, for instance by the police, relegated on commanders, teachers and instructors. Every policeman, who participate in events, within which his actions have character of admonition, explanation or mediation and are the essence of solving some specific issues, should have skills regarding convincing people to behaviors morally proper and in accordance with the law. Therefore every officer of dispositional group should realize the fact that somewhat he has a duty to be a "teacher of ethics". Whereas this task requires certain skills.

Specific kind of professional ethics is the "ethic of the uniform". Its exceptionality results from the fact that the "uniform", which is the service, is not "job", although the latter is contained in the first. Solid work and professional preparation are necessary conditions to properly performed duties in a dispositional group, necessary – though not sufficient. Essential for fulfilling the mission of a policeman is constant maintaining of the awareness that we are dealing with the concept defined as service. The service is also a mission of the police as a whole institution and requires officers to be deeply motivated. Motivation to service in police should be based on particular attitude which is a kind of vocation. Vocation to service in the police means the existence, in some group of people, of a permanent readiness to providing efficient assistance everywhere such needs occurs.

It has to be constantly underlined, that the efficiency of activities aimed at providing assistance must be based on solid moral and ethical fundament of those, who provide it. This means the need to promote and consolidate among policemen of ethical and moral attitudes. Feeling of need of increase of self-esteem is related to awareness of internal strengthening of what we consider as right.

Tasks related to security management should be performed in the field of influence of the "triangle of Wiszowaty" that is determined by three components – **law, morality** and **efficiency**[41].

Praxeology, the science of efficient action, beside the concept of strength in physical meaning, distinguishes a concept defined as **moral strength**. It is necessary to fight, in both forms of armed struggle and unarmed forms[42]. Widely interpreted fight is efforts aiming to control the situations of crisis. Often the opponent is not people, but the forces of nature or unruly technique, but frequently it is also accompanied by internal, psychological battle of our positive and negative emotions.

[39] B. Chyrowicz, *op. cit.*, p. 9. Own translation.
[40] V. J. M. Bocheński, *Co to jest autorytet?*, [in:] J.M. Bocheński, *Logika i filozofia. Wybór pism*, PWN, Warszawa 1993, p. 240–243.
[41] E. Wiszowaty, *Etyka policji. Między prawem, moralnością i skutecznością*, Łośgraf, Warszawa 2011, p. 12.
[42] *Cf.* J. Rudniański, *Kompromis i walka. Sprawność i etyka kooperacji pozytywnej i negatywnej w gęstym otoczeniu społecznym*, PAX, Warszawa 1989.

REFERENCES

1. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).
2. AKBAROWICY G., *Wybrane zagadnienia zarządzania kryzysowego*, [in:] *Współczesne postrzeganie bezpieczeństwa*, K. Jałoszyński, B. Wiśniewski, T. Wojtuszek (ed.), WSA, Bielsko-Biała 2007.
3. ANZERBACHER A., *Wprowadzenie do etyki*, WAM, Kraków 2008.
4. ARONSON E., T. D. Wilson, R. M. Akert, *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Zysk i S-ka, Poznań 1997.
5. BARON S., J. Field, T. Schuller, *Social capital: critical perspectives*, Routlege, New York 2008.
6. BOCHESŃKI J. M., *Co to jest autorytet?*, [in:] J.M. Bocheński, *Logika i filozofia. Wybór pism*, PWN, Warszawa 1993.
7. BOGUCKA I., T. Pietrzykowski, *Etyka w administracji publicznej*, LexisNexis, Warszawa 2010.
8. BOURDIEU P., *The Forms of capital*, http://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/fr/bourdieu-forms-capital.htmp (15.08.2012).
9. CHYROWICZ B., *Etyka dla nauczycieli etyki* [in:] „Diametros", no. 25 (September 2010).
10. CIEŚLARCZYK M., *Fenomen bezpieczeństwa i zjawisko kryzysów postrzegane w perspektywie kulturowej*, [in:] *Jedność i różnorodność*, E. Rekłajtis, B. Wiśniewski, J. Zdanowski (ed.), ASPRA-JR, Warszawa 2010.
11. CIEŚLARCZYK M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Akademia Podlaska, Siedlce 2007.
12. CIEŚLARCZYK M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności,* Wyd. AP, Siedlce 2010.
13. COLEMAN J. S., *Foundations of Social Theory*, Harvard University, Cambridge-London 1990.
14. Czapiński J., *Polacy sobie nie ufają* http://www.pomorska.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20110404/REGION /367378540(18.09.2012).
15. DOMAŃŚKI S. R., *Kapitał ludzki. Stan i perspektywy*, [in:] *Raport Rady Strategii Społeczno-Gospodarczej*, przy Radzie Ministrów, Warszawa 1998.
16. FUKUYAMA F., *Zaufanie: kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, PWN, Warszawa/Wrocław 1997.
17. GALEWICZ W., *Spór o pozycję etyk zawodowych*, Universitas, Kraków 2010.
18. HALEPERN D., *Social capital*, Polity Press, Cambridge2005.
19. HOFREITER L., *Securitológia*, Akadémia ozbojených síl gen. M. R. Štefánika, Liptowski Mikulasz 2006.
20. JARMOSZKO S., *Nowe wzory kultury bezpieczeństwa a procesy deterioracji więzi społeczne,* [in:] *Jedność i różnorodność kultura vs. kultury,* E. Rekłajtis, R. Wiśniewski, J. Zdanowski (ed.), Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2010.
21. JURCZAK W., *Znannja w oblasti biezpieki – skladowa czastina uniwiersitetskoi oswieteli*, „Bezpieka żyttedzialnosti", 2007, no 5.
22. KITLER W., *Funkcje administracji publicznej w bezpieczeństwie narodowym,* [in:] *System reagowania kryzysowego*, J. Gryz, W. Kitler (ed.), Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007.

23. KŁOSKOWSKA A., *Socjologia kultury*, PWN, Warszawa 2007.
24. KORZENIOWSKI L. F., *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, EAS, Kraków 2008.
25. KOTARBIŃSKI T., *Traktat o dobrej robocie*, Ossolineum, Wrocław 1982.
26. KROEBER A., *Istota kultury*, PWN, Warszawa 2002.
27. KURASZ I., *Grupy dyspozycyjne w strukturze społecznej. Próba analizy socjologicznej,* [in:] J. Maciejewski, T. Kołodziejczyk, D. S. Kozerewski, *Oficerowie grup dyspozycyjnych. Socjologiczna analiza procesu bezpieczeństwa narodowego*, Wrocław 2008.
28. KWIATKOWSKA M., *Kodeksy etyczne w samorządach. Wnioski po akcji „Przejrzysta Polska",* [w:] D. Bąk (ed.), *Etos urzędnika,* WAiP, Warszawa 2007.
29. LUCHMAN N., *Trust and Power*, JohnWiley&SonsInc, New York 1992.
30. MACIEJEWSKI J., *Securitologia – uwagi socjologa. Bezpieczeństwo w kontekście społeczno-kulturowym,* [in:] *Bezpečnost a bespečnostna veda*, L. Hofreiter (ed.), Akademia ozbrojenych sil gen. M. R. Štefaniká, Liptowski Mikulasz 2009.
31. MAŁECKA-ŁYSZCZEK M., *Wybrane zagadnienia z problematyki etycznych aspektów funkcjonowania administracji publicznej*, Warszawa 2001.
32. MASLOW A., *Motywacja i osobowość*, PWN, Warszawa 2009.
33. MATIS J., *Sociálno-pedagogické aspekty prípravy bezpečnostného manažéra*, „Securitologia" 2008, no. 7.
34. MISES L., *Ludzkie działanie: traktat o ekonomii*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa 2007.
35. NAN L., *Social capital :A theory of social structure and action*, Cambridge University, Cambridge 2003.
36. PIGEON N., *Safety Culture. Key Theoretical Issues*, "Work and Streess" 1998, no. 3.
37. PIWOWARSKI J., *Bezpieczeństwo jako pożądany stan ora jako wartość,* [in:] *Bezpieczeństwo jako wartość,* Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron" w Krakowie, Kraków 2010.
38. PIWOWARSKI J., *Etyka w administracji i jej źródła,* APEIRON Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego w Krakowie, Kraków 2011.
39. PUTNAM R. D., *Better Together: Restoring the American Community*, Simon&Schuster, New York 2003.
40. PUTNAM R. D., *Bowling Alone: The collapse and revival of American community*, Simon&Schuster, New York 2000.
41. PUTNAM R. D., R. Leonardi, Y. Rafaelli, *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, ZNAK, Kraków 1995.
42. RUDNIAŃSKI J., *Kompromis i walka. Sprawność i etyka kooperacji pozytywnej i negatywnej w gęstym otoczeniu społecznym*, PAX, Warszawa 1989.
43. RUDNIAŃSKI J., *Homo cogitans. O myśleniu twórczymi kryteriach wartości*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1974.
44. SKUREJ J., *Integracja i dezintegracja społecznej struktury w wojsku w kontekście socjologicznym,* [in:] *Rekrutacja do grup dyspozycyjnych – socjologiczna analiza problemu,* J. Maciejewski, Literacki (ed.), Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011.
45. SOCHA P., *Duchowy rozwój człowieka*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.

46. SWIFT A., *Wprowadzenie do filozofii politycznej*, WAM, Kraków 2010.

47. TROJANOWICZ R. C., B. Bucquerou, *Community policing*, Anderson Publishing Co., Cincinati 1998.

48. URBANIAK P., *Podstawyekonomii. Mikroekonomiacz.1*, Oficyna Ekonomiczna, Poznań 1996.

49. WISZOWATY E., *Etyka policji. Między prawem, moralnością i skutecznością*, Łośgraf, Warszawa 2011.

50. WIŚNIEWSKA A., *O pewnym modelu policji,* [in:] *Bezpiezceństwo to wspólna sprawa,* J. Fiebig, M. Róg, A. Tyburska (ed.) Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2002.

51. ZIMMERMANN J., *Prawo administracyjne*, Wolters Kluwer business, Warszawa 2008.

52. Ярочкин В.И., *Секюритология – наука о безопасности жизнебеятельности*, Ось – 89, Moskwa 2000.

VOJENSKÉ UMENIE VERZUS AKTUÁLNE BEZPEČNOSTNÉ HROZBY
MILITARY ART VERSUS CONTEMPORARY SECURITY THREATS

Peter SPILÝ

ABSTRAKT

Článok je zameraný na koreláciu vojenského umenia a aktuálnych bezpečnostných hrozieb. Ak má vojenské umenie ostať efektívnym prvkom praktickej činnosti vojenského veliteľa, musí sa nevyhnutne adaptovať na zmeny bezpečnostného prostredia. Klasické vnímanie súčastí vojenského umenia, t. j. vojenskej stratégie, operačného umenia a vojenskej taktiky, sa musí zmeniť a prispôsobiť sa novým formám kríz a ozbrojených konfliktov. Vojenské umenie musí reagovať na skutočnosti akými sú asymetrické konflikty, hybridné hrozby, nevojenské hrozby, participácia nevojenských aktérov na riešení komplexných konfliktov ako aj realizácia vojenských aktivít, ktoré nie sú priamo spojené s bojom.

ABSTRACT

The article is focused on the correlation of military art and contemporary security threats. If the military art wants to remain an effective element for practical performance of a military commander, must necessarily adapt to changes in the security environment. Traditional perceptions of the components of military art, i.e. military strategy, operational art and military tactics must change and adapt to new forms of crises and armed conflicts. Military art must respond to facts such asymmetric conflicts, hybrid threats, non-military threats, participation of non-military actors in resolving complex conflicts and execution of military activities that are not directly related to the combat.

Kľúčové slová: vojenské umenie, vojenská stratégia, operačné umenie, vojenská taktika, bezpečnostné prostredie, bezpečnostné hrozby

Keywords: military art, military strategy, operational art, military tactics, security environment, security threats

ÚVOD

Medzinárodné vzťahy sú ovplyvňované širokou škálou nových bezpečnostných hrozieb, ktoré sú generované v globálnom bezpečnostnom prostredí. Na zachovanie svojej bezpečnosti a na elimináciu týchto hrozieb používajú štáty a spoločenstvá štátov všetky dostupné prostriedky, počnúc politickými, cez ekonomické, informačné, psychologické až po vojenské. Vojenské prostriedky, t. j. armáda či ozbrojené sily, sú využívané v závislosti od politických rozhodnutí. Vlastná efektívnosť nasadenia vojenských prostriedkov je však v konečnom dôsledku ovplyvnená úrovňou vojenského umenia. Vojenské umenie spočíva v ovládaní vojenských akcií rôzneho druhu a rozsahu, v príprave a vedení ozbrojeného konfliktu na zemi, na mori, vo vzduchu a v kozmickom priestore. V podstate sa vojenské umenie zaoberá otázkami čo majú alebo nemajú vojenské sily robiť a dôvodmi pre túto činnosť. Vojenské umenie prechádza permanentným vývojom. Spôsob použitia vojenských síl sa adaptuje na konkrétne spoločenské podmienky. Aktuálne bezpečnostné hrozby predstavujú hnací motor rozvoja vojenského umenia a jeho vedeckej bázy, ktorou je teória vojenského umenia.

1. BEZPEČNOSTNÉ HROZBY AKO SÚČASŤ KOMPLEXNÉHO OPERAČNÉHO PROSTREDIA

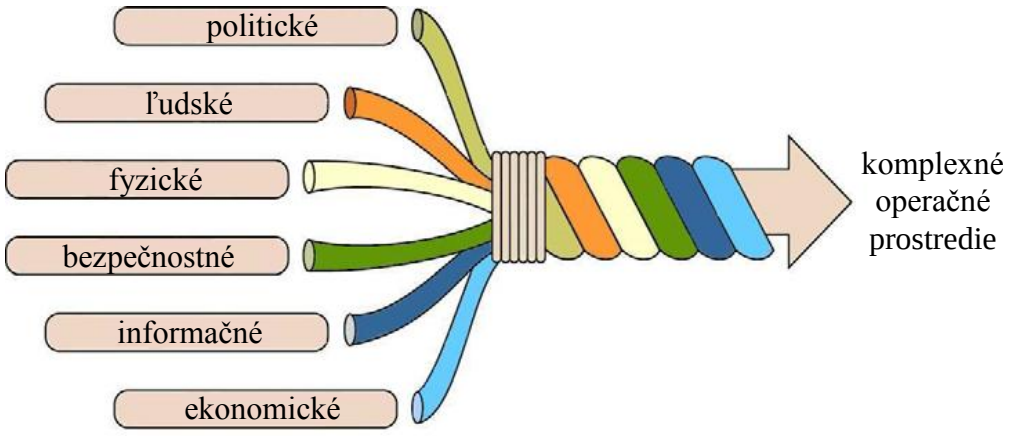
Zánik bipolárneho rozdelenia sveta priniesol hlboké premeny v oblasti medzinárodných vzťahov, čo malo priamy vplyv na stav a následný vývoj medzinárodného bezpečnostného prostredia. Zmeny postihli bezpečnostné prostredie vo všetkých jeho dimenziách, t. j. v globálnom, regionálnom aj lokálnom rozmere.

V širšom prístupe je každé bezpečnostné prostredie posudzované najmä z troch nasledujúcich hľadísk:

- geografická špecifikácia, ktorá je, okrem polohy, spojená aj s ďalšími činiteľmi ako sú sociálno-ekonomické, politické, náboženské a iné,
- bezpečnostní aktéri, ktorí sa v prostredí nachádzajú a pôsobia v ňom,
- existencia a pôsobenie hrozieb.[1]

Bezpečnostné hrozby majú svoj pôvod práve v geografickej špecifikácii so všetkými relevantnými činiteľmi. Ak bezpečnostní aktéri nie sú schopní tieto hrozby eliminovať, môžu prerásť až do ozbrojeného konfliktu.

Pre vojenské sily sa bezpečnostné prostredie redukuje na operačné prostredie. Operačné prostredie (*operational environment, OE*) je definované ako súhrn podmienok, okolností a vplyvov pôsobiacich na nasadenie spôsobilostí a ktoré majú svoj odraz v rozhodnutí veliteľa.[2] Súčasné operačné prostredie sa vyznačuje komplexnosťou, vzájomným prepojením jeho prvkov, dynamickosťou, adaptáciou na zmeny, ako aj interakciou s vplyvmi z globálneho alebo regionálneho bezpečnostného prostredia.[3] Operačné prostredie, predstavujúce parciálnu časť bezpečnostného prostredia, je tvorené množstvom korelačne pôsobiacich faktorov (Obrázok 1).

Obrázok 1 Determinujúce faktory operačného prostredia[4]

Predpokladané prostredie nasadenia ozbrojených síl bude nelineárne, typické absenciou jasného vymedzenia bojovej línie od zázemia a zreteľného rozdielu medzi ozbrojenými zložkami protivníka a civilným obyvateľstvom. „Činnosť ozbrojených síl bude vedená predo-

[1] MARCHEVKA, P., NÉMETH, Ľ. Diskusia k základným pojmom krízového riadenia. 2010. s. 25.
[2] AAP-6(2013) *NATO Glossary of terms and definitions (English and French)*. 2013. s. 2-O-3.
[3] GANOCZY, Š., HRNČIAR, M. Tendencie vývoja operačného prostredia. 2012.
[4] Zdroj: ATP-3.2.1.1 (B) RD2 *Guidance for the conduct of tactical stability activities and tasks.* 2013. s. 1-28. Upravené.

všetkým proti protivníkom používajúcim nepravidelný, asymetrický spôsob boja vrátane metód terorizmu. Pravdepodobné budú hybridné konflikty s kombináciou konvenčného a nekonvenčného spôsobu boja zo strany protivníka v rôznych štádiách konfliktu alebo súčasne. Priestor bude charakterizovaný aj súčasnou prítomnosťou rôznych medzinárodných, vládnych a mimovládnych organizácií.“[5] Z uvedenej deskripcie operačného prostredia je možné dedukovať, že aktuálnymi sa stávajú hybridné hrozby, ktoré majú svoje korene v asymetrii relevantných aktérov a v neregulárnom spôsobe vedenia bojových aktivít.

Asymetria vo všeobecnosti vyjadruje nesúmernosť, nepomer či nesúlad. Asymetria z vojenského hľadiska znamená, že konfliktu sa zúčastňujú strany, ktoré sú nesúmerné, nepomerné vzhľadom na svoju veľkosť a technologickú vyspelosť a uplatňujú taký spôsob činnosti, ktorý je v príkrom nesúlade. Kým silnejšia strana (napríklad sily koalície pri operáciách medzinárodného krízového manažmentu) má na jednej strane výhodu v tom, že disponuje väčším bojovým potenciálom, na druhej strane je hendikepovaná dodržiavaním medzinárodného humanitárneho a vojnového práva, limitovanou vôľou prinášať najvyššie obete a neraz aj rigidnými formami svojej taktiky. Slabšia strana (napríklad povstalecké alebo teroristické skupiny a organizácie[6]) vyvažuje svoju menšiu vojenskú silu najmä fanatickou vôľou, neregulárnymi aktivitami[7] ako aj nedodržiavaním elementárnych zásad medzinárodného práva. Slabšia strana sa prioritne zameriava na podkopanie vôle silnejšej strany bojovať a to jednak vôle jej jednotiek v operačnom prostredí, ako aj vôle ľudu a vlád krajín, ktorých jednotky tvoria koalíciu.

Súčasné hrozby sú označované ako hybridné. Tento termín má podčiarknuť nárast komplexnosti operácií, rôznorodosť aktérov a zotieranie tradičných rozdielov v ich pôsobení. „Hybridná hrozba predstavuje rôznorodú a dynamickú kombináciu pravidelných síl, nepravidelných síl, teroristických skupín a kriminálnych prvkov spojených za účelom dosiahnutia vzájomne prospešných efektov.“[8] Hybridná hrozba môže byť reprezentovaná štátnym aktérom, ktorý používa vleklé formy boja typické pre nepravidelné sily, často prostredníctvom zástupných síl, za účelom donucovania a zastrašovania. Opačným príkladom je neštátny aktér, ktorý aplikuje operačné koncepcie a používa vyspelé spôsobilosti zvyčajne asociované so štátnym regulárnym aktérom. Synergický efekt úsilia takýchto aktérov, ktorý je zacielený na predpokladané slabé miesta koaličných síl, robí hybridné hrozby obzvlášť efektívnymi.

Stručný náčrt bezpečnostných hrozieb by bol neúplný bez ďalšieho fenoménu, ktorým sú hrozby nevojenského charakteru. Už zo samotného názvu vyplýva, že sa jedná o hrozby, ktorých podstatou je nebezpečné správanie sa človeka, prípadne prírodné a technické katastrofy, teda nie priamy ozbrojený konflikt. Presné rozlíšenie vojenských a nevojenských hrozieb je, vzhľadom na komplexnosť a dynamickosť operačného prostredia a hybridný charakter hrozieb, problematické. Dôkazom je skutočnosť, že „do skupiny nevojenských bezpečnostných hrozieb sú totiž často zaraďované hrozby spojené so zámernou často ozbrojenou činnosťou ako napr. námorné pirátstvo, terorizmus, organizovaná zločinnosť, „vojny“ medzi narkomafiami, ale aj dôsledky nezvládnutej medzinárodnej migrácie, pandémie, degradácia životného prostredia, nedostatok potravín a ďalších dôležitých zdrojov pre život“[9].

---

[5] *Biela kniha o obrane Slovenskej republiky*. 2013. s. 26.

[6] LABUZÍK, M. Použitie Ozbrojených síl Slovenskej republiky v boji proti terorizmu. 2012.

[7] Neregulárne aktivity (*irregular activity*) znamenajú použitie sily alebo hrozbu silou zo strany neregulárnych síl, skupín alebo jednotlivcov, ktorí sú často ideologicky alebo kriminálne motivovaní, s cieľom ovplyvniť alebo odvrátiť zmeny chystané alebo uskutočňované vládou (SOŠ AAP-6 *Slovník termínov a definícií NATO*. 2012. s. 379).

[8] ADRP 3-0 *Unified Land Operations*. 2012. s. 1-3.

[9] MIKA, T., LESZCZYNSKI, M. Súčasné zmeny v prostredí a nové poňatie bezpečnosti z pohľadu teórie krízového manažmentu. 2010.

Súčasné bezpečnostné prostredie vytvára tlak na politické, t. j. decízne štruktúry, ktoré musia dobre zvážiť nasadenie ozbrojených síl na riešenie aktuálnych bezpečnostných hrozieb. Inak môže nastať situácia, že ozbrojený aktér „uviazne“ v operačnom prostredí. Naplnenie podmienok, ktoré odpovedajú konečnému stavu pre operáciu, sa stáva zdĺhavé, ekonomicky a ľudsky neefektívne. Príkladom môže byť operácia koaličných síl ISAF v Afganistane. Stanovený plán tranzície zodpovednosti za bezpečnostnú situáciu v krajine do rúk afganskej vlády sa síce darí napĺňať v stanovených termínoch, otázne je však reálne uplatňovanie štátnej moci v jednotlivých oblastiach krajiny. Aj z tohto dôvodu sme svedkami odporu mnohých krajín voči vojenskému riešeniu situácie v Sýrii. Ak už politická garnitúra rozhodne o vyslaní ozbrojených síl do príslušnej krízovej oblasti, je potrebné, aby ich spôsobilosti[10] rešpektovali danosti operačného prostredia. Vojenské umenie, v snahe o zaistenie efektívnej realizácie širokého spektra vojenských akcií, musí nevyhnutne zachovať krok so spoločenským vývojom a adaptovať sa na nové podmienky. Iba tak zostane efektívnym nástrojom v rukách vojenských veliteľov.

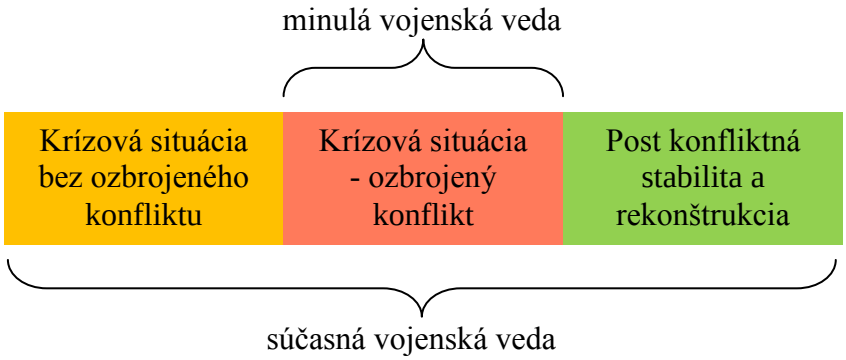
2. ZMENY VO VOJENSKOM UMENÍ

Vojenské umenie (*military art*), spolu s vojenskou vedou (*military science*), spadá do kategórie vojenstva (*military*). Vojenstvo je charakterizované ako „oblasť záujmov a činností spoločnosti spojená s vojnami, ozbrojenými silami, vojenskou históriou a ďalšími otázkami vojenskej teórie a praxe“[11].

Vojenské umenie je zamerané na praktickú stránku vojenstva. Spočíva v ovládaní efektívnych spôsobov prípravy a vedenia vojenských akcií rôzneho druhu a rozsahu na zemi, na mori, vo vzduchu a v kozmickom priestore. Naproti tomu vojenská veda, ako duchovná činnosť človeka, sa sústreďuje na teoretické a systematické poznávanie skutočnosti, ktorá súvisí s ozbrojenými konfliktami. Vojenské umenie je teda uvážlivým, kritickým uplatňovaním vojenskej vedy v konkrétnych podmienkach. V konečnom dôsledku je ale striktné rozlíšenie vojenského umenia a vojenskej vedy zložité. Obidve súčasti majú totiž koncepčne široký záber a na aplikačnej úrovni majú tendenciu sa prekrývať. Napriek tomu nie sú totožné[12].

Ako zmeny operačného prostredia, najmä nové hrozby a výzvy, ovplyvňujú vývoj vojenského umenia? Adaptáciu vojenského umenia (neodmysliteľne aj vojenskej vedy) je možné najlepšie dokumentovať na väčšom rozsahu a variabilite činnosti, ktoré spadajú do vojenstva. Klasická definícia vojenskej vedy ako „systému poznatkov o charaktere a zákonoch vojny, o vojenskej príprave štátu a ozbrojených síl na vojnu a spôsobe jej vedenia“[13] reflektuje obdobie regulárnych konfliktov medzi štátnymi aktérmi. Takto chápaná veda, ako teoretický nástroj vojenského praktika, neposkytuje rady ako postupovať pri predchádzaní ozbrojeným konfliktom a už vôbec nerieši zložitú a zdĺhavú etapu zaisťovania post konfliktnej stability a rekonštrukcie (Obrázok 2). Práve tu by veliteľ, vyslaný napríklad do operácie na podporu mieru alebo operácie na zaistenie stability, potreboval teoreticky erudované východiská ako organizovať praktickú činnosť jednotiek.

[10] MAJCHÚT, I. Spôsobilosti ozbrojených síl na nasadenie v súčasných ozbrojených konfliktoch. 2012.
[11] *Vojenský terminologický slovník Ozbrojených síl Slovenskej republiky*. 2008. s. 113.
[12] V minulosti sme boli svedkami nadradenosti termínu vojenská veda. Vojenské umenie bolo považované za základnú a najdôležitejšiu súčasť vojenskej vedy. Bolo teóriou a praxou prípravy a vedenia ozbrojeného konfliktu.
[13] *Vojenský terminologický slovník Ozbrojených síl Slovenskej republiky*. 2008. s. 112.

Obrázok 2 Rozšírený predmet skúmania vojenskej vedy[14]

Vojenské umenie má svoju, dnes už klasickú, vnútornú štruktúru. Jeho základné prvky predstavujú:

- vojenská stratégia,
- operačné umenie,
- vojenská taktika.

V aliančnom prostredí je vojenská stratégia chápaná ako súčasť národnej alebo medzinárodnej stratégie, ktorá predstavuje spôsob, akým je možné rozvinúť vojenskú silu a použiť ju na dosiahnutie cieľov danej krajiny alebo skupiny krajín.[15] Vojenská stratégia v podstate predstavuje umenie vytvárať a realizovať plány so zámerom dosiahnuť vrcholný, t. j. strategický cieľ. Vojenský strategický cieľ musí zaistiť naplnenie podmienok, ktoré špecifikujú dosiahnutie vojenského konečného stavu.

V súčasnosti je v NATO akceptovaná premisa, že samotné vojenské sily nie sú schopné vyriešiť krízu alebo konflikt.[16] Čisto vojenské spôsobilosti teda nie sú postačujúce a NATO musí zanechať ambíciu viesť nezávislé vojenské operácie vedúce k riešeniu komplexných kríz. Z tohto dôvodu bola v NATO prijatá koncepcia komplexného prístupu k operáciám (*Comprehensive Approach to Operations*). Vojenský strategický cieľ vychádza z politického strategického cieľa. Práve identifikácia a stanovenie konečného stavu a asociovaného strategického cieľa Severoatlantickou radou je krokom, v ktorom sa premietnu zmeny prameniace z bezpečnostného prostredia. Formulácia konečného stavu, z ktorého je odvodený strategický cieľ, prechádza do kompetencie vyššej medzinárodnej autority (optimálne OSN), ktorá disponuje spôsobilosťou generovať dostatočné množstvo a variabilitu prostriedkov na úspešné riešenie krízy. To si vyžaduje vykonať ústretové kroky od všetkých zúčastnených aktérov. Na politickej a strategickej úrovni sa NATO sústreďuje na budovanie dôvery a vzájomného porozumenia medzinárodných subjektov[17] a to aj tým, že jej politický strategický cieľ rešpektuje konečný stav a strategický cieľ stanovený zastrešujúcou medzinárodnou organizáciou. Reálna aplikácia aliančnej koncepcie komplexného prístupu k operáciám sa odrazí v celom vojenskom umení a vo všetkých úrovniach plánovania a riadenia operácií.

Operačné umenie je definované ako použitie ozbrojených síl na dosiahnutie strategických a/alebo operačných cieľov prostredníctvom plánovania (dizajnu), organizácie, integrácie

[14] Zdroj: ŠILHA, J., ČECH, L. Štúdia k súčasnému stavu a možnému smerovaniu vojenskej vedy. 2006. s. 25. Upravené.
[15] AAP-6(2013) *NATO Glossary of terms and definitions (English and French)*. 2013. s. 2-M-6.
[16] *Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim.* 2010. s. 1-2.
[17] AJP-01(D) *Allied Joint Doctrine.* 2010. s. 2-11.

a vedenia stratégií, ťažení, hlavných operácií a bitiek.[18] Hlavné zmeny v prístupe k operačnému umeniu je možné rozpoznať v rovine akceptovania komplexného prístupu a v rovine jeho aplikovania v operáciách nového charakteru.

Operačné umenie je po novom precizované ako príprava a realizácia operácie, spoločne s inými organizáciami, za účelom konverzie strategických cieľov na taktické aktivity a dosiahnutia požadovaného výsledku.[19] Takto chápané operačné umenie si vyžaduje vysoký stupeň civilno-vojenskej interakcie, podmienenej zavedením „kultúry" aktívnej spolupráce a zaistením transparentnosti konania vojenských a nevojenských aktérov počas plánovania a vedenia operácie.

Súčasné ozbrojené konflikty sa vyznačujú asymetriou opozičných strán konfliktu čo do početnosti, technologickej vyspelosti, taktiky pôsobenia a vôle aktérov. Výsledkom takéhoto konfliktu nemusí byť nevyhnutne porážka nepriateľa, ale konečný stav môže byť zameraný na dosiahnutie bezpečnosti a stability v krízovej oblasti. Na vznik operačného umenia[20] mala zásadný vplyv prvá svetová vojna so svojimi osobitosťami akými boli široké bojiská a súvislý front, masovosť a nezdolnosť armád, zavádzanie výsledkov priemyselnej revolúcie do vojenstva, nemožnosť porážky nepriateľskej armády v jedinej bitke. Operačné umenie našlo svoje široké uplatnenie najmä za druhej svetovej vojny, kedy vojská Sovietskeho zväzu realizovali veľké obkľučovacie operácie. Operačné umenie bolo od svojho vzniku zamerané na prípravu a riadenie operácií veľkého rozsahu, na činnosť, ktorá zahrnovala mohutné vojenské sily. V súčasnej dobe sme svedkami zmeneného charakteru ozbrojených konfliktov. Aj keď do operácií medzinárodného krízového manažmentu môžu byť nasadené početné koaličné sily, vlastných bojových aktivít sa zúčastňujú menšie organizačné celky. Pôvodná idea operačného umenia, t. j. organizovanie masových síl, sa stratila. Opodstatnenosť operačného umenia v dnešnej dobe je podmienená jeho schopnosťou adaptovať sa na nové podmienky. Operačné umenie sa aplikuje na celé spektrum konfliktov. Už sa nejedná iba o „klasickú vojnu", t. j. konflikt regulárnych štátnych aktérov, ale do popredia sa dostali činnosti, ktoré sú v aliancii zahrnuté do kategórie operácií mimo článku 5 Washingtonskej zmluvy (*Non-Article 5 Crisis Response Operations, NA5CRO*[21]). V súčasnom operačnom umení je zvýraznená jeho funkcia transformovať strategické ciele na taktické aktivity. „Rozsah vojenských operácií nie je podmienkou, či sa máme zaoberať operačným umením. Akákoľvek aktivita, ktorá prispieva k dosiahnutiu strategického záujmu, má byť z hľadiska svojej funkcie považovaná za operačnú"[22].

Vojenská taktika, ako najstaršia súčasť vojenského umenia, takisto zaznamenala významné zmeny týkajúce sa jednak teoretických prístupov ako aj praktickej realizácie. Zaužívané definície charakterizovali vojenskú taktiku ako použitie jednotiek v boji. Keď zoberieme do úvahy rozšírený predmet skúmania súčasnej vojenskej vedy (nielen samotný ozbrojený konflikt) ako aj variabilitu aktivít vyplývajúcich z vojenských operácií mimo článku 5 Washingtonskej zmluvy, je na mieste pozmeniť definíciu vojenskej taktiky. Vo všeobecnosti taktika vyjadruje „správne a možnostiam zodpovedajúce konanie, zámerný postup pri nejakom počínaní, plánované adekvátne konanie"[23]. Ak má taktika v teoretickej rovine poskytnúť veli-

[18] AAP-6(2013) *NATO Glossary of terms and definitions (English and French)*. 2013. s. 2-O-3.
[19] *Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim.* 2010. s. A-1.
[20] Operačné umenie sa stalo súčasťou vojenského umenia v Sovietskom zväze v 20-tych rokoch minulého storočia. Západné armády akceptovali operačné umenie až v 80-tych rokoch 20. storočia.
[21] V NATO je tejto problematike venovaná séria aliančných publikácií, ktoré sú zastrešené doktrínou AJP-3.4(A) Allied Joint Doctrine for Non-Article 5 Cricis Response Operations. O aktuálnosti týchto operácií svedčí aj ich vyššie zaradenie v systéme spoločných doktrín, označenom ako Allied Joint Doctrine Architecture, oproti doktrínam zaoberajúcimi sa námornými, pozemnými a vzdušnými operáciami.
[22] SPIŠÁK, J. Operační umění v Armádě České republiky a vize jeho rozvoje. 2011. s. 105.
[23] BRUKKER, G., OPATÍKOVÁ, J. *Veľký slovník cudzích slov*. 2006. s. 401.

teľovi radu, ako plniť stanovenú úlohu (napríklad činnosť na vstupe do operačnej základne v rámci operácie na podporu stability), je väzba vojenskej taktiky výlučne len na boj kontraproduktívna. Výhodnejšie sa javí definovať vojenskú taktiku ako „použitie jednotiek v rámci rôznych vojenských aktivít. Zahŕňa nariadenú zostavu a činnosť jednotiek, ktoré sú vo vzájomnom vzťahu, ako aj vo vzťahu k prostrediu, k nepriateľovi či k potenciálnemu protivníkovi“[24].

Ďalším faktorom vyplývajúcim z komplexnosti operačného prostredia je „dosah“ taktických aktivít. V čase, keď je v operáciách uplatňovaná stratégia pôsobenia na vôľu nepriateľa, môže nesprávne vykonaná taktická úloha priamo ohroziť dosiahnutie strategického cieľa. Ak v minulosti boli stratégia a taktika oddelenými časťami vojenského umenia, ktoré spájalo operačné umenie, tak v súčasti majú tieto zložky svoj priamy prienik. Efekty dopadu taktických aktivít sa musia premietnuť v povedomí taktických veliteľov o možných dôsledkoch svojej činnosti. Toto si vyžaduje adekvátnu prípravu nových lídrov[25], ktorí sú schopní analyzovať a hodnotiť situáciu v širších dimenziách. Myšlienka „strategického desiatnika“, teda lídra komplexne zvažujúceho činnosť svojej jednotky, plne kompetentného ale aj nesúceho zodpovednosť, odráža zväčšujúcu sa dôležitosť taktickej úrovne súčasných operácií.

ZÁVER

Ak má vojenské umenie plniť svoje poslanie, t. j. zaisťovať efektívne vykonávanie rôznych vojenských aktivít, nesmie ustrnúť na zaužívaných pravidlách a zvyklostiach. Ako každý nástroj tvorivej ľudskej činnosti sa musí zdokonaľovať a vyvíjať v súlade s potrebami praxe. Tieto sú odrazom reality bezpečnostného prostredia súčasného sveta. Premenami prechádzajú všetky tri súčasti vojenského umenia. Vojenská stratégia musí generovať adekvátne ciele, ktoré odrážajú myšlienku komplexného prístupu. Operačné umenie sa musí adaptovať na podmienky konfliktov malého rozsahu a variabilných vojenských činností. Vojenská taktika, oblasť priamej realizácie úloh, musí poskytovať spôsobilosti prekračujúce len bojové akcie. Velitelia na taktickej úrovni sa musia stotožniť s nárastom zodpovednosti za dosahovanie operačných a strategických cieľov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

AAP-6(2013) *Nato Glossary of Terms and Definitions (English and French)*. Brusel: NSA, 2013. 439 s.

ADRP 3-0 *Unified Land Operations*. Washington, D.C.: Headquarters Department of the Army, 2012. 76 s. . [cit. 2013-09-23]. Dostupné na internete: <http://armypubs.army.mil/doctrine/DR_pubs/dr_a/pdf/adrp3_0.pdf>.

AJP-01(D) *Allied Joint Doctrine.* 2010. Brussels : NATO Headquarters – NSA, 2010. 130 s.

Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim V1.0. Mons-Belgium: SHAPE, 2010. 412 s.

ATP-3.2.1.1 (B) RD2 *Guidance for the conduct of tactical stability activities and tasks.* Brusel: NSA, 2013. 258 s.

[24] SPILÝ, P., HRNČIAR, M. *Vojenská taktika*. 2013. s. 20.

[25] BUČKA, P., NOVOSAD, O. Príprava, nasadenie a návrat príslušníkov Ozbrojených síl Slovenskej republiky z operácií medzinárodného krízového manažmentu. 2012.

Biela kniha o obrane Slovenskej republiky [online]. 2013. 68 s. [cit. 2013-09-17]. Dostupné na internete: <https://www.google.sk/#q=Biela+kniha+o+obrane+Slovenskej+republiky+>.

BUČKA, P., NOVOSAD, O.: Príprava, nasadenie a návrat príslušníkov Ozbrojených síl Slovenskej republiky z operácií medzinárodného krízového manažmentu. In *Riadenie bezpečnosti zložitých systémov 2012*: medzinárodný vedecko-odborný seminár [CD-ROM]. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2012. s. 67-81. ISBN 978-80-8040-441-3.

GANOCZY, Š., HRNČIAR, M. Tendencie vývoja operačného prostredia. 2012. In *Výstavba, rozvoj a použití AČR 2012: Tvorba a rozvoj operačních koncepcí - klíč k rozvoji budoucích schopností AČR* [CD-ROM]. Brno: Univerzita obrany, 2012. 8 s. ISBN 978-80-7231-909-1.

LABUZÍK, M. Použitie Ozbrojených síl Slovenskej republiky v boji proti terorizmu. In *Výstavba, rozvoj a použití AČR 2012: Tvorba a rozvoj operačních koncepcí - klíč k rozvoji budoucích schopností AČR* [CD-ROM]. Brno: Univerzita obrany, 2012. 12 s. ISBN 978-80-7231- 909-1.

MAJCHÚT, I. Spôsobilosti ozbrojených síl na nasadenie v súčasných ozbrojených konfliktoch. In *Výstavba, rozvoj a použití AČR 2012: Tvorba a rozvoj operačních koncepcí - klíč k rozvoji budoucích schopností AČR* [CD-ROM]. Brno: Univerzita obrany, 2012. 13 s. ISBN 978-80-7231-909-1.

MARCHEVKA, P., NÉMETH, Ľ. Diskusia k základným pojmom krízového riadenia. In *Krízový manažment* [online]. č. 2, 2010. s. 21-28. [cit. 2013-09-17]. Dostupné na internete: <http://fsi.uniza.sk/kkm/stranka/km-2-2010>. ISSN 1336-0019.

MIKA, T., LESZCZYNSKI, M. Súčasné zmeny v prostredí a nové poňatie bezpečnosti z pohľadu teórie krízového manažmentu. In. *Security Revue. International magazine for security* [online]. 2010. [cit. 2013-09-23]. Dostupné na internete: <http://www.securityrevue.com/article/2010/11/>. ISSN 1336-9717.

SPILÝ, P., HRNČIAR, M. *Vojenská taktika* (vysokoškolská učebnica). Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2013. 272 s. ISBN 978-80-8040-471-0.

SPIŠÁK, J. Operační umění v Armádě České republiky a vize jeho rozvoje. In *Obrana a strategie/Defence & Strategy* [online], 2011, č. 1, s. 101 – 110. [cit. 2013-09-23]. Dostupné na internete: <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-1-2011/volna-tribuna/>.

Vojenský terminologický slovník Ozbrojených síl Slovenskej republiky. Bratislava: GŠ OS SR, 2008. 184 s.

doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD.
Katedra bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Liptovský Mikuláš
peter.spily@aos.sk

POLITIKA EÚ V BOJI PROTI TERORIZMU
EU POLICY IN THE FIGHT AGAINST TERRORISM

Ivica Stehlíková

ABSTRACT

Despite a long experience with terrorism, homegrown and exogenous, Europe has only recently developed a comprehensive legal and institutional framework for counterterrorism. The first truly supranational European CT legal measures were developed after 1992, with the ratification of the Treaty on European Union (TEU), now commonly called the Maastricht Treaty. With "Anti-Terrorism Collaboration" now a part of the so-called third pillar of the treaty terrorism became a joint EU security issue, rather than a domestic problem for the respective member states. The EU's role in the fight against terrorism is quite limited because the primary responsibility in the fight against terrorism is with the individual member states. This work deals with an adoption and development of EU antiterrorist measures dating from the U.S terrorist attacks on 9/11 through the Madrid attacks as an accelarator of the EU antiterrorist policy until the London attacks as a final trigger of the EU policy. During this period all main strategies and legal instruments in the fight against terrorism had been developed, some of them still waiting for their implementation.

Key words:
EU Policy, fight against terrorism, U.S terrorist attacks, Madrid terrorist attacks, London terrorist attacks, measures, strategy, implementation

ÚVOD

Napriek dlhodobej skúsenosti s terorizmom, domácim či vonkajším, Európa vytvorila len prednedávnom komplexný legislatívny a inštitucionálny rámec pre boj s terorizmom.

Výsledkom európskej spolupráce v boji s terorizmom, v období od konca 50-tych rokov 20. storočia do začiatku 90-tych rokov minulého storočia, bolo niekoľko multinárodných legislatívnych opatrení pre boj s terorizmom, ktoré boli vzdialené od komplexného riešenia a navyše neboli právne záväzné.[1] Prvé, skutočne nadnárodné, európske právne kroky boli vytvorené až po roku 1992 ratifikáciou Zmluvy o Európskej únii, tzv. Maastrichtskej zmluvy.[2] S „protiteroristickou spoluprácou" ako súčasťou tzv. tretieho piliera Zmluvy sa stal terorizmus bezpečnostnou záležitosťou EÚ a nielen domácim problémom členských štátov. Toto bolo nasledované niekoľkými relevantnými európskymi dohovormi, ktoré vyzerali ako predzvesť dobrého začiatku pre európsku protiteroristickú legislatívu. Avšak zrod takéhoto legislatívneho rámca bol v tom čase veľmi pomalý a priority EÚ sa preniesli na urgentnejší vývoj základných inštitucionálno-právnych dokumentov v 90-tych rokoch, ktoré sa zameriavali najmä na plne funkčný európsky spoločný voľný trh.[3]

[1] Wilkinson P., *International Terrorism: The Changing Threat and the EU's Response*, Chaillot Paper No. 84 (Paris, France: EU Institute for Security Studies, October 2005), dostupné na: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp084.pdf.
[2] Europa: Summaries of EU legislation, "Building Europe through the treaties,", dostupné na: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_maastricht_en.htm.
[3] European Parliament, "The Maastricht and Amsterdam Treaties," dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.1.3.pdf.

Predovšetkým si treba uvedomiť, že úloha EÚ v boji proti terorizmu bola a je obmedzená, nakoľko primárna zodpovednosť v boji proti terorizmu je na jednotlivých členských štátoch. Existujú však štyri oblasti, v ktorých EÚ pridáva hodnotu.1) výmena najlepších praktík a skúseností medzi krajinami; 2) pomoc pri európskej spolupráci a to najmä výmenou informácií medzi krajinami; 3) možnosť odozvy v podobe kolektívnej politiky, 4) podpora medzinárodnej spolupráce, t. j. napríklad spolupráca s ostatnými medzinárodnými organizáciami, tretími krajinami, atď.

Táto práca sa zaoberá prijímaním a vývojom protiteroristických opatrení EÚ od teroristických útokov na USA z 11. septembra 2001 cez madridské teroristické útoky, ako úrýchlovač protiteroristickej politiky EÚ, až po londýnske útoky ako posledný spúšťač politiky EÚ v tejto oblasti. V tomto období sa vytvorili všetky hlavné stratégie a legislatívne nástroje v boji proti terorizmu, ktoré dlhšiu či kratšiu dobu čakali/jú na svoju implementáciu.

1. REAKCIA EÚ PO TERORISTICKÝCH ÚTOKOCH NA USA - 11.SEPTEMBER 2001

Teroristické útoky na USA v septembri 2001 spôsobili v EÚ prebudenie a zároveň príležitosť na napredovanie v oblasti boja proti terorizmu na úrovni EÚ. Do tohto času malo len 6 členských štátov EÚ protiteroristickú legislatívu a operačné nástroje na boj proti tomuto fenoménu, pričom cezhraničné nástroje boli zanedbateľné[4]. Po septembrových útokoch boli Nemecko a Španielsko identifikované ako základne pre plánovanie a uskutočnenie útokov kde európske orgány v spolupráci s USA uskutočnili veľa protiteroristických operácií (79 do 19. októbra 2001), ktoré viedli k početnému zatýkaniu v niekoľkých štátoch EÚ – Belgicko, Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Španielsko a Veľká Británia[5].

Stretnutie Európskej rady sa uskutočnilo 10 dní po 11. septembri za účelom diskusie medzinárodnej situácie a nevyhnutnej reakcie EÚ. Vo svojich záveroch rada vyjadrila solidaritu s USA, ochotu intenzívnejšie spolupracovať ako aj rozhodnutie, že bude hrať dôležitejšiu úlohu pri hľadaní riešení pri medzinárodných konfliktoch (najmä na Strednom východe) v rámci prevencie terorizmu. Rada na svojom zasadnutí odsúhlasila prvý Akčný plán boja proti terorizmu.[6] Plán akcií alebo tzv. protiteroristická cestovná mapa bola inšpirovaná závermi samitu v Tampere v roku 1999, ktoré boli akýmsi sprievodcom pre európsku reakciu v oblasti boja proti terorizmu. Akčný plán obsahoval 41 opatrení/akcií v piatich oblastiach boja s terorizmom: 1) zintenzívnenie policajnej a justičnej spolupráce (prijatie Európskeho zatýkacieho rozkazu a spoločnej definície terorizmu, identifikácia teroristov a ich organizácií v EÚ, posilnie úlohy Europolu vo výmene informácií a v spoločných vyšetrovacích tímoch); 2) vytvorenie medzinárodných legislatívnych nástrojov (urýchlená implementácia všetkých medzinárodných konvencií týkajúcich sa problematiky terorizmu); boj proti financovaniu terorizmu (rozšírenie Smernice o praní špinavých peňazí a Rámcoveho rozhodnutia o zmrazovaní aktív); 4) posilnenie bezpečnosti v leteckej doprave

[4] Protiteroristickú legislatívu mali v roku 2001 len Nemecko, Španielsko, Francúzsko, Taliansko, Portugalsko a Veľká Británia – Grajny M."The European Union counterterrorism policy before and after the 9/11 attacks: to what extent does the European Union have an integrated policy towards terrorism?", 2009 dostupné na: http://www.terroryzm.com/the-european-union-counterterrorism-policy/

[5] Grajny M.: "The European Union counterterrorism policy before and after the 9/11 attacks: to what extent does the European Union have an integrated policy towards terrorism?", 2009 dostupné na: http://www.terroryzm.com/the-european-union-counterterrorism-policy/.

[6] Council of the European Union, "Conclusions and Plan of Action of the Extraordinary European Council Meeting on 21 September 2001," (Brussels, Belgium: Council of the European Union, Document SN 140/01, 2001) dostupný na http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/140.en.pdf.

(analýza hrozieb, výcvik posádok, zlepšenie kontroly batožín, ochrana kokpitu, kontrola opatrení v krajinách EÚ); a 5) koordinácia protiteroristických akcií EÚ v globálnom meradle[7].

V októbri 2001 prijala Európska rada deklaráciu, ktorá viacmenej zopakovala pozíciu EÚ k boju proti terorizmu a vyzývala na urýchlenú implementáciu opatrení z cestovnej mapy[8]. Hoci sa už do konca roka 2001 členské štáty EÚ a Európska komisia dohodli na spoločnej definícii terorizmu, ako hlavného elementu protiteroristickej legislatívy, ako aj na zozname teroristov a teroristických organizácií EÚ, trvalo ďalších šesť mesiacov dokým bolo prijaté Rámcové rozhodnutie o boji s terorizmom.[9] Rámcové rozhodnutie sa stalo právnym základom pre protiteroristické úsilie EÚ a ako súčasť komunitárneho práva je záväzné pre všetky členské krajiny a orgány EÚ. Rámcové rozhodnutie harmonizuje definíciu teroristických činov v krajinách EÚ zavedením špecifickej a spoločnej definície. Jeho koncept terorizmu je kombináciou dvoch prvkov:[10] a) objektívneho, nakoľko poukazuje na zoznam prípadov závažnej trestnej činnosti (vražda, ublíženie na zdraví, rukojemníctvo, vydieračstvo, výroba zbraní, uskutočnenie útokov, hrozba vykonania niektorého zo spomínaných činov, atď.); b) subjektívneho, nakoľko tieto činy sú pokladané za teroristické keď sú spáchané s úmyslom zastrašenia populácie, prinútenia vlády alebo medzinárodnej organizácie uskutočniť alebo upustiť od vykonania určitého aktu, alebo vážne destabilizovať alebo zničiť základné politické, ústavné, ekonomické alebo sociálne štruktúry v krajine či medzinárodnej organizácii. Rámcové rozhodnutie taktiež poskytuje usmernenie v oblastiach trestných sankcií za podporu terorizmu, policajnej kontroly, jurisdikcie a stíhania, ochrany obetí, implementácii nariadení a systému oznámenia[11].

Európska bezpečnostná stratégia (EBS) prijatá v roku 2003 zaradila boj s terorizmom do 1. strategického cieľa EÚ, spolu so šírením zbraní hromadného ničenia, regionálnymi konfliktmi, zlyhávajúcimi štátmi a organizovaným zločinom.[12] EBS bola prvým strategickým dokumentom poskytujúcim dlhodobé usmernenie pre celú zahraničnú politiku EÚ, ktorá otvorila príležitosť pre vývoj ďalších doplňujúcich stratégií, vrátane tej protiteroristickej. Avšak nasledovanie veľmi sľubnej rétoriky EBS konkrétnymi akciami sa ukázalo ako veľmi ťažke i v ovzduší post septembrových útokov. Mnohé legislatívne opatrenia, prijaté ešte v roku 2001, ako napríklad Európsky zatýkací rozkaz či Smernica na boj s praním špinavých peňazí, si museli počkať na implementáciu ďalšie 4 roky. Bolo zjavné, že septembrové útoky

[7] Council of the European Union, "Conclusions and Plan of Action of the Extraordinary European Council Meeting on 21 September 2001"; Council of the European Union, "Extraordinary Council meeting, Justice, Home Affairs and Civil Protection, Brussels, 20 September 2001," (Brussels, Belgium: Council of the European Union, Document 12019/01, 2001) dostupné na: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/12019.en1.pdf.

[8] Council of the European Union, "Declaration by the Heads of State or Government of the European Union and the President of the Commission: Follow-up to the September 11 Attacks and the Fight against Terrorism," (Brussels, Belgium: Council of the European Union, Document SN 4296/2/01 REV 2, October 19, 2001), dostupné na http://ec.europa.eu/justice_home/news/terrorism/documents/conseil_gand_en.pdf.

[9] Council of the European Union, "Council Common Position of 27 December 2001 on the application of specific measures to combat terrorism (2001/931/CFSP)," *Official Journal of the European Communities* L344 (December 28, 2001): 93-96, dostupné na http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:344:0093:0096:EN:PDF

[10] Council of the European Union, *Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism* (Luxembourg: Council of the European Union, 2002), dostupné na: http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:164:0003:0003:EN:PDF.

[11] Council of the European Union, *Council Framework Decision of 13 June 2002*

[12] Council of the European Union, *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World* (Brussels, Belgium: Council of the European Union, 2009), dostupné na http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568ENC.pdf.

na USA neboli pre Európu dostatočnou výstrahou a rámec EÚ pre boj s terorizmom si musel počkať na európsku katastrofu v podobe madridských teroristických útokov, aby mohol rýchlejšie napredovať.

2. MADRIDSKÉ TERORISTICKÉ ÚTOKY AKO URÝCHĽOVAČ PROTITERORISTICKEJ POLITIKY EÚ

Počas madridských teroristických útokov, pri ktorých explodovali výbušniny na miestnych vlakoch dňa 11. marca 2004 zahynulo 191 ľudí, 1841 bolo zranených a škody sa okamžite vyšplhali na 17,62 milióna Eur pričom ďalších 211,58 milióna Eur bolo odhadnutých ako finančný dopad na ekonomiku Španielska.[13] Bombové útoky boli ohlásené ako odplata španielskej skupiny s väzbami a prepojením na teroristickú organizáciu al Qaeda za účasť Španielska v invázii na Irak pod vedením USA. Avšak počas neskoršieho vyšetrovania sa nepodarilo nájsť toho, kto v skutočnosti viedol tieto útoky.[14] Madridské útoky prinútili EÚ k prijatiu niekoľkých urgentných odoziev ako Deklarácia solidarity EÚ so Španielskom, lepšia a rýchlejšia národná implementácia dovtedy prijatích protiteroristických legislatívnych nástrojov, prijatie navrhovaných opatrení, ktoré už dlhšiu dobu čakali na stole rady EÚ, posilnenie boja proti financovaniu terorizmu, zvýšenie operačnej koordinácie a spolupráce, rozšírený dialóg s tretími krajinami o terorizme ako aj ďalšie opatrenia súvisiace s podporou obetí terorizmu, zdravotnou bezpečnosťou v súvislosti s bioterorizmom, civilnou ochranou, atď.[15]

Európska rada zareagovala rýchlo prijatím Deklarácie o boji s terorizmom na svojom stretnutí 24-26. mája 2004, v ktorej uviedla všetky navrhované opatrenia Európskej komisie a navyše požadovala urýchlenú prácu na implementačnom pláne pre EBS. Okrem toho, Deklarácia o boji s terorizmom obsahovala deklaráciu EÚ o solidarite v boji s terorizmom, v ktorej sa štáty zaviazali postupovať spoločne a mobilizovať všetky dostupné prostriedky, vrátane vojenských, ak by sa jeden z nich stal obeťou teroristického útoku. Ďalej vytvorila pozíciu koordinátora EÚ pre boj s terorizmom, ktorého úlohou malo byť uľahčenie protiteroristickej práce v Rade EÚ, a dala pokyn na prípravu revidovaného Akčného plánu pre boj s terorizmom v ohruhu siedmych cieľov:[16]

1. prehĺbenie medzinárodného konsenzu a zvýšenie medzinárodného úsilia v boji proti terorizmu;
2. obmedzenie prístupu teroristov k finančným a ekonomickým zdrojom;
3. zvýšenie kapacity v rámci orgánov EÚ a členských krajín na odhaľovanie, vyšetrovanie a stíhanie teroristov a na prevenciu teroristických útokov;

---

[13] Reinares F., "The Madrid Bombings and Global Jihadism," *Survival: Global Politics and Strategy str.* 52, dostupné na: http://dx.doi.org/10.1080/00396331003764629.

[14] Verdikt španielského súdu v roku 2007 hovorí o tom, že útoky boli uskutočnené lokálnou skupinou radikálnych islamistou s neurčitým prepojením, ktorá sa spočila s marockým gangom drogových dílerov; Soeren Kern, "Spain Faces Difficulties in Judging Islamic Terrorists," *Grupo de Estudios Estratégicos*, October 23, 2007, dostupné na: http://www.gees.org/articulos/spain_faces_difficulties_in_judging_islamic_terrorists_4749.

[15] European Commission, "European Commission action paper in response to the terrorist attacks on Madrid," *Europa Press Releases RAPID*, March 18, 2004, dostupné na: http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/04/66&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en.

[16] Council of the European Union, *Declaration on Combating Terrorism March 25, 2004* (Brussels, Belgium: Council of the European Union, 2004, dostupné na http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/DECL-25.3.pdf.

4. ochrana a bezpečnosť medzinárodnej prepravy a zaistenie efektívneho systému hraničnej kontroly;
5. zvýšenie spôsobilosti EÚ a členských krajín v oblasti manažmentu následkov teroristických útokov;
6. zaoberať sa s faktormi , ktoré prispievajú a podporujú náborovanie na terorizmus;
7. zamerať sa v rámci vonkajších vzťahov EÚ na prioritné tretie krajiny, ktoré potrebujú zvýšiť kapacity alebo záväzky v boji proti terorizmu.[17]

Európska komisia poslala Rade a Európskemu parlamentu v októbri 2004 štyri dôležité iniciatívy s cieľom zaradenia boja s terorizmom do celkovej politiky EÚ: 1) prevencia, pripravenosť a odozva na teroristické útoky; 2) prevencia a boj proti financovaniu terorizmu; 3) prípravenosť a manažment následkov; 4) ochrana kritickej infraštruktúry.[18] Tieto iniciatívy vytvorili dôležité návrhy na zahrnutie civilnej spoločnosti do boja s terorizmom prostredníctvom ochrany základných práv proti násilnej radikalizácii, bezpečnostného dialógu so súkromným sektorom, podpory obetiam terorizmu, integrovanej komunitnej politiky, integrovaných národných a EÚ výstražných systémov a systémov civilnej ochrany, lepšej komunikácii s verejnosťou, vedeckého a technického výskumu v oblasti bezpečnosti a efektívnejšej integrovanej spolupráce so súkromným sektorom.[19]

V novembri 2004 Rada EÚ prijala tzv. Haagský program: posilnenie slobody, bezpečnosti a spravodlivosti v Európskej únii, ktorý medzi mnohými opatreniami požadoval integrované aktivity EÚ medzi členskými štátmi a tretími krajinami v oblastiach teroristického náborovania, financovania, analýzy hrozieb, ochrany infraštruktúry a manažmentu následkov.[20] V tom istom mesiaci Rada taktiež prijala Koncepciu o dimenzii Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky (EBOP) v boji proti terorizmu, ktorá iniciovala použitie celkových spôsobilostí krízového manažmentu a manažmentu na prevenciu konfliktov EBOP na podporu protiteroristických cieľov EÚ vymenovaných v deklarácii z marca 2004.[21]

3. LONDÝNSKE TERORISTICKÉ ÚTOKY AKO POSLEDNÝ SPÚŠŤAČ PROTITERORISTICKEJ POLITIKY EÚ

Dňa 7. júla 2005 sa v Londýne uskutočnil prvý samovražedný útok v EÚ, a to na systém verejnej dopravy. Samovražedné útoky na metro a autobus stáli život 52 civilov a štyroch útočníkov, pričom 700 ľudí bolo zranených.[22] Londýnske útoky znova potvrdili

[17] Council of the European Union, Declaration on Combating Terrorism March 25, 2004.
[18] Europa Summaries of EU Legislation, "Fight Against Terrorism: Prevention, Preparedness and Response," dostupné na http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_terrorism/l33219_en.htm.
[19] Tamže
[20] Council of the European Union, "Brussels European Council 4/5 November 2004, Presidency Conclusions," (Brussels, Belgium: Council of the European Union, December 8, 2004), dostupné na: http://ec.europa.eu/echo/civil_protection/civil/prote/pdfdocs/hague_programme2_4.pdf.
[21] Council of the European Union, "Conceptual Framework on the ESDP dimension of the fight against terrorism," (Brussels, Belgium: Council of the European Union, November 22, 2004, dostupné na: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/14797Conceptual_Framework_ESDP.pdf.
[22] British Red Cross, "London Bombings 2005," dostupné na: http://www.redcross.org.uk/What-we-do/Emergency-response/Past-emergency-appeals/London-bombings-2005.

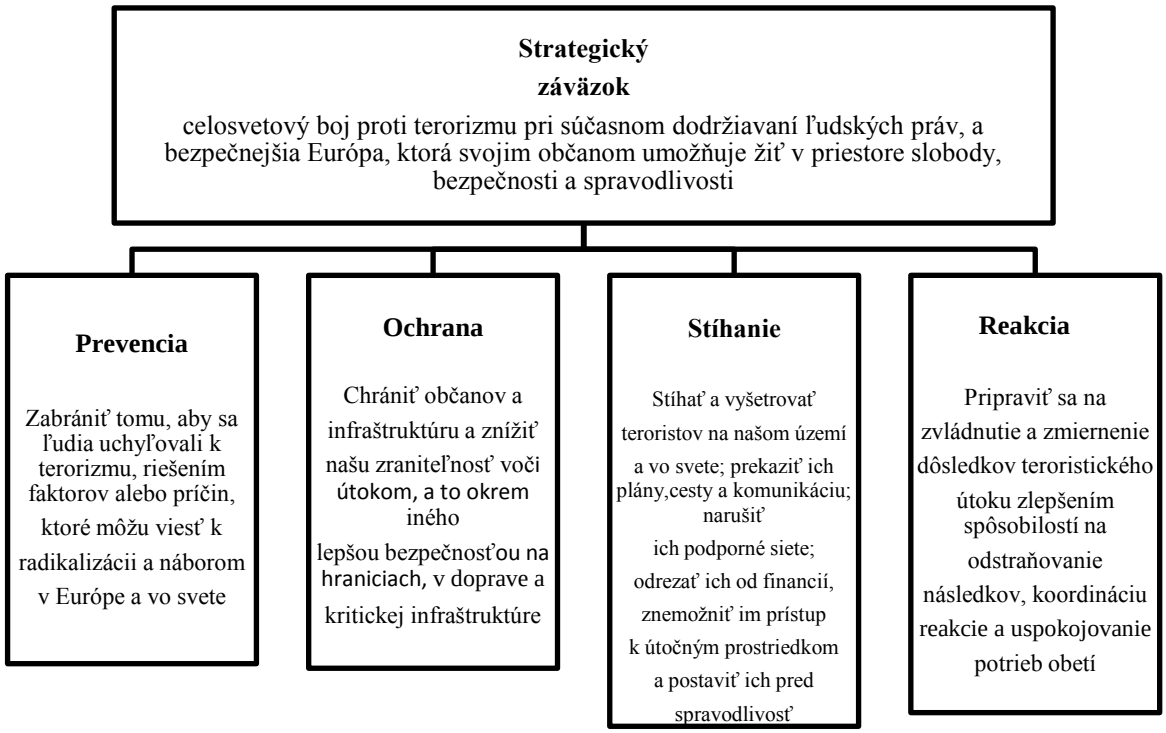
teóriu, že protiteroristická odozva EÚ je riadená udalosťami, obzvlášť teroristickými útokmi. Opätovne, ako bolo tomu po septembri 2001 a Madride, aj tentokrát EÚ zareagovala zrýchlenou implementáciou protiteroristických opatrení. Okamžite bolo zvolané stretnutie Rady EÚ na úrovni ministrov vnútra a spravodlivosti, na ktorom Rada prijala Deklaráciu o odsúdení londýnskych útokov zaväzujúcu k rýchlejšej implementácii Akčného plánu EÚ pre boj s terorizmom a ďalších existujúcich nástrojov.[23] Deklarácia zdôraznila dôležitosť zlepšenia schopnosti v cezhraničnom stíhaní a vyšetrovaní teroristov, prevencii voči obráteniu sa na terorizmus, ochrany občanov a infraštruktúry a zlepšenia schopnosti riadenia a eliminácie dôsledkov teroristických útokov. Rada taktiež požadovala rýchly návrh a implementáciu niekoľkých relevantných dôležitých legislatívnych nástrojov a oznámila revíziu všetkých aktivít už v decembri 2005, vrátanie národnej implementácie opatrení EÚ za účelom uistenia sa, že únia má správny rámec na boj proti terorizmu.[24]

Viac ako 4 roky po septembri 2001 a po približne dvesto protiteroristických opatreniach a aktivitách, EÚ stále chýbala dlhodobá protiteroristická politika, ktorá by bola zrozumiteľná občanom EÚ a použiteľná ako strategické usmernenie pre vlády členských štátov. Preto Veľká Británia počas svojho predsedníctva v Rade EÚ spoločne s koordinátorom pre boj s terorizmom navrhli Stratégiu EÚ pre boj s terorizmom, ktorá bola prijatá v novembri 2005.[25]

Prostredníctvom tejto stratégie sa únia zaväzuje bojovať s terorizmom globálne rešpektujúc ľudské práva ako aj urobiť Európu bezpečnejšou a to umožením jej obyvateľom žiť v priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti.[26] Stratégia usporiadala skôr prijaté relevantné opatrenia a aktivity do štyroch pilierov: 1) prevencia; 2) ochrana: 3) stíhanie; 4) reakcia; a zosumarizovala všetky dovtedy prijaté právne, inštitucionálne a operačné dokumenty EÚ týkajúce sa boja s terorizmom. Stratégia zdôrazňuje potrebu: 1) prevencia - „zabrániť tomu, aby sa ľudia uchyľovali k terorizmu, riešením faktorov alebo príčin, ktoré môžu viesť k radikalizácii a náborom v Európe a vo svete“; 2) Ochrana – “chrániť občanov a infraštruktúru a znížiť našu zraniteľnosť voči útokom, a to okrem iného, zvýšenou bezpečnosťou na hraniciach, v doprave a v oblasti kritickej infraštruktúry“; 3) Stíhanie – „stíhať a vyšetrovať teroristov na našom území a vo svete; prekaziť ich plány, cesty a komunikáciu; narušiť ich podporné siete; odrezať ich od financií, znemožniť im prístup k útočným prostriedkom a postaviť ich pred spravodlivosť“; 4) Reakcia – “pripraviť sa na zvládnutie a zmiernenie dôsledkov teroristického útoku zlepšením spôsobilostí na odstraňovanie následkov, koordináciu reakcie a uspokojovanie potrieb obetí.“[27]

[23] Council of the European Union, “Press Release: Extraordinary Council meeting Justice and Home Affairs, Brussels, 13 July 2005,” (Brussels, Belgium: Council of the European Union, July 13, 2005), dostupné na: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/jha/85703.pdf.
[24] Council of the European Union, “Press Release: Extraordinary Council meeting Justice and Home Affairs, Brussels, 13 July 2005.”
[25] Council of the European Union, The European Union Counter-Terrorism Strategy.
[26] EU Counterterrorism Coordinator, “Implementation of the Strategy and Action Plan to Combat Terrorism,” (Brussels, Belgium: EU Counterterrorism Coordinator, Document 9416/1/08 Rev 1, May 26, 2008), dostupný na: http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st09/st09416-re01.en08.pdf.
[27] Rada EÚ, Stratégia Európskej únie na boj s terorizmom

Diagram č. 1. – Stratégia EÚ pre boj s terorizmom

V novembri 2005 Rada taktiež prijala Stratégiu na boj proti radikalizácii a náboru teroristov a relevantný akčný plán. Táto stratégia sa sústreďuje na boj proti radikalizácii a náborom do teroristických skupín akou je al-Qaeda a skupín, ktoré sa ňou inšpirujú, keďže tento typ terorizmu predstavuje v súčasnosti hlavnú hrozbu pre Úniu ako celok. V stratégii únia sľubuje uskutočniť opatrenia vedúce k prerušeniu aktivít sietí a jednotlivcov, ktorí nabádajú ľudí na teroristické akcie. Takisto chce zaistiť, aby názor väčšiny prevládol nad názorom extrémistov. Zdôrazňuje sa tam nutnosť podporovať dôraznejšie bezpečnosť, spravodlivosť, demokraciu, príležitosti pre všetkých a súčasne doržiavať základné ľudské práva.[28]

Od konca roka 2005 bolo prijatých viacero nových právnych a inštitucionálnych nástrojov. Koordinátor pre boj s terorizmom podáva dvakrát do roka správu o implementácii Stratégie a akčného plánu pre boj s terorizmom ako aj implementácii relevantnej legislatívy v členských štátoch. Občasne koordinátor taktiež pripravuje diskusné dokumenty s odporúčaniami k legislatívno-inštitucionálnemu rámcu. Od roku 2006 bolo taktiež prijatých viacero špecifických akčných plánov zaoberajúcich sa napríklad s iniciatívami colných orgánov na boj proti terorizmu, s chemicko-biologicko-rádio-nukleárnou hrozbou, ochranou kritickej infraštruktúry či zvýšením ochrany výbušnín. Vo februári 2010 Rada doplnila EBS o Stratégiu vnútornej bezpečnosti EÚ, ktorá zmieňuje terorizmus na prvom mieste medzi hlavnými výzvami. Táto stratégia obsahuje tzv. usmernenia ako by mala EÚ reagovať na uvedené výzvy pričom integruje existujúce stratégie a koncepčné prístupy.[29]

[28] Rada EÚ, Stratégia Európskej únie na boj proti radikalizácii a náboru
[29] Rada EÚ, Stratégia vnútornej bezpečnosti EÚ: Smerom k európskemu bezpečnostnému modelu

ZÁVER

Teroristické útoky na USA v septembri 2001 spôsobili v EÚ prebudenie a zároveň príležitosť na napredovanie v oblasti boja proti terorizmu na úrovni EÚ. Do tohto času malo len 6 členských štátov EÚ protiteroristickú legislatívu a operačné nástroje na boj proti tomuto fenoménu, pričom cezhraničné nástroje boli zanedbateľné. Vzhľadom na veľmi pomalú implementáciu prijatých opatrení bolo zjavné, že septembrové útoky na USA neboli pre Európu dostatočnou výstrahou a rámec EÚ pre boj s terorizmom si musel počkať na európsku katastrofu v podobe madridských teroristický útokov, aby mohol rýchlejšie napredovať.

Urýchlovačom protiteroristickej politicky EÚ boli až madridské útoky v marci 2004, ktoré skutočne naštartovali európsky spoločný prístup k boju proti terorizmu. Do tohto obdobia spadá prijatie dvoch dôležitých nástrojov, ktoré prispeli k rozvoju protiteroristického rámca: Deklarácia EU o solidarite v boji proti terorizmu a nová pozícia Kordinátora EÚ pre boj s terorizmom v rámci Rady EÚ. Bolo to hlavne po madridských útokoch kedy EÚ prijala veľa nových protiteroristických krokov, aktivít a právnych dokumentov. Avšak pokračujúca absencia záväznej strategie EÚ v boji proti terorizmu, ako aj veľmi pomalá implementácia najmä prijatej legislatívy naďalej degradovala celkové výsledky európskeho úsilia.

Od madridských útokov môžeme pozorovať zvýšené úsilie pomenovať mnohé nástroje, ktoré väčšinou slúžili na boj s organizovaným zločinom, nelegálnou migráciou či finančnou zločinnosťou ako protiteroristické. Použitím tohto prívlastku sa zvýraznila ich dôležitosť a umožnilo to rýchlejšie schválenie na pôde EÚ. Toto úsilie sa dotýkalo nielen oblasti spravodlivosti a vnútra, ale aj civilnej ochrany či ochrany kritickej infraštruktúry.

Boli to až londýnske teroristické útoky, ktoré priniesli Stratégiu EÚ pre boj s terorizmom, ktorá bola prijatá v novembri 2005. Cieľom tejto stratégie bolo priblížiť občanom EÚ a verejnosti vôbec kroky, ktoré únia podnikala v tejto oblasti. Prostredníctvom tejto stratégie sa únia zaväzuje bojovať s terorizmom globálne rešpektujúc ľudské práva ako aj urobiť Európu bezpečnejšou a to umožením jej obyvateľom žiť v priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti. Stratégia usporiadala skôr prijaté relevantné opatrenia a aktivity do štyroch pilierov: 1) prevencia, 2) ochrana, 3) stíhanie a 4) reakcia; a zosumarizovala všetky dovtedy prijaté právne, inštitucionálne a operačné dokumenty EÚ týkajúce sa boja s terorizmom.

Až do vstúpenia Lisabonskej zmluvy do platnosti v roku 2009 bola politika EÚ v boji proti terorizmu silne poznačená pomalým rozhodovacím systémom v oblasti policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach, ktorý sa vyžadoval jednomyseľnosť všetkých členských krajín. Silné nedostatky pretrvávali aj v implementácii prijatých opatrení. Určité zlepšenia priniesla Lisabonská zmluva, ktorá zaviedla do záležitostí spravodlivosti a vnútra rozhodovací systém na základe kvalifikovanej väčšiny. Tiež priniesla zlepšenie vo forme vytvorenia lepšej rovnováhy prijatých opatrení s právami a slobodou jednotlivcov, nakoľko Súd EÚ získal kompetenciu kontroly a interpretácie opatrení v oblasti justičnej a policajnej spolupráce. Zároveň mu bolo umožnené interpretovať a prehodnotiť platnosť jednotlivých aktov v oblasti slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, čo by vo všeobecnosti malo zaisiť väčšiu justičnú kontrolu a ochranu v EÚ.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. Wilkinson P, *International Terrorism: The Changing Threat and the EU's Response*, Chaillot Paper No. 84 (Paris, France: EU Institute for Security Studies, October 2005), dostupné na: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp084.pdf.

2. Europa: Summaries of EU legislation, “Building Europe through the treaties,”, dostupné na:http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_maastricht_en.htm.
3. European Parliament, “The Maastricht and Amsterdam Treaties,” dostupné na:http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.1.3.pdf.
4. Grajny M.: “The European Union counterterrorism policy before and after the 9/11 attacks: to what extent does the European Union have an integrated policy towards terrorism?”, 2009 dostupné na: http://www.terroryzm.com/the-european-union-counterterrorism-policy/.
5. Council of the European Union, “Conclusions and Plan of Action of the Extraordinary European Council Meeting on 21 September 2001“, dostupné na http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/140.en.pdf.
6. Council of the European Union, “Conclusions and Plan of Action of the ExtraordinaryEuropean Council Meeting on 21 September 2001”; Council of the European Union, “Extraordinary Council meeting, Justice, Home Affairs and Civil Protection, Brussels, 20 September 2001,” dostupné na: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/12019.en1.pdf.
7. Council of the European Union, “Declaration by the Heads of State or Government of the European Union and the President of the Commission: Follow-up to the September 11 Attacks and the Fight against Terrorism,”dostupné na http://ec.europa.eu/justice_home/news/terrorism/documents/conseil_gand_en.pdf.
8. Council of the European Union, “Council Common Position of 27 December 2001 on the application of specific measures to combat terrorism (2001/931/CFSP),” *Official Journal of the European Communities* L344 (December 28, 2001): 93-96, dostupné na http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:344:0093:0096:EN:PDF
9. Council of the European Union, *Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism* (Luxembourg: Council of the European Union, 2002), dostupné na:http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:164:0003:0003:EN:PDF.
10. Council of the European Union, *Council Framework Decision of 13 June 2002* Council of the European Union, *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World* (Brussels, Belgium: Council of the European Union, 2009), dostupné na:http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568ENC.pdf.
11. Council of the European Union, *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World* (Brussels, Belgium: Council of the European Union, 2009), dostupné na:http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568ENC.pdf.
12. Reinares F., “The Madrid Bombings and Global Jihadism,” *Survival: Global Politics and Strategy str.* 52, dostupné na:http://dx.doi.org/10.1080/00396331003764629.
13. European Commission, “European Commission action paper in response to the terrorist attacks on Madrid,” *Europa Press Releases RAPID*, March 18, 2004, dostupné na: http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/04/66&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en.

14. Council of the European Union, *Declaration on Combating Terrorism March 25, 2004* (Brussels, Belgium: Council of the European Union, 2004, dostupné na http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/DECL-25.3.pdf.
15. Council of the European Union, Declaration on Combating Terrorism March 25, 2004.Europa Summaries of EU Legislation, "Fight Against Terrorism: Prevention, Preparedness and Response," dostupné na: http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_terrorism/l33219_en.htm.
16. Council of the European Union, "Brussels European Council 4/5 November 2004, Presidency Conclusions," (Brussels, Belgium: Council of the European Union, December 8, 2004), dostupné na: http://ec.europa.eu/echo/civil_protection/civil/prote/pdfdocs/hague_programme2_4.pdf.
17. Council of the European Union, "Conceptual Framework on the ESDP dimension of the fight against terrorism," (Brussels, Belgium: Council of the European Union, November 22, 2004, dostupné na: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/14797Conceptual_Framework_ESDP.pdf.
18. Council of the European Union, "Press Release: Extraordinary Council meeting Justice and Home Affairs, Brussels, 13 July 2005," (Brussels, Belgium: Council of the European Union, July 13, 2005), dostupné na: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/jha/85703.pdf.
19. Council of the European Union, "Press Release: Extraordinary Council meeting Justice and Home Affairs, Brussels, 13 July 2005."
20. Council of the European Union, The European Union Counter-Terrorism Strategy.
21. EU Counterterrorism Coordinator, "Implementation of the Strategy and Action Plan to Combat Terrorism," (Brussels, Belgium: EU Counterterrorism Coordinator, Document 9416/1/08 Rev 1, May 26, dostupný na: http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st09/st09416-re01.en08.pdf.
22. Rada EÚ, Stratégia Európskej únie na boj s terorizmom
23. Rada EÚ, Stratégia Európskej únie na boj proti radikalizácii a náboru
24. Rada EÚ, Stratégia vnútornej bezpečnosti EÚ: Smerom k európskemu bezpečnostnému modelu

Mgr. Ivica STEHLÍKOVÁ, M.A
Sekcia obrannej politiky, medzinárodných vzťahov a legislatívy,
Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 00421960313631,
ivica.stehlikova@mod.gov.sk

ANTICIKANISMUS JAKO BEZPEČNOSTNÍ HROZBA STÁTU POSTOJE ČESKÉ VEŘEJNOSTI K EXTREMISMU

ANTI-ROMA STAND AS A SECURITY THREAT OF THE STATE THE CZECH PUBLIC POSTURES TO THE EXTREMISM

Štěpán STRNAD

ABSTRACT

Cílem příspěvku je vyhodnotit míru relevance tzv. anticikanismu jako současné latentní bezpečností hrozby České republiky, a to ve vztahu k postojům české veřejnosti k extremismu a krajně pravicovým subjektům v návaznosti na prvky protiextremistické politiky státu. Protiromské postoje české veřejnosti mohou představovat v dlouhodobém časovém horizontu naléhavější bezpečnostní hrozbu než současné lokální a individuální projevy pravicového extremismu. Autor vyhodnocuje možné hrozby krajně pravicové scény a jejího potenciálu ovlivňovat veřejné mínění směrem k mezietnické nesnášenlivosti. Příspěvek se snaží problematiku anticikanismu sledovat ve dvou rovinách - na základě sociologických výzkumů etnické tolerance české populace a na základě statistických analýz spáchaných trestných činů s extremistickým podtextem.

The aim of the article is to evaluate the measure of anti-Roma stand importance as a present latent threat of the Czech Republic, towards to the relation of Czech public postures to extremism and radical right movements, follow up to components of anti-extremist state policy. Czech public anti-Roma stands can present more urgent security threat than actual local and individual displays of right extremism in long time horizon. Author analyzes possible risks of the extreme right scene and its potential to influence the public opinions in frame of inter-ethnic intolerance. Article tries to study that issue in two levels – on the basis of sociological researches of Czech population ethnic tolerance, and on the basis statistic analyses of committed offences with extremist motivations.

Keywords
Extremismus, anticikanismus, veřejné mínění, trestná činnost, protiextremistická politika
Extremism, anti-Roma stands, public opinions, criminal offences, anti-extremist policy

ÚVOD

V souvislosti se zvyšujícím se sociálním a mezietnickým napětím majority a romské minority, se v České republice začíná stále silněji akcentovat tato trvale přítomná, byť neuspokojivě řešená otázka. Cyklicky se probouzející sociální konflikty a eskalace mezietnického napětí v průběhu posledního roku tuto problematiku začínají intenzivněji stavět do polohy aktuální vnitropolitické bezpečnostní hrozby či přímo v některých regionech do polohy bezprostředního bezpečnostního rizika. Cílem příspěvku je vyhodnotit míru latence či bezprostřednosti hrozby tzv. anticikanismu v České republice, projevujícího se u majoritní populace, a to prostřednictvím analýzy postojů české veřejnosti k extremismu, krajně pravicovým subjektům a spoluobčanům romského původu.

Dále v návaznosti na prvky protiextremistické politiky státu vyhodnotit možné hrozby krajně pravicové scény a jejího potenciálu ovlivňovat veřejné mínění směrem k mezietnické nesnášenlivosti. Příspěvek se pokouší problematiku anticikanismu představit ve dvou na sobě ne vždy zcela závislých a provázaných rovinách, a to na základě sociologických výzkumů etnické tolerance české populace a na základě statistických analýz spáchaných trestných činů s extremistickým, resp. rasistickým motivem.

Vztah veřejnosti k národnostním menšinám je možné analyzovat z různých hledisek a různými metodami. Nejčastější způsobem výzkumu mezietnických vztahů, je vyhodnocování vzájemného vztahu majority a minority, schopnosti integrovat se do většinové společnosti atp. Bohužel musíme konstatovat, že výsledky sociologických výzkumů míry etnické tolerance české populace nejsou příliš pozitivní. Výzkumy[1] dokládají výrazně negativní postoje české majority k imigrantům, odmítavý postoj vůči konceptu multikulturalismu a paradoxní vnímání asimilace cizinců v tom smyslu, že česká majorita vyžaduje jejich asimilaci, ale zároveň zastává odmítavý postoj k jejich státem podporované integraci. Češi se spíše kloní k názoru, že pro jejich zemi je lepší, když migranti sdílejí české zvyky a tradice.

Bohužel musíme konstatovat, že ze sociologických šetření[2] vyplývá jeden zásadní poznatek, a to, že česká majoritní společnost nemá jasnou představu o tom, kdo je příslušníkem národnostní menšiny (Čechem s jinou národností) a kdo cizincem. Ve vztahu k námi sledovaným postojům etnické většiny k romské menšině dochází ke stavu, kdy Romové nedisponují tzv. kulturním občanstvím[3], tedy právem být odlišný, ale zároveň být nositelem plnohodnotného členství v demokratické společnosti a podílet se na jejím chodu bez ekonomické a sociální segregace, kterou romská komunita vykazuje. Z tohoto hlediska je postavení Romů ve společnosti v mnohém odlišné od ostatních skupin. Diskriminace v zaměstnání, zařazování dětí do zvláštních škol, hostilní chování některých policistů, celkově špatné socioekonomické podmínky života, to jsou jen některé rysy, které Romy odlišují od ostatních národnostních menšin a přirozeně ústí do podoby sociální frustrace, která zvyšuje vzájemnou společenskou tenzi mezi touto minoritou a majoritní populací.

Eskalaci mezietnického napětí jsme mohli sledovat v několika minulých měsících[4] v některých regionech republiky, kdy spouštěcím momentem bylo několik incidentů mezi romskou komunitou a majoritním obyvatelstvem. Následovala série protiromských demonstrací (Duchcov, Přerov, České Budějovice či Ostrava), které vyvolaly ostré střety s pořádkovými oddíly policie. Ve vztahu k úloze krajně pravicové scény však musíme konstatovat, že ačkoli mezi účastníky těchto demonstrací byla řada členů a příznivců pravicového extremismu, dominantní část demonstrujících tvořili běžní občané, vyjadřující nespokojenost v oblasti občanského soužití s romskou komunitou a nespokojenost s přístupem veřejných orgánů k řešení mezietnických problémů.

Příspěvek vychází z předpokladu, že protiromské postoje české majority představují v dlouhodobé perspektivě naléhavější bezpečnostní hrozbu státu než ostřeji sledovaný a ve svých

[1] NEDOMOVÁ, A., KOSTELECKÝ, T. The Czech National Identity.
RABUŠIC, L., BURJANEK , A. Imigrace a imigrační politika jako prvek řešení české demografické situace?
CHALOUPKOVÁ, J., ŠALAMOUNOVÁ, P. Postoje k imigrantům a dopadům imigrace v evropských zemích.
[2] LEONTIYEVA, Y., NOVOTNÝ, L. Je česká společnost tolerantní? Postoje vůči národnostním menšinám a cizincům.
[3] STEVENSON, N. Culture nand Citizenship.
[4] Příspěvek vznikl v září 2013.

projevech antisystémovější pravicový extremismus, jehož scéna je v České republice v současné době velmi dobře zmapována a trvale monitorována. V současné době aktivity pravicových extremistů nepředstavují reálnou hrozbu a bezprostřední ohrožení státu[5]. Naopak působí radikalizace majoritní společnosti, způsobená frustrací z nedostatečně řešené romské kriminality, narušování veřejného pořádku aj., která se odráží v protiromských postojích a posiluje prozatímní latentní fázi anticikanismu, který však může v případě dlouhodobějšího neřešení mezietnického napětí eskalovat do bezprostřední hrozby bezpečnosti státu.

1. POSTOJE ČESKÉ MAJORITY K PRAVICOVÉMU EXTREMISMU

Z výsledků sociologického výzkumného projektu „Zmapování postojů veřejnosti v České republice k pravicově extremistickým, rasistickým a xenofobním myšlenkám a jejich šiřitelům s ohledem na integraci menšin a cizinců", realizovaného Ministerstvem vnitra ČR v roce 2010, vyplývá, že lidí, kteří zastávají ideje pravicového extremismu a jsou ochotni je veřejně demonstrovat svým členství či účastní na veřejné akci, je necelých 6 %. Voličů sdílejících ultrapravicové názory je 2, 5 %. „*Celkem je v české populaci cca 8 % lidí, které lze v různé míře považovat za rizikové, přičemž nejrizikovější jsou „účastníci akcí*"[6] [originál tučně, pozn. autora]. Výzkum mimo jiné sledoval také míru sociální distance k jednotlivým skupinám obyvatelstva a stanovil ohrožené etnické a sociální skupiny ze strany české majority. Nejblíže se Čechům ukazují být Slováci a tělesně postižení lidé. Za „sobě rovné", byť s jistou distancí označili respondenti homosexuály, černochy, Ukrajince, Vietnamce, přistěhovalce, zahraniční dělníky a bezdomovce. Odmítavý postoj české majority převažuje u muslimů, Romů, anarchistů a skinheadů. Výraznou averzi vykazuje vztah k narkomanům[7].

Pozitivní zkušenost lze vysledovat hlavně u Slováků a tělesně postižených, negativní zkušenost zejména u Romů a Vietnamců, negativní předsudek u anarchistů, muslimů, skinů, narkomanů a prostitutek, nejblíže ke kvadrantu pozitivní předsudek mají Židé.

Zvláštní pozornost v projektu byla věnována anticikanismu, který v České republice vykazuje velmi vysoké hodnoty. Pro 83 % majoritní populace představují nepřizpůsobivou skupinu obyvatel, kterou Češi vnímají s největší distancí. Příčinou dle sociologů není rasismus české majority, ale spíše silný nacionalismus a nevraživost vůči cizincům, za které pokládají i Romy a přisuzují jim řadu negativních charakteristik. Jsou zdrojem kriminality (90 % respondentů), ničí a znečišťují okolí (80 % r.), hlučnost (82 % r.), násilnické chování (77 % r.), zdroj nemocí (51 % r.)[8]. Nicméně měli bychom oddělovat projevy anticikanismu, sdíleného velkou částí české populace a projevy xenofobie, rasismu či neonacismu, sdílebné výraznou menšinou obyvatel. Utváření

[5] BEZPEČNOSTNÍ INFORMAČNÍ SLUŽBA Informace BIS o vývoji na extremistické scéně ve 2. čtvrtletí roku 2013

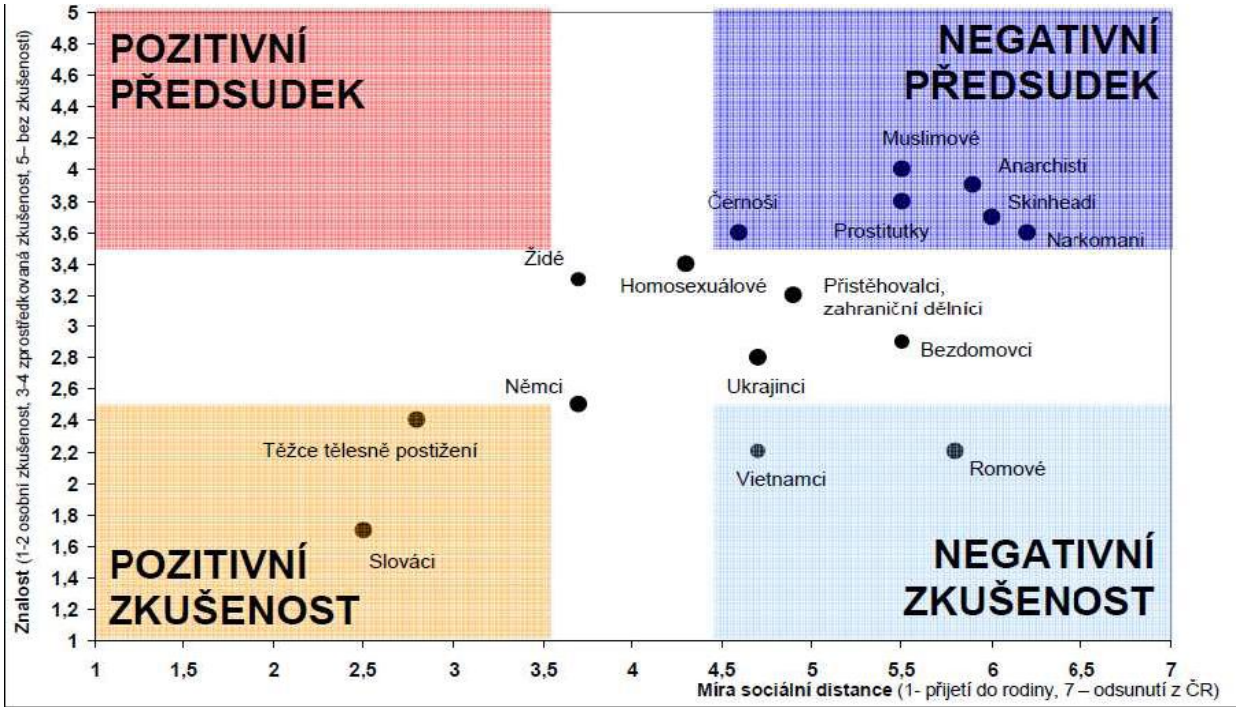
[6] MINISTERSTVO VNITRA ČR Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2010 a Vyhodnocení plnění Koncepce boje proti extremismu pro rok 2010, Koncepce boje proti extremismu pro rok 2011, s. 53.

[7] MINISTERSTVO VNITRA ČR Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2010 a Vyhodnocení plnění Koncepce boje proti extremismu pro rok 2010, Koncepce boje proti extremismu pro rok 2011, s. 54-55.

[8] MINISTERSTVO VNITRA ČR Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2010 a Vyhodnocení plnění Koncepce boje proti extremismu pro rok 2010, Koncepce boje proti extremismu pro rok 2011, s. 56.

strategií na jejich řešení by mělo probíhat odděleně, protože pro českou společnost je romská otázka jádrovou oblastí jejího sociálního distancování od odlišných skupin obyvatelstva.

Graf 1 Propojením míry osobní zkušenosti a sociální distance – vnímání menšin

Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR: *Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2010 a vyhodnocení koncepce boje proti extremismu pro rok 2010 a ke koncepci boje proti extremismu pro rok 2011*, s. 56.

Zdroje sympatií části české veřejnosti k ultrapravicovým postojům nacházíme v makrosociální a mikrosociální oblasti. Z první jmenované se jedná především o míru nezaměstnanosti, úroveň životného blahobytu či zahraniční politiku státu. V druhé oblasti zdůrazněme například osobní zkušenost, výši dosaženého vzdělání či sociální postavení. K dalším faktorům ovlivňujícím míru otevřenosti k pravicovému extremismu můžeme přidat individuální osobnostní rysy, kulturní zakotvení, věk, negativní osobní životní zkušenost, ekonomickou a osobní deprivaci, anomie a v neposlední řadě také politickou apatii či přímo znechucení politikou[9].

2. VZTAH ČESKÉ VEŘEJNOSTI K ROMŮM

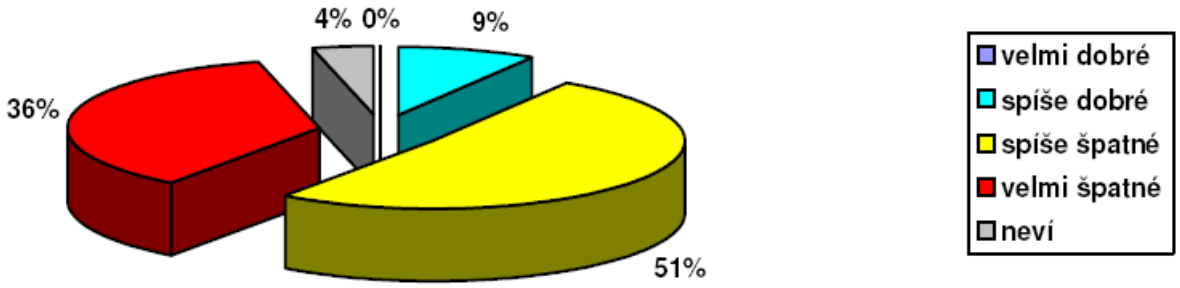
Jak bylo již naznačeno výše, česká majorita vykazuje silné protiromské postoje, pro něž se jak v odborných, tak oficiálních dokumentech státu ustálil pojem „anticikanismus“[10]. Romové

[9] Viz STRNAD, Š. Příčiny zvyšujícího se parlamentního zastoupení evropských krajně pravicových politických stran.

[10] Viz MINISTERSTVO VNITRA ČR Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2012 či Vyhodnocení Koncepce boje proti extremismu pro rok 2012 či

jsou ze strany většinové populace vnímáni jako nejrizikovější sociální skupina, která vykazuje největší míru distance.

Graf 2: Hodnocení vzájemných vztahu mezi Romy a ostatními etnickými skupinami

Zdroj: CVVM: Romové a soužití s nimi očima české veřejnosti – duben 2013, s. 1.

Z grafu 2 je zřetelné, že soužití Romů a ostatních obyvatel je výraznou většinou veřejnosti vnímáno jako problematické. Z výzkumu Centra pro výzkum veřejného mínění vyplynulo, že 87 % dotázaných označilo soužití s Romy za špatné, z toho 36 % dokonce za „velmi špatné". Naopak jako dobré toto soužití hodnotí pouze 9 % respondentů[11].

Podle prognóz vycházejících ze sociologických zjištění a odhadů bezpečnostních expertů nehrozí v současnosti v institucionální rovině ohrožení demokracie ze strany ultrapravicových subjektů. Jejich voličská podpora nedostačuje na dosažení parlamentního zastoupení, nicméně riziko existuje na úrovni regionální politiky. Také násilí s extremistickými motivy má spíše lokální a individuální charakter. Otázkou zůstává vliv vládních ekonomických reforem a jejich dopadu na voličskou podporu krajní pravice. Přesto téměř polovina (48 %) české populace vnímá extremismus jako zásadní problém a 61 % spatřuje v extremistických organizacích vážné nebezpečí pro demokracii v České republice[12].

MIKO, V. Anticikanismus v Čechách.

[11] CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ Romové a soužití s nimi očima české veřejnosti – duben 2013, s. 1-2.

[12] MINISTERSTVO VNITRA ČR Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2010 a Vyhodnocení plnění Koncepce boje proti extremismu pro rok 2010, Koncepce boje proti extremismu pro rok 2011, s. 58.

Tabulka 1 Rizikové lokality - výskyt názorů charakteristických pro ultrapravici a otevřenosti k podpoře strany navrhující radikální opatření podle krajů

Zjištění

Výskyt názorů charakteristických pro ultrapravici *(s výrazností barvy se zvyšuje intenzita výskytu)*

Kraj	Průměrný skór
Praha	37,5
Středočeský	36,6
Jihočeský	38,8
Plzeňský	38,0
Karlovarský	34,4
Ústecký	38,0
Liberecký	37,0
Královehradecký	36,6
Pardubický	37,0
Vysočina	38,3
Jihomoravský	38,2
Olomoucký	37,4
Zlínský	37,8
Moravskoslezský	38,5
Celá ČR	*37,6*

Otevřenost k podpoře strany navrhující radikální opatření *(hodnoty vyšší než 1,9 jsou významné)*

	Reziduální hodnoty	
	I aktivní účastí	Jen volebním hlasem
Praha	-2,2	0,0
Středočeský	0,3	-4,1
Jihočeský	1,6	2,4
Plzeňský	3,1	-1,6
Karlovarský	-1,1	-1,5
Ústecký	5,1	-1,7
Liberecký	-0,6	1,6
Královehradecký	-3,4	2,1
Pardubický	-1,9	1,9
Vysočina	0,5	-1,4
Jihomoravský	-0,4	0,0
Olomoucký	-0,8	0,2
Zlínský	-3,8	4,0
Moravskoslezský	2,2	-0,4

Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR: *Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2010 a vyhodnocení koncepce boje proti extremismu pro rok 2010 a ke koncepci boje proti extremismu pro rok 2011*, s. 57.

3. TRESTNÁ ČINNOST S EXTREMISTICKÝM PODTEXTEM

Pro účel našeho textu vycházíme ze statistik Evidenčně statistického systému kriminality Policejního prezidia ČR (ESSK), které vykazují dobu spáchání trestného činu, na rozdíl od statistik Nejvyššího státního zastupitelství či statistik soudních, které vykazují trestné činy dle zpracování obžaloby státním zástupcem. Trestné činy s extremistickým podtextem, které zahrnují činy motivované náboženskou a národnostní nesnášenlivostí, byly v rámci policejních statistik vyspecifikovány v roce 2005. Od roku 2011 došlo k rozšíření číselníků o trestné činy motivované nenávistí vůči Romům.

Nicméně je zapotřebí zdůraznit, že v policejních statistikách se u obětí trestných činů nerozlišuje etnicita, ani národnost. Lze pouze vysledovat, že obětí byl cizinec. V ESSK je možné

vyhledat trestné činy motivované národnostní nesnášenlivostí, a to konkrétně proti Čechům, Moravanům a Slezanům, Polákům, Němcům, Ukrajincům, Vietnamcům, Maďarům, Rusům a Rusínům, Romům, Židům, Arabům, Číňanům a jiným národnostem[13].

K evidenci trestného činu jako motivovaného nenávistí vůči Romům musejí být splněny následující podmínky:

1) „policista při vyplňování Formuláře o trestném činu tento vyhodnotí jako trestný čin s extremistickým podtextem,

2) poškozený o sobě uvede, že je Rom, nebo se jedná o trestný čin proti objektu s jasným vztahem k romské národnosti (např. pachatel nasprejuje rasistický nápis na Památník romského holocaustu, či Muzeum romské kultury apod.)“.[14]

Opět je zapotřebí zdůraznit, že drtivá většina Romů se ke své národnosti nehlásí, což mohou potvrzovat i údaje Českého statistického úřadu, kdy při posledním sčítání lidu (2011) uvedlo příslušnost k romskému národu pouhých 5 135 občanů[15] (odhady skutečného počtu v Čechách žijících Romů se pohybují mezi 300 až 400 tisíci). Tato skutečnost pak vede k tomu, že policejní statistiky v oblasti této trestné činnosti mohou mít pouze orientační charakter a tedy relativní vypovídající hodnotu.

V roce 2012 bylo celkově spácháno 304 528 trestných činů. Evidované trestné činy s extremistickým podtextem představovaly 0, 06 % (tj. 173 tr. činů). Z tohoto počtu bylo zaevidováno 52 motivovaných nenávistí proti Romům (69 za rok 2011). Tyto trestné činy se podílejí na celkovém počtu trestných činů s extremistickým podtextem 30,1 %.[16] Od počátku evidování trestné činnosti s extremistickým podtextem nepřesahoval podíl zjištěné kriminality 0,1 %[17].

Na základě skladby trestné činnosti s extremistickým podtextem můžeme nejčastěji identifikovat trestné činy dle § 404 Trestního zákoníku *projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačování práv a svobod člověka*, dále § 355 *hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob* a § 352 *násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci*[18]. Nejvíce trestných činů zmíněného charakteru bylo spácháno v Ústeckém kraji a Jihočeském kraji (viz tabulka č. 2).

[13] MINISTERSTVO VNITRA ČR Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2012 ,s. 64.
[14] MINISTERSTVO VNITRA ČR Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2012, s. 64.
[15] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD Sčítání lidu, domů a bytů 2011, Obyvatelstvo podle pohlaví, rodinného stavu a podle národnosti a věku, s. 24.
[16] MINISTERSTVO VNITRA ČR Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2012, s. 83.
[17] MINISTERSTVO VNITRA ČR Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2010 a Vyhodnocení plnění Koncepce boje proti extremismu pro rok 2010, Koncepce boje proti extremismu pro rok 2011, s. 29.
[18] Zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009, Trestní zákoník

Tabulka 2

Trestné činy motivované národnostní nesnášenlivostí proti Romům v ČR v roce 2012 členěných podle krajů	
Kraj	
Praha	2
Středočeský	3
Jihočeský	11
Plzeňský	1
Ústecký	11
Královehradecký	2
Jihomoravský	4
Moravskoslezský	6
Olomoucký	3
Zlínský	3
Vysočina	6
Pardubický	0
Liberecký	0
Karlovarský	0
Celkový součet	**52**

Zdroj: Ministerstvo vnitra ČR: Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2012. Odbor bezpečnostní politiky 2013, s. 84.

„Celkem neměnné konstanty vykazují i pachatelé tohoto druhu trestné činnosti. Typická je skutečnost, že jsou mezi nimi osoby z majoritní společnosti, které ventilují své xenofobní postoje, zaměřené především proti Romům, a nejsou prokazatelně spjaty s pravicově extremistickými subjekty. Při páchání této trestné činnosti bývá přibližně jedna čtvrtina pachatelů pod vlivem alkoholu. Výrazným způsobem mezi nimi převažují muži, podíl žen je zanedbatelný. Dále lze konstatovat, že každoročně mírně převažují prvopachatelé nad recidivisty“.[19]

[19] MINISTERSTVO VNITRA ČR Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2010 a Vyhodnocení plnění Koncepce boje proti extremismu pro rok 2010, Koncepce boje proti extremismu pro rok 2011, s. 30.

ZÁVĚR

V současné době můžeme konstatovat, že hrozba, kterou představuje latentní anticikanismus v české společnosti, nenarušuje institucionální rovinu státu či demokratické principy politického režimu. Jeho provázanost s krajně pravicovou scénou a projevy extremismu (i trestněprávními) dosahuje prozatím nízké intenzity. Přestože krajně pravicová uskupení disponují několika tisíci příznivců v české populaci, jejich současný politický a společenský potenciál nepostačuje k tomu, aby zástupci krajní pravice získali parlamentní zastoupení. Nicméně aktuálnější hrozbou protiextremistické politiky státu je rovina regionální. V této oblasti se projevy anticikanismus a přímo extremismu již projevují, a to páchání trestných činů motivovaných národní či etnickou nesnášenlivostí.

Prozatím vykazuje tento stav lokální a individuální charakter. Česká veřejnost, jak bylo naznačeno výše, má výrazně rezervovaný až odmítavý postoj k pravicovému extremismu. Přesto bychom měli uvést několik hlavních rizik české krajně pravicové scény, která mohou výrazně ovlivňovat míru latence společenského anticikanismu. Jedná se především o využívání ekonomické a sociální situace široké veřejnosti k podněcování protiromské rétoriky a nepřátelských postojů. Dále se jedná o radikální až antisystémové požadavky ze strany krajní pravice vůči vládě, které opět mohou v období prohlubování dopadů hospodářské krize na občany posilovat český anticikanismus. V neposlední řadě rizikem krajní pravice směrem k latentnosti protiromských postojů české veřejnosti je snaha extremistů zapojovat se do oficiálních protestů s cílem vyvolávat nepokoje a eskalovat tak mezietnickou konfrontaci.

Prozatím můžeme konstatovat, že projevy anticikanismus, sdílené velkou částí české populace, se neslučují s projevy xenofobie, rasismu či přímo neonacismu, které vykazuje nepočetná část populace. Stále však je důležité vycházet při formulaci koncepcí a strategií tlumení českého anticikanismus z kontextu české politické kultury, ve které převládá v otázce menšin spíše nezájem a lhostejnost. To jsou dva nejčastěji se vyskytující celospolečenské vzorce chování. Směs lhostejnosti, lenosti a zavírání očí před problémy současného demografického vývoje a integrace některých menšin, zvláště Romů. Nelze podceňovat projevy nesnášenlivosti ze strany většinového obyvatelstva, ani projevy nepřizpůsobivosti a zneužívání systému ze strany menšiny. Prevencí by měla být efektivní komunikace státních orgánů (na všech úrovních) s veřejností, důsledné uplatňování rovného přístupu k právu a sociální práce s romskými komunitami, jednoznačné potírání projevů extremismu a v neposlední řadě dekoncentrace vyloučených lokalit.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ

BEZPEČNOSTNÍ INFORMAČNÍ SLUŽBA. Informace BIS o vývoji na extremistické scéně ve 2. čtvrtletí roku 2013 [online]. 2013[cit. 2013-05-09]. Dostupné na internetu: http://www.bis.cz/zpravy-extremismus.html

CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ. *Romové a soužití s nimi očima české veřejnosti – duben 2013* [online]. 2013, s.1-2 [cit. 2013-05-09]. Dostupné na internetu: http://cvvm.soc.cas.cz/vztahy-a-zivotni-postoje/romove-a-souziti-s-nimi-ocima-ceske-verejnosti-duben-2013

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011, Obyvatelstvo podle pohlaví, rodinného stavu a podle národnosti a věku* [online]. 2011, s.24 [cit. 2013-05-09]. Dostupné na internetu: http://www.scitani.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/A1003297D1/$File/OBCR601.pdf

CHALOUPKOVÁ, J., ŠALAMOUNOVÁ, P. Postoje k imigrantům a dopadům imigrace v evropských zemích. In *Czech Sociological Review* 5 (1) 2006, s. 79.-92.

LEONTIYEVA, Y., NOVOTNÝ, L. *Je česká společnost tolerantní? Postoje vůči národnostním menšinám a cizincům*. In Mříková, H., Kostelecký, T., Lebeda, T., Škodová, M. (eds.) Jaké je naše společnost? Otázky, které si často klademe. Praha: SLON, 2010, s.216-231.

MIKO, V. 2009. *Anticikanismus v Čechách*. České Budějovice: Nová Forma, 132 s. ISBN 978-80-87313-02-2

MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2010 a Vyhodnocení plnění Koncepce boje proti extremismu pro rok 2010, Koncepce boje proti extremismu pro rok 2011*[online]. 2011[cit. 2013-05-09]. Dostupné na internetu: http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocni-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx

MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2012* [online]. 2013 [cit. 2013-05-09]. Dostupné na internetu: http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocni-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx

MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Vyhodnocení Koncepce boje proti extremismu pro rok 2012 [*online]. 2013 [cit. 2013-05-09]. Dostupné na internetu: http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocni-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx

NEDOMOVÁ, A., KOSTELECKÝ, T. The Czech National Identity. In *Czech Sociological Review* 5 (1) 1997, s. 79.-92.

RABUŠIC, L., BURJANEK , A.2003. *Imigrace a imigrační politika jako prvek řešení české demografické situace?* Brno: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

STEVENSON, N. 2001. *Culture nand Citizenship*. London: Thousand Oaks, CA: SAGE.

STRNAD, Š.. Příčiny zvyšujícího se parlamentního zastoupení evropských krajně pravicových politických stran**.** In *Auspicia*, č.1/X, České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, VŠERS, 2013, s. 146-150. ISSN 1214-4967.

Zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009, Trestní zákoník.

Mgr. Štěpán STRNAD
Kontaktná adresa: Vysoká škola evropských a regionálních studií,o.p.s. Žižkova 6
370 01 České Budějovice
E-mail: strnad@vsers.cz

ENERGETICKÁ BEZPEČNOSŤ AKO NEVOJENSKÝ BEZPEČNOSTNÝ SEKTOR
ENERGY SECURITY AS A NON-MILITARY SECURITY SECTOR

Dušan SVRČEK

ABSTRACT

Autor sa v článku zaoberá problematikou energetickej bezpečnosti z pohľadu jej postavenia ako nevojenského bezpečnostného sektora. Energetická politika je pre štát veľmi významná, má svoje ciele, ale na druhej strane predstavuje aj potenciálnu zraniteľnosť. Z bezpečnostného hľadiska predstavuje zraniteľnosť energetickej politiky bezpečnostnú hrozbu. Z toho dôvodu pôsobí energetická bezpečnosť v asymetrickom bezpečnostnom prostredí ako významný nevojenský element. Táto hrozba je aktuálna pre štáty, ale aj pre EÚ a NATO, ktoré ju reflektujú vo svojich aktuálnych bezpečnostných stratégiách. Tie sa v rámci svojich kompetencií usilujú analyzovať dôležitosť energetickej bezpečnosti a predstaviť adekvátne ciele a opatrenia.

The author deals with the issue of energy security from the view of its position as non-military security sector. Energy policy is very important for the state, it has its own goals, but on the other hand it comprises also potential vulnerability. Vulnerability of energy policy constitutes a security threat from the security point of view. Therefore the energy security acts as important non-military element in asymmetric security environment. This threat is urgent for the states as well as for the EU and NATO that reflect it in their current security strategies. They try to analyze the importance of the energy security within their competences and introduce appropriate goals and measures.

Keywords:
Energetická politika, bezpečnosť, hrozba, sektor, stratégia,
Energy policy, security, threat, sector, strategy

ÚVOD

Energetická politika je jednou z najdôležitejších oblastí štátu, v rámci ktorej zabezpečuje štát svoju funkčnosť. Diverzifikované energetické zdroje, kritická energetická infraštruktúra, energetická samostatnosť a regulovateľnosť sú podstatné elementy pre ekonomický chod štátu, súkromných firiem, ale aj občanov. Nezanedbateľný ekonomický vplyv energetickej politiky je doplnený jej významným jej vplyvom na bezpečnostnú politiku.

Energetická politika však na druhej strane významne determinuje bezpečnostné prostredie. V poslednom období sa postavenie energetickej politiky zmenilo, keďže sa jej úloha z podporného elementu zmenila na aktívny strategický nástroj zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Štáty sa začali deliť na energetických exportérov a energetických importérov, niektoré štáty sa stali jednostranne závislé na energetických zdrojoch, iné svoje energetické zdroje diverzifikovali a štáty na základe viacerých skúseností začali svoju energetickú infraštruktúru navzájom viac preväzovať.

Takto určené energetické podmienky nie sú dôležité len pre riadenie štátu, ale determinujú aj prostredie, v ktorom pôsobia Európska únia a NATO. Obe organizácie tieto skutočnosti reflektujú vo svojich aktuálnych bezpečnostných stratégiách, v ktorých označili energetickú bezpečnosť za významný faktor ovplyvňujúci bezpečnostné prostredie, vzájomnú závislosť a zraniteľnosť.

1. ENERGETICKÁ POLITIKA AKO SÚČASŤ BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA

Cieľom energetickej politiky je vytvoriť predpoklady pre zabezpečenie dostatočného množstva energie, jej efektívne využívanie, bezpečnú a plynulú dodávku a maximalizáciu úspor na strane spotreby.[1]

Energetickú bezpečnosť je možné vnímať ako samostatný rozširujúci aspekt bezpečnosti (štátu), po boku vojenskej, hospodárskej, či environmentálnej bezpečnosti, alebo ako ich podriadený, doplňujúci aspekt. Pri najužšom vnímaní energetickej bezpečnosti, ako rozširujúceho aspektu vojenskej bezpečnosti, je potrebné zabezpečiť, aby armáda a krízové zložky štátu mohli plniť svoje úlohy v prípade ohrozenia záujmov štátu vojenským napadnutím či živelnou pohromou. V prípade širšieho vnímania sa do rovnice okrem technických aspektov zabezpečenia krízovej situácie dostávajú aj ekonomické, environmentálne a politické aspekty.[2]

Po skončení studenej vojny sa skončilo klasické bipolárne rozdelenie sveta a s ním aj symetria bezpečnostného prostredia. Na geopolitickom poli sa začali objavovať noví hráči, hľadalo sa nové usporiadanie vzájomných vzťahov s veľmocami, ale aj s menšími štátmi. Klasické bezpečnostné hrozby, najmä vojenské, zostali stále aktuálne, ale popri nich sa začali objavovať aj nové – nevojenské bezpečnostné hrozby. Tento pohľad na bezpečnostné hrozby bol umocnený teroristickými útokmi na USA z 11. septembra 2001.

Bezpečnosť sa ešte vždy vníma ako vojenská bezpečnosť, ale pôsobením širokého poľa výskumu v tejto oblasti nadobúda polysémický charakter, jej agenda sa prehlbuje a rozširuje. Bezpečnostné prostredie a bezpečnostná politika (jej dosah a rozsah) sa nielen prehlbujú, ale aj rozširujú.[3]

Predstavitelia Kodanskej školy[4] rozdelili bezpečnosť do piatich sektorov. Prvým je *vojenský* sektor, ktorý predstavuje tvrdú líniu bezpečnosti a zameriava sa najmä na vojenské hrozby. Ostatné hrozby a riziká sú pre neho druhoradé. Vojenské hrozby sú podľa predstaviteľov Kodanskej školy úmyselné, a preto sú existenčné. Existencia ozbrojených síl štátu však môže byť použitá aj na iné účely, ako napr. politický nástroj, alebo ako nástroj na riešenie geograficky vzdialených hrozieb prostredníctvom mierových misií.[5]

Ostatné štyri sektory bezpečnosti sú nevojenské a tvoria podľa predstaviteľov Kodanskej školy mäkkú líniu bezpečnosti. *Ekonomický* sektor možno chápať v dimenzii základu vojenskej moci, ale aj ako bezpečnostný aspekt sám o sebe. *Politický* sektor sa týka organizačnej stability štátu, systému vlády a ideológie, ktorá legitimizuje štát a jeho vládu. *Societálny* sektor bezpečnosti kladie dôraz na kolektív občanov a na spoločnosť, ktorá tvorí štát. Zdroje ohrozenia *environmentálneho* sektora pramenia zo zmeny stavu životného prostredia.

---

[1] Energetická politika SR, s. 2.
[2] VILLÁNYI, N.A. Energetická bezpečnosť – čo to je a čo s tým?
[3] LASICOVÁ, J. – UŠIAK, J. Bezpečnosť ako kategória, s. 24.
[4] Kodanská škola priniesla nový koncept bezpečnosti, ktorý sa týkal rozdelenia na sektorovú bezpečnosť. Do konca studenej vojny si oblasť bezpečnostných štúdií vystačila s dichotomickým delením, kde bezpečnosť poznala základné pojmy ako „vojna“ a „nevojenský konflikt“. Všetky nevojenské aspekty bezpečnosti boli odsúvané mimo pozornosti agendy, na periférium záujmu. Práve Kodanská škola v medzinárodných vzťahoch v zmysle paradigmy sociálneho konštruktivizmu ako nóvum priniesla proces sekuritizácie a prisúdila existenciálny charakter práve nevojenským hrozbám. LASICOVÁ, J. – UŠIAK, J. Bezpečnosť ako kategória, s. 82.
[5] MADER, M.: Úzus tvrdej a mäkkej bezpečnosti. (prípadová štúdia Balkán) I.

Energetický sektor bezpečnosti je jednou z najdôležitejších oblastí, bez ktorých by štát nedokázal plniť svoje základné funkcie. Zdravý energetický sektor predstavuje rovnovážny stav v štáte, kedy je zabezpečený prístup k energetickým zdrojom. Túto oblasť Kodanská škola zaraďovala do ekonomického sektora bezpečnosti, avšak vývojové tendencie vo svete dokazujú jeho opodstatnenie a zvyšovanie jeho významu do budúcnosti. Energetická bezpečnosť ako samostatný sektor má opodstatnenie aj z toho dôvodu, že je významným indikátorom vzájomnej závislosti štátov, a teda aj vzťahov medzi nimi, ktoré sa môžu v krátkom časovom období výrazne meniť.[6]

Samotný pojem energetická bezpečnosť sa začal objavovať až v sedemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia v súvislosti s vypuknutím surovinových kríz. Ekonomiky všetkých európskych štátov vrátane Slovenskej republiky sú výrazne závislé na dovozoch nerastných surovín a palív. Výrazné výkyvy cien na svetových trhoch (hlavne smerom hore) značne ovplyvňujú hospodársku dynamiku štátu a sú jednou z hlavných príčin dlhotrvajúcej stagnácie, ktorá postihla väčšinu štátov EÚ. S hospodárskou prosperitou je neodlúčiteľne spojená i sociálna stabilita spoločnosti.[7]

Hlavnými zdrojmi ohrozenia v tomto sektore bezpečnosti sú predovšetkým vyčerpateľnosť zdrojov, politická nestabilita a manipulácia, útoky na zdroje a infraštruktúru, priemyselné nehody alebo prírodné katastrofy, rast cien energií, alebo odstavenie dodávok energií.[8]

Energetická bezpečnosť by mala byť jednou z úloh každého štátu. Na to, aby štát dokázal zabezpečiť fungovanie energetického sektora, mali by sa jeho možnosti uberať práve smerom efektívneho hospodárenia a využívania dostupných energetických surovín, pričom v nemalej miere by sa pozornosť mala sústrediť na alternatívne zdroje energie. V tomto smere je úloha štátu značne obmedzená a mala by prevažovať kooperácia so silnými nadnárodnými energetickými korporáciami, ktoré majú dostatok kapacít a prostriedkov na tvorbu a výskum. Štát by sa mal sústrediť na asistenčnú podporu týchto korporácií. Úloha štátu v súčasnej pozícii je v efektívnom zásobovaní energetickými surovinami, ktoré zabezpečujú rozvoj spoločnosti a všetkých jej oblastí spätých s potrebami energetických surovín, teda v predchádzaní rôznym výpadkom dodávok a zabezpečení diverzifikácie energetických dodávok.[9]

2. IMPLIKÁCIE V STRATEGICKÝCH DOKUMENTOCH EÚ A NATO

V súvislosti s energetickou bezpečnosťou je úloha štátu a úloha medzinárodnej organizácie, akou je EÚ alebo NATO, do istej miery totožná v tom smere, že musia garantovať energetickú bezpečnosť v rámci svojej kompetencie. Túto zodpovednosť nesie štát automaticky vo vzťahu k svojmu územiu a svojmu obyvateľstvu. Na druhej strane EÚ alebo NATO sa stávajú subjektom tejto zodpovednosti, keď si zadefinujú, že sú v tejto oblasti a v rámci svojich kompetencií taktiež zodpovední, pričom ich to zaväzuje, aby vo svojich vnútorných procesoch primäli členské štáty k nájdeniu spoločného stanoviska a riešenia otázok v tejto oblasti.

Závažnosť energetických hrozieb z bezpečnostného hľadiska potvrdzujú aj strategické dokumenty EÚ a NATO. Aktuálnosť jednotlivých dokumentov posilňuje skutočnosť, že

[6] IVANČÍK, R. Teoreticko-metodologický pohľad na bezpečnosť, s. 11.
[7] KOVAČOVSKÁ, L. Predstavujú nedemokratické režimy vo Východnej Európe a Strednej Ázii bezpečnostnú hrozbu pre Slovensko?
[8] IVANČÍK, R. Teoreticko-metodologický pohľad na bezpečnosť, s. 11.
[9] LASICOVÁ, J. – UŠIAK, J. Bezpečnosť ako kategória, s. 129.

v posledných rokoch prešli revíziou, v snahe čo najaktuálnejšieho zadefinovania prostredia a hrozieb, v ktorom sa EÚ a NATO nachádzajú, ako aj zadefinovania nástrojov potrebných na ich analyzovanie a zvládanie.

2.1. EURÓPSKA BEZPEČNOSTNÁ STRATÉGIA

V decembri 2003 Európska únia prijala Európsku bezpečnostnú stratégiu. Bol to jeden z prvých základných dokumentov sústreďujúci sa na budúcnosť EÚ z bezpečnostného hľadiska. Už jej krédo naznačovalo, že EÚ by mala byť pripravená zdieľať zodpovednosť za globálnu bezpečnosť. Za týmto účelom bolo naformulovaných päť hlavných bezpečnostných hrozieb: terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia, regionálne konflikty, zlyhávajúce štáty a organizovaný zločin. Oblasť energetiky sa v tomto dokumente objavila iba v kontexte európskej závislosti a zraniteľnosti.

Po piatich rokoch bola v roku 2008 prijatá revízia pod názvom *Správa o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie – zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete*. EÚ v nej revidovala aj bezpečnostné hrozby, pričom niektoré z nich sa stali významnejšie, ale z pohľadu EÚ sa všetky stali viac komplexnými. Predchádzajúce hrozby boli doplnené kybernetickou bezpečnosťou, bezpečnosťou dodávok energie a klimatickými zmenami.[10]

Existencia Európskej bezpečnostnej stratégie je dôležitým krokom k začatiu rozvoja významnej spolupráce v rámci kolektívnych strategických záujmov a názorov, čo je nevyhnutné na presadzovanie týchto záujmov. Tradícia európskej *„soft power“* je v dnešných časoch vybalansovaná s niektorými elementmi *„hard power“*. EÚ si uvedomuje, že na vyrovnanie sa s dnešnými bezpečnostnými hrozbami je potrebná ako medzinárodná spolupráca, tak aj vojenský a civilný prístup. Z uvedených dôvodov Európska bezpečnostná stratégia poukazuje na potrebu udržiavania efektívneho multilateralizmu a preventívneho angažovania sa.[11]

Členské krajiny EÚ v súčasnosti takmer polovicu svojej spotreby energie pokrývajú dovozom z teritória tretích krajín. Vzhľadom na očakávaný rast spotreby energie v budúcnosti a na možnosti využívania domácich zdrojov energie na uspokojenie rastu spotreby možno predpokladať rast závislosti na dovoze.[12]

Podľa Zmluvy o fungovaní Európskej únie je hlavným cieľom energetickej politiky EÚ:

- „zabezpečiť fungovanie trhu s energiou;
- zaistiť bezpečnosť dodávok energie v Únii;
- presadzovať energetickú účinnosť, úsporu a vývoj nových a obnoviteľných zdrojov energie;
- podporovať prepojenie energetických sietí.“ [13]

Zmienená zmluva však na druhej strane ponecháva členským štátom právo určiť si podmienky pre využívanie svojich energetických zdrojov, určiť si voľbu medzi rôznymi zdrojmi energie a všeobecnú štruktúru jeho zásobovania.

[10] Správa o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie – zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete
[11] KELEMEN, M. - NEČAS, P.: War on Insecurity: Calling for Effective Strategy! s. 158.
[12] Energetická politika SR, s. 3.
[13] Zmluva o fungovaní Európskej únie, (Lisabonskou zmluvou bola zmenená a doplnená Zmluva o založení Európskeho spoločenstva) článok 194.

Európska únia s definitívnou platnosťou na zasadnutí Európskej rady a taktiež na zasadnutí Európskeho parlamentu v roku 2008 schválila tzv. klimaticko-energetický balíček legislatívnych aktivít, ktorý ma zaručiť, že EÚ dosiahne v roku 2020 tri konkrétne ciele stanovené Európskou radou ešte v marci 2007, tzv. 20-20-20. Princíp 20-20-20 znamená, že emisie skleníkových plynov sa majú znížiť o 20 %, k čomu by malo prispieť zvýšenie podielu obnoviteľných zdrojov energie o 20 % a zníženie energetickej náročnosti ekonomiky taktiež o 20 %. Legislatívnym základom tohto balíčka sú štyri oblasti:

- revízia a posilnenie systému obchodovania s emisiami Európskej únie (ETS), a v rámci neho jednotný systém prideľovania emisií od roku 2013. Počet pridelených emisií sa má priamoúmerne do roku 2020 znižovať. Nevyužité emisie sa po alokácií majú následne vydražiť. Celý tento systém sa má následne využiť aj v iných sektoroch a pri obchodoch s ďalšími prírodnými zdrojmi;
- snaha o zdieľané rozhodovanie pre emisie z odvetví, ktoré nespadajú pod ETS, ako napríklad doprava, poľnohospodárstvo a odpadové hospodárstvo. Každý členský štát musí dosiahnuť cieľ zníženia národných emisií do roku 2020. Celkovo by tieto národné ciele na zníženie emisií mimo systém ETS mali priniesť v roku 2020 10-percentné zníženie v porovnaní s rokom 2005;
- spájanie národných cieľov pre obnoviteľnú energiu, čo má znížiť závislosť EÚ na dovoze energie, ako aj prospieť k zníženiu emisií skleníkových plynov;
- právny rámec na podporu vývoja a bezpečného použitia zachovávania a skladovania oxidu uhličitého.[14]

2.2. STRATEGICKÁ KONCEPCIA NATO

Na nové vznikajúce hrozby reaguje aj NATO. Členské krajiny NATO hľadali nový konsenzus vo vzťahu k meniacemu sa strategickému prostrediu a spôsob vytvorenia záväzného dokumentu spoločného pre NATO. Strategická koncepcia NATO z roku 1999 bola prijatá pred útokmi na USA z 11. septembra 2001, pred antraxovým ohrozením USA a pred teroristickými útokmi uskutočnenými v Európe. Po jej prijatí sa okrem toho tiež vyskytla nezhoda medzi transatlantickými spojencami týkajúca sa invázie do Iraku. Následne sa NATO zapojilo do operácií v Afganistane, prebehli ďalšie vlny rozširovania EÚ a NATO a Estónsko sa stalo terčom kybernetických útokov. Tieto udalosti sú iba niekoľkými príkladmi ktoré sa stali od apríla 1999 a predstavovali nevyhnutnosť prijatia novej strategickej koncepcie.[15]

Na summite NATO v roku 2010 v portugalskom Lisabone bola prijatá nová strategická koncepcia NATO s názvom *Aktívna angažovanosť, moderná obrana*. V časti venovanej popísaniu bezpečnostného prostredia sa konštatuje, že konvenčná hrozba nemôže byť ignorovaná. Popri tom sú tu však popísané nové bezpečnostné hrozby, ktorým sa chce NATO v budúcnosti venovať, resp. s ktorými sa bude s najväčšou pravdepodobnosťou zaoberať.

Pri analyzovaní bezpečnostného prostredia sa dospelo k záveru, že všetky krajiny sú čoraz viac odkázané na životne dôležité komunikačné, transportné a tranzitné cesty, od ktorých závisí medzinárodný obchod, energetická bezpečnosť a prosperita. To vyžaduje väčšie medzinárodné úsilie na zaistenie ich odolnosti proti útoku alebo ich prerušeniu. Niektoré členské krajiny NATO sa môžu kvôli svojim energetickým potrebám stať viac závislé od zahraničných dodávateľov energie a v niektorých prípadoch aj od zahraničných

[14] Climate change policies.
[15] NEČAS, P. - SPILÝ, P. Alliance's Strategic Concept. s. 97.

energetických zásobovacích a distribučných sietí. Keďže po celom svete je prepravovaný stále väčší podiel svetovej spotreby energie, dodávky energií sú čoraz viac vystavené hrozbe prerušenia. S prihliadnutím na tieto skutočnosti možno súhlasiť so záverom, že rastúce energetické potreby budú mať potenciál významne ovplyvňovať plánovanie a operácie NATO.[16]

V rámci obrany a odstrašovania si NATO vo svojej aktuálnej Strategickej koncepcii naplánovalo rozvíjať kapacity na podporu k energetickej bezpečnosti, a to aj formou ochrany kritickej energetickej infraštruktúry, tranzitných oblastí a trás, spoluprácou s partnermi a konzultáciami medzi spojencami na základe strategických hodnotení a núdzového plánovania.

Organizačná štruktúra NATO reflektovala zmeny vyplývajúce z prijatia novej strategickej koncepcie v roku 2010. Následne bolo zriadené Oddelenie nových bezpečnostných hrozieb. V rámci tohto nového úseku má svoje osobitné postavenie aj oblasť energetickej bezpečnosti.

Systematickejší prístup NATO k otázkam energetickej bezpečnosti spočíva v neprerušovanom dialógu s ostatnými organizáciami, akými sú napr. EÚ, Medzinárodná agentúra pre energiu, Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe a Energetická charta. Zatiaľ čo sa všetci spojenci zhodujú na tom, že úloha NATO v otázkach energetickej bezpečnosti musí doplňovať úlohy ostatných relevantných aktérov, možno o komplementarite hovoriť iba vtedy, ak sa všetky zainteresované strany navzájom poznajú, a tým môžu zabrániť nadbytočnému zdvojovaniu činností. NATO musí tiež nevyhnutne zintenzívniť kontakty so súkromným energetickým sektorom, ktoré už naviazalo, prípadne nadviazať ďalšie, aby lepšie pochopilo perspektívy a požiadavky energetických podnikov. Dialóg s ostatnými inštitúciami ako aj so súkromným sektorom sa musí zameriavať predovšetkým na ochranu dôležitej energetickej infraštruktúry – na oblasť, v ktorej je NATO nesporne kompetentné a v ktorej sa mnohé partnerské krajiny usilujú o užšiu spoluprácu.[17]

ZÁVER

Dynamicky pôsobiace asymetrické bezpečnostné prostredie predstavuje zložitý súbor početných elementov, ktoré sa navzájom ovplyvňujú. Energetická bezpečnosť je len jedným z viacerých nevojenských bezpečnostných sektorov. Jej dôležitosť a strategické postavenie sa dopĺňa s jej nevyhnutnosťou, zraniteľnosťou ako aj s jej previazanosťou medzi jednotlivými štátmi, ale aj ostatnými bezpečnostnými sektormi.

Vplyv energetického sektora na ostatné bezpečnostné sektory, ako aj jeho dosah na samotných bezpečnostných aktérov znásobuje jeho dôležitosť. Tak ako si štáty uvedomili, že energetická politika v celej svojej šírke je nevyhnutnou súčasťou ich prežitia, uvedomili si túto skutočnosť aj EÚ a NATO, nakoľko s postupným rozširovaním ich právomocí a kompetencií sa rozširuje aj ich zodpovednosť. To predstavuje presun vnímania energetickej politiky iba z jedného uhlu pohľadu do pozície, keď sa na túto oblasť je potrebné zamerať z viacerých smerov, bezpečnostný pohľad nevynímajúc.

V nadväznosti na tento prístup sa oblasť energetickej politiky, resp. bezpečnosti stala súčasťou strategických bezpečnostných dokumentov vyššie zmienených aktérov. Narušenie energetických dodávok je jednou z veľkých hrozieb ovplyvňujúce bezpečnostné prostredie a potreba nájsť primerané opatrenia zodpovedajúce tejto bezpečnostnej hrozbe sa neustále zvyšuje.

[16] Strategická koncepcia NATO (Aktívna angažovanosť, moderná obrana).
[17] RÜHLE, M. NATO a energetická bezpečnosť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Aktívna angažovanosť, moderná obrana [online]. [cit. 2012-09-15] Dostupné na internete: <http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_AE119780361B7825C125782500479B46_SK/$File/NSK_Verzia_FINAL.pdf>.

Climate change policies [online]. [cit. 2013-09-15]. Dostupné na internete: <http://www.eea.europa.eu/themes/climate/policy-context>.

Energetická politika SR. [online]. [cit. 2013-09-13]. Dostupné na internete: <http://www.economy.gov.sk/energeticka-politika-sr-5925/127610s>.

IVANČÍK, Radoslav. Teoreticko-metodologický pohľad na bezpečnosť [online]. In *Krízový manažment.,* 2012, roč. 10, č. 1, s. 5 – 14. [cit. 2013-09-18]. Dostupné na internete:<http://fsi.uniza.sk/kkm/files/admincasopis/KM%201%202012/06%20Ivancik.pdf>.

KELEMEN, Miroslav. - NEČAS, Pavel 2010. *War on Insecurity: Calling for Effective Strategy!* 1.vyd. Kyjev : The Center of Educational literarture, 2010. 158 s. ISBN 978-611-01-0023-6.

KOVAČOVSKÁ, Lenka. *Predstavujú nedemokratické režimy vo Východnej Európe a Strednej Ázii bezpečnostnú hrozbu pre Slovensko?* [online]. [cit. 2013-09-09]. Dostupné na internete: <http://www.amo.cz/publikace/predstavuju-nedemokraticke-rezimy-vo-vychodnej-europe-a-strednej-azii-bezpecnostnu-hrozbu-pre-slovensko.html>.

LASICOVÁ, Jana – UŠIAK, Jaroslav 2012. *Bezpečnosť ako kategória.* 1. vyd. Bratislava : Veda, 2012. 264 s. ISBN 978-80-224-1284-1.

MADER, Miroslav.: *Úzus tvrdej a mäkkej bezpečnosti. (prípadová štúdia Balkán) I* [online]. [cit. 2013-09-17] Dostupné na internete: <http://www.projectares.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=1343&Itemid=52>.

NEČAS, Pavel. - SPILÝ, P. Alliance's Strategic Concept. In *Science & Military.*, 2009, roč. 4, č. 2, s. 95–100.

RÜHLE, Michael. *NATO a energetická bezpečnosť* [online]. [cit. 2013-09-10]. Dostupné na internete: <http://www.nato.int/docu/review/2011/climate-action/energy_security/sk/index.htm>.

Správa o vykonávaní Európskej bezpečnostnej stratégie – zaistenie bezpečnosti v meniacom sa svete [online]. [cit. 2013-09-15] Dostupné na internete: <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/SK/reports/104649.pdf

VILLÁNYI, N. Andrej. *Energetická bezpečnosť – čo to je a čo s tým?* [online]. [cit. 2013-09-10]. Dostupné na internete: <http://www.ata-sac.org/article-123-163-Energeticka-bezpecnost-co-to-je-a-co-s-tym/>.

Zmluva o fungovaní Európskej únie [online]. [cit. 2013-09-15]. Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:sk:PDF>.

Mgr. Dušan SVRČEK
Nezábudková 16, 821 01 Bratislava
dusan.svrcek@gmail.com

NIEKTORÉ ASPEKTY BEZPEČNOSTI V KONTEXTE SITUÁCIE V SÝRSKEJ ARABSKEJ REPUBLIKE

SOME ASPECTS OF SECURITY IN THE CONTEXT OF THE SITUATION IN THE SYRIAN ARAB REPUBLIC

Ján ŠTEUČEK

ABSTRACT

Konflikt v Sýrskej arabskej republike začal v roku 2011. Slovenská republika ako člen aliancie, tiež citlivo vníma otázky bezpečnosti na blízkom východe, ako aj prípadnú intervenciu členských krajín NATO. Pravdepodobne veľké množstvo chemických látok a prípravkov, ktoré môžu predstavovať riziko pre zdravie ľudí a škody na životnom prostredí sú uložené a použité v Sýrii. Na pozadí konfliktu stáli socioekonomické problémy (pomalý ekonomický rozvoj, nezamestnanosť, korupcia, sekulárnosť režimu vs. silná religiozita populácie), ktoré vládnuci režim Al-assada dlhodobo nebol ochotný riešiť. Je pravdepodobné, že ani prípadný možný obmedzený vojenský zásah zo zahraničia výraznejšie neovplyvní vývoj bezpečnostného prostredia a nezastabilizuje situáciu v Sýrii. Prípadný pád režimu Al-assada tiež pravdepodobne neprinesie koniec konfliktu v krajine vzhľadom na neschopnosť opozície prevziať vládu a kontrolu nad Sýriou.

The conflict in the Syrian Arab Republic started in 2011. Slovak Republic as a member of the alliance, also sensitive to security issues in the Middle East, as well as a possible intervention by NATO. Probably a large number of chemicals that may pose a risk to human health and environmental damage are stored and used in Syria. Against the background of the conflict were the socio-economic problems (slow economic growth, unemployment, corruption, secularity vs. mode. Strong religiousness of the population), the ruling regime of Al-Assad was willing to address the long-term. It is likely that even if any limited possible military intervention abroad significantly affect the evolution of the security environment and nezastabilizuje situation in Syria. Any fall of the regime of Al-Assad also is not likely to end the conflict in the country due to the inability of the government and the opposition to take control of Syria.

Keywords

OSN, Sýria, konflikt, režim, chemické zbrane, vojna, médiá

UN Syria, conflict mode, chemical weapons, war, media, diplomacy

ÚVOD

V januári 2011 v Sýrii vypukla vlna protestov proti vláde prezidenta *Bašára al-Asada* a jedinej strane Baas, nadväzujúcich na Arabskú jar. Protesty medzičasom prerástli do dlhotrvajúceho násilia a bojov medzi ozbrojenými protivládnymi silami a armádou, ktoré si podľa OSN vyžiadali už vyše 60 000 obetí a sú OSN označované aj ako občianska vojna v ktorej boli použité aj chemické zbrane. "Terorizmus a globalizácia sú v súčasnosti veľmi frekventované termíny. Bežne sa s nimi stretávame v médiách, sú predmetom bádania a výskumov širokej vedeckej obce a štátnych orgánov, sú predmetov rozhovorov obyčajných

ľudí. Vo všeobecnosti platí, čím menšia miera informovanosti, tým je riziko skreslenia či nesprávneho pochopenia týchto fenoménov vyššie".[1]

1. ZHODNOTENIE KONFLIKTU

USA podozrievajú z použitia týchto zbraní režim sýrskeho prezidenta *Bašára Asada* a chcú ho potrestať vojenským úderom. Američania ale nemajú k akcii súhlas Bezpečnostnej rady OSN, ktorú blokuje čínsky a ruský nesúhlas, ani nedokázali skonsolidovať širšiu koalíciu. Nie je doposiaľ ani jasné, či by intervenciu schválili obe komory amerického Kongresu v Snemovni reprezentantov, lebo názor Bieleho domu podporuje výrazná menšina. Prezident *Barack Obama* v rozhlasovom vystúpení vyzval zákonodarcov, aby nestrkali hlavu do piesku a podporili ozbrojený zásah proti sýrskemu režimu.

Naopak ruský prezident *Vladimir Putin* varoval Spojené štáty a ich spojencov pred intervenciou v Sýrii. Bez súhlasu OSN by podľa neho išlo o agresiu. *Putinovo* vyhlásenie prišlo len pár hodín po tom, čo sa americkí senátori dohodli na znení rezolúcie, ktorá použitie sily posvätí. Tá pôvodne počítala s tým, že operácia potrvá šesťdesiat dní s možnosťou ju o tridsať dní predĺžiť a úplne zakazuje použitie pozemných síl. Administratíva prezidenta *Baracka Obamu* chcela raketami reagovať na augustový chemický útok na predmestiach Damasku. Ten je pripisovaný režimu prezidenta *Bašára Asada* a podľa odhadov sýrskej opozície si vyžiadal vyše 1300 mŕtvych. *Putin* upozornil, že Rusko v Bezpečnostnej rade OSN nepodporí rezolúciu, ktorá by posvätila použitia sily, ak budú panovať najmenšie pochybnosti, že za útokom je naozaj sýrska armáda.

1.1 PRIEBEH NEPOKOJOV

Protesty vypukli v priebehu januára 2011, kedy sa opozícia inšpirovala ostatnými arabskými krajinami, v ktorých prebiehala takzvaná arabská jar. V mnohých mestách tak vyšli ľudia do ulíc protestujúc proti vládnemu režimu. Protestanti od začiatku nepokojov požadujú odstúpenie prezidenta *Bašára al-Asada*, člena sýrskej odnože ľavicovej strany Baas, ktorá v Sýrii vládne autoritatívnym režimom od roku 1963. Protestujúcich tvoria najmä chudobnejší sunniti, ktorí sa snažia zvrhnúť vládu alavitov (odnož šiitskeho islamu), ktorí síce tvoria menšinu, no ovládajú všetky hlavné vládnuce zložky. *Al-Asad* pod tlakom protestov sľúbil reformy, no doteraz jedinými ústupkami bolo zrušenie výnimočného stavu, ktorý platil od roku 1963, vyhlásenie parlamentných volieb, v ktorých presvedčivo vyhrala „Národná jednota“, ktorej súčasťou je „Baas“ a schválenie novej ústavy v referende, v ktorom bola zrušená dominantná pozícia Národnej jednoty.

1.2 DOPADY NEPOKOJOV

Okrem tisícov mŕtvych, státisícov utečencov, 2 miliónov vojnou dotknutých ľudí a obrovských materiálnych škôd nepokoje značne destabilizujú celý región. Niektoré západné štáty dokonca zvažujú priamu vojenskú intervenciu v Sýrii, čo by mohlo spôsobiť konflikt omnoho väčších rozmerov, ak by sa na stranu Sýrie postavil jej spojenec, Irán. Napätie tiež zvyšuje skutočnosť, že Sýria vlastní chemické zbrane a vyhlásila, že ich v prípade intervencie zo zahraničia proti agresorovi použije, kvôli čomu susedný Izrael zvažoval preventívny útok,

[1] *14-th International konference Interoperability, 2012. Martin NIČ: SÚČASNÝ TERORIZMUS V GLOBALIZOVANOM PROSTREDÍ* . © Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika (2012)
ISBN 978-80-8040-449-9

aby získal nadvládu nad týmito zbraňami. Tiež netreba zabúdať na to, že terorizmus sa zvyčajne vyznačuje postupnosťou, nadväznosťou až systematickosťou jednotlivých krokov svojich útokov, pričom využíva prvky prekvapenia a nevypočítateľnosti. Táto skutočnosť zvyšuje obavy verejnosti z budúcnosti a pre štátnu moc vytvára nepriaznivú situáciu, v ktorej v dôsledku tlaku reaguje často neadekvátne a neefektívne. [2]

2. INFORMOVANOSŤ O KONFLIKTE

Mimo Sýrie sa zatiaľ vedie mediálna vojna. Mnohé médiá citujú neoverené zdroje a na titulkách sa objavujú správy, ktoré sa na ďalší deň úplne vyvrátia. Priebeh nepokojov je totiž takmer nemožné objektívne sledovať kvôli neprítomnosti nezávislých novinárov, ktorým Sýria odoprela vstup do krajiny. Preto je množstvo správ rozporuplných a informácie od štátnej tlačovej agentúry SANA (Sýrska arabská tlačová agentúra) sú často úplne protichodné s vyhláseniami opozície. Západné zdroje najčastejšie citujú SOHR (Sýrske observatórium pre ľudské práva, ktoré len ťažko možno považovať za spoľahlivý zdroj, keďže sa údajne nachádza v Londýne v dvojizbovom byte s dvoma pracovníkmi a to sýrskym imigrantom a s prekladateľkou a sekretárkou v jednej osobe, ktorí sú v telefonickom kontakte s predstaviteľmi opozície. Správy, ktoré vydáva SOHR, sú nevyvážené a jasne podporujú opozíciu, keďže všetky správy dostávajú od nej.

Naproti tomu, SANA označuje ozbrojenú opozíciu ako nezávislé skupiny teroristov a banditov, ukrývajúcich sa za ľudské štíty. Podľa nej sa armáda snaží chrániť civilné obyvateľstvo pred teroristami, ktorí mučia a popravujú tých, ktorí sa k nim nechcú pridať. *Al-Asad* ich označil za „ozbrojené teroristické skupiny financované cudzími mocnosťami snažiacimi sa vyvolať chaos, zatiaľ čo opozícia obviňuje vládu z vraždenia vlastných občanov a používania ťažkých zbraní a leteckého ostreľovania v zastavaných oblastiach. To však bolo niekoľkokrát vyvrátené.

V niektorých médiách (britská BBC, katarská Al-Džazíra alebo rakúske noviny Kronen Zeitung) sa dokonca objavili dodatočne upravené obrázky, pozliepané z rozličných fotografií, pre väčšiu dramatickosť. V niektorých televíziách dokonca ukazovali zábery nie zo Sýrie, ale staré zábery z iných arabských krajín, alebo napríklad v prípade BBC zo zhromaždenia ľudí na športovom podujatí v Indii. To, že boli fotografie a zábery dodatočne upravené alebo ilustračné, ale pri nich uvedené nebolo. Mnohí experti sa domnievajú, že cieľom takýchto manipulácii je ovplyvňovanie verejnej mienky, aby verejnosť odsudzovala oficiálnu Sýrsku vládu, a tak aj vytvorila tlak na priamu intervenciu v Sýrii cudzími vojskami.

Ako príklad uvádzam jednu zo zmätočných správ: dňa 13. augusta rebeli vyhlásili, že sa im na východe krajiny podarilo zostreliť armádny MiG-23 a zajať jeho pilota. Neskôr sa na internete objavilo video, kde lietadlo na oblohe po zvukoch streľby zachváti požiar, pričom v pozadí počuť pokrikujúcich rebelov. Na ďalšom videu je muž v tmavomodrej košeli, ktorý tvrdí, že je zostreleným pilotom, vysvetľuje, že ranu na brade mu spôsobilo zostrelenie a že rebeli mu poskytli prvú pomoc. Agentúra SANA naopak vyhlásila, že pilot sa pri tréningovom lete po technickej chybe musel katapultovať.

Aby sme však zachovali objektívnosť a neskreslený pohľad na dianie v Sýrii, je potrebné dodať, že je naozaj veľmi ťažké komplexne hodnotiť situáciu bez prítomnosti novinárov v tejto oblasti.

[2] Škvrnda, F. 2002. *Terorizmus – najvýznamnejšia nevojenská bezpečnostná hrozba súčasnosti*. 1. vyd. Bratislava : Generálny štáb ozbrojených síl Slovenskej republiky, 2002. s. 8. ISBN 80-968855-2-6.

3. OBAMOVA VÍZIA PRED SUMMITOM G-20

Spojené štáty neustále rozširujú zoznam plánovaných cieľov pre útok na Sýriu, akcia ale má byť ohraničená a nemá trvať dlhšie ako tri dni. Napísal to americký denník The Los Angeles Times.

Podľa jeho informácií má začať sústredený útok rakiet s plochou dráhou letu, po ktorom bezprostredne príde ďalšia vlna útokov na ciele, ktoré prvý úder nezničil. List tak potvrdzuje skoršie správy amerických médií, že zoznam pôvodne približne 50 cieľov amerického úderu sa postupne rozširuje. Plánovači Pentagonu teraz zvažujú, aké zbrane do útoku nasadiť. Okrem rakiet Tomahawk odpálených z lodí v Stredozemnom mori to môžu byť aj bombardéry a zväzok amerických lodí operujúcich v Červenom mori. Po každom údere bude nasledovať vyhodnotenie, útokov bude niekoľko. Všetko sa odohrá v priebehu 72 hodín s jasným náznakom, že je hotovo, povedal denníku armádny zdroj oboznámený s prípravou útoku.

Nie som stúpencom masívneho leteckého bombardovania sýrskeho územia a prihováram sa za obmedzený rozsah útoku povedal *Obama*. Rad amerických armádnych expertov ale pochybuje o tom, že aj dlhší útočná akcia by mohla podlomiť sily prezidenta *Bašára Asada* natoľko, aby ho odradila od ďalšieho nasadenia chemických zbraní. Vzdušný úder bude vraj skôr demonštrácií sily a na reálnom pomere síl veľa nezmení. Asadova armáda bude podľa odhadu expertov mať dostatok síl, aby kontrolovala situáciu. Občianska vojna ale napriek tomu môže trvať ešte ďalšie dva roky, súdi spravodajskí experti oslovení listom The Los Angeles Times.

Podľa agentúry AP teraz vo východnom Stredomorí operujú americké raketové krížniky USS Gravely DDG 107, USS Mahan DDG 72, USS Barry DDG 52 a USS Ramage DDG 61. Sú vyzbrojené desiatkami rakiet s plochou dráhou letu Tomahawk, ktoré sú schopné s mimoriadnou presnosťou zasahovať ciele až vo vzdialenosti 2130 kilometrov. Rakety, ktoré sa pohybujú v nízkych letových hladinách, sú dlhé vyše šesť metrov a každá nesie takmer pol tonovú hlavicu.

3.1 ODKIAĽ MAL PRÍSŤ ÚTOK

Najvzdialenejší cíp sýrskeho územia je asi 1300 kilometrov ďaleko od miesta, kde sa americká flotila nachádza. Dosah rakiet Tomahawk tak umožňuje americkým lodiam kotviť v takej vzdialenosti od sýrskeho územia, kde im nehrozí žiadna odveta. V Červenom mori sú pripravené zapojiť sa do útoku lietadlová loď USS Nimitz, tri torpédoborce a jeden krížnik. Každé z týchto plavidiel je schopné odpaľovať rakety Tomahawk. Sýrske obranné prostriedky, medzi ktorými je asi 500 postov protivzdušnej obrany a 400 lietadiel, sú sústredené na západe krajiny. Nachádzajú sa okolo hlavného mesta Damasku, pri libanonských hraniciach, v Sýriou kontrolovanej časti Golanských výšin a pozdĺž sýrskeho pobrežia Stredozemného mora.

4. ZAHRANIČNÝ POHĽAD NA STREDNÝ VÝCHOD

Ako sa protesty v Sýrii stupňovali, postupne prerástli do ozbrojeného násilia. USA, EÚ a niektoré ďalšie štáty následne na Sýriu uvalili rôzne sankcie a začali presadzovať rezolúciu o zastavení násilia páchaného vládnym režimom v bezpečnostnej rade OSN. Dvaja stáli členovia BR OSN, Rusko a Čína, však už opakovane túto rezolúciu vetovali. Dôvodom je, že sankcie a rezolúcia sa vzťahovali len na vládne sily a nie na obe strany konfliktu a tiež obava,

že by sa mohol opakovať líbyjský scenár, kde sa po zvrhnutí *Kaddáfiho* rozpútalo ešte väčšie krviprelievanie ako počas rebélie ako aj občianska vojna o moc.
Medzičasom USA, Saudská Arábia, Katar, Jordánsko, Turecko a ďalšie arabské štáty začali podporovať opozičné sily. Z kolaborácie s opozíciou sa podozrieva aj Al-Káida a najatí žoldnieri z iných krajín, najmä Líbye, kde zvrhli režim *Muammara Kaddáfiho*. Rusko odhaduje počet zahraničných teroristov v Sýrii na 15 000. Na druhej strane stojí približne 200-tisícová vládna armáda, bezpečnostné zložky a niekoľko militantných združení, podporujúcich *Asada*. Oficiálny režim tiež podporuje Irán a palestínsky Hizballáh.

4.1 ZÁSOBY CHEMICKÝCH ZBRANÍ V SÝRII

Sýria nazhromaždila jeden z najväčších svetových arzenálov chemických zbraní vďaka krajinám ako Sovietsky zväz, Československo a Irán, ale aj s pomocou dodávok zo západnej Európy a Spojených štátov. Napísal to americký denník The New York Times (NYT) s odvolaním sa na americké diplomatické depeše a odtajnené spravodajské správy.

Už v roku 1991 americké spravodajské služby dospeli k záveru, že „Československo a Sovietsky zväz poskytovali Sýrii chemické látky, systémy na ich nasadenie a výcvik“, uviedol denník. Podľa rovnakej spravodajskej informácie mala Sýria, a zrejme aj má, poltonové letecké bomby so sarínom, teda nálože so zrejme väčšou kapacitou, než boli raketové hlavice, ktoré 21. augusta 2013 usmrtili ľudí na predmestí Damasku.

Podľa denníka sýrskemu prezidentovi *Asadovi* aj jeho predchodcovi a otcovi, *Háfizovi Asadovi*, pomáhala jedna základná skutočnosť. Často neškodné látky, ktorých vývoz je povolený, je možné použiť na výrobu smrtiacich zbraní. Dve generácie tak *Asadovi* vytvorili obrovské zásoby chemických zbraní, prostredníctvom zdanlivo legitímnych spoločností dovážajúcich legálne použiteľné chemikálie. Rovnako tak Sýria využila chaos po zrútení Sovietskeho zväzu. Jeden ruský generál zodpovedný za likvidáciu starých sovietskych chemických zbraní, ktorý zomrel pred desiatimi rokmi, údajne pomáhal sýrskej vláde pri vytváraní zásob chemických zbraní, napísal americký denník s odvolaním sa na ďalšieho ruského generála.

V 80. rokoch dvadsiateho storočia sa síce stále viac krajín snažilo brániť snahám Sýrie o získavanie chemických zbraní a zakazovalo predaj látok, ktoré by jej v tom mohli pomáhať. Archívy však ukazujú, že sýrsky režim využíval právne medzery, laxné presadzovanie zákazu a tiež to, že sa medzinárodné spoločenstvo zameralo na snahy zabrániť šíreniu jadrových zbraní, uviedol denník. Bolo to frustrujúce, povedal bývalý zástupca poradcu pre otázky národnej bezpečnosti niekdajšieho prezidenta *Georgea Busha* mladšieho. Veľa ľudí sa snažilo, ale vždy tu pochopiteľne boli naliehavejšie priority ako iránsky jadrový program a Severná Kórea, povedal *Zarate*. Sýrske chemické zbrane tu vždy boli, ale nikdy sa nedostali na vrchol svetových priorít, dodal. Kľúčové chemikálie a rakety s hlavicami pre chemické zbrane nedodávali do Sýrie len krajiny dlhodobo podporujúce *Asadovu* vládu ako Irán a Rusko. Bola to aj Čína (niekedy operujúca prostredníctvom KĽDR), mnoho západných krajín a niekedy aj americké firmy, uviedol denník s odvolaním sa na americké diplomatické depeše, ktoré pred tromi rokmi zverejnil server Wikileaks.

V USA bola jedným z najznámejších prípadov spoločnosť Maine Biological Laboratories z Waterville v štáte Maine. Niekoľko jej vedúcich manažérov bolo uznaných vinnými, že v roku 2001 dovolili sériu dodávok do Sýrie s nezákonnými biologickými látkami. Z diplomatických telegramov vyplýva, že nemenovaná americká spoločnosť dodala v roku 2006 sýrskej detskej nemocnici kyanid draselný, ale nezaujímala sa o to, či chemikálie boli

použité v nemocnici alebo na výrobu chemických zbraní, píšu v New York Times. Z ďalšieho diplomatického telegramu vyplýva, že jeden holandský koncern dodal sýrskemu ministerstvu priemyslu, ktoré je napojené na sýrsku armádu, monoethylenglykol. Podľa holandských predstaviteľov môže byť táto látka použitá v priemysle napríklad na nemrznúce zmesi, ale aj pri výrobe yperitu a možno aj plynov VX a sarínu.

4.2 VYJADRENIA ZNÁMYCH OSOBNOSTÍ

- *Poradkyňa prezidenta USA pre otázky národnej bezpečnosti Riceová povedala: Mlčanie by bolo zlým signálom pre KĽDR.*

Spojené štáty nemôžu pripustiť, aby krajiny ako Severná Kórea alebo Irán nadobudli presvedčenie , že chemický útok v Sýrii ostane bez americkej reakcie. Na zasadnutí americkej nadácie New America vo Washingtone to vyhlásila poradkyňa prezidenta USA pre otázky národnej bezpečnosti *Susan Riceová*.

- *USA a Francúzsko : Ideme spolu.*

Podľa agentúry AFP sa drvivá väčšina 26 krajín EÚ stavia veľmi rezervovane , ak nie rovno odmietavo k možnosti vojenskej operácie. *Kerry* a jeho francúzsky náprotivok *Laurentom Fabiusom* neskôr potvrdili vôľu svojich krajín zúčastniť sa akcie proti Sýrii.

"Francúzsko a USA idú spolu ," povedal *Fabius* na tlačovej konferencii v Paríži . Fabius už vo Vilniuse varoval pred sklamaním, ktoré môžu výsledky správy priniesť. Inšpektori podľa neho odpovedia len na otázku, či išlo o chemický útok, čo už nespochybňuje ani sýrsky režim a jeho spojencami na čele s Ruskom, ale na vinníka neukážu.

- *Catherine Ashtonová komisárka pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku EÚ.*

"Požadujeme jasnú a ráznu odpoveď, " aby sa zabránilo ďalšiemu použitiu chemických zbraní v Sýrii , vyhlásila pred novinármi šéfka únijnej diplomacie *Catherine Ashtonová*. Podľa nej sa ministri EÚ zhodli, že je dostatok dôkazov o tom, že chemický útok v Sýrii veľmi pravdepodobne vykonal tamojší režim. EÚ zdôrazňuje potrebu pokročiť v riešení sýrskej krízy prostredníctvom OSN, dodala *Ashtonová*. Medzinárodné spoločenstvo musí prostredníctvom OSN vyslať jasný signál, že podobné zločiny nie sú akceptovateľné . EÚ bude aktívne podporovať Radu bezpečnosti , aby vyvolala proces vedúci k aktivizácii Medzinárodného tribunálu pre Sýriu. EÚ sa zhoduje , že jediné životaschopné riešenie je možné iba prostredníctvom politických rokovaní.

- *Britský minister zahraničia William Hague.*

Uviedol - "riziko, že sa nič nebude konať" v odvete za chemický útok v krajine, je väčšia ako to, že sa niečo podnikne.

- *Nemecko sa pridáva k výzve EÚ.*

Argument , že o zásahu by mala rozhodnúť Bezpečnostná rada OSN , podporuje aj generálny tajomník OSN Pan Ki - mun, aj Rusko a Čína . Tieto krajiny s právom veta ale ako je známe odmietajú protisýrsku rezolúciu. Ministri zahraničia EÚ sa stotožnili s výzvou polovice účastníkov summitu krajín skupiny G20 v Petrohrade , ktorá sa výslovne o vojenskom zásahu nezmieňovala, požadovala ale dôraznú akciu. Nemecký minister zahraničia *Guido Westervelle* po rokovaní oznámil , že sa Berlín rozhodol k tejto medzinárodnej reakcii pripojiť .

- *Ruský minister zahraničných vecí Sergej Lavrov sa vyjadril: Američania sa majú zamerať na mier, a nie na úder.*

Rusko a Sýria vyzývajú Spojené štáty, aby sa zamerali na usporiadanie mierových rokovaní o urovnaní konfliktu v Sýrii, a nie na vojenský úder proti Damasku. Uviedol to šéf ruskej diplomacie *Sergej Lavrov* pri stretnutí so svojím sýrskym náprotivkom. Obaja ministri tiež ohlásili, že sa budú usilovať o návrat inšpektorov OSN do Sýrie, aby pokračovali vo vyšetrovaní údajného použitia chemických zbraní, ktoré Washington pripisuje režimu sýrskeho prezidenta *Bašara Asada*. „Mierové riešenie je stále možné," vyhlásil *Lavrov* po rokovaniach so sýrskym ministrom zahraničia *Valídom Mualimom*. Súčasne varoval, že prípadná americká vojenská intervencia proti sýrskemu režimu by spôsobila „explóziu terorizmu" v celej oblasti a postihla by mierový proces na Blízkom východe.

- *Rusko presviedča Asada: Podriaďte chemické zbrane kontrole.*

„Vyzývame sýrske vedenie nielen k tomu, aby sklady svojich chemických zbraní dalo pod medzinárodnú kontrolu, ale aj k následnému zničeniu chemického arzenálu. Sýria by sa mala plnohodnotne pripojiť k zmluve o zákaze chemických zbraní, uviedol vo vyhlásení *Lavrov*.

- *Putin: USA musia zamietnuť útok na Sýriu, ak má plán na odovzdanie chemických zbraní fungovať.*

Ruský návrh, aby Sýria odovzdala svoj arzenál chemických zbraní pod medzinárodnú kontrolu, neuspeje, pokiaľ Spojené štáty a ich spojenci nezamietnu použitie sily proti Damasku. Povedal to ruský prezident *Vladimir Putin*. Sýria sa chce pridať k medzinárodnému dohovoru o chemických zbraniach, vyhlásil medzitým sýrsky minister zahraničných vecí *Walíd Mualim*. Sýria je jednou z piatich krajín, ktoré sa k dohovoru v roku 1997 nepripojili, doplnila agentúra DPA.

Návrh "môže fungovať, iba ak sa potvrdí, že americká strana a všetci tí, ktorí podporujú Spojené štáty, sa v tomto zmysle vzdajú použitia sily", povedal Putin. Ruská hlava štátu dúfa, že plán "bude dobrým krokom smerom k mierovému riešeniu krízy", citovala Putina agentúra Reuters.

- *Obama : Úder na Sýriu ? Možno majú pravdu Rusi.*

Americký prezident Barack Obama označil ruskú snahu prinútiť *Bašára Asada* k odovzdaniu chemických zbraní za možný " prielom ", najprv je však podľa neho potrebné zistiť, nakoľko je mienená vážne a či nejde o zdržiavania taktiku.

V televízii NBC News šéf Bieleho domu pripustil , že si nie je istý , či Kongres schváli akciu v Sýrii. Či nariadi útok aj bez súhlasu zákonodarcov, rozhodne po hlasovaní. Na CNN však upozornil, že aj keby Sýria súhlasila s medzinárodným dohľadom nad svojím arzenálom, bude na ňu aj naďalej tlačiť hrozbou vojenského útoku. Podľa *Obamu* je aktivita ruského ministra zahraničia *Sergeja Lavrova* smerujúca k medzinárodnej kontrole a zničeniu sýrskych chemických zbraní " potenciálne pozitívna ", je na ňu však potrebné nazerať skôr skepticky.

- *Pápež : Vojna je prehrou ľudstva. Modlite sa za Sýriu.*

Pápež *František* v sobotu večer na Svätopeterskom námestí vo Vatikáne viedol modlitbu za mier v Sýrii a ďalších krízových končinách sveta. " Vojna je vždy prehrou ľudstva ," zdôraznil pred 100 000 ľuďmi na námestí, nielen katolíkmi, ale aj predstaviteľmi ďalších vyznaní, vrátane moslimov. Podľa pápeža je možné neísť cestou vojny, ale snažiť sa o mier

a zmierenie. Mier je dobrom, ktoré prekonáva všetky prekážky, pretože je to dobré pre celé ľudstvo, napísal Pápež na Twitteri.

Pápež sa obáva, že intervencia povedie k ešte horším masakrom a nebude môcť zostať obmedzená. František zaslal aj list svetovým štátnikom na summite G20 v Petrohrade, v ktorom ich "z hĺbky srdca" zaprisahal, aby sa zriekli vojenskej zásahu v Sýrii. Týždeň predtým, pápež na vatikánskom ústrednom námestí použitie chemických zbraní v Sýrii dôrazne odsúdil. Boží súd a súd histórie zváži naše činy. Pred tým niet úniku, zahrmel zvyčajne mierny František . **"Vojna plodí vojnu! Násilie plodí násilie!"**

4.3 SUMMIT G20 OVLÁDLA SÝRIA

Petrohrad - Americký prezident *Barack Obama* priletel zo Štokholmu do Petrohradu, kde prebehol summit vodcov skupiny vplyvných krajín G20. Čakal ho predovšetkým prehlbujúci sa spor s ruským prezidentom *Vladimirom Putinom* ohľadom Sýrie. Vodcovia skupiny najväčších krajín sveta G20 mali na summite v Petrohrade pôvodne rokovať o podpore globálneho ekonomického oživenia, ale všetko bolo inak. Ekonomické témy síce pod stôl úplne nespadli, ale zatienila ich vojna v Sýrii.

Členovia skupiny G20: USA , Veľká Británia, Francúzsko, Taliansko, Nemecko, Európska únia, Kanada, Austrália, Rusko, Turecko, Japonsko, Čína, India, Brazília, Argentína, Juhoafrická republika, Indonézia, Saudská Arábia, Mexiko, Južná Kórea.

Americký prezident *Barack Obama* zostal na petrohradskom summite skupiny G20 vo veci útoku na Sýriu viacmenej osamotený a ani sám *Kerry* nepresvedčil šéfov diplomacií EÚ o potrebe úderu v Sýrii. Na stretnutí v litovskom Vilniuse americké stanovisko podporilo len Francúzsko, ktoré to robí už od začiatku krízy, a tiež Dánsko, odkiaľ pochádza generálny tajomník Severoatlantickej aliancie *Anders Fogh Rasmussen*.

5. VOJNA NEBUDE, KEĎ SÝRIA OTVORÍ SVOJE SKLADY SMRTI

Sýria sa vyhne americkým vzdušným úderom , ak prizná , že vlastní chemické zbrane, a umožní medzinárodným expertom ich likvidáciu. Ruský návrh, ktorý nepriamo pochválil v americkej televízii *Barack Obama*, zrejme odvráti útok pre najbližšie dni či týždne. Sýrska vláda s návrhom súhlasila. Podľa agentúry Interfarm to povedal sýrsky minister zahraničia *Valíd Mualim*. Realizovať takýto plán ale nebude jednoduché. Nikto okrem niekoľkých špičiek režimu prezidenta *Bašára Asada* presne nevie, koľko má Sýria chemických zbraní, aké sú a kde sú skladované. Napríklad armádny dezertér, ktorý slúžil u jednotky starajúcej sa o chemický program uviedol, že režim premiestnil všetky plyny a chemikálie do oblasti pri pobreží Stredozemného mora, kde je ozbrojená opozícia voči Asadovi najslabšia a armáda tam kontroluje celistvé územie. Ale kto vie, či je tomu skutočne tak? Informácie od zbehov či exulantov sa Západu neosvedčili už v roku 2003, keď mnoho Iračanov klamalo a uvádzalo spravodajské služby do omylu, aby dosiahli amerického útoku a zvrhnutie režimu *Saddáma Husajna*. Západné rozviedky odhadujú zásoby na stovky ton , ak nie viac ako tisíc . Ide teda zrejme o jeden z najväčších arzenálov tohto typu zbraní na svete.

Po *Asadovom* súhlase, bude musieť Sýria najprv podpísať Dohovor o zákaze vývoja, výroby, hromadenia a použitia chemických zbraní a ich zničenia . K tej sa pripojilo 189 štátov, ale Sýria medzi nimi ako jedna z mála krajín nie je. Zásoby zbraní hromadného ničenia zhromažďovala pre prípad konfliktu s Izraelom, ktorému v konvenčnej výzbroji nemohla a nemôže konkurovať. Avšak Damask oficiálne nikdy nepriznal, že chemikálie ako sarin,

tabunom, yperit alebo plyn VX vlastní. *Asadov* súhlas bude znamenať, že do Sýrie pricestuje početný tím zbrojných expertov OSN , ktorý bude mesiace overovať zásoby chemických zbraní . Úzkostlivo tajnostkársky režim by tak nechal celý svet nahliadnuť do svojich prísne strážených zákutí. Bude naozaj ochotný k niečomu takému pristúpiť?

Je skutočne možné spoľahlivo zistiť stav chemických zbraní a zničiť ich v čase, keď v Sýrii zúri občianska vojna a sotva bude môcť niekto inšpektorom garantovať stopercentnú bezpečnosť?

Pri nakladaní s chemikáliami je samozrejme potrebné dodržiavať presný postup. V každom prípade to vyžaduje špeciálne uskladnenie, špeciálne obaly. Akékoľvek narušenie takého obalu alebo akákoľvek prudká zmena klimatických podmienok by mohla mať katastrofálne následky. Väčšinou sú chemikálie uskladnené v bunkroch alebo pivničných priestoroch. Je známe, že Irak mal veľké množstvo chemických zbraní, aj materiálu na výrobu chemických zbraní. Po vojne, po roku 1992, to zlikvidovali dôsledne. Pod dohľadom početnej skupiny špecialistov OSN, povedal pre Aktuálne.cz v rozhovore veliteľ československej protichemickej jednotky vo vojne v Perzskom zálive v roku 1991 plukovník Ján Valo. Nervové plyny sa likvidujú buď v spaľovni, alebo neutralizáciou inými chemikáliami. Spojené štáty a Rusko začali svoje zásoby ničiť na začiatku deväťdesiatych rokov, keď sa skončila studená vojna. Dodnes s tým nie sú hotové.

Ničenie sýrskeho arzenálu by si teda vyžiadalo nie mesiace, ale roky a stálo by to miliardy dolárov. Napriek tomu návrh zrejme dostane šancu. Francúzsko oznámilo, že chce plán na kontrolu a likvidáciu sýrskych zbraní predložiť na schválenie Bezpečnostnej rade OSN. Rusi spočiatku popierali, že Sýria má zásoby chemických zbraní. Potom popierali masaker chemickými zbraňami. Teraz obrátili. To je veľmi dobré, „povedal šéf francúzskej diplomacie *Laurent Fabius"*.

ZÁVER

Konflikt v Sýrii začal v roku 2011. Na pozadí konfliktu stáli socioekonomické problémy (pomalý ekonomický rozvoj, nezamestnanosť, korupcia, sekulárnosť režimu vs. silná religiozita populácie), ktoré vládnuci režim Al-assada dlhodobo nebol ochotný riešiť. K vzniku konfliktu výrazne prispeli aj arabské štáty, predovšetkým Saudskoarabské kráľovstvo (SAU) a Katarský štát (QAT), ktoré vznik povstania proti režimu výrazne podporili vďaka vplyvu pan-arabských satelitných televíznych staníc (Al-Jazeera a Al-Arabiya), ktoré majú pod kontrolou. SAU a QAT videli v zvrhnutí režimu Al-assada možnosť oslabiť Irán. Sýria je hlavným spojencom Iránu v regióne. Hrozba narastajúcej moci Iránu je hlavným problémom zahraničnej politiky SAU a QAT.Konflikt eskaloval po tvrdých zákrokoch bezpečnostných zložiek Sýrie, ako aj po dodávkach zbraní pre povstalcov v SYR od SAU, QAT a iných regionálnych aktérov. V súčasnosti je konflikt v Sýrii v patovej situácii. Režim napriek vojenskej prevahe v oblasti ťažkej techniky, letectva a vycvičenosti vojakov nedokáže poraziť povstalcov, ktorí ovládajú veľkú časť krajiny. Povstalci nedokážu dosiahnuť rýchly progres proti režimu, pretože trpia dlhodobým nedostatkom zbraní. Opozícia tiež nemá politický program. Opozičné subjekty presadzujú celé spektrum ideológií od radikálneho konzervatívneho islamizmu po sekulárny nacionalizmus. Je možné očakávať, že konflikt bude trvať ešte niekoľko rokov, čo potvrdili aj nemecké rozviedne služby. Obe strany veria, že dokážu vojensky zvíťaziť. Nemajú preto záujem o politické riešenie konfliktu. Medzinárodné spoločenstvo sa od začiatku konfliktu usiluje presvedčiť aktérov, aby pristúpili na politické riešenie. Novú eskaláciu konfliktu v SYR prinieslo použitie chemických zbraní na viacerých miestach v krajine (najväčší útok bol 21. 8. v hlavnom meste DAMASK. Zatiaľ

nie je jasné kto útok vykonal. V reakcii na uvedený útok predstavitelia vyhlásili USA, že za útokom stojí režim AL-ASSADA. Podľa USA tým porušil „červenú líniu“, ktorú stanovil prezident USA *Obama*. USA sa snažia získať podporu medzinárodného spoločenstva pre obmedzenú vojenskú reakciu z dôvodu porušenia dohôd. Taktiež majú za cieľ odstrašiť ostatné krajiny od opakovaného použitia chemických zbraní v Sýrii, alebo v iných krajinách.Proti vojenskému zásahu zásadne vystupujú predstavitelia Ruska a Číny a vyvíjajú v tomto smere aj značné diplomatické aktivity. Najnovšie predstavitelia zastupujúci režim Al-assada deklarovali podporu návrhu Ruska a pripravenosť Sýrie podpísať "Dohodu o zákaze chemických zbraní".Je pravdepodobné, že ani prípadný možný obmedzený vojenský zásah zo zahraničia výraznejšie neovplyvní vývoj bezpečnostnej situácie a neprinesie stabilizáciu situácie v Sýrii. Prípadný pád režimu AL-ASSADA tiež pravdepodobne neprinesie koniec konfliktu v krajine vzhľadom na neschopnosť opozície prevziať vládu a kontrolu nad Sýriou.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- *KONFERENCIA 14-th International konference Interoperability, 2012. Martin NIČ: SÚČASNÝ TERORIZMUS V GLOBALIZOVANOM PROSTREDÍ* . © Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika (2012) ISBN 978-80-8040-449-9
- MATIS, Jozef, ZAPLATINSKIJ, Vasilij, : *Bezpečnosť v ére globalizácie*. Kyjev: Centrum učebnej literatúry. 2010. 142 s. ISBN 978-611-01-0146-2
- ŠKVRNDA, František, 2002. *Terorizmus – najvýznamnejšia nevojenská bezpečnostná hrozba súčasnosti*. 1. vyd. Bratislava: Generálny štáb ozbrojených síl Slovenskej republiky, 2002. 130 s. ISBN 80-968855-2-6.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

- http://www.webnoviny.sk/svet/vojna-v-syrii-moze-byt-dlhsia-ako-d/727206-clanok.html
- https://www.google.sk/#q=vojna+v+s%C3%BDrii&tbm=nws
- http://sk.wikipedia.org/wiki/Ob%C4%8Dianska_vojna_v_S%C3%BDrii
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Ob%C4%8Dansk%C3%A1_v%C3%A1lka_v_S%C3%BDrii
- http://aktualne.atlas.sk/konflikt-v-syrii-si-uz-vyziadal-viac-nez-110-000-obeti/zahranicie/azia/
- http://tema.aktuality.sk/syria-konflikt/

Ing. Ján ŠTEUČEK
MOSR
Bratislava
Kráľova Lehota 268, 032 33
steucekj@gmail.com

OBRANNÉ PLÁNOVANIE V KONTEXTE BEZPEČNOSTNÉHO SYSTÉMU ŠTÁTU
DEFENCE PLANNING IN THE CONTEXT OF THE SECURITY SYSTEM OF STATE

Gustáv TARCSI

ABSTRACT

Zaistenie obrany a bezpečnosti SR a jej obyvateľov patrí medzi základné úlohy štátu a preto nepretržité hodnotenie obrany, bezpečnosti a bezpečnostného prostredia spolu s dôkladnou analýzou bezpečnostných rizík a hrozieb, ako aj využívaním systému obranného plánovania a stabilným zdrojovým zabezpečením v podobe adekvátneho objemu vyčleňovaných výdavkov na obranu predstavuje nevyhnutný predpoklad účinnej obrannej a bezpečnostnej politiky SR ako členského štátu EÚ a NATO. Dôraz by sa preto mal klásť predovšetkým na prevenciu vzniku hrozieb a spravidla aj na schopnosť konať ešte predtým ako sa vyskytnú krízy, ktoré si vyžadujú kolektívne riešenie a reakciu.

Cieľom tohto príspevku je charakterizovať bezpečnostné prostredie, využiť analýzu, komparáciu a syntézu poznatkov bezpečnostného systému štátu pri ich zohľadnení vo forme vstupných činiteľov v procese obranného plánovania. V závere sú uvedené názory autora k danej téme na základe analýz tých poznatkov, ktoré získal v rámci skúmania súčasného stavu danej problematiky.

Ensuring Security and Defence of the Slovak Republic is one of the most important role of the state and as such continuous evaluation of Security, Defence and Defence environment coupled with detailed analysis of the security risks and threats, as well as exploiting of Defence planning system and guarantee of stable financial resources designated to support Defene budget represents imperative supposal of the effective Defence and Security policy of the Slovak Republic – as member of NATO and EU. The main emphasis should namely be put on the threat prevention and on the ability to act even prior to the beginning of the crisis, which would later demand collective approach and reaction.

The objective of this study is to describe the security environment, exploit analysis, comparisons and synopsis of the knowledge of state Security system taking them in account in the form of preliminary factors in the process of Defence planning. At the end of the study there are views of the author to the designated topic based on the analysis of the knowledge that he has gained within the examination of nowadays aspects of given topic.

Keywords
Bezpečnosť, bezpečnostné prostredie, obrana, bezpečnostný systém štátu, obranné plánovanie
Defence, defence environment, security, security system of the state, defence planning

ÚVOD

Vývoj bezpečnostného prostredia, obranné ciele štátu a jeho disponibilné obranné zdroje sú determinujúcimi faktormi, ktoré sa musia zohľadniť pri zdokonaľovaní a úprave procedúr a postupov v rámci procesu obranného plánovania. Prostredie samo o sebe nie je konštantnou veličinou, pretože sa postupne mení a vyvíja. Bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky (ďalej len SR) ovplyvňuje hlavne geopolitické postavenie v strednej Európe, členstvo v medzinárodných organizáciách, historické, kultúrne, politické, sociálne, hospodárske a ekonomické faktory.

V prípade analýzy bezpečnostného prostredia SR je nutné poznamenať, že ide zvrchovaný štát, ktorý v súlade s medzinárodným právom rešpektuje územnú celistvosť a

politickú nezávislosť ostatných štátov, nemá územné požiadavky voči druhým štátom a necíti sa byť žiadnym štátom bezprostredne vojensky ohrozený. Prebiehajúce zmeny v bezpečnostnom prostredí a celkový vývoj globalizácie vo svete (podporený najmodernejšími informačnými technológiami) však zvyšujú schopnosť interakcie teroristických a zločineckých organizácií a zlepšujú ich prístup k informáciám, technológiám, financiám a technickým prostriedkom, na základe čoho je možné predpokladať, že v blízkej budúcnosti dôjde k nárastu asymetrických hrozieb, ktorým bude musieť čeliť aj SR. Práve preto musí SR v záujme zabezpečenia potrieb vlastnej bezpečnosti vytvárať podmienky na zdokonaľovanie obranného a bezpečnostného systému štátu, ako aj riešenia krízových situácií vojenského i nevojenského charakteru. [1]

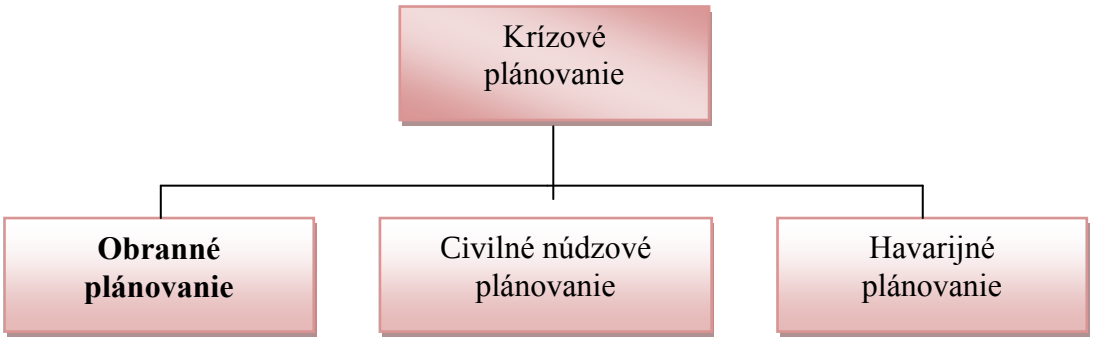
Vzhľadom k tomu, že individuálne i kolektívne bezpečnostné prostredie je jedným zo základných východísk pre definovanie a kreovanie bezpečnostného systému štátu, ako autor tohto príspevku som sa rozhodol venovať pozornosť k danej problematike vzťahu obranného plánovania a bezpečnostného systému štátu.

1 PREHĽAD SÚČASNÉHO STAVU UPLATŇOVANIA OBRANNÉHO PLÁNOVANIA

V rámci krízového manažmentu Národná rada SR, vláda SR a Bezpečnostná rada SR stanovujú politicko-bezpečnostné ciele SR a v nadväznosti na ne určujú aj poslanie krízového manažmentu. Základným politicko-bezpečnostným cieľom SR hneď po jej vzniku v roku 1993 bolo dosiahnutie požadovanej miery bezpečnosti prostredníctvom radu strategických opatrení na medzinárodnopolitickej i vnútropolitickej úrovni. Medzi základne úlohy na medzinárodnopolitickej úrovni patrilo zabezpečenie kolektívnej bezpečnosti vstupom do EÚ a NATO, ale tiež akceptovanie významu Slovenska v OSN a v medzinárodných bezpečnostných a humanitárnych misiách.

Zo systémového pohľadu v SR v súčasnej dobe sa vyprofilovali tri základné druhy krízového plánovania, ktoré sú schematicky znázornené na obrázku č. 1:

- obranné plánovanie,
- civilné núdzové plánovanie,
- havarijné plánovanie.

Obrázok 1 Rozdelenie krízového plánovania zo systémového pohľadu

Zdroj: NOVÁK, L. Krízové plánovanie. 2005. Žilina : Žilinská univerzita. 2005.

[1] *IVANČÍK, R. - KELEMEN, M.:. Obrana štátu: ekonomika, plánovanie a financovanie obrany.*

Obranné plánovanie v SR je nástrojom na zabezpečenie podmienok pre subjekty zabezpečujúce a podieľajúce sa na obrane štátu. Vychádza zo všeobecných princípov obranného plánovania a z procesov obranného plánovania v NATO a národných potrieb členských krajín. Vytvára predpoklady na zabezpečenie obrany štátu podľa možností a dostupných limitov ľudských, vecných a finančných zdrojov. Právnym základom obranného plánovania v SR je zákon NR SR č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Systém obranného plánovania SR sa vytvára ako integrálna súčasť riadenia štátu. Jeho prostredníctvom realizuje vláda SR svoju riadiacu a koordinačnú funkciu pri vytváraní a udržiavaní nevyhnutných kapacít na zabezpečenie obrany a ich použitia. Tvorí ho dlhodobé, strednodobé a krátkodobé plánovanie zamerané na prípravu a zabezpečenie požadovaných kapacít a schopností ozbrojených síl a podpory obrany štátu.

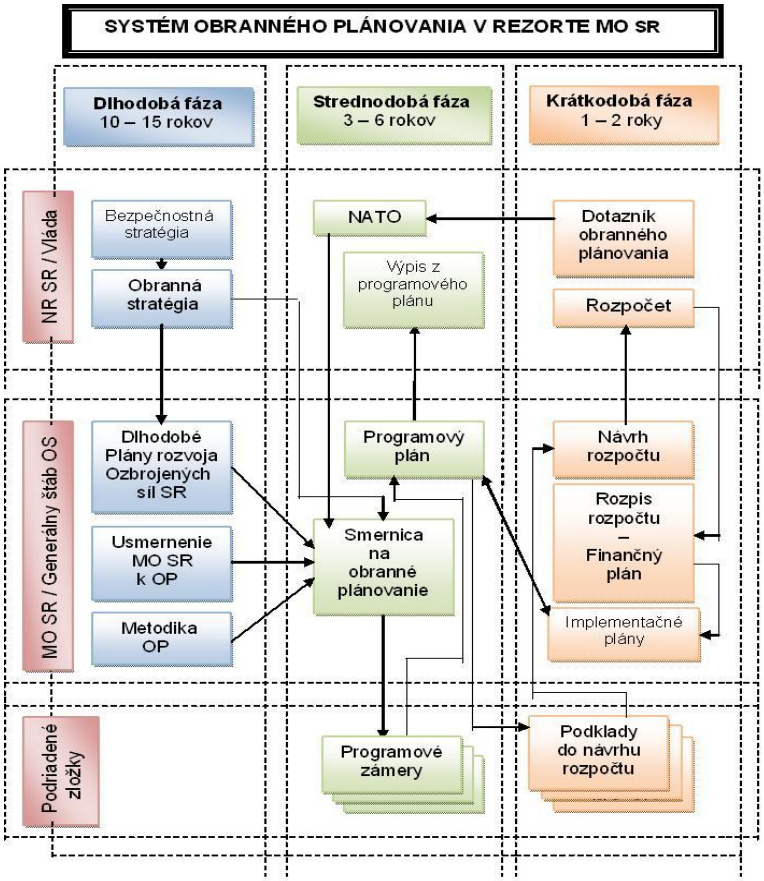
Na národnej úrovni je obranné plánovanie realizované v rozsahu obranného plánovania v rezorte ministerstva obrany. Podpora obrany štátu v zmysle § 26 zákona č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov je riešená prostredníctvom medzirezortného programu Podpora obrany. Zabezpečenie činnosti ozbrojených síl počas krízových situácií je riešená prostredníctvom medzirezortného programu Hospodárska mobilizácia v zmysle § 2 zákona č. 414/2002 Z. z. o hospodárskej mobilizácií a o zmene zákona NR SR č. 274/1993 Z. z. o vymedzení pôsobnosti orgánov vo veciach ochrany spotrebiteľa v znení neskorších predpisov.

Ministerstvo obrany SR je ústredným orgánom štátnej správy pre riadenie obrany a koordináciu obranného plánovania v zmysle § 12 zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov. Zabezpečuje funkčnosť a rozvoj systému obranného plánovania SR v súlade s finančnou politikou štátu, spracováva návrhy základných koncepcií, zákonov na úseku obrany štátu a predkladá ich vláde SR. Zároveň vydáva metodické pokyny a smernice na zabezpečenie obranného plánovania a koordinuje činnosť ďalších ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy v procese obranného plánovania. Okrem týchto úloh koordinuje činnosť štátnych orgánov, orgánov samosprávy obcí a orgánov samosprávnych krajov a určených právnických osôb pri príprave na obranu.

Mechanizmus obranného plánovania v rezorte ministerstva obrany rovnako ako aj národná a medzinárodná úroveň obsahuje tri základné fázy, dlhodobú, strednodobú a krátkodobú.

Strednodobá fáza predstavuje okrem konkretizácie dlhodobých zámerov aj východiská na spracovanie Programového plánu Tento plán má zosúladiť úlohy rezortu obrany a ozbrojených síl s dostupnými zdrojmi štátu, vyčlenenými na zabezpečenie obrany. Na základe Smernice na obranné plánovanie sa spracujú návrhy vo forme s názvom Programové zámery. Cieľom tohto návrhu je dosiahnuť v jednotlivých oblastiach stanovené ciele. Výsledkom odporúčaných a schválených programových zámerov je Programový plán.

Programový plán ako výsledok strednodobej fázy. Obsahom tohto dokumentu sú zámery, ciele, priority a merateľné ukazovatele programov, ktorým sa prideľujú disponibilné zdroje na plnenie úloh a budovanie požadovaných spôsobilostí. Cieľom je poskytnúť ministrovi obrany SR a relevantným zložkám rezortu obrany výhľadové informácie o požiadavkách na zdroje nevyhnutné na realizáciu cieľov a priorít, berúc do úvahy „Smernice pre obranné plánovanie“ a “Strategické ciele a priority NGŠ OS SR“. Je navrhnutá alokácia zdrojov pre jednotlivé programy rezortu obrany. V dokumente sa ďalej hodnotia požiadavky z pohľadu dostupnosti zdrojov ako aj dopady alokácie zdrojov na plnenie úloh Ozbrojených síl SR.

Obrázok 2 Prehľad systému obranného plánovania v rezorte MO SR

Zdroj: IVANČÍK, KELEMEN, 2010: Obrana štátu: Ekonomika, plánovanie a financovanie obrany

Obranné plánovanie je predovšetkým determinované zdrojovými možnosťami štátu, najmä ekonomickými a ľudskými. Ďalšími dôležitými faktormi sú najmä úlohy Ozbrojených síl SR, vymedzené všeobecne záväznými právnymi predpismi a medzinárodnými záväzkami v rozsahu platných medzinárodných zmlúv a dohôd, a podmienky, požadovaná kvantita a kvalita udržiavania a rozvoja spôsobilostí ozbrojených síl.

Prioritizované úlohy OS SR

Na základe týchto úloh, ktoré sú zahrnuté aj v Bielej knihe o obrane vychádza aj návrh riešenia strednodobého plánovania vo forme prechodu z plánovania zdrojov podľa jednotlivých prvkov Ozbrojených síl SR na strednodobé plánovanie v oblasti plánovania zdrojov podľa týchto prioritizovaných úloh aj v rámci súčinnosti a zosúladenia predkladania požiadaviek. Riešenie v rámci procesov predkladania požiadaviek spočíva v tom, že okrem osvojenia základnej filozofie v oblasti plánovania zdrojov, keď dochádza k prechodu od plánovania podľa jednotlivých organizačných prvkov OS SR na plánovanie podľa úloh OS SR prostredníctvom reštrukturalizácie procesov strednodobého plánovania dochádza ku skvalitneniu týchto procesov a zároveň rozvoju v oblasti strednodobého plánovania. Autor príspevku súhlasí s návrhmi odborníkov jednotlivých organizačných zložiek rezortu obrany zodpovedných za predmetnú oblasť obranného plánovania a má za to, že využívanie predbežných záverov takéhoto riešenia v aplikačnej praxi môže byť určite prínosom. Reštrukturalizácia procesov strednodobého plánovania prináša skvalitnenie týchto procesov a z toho vyplýva, že výsledok je vo forme plánovania podľa úloh OS SR na ktorých sa

podieľajú jednotlivé organizačné prvky OS SR buď individuálne alebo väčšinou v súčinnosti s ostatnými prvkami OS SR.

Tabuľka 1 Programová štruktúra rezortu ministerstva obrany

Kód	Program	Kód	Podprogram	Kód	Prvok/ projekt
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
096	Obrana	09601	Riadenie a podpora obrany	0960101	Riadenie obrany
				0960102	Bezpečnostná podpora
				0960103	Správa nehnuteľného majetku
				0960104	Ostatná podpora
		09602	Velenie a zaručovanie obrany	0960201	Velenie a podpora velenia
				0960202	Pozemná obrana
				0960203	Vzdušná obrana
				0960204	Výcvik a podpora OS SR
				0960205	Operácie mimo územia štátu
Kód	**Program**	**Kód**	**Podprogram**		
095	Rozvoj obrany	09504	Rozvoj infraštruktúry síl		
		09505	Rozvoj VTM		
		09506	Rozvoj KIS		
Kód	**Program**	**Kód**	**Podprogram**		
	Medzirezortné podprogramy	06E0I	MO SR – Výskum a vývoj na podporu obrany štátu		
		06H02	Hospodárska mobilizácia MO SR		
		0AR07	MO SR – Protidrogová politika		
		0AU06	Účasť civilných expertov na aktivitách krízového manažmentu mimo územia SR - MO SR		

Zdroj: GR SEOP Pokyny pre programovanie na roky 2014 až 2016 - č. SEOP -55-26/2012 OdRS

Na druhej strane naplňovanie krátkodobých, strednodobých a dlhodobých plánov je priamo úmerné naplneniu východísk obranného plánovania a zabezpečeniu stabilného zdrojového rámca. Nenaplnenie východísk obranného plánovania najmä zdrojových zapríčiňuje, že dlhodobé, strednodobé a krátkodobé ciele obranného plánovania sú posúvané na dlhšie časové obdobie. To má za následok posúvanie termínov dosahovania požadovaných spôsobilostí a v konečnom dôsledku aj pripravenosti ozbrojených síl na plnenie úloh obrany. Z tohto vyplýva tá vzájomná previazanosť obranného plánovania a bezpečnostného systému štátu, ktorá bude predmetom nasledujúcej kapitoly.

2 VZŤAH OBRANNÉHO PLÁNOVANIA A BEZPEČNOSTNÉHO SYSTÉMU ŠTÁTU

Bezpečnostný systém SR je inštitucionálnym a vecným nástrojom bezpečnostnej politiky SR. Predstavuje mnohorozmerný komplex, ktorý je tvorený politickými, ekonomickými, vojensko-obrannými, vnútro-bezpečnostnými, záchranárskymi, zdravotníckymi, humanitnými, právnymi, sociálnymi, kultúrnymi, historickými a ekologickými prvkami a ich vzájomnými prepojeniami a väzbami.

Z teórie a z praxe je zrejmé, že bezpečnostný systém je spravidla tvorený viacerými subsystémami, napr.:

- subsystém rozhodovania a riadenia
- subsystém zahraničnej bezpečnostnej politiky

- subsystém obrany

- subsystém vnútornej bezpečnosti, poriadku a ochrany

- subsystém zabezpečenia alebo subsystém riadenia, výkonný subsystém a ekonomický subsystém (podľa návrhu Koncepcie BS SR zo septembra 2009).

Strategické a legislatívne opatrenia smerujúce k vybudovaniu efektívneho bezpečnostného systému SR adekvátneho bezpečnostným rizikám a výzvam vojenského aj nevojenského charakteru sú základným parametrom, ktoré vytvárajú systémové opatrenia na primeranú reakciu na krízové situácie. Rozhodujúcu úlohu pri zaisťovaní bezpečnosti SR majú štátne orgány, ktoré majú základnú zodpovednosť za financovanie, prípravu a riadenie bezpečnostného systému SR. Súkromný sektor pôsobí v krízovom manažmente štátu ako hlavný dodávateľ tovarov a služieb a vlastník podstatnej časti našej infraštruktúry. Podstatnou súčasťou a predpokladom efektívneho fungovania bezpečnostného systému SR sú aj informovaní a aktívni občania.

a) Oblasť rozhodovania a riadenia ako prierezový prvok tvoria zákonodarné orgány a výkonné orgány verejnej moci a vecne príslušné právnické osoby a fyzické osoby, ktoré svojou činnosťou nepretržite zabezpečujú plánovanie, organizovanie, koordinovanie, realizovanie a kontrolovanie rozhodujúcich opatrení na zabezpečenie nepretržitej funkčnosti bezpečnostného systému.

b) Oblasť zahraničnej bezpečnostnej politiky tvorí súhrn opatrení a činností predovšetkým Ministerstva zahraničných vecí SR (ďalej len „MZV SR“), Ministerstva obrany SR (ďalej len „MO SR“), Ministerstva vnútra SR (ďalej len MV SR“) a Ministerstva hospodárstva SR (ďalej len „MH SR“) v oblasti tvorby a realizácie zahraničnej bezpečnostnej politiky na formovanie stabilného bezpečnostného prostredia prostredníctvom rozvíjania dobrých susedských vzťahov a spolupráce, upevňovania medzinárodného postavenia štátu a vytvárania bezpečnostných zmluvných záruk pre SR.

c) Oblasť obrany tvoria orgány verejnej moci štátu a vecne príslušné právnické osoby a fyzické osoby, ktoré svojou činnosťou a opatreniami vytvárajú predpoklady na zabezpečenie obrany štátu, prípravy na obranu štátu a na plnenie záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv o spoločnej obrane proti napadnutiu a z ďalších medzinárodných zmlúv, ktorými je SR viazaná. Pre zabezpečenie obrany štátu je vytvorený systém obrany, ktorého rozhodujúcou výkonnou zložkou sú Ozbrojené sily SR (ďalej len „OS SR“).

d) Oblasť vnútornej bezpečnosti, poriadku a ochrany tvoria orgány verejnej moci a vecne príslušné právnické osoby a fyzické osoby, ktoré svojou činnosťou a opatreniami zabezpečujú prevenciu a riešia ohrozenia predovšetkým nevojenského charakteru. Ide hlavne o ochranu života, zdravia, majetku, práv a slobôd osôb a ochranu verejného poriadku. Rozhodujúcou výkonnou zložkou sú ozbrojené bezpečnostné zbory, ozbrojené zbory, hasičské a záchranné zbory, záchranné služby a vyčlenené sily a prostriedky ozbrojených síl.

e) Oblasť zabezpečenia ako prierezový prvok tvoria orgány verejnej moci štátu a vecne príslušné právnické osoby a fyzické osoby, ktoré svojou činnosťou a opatreniami vytvárajú predpoklady na zabezpečenie funkčnosti jednotlivých oblastí bezpečnostného systému. Táto oblasť predstavuje najmä súhrn organizačných, ekonomických, materiálno-technických a finančných opatrení. (podľa návrhu Koncepcie BS SR zo septembra 2009)

Keďže poslaním Bezpečnostného systému SR je plánovať, riadiť, kontrolovať a koordinovať úlohy, opatrenia a aktivity jeho subsystémov a prvkov na zaručenie stavu bezpečnosti štátu v čase mieru a v krízových situáciách pri efektívnom využití vnútorných zdrojov a prostriedkov štátu a medzinárodnej podpory je možné konštatovať, že uvedené

úlohy by mali byť v úzkom prepojení pretavené do jednotlivých úloh, ktoré rieši obranné plánovanie v súčinnosti s ďalšími časťami krízového plánovania.

Zodpovednosť za zaručenie bezpečnosti SR majú v rozsahu vymedzenej pôsobnosti zodpovedné orgány zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci, prokuratúry, miestnej štátnej správy, územnej samosprávy a vecne príslušné právnické a fyzické osoby.

Zmenené bezpečnostné podmienky zároveň kladú oveľa vyššie kvalitatívne nároky na spôsobilosti a kapacity ozbrojených síl a ostatných bezpečnostných zložiek. Tento fakt by sa mal ešte viac dostať do popredia v súčasnosti, kedy na zoznam nových bezpečnostných hrozieb 21. storočia pribudla prebiehajúca svetová hospodárska kríza. Obrana a bezpečnosť by však nemali byť „komodity" závislé od výkyvov trhov. Naopak, ekonomické zabezpečenie obrany a bezpečnosti by malo byť stabilné, pretože v čase krízy a neistoty je pocit nebezpečenstva intenzívnejší a „dopyt" po obrane a bezpečnosti rastie. [2]

Analýzou trendov v súčasnom vývoji ekonomického a bezpečnostného prostredia ľudskej spoločnosti a komparáciou reálnych údajov v oblasti vojenských výdavkov v posledných rokoch možno dospieť k záveru, že celosvetové ekonomicko-bezpečnostné prostredie je v súčasnosti výrazne ovplyvnené jeho nestabilitou, množstvom známych i latentných bezpečnostných hrozieb, ktorých intenzitu zvyšuje svetová hospodárska a finančná kríza a prehlbujúca sa globalizácia vo svete. Pre SR ako malú krajinu s limitovanými ľudskými a hospodárskymi zdrojmi je regionálne bezpečnostné prostredie len na prvý pohľad dôležitejším referenčným rámcom než stále výraznejšie prostredie globálne. Globálnu bezpečnosť je SR schopná ovplyvňovať predovšetkým prostredníctvom svojho členstva v medzinárodných organizáciách, zatiaľ čo v rámci európskej bezpečnosti je jej vplyv oveľa bezprostrednejší. Schopnosť SR viacej ovplyvňovať regionálne bezpečnostné prostredie však neznižuje význam medzinárodných organizácií ani význam globálneho bezpečnostného prostredia na bezpečnosť SR. Uvedené skutočnosti potvrdzujú, že získanie plného členstva SR v NATO a EÚ môže byť efektívnou alternatívou, ktorou môžeme priamo ovplyvňovať svoju európsku a sprostredkovane aj svetovú bezpečnosť a predovšetkým zaistiť vlastnú bezpečnosť.

V súčasnosti existujú vo svete dva zásadné teoreticky rozpracované prístupy riešenia systémov bezpečnosti. Prvým z nich je systém kolektívnej obrany a druhým systém kooperatívnej bezpečnosti. Systém kolektívnej obrany NATO, ktorý preukazuje historicky svoju životaschopnosť od roku 1949, tvorí v porovnaní so systémom kooperatívnej bezpečnosti selektívnejší a v mnohých smeroch pevnejší zväzok. Pri pozitívnej stratégii NATO, EÚ, Medzinárodného menového fondu a Svetovej banky sa dá predpokladať, že minimálne do roku 2020 v Európe nedôjde k žiadnemu väčšiemu ozbrojenému konfliktu.

Všeobecné zásady plánovania kapacít a spôsobilostí bezpečnostného systému určujú presne definovaný postup, ktorý je uskutočňovaný v troch plánovacích fázach. Tieto plánovacie fázy sú kompatibilné s plánovacími fázami obranného plánovania resp. na základe týchto plánovacích fáz sú odvedené aj plánovacie fázy používané v systéme obranného plánovania. Súčasný systém obrany štátu sa vykonávaním postupných transformačných zmien predovšetkým v oblasti riadenia obrany, výstavby a rozvoja ozbrojených síl viac zameriava na elimináciu nielen vojenských ohrození, ale prehlbuje sa i jeho schopnosť efektívne a variabilne podporiť elimináciu nevojenských a zmiešaných rizík a ohrození. Využitie kapacít v mieste nasadenia pre zaistenie služieb bude závisieť od spôsobu činnosti vojsk, miesta pôsobenia, dostupnosti miestnych zdrojov a spôsob zabezpečenia bude zvolený v tesnej spolupráci medzi operačnými, civilnými plánovacími a logistickými štábmi. Stanovenie

[2] *GONOSOVÁ, M. 2009. Bezpečnosť v pasci finančnej krízy.*

spôsobu zabezpečenia služieb bude vždy súčasťou nariadenia pre vyslanie vojsk OS SR do príslušnej operácie, v ktorom budú na základe plnenej úlohy a organizačných štruktúr vyčleňovaných vojsk stanovené formy zabezpečenia služieb v závislosti na druhu operácie, pri súčasnom zohľadnení kapacít a možností logistiky vyčleňovaných vojsk, prieskumu možností využitia kapacít v priestore nasadenia a uzatvorenie príslušných kontraktov orgánmi NSE. [3]

Cielenou alokáciou dostupných zdrojov boli zabezpečené prioritné úlohy OS SR. Vzhľadom na plnenie priorít na úkor ostatných úloh a potrieb OS SR, pretrvávanie stagnácie ich rozvoja a postupne končiacu technickú životnosť viacerých typov výzbroje a techniky sa zvýšilo riziko straty niektorých spôsobilostí ozbrojených síl už v najbližších niekoľkých rokoch.

ZÁVER

Záujmy SR sú definované v platnej Bezpečnostnej stratégii SR a vychádzajú z potrieb občanov a štátu; sú založené na hodnotách slobody, mieru, demokracie, prosperity a základných ľudských práv, ktoré vyznávajú a realizujú demokratické štáty.

Zaistenie bezpečnosti SR a jej obyvateľov patrí medzi základné úlohy štátu a preto nepretržité hodnotenie bezpečnosti a bezpečnostného prostredia spolu s dôkladnou analýzou bezpečnostných rizík a hrozieb je nevyhnutným predpokladom účinnej bezpečnostnej politiky SR. Prijatie Slovenska do NATO a EÚ zásadným spôsobom zmenilo jeho bezpečnostné postavenie, vytvorilo kvalitatívne nové podmienky na realizáciu jeho bezpečnostných záujmov a zároveň zvýšilo úroveň bezpečnostných garancií poskytovaných týmito organizáciami. Členstvo v OBSE, OECD a ďalších medzinárodných organizáciách, vstup do Schengenského priestoru v roku 2008 taktiež prispelo k stabilite bezpečnostného prostredia SR.

Bezpečnostné prostredie je časť prírodného a sociálneho prostredia, v ktorom sú podmienky existencie a vývoja sociálnych objektov, ich činnosti, vzťahy a záujmy determinované v prvom rade bezpečnosťou. Predstavuje najširší pojem, ktorý vyjadruje bezpečnostnú situáciu v určitom priestore a čase, pričom táto bezpečnostná situácia je výsledkom aktivít relevantných bezpečnostných aktérov (bezpečnostných orgánov, inštitúcií, štátov, integračných zoskupení, koalícií a pod.). [4] Zmeny v bezpečnostnom prostredí spolu so zmenami v ekonomickej oblasti, ako aj neustále sa prehlbujúce ekonomické a sociálne rozdiely vo vývoji ľudskej spoločnosti môžu spolu so zvyšovaním aktivít neštátnych subjektov v zlyhávajúcich štátoch ohroziť nielen národnú bezpečnosť jednotlivých krajín a regiónov, ale i globálnu bezpečnosť celého ľudstva.

Na základe týchto poznatkov autor v zmysle zámerov tohto príspevku konštatuje, že aj keď sa bezpečnostné riziká a hrozby zo strany štátnych alebo neštátnych aktérov nikdy nebudú dať odstrániť úplne, prijímanie účinných a efektívnych opatrení s adekvátnym zdrojovým zabezpečením v maximálnej možnej miere zníži negatívne dopady prípadných bezpečnostných kríz, či ozbrojených konfliktov na vyspelé štáty sveta, vrátane SR.

V rámci analýzy bezpečnostného systému je potrebné sa zamerať na elimináciu niektorých netradičných alebo nových aspektov bezpečnosti, vymedzených v Bezpečnostnej stratégii SR. Z tohto pohľadu bezpečnostný systém musí pokrývať aj ekonomické a hospodárske riziká, ako napr. nestabilita pri dodávke základných surovín, niektoré sociálne riziká, potravinovú bezpečnosť alebo ochranu informačných systémov. Taktiež ochrana

[3] *ŠKOLNÍK, M. 2008. Logistika v Ozbrojených silách Slovenskej republiky*
[4] *HOFREITER, L. 2006. Securitológia.*

kritickej infraštruktúry najmä pred asymetrickými hrozbami nie je dostatočne rozvinutá. „V nadväznosti na stagnáciu koncepčného riešenia bezpečnostného systému štátu nenastal pokrok ani v rozvoji jeho subsystému - systému obrany štátu. Napriek požiadavkám na kvalitatívne parametre bezpečnostného systému SR vyplývajúcim z Bezpečnostnej stratégie SR a potreby riešenia tejto oblasti aj v kontexte dlhodobého rastu počtu a rozsahu krízových situácií na území SR bol uznesením vlády SR č. 307/2011 zrušený organizačný rámec prípravy novej Koncepcie bezpečnostného systému SR a ukončením plnenia programového vyhlásenia vlády SR v závere roka zanikol aj politický mandát na riešenie tejto problematiky.“ (KHO SR 2011)

Okrem týchto informácií Komplexné hodnotenie obrany SR (KHO SR 2011) pojednáva aj o zabezpečení plnenia prioritných úloh OS SR v oblasti obrany štátu a spojeneckých záväzkov. Medzi tieto úlohy patria nasledovné: za účelom zefektívnenia činnosti v súlade s potrebami obrany štátu a úlohami OS SR racionalizovať všetky prvky rezortu obrany, využiť prebiehajúci cyklus obranného plánovania NATO na optimalizáciu rozsahu a kvality požiadaviek na rozvoj obranných spôsobilostí pre SR na ďalšie obdobie (Národné ciele 2013) a budovanie obranných spôsobilostí a pôsobenie OS SR v operácii ISAF do roku 2014 s výhľadom po roku 2014 ako aj prehlbovanie účasti SR v mnohonárodných projektoch.

Pri identifikácii pozitívnych výsledkov sa dôraz kladie na špecifikáciu nedostatkov a ich dosahov na plnenie rozhodujúcich úloh vyplývajúcich z Obrannej stratégie SR, všeobecne záväzných právnych predpisov, uznesení NR SR, vlády SR a medzinárodných záväzkov vrátane návrhu operatívnych odporúčaní.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

HOFREITER, L. 2006. *Securitológia*. 1. vyd. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2006. 138 s. ISBN 80-8040-310-4.

IVANČÍK, R. - KELEMEN, M., 2010. *Obrana štátu: ekonomika, plánovanie a financovanie obrany.* Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2010. 257 s. ISBN 978-80-8040-410-9.

NOVÁK, L. 2005. *Krízové plánovanie.* Žilina : Žilinská univerzita. 2005. 208 s. ISBN 80-8070-391-4.

ŠKOLNÍK, M. 2008. *Logistika v Ozbrojených silách Slovenskej republiky. 1.vyd* Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši. 2008. s. 121. ISBN 978-80-8040-362-1.

ŽÍDEK, R. – CIBÁKOVÁ, S. 2009. *Bezpečnosť štátu.* Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši. 2009. s. 109. ISBN 978-80-8040-375-1.

GONOSOVÁ, M. 2009. Bezpečnosť v pasci finančnej krízy. In Euro *Atlantic Quarterly*. ISSN 1336-8761, 2009, roč. 4, č. 3, s. 3.

IVANČÍK, R. 2011. Bezpečnostné hrozby a bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky po páde bipolarity. In *Bezpečnostní management a společnost : sborník mezinárodní konference pořádané 11. a 12. května 2011 v Brně.* Brno : Univerzita obrany, 2011. s. 253. ISBN 978-80-7231-790-5,

JURČÁK, V. – ZIBRÍK, P., 2011. Analýza bezpečnostných hrozieb ovplyvňujúcich vnútorné bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky. In *Bezpečnostní management a společnost : sborník mezinárodní konference pořádané 11. a 12. května 2011 v Brně.* Brno : Univerzita obrany, 2011. s. 317-327. ISBN 978-80-7231-790-5.

Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky: 2005.

Komplexné hodnotenie obrany Slovenskej republiky za rok 2011

Pokyny pre programovanie na roky 2014 až 2016 - GR sekcie obranného plánovania Ministerstva obrany SR č. *SEOP*-55-26/2012 OdRS zo dňa 20.decembra 2012

Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.

Gustáv TARCSI, mjr. Ing.,
Vojenský úrad sociálneho zabezpečenia Bratislava,
telefón: 0960 316010, fax: 0960 316096,
e-mail: gustav.tarcsi@gmail.com

PRÍPRAVA LEGISLATÍVY A BEZPEČNOSTNÝCH STRATEGICKÝCH DOKUMENTOV ŠTÁTU
PREPARATION OF LEGISLATION AND STRATEGIC DOCUMENTS STATE SECURITY

Peter TOMA

ABSTRACT

Zmeny v globálnom bezpečnostnom prostredí sa prenášajú aj do podmienok jednotlivých štátov. V súvislosti s neustále sa meniacim bezpečnostným prostredím je potrebné pružne reagovať a upravovať základné právne dokumenty regulujúce spoločenské vzťahy na úseku zabezpečenia bezpečnosti a obrany štátu. Príprava takýchto právnych noriem si vyžaduje spoluprácu všetkých zložiek podieľajúcich sa na zabezpečovaní bezpečnosti a obrany. Práca na príprave legislatívnych úprav zákonov zasahuje v mnohých prípadoch aj do základných ľudských práv a slobôd. Práve toto je dôvod, aby legislatívne zmeny boli pripravované perfektne za aktívnej účasti všetkých subjektov podieľajúcich sa na zabezpečovaní bezpečnosti a obrany.

Changes in the global security environment is transmitted to the conditions of individual countries. In the ever-changing security environment is anywhere you like to respond flexibly and edit basic legal documents regulating social relations in the field of security and defense safety. The preparation of such laws requires the cooperation of all components involved in the provision of security and defense. Work on the preparation of legislative amendments strikes laws in many cases to fundamental human rights and freedoms. This reason is that legislative changes were perfectly prepared with the active participation of all stakeholders engaged in the provision of security and defense.

Keywords
Bezpečnosť, obrana, zákony, legislatíva, vláda, ministerstvo, pripomienky, pravidlá,
Security, defense, law, legislation, government, ministry, comments, rules,

ÚVOD

Autor sa v odbornom článku snaží o objasnenie jednotlivých štádií legislatívneho procesu v Slovenskej republike. Pretrvávajúce problémy jednotlivých štádií legislatívneho procesu bývajú mnohokrát predmetom rôznych diskusií či už laickej verejnosti na rôznych diskusných fórach na internete ale aj odbornej verejnosti. Napriek mnohým kritickým pripomienkam v oblasti jednotlivých štádií legislatívneho procesu nenašla sa vôľa kompetentných k potrebe revízie na zmeny sledujúce úpravu jednotlivých štádií legislatívneho procesu.

1. ZHODNOTENIE STAVU PRÍPRAVY LEGISLATÍVY OBLASTI BEZPENOSTI A OBRANY

Príprave zákonov sa v súčasnosti prikladá čím ďalej tým menšia pozornosť čo má za následok zhoršovanie kvality právneho prostredia. Tento negatívny jav – prudký nárast počtu prijímaných právnych predpisov ako aj častých zmien v už prijate platnej právnej úprave spočíva v neustálej potrebe nárastu tvorby legislatívy mnohokrát ani riadne neodôvodnenej. Enormný nárast potreby tvorby právnych predpisov má za následok zhoršovanie technickej stránky legislatívnej činnosti, čo sa v praxi prejavuje duplicitou jednotlivých textov právnych noriem. Tento jav v aplikačnej praxi mnohokrát vyúsťuje ku kontradiktórnosti jednotlivých

textov právnych noriem. Enormný nárast počtu prijímaných právnych predpisov je odrazený aj v kvalite samotného legislatívneho procesu čo je zapríčinené preťaženosťou odborných komisií participujúcich na samotnom legislatívnom procese. Veľká kvantita prijímaných zákonov sťažuje prehľadnosť jednotlivých právnych úprav.

Vo všeobecnosti je známe, že platná právna úprava (Ústava SR, ústavné zákona, medzinárodné zmluvy, zákony, nariadenia vlády, vyhlášky, opatrenia a pod.) ustanovujú pravidlá v podobe úprav jednotlivých práv a povinností štátnych orgánov, fyzických osôb a právnických osôb. Platná právna úprava reguluje a určuje pravidlá správania sa. Skôr ako sa právna norma stane všeobecným záväzným a uznaným pravidlom správania v podobe jej zverejnenia v Zbierke zákonov Slovenskej republiky, je potrebný dlhý a náročný proces prípravy označovaný ako legislatívny proces.

S poukazom na tvorbu legislatívy upravujúcej bezpečnostné a strategické dokumenty štátu je potrebné chápať, že tieto dokumenty výrazne ovplyvňujú kvalitu bezpečnostnej politiky štátu. Bezpečnostnú politiku štátu treba chápať v spoločenskej činnosti, ktorá tvorí súhrnný základ štátnych záujmov a nástrojov k dosiahnutiu cieľov. Bezpečnostnú politiku treba chápať v piatich rovinách:

- zahraničnú politiku v oblasti bezpečnosti štátu;
- obrannú politiku;
- politiku v oblasti vnútornej bezpečnosti;
- hospodársku politiku v oblasti bezpečnosti štátu;
- politika verejnej informovanosti v oblasti bezpečnosti štátu.

Základným strategickým dokumentom Slovenskej republiky, ktorý tvorí rámec bezpečnostnej politiky je Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky, ktorá bola prijatá NR SR 27. septembra 2005.

Ďalším významným strategickým dokumentom v oblasti zabezpečenia obrany štátu je Obranná stratégia prijatá NR SR 23. septembra 2005. Obranná stratégia vychádza z bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky a bližšie dotvára obecný rámec podmienok obrany štátu. Obranné stratégia má byť akýmsi základom pre tvorbu novej právnej úpravy resp. pre novelizáciu jestvujúcej právnej úpravy. Obranná stratégie je akýmsi teoretickým vymedzením zabezpečenia vonkajšej obrany štátu.

Pre tvorbu legislatívy bezpečnostných a strategických dokumentov štátu je príznačné, že tieto dokumenty majú predovšetkým prostredníctvom právnych noriem zabezpečiť obranu štátu, ochranu vnútornej bezpečnosti a poriadku vrátane ochrany občanov, ich majetku a životného prostredia.

Vo všeobecnosti je pre právne normy príznačné, že musia byť najmä v súlade sústavou SR, medzinárodnými zmluvami a ústavnými zákonmi a taktiež musia rešpektovať a zachovávať ľudské práva. Je namieste podotknúť, že práve ľudské práva možno v niektorých prípadoch obmedziť. Obmedzenie ľudských práv pomocou právnej normy je možné práve v prípade výskytu krízových stavov a pri ich riešení. Právny rámec obmedzenia základných ľudských práv a slobôd je vyjadrený v článku 51 ods. 2 Ústavy SR, z ktorého vyplýva, že podmienky a rozsah obmedzenia základných práv a slobôd a rozsah povinností v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu ustanoví ústavný zákon. Táto

blanketná právna norma bola transponovaná do ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov (k 23.09.2013 novely: 113/2004 Z .z., 566/2005 Z. z. 181/2006 Z. z.). Poukázaním na základný rámec tak Bezpečnostnej stratégie ako aj Obrannej stratégie, považujúc ich za základné piliere bezpečnosti štátu a jeho obrany kde túto úlohu a povinnosť musí na seba prevziať štát a zabezpečiť tieto základné úlohy zabezpečenia bezpečnosti štátu a verejného poriadku práve vytvorením vhodnej a účinnej právnej úpravy. Taktiež sme poukázali na možnosť a zároveň nevyhnutnosť, v prípade tvorby legislatívy pre zabezpečenie obrany a bezpečnosti, obmedziť základné ľudské práva a slobody v nevyhnutnej miere k dosiahnutiu účelu. Tieto základné atribúty by mal mať na pamäti každý kto sa podieľa na legislatívnom procese, ktorého výsledkom má byť právna norma upravujúca obranu a bezpečnosť.

Pri príprave legislatívy právnej normy upravujúcej bezpečnosť a obranu štátu, je neustále potrebné pripomínať, že ak má byť výsledná právna norma perfektná, musia sa na legislatívnom procese aktívne podieľali všetky zložky štátu verejnosť z tohto procesu nevynímajúc. Všetky zložky štátu z dôvodu, že takmer každá zložka štátu , najmä ústredných orgánov štátnej správy, sa v určitej miere podieľa na zabezpečovaní bezpečnosti a obrany. Opak však žiaľ býva pravdou, jednotlivé štátne orgány nepristupujú v rámci pripomienkového konania k legislatívnym zmenám zákonov v oblasti bezpečnosti a obrany zodpovedne. Tento negatívny jav je spojený pravdepodobne s prebiehajúcou hospodárskou krízou, kde jednotlivé rezorty priority vidia skôr v úprave svojej legislatívy v ekonomickej a finančnej oblasti, týkajúcej sa ich hlavnej činnosti v dobe bezpečnosti mieru a pokoja.

Príprava legislatívnych zmien na poli bezpečnosti a obrany musí vychádzať z dostatku informácii a ich analýz. Práve opak je pravdou, tvorcovia legislatívy upravujúcej bezpečnostnú politiku nedisponujú kvalitnými analýzami proces ovplyvňujúcich bezpečnosť a obranu. Tento jav je podporený aj nedostatkom právomocí jednotlivých orgánov štátnej správy alebo aj prelínaním ich právomocí kedy nie vždy je jasné v koho kompetencii je riešenie aktuálneho problému. Taktiež negatívne je vnímaná aj účasť verejnosti na legislatívnom procese.

2.LEGISALTÍVNY PROCES TVORBY PRÁVA V SR

Platný právny poriadok Slovenskej republiky je členený hierarchicky:

- Ústava SR, ústavné zákony, výsledky referenda so silou ústavného zákona;
- Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a slobodách;
- Zákony, iné medzinárodné zmluvy a výsledky referenda o dôležitých otázkach verejného záujmu;
- Nariadenia vlády, vyhlášky ústredných orgánov štátnej správy, výnosy;
- Všeobecne záväzné nariadenia orgánov územnej samosprávy a miestnych orgánov štátnej správy.

Podľa článku 2 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky :

Štátna moc pochádza od občanov, ktorí ju vykonávajú prostredníctvom svojich volených zástupcov alebo priamo.

Podľa článku 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky :

Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.

Podľa článku 2 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky :

Každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá.

S poukazom na citované ustanovenia Ústavy SR, najmä na čl. 2 ods. 2, je jediným zákonodarným orgánom v Slovenskej republike Národná rada Slovenskej republiky, teda disponuje legislatívnou iniciatívou. Legislatívna iniciatíva je právo podávať návrhy zákonov. Legislatívna iniciatíva patrí predovšetkým vláde SR, poslancom NR SR, výborom NR SR a ústredným orgánom štátnej správy, najmä ministerstvám. Vláda SR uplatňuje legislatívnu iniciatívu ako kolektívny orgán t.j. ako celok. Poslanci NR SR môžu podávať návrhy zákonov jednotlivo alebo v rámci jednotlivých zoskupení ako tzv. poslanecké návrhy zákonov. Vláda SR ako výkonný orgán verejnej moci k naplneniu jej práva legislatívnej iniciatívy vypracúva plán legislatívnych úloh vlády. Z tohto plánu je možné predpokladať pravdepodobný zámer vlády k úprave spoločenských vzťahov vo vnútri štátu a kto bude zodpovedný za prípravu návrhu .

Postup legislatívnej činnosti je upravený v § 67 až 97 zákona č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku NR SR v znení neskorších predpisov a v Legislatívnych pravidlách, ktoré boli uverejnené v Zbierke zákonov SR pod č. 19/1997 Z. z. V legislatívnych pravidlách sú upravené požiadavky na predkladanie jednotlivých návrhov na legislatívne zmeny.

Legislatívny zámer je potrebné vypracovať najmä pri zákonoch, ktoré majú dopad na ekonomiku, hospodárstvo a financie. Takýmto procesom legislatívneho zámeru je potrebné podrobiť aj návrhy právnych predpisov strategických dokumentov štátu ako aj zákonov upravujúcich vnútornú alebo vonkajšiu bezpečnosť. Samotný legislatívny zámer vypracúva gestor- spravidla ministerstvo, ktoré bude zodpovedné za vypracovanie samotného návrhu zákona. K legislatívnemu zámeru sa vyjadrujú všetky ústredné orgány štátnej správy a prechádza posudzovaním Inštitútu pre aproximáciu práva. Úlohou legislatívneho zámeru je vytvoriť podmienky k prijatiu perfektnej právnej normy. Právna norma, ktorá sa má upravovať bezpečnosť a obranu musí byť vypracovaná jednoducho, zrozumiteľne, usporiadane, musí byť terminologicky presná a zrozumiteľná, nesmie transponovať (preberať) ustanovenia iných zákonov.

Po vypracovaní textu návrhu nového zákona a súvisiacich materiálov, najmä dôvodovej správy, je celý materiál predkladaný na tzv. vnútorné pripomienkové konanie na danom ministerstve, kde sa v určenej lehote môžu k návrhu vyjadriť všetky sekcie ministerstva a jeho ďalšie organizačné útvary. Po vnútornom pripomienkovom konaní je návrh zákona v súlade s legislatívnym pravidlami zverejňovaný na portáli právnych predpisov a odoslaný na pripomienkovanie v medzirezortnom pripomienkovom konaní všetkým ministerstvám, Národnej banke Slovenska, Generálnej prokuratúre, Inštitútu pre aproximáciu práva, Najvyššiemu kontrolnému úradu a iným orgánom. Pripomienkovanie v medzirezortnom pripomienkovom konaní sa uskutočňuje v 15 dňovej lehote, kde pripomienkujúce subjekty môžu vzniesť pripomienky k predloženému návrhu. Pripomienky majú povahu odporúčania a predkladateľ ich nemusí vziať do úvahy. Pripomienky označené ak o zásadné nesmú byť predkladateľom zamietnuté a predkladateľ sa s nimi musí vyporiadať a v prípade ich zamietnutia túto skutočnosť musí odôvodniť a uskutočniť s tým kto pripomienky označil ako zásadné, rozporové konanie. V tomto štádiu legislatívneho konania môže návrh zákona pripomienkovať aj verejnosť- jednotlivý občania a to prostredníctvom portálu právnych predpi-

sov. Ak pripomienku k návrhu zákona podporí aspoň 500 fyzických osôb alebo právnických osôb, potom musí predkladateľ zákona prerokovať vznesenú pripomienku so zástupcom verejnosti. Po ukončení a vyhodnotení pripomienkového konania je návrh zákona predkladaný predsedovi NR SR v počte 260 výtlačkov vrátane elektronickej formy, spolu s návrhom zákona je predkladaný aj sprievodný list podpísaný predsedom vlády SR a uznesením vlády SR. Po prijatí návrhu zákona sa začína legislatívny proces v NR SR. Predložený návrh zákona sa zaradí na program najbližšej schôdze a doručí poslancom minimálne 15 dní pred schôdzou. Návrh uvedie „navrhovateľ" spravidla zástupca vlády SR (minister) alebo zástupca niektorého z výborov NR SR, následne začne k návrhu rozprava. V tomto procese nemožno k návrhu predkladať žiadne pozmeňovacie návrhy, hlasuje sa o návrhu ako celku, výsledok hlasovania môže byť:

- NR SR vráti návrh na dopracovanie;
- NR SR návrh odmietne t,j, ďalej nebude pokračovať v rokovaní o tomto návrhu;
- NR SR odsúhlasí, že návrh postupuje do druhého čítania.

V druhom čítaní je návrh zákona prerokovávaný v jednotlivých výboroch a je možnosť k návrhu predkladať pozmeňujúce návrhy. Návrh vždy prerokuje ústavnoprávny výbor z hľadiska súladu s ústavou, ústavnými zákonmi medzinárodnými zmluvami, ktorými je SR viazaná. V druhom čítaní je v jednotlivých výboroch určení poslanec- spravodajca, ktorý podá o prerokovávanom zákone správu a informuje výbor o vyjadreniach, posudkoch a pripomienkach , súčasne navrhne výboru či sa má návrh prijať alebo zamietnuť. Na čítanie vo výbore je najmenej 30 dňová lehota. Výbor má právo požiadať vedecké ústavy, odborníkov alebo iné ustanovizne o ich názor, stanovisko potrebné k prerokovaniu vo výbore. Po samotnom prerokovaní nvrhu výbor vypracúva k návrhu stanovisko s odporúčaním schváliť resp. návrh zamietnuť. Výsledky zo všetkých výborov NR SR spracuje gestorský výbor, ktorý určí spoločného spravodajcu, ktorý informuje NR SR. O návrhu rokuje plénum NR SR minimálne 48 hodín od doručenia spoločnej správy všetkým poslancom. V treťom čítaní sa o návrhu zákona hlasuje ako o celku. Tretie čítanie sa obmedzí len na ustanovenia návrhu ku ktorým boli prijaté pozmeňujúce resp. doplňujúce návrhy, môže byť pritom navrhnutá oprava drobných legislatívno-technických chýb. V rámci tretieho čítania prichádza do úvahy aj vrátiť návrh zákona späť do režimu druhého čítania, takúto zmenu však môže navrhnúť 30 poslancov. V ktorom koľvek štádiu legislatívneho konania v NR SR môže vziať predkladateľ návrh späť, pokiaľ je však návrh už v treťom čítaní , so späť vzatím musí súhlasiť NR SR. Zákon, ktorý je schválený v NR SR podpisuje predseda vlády SR, predseda NR SR a prezident SR. Schválený a podpísaný zákon zašle predseda NR SR najneskôr do 21 dní odo dňa jeho schválenia na uverejnenie do Zbierky zákonov SR. Dňom vyhlásenia v Zbierke zákonov sa zákona stáva platným. Účinnosť nadobudne vyhlásený zákon 15. dňom po vyhlásení alebo dátumom , ktorý je ako účinnosť vyznačený priamo v zákone.

ZÁVER

Neustále meniace sa bezpečnostné prostredie si vyžaduje pružnejšie reagovať na zmeny v podmienkach, tak aby sa dali v dostatočnom predstihu vykonávať opatrenia na elimináciu hrozieb narušenia bezpečnosti či obrany štátu. V prípade vzniku konkrétneho ohrozenia alebo výskytu krízovej situácie je potrebné mať na pomoc kvalitnú právnu úpravu pomocou ktorej je možné rýchlo, účinne a najmä čo najšetrnejšie odstrániť vzniknuté následky. Toto nebude možné bez včasnej reakcie na zmeny v neustále sa meniacom bezpečnostnom prostredí v globalizovanom svete. V článku sme sa v stručnosti snažili poukázať na problémy pri

príprave legislatívy upravujúcej bezpečnosť a obranu štátu, kedy sa tejto problematike nedostáva náležitá pozornosť. Slovenská republika, je krajnou pomerne pokojnou, kde je pravdepodobnosť narušenia obrany veľmi nízka a takisto môžeme konštatovať, že oproti iným európskym krajinám je i nízka pravdepodobnosť narušenia vnútornej bezpečnosti vo väčšom rozsahu. Žijeme však v globalizovanom svete kde sa zmeny rýchlo prenášajú z krajiny na krajinu a preto i napriek nízkym rizikám nemôžeme v tejto oblasti zostať pasívny a musíme vykonávať účinné opatrenia pri príprave legislatívy na riešenie krízových a mimoriadnych situácií. V článku sme sa snažili stručným a jednoduchým spôsobom poukázať na nevyhnutnosť obmedzenia základných ľudských práv v zákonoch týkajúcich sa obrany a bezpečnosti a kriticky poukázať na pasivitu pri pripomienkovaní návrhov a v stručnosti opísať legislatívny proces od prípravy právneho predpisu až po jeho vyhlásenie v Zbierke zákonov Slovenskej republiky.

LITERATÚRA:

1) Ústava Slovenskej republiky 460/1992 Zb.
2) Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov,
3) Ústavný zákon č. 23/1991 Zb. ktorým sa uvádza LISTINA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky,
4) Zákon č. 321/2002 Z. z. o ozbrojených silách Slovenskej republiky,
5) Zákon č. 570/2005 Z. z. o brannej povinnosti v znení neskorších predpisov,
6) Zákon č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov,
7) Zákon č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu v znení neskorších predpisov,
8) Zákon č. 129/2002 Z. z. o integrovanom záchrannom systéme, v znení neskorších predpisov,
9) Zákon č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov,
10) Uznesenie NR SR č. 19/1997 Z. z. Legislatívne pravidlá ,
11) Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky,
12) Obranná stratégia Slovenskej republiky,
13) Biela kniha o obrane,

KYBERNETICKÉ HROZBY A KYBERNETICKÝ TERORIZMUS
THE CYBER THREATS AND CYBER TERRORISM

Lenka TOMÁŠEKOVÁ

ABSTRACT

Zmeny v globálnom bezpečnostnom prostredí a nárast prehlbujúcej sa globalizácie po celom svete umožňuje nárast terorizmu a organizovaného zločinu. Zlepšuje sa ich prístup k najnovším informáciám, technológiám, finančným zdrojom a technickým nástrojom. Na základe vyššie uvedeného je možné očakávať v blízkej budúcnosti rast nevojenských asymetrických hrozieb. Kybernetický terorizmus a boj proti nemu je najnovšia náročná úloha pre medzinárodné spoločenstvo. Slovensko ešte oficiálne nezaregistrovalo kybernetický útok, takže jeho bezpečnosť nebola zatiaľ takto ohrozená. Na druhej strane je tento problém veľmi aktuálny a je potrebné ho riešiť.

Changes in global security environment and influence of deepening globalization all over the world increase capabilities of terroristic and crime organizations and improve their access to the newest information, technologies, financial resources and technical tools. Based on the above it can be expected in the near future asymmetric growth of non-military threats. Cyber-terrorism and combating the latest difficult task for the international community. Slovakia still did not register officially cyber attack, so its safety is not compromised so far. On the other hand, this problem is very active and needs to be addressed.

Keywords
Bezpečnostné hrozby, kybernetické hrozby, kybernetický terorizmus, nevojenské asymetrické hrozby
Security threats, cyber threats, cyber-terrorism, non-military asymmetric threats

ÚVOD

Zaistiť bezpečnosť svojich občanov patrí medzi základné úlohy štátu. Je nevyhnutná pre jeho rozvoj vo všetkých smeroch, ktoré ovplyvňujú fungovanie štátu a jeho občanov – ekonomický, spoločenský, politický, kultúrny, environmentálny a vojenský smer. Ak je táto potreba naplnená, jedinec i spoločnosť môže napredovať a vyvíjať sa. Neustále zmeny v spoločenskom a prírodnom prostredí kontinuálne menia bezpečnostné výzvy a hrozby, s ktorými sa musí ľudstvo vysporiadať. Tieto hrozby a výzvy sú dynamické, vzájomne previazané a podliehajú zmenám v závislosti od národných, regionálnych a globálnych podmienok. V boji proti globálnym hrozbám by reakcia iba na národnej resp. regionálnej úrovni nebola dostačujúca, pretože tieto problémy si vyžadujú globálny prístup celého ľudstva.

Intenzívna internacionalizácia, rastúca internetizácia a liberalizácia spoločnosti, rapídny nárast vzájomnej prepojenosti jednotlivých aktérov v rámci prebiehajúcich globalizačných procesov a kontinuálne zrýchľovanie spolupráce na nadnárodnej úrovni spolu s oslabovaním časových a priestorových bariér prinášajú so sebou nielen pozitíva ale aj negatíva. Vzhľadom na rýchly vedecko-technický rozvoj posledných desaťročí zameraný hlavne na sféru informačno-komunikačných technológií, začína byť najnovšou a v mnohých smeroch aj najkomplikovanejšou hrozbou pre ľudstvo kybernetický priestor a hrozby s ním súvisiace – kybernetické vojny a kybernetický terorizmus[1].

[1] IVANČÍK, R. Energetická bezpečnosť – neoddeliteľná súčasť národnej a medzinárodnej bezpečnosti.

Slovenská republika zatiaľ nezaznamenala takúto hrozbu, ktorá by bola zameraná na ohrozenie jej bezpečnosti. To však neznamená, že sa tak nemôže stať v budúcnosti. Práve preto už začalo aj Slovensko v spolupráci s ostatnými členmi NATO a EÚ participovať na zvyšovaní schopnosti reagovať na takéto kybernetické útoky adekvátne a včas, aby v prípade útoku v kybernetickom priestore došlo k čo najmenším škodám. V minulom roku NATO čelilo 2500 závažnejším útokom. Tieto útoky sa stali častejšími, komplexnejšími a nebezpečnejšími, ako tomu bolo v minulých rokoch.

Ako uviedol 4. júna 2013 v Bruseli generálny tajomník NATO A. F. Rasmussen, počítačové systémy aliancie sú bežne vystavené útokom neznámych hackerov a preto by mali členské krajiny do jesene dosiahnuť „*plnú operačnú spôsobilosť*" v počítačovej obrane. Snaha NATO a EU o zabezpečenie čo najväčšej možnej ochrany pred kybernetickými útokmi je evidentná už niekoľko rokov. Škody napáchané takýmito útokmi majú veľkú hodnotu a žiadny štát si nemôže dovoliť ohroziť životy a majetky svojich občanov ako aj svojej kritickej infraštruktúry.

1. BEZPEČNOSŤ, BEZPEČNOSŤ ŠTÁTU, BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE

Rýchly vývoj v oblasti technicko-informačných a komunikačných technológií je jeden z hlavných dôvodov, prečo dochádza k zmene pohľadu na bezpečnosť z globálneho, regionálneho, národného i individuálneho hľadiska. Kybernetický priestor je podľa nášho názoru právom nazývaný „*novodobým bojiskom*", v ktorom je veľmi ťažké určiť a usvedčiť útočníka. Je povinnosťou každého štátu, aby ako garant zaistenia bezpečnosti a ochrany svojich občanov, ich zdravia, majetku a práv, riešil tento problém komplexne a flexibilne. Tiež považujeme za nevyhnutné vytvoriť dostatočný legislatívny rámec, ktorý bude schopný chrániť občanov a inštitúcie Slovenskej republiky pred kybernetickými útokmi. Ako uviedol bezpečnostný expert Wayne Burke[2], ak si v dnešnej dobe chcete byť istý bezpečnosťou, nemôžete používať v podstate žiadnu elektroniku.

Bezpečnosť znamená, že sú to trvalo chránené životne dôležité záujmy jednotlivca, spoločnosti a štátu pred vnútornými a vonkajšími ohrozeniami. Je samozrejmé, že bezpečnostné hrozby a opatrenia proti nim sú iné u jednotlivca, určitej časti spoločnosti a v prípade štátu. Za nevyhnutnú považujeme vzájomnú integritu, vďaka ktorej sa vytvárajú účinnejšie a flexibilnejšie nástroje na zaistenie bezpečnosti[3]. Štát a jeho inštitúcie tu majú prioritné postavenie. U nás zatiaľ nedošlo k vážnemu kybernetickému útoku na životne dôležité inštitúcie, organizácie a zariadeni, ktorých znefunkčnenie alebo narušenie by mohli spôsobiť veľké straty materiálneho či finančného charakteru, alebo dokonca ohroziť ľudské životy.

Bezpečnosť štátu je nutné chápať komplexne ako účelné prepojenie roviny politickej, vojenskej, hospodárskej, informačnej ako aj úseku vnútorného poriadku a ochrany obyvateľstva v akejkoľvek krízovej situácii[4]. Každá z týchto parciálnych častí bezpečnosti sa mení a vyvíja samostatne, ale zároveň sú navzájom prepojené, čo vytvára jedinečnú štruktúru každého štátu a jeho bezpečnosti. Bezpečnosť štátu je ohrozená vonkajšími aj vnútornými činiteľmi, ktoré sa v prípade kybernetických hrozieb a terorizmu nedajú jednoznačne identifikovať. Práve to je jeden z vážnych aktuálnych problémov štátov nielen Európskej únie a NATO. Včasná a správna identifikácia útočníka je nevyhnutná z pohľadu právneho, taktického aj politického.

[2] HOLEŠ, M. Hackerom na krádež peňazí stačí aj mobil.
[3] HOFREITER, L. Teória riešenia konfliktov.
[4] NOVÁK, L. a kol. Plánovanie zdrojov na riešenie krízových situácií.

2. KYBERNETICKÉ HROZBY, KYBERNETICKÝ TERORIZMUS

Možnosti kybernetických hrozieb stúpajú zároveň s neustálym vývojom informačno-komunikačných technológií (ďalej len IKT). To, čo odborníci v oblasti bezpečnosti a IKT predpovedali, sa za posledné roky stalo realitou. Nielen rozvoj IKT ale tiež čoraz väčšia „závislosť" ľudí na sociálnych sieťach, zdieľanie osobných a citlivých informácií prostredníctvom týchto sietí, umožňuje rozvíjať kybernetické hrozby, ktoré narúšajú individuálnu bezpečnosť občanov štátu. Kybernetická kriminalita, informačno-komunikačné hrozby predstavujú vážne riziko pri používaní moderných IKT. Tieto hrozby sa neustále vyvíjajú, niektoré zanikajú, iné sú eliminované. Autori za nové a veľmi vážne hrozby považujú práve IKT, ktoré umožňujú sociálnu komunikáciu[5].

Negatívne javy môžeme pozorovať aj na úrovni štátnej správy, administratívy, v širokom politickom spektre. Ekonomická, technologická, vojenská a sociálna závislosť na IKT je veľká a významná. Kybernetické hrozby a terorizmus menia bezpečnostné doktríny štátov, aliancií a zoskupení. Jednotlivé štáty sú donútené k vzájomnej spolupráci, nakoľko kybernetický priestor nemá presne stanovené hranice, totožnosť útočníka je neznáma a dokázateľnosť veľmi náročná.

2.1 KYBERNETICKÉ HROZBY

Hrozby sú späté s ľudstvom od jeho počiatku. Prežitie často záviselo od schopnosti predvídať, poučiť sa, dokázať flexibilne reagovať ale tiež napríklad aj od náhody. Aj v dnešnej dobe sa ľudia snažia hrozby predvídať, eliminovať resp. minimalizovať ich dopad. Či už ide o bezpečnosť jednotlivca, určitej skupiny, štátu alebo celého medzinárodného spoločenstva.

Dnes ľudstvo prechádza po súši, vode, vzduchu a vesmíre do piateho rozmeru, do virtuálneho prostredia. Všetko, čo sa dnes odohráva v našej realite je sprevádzané aktivitami vo virtuálnom kyberpriestore. V tomto priestore má svoje miesto takmer každá stránka spoločenského bytia. A práve každá z týchto stránok môže byť zneužitá a predstavovať bezpečnostnú hrozbu[6].

Hrozba ako prejav, gesto, opatrenie alebo čin, ktorý odráža schopnosť alebo dokonca zámer niekomu spôsobiť určitú škodu. Táto škoda môže byť menšia, väčšia alebo dokonca nenahraditeľná - vyvoláva u ohrozeného strach[7]. IKT môžu byť prostriedkom aj cieľom pre účely kybernetickej kriminality. Štát sa musí snažiť prijať všetky opatrenia na zaistenie bezpečnosti svojich občanov pred kybernetickými hrozbami. (už dlhší čas prebieha kybernetická vojna medzi Čínou a USA, Iránom a Izraelom, ap.)

Pri koncepčnom riešení ochrany na úrovni jednotlivca, firiem a štátnych orgánov, je potrebné vyriešiť veľa netriviálnych problémov v medzinárodnom prostredí ako napríklad:

- neustále rastúce príležitosti ku kybernetickej kriminalite
- mnoho útokov nie je detekovaných, nevie sa, že vôbec prebehli
- problematickosť určenia „miesta trestného činu"
- zaistenie dôkazov (digitálnych stôp)
- určenie originálnosti dát
- znemožnenie zničenia stôp

[5] RAK, R., PORADA, V. Základné trendy a hrozby kybernetickej kriminality.
[6] GREGA, M., SCHÓBER, T., NEČAS, P. Minulé a možné ciele kyberterorizmu.
[7] EICHLER, J. Medzinárodní bezpečnost na počátku 21. století.

- zaistenie dostatočných vyšetrovateľských analytických kapacít a ich technického vybavenia
- otázky ľudských práv a súkromia
- medzinárodná spolupráca a.p.[8]

Kybernetické hrozby majú rôzne úrovne – globálnu, národnú, odvetvovú a priemyselnú, individuálnu. G*lobálne kybernetické hrozby* v sebe zahŕňajú systémové technologické chyby a zneužívanie technologického princípu fungovania samotných sietí, ktoré môžu spôsobiť kolaps infraštruktúry v mnohých krajinách a regiónoch. *Národné kybernetické hrozby* môžu spôsobiť vyradenie kľúčových sektorov daného štátu (obrana, ekonomika,ap.). *Odvetvová a priemyselná úroveň* v sebe zahŕňa kybernetické hrozby pre firmy, podniky, bankové subjekty a ich vyradenie, informačná špionáž, ap. Kybernetické hrozby na úrovni *jednotlivca* v sebe zahŕňajú hlavne úniky osobných a citlivých informácií z osobných počítačov, resp. jeho zneužitie na útoky na menšie podniky[9].

2.2 KYBERNETICKÝ TERORIZMUS

Na začiatku 21. storočia sa stáva terorizmus fenoménom, ktorý zásadným spôsobom zasahuje do globálnej bezpečnosti. Za významným medzník „boja proti novodobému terorizmu“ sa považuje 11. september 2001.

Terorizmus v globalizovanom svete ako aktéra svetovej politiky, ktorý nie je teritoriálne identifikovaný, nemá svoje územie, oficiálnu reprezentáciu, viditeľnú armádu, ignoruje hranice, nemá stanovené a tolerované aktivity, či určité humanitárne zásady[10]. Teroristi sú všade a súčasne nikde, sami si volia ciele, formu a taktiku útoku. Teroristi využívajú všetky vymoženosti a novinky IKT na svoju násilnícku činnosť. Práve vďaka IKT sa jednotlivé teroristické bunky dorozumievajú medzi sebou, sú schopné plánovať útok na niekoľko tisíc kilometrov vzdialenom mieste. Bezhraničnosť kybernetického priestoru im takto poskytuje možnosť plánovať predtým nerealizovateľné útoky, pri ktorých je potrebné minimum prostriedkov a ľudí na útoky, ktoré sú zväčša zamerané na podkopanie morálky a hodnôt terorizovanej skupiny, štátu, regiónu.

Eichler hovorí, že teroristi útočia s cieľom prilákať na seba pozornosť, vytvoriť atmosféru strachu, destabilizovať štát, jeho vierohodnosť a autoritu, resp. si vynútiť zmenu jeho vnútornej alebo zahraničnej politiky. Uvádza päť základných cieľov teroristického útoku: priemysel, ozbrojené sily, politici, infraštruktúra štátu a obyvateľstvo[11].

Severoatlantická aliancia definuje kyberterorizmus ako kybernetický útok, ktorý prebieha za použitia alebo zneužitia počítača alebo informačných a komunikačných sietí tak, aby bola spôsobená dostatočná deštrukcia alebo narušenie za účelom generovania strachu alebo zastrašovania spoločnosti v mene ideologického cieľa[12].

Internet poskytuje unikátne možnosti extrémistickým skupinám aj jednotlivcom a to najmä v oblasti lacnej, relatívne utajenej a hlavne rýchlej komunikácie, kedy slúži k obojstrannej výmene informácií a pokynov k plánovaniu a koordinácii aktivít alebo prevodu

[8] RAK, R., PORADA, V. Základné trendy a hrozby kybernetickej kriminality.
[9] ZEMKO, R. Kybernetická bezpečnosť.
[10] HOFREITER, L. Teória riešenia konfliktov.
[11] EICHLER, J. Medzinárodní bezpečnost na počátku 21. století.
[12] BOTTESINI, B. J. Medzinárodná kooperácia v boji proti kyberterorizmu.

finančných prostriedkov. Podstatnou mierou sa internet podieľa na šírení propagandy, mobilizácii a získavaní nových sympatizantov, sponzorov[13].

Kybernetický terorizmus môžeme považovať za efektívnejší, ekonomickejší a sofistikovanejší spôsob vedenia teroristických útokov. Na zrealizovanie takéhoto útoku je potrebné minimum osôb (špecialistov), podstatne menej finančných prostriedkov a IKT ako pri realizácii „klasického" teroristického útoku. Výsledkom takéhoto kybernetického útoku môže byť narušenie kritickej infraštruktúry.

Kybernetická kriminalita je úzko prepojená s kybernetickým terorizmom. IKT technológie majú vysoký potenciál pre široké spektrum najrozmanitejších bezpečnostných hrozieb a teroristických útokov, pričom je veľmi ťažké ich evidovať, dokumentovať, vyšetrovať a dokazovať trestnú činnosť[14]. Kybernetické útoky majú rôzne formy – modifikácia dát, odcudzenie informácií, šírenie dezinformácií, elektronická bomba, vydieranie, zaťažovanie komunikačnej infraštruktúry, atď. A aké sú dôvody na kybernetické útoky?

Napríklad tieto:

- najlacnejší spôsob teroristických útokov
- vystopovať útok je zložitejšie ako pri „klasickom" útoku
- útočníci ľahko zakryjú svoju totožnosť a miesto
- neexistujú žiadne fyzické bariéry a kontroly, ktoré treba odstrániť, obísť
- útok je možné vykonať vzdialene, z ľubovoľného miesta
- jeden druh útoku je možné vykonať na veľký počet cieľov
- je možné naraz zasiahnuť veľkú skupinu ľudí[15]

ZÁVER

Proces zmien v globálnom bezpečnostnom prostredí v posledných desaťročiach nabral rýchly a dynamický rozvoj, preto je nevyhnutné, aby jednotlivé štáty, organizácie a inštitúcie národného aj medzinárodného charakteru boli schopné včas tieto zmeny zaznamenať a adekvátne na ne reagovať. Každý štát by mal svoju bezpečnostnú politiku, jej ciele, nástroje a formy, prispôsobovať aktuálnym bezpečnostným hrozbám a výzvam. Bezpečnostné hrozby sa menia kontinuálne s vývojom spoločnosti. To, čo bolo pred pár rokmi len víziou, sa dnes stáva skutočnosťou. Jednotlivec je schopný cez výkonný počítač ohroziť celú krajinu alebo región. Stačí málo a kybernetická hrozba globálneho rozsahu môže ochromiť život na našej planéte. A pritom na to bude stačiť USB kľúč.

Pre Slovenskú republiku, ako malú krajinu s limitovanými ľudskými a hospodárskymi zdrojmi, je regionálne bezpečnostné prostredie (so susednými štátmi) len na prvý pohľad dôležitejším referenčným rámcom než stále výraznejšie globálne prostredie (Novák, 2010). Preto sa naši politickí predstavitelia snažia o medzinárodnú spoluprácu v oblasti kybernetickej bezpečnosti z dôvodu zaistenia kompatibility riešení a dostatočnej úrovne ochrany globálneho prostredia. Táto úloha je náročná a vyžaduje si flexibilné, vysoko odborné kapacity s potrebným know-how. V čase celosvetovej krízy je ťažké presadzovať realizáciu bezpečnostných opatrení v oblasti kybernetického priestoru, kde je možné len v určitej miere deklarovať efektívnosť a návratnosť prijatých opatrení. Ale sme toho názoru, že pre zaistenie ochrany štátu a jeho občanov je nevyhnutné, aby táto oblasť bezpečnosti nebola odsúvaná na okraj záujmu iba z dôvodu, že u nás ešte nedošlo k žiadnemu vážnemu kybernetickému útoku. Časom aj

[13] GREGA, M., SCHÓBER, T., NEČAS, P. Minulé a možné ciele kyberterorizmu.
[14] RAK, R., PORADA, V. Základné trendy a hrozby kybernetickej kriminality.
[15] CHROBÁK, J. Kybernetický terorizmus.

tento druh hrozby zasiahne našu krajinu a preto sme radi, že aj naši politickí predstavitelia začínajú obracať svoju pozornosť týmto smerom. Na konferencii o bezpečnosti GLOBSEC 2013 sa ministri zahraničných vecí V4 dohodli na spoločnej deklarácii. Takto chcú posilniť vzájomnú spoluprácu v regióne proti bezpečnostným hrozbám, ktoré sa neustále vyvíjajú a menia.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

BOTTESINI, B. J. 2008. Medzinárodná kooperácia v boji proti kyberterorizmu. In *EAQ*, roč. 3, č. 4, s. 10-11, ISSN 1336-8761

CHROBÁK, Július. 2004. *Kybernetický terorizmus.* Dostupné na: http://www.edi.fmph.uniba.sk/winczer/SocialneAspekty/Chrobak.htm

EICHLER, Ján. 2006. *Medzinárodní bezpečnost na počátku 21. století.* Praha : AVIS Praha. 2006. s. 303. ISBN 80-7278-326-2

GREGA, Matúš, SCHÓBER, Tomáš, NEČAS, Pavel. 2012. Minulé a možné ciele kyberterorizmu. In *Vykorystannja pedagogičnych technologij u praktyci roboty sučasnoji školy: materialy mižnarodnoji naukovo-praktyčnoji internet-konferenciji*. Perejeslav-Chmel´nyc´kyj.KSV: 2012. s. 170 – 178. ISBN 966-8122-62-4

HOFREITER, Ladislav. 2008. *Teória riešenia konfliktov*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, 2008. s. 206. ISBN 978-80-8040-347-8

HOLEŠ, Michal. 2013. *Hackerom na krádež peňazí stačí aj mobil*. Dostupné na: http://www.spravy.pravda.sk

IVANČÍK, Radoslav. 2012. Energetická bezpečnosť – neoddeliteľná súčasť národnej a medzinárodnej bezpečnosti. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť 2012*: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika. 2012. s. 173-183. ISBN 978-80-8040-4508-5

NOVÁK, Ladislav a kol. 2010. *Plánovanie zdrojov na riešenie krízových situácií*. In *Žilinská univerzita Žilina.* Dostupné na internete: <http://www3.ekf.tuke.sk/re/Dopady%20vstupu%20do%20EU/V%EDzia%20v%FDvoja%20SR%20do%20roku%202020_IVO/3_bezpecnost.pdf>

RADA, Imrich. 2012. *Ďalšou zbraňou hromadného ničenia bude zrejme USB kľúč*. Dostupné na: http://www.financnytrh.com

RAK, Roman, PORADA, Viktor. 2011. Základné trendy a hrozby kybernetickej kriminality. In *Bezpečné Slovensko a Európska Únia 2011: Zborník príspevkov z V. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice: VŠBM. 2011. s. 401-410. ISBN 978-80-89282-65-4

ZEMKO, Radoslav. 2012. *Kybernetická bezpečnosť.* Dostupné na: http://www.eaq.sk/node/1651/

http://www.teraz.sk/zahranicie/ministri-obrany-diskutuju-v-bruseli/48130-clanok.html

Lenka TOMÁŠEKOVÁ, Mgr.
VÚ 1201 Kuchyňa
lenka.tomasekova@gmail.com

УПРАВЛЕНИЕ ОСНОВНЫМИ ТЕХНОГЕННЫМИ РАДИАЦИОННЫМИ РИСКАМИ В ЯДЕРНОЙ ЭНЕРГЕТИКЕ УКРАИНЫ

MANAGEMENT OF BASIC TECHNOGENIC RADIOACTIVE RISKS OF NUCLEAR ENERGY IN UKRAINE

Inga URIADNIKOVA

АННОТАЦИЯ

В статье дан основной анализ проблем в ядерной энергетике Украины. Представлены возможности управления основными техногенными радиационными рисками для повышения ядерной безопасности государства.

Ключевые слова: управление техногенными рисками, ядерная энергетика.

ABSTRACT

The paper gives a basic analysis of the problems in the nuclear power industry of Ukraine. Presents the possibility of managing the main technogenic radioactive risks to the enhancement of nuclear security of the state.

Keywords: management of technological risks, nuclear power.

ВВЕДЕНИЕ

В современном мире человек подвергается воздействию различных негативных факторов: техногенных, природных, социально-экономических, политических, экологических, которые в той или иной мере наносят ущерб его здоровью: начиная от состояния психологического или физиологического дискомфорта до гибели человека. Оценка и сравнительный анализ рисков позволяют определить основные приоритеты, направленные на снижение воздействия негативных факторов, представляющих основную угрозу здоровью. Результаты научных исследований показывают, что радиационные риски являются неотъемлемой частью техногенных рисков, которым подвержен современный человек.

Радиационные риски - это такие риски, которые могут возникать в результате непосредственного следствия: радиационного облучения; присутствия радиоактивного материала (в том числе радиоактивных отходов) или его выброса в окружающую среду; утраты контроля за активной зоной ядерного реактора, ядерной цепной реакцией, радиоактивным источником или любым другим источником излучения [1].

Международный опыт показывает, что важную роль в предотвращении и снижении техногенных радиационных рисков играет эффективное управление, основанное на оценке и анализе рисков и применении методов оценки риска здоровья населения. Это позволит оценить вклад различных негативных факторов и оптимизировать затраты на снижение рисков.

1.1. СОСТОЯНИЕ АТОМНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ УКРАИНЫ

В настоящее время в эксплуатации на украинских АЭС находится 15 энергоблоков, из них 13 – ВВЭР-1000, 2 – ВВЭР-440. Отрасль обеспечивает работой более 37 тыс. человек. На протяжении последних лет атомные электростанции вырабатывают более 50% электроэнергии страны [2].

17 октября 1996 года постановлением Кабинета Министров №1268 было создано государственное предприятие «Национальная атомная энергогенерирующая компания «Энергоатом» (НАЭК «Энергоатом»), объединившая обособленные подразделения: Запорожскую АЭС, Ровненскую АЭС, Южно-Украинскую АЭС, Хмельницкую АЭС, ОП "Атомремонтсервис", ОП «Атомкомплект», ОП "Научно-технический центр", ОП "Атомэнергомаш", ОП "Аварийно-технический центр", ОП "Атомпроектинжиниринг", ОП "Донузлавская ВЭС", ОП "Складское хозяйство" и ОП "Энергоэффективность".

НАЭК «Энергоатом» подчиняется Министерству топлива и энергетики Украины. Министерство топлива и энергетики формирует государственную политику в отрасли, представляет и отстаивает интересы Украины в МАГАТЭ, других международных организациях относительно функционирования ядерной энергетики [2].

В соответствии с Законом Украины «Об использовании ядерной энергии и радиационной безопасности» на НАЭК «Энергоатом» возложены функции эксплуатирующей организации, отвечающей за безопасность всех АЭС страны, занимается сооружением новых и реконструкцией действующих энергомощностей, закупкой свежего и вывозом отработанного ядерного топлива, созданием национальной инфраструктуры обращения с отработанным ядерным топливом и радиоактивными отходами, физической защитой объектов атомной энергетики, переподготовкой, повышением квалификации кадров, решением социальных проблем своих работников.

На сегодняшний день главной задачей НАЭК «Энергоатом» было и остается увеличение производства электроэнергии на атомных электростанциях при условии постоянного повышения уровня безопасности их эксплуатации. Также специалисты компании работают над проблемами продления срока эксплуатации украинских энергоблоков, над вопросами наращивания мощности, выбора нового типа реактора, создания незамкнутого ядерно-топливного цикла, осуществляют поиск вариантов альтернативного ядерного топлива и т.д. [2].

В 2006 г. Кабинет Министров Украины утвердил «Энергетическую стратегию Украины до 2030 года» [3].

Решающую роль в принятии новой энергетической стратегии Украины сыграли два фактора:

- Газовый конфликт между Россией и Украиной 2005 – 2006 годов;
- Существенное повышение цен на нефть на мировых рынках в 2005 и начале 2006 года.

Главным пунктом в энергетической стратегии Украины до 2030 года рассматривается диверсификация поставок топлива [3].

На протяжении 2005 года цены на нефть на мировом рынке испытывали значительные колебания, в основном в сторону повышения. За 2005 год экспортная цена нефти на условиях поставки Urals (med) выросла почти на 36 % (с 295 до 400 долл. за тонну). Цены на российскую нефть, поступающую на переработку в Украину, выросли за этот же период почти на 70 %.

Новая стратегия развития энергетики, состоит в уменьшении доли потребления газа и нефтепродуктов на электростанциях и приоритетном развитии угольной и атомной энергетики. К 2030 году планируется строительство 11 новых блоков АЭС суммарной мощностью 16,5 ГВт, 9 замещающих блоков общей мощностью 10,5 ГВт и двух дополнительных блоков на ХАЭС по 1 ГВт каждый [3]. Важная роль в этом документе отведена развитию гидроэнергетики, использованию альтернативных источников энергии и шахтного метана, который, по приблизительным расчётам, в шахтах Донбасса имеется в количествах 12 триллионов $м^3$, но на данный момент просто расточительно выкидывается в атмосферу. Неотъемлемой частью новой концепции также является внедрение энергосберегающих и ресурсосберегающих технологий. Последние будут внедряться на ТЭС путём замены старого, почти полностью изношенного оборудования, оставшегося с советских времён.

Согласно утвержденной обновленной Энергетической стратегии Украины до 2030 г. и на дальнейшую перспективу, перед НАЭК «Энергоатом» стоят такие задачи [4]:

- выбрать 3 – 4 новые площадки для строительства АЭС;
- разработать ТЭО на сооружение на новых площадках в 2019 – 2021 гг. блоков общей мощностью 6 ГВт;
- обосновать и принять решение о продлении срока эксплуатации пилотного блока – ровненского-1, а после этого – остальных в зависимости от срока, когда истечёт их проектный ресурс;
- до конца 2016-го ввести в эксплуатацию 2 ГВт новых мощностей на площадке Хмельницкой АЭС – хмельницкий-3 и хмельницкий-4.

В дальнейшем Компания планирует [4]:

- в 2024 – 2030 гг. ввести в эксплуатацию замещающие и дополнительные энергоблоки общей мощностью 12,5 ГВт;
- начать выполнение работ по снятию с эксплуатации шести энергоблоков АЭС после завершения продленного срока их эксплуатации;
- в 2027 – 2030 гг. начать строительство 6,5 ГВт новых мощностей АЭС для ввода их в эксплуатацию после 2030 г.

Основным фактором будущего выхода атомной энергетики на уровень ведущей энергетической составляющей является полное соответствие растущим требованиям к безопасности. Поэтому среди приоритетных направлений государственной политики в сфере ядерной энергетики, определенных Энергетической стратегией, также есть повышение безопасности эксплуатации действующих АЭС, что отвечает международным обязательствам Украины и рекомендациям МАГАТЭ.

В Энергетической стратегии Украины на период до 2030 года говорится, что потребление электроэнергии в Украине к 2030 году вырастет в 2,2 раза – с 176,9 до 395,1 млрд. кВт/ч [4]. Эти показатели связаны с ростом ВВП страны, который увеличится в 3,1 раза, с 413,9 млрд. грн., в 2005 г. до 1286,2 млрд. грн., в 2030 г., т.е. 4,9 % в год.

К 2015 году потребление электроэнергии вырастет до 231 млрд. кВт/ч, к 2020 году – до 287 млрд. кВт/ч [4].

При этом, согласно оптимистическому сценарию, к 2030 году потребление электроэнергии вырастет до 440,4 млрд. кВт/ч, пессимистичному – до 336,4 млрд. кВт/ч [4].

В то же время, объем производства электроэнергии вырастет в 2,3 раза – с 185,2 в 2005 году до 420,1 млрд. кВт/ч в 2030 году[4] (рис.1). При этом будет сохранена

доминирующая часть производства электроэнергии на тепловых (40,8 % в 2005 году, 39,8 % в 2030 году) и атомных (47,9 % и 52,1 % соответственно) электростанциях. Вместе с тем, будет увеличено производство на гидроэлектростанциях с 12,1 до 14,1 млрд. кВт/ч и за счет нетрадиционных и возобновляемых источников энергии с 0,01 до 2 млрд. кВт/ч к 2030 году[4].

Энергостратегией предусмотрено снижение потерь электроэнергии в сетях при ее транспортировке с 14,7 % в 2005 году до 8,2 % в 2030 году, а удельные затраты топлива на ее производство с 378,9 до 345,7 г на кВт/ч [3, 4].

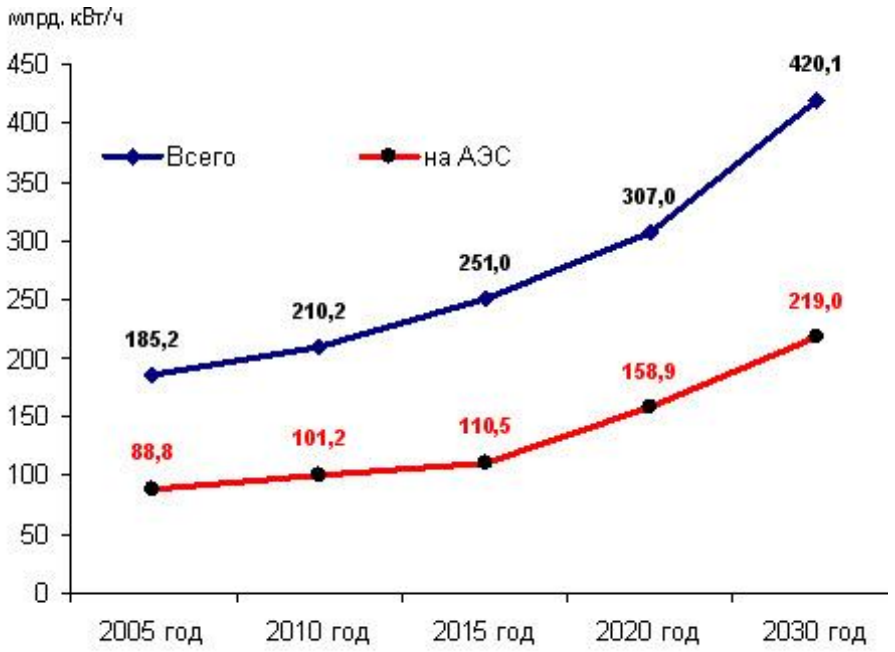

Рис.1. Годовое производство электроэнергии в Украине в период 2005-2030 гг., млрд. кВт·ч

Для обеспечения намеченных Энергетической стратегией объемов производства электроэнергии установленная мощность электростанций вырастет за 25 лет с 52 млн. кВт/ч до 88,5 млн. кВт/ч, в том числе на ТЭС – с 30,2 до 42,2 млн. кВт/ч, АЭС – с 13,8 до 29,5 млн. кВт/ч. Мощности ГЭС-ГАЭС увеличатся с 4,7 до 10,5 млн. кВт/ч [3, 4].

При этом производство электроэнергии из собственного топлива, как планируется, вырастет с 38,1% до 91,7% [3, 4].

В НАЭК «Энергоатом» Украины за 8 месяцев 2013 года в эксплуатации находилось [2]:

- 15 энергоблоков – установленная мощность - 13 835 МВт;
- 2 гидроагрегата ТГАЭС – установленная мощность - 302 МВт;
- 2 гидроагрегата АлГЭС – установленная мощность - 11,5 МВт;
- 99 ветроустановок ДВЭС – установленная мощность - 11,6 МВт.

1. Доля электроэнергии НАЭК «Энергоатом» в отечественной электроэнергетике составляет[2]:

- от объема производства – 43,3%;
- в структуре Энергорынка – 44,6%.

2. Выработано 55 084,8 млн кВт/ч электроэнергии, что больше планового показателя на 159,0 млн кВт/ч. Плановое задание по производству электроэнергии выполнено на 100,3% [2].
3. В Энергорынок отпущено 51 652,5 млн кВт/ч электроэнергии, что больше планового показателя задания на 422,5 млн кВт/ч. Плановое задание по отпуску электроэнергии выполнено на 100,8% [2].

Коэффициент использования установленной мощности за 8 месяцев 2013 года составил 68,1%.

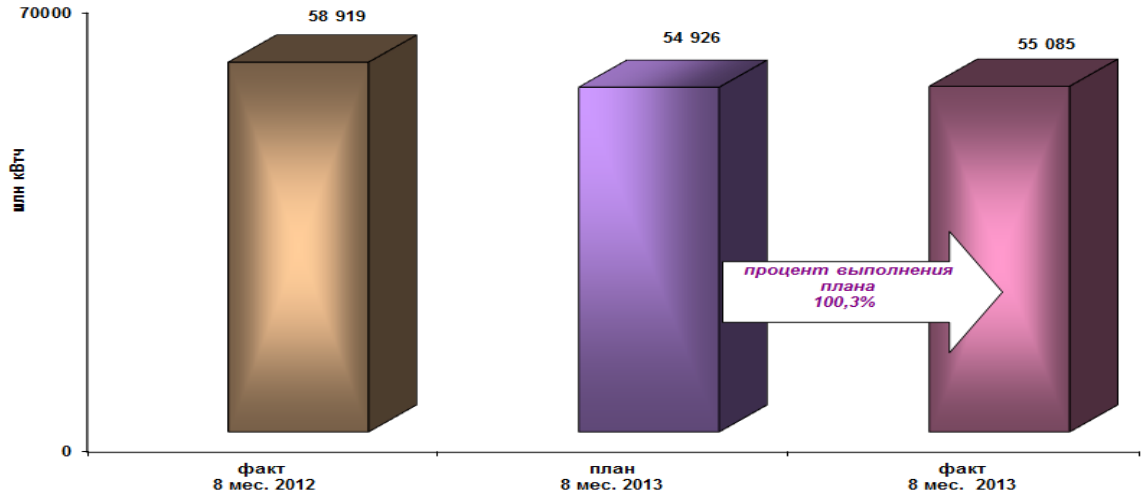

Рис. 2. Производство электроэнергии ГП НАЭК «Энергоатом» [2].

4. За указанные сроки выполнено [2]:
   - восемь планово-предупредительных ремонтов;
   - пять текущих ремонтов;
   - внеплановые ремонты отсутствуют.
5. В работе АЭС произошло 4 нарушения в работе АЭС, что на 6 нарушений меньше, чем за 8 месяцев 2012 года [2].
6. За 8 месяцев 2013 года в НАЭК «Энергоатом» произошло 2 несчастных случая. Аварий и пожаров не было [2].
7. Радиационные параметры, которые характеризуют работу АЭС НАЭК «Энергоатом» за 8 месяцев 2013 года, не превышали нормативных показателей, а радиационная защита персонала и населения обеспечивались на достаточном уровне. Эксплуатация атомных станций в отчетном периоде не вызвала никаких экологических изменений, которые свидетельствовали об ухудшении положения окружающей среды в районах их расположения. Уровень безопасности атомных электростанций Украины отвечает требованиям законодательства и международным рекомендациям [2].

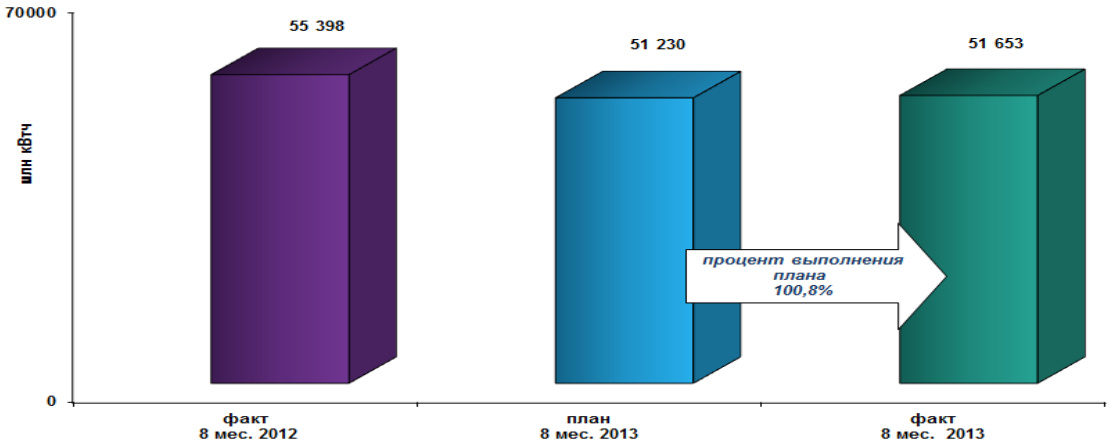

Рис. 3. Отпуск электроэнергии ГП НАЭК «Энергоатом» [2].

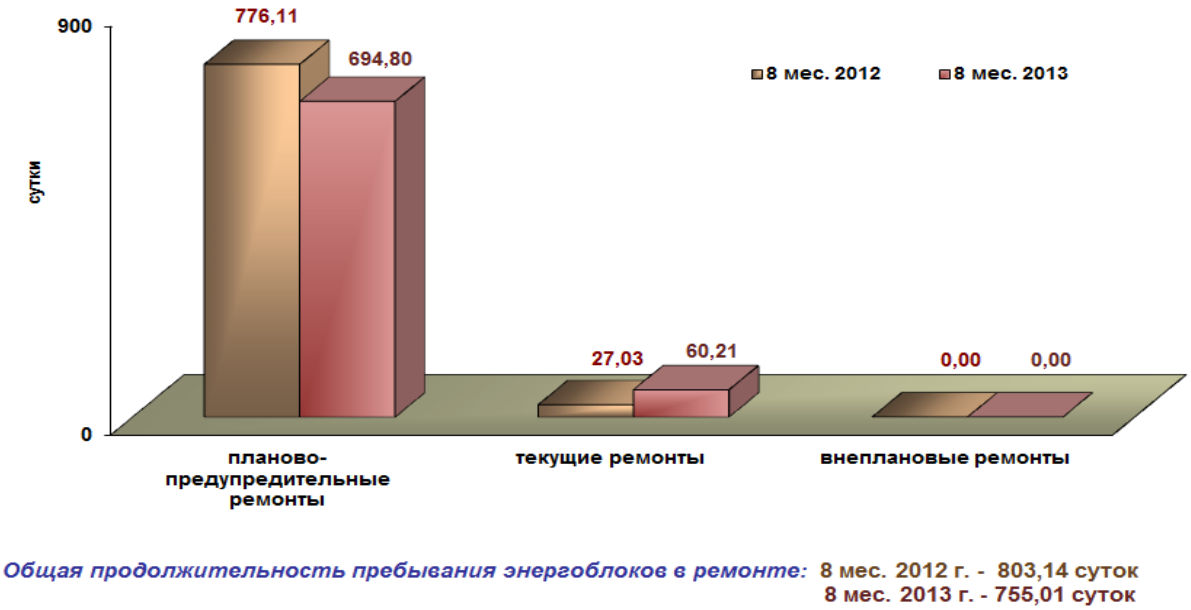

Рис. 4. Продолжительность пребывания энергоблоков АЭС в ремонтах [2].

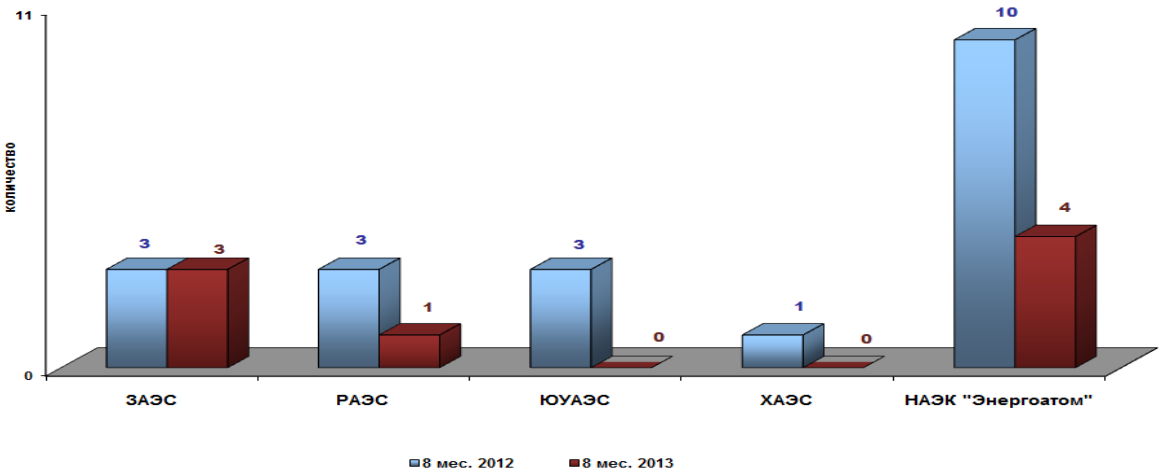

Рис. 5. Нарушения в работе энергоблоков АЭС [2].

1.2. УПРАВЛЕНИЕ ОСНОВНЫМИ ТЕХНОГЕННЫМИ РАДИАЦИОННЫМИ РИСКАМИ В ЯДЕРНОЙ ЭНЕРГЕТИКЕ

Исходя из того, что атомная электростанция (АЭС) представляет собой ядерную установку для производства энергии в заданных режимах и условиях применения, располагающуюся в пределах определённой проектом территории, на которой для осуществления этой цели используются ядерный реактор или реакторы и комплекс необходимых систем, устройств, оборудования и сооружений с необходимым персоналом. Прежде всего это энергетическая и техническая система по выработке электроэнергии.

В общем случае любая работающая техническая система обладает определенной производительностью, которая может колебаться от некоторого min к некоторому max. При прочих равных условиях, производительность работы любой системы будь то атомные, тепловые или какие-либо другие станции в теплоэнергетике является функцией многих переменных интенсивности использования ресурсов этой системы (энергия, материалы, рабочие режимы). Технологическая себестоимость очистки воды при эксплуатации системы также является функцией многих переменных интенсивности использования ресурсов системы, хотя зависимости, в отличие от производительности работы, являются другими. Кроме того, на технологическую себестоимость влияют такие факторы как амортизация оборудования, арендные платежи, зарплата персонала, накладные расходы и другие составляющие [5,6].

Вероятность риска при эксплуатации энергетической системы, также будет зависеть от этих факторов, поскольку повышение интенсивности использования ресурсов увеличивает вероятность отказов, частичных отказов и увеличивает влияние инерционности рабочих процессов на качество работы системы в штатном режиме. Закономерности, отражающие эти зависимости, могут быть получены статистически и экспериментально, причем эти зависимости могут быть представлены, используя различные планы и обработки статистических и экспериментальных данных в виде довольно удобных степенных зависимостей, охватывающих большое число производственных факторов.

В общем случае зависимость вероятности техногенного радиационного риска от интенсивности использования ресурсов системы может быть представлена в виде:

$$R = A \cdot X_1^{y1} \cdot X_2^{y2} \cdot X_3^{y3} \cdot \ldots \cdot X_n^{yn} \qquad (1)$$

где - $x_1, x_2, x_3, \ldots x_n$ - ресурсные составляющие процесса выработки электроэнергии;
$y_1, y_2, y_3, \ldots y_n$ – некоторые степенные показатели, отражающие изменение R при соответствующем изменении ресурсных составляющих;
A – некоторый масштабный и размерный коэффициент, обеспечивающий равенство размерности в левой и правой части уравнения.

Технологическая себестоимость получения электроэнергии может быть представлена в виде:

$$C = B \cdot X_1^{z1} \cdot X_2^{z2} \cdot X_3^{z3} \cdot \ldots \cdot X_n^{zn} \qquad (2)$$

где – $x_1, x_2, x_3, \ldots x_n$ - ресурсные составляющие процесса выработки электроэнергии;
$z_1, z_2, z_3, \ldots z_n$ – некоторые степенные показатели, отражающие изменение C при соответствующем изменении ресурсных составляющих;

B - некоторый масштабный и размерный коэффициент, обеспечивающий равенство размерности в левой и правой части уравнения, а также учитывает такие составляющие себестоимости как амортизация, арендные платежи, оплата персонала, накладные расходы.

Производительность работы системы (атомной станции) может быть представлена аналогичной зависимостью

$$W = D \cdot X_1^{k1} \cdot X_2^{k2} \cdot X_3^{k3} \cdot \ldots \cdot X_n^{kn} \quad (3)$$

где - x_1, x_2, x_3,…...x_n - ресурсные составляющие процесса выработки электроэнергии;
k_1, k_2, k_3,…...k_n – некоторые степенные показатели, отражающие изменение W при соответствующем изменении ресурсных составляющих;
D – некоторый масштабный и размерный коэффициент, обеспечивающий равенство размерностей в левой и правой части уравнения.

Стратегия организации оптимального управления может идти по двум направлениям [5, 6]:
1. Минимизация функции R при наличии ограничений по C (не выше определенного уровня) и по W (не ниже определенного уровня).
2. Максимизация функции W при наличии ограничений по C (не выше определенного уровня) и по R (не выше определенного предела).

Обе эти задачи можно решить методами известными из теории оптимального управления.

Наиболее рационально решать задачу 2 поскольку в этом случае можно сразу задаться желаемым значением вероятности риска. Исходя из принятого решения можно сформулировать задачу следующим образом:

Максимизируется функция (3), что определяет максимальную производительность работы установки при наличии ограничений (1) и (2).

В результате имеем:

$$W = D \cdot X_1^{k1} \cdot X_2^{k2} \cdot X_3^{k3} \cdot \ldots \cdot X_n^{kn} \rightarrow \max \quad (4)$$

при

$$R = A \cdot X_1^{y1} \cdot X_2^{y2} \cdot X_3^{y3} \cdot \ldots \cdot X_n^{yn} \le R_\partial \quad (5)$$

и

$$C = B \cdot X_1^{z1} \cdot X_2^{z2} \cdot X_3^{z3} \cdot \ldots \cdot X_n^{zn} \le C_\partial \quad (6)$$

где R и C соответственно допустимые значения вероятности риска и себестоимости выработки электроэнергии. Решение задачи осложняется тем, что в данном случае есть всего 3 уравнения и n неизвестных. Для того, чтобы преодолеть это препятствие необходимо выполнить два условия:
1. Проанализировать ресурсные составляющие и определить те, которые влияют на процесс. После этого из выбранных составляющих определить m таких, которые подвергаются регулируемому воздействию при работе системы. Естественно при этом $m < n$.
2. Сложить дополнительные m-3 уравнения, описывающие характеристики некоторых сторон процесса выработки электроэнергии, зависящие от выбранных m-3. В этом случае число неизвестных станет равным числу уравнений и задача получит однозначное решение.

Имеем:

$$W = D \cdot x_1^{k1} \cdot x_2^{k2} \cdot x_3^{k3} \cdot \ldots \cdot x_m^{km} \to \max \quad (7)$$

при

$$R = A \cdot x_1^{y1} \cdot x_2^{y2} \cdot x_3^{y3} \cdot \ldots \cdot x_m^{ym} \le R_д \quad (8)$$

$$C = B \cdot x_1^{z1} \cdot x_2^{z2} \cdot x_3^{z3} \cdot \ldots \cdot x_m^{zm} \le C_д$$

$$\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots$$

$$V_m = F \cdot x_1^{a1} \cdot x_2^{a2} \cdot x_3^{a3} \cdot \ldots \cdot x_m^{am} \le V_д \quad (9)$$

$X_1 \ldots\ldots X_m$ – ресурсные составляющие, оказывающие существенное влияние на технологический процесс и подвергающиеся регулирующему воздействию, V_m - ограничения некоторого параметра процесса, Vд - допустимое значение параметра Vm.

Исходя из полученных уравнений, задачу можно сформулировать следующим образом.

Максимизируется функция максимальной производительности процесса:

$$W = D \cdot x_1^{k1} \cdot x_2^{k2} \cdot x_3^{k3} \cdot \ldots \cdot x_m^{km} \quad (10)$$

при наличии следующих ограничений:

$$\begin{cases} R = A \cdot x_1^{y1} \cdot x_2^{y2} \cdot x_3^{y3} \cdot \ldots \cdot x_m^{ym} \le L_1 \\ C = B \cdot x_1^{z1} \cdot x_2^{z2} \cdot x_3^{z3} \cdot \ldots \cdot x_m^{zm} \le L_2 \\ \ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots \\ V_m = F \cdot x_1^{a1} \cdot x_2^{a2} \cdot x_3^{a3} \cdot \ldots \cdot x_m^{am} \le L_m \end{cases} \quad (11)$$

Максимизуемая функция и ограничения являются нелинейными. Для того, чтобы получить линейные зависимости удобно провести решение данной задачи в логарифмической форме. Прологарифмировав, имеем:

$$\begin{cases} LnW = LnD + k_1 Ln\, x_1 + k_2 Ln\, x_2 + \cdots + k_m Ln\, m_m \\ LnR = LnA + y_1 Ln\, x_1 + y_2 Ln\, x_2 + y_3 Ln\, x_3 + \ldots + y_m Ln\, x_m \le Ln\, L_1 \\ LnC = LnB + z_1 Ln\, x_1 + z_2 Ln\, x_2 + z_3 Ln\, x_3 + \ldots + z_m Ln\, x_m \le Ln\, L_2 \\ \ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\

$$\begin{cases} y_1 \cdot x_1^* + y_2 \cdot x_2^* + y_3 \cdot x_3^* + ... + y_m \cdot x_m^* = Ln\, L_1 - LnA = L_1^* \\ z_1 \cdot x_1^* + z_2 \cdot x_2^* + z_3 \cdot x_3^* + ... + z_m \cdot x_m^* = Ln\, L_2 - LnB = L_2^* \\ \cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots\cdots \\ a_1 \cdot x_1^* + a_2 \cdot x_2^* + a_3 \cdot x_3^* + ... + a_m \cdot x_m^* = Ln\, L_3 - LnF = L_m^* \end{cases} \quad (14)$$

Таким образом, поставленная задача свелась к задаче линейного программирования, которую легко решить.

Очевидно, что значения x_1^*, x_2^*, x_3^* , x_m^*, удовлетворяющие системе ограничений будут искомыми оптимальными значениями ресурсных составляющих, которые обеспечивают максимальную производительность при эксплуатации данной системы. Проведя потенцирование зависимостей (13), получаем реальные значения ресурсных составляющих x1, x2, x3 ... xm, которые необходимо поддерживать, для того, чтобы процесс выработки электроэнергии имел максимальную производительность, приемлемый риск и приемлемые экономические показатели. Для расчетов оптимальных значений целевой функции оптимального управления радиационными рисками уже работающей системы, построена компьютерная программа, которая дает возможность делать многочисленные вычисления и отрабатывать большой объем информации.

ВЫВОДЫ

1. Обобщенный алгоритм оптимального управления качеством и безопасностью при выработке электроэнергии с целью минимизации техногенного радиационного риска для любой энергетической системы может быть найден, используя следующую методологию:

- составление структурной схемы энергетической системы;

- анализ технологических режимов, влияющих на качество;

- технико-экономический анализ величин, ограничивающих значения режимов, дающих минимальное загрязнение;

- получение математических выражений, отражающих зависимость величины загрязнения и величины ограничений от конкретных технологических режимов (метод статистически планируемого эксперимента или метод наименьших квадратов).

2. Оптимизацию работы любой энергетической системы в большинстве случаев следует проводить, выбирая в качестве целевой функции экономические показатели, то есть минимизируя расходы в рамках ограничений за пределы которых не следует выходить.

3. Уравнения, с помощью которых решается задача оптимизации в случае действующей энергетической системы следует разрабатывать, опираясь на реальные статистические результаты исследований работы, что дает возможность получить уравнения, которые в известных пределах достаточно точно описывают работу системы и те зависимости, которые при работе имеют место.

4. Составление аналитических уравнений может быть рекомендовано только на стадии проектирования и результаты, которые можно получить с их помощью, следует рассматривать как результаты в первом приближении.

5. При составлении уравнений, как аналитических, так и эмпирических в первую очередь следует обращать внимание на энергетические характеристики от которых, как правило, в значительной степени зависит экономическая эффективность.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Safety Fundamentals:* Fundamental Safety Principles, IAEA Safety Standards Series No. SF-1, IAEA, Vienna (2006). [22]
2. *Місце НАЕК «Енергоатом» на енергоринку України*. Сайт «Енергоатом». Електронный ресурс. Режим доступа: http://www.energoatom.kiev.ua/ua/about_nngc/nngc
3. *Міністерство енергетики та вугільної промисловості України*. Офіційний веб-сайт. Електронний ресурс. Режим доступу: http://mpe.kmu.gov.ua.
4. *Проект обновленной «Энергетической стратегии Украины на период до 2030 года»* (далее - документ) разработан во исполнение Национального плана действий на 2012 год по внедрению Программы экономических реформ на период 2010 - 2014 годы "Богатое общество, конкурентоспособная экономика, эффективное государство", утвержденного Указом Президента Украины от 12 марта 2012 № 187/2012.
5. URYADNIKOVA Inga. *Risk management in water treatment systems to improve the environmental safety of operation of thermal power facilities.* – Banska Bystrica, Slovakia: Bratia Sabovci, s. r. o. Zvolen, 2011. – 102 p. ISBN 978-80-557-0200-1.
6. *Trestne pravo, kriminalistika, bezpecnostne vedy a forenzne discipliny v kontexte kontroly criminality.* Pocta prof. JUdr. Ing. Viktorovi Poradovi, DrSc., Dr.h.c.mult. k 70. narodeninam./Jaroslav Ivor a kolektiv (…Zaplatynskyi V., Uryadnikova I. …). Plzen: Vydavatelstvi a nakladatelstvi Ales Cenek, 2013. – 905 s. ISBN 78-80-7380-440-4.

STRATEGICKÁ A BEZPEČNOSTNÁ KULTÚRA POĽSKA
SECURITY AND STRATEGIC CULTURE OF POLAND

Jaroslav UŠIAK, Radoslav IVANČÍK

ABSTRACT

Cieľom príspevku je poukázať na vývoj strategickej kultúry Poľska v historických súvislostiach a priblížiť jej prepojenie na formovanie bezpečnostnej politiky od rozpadu bipolárneho rozdelenia sveta po súčasnosť. Zdrojom východiska bude prehľad udalostí vplývajúcich na formovanie strategickej kultúry a analýza strategických dokumentov zasadených do zahranično-politických súvislostí posledných dvoch dekád. Analýza poukazuje na zásadné a kľúčové prvky, ktoré ovplyvnili formovanie do súčasnosti: výrazný vplyv nadobudnutej strategickej kultúry z minulosti na správanie sa štátu v bezpečnostnej politike do súčasnosti – či už nedôvera voči okolitým mocnostiam (Nemecka a Ruska), potreba dosiahnutia lídra v regionálnom až širšom kontexte (Vyšehradská skupina, Európska únia), či strategické partnerstvo presahujúce Atlantický oceán (Spojené štáty americké).

The aim of this paper is to highlight the development of strategic culture of Poland in historical context and its connection to shaping security policy since the collapse of the bipolar division of the world today. Analysis is based on events affecting the formation of strategic culture and strategic analysis of documents embedded in the foreign policy context in last two decades. The analysis highlights the essential and key elements that influenced the formation to the present day: a strong influence of the acquired strategic culture through the past behaviour of the state in the security policy to the present – e.g. the distrust to the outside powers (Germany and Russia), the need to achieve a regional or wider leadership, (Visegrad Group, European Union), and a strategic partnership in the Transatlantic area (United States).

Keywords
Bezpečnostná politika, strategická kultúra, Poľsko, bezpečnostná stratégia, obranná stratégia
Security policy, strategic culture, Poland, security strategy, defence strategy

ÚVOD

Z hľadiska základnej korelácie delíme bezpečnostné prostredie na vonkajšie a vnútorné. V oboch prípadoch vstupuje do korelácie medzi subjektmi a objektívnou realitou štát a jeho politický systém. Nielen ako jednotka usporiadania určitej spoločnosti v určitom čase a priestore, ale aj ako súbor orgánov, inštitúcií a pravidiel vytvorených na ochranu vlastnej štátnej idey, integrity, občanov i na ochranu pred vonkajšími hrozbami, ktoré vykazujú osobitné špecifiká podľa toho, na akých hodnotách je postavený politický systém štátu a čo tvorí jeho základné jadro. Tento vzťah zároveň vytvára špecifickú strategickú kultúru, ktorá je rozdielna vzhľadom k tomu, či analyzujeme veľmoci alebo malé štáty. Cieľom príspevku je z tohto hľadiska poukázať na vývoj strategickej a bezpečnostnej kultúry Poľska, prostredníctva historických východísk a udalostí, ktoré formovali strategickú kultúru a prostredníctvom stratégií prijatých po skončení bipolárneho rozdelenia sveta.

1. HISTORICKÉ VÝCHODISKÁ STRATEGICKEJ KULTÚRY POĽSKA

Počiatky poľskej strategickej kultúry siahajú do 10. storočia, keď sa poľské kmene náležiace k západným Slovanom usadili na strednej Visle. Zjednotiteľom bol **knieža Mešek z rodu Piastovcov**, kmeň sa sám nazýval Polani, z čoho je odvodený aj názov budúceho štá-

tu. Ďalšie zjednocovanie kmeňov uskutočnil **Boleslav Chrabrý**, ktorý spojil kmeňové územia Polanov s Lužicou, Pomoranskom a Haličom, a stal sa prvým poľským kniežaťom v rokoch 992-1025 a neskôr prvým poľským kráľom. Tento územný útvar musel hneď od počiatku čeliť výbojom z juhovýchodu (Kyjevská Rus), západu (nemecké rytierske rády) a juhu (Přemyslovci). Strategickým činom bolo prijatie kresťanstva a zriadenie arcibiskupstva v Hnezdne (Gnezdno), čím sa poľské kmene zbavili nemeckého cirkevného vplyvu. V 11. až 13. storočí sa poľské územie striedavo upevňovalo a oslabovalo v súvislosti s výbojmi okolitých polabských a ruských kmeňov, s najsilnejším centrom krakovským kniežatstvom.[1] Význam poľského územia ako stabilného slovanského osídlenia bol dvojaký, vytvárali sa tu podmiensky pre *cordon sanitaire* ranného stredoveku medzi germánskym a ruským územím. Druhý význam súvisel s prastarou „jantárovou cestou", ktorá viedla od rímskych čias od Jadranského mora cez Balkán, Moravu až k Baltskému moru. Významnými obchodnými a mocenskými strediskami sa stali najmä mestá Ľvov a Krakov, už v 13. storočí kozmopolitné strediská obchodu, priemyslu a vzdelanosti, kde sa rozvíjal jazyk a náboženstvo a ktoré prevyšovali význam iných miest vtedajšej strednej Európy.[2] Vývoj východnej Európy však bol iný ako na západe kontinentu. Na západe už v rannom stredoveku vznikali silné feudálne monarchie, založené zväčša na princípe jedného majoritného národu. Vo východnej Európe sa tiež vyvíjali veľké štátne celky, ich národná skladba však bola pestrá. Geopolitické zdôvodnenie tohto rozdielu vychádza z geografických daností. Východná Európa, územie dnešnej Ukrajiny a západného Ruska tvorili rozsiahle roviny, kde sa obyvateľstvo miešalo prirodzeným spôsobom, najmä v čase vojenských výbojov tatárskych vojsk. Poľské, litovské, západoruské, severoruské, fínske kmene sa často spájali zo strategických dôvodov súvisiacich s ochranou pred tatárskymi vpádmi z východu, juhu a ako hradba proti vplyvu rádu nemeckých rytierov zo západu.

Práve pre územie Poľska boli tieto hrozby podnetom vytvoriť Poľsko-litovský štát (13. storočie). Na začiatku 14. storočia sa väčšej časti územia zmocnil český **kráľ Václav II**, až po vymretí Přemyslovcov sa **knieža Vladislav Lokietka** (1261-1333) stal poľským kráľom (1306-1333). Poľsko však pri výbojoch proti rádu nemeckých rytierov postupne stratilo Sliezsko, Mazursko a Pomoransko, oslabilo svoju moc a strategicky prestalo hrať úlohu dôležitého aktéra na rozhraní východu a západu. V 16. storočí sa v poľsko-litovskej ríši stala šľachta najmocnejším stavom, ktorý určoval národné i bezpečnostné záujmy štátu. Odvíjali sa od ochrany územia prostredníctvom spojeneckých vzťahov s Litvou, Čechami a obranou pred vtedajšími hrozbami, najmä tureckými vpádmi do južnej a strednej Európy. Od druhej polovice 17. storočia sa územie Poľska dostalo do hlbokej a dlhodobej krízy. Vojny v predchádzajúcich storočiach, narastajúca moc Pruska a boj o rakúske dedičstvo devastovali poľnohospodárstvo a tým aj obchod. Trhové mestá boli hospodársky oslabené, čím naďalej narastala moc šľachty, ktorá však nebola schopná zjednotiť štát rozdelený na vojvodstvá, ktoré spravovali miestne snemy. O vnútornom vývoji Poľska rozhodovali jeho silnejší susedia, ktorých vzájomne súperiace šľachtické skupiny žiadali o pomoc, čím sa len zvyšovali vnútorné rozpory.[3] Časté zmeny na poľskom tróne, absencia centrálnej autority a strategická rozdrobenosť týkajúca sa záujmov štátu smerovali k nezadržateľnému rozkladu. To všetko sa dialo v čase, keď sa narastajúca moc susedov – Ruskej ríše, Habsburskej monarchie a Pruska prejavovala najmä územnou expanziou. **Fridrich II. Veľký** vystúpil ako prvý monarcha s návrhom na rozdelenie poľského územia. V roku 1772 sa začala trauma, ktorá na 150 rokov poznačila vývoj Poľska ako vazalského štátu vtedajších európskych mocností a ktorú historici

[1] CHARVÁT, J.: *Svetové dejiny*, s. 118-119.
[2] OSSOWSKI, J.: *O ojczyźnie i narodzie*.
[3] CHAŁASIŃSKI, J.: *Kultura i naród. Studia i szkice.*

označujú ako trojité delenie Poľska.[4] Delenie Poľska malo pre účastnícke štáty najmä strategický význam, ani Rusko, ani Prusko, ani Rakúsko nemali záujem aby sa územie Poľska stabilizovalo, prípadne rozširovalo. Poľská štátnosť, ktorú si národ odvodzoval už od 10. storočia, kultivoval jazykom, kresťanstvom a šľachtickou identitou zanikla takmer po ôsmich storočiach spolu so strategickou kultúrou založenou na trvalej a kontinuálnej obrane územia. Povstanie „kongresovka" (jeho iniciátori vystúpili proti záverom Viedenského kongresu) v novembri 1830 sa veľmi rýchlo rozšírilo po celej krajine. Záverečný akt Viedenského kongresu (9.6.1815) uvádza v článku 5: Varšavské kniežatstvo, s výnimkou krajov a obvodov, s ktorými sa v nasledujúcich článkoch nakladá inak, sa pripojuje k ruskému cisárstvu, bude ním spojené ústavou a navždy ho bude vlastniť cár celej Rusi, jeho dediči a nasledovníci. Cár si vyhradzuje právo dať tomuto štátu vnútornú štruktúru, akú uzná za vhodné ... a podľa protokolu mu patrí titul poľského kráľa.[5] Idey povstania vychádzali zo znovudefinovania poľskej štátnosti, z práva na sebaurčenie a z potreby uznania Poliakov ako dedičov takmer tisícročnej identity. Ďalšie povstania voči ruskej nadvláde – Krakovské v roku 1846, Haličské povstanie v roku 1847-1848, a mnohé iné lokálne, otvorené aj skryté konflikty s cárizmom boli rovnako neúspešné. Poľská šľachta, inteligencia a narastajúca trieda developerov si však zachovali silné patriotické črty a vďaka rozvoju priemyslu narastalo povedomie národnej nadradenosti nad zaostalým Ruskom.

Zrušenie nevoľníctva v Poľsku sa uskutočnilo už v roku 1807. Spôsobilo masové sťahovanie roľníkov do miest, kde sa uplatnili ako pracovné sily v rozvíjajúcom sa priemysle. V 60. rokoch 19. storočia sa však aj Poľska dotkla hospodárska kríza spojená s nezamestnanosťou. Nespokojnosť sa však šírila aj medzi šľachtou a vzmáhajúcou sa buržoáziou a bola namierená najmä proti cárskemu režimu, ktorý znemožňoval akúkoľvek liberalizáciu. V januári 1863 v Poľsku vypuklo všeobecné povstanie s následným utvorením revolučnej vlády zloženej prevažne zo šľachticov, pretože sa stále považovali za hybnú silu národa. Vláda však nepreviedla požadované reformy poľnohospodárstva a obchodnú liberalizáciu, preto stratila domácu podporu, ruské vojsko v lete 1864 povstanie potlačilo a vláda bola rozpustená. Sankcie, ktoré nasledovali zo strany cárskeho režimu odstránili posledné zvyšky osobitného postavenia Poľska v ruskej ríši a namiesto názvu Poľské kráľovstvo bol určený názov Poviselské územie Ruskej ríše s povinným štátnym jazykom ruštinou, ruským právnym systémom a kontrolou územia. Hoci toto povstanie neprinieslo očakávané výsledky, pre Poľsko ale aj iné slovanské národy znamenalo spôsob ako sa dostať z područia iného štátu a posilnilo poľské národné povedomie. Stalo sa bázou, na ktorej sa začala ilegálne budovať budúca samostatnosť štátu.[6] Idea tvorila súčasť strategickej kultúry budúceho Poľska, pretože sa rozvíjala u mnohých emigrantských skupín v západnej Európe a podporovali ju poľskí intelektuáli a umelci svetového mena.

Uskutočnenie myšlienky samostatného štátu bolo však prvýkrát deklarované v dokumente medzinárodného významu – 14. bodov prezidenta **W. Wilsona** (1918), kde sa v bode XIII. uvádza: Je potrebné zriadiť nezávislý Poľský štát, ktorý by zahrňoval územie obývané nesporne poľským obyvateľstvom, zaistiť mu voľný a bezpečný prístup k moru a medzinárodnou zmluvou mu zaručiť jeho politickú a hospodársku nezávislosť, ako aj územnú celistvosť.[7] Táto požiadavka bola v súlade aj s postojom novej sovietskej vlády, ktorá v roku 1917 vydala Dekrét o mieri, ktorý jednoznačne zaručuje všetkým vojnou vyčerpaným územiam mier bez anexií a kontribúcií a ... ak je ktorýkoľvek národ držaný násilím

[4] CHARVÁT, J.: *Svetové dejiny*, s. 25.
[5] VESELÝ, Z.: *Přehled dějin mezinárodních vztahů III (Dokumenty. Úkoly ke studiu)*, s. 55.
[6] KACZMAREK, S.: *O przedmiocie i zadaniach historiii i filosofii.*
[7] VESELÝ, Z.: *Přehled dějin mezinárodních vztahů III (Dokumenty. Úkoly ke studiu)*, s. 80.

v hraniciach iného štátu ... nech mu je poskytnuté právo na sebaurčenie.[8] Ďalším dokumentom týkajúcim sa Poľska bol Brest-litovský mier (1918), ktorý v článku III uvádza, že ... Rusko sa zrieka všetkých území, ktoré ležia západne od dohodnutých hraníc, a už nespadajú pod ruskú zvrchovanosť.[9] Medzinárodné dokumenty týkajúce sa Poľska boli zavŕšené uzatvorením bilaterálnej Poľsko-sovietskej mierovej zmluvy (1921), v ktorej sa definitívne určili hranice a zároveň sa Poľsko zrieklo nárokov na územie Ukrajiny a Bieloruska, ako aj územia medzi Poľskom a Litvou, ktoré sa bude riešiť len ako výsostná otázka týchto dvoch štátov.[10]

Počiatky moderného suverénneho poľského štátu sa teda spájajú s koncom I. svetovej vojny. Na čele štátu stál **generál J. Piłsudski** a v jeho vízii Poľska súperili dve idey. Prvá sa týkala nevyhnutnej konsolidácie hospodársky, spoločensky a politicky roztrieštěného štátu, druhá bola akousi novou predstavou „Veľkého Poľska“ siahajúceho do Baltského po Čierne more, čo sa stalo hrozbou pre nový socialistický štát – Sovietsky zväz.[11] Táto idea však bola v rozpore s uzavretými zmluvami, s Versailleským systémom aj s článkami Paktu Spoločnosti národov. Následne 1. septembra 1939 nemecká armáda zaútočila na Poľsko. Tento dátum je považovaný za vojenský začiatok II. svetovej vojny. Poľsko sa znova, ako už mnohokrát v histórii ocitlo na priesečníku geopolitických a strategických cieľov silnejších štátov. Veľká Británia a Francúzsko, ktoré mali Poľsku poskytnúť pomoc tento sľub splnili len na mori a tým, že vyhlásili Nemecku vojnu. Keďže Poľsko nemalo za sebou medzivojnový vývoj smerujúcim k obrane štátu, alebo k expanzii ako ZSSR a Nemecko, strategická kultúra bola živená len tradíciami a legendami z minulosti a nie skutočnou víziou obrany postavenou na ideológii, vojenstve a doktríne. Poľsko bolo veľmi skoro obsadené nacistickými vojskami a rozdelené na dve časti, akoby tento štát stále niesol v svojej identite traumu delenia.

Dátum 05.03.1946 je známy prejavom **W. Churchilla** vo Fultone, v ktorom sa Poľsko spomína ako nový geopolitický medzník: Od Štetína v Poľsku, po Terst na Jadrane bola spustená železná opona ...[12] Poľsko sa v tomto prejave charakterizuje ako štát, ktorý bol Rusmi povzbudzovaný k nespravodlivým zásahom voči Nemecku – proti vlastnej vôli a komunistická strana bola charakterizovaná ako malá agresívna strana, počtom nezodpovedajúca záujmom ľudu, ale požadujúca si dosiahnutie totálnej kontroly. Tento časový úsek – od roku 1945 po 5.3.1946 môžeme označiť ako počiatok vnútornej politickej schizofrénie Poľska. Na jednej strane to boli sily inklinujúce ku komunistickej ideológii podporované ZSSR, na strane druhej to bola dosiaľ nenaplnená túžba národa po vlastnej identite a slobodnej voľbe, podporovaná západom. Poľsko ako silný kresťanský štát mal vypestovanú úctu k autorite, k dôstojnosti a poslušnosti. Vo väčšine prípadov sa však táto idea nespájala s autoritou k režimu aký nastal v 50. rokoch 20. storočia. Niektorí teoretici a politici (**L. Wałęsa, L. Kolankiewicz**) považujú roky 1950 až 1990 za kontinuálny boj za demokraciu, vlastnú identitu a politickú nezávislosť, pretože na rozdiel od iných štátov socialistického bloku (NDR, Československo, Bulharsko) bol spojený s relatívne vyspelým a stabilným politickým spektrom, ľavica – stred – pravica. Na druhej strane, komunistická ideológia, nespokojnosť občanov s režimom, autoritárstvo, nejednotnosť intelektuálnych a politických elít spôsobovala krízové situácie vrcholiace v rokoch 1955-1956 (keď sa Poľsko stalo členom Organizácie Varšavskej zmluvy), ale zároveň sa zmenila aj politická orientácia. Krízy povojnovom období v Poľsku mali dve hlavné príčiny, prevzatie majetku cirkvi štátom a direktívna realizácia päťročného plánu v rokoch 1951-1956. Tieto požiadavky zo strany štátu podnietili odpor zo strany obyvateľov. Najmä päťročný plán, súčasťou ktorého bola aj násilná kolektivizácia

[8] LENIN, V. I.: *Dekrét o mieri.*
[9] VESELÝ, Z.: *Přehled dějin mezinárodních vztahů III (Dokumenty. Úkoly ke studiu)*, s. 82.
[10] Ibid, s. 92.
[11] CHARVÁT, J.: *Svetové dejiny*, s. 223.
[12] VESELÝ, Z.: *Přehled dějin mezinárodních vztahů III (Dokumenty. Úkoly ke studiu)*, s. 163.

v poľnohospodárstve, bol vnímaný ako nerealizovateľný a výrazne zhoršil sociálne podmienky obyvateľstva. Pripravené zmeny v politickom vedení štátu vyvolali vlnu protestov a demonštrácií, ktoré začali v Poznani. Požadovali najmä zvýšenie miezd, ktoré by mala nastoliť nová politická reprezentácia. Demonštrácie boli zatlačované násilne, boli obete na životoch, v pohotovosti bola armáda. Nesúhlas ZSSR s nastolením **W. Gomulku** na čelo Komunistickej strany však nemal v Poľsku odozvu, pretože katolícka cirkev podporila **W. Gomulka** a armáda sa postavila kladne k tejto voľbe.

Strategická kultúra štátu sa počas vlády komunistického režimu formovala v súlade s požiadavkami Organizácie Varšavskej zmluvy, aspoň navonok. Zvnútra však bola živená ideami smerujúcimi skôr k liberalizmu, podporovaná slobodným intelektuálnym rozvojom najmä sociálnych a politických vied, aký nemá obdobu v iných štátoch strednej Európy. Na druhej strane zápasili navzájom idey klerikalizmu a sekularizmu, nacionalizmu a kozmopolitizmu čo sa prejavovalo v striedaní pravo-ľavých vlád a je vlastne platné do súčasnosti. Renesancia patriotickej a na participácii celého národa založenej strategickej kultúry, akú Poľsko pestovalo po stáročia nastala paradoxne po prvej návšteve **pápeža Jána Pavla II.** v jeho rodnej krajine v roku 1980. Obyvateľstvo sa jednoznačne začalo prikláňať na stranu Solidarity a k morálnemu odsúdeniu ideológie komunizmu. Začali požadovať obrodu, reformu a uznanie.[13] Alternatívne hnutia, inštitúcie a organizácie vznikajúce mimo oficiálnych štruktúr viedla spoločenská a intelektuálna elita, čo predstavovalo autonómne zjednotenie občanov proti štátu. V roku 1988 sa o zmen politického režimu rozhodlo za pár dní. Na konci 80. rokov 20. storočia sa Poľsko ocitlo na pokraji masívnej inflácie, pokles výroby bol takmer o 40 percent, pokles životnej úrovne o 25-35 percent.[14] Hnutie Solidarita v júnových voľbách 1989 zapríčinilo rozpad všetkých vnútorných politických štruktúr, ktoré nahradil občiansky parlamentný výbor, v ktorom sa striedali, vznikali a zanikali rôzne zoskupenia. V konečnom dôsledku to malo vplyv na rozpad Solidarity ako politického hnutia. **L. Wałęsa** však bol zvolený za prezidenta v roku 1990. Začali sa prejavovať dve vnútorné tendencie, ktoré mali vplyv na vnútornú bezpečnosť štátu, beztak narušenú predchádzajúcim vývojom. Intelektuálne elity a časť členov Solidarity vyžadovala postupnú demokratickú premenu uskutočnenú „hrubou čiarou“[15], bez politických a spoločenských obetí. Členovia tzv. Centrálnej aliancie – radikálne krídlo Wałęsových zástancov však žiadali „dekomunizáciu“. Znamenalo to odstrániť z verejného života všetky osoby a praktiky inštitúcií, ktoré sa exponovali počas komunistického režimu. V tomto rozpore si zachovala autoritu len rímsko-katolícka cirkev, ktorá bola nestranná a apelovala na tradičné hodnoty poľského štátu – patriotizmus, katolicizmus, a vyhýbanie sa extrémnym ideológiám. Tieto vyhlásenia cirkvi korešpondovali aj so strategickou kultúrou Poľska, ktorá sa tak ako všetky bývalé štáty sovietskeho bloku nachádzala v defenzívnej fáze. Nebolo jasné, čo má vlastne Poľsko obraňovať, aké má záujmy a v akom bezpečnostnom prostredí sa nachádza.

2. BEZPEČNOSTNÁ POLITIKA PO ROZPADE BIPOLÁRNEHO USPORIADANIA SVETA

Bezpečnostná politika Poľska sa na konci 20. storočia formovala v duchu ostatnej strategickej kultúry definovanej v predchádzajúcom texte. Bola založená predovšetkým na nedôvere voči európskym partnerom po invázii v roku 1939 a zrade v roku 1945 v Jalte. Tieto skutočnosti vybudovali pocit potreby spoľahlivého partnera, ktoré Poľsko hľadá a akým by malo byť i pre svojich partnerov. Samotné formovanie v posledných dvoch dekádach by sme mohli

[13] KOLANKIEWICZ, G.: Polsko. In *Oxfordský slovník světové politiky*, s. 652.
[14] Ibid.
[15] ASMUS, R. D.: *Dvere do NATO*.

rozdeliť na tri základné obdobia 1) od roku 1990 do roku 1999, teda proces vstupu krajiny do Severoatlantickej aliancie, 2) obdobie po vstupe do NATO – 1999 do 2004, kedy sa Poľsko stalo i členom ďalšej medzinárodnej organizácie – Európskej únie, 3) obdobie od 2004 do súčasnosti, ktoré je charakterizované postupným prispôsobovaním bezpečnostného systému štátu i podľa požiadaviek EÚ a zároveň formovanie Poľska do pozície lídra krajín Vyšehradskej štvorky. V prvom období sa krajina snažila o prestavbu bezpečnostnej a obrannej politiky z výstavby podľa vzoru Varšavskej zmluvy ku kompatibilite so štruktúrami Severoatlantickej aliancie a implikácií vyplývajúcich z objavenia sa nových nevojenských aspektov bezpečnosti. V druhom období to bola snaha o transformáciu vlastného bezpečnostného systému podľa neustále sa meniaceho bezpečnostného prostredia a podmienok NATO a EÚ, a snaha o získanie a nadobudnutie skúsenosti v štruktúrach Aliancie, vrátane aktívneho formovania smerovania Aliancie a neskôr i EÚ podľa vlastných národných záujmov. V treťom období sa krajina snažila o zaistenie stálej prítomnosti USA na svojom území prostredníctvom podpory budovania protiraketového systému na ich území spoločne s Českou republikou a postupná výstavba euro-atlantickej dvojkoľajnosti, a to zriadením systému pravidiel a postupov pre spoluprácu medzi oboma organizáciami v oblasti bezpečnosti, ako aj nadobúdanie reálneho postavenia v NATO a postupná podpora Bezpečnostnej a obrannej politiky EÚ, príklon k budovaniu bezpečnostného systému v Európe za podpory EÚ a snahou o výstavbu integrovaného systému vlastnej národnej bezpečnosti založenom na budovaní Poľska v pozícii lídra strednej Európy.

Bezpečnostná politika Poľska sa po rozpade bipolárneho systému formovala vo viacerých dokumentoch, medzi ktoré môžeme zaradiť Obrannú doktrínu Poľskej republiky z roku 1990 a Základy poľskej bezpečnostnej politiky z roku 1992, ktoré udali základné proatlantické smerovanie krajiny. Zásadným spôsobom ovplyvňoval vnútropolitické dianie prvý zvolený prezident v roku 1990 – **L. Wałęsa**, ktorý dokázal stabilizovať situáciu po prvých slobodných voľbách v roku 1991, keď sa krajina začala zmietať vo vnútropolitickom súboji viacerých strán a politikov v Sejme. V tomto období bolo veľmi ťažké hľadať kompromisy medzi proeurópskymi stranami a stranami národnými, čím sa i smerovanie v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky javilo dosť problematické a absentovala debata ohľadom začlenenia Poľska do západných štruktúr, i keď sa všetky strany prehlasovali za prointegračne orientované. Na rozdiel od ostaných krajín V4 Poľsko po roku 1991 svoje zahranično-politické ciele definovalo ako príklon k euroatlantickému mysleniu, rozvoj bilaterálnych vzťahov so susedmi a posilňovanie svojho regionálneho postavenie prostredníctvom aktívnej účasti v regionálnych organizáciách. To potvrdil i dokument z roku 1992, Základy poľskej bezpečnostnej politiky, ktorý jednoznačne potvrdil orientáciu smerom k integrácii do euro-atlantických štruktúr. Ďalší vnútropolitický vývoj po voľbách v roku 1993 bol charakterizovaný orientáciou na západné štruktúry, ktoré predstavovali Európske spoločenstvá a NATO, zakladanie vzťahov s Nemeckom, a naďalej Poľsko pokračovalo v zintenzívňovaní vzťahov a väzieb s USA. V oblasti integrácie začalo Poľsko po roku 1991 participovať v rámci Severoatlantickej rady pre spoluprácu, ktorá sa neskôr transformovala do Euroatlantickej partnerskej rady (1997), čo im ponúklo vhodnú príležitosť zúčastniť sa na aktivitách NATO. Dôležité bolo i podpísanie pristúpenia k programu Partnerstva pre mier, a to 2. februára 1994, krátko po Rumunsku a Litve.[16] A počas rokov 1995-1997 absolvovalo všetky nevyhnutné transformačné procesy. Následne v roku 1996 podpísalo i Individuálny dokument o pristúpení do NATO. Významným bodom bol Madridský summit v júli 1997, ktorý prizval Poľsko, Maďarsko a Česko do NATO a následne v septembri a októbri 1997 sa odohrali prístupové rokovania medzi Poľskom a NATO, ktoré vyústili do prijatia Poľska do NATO 12. marca 1999.

[16] NOWAKOWSKI, Z., PROTASOWICKI, I.: Polska w euroatlantyckiej przestrzeni bezpieczeństwa. miejsce polski w NATO i Unii Europejskiej.

Prvým dokumentom v oblasti vývoja a transformácie bezpečnostnej a obrannej politiky bola Obranná doktrína Poľskej republiky[17] z roku 1990, prijatá ešte pred zánikom Varšavskej zmluvy 1. júla 1991. Dokument sa dá považovať za prvý materiál, ktorý naznačoval reformy súvisiace so zmenami v strednej a východnej Európe po roku 1989, aj keď niektorí autori ho označujú za poľskú verziu Varšavskej zmluvy. Jeho vytvorenie bolo prvým pokusom formovať povojnovú obrannú politiku a snaha o vyhlásenie základných prvkov národnej obrany štátu. Vzhľadom na unáhlenú snahu prijatia nového dokumentu bol v čase prijatia svojím spôsobom už zastaralý. Vymedzili síce základné oblasti reformy: transformácia ministerstva obrany a spojenie Generálneho štátu pod ministerstvo a základnú reštrukturalizáciu armády, zaistenie jej apolitickosti a úpravu fungovania poľského vojenského priemyslu.

Druhým významným dokumentom boli Základy poľskej bezpečnostnej politiky, v ktorom sa deklarovala bezpečnostná politika a obranná stratégia Poľskej republiky z roku 1992.[18] Dokument bol schválený Výborom obrany poľského Sejmu a má dve časti: 1. Základy poľskej bezpečnostnej politiky; 2. Bezpečnostná politika a obranná stratégia Poľskej republiky. V prvej časti sa konštatuje, že Poľsko chce byť súčasťou Severoatlantickej aliancie z toho dôvodu, že túto organizáciu považuje za garanta vojenskej bezpečnosti, ale aj politickej stability, ktorá bude nutná po rozpade Sovietskeho bloku. Dôležitou súčasťou dokumentu je vymedzenie vonkajších aspektov bezpečnostnej politiky, kde Poľsko postupuje a vždy bude postupovať v medziach medzinárodného práva, v zmysle Charty OSN a ďalších organizácií ako KBSE, NATO, Severoatlantická rada pre spoluprácu alebo ZEÚ. V tomto zmysle bude spolupracovať aj poľská armáda ako súčasť mierových misií uvedených organizácií.

V druhom období – po vstupe Poľska do NATO do vstupu krajiny do EÚ – vydali tri dokumenty súvisiace s formovaním bezpečnostnej a obrannej politiky krajiny. V roku 2000 vydalo Ministerstvo národnej obrany Poľskej republiky dva kľúčové dokumenty týkajúci sa bezpečnosti a obrany. Prvou z nich bola Bezpečnostná stratégia Poľskej republiky a druhým dokumentom bola Stratégia obranyschopnosti Poľskej republiky, ktoré reagovali na vstup Poľska do Severoatlantickej aliancie. Tretím dokumentom bola Národná bezpečnostná stratégia Poľskej republiky z roku 2003[19], ktorou reagovali na teroristické útoky v USA a zmenené svetové bezpečnostné prostredie. Snahou Poľska bolo pri dokumentu v roku 2003 spojiť oba predchádzajúce dokumenty do jedného (bezpečnostnú i obrannú stratégiu) no tento pokus i poľskí teoretici považujú za neúspešný.[20]

Bezpečnostná stratégia Poľskej republiky z roku 2000[21], ktorá obsahuje definovanie princípov poľskej bezpečnostnej politiky, analyzuje bezpečnostné prostredie a z nich vyplývajúce hrozby a riziká, ako aj stanovuje úlohy a nástroje realizácie bezpečnostnej politiky štátu. Dokument vychádza z materiálov Základy poľskej bezpečnostnej politiky z roku 1992, je rozdelený na štyri základné časti vypovedajúce o hlavných zásadách vnútornej i vonkajšej bezpečnosti štátu. V závere Bezpečnostnej stratégie z roku 2000 sa konštatuje, že Poľsko je prvýkrát po niekoľkých storočiach bez akútneho ohrozenia, je to vlastne taký stav bezpečnosti štátu, aký sa v staršej ani novšej histórii nevyskytoval. Napriek pozitívnemu pocitu bezpeč-

[17] Originálny názov dokumentu znie: Doktryna obronna Rzeczypospolitej Polskiej, schválená 21. februára 1990.
[18] Originálny názov dokumentu znie: Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa – Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej, schválený 2.11.1992.
[19] V roku 2004 bola prijatá ešte Vojenská stratégia, ktorá bola sektorovou stratégiou a nadväzovala na Národnú bezpečnostnú stratégiu Poľskej republiky z roku 2004, rozpracovávala postavenie, ciele a úlohy ozbrojených síl. Viď: KULISZ, M.: Analiza procesu planowania strategicznego bezpieczeństwa Polski w latach 1990–2007, pp. 99-112.
[20] Podobné vyjadrenia mali i ku stratégiu z roku 2007, i keď tú považovali v tejto oblasti za lepšie spracovanú. Viď: KOZIEJ, S.: Strategia bezpieczeństwa i obronności rzeczypospolitej polskiej po wstąpieniu do NATO, s. 3.
[21] Originálny názov dokumentu je: Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, ktorá bola prijatá Radou ministrov 4. januára 2000.

nosti si Poľsko uvedomuje, že novodobé hrozby a riziká môžu vznikať ďaleko ale aj blízko hraníc štátu. preto je hlavnou tézou poľskej bezpečnosti nasledovné konštatovanie: v nadchádzajúcom 21. storočí musia byť rozhodnutia, ciele a úlohy štátu také, aby nebol len konzumentom ale aj spolutvorcom bezpečnosti. [22]

V roku 2000 vydalo Ministerstvo národnej obrany Poľskej republiky druhý dokument v tomto období týkajúci sa bezpečnosti a obrany. Stratégia obranyschopnosti Poľskej republiky[23] v porovnaní so *Základmi poľskej bezpečnostnej politiky z roku 1992* tu vidíme podstatné zmeny v koncepcii strategického a doktrinálneho myslenia štátu. Zmenili sa najmä národné a bezpečnostné záujmy Poľska. Po prijatí za člena NATO v roku 1999 sa Poľsko spolu s Maďarskom a Českou republikou vyčlenilo spomedzi štátov bývalého Sovietskeho bloku, ktoré ešte o členstvo v NATO len usilovali. Opatrne formulované ciele Poľskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky smerom k východným susedom nahradila istota a sebavedomie, dané členstvom v NATO. Napriek tomu za dôležitú strategickú úlohu Poľsko stále pokladá obhájiť svoj status ochrancu hraničnej línie NATO v smere západ – východ. Konkrétne je to vyjadrené tézou, že „poľským prínosom do NATO je posilnenie systému obrany Aliancie tým, že hraničný člen (NATO) – Poľsko je vierohodný a zodpovedný spojenec“.[24] Zásady poľskej stratégie obranyschopnosti sú prepracované veľmi dôsledne. V prvom rade sú jednoznačne kompatibilné s aktuálnou stratégiou NATO[25]. Sú budované na národnej zodpovednosti – obrana je vecou národa. Účasť v koalíciách je činiteľom, ktorý napomáha obranným schopnostiam, ale nezbavujú národ hlavnej zodpovednosti za bezpečnosť štátu. záväzok brániť svoj štát je vecou každého obyvateľa a všetkých štátnych štruktúr. Ak sa táto idea prejaví vo všetkých zložkách obrany štátu, je to záruka úspešnosti obrany. Zásady vychádzajú aj z pocitu solidárnosti a integračnej spolupatričnosti. Zhoda je v prvom rade doktrinálna – definovanie spoločných zásad s Alianciou. Ale i geopolitická orientácia Poľska na USA a ich zahraničnopolitické doktríny.

Hodnotenie oboch strategických bezpečnostných dokumentov z roku 2000 môžeme zhrnúť nasledovne: Poľská republika si vytýčila pravidlá obrany suverénneho teritória, ktoré sa v rokoch 19990-1993 definitívne vymanilo z ideologického a politického kontextu východného bloku. Definovalo svoje ciele do budúcnosti v spolupráci s NATO a potvrdila smerovanie orientácie svojej zahraničnej politiky na USA a západnú Európu. Uznala potrebu regionálnej spolupráce ako predpokladu stability teritória strednej Európy v zoskupení V4. Definovala úlohy a ciele Ozbrojených síl a ostatných zložiek štátu v súlade s novými podmienkami a cieľmi deklarovaných s Strategickej koncepcii NATO z roku 1999 a rozpracoval ich na podmienky vnútorného bezpečnostného prostredia Poľskej republiky.

Posledným strategickým dokumentom v sledovanom období je Národná bezpečnostná stratégia Poľskej republiky z roku 2003[26], ktorá vyprofilovala poľskú bezpečnostnú politiku ako jednoznačne orientovanú na Severoatlantickú alianciu a USA. Niektoré pramene uvádzajú tento trend ako „militantný atlantizmus“[27], vzhľadom na to, že Poľsko podporilo v rokoch 2003-2004 viaceré zahraničné vojenské operácie vedené USA a vyzbrojilo svoje letectvo americkou leteckou technikou, čo bolo zo strany vlády komentované ako politické rozhodnutie. Poľsko však týmito krokmi – spoluprácou s USA dosiahlo v rámci Európy určitú prestíž.

[22] *Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej.* 2000.
[23] Originálny názov dokumentu je: Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej, ktorá bola vydaná Ministerstvom národnej obrany vo Varšave v máju 2000.
[24] *Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej.* 2000. S.5.
[25] V tomto období sa jedná o Strategickú koncepciu NATO z roku 1999.
[26] Originálny názov dokumentu znie: Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, schválená v roku 2003.
[27] ONDREJCSÁK, R.: *Bezpečnostná politika Poľska a Maďarska v roku 2004-2005*, s. 194.

V tomto duchu – prezentovať sa ako silný európsky štát a spojenec NATO je spracovaná aj Poľská bezpečnostná stratégia z roku 2003. Poľsko najprv analyzuje nové výzvy pre bezpečnosť ako člen NATO má garantovanú bezpečnosť v Európe, na druhej strane aj v európskom a blízkom okolí existujú konfliktné zóny (západný Balkán, južný Kaukaz a širší Kaukazský región). Existujú aj napätia a hrozby nestability zo strany medzinárodného terorizmu, proliferácii jadrových zbraní a fenomén zlyhávajúcich štátov. Poľsko ako účastník medzinárodných kontingentov nemôže tieto výzvy ignorovať.

Poľská republika prijala za posledné skúmané obdobie (2004 – súčasnosť) dve významné stratégie a jednu Bielu knihu o národnej bezpečnosti. Prvým je Národná bezpečnostná stratégia Poľskej republiky z roku 2007, ktorým reagovala na vstup Poľska do Európskej únie, na konflikty, ktoré prebehli počas tohto obdobia, a to hlavne v Afganistane a Iraku a ďalšie medzinárodné krízy. Druhým dokumentom je Obranná stratégia z roku 2009, ktorá podporila orientáciu Poľska i na podporu aktivít v oblasti Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky Európskej únie. Biela kniha o národnej bezpečnosti Poľskej republiky sa venuje vymedzeniu úloh a cieľov v oblasti bezpečnosti štátu do budúcnosti vo všetkých aspektoch bezpečnosti.

Národná bezpečnostná stratégia Poľskej republiky z roku 2007[28] reaguje na nové prostredie a vstup krajiny do EÚ. Stratégia obsahuje oficiálnu interpretáciu prístupu štátu k bezpečnosti. V stratégii sa nachádzajú vymedzené hrozby a riziká pre štát, koncept opatrení, ktoré štát chce uplatňovať a tiež úlohy jednotlivých súčastí štátu, ktorými sa má riadiť. Poľsko sa považuje za suverénny a demokratický štát v strednej Európe so značnou populáciou, politickou, vojenskou a ekonomickou silou. Považuje sa za rovnocennú súčasť a partnerom členských krajín NATO a aj EÚ a prihlasuje sa k zodpovednosti za bezpečnosť v tomto regióne.[29] Súčasná Národná bezpečnostná stratégia Poľskej republiky z roku 2007, koreluje so strategickou koncepciou NATO a Európskou bezpečnostnou stratégiou (podpora EBOP), čo je možné považovať za pozitívne smerovanie – predovšetkým pri preberaní zodpovednosti ako člena oboch týchto organizácií a vnímanie oboch ako garantov bezpečnosti v Európe. Na druhej strane veľkým negatívom ako v roku 2003, tak aj v roku 2007 je, že stále príliš málo priestoru venovali riešeniam otázok národnej - vnútornej bezpečnosti. Celý dokument rieši komplex vonkajších hrozieb a výziev, ale vnútornej analýze sa v podstate vyhýbali. Stratégia z roku 2007 je však moderná stratégia, reflektuje nové hrozby a výzvy, ktoré mnohé krajiny nemajú zapracované.

Predposledným analyzovaným dokumentom je Stratégia obrany Poľskej republiky z roku 2009[30], ktorá asi v najväčšej miere nadväzuje na dosiahnuté trendy spolupráce v rámci Európskej únie. Samotný dokument poukazuje na uznanie existencie asymetrických hrozieb pre ozbrojené sily a ako hlavnú hrozbu pre štát, no poukazuje na nutnosť budovania i vojenských síl (na čo poukázal i konflikt v Gruzínku v roku 2008). Samotné strategické ciele Poľska sa sústreďujú, okrem klasických oblastí ako zaistenie suverenity a nezávislosti Poľska, obrana a ochrana obyvateľstva, hlavne na zlepšovanie podmienok pripravenosti na zvládanie úloh, ktoré vyplývajú z členstva NATO a Európskej únii prostredníctvom zapojenia do operácií krízového manažmentu. Práve vyzdvihnutie EBOP a Európskej obrannej agentúry ako jedných z hlavných nástrojov a pilierov európskej bezpečnosti a nutnosti väčšieho zapojenia a angažovanosti sa Poľska v týchto štruktúrach.[31] Obranná stratégia definuje hlavné predpoklady fungujúce národnej obrany, stanovuje úlohy a štruktúru obranného systému štátu, ktorý delí na tri základné zložky: subsystém riadenia národnej obrany, subsystém vojenský (ktorý je

[28] Originálny názov dokumentu znie: Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, schválená v roku 2007.
[29] *National Security Strategy of the Republic of Poland.* 2007.
[30] Originálny názov dokumentu znie: Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej, schválená v roku 2009.
[31] *Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej.* 2009, s.7.

tvorený poľskými ozbrojenými silami, majú za úlohu ochraňovať zvrchovanosť a nezávislosť štátu a jeho bezpečnosť a mier, ako aj sa môžu zúčastniť v boji proti prírodným katastrofám a pri likvidácii ich účinkov, alebo pri pátraní a záchrane ľudského zdravia a životov, tiež pri krízových situáciách) a subsystému nevojenského charakteru (ktorý je tvorený širokým spektrom činností ako: štátne rezervy, hospodárska mobilizácia, ochrana objektov osobitného významu pre bezpečnosť, ochrana kritickej infraštruktúry, príprava na poskytovanie zdravotnej starostlivosti, či komunikácia alebo vzdelávanie ide teda najmä o civilnú obranu. Práve v posledných rokoch bola v Poľsku venovaná pozornosť vytvoreniu a zlepšovaniu systému krízového riadenia, ktoré by mali byť vykonávané na všetkých úrovniach štátnej správy. Práve Obranná stratégia sa vo veľkej miere venuje i týmto skutočnostiam, no ako konštatujú viacerí odborníci z Poľska,[32] krízové riadenie a civilná obrana sú stále problematicky vykonávané vzhľadom k nedostatku presne definovaného vzťahu k sebe navzájom, a vzhľadom k prekrývaniu svojich úloh.

V roku 2013 vydalo Poľsko posledný významný dokument venujúci sa bezpečnosti a obrany krajiny, a to Bielu knihu o národnej bezpečnosti Poľskej republiky[33], ktorá sa venuje stavu bezpečnosti v Poľsku v súčasnosti a výhľadovo na najbližších 20 rokov. Je založený na základe výsledkov strategického hodnotenia Výboru pre národnú bezpečnosť, ktoré začalo v novembri 2010 a trvalo takmer dva roky až do septembra 2012 a bolo v ňom zapojených viac ako 200 odborníkov. V rámci identifikácie hlavných rizík a hrozieb pre Poľsko poukazuje spracovanie na trend rozširovania agendy bezpečnosti. Bezpečnosť bola charakterizovaná veľmi široko – nielen na analýzu stavu ozbrojených síl , ale napríklad aj na stav zdravotnej starostlivosti, situácii a bezpečnosti ba poľských cestách a infraštruktúre, či dokonca aj pocit národnej identity. Odborníci sa zhodli, že i keď Poľsku priamo nehrozí vojenský konflikt, je nevyhnutné venovať pozornosť rizikám spojeným s nevojenskými hrozbami ako napríklad nízkou pôrodnosťou alebo zlou infraštruktúrou – či už cestnou alebo energetickou.[34] Biela kniha sa skladá zo štyroch kapitol, ktoré obsahujú najdôležitejšie odporúčania. Navrhujú integráciu – cieľom je integrovať v súčasnosti roztrieštený systém riadenia bezpečnostného systému štátu. Vláda preto navrhuje vytvorenie Národného bezpečnostného výboru pre bezpečnosť, ktorý by mohol koordinovať tieto aktivity v duchu prezidentskej Národnej bezpečnostnej rady. Ďalšie návrhy obsiahnuté v Bielej knihe sú: profesionalizácia (chápaná ako zlepšovanie kvality a špecializácie všetkých bezpečnostných zložiek štátu) a neposledným cieľom vydania Bielej knihy je šírenie poznatkov o bezpečnosti medzi obyvateľmi v krajine. Týmto dokumentom poukazuje Poľsko na prepojenie moderného výskumu v oblasti bezpečnosti s praktickou rovinou v oblasti zaistenia bezpečnosti štátu.

ZÁVER

Základné ciele a princípy bezpečnostnej politiky preto vychádzajú z dvojakej motivácie: uchovať si kontinuitu s cieľmi Aliancie a zabezpečiť všetky garancie pre občanov a štát. Prvý cieľ je kontinuitný s predchádzajúcimi bezpečnostnými a obrannými stratégiami, je to uchovanie nezávislosti, teritoriálnej integrity a neporušiteľnosti hraníc. Druhý cieľ vychádza z požiadaviek modernej spoločnosti – súvisí s garanciou demokracie, ústavnosti, ľudských práv. Tento cieľ má práve v Poľsku hlbšie korene, ako v iných stredoeurópskych štátoch, pretože nadväzuje na požiadavky náboženskej slobody a ekonomickej liberalizácie deklarované už v predchádzajúcich desaťročiach. Tretím cieľom je prosperita, udržiavanie národného de-

[32] BIENIEK, J.: *Bezpieczeństwo i obronność jako nowe dyscypliny naukowe*.
[33] Originálny názov dokumentu znie: Biała Księga bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, prijatá v máji 2013.
[34] *Biała Księga bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*. 2013.

dičstva a posilnenie národnej identity. Štvrtým cieľom je prispievať k rozvoju stability a mieru v Európe. Súčasná bezpečnostná politika Poľska má stále kontúry výrazného vplyvu nadobudnutej strategickej kultúry z minulosti, patrí sem najmä pretrvávajúca nedôvera voči okolitým mocnostiam (Nemecka a Ruska), snaha o dosiahnutie líderskej pozície v regionálnom a až širšom kontexte (Vyšehradská skupina, Európska únia), či strategické partnerstvo presahujúce Atlantický oceán (Spojené štáty americké). V tomto kontexte môžeme tvrdiť, že prepojenie vplyvu strategickej kultúry na formovanie bezpečnostnej politiky štátu je výrazné, ako poukazujú i analyzované strategické dokumenty posledných dvoch dekádach vývoja v oblasti bezpečnosti Poľskej republiky, charakteristické črty strategickej kultúry, ktoré sa formovali dlhé desaťročia až storočia, majú stále výrazný vplyv a môžeme badať ich kontext a podtext i v súčasných bezpečnostných dokumentoch štátu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ASMUS, R. D.: *Dvere do NATO*. Bratislava: Kaligram, 2002. 425 p. ISBN 80-7149-489-5.

Biała Księga bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. 2013. 265 p. [cit. 2013-30-06]. Dostupné na: http://www.spbn.gov.pl/sbn/biala-ksiega/4630,Biala-Ksiega.html.

BIENIEK, J.: Bezpieczeństwo i obronność jako nowe dyscypliny naukowe. In *OBRONNOŚĆ*, no. 2/2012, ISSN 2084-7297, pp 5-15.

Doktryna obronna Rzeczypospolitej Polskiej. 1990. 9 p. [cit. 2013-02-17]. Available at: http://chomikuj.pl/chmielu87/Dokumenty/studia+UPH+Siedlce/bezpiecze*c5*84stwo+narodowe/II+rok/strategia+bezpiecze*c5*84stwa+narodowego/dokumenty+strategiczne+-+Polska/Doktryna+obronna+RP+z+1990+r.,406464064.doc.

CHAŁASIŃSKI, J.: *Kultura i naród. Studia i szkice.* Warszawa: Książka i Wiedza, 1968. 617 p.

CHARVÁT, J.: *Svetové dejiny.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1980. 268 p.

KACZMAREK, S.: *O przedmiocie i zadaniach historiii i filosofii.* Warszawa: Książka i Wiedza, 1968. 343 p.

KOLANKIEWICZ, G.: Polsko. In *Oxfordský slovník světové politiky.* Praha: Ottovo nakladatelství, 2000. 1090 p. ISBN 80-7181-463-6, pp. 652.

KOZIEJ, S.: Strategia bezpieczeństwa i obronności rzeczypospolitej polskiej po wstąpieniu do NATO. Warszawa/Ursynów: Koziej.pl, 2008. 33 p.

KULISZ, M.: Analiza procesu planowania strategicznego bezpieczeństwa Polski w latach 1990–2007. In *DOCTRINA*, no. 5/2008, ISSN 1730-0274, pp. 99-112.

LENIN, V. I.: *Dekrét o mieri.* Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1965. 71 p.

National Security Strategy of the Republic of Poland. 2007. 36 p. [cit. 2013-01-10]. Dostupné na: http://merln.ndu.edu/whitepapers/Poland-2007-eng.pdf.

NOWAKOWSKI, Z., PROTASOWICKI, I.: Polska w euroatlantyckiej przestrzeni bezpieczeństwa. miejsce polski w NATO i Unii Europejskiej. In *Bezpieczeństwo narodowe i zarządzanie kryzysowe w Polsce w XXI wieku - wyzwania i dylematy*. Wyższa Szkola Informatyki, Zarządzania i Administracji, 2008. [on-line]. [cit. 2013-02-17]. Dostupné na: http://www.dobrauczelnia.pl/upload/File/KONFERENCJE/BAZPIECZENSTWO/Nowakowski_Protasowicki.pdf.

ONDREJCSÁK, R.: Bezpečnostná politika Poľska a Maďarska v roku 2004-2005. In *Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2004-2005.* Bratislava: Ministerstvo obrany SR, 2005, s. 193-208.

OSSOWSKI, J.: *O ojczyźnie i narodzie.* Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Nauk 1984. 152 p. ISBN 978-83-01-04021-1.

PÁSTOR, Z.: *Politické dejiny strednej Európy po roku 1945.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2004. 106 p. ISBN 80-8055-885-X.

Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. 2000. [on-line]. [cit. 2013-02-16]. Dostupné na: http://acn.waw.pl/zgroszek/sbrp.htm.

Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej. 2000. 31 p. [cit. 2013-02-18]. Available at: http://acn.waw.pl/zgroszek/sbrp.htm.

Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej. 2009. 34 p. [cit. 2013-01-10]. Dostupné na: http://www.bbn.gov.pl/portal/pl/475/2826/Strategia_Obronnosci_Rzeczypospolitej_Polskiej.html.

The National Security Strategy of the Republic of Poland. 2003. 14 p. [cit. 2013-02-08]. Dostupné na: http://merln.ndu.edu/whitepapers/Poland-2003.pdf.

VESELÝ, Z.: *Přehled dějin mezinárodních vztahů III (Dokumenty. Úkoly ke studiu).* Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů, 2004. 260 p. ISBN 80-86747-19-0.

Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa – Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej. 1992. 21 p. [cit. 2013-02-10]. Available at: www.koziej.pl/files/Strategia_RP_z_92_r.doc.

Mgr. Jaroslav UŠIAK, PhD.
Katedra bezpečnostných štúdií
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Kuzmáhyno 1, 97401 Banská Bystrica, Slovenská republika
jaroslav.usiak@umb.sk

plk. gšt. Ing. Radoslav IVANČÍK
Odbor rozpočtu a financovania
Generálny štáb Ozbrojených síl SR
Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava, Slovenská republika
radoslav.ivancik@gmail.com

OSOBNÁ MOTIVÁCIA VYBRANÝCH ÚNIKOV ŠTÁTOM UTAJOVANÝCH INFORMÁCIÍ A ICH ODOZVA VO VEREJNOSTI
PERSONAL MOTIVATION IN SELECTED CLASSIFIED INFORMATION LEAKS ON STATE LEVEL AND PUBLIC RESPONSE

Pavol VITKO

ABSTRACT

Informačné technológie poskytujú (aj) štátnym orgánom obrovské možnosti pri zhromažďovaní informácií a ich následnom využití. Ukazuje sa však, že aj napriek prísnej legislatíve a technickému zabezpečeniu ochrany štátom utajovaných informácií aj veľmi citlivé informačné súbory unikajú na verejnosť. Tento článok sa zaoberá nefinančnou osobnou motiváciou, ktorá predchádza vybraným únikom utajovaných informácií do prostriedkov masovej komunikácie, ako aj následnými reakciami verejnosti. Publikovaný vlastný výskum dokumentuje, ako vybraná vzorka verejnosti vníma osoby, ktoré sa podieľali na úniku štátom utajovaných informácií a ich poskytnutí komunikačným prostriedkom.

Information technologies provide state institutions with a large array of opportunities with regard to gathering and making use of information. It has been shown, however, that strict legislation as well as technical protection of the classified information do not suffice to prevent the leaks of selected classified information to the public. The study focuses on a non-financial motivation that seems to drive the leaks to the media as well as the ensuing public reception. Supported by original research, the study takes a close look at the public perception of the persons that decided to leak classified information on state level to the media.

Keywords
Motivácia, informačné technológie, komunikácia, masmediálna komunikácia, bezpečnostná situácia, bezpečnostné riziko

Motivation, information technologies, communications, mass media communication, security situation, security risk

ÚVOD

Informačné súbory štátnych orgánov a agentúr podliehajúce utajeniu tvoria dôležitú súčasť citlivej štátnej agendy. Každý štát a aj jeho orgán má vytvorený systém zákonov, interných nariadení a technického zabezpečenia ako predísť únikom takýchto informácií a ich prieniku do systémov masovej komunikácie. Úniky takýchto informácií boli v minulosti realizované často prostredníctvom činnosti cudzích spravodajských agentúr, ktoré sa k takýmto databázam dostali prostredníctvom najatých agentúr, alebo vďaka nasadeniu technických prostriedkov. Primárne boli určené na využitie cudzou štátnou mocnosťou, ktorá za ich získanie spravidla poskytla najatému agentovi finančnú alebo inú materiálnu výhodu.

V tejto práci sa zaoberáme prípadmi, kedy boli takéto informácie po ich úniku určené prostredníctvom komunikačných prostriedkov v prvom rade širokej verejnosti. Zároveň motiváciou tých, ktorí za takýmito únikmi stáli, nebol finančný alebo iný materiálny prospech alebo osobná politická výhoda, ale s veľkou pravdepodobnosťou len ich isté vnútorné presvedčenie, že pomôžu pravde či očiste verejného života. A to aj bez ohľadu na skutočné dôsledky, ktoré ich konanie vyvolalo alebo aké malo následky. Práve takáto nefinančná

motivácia je v oblasti únikov štátom utajovaných informácií a ich poskytnutí masovým médiám relatívne nový fenomén, preto je dôležité venovať sa jej analýze. V našom článku sa v tomto smere sústredíme na stručné analyzovanie dvoch takýchto prípadov. Prvým je prípad WikiLeaks, teda zverejnenie diplomatických dokumentov USA americkým vojakom Bradley Mainingom v roku 2010. Druhým je prípad Edwarda Snowdena, ktorý poskytol médiám informácie o tajnom národnom protiteroristickom bezpečnostnom programe elektronického sledovania americkej vlády v roku 2013. Súčasťou práce je vlastný výskumu, ktorý odzrkadľuje postoj vybranej vzorky verejnosti k prípadu Wiki Leaks a Bradley Manningovi.

1. MOTIVÁCIA

Štáty pri organizácii svojho chodu vyžadujú od občanov prostredníctvom zákonov a ďalších nariadení, aby ich rešpektovali a dodržiavali. O to viac občania očakávajú od štátnych orgánov, že práve oni budú príkladom rešpektovania zákonných postupov. V tomto článku sa nezaoberáme dôvodmi, prečo to nie je vždy pravidlom. Zaujíma nás motivácia, prečo sa niektorí jednotlivci rozhodnú zverejniť informácie dokumentujúce činnosť o ktorej sa domnievajú, že štát nepostupoval v súlade so zákonmi. Za motiváciu pritom označujeme pohnútky, ktoré vedú k správaniu.[1]

Pojem motivácia vysvetľuje psychologické dôvody správania, jeho subjektívny význam a súčasne vysvetľuje variabilitu správania, jej subjektívny význam a súčasne vysvetľuje psychologické dôvody správania, prečo sa rôzni ľudia orientujú na rôzne ciele.[2]

V článku sa zaoberáme prípadom a motiváciou bývalého technika CIA Edwarda Snowdena a bývalého amerického vojenského analytika vojaka Bradley Manninga. Obaja vedeli že pri poskytnutí utajovaných informácií komunikačným prostriedkom postupujú protizákonne. Podľa našej hypotézy ich konanie neovplyvňovala vízia osobného materiálneho zisku, ale frustrácia z okolia spojená so snahou o mediálne zviditeľnenie sa v rámci svojej „bitky za pravdu“. Nakoľko sme z objektívnych dôvodov nemohli mať originálne zápisy z vyšetrovaní, vychádzali sme z medializácie oboch prípadov, ktoré však boli v našich a svetových médiách široko publikované a komentované.

Informácie, ktoré 6. júna 2013 poskytol renomovaným denníkom Washington Post a The Guardian 29-ročný Edward Snowden, prinášajú údaje o tajnom národnom protiteroristickom bezpečnostnom programe elektronického sledovania americkej vlády, ktorý má krycí názov PRISM. Uvedené slovo znamená doslova „hranol“ a oficiálny názov operácie je US-984XN. Pomocou neho americká Národná agentúra pre bezpečnosť (NSA) a Federálny úrad pre vyšetrovanie (FBI) od roku 2007 získavajú z centrálnych serverov deviatich veľkých internetových spoločností informácie z elektronickej pošty, ako aj fotografie či ďalšie dokumenty, ktoré môžu využívať na sledovanie ľudí a ich stykov. Operácia PRISM podlieha dohľadu súdu United States Foreign Intelligence Surveillance Court a je vykonávaná na základe zákona Foreign Intelligence Surveillance Act (FISA). Je teda legálna. Snowden však tvrdí, že vo veľa prípadoch zasahuje do súkromia a napriek utajeniu mal cieľ, aby verejnosť o programe vedela. Pôvodne pracoval ako technik pre americkú tajnú službu CIA a v čase uverejnenia informácií bol zamestnaný u jedného z dodávateľov pre Národnú agentúru pre bezpečnosť (NSA). Jeho identitu odhalil britský The Guardien na vlastnú Snowdenovu žiadosť.

Vojak Bradley Manning v roku 2010 slúžil ako spravodajský analytik v Iraku, keď ho zadržali po tom, ako odovzdal skupine internetovému portálu WikiLeaks viac než 700-tisíc

[1] HOMOLA, M. Motivace lidského chování, s. 11
[2] NAKONEČNÝ, M. Motivace lidského chování, s. 12

tajných vojenských správ a depeší amerických diplomatov. Dnes 25-ročný muž bol uznaný vinným zo špionáže a ďalších zločinov. Vojenská prokuratúra pre neho pôvodne žiadala 136-ročný, respektíve 60-ročný trest. Napokon ho v auguste 2013 vojenský tribunál vo Fort Meade odsúdil na 35 rokov väzenia. Súd ho totiž oslobodil z mimoriadne vážneho obvinenia napomáhania nepriateľovi. Svoje konanie oľutoval a spolupracoval so súdom. Uznaný vinným bol predovšetkým zo špionáže. V žiadosti o milosť rezidentovi Barackovi Obamovi napísal, že dokumenty vynášal „z lásky k svojej vlasti" a z obavy o svoju krajinu a svet. Podľa obhajoby chcel dokázať, že vyberal informácie tak, aby unikli len tie, ktoré „nepoškodia USA alebo nezvýhodňujú iné štáty". Chcel len vraj ukázať, čo sa deje v zákulisí politiky, lebo verejnosť si to zaslúži vedieť. Vrátane podľa neho nekorektných postupov. Obžaloba však tvrdila, že Manningov motív nie je podstatný na posúdenie toho, čo vojak vykonal. Uviedla príklad, že ak matka ukradne chlieb, aby nasýtila rodinu, stále je to krádež, aj keď jej motív bol prijateľný.

Je zrejmé, že Maninng aj Snowden v skutočnosti vedeli, že konajú protiprávne. Celkom jasne to povedal hovorca šéfa amerických spravodajských služieb Shawn Turner ktorý uviedol, že akákoľvek osoba, ktorá má bezpečnostnú previerku vie, že má povinnosť chrániť tajné informácie a riadiť sa zákonom. Navyše vojaci a štátni zamestnanci sú okrem formálnych pravidiel spravidla motivovaní aj materiálne, aby dodržiavali zákonnosť – a teda chránili utajované informácie.

Motivácia oboch menovaných však spočívala v ich osobných cieľoch. Za motiváciu pritom považujeme aj proces iniciovaný východiskovým motivačným stavom, v ktorého obsahu sa odráža nejaký deficit vo fyzickom či v sociálnom bytí jedinca, pričom tento proces smeruje k odstráneniu tohto deficitu a je prežívaný ako určitý druh uspokojenia. Východiskový motivačný stav charakterizovaný nejakým deficitom možno označiť aj ako potrebu: niečo potrebovať znamená mať nedostatok niečoho, resp. udržiavať taký stav vecí, ktorý je nevyhnutný na udržiavanie bezporuchového fyzického či sociálneho fungovania. Zmyslom správania je potom udržovanie tohto stavu, resp. jeho obnova, kedy došlo k jeho narušeniu. Správanie je inštrumentálna aktivita sprostredkujúca vzťah medzi potrebou a jej uspokojením. Motív potom vyjadruje obsah tohto uspokojenia.[3]

Z tohto pohľadu možno Snowdenovu motiváciu vnímať ako správanie, ktoré z jeho uhla pohľadu má pomôcť v dodržiavaní zákonnosti zo strany vládnych orgánov. Táto jeho motivácia je silnejšia, ako motivácia dodržiavať zákony vlastnej krajiny, respektíve ako motivácia žiť život bežného občana bez konfliktu s obrovskou mocou štátneho aparátu. Osobnostne však v jeho prípade ide s najväčšou pravdepodobnosťou aj o to, že najsilnejšie uspokojenie (pocity úspechu, blaha, šťastia) prežíva človek z tzv. evalvácie (zvyšovania hodnoty) vlastného ega. Najmä ak je odozva na jeho úspechy kladná, a to aspoň u tých osôb, na ktorých mu záleží a ktoré mu následne prejavujú obdiv, úctu, lásku, priazeň či súhlas.[4] Snowden dokonca pri zaslaní prvej časti dokumentov médiám uviedol že si je vedomý toho, že bude za svoje činy pykať, ale bude spokojný, keď sa aspoň na chvíľu dostanú na verejnosť.

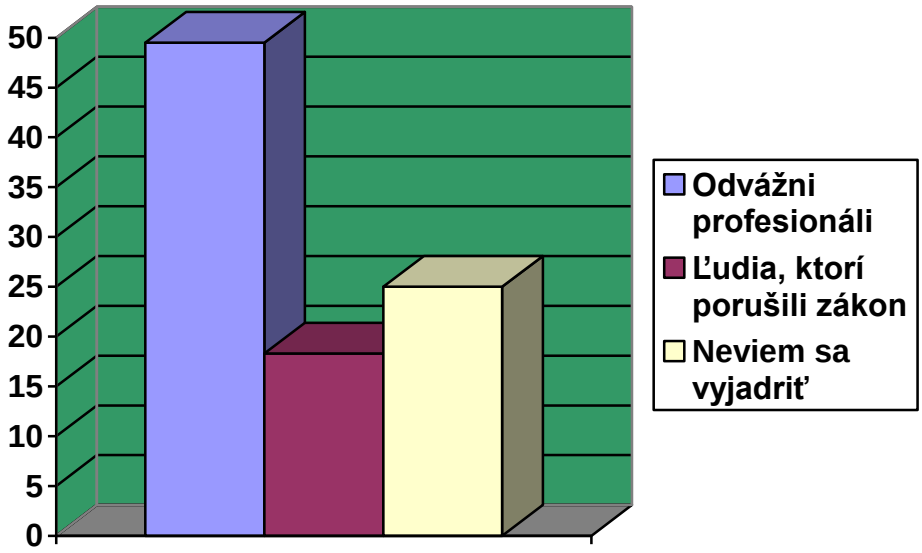
Vojaka Bradley Manninga mohla k nezákonnému zverejneniu informácií priviesť aj úzkosť vyplývajúca z jeho utajovanej homosexuálnej orientácie. V zložitých, intelektuálne náročných a stresujúcich zamestnaniach vedie chronická intenzívna úzkosť takmer vždy k tomu, že človek nakoniec pri nácviku či pri výkone povolania zlyhá. Úzkostní ľudia majú väčšiu pravdepodobnosť zlyhania napriek tomu, že v inteligentných testoch dosahujú lepšie výsledky.[5]

[3] NAKONEČNÝ, M. Motivace lidského chování, s. 27
[4] NAKONEČNÝ, M. Motivace lidského chování, s. 103
[5] GOLEMAN, D. Emoční inteligence, s. 84

Je nad rámec rozsahu tohto článku, aby sme analyzovali všetky možnosti, ktoré mohli motivovať B. Manninga a E. Snowdena k tomu, aby poručili zákony svojej vlasti a poskytli na publikovanie masovokomunikačným prostriedkom utajované informácie mimoriadneho významu. No naša hypotéza o tom, že obaja menovaní nekonali za základe finančného prospechu alebo priamej požiadavka od nepriateľa, ale na základe osobných pohnútok ktoré charakterizujú ako morálne, sa však na základe všetkých dostupných informácií potvrdzuje. Ide pritom o nie častý a do istej miery fenomén, kedy sa jednotlivci v tzv. vyššom záujme, veriac v prezentovanú morálnosť svojho počínania, stavajú pri realizácii úniku utajovaných informácií proti zákonom svojej krajiny a všetkým prísahám či sľubom, ktoré sa zaviazali dodržiavať.

2. REAKCIE VEREJNOSTI

Ak tieto prípady analyzujeme z pohľadu štátu, minimálne rovnako znepokojivá ako samotný únik informácií je reakcia verejnosti. Obaja totiž evidentne porušili zákon, čo už v prípade Manninga dokázal aj súd. Americká konzultantská spoločnosť v odbore riadenia a technológií Booz Allen, pre ktorú Snowden pracoval, označila správy o úniku dát ktoré spôsobil za „šokujúce“ a dodala že ide „závažné porušenie firemnej politiky“. Taliansky minister zahraničných vecí Franco Frattini na margo americkej diplomatickej korešpondencie ktorá unikla na WikiLeaks vyhlásil, že je to „diplomatický 11. september“, teda nezákonný únik informácií prirovnal k teroristickému útoku na Svetové obchodné centrum v USA v roku 2001. Riaditeľ českého Ústavu medzinárodných vzťahov Peter Drulák uviedol, že ide o „politickú pornografiu“. Agentúra Reuters písala o zaladateľovi serveru WikiLeaks ako o verejnom nepriateľovi č. 1.

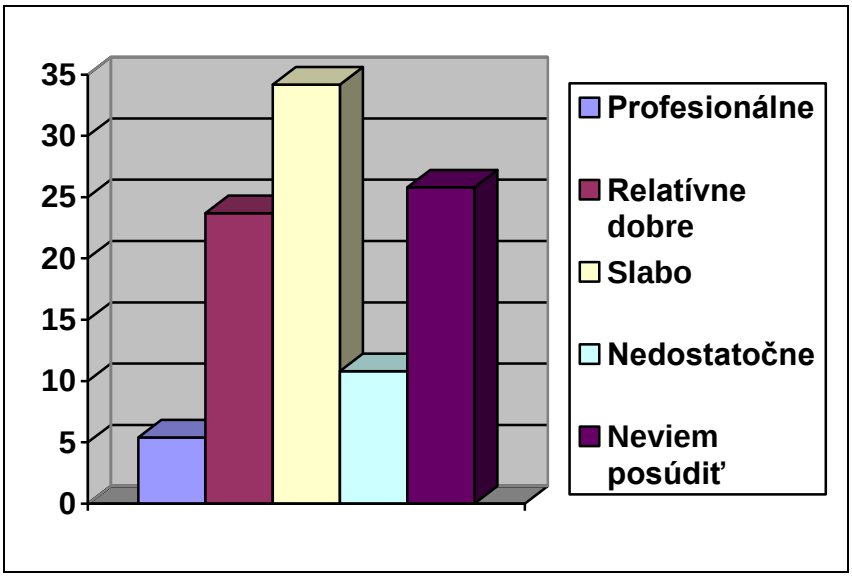

Obrázok. 1 Ako vnímate tých, ktorí sa podieľali na úniku a zverejnení utajovaných informácií na serveri WikiLeaks? (n=93, v %)

Napriek tomu značná časť médiá a verejnosti vo veľkej miere Mainningovi aj Snowdenovi vyjadrovala či vyjadruje svoje sympatie. Napríklad petícia za omilostenie bývalého technika amerických tajných služieb Edwarda Snowdena, ktorý prezradil tlači tajný program sledovania internetovej komunikácie, nazbierala na jeho podporu viac ako 22-tisíc

elektronických podpisov v priebehu jediného dňa od zverejnenia. Podobne masívnu internetovú podporu mal aj Mainning. Julian Assange, šéfredaktor Wiki Leaks, kde boli Mainingom ukradnuté informácie zverejnené, bol dokonca 11. mája 2011 ocenený zlatou medailou Mierovej nadácie Sydney. V Londýne mu ju udelili za výnimočnú odvahu v boji za ľudské práva. V 14-ročnej histórii nadácie je jej štvrtým laureátom. Nórsky poslanec Snorre Vaen navyše povedal, že vďaka odhaleniam korupcie, porušovaniu ľudských práv a vojenských zločinov je internetový portál WikiLeaks prirodzeným nominantom na Nobelovu cenu za mier. Vieme, že k tejto nominácii napokon nedošlo. Takýchto snažení bolo na celom svete veľké množstvo.

S cieľom zistiť, aký postoj má k jednej zo spomínaných káuz aj vybraná vzorka slovenskej spoločnosti sme realizovali v decembri 2012 a v januári 2013 výskum, ktorý sa týkal zverejnenie diplomatických dokumentov USA na internetovom portáli WikiLeaks, ktorých únik v roku 2010 spôsobil vojak Bradley Mainning. Ako prieskumnú vzorku sme si zvolili vysokoškolských študentov žurnalistiky. Naša voľba vychádzala z predpokladu, že študenti žurnalistiky, resp. masmediálnej komunikácie, sa intenzívne zaujímajú o politické a spoločenské dianie doma i v zahraničí.

Obrázok 2 Ako dokázali štátne orgány uvedený únik informácií v prípade WikiLeaks vysvetliť? (n=93, v %)

Navyše v budúcnosti budú v rámci svojho povolania ovplyvňovať verejnú mienku. V období od 10. decembra 2012 do 10. januára 2013 sme poskytli spolu 120 dotazníkov študentom na troch bratislavských vysokých školách. Ako miesta zberu informácií sme využili Katedru žurnalistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Fakultu masmédií Paneurópskej vysokej školy a Vysokú školu mediálnej a marketingovej komunikácie. Vrátilo sa nám 93 vyplnených dotazníkov, čo je viac ako 75-percentná úspešnosť. Odpovedalo 62 % žien a 32 % mužov. Z nich bolo 87 % do 25 rokov a 13 % do 31 rokov.

Odpovede sme porovnávali predovšetkým kvantitatívnou metódou. Má tú výhodu, že poskytuje objektívne výsledky nezávislé na výskumníkovi a výsledky (štatistické údaje) môžu byť jasne a jednoznačne prezentované v tabuľkách a grafoch (Obrázok 1 a 2)[6].

V rámci nášho výskumu sme si zvolili hypotézu, že študenti považujú Maininnga a Assangea, ktorí sa podieľali na úniku utajovaných informácií a ich zverejnení, skôr za pozitívne postavy, a to napriek tomu, že nekonali v súlade so zákonom.

V rámci nášho výskumu sa hypotéza potvrdila. Vybraná vzorka verejnosti, teda bratislavskí študenti žurnalistiky a mediálnej komunikácie, považuje tých, ktorí sa podieľali na úniku informácií v rámci WikiLeaks oveľa viac za pozitívne postavy (49,5 %), ako za ľudí, ktorí porušili zákon (18,3 %). Ak je verejnosť na strane tých, ktorí nerešpektujú zákon, z hľadiska štátu to je nepríjemné zistenie. A to aj napriek tomu, ak by pôvodca porušovania zákonnosti konal z morálnych pohnútok. Jednou z príčin, prečo je tomu tak, môže byť aj nedostatočná komunikácia štátnych orgánov pri obhajobe svojich záujmov a prezentácii vlastných stanovísk, čo bola naša druhá hypotéza. O to viac, že našu výskumnú vzorku tvorili študenti žurnalistiky, nás v prípade WikiLeaks zaujímalo ich hodnotenie komunikácie štátnych orgánov. Našou hypotézou bolo, že ju budú považovať za nedostatočnú.

Len 5,4% respondentov v sledovanom prípade označilo komunikáciu ako profesionálnu. Za relatívne dobrú ju označilo 23,7% študentov. Ako slabú ju vnímalo 34,3 % a ako nedostatočnú 10,7%. Možno povedať, že naša hypotéza sa potvrdila, nakoľko väčšina študentov uvedenú komunikáciu vnímala viac ako neprofesionálnu a slabú, než ako profesionálnu a dobrú. Pritom zdôrazňujeme, že nešlo o stotožnenie sa s názormi štátnych orgánov, ale o ich úroveň komunikácie v uvedenej kauze.

ZÁVER

Štáty a ich orgány na celom svete sa musia postupne čoraz viac vyrovnávať s nevojenskými ohrozeniami. Patria medzi ne terorizmus, nepredvídateľná migrácia obyvateľstva, priemyselné havárie či živelné pohromy. Na to, aby štát mohol účinne obhajovať a presadzovať svoje záujmy, nevyhnutne potrebuje dôveru v očiach svojich obyvateľov a musí byť dôveryhodný aj u svojich zahraničných partnerov. V ostatnom období sa viaceré štáty, vrátane Slovenskej republiky, stretávajú s neočakávaným únikom informácií, ktorý túto dôveru môže poškodiť. O to viac, že tieto úniky nie sú prácou cudzích mocností (napr. prostredníctvom špionáž, rôznych provokácií a pod.), ale stoja za nimi vlastní občania. Navyše ich motiváciou nie je finančný alebo iný materiálny zisk, no ako pohnútky neraz uvádzajú snahu o očistu práce riadiacich orgánov spoločnosti a vlastnej krajiny. Ukazuje sa, že činnosť týchto „osamelých strelcov“ môže mať obrovský dosah. Ak príslušník amerických ozbrojených síl v hodnosti vojak môže spôsobiť najväčší únik utajovanej diplomatickej pošty v histórii USA, hovorí to o potenciálnej hrozbe ohrozujúcej dôveryhodnosť krajiny, ktorú nemožno ignorovať. O to viac, že ani osobné ospravedlnenie americkej ministerky zahraničných vecí Hillary Clintonovej predstaviteľom veľkých krajín dôsledky kauzy WikiLeaks úplne nenapravili. Toto sa však môže týkať aj iných krajín. Navyše, ako sme uviedli, s osobami, ktoré stáli za nezákonným únikom a publikovaním utajovaných informácií sympatizovala či sympatizuje veľká časť verejnosti. A to aj vďaka ich motivácii, ktorá, ako sme uviedli aj v tomto článku, nebola finančného charakteru, pričom Bradley Manning aj Edward Snowden uvádzali, že v prvom rade konali z morálnych pohnútok. Skutočnosť, že oni sami porušili zákon verejnosť vnímala oveľa miernejšie Dokázalo sa to aj v našom výskume

[6] TRAMPOTA, VOJTĚCHOVSKÁ, Metody výzkumu medií, s. 102

medzi bratislavskými študentmi žurnalistiky. Tí navyše označili komunikáciu štátnych orgánov pri vysvetľovaní tejto kauzy za nedostatočnú.

Ak by sme chceli akceptovať, že vnútornou motiváciou Bradley Manninga a Edward Snowdena na publikovanie utajovaných informácií boli isté oprávnené morálne dôvody s cieľom poukázať na prešľapy štátnych orgánov, dostávame sa k silnému napätiu medzi individuálnymi postojmi a dodržiavaním pravidiel právneho štátu. O to viac, že ciele, ktoré sledujú vlády a médiá, sú nezlučiteľné a demokratický štát má len málo možností prinútiť ich k spolupráci. Akékoľvek pokusy o ich obmedzovanie vedú aj ku kritike zo strany medzinárodných organizácií, ktoré odmietajú pokusy regulovať spravodajstvo ako zneužitie teroristických hrozieb na reštrikciu médií. V liberálnej demokratickej spoločnosti nie je možné prikázať novinárom, aby sa pridŕžali jazyka, ktorý si želá používať vláda. A už vôbec sa im nedá zakázať, aby o týchto aktoch referovali.“[7]

Ak by však štát podľahol tlaku médií a verejnosti a takého úniky aj napriek rôznym motiváciám toleroval, došlo by postupne nielen k úplnému ohrozeniu jeho dôveryhodnosti, ale aj samotnej existencie. Pravdaže, táto hrozba sa týka najmä demokratických štátov, v ktorých sa občania môžu tešiť širokej slobode slova. Totalitné režimy by sa s protagonistami takýchto únikov informácií vysporiadali veľmi rýchlo a exemplárne tvrdo. Bez šance, aby sa k takýmto prípadom mohli vyjadrovať médiá či široká verejnosť. Demokratické štáty teda musia dbať jednak na to, aby ich orgány postupovali v zmysle platných zákonov a aby tieto orgány mali taký samoočistný mechanizmus, aby ľudia ako Snowden či Mainning nemali motiváciu protizákonne vynášať akékoľvek informácie na verejnosť. A to aj vtedy, ak by ich motivácia bola akokoľvek morálna. Z prípadov známych ako „Gorila“ či iných je zrejmé, že sa to týka aj Slovenskej republiky.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

GOLEMAN, D. *Emoční inteligence*. Praha: Columbus, 1997. 356 s. ISBN 80-85928-48-5

HOMOLA, M. *Motivace lidského chování.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. 344 s. 14-101-73,

NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování.* Praha: Academia, 1996. 276 s. ISBN 80-200-0592-7,

SAMSON, I. *Medzinárodný terorizmus, implikácie pre Slovensko.* Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2003. 252 s. ISBN 80-9681-3-4

TRAMPOTA, T., VOJTĚCHOVSKÁ, M. *Metody výzkumu medií.* Praha: Portál, 2010. 293 s. ISBN 9788073674.

PhDr. Pavol VITKO
Ministerstvo obrany
Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava
pavol.vitko@mod.gov.sk

[7] SAMSON, I. Medzinárodný terorizmus, Implikácie pre Slovensko, s. 77

МЕДИКО-СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ВНЕЗАПНОЙ СЕРДЕЧНОЙ СМЕРТИ.

THE MEDICAL AND SOCIAL ASPECTS OF SUDDEN CORONARY DEATH.

Наталия ВОЛНЕНКО, Александр ЛЕЩЕНКО, Рита ЛЕЩЕНКО

ABSTRACT

Работа посвящена изучению факторов риска внезапной кардиальной смерти. Представлены статистические данные. Рассмотрены медицинские и социальные проблемы внезапной сердечной смерти.

The work is devoted to the study of risk factors for sudden cardiac death. Statistical data are presented. The medical and social problems of sudden cardiac death are considered.

Keywords:
внезапная коронарная смерть, факторы риска
sudden cardiac death, risk factors

Смертность является традиционным индикатором потерь здоровья населения, а ее показатели рассматриваются как наиболее информативные, поскольку их изучение осуществляется на основе государственной регистрации.

Термин «**внезапная смерть**» используется в литературе более 250 лет. Многообразие причин, вызывающих данное состояние, сделало правомочным выделение отдельных его «форм», в первую очередь, в зависимости от органа-мишени или механизма, ставшего причиной фатального события. Печальное первенство среди них принадлежит внезапной кардиальной смерти (ВКС) (90% и более всех случаев внезапной смерти). ВКС, согласно классификации Всемирной Организации Здравоохранения (ВОЗ), является одной из форм ишемической болезни сердца (ИБС). Основной причиной развития данного состояния является прекращение эффективной сердечной деятельности, что нашло свое отражение в одном из ее общепринятых определений: «Внезапная сердечная смерть – это неожиданная, непредвиденная смерть кардиальной этиологии, наступившая при свидетелях в течение короткого периода времени, не более 1-6 часов от начала первых признаков, у человека без наличия состояний, которые в настоящее время могли быть фатальными».

В настоящее время ВКС представляет собой одну из важнейших проблем кардиологии. Bernard Lown, один из ведущих специалистов в данной области, писал : «Каждые 90 секунд в течение суток от кардиологического заболевания внезапно и неожиданно умирает один человек. Внезапная смерть – наиболее катастрофическое проявление болезни сердца – приходит без предупреждения, как тать в ночи. Смерть является первым и последним признаком наличия болезни сердца у 25% жертв. В случаях, когда пациенты страдают сердечными заболеваниями, смерть наступает у 60%». Частота встречаемости ВКС по данным ВОЗ составляет около 1 случая на 1000 населения в год; в США, например, 300 тысяч, в Нидерландах — 16 тысяч случаев, в России – от 141 до 460 тыс. человек в течение года умирают внезапно. В Украине этот показатель может составлять около 72 тыс. случаев в год (рассчетный показатель, т.к. точная статистика отсутствует). В возрасте от 14 лет до 21 года до 30% случаев

внезапной смерти обусловлены заболеваниями сердца, а в среднем и пожилом возрасте 88%. В обобщенном виде возрастной состав жертв ВСС таков:

в возрасте 30 - 39 лет - 5,9%;

в возрасте 40 - 49 лет - 20,2%;

в возрасте 50 - 59 лет - 28,3%

Усредненные эпидемиологические показатели в США свидетельствуют о том, что доля ВСС в структуре общей смертности составляет около 13%, а в смертности от болезней системы кровообращения – около 40%.

Примерно у половины жертв ВКС имеется сердечно-сосудистая патология (ССП): клинически диагностированная сердечная недостаточность встречается в 25%, выявленная эхокардиографически систолическая дисфункция ЛЖ — в 35% случаев. Среди патологических состояний, приводящих к ней ведущее место принадлежит ИБС и ее осложнениям (75-85%). Частота ВСС возрастает по мере увеличения возраста и более высокая у мужчин по сравнению с женщинами. В молодом и среднем возрасте у мужчин ВСС встречается в 4 раза чаще, чем у женщин. В возрасте 45–64 лет у мужчин ВСС регистрируется в 7 раз чаще по сравнению с женщинами, и только в возрастной группе 65–74 года ее частота у мужчин и женщин выражается соотношением 2:1.; при этом соотношение умерших мужчин и женщин достигает 10 : 1, что превышает аналогичное соотношение по любому другому заболеванию сердца.

В настоящее время признано, что прогрессирующее ухудшение функции миокарда и его способности к восстановлению объясняется в значительной степени не гемодинамической перегрузкой самой по себе, а нейрогормональной активацией, сопровождающей гемодинамическую декомпенсацию. В развитии нейрогормональной активации участвует много гуморальных факторов, например, такие физиологически активные вещества, как цитокины и фактор некроза опухолей. Однако клинически значимые результаты приносит обуздание двух главных прессорных систем, а именно - системы ренина-ангиотензина и симпатической нервной системы (СНС). Исследования последних лет показали, что их повреждающее влияние обусловлено не только системным прессорным эффектом, но также и их местным аутокринным/паракринным/интракринным действием (autocrine/paracrine/intracrine effect) на кардиомиоциты и окружающие ткани. По данным ряда авторов тотальное истощение запасов норадреналина и в центральной нервной системе и в сердце является ключевым биохимическим механизмом патогенеза ВКС.

«Метаболическая катастрофа», которая по существу является ведущим фактором танатогенеза ВКС, тесно связана с определенным спектром липидов, а именно с гиперлипопротеидемией IV типа по классификации Фредриксона (увеличение в крови ЛПОНП и триглицеридов при нормальной концентрации ЛПНП и холестерина) и накопление в крови свободных жирных кислот и продуктов распада фосфолипидов. Все указанные химические соединения при их избытке оказывают на сердечную мышцу, особенно в условиях ишемии, выраженное аритмогенное и кардиотоксическое влияние.

Факторы риска ВКС:

- Факторы, способствующие возникновению заболеваний, приводящих к ВКС. В связи с тем, что основной причиной ВСС является ИБС, факторы риска (ФР) этого заболевания, такие как артериальная гипертензия (АГ), курение,

гиперхолестеринемия, избыточная масса тела (ИМТ), низкая физическая активность (НФА) могут рассматриваться ФР внезапной смерти. Однако связь эта не прямая, а опосредованная через основное заболевание.

- Факторы риска клинического характера: острый инфаркт миокарда в первые 2 часа, нестабильная стенокардия (прогрессирующая, впервые возникшая стенокардия), постинфарктный крупноочаговый кардиосклероз, ИБС с различными нарушениями ритма и проводимости.

- Важнейшими независимыми факторами риска ВКС при ИБС являются ЧСС в покое, гипертрофия миокарда левого желудочка, фракция выброса левого желудочка менее 40 %, атриовентрикулярные блокады высокой степени удлинение интервала Q-T.

На первый взгляд ВКС может показаться явлением сугубо медицинским. На самом же деле, будучи порождением человеческого социума, она не может быть от него отделена. Поэтому медицинская и социальная сторона данного явления тесно взаимосвязаны.

Изложенное выше позволяет выделить ряд проблем, тесно между собою связанных, и весьма условно поддающихся разделению на социальные и медицинские.

Преимущественно медицинские проблемы

- проблема времени. Пациенту в состоянии клинической смерти необходима немедленная помощь. Шансы спасти жизнь убывают линейно на 7 - 10% каждую минуту и, фактически, сводятся к нулю на 10-ой минуте. Серьёзная вероятность вернуть жизнь человеку сохраняется до 4-ой минуты, но наибольшая вероятность – это, конечно, вероятность первой минуты. Эта проблема тесно связана со следующей - проблемой готовности .

- проблема «готовности» - имеется в виду готовности населения к немедленному оказанию неотложной помощи в полном объеме и наличие необходимых средств для оказания этой помощи. К сожалению она еще далека от полного разрешения. И как следствие: выживает только 5% пациентов при внегоспитальных случаях ВКС. По данным 20-летнего анализа Mayo Clinic снижение распространённости ВКС происходит и поныне засчёт внутригоспитальной смертности, а уровень внегоспитальной смерти остаётся крайне высоким.

- проблема внезапности события, то есть отсутствие явных предвестников, которые могли бы заранее намекнуть пациенту, его родственникам и лечащему врачу о быстром наступлении трагического события, и которые позволили бы принять какие-то профилактические меры. А 40% всех случаев внезапной смерти возникает без свидетелей или в состоянии сна. Поэтому рассчитывать на какую-то внешнюю постороннюю помощь здесь вообще не приходится

Все эти аспекты выводят на ведущие позиции в профилактике ВКС имплантируемые кардиовертеры дефибрилляторы (ИКД). Эти аппараты не требуют постороннего (внешнего) участия, они принимают решение автоматически и своевременно (эффект первой минуты), готовы работать в любом месте и в любое время дня и ночи, «постоянно находятся с пациентом». Однако, как показало время, и они до конца не решили проблемы, оставив простор для дальнейших изысканий.

Преимущественно социальные проблемы:

- демографическая. Высокий уровень ВКС закономерно приводит к убыванию популяции. Преобладание среди умерших внезапно в молодом возрасте мужского населения также усугубляет демографический дисбаланс.

- экономическая. Как свидетельствуют приведенные выше данные более половины жертв ВКС – люди трудоспособного возраста. Кроме того, значительных материальных затрат требуют лечебно-профилактические мероприятия как в популяции в целом, так и среди «групп высоко риска» в частности.

- психологическая. Внезапность наступления фатального события, которое иногда происходит на фоне полного здоровья, является серьезной психологической травмой для родственников и близких пациента, окружающих (если смерть произошла в крупных общественных местах). Особенная острота восприятия данного события отмечается в детских коллективах, при «внезапной смерти спортсменов» во время масштабных спортивных мероприятий.

- научная, проблема наших знаний о внезапной сердечной смерти. На протяжении последних 20 лет медицинская наука накопила большое количество факторов риска ВКС, разработала методы их профилактики и лечения. Но, к сожалению, чем шире круг наших знаний, тем еще более широк круг нашего незнания. Все эти предикторы работают лишь в 40% случаев ВКС, а наибольшее количество событий возникает в непрогнозируемой популяции и не доступно ещё нашей профилактике.

Все эти аспекты выводит на ведущие позиции в профилактике ВКС имплантируемые кардиовертеры дефибрилляторы (ИКД). Эти аппараты не требуют постороннего (внешнего) участия, они принимают решение автоматически и своевременно (эффект первой минуты), готовы работать в любом месте и в любое время дня и ночи, «постоянно находятся с пациентом». Однако, как показало время, и они до конца не решили проблемы, оставив простор для дальнейших изысканий.

ПЕРЕЧЕНЬ ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Бокерия Л. А., Бокерия О. Л., Киртбая Л. Н. *Сердечная недостаточность и внезапная сердечная смерть* // Анналы аритмологии. 2009. № 4. С. 7–20.
2. Гордеева М. В., Митрофанова Л. Б., Пахомов А. В. *Внезапная сердечная смерть молодых людей* // Вестн. аритмологии. 2012. № 68. С. 27–37.
3. Moss A. J., Zareba W., Hall W. J. et al. *Multicenter Automatic Defibrillator Implantation Trial II Investigators. Prophylactic implantation of a defibrillator in patients with myocardial infarction and reduced ejection fraction* // N. Engl. J. Med. 2002. Vol. 346. P. 877–883.
4. Zipes D. P., Camm A. J., Borggrefe M. et al. *ACC/AHA/ESC 2006 Guidelines for Management of Patients With Ventricular Arrhythmias and the Prevention of Sudden Cardiac Death—Executive Summary: A Report of the American College of Cardiology/American Heart Association Task Force and the European Society of Cardiology Committee for Practice Guidelines (Writing Committee to Develop Guidelines for Management of Patients With Ventricular Arrhythmias and the Prevention of Sudden Cardiac Death)* // J. Am. Coll. Cardiol. 2006. Vol. 48. P. 1064–1108.

Aleksandr Leshchenko, PhD
Institute of Therapy named by L.T.Malaya, Postysheva prosp. 2-a
Kharkov, Ukraina
E-mail: vnb-lekar@mail.ru

НАРКОЗАВИСИМОСТЬ: ОПАСНОСТЬ ЭПИДЕМИИ И СТРАТЕГИЯ БОРЬБЫ
DRUG ADDICTION: THE RISK OF EPIDEMICS AND CONTROL STRATEGY

Nataliya VOLNENKO, Volodymyr LYTVYNENKO, Nataliya DIDENKO,
Olena PAVLOVA

ABSTRACT

Работа посвящена изучению ситуации с распространенностью наркомании в Украине и Харьковской области за годы независимости страны. Указаны статистические данные в отношении различных регионов Украины. Проблемы наркомании и токсикомании могут рассматриваться как критерии опасности в жизни человека на территории Украины.

Work is devoted to studying of a situation with prevalence of a narcotism in Ukraine and the Kharkov area for years of independence of the country. Statistical data concerning various regions of Ukraine are specified. Problems of a narcotism and glue sniffing can be considered as criterion of danger in human life in area of Ukraine.

Keywords:
Наркомания в Украине, эпидемиологические особенности
Drug addiction in Ukraine, epidemiological features

Группа экспертов ВОЗ определила наркоманию как "состояние эпизодического или хронического отравления, вызванного многократным введением наркотика". Комитет экспертов ВОЗ различает в наркомании как болезни два состояния - зависимость и привыкание. Опыт употребления людьми наркотических веществ измеряется тысячелетиями. Изначально употребление наркотиков было связано с религиозными и бытовыми обычаями. Много тысяч лет назад наркотики стали использоваться служителями различных религий для достижения состояния мистического экстаза при исполнении культовых обрядов и ритуалов. Древние культуры использовали в религиозных целях галлюциногенные грибы. Еще с XVI в. испанские хроникеры сообщают о наркотических грибах из Мексики. Массовое употребление наркотиков в Европе началось в XIX в., когда группа интеллектуальных авантюристов начала экспериментировать над собственным сознанием, употребляя наркотики, которые привезли из Египта и Индии (гашиш, опиум). 1938 год стал очень важным для истории наркомании. В этом году швейцарскому химику Альберту Хоффману удалось синтезировать диэтиламид лизергиновой кислоты (ЛСД-25), что стало началом развития массового употребления наркотиков в объемах, которые до этого не имели прецедента в истории человечества. В XX в. с развитием технического прогресса и началом лабораторного производства алкалоидов опиума и кокаина наркомания перешла в другое измерение - массовость и эпидемическое распространение, перестав быть проблемой одной личности, стала социальной проблемой.

Количество наркоманов растет во всем мире, в том числе и в Украине. Наркомания в Украине, по мнению специалистов, давно приобрела признаки эпидемии. Статистика взятых на учет наркоманов отражает лишь вершину айсберга под названием наркомания в Украине. Цифры таковы: по данным МВД Украины на 1

января 2011 года, на учете состояло 165 006 человек, которые постоянно употребляют наркотики не по медицинскому назначению. По данным МВД, на сегодняшний день (2013) официально насчитывается около 500 тыс. наркоманов, из них 171,6 тыс. употребляют наркотики регулярно. При этом около 5 тыс. наркозависимых не достигли 18 лет. В молодежных кругах увеличивается число употребляющих курительные смеси. Значительным остается в Украине употребление марихуаны и ацетилированного опия, нелегальное выращивание наркосодержащих конопли и мака.

По последним статистическим данным МОЗ Украины, увеличение расстройства психики и поведения по причине употребления наркотических веществ наблюдается у 77840 человек (170,02 на 100 тыс.). Несмотря на то, что объем потребления инъекционных наркотиков стабилизировалось (по имеющимся данным, на диспансерном учете состоит 70 тысяч потребителей инъекционных наркотиков), резко увеличилось число злоупотреблений фармацевтическими препаратами, которые содержат опиаты, стимуляторы амфетаминового ряда. В 2010 году 35 787 больных с наркотическими проблемами проходили медицинское лечение, из которых 10 248 - стационарно, 24 617 - амбулаторное. Реальная цифра людей, употребляющих наркотики, по оценкам МВД, в 10-12 раз больше, и составляет 800-900 тысяч, а сети наркобизнеса ловят все новые жертвы. Официальной информации о количестве пациентов из частных учреждений охраны здоровья, которые предоставляют наркологическую помощь, численность самостоятельно практикующих врачей-наркологов, и численность пациентов, которые получают лечение в частных наркологических клиниках найти не удалось, потому как эта информация остается недоступной. По данным Интерпола, в Украине зарегистрировано 65 тысяч распространителей наркотиков. По данным ВОЗ, на учет становится в среднем каждый 50-й наркоман. Если исходить из этой нормы, то в Украине даже в 2010 году, по самым скромным подсчетам, число наркоманов равнялось 3 млн человек. По нормам той же ВОЗ, если доля наркоманов в структуре населения страны составляет 7 и более процентов, то в этой стране наступают необратимые процессы дегенерации населения. Наркокультура начинает самовоспроизводиться в собственных рамках. Современная численность населения Украины — около 45 млн человек; получается, что 3 млн наркоманов составляют 6.5% от населения страны.

Исследования показали, что средний возраст начала приема наркотиков - 13-15 лет, а в некоторых городах нашей страны еще меньше - 9-13 лет. Средняя продолжительность жизни человека после начала регулярного приема наркотиков составляет 7 лет. Наркоманы редко доживают до 30-летнего возраста. 63% украинских детей в возрасте 15 лет уже имеют опыт курения, 91% - уже употребляли алкоголь, а 14% - курили марихуану. Об этом свидетельствуют результаты опроса Украинского института социальных исследований им. О.Яременко, проведенного при поддержке Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ).

Демографической особенностью Украины является разнородность ее регионов. Так, в одних регионах преобладает сельское население, в других, с развитой промышленностью, городское. Годами в промышленные регионы востока и юго-востока Украины перемещались со всего Советского Союза разнородные по национальному составу группы населения. Здесь легко могли найти работу на металлургических комбинатах, на угледобывающих шахтах, получить жилье лица, которые не могли социально адаптироваться в других местах (например, после отбытия срока наказания в исправительно-трудовых учреждениях). В результате в юго-восточном регионе сформировалась так называемая «маргинальная культура», для которой, прежде всего, характерно отсутствие национальных традиций, устоев.

Высокая криминогенность, возникающая в такой ситуации, очевидна. В последнее время вследствие неблагоприятных условий на Кавказе усилился поток жителей этих регионов в Украину. Они также преимущественно оседают в юго-восточном и восточном регионах. Увеличилось количество мигрантов из Восточной, Юго-Восточной Азии, Африки, одним из нелегальных бизнесов которых зачастую является торговля наркотиками.

Наркоманы являются наиболее опасной группой риска заболевания ВИЧ-инфекцией и СПИДом (среди больных СПИДом 70% это наркоманы). Это обусловлено как способом введения наркотиков (инъекция), так и рискованным психически неадекватным поведением в различных жизненных ситуациях, в том числе и сексуальной. Так, по данным Министерства здравоохранения Украины, полученным в 2012 году во время исследования численности групп повышенного риска заражения ВИЧ-инфекцией, количество только лиц, употребляющих инъекционные наркотические препараты, оценивается примерно в 425 тысяч человек (1,3% населения страны в возрасте от 15 до 64 лет), а согласно данным исследования, проведенного институтом Горшенина, с проблемой наркомании непосредственно сталкивается каждая десятая семья в Украине. По оценочным данным Управления ООН по наркотикам и преступности (ЮНДКП), в Украине в 2013 году распространенность ВИЧ-инфекции среди потребителей инъекционных наркотиков составила 21,5%, что вдвое превышает мировой показатель в 11,5%. В 2013 году число людей, которые живут с ВИЧ, составляет 201 тыс. человек.

Ежедневно в мире от наркомании умирают 329 человек. В год число жертв составляет 120 тысяч. Излечиваются только 2 процента зависимых. Ежегодно число лиц, регулярно употребляющих наркотические вещества в Украине, увеличивается на 7-11%, при этом от злоупотребления наркотиками ежегодно умирает 10-12 тысяч человек. Такой стремительный рост количества наркозависимых граждан привел к тому, что Украина стала одним из лидеров среди Европейских государств по темпам распространения наркомании. 70% наркоманов – молодые люди до 25 лет. Женская наркомания в Украине (в процентном соотношении) – самая высокая в Европе. По данным МВД, в 2010 году в Украине рост тяжких преступлений составил 40% по сравнению с прошлым годом, при этом каждое седьмое преступление совершается на почве наркотиков.

В Украине каждый пятый потребитель инъекционных наркотиков — ВИЧ-инфицированный, об этом говорится в переданном УНИАН пресс-релизе по материалам Всемирного доклада о наркотиках за 2013 год Управления ООН по наркотикам и преступности (ЮНДКП). «Этот показатель эпидемии обусловлен фактом опасного употребления инъекционных наркотиков. По оценочным данным (в 2011 году), от 278 тыс. до 387 тыс. потребителей инъекционных наркотиков в Украине составляют, за исключением Российской Федерации, наибольшую по численности группу в Европе. Распространенность употребления инъекционных наркотиков в стране оценивается от 0,88% до 1,22%. Этот показатель также превышает среднемировой уровень в 0,31%», — говорится в докладе ЮНДКП.

В действительности распространенность ВИЧ среди потребителей инъекционных наркотиков значительно выше в некоторых регионах Украины; так, в Николаевской области распространенность ВИЧ среди указанной группы достигает 43,8%, в Днепропетровской области — 41,3%, а в Черниговской области — 37,5%, отмечают в ЮНДКП. По статистическим данным на 2006 год наибольшая распространенность нарко-токсикоманий наблюдалась (в порядке уменьшения) в

Днепропетровской, Одесской, Николаевской областях, наименьшая – (в порядке увеличения) в Закарпатской, Черновицкой и Львовской.

Наркомания в Украине оказывает влияние (и в будущем это влияние многократно возрастет) на негативную демографическую ситуацию. Потребление наркотиков ведет к потере заработка, резкому росту расходов на здравоохранение, распаду семей и ухудшению обстановки там, где живут наркоманы. То, что при сохранении теперешнего положения дел наркомания в Украине будет расти, не вызывает сомнения. Очевидно, она будет расти за счет распространения опиатов – одного из самых опасных видов наркотиков. Будет расширяться круг потребителей героина, в основном за счет подростков трех групп: детей богатых родителей, подростков-деликвентов (с криминальной направленностью) и подростков, живущих в районах, прилегающих к центрам продажи героина. Для этих трех групп героин наиболее доступен. Расти будет и потребление дорогих, «элитных» наркотиков за счет большого рынка класса “новой” буржуазии. Недорогие и некачественные наркотики будут осваивать рынки спальных районов, где молодежи здесь попросту некуда себя деть.

Самой высокой социальной ценностью является человек, личность. В свете вышеизложенного необходимо обеспечение стабильного, надежного существования человека, сохранение его физического и морального здоровья; овладение знаниями всех аспектов наркоситуации в Украине благодаря постоянному мониторингу ее составляющих. Необходимо реализация программ снижения вреда от немедицинского употребления наркотиков, на фоне обеспечения доступности лекарств, которые содержат наркотические вещества, для лечения больных.

ПЕРЕЧЕНЬ ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Кузьминов В. Н. Эпидемиологическая ситуация распространения наркоманий в Украине и Харьковском регионе // Молодёжь и наркотики (социология наркотизма) / Под ред. В. А. Соболева, И. П. Рущенко. — Харьков: Торсинг, 2000. — С. 159–193.
2. Лінський І. В., Голубчиков М. В., Мінко О. І., Первомайський Е. Б., Дьяченко Л. І., Петриченко О. О., Мінко О. О. Актуальні тенденції поширення залежності від психоактивних речовин в Україні: Щорічний аналітичний огляд. — Харків, 2007. — Вип. 4. — 52 с.
3. Сердюк А. А. Обзор употребления инъекционных наркотиков среди харьковской молодёжи [Электронный ресурс] // Новости украинской психиатрии. —Харьков, 2002. — Режим доступа: http://www.psychiatry.ua/articles/paper047.htm.
4. Яковлев С. В., Гнусов Ю. В. Анализ и прогнозирование показателей наркологической статистики в Украине и в Харьковской области // Молодёжь и наркотики (социология наркотизма) / Под ред. В. А. Соболева, И. П. Рущенко. — Харьков: Торсинг, 2000. — С. 194–221.

Nataliya Volnenko, MDi
Kharkovskaya Narodna Dopravna Univerzita
Petrovskogo ul. 25
Kharkov 61002, Ukraina
E-mail vnb-lekar@mail.ru

GEOPOLITICKÉ POSTAVENIE REGIÓNU SANDŽAK V RÁMCI SRBSKEJ REPUBLIKY
GEOPLITICAL POSITION OF THE SANDZAK REGION WITHIN SERBIA

Jozef VYSTAVEL

ABSTRACT

Región Sandžak má zásadný geopolitický význam pre Srbskú republiku, či už z historického hľadiska, alebo z hľadiska rozvoja vzťahov so susednými štátmi (najmä s Bosnou a Hercegovinou, Čiernou Horou a v budúcnosti aj Kosovom). Navyše región je vnímaný jednotlivými aktérmi medzinárodného spoločenstva aj z pohľadu náboženskej diverzity (islam vs. pravoslávie). Región je vnímaný Srbskou republikou ako tradičný (historický) životný priestor srbského národa.

Sandzak region has significant geopolitical importance for the Republic of Serbia, not only from historical perspective but also for the future development of relations with neighboring countries (especially Bosnia and Herzegovina, Montenegro and Kosovo in the future). Moreover, the region is perceived by the different actors of the international community in terms of religious diversity (Islam vs. Orthodoxy). The region is perceived by the Republic of Serbia as traditional (historical) ethnic territory of the Serbian nation.

Keywords
Región Sandžak, Srsbká republika, geopolitika, historický aspekt geopolitiky, dopravný aspekt geopolitiky, demografický aspekt geopolitiky

Region Sandzak, Republic of Serbia, geopolitics, historical aspect of geopolitics, transportation aspect of geopolitics, demographic aspect of geopolitics

ÚVOD

Záujem o geopolitiku sa na Západnom Balkáne rozšíril najmä v období od začiatku rozpadu bipolárneho usporiadania medzinárodného politického systému, ktoré bolo spojené dezintegráciou bývalej Juhoslávie. Obdobie dezintegrácie bývalej Juhoslávie bolo príznačné etnickými konfliktami a teoretickým „vedeckým“ zdôvodňovaním geopolitickej nevyhnutnosti rozšíriť životný priestor jednotlivých balkánskych národov (tzv. idea veľkého štátu). Príznačné pre toto obdobie bolo, že namiesto odbornej a vedeckej diskusie o vzniku nového štátu formou secesie dohodou slobodných občanov, došlo k uprednostneniu obrazu jedinečného postavenia národa (vo forme národného štátu), ktorému každý jedinec prináleží narodením. V tomto období prevládal stav, kedy národná sebareflexia balkánskych národov mala slon vnímať národný štát jedine v geopolitickom význame. Táto idea tvorila jeden z pilierov radikálnej národnostnej politiky na Balkánskom polostrove.

Aktuálny vývoj bezpečnostnej situácie v regióne Sandžak má z pohľadu vývoja stabilného bezpečnostného prostredia v Srbskej republike a Čiernej Hore[1], a teda tým aj v celom Západnom Balkáne signifikantný význam. Región Sandžak je pre Srbskú republiku

[1] Región Sandžak bol v rámci rozdelenia štátneho útvaru Srbska a Čierna Hora na dve nezávislé republiky v roku 2006 administratívne rozdelený medzi Srbskú republiku a Čiernu Horu.

dôležitý nielen z pohľadu historického[2], ale aj z geostrategického (vojenského) hľadiska v rámci geopolitického postavenia Srbskej republiky v Juhovýchodnej Európe. Navyše táto oblasť je srbským národom vnímaná ako prirodzená súčasť historického srbského národného priestoru, ktorý zahrňuje územie Srbskej republiky, Čiernej Hory, Kosova a Metohije a Bosny a Hercegoviny (Republika Srpska). V Sandžaku občania srbskej a čiernohorskej národnosti netvoria väčšinové etnikum. Väčšinové obyvateľstvo je bosniackej národnosti (moslimského vieroviznania). Z pohľadu Srbskej republiky a Čiernej Hory je región Sandžak vnímaný aj paradigmou náboženskej diverzity (pravoslávie verzus islam). Význam udržania pomerne stabilizovanej situácie v Sandžaku je pre Srbskú republiku dôležité aj z pohľadu súčasného diania v Kosove. Akékoľvek prejavy separatizmu ďalších oblastiach krajiny je sekuritizačnými aktérmi (srbské politické strany, štátny predstavitelia, regionálni politickí predstavitelia) hodnotené ako jedna z najvážnejších bezpečnostných hrozieb.

Historické teritoriálne vymedzenie regiónu Sandžak predstavuje v súčasnosti pomerne veľkú výzvu. Región Sandžak je z historického hľadiska totožný s regiónom Raška (Rašská oblasť). Z historického hľadiska táto oblasť predstavuje základ srbskej štátnosti, pričom najmä počas etnických konfliktoch v 90-tych rokoch minulého storočia bola srbskými politickými predstaviteľmi vyzdvihovaná za oblasť kolísky srbského národa. Pomerne veľká časť regionálnych (balkánskych) autorov v oblasti politických vied sa stotožňuje, že oblasť regiónu Sandžak je približne teritoriálne ohraničenie Rašskej oblasti, ktorá bola v rokoch 1864 až 1888 súčasťou tzv. Novopazarského sandžaku[3]. Pojem sandžak[4] predstavoval administratívno-teritoriálnu jednotku (správny obvod) v Osmanskej ríši. Pojem sandžak bol v administratívnom delení Turecka, ako nástupnického štátu Osmanskej ríše, definitívne vypustený až v roku 1921. Pomenovanie Rašskej oblasti názvom Sandžak intenzívne zaviedla najmä diplomacia Rakúsko - Uhorska koncom 19. storočia. Toto označenie oblasti odmietlo medzivojnové Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov, resp. Juhoslovanské kráľovstvo. Používanie označenia bývalej (historickej) Rašskej oblasti pojmom Sandžak opätovne zaviedla Komunistická strana Juhoslávie od roku 1943 (**Gigović**, 2010).

[2] Historický názov regiónu Sandžak je Raška (Rašská oblasť). V súčasnosti Bosniaci (moslimovia) označujú oblasť ako Sandžak a srbské etnikum ako Raška (Rašská oblasť).

[3] V tomto období mala európska časť Osmanskej ríše sedemdesiat sedem sandžakov (**Gigović**, 2010).
Sandžak (ako nižšia administratívna jednotka) sa ďalej delil na niekoľko *kaza*, pričom niekoľko sandžakov tvorilo *vilájet*.

[4] Slovo sandžak (tureckého *sancak*) môžeme preložiť z turečtiny pojmom *zástava, prápor, resp. vojenský odznak.*

Obrázok 1 Administratívne delenie regiónu Sandžak.

Zdroj http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/01/Sandzak01.png

1. GEOGRAFICKÉ VYMEDZENIE REGIÓNU SANDŽAK

Región Sandžak tvorí geograficky pomerne uzatvorenú oblasť. Sandžak sa nachádza na pokraji centrálnej časti Balkánskeho polostrova v juhozápadnej časti Srbskej republiky a severnej časti Čiernej Hory. Prírodný reliéf oblasti je hornatý, pričom tvorí juhovýchodný výbežok Dinárskeho horského masívu (oblasť medzi pohoriami Tara a Západná Morava). Horský masív tvorí prirodzenú deliacu hranicu Balkánskeho polostrova. Od jadranského mora sa nachádza približne 100 km[5] a od Malej Ázie (Anatólie) približne 600 km. Od Sarajeva je vzdialený približne 50 km a od centra Srbskej republiky Belehradu približne 150 km. Toto umiestnenie regiónu Sandžak na Balkánskom polostrove má z pohľadu Srbskej republiky zásadný geopolitický význam. Ide najmä o skutočnosť, že v regióne sa prelínajú dve významné regionálne mocenské siločiary. V podstate ide o územie, ktoré pretína smer najľahšieho prístupu Srbskej republiky k moru. Táto idea je navyše podporovaná etnografiou a etnológiou, ktorá zo srbskej strany zdôvodňuje ideu, že čiernohorský národ je umelo odštiepený od srbského národa. Z tohto dôvodu je región Sandžak a Čierna Hora zahrňovaná do historického etnického srbského priestoru. Srbská republika si uvedomuje, že geografický a geopolitický význam regiónu Sandžak priamo ovplyvňuje vývoj bilaterálnych vzťahov krajiny s Bosnou a Hercegovinou, Čiernou Horou a v budúcnosti aj s Kosovom. Ďalej Srbská republika nepreceňuje fakt, že región Sandžak zohráva úlohu jednej z najvýznamnejších oblastí tzv. moslimskej diagonály, ktorá nám komplexne prepája národnosti islamského vierovyznania (Albánci, Bosniaci a Turci) na Balkánskom polostrove, resp. nám v európskom priestore spája moslimské obyvateľstvo v geopriestorovej diagonále Sever - Juh. Ide o historickým vývinom dané prepojenie európskeho moslimského obyvateľstva s tureckým a arabským svetom. Toto nám ovplyvňuje jednotlivé aspekty geopolitickej funkcie regiónu Sandžak nielen voči Srbskej republike, ale aj celému Balkánskemu polostrovu.

[5] Vzdušnou čiarou.

2. HISTORICKÝ ASPEKT GEOPOLITICKEJ FUNKCIE REGIÓNU SANDŽAK

Prvý srbský štátny útvar je formovaný na teritóriu, ktorý bol vymedzený riekami Raška a Studenica. Prvá etapa štátotvorného procesu srbského etnika na Balkáne je spojená s územím vnútrozemskej Rašky (Rašská oblasť). V druhej etape vytvárania srbského stredovekého štátu zohráva významnú úlohu oblasť prímorskej Duklji (Zeta). Následne sa obidve oblasti (štátne centrá) za dominantného postavenia Rašky transformovali za vlády rodu Nemanjić do srbského stredovekého centralizovaného štátu. Postupne sa centrum srbského stredovekého štátu presunul výraznejšie na juh od Rašky na územie dnešného Kosova. Oblasť Rašky sa stala periférnou oblasťou stredovekého srbského štátu bez výrazného geopolitického a vojenského významu. V tomto období však bola oblasť Rašky, a teda súčasného Sandžaku významnou oblasťou srbského náboženského života (Pelikán, 2013). Postupným prienikom Osmanskej ríše na Balkánsky polostrov sa zmenilo aj geopolitické postavenie Rašky. Z periférnej oblasti srbského stredovekého štátu sa z oblasti stal koridor prieniku osmanských vojsk do Bosny a Hercegoviny a následne ďalej do stredoeurópskeho regiónu. Oblasť Rašky bola definitívne dobytá osmanskou ríšou v roku 1455. Následne po obsadený Bosny mal región strategický význam pre Osmanskú ríšu ako prirodzený koridor na udržiavanie spojenia medzi centrálnou časťou Osmanskej ríše s Bosnou a následne cez Bosnu s ďalšími oblasťami severnej časti regiónu Západný Balkán.

Región Sandžak získal zásadný geopolitický význam po Berlínskom kongrese (1878), ktorým sa ukončila tzv. veľká východná kríza. Berlínskym kongresom získalo Srbské kniežactvo plnú a teda aj formálnu nezávislosť a významné územné zisky na základe rozhodnutia európskych veľmocí. Od tohto obdobia nadobúda Sandžak významné geopolitické postavenie v rámci Balkánskeho polostrova. V tomto období bolo geopolitické postavenie regiónu Sandžak prioritne ovplyvňované záujmami Rakúska, Osmanskej ríše, Srbska a Čiernej Hory. Pre Rakúsko predstavovalo potenciálne získanie regiónu Sandžak teoretickú možnosť vojenského prieniku na juh Balkánskeho polostrova. Z tohto strategického významu regiónu Sandžak pre vtedajšiu rakúsku politiku na Balkánskom polostrove Rakúsko otvorilo na Berlínskom kongrese aj tzv. sandžackú otázku. Výsledkom bolo neuznaniu územného rozšírenia Srbska o novopazarský sandžak, ktoré bolo vrátené Osmanskej ríši (podľa predbežnej rusko-tureckej mierovej zmluvy zo San Stefano z roku 1878 Sandžak pripadol Srbsku) a súhlas mocností s rozmiestnením rakúskych vojenských posádok v Sandžaku. Okupáciou Bosny a Hercegoviny pri zachovaní formálnej zvrchovanosti Osmanskej ríše nad Bosnou zo strany Rakúsko – Uhorska stratilo Srbsko možnosť územnej expanzie západným smerom. Priamym dôsledkom Berlínskeho kongresu bolo, že Srbsko zameralo svoju zahraničnú expanzionistickú politiku južným smerom na územie dnešného Kosova a následne aj Macedónska. Vyvrcholením expanzionistickej zahraničnej politiky Srbska boli územné zisky po balkánskych vojnách, kedy Srbsko získalo okrem tzv. vardarského Macedónska, Kosova taktiež východnú časť novopazarského sandžaku. Od tohto obdobia je región de facto rozdelený medzi dva štátne útvary Srbsko a Čiernu Horu (Pelikán J., 2013, s. 191 – 194).

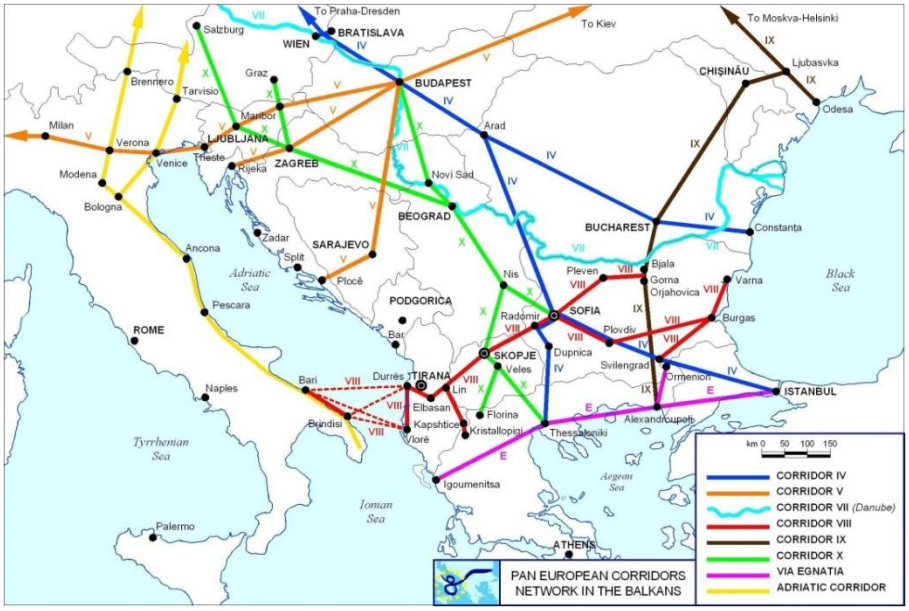
3. DOPRAVNÝ ASPEKT GEOPOLITICKEJ FUNKCIE REGIÓNU SANDŽAK

Geopriestor regiónu Sandžak má nielen z pohľadu Srbskej republiky, ale aj celého regiónu Západný Balkán významnú dopravnú funkciu. Z dopravného hľadiska má oblasť primárny význam pre Srbskú republiku v zmysle spojenia s Čiernou Horou a tým aj s južným Jadranským morom. Sami politickí predstavitelia Srbskej republiky tejto dopravnej línii (Belehrad – Bar/Jadranské more, budovaná diaľnica E-763) prikladajú dôležité miesto

z pohľadu presadzovania ekonomických záujmov krajiny. Tento pohľad súčasných srbských predstaviteľov vychádza najmä z predpokladu nárastu významu dopravného prepojenia línie Jadranské more – Čierna Hora – Srbská republika – Európska únia. V súčasnom období sa na tejto línii buduje diaľničný Koridor XI, ktorý by mal spojiť južnú časť Jadranského a sever Iónskeho mora s paneurópskymi koridormi X a VII. Z geopolitického hľadiska dôjde k prepojeniu Južnej časti Jadranského mora s dunajským dopravným systémom (riečny dunajský dopravný koridor), predstavovaný Koridorom VII (riečny) a Koridorom X (diaľničný). Význam vybudovania dopravného bude pre Srbskú republiku v tom, že dôjde k strategicky, a teda aj ekonomicky výhodnému prepojeniu balkánskeho polostrova v smere východ – západ v jeho strednej časti so centrom v Belehrade. Diaľničným prepojením Jadranského mora s Belehradom (Koridor XI) dôjde k spojeniu časti Západného Balkánu na ktorom žije približne 4,7 milióna obyvateľov[6]. Z praktického hľadiska by napr. Rumunsko a Maďarsko získali najkratšie dopravné spojenie do južného Talianska (prístav Bari) a tým aj do Stredozemného mora. Zároveň by sa týmto krokom znížil geopolitický dopravný význam Albánska a Macedónska na európskej dopravnej mape (viď obrázok 2). Prepojenie v diagonále východ – západ je východné aj pre Čiernu Horu, ktorá by sa vybudovaním Koridoru XI mohla snažiť o dosiahnutie významnejšieho postavenia prístavu Bar na úkor albánskeho prístavu Durrës (Koridor VIII). Diaľničný Koridor XI, ktorý pretína región Sandžak bol zaradený do Plánu územného plánovania Srbskej republiky v roku 2006 a opätovne roku 2010. Do Plánu územného plánovania Čiernej Hory bola výstavba diaľničnej siete Koridoru 11 zaradená v rokoch 1997 a 2008. Celkovo má mať budovaný diaľničný Koridor 11 na území Srbskej republiky 258 km a na území Čiernej Hory 165 km (spolu 423 km). Technická charakteristika Koridoru XI sú štyri jazdné diaľničné pruhy v celkovej šírke od 27,1 do 28,4 m s technológiou výstavby diaľnice na konštrukčnú rýchlosť 120 km/h, resp. 100 km/h v horskom teréne s predpokladanou hustotou dopravnej siete od 18 000 do 37 000 vozidiel denne.

Dobudovanie Koridoru XI je jednou zo základných podmienok možného ekonomického rozvoja regiónu Sandžak, ktorý patrí k jedným z najmenej ekonomicky rozvinutým oblastiam Srbskej republiky. Zlá dopravná infraštruktúra regiónu Sandžak významne blokuje možný príliv zahraničného kapitálu do regiónu (najmä z balkánskych krajín).

[6] Podrobnejšie pozri http://www.mgu.gov.rs/lat/koridor-11.php

Obrázok 2 Balkán v európskej dopravnej mape

Zdroj http://www.ra.camcom.it/eurosportello/servizi-per-linternazionalizzazione/assistenza-personalizzata/copy_of_serbia-servizi-di-internazionalizzazione-delle-imprese

Región Sandžak má významné postavenie aj na dopravnom prepojení v rámci tzv. moslimskej diagonály na Balkánskom polostrove. Ide najmä o prepojenie línie Sarajevo – Novi Pazar (Sandžak) – Priština - Skopje – južná časť Bulharska – Istanbul. V súčasnosti toto spojenie moslimského obyvateľstva Balkánskeho polostrova je zabezpečené tzv. Jadranskou a Zlatiborskou magistrálou (viď obrázok 3).

Obrázok 3 Sandžak na dopravnej mape Srbskej republiky

Zdroj Gigović, 2010, s. 117

4. DEMOGRAFICKÝ ASPEKT GEOPOLITICKEJ FUNKCIE REGIÓNU SANDŽAK

Región Sandžak je v rámci Srbskej republiky oblasťou, ktorá mala najzložitejší etnodemografický vývoj. Región má dlhodobo rozmanitú štruktúru národnej mozaiky obyvateľstva. Vývoj etnodemografickej štruktúry priamo ovplyvňuje aj geokultúrne elementy regiónu Sandžak. Vo všeobecnej rovine môže povedať, že región predstavuje jeden z komplexnejších regiónov na Balkánskom polostrove. Ako výsledok geokultúrnej histórie regiónu je vytvorenie dvoch balkánskych kultúrne odlišných blokov obyvateľstva na základe náboženskej príslušnosti. Ide o pravoslávnu a islamskú kultúru. Niektorí autori (napr. Gigović) sa prikláňajú k Huntingtonovmu deleniu na dva civilizácie (pravoslávna verzus islamská), pričom neberú v úvahu špecifikáciu kultúrneho vývoja balkánskeho regiónu. V popisovaní demografického aspektu geopolitickej funkcie regiónu Sandžak sa budem prikláňať ku kultúrnej a národnej odlišnosti obyvateľstva regiónu Sandžak. Posudzovanie skutočnosti, či ide o priestor stretu dvoch civilizácií (pravoslávnej a islamskej) nie je cieľom tohto príspevku.

V regióne Sandžak sa po skončení 2. svetovej vojny uskutočnilo osem sčítaní obyvateľstva, prvé v roku 1948 a posledné v roku 2011. Objektívne komparatívne porovnanie demografických údajov jednotlivých sčítaní obyvateľstva je veľmi zložité. Každé sčítanie obyvateľstva (okrem roku 2011) bolo pod silným politickým tlakom s cieľom presadiť také podmienky, aby výsledok cenzusu bol v súlade s politickými záujmami vládnucej elity. Typickým príkladom je rok 1948 a 1953. V roku 1948 si obyvateľstvo Juhoslávie moslimského vierovyznania mohlo počas sčítania obyvateľstva vybrať medzi národnosťami „Srb – moslim“, „Chorvát – moslim“. „Macedónec – moslim“ alebo „nerozhodnutí – moslim“[7]. V roku 1953 sa obyvateľstvo moslimskej národnosti, ktoré sa nechcelo identifikovať so žiadnou národnosťou Juhoslávie si v podstate mohlo vybrať len kategóriu „nerozhodnutí Juhoslovania“. Príklad je možné vidieť v tabuľke 1.

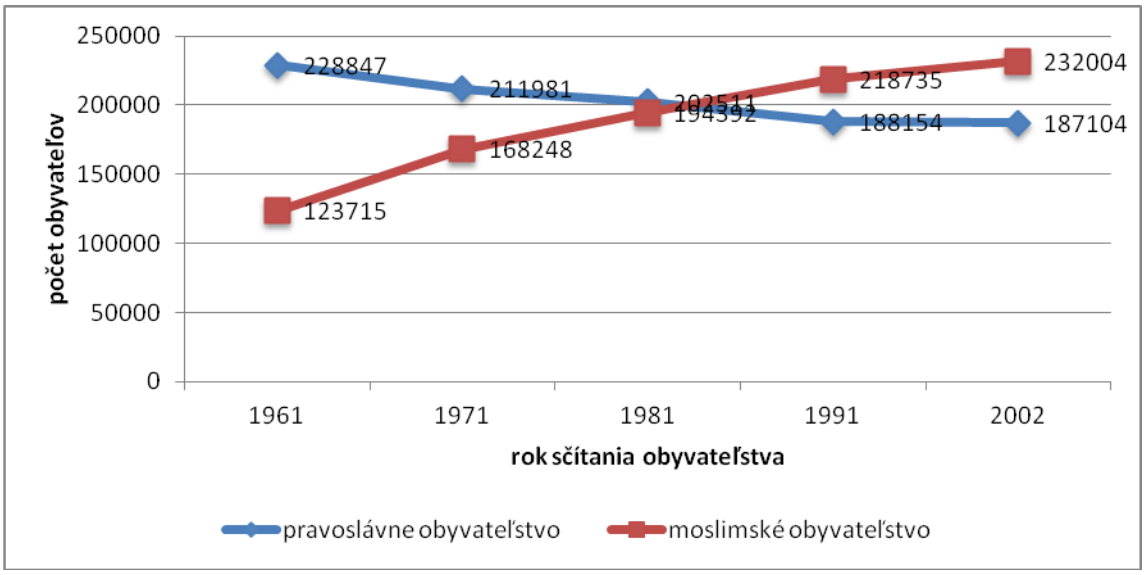
Tabuľka 1 Národnostné zložene regiónu Sabdžak podľa sčítania obyvateľstva v roku 1953, *Zdroj Rudić, Stepić, Ethnic Changes in the Raška Region, dostupné na internete http://www.cigonline.net/images/CHALLENGES%20OF%20SANDZAK.pdf, upravené autorom*

Okres	Celkom	**Srbi**		**Čiernohorci**		**Nerozhodnutí Juhoslovania**		**Turci**		**Ostatné národnosti**	
		počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
Priboj	20 784	16 230	78,08	100	0,84	4 168	20,05	110	0,52	176	0,87
Prijepolje	33 846	25 665	75,82	396	1,17	7 526	22,23	51	0,15	208	0,63
Nova Varoš	21 424	20 865	97,39	27	0,12	486	2,26	0	0	46	0,23
Sjenica	38 179	23 412	61,32	102	0,26	13 758	36,03	678	1,77	229	0,62
Novi Pazar	53 331	25 177	50,02	174	0,34	13 564	26,94	11 009	21,87	407	0,83
Tutin	27 983	5 006	17,88	103	0,36	19 090	68,21	3 139	11,21	645	2,34
Bijelo Polje	41 432	487	1,17	39 477	95,28	1 468	3,55	0	0	0	0
Pljevlja	40 876	827	2,02	37 368	91,41	2 401	5,87	0	0	280	0,70
Berane	70 641	356	0,50	64 201	90,88	2 127	3,01	0	0	3 948	5,61
Celkom	**345 496**	**118 025**	**34,16**	**141 948**	**41,08**	**64 588**	**18,69**	**14 987**	**4,33**	**5 948**	**1,74**

[7] Podrobnejšie pozri Gigović, 2010, s. 127 – 129.

V roku 1961 počas sčítania obyvateľstva došlo k vytvoreniu novej národnosti pre obyvateľov juhoslovanského pôvodu moslimského vierovyznania „Moslim“[8]. Je však nevyhnutné si uvedomiť, že tento pojem mal etnický význam a nie náboženský. Etnický význam tohto pojmu sa zosilnil počas sčítania obyvateľstva v roku 1971, kedy pojem „Moslim“ označoval národnosť (nie národ). V rokoch 1981 a 1991 tento pojem mal zmysel národa, ktorého legitímnosť bola legalizovaná aj juhoslovanskou ústavou. V roku 2002[9] sa počas sčítania obyvateľstva objavuje nový pojem „Bosniak“, pričom stále ešte ostáva zachovaná možnosť výberu národnosti „Moslim“. Počas posledného sčítania obyvateľstva roku 2011 sa moslimské obyvateľstvo slovanského pôvodu stotožnilo úplne s národnosťou Bosniak (sčítanie sa však uskutočnilo len v Srbskej republike a tým len v srbskej časti regiónu Sandžak).

Z vyššie uvedeného dôvodu nám demografický vývoj regiónu Sandžak pravdivejšie priblíži porovnanie obyvateľstva, ktoré sa hlásilo moslimskému vierovyznaniu (pod rôznymi pojmami národnostného označenia) s obyvateľstvom, ktoré sa hlásilo k pravoslávnemu obyvateľstvu. Výsledok nám zobrazuje graf 1. Z hodnotenia grafu vyplýva postupný nárast obyvateľstva moslimského vierovyznania na úkor pravoslávneho obyvateľstva.

Graf 1 Populačný vývoj regiónu Sandžak v rokoch 1961 až 2002.

Zdroj Rudić, Stepić, Ethnic Changes in the Raška Region, dostupné na internete http://www.cigonline.net/images/CHALLENGES%20OF%20SANDZAK.pdf, upravené autorom

Podľa posledného spoločného sčítania ľudu z roku 2002/2003[10] v regióne Sandžak žilo 171 660 (45,2 %) Bosniakov, 148 406 (39,1 %) Srbov, 26 958 (7,1 %) Čiernohorcov a 22 882 (6,0 %) Moslimov. Ďalšie národnosti boli Albánci (0,3 %), Juhoslovania (0,15 %) a Rómovia (0,1%). Zaujímavé je, že približne 1,1 % obyvateľstva Sandžaku sa nevedelo národnostne identifikovať so žiadnou národnosťou. Srbské obyvateľstvo malo v roku 2002

[8] Srbsky *„Mosliman“*.
[9] V roku 2003 sa uskutočnilo sčítanie obyvateľstva v čiernohorskej časti Sandžaku.
[10] V roku 2011 sa uskutočnilo sčítanie obyvateľstva len v srbskej časti Sandžaku.

absolútnu väčšinu v okresoch Nova Varoš (90,1%), Priboj (74,1 %), Pljevlja (60,1 %) a Prijepolje (56,8 %). Tesne pod absolútnou väčšinou (relatívna väčšina) bolo srbské obyvateľstvo v okresoch Berane (46,5 %) a Bijelo Polje (40,3 %). Najnižšie zastúpenie malo srbské obyvateľstvo v okrese Rožare (4,0 %). Bosniaci tvoria väčšinové obyvateľstvo v štyroch sandžackých okresoch: Tutin (94,2 %), Rožare (82,1 %), Novi Pazar (76,3) a Sjenica (73,3%). Najnižšie zastúpenie malo bosniacke obyvateľstvo v okresoch Nova Varoš (5,1 %) a Pljevlja (5,2 %)[11]. Čiernohorské obyvateľstvo netvorí väčšinové obyvateľstvo v žiadnom sandžackom okrese.

Geopoliticky nie je významné len štatistické sčítanie obyvateľstva. Pri analýze demografického aspektu geopolitiky je dôležité aj ako, resp. či vôbec na lokálnej úrovni miestne obyvateľstvo kontroluje správu teritória. Aj napriek tomu, že srbské obyvateľstvo a čiernohorské obyvateľstvo regiónu Sandžak tvorí len 46,2 % obyvateľstva regiónu, tvorí väčšinové obyvateľstvo približne na 2/3 teritória regiónu Sandžak (cca. 5 200 km^2). Znamená to, že prostredníctvom lokálnej samosprávy efektívne kontrolu teritórium a prostredníctvom tejto skutočnosti presadzuje svoje národnostné záujmy na regionálnej úrovni.

Demograficky môžeme región Sandžak rozdeliť na dve oblasti: západný (pravoslávny) a východný (moslimský). Stredné časť regiónu, ktorá tvorí kontaktnú zónu medzi pravoslávnym a moslimským obyvateľstvom a zároveň aj časť, cez ktorú prechádza dopravný Koridor XI (okresy Prijepolje, Bijelo Polje a Berane) sa demografickým vývojom postupne zaraďuje pod sféru vplyvu južnej (moslimskej) časti regiónu Sandžak.

5. SÚČASNÉ GEOPOLITICKÉ POSTAVENIE REGIÓNU SANDŽAKU

Vývin historických udalostí spojených z dezintegráciou bývalej Juhoslávie potvrdilo, že región Sandžak bude naďalej predstavovať významnú geopolitickú oblasť Balkánskeho polostrova. Región naďalej vykazuje určité prvky nestability bezpečnostnej situácie. Je možné hodnotiť, že vývoj bezpečnostnej a politickej situácie v Sandžaku je ovplyvnené niekoľkými geopolitickými záujmami aktérov medzinárodného politického systému, pričom napr. Gigović uvádza minimálne štyroch aktérov (Srbsko, Nemecko, USA a Turecko). V súčasnom období je z dôvodu deklarovaného záujmu jednotlivých krajín regiónu o euroatlantickú integráciu dôležitým aktérom v balkánskom priestore aj Európska únia a NATO. V regióne Sandžak sú etablované aj niektoré islamské krajiny ako Irán a Egypt. Ich vplyv však vývojom udalostí mimo balkánsky polostrov postupne v regióne Sandžak upadá. Sféry vplyvu najdôležitejších aktérov medzinárodného spoločenstva v Sandžaku môžeme rozdeliť na:

1, turecká sféra vplyvu: Ide o snahu Turecka získať postavenie regionálnej mocnosti a v súlade s týmto zámerom získať rozhodujúci vplyv nad moslimskou komunitou Balkánu. Turecká republika sa snaží vystupovať ako legitímny zástupca balkánskej moslimskej komunity v islamskom svete (Gigović, 2010, s. 122). V tureckej podpore balkánskych moslimov tvorí región Sandžak signifikantnú súčasť tzv. moslimskej diagonály (niekedy lokálne označovaná aj zelená na základe farby predstavujúce islamské náboženstvo), ktorá sa tiahne od Malej Ázie, cez južné Bulharsko, Macedónsko, Kosovo a Albánsko, Sandžak a Bosnu a Hercegovinu. Diagonála nám imaginárne spája balkánske moslimské obyvateľstvo a určujem nám aj smer ekonomickej a sociálnej podpory jednotlivých islamských krajín v prospech moslimského obyvateľstva Balkánu. Význam Sandžaka v tejto tzv. moslimskej diagonály vyplýva z teritoriálnej veľkosti regiónu: diagonála je najužšia v Sandžaku

[11] Podrobnejšie pozri Gigović, 2010, s. 129 – 131.

a prípadné (aj keď v súčasnosti v podstate ťažko realizovateľné) vytlačenie islamu z regiónu by prerušilo pomerne kompaktnú tzv. islamskú diagonálu v dĺžke približne 120 – 130 km. S cieľom získania rozhodujúceho vplyvu nad moslimským obyvateľstvom Sandžaku udržiava Turecko dobré bilaterálne a ekonomické vzťahy so Srbskou republikou, pričom sa snaží rozvíjať región Sandžak najmä v ekonomickej oblasti. Pri dosiahnutí cieľa získania rozhodujúceho vplyvu nad moslimským obyvateľstvom regiónu Sandžak musí Turecko zápasiť najmä s Bosnou a Hercegovinou.

2, srbská sféra vplyvu: Srbská republika vníma región Sandžak z pohľadu posledných historických zmien na Balkáne, ktoré z jej ponímania viedli k strate vplyvu nad srbským obyvateľstvom v rámci historického srbského etnického územia. Z tohto dôvodu sa Srbská republika snaží vytvoriť také podmienky v regióne Sandžak (v niektorých otázkach len v deklaratívnej rovine), aby v čo najväčšej možnej miere dostupnými prostriedkami eliminovala prejavy separatizmu. Najmarkantnejším prejavom tejto politiky Srbskej republiky je pragmatické zapojenie dvoch najvýznamnejších bosniackych politických predstaviteľov (Sulejman Ugljanin a Rasim Ljaljić) do vládnej koalície či už za predchádzajúcej vládnej koalície vedenou Demokratickou stranou (Boris Tadič), alebo za súčasnej vládnej koalície reprezentovanou najmä Srbskou pokrokovou stranou a Socialistickou stranou Srbska. Konečnom dôsledku to však znamenalo výrazné oslabenie ich popularity v regióne, čo sa snažia vo svoj prospech využiť najmä lokálni náboženskí predstavitelia (imámi). Zároveň región Sandžak (Raška) predstavuje pre Srbskú republiku sakrálno-geografické centrum srbského štátu a kultúrno-civilizačné centrum srbského národa (Gigović, 2010, s. 124).

3, nemecká sféra vplyvu: Balkánski geopolitici definujú zvýšený záujem Nemecka o Balkánsky polostrov ako typický prejav protiváhy pozemnej sily (Nemecka) proti námornej sile (USA, resp. atlantizmu). Dokonca pomerne často tvrdia, že Balkán je najvýznamnejšia súčasť súčasného nemeckého geopolitického smerovania (sféry záujmu), ktoré je tvorené Balkánom, Malou Áziou a Blízkym Východom (pokračovanie idei *Drang nach Osten*[12] nevojenskými prostriedkami). Kritici nemeckej „expanzie“ z radov slovanských politikov poukazujú najmä na skutočnosť, že Nemecko presadzuje svoje záujmy prostredníctvom silnej ekonomiky a hospodárstva a zároveň aj prostredníctvom agendy euroatlantickej integrácie. Prioritným záujmom Nemecka je udržať stabilné bezpečnostné prostredie na Balkánskom polostrove a eliminovať akékoľvek prejavy smerujúce k možnému obnoveniu etnických konfliktov v regióne. V poslednom období Nemecko získalo na Balkánskom polostrove rozhodujúce ekonomické postavenie, pričom sa niekedy hodnotí, že pomaly ukrajuje z americkej dominancie na Balkáne. Z pohľadu Nemecka je región Sandžak vnímaný ako súčasť Balkánu, teda vnímaný ako nedeliteľná súčasť komplexnej balkánskej otázky.

ZÁVER

Región Sandžak naďalej predstavuje pomerne zložitý región Západného Balkánu nielen z geografického, ale aj z historického, kultúrneho, demografického a bezpečnostného hľadiska. Na jednej strane pre Srbskú republiku predstavuje región centrum srbského národného, historického (srbský stredoveký štát) a kultúrneho priestoru ktorým sa v minulosti rozširoval srbský vplyv v regióne Západného Balkánu. Z tohto pohľadu (existenčno-

[12] Myslené v srbskom ponímaní významu pojmu *Drang nach Osten* na Balkáne, to jest pokus Nemeckej ríše a Rakúsko-Uhorska o rozšírenie svojej moci na východ získaním rozhodujúceho vplyvu v upadajúcej Osmanskej ríši (Východná otázka), najmä získaním územia na Balkáne (Bosna a Hercegovina) a úsilím o zamedzenie vzniku silného balkánskeho slovanského štátneho zväzku.

geopolitického) považuje Srbská republika región za geostrategicky dôležitý pre krajinu. Zároveň však región Sandžak má nezameniteľný význam na vývoj situácie na tzv. moslimskej diagonále. Územie regiónu Sandžak sa v čoraz väčšej miere stotožňuje „prirodzeným“ životným priestorom Bosniakov, čiže moslimských obyvateľov Srbskej republiky. Srbská republika sa bude naďalej snažiť eliminovať prejavy separatizmu a izolacionizmu regiónu. Uvedomuje si, že jedným z najefektívnejších dôvodov je ekonomický a hospodársky rozvoj oblasti. Naplňovanie tohto cieľa však pre Srbskú republiku bude v dôsledku zlej ekonomickej situácie krajiny pomerne zložité. Hospodárskemu a ekonomickému rozvoju regiónu môže v budúcnosti pomôcť najmä výstavba dopravného diaľničného koridoru s jeho efektívnym napojením na paneurópsku dopravnú mapu.

Vývoj situácie v regióne Sandžak naďalej zostane v réžii presadzovania záujmov rôznych aktérov medzinárodného politického systému (geopolitických aktérov). V nasledujúcom období sa budú regióne stretávať najmä záujmy vyplývajúce z nemeckej a tureckej sféry vplyvu.

Geopolitická determinácia regiónu bude naďalej ovplyvňovaná demografickým vývojom regiónu. Je možné predpokladať, že pokračovanie zmeny demografickej mapy v prospech moslimského obyvateľstva bude mať vplyv na koncentrovanie a vytváranie národnej homogenity moslimského (bosniackeho) obyvateľstva, ktoré bude pokračovať rozširovaním územia regiónu Sandžak kde bude tvoriť národnostnú väčšinu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

GIGOVIĆ, Ljubomir. 2010. Geopolitički i geostrategijski značaj Raške oblasti. In *Vojno delo - opštevojni naučno-teorijski časopis. Ministarstvo odbrane Republike Srbije.* 2010, r. LXII, č. proleće 2010. S. 111 – 135.

KREISER, K. NEUMANN, C. K. 2010. *Dějiny Turecka.*2. vyd. Praha : NLN s.r.o., 2010. 336 s. ISBN 978-80-7422-012-8.

KREJČÍ, Oskar. 2009. *Geopolitika středoevropského prostoru. Pohled z Prahy a Bratislavy*. 3. vyd. Praha : Professional Publishing, 2009. 399 s. ISBN 978-80-7431-001-0.

PELIKÁN, J. a i. 2013. *Dějiny Srbska.*2. vyd. Praha : NLN s.r.o., 2013. 677 s. ISBN 978-80-7422-217-7.

RUDIĆ, V. STEPIĆ, M. *Ethnic Changes in the Raska Region, University of Belgrade – Faculty of geografy, 1995, Dostupné na internete: <http://www.cigonline.net/images/CHALLENGES%20OF%20SANDZAK.pdf>*.

SRETENOVIČ, Miloljub. 2010. Geopolitički položaj Zapadnog Balkana. In *Vojno delo - opštevojni naučno-teorijski časopis. Ministarstvo odbrane Republike Srbije.* 2010, r. LXII, č. proleće 2010. s. 53 – 75.

Demografska statistika, Republički zavod za statistiku Republike Srpske, dostupné na internete http://www.rzs.rs.ba/front/category/132/

Jozef VYSTAVEL, Ing.
Šaľa, Horná 916/8, 927 00
joseph.vystavel@gmail.com

POPRAWA BEZPIECZEŃSTWA POPRZEZ KSZTAŁTOWANIE BEZPIECZNEJ PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

IMPROVING SAFETY THROUGH THE DEVELOPMENT OF SAFE PUBLIC SPACES

Tomasz WAŁEK

ABSTRACT

Artykuł ma na celu przedstawić problematykę poprawy bezpieczeństwa poprzez kształtowanie i zagospodarowanie przestrzeni publicznej. Opisano zagadnienia dotyczące nadzoru, kontroli dostępu oraz wyglądu i stanu utrzymania przestrzeni w celu spełnienia szczególnie wysokich wymagań wobec dużej intensywności wykorzystywania jej przez różne grupy użytkowników. Autor ma na celu zasygnalizowanie, jak dużym problemem w Polsce jest celowe kształtowanie bezpiecznej przestrzeni publicznej oraz zapewnienie odpowiedniego stanu utrzymania przestrzeni miejskiej.

The article is to present the issues of security by the formation and development of public space. This article describes considerations for surveillance, access control, appearance and condition of the space in order to meet particularly high requirements for high intensity use for different user groups. The author has to send a signal as a major problem in Poland is deliberate shaping of safe public space and provide adequate maintenance of urban space.

Keywords

Bezpieczeństwo, zagrożenie, przestrzeń publiczna, społeczność

Safety, risk, public space, community

WSTĘP

Zapewnienie poziomu bezpieczeństwa obywatelom jest obowiązkiem Państwa, które jako za zadanie priorytetowe powinno sobie postawić stworzenie odpowiednich struktur zapewniających ochronę obywatelom prawa. . Zapewnienie poziomu bezpieczeństwa obywatelom jest obowiązkiem Państwa, które jako za zadanie priorytetowe powinno sobie postawić stworzenie odpowiednich struktur zapewniających ochronę obywatelom prawa[1]. Gwarancja poziomu bezpieczeństwa wynika z potrzeb ludzkich, bowiem potrzeba bezpieczeństwa będzie zaliczana do podstawowych, najistotniejszych potrzeb każdego człowieka. Dlatego też, coraz częściej obszarem badań i analiz staje się subiektywne poczucie bezpieczeństwa społeczności. Niestety nasze poczucie bezpieczeństwa coraz częściej bywa zagrożone, a polskie społeczeństwo z obawy o własne zdrowie i życie stara się unikać miejsc, w których odczuwają brak poczucia bezpieczeństwa (są to określone ulice, place, parki, skwery – miejsca w których często dochodzi do przestępstw i rozbojów). Społeczeństwo również stara się unikać sytuacji (np. wieczornego spaceru) w których może dojść do negatywnych zachowań (napad, rozbój, pobicie, akty wandalizmu, agresja ze strony innych osób- często pijanych lub odurzonych narkotykami). Ludzkość od wieków wykazywała starania o własne bezpieczeństwo przystosowując i zmieniając w tym celu otaczającą ją przestrzeń na bardziej bezpieczną. Poprawie bezpieczeństwa nie sprzyjają rozległe obszary, które są gęsto zaludnione przez społeczności (duże miasta, aglomeracje). Powszechnie

[1] . KUKUŁKA J., ZIĘBA R., *Polityka zagraniczna państwa*. Warszawa, 1992, s.55.

wiadomo, że duże miasta borykają się z problemami przestępczości i obniżonym poczuciem bezpieczeństwa. Architektura miast, gęsta zabudowa, anonimowość, doprowadziły do obniżenia czynnika kontroli społecznej – istotnego elementu dot. przestępczości. Chcąc zwiększyć poczucie bezpieczeństwa wśród ludności – najważniejszym elementem będzie ograniczenie czynów wypełniających znamiona przestępstwa, a przede wszystkich zachowań mających aspołecznych charakter. Kierując się subiektywną oceną zagrożeń – podobny poziom lęku towarzyszy człowiekowi nie tylko podczas włamania do mieszkania czy też kradzieży mienia, ale i również w sytuacji doświadczenia agresji ze strony nietrzeźwych, narkomanów, młodzieży czy też bezdomnych[2]. Doświadczenia wskazują, że skutecznym narzędziem w zapobieganiu zachowaniu aspołecznym są działania podejmowane w małych społecznościach lokalnych, skierowane na utrudnienie popełniania czynów (przestępstw, wykroczeń, zachowań świadczących o nieprawidłowościach itp.). Uniemożliwienie lub utrudnienie popełnienia przestępstwa nazwać można prewencją, zapobieganiem lub profilaktyką przestępczości[3]. Prowadzenie działań profilaktycznych, czyli – od greckiego *prophylaktikos*[4] – zabezpieczający przed czymś, realizowane może być w kilku płaszczyznach. Definicje dotyczące prewencji oraz zapobiegania przestępczości podkreślają ogromne znaczenie wspólnego działania instytucji, organizacji i samych społeczności w usuwaniu przyczyn stwarzających warunki dogodne do złamania normy społecznej, oraz usuwanie tych przyczyn. Po analizie literatury – można jednoznacznie stwierdzić, iż w zapobieganiu zachowaniom aspołecznym najczęściej będzie towarzyszyć wspólne działania wielu podmiotów oraz samych obywateli, ukierunkowane na diagnozowanie przyczyn zachowań aspołecznych, i ich analizę oraz planowanie działań zmierzających do całkowitego wyeliminowania.

1.KONCEPCJE I IDEE KSZTAŁTOWANIA BEZPIECZNEJ PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

Koncepcja związana z kształtowaniem bezpiecznych przestrzeni jako element zapobiegania przestępczości od wielu lat obecna jest w polskiej literaturze i różnego rodzaju opracowaniach, jednak początkowo była traktowana marginalnie i ujmowano ją jako element publikacji poświęconych zagadnieniom bezpieczeństwa jako ogółu. Od kilku lat zauważa się znaczący wzrost zainteresowania problematyką przedmiotu. W krajach Europy Zachodniej, USA i Kanadzie idea ta zyskała już wielu zwolenników i z powodzeniem jest stosowana od lat 60 XX wieku. Pierwszymi twórcami teorii dotyczącej bezpiecznej przestrzeni byli m.in.: E.Wood, J.Jacobs, S.Angel, O.Newman oraz G.Rand, którzy opracowali koncepcję „*Zapobiegania przestępczości poprzez: kształtowanie przestrzeni"* i wdrożyli ją do powszechnego użytku w latach 80 XX wieku. [5]. Jednak już dużo wcześniej myślano o zapewnieniu sobie minimum poczucia bezpieczeństwa poprzez wpływ na otaczającą przestrzeń, i tak: od zawsze starano się zabezpieczać domostwa i obozowiska plemienne poprzez drewniane palisady, wraz z rozwojem narzędzi i odpowiednich technik – zamieniano na kamienne mury obronne, potężne fortece otoczone fosami i wałami ziemi. Systematycznie ulepszano też zabezpieczenia mienia stosując coraz to bardziej przemyślane i trudne do pokonania systemy zamków i zabezpieczenia. Współcześnie na całym Świecie teoria Wooda,

[2] Praca zbiorowa, *Poprawa bezpieczeństwa społeczności lokalnych poprzez szkolenia zapewniające właściwą organizację i kształtowanie przestrzeni publicznej*, Projekt Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno, 2012, str. 7.
[3] HOŁYST B., *Kryminologia*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa, 2008, str.34.
[4] TOKARSKI J., *Słownik wyrazów obcych*, PWN, Warszawa, 1999, str. 245.
[5]WOOD E., JACOBS J., ANGEL S., NEWMAN O., RAND G., *Crime Prevetion Through Environmental Design* - , CPTED, Londyn, 1971.

Jacobsa, Angela, Newmana oraz Randa dotycząca planowania przestrzennego cieszy się coraz większą popularnością. Koncepcja ta opiera się na przekonaniu, iż ukształtowanie fizyczne otoczenia wywołuje o potencjalnego sprawcy doznania, które stymulują lub ograniczają jego wolę popełnienia przestępstwa. Koncepcja CPTED opiera się na modelu stymulacji-reakcji, w którym umysł ludzki odbiera z otaczającego go środowiska bodźce wzmacniające lub zniechęcające. Główny sens idei koncentruje się na założeniu, iż jeśli wyeliminuje się bodźce wzmacniające, przestępstwo nie zostanie popełnione. Strategia CPTED również podkreśla istotę właściwych rozwiązaniach architektonicznych częstokroć praktykowanych już w okresie Średniowiecza (np. korzystny układ architektoniczny miast). Prawidłowe projektowanie fizycznej przestrzeni przyczynia się do zmniejszenia ryzyka popełnienia przestępstwa, zwiększa poczucie bezpieczeństwa. Wszystko to jednoznacznie prowadzi do poprawy jakość życia obywateli. Obecnie, strategia CPTED uznawana jest za narzędzie, które, w połączeniu z innymi metodami, jest w stanie skutecznie eliminować niepożądane zjawiska, w tym przestępczość. Możliwość popełniania przestępstw może być wyeliminowana lub ograniczona, jeśli fizyczne otoczenie zostanie zaprojektowane w taki sposób, żeby sprzyjać zacieśnianiu więzi między mieszkańcami oraz zwiększać prawdopodobieństwo ujawnienia faktu dokonywania przestępstwa (pojawienia się potencjalnego sprawcy). CPTED może być wykorzystywane w różny sposób. Zarówno w przestrzeni wewnętrznej i zewnętrznej, jak i indywidualnych budynkach lub całych osiedlach. Włączenie CPTED we wczesny proces projektowania zapobiega konieczności dokonywania późniejszych kosztownych zmian. Zapewnia możliwość lepszego korzystania z przestrzeni oraz wzmacnia pożądane relacje między obywatelami, które wykorzystywane są w procesie zapobiegania przestępczości. Jednak koncepcja CPTED nie do końca była idealna, bowiem model co prawda oparty jest na wielu aspektach, także specjalistycznej wiedzy, to jednak koncentruje się głównie na środowisku zewnętrznym, pomijając najważniejszy wymiar – środowisko wewnętrze (które tworzy sama społeczność). Krytyka CPTED przez wiele praktyków – spowodowała ewaluację modelu na bardziej doskonały, punktem wyjścia dla prawidłowego zrozumienia idei bezpiecznych przestrzeni jest wyjaśnienie teorii trójkąta kryminalnego, w myśl założenia, iż aby zaistniał czyn przestępczy muszą jednocześnie wystąpić trzy elementy, stanowiące boki trójkąta: sprawca, ofiara i miejsce (rys 1).

Rys. 1. Opracowanie własne, na podstawie: WOOD E., JACOBS J., ANGEL S., NEWMAN O., RAND G., Crime Prevetion Through Environmental Design -CPTED, Londyn, 1971.

Istotą drugiej generacji koncepcji CPTED stać się może twierdzenie iż „sama przestrzeń nie popełnia przestępstwa". Zatem zwrócenie większej uwagi na okoliczności i specyfikę popełnienia przestępstwa wymusiło projektowanie bezpiecznych przestrzeni publicznych – w uwzględnieniem nie tylko samej przestrzeni ale i również społeczności (sprzyjanie zaciskaniu

więzi między mieszkańcami oraz zwiększanie prawdopodobieństwa ujawnienia faktu dokonywania przestępstwa (pojawianie się potencjalnego sprawcy o charakterystycznych cechach, zachowaniu, toku myślenia), będąc cały czas zgodnym z teorią, iż o przestępczości decyduje liczba okazji przestępczych[6]. CPTED może być wykorzystywane w różny sposób. Zarówno w przestrzeni wewnętrznej i zewnętrznej, jak i indywidualnych budynkach lub całych osiedlach. Włączenie CPTED we wczesny proces projektowania zapobiega konieczności dokonywania późniejszych kosztownych zmian. Zapewnia możliwość lepszego korzystania z przestrzeni oraz wzmacnia pożądane relacje między obywatelami, które wykorzystywane są w procesie zapobiegania przestępczości. Strategia ta opiera się na następujących elementach:

- **naturalna (wymuszona) obserwacja**; rozmieszczenie: urządzeń, oświetlenia, aktywności ludzkiej oraz usytuowania budynków, w taki sposób, aby zmaksymalizować możliwość obserwowania tego co się dzieje. Zwiększenie prawdopodobieństwa tego, że intruz zostanie zauważony;
- **naturalna kontrola dostępu**; rozmieszczenie wejść, wyjść, ogrodzenia, właściwe zaprojektowanie zieleni oraz innych elementów fizycznej przestrzeni w celu ograniczenia dostępu osób niepowołanych oraz zapewnienia poczucia bezpieczeństwa osobom uprawnionym. Limitowanie możliwości wejścia i wyjścia osiąga się poprzez właściwe rozmieszczenie np. miejsc parkingowych, urządzeń, a także odpowiednie usytuowanie budynku oraz kanalizowanie ruchu pieszego i kołowego. Takie ukształtowanie otoczenia stwarza dodatkową możliwość obserwowania ludzi przez innych ludzi, co prowadzi do ograniczenia możliwości popełnienia przestępstwa;
- **wyodrębnienie terenu**; odpowiednie usytuowanie budynków, płotów, chodników, znaków i napisów, ławek ulicznych, odpowiedni kolor farby, zaprojektowanie właściwej zieleni w celu ustanowienia jednoznacznej granicy informującej o przynależności danego terenu do kogoś i oddzielenie od siebie czterech rodzajów przestrzeni: publicznej; niepublicznej; półpublicznej oraz półprywatnej. Jasne określenie granicy umacnia przekonanie o przynależności danego obszaru do właściciela. Ludzie nabierają respektu dla cudzej własności, jeśli granica obszaru chronionego jest precyzyjnie zdefiniowana;
- **zarządzanie i konserwacja**; słaby stan techniczny lub niewłaściwe utrzymanie wyraża brak troski o własność i stwarza okazje do popełniania czynów zabronionych. Konieczność dokonywania konserwacji i napraw powinna być uwzględniona w procesie projektowania. Na przykład sadzonki roślin powinny być dobrane z uwzględnieniem ich postaci dorosłej - minimalizuje to potrzebę przycinania. Użycie materiałów i konstrukcji dobrej jakości i odpornych.

2. ELEMENTY BEZPIECZNEJ PRZESTRZENII PUBLICZNEJ

Zapobieganie przestępczości poprzez kształtowanie przestrzeni jest zagadnieniem złożonym – koncentrującym się nie tylko na wszystkich trzech założeniach trójkąta kryminalnego (sprawca, ofiara i miejsce) – ale również musi łączyć elementy wiedzy z zakresu socjologii, psychologii, kryminalistyki, prewencji, projektowania itd. Aby móc

[6] URBAN A., *Prewencja kryminalna*, WSPol, Szczytno, 2006, str. 54.

kompleksowo tworzyć bezpieczną przestrzeń publiczną, warto poznać jej specyfikę oraz przyjrzeć się jej szczegółowo – dzieląc ją na poszczególne elementy[7]:

a) **TERYTORIALNOŚĆ**
b) **NADZÓR**
c) **DOSTĘP**
d) **CEL**
e) **WYGLĄD**
f) **WSPARCIE**

Koncepcja zapobiegania przestępczości poprzez prawidłowe tworzenie bezpiecznej przestrzeni musi być oparte na wszystkich wyżej wymienionych składowych, które uwzględniają wszelkie aspekty umożliwiające stworzenie skutecznej i przyjaznej przestrzeni publicznej dla praworządnego obywatela zarazem wroga dla potencjalnego sprawcy.

2.1 TERYTORIALNOŚĆ

Najważniejszym zadaniem jest określenie granic przynależności danego obszaru i przypisanie go określonej społeczności. Tworzenie bezpiecznej przestrzeni w tym aspekcie polega na określeniu i identyfikacji jednej lub większej liczby osób oraz przypisanie ich do określonego terytorium. W literaturze przedmiotu pojawia się klasyfikacja podziału terytoriom na pierwotne, wtórne oraz publiczne. Pierwotne – są to obszary w pełni kontrolowane przez ich właścicieli, a naruszenie prywatności może skutkować pociągnięciem do odpowiedzialności karnej (mieszkanie, garaż, piwnica). Terytorium wtórne – nie są one tak często wykorzystywane przez właściciela jak w przypadku terytorium pierwotnego, a charakteryzuje je to, iż właściciel ma takie porównywalne prawa jak inne osoby korzystające z tej przestrzeni (klatka schodowa, winda). Obszar publiczny – teren, który nie jest wykorzystywany przez jedną lub kilka osób, wszyscy użytkownicy posiadają takie same prawa (plaża, park itp.). Precyzyjne zdefiniowanie granic terytorialności pozwala na nabranie szacunku dla mienia, które ma określonego właściciela z drugiej strony motywuje do ochrony mienia – którego jesteśmy właścicielami. Wyznaczenie terytorialności odbywa się za pomocą odpowiednio usytuowanych budynków, płotów, murków, znaków, napisów, itd.

2.2 NADZÓR

Głównym elementem tego składnika będzie obserwacja. Można podzielić ją na formalną (sprawowaną przez funkcjonariuszy służb bezpieczeństwa, pracownika ochrony) oraz na nieformalną (obserwacji dokonują osoby, które w danej chwili przebywają na danych obszarze – mogą to być nie tylko mieszkańcy, przechodnie ale np., również pracownicy sklepów na danej ulicy). Idea prawidłowego nadzoru polega na tym, by poprzez rozmieszczenie budynków, urządzeń, oświetlenia, umożliwić ludziom w sposób ciągły, bez większych utrudnień obserwowania najbliższego otoczenia. Przy zapewnieniu takich warunków sprawca odnosi wrażenie, iż dokonanie zamierzonego czynu – bez zbyt ryzykowne, co spowoduje zaniechanie planowanych działań. Zastosowanie odpowiednich form przestrzennych i urządzeń umożliwi nie tylko pełnienie funkcji prewencyjnej ale

[7] SERAFIN T., PARSZOWSKI S., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych, programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa, 2011, str. 322.

i również w przypadku wystąpienia zachowań negatywnych (rozbój, kradzież, włamanie, itd.) – zwiększy szansę ofiary na wezwanie pomocy oraz wyjście cało z opresji. Aby zwiększyć skuteczność nadzoru- możliwe jest ułatwienie go – poprzez zastosowanie m.in. luster, monitoringu id.

2.3 DOSTĘP

Dostęp to przede wszystkim kontrola ruchu pieszego oraz kołowego na danym terytorium – uniemożliwiająca wstęp do danego obiektu, obszaru osobom do tego nieuprawnionym. Właściwe oddzielenie od siebie różnych przestrzeni (np. publicznej od prywatnej) zwiększa znacząco poczucie bezpieczeństwa użytkowników. Naturalną kontrolą i nadzorem dostępu będzie zastosowanie odpowiedniego ukształtowania przestrzeni poprzez rozmieszczenie wejść, wyjść, ciągów komunikacyjnych, ogrodzenia, itd. Dodatkowymi elementami – regulującymi dostęp mogą być zabezpieczenia techniczne (zamki, bramy, domofony itd.).

2.4 CEL

Kształtowanie przestrzeni publicznej jest również istotne z punktu widzenia trwałości i wytrzymałości danego miejsca. Konieczne jest uwzględnienie wytrzymałości powierzchni, urządzeń oraz obiektów w przypadku próby kradzieży lub też aktów wandalizmu. Szczególną uwagę wzbudza odpowiedni dobór takich elementów jak: kosze, latarnie, ławki, znaki informacyjne, drogowe itd. Bardzo często zastosowanie tańszych rozwiązań – nie sprawdza się w praktyce bowiem zastosowanie materiałów o niskiej jakości zwiększa koszty całkowite utrzymania przestrzeni publicznej.

2.5 WYGLĄD

Nie tylko trwałość i wytrzymałość będą istotnymi elementami przestrzeni publicznej, zaliczamy do niej również wygląd. Estetyka obiektów i urządzeń jest ważnym elementem wpływającym na zachowanie użytkowników przestrzeni publicznej jak i potencjalnych sprawców. Brak odpowiedniego wyglądu – powoduje poczucie braku sprawowanej kontroli i nadzoru na danym terenie – co może być zachętą dla sprawcy jako okazja do popełnienia przestępstwa. Istotne wydaje się dbanie o stan czystości i porządku w tym: kontrola stanu roślinności, elewacji, ławek, koszy, oświetlenia, znaków informacyjnych przystanków itd. Brak reakcji na wszelkie przejawy wandalizmu i agresji tworzy uczucie braku kontroli i troski nad danym obszarem. ‘

2.6 WSPARCIE

Stworzenie bezpiecznej przestrzeni publicznej, to również dążenie to zapewnienia pełnej urządzeń jedynie zgodnie z określoną funkcją. Właściwe wykorzystanie istniejącej przestrzeni to również jej różnorodność gwarantująca korzystanie z tej przestrzeni przez różne grupy społeczne występujące na danym obszarze. Bardzo istotne jest, aby dana przestrzeń pełniła różnorodne funkcje, np. mieszkaniową, handlową, usługową czy też rekreacyjną. Również możliwe użytkowanie funkcjonalności danego obszaru. Istotną rzeczą, jest umożliwienie wykorzystania przestrzeni i jej przestrzeni o różnych porach dnia i nocy – umożliwi naturalną kontrolę społeczną obszaru przez całą dobę i tym samym zminimalizuje ilość zdarzeń przestępczych oraz aspołecznych.

ZAKOŃCZENIE

Samorząd gminny – który ponosi odpowiedzialność za porządek publiczny i bezpieczeństwo obywateli na danym obszarze, poprzez tworzenie bezpiecznej przestrzeni publicznej – jest w stanie znacząco wpłynąć na poczucie bezpieczeństwa społeczności zamieszkującej na danym terytorium. Rozsądne i bezpieczne planowanie przestrzeni publicznej umożliwi poprawę poziomu bezpieczeństwa jak i również będzie działaniem prewencyjnym. Tworząc bezpieczny plan przestrzeni publicznej należy uwzględnić wszystkie zagrożenia, zwłaszcza te które, występują głównie ze względu na specyfikę danego obszaru. Należy również pamiętać, iż aby móc podnieść jakość i poziom bezpieczeństwa danej społeczności – przy planowaniu nie wolno zapomnieć o dialogu społecznym pomiędzy samorządem a mieszkańcami. Dialog ten musi odpowiadać na potrzeby i oczekiwania danej społeczności. Tylko wtedy uda się stworzyć tzw. bezpieczną przestrzeń publiczną.

BIBLIOGRAFIA

1. HOŁYST B., *Kryminologia*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa, 2008, str.34.
2. KUKUŁKA J., ZIĘBA R., *Polityka zagraniczna państwa*. Warszawa, 1992, s.55.
3. SERAFIN T., PARSZOWSKI S., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych, programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa, 2011, str. 322.
4. TOKARSKI J., *Słownik wyrazów obcych*, PWN, Warszawa, 1999, str. 245.
5. URBAN A., *Prewencja kryminalna*, WSPol, Szczytno, 2006, str. 54.
6. WOOD E., JACOBS J., ANGEL S., NEWMAN O., RAND G., *Crime Prevetion Through Environmental Design* - , CPTED, Londyn, 1971
7. Praca zbiorowa, *Poprawa bezpieczeństwa społeczności lokalnych poprzez szkolenia zapewniające właściwą organizację i kształtowanie przestrzeni publicznej*, Projekt Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno, 2012, str. 7.
8. Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2001 r. nr 142, poz. 1592 ze zm.)
9. Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. nr 142, poz. 1591 ze zm.).
10. Ustawa z 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2007 r. nr 43, poz. 277 ze zm.).

Mgr Tomasz WAŁEK
Ul. Cienista 92/8
31-831 Kraków
POLSKA
tomekwalek@tlen.pl

АНАЛИЗ ПОНЯТИЙ „ЗАЩИТА“ И „ЗАЩИЩЁННОСТЬ“
ANALYSIS OF NOTION “DEFENCE” AND “PROTECTION”

Vasyl ZAPLATYNSKYI

ABSTRACT

В статье представлен анализ ряда понятий секьюритологии, в первую очередь: защита и защищённость. Сделан ряд новых определений понятий защита и защищенность и их производных, в частности: субъект защиты, объект защиты и др. Показана область применения понятий защита и защищенность и их размерности. Анализ, приведённый в статье, дал возможность сделать выводы о невозможности использования понятий защита и защищённость в ряде определений таких терминов, как опасность, безопасность, риск.

In the article the analysis of notions of securitology is presented, above all thing, defense and protection. The row of new determinations these and derivative notions is done, in particular, such as: subject of defense, object of defense etc. The application of domain of notions such as defense and protection and their dimension is shown. The analysis resulted in the article, gave possibility to make a conclusion about impossibility of the use of notions defense and protection in a number of determinations of such terms as danger, safety, risk.

Keywords:

защита, защищённость, риск, безопасность, опасность.

Defense, protected, risk, safety, danger.

ВВЕДЕНИЕ

В законодательстве, научной литературе и обиходе нередко смешиваются понятия безопасности и защищённости. Эти понятия довольно близки, но отнюдь не тождественны. В результате возникают различного рода неточности, несогласованности, иногда довольно существенные.

Терминологическая проблема в секьюритологии в настоящее время ещё не решена. Большое количество терминов до сих пор используется в различной интерпретации. Цель настоящей статьи – проанализировать термины «защита» и «защищённость», дать им научное определение, рассмотреть их взаимосвязь с безопасностью.

1. ПОНЯТИЕ ЗАЩИЩЁННОСТИ В ОПРЕДЕЛЕНИЯХ БЕЗОПАСНОСТИ

Достаточно часто в официальных и научных публикациях оперируют термином «защищённость» при формулировании «безопасности». К примеру, в Государственных стандартах Украины, в частности в ДСТУ 2293-99 [1] «безопасность» определяется, как: "состояние *защищенности* лица и общества от риска испытать вред".

Липкань В.А. в книге "Безпекознавство" приводит несколько формулировок основанных на понятии «защищённости», которые взяты из официальных документов, в частности: «Безопасность характеризует конкретное состояние *защищенности* любого государства и его возможность противостоять изменениям условий

функционирования, как таким, которые имеют характер, который предусматривается и/или спонтанный. …Безопасность – это гарантированная конституционными, законодательными и практическими мероприятиями *защищенность* и обеспеченность жизненно важных интересов объекта от внешних и внутренних угроз». Следующее определение, которое приводит Липкань В.А взято из Концепции национальной безопасности Украины, соответственно которой безопасность определяется, как состояние *защищенности* лица, общества и государства от внутренних и внешних угроз. [2]

Човушян Е.О., Сидоров М.А. [3] также используют термин «защищённость» для определения безопасности и утверждают, что нижеприведённое определение является практически канонизованным в мировой научной литературе: "Безопасность — состояние *защищенности* каждой отдельной личности и окружающей среды от избыточной опасности".

В России с небольшими отличиями такая формулировка используется в законодательных и нормативных документах и, очевидно, является общепризнанной. Например, в Законе Российской Федерации "О безопасности" находим такое определение: "Безопасность — состояние *защищенности* жизненно-важных интересов лица, общества и государства от внутренних и внешних угроз".

Определение, которое базируется на концепции защищённости, как и приведенные выше формулировки, предлагают и другие авторы, в частности Серебрянников В., а также Ярочкин В.И., который дополнил это определение, звучащее следующим образом: "безопасность – это состояние *защищенности* лица, общества, государства, от внутренних и внешних угроз, которое базируется на действиях людей, общества и государства, мирового сообщества, народов по выявлению (изучению), предупреждению, ослаблению, ликвидации и противодействию опасностям и угрозам, способным погубить, лишить фундаментальных материальных и духовных ценностей, нанести неприемлемый (недопустимой объективно и субъективно) вред, закрыть путь для выживания и развития".

В законодательстве Украины по вопросам чрезвычайных ситуаций определение техногенной безопасности также базируется на понятии защищенности, в частности, в Законе «О правовых основах гражданской защиты» [4] представлена следующая формулировка: «техногенная безопасность – состояние *защищенности* населения, территории, объектов от негативных последствий чрезвычайных ситуаций техногенного характера».

Таким образом, общим для всех этих определений является тезис, что безопасность это состояние защищённости, в результате ставится знак равенства между понятиями безопасности и защищённости.

Кроме понятия защищённости в некоторых определениях используется понятие обеспечения защиты. Например, Качинский А. Б. в определении безопасности употребляет понятие обеспечения защиты и формулирует это определение относительно населения и окружающей среды следующим образом: «безопасность – это такое состояние общества и государства, когда *обеспечивается защита* каждого человека, который проживает на территории данного государства, его прав и общественных свобод, а также надежность существования и устойчивое развитие государства, защита его основных ценностей, материальных и духовных источников жизнедеятельности, конституционного строя и государственного суверенитета, независимости и территориальной целостности от внутренних и внешних врагов» [5].

Собственно, состояние объекта, когда обеспечена защита и является состоянием защищённости. Поэтому, формулировка, представленная Качинским А. Б. принципиально не отличается от предыдущих.

Формулирование безопасности на основе понятия защищённости вызывает закономерный вопрос. Может ли быть в безопасности незащищенное лицо, общество или государство, либо вообще какой-либо объект? Чтобы ответить на данный вопрос, рассмотрим, что же означают понятия защита, защищённость и др.

2. ЗНАЧЕНИЕ ТЕРМИНОВ ЗАЩИТА, ЗАЩИЩЁННОСТЬ

Рассмотрим значение слова защита. Этимологию слова защита связывают с глаголом защитить, защищать и существительным щит. Считается, что основой этого слова была праславянская форма ščitъ, от которой в числе прочего произошли другие русские слова: щитъ, старославянское штитъ, древнегречкое άσπίς, русское, украинское щит, белорусское щыт, болгарское щит, сербохорватское штит, словенское ščìt, чешское štít – «щит, защита, навес», словацкое štít «щит, конёк кровли», польское szczyt –«вершина, навес, щит». Считается, что праславянское слово ščitъ родственно литовскому skiẽtas «перекладина на бороне, ткацкое бердо», латышскому škiets «ткацкое бердо», škieta «грудная кость у гуся», древнепрусскому scaytan – «щит», ирландскому scīath – «щит», латынскому scūtum – «щит» (skoitom) [6]. Таким образом, основой слова защища является слово щит. Щит и мечь главное снаряжение воина. Предназначение щита общеизвестно – уберечь себя от вражеского оружия – ударов вражеского меча, от стрел, копья и т.п. Вот так возникло слово защита, от слов «за щитом». Рассмотрим значение слова защита согласно толковых словарей.

В «Новом словаре русского языка» [7] понятие защита трактуется как:

- ✓ Действие по значению глаголов защищать, защитить, защищаться, защититься.
- ✓ Отстаивание на суде интересов обвиняемого, потерпевшего.
- ✓ Процедура публичного отстаивания положений, выдвинутых в дипломе, проекте, диссертации, т.п.
- ✓ То, что защищает, оберегает, охраняет от чего-либо.
- ✓ Совокупность приборов, устройств, мероприятий, предохраняющих кого-либо, что-либо от вредных последствий чего-либо.
- ✓ Совокупность приёмов, способов и т.п., имеющих целью отразить нападение соперника или обеспечивающих безопасность выполняемых действий (в спорте).
- ✓ Часть спортивной команды, в обязанность которой входит отражение нападения соперника при игре в футбол, хоккей и т.п.
- ✓ Защищающая сторона в судебном процессе; защитники в составе суда.

Дополнить этот список определений можно на основе ряда словарей, в частности, согласно этимологическому словарю русского языка Р. Фасмера – защита производное от слов щит и защитить [8]. Значение слова защита охватывает довольно широкий диапазон значений, приведём лишь некоторые дополняющие вышеприведённый список:

- ✓ Ограждение от внешней угрозы, нападений и других нежелательных действий.
- ✓ То, с помощью чего осуществляется защитное действие, ограждение (например. «Эта палка служит мне защитой»).

- ✓ Спортивное, например в шахматах — определённая последовательность ходов, выбираемая чёрными. Например – защита Нимцовича.

В 11-ти томном словаре украинского языка кроме приведённых выше значений слова защита приведены следующие:

- ✓ Покровительство, охрана, поддержка.
- ✓ Брать (взять) под защиту - заступаться за кого-то, что-нибудь, защищать от посягательств, нападения и т.п..
- ✓ Место, убежище, где можно защититься, спрятаться от кого-то, чего-либо; укрытие. Сооружение, приспособления и т.д., защищающее от кого-то, чего-либо [9].

Специализированные словари дают частные определения защиты, например, Лейбин В. в словаре-справочнике по психоанализу приводит следующее определение защиты – «сознательная или бессознательная деятельность человека, предусматривающая сохранение его жизни и обеспечивающая такое разрешение внутрипсихических конфликтов, которое в силу внешних обстоятельств и внутренних стремлений оказывается приемлемым для него» [10].

Термин «защищать» согласно академическому толковому словарю украинского языка значит:

- ✓ Оборонять, охранять кого-то, что-либо от нападения, покушения, удара, враждебных, опасных и т.д. действий.
- ✓ Беречь, загораживать, укрывать кого-то, что-либо от чего-то вредного, нежелательного, опасного.
- ✓ Внимательно следить за неприкосновенностью чего-либо и много делать для этого.
- ✓ Защищать, отстаивать взгляды, права, интересы, честь кого-либо.
- ✓ Публично отстаивать, защищать утверждение, суждение и т.д. [11].

Хорошее определение защиты приведено на французской странице Википедии, в оригинале звучащее следующим образом: «La protection se rapporte à l'action de protéger, de défendre un objet ou un être vivant, c'est-à-dire de veiller à ce qu'il ne lui arrive point de mal» [12], что в переводе означает, что защита относится к действиям, по защите объекта или живого существа, то есть по обеспечению невозможности нанести ему вред. Защита является действием, направленным на устранение или снижение опасности (повышение безопасности). Кроме обозначения действия, защита это определённые средства, предназначенные для устранения или снижения уровня опасности. Для защиты издревле применялись многие средства, однако символом защиты стал щит. И сегодня щит включают в символику государственных и частных организаций осуществляющих защиту.

Исходя из вышеизложенного, сформулируем определение защиты: ***Защита – действия и/или средства, применяемые для устранения или снижения уровня опасности для определённого объекта.***

Защита указывает на проведение определённых действий, для выражения которых используют слова защищать, защитить, защищаться.

Глагол «защищать» относится к глаголам несовершенного вида и в инфинитиве отвечает на вопрос «что делать?» и обозначают незаконченное действие [13].

Определим, что это за действие – это действие, направленное на устранение или снижение опасности для определённого объекта. Действие, выполняемое с целью недопущения нанесения вреда объекту. Это действие может быть совершено для любого объекта в значении элемента действительности, на который направлено внимание. Следовательно, существует *объект защиты*, то есть объект, который в результате определённого действия будет менее подвержен опасностям. Таким образом, ***объект защиты – это объект для которого выполняются действия или применяются средства направленные на устранение или снижение уровня опасности.***

Термин объект защиты, как и ряд других, успешно используется в науке и практике, к примеру, Белов С.В. и др. [14] формулируют определение «безопасности» используя термин объект защиты: "…это состояние объекта защиты, при котором действие на него всех потоков вещества, энергии и информации не превышает максимально допустимых значений".

Само же действие «защищать» может быть направлено на:

- ✓ опасность;
- ✓ объект защиты;
- ✓ условия взаимодействия опасных факторов и объекта защиты.

Каждое действие выполняется определённым субъектом. Логично назвать этот субъект – ***субъектом защиты.*** Именно «субъект защиты» выполняет действия или применяет определённые средства для защиты «объекта защиты». Отметим, что действия по защите не обязательно будут направлены на объект защиты. Они могут быть направлены, как указывалось выше, на источник опасности, условия реализации опасности, а также условия взаимодействия с внешней средой. Сформулируем определения субъекта защиты: ***субъект защиты – субъект, выполняющий действия по защите определённого объекта защиты.*** Субъект защиты по отношению к человеку называется *защитником.*

Действия по защите выполняются в интересах определённого субъекта – субъекта, заинтересованного в объекте защиты. Этот субъект заинтересован в объекте защиты, а потому может принять решение о защите объекта. В роли такого субъекта может выступать объект защиты, субъект защиты или иной субъект так или иначе заинтересованный в объекте защиты, а в отдельных случаях субъект защиты может одновременно являться субъектом и объектом защиты.

Субъект защиты выполняет определённые действия – ***действия по защите*** и применяет средства для обеспечения успешной защиты – ***средства защиты.***

Совершать действия по защите – защищать. Термин «защищать» можно сформулировать следующим образом: ***защищать – действовать и применять средства для устранения или снижения уровня опасности для объекта защиты.*** Термин защищать указывает на действие по защите, пролонгированное во времени.

Особенностью глагола защищать является то, что его можно употребить в возвратной форме – защищаться. Различие в смысле состоит в том, что в первом случае действие направлено на защиту любого объекта, в том числе и себя, а во втором только лишь на собственную защиту. Например, согласно словарю [15] защищаться означает – «оборонять, охранять себя от нападения, покушения, удара и т. д. … Отстаивать свои права».

Возвратные глаголы, к которым относится глагол защищаться, передают ряд значений, в частности, указывают на то, что:

- ✓ действие субъекта направлено на себя,
- ✓ действие совершается субъектом в своих интересах,
- ✓ действие субъекта, замкнутое в сфере его состояния.

Следовательно, термин ***защищаться*** *(защищать себя)* будет обозначать – ***действовать и применять средства для устранения или снижения уровня опасности для себя. В этом случае объект защиты и субъект защиты совпадают.***

Законченное действие для глагола ***защищать*** – защитить. Тогда ***защитить – совершить успешные действия по устранению или недопущению проявления опасности на объект защиты.***

Термин защищённость, часто используемый в различных определениях, в том числе и в определениях безопасности, обозначает, что для объекта защиты обеспечивается защита. Таким образом: ***защищённость – характеристика указывающая, что объект находится под защитой.*** Потому в тексте допустима замена термина защищённость на защиту и наоборот.

Чтобы установить, правомерно ли использовать понятие защищённости, в частности в определениях безопасности, рассмотрим взаимосвязь защиты и безопасности.

3. ЗАЩИТА И БЕЗОПАСНОСТЬ

Защита выполняется для определённого, существующего объекта, который в каждый момент времени, в том числе и на момент отсутствия защиты, характеризуется собственным уровнем устойчивости (естественной безопасности), которая зависит от совокупности характеристик объекта и окружающей среды. Объект с нулевой безопасностью существовать не может вследствие того, что он стразу же, вследствие негативного влияния, преобразуется. Естественную устойчивость или естественную безопасность объекта не следует рассматривать как естественный уровень защиты, в связи с тем, что современное понимание защиты основывается именно на дополнительных действиях и средствах. Однако, при создании новых технических средств, в конструкцию может быть включена определённая защита, что не вносит диссонанс в логические построения определения «защиты», в связи с тем, что данное техническое средство могло бы быть выполнено и без неё.

Таким образом, защищать можно только объект, который характеризуется собственным уровнем безопасности. Целесообразно защищать объект в том случае, когда его собственная безопасность недостаточна, а определённые мероприятия и средства позволят увеличить её. В связи с многообразием опасностей защита не может быть выполнена для всех опасностей, а только лишь для ограниченного их числа, или определенной опасности. Таким образом, функция защиты заключается в увеличении уровня безопасности до определённого предела, который зависит от объекта защиты, вида опасностей, условий проявления опасностей, условий существования объекта защиты, возможностей защиты, которые могут быть ограничены техническими и другими условиями, сумой затрат, уровнем развития науки и техники в области данного вида защиты.

Хорошая защита может обеспечивать повышение безопасности объекта до 100%, относительно определённой опасности или комплекса опасностей.

Термин защищённость, часто используемый в науке и практике, практически соответствует термину защита, а состояние защищённости – это состояние, когда выполняются защитные действия или применены соответствующие средства защиты. Использовать термин защищённость, как и термин защита можно в общем, не указывая уровня защиты и не указывая, от чего именно защищается объект. В этом случае фраза будет указывать на наличие определённой защиты. Вместе с тем, рассматривая защищённость объекта, можно использовать математическую оценку уровня защиты. В этом случае следует говорить об уровне защищённости выраженной субъективно: высокая, низкая, полная, достаточная. Также можно выразить уровень защиты математически. Для градации может быть выбран диапазон от 0 до 1 или от 0 % до 100%. При нулевой защищённости следует говорить об отсутствии защиты или полной незащищённости, и соответственно полная защита (защищённость) может быть выражена как 1 или как 100%. При этом следует учитывать, что расчет уровня защиты базируется на определённом естественном уровне устойчивости (безопасности) объекта (ЕУУО), который может находиться в диапазоне $0<ЕУУО\leq1$, при ЕУУО=0 объект подвергается негативному влиянию и трансформируется, а при ЕУУО=1 объект характеризуется полной устойчивостью по отношению к определённой опасности или комплексу опасностей. В последнем случае защита является нецелесообразной, ибо она не меняет уровень безопасности объекта (УБО).

Уровень безопасности объекта будет состоять из естественного уровня устойчивости и уровня защиты (УЗ), что можно выразить математически следующим образом для і-той опасности (іОп):

$$УБО_{iОп} = ЕУУО_{iОп} + (1- ЕУУО_{iОп}) \cdot УЗ_{iОп} \quad (1)$$

Аналогичные результаты можно получить, используя уровень риска как показатель уровня безопасности объекта, а также уровня естественной устойчивости (безопасности) – формула (2):

$$R_{сз}=R_e- R_e \cdot Z \quad (2)$$

где $R_{сз}$ – риск после применения защиты, R_e – естественный уровень риска, Z – уровень защиты.

Принимая уровень защиты в диапазоне значений от 0 до 1, согласно расчетов, получаем, что защита является относительной величиной, которая зависит от естественного уровня устойчивости. Например, рассчитаем защиту для разных объектов, которые имеют различные значения естественного (базового) уровня риска объекта, воспользовавшись формулой (3):

$$Z = \frac{R_e - R_{сз}}{R_e} \quad (3)$$

Допустим R_{e1} для первого объекта равен 0,3, а для второго объекта - 0,7. При этом мы хотим получить уровень риска после применения защиты 0,1 для каждого из объектов.

$$Z_1 = \frac{R_{e1} - R_{сз1}}{R_{e1}} = \frac{0,3 - 0,1}{0,3} = 0,667$$

$$Z_2 = \frac{R_{e2} - R_{сз2}}{R_{e2}} = \frac{0,7 - 0,1}{0,7} = 0,857$$

Тогда для первого объекта уровень защиты должен составлять 0,667, а для второго – 0,857.

Сделав аналогичные расчеты для различных уровней естественного риска и желаемых уровней результирующего риска объекта, получим ряд показателей необходимого уровня защиты приведённых в таблице 1.

Таблица 1.

Необходимые уровни защиты для достижения желаемого уровня риска объекта в зависимости от естественного уровня риска.

Естественный уровень риска объекта	Желаемый уровень риска объекта								
	0,1	**0,2**	**0,3**	**0,4**	**0,5**	**0,6**	**0,7**	**0,8**	**0,9**
0,1	0,00	–	–	–	–	–	–	–	–
0,2	0,50	0,00	–		–	–	–	–	–
0,3	0,67	0,33	0,00	–	–	–	–	–	–
0,4	0,75	0,50	0,25	0,00	–	–	–	–	–
0,5	0,80	0,60	0,40	0,20	0,00	–	–	–	–
0,6	0,83	0,67	0,50	0,33	0,17	0,00	–	–	–
0,7	0,86	0,71	0,57	0,43	0,29	0,14	0,00	–	–
0,8	0,88	0,75	0,63	0,50	0,38	0,25	0,13	0,00	–
0,9	0,89	0,78	0,67	0,56	0,44	0,33	0,22	0,11	0,00

Особенность защитных мероприятий состоит в том, что расчет защитных мероприятий базируется на естественном уровне риска объекта защиты и не может быть механически перенесён на другой объект с отличным уровнем риска.

Ещё одним важным показателем для ряда защитных мероприятий является ***скорость создания защиты.*** Ведь ни одна защита не создается мгновенно. Скорость создания защиты может варьировать в широком диапазоне. В показатель скорости создания защиты входит время на принятия решения по созданию защиты, разработка методики и средств защиты, изготовление средств защиты, установка средств защиты и начало действия защиты до выхода на запланированный уровень. Наименьшее время необходимо для простых видов защиты, не требующих специальных средств. Защиты с низкой скоростью создания могут требовать сложных технических решений,

биологических исследований, политических согласований, больших экономических затрат и ресурсов.

Анализ терминов защита и защищённость показал их глубокую взаимосвязь, однако и принципиальное различие, ведь защита является дополнительным средством достижения безопасности, дополняющим естественную безопасность объекта. Уровень защиты не свидетельствует об общей безопасности объекта, ведь начальный уровень его безопасности может быть различен, что подтверждается данными приведёнными в табл. 1. Например, 50% (0,5) защита, использованная для объектов с естественным уровнем риска 0,8, в итоге обеспечит уровень риска 0,4, а для объекта с естественным риском 0,6 – 0,3.

ВЫВОДЫ

Приведенный, в статье, анализ применения терминов защита и защищённость дал возможность определить их место и взаимосвязи с другими основными понятиями секьюритологии, такими как безопасность, опасность, риск и др., указать их возможные размерности и использование.

Уточнить формулировки их определений, а также других сопутствующих терминов, таких так субъект защиты, объект защиты и т.д.

Применение терминов защита и защищённость в определениях базовых терминов, таких как опасность и безопасность является нелогичным, а потому нецелесообразным.

ЛИТЕРАТУРА

1. Державний стандарт України ДСТУ 2293-99. Охорона праці. *Терміни та визначення основних понять.* Введено: «ИМЦ» Чинний від 2000-01-01.
2. ЛІПКАН В. А. *Безпекознавство*: Навч. посібник. К.: Вид-во Європ. університету, 2003. – 208 с..
3. ЧОВУШЯН Э.О., СИДОРОВ М.А. *Управление риском и устойчивое развитие*. — М.: Издательство РЭА имени Г.В. Плеханова, 1999. - 528 с.
4. Закон України «*Про правові засади цивільного захисту*». Верховна Рада України; Закон від 24.06.2004 № 1859-IV, чинний до 01.07.2013, підстава 5403-17. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1859-15/print1227531312448129
5. КАЧИНСЬКИЙ А. Б. *Сучасні проблеми екологічної безпеки України* / - К., 1994. – 48 с. (Препр. / Рада нац. безпеки при Президентові України. Нац. ін-т стратег, дослід.; Сер. «Наукові доповіді»; № 33).
6. Защита. Викисловарь. Многоязычный открытый словарь. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://ru.wiktionary.org/wiki/защита
7. ЕФРЕМОВА Т. Ф. *Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. – М.:* Издат.: Дрофа, Русский язик. *2000.* – 1233 с.
8. ФАСМЕР М. Р. *Этимологический словарь русского языка*. — М.: Прогресс. 1964—1973.

9. Словник української мови: в 11 томах. — Том 3, 1972. — Стор. 379.
10. ЛЕЙБИН В. М. *Словарь-справочник по психоанализу*. — М.: АСТ, 2010. — 956 с.
11. Словник української мови: в 11 томах. — Том 3, 1972. — Стор. 380.
12. *Protection.* Wikipedia. [Электронный ресурс] Режим доступа: http://fr.wikipedia.org/wiki/Protection
13. *Глагол.* Видеотьютор по русскому языку. [Электронный ресурс] Режим доступа: http://videotutor-rusyaz.ru/uchenikam/teoriya/47-glagol.html
14. *Безопасность жизнедеятельности.* Учебник для вузов. / С.В. Белов, А.В. Ильницкая, А.Ф.Козьяков и др.; Под общ. ред. С.В. Белова. — М.: Высш. шк., 1999. – С. 16.
15. Словник української мови: в 11 томах. – Том 3, 1972. — С. 380.

Vasyl ZAPLATYNSKYI, honoured professor, docent, CSc.,*Associate professor (docent) of Department of Safety of Life Activities of National Aviation University, Kiev, Ukraine; President of Academy of Safety and Bases of Health; Vice-president of the European Association for Security; Actual member (academician) of the International academy of life protection; The member of Scientific and Methodological Commission of Civil Safety of the Methodological Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine.*
Kontaktna adresa: ul. Milutenko 17. iz 67, m/ Kiev, 02156, Ukraine
E-mail: zvm7@mail.ru

NEVOJENSKÉ ÚLOHY OZBROJENÝCH SÍL V KRÍZOVÝCH SITUÁCIÁCH
NON-MILITARY TASKS OF ARMED FORCES IN CRISIS SITUATIONS

Peter ZIBRÍK

ABSTRACT

Krízové situácie nevojenského charakteru sa stávajú v súčasnosti stále významnejšími hrozbami vplývajúcimi na bezpečnostné prostredie, či už regionálneho alebo globálneho charakteru. Preto aj úlohy bezpečnostných prvkov v rámci bezpečnostného systému sú stále viac smerované na zrýchlenie a zlepšenie reakcií na tieto hrozby. Článok poskytuje komplexný prehľad nevojenských úloh ozbrojených síl vo svete, ktoré sú poskytované v krízových situáciách nevojenského charakteru. Zároveň podáva základné informácie o možnej organizácií civilno-vojenskej spolupráce v rôznych krajinách sveta.

Non-military crisis situations are now becoming more important threats, which influence on regional or global security environment. Therefore tasks of security elements within the security system are increasingly directed to accelerate and improve responses to these threats. Article provides comprehensive overview of non-military tasks armed forces in the world, which are provided in non-military crisis situations. It also inform about possible organization of civil-military cooperation in various world countries.

Keywords

Krízová situácia, nevojenské hrozby, ozbrojené sily

Crisis situation, non-military threats, armed forces

ÚVOD

Hlavným cieľom pri navrhovaní a budovaní ozbrojených síl je vytvorenie takých spôsobilostí, prostredníctvom ktorých je možné riešiť tradičné krízové situácie prevažne vojenského charakteru. Avšak súčasné bezpečnostné prostredie vytvára predpoklady pre rozširovanie spôsobilostí do sféry netradičnej pre ozbrojené sily. Prírodné katastrofy, priemyselné havárie, terorizmus, je len časť hrozieb, ktoré stále významnejším spôsobom vplývajú na bezpečnosť. Preto zapájanie ozbrojených síl do riešenia tohto druhu krízových situácií je stále intenzívnejšie. Čoraz hlasnejšie sa hovorí o nasadzovaní ozbrojených síl už v prvých momentoch krízovej situácie, čo si vyžaduje ich rýchle nasadenie a zvyšovanie účinnosti ich zásahu.

Takmer každá vláda na svete sa čoraz viac spolieha na svoje ozbrojené sily v takýchto situáciách než kedykoľvek predtým. Preto v mnohých ozbrojených silách došlo na začiatku 21. storočia k zmene prístupu v kontexte súčasných bezpečnostných hrozieb s cieľom dosiahnuť rýchlu reakciu na vzniknuté udalosti a poskytnúť adekvátnu pomoc. V tejto súvislosti netreba zabúdať na zásady komplexnosti a multidimenzionálnosti prác vykonávaných počas krízových situácií a teda fakt, že ozbrojené sily nie sú schopné zvládnuť všetky úlohy vyplývajúce zo vzniknutých udalostí. Na druhej strane vo vojenskej odbornej diskusii je mnoho odporcov komplexnej nasaditeľnosti ozbrojených síl, ktorí neustále chápu ozbrojené sily ako prvok bezpečnostného systému, ktorý by nemal plniť nevojenské úlohy, teda vykonávať operácie iné ako vojna (angl. Military operations other than war, skr. MOOTW).

Článok v nasledujúcich častiach analyzuje nevojenské úlohy ozbrojených síl, ktoré sú poskytované v krízových situáciách nevojenského charakteru a civilno-vojenskú spoluprácu v rôznych krajinách sveta.

1. VÝCHODISKOVÉ FAKTORY PRE POUŽITIE OZBROJENÝCH SÍL NA PLNENIE NEVOJENSKÝCH ÚLOH V KRÍZOVÝCH SITUÁCIÁCH

Sled rozsiahlych katastrof, ku ktorým došlo alebo boli uskutočnené po celom svete v posledných niekoľkých rokoch, upozornil na potenciálne možnosti zavádzania vojenských prostriedkov na podporu pomoci pri katastrofách a úsilia o hospodársku obnovu. Taktiež aj na problémy, ktorým medzinárodné humanitárne organizácie a mimovládne organizácie čelia pri práci s vojenskými jednotkami.

Krízové situácie vzniknuté v dôsledku ľudskej činnosti alebo prírodných činiteľov majú niekoľko spoločných čŕt, ktoré spravidla zahŕňajú:

- veľkú postihnutú oblasť s obmedzeným prístupom,
- nedostatok času na varovanie,
- nutnosť chrániť strategické body,
- koordináciu záchranného a likvidačného úsilia.

Tieto základné charakteristiky krízových situácií vytvárajú nároky na detailne plánovanie, sledovanie, varovanie, efektívne komunikačné systémy a rýchle reakcie na vzniknuté udalosti. To si vyžaduje zapájanie širokého okruhu bezpečnostných zložiek, ozbrojené sily nevynímajúc.

Základnými východiskovými faktormi určujúcim použitie ozbrojených síl v takýchto situáciách je ich:

- organizácia,
- vybavenosť,
- výcvik,
- mobilita,
- dostupnosť v ktorúkoľvek dobu.

Špecifické spôsobilosti ozbrojených síl, najmä týkajúce sa leteckej dopravy, logistiky a ženijných odborných prác, im umožňujú významne prispievať k riešeniu krízových situácií nevojenského charakteru. Prevažne ide o poskytovanie pomoci, evakuáciu, vykonávanie humanitárnych konvojov a obnovu infraštruktúry. Pridanou hodnotou môže byť zaistenie bezpečnosti, keďže vznik takýchto situácií vytvára predpoklady pre rozvoj nestability a vznik konfliktov.

2. NEVOJENSKÉ ÚLOHY OZBROJENÝCH SÍL V EURÓPSKOM BEZPEČNOSTNOM PROSTREDÍ

Nedostatočné spôsobilosti ozbrojených síl na vedenie operácií iných ako vojna sa napríklad prejavili v misii SFOR v Bosne v rokoch 1996 až 2004, kde mierové jednotky vykonávali aktivity vrátane zatýkania osôb obvinených z vojnových zločinov, manažment návratu utečencov, pomoc a školenie miestnych policajných a armádnych zložiek. Z toho vyplýva, že v mnohých prípadoch ozbrojené sily, predovšetkým štruktúrou a výcvikom zameraným na vojenské úlohy, nemusia byť najvhodnejším nástrojom pre vykonávanie takýchto činností. Civilné alebo polovojenské policajné jednotky môžu disponovať vhodnejšími zručnosťami do tohto prostredia. Podobne post-konfliktné obdobie často zahŕňa prestavbu kľúčovej infraštruktúry, ako napríklad ciest, elektrární alebo vodovodných sietí, na čo nie sú vhodné vojenské

mierové jednotky avšak mnohokrát v minulosti boli do toho nútené. Spomenuté príklady úloh v mierových operáciách neustále narastali. Preto došlo v mnohých európskych štátoch k zmenám, ktoré reflektovali mierové úlohy, čo si však vyžadovalo mnoho nákladov.

Vznik „nových“ bezpečnostných výziev, ako je medzinárodný terorizmus a obchodovanie s drogami zvýšil význam vnútorných bezpečnostných problémov pre ozbrojené sily po celej Európe. Tieto „nové“ bezpečnostné hrozby mali vplyv na úlohy ozbrojených síl v dvoch oblastiach. Po prvé podnietili použitie ozbrojených síl v mnohých krízových situáciách nevojenského charakteru na území štátu, napríklad v nadväznosti na udalosti z 11. septembra 2001 (vo Veľkej Británii nasadili vojenský personál na hliadkovanie na letiskách a poskytovanie námornej protiteroristickej činnosti, grécka vláda nasadila viac ako 16 000 vojakov počas olympijských hier v roku 2004 za účelom zaistenia bezpečnosti, španielske a talianske ozbrojené sily založili spoločnú obojživelnú brigádu za účelom boja proti nelegálnemu prisťahovalectvu a pašovaniu drog, ale aj vojenskej pomoci pri prírodných katastrofách). Druhou oblasťou sú vnútorné bezpečnostné úlohy, ktoré kladú inštitucionálne požiadavky na ozbrojené sily, ktoré môžu byť v rozpore s ich záujmami, úlohami a čo spochybňuje či sú najvhodnejšou organizáciou na plnenie týchto úloh. Ako príklad je možné uviesť hraničné kontroly, zhromažďovanie informácií a sledovanie medzinárodných prevodov peňazí, ktoré v demokratických spoločnostiach spadajú do pôsobnosti štátnych orgánov, akými sú napríklad polícia, colná správa alebo spravodajské agentúry.

Čoraz viac boli v poslednom období ozbrojené sily v Európe rozmiestňované na podporu civilného obyvateľstva počas prírodných katastrof, akými sú záplavy, lavíny, lesné požiare alebo v dôsledku iných kríz ako napríklad vypuknutie slintačky a krívačky vo Veľkej Británii v roku 2001. Takéto aktivity ozbrojených síl pozitívne vplývajú na verejnú mienku obyvateľstva a budujú dôveru civilného obyvateľstva voči ozbrojeným silám v krízových situáciách. Zároveň je účinným nástrojom preukazovania oprávnenosti rozpočtových nárokov.

3. NEVOJENSKÉ ÚLOHY OZBROJENÝCH SÍL MIMO EURÓPSKEHO BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA

Keď ostatné nástroje národnej bezpečnosti USA nie sú schopné riešiť zhoršujúcu sa alebo potenciálne hroziacu krízovú situáciu, vojenské sily a prostriedky môžu byť požadované, aby preukázali svoje schopnosti na riešenie vzniknutej situácie. Tieto operácie označované ako vojenské operácie iné ako vojna, je možné rozdeliť na bojové a nebojové, ktoré však môžu byť vedené aj simultánne. Môžu zahŕňať humanitárnu pomoc, pomoc niektorým krajinám v oblasti vnútornej obrany, zvýšenie podpory protidrogovým operáciám, kontrola zbrojenia, podpora amerických civilných orgánov, evakuáciu, boj proti terorizmu, zabezpečenie slobody plavebnej, letovej prevádzky, podpora boja proti povstalcom, mierové operácie, demonštrácia sily počas štrajkov. Vo vedení takýchto operácií je východiskovým faktorom skĺbenie bojových spôsobilostí jednotiek a požiadaviek jednotlivých operácií iných ako vojna. Jedná sa o prispôsobenie spôsobilostí vedenia vojny na uspokojenie požiadaviek vyplývajúcich zo vzniknutých nevojnových situácií. Avšak netreba zabúdať na skutočnosť, že sily zapojené do takýchto situácií musia byť kedykoľvek pripravené na prechod k boju. Úspech takýchto operácií je založený na profesionalite, kvalifikovanosti, vyškolení, vzdelaní a disciplinovanosti vojakov.

Ozbrojené sily Čínskej ľudovej republiky sa držia zásady, že pomoc pri katastrofách je podobné ako bojovať bitku. Teda je nutné nepretržite vykonávať prípravu na katastrofy v predstihu, nasadenie vojakov so zameraním k pripravenosti na katastrofy a zabezpečiť pripravenosť na záchranné operácie. Zdôrazňujú prevenciu katastrof prostredníctvom pomoci pri katastrofách a uprednostňovanie vyhýbania sa katastrofám prostredníctvom prevencie kata-

strof. Čínske vojenské operácie iné ako vojna sú zamerané na odvrátenie vojny, riešenie kríz, propagáciu mieru a podporu civilných orgánov pri reakcii na krízové situácie na vlastnom území. Čínska ľudová oslobodzovacia armáda založila špecializované sily pre vykonávanie vojenských operácií iných ako vojna zahrňujúce:

- sily na zmierňovanie povodní a následkov katastrof,
- pohotovostné záchranné sily po zemetrasení,
- pohotovostné záchranné sily pre jadrové, chemické a biologické katastrofy,
- núdzové pomocné sily pre dopravné prostriedky,
- medzinárodné mierové sily.

4. CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH NEVOJENSKÝCH ÚLOH OZBROJENÝCH SÍL A CIVILNO-VOJENSKEJ SPOLUPRÁCE V KRÍZOVÝCH SITUÁCIÁCH

Kontrola zbrojenia sa môže zdať ako operácia predurčená výhradne pre iné bezpečnostné zložky ako sú ozbrojené sily. Avšak ozbrojené sily môžu vykonávať v tejto operácií veľmi dôležité úlohy akými sú zhabanie zbraní hromadného ničenia, ozbrojené sprievody prepravovaných zbraní, demontáž a likvidáciu zbraní a nebezpečného materiálu, ďalšie akcie, ktoré môžu napomôcť k zníženiu ohrozenia regionálnej bezpečnosti.

Boj s terorizmom môže obsahovať opatrenia zamerané buď defenzívne alebo ofenzívne. Defenzívne programy majú za cieľ znížiť zraniteľnosť voči teroristickým útokom a tvoria základ pre efektívnosť boja s terorizmom. Ofenzívne opatrenia sú zamerané na prevenciu, potláčanie a reakciu na terorizmus, ktoré napomáhajú vedeniu preventívnych, odvetných a záchranných operácií.

Humanitárna pomoc môže zahŕňať širokú škálu úloh v závislosti od vzniknutých udalostí a dostupných možností reagovať na ne zdrojmi postihnutého regiónu. Tieto operácie môžu byť vedené tromi základnými spôsobmi:

- humanitárne operácie koordinované OSN,
- humanitárne operácie, kde ozbrojené sily pôsobia v rámci ostatných mnohonárodných síl,
- humanitárne operácie, kde jeden štát jednostranne reaguje na vznesenú požiadavku.

Vojenská podpora civilným orgánom, ak to zákon umožňuje, je poskytovaná dočasne za účelom núdzového posilnenia spôsobilostí a kapacít civilných orgánov. Môžu obsahovať napríklad úlohy na zabezpečenie letovej prevádzky, poštových služieb v priebehu štrajku, pomoc pri ochrane života a majetku počas prírodných katastrof a priemyselných havárií a poskytnutie pomoci pri obnove prostredia do pôvodného stavu. Pri operáciách na zmiernenie následkov katastrof medzi primárne úlohy ozbrojených síl patrí evakuácia obyvateľstva z postihnutej oblasti, záchrana životov v postihnutých územiach, manipulácia s obeťami katastrofy. Sekundárnymi úlohami sú odstraňovanie následkov katastrofy, upratovanie územia, dezinfekcia a ďalšie nevyhnutné úkony potrebné k návratu postihnutej oblasti do stavu pred vznikom katastrofy.

Keďže je známe, že súčasné krízové situácie nie je možné zvládnuť len ozbrojenými silami, čoraz viac sa zintenzívňuje ich spolupráca s nevojenskými zložkami. V krízových situáciách nevojenského charakteru sa súčasťou plnenia úloh stáva práca s miestnym obyvateľstvom, miestnymi autoritami, dobrovoľnými organizáciami a civilnými záchrannými zložkami zasahujúcimi v tomto prostredí. Práve spolupráca s civilným sektorom a medzirezortná koordinácia sú základom účinnosti riešenia vzniknutej situácie. V Spojených štátoch to viedlo

k serióznej diskusii vo vládnych kruhoch o možných spôsoboch, ako prispôsobiť vojenské štruktúry a výcvikový systém tak, aby sa zvýšila účinnosť v určitých komplikovaných alebo katastrofických prípadoch, vrátane rozvoja špecializovanej reakčnej spôsobilosti a posilnenia spoločného plánovania, odbornej prípravy s nevojenskými zložkami.

Základnou stratégiou civilno-vojenských vzťahov je premena od spolužitia k spolupráci. Civilno-vojenské vzťahy sú založené na dialógu a interakcii medzi civilnými a vojenskými aktérmi v humanitárnej pomoci, s dodržiavaním humanitárnych zásad, bez vzájomnej rivality aktérov, minimalizovaním rozporov a sledovaním spoločných cieľov. K naplneniu bezproblémovej spolupráce by mali civilné a vojenské zložky:

- definovať zodpovednosti jednotlivých zložiek,
- zoznámiť sa so zásadami zapájaných zložiek,
- použitie vojenských prostriedkov len ako posledná možnosť,
- nepretržite viesť dialóg prostredníctvom konferencií,
- rozvíjať vzťahy prostredníctvom cvičení,
- rozvíjať spoločné doktríny pre vykonávanie operácií počas katastrof.

ZÁVER

Konkrétne prípady nasadenia ozbrojených síl na riešenie krízových situácií nevojenského charakteru napríklad v USA, kde boli vojenské prostriedky nasadené do New Orleans po hurikáne Katrina v auguste 2005, či pomoc pakistanských vojakov pri prácach po zemetrasení v októbri 2005 dokazujú, že použitie ozbrojených síl na plnenie takýchto úloh je stále aktuálnejšou témou.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

EDMUNDS, Timothy: What are armed forces for? The changing nature of military roles in Europe. *Journal Compilation*. 2006. s. 1059-1075

HSIEH. *The ROC Armed Forces and Civil Society in Natural Disaster Relief Operations – A Deepening Cooperation and the Establishment of Sound Disaster Relief System* [online]. Yih-Shiun department fo Political Science, Fu Hsing Kang College, NDU, ROC. Dostupné na internete: <http://management.kochi-tech.ac.jp/ssms_papers/sms12-6641_d32ccdb48e43a89ba8c7c4ca0a90e3c8.pdf>.

Joint pub 3-07 - Joint doctrine for Military operations other than war

SINGH, J.V. PLA: Military operations other than war (MOOTW). In. *Air power journal*. 2012 (july – september), Vol. 7 No. 3. s. 125-152.

Ing. Peter ZIBRÍK
Osloboditeľov 6, Polomka
zibrik.peter@gmail.com

PODMIENKY A PRINCÍPY POUŽITIA VOJENSKEJ SILY PRI RIEŠENÍ KRÍZOVÝCH SITUÁCIÍ V SÚČASNOSTI
CONDITIONS AND PRINCIPLES USE OF MILITARY FORCE TO RESOLVE CURRENT CRISIS

Vladimír ZIKMUND

ABSTRACT

Cieľom predkladaného článku je pojednať o podmienkach, zásadách a spôsoboch použitia vojenského príspevku/vojenskej sily na riešenie súčasných bezpečnostných kríz. V súčasných krízach totiž samotné vojenské víťazstvo, ktoré po stáročia spočíva v násilnom obsadení a ovládnutí územia, nepostačuje na naplnenie politických cieľov. Súčasné bezpečnostné krízy však vyžadujú podstatne vyššiu úroveň vojenských síl. Vojenský podiel/príspevok na jednej strane síce predstavuje zabezpečiť v danom priestore prítomnosť reálnej vojenskej sily, ktorá je pripravená viesť boj, a na druhej strane zároveň predstavuje požiadavku na sily spôsobilé komplexnej analýzy prostredia zladenej v oblasti diplomatickej, sociálnej aj psychologickej. Kľúčovým faktorom tohto prístupu je komplexné porozumenie operačnému prostrediu a strategickým cieľom na všetkých úrovniach vedenia operácie.

The aim of this article is refer conditions, principles and ways of military contribution for resolving current security crisis. In nowadays crisis alone military victory which for centuries consists of gain and possesses area and facilities is not sufficient for fulfilment of political strategic goals. Today's challenges demand a completely higher level of military forces. Military contribution on the one side consist of presence real military force which is ready to fight and on the other side continuously work on comprehensive analysis, and on diplomatic, social, economic and psychological domain. As a key factor, which will affect level and quality of this approach, is wide understanding of operational environment and strategic goals at all level of operations.

Keywords:

Vojenský príspevok, operácie, vojenské operácie, komplexný prístup, aktéri, civilno-vojenská spolupráca, neregulárne aktivity, hybridné hrozby.

Military contribution, Operations, Military operations, Comprehensive approach, Actors, Civil-military cooperation, Irregular activity, Hybrid threats,

ÚVOD

Tak ako sa vyvíja a globalizuje technika, obchod, finančníctvo, kultúra, tak sa vyvíja a globalizuje aj používanie jednotlivých mocenských nástrojov štátu vrátane použitia sily, a to spôsobmi i následkami. Prvá aj druhá operácia Desert Storm, aj operácia ISAF vykazujú spoločné trendy – stále menej reálneho vedenia boja, použitie stále menších bojových jednotiek, stály nárast náročnosti logistického zabezpečenia operácií (I. operácia Desert Storm bola pol roka odložená pre nedostatočnosť prísunu PHM, munície a potravín, ISAF by bez prepravných trás z Pakistanských prístavov do 48 hodín kolabovala), stále väčšia nevyhnutnosť ochrany síl, stále väčšia nevyhnutnosť „Jointness" prístupu, stále viac policajnej práce, stále väčšia nevyhnutnosť zapájania „komplexných a aj mnohonárodných ozbrojených síl", stále väčšia previazanosť s politikou.

Čo je z uvedeného pre súčasné vedenie vojen asi najmenej tradičné, je radikálny nárast prítomnosti politiky v operačnom priestore a priame politické konzekvencie operácií už na

najnižších organizačných stupňoch – viď usmrtenie vojaka na základni KAF (z historického hľadiska je nezvyklá osobná angažovanosť šéfa štátnej exekutívy).

1. PODSTATA, FORMY A PRINCÍPY POUŽITIA VOJENSKEJ SILY

Podstata použitia vojenskej sily sa nemení – je ňou hrozba alebo použitie násilia na vynútenie požadovaného stavu. To, čo sa však stále vyvíja, sú formy a zásady jej úspešného použitia. Nové sféry použitia vojenskej sily sa objavili v ostatných rokoch predovšetkým v súvislosti s poznaním, že vojenské víťazstvo nedostačuje na elimináciu ohrozenia, ktoré nasadenie vojenskej sily vyvolalo. Na základe tohto poznania a nasledujúcich skúseností boli postupne sformulované nové formy použitia síl, ktorých cieľom je predovšetkým vytvoriť podmienky pre prácu civilných organizácií a inštitúcií majúcich za úlohu organizovať prechod krízovej oblasti k stabilnému a samoudržateľnému (self-sustaining) stavu. Tieto nové formy použitia vojenskej sily spočívajú v zaistení bezpečnosti a kontroly ovládnutého územia, podpore reformy bezpečnostného sektora, počiatočnej obnove služieb a dočasnej správe krajiny[1].

Ako nadstavba nad všeobecnými a trvalo platnými princípmi nasadenia vojenskej sily boli v ostatných rokoch na základe skúseností a historických príkladov formulované charakteristické črty operácií proti hybridným hrozbám s prevahou stabilizačných aktivít, ktoré sú zároveň zásadami prípravy a vedenia operácií podmieňujúcimi ich úspešnosť. Reprezentatívne hlavné zásady:

1.1 Prijať nadradenosť politiky (a jasne definované politické ciele)
1.2 Viesť boj/zápas o obyvateľstvo, nie proti obyvateľstvu
1.3 Porozumieť miestnemu obyvateľstvu
1.4 Vychádzať zo spravodajstva
1.5 Neutralizovať príčiny krízy a izolovať aktérov od podpory
1.6 Byť vopred pripravený na zdĺhavé ťaženie
1.7 Zaistiť bezpečnosť v krajine na základe dodržiavania platných zákonov
1.8 Odovzdať zodpovednosť miestnym hneď, ako to bude reálne
1.9 Rýchlo sa učiť a prispôsobovať

1.1 PRIJAŤ NADRADENOSŤ POLITIKY

Jasne definovaný a reálny politický cieľ je podmienkou začatia operácie. Na zaistenie celkového úspechu je potrebné stanoviť aj postupné politické ciele, ktoré budú pre verejnosť publikované ako zámery hostiteľskej krajiny. Nadradenosť politiky má dopad na všetky ostatné aspekty ťaženia, v záujme dosiahnutia cieľov operácie a generovania požadovaných efektov je nevyhnutné uplatniť komplexný prístup, keďže zreteľná a zjednocujúca politická vôľa je často Achillovou pätou liberálnych demokracií. Operácie totiž môžu na neschopnosti udržať politickú vôľu počas stále sa predlžujúceho ťaženia skončiť rýchlym neúspechom. Súčasné operácie sú totiž vždy pevne zviazané s trvalým zápasom o politickú vôľu doma aj v priestore dejiska operácie.

1.2 VIESŤ BOJ/ZÁPAS O OBYVATEĽSTVO, NIE PROTI NEMU

Obyvateľstvo je hlavným predmetom pozornosti a zároveň ťažiskom (Centre of Gravity). V každej situácii je nevyhnutné podporovať a posilňovať presvedčenie obyvateľstva o legitímnosti nasadenia našich síl a medzinárodne uznanej miestnej vlády, pričom informačné aktivity vojenských síl imunizujú obyvateľstvo proti dezinformačným kampaniam. Na to je

[1] Postupy vykonávania stabilizačných aktivít, evid. č. : VDG-31-01-01/Oper, Trenčín 2010

potrebné generovať vierohodné a trvácne politické vyhlásenia na účel diskreditácie aktérmi vyhlasovaných príčin krízy. Tieto vyhlásenia musia obsahovať ciele a ich vysvetlenia legitímnymi politickými autoritami, zdôrazňovať politické a vojenské úspechy a manažovať tak očakávania verejnosti. Vyhlásenia musia byť transparentné, včasné, otvorené, čestné, overiteľné a zrozumiteľné.

1.3 POROZUMIEŤ MIESTNEMU OBYVATEĽSTVU

Úspech je do veľkej miery závislý od rýchleho zvládnutia a pochopenia operačného prostredia v celom priestore a včítane jeho špecifických prostredí v jednotlivých častiach. Porozumenie miestnej populácii a tomu, čo ju ovplyvňuje, je podmienkou na zvolenie konkrétnych druhov a typov vojenských aktivít. Neschopnosť poskytovať nádej miestnym orgánom a obyvateľom poškodzuje kredibilitu síl a podkopáva aj miestnu vládu.

1.4 VYCHÁDZAŤ ZO SPRAVODAJSTVA

Vojenská operácia je aktivita poháňaná spravodajstvom. Efektívne spravodajstvo nám musí dávať odpovede smerujúce k pochopeniu, porozumeniu cieľovej populácie tým, že v maximálne možnom rozsahu podáva a objasňuje jej politickú, sociálnu a kultúrnu organizáciu. Na dosiahnutie potrebných informácií sú využívané všetky dostupné spravodajské postupy a zdroje spravodajskej činnosti, ktoré zahŕňajú rozličné aktivity a metódy, mechanizmy a spôsoby práce v rámci získavania informácií. V novodobých operáciách majú totiž „generátori krízy“ tendenciu skrývať sa za bežných obyvateľov, kontraktorov, politické strany, infiltrovať sa do pozícií samospráv a podobne.

1.5 NEUTRALIZOVAŤ PRÍČINY KRÍZY A IZOLOVAŤ AKTÉROV OD PODPORY

Na neutralizáciu je nevyhnutná aj fyzická, aj psychologická izolácia aktérov krízy od obyvateľstva, najmä prostredníctvom postupnej eliminácie zdrojov nespokojnosti ľudí. Fyzická izolácia vyžaduje nasadenie síl aj v bojových akciách, aj v podpore miestnych bezpečnostných síl. Psychologická izolácia spočíva v uplatnení prostriedkov PSYOPs, CIMIC a vzťahov s verejnosťou (public affairs).

1.6 BYŤ VOPRED PRIPRAVENÝ NA ZDĹHAVÉ ŤAŽENIE

Súčasné bezpečnostné krízy, najmä v krachujúcich krajinách a regiónoch, sú dlhodobým procesom už svojou povahou. História ukazuje, že pri relevantných zmenách vždy išlo o roky až dekády. Na to sa treba vopred pripraviť a prispôsobiť tomu plánovanie zdrojov.

1.7 ZAISTIŤ BEZPEČNOSŤ V KRAJINE NA ZÁKLADE DODRŽIAVANIA PLATNÝCH ZÁKONOV

Základným pilierom eliminácie krízy je nastolenie bezpečného prostredia. Bez toho nie je možné rozvíjať programy a aktéri krízy majú voľné pole pôsobnosti. V podmienkach, kedy sú vojenské sily jediným prvkom schopným operovať v priestore, je nevyhnutné, aby velitelia mali k dispozícii (vyžiadali) také prostriedky, ktoré im umožnia uspokojiť základné potreby obyvateľstva a nastoliť normálny stav. Účelom je vytvoriť podmienky na nástup pravidelných policajných síl na plnenie úloh, vynútenie práva a zákonov pri rešpektovaní miestnej kultúry, tradícií a miestnych zvláštností.

1.8 ODOVZDAŤ ZODPOVEDNOSTI HNEĎ, AKO TO BUDE MOŽNÉ

Podmienkou tohto kroku je existencia funkčného miestneho štátneho aparátu. Niektoré krajiny však môžu byť v tejto oblasti aj dlhší čas veľmi zraniteľné a nebude iná voľba ako tá, aby vojenské sily plnili úlohy miestnej vlády dlhšiu dobu. Aj keď je suplovanie miestnej vlády pre vojenské sily jednoduchšia cesta, nie je to cesta vedúca ku koncu operácie. Odovzdávanie zodpovednosti je možné vykonávať po častiach a výkon úloh štátnej správy podporovať spravodajstvom, letectvom, ženistami, zdravotníckou službou, výcvikom bezpečnostných zložiek a podobne. Narúšanie týchto činností však protivníci prezentujú ako boj proti okupantom.

1.9 RÝCHLO SA UČIŤ A PRISPÔSOBOVAŤ

Základom úspechu je učiť sa z úspechov aj neúspechov a adaptovať sa na nové situácie rýchlejšie ako protivník a udržať tak predstih v operácii – uplatňovať proaktívny prístup. S ohľadom na zložitú organizačnú štruktúru každých mnohonárodných vojenských síl, nízku operabilnosť miestnej štátnej správy a nevyhnutnosť operatívne prispôsobovať celý rad postupov a dokumentov, je schopnosť adaptácie v porovnaní s aktérmi krízy pochádzajúcimi z prostredia značne problematická. Preto musia byť zostavy, operačné plány a operačné rozkazy stručné, zrozumiteľné a flexibilné. Na tento účel je nevyhnutná vysoká úroveň pripravenosti štábov meniť a aktualizovať svoje postupy, preberať do nich skúsenosti z ostatných misií a bezprostredne informovať kľúčové jednotky o prípadných zmenách.

2. PARADOXY VEDENIA SÚČASNÝCH OPERÁCIÍ

História nám ukazuje, že súčasné operácie sa neriadia intuitívnymi zásadami klasického vedenia konvenčného boja. Niektoré z ďalej uvedených paradoxov jasne ukazujú na odlišnosť spôsobu myslenia nevyhnutného pre vojenský a teda politický úspech. Uvedený prehľad paradoxov v porovnaní s tými, s ktorými sa možno stretnúť, nie je zďaleka vyčerpávajúci:

2.1 Čím viac chrániš svoje sily, tým viac môžeš byť zraniteľný.
2.2 Čím väčšiu silu použiješ, tým menej môže byť účinná.
2.3 Čím sú operácie a aktivity úspešnejšie, tým menej síl treba a tým viac rizika treba podstupovať.
2.4 Ak obsahom dneška boli taktické činnosti, zajtra bude treba zvoliť inú činnosť; ak si dnes zamestnaný v jednom sektore, zajtra v inom sektore možno nebude treba robiť nič.
2.5 Taktický úspech nič nezaručuje.
2.6 Najlepšou reakciou môže byť nerobiť nič.
2.7 Najúčinnejšia zbraň nestrieľa, muníciou sú peniaze.
2.8 Keď miestne obyvateľstvo niečo samo urobí/vybuduje, aj keď nedokonale, spravidla je to lepšie, ako keď to vojaci urobia perfektne.

3. KONZEKVENCIE

Na základe uvedeného môžeme teda s čistým svedomím konštatovať, že aj v súčasnom multipolárnom svete nie je možná existencia štátu bez ozbrojených síl a že ozbrojené sily sú ako garant bezpečnosti nezastupiteľné.

Aby bolo možné udržiavať krok s uvedenými trendmi a zvyšujúcou sa náročnosťou osobnej pripravenosti profesionálnych vojakov, je nevyhnutné postupne pridávať k vojenskému výcviku aj vzdelávanie, a to vzdelávanie v psychológii, histórii, etnografii, politológii

a práve (verejnom práve, nielen práve ozbrojeného konfliktu), teda v oblastiach, ktoré sú podmienkou nadobúdania zručností ako je komunikácia s ľuďmi a najmä udržania nadhľadu a chladného úsudku aj vo vypätých situáciách. Výcvikom totiž meníme a zdokonaľujeme profesijné (bojové) správanie vojakov, avšak ich myslenie a vedomé správanie môžeme meniť len vzdelávaním".

V jednom z predchádzajúcich vystúpení – v roku 2011 v Banskej Bystrici som uvádzal dôležitosť vnímania rozdielu medzi – náladami, názormi a postojmi – teda medzi stavmi psychiky, ako miestneho obyvateľstva tak aj protivníkov a ostatných aktérov, ktoré je potrebné vojakmi v operačnom prostredí formovať smerom k naplneniu cieľov operácie. Je potrebné si uvedomovať, ako je táto úloha mimoriadne ťažká najmä u obyvateľstva krajín tretieho sveta, ktorí z hľadiska nášho videnia sveta bývajú mentálne a morálne zakotvení v polovičke 17. storočia, kde ich hodnotová stupnica síce kopíruje Maslova, ale ich životná prax a prevzaté skúsenosti hovoria o diametrálne iných sociálnych praktikách nevyhnutných na zachovanie osobnej integrity, úspech a prežitie vlastného rodu. Úloha ozbrojených síl a z nich najmä síl pozemných, je v tomto procese nezastupiteľná žiadnymi civilnými agentúrami, pretože žiadna iná organizácia nemá takú početnosť, jasnú organizačnú štruktúru, prísnu subordináciu, zodpovednosť, systém spojenia a fyzickú a psychickú odolnosť svojich príslušníkov a podobne, len ozbrojené sily sú schopné vytvoriť potrebné podmienky pre prácu nadstavbových organizácií.

Ďalšou oblasťou vzdelávania musí byť práca s médiami. Vojaci sa vo svojej práci stále viac stretávajú s angažovanosťou médií, ktoré v honbe za zaujímavosťami a senzáciami, zvyšujúcimi ich sledovanosť a konzekventne teda zisky za reklamu – sú schopné snímať a zverejňovať tváre vojakov vyslaných do zahraničných operácií a vystavovať tak ich rodiny bezpečnostným rizikám, vytvárať pokrivený obraz o konkrétnych osobách a udalostiach, fabrikovať zavádzajúce súvislosti a podobne. Preto je nevyhnutné aj pestovanie psychickej odolnosti veliteľov a vojakov, najmä pre uvedené prípady a najmä keď ich prácu autoritatívne posudzujú 25 ročné „redaktorky", zbehlé najmä v poľovačke na zaistených ženíchov. Trend angažovanosti médií bude objektívne pokračovať, a to možno až do absurdít – zavedením výzbroje „vojak 21. storočia" bude z každého kroku každého jednotlivca k dispozícii videozáznam spolu s dátami GPS – a treba počítať s tým, že každý záznam je spôsobilý úniku na verejnosť.

Okrem úlohy garanta bezpečnosti priestoru môžu ozbrojené sily, vychádzajúc z nevyhnutnosti objektívnej analýzy operačného prostredia pred spustením akejkoľvek operácie, nadobúdať postavenie aj garanta objektivity. Ak sa pokúsime o nepolitický[2] pohľad na dejiny posledných 30 rokov vo svete, môžeme konštatovať, že použitie ozbrojených síl sa nie vždy jednoznačne kryje s ideálmi spravodlivosti, demokracie a medzinárodného práva, ale skôr sa kryje so snahou štátov a najmä mocností – zabezpečiť podmienky na prežitie svojich obyvateľov – zaistiť spoľahlivý prístup k strategickým surovinám, a to podľa jezuitskej zásady 15. storočia – účel svätí prostriedky... teda akoukoľvek cestou – inak povedané, zasiahnuť silou všade tam, kde by tento cieľ mohol byť ohrozený – pozri článok v HN z 3.9.2013**: *Sýrsku vojnu vyhráva Rusko (komentár dňa[3])*** – vyberám: *„V Sýrii vládne šiitská menšina sunnitskej väčšine, čo nie je po vôli mnohým krajinám, preto za Asadom stojí šiitský Irán a proti nemu takmer celý zvyšok moslimského sveta. Avšak všetko nie je o náboženstve. Sýria má strategickú polohu medzi Tureckom a Perzským zálivom. V zálive sú dve krajiny, ktoré bojujú o geopolitickú hegemóniu – Saudská Arábia a Katar. Dôvodom je zemný plyn, ktorého má Katar tretie najväčšie dokázané rezervy. Jediným problémom Kataru je nájsť spôsob, kam a ako ho exportovať. Jeho plán zdvojnásobiť vývoz skvapalneného zemného plynu možno vyjde,*

[2] Nepolitický – nestraniaci žiadnemu z možných politických výkladov. Apolitický – nezahŕňajúci politiku.
[3] http://finweb.hnonline.sk/c1-60561370-syrsku-vojnu-vyhrava-rusko-komentar-dna

no existuje aj oveľa lacnejšia a efektívnejšia cesta ako ho vyvážať – napojiť sa na plynovod Nabucco. Ten bude viesť z Turecka do Rakúska a rozbije hegemóniu Ruska na dovoz plynu do Európy – niečo, čo poteší Európanov, no utlmí ruský vplyv. Nemusí byť náhoda, že sýrska občianska vojna začala práve v čase, keď Asad odmietol plány na vybudovanie plynovodu z Kataru do Turecka, a namiesto toho oznámil, že cez svoje územie pripojí na európsky ropovod vetvu vedenú z Iránu. Hrozba rastu sily Iránu tak prepukla do boja o Sýriu, keď sýrskych rebelov financuje najmä Saudská Arábia a Katar. Pre tieto bohaté krajiny neexistuje lepší scenár ako Sýria so sunnitskou vládou budujúca ropovod z Dohy".

Požiadavka na ozbrojené sily mať schopnosť vypracovať podrobné a objektívne analýzy komplexného operačného prostredia, vychádza z prostej skutočnosti, že vojenské operácie sa nemôžu viesť proti politicky fabrikovaným veterným mlynom – na vojenské operácie musí byť v zmysle vrcholovej vojenskej doktríny vždy jasné – čo sa stalo, kde, prečo, kto všetko a ako je zaangažovaný a až potom je možné naplánovať, aké akcie môžu prispieť k riešeniu problému a následne na to zostaviť sily – ozbrojené sily by tak mali fungovať aj ako „zrkadlo objektívnej reality", ktoré okrem iného aj sťažuje ich zneužitie. Príkladom môže byť postoj britského náčelníka GŠ sira Davida Richardsa, z decembra minulého roku[4], ktorý na žiadosť premiéra o vojenskú podporu želaného spôsobu riešenia situácie v Sýrii reagoval informáciou, citujem: „Ministerstvo obrany nie je naklonené zapojeniu krajiny do tohto konfliktu", čím dal premiérovi najavo, že regulárna intervencia nie je v armáde považovaná za variant s reálnou nádejou na úspech.

ZÁVER

Stále sa zvyšujúce nároky na ozbrojené sily SR však nie sú primerane dotované – ani finančne, ani systémovo (reorganizácia na reorganizáciu bez toho, že by sa vyhodnotilo, čo nefunguje), ani vzdelávaním personálu (stálym znižovaním nákladov dochádza k postupnému zániku pestovania vojenskej teórie). V tejto súvislosti si dovolím vysloviť súkromnú obavu, aby štát nedopadol, ako ľudovo preslávený starý držgroš, ktorý sa rozhodol odnaučiť svoju kobylu žrať – postupne jej teda dával menej a menej a v deň, keď už mala ťahať bez kŕmenia, mu zdochla...

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

AJP-01(D) – Allied Joint Doctrine, 2010, NSA NATO Brussels.

Bi-SC Input to a New NATO Capstone Concept for Military contribution to Countering Hybrid Threats (25. august 2010).

IMSM-0292-2010 – Hybrid threat description and context (31 May 2010).

SVD-30-44 – Vedenie operácií proti povstaniu, GŠ OS SR Bratislava 2011.

Ing. Vladimír ZIKMUND (plk.v.v.)
Veliteľstvo pozemných síl OS SR
Oddelenie tvorby doktrín, štandardov a predpisov
Rázusova 7
911 27 Trenčín
vladimir.zikmund@mil.sk

[4] http://www.theguardian.com/uk/2012/dec/11/syria-british-military-opposes-role)

RIADENIE RIZÍK A SYSTÉM NA PODPORU ROZHODOVANIA SIMS
RISK MANAGEMENT AND THE DECISION SUPPORT SYSTEM SIMS

Miroslav ŽÁK, Pavel BUČKA

ABSTRACT

Článok je venovaný problematike riadenia rizík s využitím systému na podporu rozhodovania SIMS (Sofistikované informácie pre úspech misie). Analýza a hodnotenie rizík v operačnom priestore umožňuje identifikáciu a verifikáciu hrozieb a rizík s ktorými sa môžu jednotky stretnúť v operáciách na podporu mieru. Základ navrhovaného systému tvorí znalostná báza dát, ktorá obsahuje rad údajov o teréne, postavení vlastných síl, možných rizikách a možnostiach ochrany vojsk v priestore operácie. Znalostná báza dát obsahuje historické a aktuálne dáta o asymetrických hrozbách a o možných reakciách na asymetrické hrozby. Systém SIMS je možné využiť ako podporný prostriedok pre plánovanie a vedenie mierových operácií a na prípravu jednotiek pred vyslaním do medzinárodnej misie.

The article deals of the risks management with using the Decision Support System SIMS (Smart Information for Mission Success). The basis of the proposed system SIMS is the knowledge database that contains a set of terrain data, own forces status, potential risks and possibilities to protect troops in the area of operations. The risk analysis and assessment of the operation area makes it possible to identify threats and risks, which meets unit in peacekeeping operations. The knowledge database contains the historical and actual data of asymmetric threats and possible reactions to these asymmetric threats. System SIMS can be used as a support tool for planning and management of peacekeeping operations and for troop's preparation before their sending to international missions.

Keywords

Systém na podporu rozhodovania, systém SIMS, riadenie rizík, analýza rizík, hodnotenie rizík, znalostná báza dát.

Decision support system, system SIMS, risk management, risk analysis, risk assessment, knowledge database

ÚVOD

Reakcia NATO na globálnu nestabilitu, konflikty a krachujúce štáty v regiónoch ovplyvňujúcich záujmy NATO vyžaduje široký rozsah medzivládnych aktivít, ktorých možnou súčasťou sú aj spojenecké vojenské operácie na pomoc takýmto štátom, ktorých sa Slovenská republika a vyčlenené časti jej ozbrojených síl zúčastňujú v rámci plnenia si spojeneckých záväzkov a v rámci svojej spoluzodpovednosti za medzinárodnú stabilitu a mierové spolunažívanie. Súčasná realita nás tak konfrontuje s problémami, s ktorými sme sa nestretávali.

Zabezpečenie efektívneho velenia a riadenia v operáciách na podporu mieru sa v súčasnosti považuje za jeden z rozhodujúcich faktorov, ktoré vedú k splneniu cieľov a úloh zodpovedných veliteľov. Cieľom je dosiahnuť prevahu v rozhodovaní, podmienenú informačnou prevahou, ktorá je prenesená do využiteľných poznatkov umožňujúcich rýchlejšie plánovanie, lepšie rozhodovanie a rozhodnejšie účinky operácií. Základom tohto systému by mohla byť znalostná báza dát, v ktorej budú uložené rôzne informácie, vrátane informácii o možnom priebehu teroristických akcií a metódach používaných pri

asymetrickom pôsobení nepriateľa. Informácie uložené v znalostnej databáze by sa mali ďalej hodnotiť a verifikovať s použitím odôvodnených techník rizikovej analýzy.

Rozsah opatrení na zaistenie bezpečnosti v akomkoľvek systéme by mal byť úmerný veľkosti hrozieb a rizík, ktorým je alebo môže byť tento systém vystavený. Aby boli bezpečnostné opatrenia primerané, dostatočné, efektívne a finančne únosné, majú byť prijímané na základe objektívnych podkladov. Hrozba a riziko sú základne pojmy pre vyjadrenie obavy z toho, že môže nastať niečo nežiaduce, niečo čo nepriaznivo ovplyvni chránené hodnoty. Pojmy hrozba a riziko sú zatiaľ vo vojenskej praxi rôzne chápané a ich výkladu a spresňovaniu bude potrebné venovať zvýšenú pozornosť.

1. ANALÝZA A HODNOTENIE RIZÍK A HROZIEB

Pod hrozbou spravidla chápeme akýkoľvek fenomén, ktorý má potenciálne schopnosti poškodiť záujmy a hodnoty chráneného systému (objektu). Hrozba je vždy primárna, neodvozený fenomén, ktorý chce alebo môže poškodiť nejakú chránenú hodnotu. Je to vonkajší činiteľ, existuje objektívne, nezávisle na vôli človeka. Závažnosť hrozby je závislá od charakteru chráneného systému, jeho hodnoty a ako je tato hodnota dôležitá. Riziko spravidla predstavuje tiež označenie možnosti vzniku straty, škody alebo dosiahnutie iného výsledku oproti pôvodne predpokladanému alebo nedosiahnutia očakávaných výsledkov. Riziko však poväčšine v sebe skrýva náboj potenciálneho nebezpečenstva nepriaznivého vývoja. Samotná možnosť výskytu hrozby sa môže hodnotiť kvalitatívne alebo kvantitatívne.

Kvalitatívne hodnotenie predstavuje slovný opis pravdepodobnosti, toho, že daná hrozba môže nastať. Tento opis možno prispôsobiť alebo upraviť podľa okolností, takže pre rozličné riziká možno použiť rozličné opisy. Kvalitatívne hodnotenie sa najmä používa ako úvodná monitorovacia činnosť zameraná na identifikáciu rizík. Pri tejto metóde sa spravidla zostavujú rôzne tabuľky, v ktorých sa rôznym rizikám prideľujú rôzne priority. Kvalitatívne metódy sa využívajú najmä v prípadoch, ak chýbajú alebo sú ťažko vyjadriteľné číselné hodnoty (údaje) pre kvantitatívne ohodnotenie rizika. Pomocou týchto metód sa dá hodnotiť pravdepodobnosť výskytu hrozby ako vylúčená, malá, stredná, veľká a podobne.

Kvantitatívna metóda hodnotenia využíva na stanovenie pravdepodobnosti výskytu určitej hrozby číselné hodnoty a nie opisné mierky ako kvalitatívna metóda. Hodnoty sa získavajú z rôznych zdrojov, najmä z normatívnych a štatistických údajov. Kvalita hodnotenia závisí od presnosti a úplnosti použitých číselných hodnôt. Následky možno posúdiť modelovaním výsledkov udalosti alebo súboru udalostí alebo extrapoláciou z experimentálnych štúdií alebo z predchádzajúcich údajov. Následky možno vyjadrovať v termínoch financií, technických alebo ľudských kritérií alebo pomocou akéhokoľvek kritéria. V niektorých prípadoch sa na špecifikovanie následkov v rozličnom čase, na rozličných miestach, pre rozličné skupiny a v rozličných situáciách vyžaduje viac ako jedna číselná hodnota.

Určitou kombináciou kvalitatívnej a kvantitatívnej metódy hodnotenia je semikvantitatívna metóda. V semikvantitatívnej metóde sa kvalitatívnym mierkam priraďujú číselné hodnoty ako napríklad subjektívne pravdepodobnosti. Cieľom je vytvoriť podrobnejšie postupy priraďovania priorít, než aké sa zvyčajne dosiahnu pri kvalitatívnom hodnotení. Pri používaní semikvantitatívnej metódy však treba byť opatrný, pretože vybraté hodnoty (čísla) nemusia správne odrážať vzťahy, čo môže viesť k nesúrodým záverom.

Pre pravdepodobnostné ohodnotenie rizikových situácií môžeme uplatniť takzvané subjektívne pravdepodobnosti[1]. Subjektívne pravdepodobnosti sú založené na predpoklade, že každý subjekt (manažér, veliteľ, expert) má určitý stupeň viery, alebo osobného presvedčenia vo výskyt nejakého javu či udalosti, ktorá je pre neho alebo pre jeho okolie významná. Týmto javom môže byť napríklad pôsobenie ostreľovača, výskyt nástražného výbušného systému, výskyt teroristov a podobne. Subjektívna pravdepodobnosť potom vyjadruje mieru osobného presvedčenia subjektu vo výskyt určitého javu či udalosti. Pri jej stanovení sa výrazne uplatňujú znalosti subjektu, jeho skúsenosti, intuícia i rôzne druhy informácií, ktoré môžu buď výskyt javu podporiť, alebo naopak poprieť. Prednosťou číselného vyjadrenia pravdepodobností výskytu hrozby je jeho jednoznačnosť. Pokiaľ chceme tieto pravdepodobností využiť pri tvorbe a riešení modelov podporujúcich manažérske rozhodovanie, nemôžeme použiť iné, ako číselné vyjadrenie subjektívnych pravdepodobností. Určitou nevýhodou však je, že manažéri sa často kvantitatívnemu vyjadreniu vyhýbajú a radšej pracujú so slovnými popismi subjektívnych pravdepodobností, ktoré sú všeobecne zrozumiteľné a prijateľné. Medzi číselnými hodnotami a slovnými popisy subjektívnych pravdepodobností existuje určitý vzťah.

Riziko je vždy odvozené od konkrétnej hrozby. Ak sme hrozbu definovali ako objektívne existujúcu, potom riziko je povahy abstraktnej. Vyjadruje možnosť, že s určitou pravdepodobnosťou vznikne udalosť, ktorú považujeme z bezpečnostného hľadiska za nežiaducu. Riziko je vždy odvoditeľné a odvodené z konkrétnej hrozby. Riziko je často definované ako funkcia nasledujúcich faktorov:

- hrozieb, ktorým môžu byť systémy vystavené,
- hodnoty chránených systémov,
- zraniteľnosti chránených systémov,
- existujúcich alebo plánovaných opatrení na zvýšenie bezpečnosti systému.

Mieru rizika, to znamená mieru škodlivých následkov vyplývajúcich z hrozby je možné posúdiť na základe tzv. analýzy rizík, ktorá predstavuje systematické využívanie dostupných informácií s cieľom určiť, ako často môžu nastať konkrétne udalosti a veľkosť ich následkov. Pri analýze rizika môžeme použiť, podobne ako pri analýze hrozieb, kvalitatívnu, kvantitatívnu alebo semikvantitatívnu metódu. Mieru rizika pre daný systém môžeme potom chápať najmä ako funkciu veľkosti hrozby (H), dôležitosti (hodnoty) chránených systémov (D) a zraniteľnosti (stupňa ochrany) systému (S) a jeho ochrany (O) ako[2]:

$$R = f\,(H,D,Z)$$

kde: H – ukazovateľ (kritérium) veľkosti rizika,

D – ukazovateľ (kritérium) dôležitosti chráneného systému,

Z – ukazovateľ (kritérium) stupňa ochrany systému.

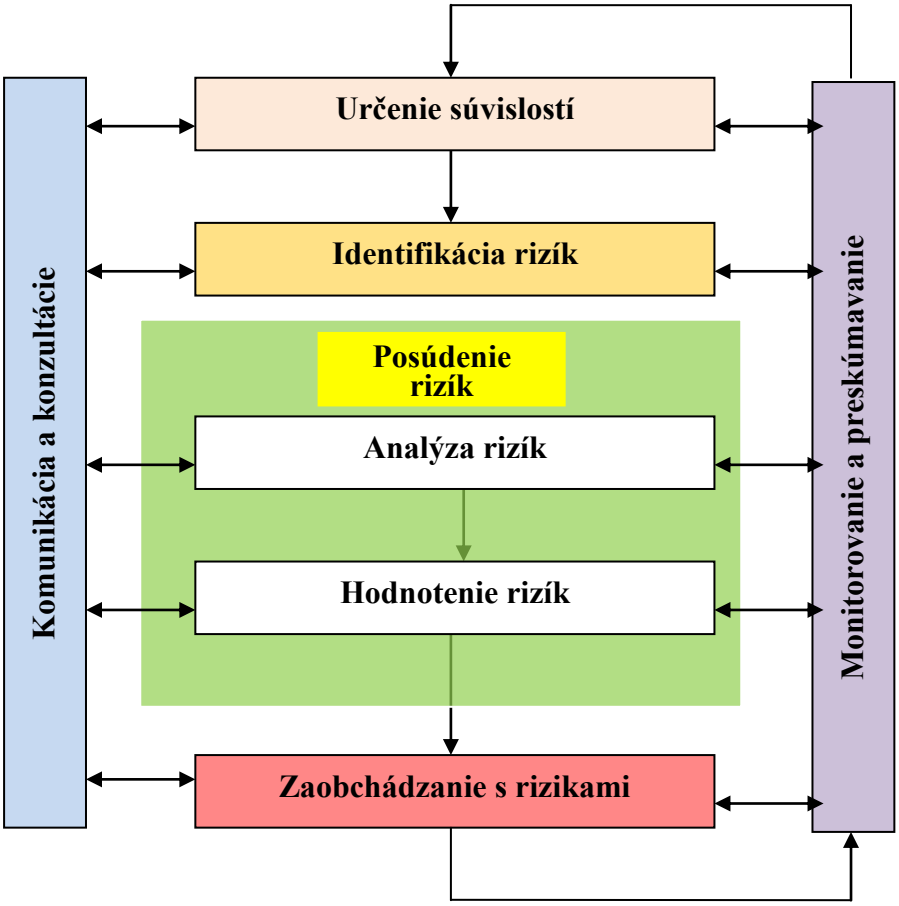
Analýza hrozieb a rizík by mala byť dôležitou súčasťou každého rozhodovacieho procesu. Cieľom by malo byť zistenie vierohodných, aktuálnych a relevantných informácií o situácii a stave v bezpečnostnom prostredí.

[1] ŽÁK, M., a i. 2011. *Modelovanie asymetrických hrozieb*. Výskumná správa, Liptovský Mikuláš, Akadémia ozbrojených síl. M. R. Štefánika

[2] ŽÁK, M., a i. 2011. *Modelovanie asymetrických hrozieb*. Výskumná správa, Liptovský Mikuláš, Akadémia ozbrojených síl. M. R. Štefánika

2. PRÍSTUP K ANALÝZE HROZIEB A RIZÍK V SYSTÉME SIMS

Základom pri analýze a verifikácii asymetrických hrozieb v systéme SIMS sú všeobecné prístupy uvedené v norme ISO/IEC 13335-1 rozpracované v slovenskej norme STN 01 0380[3]. Táto norma poskytuje všeobecný návod na určovanie súvislostí, identifikáciu, analýzu, vyhodnocovanie, zaobchádzanie, komunikáciu a trvalé monitorovanie rizík. Prínosom normy je, že popisuje používanú terminológiu, stanovuje proces zaobchádzania s rizikami, vymedzuje, ako má organizácia s rizikami pracovať a stanovuje ciele pre zaobchádzanie s rizikami (Obrázok 1). Analýza rizík sa pri tom chápe ako integrálna súčasť dobrej manažérskej praxe, ako iteratívny proces skladajúci sa z krokov, ktoré svojou postupnosťou umožňujú trvalé zlepšovanie pri rozhodovaní.

Obrázok 1 Hlavné prvky procesu riadenia rizika

K hlavným prvkom procesu manažérstva rizika patrí identifikácia hrozieb a rizík, ich analýza, hodnotenie a zaobchádzanie s nimi. Pri identifikácia hrozieb a rizík sa identifikuje čo, prečo, kedy a ako sa môže stať. Pri tom sa využívajú aj poznatky z minulosti o tom čo sa stalo, kde a kedy sa to stalo a v akom rozsahu sa to stalo. Pri analýze rizík sa určujú preventívne opatrenia pre elimináciu možných následkov. Analýza má brať do úvahy množinu potenciálnych následkov a možností, že tieto nastanú. Následok a možnosť možno kombinovať, čím sa získa vierohodnosť rizika. Pri hodnotení rizík sa porovnáva vierohodnosť rizík s vopred určenými kritériami a ich aspiračnými hodnotami. To umožní zatriedenie rizík

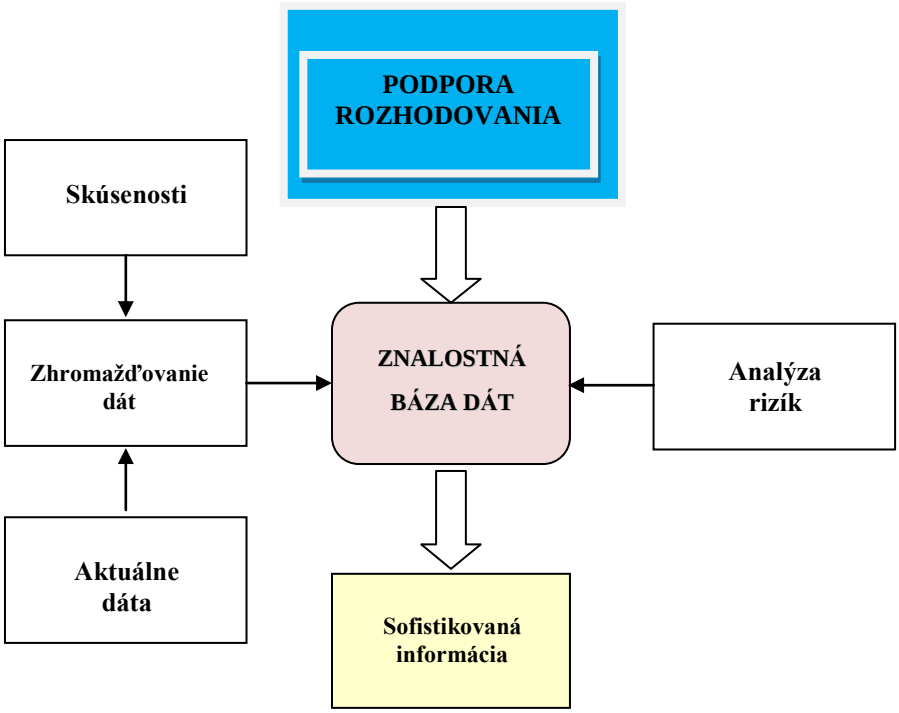
[3] STN 01 0380 *Manažérstvo rizika* (AS/NZS 4360:1999). Slovenský ústav technickej normalizácie, Bratislava 2003.

a ďalej identifikáciu priorít pre manažment. Ak úrovne určených rizík sú malé, môžu sa dostať do prijateľnej kategórie a ďalšie opatrenia nie sú potrebné. Pri zaobchádzaní s rizikami sa stanovuje ktoré riziká je možné akceptovať, ktorým rizikám je možné sa vyhnúť, ako je možné znížiť vierohodnosť niektorých rizík prípadne či nie je možné riziko preniesť na iný subjekt a podobne.

3. RIADENIE RIZÍK V SYSTÉM NA PODPORU ROZHODOVANIA SIMS

Manažérstvo rizika nachádza svoje uplatnenie vo všetkých sférach činnosti spoločnosti, vo veľmi širokom rozsahu činností alebo postupov akejkoľvek verejnej, súkromnej alebo spoločenskej organizácie alebo skupiny, vrátane oblasti krízového manažmentu. Maximálny úžitok sa zvyčajne dosiahne aplikáciou procesu manažérstva rizika od začiatku. Často sa v rozličných etapách projektu vykonávajú viaceré rozličné štúdie.

V systéme na podporu rozhodovania SIMS zahrňuje posúdenie zdrojov rizík, ich následkov a odhad vierohodnosti, s akou tieto následky nastanú (Obrázok 2).

Obrázok 2 Systém na podporu rozhodovania SIMS so znalostnou bázou dát

V báze dát je uložený prehľad o možných hrozbách v priestore pôsobenia expedičnej jednotky. Súčasťou analýzy rizík je aj ohodnotenie (verifikácia) rizika. Pritom je potrebné stanoviť nakoľko je dané ohrozenie rizikom pre objekt alebo expedičnú jednotku. Ďalej sa potom porovná vierohodnosť rizík s vopred určenými kritériami. To umožní zatriedenie rizík a ďalej identifikáciu priorít pre príslušné stupne velenia a riadenia. Ak výsledné riziká patria do kategórie malé riziko alebo prijateľné riziko, možno ich akceptovať s minimálnou ďalšou pozornosťou. Malé riziká a prijateľné riziká treba monitorovať a periodicky preskúmavať s cieľom presvedčiť sa, že zostávajú prijateľné. Ak riziká nepatria do kategórie malé riziko alebo prijateľné riziko, treba sa nimi zaoberať a použiť jedno alebo viacero voliteľných odvetných opatrení. Prijaté opatrenia musia vychádzať z požiadavky na ochranu systému.

Pri identifikácii rizík sa stanovuje čo, prečo a ako sa môže stať. Cieľom je vytvoriť obsažný zoznam udalostí, ktoré by mohli ovplyvniť každý prvok bojovej zostavy. Tieto udalosti sa potom rozoberajú podrobnejšie s cieľom zistiť, čo sa môže stať. Keď vypracujeme zoznam udalostí, je nevyhnutné zvážiť možné príčiny a scenáre. Jestvuje veľa možností, ako sa udalosť iniciuje. Dôležité je, aby sa nezabudlo na závažné príčiny. Identifikácia rizík využíva rozličné postupy vrátane výsledkov burzy nápadov (brainstormingu), systémovej analýzy, analýzy scenárov a systémových techník. Použitá metóda bude závisieť od charakteru uvažovaných činností a od druhu rizika.

Základom pre hodnotenie bezpečnostného prostredia by mala byť identifikácia hrozieb a rizík, s ktorými sa musíme v danom priestore vyrovnávať, čo má pre vedenie mierových misií veľký význam. Hrozby dominujúce dnešku sú asymetrické. Ide o činnosť menších jednotiek (prevažne záškodníckeho alebo gerilového charakteru), ktoré používajú k vyrovnaniu početnej a technologickej prevahy pravidelných ozbrojených síl protivníka neobvyklé metódy, ako sú opakované zákernícke prepady malými skupinami, organizovanie pascí a rôznych nástrah.

Ako príklad môžeme uviesť hrozby, ktorým boli vystavení príslušníci Ozbrojených síl Slovenskej republiky pri misiách v Afganistane a Iraku. Časť hrozieb sa prejavovala ako v Iraku, tak v Afganistane, obidve krajiny však majú aj v tejto oblasti určité špecifiká. Za najväčšie hrozby v týchto misiách je možné považovať [4]:

- mínometné a raketové útoky na tábor (kemp) a na miesta, kde vojaci vykonávali odmínovacie práce a počas presunov a zastávok s technikou,
- streľba z ručných zbraní a výbuchy v okolí tábora vo večerných a nočných hodinách,
- útok malými zbraňami a ostreľovačmi počas opráv vozidiel za presunov (opravy defektov) a pri autonehodách,
- použitie improvizovaných výbušných zariadení (IED), najmä počas presunov,
- teroristické samovražedné útoky vozidiel s naloženými výbušninami,
- použitie zbraní a výbušnín rôzneho druhu pri kontaktoch našich vojakov s miestnym obyvateľstvom a pri pohybe miestneho obyvateľstva v blízkosti techniky,
- útok ostreľovačov počas činností v zastavaných priestoroch, najmä pri budovaní mostov, kontrolných stanovíšť, priechodov, kontrolných a prepúšťacích miest a podobne,
- únosy cudzincov, ktoré boli motivované výkupným, ktoré žiadali od rodín zo zahraničia.

Hrozby, ktorým budú čeliť príslušníci spojeneckých síl počas operácií, môžu mať ďaleko viac foriem. Môže to byť dobre organizovaná a identifikovateľná vojenská sila, alebo môže pozostávať zo vzbúrencov, ktorí sa snažia destabilizovať existujúcu vládu a vytlačiť všetky cudzie vojenské jednotky kombináciou násilia a podvratnej činnosti. Konkrétna hrozba sa môže v priebehu operácie aj meniť.

Cieľom analýzy rizík je oddeliť malé prijateľné riziká od veľkých rizík a poskytnúť údaje, ktoré by pomohli pri hodnotení rizík a zaobchádzaní s nimi. Analýza rizík zahŕňa posúdenie zdrojov hrozieb, ich následkov a odhadu vierohodnosti, s akou tieto následky

[4] ŽÁK, M. a i. 2011. *Smart Information for Mission Success (Study Case).* Čiastková výskumná správa o riešení Medzinárodného projektu vedy a výskumu EDA A-0934-RT-GC. AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš 2011, 721 s.

nastanú. Výsledkom tejto analýzy je miera rizika pre daný objekt. Riziko sa analyzuje kombinovaním odhadov následkov a pravdepodobnosti ich vzniku a uvádza sa do súvislosti s jestvujúcimi ochrannými opatreniami. Analýza rizík by mala obsahovať najmä stanovenie možných zdrojov asymetrických hrozieb a rizík, vierohodnosť ich výskytu a rozsah následkov udalosti, ak nastane hrozba.

Zaobchádzanie s rizikom zahŕňa identifikáciu rozsahu voliteľných opatrení na zaobchádzanie s rizikom, ich posúdenie, prípravu plánov zaobchádzania s rizikom a ich zavedenie. Niektoré riziká je možné zanedbať, u iných je možné prijať opatrenia na zníženie ich vierohodnosti, na vyvarovanie sa rizika, na zníženie následkov rizika alebo preniesť riziko na inú stranu.

Príkladom zníženia vierohodnosti rizika môže byť zvýšenie ochrany vojsk, zmena organizačného usporiadania vojsk, zlepšenie prieskumu, ničenie zdrojov možných hrozieb, zlepšenie stráženia objektov, zosilnenie ochrany konvojov, kontrola bezpečnostných opatrení, skvalitnenie výcviku vojsk a podobne.

Vyvarovanie sa rizika znamená napríklad voľbu takých trás presunu, kde je riziko minimálne, voliť takú techniku pre presun, ktorá zvyšuje ochranu osôb, voliť vhodnú dobu pre presun a podobne. Niekedy to znamená prijať aj rozhodnutie po určitú dobu nepokračovať s činnosťou, ktorá pravdepodobne vyvolá riziko (tam, kde je to praktické). Na druhej strane vyvarovanie sa rizika môže byť nevhodným dôsledkom averzie k riziku. Nevhodné vyvarovanie sa rizika môže zvýšiť závažnosť iných rizík. Averzia k riziku môže vyústiť do rozhodnutí vyhnúť sa rizikám alebo ich ignorovať bez ohľadu na dostupné informácie a náklady súvisiace s ich zaobchádzaním.

Pri snahe o zníženie následkov rizika by hlavný dôraz mal byť položený na ochranu vojsk, plány ochrany objektov a vojsk, inžinierske a stavebné zábrany, plánovanie kontroly, minimalizáciu vystavenia sa zdrojom rizika, separáciu činností zdrojov rizika, kontakty s verejnosťou a podobne.

Prenos rizika sa týka ďalšej strany, ktorá preberie nejakú časť rizika alebo sa bude na nej podieľať. Príkladom môže byť prenos rizika na miestne spolupracujúce orgány a bezpečnostné zložky. Prenos rizika na ďalšie strany alebo fyzický prenos na iné miesta zníži riziko pre pôvodnú organizáciu, nemusí však znížiť celkovú úroveň rizika pre spoločnosť. Keď sa riziká v plnom rozsahu alebo iba čiastočne prenesú, organizácia, ktorá ich preniesla, sa stretáva s novým rizikom vyvolaným tým, že organizácia, na ktorú sa riziko prenieslo, nemusí byť schopná riziko efektívne riadiť.

Nevyhnutné je monitorovať riziká, účinnosť opatrení na zaobchádzanie s rizikom. Riziká a účinnosť riadiacich opatrení sa musia monitorovať, aby sa zabezpečilo, že meniace sa okolnosti nezmenia priority rizík. Niektoré riziká zostávajú nemenné. Dôležité je permanentné preskúmavanie, aby sme sa ujistili, že manažérsky plán stále platí. Faktory, ktoré môžu ovplyvniť vierohodnosť a následky výsledkov, sa môžu meniť takisto ako faktory, ktoré ovplyvňujú vhodnosť rozličných voliteľných možností zaobchádzania s rizikom alebo náklady na ne. Preto je nevyhnutné pravidelne opakovať cyklus manažérstva rizika. Preskúmavanie je integrálnou súčasťou manažérskeho plánu zaobchádzania s rizikom.

Pre dosiahnutie potrebnej kvality procesu riadenia rizík je vhodné využívať rôzne systémy na podporu rozhodovania. Príkladom môže byť systém na podporu rozhodovania so znalostnou bázou dát (Obrázok 2). Znalostná báza dát je významným komponentom systému na podporu rozhodovania, predstavuje mozog systému a je vlastne nositeľkou konkrétne zadaných alebo odvodených informácií, prípadne i predpokladaných udalostí (s určitou mierou neurčitosti) údajov, ktoré sú relevantné k riešenému problému. V navrhovanom

systéme na podporu rozhodovania sa v znalostnej databáze, okrem radu ďalších informácií, zhromažďujú informácie o možných hrozbách, ktoré boli získané na základe skúseností z vedenia minulých mierových operácií a priebežne sú doplňované o informácie získané v priebehu operácie[5].

Poznatky o možných hrozbách sa ďalej analyzujú s využitím nástrojov rizikovej analýzy. Sofistikovaná informácia sa môže využívať pri plánovaní a vedení operácie, ale aj v príprave na mierovú misiu. Na výstupe systému získavame spracované (sofistikované) informácie. Je potrebné zabezpečiť nielen požadovaný objem spoľahlivých a dostatočne presných informácií, ale aj ich správnu interpretáciu.

ZÁVER

Informačný systém na podporu rozhodovania SIMS by mal prispieť najmä ku skvalitneniu plánovania misie, zefektívnenie výcviku vojsk pri príprave na misie a zvýšenie ochrany vojsk pri plnení úloh v misii. Metodika a postupy pri plánovaní sú dané príslušnými dokumentmi. V súlade s týmito postupmi by systém pri plánovaní misie mohol zefektívniť a urýchliť plánovanie na úrovni brigáda a nižšie, poskytovať dodatočné informácie o historicky dôležitých udalostiach pre podporu plánovania misie, umožniť zobrazenie informácie na digitálnych mapách, umožniť optimalizáciu výberu trás, identifikovať možné vojenské a nevojenské situačné priebehy akcie, analyzovať súčasné a predchádzajúce prostriedky ochrany jednotiek, vykonávať analýzu rizík pre plánovanie misie, byť schopný stanoviť riziká v plánovacom procese a podobne. Pri plnení úloh v mierových misiách by systém mal prispieť k celkovému zvýšeniu bojovej efektívnosti najmä zvýšeniu ochrany osôb. V príprave na vykonanie misie by informačný systém mohol napomáhať, na operačnej a taktickej úrovni, pri výcviku v rozhodovaní a s využitím simulačných centier aj pri nácviku plnení úloh v misii.

Analýza bezpečnostného prostredia je dôležitou súčasťou celého rozhodovacieho procesu a umožňuje začať vlastný proces identifikácie a hodnotenia rizika. Cieľom je zaistiť vierohodné, aktuálne a relevantné informácie o situácii a stave vo vonkajšom a vnútornom bezpečnostnom prostredí, potrebné pre identifikovanie relevantných hrozieb a rizík. Rozsah opatrení na elimináciu rizík v akomkoľvek systéme by mal byť úmerný veľkosti hrozieb a rizík, ktorým je alebo môže byť tento systém vystavený. Aby boli bezpečnostné opatrenia primerané, dostatočné, efektívne a finančne únosné, majú byť prijímané na základe objektívnych podkladov.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ŽÁK, M., a i. 2011. *Modelovanie asymetrických hrozieb*. Výskumná správa, Liptovský Mikuláš, Akadémia ozbrojených síl. M. R. Štefánika, 277 s.

ŽÁK, M. a i. 2011. *Smart Information for Mission Success (Study Case).* Čiastková výskumná správa o riešení Medzinárodného projektu vedy a výskumu EDA A-0934-RT-GC. AOS gen. M. R. Štefánika, Liptovský Mikuláš 2011, 721 s.

[5] ŽÁK, M. – BUČKA, P.: Podpora rozhodovania pri krízovom riadení. In: „*Internet, Competitiveness and Organisational Security in Knowledge Society", Annual International Conference, Faculty of Applied Informatics*, Zlín: Tomas Bata University in Zlín, 2009, ISBN 978-80-7318-828-3.

ŽÁK, M., a i. 2008. *Simulačné technológie pre podporu výcviku- modelovanie a simulácia maximálneho účinku pri riešení krízových situácií.* Výskumná správa, Liptovský Mikuláš, Akadémia ozbrojených síl. M. R. Štefánika, 80 s.

ŽÁK, M. – BUČKA, P.l: Podpora rozhodovania pri krízovom riadení. In: „*Internet, Competitiveness and Organisational Security in Knowledge Society", Annual International Conference, Faculty of Applied Informatics*, Zlín: Tomas Bata University in Zlín, 2009, ISBN 978-80-7318-828-3.

STN 01 0380 *Manažérstvo rizika* (AS/NZS 4360:1999). Slovenský ústav technickej normalizácie, Bratislava 2003.

Dr.h.c. prof. Ing. Miroslav ŽÁK**,** DrSc.
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika,
Katedra bezpečnosti a obrany
Demänová 393, 03106 Litovský Mikuláš 6,
miroslav.zak@aos.sk

doc. Ing. Pavel BUČKA**,** CSc.
Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika,
Katedra bezpečnosti a obrany
Demänová 393, 03106 Litovský Mikuláš 6,
pavel.bucka@aos.sk,

Zborník vedeckých a odborných prác

„NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ 2013“

4. medzinárodná vedecká konferencia

Vydala: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika
Redakčne upravil:
doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD.
npor. Ing. Michal HRNČIAR
Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.
Ing. Ondrej KREDATUS, PhD.
Počet strán: 575
Náklad: 75 (CD ROM)
Vydané: október 2013
Distribúcia: podľa rozdeľovníka, zverejnené aj na www.aos.sk

Uverejnené príspevky v zborníku neprešli jazykovou korektúrou.

ISBN 978-80-8040-475-8